

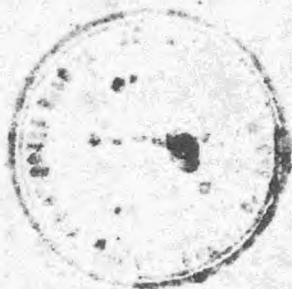
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ
+ 990 800P
Αριθ. είδ. 170
Εξ. άγροα:

CDVER-00001

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Το
αγαπώ τον Κόραη

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΙΣ
ΝΙΟΣ
ΥΙΟ ΞΕΝΗΝ ΜΕΝ
ΓΑ ΔΕ ΤΗ ΦΤΥΛΣΗ Μ' ΕΛΛΑΔΙ
ΠΕΦΙΑΙΜΕΝΗΝ ΓΗΝ
ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ
ΚΕΙΜΑΙ

Εγεννήθη τὸ 1748 ἔτος, ἀπέθανε τὸ 1833, Ἀπριλίου 6.

1833

1748

85

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ
ΧΙΟΣ

ΥΠΟ ΞΕΝΗΝ ΜΕΝ
ΙΣΑ ΔΕ ΤΗΙ ΦΥΣΕΩΙ Η' ΕΛΛΑΔΙ
ΠΕΦΙΛΗΜΕΝΗΝ ΓΗΝ
ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ
ΚΕΙΜΑΙ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΣΥΛΛΟΓΗ

ΤΩΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ, ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΡΕΡΓΑ

ΠΡΟΔΕΓΟΜΕΝΩΝ,

ΚΑΙ ΤΙΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΙΩΝ

ΤΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ.

Εἰς τὴν ὁποίαν προστίθενται ὅσα κατεχώρησεν εἰς τὸν ΛΟΓΙΟΝ ἙΡΜῆΝ,
ὁ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείς βίος του καὶ τὸ πανομοιότυπον τῆς ἐπιταφίου
ἐπιγραφῆς μετὰ τῆς εἰκόνης του.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Κ. ΕΒΕΡΑΡΤΟΥ,

RUE DU FOIN S.-JACQUES, N° 12.

1833.

44 03

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΣ.

ΔΕΥΤΕΡΑΝ ταύτην φοράν, φίλοι ὁμογενεῖς, ἐκδίδονται εἰς τὸ φῶς, εἰς τόμον χωριστὸν, οἱ Αὐτοσχέδιοι Στοχασμοὶ τοῦ Κοραῆ καὶ ἡ Πρὸς Ἀλέξανδρον Βασιλείου ἐπιστολή, διότι τὸ ἔκριναν ὠφέλιμον τινὲς τῶν ὁμογενῶν (1), συνωδευμένοι ὅμως τῶρα μὲ τὰ Προλεγόμενα τῆς λοιπῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, τῶν Παρέργων, τῶν Ἀτάκτων, μὲ τὴν Διατριβὴν Νόμῳ καλὸν νόμῳ κακὸν, τὰς καταχωρισθείσας εἰς τὸν Λόγιον Ἑρμῆν διατριδὰς, καὶ τὰ λοιπὰ ἄλλα προλεγόμενα. Ἡ τύπωσις τῆς Συλλογῆς ταύτης ἀπεφασίσθη ἀπὸ τὸν συγγραφέα ἐνῶ ἔσυν-ἄθροιζε τὴν ὕλην τοῦ πέμπτου τόμου τῶν Ἀτάκτων καὶ ἂν δὲν ἐπροσφέροντο πρόθυμοι τινὲς τῶν φίλων του ν' ἀναδεχθῶσι τὴν ἐπιστάσιάν τοῦ τύπου, διὰ τὸ προβεβηκὸς τῆς ἡλικίας καὶ τὰς ἄλλας του ἀσχολίας, ἡ ἐπιθυμία τῶν ὁμογενῶν νὰ ἴδωσι τὴν συλλογὴν τῶν Προλεγομένων δὲν ἤθελεν ἴσως ἐκπληρωθῆν.

Τρεῖς μετὰ τῶν φίλων τούτων, ὁ Φ. Φουρναράκης, ὁ Κ. Πιτσιπὸς καὶ ὁ Κ. Θ. Ράλλης ἔτυχε νὰ ἔχωσι πλεονέκτερον καιρὸν, καὶ οὗτοι τὸν ἐτοίμαζαν τὸ τελευταῖον

(1) Ἰδε κατωτέρ. Βίον Κοραῆ σελ. 14.

διὰ τὸν τύπον δοκίμιον, τὸ ὅποσον ἐπιθεωρούμενον ἀπὸ τὸν σοφὸν συγγραφέα ὑπεγράφετο διὰ νὰ τυπωθῇ. Δεκατέσσαρα φύλλα τυπογραφικὰ ἦσαν οὕτως ἐπιθεωρημένα καὶ ὁκτὼ ἄλλα ἐτοιμασμένα ἀπὸ τοὺς εἰρημένους φίλους, ὅποταν ἡ βάσκανος Τύχη!! τὴν 18 τοῦ παρελθόντος Μαρτίου, περὶ τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσημέριον, γεύομενος, κατὰ τὴν συνήθειάν του, σκύψας (διότι δὲν ὑπέφερε νὰ τὸν παραστέκεται ἡ θεράπαινα εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ γεύματος, ἀλλ' ὅτι, ἔλεγεν, ἐμπόρει νὰ ὑπηρετήσῃ ἀκόμη αὐτὸς ἑαυτὸν, κἀνεῖς ἄλλος δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν βοηθήσῃ), σκύψας, λέγω, νὰ ἐπάρῃ τὸ κατὰ γῆς δοχεῖον τοῦ καφέ του ἔχασε τὴν ἰσοσταθμίαν τοῦ σώματος, τὸ θρονίον του ἐγλύσθησεν ἐνταυτῷ, καὶ ἐπειδὴ οἱ πόδες τοῦ μακαρίτου εὑρέθησαν ἐμπεριδεμένοι εἰς θερμοαντήριον, δὲν ἐδυνήθη νὰ κρατηθῇ, ἀλλ' ἔπεσεν ὅλως εἰς τὸν δεξιὸν μηρόν. Τὸ ἀδύνατον τοῦ δεξιοῦ ποδὸς νὰ πατήσῃ τὴν γῆν, ἡ σμίκρυνσις ὅλου τοῦ μέλους συγκρινόμενον μὲ τὸ ἀριστερόν, ἡ πρὸς τὰ ἔξωθεν κλίσις τοῦ ποδὸς, ὅλα ταῦτα, ἂν καὶ οὐδεὶς κρότος κοκκαλοκλασίας δὲν ἠσθάνετο μεταξὺ τῶν κρατούντων τὸ πάσχον μέλος δύο χειρῶν τοῦ χειρουργοῦ, ἔκαμαν τοὺς ἰατροὺς νὰ ὑποπτευθῶσιν ὅτι ἦτο σπᾶσιμον τοῦ τραχήλου τοῦ μηροκοκκάλου· ὅθεν τὸν ἔθεσαν ἀμέσως εἰς θέσιν ἀπαιτουμένην εἰς τοιαύτην θεραπείαν. Ἀλλ', ἡ μετὰ τὴν ὁγδόην ἡμέραν τῆς ἐπισκέψεως

τοῦ χειρουργοῦ, ἀνακάλυψις μεγάλης ἐκχυμώσεως εἰς τὰ κρύφια μέλη τοῦ ἀσθενοῦς καὶ εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν περίμετρον τοῦ μηροῦ, πλησίον τῆς ῥιζομηρίας, ἢ κάποια κίνησις τοῦ ποδὸς, χωρὶς μεγάλους πόνους, ἀπεφάσισαν τοὺς ἰατροὺς νὰ τολμήσωσι πάλιν τὴν ἔρευναν τοῦ ὑποπευθέντος σπάσματος, καὶ εἶδαν ὅτι τὸ συμβᾶν ἦτο μεγάλη σύγκρουσις καὶ ζούλισμα τῶν κρεάτων. Ἐλυσαν λοιπὸν τοὺς δεσμοὺς καὶ ἄφησαν τὰ κινήματα τοῦ πάσχοντος ἐλευθερώτερα διωρίσαντες τὰ ἀνάλογα θεραπευτικά.

Εἰς ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο καὶ ἕως τὴν δεκάτην πέμπτην ἡμέραν, ὁ πατὴρ τοῦ γένους, ὁ σοφὸς Κοραῆς, ἐκείτετο ἀτάραχος τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν δεχόμενος τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπισκέψεις τῶν ὁμογενῶν νέων καὶ τῶν φίλων τοῦ Γάλλων, ἐρωτῶν καὶ ἐπικρίνων τὰ νέα τῆς ἡμέρας, συμβουλευὼν τοὺς πρώτους εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ἔργου τῶν καὶ συχνὴν μελέτην τῆς παλαιᾶς καὶ νέας γλώσσης.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, τὸ ὁποῖον ἐξήτησε νὰ τὸν δοθῇ ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ πεσήματος, καὶ αἱ ἐφημερίδες ἦσαν ἡ παρηγορία καὶ διασκέδασις τῶν πόνων του. Ἐως τὴν δωδεκάτην ἡμέραν ἠλπίζετο ὅτι ὁ φωστὴρ τοῦ ἔθνους δὲν ἔμελλεν ἀκόμη νὰ ἐκλείψῃ διὰ νὰ μᾶς τελειώσῃ ὅσα εἶχεν ἀρχίσειν συγγράμματα. Ἀλλ' ἡ κατ' ἔτος ἀρρώστησις εἰς τὴν πλησίαν τῆς ἀνοίξεως,

ἡ ἀδιακόπως βασανίζουσα αὐτὸν ἀρθρίτις, ἡ τότε μικρὰ ἐπιδημία εἰς τοὺς Παρισίους, λείψανον τῆς δεινῆς Χολέρας (1), τὸν κατεπολέμησαν ἐνταυτῷ καὶ ὅλη ἡ ἐπιτηδεύτης τῶν τριῶν ἱατρῶν δὲν ἐδυνήθη νὰ μᾶς σώσῃ διὰ τινὰ ἀκόμῃ ἔτη τὸν ὁδηγὸν εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν, τὸν πατριάρχην τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὡς τὸν ὠνόμασαν οἱ σοφοὶ τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ παρέδωκε τὴν μακαρίαν ψυχὴν του τὴν 6' Ἀπριλίου, περὶ τὴν αὐτὴν σχεδὸν ὥραν τῆς ἡμέρας τῆς πτώσεως, καὶ ἄφησεν, ὡς εἶπε διὰ τὸν φίλον του Θυρότον, ὠρφανισμένους τοὺς ὁμογενεῖς του. Ἐτάφη δὲ πλησίον τοῦ φίλου του Θυρότου εἰς τὸ πολυάνδριον τοῦ Ὄρους Παρνασοῦ (Mont-Parnasse), τὴν 8 τοῦ αὐτοῦ μηνός, ὅτε πέντε τῶν ὁμογενῶν ἐξεφώνησαν ἐπιταφίους λόγους, εἰς εἰς τὸν ναῖσκον τῆς Ῥωσικῆς Πρεσβείας, καὶ οἱ λοιποὶ τέσσαρες εἰς τὸ πολυάνδριον.

Πρὶν κατατεθῇ τὸ λείψανον εἰς τὴν θήκην, κατεσκευάσθη ἀπὸ γῦψον ἡ προτομὴ του καὶ κατ' αὐτὴν ἐλιθογραφήθη ἡ ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ βίου του (2) εἰκὼν. Ἐλιθογραφήθη δὲ χωριστὰ καὶ τὸ πανομοιότυπον τῆς ἐπιταφίου ἐπιγραφῆς, τὴν ὁποίαν ἐσύνησεν ὁ μακαρίτης συγχρόνως μὲ τὸν Βίον κατὰ τὸ 1829 ἔτος καὶ ἐμπιστεύθη εἰς τὸν φίλον του Φ. Φουρναράκην.

(1) La Grippe.

(2) Ἰδε κατωτέρω, σελ. 5'.

Οἱ κληρονόμοι τοῦ αἰοδίου Κοραῆ ἠθέλησαν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ τύπωσις τῶν Προλεγομένων καὶ νὰ προστεθῇ εἰς τὸν πρῶτον τόμον αὐτῶν ὁ Βίος του καὶ τὸ πανομοιότυπον τῆς ἐπιταφίου ἐπιγραφῆς. Ἐλπίζεται δὲ νὰ ἀποφασισθῇ ἀπὸ τοὺς κληρονόμους καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ πέμπτου τόμου τῶν Ἀτάκτων, τῶν ἔξη βιβλίων τοῦ Ἡροδότου μεταφρασθέντων εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν, τῆς ἀλληλογραφίας του, καὶ ἄλλων εὐρεθέντων ἀνεκδότων.

Ἐπειδὴ, ὡς εἶπα, ἔλπίζεται ἡ ἔκδοσις τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ διδασκάλου τοῦ ἔθνους, παρακαλοῦνται οἱ ὁμογενεῖς φίλοι του, ὅσοι εὐτύχησαν νὰ ἔχωσι καμμίαν ἢ καὶ πολλὰς ἐπιστολάς του ὠφελίμους πρὸς φωτισμὸν τοῦ γένους νὰ πέμψωσιν εἰς τοὺς Παρισίους ἀνεξόδως, μέσον φίλου των, πρὸς τὸν Φ. Φουρναράκη ἐν ἀντίγραφον διὰ νὰ προστεθῇ εἰς τὴν συλλογὴν. Εἶν' ἀνάγκη νὰ πέμπωνται τὰ ἀντίγραφα ἀνεξόδως, διότι ὁ σκοπὸς τῶν εἰρημένων ἐκδόσεων, εἶναι νὰ γενῶσιν ὅσον τὸ δυνατόν οἰκονομικώτεροι, ὥστε ὁ καθεὶς τόμος συνιστάμενος ἐπὶ 40 φύλλα τυπογραφικὰ (640 σελίδας) νὰ πωλῇται διὰ φράγκα δέκα καὶ μὲ 5 τὰ ἑκατὸν ὀλιγώτερον, ὃ ὅσους ἤθελαν ἀγοράσειν τὸλιγώτερον 10 σώματα τὴν φοράν. Ἄν τινὲς τῶν ὁμογενῶν ἐπιθυμοῦν νὰ ἔχωσι τὴν εἰκόνα χωριστὴν, ἃς μάθουν ὅτι ἐτυπώθησαν 500 εἰς μεγάλον χαρτίον, ὡς καὶ ὁ Βίος χωριστὸς, δίδει οἱ εἰς Παρισίους ὁμογενεῖς

ἐπεθύμησαν νὰ εὐπρεπίσωσι τὸν τάφον του, διὰ συνδρομῆς, μὲ πλάκας φέρουσας τὴν ἐπιτάφιον ἐπιγραφὴν. Ἡ τιμὴ τοῦ Βίου εἶναι δύο φράγκα, καὶ τῆς εἰκόνης, εἰς μέγα χαρτίον, φράγκον ἓνα.

Φίλοι ὁμογενεῖς, ὅσοι συνηργήσατε μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ καὶ ἀπεθανατίσατε τὸ νομῶ σας εἰς τὴν παρελθοῦσαν καὶ τὴν ἐπερχομένην γενεὰν μὲ τὴν πρόοδον τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἔθνους, τὰ αὐτὰ μέσα τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθητε πρόκειται λόγος νὰ γίνωσι κοινότερα καὶ εὐκολαπρόκτητα εἰς τοὺς ὁμογενεῖς. Σεῖς ἐδείξατε καὶ πρὸ τῆς ἀρχῆς ἀκόμη τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, ὅτι ἐξεύρετε, ὅσοι εἴσθε πλούσιοι ἀπὸ χρήματα, ποῦ πρέπει νὰ σκορπίζετε τὸν πλοῦτόν σας, καὶ οἱ πλουτοῦντες ἀπὸ παιδείαν, ὅσοι αἰσθάνθητε μαζῇ μὲ τὸν Κοραῆ τὸν ὀρθὸν τρόπον τῆς μεταδόσεως τῶν φώτων, ὅτι τὰ Προλεγόμενα καὶ αἱ σημειώσεις τοῦ μακαρίτου ἔγιναν μέγα ὄργανον τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἔθνους. Ἀπὸ σᾶς ὅλους καὶ τοὺς κληρονόμους τοῦ φίλου σας Κοραῆ ἐλπίζεται ἡ ἀκολουθία τῆς ἐκδόσεως καὶ Προλεγομένων καὶ τῆς λοιπῆς κληρονομίας τῶν ἀκαμάτων κόπων του.

Υγιαινέτε καὶ εὐδαιμονεῖτε !

Τὴν 10 Σεπτεμβρίου 1833.

Φ. ΦΟΥΡΝΑΡΑΚΗΣ.

ΒΙΟΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ.

« Οὐ γὰρ, ὡς σοὶ ἡδὺ ἐστὶ τὸ τῶν σῶν κινδύνων
» μεμνησθαι, οὕτω καὶ τοῖς ἄλλοις ἡδὺ ἐστὶ τὸ
» τῶν σοὶ συμβεβηκότων ἀκούειν ».

Ἐπικτ. Ἑγχειρίδιον xxxiii, § 14.

ἝΝΑΣ ἀπὸ τοὺς συμπολίτας μου· Χίους φίλους, νέος χρη-
σὸς (ὁ Εὐστράτιος Ῥάλλης, ἂν δέν με πλανᾷ ἡ μνήμη), μ'
ἐρωτοῦσε μίαν τῶν ἡμερῶν εὕρισκόμενος εἰς τοὺς Παρισίους,
ἂν ἐφρόντισα νὰ γράψω τὸν βίον μου. Ἡ ἐρώτησις μ' ἐφάνη
παράξενος· πιθανὸν ὅτι παράξενον ἔκρινε κ' ἐκεῖνος τὴν ἀπί-
κρισίν μου.

Ὅσις ἰσορεῖ τὸν ἴδιον βίον, χρεωσεῖ νὰ σημειώσῃ καὶ τὰ
κατορθώματα καὶ τὰ ἀμαρτήματα τῆς ζωῆς του, μὲ τόσῃ
ἀκρίβειαν, ὥστε μῆτε τὰ πρῶτα νὰ μεγαλύνῃ, μῆτε τὰ δεύτερα
νὰ σμικρύνῃ, ἢ νὰ σιωπᾷ παντάπασι· πράγμα δυσκολώτατον,
διὰ τὴν ἔμφυτον εἰς ὅλους μας φιλαυτίαν. Ὅσις ἀμφιβάλλει
περὶ τούτου, ἅς κάμῃ τὴν πείραν νὰ χαράξῃ δύο μόνους σί-
χους τῆς βιογραφίας του, καὶ θελεῖ καταλάβειν τὴν δυσκολίαν.

Κατορθώματα τοῦ βίου μου, ἄξια λόγου, δέν ἔχω νὰ
ἀπαριθμῶ· τὰ ἀμαρτήματά μου ἤθελα μετὰ χαρᾶς δημο-
σιεύσειν, ἂν ἔκρινα, ὅτι ἐμελλε νὰ διορθώσῃ κἀνένα ἢ δημο-

σίευσίς. Γράφω λοιπὸν ἀπλᾶ τινὰ τῆς ζωῆς μου συμβάματα καὶ τοῦτο ὄχι δι' ἄλλο (μαρτύρομαι τὴν ἱεράν ἀλήθειαν), πλὴν διὰ νὰ ἐπανορθώσω τινὰ σφάλματα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι καὶ ζῶντα ἀκόμη (δὲν ἐξεύρω διὰ ποίαν αἰτίαν) ἠθέλησαν νὰ μὲ βιογραφήσωσιν.

Ἐγεννήθην πρωτότοκος τὴν 27 Ἀπριλίου τοῦ 1748 ἔτους εἰς τὴν Σμύρνην, ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Κοραῆν Χῖον τὴν πατρίδα, καὶ τὴν Θωμαΐδα Ρύσιαν, Σμυρναίαν. Ἀπὸ τὰ ὀκτώ των τέκνα, ἔμεινα ἐγὼ καὶ ὁ τρίτος ἐτὶ νεώτερός μου ἀδελφὸς Ἀνδρέας. Ὁ πατὴρ μου δὲν εὐτύχησε νὰ λάβῃ παιδείαν, ὅχι μόνον διότι ὅλον τὸ ἔθνος ἦτο τὸν καιρὸν ἐκείνον ἀπαιδευτον (παρεκτὸς ὀλίγων σχολισμένων μὲ ψευδοπαιδείαν πλέον παρὰ μὲ ἀληθινὴν παιδείαν), ἀλλὰ καὶ διότι εἶχε μείνειν ὀρφανὸς εἰς παντάπασιν τρυφερὰν ἡλικίαν. Ἡ μήτηρ μου ἔλαβεν ἐλευθεριωτέραν ἀνατροφὴν, διότι εὐτύχησε νὰ ἔχῃ πατέρα Ἀδαμάντιον τὸν Ρύσιον, τὸν σοφώτατον ἐκείνου τοῦ καιροῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἄνδρα, ὃς τις ἀπέθανεν ἐν ἔτος (1747) πρὸ τῆς γενέσεώς μου. Αὐτὸς ἐ χρημάτισεν ἐτι νέος ὢν διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὴν Χίον (1), μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς Σμύρνην ὅπου ἐνυμφεῦθη χήραν τινὰ Ἀγκυραῖν. Οὗτος μὴ γεννήσας ἀρσενικόν, ἐπαρηγόρησε τὴν ἀποτυχίαν του, σπουδάζας νὰ ἀνα-

(1) Εἰς τὸ ἐν Βενετίᾳ ἐκδοθὲν (1824) ἀνωνύμως σύγγραμμα, ἐπιγραφόμενον, Κωνσταντινιάς παλαιὰ τε καὶ νέα, εὕρισκω (σελ. 113) ὅτι ὁ Ἀδαμάντιος (Ἀδάμας) ἐ χρημάτισε διδάσκαλος καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τοῦτο πιθανὸν ὅτι συνέβη πρὸ τῆς εἰς Χίον σχολαρχίας.

θρέψῃ ὡς υἱούς, τὰς τέσσαρας θυγατέρας του, Θωμαΐδα τὴν μητέρα μου, καὶ τὰς τρεῖς αὐτῆς ἀδελφάς, Ἀναστασίαν, Θεοδώραν καὶ Εὐδοκίαν. Ἡ κατάστασις τοῦ γένους ἦτο τοιαύτη τότε, ὥστε εἰς τὴν μεγαλόπολιν Σμύρνην, μόναι σχεδὸν αἱ θυγατέρες τοῦ Ῥυσίου ἤξευραν νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι· παρὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἐδιδάχθησαν (πολλὰ ὀλίγον ὁμῶς) καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἡ Θεοδώρα, σοφωτέρα παρὰ τὰς ἄλλας, ἀπέθανε παρθένος ἀπὸ τὸ θανατικόν. Ἡ μήτηρ μου ἐκαταλάμβανεν ἱκανῶς τοῦ παρακμάζοντος Ἑλληνισμοῦ τὰ συγγράμματα.

Τῆς μητρός μου ἡ παιδεία δὲν ἤθελ' ἀρκέσειν νὰ παιδεύσῃ ἐμέ καὶ τὸν ἀδελφόν μου, ἃν δὲν ἐσύντρεχαν ἄλλαι περιστάσεις αἱ ἐξῆς.

Ὁ πατήρ μου, ἃν καὶ ξερημένος παιδείας, ἦτο ζολισμένος ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ νοῦν οἰζύτατον, καὶ ἄλλα τῆς φύσεως δωρήματα πολλὰ· ὥστε ἐκατάλαβεν, ὅτι μόνῃ ἡ παιδεία τελειοποιεῖ τὰ δῶρα τῆς φύσεως, καὶ ἐπυρώθη μὲ τὸν ἔρωτα τῆς παιδείας· ἀλλὰ μὴ θυνάμενος πλέον νὰ τὴν ἀποκτήσῃ σχολικῶς, ἀνεπλήρωσε τὴν ἑλλειψιν, συχνάζων ὅπου εὗρισκε κἀνέναν λόγιον ἄνδρα, διὰ νὰ ποτίξῃ τὴν δίψαν του μὲ τὴν ἀκρόασιν τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς σοφίας. Παρὰ τὴν φυσικὴν οἰζύνοϊαν, εἶχε καὶ τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, ὡς τὸ ἔδειξεν ἡ ἔπειτα πολιτικὴ διαγωγὴ του, εἰς τῶν κοινῶν τὴν διοίκησιν, ὅσῃν ἐσυγχώρουν εἰς τοὺς τυραννουμένους οἱ τύραννοι. Ὅλη τοῦ ἡ ζωὴ ἐδαπανήθη εἰς τὴν φροντίδα τοῦ κοινοῦ μὲ ζημίαν τῆς ἰδίας του οὐσίας. Ὀκτάκις ἢ δεκάκις ἐκλέχθη δημογέρων· δὲν ἐπέρασεν ἔτος, εἰς

τὸ ὅποιον δὲν ἦτον ἡ δημογέρων, ἡ ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησίας, ἡ τοῦ νοσοκομείου, ἡ πρωτομαγίστωρ τοῦ συστήματος τῶν Χίων ἐμπόρων. Παρὰ τὰς φροντίδας ταύτας, ὅσοι εἶχαν διχονοίας ἐμπορικᾶς, οἰκιακᾶς, ἡ ἄλλας ὁποιασδήποτε διαφορᾶς, εἰς τὸν πατέρα μου κατέφευγαν, ὥς μόνον ἱκανὸν νὰ τὰς διαλύσῃ μετὰ τὴν ἐμπειρίαν του, καὶ νὰ εἰρηνοποιήσῃ τοὺς διαφορομένους μετὰ τὴν ἔμφυτον ῥητορείαν. Διὰ ταῦτά του τὰ προτερήματα εἶχε τὸν ἐκλέξειν γαμβρὸν ὁ μητρικὸς μου πάππος, παραβλέψας πολὺ πλουσιωτέρους καὶ τὴν τύχην καὶ τὴν ὑπόληψιν παρὰ τὸν πατέρα μου ἐπιθυμητὰς τῆς συγγενείας του γαμβροῦς.

Πυρωμένοι ἀπὸ τόσον ἔρωτα παιδείας ὁ πατήρ μου, ἀκόλουθον ἦτο νὰ φροντίσῃ τὴν παιδείαν τῶν τέκνων του. Ἄν ὁ πάππος μου ἔξῃ ἀκόμη, εἰς ἐκεῖνον ἀδιστακτικῶς ἤθελεν ἐμπιστευθῇ τὴν φροντίδα· ἀλλ' ὁ Θάνατος ἐκεῖνου τὸν ἠνάγκασε νὰ μᾶς παραδώσῃ εἰς τὸ τότε πρὸ μικροῦ συσταθέν ἑλληνικὸν σχολεῖον ἀπὸ ἄνδρα Χίον, Παντολέοντα τὸν Σεβαστόπωλον, τὸ ὅποιον ἐσχολαρχεῖτο τότε ἀπὸ Μοναχόν τινα, Ἰθακήσιον τὴν πατρίδα. Ὁ διδάσκαλος καὶ τὸ σχολεῖον, ὁμοίαζαν ὅλους τοὺς ἄλλου διδασκάλους καὶ τὰ σχολεῖα τῆς τότε Ἑλλάδος, ἥγουν ἐδίδαν διδασκαλίαν πολλὰ πτωχὴν, συνωδευμένην μετὰ ῥαβδισμόν πλουσιοπάροχον. Τόσον ἄφθονα ἐξυλοκοπούμεθα, ὥστε ὁ ἀδελφός μου μὴν ὑποφέρων πλέον, παραιτήθῃ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ παρὰ γνώμην τῶν γονέων μας.

Δύο μάλιστα αἰτίαι ἰσχυροποίησαν τὴν ἰδικήν μου ὑπομονήν· ἔρως παιδείας καὶ ἔρως τιμῆς. Ὁ ἔρως τῆς παιδείας δὲν ἦτον ὀλιγώτερον βίαιος παρὰ τὸν ἰδίως ὀνομαζόμενον ἔρωτα. Τῆς

τιμῆς τὸν ἔρωτα ἔτρεφε· καὶ ἠύξανε πρῶτον ἡ φήμη τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ πάππου μου, Ἀδαμαντίου τοῦ Ρυσίου, ἔπειτα ἄλλου συγγενοῦς μικρὸν παλαιότερου, τοῦ ἱατροφιλοσόφου Ἀντωνίου τοῦ Κοραῆ (1), καὶ τρίτου τοῦ ζῶντος ἀκόμη τότε, καὶ διδάσκοντος τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν εἰς τὴν Χίον, Ἱερομονάχου Κυρίλλου, ἀνεψιοῦ τοῦ πατρός μου (πρὸς μητρός). Ἦθελα σιωπήσειν καὶ ἄλλην αἰτίαν τῆς ὑπομονῆς μου, τὴν πλεονεξίαν, ἃν δὲν ἐχρησίμευεν εἰς τιμὴν τοῦ μακαρίτου πάππου μου, καὶ εἰς παράδειγμα πῶς χρεωσθῶν νὰ θαρρύνωσιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀπογόνους των εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν καλῶν.

Εἶπα, ὅτι ὁ πάππος μου, λυπημένος πολὺ διὰ τὴν σέρησιν ἀρσενικῶν τέκνων, ἐσπούδασε νὰ κοινωνήσῃ μέρος τῆς σοφίας του εἰς τὰς θυγατέρας. Ἀφοῦ τὰς ὑπάνθρευσε προικισμένας, παρὰ τὴν ἀργυρικὴν θόσιν, καθεμίαν μὲ οἶκον κατασκευασμένον· ἐκ Θεμελίων, ἐπρόσμενεν ἀνυπομόνως ἐξ αὐτῶν καρποὺς ἀρσενικοὺς, διὰ μόνην τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τοὺς ἀναθρέψῃ αὐτὸς μὲ ἑλληνικὴν παιδείαν.

Βλέπων ὁμως πλησιάζοντα τὸν θάνατον, τοῦ ὁποίου πρόδρομος ἔγινεν ἡ τύφλωσις τῶν ὀφθαλμῶν του, καὶ φοβούμενος τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ποθουμένου, ἔγραψε τὴν διαθήκην του. Τὸ πρῶτον αὐτῆς κεφάλαιον ἔφινε κληρονόμον τῶν βιβλίων του, ἀπὸ τοὺς ἀρσενικοὺς μέλλοντας ἀπογόνους, τὸν, ὅστις ἐμέλλε πρῶτος

(1) Τοῦτου τὴν ᾠδὴν εἰς τὸν Δαγεσσέα (Ode à Daguesseau) ἐξέδωκα κατὰ τὸ 1819 ἔτος. Ὁ Ἀντώνιος τὴν ἐξιχούργησε, τὸ 1702 ἔτος, ὅτε διέτριβεν εἰς τοὺς Παρισίους.

ἂν ἀφήσῃ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, διδαγμένος καὶ ὅσα ἤξευρεν ὁ διδάσκαλος τοῦ σχολείου. Οἱ συνεριζόμενοι μ' ἐμὲ ἐξάδελφοι καὶ συσχολασαί μου, δὲν ἔδειξαν ὀλιγωτέραν προθυμίαν νὰ κληρονομήσωσι τὰ βιβλία· ἡ τύχη ὁμῶς ἔσυρε πρῶτον ἐμὲ ἀπὸ τὸ σχολεῖον, καὶ μ' ἐκατάσθησε κληρονόμον τῆς παππικῆς βιβλιοθήκης.

Τὰ βιβλία τοῦ πάππου μου δὲν ἦσαν πολλὰ· ἦσαν ὁμῶς ἀρκετὰ νὰ μὲ φέρωσιν εἰς αἴσθησιν, πόσον ἦτον εὐτελὴς ἡ μὲ πολλοὺς ραβδισμοὺς ἀποκτηθεῖσα παιδεία, καὶ πόσον ἦτο γελοῖος ὁ τύφος τῆς κεφαλῆς μου γεννημένος ἀπὸ τὸν συνήθως καὶ κοινῶς τότε διδόμενον τίτλον, Λογιώτατος ἢ καὶ Σοφολογιώτατος, εἰς ὅλους χωρὶς ἐξαίρεσιν τοὺς γνωρίζοντας τὰς κλίσεις τῶν ὀνομάτων καὶ τὰς συζυγίας τῶν ῥημάτων. Ἐφριξα ὅταν ἐκατάλαβα, πόσα βοηθήματα μ' ἔλειπαν ἀκόμη διὰ νὰ καταλαμβάνω μὲ πληροφορίαν τοὺς ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς, καὶ ἡγανάκτησα συλλογιζόμενος ὅσον ἐξώδευσα ματαίως καιρὸν εἰς ἀπόκτησιν τόσον μικρᾶς ἐπισήμης, τῆς ἐπισήμης ὀλίγων λέξεων. Μόνην παρηγορίαν εὑρισκα τὸ νέον ἀκόμη τῆς ἡλικίας, ἥτις μ' ἐσυγχώρει νὰ ἀνοικοδομήσω ὅπως οὖν τὴν κακοκτισμένην σοφίαν μου. Ἀλλ' εἰς πόλιν, ἣν καὶ μεγαλόπολιν, ὅποια ἦτον ἡ Σμύρνη τότε, ἔλειπαν τὰ μέσα τοιαύτης ἀνοικοδομῆς· καὶ τοῦτο ἐσφόδρυνε τὸ ἐκ γενετῆς τρεφόμενον εἰς τὴν ψυχὴν μου μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων, ὡς αἰτίων τῆς τοιαύτης ἐλλείψεως, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀρνηθῶ τὴν πατρίδα μου, τὴν ὅποιαν ἔβλεπα πλέον ὡς μητρικὴν παρά ὡς μητέρα μου. Ἡ τόση ἐπιθυμία ἐξήπτετο καθημέραν καὶ μ' ἐφλόγιζεν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν

μάλιστα τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ἕως ἔβλαψε καὶ τὴν ὑγίαν μου. Ἀπὸ τὸ δέκατον τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἤρχισα νὰ πτύω αἷμα, καὶ τὸ ἔπτυσσα ἀδιαλείπτως μέχρι τοῦ εἰκοσοῦ. Ἀπὸ τότε δὲν ἔπαυσα νὰ τὸ πτύω, ἐκ μακρῶν διασημάτων ὁμως, ἕως σχεδὸν τὸ ἑξήκον. Μ' ὅλον τοῦτο οὐτ' ἡ νοσερὰ κατὰσας, οὐτ' ὁ φόβος μὴ τὴν αὐξήσω, δὲν μου ἐμπόδισε τὴν διψαν τῆς παιδείας.

Μόλις εὗρηκα ἄνθρωπον νὰ μὲ διδάξῃ τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν, καὶ πλειοτέραν δυσκολίαν ἀπῆντησα νὰ εὗρω διδάσκαλον τῆς Γαλλικῆς. Ἡ Ἰταλικὴ γλῶσσα ἦτον ἡ μόνη τότε διδασκομένη εἰς ὀλίγους τινὰς νέους, τὸ πλεόν δι' ἐμπορικὰς χρειαῖς παρὰ μὲ σκοπὸν ν' αὐξήσωσι τὴν γυνώσιν των· καὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπενόησα πρῶτος σχεδὸν ἐγὼ νὰ ζητήσω διδάσκαλον, βοηθούμενος ἀπὸ τοῦ πατρός μου τὴν πρόθυμον χορηγίαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς Ἰταλικῆς καὶ ὁ τῆς Γαλλικῆς διδάσκαλος τοῦτο μόνον ἐδιάφεραν ἀπὸ τὸν ὅποιον εἶχα ἐλευθερωθῇ τῆς ἑλληνικῆς διδάσκαλον, ὅτι μ' ἐδίδασκαν χωρὶς ραβδισμούς.

Καὶ τὰς δύο ταύτας γλώσσας ἐσπούδαζα, ὅχι τόσον διὰ τὴν ἀπ' αὐτὰς ὠφέλειαν, ἐπειδὴ οὐτ' εἶχα, οὐτ' εὐκόλον ἦτο νὰ δανεισθῶ, εἰς ἀνάγνωσιν, Ἰταλικά ἢ Γαλλικά βιβλία, ὅσον ὡς προοδοποιήσιν εἰς τὴν γυνώσιν τῆς Λατινικῆς γλώσσης. Τὴν ἐπιθυμίαν ταύτης τῆς γλώσσης ἀναψαν εἰς τὴν ψυχὴν μου αἱ Λατινικαὶ σημειώσεις πολλῶν ἑλληνικῶν βιβλίων, καὶ ἐξαιρέτως αἱ σημειώσεις τοῦ Κασσιανῶος. Εὐρέθη κατὰ τύχην μεταξὺ τῶν βιβλίων τοῦ πάππου μου ἡ μετατυπωθεῖσα (1707) εἰς Ἀμστερδάμ ἐκδόσις τοῦ Στράβωνος ἀπὸ τὸν Κασσιανῶνα. Λέγω

κατὰ τύχην· διότι τοιαῦται ἐκδόσεις εἰς τὴν Σμύρνην τότε ἦσαν ἀπὸ τὰ ἀνήκουσα. Εἰς τὸ σχολεῖον, ὅπου ἐσπούδαζα, δὲν εὐρίσκετο, καὶ πιθανόν ὅτι οὐδ' ἐγνωρίζετο ὅλως ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν μου ἡ καλὴ ἐκδοσις τοῦ Στράβωνος. Ὁ πάππος μου εἶχε τὴν ἀποκτήσειν, ὡς καὶ ἄλλων τινῶν συγγραμμάτων καλὰς ἐκδόσεις, διότι ἐμπορεύετο ἐξαιρέτως μὲ τὴν Ὀλλανδίαν, ὅθεν ἐφρόντιζε νὰ φέρῃ ἀπὸ τὸ Ἀμσελῶδαμον, κατὰ καιρὸν, καὶ ἑλληνικὰ βιβλία εἰς ἰδίαν του χρῆσιν. Ὅσακις ἤνοιγα τὸν Στράβωνα, ἐδασανιζόμην ἀπὸ μόνῃν τὴν ὄψιν τῶν μακρῶν τοῦ Κασσιωδῶνος σημειώσεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἤλπιζα νὰ καταλάβω τὰ κείμενον, ἐπειδὴ δὲν εἶχα νὰ προσμένω ἀπ' ὅσα ἐδιδάχθην εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον μεγάλην βοήθειαν.

Διὰ νὰ ἀποκτήσω τὴν γνώσιν τῆς Λατινικῆς γλώσσης, ἔπρεπε νὰ προσδράμω εἰς τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν Σμύρνην Δυτικούς ιερωμένους, καὶ ἐξαιρέτως τοὺς Ἰησουίτας· πρᾶγμα δύσκολον, διὰ τὴν κατ' αὐτῶν πρόληψιν, τρεφομένην μάλιστ' ἀπὸ τὴν κατέχουσιν αὐτοὺς μανίαν τοῦ προσηλυτισμοῦ, μανίαν τόσον σφοδράν, ὥστ' ἐνόμιζαν, καὶ νομίζουν ἀκόμη σήμερον, οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἰησοῦ Ἰησουῖται τὴν ἐπιστροφὴν ἐνὸς Γραικοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν πολὺ πλέον ἀξιόμισθον ἔργον παρὰ νὰ κατηχήσωσι δέκα Τούρκους, ἢ δέκα εἰδωλολάτρας. Τὸ πρᾶγμα ἤθελ' εἶσθαι πολὺ δυσκολώτερον, ἂν ἔξη ὁ πάππος μου· ἔπως ἦτο δυνατόν νὰ μὲ παραδώσῃ εἰς χεῖρας Ἰησουϊτῶν, ὁ Ἀδαμάντιος Ρύσιος, ὅστις ἐσύνταξε ποιήμα ὁλόκληρον διὰ τῶν Ἰαμβικῶν κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ Παπισμοῦ, ἐπιγραφόμενον, Λατίνων Σρησκείας ἔλεγχος, εἰς 36 κεφάλαια, καὶ ἐφρόν-

τισε νὰ τυπωθῇ εἰς τὸ Ἀμσελόδαμον (1) διὰ νὰ τὸ μοιράξῃ δωρεὰν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του, ὡς προφυλακτικὸν κατὰ τῆς παπικῆς μανίας φάρμακον.

Ὅ,τι περιερχόμενος ἐξήτουν μὲ τόσην ἐπιθυμίαν, μὲ τὸ ἐπρόσφερον ἀνελπίστως ἡ τύχη. Καὶ τὸν χρόνον τοῦτον νομίζω κ' ἐνθυμοῦμαι μ' εὐγνωμοσύνην, ὡς τὸ εὐτυχέστερον μέρος τῆς ζωῆς μου, διότι εὗρηκα διδάσκαλον ἱκανὸν ὄχι μόνον νὰ με διδάξῃ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ νὰ χαλινώσῃ τῆς ζεούσης μου νεότητος τὰς ἀτάκτους ὁρμάς.

Ἰεράτευε τότε εἰς τὸν ναῖσκον τοῦ προξένου (consul) τῶν Ὀλλανδῶν ἀνὴρ σοφὸς, σεβάσμιος καὶ σεβαστός, Βερνάρδος Κεῦνος (Bernhard Keun). Ἐπειδὴ ἤκουσα ὅτι ἐξήτει Γραικὸν ἐπισήμονα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, διὰ νὰ τελειοποιήσῃ τὴν ὁποίαν εἶχε γνῶσιν αὐτῆς, ἐπρόσφερα διὰ φίλου τινὸς τὴν διδασκαλίαν μου εἰς μαθητὴν, ὅστις ἐγνώριζε τὴν γλῶσσαν ἴσως ἐντελέστερον παρ' ἐμέ, καὶ δὲν ἐχρειάζετο παρὰ τὴν διδαχὴν τῆς σημερινῆς προφορᾶς. Νομίζων ὁ χρηστὸς Βερνάρδος, ὅτι ἐπεθύμουν ἀργυρικὸν μισθὸν τῆς διδαχῆς μου, καὶ ἔτοιμος νὰ τὸν πληρώσῃ, ὅταν ἤκουσεν ὅτι δὲν ἐζητοῦσα ἄλλο πλὴν νὰ μὲ ἀντιδάξῃ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, τὸ ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς, πλέον

(1) Τὸ ἔτος τῆς τυπώσεως εἶναι τὸ 1748. Ἀποθανὼν κατὰ τὸ 1747 ἔτος, δὲν ἔφθασε νὰ τὸ ἴδῃ τυπωμένον· καὶ τοῦτο εὐτυχῶς, διὰ νὰ μὴν ἴδῃ τόσον πλῆθος τυπογραφικῶν σφαλμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ μέρη τοῦ ποιήματος ἔγιναν ἀκατανόητα. Ἐφρόντισα νὰ φέρω ἐν ἀντίτυπον ἀπὸ τὴν Σμύρνην διὰ νὰ τὸ προσφέρω εἰς τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ τὸ ἐπρόσφερα (1829).

ἀπὸ φιλόανθρωπον ἐπιθυμίαν νὰ εὐεργετήσῃ νέον πρόθυμον νὰ διδαχθῇ, παρὰ ἀπὸ χρείαν, ἥτις ἐμελλε νὰ παύσῃ μετ' ὀλίγας ἐβδομάδας. Ὀλίγαι ἀληθῶς ἐβδομάδες τὸν ἤρκεσαν νὰ προσφέρῃ, ὡς ἐπρόφερα, τὴν γλῶσσαν· καὶ τὸ ἐξῆς, μὲ πρόφασιν χρείας, μ' ἐκράτησε πολὺν ἀκόμῃ καιρὸν, ὅσον ἀκόμῃ διέτριψα εἰς τὴν Σμύρνην πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου. Ἡ πρὸς ἐμέ του εὐνοια ἠῤῥησε τόσον, ὥστε νὰ μὲ προσκαλῇ νὰ τὸν συνοδεύω εἰς τοὺς μετὰ τὸ γεῦμα περιπάτους, νὰ μὲ διδάσκῃ πάντοτε διὰ ζωσῆς φωνῆς ὅσα ἐγνώριζε χρήσιμα εἰς τὴν εὐδαιμονίαν μου, νὰ μὲ θανείξῃ Λατίνους ἐνδόξους συγγραφεῖς, καὶ τέλος νὰ μ' ἀφίνη μόνον εἰς τὴν βιβλιοθήκην του, ὡς ἂν ἦν ἀναγκάζετο νὰ διατρίβῃ ἔξω τῆς κατοικίας του.

Ἐλθσάμην νὰ ἱσορήσω, ὅτι, πρὶν γνωρίσω τὸν σεβάσμιον τοῦτον διδάσκαλον, ἐπόθησα τὴν γνῶσιν τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης. Παρατρέχω τὴν αἰτίαν τοῦ πόθου τούτου, φοβούμενος μὴ φανῶ, ὅτι γράφω μυθιστορίαν. Ἀλλ' ἔπρεπ' ἐξανάγκης νὰ λάβω διδάσκαλον Τοῦρκον· καὶ τοῦτο ἦτον ἀδύνατον εἰς ἐμέ, ἐπειδὴ καὶ μόνον τὸνομα, Τοῦρκος, μ' ἐπροξένει σπασμοὺς ἀλλοκότους. Ἐμαθα ὅτι τῶν Ἀράβων ἡ γλῶσσα εἶχε μεγάλην συγγένειαν μὲ τὴν Ἑβραϊκὴν· ὅθεν ἀπεφάσισα νὰ ζητήσω, κ' εὔρηκα διδάσκαλον Ἑβραῖον. Ἀλλ' ὅποιον διδάσκαλον! Ἐπαθάν καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι, ὅτι ἐπάθαμεν ἡμεῖς· καθὼς χάσαντες τὴν προγονικὴν γλῶσσαν ἐκαταντήσαμεν εἰς τὰ νομιζόμενα καὶ ὀνομαζόμενα ἀπὸ τινος Καλὰ γραμματικὰ τῆς γλώσσης, παρόμοια καὶ αὐτοὶ ἐκαυχῶντο εἰς τὰ Καλὰ Ἑβραϊκὰ των. Μ' ὅλον τοῦτο ἐσπούδαζα τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν ὡς προσδοποίη-

σιν τῆς Ἀραβικῆς, μ' ἐλπίδα νά εὕρω ποτὲ καὶ ταύτης διδάσκαλον ὅχι Τοῦρκον. Ἡ χρεία νά πληρόνω τὸν Ἑβραϊὸν διδάσκαλον μὲ ἠνάγκασε φυσικὰ νά προσδράμω εἰς τὸν πατέρα μου. Εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον (1764), καὶ τοῦ γένους τὴν κατάστασιν, πᾶς ἄλλος πατήρ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, χωρὶς ἐξαίρεσιν, ἀκούων τὸν υἱὸν του νά ζητῇ Ἑβραϊκῆς γλώσσης διδάσκαλον, ἤθελε καλέσειν ἱατρὸν, νομίζων ὅτι ἐπαρρήνουν ὁ υἱὸς του. Ἀλλ' ὁ χρηστὸς καὶ φρόνιμος πατήρ μου, ἠρκέσθη μόνον νά μ' ἐρωτήσῃ, εἰς τί ὠφέλει ἡ Ἑβραϊκὴ γλῶσσα. Ἀφοῦ τὸν εἶπα, ὅτι ἐχρησίμευεν εἰς ἀκριβεσέραν κατάληψιν τῆς Παλαιᾶς διαθήκης, Καλά! ἄρχισε λοιπὸν, μ' ἀπεκρίθη. Ποτὲ δὲν ἐνθυμήθην τὴν λακωνικὴν ταύτην ἀπόκρισιν, χωρὶς νά θαυμάσω. Τόση ἦτον ἡ εἰς τὴν παιδείαν μου προθυμία του, τῆς ὁποίας ἀπόδειξις εἶναι καὶ τοῦτο· πολλάκις ἐπεθύμησα εἰς τὰς δεσποτικὰς ἐορτάς, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν νέων, ἐορτάσιμον ἔνδυμα νέον, καὶ μ' ἀνέβαλλεν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα εἰς τὸ Πάσχα, καὶ ἀπὸ τοῦτο πάλιν εἰς τὰ Χριστούγεννα. Οὔτε διδάσκαλον, οὔτε βιβλίον ὁμῶς ἢ ἄλλο τι ὄργανον παιδείας ζητοῦντα δὲν μ' ἀπέβαλε ποτέ.

Ὡς τόσον ἡ ἀμάθεια τοῦ Ἑβραίου διδασκάλου μου, ἤθελε μὲ ἀποσπάσειν ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς γλώσσης, ἂν δὲν εὕρισκα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ καλοῦ μου ἄλλου φιλοσόφου διδασκάλου καὶ πατρὸς, τοῦ Βερνάρδου, βοηθήματα καὶ ταύτης, ὡς καὶ τῆς Λατινικῆς, καὶ ἀκόμη τῆς Ἑλληνικῆς. Ἀλλὰ τοῦτο ἐξῆψε τὸν ὅποιον συνέλαβα πρὸ πολλοῦ ἔρωτα νά ἱσορήσω τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ ἔβλεπα, ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι, μὴν ὄντες Ἕλληνες

μηδὲ Ῥωμαῖοι, εἶχαν βοηθήματα τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς παιδείας, μὴν ὄντες Ἑβραῖοι, εἶχαν καὶ γραμματικὰς καὶ λεξικά τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης, ἄγνωστα εἰς τοὺς Ἑβραίους, φυσικὰ ἔπρεπε νὰ συμπεράνω, ὅτι εἰς τὴν σημερινὴν Εὐρώπην κατέφυγαν καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης, ἀκόμη καὶ τῆς Παλαιστίνης, τὰ φῶτα.

Ὁ πατήρ μου ἐπώλει μεταξωτὰ, ἐμπορευόμενος εἰς τὸ λεγόμενον Βεζεσένιον τῆς Σμύρνης, ὅπου ἦσαν καὶ οἱ ἄλλοι Χῖοι, καὶ ὄχι, ὡς λέγει ὁ βιογράφος μου (1), εἰς τὴν Χίον, ὅθεν ἀνεχώρησεν, εἰς παιδικὴν ἡλικίαν, χωρὶς πλέον νὰ ἐπιστρέψῃ. Ἐπεθύμει νὰ ἐκτείνῃ τὸ ἐμπορίον του καὶ διὰ Θαλάσσης εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, κατὰ μίμησιν τοῦ πενθεροῦ του καὶ πάππου μου· ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ ἐκεῖ ἄνθρωπον οἰκεῖον, καὶ ὄχι νὰ ἐμπορεύεται διὰ μέσου τῶν Ὀλλανδῶν, ὡς ἐκαμνεν ὁ πάππος μου. Μετὰ πολλὰ ἐμπόδια ἐκ μέρους τῆς μητρός μου, ἀπεφασίσθη νὰ ὑπάγω εἰς τὸ Ἀμσελόδαμον. Ἡ μήτηρ μου ἐλογίζετο τὸ διὰ Θαλάσσης ταξεῖδιον ὀλίγον διάφορον ἀπὸ τὸν θάνατόν μου· ἐγὼ δὲ πάλιν ἀπεσρεφόμενη τὸν ἐμπορικὸν βίον, ὡς μέγα ἐμπόδιον νὰ ἀπολεύσω τὴν ποθυμένην παιδείαν. Μ' ὅλον τοῦτο ἔκρινα τὸ ταξεῖδιον εὐτύχημα μέγα, διὰ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ ἀσχολία τοῦ ἐμπορίου ἐμελλε νὰ μ' ἀφίη καὶ καιρὸν ἱκανὸν νὰ θησαυρίζω ὅσῃν ἦτο δυνατόν, ἂν ὄχι ὅσῃν ἐδιψαῦσα, σοφίαν.

Ἐμβῆκα λοιπὸν (1772) εἰς πλοῖον Δανικόν, καὶ μετὰ 26 ἡμερῶν Θαλασσοπορίαν κατευωδῶθην εἰς Λιδόρνον, καὶ μετ'

(1) *Biographie nouvelle des Contemporains*, t. V, p. 52.

ὀλίγας ἡμέρας, ἐκείθεν εἰς τὸ Ἀμστελὸδαμον, συνωδευμένος μὲ πολλὰς ἐπιστολάς συστατικάς. Μία μόνη ἀπ' αὐτὰς μ' ὠφέλησεν, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ φίλου καὶ διδασκάλου μου (Bernhard Keun), πρὸς ἄλλον μινίστρον φίλον του, ὀνομαζόμενον Ἀδριανὸν Βύρτον (Adrien Buurt), ἄνδρα μεταξὺ τῶν τότε εὐρισκομένων ἐκεῖ μινίστρων σοφώτατον, σεβασμικώτατον καὶ σεβαστότατον.

Ὁ σωκρατικὸς οὗτος διδάσκαλος μ' ἐδέχθη ὡς υἱὸν του, καὶ ἀφοῦ ἐξέτασε τὰς μικράς μου γνώσεις, μ' ἐρώτησεν, ἂν μ' ἐσυγχωροῦσαν αἱ ἐμπορικαὶ ἀσχολίαι νὰ ὑπάγω δις τῆς ἐβδόμαδος εἰς αὐτόν, νὰ διδάσκωμαι ὅσα ἔκρινεν ἀναγκαῖα εἰς τὸ καλῶς συλλογίζεσθαι, ἀπὸ τὸ ὅποιον (ὡς ἔλεγε) ἔπρεπε ν' ἀρχίζῃ ἡ ὀρθὴ παιδεία. Ἐδέχθην, δὲν λέγω μετὰ χαρᾶς, ἀλλὰ μὲ ἐνθουσιασμὸν, τὴν ἀπρεσδόκητον ταύτην πατρικὴν πρόσκλησιν, καὶ ἐδιδασκόμεν ἅπ' αὐτόν τὰ στοιχεῖα τοῦ Εὐκλείδου, καὶ τὴν Λογικὴν ἐπισήμην. Ταύτην ἐσπούδαζα εἰς βιβλίον Λογικῆς συνταγμένον ἀπ' αὐτὴν του τὴν σοφὴν σύζυγον, Καρολίαν (Josina Carolina van Lynden), σύνταγμα ὁλότελα διάφορον (1), ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶχα διδαχθῆν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Σμύρνης Λογικὴν.

(1) Φυλάσσω ἀκόμη εἰς τὴν βιβλιοθήκην μου ταύτην τὴν Λογικὴν (γραμμένην εἰς τῶν ὀλλανδῶν τὴν γλῶσσαν) δῶρον πολῦτιμον τῆς σεβασμίας Καρολίνας. Ἔχω καὶ τοῦ ἀνδρός τῆς τινὰ συγγράμματα, καὶ αὐτὰ εἰς ὀλλανδικὴν γλῶσσαν. Ἐν ἀπὸ ταῦτα μετέφρασεν εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν ὁ πρῶτός μου διδάσκαλος (Bernhard Keun), ἐπιγραφόμενον, *Abbrégé de la Théologie dogmatique*, τυπωμένον εἰς Ἀμστελὸδαμον, 1779. Σῶζεται καὶ τοῦτο εἰς τὴν βιβλιοθήκην μου.

Ὁ σοφὸς εὐτοῦ ἀνὴρ καὶ ἡ σοφὴ του σύζυγος ἦσαν ἄτεκνοι· εὐδαίμονες ὁμῶς, διότι ἐσυνεργοῦσαν καὶ οἱ δύο εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἰδίων πολιτῶν. Παρὰ τὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην εἶχαν καὶ ταμεῖον φυσικῆς ἱστορίας· καὶ αἱ δύο τῆς ἐβδομάδος ἡμέραι, αἱ δωρηθεῖσαι εἰς ἐμὲ τὸν ξένον, ἦσαν διωρισμέναι καὶ εἰς πολλῶν ἐπισήμων πολιτῶν υἱοὺς καὶ θυγατέρας. Αἱ θυγατέρες ἤρχοντο νὰ ἀκούωσι τὴν διδασχὴν τῆς Καρολίνας, καὶ οἱ υἱοί, ἐδιδάσκοντο ἀπὸ τὸν σύζυγον αὐτῆς Ἀδριανόν.

Εἰς τῶν δύο τούτων σεβασμίων προσώπων, καὶ τοῦ προτέρου φίλου καὶ διδασκάλου μου σεβασμίου Βερνάρδου, τὴν ἀρετὴν χρεωσῶ, ὅχι τὴν ἀρετὴν μου, ἀλλὰ τὴν ὅπωςδὴποτε χαλίνωσιν τῶν παθῶν μου. Ἡ νεότης μου ἐσαλεύετο ἀπὸ τρικυμίας παθῶν· καὶ ἄλλο δὲν μ' ἔσωσεν ἀπὸ τὸ ναυάγιον παρὰ ἡ πρὸς τοὺς διδασκάλους μου αἰδῶς, καὶ ἡ φιλοτιμία νὰ ἀξιωθῶ τῆς ἀγάπης τῶν. Τοιαύτην κρίνω τώρα καὶ τὴν νεότητα τοῦ πατρός μου· πιθανόν, ὅτι οὐδ' ἐκεῖνος ἤθελε σωθῆν, ἂν δὲν ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ἀξιωθῇ τῆς ἀγάπης τοῦ Ἀδαμαντίου Ρυσίου. Μάθημα ἀναγκαῖον εἰς τοὺς γονεῖς, ὅσοι φροντίζουν τὴν σωτηρίαν τῶν ἰδίων τέκνων, νὰ τὰ παραδίδωσιν εἰς τοιοῦτους διδασκάλους, ὁποίων ὅχι μόνον νὰ θαυμάζωσι τὴν σοφίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ διψῶσι τὴν ἀγάπην, καὶ νὰ τρέμωσι τὴν καταφρόνησιν.

Εἰς τὸ Ἀμσελόδαμον διέτριψα ἕξ ἔτη, καταγινόμενος εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ, καθόσον μ' ἐσυγχώρει ἡ ἀσχολία τοῦ ἐμπορίου, εἰς τὴν παιδείαν, ἐνοχλούμενος ἀδιαλείπτως ἀπὸ σφοδρὰν ὕρεξιν νὰ μὴν ἐπιστρέψω πλέον εἰς τὴν τυραννουμένην πατρίδα μου. Τὸ παιδιόθεν τρεφόμενον εἰς τὴν ψυχὴν μου κατὰ τῶν Τούρ-

κων μῖσος, ἐκατήντησεν, ἀφοῦ ἐγεύθην εὐνομουμένης πολιτείας ἐλευθερίαν, εἰς ἀποστροφὴν μανιώδη. Τοῦρκος καὶ Θηρίον ἄγριον ἦσαν εἰς τὸν λογισμόν μου λέξεις συνώνυμοι, καὶ τοιαῦται εἶναι ἀκόμη, ἂν καὶ εἰς τῶν μισοχρίστων φίλων τοῦ τυράννου τὸ Λεξικὸν σημαίνωσι διάφορα πράγματα.

Μ' ὅλον τοῦτο ἠναγκάσθην νὰ ἐπιστρέψω, καὶ ἐπέρασα διὰ Βιέννης (ᾧθεν εἶχα περάσειν καὶ πρότερον ὑπάγων εἰς Ἀμστελ-δαμον) διὰ νὰ ἴδω καὶ δεύτερον τὸν Θεῖόν μου (ἀδελφὸν τοῦ πατρός μου), Σωφρόνιον, Ἀρχιεπίσκοπον Βελεγραδίου, ὅστις κατατρεχόμενος ἀπὸ τὸν ἐκεῖ Πασᾶν, εἶχε καταφύγειν εἰς τὴν προστασίαν τῆς Μαρίας Τερέζης, αὐτοκρατορίσσης τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τεσσαρακονθήμερον διατριβὴν εἰς τὴν Βιένναν, ἐπέ-ρασα εἰς Τεργέσιν, κ' ἐκείθεν εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου διέτριψα ὅλον σχεδὸν τὸν χειμῶνα τοῦ 1778 ἔτους, βοσκόμενος ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐλπίδα νὰ λάβω ἀπὸ τοὺς γονεῖς μου τὴν ζητηθεῖσαν ἄδειαν νὰ περάσω εἰς τὴν Γαλλίαν, νὰ σπουδάσω τὴν ἰατρικὴν. Ὁ σκοπός μου δὲν ἦτο νὰ κατασταθῶ ἰατρός· εἰς δύο μόνα πράγματα ἀπέβλεπα, νὰ κερδαίνω τὸν καιρὸν νὰ μὴ βλέπω Τούρκους, ἢ ἂν ἀναγκασθῶ τελευταῖον νὰ τοὺς ἴδω, νὰ ζῶ μεταξύ των ὡς ἰατρός, ἐπειδὴ τὸ Θηριώδες ἔθνος τοῦτο εἰς μό-νους τοὺς ἰατροὺς ἀναγκάζεται νὰ ὑποκρίνεται κάποιαν ἡμε-ρότητα.

Εἰς τὴν Σμύρνην κατευωδῶθην, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν πυρκαϊάν, ἥτις ἀφάνισε μέγα μέρος τῆς πόλεως, σειομένης ἀκόμη καὶ ἀπὸ σεισμόν. Αἱ κοιναὶ δυστυχίαι ἐνωμέναι μὲ τὰς ἰδίας (ἐπειδὴ ἐπυρπολήθη καὶ ὁ γονικός μου οἶκος) μοῦ μετέδα-

λαν τὴν ἀποστροφήν τῆς με Τούρκους συγκατοικήσεως, εἰς τὴν μελαγχολίαν, ὥστε ἐκινδύνευσαν νὰ πέσω εἰς ἀληθινὴν παραφροσύνην. Καὶ ἐδῶ τὸνομα παραφροσύνη, δὲν εἶναι ῥητορικὴ ὑπερβολή· σήμερον ἀκόμη ἐνθυμούμενος τὴν τότε ταραχὴν τῆς κεφαλῆς μου, βεβαιοῦμαι, ὅτι ἤθελα ἀφεύκτως παραφρονῆσειν, χωρὶς τὰς καθημερινὰς παρηγορίας τοῦ διδασκαλοῦ καὶ φίλου μου Βερνάρδου. Μὲ σχεδὸν μόνον αὐτὸν ἦτον ἡ συγχωτέρα μου συναναστροφή εἰς τεσσάρων ἐτῶν διάστημα, ὅσον διέτριψα ἀκόμη εἰς τὴν Σμύρνην, καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ καιροῦ κατέφευγα ὀλίγα εἰς μακρὰν τῆς πόλεως εἰς τὴν ἐξοχὴν, διὰ νὰ μὴ βλέπω Τούρκους. Οἱ γονεῖς μου ἔτρεφαν ἀκόμη τὴν ἐλπίδα νὰ μὲ κρατήσωσιν εἰς τὴν πατρίδα· κ' ἐμεταχειρίσθησαν παντοίους τρόπους, ἕως καὶ αὐτὸ τοῦ γάμου τὸ δέλεαρ, νὰ μεταβάλωσι τὴν γνώμην μου. Τὸ δέλεαρ τοῦτο ἤθελεν ἐξάπαντος μὲ συναρπάσειν, καὶ διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας μου, καὶ διὰ τὸ κάλλος, ἔτι δὲ καὶ τὸν πλοῦτον τῆς νύμφης, ὀρφανῆς ἀπὸ πατέρα βαθύπλουτον, ἂν ὁ ἔρως τῆς ἐλευθερίας δέν μ' ἐδίαζε νὰ καταφρονήσω πάσης λογῆς ἄλλους ἔρωτας. Οἱ γονεῖς μου, βλέποντες ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἴσχυσε νὰ μὲ μαλᾶξῃ, καὶ τὸν μέγαν κίνδυνον τῆς φθειρομένης καθημέραν ὑγείας μου, μ' ἐσυγχώρησαν τελευταῖον νὰ περάσω εἰς τὴν Γαλλίαν.

Διὰ νὰ συντέμω τὰ μεταξὺ, ἐπέρασα πάλιν εἰς Λιβόρνον, ἔπειτα εἰς Μασσαλίαν, καὶ κατευωδῶθην τελευταῖον εἰς τὸ Μοντπελλιέρον (Montpellier) τὴν 9 Ὀκτωβρίου 1782, καὶ ὄχι τὸ 1787 (1). Ἐκεῖ διέτριψα ἐξ ἔτη, καὶ ὄχι ὀκτῶ (2),

(1) *Biographie nouvelle des Contemporains*, τ. V, p. 52.

(2) *Ibid.*, pag. 53.

σπουδάζων τὴν ἰατρικὴν, ὅσον μ' ἐσυγχωροῦσε σῶμα ἀσθενημένον ἀπὸ τοὺς καθημερινοὺς κόπους τῆς σπουδῆς καὶ ἀπὸ τὸν σκώληκα λογισμὸν ὅτι ἐμέλλα τελευταῖον νὰ ἐπιστρέψω εἰς τυραννουμένην ἀπὸ Τούρκους πατρίδα.

Εἰς τὸ Μοντσπελλιέρον ἔμαθα, τὴν θλιβεράν ἀγγελίαν, ὅτι ὁ πατήρ μου ἀπέθανε τὴν 21 Ἰουλίου 1783, καὶ ἡ μήτηρ μου τὸν ἠκολούθησε μετὰ χρόνον ἕνα. Αἰωνία των ἡ μνήμη! Τοιούτους γονεῖς εὐχομαι εἰς ὅλους τοὺς νέους.

Ἐδῶ ἀναγκάζομαι πάλιν νὰ διορθώσω ἄλλο λάθος τοῦ βιογράφου μου. Λέγει, ὅτι ἡ εἰς Μοντσπελλιέρον διατριβὴ καὶ σπουδὴ μου ἔγινε μὲ χορηγίαν ἐτήσιον φρ. 2000 τοῦ Βερνάρδου (1). Ὁ καλὸς μου οὗτος φίλος καὶ διδάσκαλος, ἤθελε μετὰ χαρᾶς δράμειν εἰς βοήθειάν μου, ἂν ἡ χρηματικὴ του κατάστασις τὸν ἐσυγχώρει τοιαύτας χορηγίας. Δὲν ἔλειψεν ὅμως οὐτ' αὐτὸς οὐτ' οἱ συγγενεῖς μου νὰ παχύνωσι μὲ προσωρινὰς δωρεὰς τὴν ἀπὸ τοὺς γονεῖς μου, ἐνόσω ἐζούσαν, καὶ μετὰ θάνατον αὐτῶν, ἀπὸ τὴν πώλησιν τῆς ἀνακτισθείσης γονικῆς οἰκίας, καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους μου κόπους χορηγουμένην βοήθειαν. Ἐκ τῶν κόπων τούτων ἦτο καὶ ἡ ἀπὸ τὸ Γερμανικὸν εἰς τὸ Γαλλικὸν μετάφρασις τῆς Κατηχέσεως τοῦ Ρώσου Πλάτωνος, τῆς Κλινικῆς ἰατρικῆς (Médecine clinique) τοῦ Selle, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκα κατὰ τὸ 1787 ἔτος εἰς τὸ Μοντσπελλιέρον εὐρισκόμενος, καὶ ἄλλα τινὰ ἰατρικὰ συγγράμματα μεταφρασμένα ἀπὸ τὴν Γερμανικὴν καὶ τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν Γαλλικὴν, καὶ ἐκδομένα ἔπειτα εἰς τοὺς Παρισίους.

(1) *Ibid*, *ibid*.

Ἄφ' οὗ ἐτελείωσα τὰ μαθήματά μου, ἐπεθύμησα νὰ ἱσiorήσω καὶ τὰς νέας Ἀθήνας, τοὺς Παρισίους, διὰ νὰ ἀποφύγω καὶ τὸ ὄνειδος τῶν, ὅσοι δὲν ἐγνώριζαν ἄλλοτε τὰς παλαιάς. Ἦλθα λοιπὸν εἰς τοὺς Παρισίους τὴν 24 Μαΐου 1788, συνωδευμένος μὲ συστατικὰς ἐπιστολάς τῶν Προφασσώρων μου, τῶν ὁποίων ἡ εἰς ἐμὲ εὐνοία καὶ ἐξαιρέτως τοῦ Broussonet, τοῦ Grimaud, καὶ τοῦ Chaptal, ἐχρημάτισεν ἐν ἀπὸ τὰ εὐτυχήματα τῆς ζωῆς μου.

Ἀλλ' ἦλθα εἰς καιρὸν, ὅτ' ἐμέλλε μετ' ὀλίγον νὰ γεννηθῇ ἡ ἀπὸ τὰ μέσα ταύτης τῆς ἑκατονταετηρίδος κυοφορουμένη παράδοξος, καὶ πρώτη εἰς τὴν ἱστορίαν, πολιτικὴ μεταβολὴ ἔθνους, ἀπὸ τὸ ὁποῖον δὲν ἠλπίζετο τοιαύτη μεταβολή. Οἱ Γάλλοι, ἕως τότε, ὅμοιοι τῶν Ἀθηναίων τὴν σοφίαν, τὴν ἡμερότητα, τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἐρασμιότητα, ἐκρίνοντο καὶ ἐλαφροὶ ὡς οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἄξιοι ὅσων ἔγραψε κατὰ τῆς ἐλαφρίας ἐκείνων ὁ κωμικὸς Ἀριστοφάνης. Ἡ μεταβολὴ ἔδειξεν, ὅτι εἰς τὸ φαινόμενον ἐλαφρὸν ἔθνος τοῦτο ἐκρύπτετο μέγας ἀριθμὸς φιλοσόφων ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ἀνεκάλυψεν ἀπροσδοκῆτως ἡ κατὰχρησις τῆς τότε ἀπολύτου μοναρχίας καὶ κατέστησε νέας πολιτείας νομοθέτας.

Τὰς μέχρι τούτου ἀπορίας μου περὶ τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστροφῆς, τὰς ὁποίας εἶχε μετριάσειν ὁ θάνατος τῶν γονέων μου, ἔλυσεν πλέον ὀλότελα ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ τῆς Γαλλίας, καὶ ἀπεφάσισα ἀμεταθέτως νὰ μὴ συζήσω εἰς τὸ ἐξῆς μὲ τυράννους. Τοῦτο ἠῤῥησε καὶ τὴν ὁποίαν ἔτρεφα ἐπιθυμίαν πρὸ πολλοῦ νὰ συνεργήσω τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν παιδείαν τῶν ὁμογενῶν μου, καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ ἐπληροφορήθην, ὅτι ἡ αὖξισις

καὶ ἐξάπλωσις τῆς παιδείας εἰς τὸ Γαλλικὸν ἔθνος ἐγέννησε τὸν ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας. Μόνον μέσον τοιαύτης συνεργίας εὕρισκας ἐκδόσεις τῶν ἑλληνικῶν συγγραφέων μὲ μακρὰ προλεγόμενα εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ ἀναγινώσκωνται ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς σπουδαστάς τῆς παλαιᾶς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδιώτας. Εἰς τοιαύτην ἐπιχείρησιν ὁμως, ἐχρειάζετο πλείοτερα γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, διὰ τὴν κριτικὴν ἐκδοσιν τοῦ κειμένου τῶν συγγραφέων. Εἰς ταύτης λοιπὸν τὴν ἀπόκτησιν ἔδωκα ὅλην μου τὴν προσοχὴν, ἀφίνων καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς ἱατρικῆς καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀσχολίαν.

Αἱ συμβᾶσαι ταραχαὶ ἀπὸ τοὺς ἔπειτα δημαγωγούς τῆς Γαλλίας, ἀνομοίους ὁλότελα τῶν ἀρχηγῶν τῆς μεταβολῆς, ἔπρεπεν ἐξανάγκης νὰ γεννήσωσι δημαγωγὸν δεινότερον, διὰ νὰ καταπαύσῃ τὰς ταραχάς· καὶ τὸν ἐγέννησαν. Οὗτος ἦτον ὁ περιβόητος Ναπολέων. Στολισμένος μὲ κυβερνητικὰς καὶ στρατηγικὰς ἀρετάς ὑπερτέρας ὅσων μᾶς παρέδωκεν ἡ ἱστορία, καὶ δημιουργημένος ἀπὸ τὴν φύσιν νὰ ἐμπνέῃ φόβον εἰς τοὺς ταρχοποιοὺς, καὶ σέβας εἰς τοὺς ἐπιθυμητάς τῆς ἡσυχίας, εἰς τοῦτο μόνον ἐπλανήθη, ὅτι δὲν ἐνόησεν ὁποίους καρποὺς ἐπρόσμεναν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰ τόσα του προτερήματα. Ἀντὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς καταπονουμένους τῆς Εὐρώπης λαοὺς ἀπὸ τοὺς δεσπότας τῶν, ἐπρόκρινε νὰ γενῇ αὐτὸς δεσποτῶν δεσποτίας. Ἀντὶ νὰ σπείρῃ τὴν εὐδαιμονίαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ νὰ κατασταθῇ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς, μακαριζόμενος ἀπὸ ἀθανάτους ὕμνους τῆς παρούσης καὶ τῆς ἐπερχομένης ἀπείρου γενεᾶς ἀνθρώπων, ἐπροτίμησε τὰ βρωμερὰ τῶν βρωμερῶν κολάκων θυμιάματα. Ἐπλανήθη ὁ ταλαίπωρος!

Ὁ μεγαλουργὸς ἀλλ' ὄχι μέγας οὗτος ἀνὴρ ὑπατεύων (ὑπατεῖαν ἣτις ἔμελλε ν' ἀφανίσῃ καὶ αὐτὸν καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐλπιζόμενα πολλὰ καὶ μεγάλα καλὰ) ἐπεθύμησε τὴν μετάφρασιν τῆς Γεωγραφίας τοῦ Στράβωνος. Ὁ ποτὲ μου εἰς τὸ Μοντσεπλιέρον διδάσκαλος τῆς χημείας, Chaptal, τότε δὲ λειτουργὸς τῆς ὑπατείας, ἐπρόβαλε μεταφραστὰς τοῦ κειμένου τὸν La Porte-du-Theil καὶ ἐμὲ, καὶ τρίτον τὸν γεωγράφον Gosse-lin διὰ τὰς γεωγραφικὰς παρατηρήσεις, διορίσας εἰς καθένα ἐξ ἡμῶν ἐτήσιον μισθὸν τοῦ ἔργου, φρ. 3000, καὶ ὄχι συνταξιν ἐτήσιον (1), ἣτις ἔμελλε νὰ διορισθῇ μετέπειτα.

Κατὰ τὸ 1805 ἐπροσφέραμεν εἰς τὸν Ναπολέοντα (ὄχι πλέον ὑπατον, ἀλλ' Αὐτοκράτορα) τὸν πρῶτον τόμον τῆς μεταφράσεως τοῦ Στράβωνος τυπωμένον. Πρὸ τῆς προσφορᾶς τοῦ δευτέρου, παρὰ τὸν ἐτήσιον μισθὸν τῶν φρ. 3000, μᾶς ἐφιλοδώρησεν ἀκόμη καθένα 2000 φράγκων, σύνταξιν ἐπὶ ζωῆς. Ὅταν μᾶς ἦλθεν ἡ ἀπροσδόκητος ἀγγελία τῆς συντάξεως ὑποπτευόμενος (δὲν ἐξεύρω διὰ τί) τὰς μεγαλοδωρίας τοῦ Ναπολέοντος, καὶ φοβούμενος μὴ μ' ἀναγκάσῃ ποτὲ νὰ φανῶ εὐγνώμων ὑπὲρ τὸ δίκαιον, ἐπεθύμησα νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τὴν εὐεργεσίαν. Μὴ δυνάμενος ὁμως νὰ τὸ πράξω μόνος, ἐπρόβαλα εἰς τοὺς συνεργάτας μου, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ μετάφρασις τοῦ Στράβωνος ἔμελλε νὰ ᾖ μακρὰ, μᾶς ἐσύμφερε νὰ ἀποβάλωμεν, ἢ τὸν μισθὸν ἢ τὴν σύνταξιν· καὶ τὸ ἐδέχθησαν οἱ συνεργάται μου χωρὶς ἐναντίωσιν. Ἐγράψαμεν λοιπὸν κοινῶς οἱ τρεῖς πρὸς τὸν

(1) *Biographie nouvelle des Contemporains*, t. V, p. 53.

τότε λειτουργὸν παραιτούμενοι τὸν ἐτήσιον μισθὸν τῶν φρ. 3000, καὶ ἀρκοῦμενοι εἰς τὴν ἐπὶ ζωῆς σύνταξιν τῶν φρ. 2000. Ἡ ἀπόκρισις τοῦ λειτουργοῦ ἦτον ἐγκώμιον τῆς ἀφιλοκερδείας μας (désintéressement) ὡς τὴν ὠνόμαζε, καὶ παῦσις τοῦ ἐτήσιου μισθοῦ. Ἄν ἐπρόβλεπα ὅσα κακὰ ἔμελλε νὰ προξενήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ συγκροτηθεῖσα μὲ σκοπὸν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν, καὶ ἀσεβῶς ἐπονομασθεῖσα Ἁγία συμμαχία, ἤθελα βέβαια προκρίνειν νὰ κυβερνᾶται σήμερον ἡ πατρίς μου μὲ τὸ σκῆπτρον ἐνὸς Ναπολέοντος, διώκτου τῶν Τούρκων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, παρὰ μὲ τὴν σιδηρὰν ράβδον πολλῶν ἀπολύτων δεσποτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κανεῖς δὲν ἀξίζει τὸν Ναπολέοντα.

Τούτου τοῦ δυσχυοῦς Ναπολέοντος βασιλεύοντος, ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐπρόβαλεν εἰς τὸν μακαρίτην Κλαυῖερον, κ' ἐμέ, νὰ μᾶς ἀναδείξῃ μὲ θαψιλῇ ἀμοιβῇ ἐτήσιον βιβλοκρίτας (censeurs), αὐτὸν μὲν διὰ τὰ Λατινιστῖ, ἐμέ δὲ διὰ τὰ Ἑλληνιστῖ ἢ Γρακιστῖ ἐκδιδόμενα βιβλία. Μὲ φρίκην ἀπέβαλεν ὁ φίλος μου τὸ πρόβλημα καὶ νὰ φρίξω ὅχι ὀλιγώτερον μ' ἐκίνησε συλλογιζόμενος, ὅτι ὅστις ἤλπιζεν ἀπὸ μᾶς τοιοῦτον ἔργον, πιθανὸν ὅτι μᾶς ἔκρινεν ἱκανοὺς νὰ ἐκτελέσωμεν μὲ μισθὸν καὶ ἄλλα ἀτιμώτερα.

Ἀλλ' ἀφίνω τὸν Ἥρωα τοῦτον (δυσυχέστερον διότι ἐχώρισε τὰ ἴδια του ἀπὸ τὰ κοινὰ συμφέροντα παρὰ διότι κατεστράφη ἀπὸ ἀσυγκρίτως ὑποδεεστέρους του δεσπότης) καὶ ἀκολουθῶ τὴν ἰσορίαν τοῦ ἐξῆς βίου μου.

Ἐδῶ χρεωστῶ νὰ ἰσορήσω μίαν ἀπὸ τὰς τύχας τοῦ βίου.

μου, τὴν ὁποίαν ἤθελα σιωπήσειν ἂν δὲν μ' ἐκατάκριναν οἱ φίλοι μου ὡς ὑπερήφανον, οἱ μὴ φίλοι, ἴσως ὡς ἀνάξιον. Τὴν ὑπερηφανίαν βδελύσσομαι· ἀνάξιος πάλιν ὀλότελα νὰ κριθῶ τὸ ἀποσρέφομαι. Ἀπόρησαν τινὲς διὰ τί δὲν ἐζήτησα ποτὲ νὰ ψηφισθῶ μέλος τοῦ Πανεπιστημίου. Ἰδοὺ πῶς ἠκολούθησε τὸ πρᾶγμα. Ὅσιν ἐπιθυμῇ νὰ ἐκλεχθῇ μέλος τοῦ Πανεπιστημίου, χρεωσεῖ πρῶτον νὰ ζητήσῃ δι' ἐπιστολῆς ἀπὸ τὸν πρόεδρον νὰ τὸν καταγράψῃ εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὑποψηφίων· χρεωσεῖ δεύτερον πρὸ τῆς ψηφηφορίας νὰ ἐπισκεφθῇ προσωπικῶς ἕνα καθένα ἀπὸ τοὺς ψηφοφόρους, καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ ταπεινῶς, νὰ τοῦ χρίσῃ τὴν ψῆφόν του. Τὸ πρῶτον μόνον ἐγνώριζα, καὶ τὸ πρῶτον ἐπλήρωσα, ἂν ὅχι ὡς χρέος ἀναγκαῖον, ὡς καὶν ἔθιμον ἄφογον, καὶ κατεγράφηται ὡς ὑποψήφιος.

Τὸ αὐτὸ ἔτος (1805) τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρώτου τόμου τοῦ Γαλλικοῦ Στράδωνος ἐξέδωκα διὰ δαπάνης τῶν Ζωσιμάδων τὸν Πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, μὲ προλεγόμενα διεξοδικώτατα, εἰς ὄνομα Αὐτοσχεδίων Σοχασμῶν. Ἡ διασπορά των εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ γεννηθεῖσα ἐξ αὐτῶν εὐνοια τοῦ γένους εἰς ἐμὲ, μ' ἐδίδαξεν, ὅτι τὸ γένος ἤρχισε νὰ αἰσθάνεται τὴν χρεῖαν τῆς παιδείας, καὶ ἡύξῃσε τὰς ὁποίας πρὸ πέντε ἐτῶν (1) εἶχα φανερώσειν ἐλπίδας τῆς πλησιαζούσης ἐλευθερίας του. Εἰς τοῦτο μόνον ἠπατήθην, ὅτι ἡ κατὰ τοῦ

(1) Ἰδε τὸ τέλος τῶν Προλεγομένων (*Discours préliminaire*) τοῦ κατὰ τὸ 1800 ἔτος ἐκδοθέντος Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων, τοῦ Ἱπποκράτους.

τυράννου ἐπανάσσεις, τὴν ὁποίαν ἔθετεν ὁ λογισμὸς μου περὶ τὰ μέσα τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, συνέβη τριάκοντα χρόνους ἀρχήτερα. Ὅτι δὲ συνέβη παρὰ καιρὸν, ἐφάνη καὶ ἀπὸ τὴν θρασυτέτα τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως (εἴτε αὐτομάτως, εἴτε καὶ ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν κινηθέντων) καὶ ἀπὸ τὴν ἔπειτα μέχρι τῆς σήμερον ἀφρονεσάτην διαγωγὴν πολλῶν πολιτευομένων εἰς τὴν Ἑλλάδα· διαγωγὴν, ἣτις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τόσῃ αἵματος ἀθώου χύσειν, καὶ παρ' ὀλίγον ἤθελ' ἀφανίσειν καὶ αὐτὸ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα ἀπὸ τοῦ πρόσωπον τῆς γῆς, ἂν οἱ σρατευόμενοι κατὰ τοῦ τυράννου, καὶ πεζοὶ καὶ θαλάσσιοι δὲν ἔπρασαν ἀληθῶς ἄξια τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Σαλαμῖνος κατορθώματα. Ἄν τὸ γένος εἶχε καὶ κυβερνήτας σολισμένους με παιδείαν (κ' ἤθελε τοὺς ἔχειν ἐξάπαντος, ἂν ἡ ἐπανάστασις συνέβαινε τριάκοντα χρόνους ἀργότερα) ἔμελλε καὶ τὴν ἐπανάστασιν νὰ κάμῃ με πλειοτέραν πρόνοίαν, καὶ εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς νὰ ἐμπνεύσῃ τόσον σέβας, ὥς ν' ἀποφύγῃ ὅσα ἔπαθε κακὰ ἀπὸ τὴν ἀντίχρισον Ἀγίαν συμμαχίαν.

Αἱ ἐκδόσεις μου δὲν ἔλειψαν ὅμως νὰ μοῦ γεννήσωσι καὶ ἐχθροὺς, ὀλίγους τινὰς σχολαστικούς, ἐνωμένους μὲ ὄχι πολλοὺς τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος, οἱ ὅποιοι μὲ κατεπολέμησαν ἀγρίως, ὡς καινοτόμον ὄχι μόνον εἰς τὰ περὶ παιδείας, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν μου τὴν θρησκείαν. Μετανοῶ τώρα, ὅτι τοὺς ἀντεπολέμησα κ' ἐγώ· φρονιμώτερα ἤθελα πράξειν, ἂν ἀκολούθουσα τὸ σοφὸν παράγγελμα τοῦ Ἐπικτήτου, « Ἐδοξεν αὐτῷ ». Πρὶν ἐπιχειρήσῃ τίς νὰ συμβουλεύῃ διόρθωσιν ἔργων σραβῶν, πρέπει νὰ προβλέπῃ καὶ τὸν μέλλοντα ἀπαραιτήτως πόλεμον

ἀπὸ τοὺς ὧσων ἡ τιμὴ καὶ ἡ εὐτυχία κρέμεται καὶ τρέφεται ἀπὸ τὰ τραδᾷ· καὶ ἀντὶ τὰ ἐλπίζειν πράγμα ἄδύνατον, εἰρήνην, ἀπ' αὐτοὺς, χρεωσθεῖν ν' ἀκολουθῇ τὸ ἔργον τοῦ ἀτάραχα, ἀρκούνμενος εἰς τὴν εὐνοίαν τῶν ὠφελουμένων ἀπ' αὐτό.

Πρὶν ἀρχίσω τὴν Ἑλληνικὴν βιβλιοθήκην, ἐξέδωκα (1799) τοὺς Χαρακτήρας τοῦ Θεοφράστου Ἑλληνιστὶ καὶ Γαλλιστὶ μετὰ Προλεγόμενα καὶ σημειώσεις Γαλλικάς· ὁμοίως τὸ Περί ἀέρων, ὑδάτων, τόπων (1800) τοῦ Ἱπποκράτους (1), τὸ Σάλπισμα πολεμιστῆριον (1801), τὴν πρώτην ἐκδόσιν (1802) τῆς μεταφράσεως τοῦ Βασκαρίου (2), τὸ Γαλλιστὶ γραμμένον Ὑπόμνημα περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος (1803) (3), ἀφοῦ πρῶτον τὸ ἀνέγνωσα εἰς τὴν τότε Ἑταιρίαν τῶν Ἀνθρωποτηρητῶν (*des observateurs de l'homme*), καὶ τοῦ Ἡλιοδώρου τὰ Αἰθιοπικά, μετὰ σημειώσεις Ἑλληνικάς, καὶ Προλεγόμενα εἰς τὴν σημερινὴν τῶν Γραικῶν γλῶσσαν (1804). Μετὰ τὸν Ἡλιοδῶρον, ἤρχισα (κατὰ τὸ 1805 ἔτος) τὴν ἀνωτέρω ὀναμασθεῖσαν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην. Ταύτην ἠκολούθησα ἀδιακόπως μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς πολιτικῆς

(1) Κατὰ τὸ 1816, ἐξεδόθη δεύτερον, ἀλλὰ μόνον τὸ κείμενον τοῦ Ἱπποκράτους μετὰ τὴν μετάφρασιν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπρόσθεσα καὶ τὸν νόμον τοῦ Ἱπποκράτους, καὶ τοῦ Γαληνοῦ τὸ Ὅτι ἄριστος ἰατρός καὶ φιλόσοφος.

(2) Ἐξεδόθη δεύτερον ἡ αὐτὴ μετάφρασις κατὰ τὸ 1823 ἔτος.

(3) *Mémoire sur l'état actuel de la civilisation de la Grèce.*

μεταβολῆς τῶν Ἑλλήνων (1), μέ τόσῃν εὐχαρίστησιν τῶν ἀναγι-
νωσκόντων, ὥς² ἔκριναν ὠφέλιμον τινὲς τῶν ὁμογενῶν νὰ συν-
αθροίσωσι καὶ νὰ ἐκδώσωσιν εἰς τόμον χωριστὸν τὰ εἰς καθένα
συγγραφέα Προλεγόμενα, ἢ Αὐτοσχεδίους Σοχασμούς.

Τὸ πλέον παράκαιρον παρὰ ἀπροσδόκητον τῆς πολιτικῆς
μεταβολῆς τῶν Ἑλλήνων ἔχυσε τόσον φόβον εἰς τὴν ψυχὴν
μου, ὥστ' ἂν ἦτο δυνατόν εἰς τὴν φύσιν αὐτὴν τοῦ πράγματος
καὶ εἰς τὴν χρηματικὴν μου κατάσασιν, ἤθελα δημοσιεύσειν
ἐνταυτῷ ὅλους τοὺς ἠθικοὺς καὶ πολιτικοὺς συγγραφεῖς, διὰ
νὰ μετριάσω, ἂν ἦτο δυνατόν, τὰ προσδοκώμενα ἀπὸ τὴν
μεταβολὴν κακὰ.

Ἄλλ' οἱ μὲν ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι (διὰ περιστάσεις τινὰς
ἀπροσδοκήτους) εἶχαν παύσειν πρὸ πολλοῦ τὴν συνεισφορὰν
τῆς δαπάνης τοῦ τύπου· ἡ δὲ χρηματικὴ μου κατάσασις, δὲν
ἐξαρκούσε νὰ πληρόνῃ βοηθοὺς ἢ διορθωτάς τοῦ τύπου τόσους,
ὅσων ἦτο χρεία εἰς πολλῶν ἐντάμα τόμων ἔκδοσιν.

Ἦρχισα λοιπὸν (1821) ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τῶν Πολιτικῶν
τοῦ Ἀριστοτέλους. Πρὸ ἐνὸς ἔτους (1820) εἶχα μεταφράσειν
καὶ ἐκδόσειν ἀνωνύμως τὴν παράδοξον Συμβουλὴν τριῶν
Ἐπισκόπων πρὸς τὸν Πάπαν Ἰούλιον τὸν τρίτον.
Σκοπὸν εἶχεν ἡ φανέρωσις τοιοῦτου συγγράμματος τὴν

(1) Συνίσταται σήμερον (1829) ἡ Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη μέ τὸν Πρό-
δρομον αὐτῆς εἰς τόμους 17, τὰ δὲ ἐπιγραφόμενα Πάρεργα αὐτῆς
εἰς τόμους 9. Παρὰ ταῦτα, εἶναι τὰ Ἀΐεϊα τοῦ Ἱεροκλέους, καὶ
αἱ τέσσαρες πρῶται βραψωδαί τῆς Ἰλιάδος, καὶ τὰ ἐπιγραφόμενα
Ἄτκκτα εἰς δύο τόμους.

διόρθωσιν καὶ δικαίωσιν ἐνταυτῇ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ μακρὰ δουλεία ἀφανίσασα τὴν παιδείαν τοῦ γένους, ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴ φθείρῃ τὸν κλῆρον, μηδὲ νὰ συγχύσῃ τὰ θρησκευτικὰ μας φρονήματα· ὅποια ὁμῶς καὶ ὅποσα ἂν ἦναι τὰ ἁμαρτήματα τῶν Ἀνατολικῶν χριστιανῶν παραβαλλόμενα μὲ τὰς φρικτάς τῆς Παπικῆς αὐλῆς καταχρήσεις, εἰς τὴν εἰσθμὴν τῆς δικαιοσύνης, πρέπει νὰ λογίζωνται ὀλίγοι τι- νὲς πρὸς ὠκεανὸν ὕδατος σαλαγμοί· καὶ οἱ συνήγοροι τῆς Πα- πικῆς αὐλῆς, κατηγοροῦντες πικρῶς δι' αὐτὰ τοὺς Γραικοὺς κατηγοροῦν ἀνθρώπους ἐνοχλουμένους ἀπὸ κάρφος, τυφλωμέ- νοι ἀπὸ παχυτάτην δοκὸν αὐτοί. Νὰ κατακρίνῃ τίς ὅλους τοὺς ἱερωμένους ἀνατολικούς, διὰ τὴν τρυφὴν ὀλίγων σαρδαναπάλων ἀρχιερέων, τρυφόντων εἰς τὸ Βυζάντιον, εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ παραβάλλῃ ὅλους τοὺς κοσμικοὺς μὲ τοὺς Φαναριώτας τοῦ Βυζαντίου.

Ἐν Παρισίοις, 23 Δεκεμβρίου, 1829.

Α. ΚΟΡΑΪΣ.

Τ Α

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1804)

Τ Ω Ν

ΑΙΘΙΟΠΙΚΩΝ ΤΟΥ ΗΛΙΟΔΩΡΟΥ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

Περὶ τῆς νέας τοῦ Ἡλιοδώρου ἐκδόσεως, περὶ αὐτοῦ τεῦ Ἡλιοδώρου, καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν Μυθιστοριογράφων· καὶ κατὰ παρέκθεσιν, περὶ τῆς κατὰ μικρὸν βαρβαρωθείσης Ἑλληνικῆς, καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς γεννηθείσης τῶν Γραικῶν γλώσσης.

Ταύτην, Ἀλέξανδρε φίλε, τὴν ἐπιστολὴν βλέπε μὴ τὴν βάλῃς εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συνειθισμένων προσφωνήσεων, μὲ τὰς ὁποίας συχνὰ εὐολίζονται τὰ βιβλία· οὔτε σὺ ἔχεις ἀκοήν, οὔτε κάλαμον ἐγὼ ἐπιτήδειον εἰς φιλοφρονήσεις τοιαύτας. Ὑπόθεζε τὴν ὡς μίαν ἀπὸ τὰς φιλογολικὰς, ὅσας ἐκάμνομεν πολλάκις, περιπατοῦντες εἰς τὸν Κεραμεικὸν τῶν Παρισίων, ὁμιλίας, ἢ ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας συνεχῶς σὲ γράφω, ἀφοῦ ἐξερήθην τῆς συναναστροφῆς σου· ἐπεθύμησας νέαν, καί, ἂν ἦτο δυνατόν, ἀκριβεστέραν ἐκδοσιν τοῦ χαριεστάτου Ἡλιοδώρου· ὅθεν ἐσπούδασα νὰ πληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν σου διὰ νὰ σὲ πληροφορήσω ὅτι μόνη ἡ πρὸς σέ μου φιλία μὲ παρεκίνησε νὰ ἐπιχειρήσω ὅ,τι μὴδὲ νὰ συλλογισθῶ αἱ παροῦσαι ἀσχολίαι μου μ' ἐσυγχώρουν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦλθεν εἰς τέλος ἡ ἐπιχείρησις, εὐλογονεῖναι νὰ διηγηθῶ κατὰ πλάτος τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἔκαμα τὴν

ἐκδοσιν ταύτην, τὸν τρόπον τῆς διατάξεως τοῦ κειμένου καὶ τῶν σημειώσεων, καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν πρὸ ἐμοῦ ἐκδόσεων. Ἀλλὰ πρὸ τούτων ἴσως δὲν εἶναι περιττὸν νὰ εἴπω ὀλίγα τινα περὶ τοῦ εἶδους τοῦ συγγραμματος, περὶ τῶν ἀσχοληθέντων εἰς αὐτὸ συγγραφῶν, καὶ περὶ αὐτοῦ ἐξαιρέτως τοῦ Ἡλιοδώρου.

Ἰέτιος ὁ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἀβρίγκης Ἐπίσκοπος, ὅστις ἔγραψε περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν τοιούτων συγγραμμάτων (1), τὰ ὅποια οἱ Εὐρωπαῖοι, ὡς θελομεν ἰδεῖν μετ' ὀλίγον, ὀνομάζουσι Ῥωμανά, ὀρίζει τὸ εἶδος τοῦτο, « Πλασὴν ἱστορίαν ἐρωτικῶν παθημάτων, » γραμμένην ἐντέχνως εἰς λόγον πεζὸν, πρὸς ὠφέλειαν καὶ » ἡδονὴν τῶν ἀναγινωσκόντων ». Ἀλλ' ὁ ὀρισμὸς οὗτος ἀποβλέπει μόνως τῶν Ἑλλήνων τὰς πλασὰς ἱστορίας τῶν ἐρωτικῶν παθημάτων, ἐπειδὴ εἰς τοὺς ἡμετέρους καιροὺς εἶδομεν τοιαῦτα συγγράμματα, εἰς τὰ ὅποια ὁ ἔρως, ἡ δὲν ἔχει χώραν οὐδεμίαν, ἡ δὲν ἀναφέρεται, πλὴν ἐπεισοδικῶς καὶ ἐν παρόδῳ. Δεύτερον ἐλάττωμα τοῦ ὀρισμοῦ ἴσως εἶναι καὶ τὸ « Πρὸς ὠφέλειαν τῶν » ἀναγινωσκόντων », ἐπειδὴ ἀποκλείει πολλὰ τοῦτου τοῦ εἶδους συγγράμματα καὶ παλαιὰ καὶ νέα, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάγνωσις ἀπώλειαν, καὶ ὅχι ὠφέλειαν, δύναται νὰ προξενήσῃ· ἀλλ' ὅμως, καθὼς τὸν ἡλίθιον, ἡ τὸν μαινόμενον, μ' ὅλον ὅτι ἀφ' ὅσα συγκροτοῦν τὸν ἀνθρώπον ἄλλο δὲν ἔμεινεν εἰς αὐτοὺς παρὰ τὴν μορφὴν, δὲν ἀποκλείομεν διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸν ὀρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, εὐλογον ὡσαύτως φαίνεται ν' ἀφήσωμεν εἰς τὸν ὀρισμὸν τοῦ εἶδους καὶ τὰ τοιαῦτα ἀχρεῖα συγγράμματα, ἀρκούμενοι εἰς τὸ νὰ μακρύνωμεν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν τοὺς νέους, καθὼς τοὺς παραγγέλλομεν νὰ μὴ πλησιάζωσι τοὺς μαινομένους. Τρίτον, ἀντὶ τοῦ « Γραμμένην εἰς πεζὸν λόγον » τοῦ ὀρισμοῦ, ἀκριβέστερον ἴσως ἦτο νὰ μὴ διορίσῃ παντά-

(1) *Traité de l'origine des Romans*, par Huet, évêque d'Avranche.

πασι τὴν ἰδίαν τοῦ λόγου, εἰς τὴν ὁποίαν γράφονται τὰ τοιαῦτα συγγράμματα, ἢ καὶ νὰ εἶπῃ, « Γραμμένην ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς πεζὸν λόγον »· διότι, ἂν καὶ σήμερον αὐτὰ δὲν γράφονται πλέον παρὰ εἰς πεζὸν λόγον, εἶναι ἔμως φανερόν ὅτι κατ' ἀρχὰς οἱ Εὐρωπαῖοι, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Ὑέτιος τὸ ὁμολογεῖ, τὰ ἔγραφον πολλάκις καὶ διὰ στίχων· καὶ εὐρίσκονται καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνας, ὡς θελομεν τὸ φανερώσειν μετέπειτα, ὀλίγα τινὰ σιχουρῶς. Πρόσθετε ὅτι φαίνεται καὶ πρᾶγμα ἀδιάφορον εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν τοιούτων πλασῶν ἰσορημάτων τὸ νὰ ᾔναι ἑμμέτρως ἢ ἀμέτρως γραμμένα· ἐπειδὴ καὶ χωρὶς μέτρων, πλησιάζει φυσικὰ τὸ τοιοῦτον εἶδος εἰς τὸ ἐπικὸν ποίημα, διὰ τὸ δραματικὸν τῆς ὑποθέσεως, καὶ εἶναι τρόπον τινὰ μεθόριον τῆς ἀληθοῦς ἰσορίας καὶ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως.

Ἀρμοδιώτερον κρίνω, ἀφίνοντες τὴν γενικὴν θεωρίαν τῶν τοιούτων συγγραμμάτων (ἐπειδὴ μάλιστα σκοπὸν ἔχω νὰ λαλήσω δι' ἐκεῖνα μόνον, ὅσα συνεγράφησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν), νὰ ὀρίσωμεν τὸ πρᾶγμα εἰδικῶς κατὰ τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ Ἑλληνικοὶ συγγραφεῖς περὶ αὐτοῦ, « Πλασὴν, ἀλλὰ » πιθανὴν ἰστορίαν ἐρωτικῶν παθημάτων, γραμμένην ἐντέχνως » καὶ δραματικῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς πεζὸν λόγον ». Ὀλίγον ἡσχολήθησαν κατ' ἀρχὰς οἱ παλαιοὶ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο· ὅθεν οὐδὲ κύριον ἐξαίρετον ὄνομα ἔδωκαν εἰς αὐτὸ, ἀλλὰ ποτὲ μὲν τ' ὠνόμαζον ἀπὸ τὸ ἔθνος, ἢ τὴν πόλιν, ὅπου ὑπόθετεν ὁ συγγραφεὺς ὅτι συνέβησαν τὰ ἰσορούμενα, οἷον Βαθυλωνιακά, Ἐφεσιακά, Κυπριακά, κ. τ. λ. ποτὲ δὲ, Ἐρωτικά τὰ κατὰ τὸν θεῖον καὶ τὴν θεῖαν, διότι ὁ ἔρως ἦτο τὸ κεφαλαιῶδες μέρος τοῦ ἰσορήματος. Οἱ νεώτεροι, ἤγουν οἱ Εὐρωπαῖοι, ἤρχισαν εἰς τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ Χριστοῦ, καὶ δὲν ἔπαυσαν νὰ τὸ μεταχειρίζονται κατακόρως μέχρι τῆς σήμερον, ὀνομά-

σαντες ὅλοι κοινῶς αὐτὸ Ῥωμανὸν (1) ἐξ αἰτίας, καθὼς λέγει ὁ Ἰέτιος, τοιαύτης. Εἰς τῆς νοτίου Γαλλίας τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον, ὡς πρώτη ἐπαρχία κυριευθεῖσα ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, ὠνομάσθη κατ' ἐξοχὴν Προδίκηια (Provence), ἡ διεφθαρμένη τῶν Ῥωμαίων γλῶσσα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀνεβλάστησαν με τοῦ καιροῦ τὴν πρόοδον αἱ σημεριναὶ γλῶσσαι τῶν Ἰσπανῶν, τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Γάλλων, ὠνομάζετο γλῶσσα Ῥωμαϊκῇ, ἡ Ῥωμανῇ (2) (langue Romance), πρὸς διαφορὰν τῆς παλαιᾶς γνησίας Ῥωμαίας γλώσσης, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον Λατινικὴν. Τὰ δημοσιευόμενα εἰς ἐκείνην τῆς δεκάτης ἑκατοταετηρίδος καὶ καθεξῆς γλῶσσαν βάρβαρα συγγράμματα, εἴτε πεζῶς, εἴτε καὶ διὰ στίχων, ὠνομάζοντο ἀκολούθως Ῥωμανά, τὸ ὅποιον ἄλλο δὲν ἤθελε νὰ εἴπῃ τότε, εἰμὴ γραμμένα εἰς γλῶσσαν Ῥωμαϊκὴν ἢ Ῥωμανὴν, διὰ νὰ τὰ διακρίνωσιν ἀπὸ τὰ πολλὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ὅσα ἐγράφοντο κἀνποτε εἰς τὴν Λατινικὴν, ἥγουν τὴν γνησίαν τῶν Ῥωμαίων γλῶσσαν. Καὶ ἐπειδὴ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ βάρβαρα ἐκεῖνα συγγράμματα ἦσαν ἔρωτικά, δραματικά καὶ μυθώδη, ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ἔπειτα νὰ ὀνομάζωνται ἐξαιρέτως τοιαῦτα ὅσα ὀνομάζουν οἱ Εὐρωπαῖοι τὴν σήμερον Ῥωμανά. Καὶ αὕτη μὲν ἐχρημάτισεν ἡ ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς ὀνομασίας τῶν Ῥωμανῶν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους.

(1) Οἱ Γάλλοι, οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Βέλγαι, *Roman*· οἱ Ἰταλοὶ, *Romanzo*· οἱ Ἰσπανοὶ, *Romancero*· οἱ Ἀγγλοὶ, *Romance*.

(2) Ἔτι καὶ σήμερον οἱ Ἰσπανοὶ Ῥωμανὴν (*Romance*) ὀνομάζουσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν· καὶ τὸ μεταφράζειν εἰς αὐτὴν ἀπ' ἄλλην γλῶσσαν λέγουσιν, Ἐκρωμαῖζειν (*Romancear*)· καὶ τοῦτο δικαίως· ἐπειδὴ καὶ αὕτη, καὶ αἱ ἄλλαι ὅσαι ἐβλάστησαν ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἦσαν ἀληθῶς γεννήματα τῆς γλώσσης τῶν Ῥωμαίων. Τὸ παραξένον εἶναι ὅτι καὶ ἡ διεφθαρθεῖσα τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα ὠνομάσθη παρομοίως Ῥωμαϊκῇ, καὶ οἱ λαλοῦντες αὐτὴν Γραικοί, Ῥωμαῖοι, ὅχι δι' ἄλλο παρ' ὅτι οἱ ἡγεμόνες τῶν ὠνομάζοντο Αὐτοκράτορες Ῥωμαῖοι.

Εἰς ἡμᾶς δὲ, φίλε μου Ἀλέξανδρε, τοὺς Γραικοὺς, ἐπειδὴ ὄνομα ἀκόμη δὲν ἔλαβον τὰ τοιαῦτα, οὐδ' εἶναι δίκαιον νὰ δώσωμεν τὴν βάρβαρον ὀνομασίαν τοῦ Ῥωμανοῦ εἰς εἶδος συγγράμματος, τὸ ὁποῖον ἔλαβον οἱ Εὐρωπαῖοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ἡ καὶ ἐγνώρισαν μετ' ἐκείνους, μένει νὰ εὐρωμεν ὄνομα κατάλληλον εἰς αὐτὸ, τῶρα μάλισα, ὅταν ἡ ἀρχομένη τῆς Ἑλλάδος ἀναγέννησις ἐπαγγέλλεται καὶ τοιαῦτα (εἴθε μόνον μὴ γραμμένα ἀπὸ μαινομένους!), καθὼς καὶ παντὸς ἄλλου εἶδους συγγράμματα. Ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς φιλολόγους τινὲς μετέφρασαν τὴν λέξιν *Romanzo* διὰ διπλῆς λέξεως « Πλασμα- » τικὸν ἰσόρημα, » ἥτις ἐξηγεῖ μὲν ἱκανῶς τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ παραβαίνει τοὺς κανόνας τῆς ὀνοματοθετικῆς τέχνης, οἱ ὅποιοι οὔτε μέρος ὀρισμοῦ συγχωροῦν νὰ μεταβάλλεται εἰς ὄνομα, οὔτε διὰ πολλῶν λέξεων νὰ ὀνομάζεται ὅ,τι δύναται νὰ ἐκφρασθῇ συντομώτερον τοιοῦτον ὄνομα σύντομον καὶ κατάλληλον κρίνω τὸ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ, τὸ ὁποῖον ὅχι μόνον ἐναργῶς σημαίνει τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀλλ' εἶναι καὶ μία μόνη λέξις, ἂν καὶ σύνθετος, καὶ πρὸς τούτοις Ἑλληνικωτάτη, ἂν καὶ οἱ πρῶτως μεταχειρισθέντες (1) αὐτὴν ᾗσαν Ῥωμαῖοι, καὶ τὴν μετεχειρίσθησαν εἰς σημασίαν, ὅχι τοῦ κυρίως λεγομένου Ῥωμανοῦ συγγράμματος, ἀλλ' Ἰστορίας, ἢ Βιογραφίας πραγματικῆς, μεμιγμένης ὁμῶς μὲ ψευδῆ, ἢ τοῦλάχιστον μὲ ἰστορίας ἀνάξια διηγήματα. Ἀφίνοντες λοιπὸν τὸ ἀλλόφυλον ὄνομα, καιρὸς εἶναι νὰ λαλήσωμεν περὶ τῶν Ἑλληνικῶν μυθιστοριογράφων.

Τῆς Μυθιστορίας τὸ εἶδος θέλουσι τινὲς ὅτι ἐγνώρισθη εἰς τοὺς Ἕλληνας, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἡ

(1) Ὁ Καπιτωλῖνος, ἐν Ὁπίλ. Μακρ. κεφ. α', καὶ ὁ Οὐόπισκος, ἐν Φίρμ. κεφ. α'.

μικρὸν μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Πρῶτον μυθιστοριογράφον ὀνομάξουσι Κλέαρχον τὸν μαθητὴν τοῦ Ἀριστοτέλους· μ' ὅλον τοῦτο τὸ σύγγραμμα τοῦ Κλέαρχου, ἐπιγραφόμενον, Ἑρωτικά, δὲν ἦτον ἀληθὴς Μυθιστορία, ἤγουν ὁλόκληρος διήγησις μυθώδης τῶν συμβάντων εἰς δύο πρόσωπα παραδόξων, καθὼς ὀρθῶς τὸ συμπεραίνει ὁ Ὑέτιος, ἀλλὰ μᾶλλον συλλογὴ διαφόρων συντόμων ἑρωτικῶν διηγημάτων, κατὰ τὰ σωζόμενα « Περὶ ἑρωτικῶν παθημάτων » τοῦ Παρθενίου, καὶ τὰς « Ἑρωτικὰς διηγήσεις » τοῦ Πλουτάρχου, καὶ ἄλλων τινῶν. Τοῦτο γίνεται μάλιστα πιθανὸν ἀπὸ τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Ἑρωτικῶν τοῦ Κλέαρχου, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς λέγει ὁ Ἀθήναιος (II, σελ. 573), ἱσορεῖται ἡ ἑρωτομανία τοῦ Γύγου βασιλέως τῶν Λυδῶν. Ἐνδέχεται μὲ τὰ ἑρωτικά ταῦτα διηγήματα νὰ συγκατέμειξεν ὁ Κλέαρχος καὶ τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν καὶ θεωρίαν τοῦ ἔρωτος, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἰδίου διδασκάλου Ἀριστοτέλους, καὶ τοῦ συμμαθητοῦ αὐτοῦ Θεοφράστου, οἱ ὅποιοι ἔγραψαν, ἕκαστος ἰδίως, λόγον ἐπονομαζόμενον « Ἑρωτικόν » ἀφήσαντες παράδειγμα εἰς τὸν Πλουτάρχον, τοῦ ὁποίου ἔχομεν σήμερον τὸν ἐπιγραφόμενον ὡσαύτως « Ἑρωτικόν ».

Τὸ αὐτὸ πρέπει ἴσως νὰ εἰπῶμεν καὶ περὶ τοῦ Ἀντιφάνους, μ' ὅλον ὅτι Ἀντώνιος ὁ Διογένης εἰς τὴν Μυθιστορίαν αὐτοῦ, ἐπιγραφομένην « Τῶν ὑπὲρ Θούλην ἀπίστων », λέγει ῥητῶς (παρὰ τῷ Φωτίῳ Κώδ. ρξς') ὅτι τοιούτων τερατολογημάτων συγγραφεὺς ἀρχαιότερος αὐτοῦ ἐχρημάτισεν ὁ Ἀντιφάνης. Τίς ἦτο καὶ πότε ἤκμασεν οὗτος ὁ Ἀντιφάνης, εὐκολον δὲν εἶναι νὰ διορισθῇ· πιστεύουσι τινὲς ὅτι εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ὁ Ἀντιφάνης κωμικὸς ποιητής, καταγόμενος ἀπὸ τὴν Βέργην, πόλιν τῆς Θράκης, τοῦ ὁποίου ἡ ἄκρατος καὶ ἀπίθανος ψευδολογία ἔδωκε χώραν εἰς τὰς παροιμιώδεις ταύτας φράσεις

« Βεργαῖον διήγημα » ἤγουν ψεῦδος ἀπίθανον, καὶ « Βεργαίειν », ἤγουν ἀναισχύντως ψεύδεσθαι.

Πρῶτον λοιπὸν ὅπως οὖν γνωστῆς Μυθιστορίας συγγραφέα πρέπει νὰ ὀνομάσωμεν τὸν Ἀντώνιον Διογένην, ὅστις ἤκμασε μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, « Τῶν ὑπὲρ » Θούλην ἀπίστων », ἄλλο δὲν σώζεται πλὴν ἡ Ὑπόθεσις, τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ Φώτιος. Οἱ πρωταγωνισταὶ τοῦ δράματος εἶναι ὁ Δεινίας, καὶ ἡ ἑρωμένη αὐτοῦ Δερκυλλίς, καθὼς εἰς τὸν Ἡλιόδωρον, ὁ Θεαγένης καὶ ἡ Χαρίκλεια, εἰς τὸν Ἀχιλλέα Τάτιον, ὁ Κλειτοφῶν καὶ ἡ Λευκίππη, καὶ ἄλλοι εἰς ἄλλους. Ὁθεν συμπεραίνει δικαίως ὁ Φώτιος, ὅτι καὶ τούτων, καὶ πολλῶν ἄλλων Μυθιστοριογράφων, πηγὴ καὶ ρίζα ἐχρημάτισεν ὁ Ἀντώνιος.

Μετὰ τὸν Ἀντώνιον Διογένην ὀνομαζοῦσιν Ἀριστείδην τὸν Μιλήσιον, συγγραφέα αἰσχυρῶν καὶ βδελυρῶν διηγημάτων, τὰ ὅποια ἐπέγραψε « Μιλησιακά ». Ταῦτα τῆς Ἰωνικῆς τρυφῆς τὰ γεννήματα μετέφρασεν ὁ Σισέννας, Ἱστορικὸς Ῥωμαῖος, σύγχρονος τοῦ Σύλλα, εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν· καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀναγινώσκοντες αὐτὰ μὲ μεγάλην ἡδονὴν καὶ εὐαρέστησιν, ἔδειξαν τῆς ἀρχομένης αὐτῶν διαφθορᾶς ἀναντίρρητα σημεῖα. Ὅταν τὰ φωτισμένα ἔθνη ἀρχίσωσι νὰ ἡδύνωνται εἰς τὰ αἰσχυρά, ἄλλη ἴσως θεραπεία δὲν μένει πλέον δι' αὐτὰ παρὰ νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν βαρβαρότητα, ἐὰν τῆς βαρβαρότητος καὶ αὐτὴ ἡ φαινομένη σεμνότης δὲν ἦτο βαρβαρικῆς ζηλοτυπίας ἀποτέλεσμα. Ὁ Σουρήνας, στρατηγὸς τῶν Πάρθων, μεταξὺ τῶν λαφύρων, ὅσα ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Ῥωμαῖους, ὅταν ἐνίκησε τὸν Κράσσον, εὐρὼν, ὡς διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (Κράσσ. § 32), καὶ τὰ Μιλησιακά τοῦ Ἀριστείδου, τὰ ἔδειξεν εἰς τὴν Γερουσίαν τῶν Σελευκῶν, ἐλέγχων πικρῶς τὴν ἀκολασίαν τῶν Ῥωμαίων, ἐπειδὴ οὐδ' εἰς καιρὸν πολέμου ἐδύναντο νὰ ἀπέχωσιν ἀπὸ τόσο ἀσελγῆ

συγγράμματα, « Εἰ μὴδὲ πολεμοῦντες ἀπέχεσθαι πραγμάτων » καὶ γραμμάτων δύνανται τοιούτων ».

Δὲν ἐξεύρω, φίλε μου Ἀλέξανδρε, διὰ ποίαν αἰτίαν καταριθμοῦν μὲ τὰς Μυθιστορίας τοὺς λεγομένους « Συβαριτικούς λόγους ». Αὐτοὶ ἦσαν Μῦθοι (1) κατὰ μίμησιν τῶν Μύθων τοῦ Αἰσώπου, καθὼς ῥητῶς τὸ λέγει ὁ Ἡσύχιος (λέξ. Συβαριτ. λόγοι), ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατ' ἄλλο δὲν διέφερον, πλὴν ὅτι τὰ πρόσωπα τῶν Συβαριτικῶν λόγων ἦσαν ἄνθρωποι, καὶ ὅχι ἄλογα ζῶα, καθὼς εἶναι εἰς τοὺς περισσοτέρους Αἰσωπικούς μύθους (2). Εἶναι πλέον παρά πιθανόν, ὅτι οἱ Συβαριτικοὶ λόγοι ἄλλο δὲν ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰμὴ τὰ κοινῶς λεγόμενα καὶ εἰς ὅλους γνωστὰ Παραμύθια· πλὴν ἄσσεμνα τὰ περισσότερα, καθὼς καὶ τὰ ἡδῆ τῶν Συβαριτῶν, ἴσως ἄσσεμνότερα ἀπὸ τινὰ τῶν Παραμυθίων τοῦ Ἰταλοῦ Βοκάκιου (Le Novevelle di Bocaccio), καὶ τοῦ Γάλλου Λαφονταίνου (Les Contes de La Fontaine), καὶ παρόμοια μὲ τὰ Μιλησιακὰ τοῦ Ἀριστείδου. Τοῦτο συμπεραίνεται μάλιστα ἀπὸ τὴν πολλὰ σφιγκτὴν φιλίαν τῶν δύο τούτων ἔθνων, τῶν Συβαριτῶν λέγω καὶ τῶν Μιλησίων (3). Ὑποθέτω δὲν ἐξεύρει τὴν παροιμίαν, « Ὅμοιος τὸν ὅμοιον ἀγαπᾷ ; »

Λούκιος ὁ Πατρεὺς, ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους Ἀντω-

(1) Ἐνα τοιούτον Συβαριτικὸν μῦθον συντομώτατον διηγεῖται ὁ Αἰλιανὸς (Ποικιλ. Ἱστορ. ΙΔ, κ'), τοῦ Παιδαγωγοῦ δηλαδὴ, ὅστις ἐπιπλήξας πικρῶς τὸν μαθητὴν, ὡς λαίμαργον, ὅτι σκύψας ἐπῆρε τὸ κατὰ γῆς σῦκον, τὸ ἤρπασε μὲ ὀργὴν ἀπὸ τὰς χεῖράς του, καὶ τὸ κατέπιεν αὐτός.

(2) « Τῶν δὲ μύθων, οἱ μὲν περὶ ἀλόγων ζώων, εἰσὶν Αἰσώπειοι, οἱ δὲ περὶ ἀνθρώπων, Συβαριτικοὶ (Σχολ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 471) ».

(3) Παράβαλε τὸν Ἡρόδοτον (Ζ', κα') μετὰ τοῦ Σουΐδα. (λέξ. Συβαριτικαίς.

νίνου καὶ Μάρκου Αὐρηλίου, ἔγραψε μεταμορφώσεις μαγικὰς ἀνθρώπων εἰς ζῶα διάφορα, καὶ ζῶων εἰς ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων δεῖγμα ἐφύλαξεν ὁ Λουκιανὸς εἰς τὸ ἀκόλαστον αὐτοῦ διήγημα, ἐπιγραφόμενον « Λούκιος ἢ ὄνος ». Εἶναι τρόπον τινα τὸ διήγημα τοῦτο Ἐπιτομή τῶν δύο πρώτων βιβλίων τῶν Μεταμορφώσεων τοῦ Λουκίου, καθὼς λέγει ὁ Φώτιος (Κώδ. ρκβ'). Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὴν φύσιν τῆς Μυθιστορίας, οὐτ' ὁ Λούκιος οὐτ' ὁ Ἀριστείδης ἔχουσι χώραν οὐδεμίαν εἰς τῶν Μυθιστοριογράφων τὸν κατάλογον, καθὼς οὐδ' οἱ Συβαριτικοὶ λόγοι πρέπει νὰ συγκαταριθμῶνται μὲ τὰς Μυθιστορίας.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν τοῦ Λουκίου χρόνους ἤκμασεν ὁ Ἰάμβελιχος, Βαβυλώνιος τὸ γένος. Τὸ σύνταγμά του ἀπὸ μὲν τὸν Φώτιον (Κώδ. Α. ζδ') ὀνομάζεται « Δραματικὸν ἔρωτας » ὑποκρινόμενον, ἀπὸ δὲ τὸν Σουΐδαν « Βαβυλωνιακά ». Ἡ Σινωνίς καὶ ὁ ἔραστής αὐτῆς Ῥοδάνης εἶναι οἱ πρωταγωνισταὶ τοῦ δράματος τούτου, τοῦ ὁποίου δὲν σώζεται (1) παρὰ ἡ διεξοδικὴ Ὑπόθεσις, τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ Φώτιος. Μετὰ τὸν Ἰάμβελιχον ἀριθμοῦσι τὸν Ἡλιόδωρον. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τούτου χρειὰ εἶναι νὰ λαλήσω μετ' ὀλίγον πλατύτερον, διαδιδάσκω ἀμέσως εἰς τὸν Τάτιον.

Δὲν εἶναι γνωστὸν πότε ἤκμασεν Ἀχιλλεὺς ὁ Τάτιος, Ἀλεξανδρεὺς τὸ γένος, καὶ συγγραφεὺς τῆς αἰσχρολόγου Μυθιστορίας, ἐπιγραφομένης « Τὰ περὶ Κλειτοφῶντα καὶ Λευ- » κίπην » φαίνεται ὅμως ὅτι εἶναι μεταγενέστερος τοῦ Ἡλιόδωρου, τὸν ὁποῖον μιμεῖται εἰς πολλὰ, ἀλλ' ἀτυχέστατα. Ἐξω ἀπὸ τὴν αἰσχρολογίαν, τῆς ὁποίας εἰς τὸν Ἡλιόδωρον δὲν

(1) Ἴδε ὅμως περὶ τούτου τὸν Ὑέτιον, Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ῥωμαίων σελ. 68, καὶ τὴν νέαν ἔκδοσιν τῆς Ἑλληνικ. Βιβλιοθ. τοῦ Φαβρικού, Τόμ. Η, σελ. 153.

εὐρίσκεται σχεδὸν ἴχνος, ὁ Τάτιος ἀγαπᾷ μὲ ὑπερβολὴν τὰς σοφιστικὰς ἐκφράσεις καὶ περιγραφάς· καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου, εἰς πολλὰ μέρη κομψότατος, ὁμοιάζει εἰς τὰ περισσότερα, ὅχι τῆς σώφρονος γυναικὸς τὸ φυσικὸν κάλλος, ἀλλὰ τοὺς ἐπιθέτους σολισμοὺς τῆς πόρνῃς. Ἄν πρέπει νὰ πιστεύσωμεν τὸν Σουίδα, ὁ Τάτιος ἔγινεν ὄχι μόνον χριστιανὸς, ἀλλὰ καὶ Ἐπίσκοπος.

Ἄγνωστος ὡσαύτως εἶναι καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος, εἰς τοὺς ὁποίους ἤχμασεν ὁ Λόγγος, συγγραφεὺς « Τῶν κατὰ Δάφνιν » καὶ Χλόην ποιμενικῶν, » ἢ κατ' ἄλλους « Λεσδιακῶν » ἐρωτικῶν ». Τὸ ὄνομά του, ἂν δὲν ἡλλοιώθη ἀπὸ τοὺς ἀντιγραφείας, εἶναι Ῥωμαϊκόν (Longus, ἤγουν Μακρὸς), καὶ φαίνεται πλέον παρωνύμιον παρὰ κύριον ὄνομα. Ὅπως ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, εἰς τὸν Λόγγον εὐρίσκει τίς τὸ σαφές τῆς λέξεως, τὸ κυριολεκτικόν, τὸ Ἀττικόν, τορνευμένας καὶ γλαφυράς περιόδους· ἀλλὰ λείπει τὸ κυριώτερον ἀπ' αὐτὸν, Νοῦς, καὶ Κρίσις· καὶ ὁ Ἀττικώτατος Λόγγος δὲν εἶναι παρὰ σοφιστής, καὶ σοφιστὴς ἀηδὴς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, ὅχι μόνον διὰ τὴν αἰσχρολογίαν, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται καὶ αὐτὸς πολλάκις, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἀνάγνωσις ὁμοιάζει τὴν τροφήν. Ὅταν κάθῃται τίς εἰς τράπεζαν, ὁ πρῶτος αὐτοῦ σκοπὸς εἶναι νὰ θεραπεύσῃ τὴν χρεῖαν τῆς φύσεως· ἡ κομψότης τῶν σκευῶν καὶ πολυτέλεια δὲν παριστάνεται εἰς τὸν νοῦν τοῦ παρὰ κατὰ δεύτερον λόγον· ἀλλ' ὅταν ἀντὶ βρωμάτων δὲν εὐρίσκει εἰς αὐτὴν παρὰ χρυσᾶ πινάκια, καὶ τὴν τράπεζαν ἀφίνει μὲ ἀγανάκτησιν, καὶ τὸν καλεσὴν μέμφεται ὡς ἀνόητον. Τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ Μίδα μετεβλήθησαν ὅλα εἰς τὸ τιμωτάτον μέταλλον τοῦ χρυσοῦ· ἀλλ' ὁ Μίδας ἀπέβηθησκε τῆς πείνας. Εἰς τοιοῦτους κακοζήλους συγγραφεῖς ἀρμόζει ἡ φρόνιμος παρατήρησις τοῦ Λάκωνος, ὅστις, καθὼς διηγεῖται ὁ Πλού-

ταρχος (1), « Ἀκούων ῥήτορος μεγάλας στρέφοντος περιόδους,
» Ἀλλά, νῆ κὼ Σιω (εἶπεν), ἀνδρεῖός γε ὁ ἀνθρῶπος* πρὸς
» οὐδὲν ὑποκείμενον εὖ σροβιλοῖ τὴν γλῶσσαν ».

Ὁ Σουΐδας καταλέγει τρεῖς Ξενοφῶντας Μυθιστοριογράφους·
τὸν πρῶτον, Ἀντιοχέα, ὅστις ἐπέγραψε, καθὼς ὁ Ἰάμβλιχος,
τὸ δράμα του Βαβυλωνιακά, τὸν δεύτερον, Κύπριον, συγγρα-
φέα τῶν Κυπριακῶν, ἤγουν, « Τῶν περὶ Κινύραν καὶ Μύρ-
» ραν καὶ Ἀδωνιν », καὶ τὸν τρίτον, Ἐφέσιον, τοῦ ὁποίου
καὶ μόνου σώζονται τὴν σήμερον « Τὰ κατὰ Ἀνθίαν καὶ
» Ἀβροκόμην Ἐφεσιακά ». Τοῦτον ἄλλοι λέγουν ὅτι εἶναι τοῦ
Ἡλιοδώρου μεταγενέστερος κατὰ τοὺς χρόνους, ἄλλοι τὸν
θέλουν προγενέστερον, τοῦλάχιστον μίαν ἑκατονταετηρίδα,
τινὲς δὲ καὶ σύγχρονον σχεδὸν τοῦ Λουκιανοῦ τὸν ἐφαντάσθη-
σαν. Ἐὰν ἐξετάσῃ τις τὴν ἀφέλειαν τοῦ χαρακτήρος καὶ τὸ
ἀνεπιτήδευτον μάλιστα τῆς φράσεως τοῦ Ξενοφῶντος τούτου,
πρέπει νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἔγραψεν εἰς καιρὸν, ὅταν ἡ κρίσις
τοῦ καλοῦ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀφήσειν παντάπασιν τοὺς συγγραφεῖς*
ἂν ὅμως πάλιν παρατηρήσῃ πολλὰς φράσεις καὶ λέξεις, αἱ
ὁποῖαι ἢ δὲν εἶχον ἀκόμη τότε περάσειν ἀπὸ τὸν χυδαῖον λαὸν
εἰς τὰ βιβλία, ἢ ὅχι μὲν τοσαύτην κατάχρησιν (2), ὁ Ξενοφῶν
εἶναι βέβαια πολὺ μεταγενέστερος τοῦ Ἡλιοδώρου. Πρόσθε-
εἰς ταῦτα καὶ τὸ παντάπασιν ἄτονον καὶ ἐκλελυμένον τοῦ
χαρακτήρος, καὶ τὴν κατὰ πολλὰ πολὺπλοκον θέσιν τοῦ δρά-
ματος, καὶ θέλεις κρίνειν ἀπίθανον ὅτι ἤκμασεν ὁ Ξενοφῶν εἰς

(1) Λακωνικ. Ἀποφθ.

(2) Τοιαῦτα εἶναι ὁ « Φοβερὸς ἔρως, » ἀντὶ τοῦ Μέγας καὶ σφοδρὸς
ἢ « Εὐμορφία » κατακόπως εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ἀντὶ τοῦ Κάλως,
καὶ « Εὐμορφος » ἀντὶ τοῦ Καλός, οἱ « Καλοὶ χρόνοι » ἀντὶ τοῦ
Ἀγαθοὶ ἢ εὐτυχεῖς χρόνοι, καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι τοῦ παρόντος
καιροῦ νὰ ἐξετάσω.

περίσθον χρόνου ὅστις ἐγέννησε τὸν Πλούταρχον, τὸν Γαληνόν, τὸν Λουκιανόν, καὶ ἄλλους τοιούτους σοφοὺς καὶ πεπαιδευμένους ἄνδρας. Ἡ ἔλλειψις τῶν μεγάλων ἐλαττωμάτων εἰς τοὺς συγγραφεῖς προέρχεται πολλάκις ἀπὸ ἀσθένειαν τοῦ νοῦς, οὐδ' εἶναι πάντοτ' ἀποτέλεσμα τῆς κοινῆς ἀρετῆς τοῦ καιροῦ, εἰς τὸν ὅποιον γράφουσιν· ὀλίγον φοβεῖται νὰ πῆσῃ, ὅστις δὲν ἔμαθε νὰ πέτεται ὑψηλά.

Ἀφελέσματος ὁμοίως καὶ ἀνεπιτήδευτος εἶναι καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου τοῦ Χαρίτωνος, συγγραφεῖς « Τῶν περὶ Χαιρέαν καὶ Καλλιρρόην ἐρωτικῶν », ἀλλ' ἐκλελυμένος καὶ χωρὶς νεῦρα. Ὁ ἐκδότης αὐτοῦ Δορβύλλος δικαίως τὸν νομίζει μεταγενέστερον τοῦ Ἡλιοδώρου, τοῦ Ἀχιλλέως Τατίου, τοῦ Λόγγου καὶ τοῦ Ξενοφώντος. Ἡ Μυθιστορία του ὁμοιάζει πλέον τὰ κοινῶς λεγόμενα Παραμύθια παρὰ τὰ δραματικά συντάγματα. Τόσον εἶναι ἀνεπαίσθητος ἡ πλοκὴ τῆς. Ἐκφράζει πολλάκις καὶ αὐτὸς τὰ πράγματα μὲ φράσεις ἐπαρμένους ἀπὸ τὴν κοινὴν συνήθειαν (1) ἐκ τοῦ ὁποίου συμπεραίνω ὅτι ὁ Χαρίτων ἔγραψε τὴν Μυθιστορίαν του πρὸς τὰ τέλη τῆς οὐδόης, ἴσως καὶ τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος.

Μέχρι τούτου, φίλε μου Ἀλέξανδρε, κατηρίθμισα συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι μ' ὄλ' αὐτῶν τὰ ἐλαττώματα, παρηγοροῦσι κἀν-
που καὶ τὴν ἀηδίαν τῆς ἀναγνώσεως, ἄλλος μὲ τὴν ἀφέ-
λειαν τῆς φράσεως, ἄλλος μὲ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, ἄλλος
μὲ τὴν πλοκὴν τοῦ δράματος, καὶ ἄλλος μὲ τῶν ἐν-

(1) Ἀρκοῦμαι κατὰ τὸ παρὸν εἰς τοῦτο μόνον τὸ παράδειγμα, « Ὁ δὲ »
» βασιλεὺς οὐ κατέσχευεν, ἀλλὰ πρὶν ΚΑΛΩΨ τὴν ναῦν ΚΑΤΑΧΘΗΝΑΙ
» πρῶτος εἰσπεπῆθησεν εἰς αὐτήν (H, ε, σελ. 136) », τὸ ὅποιον εἰς τὴν
κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν σημαίνει κατὰ λέξιν, « Ὁ δὲ βασιλεὺς θέν ἐκρα-
» τήθη, ἀλλὰ πρὸ τοῦ ΚΑΛΟΦΘΑΣΗ τὸ πλοῖον εἰς τὴν γῆν, ἐπήθησε
» πρῶτος εἰς αὐτό ».

σιων τὴν φυσικὴν εὐρεσιν καὶ διαθέσιν. Ἀλλὰ τί νὰ εἶπῃ
εἰς περὶ τῶν ἐξῆς Μυθιστοριογράφων, τῶν ὁποίων τοῦ χοροῦ
ἐξάρχει ὁ Εὐστάθιος, ἢ κατ' ἄλλους, Εὐμάθιος, συγγρα-
φεὺς « Τοῦ καθ' Ὑσμινίαν καὶ Ὑσμίνην δράματος ; » Ὅχι
μόνον ἡ διάφορος γραφὴ τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀτεχνε-
στὰ διαθέσεις τοῦ δράματος, ἡ κακόζηλος φράσις, ἡ ἀτυχεσάτη
μίμησις, χρῆσις καὶ κατάμιξις τῶν φράσεων ἄλλων συγγραφέων,
καὶ ἡ ἄκρατος αἰσχρολογία, εἶναι ἱκανὰ νὰ δείξωσιν ὅτι τὸ
δράμα εἶναι γέννημα, ὅχι τοῦ σοφοῦ καὶ σεμνοῦ τῆς Θεσσαλονί-
κης Ἀρχιερέως Εὐσταθίου, τοῦ σχολιάσαντος τὸν Ὅμηρον,
ἀλλ' ἀμαθοῦς τινὸς καὶ κακῶς ἀναθραμμένου νέου. Ἡ μεθυσμένη
του φαντασία δὲν ἠρκέσθη νὰ πλάσῃ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πάθη,
ἀλλ' ἠθέλησε νὰ κτίσῃ τόπους καὶ πόλεις ἀνυπάρχοντες. ἸΤις
ἤθελεν ἐλπίσει ποτὲ νὰ εὕρῃ Ἰωνικὴν ῥῆσιν τοῦ Ἱπποκράτους
(Περὶ τροφ. § 8.), « Φύσιες ζώων ἀδίδασκοι », ὅχι μακρὰν
ἀπὸ γραφικὴν ῥῆσιν (Ψαλμ. ΙΖ, ιβ'), « Χάλαζα καὶ ἀνθρα-
» κες πυρός ; » καὶ ὁμως εὗρηκε τὸν τρόπον νὰ συγκλῶσῃ τὰ
ἀσύγκλωστα ὁ ἀμαθέστατος οὗτος Εὐμάθιος (1), τὸν ὁποῖον σοχά-
ζομαι ὅτι ἤκμασε σύγχρονος σχεδὸν μὲ τὸν ἐξηγητὴν τοῦ Ὁμήρου
Εὐστάθιον, ἤγουν περὶ τὰ μέσα τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἑκατονταετηρίδα ἤκμασε καὶ Θεόδωρος ὁ
ἐπικληθεὶς Πρόδρομος, ἢ Πτωχοπρόδρομος, τοῦ ὁποίου « Τὰ
» κατὰ Ῥοδάνθη καὶ Δοσικλέα », ἀν καὶ ἦναι διὰ σίχων ἱαμ-
βικῶν γραμμένα, συγκαταλέγονται ὁμως μὲ τὰς Μυθιστορίας.

(1) Τὰ καθ' Ὑσμινίαν καὶ Ὑσμίνην σελ. 33 καὶ 34. Ὁ Ἀρισταίνετος
εἰς τὰς ἀσελγείας ἐπιστολὰς του ἐτόλμησεν ἄλλο ἔτι γελοιότερον. Εἰς τὴν
ΙΘ ἐπιστολὴν τοῦ πρώτου βιβλίου ἐσύρραμε μὲ ἄλλα πολλὰ κομμάτια ἐνθεν
κἀκεῖθεν κλεμμένα, ὅχι ῥῆσιν, ἀλλ' ὁλόκληρον διήγησιν σίχων δεκα-
πέντε ἐκ τοῦ Περὶ φύσεως παιδίου (§ 4, τομ. Ι, σελ. 135) τοῦ Ἱππο-
κράτους, μετασχηματίσας μόνον τοὺς ἰωνισμούς, διὰ νὰ κρύψῃ
τὸ κλέμμα.

Εἰς τὸ μυθικὸν τοῦτο διήγημα, ὅτι ἠθέλητὲ νὰ μιμηθῇ τὸν Ἡλιό-
 θωρον, γίνεται φανερόν ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀνάγνωσιν. Καταχερι-
 τὴν διήγησιν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου ὁ Ἡλιοθωρος· ση-
 μειώνει τὴν ὥραν τῆς Ἡλιακῆς περιόδου καὶ ὁ Πρόδρομος
 Πλοῖον ληστρικὸν πλάττει πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νεῖλου ὁ
 Ἡλιοθωρος· πλοῖον ληστρικὸν ὑποθέτει καὶ ὁ Πρόδρομος, ἀλλ'
 εἰς τὸν λιμένα τῆς Ῥόδου, ἤγουν οὔτε εἰς τὸν Νεῖλον, διὰ νὰ
 μὴ φαίνεται ἀντιγραφεὺς τοῦ Ἡλιοθωρου, οὔτ' ὑπέρμακραν
 πάλιν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, διὰ νὰ μὴ πλανηθῇ μακρυνόμενος ἀπὸ
 τὸν χειραγωγόν του. Ἡ Χαρίκλεια τοῦ Ἡλιοθωρου ὁμοιάζει τὴν
 Ἄρτεμιν· τὴν Ἄρτεμιν ὁμοιάζει καὶ ἡ Ῥοδάνθη τοῦ Προδρόμου.
 Διὰ νὰ παραστήσῃ τὸ κάλλος τῆς Χαρικλείας ὁ Ἡλιοθωρος,
 ἀρκεῖται εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα λόγια, « Ἀμήχανόν τι κάλλος, καὶ
 » Θεὸς εἶναι ἀναπείθουσα »· ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ πλουσία τοῦ Προ-
 δρόμου φαντασία, βεβαρυμένη πλεον νὰ ἀκολουθῇ δουλικῶς τὸν
 ὀδηγόν της, περιγράφει ἐν καθ' ἐν τῆς Ῥοδάνθης τὰ μέλη, ἀρ-
 χίζων ἀπὸ κεφαλῆς καὶ τελευτῶν εἰς τοὺς πόδας, μὲ νοήματα
 καὶ λέξεις τοιαύτας,

Ὅρως φυσικῶς εὖ γεωμετρομένη

Εἰς εὐφυᾶ μίμησιν ἡμικυκλίου.

Καὶ ἐνταῦθα δὲν ἐξεύρει τίς τί περισσότερον νὰ θαυμάσῃ,
 τὴν σιχουργίαν, ἢ τὴν περὶ τοῦ καλοῦ κρίσιν τοῦ Προδρόμου,
 ὅστις ἔκρινεν εὐμορφα τοιαῦτα ὀφρύδια, τῶν ὁποίων τὸ κύρ-
 τωμα, διὰ νὰ ἦναι γεωμετρικῶς ἡμικύκλιον, ἔπρεπε νὰ ἀνα-
 βαίνει ἕως εἰς αὐτὸ σχεδὸν τοῦ μετώπου τὸ ἄκρον. Ἀλλ' ἐάν
 τὸ παράδειγμα τοῦ Ἡλιοθωρου δὲν ἦτον ἱκανόν νὰ διδάξῃ τὸν
 μιμητὴν Προδρόμον, τί πρέπει νὰ προσμένωμεν ἀπὸ τοὺς μι-
 μητάς τοῦ Προδρόμου;

Τοιοῦτος εἶναι, φίλε μου Ἀλέξανδρε, Νικήτας ὁ ἐπονομαζό-
 μενος Εὐγενειανός. Ἐγραψε καὶ αὐτὸς διὰ σίχων ἱαμβικῶν τὰ

κατὰ Δροσίλλαν καὶ Χαρικλέα, κατὰ μίμησιν τοῦ Προδρόμου, ὡς καυχᾶται εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιγραφὴν, « Ποίησις κυρίου Νικήτου » Εὐγενειανοῦ κατὰ μίμησιν τοῦ μακαρίτου φιλοσόφου τοῦ » Προδρόμου ». Ἀπὸ τὴν λέξιν « Μακαρίτου » γίνεται πιθανὸν ὅτι ὁ Νικήτας ἤκμασε περὶ τὰ τέλη τῆς δωδεκάτης, ἢ κατ' αὐτὴν τὴν δεκάτην τρίτην ἑκατονταετηρίδα. Ἐπειδὴ τὸ ποίημά του εἶναι ἔτι ἀνέκδοτον, δὲν εἶναι περιττὸν νὰ ἐκθέσω μικρὸν δεῖγμα τῆς εὐφυΐας τοῦ ποιητοῦ, καὶ διὰ νὰ γυμνάζεται εἰς τοῦ καλοῦ τὴν κρίσιν ὁ νοῦς τῶν νέων Γραικῶν, καὶ διὰ νὰ μὴν ἐπιθυμήσῃ τις ἀπ' αὐτοὺς νὰ δαπανήσῃ εἰς τοιοῦτου Μυθιοριογράφου ἑκδοσιν τὸν καιρὸν, πράγμα πολὺτιμον, μάλιστα εἰς τὴν εὐτυχῶς ἀρχομένην τῆς Ἑλλάδος ἀναγέννησιν. Ἰδοὺ λοιπὸν πῶς κατάχερεϊ ὁ ποιητής (1).

Νῦν τοῦ φεραυγοῦς ἀσεράρχου φωσφόρου
Ἐκ τοῦ κάτω φάνκτος ἡμισφαιρίου,
Ἐξ ὠκεανοῦ τῶν ῥοῶν λελουμένου,
Καὶ γῆς τοσαύτης ἐκταθέσης εἰς πλάτος,
Ἀναδραμόντες εἰς κορυφαίους τόπους,
Πάρθοι παρεμπίπτουσι Βάρξω τῇ πόλει,
Οὐχ' ὡς κατ' αὐτῆς συγκροτήσοντες μάχην,
Οὐχ' ὡς βαλοῦντες ῥιψεπάλξιδας λίθους
Ἐκ πετροπομπῶν εἰς τὸ τεῖχος ὀργάνων κ. τ. λ.

Περισσότερους στίχους νὰ γράψω δὲν ἔχω δύναμιν, φοβούμενος μὴ πάθω τὸ τοῦ Κωμικοῦ,

..... Λίθοι' τουτὶ καὶ δὴ
Χωρεῖ τὸ κακόν' ὅτε μοι λεκάνην.

Τοιαῦτα ποιήματα εἶναι βέβαια ἐμπνευσμένα ὄχι ἀπὸ τὸν Θεὸν τῆς ἡμέρας, τὸν φωτεινὸν Ἀπόλλωνα, ἀλλ' ἀπὸ δαίμονα

(1) Χρεωσῶ τοὺς ὀλίγους τούτους στίχους εἰς τὴν καλοκαγαθίαν σοφωτάτου τινὸς ἀνδρὸς φίλου, ὅστις ἔχει ὁλόκληρον ἐν ἀντίγραφον τοῦ Εὐγενειανοῦ.

τινά ζοφερὸν καὶ καταχθόνιον. Καιρὸς εἶναι νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸν Ἡλιόδωρον, διὰ τὸν ὁποῖον ἔκαμα καὶ τὴν μακρὰν ταύτην παρέκβασιν.

ἤκμασεν ὁ Ἡλιόδωρος περὶ τὰ τέλη τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ Χριστοῦ, ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, καὶ Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Ἐκατάγετο ἀπὸ τὴν Ἐμισαν, πόλιν τῆς Φοινίκης, ὅχι μακρὰν ἀπὸ τὸν Ὀρόντην ποταμόν, ἡ ὁποία ἐχρημάτισε περίφημος μεταξὺ τῶν πόλεων, ὅσαι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν τῶν Σελευκιδῶν, διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀλαγαβάλου, ἡ Ἐλαγαβάλου (1), ἥγουν τοῦ Ἡλίου, ὅσιν ἐτίματο εἰς αὐτήν. Ὅθεν καὶ ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἐμισαν μωρὸς Ἀντωνῖνος, ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Ῥώμης, ἀνηγορεύθη ἱερεὺς τοῦ Ἡλίου, καὶ ἐπωνομάσθη Ἡλιογάβαλος, ἐξελληνίσας τοῦ Συριακοῦ θεοῦ τὸ ὄνομα. Ταύτην τὴν Ἡλιολατρείαν πιθανὸν εἶναι ὅτι αἰνίττεται καὶ ὁ Ἡλιόδωρος, ὅταν λέγῃ εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου (ἐάν ἀληθῶς τὸ τέλος τοῦτο ἦναι γραμμένον ἀπὸ τὴν χεῖρά του) « Ὁ συνέταξεν ἀνὴρ Φοῖνιξ Ἐμισσηνός, τῶν » ἀφ' ἩΛΙΟΥ γένος, Θεοδοσίου παῖς, Ἡλιόδωρος », εἴτε οἱ προπάτορες τοῦ Ἡλιοδώρου ἐφαντάζοντο ὅτι ἐκατάγοντο ἀπὸ τὸν Ἥλιον, εἴτε (τὸ πιθανώτερον) ἄλλο δὲν ἐνόουν διὰ τοῦ « Ἀφ' Ἡλίου » παρὰ τοῦτο μόνον, ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐχρημάτισαν ἱερεῖς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἡλίου. Ὁ Φῶτιος ὀνομάζει τὸν Ἡλιόδωρον Ἀμινδηνόν· ἀλλὰ τοῦτο, ἂν δὲν ἦναι σφάλμα τῆς μνήμης τοῦ Φωτίου, εἶναι γραφικὸν ἀμάρτημα, πρῶτον μὲν, ὅτι οὐδὲ πόλις εὐρίσκεται ὀνομαζομένη Ἀμινδα, ἔπειτα, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς τὸν Φῶτιον ἦτο γραμμένον Ἀμινδηνός, χωρὶς τοῦ ν, ἡ Ἀμινδα εἶναι πόλις

(1) Περὶ τῆς σημασίας καὶ ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τούτου, ἴδε τοῦ Ἀγγλου Σελδηνου τὸ περὶ Συρίων θεῶν σύνταγμα σελ. 145-156.

τῆς Μεσοποταμίας, καὶ ὄχι τῆς Φοινίκης. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν οὐδ' Ἀμισηνὸν εἶναι πιθανόν ὅτι τὸν ὠνόμασεν, ἐπειδὴ ἡ Ἀμισὸς εἶναι πόλις τοῦ Πόντου.

Ὁ Φώτιος ἀναφέρει μόνον ἀπλῶς, ὅτι ὁ Ἡλιόδωρος ἐχρημάτισεν Ἐπίσκοπος· ὁ δὲ Σωκράτης καὶ Νικηφόρος ὁ Κάλλις (1) προσθέτουν ὅτι καὶ Ἐπίσκοπος τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Τρίκκης, τὴν ὁποίαν κοινῶς σήμερον ὀνομάζομεν Τρίκαλα. Λέγουσι πρὸς τούτοις καὶ αἱ δύο, ὅτι συνέγραψε τὰ Αἰθιοπικά ἐτι νέος ὢν, καὶ ἐπομένως πριχοῦ τιμηθῇ μετὰ τὸ Ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα. Ὅθεν φαίνεται ἀπίθανον τὸ προστιθέμενον ἀπὸ μόνον τὸν Νικηφόρον, ὅτι ἡ ἐγγύριος σύνοδος τῆς Θεσσαλίας ἐπρόσβαλε τὸν Ἡλιόδωρον ἢ νὰ καύσῃ τὴν Μυθισορίαν του, ὡς ἀνάγνωσμα ἐπικίνδυνον εἰς τοὺς νέους, ἢ νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐπισκοπὴν, καὶ ὅτι ὁ Ἡλιόδωρος παρὰ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον ἐπροτίμησε τοῦ συγγράμματος τὴν σωτηρίαν. Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ Ἐκκλησία ἐπλούτει ἀπὸ σοφοῦς ἱεράρχας πολλοὺς, οἱ ὅποιοι δὲν ἦτο τρόπος μῆτε νὰ σκανδαλισθῶσι διὰ τὸν σῶφρονα τῆς Χαρικλείας καὶ τοῦ Θεαγένους ἔρωτα, μῆτε νὰ ἐκβάλωσι τῆς ἐπισκοπῆς ἄνδρα τόσον σεμνὸν τὰ ἥθη, ὥστε ὑπερέβη, νὰ εἴπω οὕτω, καὶ αὐτὰ τῆς σωφροσύνης τὰ ὅρια. Διότι, καθὼς ὁμοφώνως λέγουσι ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Νικηφόρος, ὁ Ἡλιόδωρος ἐχρημάτισεν ἀρχηγὸς εἰς τὴν Θεσσαλίαν τοῦ ἔθνους νὰ καθαιρῶνται ὅσοι Κληρικοὶ ἐφύλασσαν τὰς γυναῖκας, μετὰ τὰς ὁποίας νομίμως ἦσαν ἐνωμένοι πρὶν ἐμβῶσιν εἰς τὸν Κλῆρον, ὅποτε καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους οἱ ἱερωμένοι ὅλοι χωρὶς ἐξαιρέσεως εἶχον τὴν ἐξουσίαν νὰ φυλάσσωσι τὰς ἰδίας γυναῖκας, ὥστε καὶ τέκνα, καθὼς λέγει ὁ Σωκράτης, γενημένα εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς, εἶχον ἀπ' αὐτοῦς

(1) Σωκρ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Ε, κβ', καὶ Νικηφορ. Ἐκκλ. Ἱστορ. ΙΒ, λδ'.

πολλοί. Ἐπειτα, ἂν ὁ Ἡλιόδωρος ἐκρίθη ἀνάξιος τῆς ἐπισκοπῆς διὰ τὸ σύγγραμμά του, ἵδιᾷ τί τὸν ἐχειροτόνησαν Ἐπίσκοπον; καὶ ἂν ἀληθῶς ἐζήτησαν τοῦ βιβλίου τὸν ἀφανισμόν, δὲν εἶναι φανερόν ὅτι ἐζήτουν ἀπ' αὐτὸν πρᾶγμα ἀδύνατον; ἐπειδὴ φυσικὰ πολλὰ ἀντίγραφα ἦσαν ἤδη εἰς ἀνθρώπους καὶ τόπους διαφόρους σκορπισμένα ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς νεότητος τοῦ συγγραφέως ἐωσοῦ ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος.

Δὲν ἐξετάζω ἐνταῦθα, ἂν ἔχῃ βάσιν νὰ σταθῇ ἡ γνώμη τῶν ὅσοι θέλουν, ὅτι ὁ Μυθιστοριογράφος Ἡλιόδωρος, καὶ ὁ Ἡλιόδωρος ἐπίσκοπος τῆς Τρίκκης, εἶναι δύο πρόσωπα διάφορα. Παραλογώτεροι πολλὰ εἶναι, ὅσοι οὐδὲ χριστιανὸν πιστεύουσι τὸν συγγραφέα τῶν Αἰθιοπικῶν. Καὶ ἂν μᾶς ἔλειπον αἱ περὶ τούτου μαρτυρίαι τοῦ Σωκράτους, τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ Νικηφόρου, ἡ μετὰ προσοχῆς ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου ἀρκεῖ νὰ μᾶς πιστώσῃ περὶ τῆς ᾠρησκείας τοῦ γράψαντος. Λέξεις, φράσεις, ἀπὸ τὰς ἐκκλησιαστικὰς τῶν Χριστιανῶν βίβλους, αἰνίξεις εἰς ἰσορίας καὶ συνηθείας χριστιανικὰς, εὐρίσκονται κατασπαρμέναι εἰς διάφορα μέρη τῶν Αἰθιοπικῶν τοσαῦται, ὥστε εἶναι δύσκολον εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ ἀμφιβάλῃ, ἂν ὁ συγγραφεὺς ἦτο Χριστιανός.

Παρά τὴν Μυθιστορίαν ταύτην, ἔγραψεν, ὡς λέγουσιν, ὁ Ἡλιόδωρος καὶ περὶ Χημείας, ἥγουν τῆς τέχνης τοῦ κατασκευάζειν χρυσὸν ἢ ἄργυρον. Ἐνδεχόμενον νὰ ἠπατήθη εἰς τὸν καιρὸν τῆς νεότητος καὶ αὐτός, καθὼς ἄλλοι πολλοί, ἀπὸ ταύτην τὴν ματαιοπονίαν, ὀνομαζομένην ἀπὸ τοὺς μωροσόφους αὐτῆς διδασκάλους, «Θείαν καὶ ἱερὰν τέχνην», ὅποια πρέπει νὰ ὀνομάζεται ἀληθῶς σήμερον ἡ μήτηρ τῶν περισσοτέρων τεχνῶν, ἡ θαυμάσιος ἐπιστήμη τῆς Χημείας· ὅτι δὲ τὸ εἰς τὸν Ἡλιόδωρον ἀναφερόμενον ὀλιγόστιχον ποιημάτιον περὶ Χημείας, καὶ σωζόμενον ὀλόκληρον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν βιβλιοθήκην τοῦ

Φαβρικίου (1), εἶναι ἀληθῶς τοῦ Ἡλιοδώρου γέννημα, τοῦτο, φίλε μου Ἀλέξανδρε, ὅστις πιστεύει,

Οὐποτ' ἐκ ταύτου μεθ' ἡμῶν πίεται ποτηρίου.

Ἰκανὸν εἶναι νὰ ἀναγνώσῃ τις μίαν μόνην δεκάδα στίχων, διὰ νὰ πληροφορηθῇ, ὅτι τὸ τρισδιάβατον καὶ κατὰ τὸν νοῦν καὶ κατὰ τὴν φράσιν ποιημάτων τοῦτο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον τῶν Αἰθιοπικῶν ἡ εὐφράδεια διαφέρει ὅσον ἡ ἡμέρα τῆς νυκτός, εἶναι γέννημα τῆς δωδεκάτης ἢ τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ συγγραφεὺς, διὰ νὰ τὸ διαδώσῃ μὲ περισσοτέραν εὐκολίαν, ἐπέγραψεν εἰς αὐτὸ ψευδῶς καὶ τὸ περίφημον ὄνομα τοῦ Ἡλιοδώρου, καὶ τὸ ἐτι περιφημότερον τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοδοσίου, πρὸς τὸν ὁποῖον ὑποθέτει ὅτι τὸ προσφωνεῖ ὁ Ἡλιοδῶρος.

Ἐὰν ἡ Μυθιστορία, διὰ νὰ ᾗναι ἔντεχνος, ἤγουν ἀληθῶς δραματικὴ, πρέπει νὰ ἔχῃ, καθὼς τὰ δραματικὰ ποιήματα, Δέσις, Λύσις, Περιπετείας, Ἐπεισόδια, καὶ σχεδὸν ὅλα ὅσα ἀναφέρει εἰς τὸ περὶ Ποιητικῆς, ὡς κανόνας τῆς τέχνης, ὁ Ἀριστοτέλης, τὰ Αἰθιοπικὰ εἶναι ἀναμφισβόλως παρὰ τὰς σωζομένας ὅλας Ἑλληνικὰς Μυθιστορίας ἡ τεχνικωτέρα. Ἄρχεται ὁ συγγραφεὺς τῆς διηγήσεως ἀπὸ τὸ μέσον, καὶ νὰ εἶπω οὕτως, ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῆς ὑποθέσεως, ἤγουν ἀπὸ τὴν ὥραν ἐκείνην, ὅταν ἔφθασαν ὁ Θεαγένης καὶ ἡ Χαρίκλεια, εἰς τὴν Αἴγυπτον αἰχμάλωτοι· τὰ πρὸ τούτων συμβάλλοντα εὐρίσκονται εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ δευτέρου βιβλίου, καὶ ἀκολουθεῖν μέχρι σχεδὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔκτου, ὅθεν ἐπανέρχεται πάλιν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπου διέκοψε τὸν λόγον, διὰ νὰ διηγηθῇ τὰς προτέρας τύχας τῶν νέων. Παρομοίως ἡ ἀρχὴ τῶν τυχῶν τοῦ Ὀδυσσεύς, ὅταν ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Τρωάδα, εὐρίσκεται

(1) Τομ. Η, σελ. 119-126, Ἐκδ. Ἀρλεσιῶν.

εἰς τὴν ὀγδόην Ῥαψωδίαν τῆς Ὀδυσσεΐας, τῆς ὁποίας τὴν πρῶ-
την καταχερεῖ ὁ Ψαυμασὸς Ὀμηρος, ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτον
εἰς τῆς Καλυψοῦς τὴν νῆσον. Τὴν αὐτὴν τέχνην ἔχουσι καὶ τὰ
ἐπεισόδια τῶν Αἰθιοπικῶν ὅλα σχεδόν· ἡγουν εἶναι συμπεπλεγ-
μένα μὲ τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν εἰς τρόπον, ὥστ' ὄχι μόνον δὲν
βλάπτουσι τὴν ἐνότητα τοῦ δράματος, ἀλλὰ φαίνονται μέρη
ἀναγκαῖα, τὰ ὅποια νὰ ἀποσπάσῃ ἢ νὰ μετακινήσῃ τις δὲν
ἐμπορεῖ, χωρὶς νὰ κατασπαράξῃ ὅλον τὸ δράμα. Καὶ εἰς τοῦτο
ἠκολούθησεν ὁ Ἡλιόδωρος τὸν κανόνα τοῦ Ἀριστοτέλους (1).
« Χρὴ οὖν... καὶ τὸν μῦθον, ἐπεὶ πράξεως μίμησίς ἐστι,
» μιᾶς τε εἶναι, καὶ ταύτης ὅλης, καὶ τὰ μέρη συνεσᾶναι τῶν
» πραγμάτων οὕτως, ὥστε μετατιθεμένου τινὸς μέρους, ἢ
» ἀφαιρουμένου, διαφέρεισθαι καὶ κινεῖσθαι τὸ ὅλον· ὁ γὰρ
» προσὸν, ἢ μὴ προσὸν, μὴδὲν ποιεῖ ἐπίδηλον, οὐδὲ μόριον
» τοῦ ὅλου ἐστὶ ».

Τὸ αὐτὸ λέγω καὶ περὶ τῆς Ἡθοποιίας τῶν Αἰθιοπικῶν. Ἐάν,
ὡς διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης (2), τὰ ἦθη πρέπη νὰ παριστάνωνται
τοιαῦτα, ὅποια ἀρμόζουσιν εἰς τὸν λέγοντα, ἡγουν νὰ ἦναι
κατάλληλα εἰς τὸ γένος, εἰς τὴν ἡλικίαν, εἰς τὸ ἐπάγγελμα,
εἰς τὸ πάθος, καὶ τὰς ἄλλας ὅλας περιστάσεις, εἰς ὅσας
εὐρίσκεται ὁ λέγων ἢ πράσσων τὴν ὥραν ἐκεῖνην, ἐάν (λέγω)
τοιαῦτα πρέπη νὰ ἦναι τὰ ἦθη, εὐδοκιμεῖ καὶ κατὰ τοῦτο ὁ
Ἡλιόδωρος. Τίς ἠδύνατο νὰ παραστήσῃ πιθανώτερον τὴν ἡλιθίον
εὐπιστίαν τοῦ Ἀρισιππου, κοινὴν εἰς ὅλους τοὺς γηραλέους,
ὅσοι λαμβάνουσι γυναῖκας νέας; τίς τὸν ἄθεσμον ἔρωτα τῆς
Δημαινέτης; τὴν νεανικὴν ἀπλότητα τοῦ Κνήμωνος, καὶ τῆς
Σεραπαίνης Θίσσης τὰς πανουργίας; τίς πάλιν τῆς Ἀρσάκης

(1) Περὶ ποιητικ. κεφ. Η.

(2) Αὐτόθ. κεφ. ΙΕ.

τὴν ἔρωτομανίαν, καὶ τῆς Κυβέλης τὰς μαστροπικὰς δολιότητας ; Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὸ ἦθος τοῦ ἱερέως Καλασίριδος, αὐτὸ σύγκειται ἀπὸ πολλὰ μέρη ἐναντία, ὅχι ὁμῶς ἀπιθάνως συμπεπλεγμένα. Ἄνθρωπος ἐνάρετος καὶ σεμνὸς τὰ ἦθη, ἐπειδὴ παραιτεῖται καὶ ἱερατείαν καὶ πατρίδα, διὰ νὰ μὴ σαγηνευθῇ ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς πόρνης Ροδώπιδος· καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἡ διαγωγὴ του φαίνεται ὅχι μόνον δεισιδαιμονεσάτη, ἀλλὰ καὶ ὑποκριτική· πρόσθε, ὅτι ἐφάνη καὶ ἄδικος καὶ ἀχάριστος εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ Χαρικλῆα, συμβουλευσας καὶ συνεργήσας τῆς Χαρικλείας τὴν ἀρπαγὴν. Εὐκόλα πιθανολογοῦνται ὅλα ταῦτα ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς Ψησικείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη καὶ ἀντεράφη, καὶ τῆς ἱερωσύνης τῶν Θεῶν, τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλετο. Ὅταν ὁ βωμὸς τῆς Ψησικείας δὲν θεμελιούται εἰς τὴν ἀλήθειαν, τί παράδοξον ἂν κλονῆται καμμίαν φορὰν καὶ ἡ ἀρετὴ τῶν ὅσοι ἐπισηρίζονται εἰς αὐτόν; Ἡ Ἑλένη ἦτο βέβαια ἀσελγεσάτη μοιχαλὶς, ἄδικοι ἦσαν οἱ Τρῶες, οἱ ὅποιοι δὲν ἤθελον νὰ τὴν ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸν ἄνδρα τῆς, καὶ ἀνόητοι οἱ Ἕλληνες, ἢ μάλλον εἰπεῖν, ἀρπαγες τῶν ἀλλοτρίων, ἐπειδὴ μὲ πρόφασιν ἐκδικήσεως ἔχυσαν τόσον αἷμα εἰς ὁλόκληρον δέκα χρόνων διάστημα· καὶ ὁμῶς μοιχεύαν, ἀδικίαν, αἰματοχυσίαν, καὶ τοσαῦτα πάνδεινα κακὰ, τ' ἀποδίδει ὅλα ὁ Ὀμηρὸς εἰς τῶν Θεῶν τὴν βούλησιν (Ὀδυσσ. Ρ. 118),

Ἐνθ' ἴδον Ἀργεῖην Ἑλένην, ἧς ἔνεκκ πολλὰ
Ἀργοῖοι Τρῳάες τε Θεῶν ἰότητι μύγησαν.

Ὅταν ὁ Ἀγαμέμνων ἤρπασε τὴν Βρισηίδα ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἀχιλλέως, ἐπραξεν ἀναμφισβόλως πράξιν ἀσελγεσάτου τυράννου· καὶ μ' ὅλον τοῦτο, ἄκουε πῶς ἀπολογεῖται (Ἰλιάδ. Τ. 86),

..... Ἐγὼ δ' οὐκ αἰτιός εἰμι,
Ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα, καὶ ἡεροφῶιτις Ἐρυννύς,
Οἳ τέ μοι εἰν ἀγορῇ φρεσὶν ἐμβαλον ἄγριον ἄτην.

Καὶ οὕτω μὲν ὁ Ἀγαμέμνων· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ μητροκτόνος Ὀρέσσης, μήπως ἀπολογεῖται εὐσεβέστερον, ὅταν λέγῃ, ὅτι ὁ Ἀπόλλων τὸν ἐκίνησε νὰ σφάξῃ τὴν μητέρα του, καὶ ὅτι ἐκεῖνος ἔπρεπε νὰ κολασθῇ ἀντ' αὐτοῦ (Εὐριπίδ. Ὀρές. 594) ;

Τούτῳ πιθόμενος, τὴν τεκοῦσαν ἔκταναν·

Ἐκείνον ἡγείσθ' ἀνόσιον καὶ κτείνετε·

Ἐκεῖνος ἡμαρτ', οὐκ ἐγώ· τί χρῆν με δρᾶν;

Ἔτι παράδοξον λοιπὸν, ἀφοῦ ὁ αὐτὸς οὗτος Ἀπόλλων ὑπεδέχθη τὸν Καλάσιριν εἰς τοὺς Δελφοὺς, καὶ προσεῖπε (καὶ καθ' ὕπνους ἐσυμβούλευσε) τὴν ἀρπαγὴν τῆς Χαρικλείας εἰς αὐτὸν, τί παράδοξον, λέγω, ἐάν ὁ σεμνὸς καὶ σώφρων Καλάσιρις ἔγινεν ὑπουργὸς τῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ του; τί παράδοξον, ἂν ἔκρινε δίκαιον νὰ ἀρπάσῃ τὴν κόρην ἀπὸ τὸν Θετὸν αὐτῆς πατέρα, διὰ νὰ τὴν ἀποκαταστήσῃ εἰς τοὺς γνησίους αὐτῆς γονεῖς; Παράδοξον ἤθελεν ἴσως δοῆαι τινὰ, ὅτι δὲν ἐπενόησεν ἄλλον τρόπον δικαιότερον ἀποκαταστάσεως ὁ Καλάσιρις, ἢ μᾶλλον αὐτὸς ὁ Ἡλιόδωρος, οἷον, παραδείγματος χάριν, νὰ σπουδάσῃ νὰ τὴν ἐπάρῃ μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Χαρικλέους. Ἀλλ' ὅμως, ἐάν ἔπρασσεν εἰς τοῦτον τὸν τρόπον, ἢ δὲν ἐπείθετο ὁ Χαρικλῆς, καὶ τὸ δράμα ἐλάμβανε τέλος, ἢ, ἂν ἐπείθετο, γίνεται πιθανὸν ὅτι ἤθελε καὶ συνοδεύσειν τὴν Χαρίκλειαν, καὶ διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην, καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα ν' ἀπολαύσῃ καὶ αὐτὸς πλοῦτον καὶ τιμὴν ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς, τῶν ὁποίων ἔσωσε τὴν θυγατέρα. Ἀλλὰ, συνοδεύοντος τοῦ Χαρικλέους, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ ὁ Θεαγένης; Ὡς ἐρασῆς; ἀλλὰ τοῦτο ἔβαλλεν εἰς ὑποψίαν τὸν Χαρικλέα, μὴν ἦτο πλάσμα ἢ αἰτησις τοῦ Καλασίριδος. Ὡς ἄλλο τι πρόσωπον ἐπιφέρειν; ἀλλὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ γεννήσῃ ἄλλας ἀπάτας, ἄλλας ὑποκρίσεις, χειροτέρας ἴσως τῆς πρώτης· ἔπρεπε νὰ μετακινήσῃ ὅλην τὴν ἐξῆς διάθεσιν τοῦ δράματος· ἔπρεπε νὰ δώσῃ καὶ εἰς τὸν

Χαρικλέα ἀρμόζον πρόσωπον εἰς ὅλην τὴν ὁδοιπορίαν μέχρι τῆς Αἰθιοπίας. Τῶν μυθιστοριῶν ὅσας ὀρθῶς θέλει νὰ κρίνῃ τὴν πιθανότητα, πρέπει νὰ θεωρῇ ὅλην ἐνταυτῷ τὴν πλοκὴν τοῦ δράματος· καὶ αὕτῃ εἰς τὸν Ἡλιόδωρον εἶναι τοιαύτη, ὥστε ματακινεῖ τὸ ὅλον, ὅσας μετακινήσῃ ἐν μόνον μέρος ἀπὸ τὸν τόπον του.

Διὰ νὰ μὴ πάθωμεν, φίλε μου Ἀλέξανδρε, τὸ πάθος πολλῶν ἐκδοτῶν, οἱ ὅποιοι εἰς τοὺς παρ' αὐτῶν ἐκδομένους συγγραφεῖς ἐκθειάζουσι καὶ αὐτὰ τὰ προφανῆ σφάλματα, δίκαιον εἶναι νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν λείπουσιν ἀπὸ τὸν Ἡλιόδωρον καὶ ἀπίθانا τινὰ, καὶ ἐναντία εἰς τοὺς κανόνας τοῦ δράματος. Παρέσθησα ὀλίγα εἰς τὰς σημειώσεις, ἀφήσας περισσότερα εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀναγινώσκοντος. Ἀρκεῖ λοιπὸν εὐταῦθα νὰ σημειώσω τὸ ἄνθος καὶ ἀτυχεσάτον ἐπεισόδιον τῆς Ἰσιάδος, τοῦ ὁποίου διὰ νὰ φανῇ προθηλότερον ἢ ἀναρμοσία, δὲν εἶναι ἴσως ἔξω τοῦ σκοποῦ νὰ τὸ ἐκτοπίσωμεν μὲ πολλὰ ὀλίγων λέξεων μεταβολὴν, ἀναγινώσκοντες (σελ. 227) οὕτως, « Ἄρτι γὰρ ἐξήκοντά που σταδία διανύσασι, καὶ ἤδη » τῇ κώμῃ, καθ' ἣν ὁ Μιτράνης διῆγε, πλησιάζουσι, γνῶριμός » τις τοῦ Ναυσικλέους ἐντυγχάνει, καί, ὅποι προθυμοῖντο οὕτως » ἐσπουδασμένως, ἈΝΗΡΩΤΑ. ὩΣ ΔΕ, ὅτι παρὰ τὸν Μι- » τράνην ἐσπουδάκασιν, ἀπεκρίναντο, Ἀλλὰ, μάτην ὑμῖν, ἔφη, » καὶ εἰς κενὸν ἢ σπουδῇ, Μιτράνου... καὶ ὁ μὲν ἔτι λέγων » ἀπέτρεχεν... οἱ δὲ, ὡς τούτων ἤκουσαν, ἄχανεῖς κ. τ. λ. ». Ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι ὁλοκλήρους στίχους ἐξαλείφω μεταξὺ τοῦ ἈΝΗΡΩΤΑ καὶ τοῦ ὩΣ ΔΕ, καὶ ὅμως ἡ διήγησις ἀντὶ νὰ κολοβωθῇ, ἔγινε καὶ γοργοτέρα καὶ πολὺ πιθανωτέρα. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ περὶ τῆς Ἰσιάδος διήγημα ἐκτοπίζεται, χωρὶς νὰ πάθῃ τι τοῦ δράματος ἡ συμπλοκή, μήτ' εἰς τὴν παρούσαν μήτ' εἰς τὴν ἐξῆς αὐτῆς διάθεσιν, εἶναι ἀνάρμοσον, εἶναι περιττὸν, εἶναι, εἰς ὀλίγα λόγια, παντάπασιν ἄτεχνον ἐπεισόδιον, κατὰ

τὸν κανόνα τοῦ Ἀριστοτέλους, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, αὐτῆς τῆς ὀρθῆς κρίσεως, « Ὁ γὰρ προσὸν, ἢ μὴ προσὸν, μὴδὲν ποιεῖ ἐπίδηλον, » οὐδὲ μόριον τοῦ ὅλου ἐστὶ ».

Δὲν εἶναι, φίλε μου Ἀλέξανδρε, μόνοι οἱ κανόνες οὗτοι, τοὺς ὁποίους χρεωσθεῖς νὰ φυλάσῃ ὁ Μυθιστοριογράφος. Αὐτὸ τῆς Μυθιστορίας τὸ νομα ἱκανῶς διδάσκει, ὅτι τὸ δράμα δὲν περιορίζεται εἰς μόνον ἀπλῶς τὸν μῦθον, ἀλλ' ἔχει ἐξ' ἀνάγκης καὶ μέρος τι ἱστορικόν. Συγχωρεῖται βέβαια εἰς τὸν συγγραφέα, νὰ πλάσῃ, ὡς τὸν δόξει, τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος, νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰ ὅ,τι ὄνομα, καὶ νὰ τὰ θέσῃ εἰς ὅτινα τόπον ἀρέσει τὴν φαντασίαν του· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ πλασὰ ταῦτα πρόσωπα δὲν κατοικοῦν τὴν Σελήνην, ἀλλ' ὑποθέτονται ὅτι ἐγεννήθησαν, ἀνετράφησαν, καὶ ἐνεργοῦν εἰς μέρη διωρισμένα καὶ μεταξὺ διωρισμένων ἐθνῶν τῆς Οἰκουμένης, δὲν εἶναι συγχωρημένον εἰς αὐτὸν νὰ ψεύδεται μήτ' εἰς τὴν γεωγραφίαν τοῦ τόπου, μήτ' εἰς τὴν διήγησιν τῶν ἡθῶν τοῦ ἔθνους, ὅπου πλάσσει τὴν σκηνὴν τοῦ δράματος. Καὶ ὁ κανὼν οὗτος ἐπιστηρίζεται εἰς τὴν ἀπλὴν ταύτην θεωρίαν. Τὸ τέλος τοῦ ψεύδους τῆς Μυθιστορίας εἶναι ἡ ἡδονὴ τοῦ ἀναγινώσκοντος· δὲν λέγω τὴν ἡδονὴν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν κοινὴν μὲ τὰ κτήνη, καὶ τὴν ὁποίαν μόνην τέλος ὅλων αὐτῶν τῶν πράξεων παραβάλλουσιν, ὅσοι ἔμαθον νὰ ζῶσιν ὡς κτήνη· ἡδονὴν ἀξίαν λογικοῦ ζώου μάλιστα ὀνομάζω ἐκείνην, ἥτις γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἐρευναν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον τελειοῦνται κατὰ μικρὸν ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ἀλλὰ ποίαν ἡδονὴν τοιαύτην δύναται τις ν' ἀπολαύσῃ ἀπὸ συγγραφέα, ὅστις μετακινεῖ τὰ ὄρια, καὶ συγχέει τὰ ἥθη τῶν διαφόρων ἐθνῶν, ὅστις, καθ' ὑπόθεσιν, μεταβάλλει τὰς τοποθεσίας τῶν πόλεων, καὶ τὰ ρεύματα τῶν ποταμῶν, ὅστις μεταφέρει τὰς παραθαλασσίους εἰς τὴν μεσόγειον, καὶ τὰς μεσογείους πόλεις πρὸς τὴν Θαλασσαν,

ὅστις δίδει Ἑλληνικά εἰς τοὺς βαρβάρους, καὶ βάρβαρα εἰς τοὺς Ἕλληνας ἦθη; Ὁ τοιοῦτος ψεύδεται χωρὶς καρπὸν, ἢ δ' ἄγνοϊαν τῆς ἱστορίας, ἢ διὰ κακότυχον τῆς διανοίας ἀκρισίαν. Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὰς τοπογραφίας καὶ τὰς ἐθνικὰς ἡθογραφίας τῶν Αἰθιοπικῶν, θελομεν εὐρεῖν καὶ εἰς αὐτάς, ἂν ὅχι ἀναμάρτητον κατὰ πάντα, ἱκανῶς εἰδήμονα καὶ λελογισμένον τὸν Ἡλιόδωρον.

Συγχωρεῖται, εἶπα, εἰς τὸν Μυθιστοριογράφον νὰ ὀνομάζῃ τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος, ὡς τὸν δόξει· καὶ ὁμῶς οὐδὲ τοῦτο τὸ μέρος εἶναι παντάπασιν ἐλεύθερον ἀπὸ κανόνας. Κάνεις δὲν ἤθελεν ὑποφέρειν, παραδείγματος χάριν, νὰ ἀκούῃ Αἰγυπτίους ὀνομαζομένους μὲ Ἑλληνικά, ἢ Ἕλληνας μὲ Αἰγυπτιακὰ ὀνόματα. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ οὐδὲ τῶν ἐθνικῶν ὀνομάτων μόνη ἡ μεταλλῆλος θέσις· ζητεῖ πρὸς τούτοις καὶ ποίαν εὐαρμοσίαν, ἢ ὁποία κρέμεται ἀπὸ τοῦ νοοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ πολυμαθειαν, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν εὐτυχῇ συζυγίαν τῶν ἐννοιῶν. Τοιοῦτον εἶναι εἰς τὸν Ἡλιόδωρον τὸ ὄνομα τοῦ Θεαγένους. Ἐπειδὴ τὸν πρωταγωνιστὴν τοῦτο τοῦ δράματος ἔμελλε νὰ μᾶς παραστήσῃ νικητὴν εἰς τὰ Πύθια, νικητὴν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἀγρίων λησῶν πόλεμον, νικητὴν τέλος πάντων εἰς τὴν Μερόην καὶ τοῦ ταύρου, τὸν ὁποῖον κατεδάμασε, καὶ τοῦ ὑπερηφάνου Αἰθίοπος, τὸν ὁποῖον ἐκαταπόνεσε,· τί ἄλλ' ὄνομα προσφυέστερον ἢ δύνατο νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν ἢ λαμπρὰ καὶ πλουσία τοῦ Ἡλιόδωρου φαντασία, παρὰ τὸ ὄνομα τοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα περιφήμου, διὰ τὰς ἀναριθμήτους αὐτοῦ νίκας, Θεαγένους τοῦ Θασίου (1); Μακρὸν, εἰς πολλὰ μέρη ἀδύνατον, καὶ πανταχοῦ σχεδὸν ὀλίγον ὑπερίτερον ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἐξετάσω τὰ λοιπὰ ὀνόματα, ὅσα εὐρίσκονται εἰς τὴν Μυθιστορίαν ταύτην, καὶ περὶ τῶν ὁποίων λέγω τί καὶ εἰς τὰς σημειώσεις.

(1) Ἴδε τὰς σημειώσεις μου, σελ. 15.

Περὶ δὲ τοῦ χαρακτῆρος, ἡ τῆς ιδέας τοῦ λόγου, τῶν Λιθιοπικῶν, ἱκανὴ εἶναι ἡ περὶ ταύτης κρίσις τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ Ψελλοῦ, τὴν ὁποίαν θέλεις εὑρεῖν γεγραμμένην μετὰ τὴν παροῦσαν ἐπιστολήν. Τὸ ἄξιον ὁμῶς σημειώσεως, φίλε μου, τὸ ὅποῖον οὐτ' ὁ Φώτιος οὐτ' ὁ Ψελλός, ἡ δὲν ἐπεριεργάσθησαν, ἡ δὲν ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ σημειώσωσιν, εἶναι ὅτι τὸ περισσότερον τοῦ δράματος μέρος εἶναι μίμησις καὶ παρωδία διαφόρων παλαιῶν συγγραφέων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ποιητῶν, καὶ ἐξαιρέτως τοῦ Ομήρου καὶ τοῦ Εὐριπίδου· ἀλλὰ μίμησις τὸσον ἐντεχνος, ὥστε τὰ κλέμματα φαίνονται γεννῆματ' αὐτῆς κεφαλῆς τοῦ Ἡλιοδώρου· εἶναι, νὰ εἶπω οὕτως, ἀληθῆς κέντρων, ἡγουν ἐνδυμα συρράμενον ἀπὸ διάφορα κομμάτια, συρράμενον ὁμῶς τὸσον ἐπιδέξια, ὥστε εἰς ὀλίγα μέρη βλέπει τις τὰ ῥάμματα καὶ τοὺς κλωστήρας, ἀλλὰ φαίνεται μονοσώματον ὕφαντον ἄνωθεν ἕως κάτω λαμπρὸν ἐνδυμα.

Εἰς τοῦ Ἡλιοδώρου τοὺς χρόνους καὶ τινὰς ἑκατονταετηρίδας πρότερον, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτον εἰς τὴν παρακμὴν τῆς· ὅθεν ὅσοι συνέγραφον Ἑλληνιστὶ τότε, ἄλλο δὲν ἔκαμναν παρὰ νὰ μιμῶνται τοὺς παλαιούς συγγραφεῖς. Κατὰ τὸν διάφορον τρόπον τῆς μιμήσεως ἔμπορεῖ τις νὰ τοὺς διαίρῃ εἰς δύο γενικάς κλάσεις. Ἡ πρώτη εἶναι ἐκεῖνων, ὅσοι ἓνα μόνον ἀπὸ τοὺς παλαιούς, ὡς τύπον καὶ ὑπογραμμὸν τῆς φράσεως, ἡκολούθουν· καὶ αὐτοί, καθὼς εὐκολὰ καταλαμβάνεις, δὲν ἦσαν οἱ πλέον εὐφυεῖς μιμηταί, ἐπειδὴ, μὴν εὐρίσκοντες πολλάκις εἰς τὸν ἐκλεκτὸν αὐτῶν συγγραφέα τὰς ἀναγκαίας λέξεις ἢ φράσεις, διὰ νὰ παραστήσωσι τοὺς ἰδίους αὐτῶν λογισμούς, ἐπρωτίμων νὰ συρράπτωσι καὶ τὰς ἐννοίας τοῦ συγγραφέως μὲ τὰς ἰδικὰς των, ὅσον ἀσύρραπτοι, ὅσον ἀσυνάρμωστοι καὶ ἂν ἦσαν. Τούτους τοὺς πιθήκους περιπαῖζει πολλάκις μὲ τὴν συνειδημένην αὐτοῦ ἀστείότητα ὁ Λουκιανός. Εἰς τὴν ἀναισχυντίαν ἔφθα-

σαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ὥστε νὰ μεταφέρωσιν αὐτολεξεῖ εἰς τὰ ἴδια συντάγματα περιόδους ὁλοκληροῦς τῶν παλαιῶν, καὶ μετὰς περιόδους αὐτὰ τὰ ἱστορούμενα πράγματα, ὀλίγον φροντίζοντες, ἂν ἦσαν ὅμοια μὲ τὰ συμβάντα, περὶ τῶν ὁποίων αὐτοὶ ἔγραφον. Ἡθέλησε τίς νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Πάρθους, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Θουκυδίδου· καὶ τὸν ἐμιμήθη τόσον ἀκριβῶς, ὥστε, ἐπειδὴ εἰς τὸν ἀμίμητον τοῦτον ἱστορικὸν εὐρίσκεται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ θαυμαστὴ διήγησις τοῦ λοιμοῦ τοῦ συμβάντος εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὁ μιμητὴς, μὴν ὑποφέρων νὰ λείπῃ τοιοῦτον γλυκὺ πρᾶγμα, καὶ λαμπρὸν στόλισμα ἀπὸ τὴν ἰδικήν του, ἐξέρασε λοιμὸν ὀλέθριον (ἀπὸ μόνον δηλαδὴ τὸν κάλαμον αὐτοῦ) εἰς τὴν ταλαίπωρον πόλιν τῶν Νισιθηνῶν (1).

Εἰς τὴν δευτέραν κλάσιν τῶν μιμητῶν καταριθμῶ ἐκείνους, ὅσοι ἀδιαφόρως ἐμιμήθησαν ὅλους τοὺς παλαιούς συγγραφεῖς, ἀπανθίζοντες ἀφ' ἐκάστου ὅ,τι τοὺς ἐφαίνετο καλὸν ἢ ἀναγκαῖον νὰ ἐκφράσωσι τὰς ἐννοίας των. Τοῦτο κἂν ἔκρινον ὀρθῶς αὐτοὶ, ὅτι γράφοντες περὶ διαφορῶν πραγμάτων, εὐκολώτερον εἰς πολλοὺς παρ' εἰς ἓνα μόνον ἤθελαν εὑρεῖν τὴν ἀναγκαίαν ὅλην τῶν λέξεων. Ἀλλὰ καὶ τούτους ἐμπορεῖ τίς νὰ τοὺς ὑποδιαίρῃ εἰς δύο εἶδη πολλὰ διάφορα. Οἱ πλέον ἄτεχνοι εἶναι ἐκεῖνοι, ὅσοι συνέπλεξαν τὰς διαφορὰς φράσεις καὶ ῥήσεις τῶν συγγραφέων εἰς τρόπον ὥστε δὲν ἔκαμαν ἀπ' αὐτὰς παράποικίλην καὶ γελοιώδη σύγκλωσιν τῶν ἀσυγκλώστων, παρομοίαν μὲ τὰ λεγόμενα θέματα, τὰ ὅποια συνθέτομεν παῖδες ὄντες εἰς τὰ φρον-

(1) « Τί ἂν σοι τὰ λοιπὰ λέγοιμι;... οἷον Νισιθηνοῖς λοιμὸν τοῖς » μὴ τὰ Ῥωμαίων αἰρουμένοις ἐπήγαγε, παρὰ Θουκυδίδου χρῆσάμενος » ὅλον ἄρθρον, πλὴν μόνον τοῦ Πελασγικοῦ, κ. τ. λ. » Λευκιαν. Πῶς δεῖ ἱστορ. συγγρ. § 15.

τιστήρια, θαυμάζοντες ἑαυτοὺς, καί, τὸ δυστυχέστερον, θαυμαζόμενοι πολλάκις ἀπὸ γεροντόπαιδας διδασκαλούς. Ἐπεπόλασε μάλιστα τὸ εἶδος τοῦτο τῶν συγγραφέων, κατὰ τὴν τετάρτην, πέμπτην καὶ τὰς καθεξῆς ἑκατονταετηρίδας, καθ' ὅσον ἤϋξανεν ἡ χυδαιότης τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους. Ὀλίγοι τινὲς ἄνδρες εὐφυεῖς (καὶ τοῦτο εἶναι τὸ δεύτερον εἶδος τῶν παντομίμων συγγραφέων), καθὼς ὁ ἡμέτερος Ἡλιόδωρος, ἀπανθίσαντες, ὡς μέλισσαι, ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὴν ἀνάγνωσιν, εὐρήκασιν τὴν τέχνην νὰ συγκεράσωσι τὰ ξένα, ὥστε νὰ τὰ κάμωσιν ἰδικὰ των. Μ' ὅλον τοῦτο, οὐδ' εἰς αὐτοὺς, καθὼς οὐδ' εἰς τὸν Ἡλιόδωρον, ὅλα εἶναι χρυσός. Ὅστις ἀναγνώσκει μὲ προσοχὴν, εὐρίσκει καὶ εἰς αὐτοὺς μιμήματα ψυχρὰ καὶ κακόζηλα, καὶ τοῦ πονηροῦ κόμματος ῥήματα πολλὰ,

Ὅφρὺς ἔχοντα καὶ λόφους, θεῖν' ἄττα μορμωρῶπά,

καθὼς ὁ Κωμικὸς (1) λέγει. Δὲν εἶν' οὐδὲ μνήμης ἄξιον ἐν ἄλλο εἶδος μιμητῶν, τὸ δυστυχέστερον ἀφ' ὅσα καταριθμήσα, ἐπειδὴ ἐμιμεῖτο ὄχι ἀμέσως τοὺς παλαιούς, ἀλλὰ τῶν παλαιῶν, καὶ πολλάκις ἄλλων μιμητῶν μιμητάς. Παράδειγμα τῶν τοιούτων ἀνέφερα πρὸ μικροῦ τὸν Εὐμάθιον, τὸν Θεόδωρον, τὸν Νικήταν. Καὶ δὲν λείπουν ζῶντα παραδείγματα εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους. Ἐγνώρισα νέον ἐπιμελέσατον, καὶ ὄχι γυμνὸν ἀπὸ φυσικὴν ἀγχίνοιαν, ὅστις, καυχώμενος ὅτι μιμεῖται τὸν Λισάνιον, μ' ἐπερίπαιξεν ὡς ἡλίθιον, ὅταν τὸν ἠρώτησα, « Ἰ Καὶ » διὰ τί ὄχι ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἐμιμήθη ὁ Λισάνιος; » Ἀλλὰ περὶ τούτων, φίλε μου, ἴσως ἄλλον καιρὸν περισσότερα.

Ἐξω ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα Τάτιον καὶ τὸν Θεόδωρον, τοὺς ὁποίους ἀνέφερα πρὸ ὀλίγου, ἐμιμήθησαν τὸν Ἡλιόδωρον καὶ

(1) Ἀριστοφάν. Βατρ. 925.

ἄλλοι ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους Μυθιστοριογράφους καὶ ποιη-
τάς, ὅχι μόνον Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ ἄλλογενεῖς. Ἀρκεῖ τὸ παρά-
δειγμα τοῦ Ἰταλοῦ Τάσσου, ὅστις μετέφερεν εἰς τὸ γλαφυρὸν
αὐτοῦ ποίημα, ἐπιγραφόμενον « Ἡ ἐλευθερωθεῖσα Ἱερου-
» σαλήμ (1) » τὴν παράδοξον γέννησιν τῆς λευκῆς Χαρικλείας
ἀπὸ γονεῖς Αἰθίοπας, μετατρέψας τὴν Χαρίκλειαν εἰς τὴν
Κλωρίνδαν, καὶ τὸν Ὑδάσπην, βασιλέα τῆς Αἰθιοπίας, εἰς τὸν
Σέναπον, βασιλέα καὶ τοῦτον τῆς Αἰθιοπίας.

Resse già l'Etioπia, e forse regge
Senapo ancor, con fortunato impero,
Σέναπος ἦτο βασιλεὺς μὲ ἄκραν εὐτυχίαν,
Κ' ἴσως εἶν' ὡς τὴν σήμερον, εἰς τὴν Αἰθιοπίαν.

Παριζάνει καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Ἀνδρομέδας, ἐκ τῆς ὁποίας
ἔγινεν ἡ παράδοξος σύλληψις τῆς Χαρικλείας, ἀλλὰ τὴν παρ-
ιζάνει, μεταχειριζόμενος τῶν ποιητῶν τὸ προνόμιον, ἡγουν τὴν
συγγέει μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, εἰς τὴν
ὁποίαν, ὡς εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους, ζωγραφεῖται παρόμοιον
θαυματουργημά·

D'una pietosa istoria et di devote
Figure la sua stanza era dipinta, etc.
Μὲ ἱστορίαν εὐσεβῇ καὶ εἰκόνας εὐλισμένοιο,
Ὁ θαλάμος ὁλόγυρα ἦτο ζωγραφισμένος, κ. τ. λ.

Ἀλλ' ἐπιστρέφω εἰς τὸν Ἡλιόδωρον, διὰ νὰ διηγηθῶ ὅς'
ἀνήκουσιν εἰς τὴν νέαν ταύτην τῶν Αἰθιοπικῶν ἐκδοσιν.

Ἐξέδωκε πρώτην φοράν τὴν μυθιστορίαν τοῦ Ἡλιόδωρου εἰς τὴν
βασιλείαν, κατὰ τὸ 1534 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ, Οὐῖγκέντιος τις
ἐπονομαζόμενος Ὁσποιοῖς, ἀπ' ἀντίγραφον ὅμως κατὰ πολλὰ
ἐσφαλμένον. Δεύτερον ἐξέδωκε τὸν Ἡλιόδωρον, κατὰ τὸ 1596

(1) Ὡδ. IB', Στροφ. κά, καὶ καθεξῆς.

ἔτος, Ἰερώνυμος ὁ Κομμελῖνος, διορθώσας αὐτὸν ἀπ' ἄλλα ἀντίγραφα. Εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην ἐπρόσθεσε καὶ τὴν Λατινικὴν μετάφρασιν Πολονοῦ τινὸς εὐπατρίδου, καὶ (εἰς τὸ τέλος τῆς βίβλου) τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις τῆς ἐν Βασιλείᾳ ἐκδόσεως, καὶ τριῶν ἄλλων ἀντιγράφων. Τρίτῃ ἔκδοσις Ἡλιοδώρου, καὶ αὐτὴ μετὰ τῆς Λατινικῆς μεταφράσεως, ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις, κατὰ τὸ 1619 ἔτος, ἀπὸ Ἰωάννην τὸν Βουρδελότου· ἀλλ' αὐτὴ, καθὼς ἔκριναν ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ, δὲν ἔκαμεν οὐδεμίαν σχεδὸν διόρθωσιν εἰς τὸ κείμενον τοῦ Συγγραφέως, ἂν καὶ ὁ ἐκδότης ἀλαζονεύεται εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς βίβλου, ὅτι καὶ τὰ στρεβλὰ ἐδιώρθωσε, καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀνεπλήρωσε. Καὶ τῶντι τόσον εἶναι βέβαιοι ὅτι ὁ Βουρδελότος ἠκολούθησε κατὰ πόδας τὸν Κομμελῖνον, ὥστ' ἐφύλαξεν ἀπαράλλακτως, ὅχι μόνον τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν τῶν σελίδων, ἀλλὰ, τὸ παραδοξότερον, καὶ τὰ αὐτὰ πολλάκις τυπογραφικὰ σφάλματα τῆς Κομμελινιανῆς ἐκδόσεως. Ἄλλο δὲν ἔκαμε παρὰ νὰ προσθέσῃ τινὰς σημειώσεις ὅχι κριτικὰς, ἀλλὰ τῆς πανοδήμου παιδείας ἐκείνης, τὴν ὁποίαν σπανίως συνοδεύει ἡ κρίσις. Τετάρτην (Γραικολατινικὴν καὶ ταύτην) ἔκδοσιν ἀριθμοῦσι τοῦ Δανιὴλ Παρέου κατὰ τὸ 1631 ἔτος. Ταύτην μόνην δὲν εὐτύχησα νὰ γνωρίσω· εὐκολα ὁμως πιθεύω ὅσα περὶ αὐτῆς λέγει ὁ τελευταῖος πρὸ ἐμοῦ ἐκδότης, ἥγουν ὅτι καὶ ὁ Παρεὺς ἄλλο δὲν ἔκαμε παρὰ νὰ μεταγράψῃ καὶ νὰ δώσῃ εἰς φῶς αὐτὴν τοῦ Κομμελῖνου τὴν ἔκδοσιν. Πέμπτην ἔκδοσιν (μόνον Ἑλληνικὴν) ἔκαμε κατὰ τὸ 1772 ἔτος ὁ Πέτρος Σχημίδιος, ὃς εἰς μετετύπωσε καὶ αὐτὸς τὴν ἔκδοσιν καὶ τὰς σημειώσεις τοῦ Βουρδελότου μὲ μεγάλην εὐλάβειαν, χωρὶς σχεδὸν νὰ μετακινήσῃ, ἢ νὰ προσθέσῃ ἐξ ἑαυτοῦ τίποτε. Ἐκτος καὶ τελευταῖος πρὸ ἐμοῦ ἐξέδωκε Γραικολατινιστὴν τὸν Ἡλιοδώρον, κατὰ τὸ ἕκτον ἔτος τῆς Γαλλικῆς Πολιτείας (1797), ἐν Ἀργεντοράτῳ, ὁ Μιτσαχερλί-

χος. Αὐτὸς ἠκολούθησε τὸ κείμενον τοῦ Κομμελίνου, παρεκτὸς ὀλίγων τινῶν μεταβολῶν, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις ἀντιγράφου τινὸς τῆς Ταυρινικῆς Βιβλιοθήκης, δι-
εσπαρμένας εἰς τὰς διεξοδικὰς σημειώσεις τοῦ Δορβίλλου εἰς τὰ Ἐφesiaκὰ τοῦ Χαρίτωνος. Περιττὸν εἶναι μετὰ τὰς ἐκδό-
σεις νὰ ἀπαριθμῶ καὶ τὰς νέας μεταφράσεις τοῦ Ἡλιοδώρου. Εὐκόλον εἶναι, νὰ τὰς μάθῃς ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Φαβρικίου. Ἀρκεῖ νὰ εἶπω, ὅτι δὲν εἶναι κἀνὲν ἔθνος σχε-
δὸν εὐνομούμενον τὴν σήμερον τῆς Εὐρώπης, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει μίαν, καὶ πολλάκις δύο ἢ τρεῖς μεταφράσεις τοῦ Ἡλιοδώ-
ρου· τινὲς δὲ, μὴν ἀρκεσθέντες εἰς τὴν πεζὴν μετάφρασιν, τὸν μετεγλώττισαν καὶ διὰ στίχων. Ὁ δὲ Γερμανὸς Σχολδῖνος ὁ ἐκ τῆς Λυδέκης πόλεως, λαβὼν τὴν ὑπόθεσιν ἀπὸ τὰ διηγούμενα περὶ Θεαγένους καὶ Χαρικλείας, συνέταξε, κατὰ τὸ 1608 ἔτος, διὰ στίχων Λατινικῶν καὶ Τραγικοκωμωδιᾶν, τὴν ὁποίαν ἐπέγραψεν Αἰθιοπίσαν.

Ἐβδόμη λοιπὸν ἐκδοσις, φίλε, εἶναι ἡ ἰδική μου, τὴν ὁποίαν δίκαιον εἶναι νὰ ὀνομάσω καὶ ἰδικὴν σου, ὅχι μόνον διότι «Τὰ » τῶν φίλων κοινὰ», ἀλλ' ὅτι, καθὼς προεῖπα, οὐδὲ καθ' ὑπνοὺς ἤθελα φαντασθῆναι νὰ τὴν κάμω, ἐὰν ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ Βασι-
λείου δὲν ἐπεθύμει νέαν ἐκδοσιν Ἡλιοδώρου. Ὅταν μὲ τὴν ἐξή-
τησας, ἐγὼ καμμίαν παρασκευὴν εἰς ταύτην δὲν εἶχα· καὶ ἦσαν τῇ ἀληθείᾳ χρόνοι πολλοὶ ἀφοῦ δὲν εἶχα κἀν ἀναγνώσει τὸν Ἡλιοδωρον. Τοῦτο μόνον ἐφύλασσα εἰς τὴν μνήμην, ὅτι ἔγε-
μεν ἀπὸ σφάλματα, τὰ ὁποῖα, ἐὰν ὅλα νὰ διορθώσῃ ὅσις ἐμέλλει νὰ τὸν ἐκδώσῃ δὲν ἐμπόρει, ἔπρεπε κἀν νὰ ἐξετάσῃ με-
τῆς κριτικῆς ἐπισήμης τὴν σάβμην, καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν διαφόρων ἀναγνώσεων. Μὴν ἔχων τὸν καιρὸν νὰ ἐρευνήσω τὰ σωζόμενα εἰς τῶν Παρισίων τὴν βιβλιοθήκην ἀντίγραφα τῶν Αἰθιοπικῶν, ἐσύναξα τὰς πρὸ ἐμοῦ ὅλας ἐκδόσεις παρεκτὸς τῆς

ἐκδόσεως τοῦ Παρέου. Πόσῃν ὠφέλειαν ἢ βοήθειαν ἔλαβα ἀπ' αὐτάς, Θέλουν τὸ δείξειν αἱ σημειώσεις μου. Πέντε ἐκδόσεις, μέγα τῇ ἀληθείᾳ βοήθημα! ἤθελεν εἰπεῖν ὅστις δὲν τὰς ἐξέτασεν αὐταὶ ὁμῶς δὲν εἶναι πλὴν δύο μόναι πραγματικῶς, ἡ τοῦ Κομμελίνου δηλαδὴ, διὰ τὰς προστεθείσας εἰς τὸ τέλος διαφόρους ἀναγνώσεις, καὶ ἡ τελευταία πρὸ τῆς ἐμῆς, διὰ τὰς ἀναγνώσεις τοῦ Ταυρινικοῦ ἀντιγράφου, τὰς ὁποίας ἐσυναθροίσεν ὁ ἐκδότης ἀπὸ τὰ σημειώματα τοῦ Δορβίλλου. Καὶ ἂν τὰς ἐσυναθροίζε καὶ ἀκριβῶς ὕλας· ἀλλ' ἀναγκασθεὶς γὰρ ἐξετάσω καὶ πάλιν τὸν Δορβίλλον, εὔρηκα πολλὰς, τὰς ὁποίας ὁ τελευταῖος ἐκδότης παρέδραμε βιασθεὶς, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τοῦ γενὸν τοῦ καιροῦ. Παρὰ τὰς ἀναγνώσεις ταύτας ἐσυναγαγεῖν ἐνθεν κακείθεν διαφόρων κριτικῶν διορθώσεις, διεσπαρμένας ἐν παρόδῳ εἰς ἄλλα βιβλία, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὀλίγας τινὰς ἀνέφερε καὶ ὁ ῥηθεὶς ἐκδότης εἰς τὸ προοίμιον. Ἐκάλεσα εἰς βοήθειάν μου καὶ αὐτὴν τὴν παλαιὰν Γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ σοφοῦ Ἀμιότου. Ἐπροθυμῆθης, φίλε, καὶ σὺ νὰ με προξενήσῃς τὴν παλαιὰν Ἰταλικὴν μετάφρασιν. Ἄλλ' αὐτὴ δὲν ἔφθασεν εἰς τὸν πρέποντα καιρόν. Ὅποτεν ἡσχολούμην εἰς ταῦτα, ὁ φίλος καὶ ποτὲ μου μαθητὴς, νῦν δὲ ἐπίσημος καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πολίτευμα, διὰ τὸ δικαστικὸν ἀξίωμα, μὲ τὸ ὁποῖον τὸν ἐτίμησεν ἡ πατρίς του, ἐπίσημος καὶ μεταξὺ τῶν σοφῶν διὰ τὴν κριτικὴν αὐτοῦ πολυμαθειαν, τῆς ὁποίας δεῖγμα ἔδωκεν εἰς τοῦ Ἀπολλοδώρου τὴν ἔκδοσιν καὶ μετάφρασιν, Στέφανος ὁ Κλαυέριος, μ' ἐπροξένησεν ἀπὸ τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Ἀγίου Βίκτωρος αὐτὸ τὸ ἀντίτυπον τῆς ἐν Βασιλεῖᾳ ἐκδόσεως, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ μακαρίτης Ἀμιότος εἶχεν ἰδιοχείρως σημειωμένας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις, ὅσας εὔρε, διατρίβων εἰς τὴν Ῥώμην, εἰς ἐν ἀπὸ τὰ ἀντίγραφα τοῦ Ἡλιοδώρου, σωζόμενον εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Βατικάνου. Ὁμολογῶ

ὅτι μ' ἐδοήθησαν πολὺ καὶ αὐταὶ αἱ ἀναγνώσεις· ἀλλ' ὅμως τὸ κείμενον τῶν Λιβυοπικῶν εἶχεν ἐτι χρεῖαν πολλοτάτων διορθώσεων. Δὲν σε λανθάνει, ὅτι οἱ σοφοὶ φιλόλογοι τῆς Εὐρώπης, πληροφορημένοι πόσον εἶναι δύσκολον (εἰς τὴν παρούσαν κατὰ-
 ρασιν τῶν ἀντιγράφων) νὰ κάμῃ τις ἔκδοσιν παλαιοῦ συγγρα-
 φέως ἄμεμπτον, δαπανῶσι χρόνους μακροὺς πρὶν δώσωσιν εἰς
 φῶς τοὺς κόπους τῶν. Ὁ λόγος μου εἶναι περὶ τῶν ὀλιγα-
 ρίσμων ἐκείνων φιλολόγων, εἰς τοὺς ὁποίους τὴν κριτικὴν αἴσθη-
 σιν τοῦ καλοῦ ἢ τύχῃ

Γεινομένοις ἐπένησε λίνῳ, ὅτε τοὺς τέκε μήτηρ,

καὶ ὄχι περὶ τοῦ ἀναρίθμου πλήθους τῶν λεγομένων Ἑλληνιστῶν,
 εἰς πολλοὺς τῶν ὁποίων, ἐὰν ἔλιπον αἱ Λατινικαὶ μεταφράσεις,
 ἐκάστη περίοδος Ἑλληνικοῦ συγγραφέως ἤθελεν εἰσθαι ἄλυτον καὶ
 ἀκατανόητον αἰνίγμα. Ἐγὼ οὔτε φιλόλογος ἐπαγγέλλομαι (κατὰ
 τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν δίδουσι σήμερον κοινῶς εἰς τὸν ὄνομα
 τοῦτο), οὔτε καιρὸν εἶχον νὰ μελετήσω ἱκανῶς τὴν ἔκδοσιν τοῦ
 Ἡλιοδώρου. Ὅθεν πρέπει, φίλε, νὰ τὴν σοχασθῇς ὡς κατὰ
 πολλὰ ὀλίγων μηνῶν πόνημα, τριῶν ἢ τεσσάρων, μὰ τὴν ἡμε-
 τέραν φιλίαν! ἐὰν ἐξαιρέσης τὸν δαπανηθέντα καιρὸν εἰς τὴν
 τυπογραφίαν. Τοῦτο σὲ λέγω, διὰ νὰ μὴ παραπονῆσαι, ἂν
 εὕρῃς εἰς αὐτὴν ἄνθρακας ἀντὶ τοῦ προσδοκωμένου Θησαυροῦ·
 τὸ λέγω δὲ καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν περὶ αὐτῆς κρίσιν τῶν σο-
 φῶν. Δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἐπιφορτισθῇ μόνος ἐγὼ τὴν κατὰ-
 κρίσιν, ἂν δὲν εὐαρεσθήσῃ εἰς αὐτοὺς ἡ ἔκδοσις· πρέπει νὰ
 ἔχῃς καὶ σὺ τὴν μερίδα σου, καὶ ὡς φίλος, καὶ ὡς αἷτιος τῆς
 ἐκδόσεως, καθὼς εἶναι δίκαιον νὰ συμμετέχῃς καὶ τὸν ἐπαινον,
 ἐὰν κατὰ τύχην εὐδοκιμήσῃ.

Ἐπῆρα τὸ κείμενον τοῦ Ἡλιοδώρου ἀπὸ τὴν Κομμεληνιανὴν
 ἔκδοσιν, διορθώσας αὐτὸ εἰς πολλότατα μέρη. Ὑποκάτω ἐση-

μείωσα διὰ λεπτοτέρων χαρακτήρων τοὺς τόπους, εἰς ὅσους διαφέρει τὸ διορθωθὲν κείμενον ἀπὸ τὸ κείμενον τοῦ Κομμελίνου. Εἰς τοῦτον τὸν τρόπον ὁ ἀναγνώστης ἔχει ἐνταυτῷ ὁμοῦ μετὴν ἰδικήν μου καὶ τὴν Κομμελινιανὴν ἐκδόσιν σχεδὸν ἀπαράλλακτον, ἐὰν εἰς τόπον τῶν διορθώσεων μετακαλέσῃ τὰς διὰ λεπτῶν χαρακτήρων σημειωμένας ἀναγνώσεις, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀρχὴν ἐπρόταξα τὸ Κ στοιχεῖον, διὰ τὴν ἀνὰ σημῶν τὸν Κομμελίνον. Λέγω « Σχεδὸν ἀπαράλλακτον », διότι δὲν ἐσημείωσα ὡς διαφορὰς οὔτε τὰ προφανῆ τυπογραφικὰ σφάλματα τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κομμελίνου, τὰ ὅποια ἀσκέπτως ἐμιμήθησαν οἱ μετ' αὐτὸν ἐκδότες, ὅτε τινὰς ὀρθογραφικὰς διαφορὰς, ὁποῖαι εἶναι τὸ Γίνομαι καὶ Γινώσκω, ἀντὶ τοῦ Γίγνομαι καὶ Γιγνώσκω, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, περὶ τῶν ὁποίων οὔτε συγγραφεῖς, οὔτ' ἀντιγραφεῖς, οὔτ' αὐτοὶ οἱ λεπτολόγοι Τεχνικοὶ, εἶναι πάντοτε σύμφωνοι.

Ἡ ἔντεχνος τῆς Μυθιστορίας τοῦ Ἡλιοδώρου πλοκὴ, περὶ τῆς ὁποίας ἐλάλησα πρὸ μικροῦ, ἠνάγκασε τοὺς παλαιούς καὶ τοὺς νέους νὰ γράψωσιν Ὑπόθεσιν, ἥ (ὡς ἀγαποῦν νὰ τὴν ὀνομάζωσι τινὲς ἀπὸ τοὺς Λατίνους) Περιοχὴν. Τὸ τέλος τῆς Ὑποθέσεως, ἥ τῆς Περιοχῆς, εἶναι νὰ κάμῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην σαφεστέραν τὴν ὅλην πλοκὴν τοῦ δράματος. Τοιαύτην Ὑπόθεσιν ἐκ τῶν παλαιῶν ἔγραψεν ὁ Φώτιος· ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ἔχομεν τρεῖς Λατινιστὶ γραμμένας, ἀπὸ τὸν Κρούσιον, τὸν Καντέρον, καὶ τὸν Βουρδελότον. Ἡ τελευταία αὕτη δὲν εὐρίσκεται παρὰ εἰς αὐτὴν τοῦ Βουρδελότου τὴν ἐκδόσιν· αἱ λοιπαὶ δύο σώζονται εἰς τὴν δευτέραν καὶ πέμπτην· ὁ δὲ ἔκτος ἐκδότης μετέγραψε παρὰ τὰς δύο ταύτας καὶ τὴν διεξοδικὴν Ὑπόθεσιν τοῦ Φωτίου. Ταύτην ἔπρεπε νὰ βάλω κ' ἐγὼ κατ' ἀρχὰς τῶν Λίθιοπικῶν, ἐὰν δὲν ἦτο πολλὰ συγκεχυμένη, καὶ ἀναξία (νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν) τοιοῦτου κριτικοῦ ἀνδρὸς, ὁποῖος ἦτον ὁ Φώτιος. Αἱ

Λατινικαὶ ἐξ ἐναντίας εἶναι εὐκρινέστεραι, ἀλλὰ κατὰ πολλὰ σύντομοι. Ἦναγκάσθην λοιπὸν νὰ συνθέσω νέαν Ὑπόθεσιν, ἂν ὄχι τεχνικωτέραν, διεξοδικωτέραν ὁμως παρά τὰς προτέρας, ἴσως δὲ καὶ σαφεσέραν.

Εἰς τὰς σημειώσεις δηλοποιῶ τὰς μεταβολάς, ὅσας ἔκρινα ἀναγκαίως νὰ κάμω εἰς τὸ κείμενον, ὁδηγούμενος εἴτε ἀπὸ διαφόρους ἀναγνώσεις, εἴτε ἀπὸ εἰκασίας ἰδικᾶς μου, ἢ ἄλλων φιλολόγων. Αἱ διαφοραὶ ἀναγνώσεις καὶ γραφαὶ ἔχουσι προηγούμενα τὰ ἀρκτικά στοιχεῖα τῶν πηγῶν, ὅθεν τὰς ἔλαβον, τὰ ὅποια ἐξηγοῦνται κατ' ἀρχάς τῶν σημειώσεων. Παρὰ ταῦτα ἐξηγήσα τινὰς τόπους ἀσαφεῖς, καὶ ἔδειξα πολλὰς ῥήσεις ποιητῶν, καὶ ἐξαιρέτως τοῦ Ὀμήρου, τὰς ὁποίας ἡ αἰνίττεται ἡ παρωθεῖ ὁ Ἡλιόδωρος. Ὅτι ἡ ἀνακάλυψις τῶν ῥήσεων τούτων εἶναι ἀσυγκρίτως διεξοδικωτέρα εἰς ταύτην τὴν ἐκδοσιν παρ' εἰς τὰς πρὸ αὐτῆς, εὐκόλον εἶναι νὰ τὸ πληροφορηθῇ, ὅστις παραβάλλει τὰς σημειώσεις μου μὲ τὰς σημειώσεις τῆς τρίτης καὶ τῆς τελευταίας ἐκδόσεως. Ἀλλ' εἴτε μνήμης, εἴτε τύχης ἔργον, τὸ προτέρημα τοῦτο εἶναι πολλὰ μικρόν. Μικρόν ὡσαύτως, ἀλλ' ἴσως ὠφελιμώτερον, εἶναι ὅ,τι ἐσπούδασα νὰ κάμω εἰς τὸν παραλληλισμὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ τῆς νέας ταύτης, τὴν ὁποίαν λαλοῦμεν τὴν σήμερον. Ἐλαβα τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸν ἐξηγητὴν τοῦ Ὀμήρου, τὸν Θεσσαλονίκης Εὐστάθιον, καὶ τὸ παραγγέλλω εἰς ὅλους τοὺς φιλόλογους τοῦ γένους, ὅσοι ἔχουσι τὴν σοφίαν καὶ τὸν ζῆλον τοῦ Εὐστάθιου. Εἰς τὸν αὐτὸν ἐκείνουν καιρὸν, ὅταν ἐγράφοντο αἱ Μυθιστορίαι τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Νικήτου, καὶ ἔβλεπον τὸ φῶς ἄλλα διάφορα βάρβαρα συγγράμματα, ἅξια νὰ κρύπτονται κατὰ γῆς τὸν ἅπαντα αἰῶνα, ὁ σοφὸς καὶ φρόνιμος οὗτος ἱεράρχης, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ γένος, ὅταν ἀναλάβῃ, χρεώσῃ νὰ ἀνεγείρῃ εἰκόνας, κατεγίνετο νὰ μᾶς

ἐξηγῇ τὸν ἀρχηγὸν καὶ γενάρχην τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, τὸν Ὀμηρον,

Ἐξ οὐπὲρ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα,
Καὶ πᾶσαι κρήναι, καὶ φρεῖατα μακρὰ νάουσιν.

Καὶ οἱ μὲν ἐξήγει τὴν Πριάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν πρὸς ὠφέλειαν τοῦ γένους ὁ φιλογενὴς Εὐστάθιος, περὶ τούτου κάνεις δὲν ἀμφισβᾷλλει. Ἐὰν δὲ ἀληθῶς ὠφέλιμον ἔκρινε καὶ τὸν παραλληλισμὸν τῶν δύο γλωσσῶν, ἢ τὸν ἑκαμνεν ἀπλῶς περιεργίας χάριν, τοῦτο δὲν εἶναι φανερόν· ἐπειδὴ καὶ ὀλιγάκις τὸν ἑκαμε, καὶ πολλὰ ὀλίγην βοήθειαν ἔλαβεν ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἐξηγήσιν τοῦ Ποιητοῦ, καὶ οὐδεμίαν σχεδὸν εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς κοινῆς γλώσσης, τῆς ὁποίας ὁ βαρβαρισμὸς ἤϋξανεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τοὺς χρόνους του.

Διόρθωσιν ὀνομάζω τῆς γλώσσης, ὅχι μόνον τὸν μετασχηματισμὸν διαφόρων βαρβαρομόρφων λέξεων καὶ συντάξεων, ἀλλὰ καὶ τὴν φυλακὴν πολλῶν ἄλλων, τὰς ὁποίας ὡς βαρβάρους σπουδάζουν νὰ ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὴν γλώσσαν, ὅσοι μετὰ προσοχῆς δὲν ἐρεῦνησαν τὴν φύσιν τῆς γλώσσης. Τοιαύτη διόρθωσις εἰς τοῦ Εὐστάθιου τοὺς χρόνους ἦτον ἀδύνατος. Ὁ καιρὸς τῆς πτώσεως δὲν εἶναι καιρὸς ἐπιτήδειος ἀνοικοδομῆς. Κλαίει Σερῶν μακρόθεν ὁ φρόνιμος οἰκονόμος τὴν ἄφνευκτον καταστροφὴν τοῦ οἴκου του· καὶ ἀφοῦ καταπέσωσι τὰ κλονηθέντα, καὶ διασκεδασθῇ ὁ κοινορτὸς, τότε πλησιάζει καὶ συναθροίζει ὅσην ὕλην εἶναι δυνατόν ἀπὸ τὰ ἐρείπια, διὰ νὰ κτίσῃ νέον ἄλλον οἶκον. Ἐφθασε τέλος πάντων ὁ τόσον ἐπιθυμητὸς καιρὸς οὗτος τῆς ἀνοικοδομῆς· καὶ τὸ γένος καθ' ὅσον πλουτίζεται ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀπὸ Εὐσταθίους, ἐλευθεροῦται ἀπὸ Θεοδώρους καὶ Νικήτας. Οἱ νέοι οὗτοι Εὐστάθιοι, ματαχειριζόμενοι τὸν παραλληλισμὸν, τοῦ ὁποίου δίδω τὸ παράδειγμα, καὶ τὴν κοινὴν εἰς ὅλους

γλώσσαν θέλουν κανονίσειν, καὶ τὴν μάθησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς εὐκολωτέραν καὶ ἐντελεστέραν θέλουν καταστήσειν. Καί-
ρὸς εἶναι ν' ἀφήσωμεν τὰ πολυθρύλλητα Διαβατικά καὶ τὰ
Συγκείμενα εἰς τοὺς διαβάντας καὶ κειμένους, καὶ ν' ἀρχίσωμεν
νέαν ζωὴν. Εἰς τὴν παρούσαν τοῦ γένους κατάστασιν δὲν εἶναι
πλέον συγχωρημένον νὰ καταδαπανᾶται ἀσυμπαθῶς τῶν ταλαι-
πώρων νέων ἡ ἡλικία εἰς τὰς μωρολογίας· καιρὸς εἶναι νὰ τοὺς
γεύσῃ καὶ σφερωτέραν τροφήν οἱ διδάσκαλοι, ἂν δὲν θέλωσι
νὰ τοὺς ἀφήσῃ μωροὺς καὶ νηπίους ἐπὶ ζωῆς των.

Μὴ βαρυνθῆς, Ἀλέξανδρε φίλε, τὰς μακρὰς μου παρεκβάσεις.
Ἐξεύρεις, καθὼς ἐγὼ, πόσον εἶναι ἀναγκαία νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν
ἀρχομένην τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἀναγέννησιν ἡ εἰδησις τῆς
Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ, διὰ νὰ ἐξαπλωθῇ ὅσον εἶναι δυνατόν
εἰς πολλοὺς ἡ εἰδησις αὕτη, πρέπει νὰ συντηρηθῇ ὁ καιρὸς τῆς
διδασκαλίας· τὸ ὁποῖον ἄλλοι νὰ κατορθώσῃσι δὲν ἐμποροῦν,
παρὰ οἱ κριτικοὶ διδάσκαλοι, καὶ ἡ κριτικὴ τῆς διδασκαλίας
μέθοδος. Ἐν ἀπὸ τὰ μέσα νὰ εὐκολύνῃ τις τὴν μάθησιν αὐτῆς εἶναι
καὶ νὰ τὴν παραβάλλῃ, ὅταν τὴν παραδίδῃ, μὲ τὴν κοινὴν
ταύτην γλώσσαν, τὴν ὁποίαν ἐθηλάσαμεν μὲ τὸ μητρικὸν γὰλα.
Ὅσον καὶ ἂν ἐδαρβαρώθῃ, αὕτη σώζει πολλὰς λέξεις Ἑλληνικάς,
καὶ πολλὰς σημασίας λέξεων, τὰς ὁποίας ματαιῶς ἤθελε τις
ζητήσῃ εἰς τὰ λεξικά, πολλὰ παράγωγα τῶν ὁποίων εἰς τοὺς
συγγραφεῖς δὲν εὐρίσκονται παρὰ τὰ πρωτότυπα, καὶ πρωτό-
τυπα, τῶν ὁποίων εἰς αὐτοὺς δὲν σώζονται παρὰ τὰ παράγωγα·
εἰς ὅλγα λόγια, σώζει πολλὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας γλώσσης,
λείψανα σεβάσματα, τῶν ὁποίων ἡ καταφρόνησις ἐγέννησε τόσους
μωροὺς κανόνας γραμματικῶς, τόσας γελοιώδεις ἐτυμολογίας
τῶν λέξεων, τόσας ἀθλίαις παρεξηγήσεις τῶν συγγραφέων,
τόσους ἀμαθεῖς διδασκάλους, καὶ, τὸ χειρότερον, κατέστησε
τόσον ἀηδὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τὴν μάθησιν. Ἦθελαν φρί-

Ξεῖν οἱ διδάσκαλοι, ἂν ἦτο δυνατόν νά καταλάβωσι πόσον κακὸν προξενοῦν εἰς τοὺς νέους, ὅταν τοὺς ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τὰ σχολεῖα, ὅχι δι' ἄλλο, παρ' ὅτι κάμνουσι δύσκολον, καὶ ἐπομένως μισητὴν εἰς αὐτοὺς, διὰ τῆς ἀμεθοδου παραδόσεως, τὴν ἀπόκτησιν τῆς εὐφραδιστέρας καὶ σοφωτέρας ὧλων τῶν γλωσσῶν τοῦ κόσμου. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, φίλε μου, σιμὰ τῶν πολλῶν ἄλλων αὐτῆς προτερημάτων, ἔχει καὶ ποῖαν ἐξαίρετον γοητείαν, διὰ τῆς ὁποίας ὅχι μόνον μαλακύνει τὰ ἦθη τῶν νέων, ἀλλὰ καὶ τὰ κάμνει σεμνότερα καὶ σωφρονέστερα. Εἶναι πρᾶγμα σπάνιον (τὸ ὁποῖον μ' ἔδειξεν ἡ πείρα καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀλλογενεῖς νέους) νά καταδουλωθῇ εἰς τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ὡς ἀνδράποδον, ὅστις ἔφθασε μίαν φορὰν νά πῇ εἰς κόρον τὸ ποτήριον τῆς Μαγίσσης ταύτης τῶν Ἑλλήνων γλώσσης. Ὅσους κατὰ δυστυχίαν ἐγνώρισα ὁμογενεῖς, τοὺς ὁποίους ἡ περιήγησις τῆς Εὐρώπης ἔφθειρεν ἀντὶ νά ὠφεληθῇ, αὐτοὶ ἢ ἦσαν ἀμαθεῖς παντάπασι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἢ δὲν ἐξευρον ἀπ' αὐτὴν παρὰ τὰ κοινὰ καὶ δημώδη τῶν Γραμματικῶν μαθήματα. Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμεν τοὺς δυστυχεῖς τούτους καὶ ὠνοφελεῖς εἰς τὴν πατρίδα νέους, καὶ ἄς στρέψωμεν ὅλην τὴν φροντίδα εἰς ἐκείνους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἡ Ἑλλὰς προσμένει τὴν σωτηρίαν της. Νέοι εὐτυχεῖς καὶ μακάριοι! εἰς σὰς ἀνοίγεται τὴν σήμερον νέον ζάδιον δόξης καὶ τιμῆς. Τρέχετε μὲ προθυμίαν Ἑλληνικὴν εἰς αὐτὸ, καὶ ἐνισχύοντες ἀλλήλους εἰς τὴν εἰς τὰ καλὰ καὶ τίμια προκοπὴν, μὴ βαρύνεσθε νά φωνάζετε ἀδιακόπως εἰς πρὸς τὸν ἄλλον, καθὼς οἱ Ἀργοναῦται,

... Ἡμετέρῃ δ' ἐπερείδεται ἙΛΛΑΣ ἐφορμῇ,
 Ἡὲ κατηφείην, ἢ καὶ μέγα κῦδος ἀρέσθαι.

Τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ ἀπόκτησις εἶναι καὶ καθ' ἑαυτὴν δύσκολος, χωρὶς τῶν δυσκολιῶν, ὅσας ἐγέννησεν ἡ ἀμεθοδία

τῆς παραδόσεως· ἀλλ' ἡ ἀμοιβὴ τῶν κόπων εἶναι ἡδονὴ
ἀνέκφραστος· καὶ ὅ,τι ἔλεγον εἰ γηραλέοι Τρῶες περὶ τῆς ὠραίας
Ἑλλένης,

Οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ εὐκνήμιδας Ἀχαιοὺς
Τοιῇδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν,

ἀρμόζει πολὺ περισσότερον εἰς τὸ κάλλος τῆς Ἑλληνικῆς
γλώσσης. Σήμερον μάλις παρὰ ποτὲ εἶναι χρεῖα νὰ μελετᾷτε
ταύτην τὴν γλῶσσαν, σήμερον ὁπόταν, ἀναγκαζόμενοι νὰ μετα-
γλωττίζετε τῶν Εὐρωπαίων τὰ σοφὰ συγγράμματα, κινδυνεύετε
νὰ γεμίσετε τὴν κοινὴν ἡμῶν διάλεκτον ἀπὸ ἰδιωτισμοὺς τῶν
ἄλλων ἐθνῶν, νὰ τῆς ἀφαιρέσετε ἐξ ἀγνοίας ὅσα καλὰ ἔμφυτα
ἔχει, καὶ ὅσα δύναται νὰ προσαποκτήσῃ χωρὶς βίαν ἀπὸ τῆν
μητέρα τῆς τῆν Ἑλληνικῆν.

Ἐπιστρέφω πάλιν, Ἀλέξανδρε φίλε μου, τὸν λόγον εἰς σέ,
τὸν ὁποῖον ἀφήκα πρὸς ὀλίγον, διὰ νὰ συγχαρῶ τοὺς νέους
τούτους βλαστὸς τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἐλπίζεται
τῶν Γραικῶν ἡ ἀναγέννησις. Τὸ εἶπαμεν καὶ ἄλλοτε, συμ-
περιπατοῦντες εἰς τὸν Κεραμεικὸν τῶν Παρισίων, καὶ δὲν εἶναι
περιττὸν νὰ τὸ εἴπωμεν καὶ πάλιν εἰς ὠφέλειαν τῶν νέων. Ἐπο-
θέτω ὅτι αἱ περισσότεραι νέαι μεταφράσεις εἶναι ἀηδεῖς
εἰς τὴν ἀνάγνωσιν; ἐκ τούτου βέβαια ὅτι οἱ μεταφράζοντες,
ἐπειδὴ δὲν ἔκαμαν μελέτην ἱκανὴν εἰς τῶν ἰδίων προγόνων τὴν
γλῶσσαν, δὲν ἐξεύρουσιν ἀκριβῶς οὐδ' ἐκείνην, τὴν ὁποίαν συνήθως
λαλοῦσι. Μιᾶς μόνης σελίδος ἀνάγνωσις νέας μεταφράσεως
ἄρκει νὰ δείξῃ καὶ τὸν γνωρίζοντα τὴν γλῶσσαν του, καὶ ἐκεῖνον
ὅστις δὲν ἔκαμε ποτὲ σκέψιν εἰς αὐτήν. Ἡύξησε τὴν ἀγνοίαν
ταύτην καὶ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας γλώσσης, ἡ ἐπικρατήσασα
ἕως τῶρα κακὴ καὶ διεστραμμένη συνήθεια νὰ καταφρονῶμεν
τὴν νέαν, τὴν ὁποίαν μόνον εἶναι δυνατόν νὰ φέρωμεν εἰς

οὐ κατ' ἀρχὰς ὁλίγοι λόγιοι αὐτῶν ἄνδρες κατεχέρησαν νὰ γράφωσιν εἰς τὴν κοινὴν αὐτῶν γλῶσσαν. Ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ ἐργαλεῖον, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ ψυχὴ πλάττει πρῶτον ἐνδιαθέτως, ἔπειτα προφέρει τοὺς λογισμοὺς τῆς. Ὄταν τὸ ἐργαλεῖον, ἦναι ἀνακύνητον, ἰωμένον, ἢ κακὰ κατασκευασμένον, ἀτελὲς ἐξ ἀνάγκης μένει καὶ τὸ ἔργον τοῦ τεχνίτου.

Ἄλλ' ὡς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων, λέγει ὁ καταφρονητὴς τῆς κοινῆς γλώσσης, χρεωστοῦμεν ν' ἀναστήσωμεν τὴν προγονικὴν ἡμῶν γλῶσσαν. Καλὸν ἦτο βέβαια νὰ ἤμεθα εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὅταν καὶ νεκροὶ ἀνίσταντο, καὶ τὸ χάρισμα τῶν γλωσσῶν ἀκόπως διεδίδετο. Θάύματα ὅμως δὲν γίνονται καθ' ἡμέραν. Ὅστις χωρὶς ἀνάγκην γράφει Ἑλληνιστί, ὅσον ἄμεμπτος καὶ ἀνῆθελεν εἰς τὸ φαινόμενον γράψαι, καταφεύγει εἰς γλῶσσαν τῆς ὁποίας τὴν σήμερον δὲν εἶναι πλέον κριταί· καὶ δεικνύει μὲν τοῦτο, ὅτι φοβεῖται νὰ γράψῃ εἰς τὴν κοινὴν διαλεκτὸν, τῆς ὁποίας τὸ δικαστήριον εὐρίσκεται εἰς τὸ ζῶν ἔθνος. Τὸν τοιοῦτον προσφυνῶς ἐμπορεῖ τις νὰ παρομοιάσῃ μὲ τοὺς θρασυδειλούς, ὅσοι μὴ τολμῶντες νὰ βλέπωσι κατὰ πρόσωπον τοὺς ἀνδρείους, περιέρχονται ζητοῦντες γυναικῶν συνελεύσεις, διὰ νὰ τὰς καταφοδίζωσι μὲ τὸν ἄπρακτον κρότον τῶν ὀπλῶν. Εἶναι τινὲς ἐκ τῶν Ἑλληνιστῶν τούτων, οἱ ὁποῖοι, ὅταν, εἴτ' ἀναγκαζόμενοι, εἴτε διὰ γυμνασίαν, γράφωσιν Ἑλληνιστί, ἐξεύρουν κἂν τί καὶ πῶς γράφουσι, καὶ γελῶσι κρυφίως τὴν εὐήθειαν ἐκείνων, ὅσοι ἐπαινοῦν τὸν Ἑλληνισμὸν αὐτῶν· ἀλλ' εὐρίσκονται πάλιν ἄλλοι, τόσοι ἀπλοὶ τὸν νοῦν, ὥστε καὶ τῆς πλανημένης αὐτῶν φιλαυτίας τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐπαίνους, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἄλλων ἐγκώμια πιστεύουν ἀσκέπτως, μὴ συλλογιζόμενοι, ὅτι, καθὼς εἶπεν ἓνας ἀπὸ τοὺς Γαλλικοὺς ποιητάς,

Un sot trouve toujours un plus sot qui l'admire,
Ἐγκωμιάζει τὸν μωρὸν ἄλλος μωρότερός του.

Μ' ὅλον τοῦτο, αὐτὴ ἡ κοινὴ εἰς ὅλους φιλαυτία ἔπρεπε νὰ μᾶς ἱατρῆσθαι ἀπὸ τὸ πάθος τοῦτο. Ὅστις γράφει Ἑλληνιστὶ, μετ' ὀλίγους χρόνους (καὶ συχνά, μετ' ὀλίγας ἡμέρας) θέλει λησμονηθῆναι καὶ αὐτὸς καὶ τὰ συγγράμματά του. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν νὰ τὸν ἐνθυμῶνται; διὰ τὰ πράγματα περὶ τῶν ὁποίων γράφει; ἀλλ' αὐτὰ μὲ τοῦ καιροῦ τὴν πρόοδον θέλουν ἐξηγηθῆναι σαφέστερα καὶ ἐντελέστερα ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν. Διὰ τὴν φράσιν αὐτῶν τὴν ἑλληνικὴν; καὶ τίς εἶναι τόσον μωρὸς, ἢ εἰς τίνα περισσεύει τόσος καιρὸς, ὥστε ν' ἀφήσῃ τοὺς Ὀμήρους, τοὺς Πλάτωνα, τοὺς Ξενοφῶντας, τοὺς Δημοσθένας, καὶ τοσούτους ἄλλους θαυμαστὰς συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς Ἕλληνας, διὰ νὰ ἀναγινώσκῃ τὸν νέον τοῦτον Ἑλληνιστὴν; Ἐξ ἐναντίας ὅστις γυμνάζεται εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, εἰάν ἡ ἐπιμέλειά του συνοδεύεται μὲ κρίσιν, δυνατόν εἶναι νὰ φθάσῃ εἰς τὸν βαθμὸν, δὲν λέγω δοκιμωτάτου συγγραφέως (οἱ τοιοῦτοι ἀκόμη δὲν ἐγεννήθησαν), ἀλλ' ἐκείνων τῶν συγγραφέων, τοὺς ὁποίους ἡ ἐρχομένη γενεὰ θέλει ἐξετάζειν, διὰ νὰ μάθῃ τὴν σημερινὴν τῆς γλώσσης κατάστασιν· καθὼς συμβαίνει καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου μὲ μεγάλην περιεργίαν ἐξετάζουν τοὺς πρὸ τριῶν καὶ τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων ἀκμάσαντας συγγραφεῖς εἰς τὴν γλῶσσαν ἐκάστου ἔθνους, πολλὰκις δὲ ὄχι ἄλλο, πλὴν νὰ μάθωσιν πῶς ἐγράφετο εἰς τοὺς καιροὺς ἐκείνων ἡ γλῶσσα, καὶ νὰ ἀνακαλύψωσι πολλῶν αὐτῆς λέξεων καὶ τὴν ἐτυμολογίαν καὶ τὴν ἀκριβεῆ σημασίαν.

Πρόσθετε εἰς ταῦτα, ὅτι εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ γράψῃ τις ὀρθῶς, ὅταν δουλοπρεπῶς μιμῆται τοὺς ἄλλους, καὶ μάλιστα ἂν οὗτοι ἔγραψαν εἰς γλῶσσαν, ἢ ὅποια ἔπαυσε πλέον νὰ λαλῆται. Καθὼς ἔχει προσώπου χαρακτῆρα διάφορον εἰς ἀπὸ τὸν ἄλλον, ὡσαύτως φυσικὰ καὶ λόγου χαρακτῆρα διάφορον πρέπει νὰ ἔχῃ. Ἀλλ' ὁ χαρακτῆρ οὗτος δὲν ἔμπορεῖ νὰ φανῇ τοιοῦ-

Διοδώρου; ὅχι βέβαια. Ἐκείνην εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραψαν ὁ Πλούταρχος, ὁ Γαληνὸς, καὶ οἱ σύγχρονοὶ αὐτῶν; ὅχι βέβαια. Τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἡρωδιανοῦ καὶ τῶν συνακμασάντων μ' αὐτὸν, ἢ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ τοῦ Λιβανίου; οὐδεμίαν ἐξαιρέτως ἀπ' αὐτάς, ἀλλ' ὅλας αὐτάς, ἤγουν ἐν ἁμορφῳν, τερατώδεσ, καὶ ἀνύπαρκτον μίγμα ὧν αὐτῶν, γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς πρῶτος δημιουργεῖ ἀπὸ τὰ λεξικά του, ἐρανισμένα ἀπὸ δεκαπέντε τού-
λάχιζον ἑκατονταετηρίδων λέξεις καὶ φράσεις, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ ἀπὸ δεκαπέντε γλώσσας (1).

Ἄς εὐφωμεν τῶρα τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν δεῦτερον, τὸν γράφοντα δηλαδὴ τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν. Οὗτος ἀφ' ὅσα ἦσαν ἀναγκαῖα εἰς τὸν πρῶτον δὲν ἔχει σχεδὸν οὐδεμίαν χρεῖαν ὁ κάλαμος καὶ τὸ χαρτίον εἶναι τὰ μόνα του ὄπλα. Ἐν ὅσῳ ὁ πρῶτος, ἀσχολούμενος εἰς τὸν Φρύνιχον καὶ τὸν Ἀμμώνιον, διὰ νὰ μάθῃ τοὺς Ἀττικισμοὺς καὶ τὰς διαφοράς τῶν λέξεων, ἀφίνει τὰ νοήματα τῆς ψυχῆς του, ἢ νὰ διασκεδάζωνται (διότι καὶ αὐτὰ πτερόεντα εἶναι καθὼς τὰ λόγια), ἢ νὰ ἀμαυροῦνται καὶ νὰ χάνωσι τὸν τόνον τῆς πρώτης αὐτῶν συλλήψεως, ὁ δεῦτερος ἐκφράζει τὰ ἰδικὰ του εἰς γλῶσσαν ζῶσαν, καὶ γραφομένην ἀπὸ τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ καλῶς ἀναβραμμένους ἄνδρας; τὰ ἐκφράζει ὁλόκληρα, καθὼς τὴν ἀρχὴν παρεστάθησαν εἰς τὸν νοῦν του, χωρὶς νὰ κάμῃ εἰς αὐτὰ ἑλλην διόρθωσιν παρὰ τὴν διόρθωσιν, τὴν ὁποίαν ὑπαγορεύει ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ διδάσκουν οἱ κανόνες τῆς γλώσσης· καὶ οὕτω τρέχει ἐλεύθερος ἀπὸ

(1) Τόσον εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ γλῶσσα ἐκάστης ἑκατονταετηρίδος διαφέρει ἀπὸ τὴν γλῶσσαν ἄλλης ἑκατονταετηρίδος, ὥς ἡ ἐν Παρισίῳ ἀκμάσασα πρὸ τῆς πολιτικῆς τῶν Γάλλων μεταβολῆς Ἀκαδημία ὥρισε νὰ ἀναθεωρῇται τὸ λεξικὸν τῆς καθ' ἑκάστην εἰκοσιπενταετηρίδα.

θεσμούς (1) εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου του, κατὰ τὸν Ὀμηρικὸν ἱππον,

Κυθίων· ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαίται
ὧμοῖς αἰσσονται· ὃ δ' ἀγλαΐῃ πεποιθώς,
ῥίμφα ἐ γούνα φέρει (2).....

Ἀπὸ ταύτην, φίλε μου Ἀλέξανδρε, τῶν Ἑλληνιζόντων τὴν ἀτοπίαν συμπεραίνεται πόσον ἀτοπώτερον εἶναι ἐν ἄλλο εἶδος συγγραφῶν, τοὺς ὁποίους, διὰ νὰ διακρίνω ἀπὸ τοὺς ἀκράτως Ἑλληνιζόντας, συγχώρησον νὰ ὀνομάσω Μιξελληνιζόντας, ἢ, ἂν ἀγαπᾷς κάλλιον, Μιξοβαρβάρους. Ὁ σκοπὸς τῶν τοιούτων εἶναι βέβαια ἐπαινετὸς, ἐπειδὴ προθυμοῦνται νὰ σιμῶσωσιν, ὅσον δυνατόν ἐγγύτερον, τὴν σημερινὴν γλῶσσαν εἰς τὴν μητέρα τῆς τὴν Ἑλληνικὴν. Ἀλλ' ἐπειδὴ πρώτη τοῦ γράφοντος ἀρετὴ εἶναι ἡ σαφήνεια, ἡγουν νὰ γράφῃ εἰς τρόπον ὥστε νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς διὰ τοὺς ὁποίους γράφει, καὶ μετ' αὐτὴν δευτέρα, νὰ γράφῃ μὲ εὐφράδειαν, μὲ τοιαύτην δηλονότι σύνταξιν καὶ συμπλοκὴν τῶν λέξεων, ἡ ὁποία νὰ προξενῇ καὶ ἡδονὴν εἰς τὴν ἀκοήν, κρίνω, ὅτι οὔτε τὴν μίαν οὔτε τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἔχουν, ὅσοι ἀκρίτως συμπλέκουσι τὰς Ἑλληνικὰς συντάξεις μὲ τὰς κοινὰς, καὶ συνθέτουν ἐκ τῶν δύο σκοτεινόν,

(1) Δὲν ἐννοῶ μὲ τοῦτο, ὅτι δὲν ἔχει χρεῖαν κόπου ὅστις γράφει εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν. Μέγας κόπος χρειάζεται καὶ εἰς αὐτὴν, καὶ τόσον μεγαλύτερος, ὅσον ἡ γλῶσσα εἶναι ἔτι ἀδιόριστος (καθὼς εἶναι τὴν σήμερον ἡ γλῶσσα τῶν Γραικῶν) ἀπὸ δέκα ἢ δεκαπέντε συγγραφῶν συμφωνίαν, τὴν ὁποίαν τὸ ἔθνος ἤθελε δεχθῆν ὡς νόμον· ἀλλ' ὁ κόπος οὗτος, ὅσον μέγας ἤθελεν εἶσθαι, εἶναι ἀσυγκρίτως ὀλιγώτερος καὶ συνωδευμένος μὲ περισσοτέραν ἐπιτυχίαν ἐλπίδα, παρὰ τὸν κόπον τοῦ Ἑλληνιζόντος.

(2) ἱλιάδ. ζ', 509.

τραχύν, ἀηδῇ εἰς τὴν ἀκοήν, τερατώδῃ καὶ ἀληθῶς ἑρμαφρόδιτον λόγου χαρακτῆρα. Αὐτοὶ διαιροῦνται εἰς τόσα εἶδη, ὅσοι εἶναι οἱ διάφοροι τρόποι τῆς ἀσυμπλέκτου ταύτης συμπλοκῆς. Ἀρκεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ σημειώσω ἐκείνους, ὅσοι ποικίλλουσιν τὰ συντάγματά των κατὰ μέρος μὲ μίαν φράσιν ἢ περίοδον ἀκράτως Ἑλληνικὴν, καὶ μὲ μίαν κοινὴν, καί ποτε καὶ παντάπασι χυδαῖκην. Εἰς τοῦτο τὸ εἶδος ἀνάγονται πολλαὶ νέαι μεταφράσεις, καὶ ὅλαι ἐκεῖναι αἱ ἐπιστολαί, τῶν ὁποίων ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ οὐρὰ πλάττονται Ἑλληνικῶς, τὸ δὲ διὰ μέσου σώμα σολιζεται, ὥς δόξει τὸν συγγραφέα, μέρος μὲ τὸν πέπλον τῆς Ἀθηνᾶς, μέρος μὲ τὰ ῥάκη τοῦ Ἰου. Ὁμοιάζει τρόπον τινὰ ἡ τοιαύτη συμπλοκὴ μὲ τὸ Ὀμηρικὸν ἐκεῖνο τέρας,

Πρόσθε λίων, ὅπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα,
ἀποπνέουσα, ὅχι καθὼς ἔλεγεν ὁ Ποιετής (1),

Δεινόν. . . . πυρὸς μένος αἰθομένοιο,

ἀλλὰ δεινὴν καὶ ἀνυπόφορον ἀηδίαν. Αὐτοὶ σπουδάζουν, ὥς εἶπα, νὰ ἐξελληνίσωσι τὴν κοινὴν γλῶσσαν· ἀλλ' ἐπειδὴ καταγίνονται εἰς πρᾶγμα ἀδύνατον, μὴν ἔχοντες τὸ δικαίωμα ν' ἀλλάξωσι τοῦ ἔθνους τὴν γλῶσσαν, ἀναγκάζονται καὶ τὴν Ἑλληνικὴν νὰ διασρέψωσι, καὶ τὴν κοινὴν, τὴν ὁποίαν ν' ἀποφύγωσι δὲν ἐμποροῦν, βαρβαρωτέραν μὲ τὴν ἄλογον παράθεσιν ταύτην νὰ κάμνωσι. Τίνος ἀκοή, παραδείγματος χάριν, δύναται νὰ ὑποφέρῃ τὴν περίοδον ταύτην; « Ἐπειδὴ, κατὰ » ἀλήθειαν, εἴτ' οὖν ὁ Θεὸς εἶχε τὸν ἐπικαλέσεται, εἴτε οὐ, » οἱ ἄνθρωποι χρεωσούσιν, ἂν νοῦν ἔχωσιν, ἀναγκαιῶς νὰ » ἀκολουθῶσι τὰς αὐτοῦ εἰσηγήσεις· καὶ οὐδ' ὁ, τιοῦν ἀξίωμα,

(1) Ἰλιάδ. ζ', 181.

» ὅποσονοῦν ἐκεῖνο δύναται νὰ ἐπέχη καὶ νὰ ἐκφοβῇ, ἡμπορεῖ
 » νὰ τοὺς ποιῇ νὰ πιστεύωσιν ἄσινασοῦν ἀρχάς, ἢ νὰ κρί-
 » νωσιν ἀξίας συγκαταθέσεως ἄσινασοῦν πράξεις οἷα δικαίας
 » καὶ εὐθείας, αἵτινες ἐναργῶς μάχονται ἐκεῖνω (I) ». Καὶ
 ὁμῶς εἰς τοιοῦτον σχεδὸν χαρακτῆρα λόγου μετεφράσθη-
 σαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀνηλεῶς κατεσπαράχθησαν, πολλὰ
 ἀξιόλογα συγγράμματα. Ὅτινα ἀρέσκει τοιοῦτον Ἑρμαφρόδιτον
 ὕφος λόγου, ἐκεῖνος δὲν εἶναι οὔτε τῆς παλαιᾶς οὔτε τῆς νέας
 Ἑλλάδος γέννημα· ἀλλ' ἀνετράφη εἰς τὴν Λιθύαν, ὅπου ὡς
 ἐπὶ τὸ πλεῖστον γεννῶνται τὰ τερατωδέστερα θηρία.

Πράγμα τῇ ἀληθείᾳ παράδοξον· πῶς δὲν ἐσυλλογίσθησαν
 ποτὲ οἱ μιζελληνίζοντες οὗτοι συγγραφεῖς, ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι
 ἐν ἀπὸ τὰ πλέον ἀναπαλλοτριώτα τοῦ ἔθνους κτήματα. Ἀπὸ τὸ
 κτῆμα τοῦτο μετέχουν ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἔθνους μὲ δημοκρατι-
 κὴν, νὰ εἶπω οὕτως, ἰσότητά· κἀνεῖς, ὅσον ἤθελεν εἰσθαι
 σοφός, οὗτ' ἔχει, οὔτε δύναταί ποθεν νὰ λάβῃ τὸ δίκαιον
 νὰ λέγῃ πρὸς τὸ ἔθνος, « Οὕτω θέλω νὰ λαλῇς, οὕτω νὰ
 » γράφῃς ». Ὅσις, ἐπαγγελλόμενος νὰ γράφῃ εἰς τὴν κοινὴν
 γλῶσσαν, μακρύνεται τόσον ἀπὸ τὸν κοινὸν τρόπον τοῦ λέγειν,
 ἐκεῖνος ζητεῖ πράγμα, τὸ ὁποῖον οὐδ' ὁ σκληρότατος τύραννος
 εἶναι καλὸς νὰ κατορθώσῃ. Γυμνώνει ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά
 του τὸν πολίτην ὁ τύραννος, δύναται καὶ τέκνα καὶ γυναῖκα νὰ

(I) « Λόγοι δεκαεπτὰ παιδείας φυσικῆς θρησκείας κ. τ. λ. Ἐνετίησιν,
 » 1796, σελ. 237 ». Ὁ ἀνώνυμος οὗτος μεταφραστὴς (διότι τὸ βιβλίον
 φαίνεται μεταγλωττισμένον ἐκ τῆς ἰταλικῆς γλώσσης) εἶναι παντάπασιν
 ἄγνωστος εἰς ἐμέ· ὅθεν οὔτε φιλίας οὔτε μίσους οὐδεμίαν αἰτίαν ἔχω
 πρὸς αὐτόν. Ὅσα λέγω περὶ τῆς μεταφράσεώς του κατὰ δυστυχίαν δὲν
 εἶναι ἴδια εἰς μόνον αὐτόν. Αὐτοῦ τὸ βιβλίον ἔφερε πρῶτον ἡ τύχη εἰς
 τὰς χεῖράς μου· αὐτόν ἐκάλεσα μάρτυρα. Ἄν καὶ σφαλερὰ ἤθελεν εἰσθαι
 ἡ κρίσις μου, εἶναι ὁμῶς ἀδέκαστος.

τοῦ ἐπάρη, ἐμπορεῖ νὰ τὸν ἐξορίσῃ, ἢ καὶ νὰ τὸν θανατώσῃ· ἀλλὰ δὲν ἐμπορεῖ νὰ τοῦ ἀλλάξῃ τὴν γλῶσσαν· αὐτὴν λαλεῖ εἰς τὴν πατρίδα του, αὐτὴ τὸν συνοδεύει καὶ εἰς τὴν ἐξορίαν. Μόνος ὁ καιρὸς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ μεταβάλλῃ τῶν ἔθνων τὰς διαλέκτους, καθὼς μεταβάλλει καὶ τὰ ἔθνη· καὶ ὅς τις πρὶν τοῦ καιροῦ σπουδάζει μὲ τὴν βίαν νὰ ἀλλάξῃ τὴν γλῶσσαν, εἰς αὐτὸν δύναται τίς νὰ προσαρμόσῃ ὅ,τι ἔλεγεν ὁ ταλαίπωρος Αἰμῶν πρὸς τὸν τύραννον αὐτοῦ πατέρα (1),

Ὅς τις γὰρ αὐτὸς ἢ φρονεῖν μόνος δοκεῖ,
Ἡ ΓΛΩΣΣΑΝ, ἣν αὐκ ἄλλος, ἢ ψυχὴν ἔχειν,
Οὗτοι διαπυχθέντες ὠρῶσαν κενοί.

Ἴσως ἤθελε τίς νομίσαι ὅτι ἀντιφάσκω αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν, ἐπειδὴ πρὸ ὀλίγου ἔλεγον, ὅτι πρέπει νὰ διορθώσωμεν καὶ νὰ καλλύνομεν τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, τῶρα δὲ φαίνομαι τρόπον τινα ὅτι θέλω νὰ τὴν γράφωμεν, καθὼς τὴν λαλεῖ ὁ χυδαῖος λαός. Τοιαύτη βέβαια δὲν εἶναι ἡ γνώμη μου, ἂν ἐνθυμῶμαι καλὰ, φίλε μου, ὅσα περὶ τούτου πολλάκις συνωμιλήσαμεν. Ἐάν νὰ μακρύνεται τίς ἀπὸ τὴν κοινὴν τοῦ λέγειν συνήθειαν τόσον, ὥς νὰ γίνεται ἀσαφὴς εἰς τὴν διάνοιαν, καὶ παράξενος ὁλότελα εἰς τὴν ἀκοήν, εἶναι τυραννικόν, ὁ τόσος πάλιν χυδαῖσμός, ὥς νὰ γίνεται ἀηδὴς εἰς ἐκείνους ὅσοι ἔλαβον ἀνατροφὴν, μὲ φαίνεται δημαγωγικόν. Ὅταν λέγω, ὅτι ἀπὸ τὴν γλῶσσαν μετέχει τὸ ἔθνος ὅλον μὲ δημοκρατικὴν ἰσότητα, δὲν νοῶ ὅτι πρέπει ν' ἀφήσωμεν τὴν μόρφωσιν καὶ δημιουργίαν αὐτῆς εἰς τὴν ὀχλοκρατικὴν φαντασίαν τῶν χυδαίων. Ὁ ὄχλος εἶναι πανταχοῦ ὄχλος· καὶ ἂν εἰς τὰ φωτισμένα ἔθνη καὶ εἰς τοὺς φωτισμένους αἰῶνας ἦτον « Ἄγροικον, δύσκολον καὶ ὑπόκωφον » γερόντιον, » ὥς ἔλεγεν ἓνας ἀπὸ τοὺς Κωμικοὺς, εἰς τοὺς

(1) Σοφοκλ. Ἀντιγ. 707.

δυσυχεῖς αἰῶνας τῆς βαρβαρότητος ἐκκωφοῦνται καὶ μωραίνονται παντάπασιν. Ὅθεν οὐδὲ δίκαιον εἶναι νὰ κολακεύωμεν τὸν χυδαῖσμον τοῦ γεροντίου τούτου, καὶ νὰ τὸν μεταχειριζώμεθα ὡς κανόνα τῆς γλώσσης. Ἐάν δὲν μας πρέπη ἡ τυραννικὴ προσογῇ, « Οὕτω θελω νὰ λαλῇς, » ἔχομεν ἐξάπαντος τὸ δίκαιον τῆς ἀδελφικῆς συμβουλῆς, « Οὕτω πρέπει νὰ λαλῶ- » μεν ». Γράφομεν, ἤθελεν εἰπεῖν τις, διὰ τοὺς ἀμαθεῖς, καὶ πρέπει νὰ συγκαταβαίνωμεν εἰς τὴν κατάληψιν αὐτῶν · ἄλλὰ μόνοι οἱ σπουδαῖοι χρεωσθῶν νὰ συγκαταβαίνωσιν εἰς τοὺς ἀμαθεῖς ; ἢ μὴ δὲν ἔχουν κ' ἐκεῖνοι χρέος νὰ συναναβαίνωσιν ὀλίγον μὲ τοὺς σπουδαίους ; Ἐπειτα ἰδιὰ τοίους ἀμαθεῖς γράφομεν ; ὅχι βέβαια διὰ τὸν χυδαῖον ὄχλον, οἱ ὅποιοι οὐδ' ἂν ἤμεθα εἰς τὸν κόσμον ἔχουν εἶδῃσιν· ἀλλὰ διὰ τοὺς ὅσοι τοῦλάχιστον ἐξεύρουν νὰ ἀναγινώσκωσι, κ' ἔχουν ὅπωςδῆποτε ἐπιθυμίαν νὰ φωτισθῶσιν. Οἱ τοιοῦτοι ἀναγινώσκουν μὲ προσοχὴν, καὶ ἐάν τὸ βιβλίον ᾖ γραμμένον εἰς γλώσσαν μετρίως καλλωπισμένην, μανθάνουν καὶ αὐτοὶ κατὰ μικρὸν νὰ καλλωπίζωσι τὴν ὁμιλίαν των, καὶ προσδοποιοῦν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους συγγραφεῖς τὴν εἰς τὸ ἐξῆς περισσοτέραν τῆς κοινῆς διαλέκτου διόρθωσιν. Μὴν ἀμφιβάλλωμεν ὅτι τῶν Γραικῶν τὸ γένος ἐξύπνησε τὴν σήμερον ἀπὸ τῆς ἀμαθίας τὸν ὕπνον, βλέποντες ὅτι τιμᾷ καὶ ἀγαπᾷ τοὺς ὁμογενεῖς λογίους ἀνδρας. Ὅτινα τίς ἀγαπᾷ καὶ τιμᾷ, φυσικὰ καὶ τὸν μιμεῖται. Γράφε μετὰ προσοχῆς καὶ μελέτης· ἐκρίζωσον ἀπὸ τὴν γλώσσαν τὰ ζιζάνια τῆς χυδαιότητος, ὅχι ὅμως ὅλα πάραυτα μὲ τὴν δίκειλαν, ἀλλὰ μὲ τὴν χεῖρα καὶ κατὰ μικρὸν ἐν ὀπίσω τοῦ ἄλλου· σπείρε εἰς αὐτὴν τὰ Ἑλληνικὰ σπέρματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ μὲ τὴν χεῖρα, καὶ ὅχι μὲ τὸν σάκκον (1). Καὶ θέλεις

(1) Αἱ εἰς ἡ φράσις ἀκράτως Ἑλληνικὴ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλώσσαν τότε μόνον εἶναι ἀναγκαία, ὅταν συνᾶδῃ καὶ συγχορεύῃ, νὰ εἰπῶ

ἀπορήσειν πῶς εἰς ὀλίγον καιρὸν καὶ αἱ λέξεις καὶ αἱ φράσεις σου ἐπέρασαν ἀπὸ τοῦ βιβλίου εἰς τοῦ λαοῦ τὰ στόματα. Οἱ λόγοι ἀνδρὲς τοῦ ἔθνους εἶναι φυσικὰ οἱ νομοθεταὶ τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν λαλεῖ τὸ ἔθνος· ἀλλ' εἶναι (πάλιν τὸ λέγω) νομοθεταὶ δημοκρατικοῦ πράγματος. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκει ἡ διόρθωσις τῆς γλώσσης, ἀλλ' ἡ γλώσσα εἶναι κτῆμα ὅλου τοῦ ἔθνους, καὶ κτῆμα ἱερὸν. Ὅθεν πρέπει νὰ ἀνακαινίζεται μὲ εὐλάβειαν καὶ ἡσυχίαν, καθὼς ἀνακαινίζονται τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν, καὶ ὄχι μὲ τὴν θορυβώδη καὶ τυραννικὴν αὐθάδειαν, μὲ τὴν ὑποίαν ὑψώθη τῆς Βαβέλ ὁ πύργος.

Ἐπειδὴ, φίλε μου Ἀλέξανδρε, κατὰ συγκυρίαν ἐλάλησα περὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν διαλέκτου, μ' ὅλον ὅτι ἐπιθυμῶ καὶ μελετῶ νὰ λαλήσω διεξοδικώτερον εἰς ἄλλον καιρὸν, συγχώρησον, πρὶν δώσω τέλος εἰς τὴν μακρὰν ταύτην ἐπιστολήν, νὰ κάμω ἔτι μίαν παρατήρησιν. Καθὼς περὶ ἐκάστου κατὰ μέρος ἀνθρώπου εἶναι ἀληθὲς τὸ,

Ἄνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται,

τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁλοκλήρου τινὸς ἔθνους ὁ χαρακτὴρ ἀπὸ τὴν γλώσσαν του γνωρίζεται. Ἰπόθεσ, ἂν ἦναι δυνατόν νὰ ὑποθέσῃ τις τοιοῦτον ἄνθρωπον, ὅστις ἐξεύρει τὴν γλώσσαν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἔχει ἡ οὐδεμίαν ἢ παντάπασι μικρὰν εἰδήσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, καὶ ὅς εἰς αὐτὸν νὰ ἀναγνώσῃ θὲν λέγω τὰ πολιτικὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος ἢ τοῦ Ἀριστοτέλους, οὐδὲ τοὺς κατὰ Φιλίππου λόγους τοῦ Δημο-

οὔτως, μὴ τὰς λοιπὰς λέξεις, ὅσαι τὴν γιγτονεύουσιν, ὅταν ἦναι εἰς τοιαύτην ζῆσιν καὶ τόπον τῆς περιόδου τοιοῦτον, ὥς ἐξηγῆται ὑποσθῆποτε ἀπὸ τὰς λοιπὰς καὶ εἰς ἐκείνους ὅσοι δυνάμενον τὴν Ἑλληνικὴν ἀλλέως γίνεται « Ἐπίβλημα ῥάκου ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ », καὶ κατατρίβει καθὼς τὴν γλώσσαν, οὕτω καὶ τῶν ἀκούοντων τὰ αὐτία.

σθένους, ἀλλ' ἀπλῶς ὁποιοῦνδήποτε σύγγραμμα τῆς εὐτυχοῦς ἀκμῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἀναμφιβόλως μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν, θέλει κρίνειν ὅτι τοιαύτη γλῶσσα εἶναι ἐλευθέρου ἔθνους γλῶσσα. Ἐἴς τί ἀποβλέπει ἡ παρατήρησίς μου; τῆς ἐλευθερίας τὸ χρῶμα τοῦτο εἶναι τόσον βαθὺ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων, ὥστε καὶ ἡ τῶν αἰῶνων ἐκδαρδάρωσις καὶ δυστυχία τῶν Γραικῶν δὲν τὸ ἐξέπλυνεν ὁλότελα οὐδ' ἀπὸ τὴν κοινὴν ἡμῶν διάλεκτον. Διὰ τοῦτο χρεωστοῦν οἱ σπουδαῖοι τοῦ γένους ἄνδρες, οἱ νέοι μάλιστα, ὅχι μόνον νὰ τὸ φυλάξωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ ἀναζωόνωσιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς αὐτὴν, ἕως οὗ νὰ φθάσῃ νὰ ἀναλάβῃ τὸ μητρικὸν αὐτῆς βαθὺ καὶ εὐμόρφον χρῶμα. Σπαράσσεται, φίλε, ἡ ψυχὴ μου, ὅσάκις βλέπω εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν βιβλίων ἀφιερώσεις καὶ προσφωνήσεις ἀναξίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Μὴ γένοιτο νὰ ἀναιρέσω τὴν χρεωστομένην εὐγνωμοσύνην εἰς τοὺς τιμίους καὶ φιλογενεῖς ἄνδρας, ὅσοι, ὠφελοῦντες τοὺς φιλομούσους νέους, ὠφελοῦν ὅλον τὸ γένος, μὴδὲ μὲ πρόσχημα ἐλευθερίας νὰ εἰσάξω εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν καὶ πατρίδα τὴν Ξηριώδη ἀγροικίαν, τόσον διάφορον ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν, ὅσον διαφέρει ἡ μανικὴ καὶ ρίφοκίνδυνος Θρασύτης ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν ἀνδρείαν! Ἀλλὰ ἢ μὴ δὲν εἶναι τρόπος νὰ ἐκφράσῃ σεμνότερον ὁ εὐεργετηθεὶς καὶ τῆς ψυχῆς του τὴν εὐγνωμοσύνην, καὶ τοῦ εὐεργετήσαντος τὴν εἰς τὸ καλὸν προθυμίαν; Εὐεργετῇ τὸ γένος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, πληρῶνει τὸ πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ χρέος, ὅχι μόνον ὅστις προθύμως καταβάλλει τὴν χρειάζομένην δαπάνην εἰς ἐκδόσεις βιβλίων, ἀλλὰ καὶ οἱ καταβάλλοντες εἰς ταῦτα τοὺς ἰδρωτάς αὐτῶν φιλόμουσοι. ἢ Τίς εἶναι ἀληθεστέρα εὐγνωμοσύνης ἀπόδειξις, νὰ προσφέρεται τίς πρὸς τὸν εὐεργετήσαντα ὡς πρὸς φίλον καὶ συνεργάτην τοῦ καλοῦ, ἢ διὰ ν' ἀποθεώσῃ ἐκεῖνον, νὰ ἐκδυθῇ αὐτός καὶ τὴν ἀνθρωπότητα; Καὶ ἢ τίς πιστεύει τοιαύτην ἀπο-

θέωσιν, πάρεξ ὅστις δὲν ἔχει οὐδὲ ὁβολοῦ γινώσιν καὶ διάκρισιν πραγμάτων; ἢ τίς (ἐπειδὴ οἱ λόγιοι τοῦ ἔθνους ἄνδρες χρεωστοῦν νὰ ἦναι καὶ διδάσκαλοι χρηστοθείας), ἀφοῦ βαπτίσῃ τὸν καλαμὸν τοῦ, ἀφοῦ βάπτισθῇ ὁλος αὐτός, εἰς τὸν βόρβορον τῆς κολακείας, τολμᾷ πλέον νὰ διδάξῃ τὸν ιδιώτην ἦθ καὶ φρονήματα Ἑλληνικά χωρὶς ν' ἀκούσῃ ἀπ' αὐτόν, τὸ,

Ὡς σεμνὸς ὑπέρτιμος! αἱ κνήμαι δέ σου βοῶσιν
 ἰεὺ, ἰοὺ, τὰς χοίνικας καὶ τὰς πέδας ποθοῦσαι;

Τὸ τιμιώτερον ἀπ' ὅλα τοῦ ἀνθρώπου τὰ προτερήματα εἶναι νὰ ἔχῃ, κατ'ὡς τὸ σῶμα, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν ὀρθήν· ὀρθὸν τὸν ἔκαμεν ἡ φύσις· ὀρθὸν τὸν θέλει ἡ φιλοσοφία· ὀρθὸς νὰ στέκῃ τὸν διδάσκει καὶ αὐτὴ ἡ θρησκεία, ἐπειδὴ καὶ εἰς αὐτόν τὸν ἀσυγκρίτως ἀνώτερον ὑπὲρ πάντας τοὺς εὐεργέτας, ὡς υἱὸς, καὶ ὅχι ὡς δοῦλος, νὰ προσφέρεται τὸν παραγγέλλει (1). Τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἔχῃ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅστις ἀγαπᾷ νὰ ἐπαινῇ δουλοπρεπῶς, ὅτι εἰ μὲν ὁ ἐπαινούμενος εἶναι ἀληθῶς ἄξιος ἐπαίνου, ὅχι φίλον, ἀλλὰ οὐδὲ δοῦλον καταδέχεται νὰ ἔχῃ τὸν τοιοῦτον ἐπαινέτην·

Αἰνούμενοι γὰρ οἱ ῥαθοὶ τρόπον τινά
 Μισοῦσι τοὺς αἰνοῦντας, ἔαν αἰνῶσ' ἄγαν (2).

Εἰ δὲ (καθὼς ἦναι τῶν ἐνδεχομένων νὰ συμβῇ καὶ τοῦτο) οἱ ἐπαινοὶ προσφέρονται καὶ εἰς ὁλότελα ἀνάξιον ἀνθρώπον, γίνεται διπλοῦν τὸ σφάλμα τοῦ ἐπαινοῦντος, καὶ ὅτι ἐψεύσθη ἐναντίον τῆς συνειδήσεώς του, καὶ ὅτι κατεστάθῃ ἄλλου ἀνδραπόδου ἀνδραπόδον αὐτὸς ἀτιμότερον.

Ἄραγε δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἀσυγκρίτως, καὶ εἰς τὴν παρούσαν τῆς Ἑλλάδος κατάστασιν ὠφελιμώτερον, καὶ εἰς τοὺς λογίους

(1) Ἐπιστολ. πρὸς Ῥώμ. η', 15.

(2) Εὐριπίδ. ἴφ. Αὐλ. 979-980.

ἄνδρας τοῦ γένους ἐντιμότερον, νὰ βάλλωσιν εἰς τόπον τῶν πανηγυρικῶν προσφωνήσεων, ἕκαστος κατὰ τὸ μέτρον τῆς γνώσεώς του, συμβουλὰς καὶ νοουθεσίας κοινὰς πρὸς ὅλον τὸ γένος; ἢ νὰ ἐπαινῶσι κατ' ἀξίαν ὅ,τι καλὸν καὶ συμφέρον ἐπράχθη μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ καὶ νὰ παραγγέλωσι σφοδρῶς ὅ,τι χρεωστοῦν ἔτι νὰ πράξωσι καὶ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ σπουδαῖοι ἄνδρες τοῦ γένους; Ἡ φρόνιμος χρῆσις τοῦ πλούτου τῶν πρώτων, καὶ ἡ πρόθυμος φιλοπονία τῶν δευτέρων ἐπροξένησαν βέβαια πολλὰ καλὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλ' εἶναι ἀσυγκρίτως περισσότερα καὶ μεγαλῆτερα ὅσα τῆς λείπουσιν ἔτι. Ἄλλως νὰ κατορθωθῶσι ταῦτα δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ μὲ τὴν συνδρομὴν ἀπάντων, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀδελφικὴν ἐνίσχυσιν καὶ παραγγελίαν. Τὸ νέον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον εὐτυχῶς τρέχομεν ὅλοι τὴν σήμερον, εἶναι πολλὰ μακρόν· καὶ ἡμεῖς δὲν εἴμεθ' ἀκόμη πλην εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τοῦ δρόμου. Τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον ὅλοι προθυμούμεθα νὰ ἐξανάψωμεν εἰς τὴν σκοτισθεῖσαν Ἑλλάδα, εὐρίσκεται εἰς πολλὰ βαθὺ πηγάδιον· καὶ ἡμεῖς δὲν κρατοῦμεν ἀκόμη παρὰ τὴν ἄκραν τοῦ σχοινίου, μὲ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ τὸ ἀνασύρωμεν. Ἀνάγκη λοιπὸν εἶναι, καὶ ἀνάγκη ὥς οὐδεμία ποτὲ, ἂν δὲν θέλωμεν νὰ μᾶς φύγῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας, νὰ ἐνισχύωμεν ἀλλήλους, καὶ νὰ φωνάζωμεν εἰς πρὸς τὸν ἄλλον τῆς ἐλπίδος μεμιγμένης μὲ τὸν φόβον τὰς φωνάς,

Μὴ νῦν ἀνῶμεν, ἀλλ' ἐπεν-
τείνωμεν ἀνδρικώτερον·
Ἡδὴ 'ς τὸ τοῦτ' ἐκείνο.
Ὡ εἶα νῦν, ὦ εἶα πάς,
Εἶα μάλα (1).

(1) Ἀριστοφάν. Εἰρήν. 460 καὶ 514-517. ἄλλο δὲν εἶναι τὸ « Εἶα » μάλα » τοῦτο παρὰ τὸ γνωστὸν εἰς ὅλους τῶν χυδαῖζόντων « Εἶα » μόλα ».

Ἐποῖον ὄνειδος, καὶ ποία κατασχὺνη δύναται νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὸ ὄνειδος καὶ μὲ τὴν κατασχύνην, ἥτις μέλλει νὰ καλύψῃ τῶν Γραικῶν τὰ πρόσωπα, ἐὰν ἀποσταθῶμεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τοῦ σταδίου, ἐὰν ἀφήσωμεν τὸν ὀλίγον ἀνασυρθέντα λύχνον νὰ πέσῃ πάλιν εἰς τοῦ πηγαδίου τὸν πάτον; Ἔως τώρα οἱ ἐχθροὶ τοῦ γένους μᾶς ὠνειδίζον ὡς βαρβάρους· οἱ περισσότεροι ὁμῶς ἀπ' αὐτοὺς ὑφορῶντο καὶ τὴν ἐνδεχομένην ἀναγέννησιν ἡμῶν. Ἀλλ' οὐαί, καὶ μυριάκις οὐαί, εἰς ἡμᾶς! ἐὰν, ἀφοῦ ἐδείξαμεν σημεῖα ἀναμφίβολα τῆς ἐλπιζομένης ταύτης ἀναγεννήσεως, ἀπονεκρωθῶμεν καὶ πάλιν· ἐὰν, ἀφοῦ τολμηρῶς ἐπηδήσαμεν εἰς τὸ στάδιον, ὀπισθοποδῆσωμεν πάλιν. Συμπεριώτερόν μας ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἐμέναμεν εἰς τὴν προτέραν βαρβαρότητα, παρὰ νὰ βαρβαρωθῶμεν καὶ δεύτερον· ἠθέλαμεν ἔχειν κἂν τότε νὰ προφασισθῶμεν τὴν δουλείαν· ἀλλὰ τώρα οὐδὲ ἡ πρόφασις αὕτη εἶναι ἱκανὴ νὰ μᾶς δικαιολογήσῃ, ἐπειδὴ ἰσχύσαμεν καὶ μὲ τὸν ζυγὸν εἰς τοὺς αὐχένας ν' ἀνασηκώσωμεν τὴν κεφαλὴν εἰς τῶν καλῶν τὴν Θεωρίαν, ἥγουν νὰ κατορθώσωμεν ὅ,τι δὲν ἔκαμεν ἀκόμῃ κἂν ἐν ἄλλο δουλωμένον ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐὰν τοιαύτης ἀπαρηγορήτου κατασχύνης κεραυνὸς πέσῃ εἰς τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, ὅς ὀνομαζώμεθα εἰς τὸ ἐξῆς ὅ,τι ἄλλο θελομεν· ἀλλὰ μὴ τολμήσῃ πλέον κἂν εἰς ἐξ ἡμῶν νὰ ὀνομασθῇ Ἕλληνας ἢ Γραικός.

Ταῦτα εἶναι, φίλε μου Ἀλέξανδρε, ὅσα ἔκρινα νὰ γράψω εἰς τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν, διεξοδικὰ ἕως ὑπὲρ τὸ μέτρον, ἀλλ' ὅχι, ὡς ἐλπίζω, παντάπασιν ἀνωφελεῖ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν νέους.

Σοὶ δ' οὖν ἐγὼ
Θεοῖς ἀρώμαι μὴ ποτ' ἀντῆσαι κακόν!

Ὁ Φίλος σου Α. ΚΟΡΑΪΣ.

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1805)

ΤΗΣ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΤΟΥ ΑΙΛΙΑΝΟΥ,

ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΩΖΟΜΕΝΩΝ

ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ ΤΟΥ ΠΟΝΤΙΚΟΥ

ΚΑΙ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ,

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ

Νέαι εκδόσεις Ἑλληνικῶν Ποιητῶν καὶ Συγγραφέων, ἧτις γίνονται διὰ
δαπάνης τῶν ἈΔΕΛΦΩΝ ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ, διὰ τοὺς σπουδάζοντας τὴν
Ἑλληνικὴν γλῶσσαν Ἕλληνας.

Οἱ Ἕλληνικοὶ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ὅσοι μάλιστα,
διὰ τὸν καιρὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἔγραψαν, ὀνομάζονται ἀπὸ
τοὺς ἀλλογενεῖς Ἑλληνιστὰς Κλασσικοὶ, ἐτυπώθησαν, ἀφοῦ
εὗρέθη ἡ τυπογραφία, τοσάκις, ὥς εἶναι δυσκολώτατον νὰ
ἀπαριθμήσῃ τίς τὰς διαφόρους ἐκδόσεις αὐτῶν. Καὶ ὅμως
ἀπὸ τὰς πολυαριθμούς ταύτας ἐκδόσεις πολλὰ ὀλίγα εἶναι
εἰς ὄγκον καὶ τιμὴν ἀνάλογον μὲ τὴν χρηματικὴν δύναμιν τῶν
περισσοτέρων ἀπὸ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ σπουδάσωσι τὴν
Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Γέμουσιν ὅλαι σχεδὸν ἀπὸ διαφόρους

ἀναγνώσεις, ἀπὸ σημειώσεις γραμματικὰς καὶ κριτικὰς, αἱ ὅποιαι, εἰς ὀλίγους χορήσιμοι, αὐξάνουσι μὲ βλάβην τῶν περισσοτέρων τὸ μέγεθος, τὸ πλῆθος καὶ τὴν τιμὴν τῶν τόμων. Πρόσθετες δὲ καὶ πολλὰ ὀλίγαι ἀπὸ τὰς προειρημέναις σημειώσεις ἀποδλέπουν κατ' εὐθείαν τὸν σκοπὸν, ὅς τις εἶναι νὰ καταλαμβάνῃ ὁ σπουδαστὴς τῆς γλώσσης ὅ,τι ἀναγινώσκει. Ὅταν ὁ σπουδᾶζων ἔχῃ κρίσιν ὀρθήν, καὶ χειραγωγῇται ἀπὸ διδάσκαλον κριτικόν, περισσότερον μαθαίνει, παραβαλλὼν ἓνα μὲ τὸν ἄλλον τοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, παρὰ κατατρίβων τὸν καιρὸν εἰς τὰς πολυπληθεῖς τῶν ἐξηγητῶν σημειώσεις. Ἦθελε λοιπὸν ὠφελῆσαι μεγάλως τοὺς ἑραστὰς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, ὅς τις συν-αθροίσῃ εἰς ὀλίγους τόμους μέγα μέρος τῶν ἀξιολογωτέρων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, καὶ τοὺς τυπώσῃ μ' ὅλην τὴν ἀκρίβειαν, ὅσην εἶναι δυνατόν νὰ κατορθώσῃ, βοηθούμενος ἀπὸ τὴν παραβολὴν τῶν προτέρων ἐκδόσεων, καὶ, ὅσας τις ἢ χρεῖα τὸ καλέσει, τῶν ἀντιγράφων, καὶ ἀπὸ τὰς πλέον ἐναργεῖς ἰδικὰς τοῦ ἢ ἄλλων εἰκασίας καὶ διορθώσεις.

Ταῦτα ἔγραφον πρὸ μηνῶν ὀλίγων, ἀποκρινόμενος εἰς τῶν φίλων μου ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ τὴν ἐρώτησιν, « Ἰ Ποῖος ἦτον ὁ τρόπος νὰ ἐπιταχύνη τις τὴν ἀρχομένην τῆς Ἑλλάδος ἀναγέννησιν ». Οἱ φιλογενεῖς οὗτοι καὶ φιλέλληνες ἄνδρες, ταὺς ὁποίους ἡ καλὴ τύχη τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος ἐγέννησεν εἰς τὸν αὐτὸν παρόντα καιρὸν, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ ἀναλάβωσι τὰ προγονικὰ των φῶτα, συνειθισμένει νὰ σκορπίσωσι τὸν πλοῦτον αὐτῶν εἰς ὠφέλειαν τῶν ὁμογενῶν, ἠθέλησαν νὰ μάθωσι καὶ παρ' ἐμοῦ πῶς ἠδύναντο νὰ κάμνωσι τὸν σκορπισμὸν τοῦτον μὲ περισσοτέραν καρποφορίαν ἐλπιδά. Ἀλλὰ ταῦτα γράφοντος ἡ ἀνικανότης μου εἰς τοιαύτην ἐπιχείρησιν δὲν μ' ἐσυγχώρησε νὰ φαντασθῶ, ὅτι ἐμελέτων νὰ

μέ κάμωσι καὶ ὄργανον ταιαύτης ὠφελίμου ἐπιχειρήσεως.

Δι' ἄλλο λοιπὸν δὲν συγκατένευσα νὰ ἀναδεχθῶ τοσοῦτον βάρος, παρὰ τοῦτον τὸν συλλογισμόν, ὅτι, ἐὰν δυνηθῶ νὰ τὸ βκασάσω, πληρόνω τὸ ἀπαραίτητον πρὸς τὴν πατρίδα μου χρέος· ἐὰν ἀποκάμω, πληρόνω καὶ μέρος τοῦ χρέους μου μετὰ τὴν πρόθυμον ὑπακοὴν εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος· ἐπειδὴ τὴν φωνὴν τῶν ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ, καὶ τῶν ὅσοι τοὺς μιμοῦνται, τὴν σοχάζομαι φωνὴν τῆς πατρίδος.

Ἡ ὑπὲρ δύναμιν αὕτη μου ἐπιχείρησις ἀποβλέπει προηγουμένως τὴν ὠφέλειαν τῶν σπουδαζόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν Ἑλλήνων. Ἡ εὐκολωτέρα κτῆσις καὶ χρῆσις τῶν Ἑλληνικῶν βιβλίων θέλουν ἀναμφισβόλως ἀναζωπυρῆσαι εἰς τὰς νέας αὐτῶν ψυχὰς τὰ πλακωμένα, ἀλλ' ὅχι ἀφανισμένα, γενναῖα φρονήματα τῶν ἰδίων προγόνων. Διὰ νὰ λάβῃ δὲ τὴν ποθουμένην ἐκδασιν ἡ πλουσιοπάροχος πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς εὐεργεσία τῶν φιλελλήνων ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ, ἐπρόσδραμον εἰς ἄλλους φίλους, οἱ ὅποιοι διὰ τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα χρῆσιν αὐτῶν διαθέσιν, μετ' ὑπεσχέθησαν, ὅχι μόνον νὰ μοῦ ἐλαφρύνωσι τὸ βάρος τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ ἀναλάβωσιν ὅλον, ἐὰν ἡ δύναμις μου ὀλιγωθῇ, ἢ καὶ παντάπασιν ἀποσβεσθῇ ἀπὸ τὸν εἰς ὅλους ἀπαραίτητον θάνατον.

Ἰδοὺ ποῖος εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἐκδόσεως ταύτης. Ἡ ὅλη συλλογὴ θέλει περιέχειν τὸ περισσότερον μέρος ἀπὸ τοὺς δοκίμους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς. Τοιοῦτους ὀνομάζω, ὅσοι ἔγραψαν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς γλώσσης, ἀρχίζων ἀπὸ τὸν Ὀμηρον, καὶ τελευτῶν εἰς τοὺς γράψαντας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Πτολεμαίων, καὶ ὀλίγον κατωτέρω. Εἰς ὅσους σώζονται σχόλια παλαιά, θέλω συνεκδώσειν καὶ τὰ σχόλια. Εἰς τὸν Ὀμηρον ὅμως θέλουν προσεθῇ τὰ μικρὰ σχόλια, τὰ λεγόμενα τοῦ Δι-

δύμου, καὶ ὅχι τὰ διεξοδικώτατα τοῦ Εὐσταθίου, τῶν ὁποίων ἡ ἔκδοσις εἶναι χρόνου μακροῦ ἔργον. Ἀπὸ τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις ἐκείνας μόνας θέλω φυλάξειν, ὅσαι ἔχουσι καὶ ὀλίγην πιθανότητα. Ὅταν τὸ κείμενον ᾗναι τόσο ἐσφαλμένον ὥστε νὰ μὴν ἐμπορῇ νὰ διορθωθῇ μὴτ' ἀπὸ τὰς προλαβούσας ἐκδόσεις, μὴτ' ἀπὸ ἀντίγραφα, θέλω σπουδάσειν, ὅσον εἶναι δυνατόν, νὰ τὸ διορθώσω ἐξ εἰκασίας, σημειόνων ὁμῶς καὶ τὴν παλαιὰν γραφὴν εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς σελίδος. Παρὰ ταύτας τὰς σημειώσεις ἄλλας ὁ καιρὸς νὰ κάμω δὲν συγχωρεῖ· ἐὰν ὁμῶς ἀναγκασθῶ νὰ γράψω ὀλίγας τινάς, θέλουν εἰσθαι εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, κατὰ τὰς γραφομένας τώρα εἰς τὸν Αἰλιανόν, Νικόλαον τὸν Δαμασκηνόν, καὶ Ἡρακλείδην τὸν Ποντικόν, τοὺς ὁποίους, μὲ τὴν παροῦσαν Προκήρυξιν, ὡς Προδρόμους τῆς μελλούσης τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐκδόσεως, ἔκριναι νὰ συνεκδώσω, μὴ θυνάμενος ν' ἀρχίσω πάραυτα τὴν ἔκδοσιν τῶν Κλασικῶν, διὰ περιστάσεις τινάς ἀναγκαίας. Ἀπὸ τούτους ὁμῶς τοὺς τρεῖς συντομωτάτους συγγραφεῖς, ὁ μὲν Ἡρακλείδης εἶναι ἀληθῶς Κλασσικὸς, ὁ δὲ Νικόλαος ἄξιός νὰ συγκαταριθμηθῇ μὲ τοὺς Κλασσικοὺς, καὶ διὰ τὸν χρόνον, ὅχι πολὺ ἀπέχοντα τῶν Πτολεμαϊκῶν χρόνων, καὶ διὰ τὸν τρόπον εἰς τὸν ὁποῖον ἔγραψε. Μόνος ὁ Αἰλιανὸς εἶναι ἔξω τοῦ χοροῦ τῶν Κλασικῶν, ἂν καὶ πρῶτον εἰς τὴν τάξιν τὸν ἐξέδωκα, διὰ τὸ μακρότερον τῆς ἱστορίας του παρὰ τοὺς ἄλλους.

Ἐπειδὴ ἡ ἔκδοσις τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων γίνεται προηγουμένως διὰ τοὺς Ἕλληνας, δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον, ἂν δὲν συνεκδίδω καὶ τὰς Λατινικὰς μεταφράσεις. Ἡ ἔλλειψις ὁμῶς αὕτη, ἀντὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἀξίαν τῆς ἐκδόσεως, θέλει τὴν κάμειν ὠφελιμωτέραν καὶ εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς

Εὐρωπαίους, ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ προκόψωσιν ἀληθινὴν προκοπὴν εἰς τὴν εἰδησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· ἀναγκαζόμενοι νὰ ζητῶσι τὴν ἔννοιαν χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς μεταφράσεως, θέλουν αὐξήσῃ τὴν προσοχὴν, ἀναγκαίαν νὰ γνωρίζωσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ἀναγνωσκόμενα.

Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ὅτι ἡ ἐκδοσις γίνεται διὰ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὀρφανοὶ καὶ πένητες σπουδασαὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης Ἕλληνες θέλουν λαμβάνειν χάρισμα ἀπὸ τὴν γενναιοῦτητα τῶν ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ τοὺς Ἑλληνικοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνοι μόνοι, ὅσους οἱ διδάσκαλοι, κάμνοντες γενικὴν ἐξέτασιν καὶ δοκιμασίαν τῶν μαθητῶν καθ' ἑκάστον ἐξάμηνον, κρίνωσιν ἀπροσωπολήπτως ἀξίους δωρεᾶς, διὰ τὴν περισσοτέραν αὐτῶν προκοπὴν, καὶ ὅχι οἱ ἀμελεῖς νέοι. Τὸ αὐτὸ ἐννοεῖται καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς διδασκάλους· ὅσοι δείξουσι περισσοτέραν πρόνοιαν καὶ φροντίδα τῆς προκοπῆς τῶν ἰδίων μαθητῶν, εἰς ἐκείνους θέλουν πέμπειν καὶ περισσώτερα σώματα ποιητῶν καὶ συγγραφέων οἱ φιλογενέσται ΖΩΣΙΜΑΔΑΙ. Ρίπτουσι μετὰ χαρᾶς τοὺς μαργαρίτας οἱ φιλέλληνες ἄνδρες αὗτοι· ἀλλὰ τοὺς ρίπτουσιν εἰς ἐκείνους, ὅσοι ἐξεύρουν νὰ σολίζωνται αὐτοί, ἢ νὰ σολίζωσιν ἄλλους, μὲ μαργαρίτας.

Ὅσοι δὲ γονεῖς εἶναι εἰς κατὰς αὖν' ἀγοράσωσι τοὺς ἐκδομένους Ἑλληνικοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, εἰς ἀνατροφὴν καὶ παιδευσιν τῶν ἰδίων τέκνων, εἴμαι βέβαιος ὅτι θέλουν δεῖξειν μὲ τὴν πρόθυμον δαπάνην νὰ τοὺς ἀποκτήσωσιν, ὅτι ἀγαπῶσι καὶ αὐτοὶ τὴν εἰς τὰ καλὰ προκοπὴν καὶ δόξαν τῆς Ἑλλάδος. Σαφεστέραν ἀπόδειξιν ἄλλην εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα νὰ δώσωσιν, ἢ μεγαλητέραν εὐεργεσίαν νὰ τὴν εὐεργετήσωσι δὲν δύνανται, παρὰ ἀφίνοντες εἰς αὐτὴν φωτισμένα καὶ χρησόνθη, καὶ ὅχι κακῶς ἀναθραμμένα τέκνα, ἀληθινὰ

τῆς πατρίδος ὄνειδῃ καὶ βάρῃ ἀνυπόφορα. Ἐπειτα οὔτε δίκαιον, οὔτε τίμιον εἶναι εἰς αὐτοὺς, νὰ δέχωνται θωρεὰν τὰ γινόμενα μὲ κόπον μέγαν καὶ πολλὴν δαπάνην διὰ τοῦ πτωχοῦς.

Ὅσοι παλιν, μὴν εὐχαριστοῦμενοι εἰς μόνην τὴν παιδείαν τῶν ἰδίων τέκνων, ἀγαποῦν, κατὰ μίμησιν τῶν ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ, νὰ μεταδώσωσι τοῦτο τὸ καλὸν ἕκαστος εἰς τοὺς πτωχοὺς τῆς πατρίδος του, καὶ διὰ τοῦτο ἔχουν χρεῖαν ἀπὸ πολλῶν σωμάτων ἀριθμὸν, ἀνάλογον μὲ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως τὴν ὁποίαν κατοικοῦν, εἰς τοὺς τοιοῦτους ἔχουσι τὴν ἄδειαν μόνον οἱ ἐνταῦθα σημειωμένοι βιβλιοπῶλαι τῶν τεσσάρων πόλεων, ἤρουν τῆς Αὐστριακῆς Βιέννης, τῆς Τεργέσης, τῆς Βενετίας, καὶ τοῦ Λιβούρνου (εἰς τὰς ὁποίας καὶ συχνάζουσι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ Γραικοί), νὰ πωλῶσι τοὺς Ἑλληνικοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς εἰκοσι τὰ ἑκατὸν ὀλιγώτερον, ἀφ' ὧν πωλῶνται εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς Εὐρωπαίους. Ταύτην ὁμῶς τὴν συγκατάθεσιν ὅσας ἐπιθυμεῖ ν' ἀπολαύσῃ, πρέπει ν' ἀγοράσῃ δέκα σώματα τοιλάχιστον.

Φίλοι συμπατριῶται καὶ ἀδελφοί, ὅσοι τιμᾶσθε μὲ τὸ λαμπρὸν ὄνομα τῶν Ἑλλήνων, ὅλους σᾶς παρακαλῶ θερμῶς, ἐκείνους μάλιστα ἀπὸ σᾶς, ὅσοι δὲν εὐτυχήσατε ἀκόμη νὰ ὠφελησέτε τὴν κοινὴν πατρίδα, νὰ μ' ἐνισχύσετε εἰς τὸ μέγα τοῦτο βάρος, τὸ ὁποῖον ἀναδέχομαι διὰ τὴν τιμὴν τῆς πατρίδος. Θέλετε δὲ μ' ἐνισχύσειν, ὅχι μὲ χρήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ζητῶ ἀπὸ κανέναν, ἢ μὲ ἐγκώμια, τὰ ὁποῖα νὰ ζητῇ, ἢ νὰ προσμένῃ, δὲν εἶναι δίκαιον ὅστις πληρόνει τὸ χρέος του, ἀλλὰ μὲ τὴν προθυμίαν νὰ ὠφεληθῇτε ἀπὸ τοὺς κόπους μου. Ἐπλήρωσαν, ὅχι σήμερον πρώτην φοράν, οἱ ΖΩΣΙΜΑΔΑΙ, ὡς γνήσια τέκνα τῆς Ἑλλάδος, τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα χρέος αὐτῶν. Δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι θελετε δεῖξειν μὲ τὴν προθυμίαν νὰ τὴν ὠφελησέτε, ὅτι καὶ

σεῖς υἱοὶ τῆς Ἑλλάδος εἰσθε· τῶρα μάλιστα, ὅταν ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν ἔχῃ χρεῖαν ἀπ' ὅλων αὐτῆς τῶν τέκνων τὴν συνδρομὴν, διὰ τὴν ἀναλάβῃ τὴν παλαιὰν αὐτῆς ἀρετὴν καὶ δόξαν, νὰ συγκαταριθμηθῇ μὲ τὰ φωτισμένα ἔθνη, καὶ νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς ἐχθροὺς τῆς νὰ φωνάξωσι καὶ μὴ θέλοντες,

Ἀλλ' ὁλολύξατε φαινομένησιν ταῖς ἀρχαίαισιν Ἀθήναις.

Ἀκούσατε δὲ καὶ σεῖς οἱ νέοι, ὅσων ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ εὐεργέτησε τοὺς γονεῖς μὲ πλοῦτον, τὴν ἀπὸ βάθους ψυχῆς μου φιλικὴν ταύτην συμβουλὴν. Ἐνόςφῃ τὸ γένος ἦτο βεδραρωμένον, φυσικὰ ἄλλη ὑπεροχὴ δὲν εἶχε τόπον εἰς αὐτὸ παρὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλούτου· δὲν ἐφαίνεσθε τότε ἀνώτεροι τῶν πτωχῶν, παρέξ ὅτι οἱ πτωχοὶ ἦσαν γυμνοὶ, καθὼς σεῖς, ἀπὸ παιδείας. Ἀλλὰ σήμερον τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἤρχισε νὰ καταλαμβάνῃ, ὅτι ὅσις ἔχει ὀφθαλμοὺς εἶναι ἀνώτερος τοῦ τυφλοῦ, ὁ πεπαιδευμένος τοῦ ἀπαιδευτοῦ, ὁ χρηστοῦς τοῦ κακοῦς, εἰς ὀλίγα λόγια, ὅτι ἡ ἀληθινὴ ὑπεροχὴ εἶναι μόνη τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀρετῆς ἡ ὑπεροχὴ. Ὅταν, μὲ τὴν μεγαλοδωρεάν ταύτην τῶν ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ, παιδευθῶσι τινὲς ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς σας ἀδελφοὺς, ἄλλο πλεον μέσον δὲν σᾶς μένει νὰ ἐξισωθῇτε μ' αὐτοὺς (ἂν δὲν ἀγαπᾶτε κάλλιον νὰ μείνετε ὑποδεέστεροι αὐτῶν) παρὰ νὰ παιδευθῇτε, καθὼς αὐτοί. Προσέχετε λοιπὸν μὴν, ὅταν σᾶς φθάσῃ τὸ γῆρας, ἀναγκασθῇτε μὲ στεναγμοὺς ἀπαρηγορήτους νὰ καταρᾶσθε τὴν τύχην, ὅτι δὲν σᾶς ἔκαμε πτωχοὺς.

Ἀκούσατε καὶ σεῖς, φίλτατοί μου νέοι, ὅσων τοὺς γονεῖς ἐμπόδιζεν ἕως τῶρα ἡ πενία νὰ δώσωσιν εἰς καθένα τὴν ἀνάλογον τῆς καταστάσεώς του Ἑλληνικὴν ἀνατροφὴν. Ἡ παιδεία ὅχι μόνον φωτίζει, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερύνει ἀπὸ τὴν πτωχείαν καὶ τῆς πτωχείας τὴν ἐντροπὴν. Τίποτ' ἄλλο δὲν ἐξευτελίζει τόσον τὸν ἄνθρωπον, τίποτ' ἄλλο δὲν τὸν

καταφέρει εἰς τὴν κατάσασιν τῶν ἀλόγων ζώων, ὅσον ἡ ἀδυναμία νὰ ζῇ μὲ τοὺς ἰδρωτάς τοῦ προσώπου του, ἀλλὰ νὰ προσμένη τὴν τροφὴν ἀπὸ τῶν ὁμοίων του τοὺς κόπους. Μόνος ὁ κακὰ ἀναθραμμένος καὶ ἀπαίδευτος πένης κινδυνεύει νὰ καταντήσῃ εἰς τοιαύτην ἀνδραπόδου κατάσασιν· ὅστις ἔχει παιδείαν δὲν φοβεῖται νὰ ψωμοζητήσῃ, οὐδ' ἂν πέσῃ εἰς βαρβάρων χεῖρας αἰχμάλωτος. Τὰ σχολεῖα ἐπολυπλασιάσθησαν καὶ πολυπλατιάζονται καθ' ἡμέραν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Μία μόνη πρόφασις σᾶς ἔμενεν ἔτι, τῶν βιβλίων ἡ ἑλλειψις· ἰδοὺ ἀπὸ τοῦ νῦν θέλετε λαμβάνειν καὶ ταῦτα ὄψεσθαι ἀπὸ τὴν πατρικὴν διὰ σᾶς φροντίδα τῶν ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ. Προσέχετε λοιπὸν καὶ σεῖς, μὴ μὲ συναγμοὺς ἀπαρηγορήτους ἀναγκασθῆτε εἰς τὸ γῆρας νὰ καταρᾶσθε τὴν τύχην, ὅτι μὲ τόσα φωτισμοῦ καὶ παιδείας μέσα δὲν σᾶς ἔδωκεν ὁμοῦ καὶ γνῶσιν νὰ τὰ μεταχειρισθῆτε.

Α. ΚΟΡΑΪΣ Ἰατρός.

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΟΙ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης· μετὰ τοὺς ὁποίους, καὶ περὶ τῶν ἐκδιδομένων τριῶν συγγραφέων, ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΑἸΔΙΑΝΟΥ, ΗΡΑΚΛΕΪΔΟΥ ΤΟΥ ΠΟΝΤΙΚΟΥ, ΚΑΙ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

ΣΑΣ ἐδίδαξεν ἱκανῶς ἡ Προκήρυξις, ὅτι οἱ φιλογενέστατοι Ζωσιμάδαι ἐπεχείρησαν τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, κοινῶς μὲν δι' ὠφέλειαν ὅλων τῆς Ἑλλάδος τῶν νέων, ἐξαιρέτως δὲ τῶν εἰς ὅσους ἡ τύχη δὲν ἔδωκεν ἀνάλογα μέσα μὲ τὸν ἔρωτα τῆς παιδείας, ὅσους καίει τὰς εὐγενεῖς αὐτῶν ψυχάς. Ἀφ' ὅσα ἕως τῶρα ἡργοπόριζον τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀναγέννησιν ἦτο καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν βιβλίων· ἐπειδὴ ἐκράτει τοὺς σπουδάζοντας τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν πτωχοὺς μαθητὰς εἰς πολλὴν τῶν Ἑλληνικῶν βιβλίων ἄγνοιαν, ἡ τοὺς κατεδίδαξε νὰ δαπανῶσι τῆς μαθήσεως τὸν πολύτιμον καιρὸν εἰς ὀλίγων τινῶν ἀντιγραφῆν, τὰ ὅποια ἐτυπώθησαν πολλάκις, καὶ εἶναι κοινότατα μεταξὺ τῶν ἀλλογενῶν Εὐρωπαϊῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ διδασκαλία, γινομένη ἀπὸ διδασκάλους, σεσημένους καὶ αὐτοὺς βιβλίων, ἐγίνετο μακρὰ, πολύπονος, ἀσθὲς, τοιαύτη, εἰς βραχυλογίαν, ὥς' ἦτο θαῦμα, ἂν μετὰ πολλοὺς χρόνους, καὶ ἀπὸ χορὸν μαθητῶν πολυάριθμον, ἔκβαινον ὀλίγοι τινὲς πλουτισμένοι μὲ μετρίαν εἰδῆσιν τῆς γλώσσης. Σχολεῖον χωρὶς βιβλία εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ τεχνίτου ἐργαστήριον, γυμνὸν ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα τῆς τέχνης ἐργαλεῖα.

Ἀλλὰ νὰ γένη δραστήριος ἡ Θεραπεία τῆς ἐλλείψεως ταύτης, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Ζωσιμάδων, νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ νὰ κατασταθῇ κοινὴ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἡ αὐτὴ ἐκείνη σοφία, ἥτις συνελήφθη πρῶτον εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν ὁποίαν τὰ ἄλλα ἔθνη δὲν ἐντρέπονται νὰ ὁμολογῶσιν ὅτι ἔλαβαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, νὰ ἀνακαινισθῇ καὶ νὰ ἀναζήσῃ πάλιν τὸ Ἑλληνικὸν γένος· εἰς ὅλα ταῦτα εἶναι χρεῖα πολλῶν ἄλλων μέσων, τὰ ὁποῖα παρὰ τοὺς φιλογενεῖς διδασκάλους νὰ μεταχειρισθῇ ἄλλος δὲν δύναται. Ζητῶ λοιπὸν τὴν ἄδειαν νὰ σχεδιάσω καὶ τὰ κακὰ τὰ γεννώμενα ἀπὸ τὴν ἀμέλειαν τῶν μέσων τούτων, καὶ ὅσα καλὰ προσμένονται ἀπὸ τὴν λελογισμένην αὐτῶν μεταχείρισιν. Ἡ αὐτοσχέδιος ἔκθεσις αὕτη δὲν εἶναι συμβουλή. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους δὲν ἔχουσι χρεῖαν συμβουλῆς· ἀλλὰ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀπαντῶσιν ὅσας δυσκολίας πρέπει νὰ προσμένῃ ὅστις ἐπιχειρεῖ νὰ καινοτομήσῃ πράγματα καὶ ἔθνη, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ παλαιώσις ἐπροσκόλλησε, τρόπον τινά, σέβας Θρησκευτικόν. Εἰς τοιαύτην περίσσειαν, ὁ ἀπλοῦς καὶ ἄκακος ἄνθρωπος πολεμεῖ τὴν καινοτομίαν, δι' ὅχι ἄλλο παρὰ διὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἔξιν, ἡ ὁποία τὸν κάμνει νὰ φορῇ πάντοτε τὰ αὐτὰ ἐνδύματα, νὰ τρώγῃ τὰ αὐτὰ βρώματα, νὰ κοιμᾶται καὶ νὰ ἐξυπνίζεται τὴν αὐτὴν ὥραν τῆς ἡμέρας, ἂν καὶ τῆς ὑγείας του ἐναντία ἤθελ' εἶσθαι ἡ τοιαύτη ἔξις, καὶ νὰ ὑπάγῃ καθημέραν διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους, μὴ φροντίζων ἂν ᾖ ἄλλη συντομωτέρα ὁδὸς, καὶ τόποι ἄλλοι πλέον ἐπιτήδαιοι εἰς τὸν σκοπὸν του· τοῦ δὲ πονηροῦ καὶ γόητος αἱ κραυγαὶ, παρὰ τὴν ἔξιν ταύτην, γεννῶνται καὶ ἀπὸ τὸν φόβον, μήπως ἡ κίνησις τοῦ πεπαλαιωμένου πράγματος συγκινήσῃ καὶ ταραξῇ τὴν τιμὴν, τὴν ὁποίαν ἐλάμβανεν ἀπὸ τὸν ἀνόητον ὄχλον δι' αὐτό. Ἡ ἔκθεσις λοιπὸν αὕτη εἶναι φωνὴ συνεπισχύουσα τὰς φωνὰς τῶν φιλογενῶν διδασκάλων, διὰ τοὺς ἀπλοῦς ἀνθρώπους, οἱ

ὅποιοι κατὰ δυσυχίαν ἔμαθον ὅχι νὰ ζυγίζωσιν, ἀλλὰ νὰ μετρώσιν τὰς φωνάς. Πρὸς δὲ τοὺς ὅσοι σοχάζονται, ἡ ὑποκρίνονται νὰ σοχάζωνται, τὰς τοιαύτας καινότητας ὡς καινοτομίας θρησκευτικὰς, ἐὰν ἀληθῶς εὐρίσκωνται καὶ τινες τοιοῦτοι, ἀρκοῦμαι νὰ εἶπω τὰ ὀλίγα ταῦτα φιλόσοφα λόγια τοῦ Ἰσοκράτους· « Τὰς ἐπιδόσεις ὀρῶμεν γιγνομένας καὶ τῶν τεχνῶν, καὶ » τῶν ἄλλων ἀπάντων, οὐ διὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς καθιερω-
 » σιν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπανορθοῦντας, καὶ τολμῶντας αἰεὶ τι
 » κινεῖν τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων (1) ».

Καὶ πρῶτον μὲν πρέπει νὰ λαλήσω περὶ τῆς Γραμματικῆς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τῶν ἀναρίθμων Γραμματικῶν, αἱ ὅποιαι πολιορκοῦσι τὰ Ἑλληνικὰ φροντιστήρια, μὲ τύσπην βλάβην τῶν σπουδαζόντων τὴν γλῶσσαν, ὥς (πράγμα παράδοξον, ἀλλὰ κατὰ δυσυχίαν ἀληθές) περισσότερο ἤθελ' ὠφελῆσειν τὸ γένος σήμερον ὅσιν καίτοι παρὰ ὅσιν γράφει Γραμματικὰς.

Ὅποιοιδήποτε ἔθνος τῆς γλώσσης ἡ Γραμματικὴ ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ συλλογὴ τῶν κανόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους γράφει ἢ λαλεῖ, εἰς περίοδον χρόνου τινὰ διωρισμένην, τὸ πλεον πεπαιδευμένον μέρος τοῦ ἔθνους. Ὅταν ἡ γλῶσσα, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται ἡ Γραμματικὴ, ζῇ, οἱ πεπαιδευμένοι τοῦ ἔθνους δὲν ἔχουν σχεδὸν οὐδεμίαν χρεῖαν τοιαύτης συλλογῆς, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐνομοθέτησαν τοὺς κανόνας τῆς γλώσσης· καὶ οἱ ἀπαίδευτοι ἔχουν πολλὰ ὀλίγην χρεῖαν, ἐπειδὴ ἀκούουσι καὶ ἀναγινώσκουσι τοὺς ζῶντας τούτους νομοθέτας. Ἀλλ' ὅταν ἐξ ἀμελείας τῶν πεπαιδευμένων, ἢ καὶ διὰ τὴν φυσικὴν κλίσιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ μεταδύνη ἀπὸ τὴν τελειότητα εἰς τὴν παρακμὴν, οἱ κανόνες τῆς γλώσσης ἀρχίζωσι νὰ παραβαίνωνται καὶ νὰ καταφρονῶνται, ὅταν ἡ γλῶσσα ἀσθενῇ, καὶ τρέχῃ, νὰ

(1) Ἰσοκράτ. Εὐαγόρ. ἐγκώμ. Τομ. Β, σελ. 274, ἐκδ. Αὐγήρου.

εἴπω οὕτως, εἰς τὸ γῆρας τῆς, τότε μέρος τοῦ ἔθνους, προθυμαύμενοι νὰ ἐμποδίσωσι τὸν θάνατον τῆς γλώσσης, εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραψαν οἱ δοξάσαντες τὸ ἔθνος, συλλέγουσιν ἀπ' αὐτῶν τὰ συγγράμματα ὅλας τὰς χρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐκείνοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συμφωνοῦν, τὰς ἀνάγουσιν εἰς τόσα κεφάλαια, ὅσα εἶναι τὰ μέρη τοῦ λόγου, ἐκθέτουσι τοὺς κανόνας τῆς πρὸς ἄλληλα τούτων ὀρθῆς συντάξεως, καὶ κάμνουσιν οὕτω τὴν λεγομένην Γραμματικὴν (1). Εἶναι λοιπὸν ἡ Γραμματικὴ ἔμφραγμα τρόπον τινὰ καὶ γῆς ἀνάστημα ἐναντίον τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς βαρβαρότητος.

Ἡ φυσικὴ ὁμως τοῦ ἀνθρώπου κλίσις εἰς τὴν μεταβολὴν οὗτ' ἐντρέπεται οὔτε δυσωπεῖται τοιαῦτα ἔμφράγματα. Κατ' ἀρχάς, ἐνόςω ἔτι εἶναι ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν οἱ παραβαίνοντες τοὺς κανόνας, αἱ παραβάσεις ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς καὶ φύλακας τῆς ὀρθῆς Γραμματικῆς, Νεωτερισμοί, ἢ Σολοικισμοί. Καθ' ὅσον ὁμως πολυπλασιάζονται οἱ παραβάται, συμβαίνει τὸ ἐναντίον, ἐὰν τὸ ἔθνος σώῃ ἔτι μέρος τῆς ἀρχαίας του δόξης, ἡ καὶ τὴν αὐξήσῃ, ἡγουν γίνονται οὗτοι νομοθέται τῆς γλώσσης καὶ τῶν ὁπαδῶν τῆς παλαιᾶς Γραμματικῆς, τῶν ὁποίων ἀναλόγως ὁ ἀριθμὸς ἐλαττοῦται, αἱ χρήσεις ὀνομάζονται κατ' ἀρχάς μὲ συζολὴν, Ἀρχαῖσμοι, ἔπειτα τολμηρότερον, Σολοικοφάνειαι, καὶ τέλος καθαροὶ Σολοικισμοί. Τοῦτο, ἀν καὶ παραδοξοφανές, εἶναι ὁμως ὁμοιότατον μ' ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῶν ἀνθρώπων. Παράνομος ὀνομάζεται ὅστις παραβαίνει τοὺς καθεστηκότας νόμους τῆς πολιτείας· ἀλλ' ὅταν ἡ πολιτεία ἀλλάξῃ, καὶ μεταβῇ, φερει-

(1) « Τὸ δὲ ὀρθὸν ἐν τοῖς παρὰ τοῖς ἐνδοξοτέροις τῶν λογίων ὡς ἐπὶ » τὸ πολὺ λεγομένοις· ἐκ τούτων γὰρ καὶ περὶ τούτων ἡ γραμματικὴ » θεωρία καὶ μέθοδος ». Θεοδῶρ. Γαζ. Γραμματικ. Βιβλ. Δ.

πειν, ἀπὸ Δημοκρατίαν εἰς Ἀριστοκρατίαν, ἥ καὶ ἀπὸ ταύτην εἰς Μοναρχίαν, τότε ὁ παράνομος καὶ ὁ ἔννομος τῆς προλαβούσης πολιτείας παύουσι νὰ ᾔναι τοιοῦτοι, ἐὰν ὁ πρῶτος φυλάσῃ, καὶ ὁ δεύτερος παραβαίῃ τοὺς νόμους τῆς παρούσης.

Συμπεραίνεται ἀπὸ τὰ προειρημένα, ὅτι κατὰ διαφόρους περιόδους, ἢ ἐποχὰς χρόνου, τὸ αὐτὸ ἔθνος ἔχει διάφορον Γραμματικὴν, ἥγουν διάφορον τρόπον τοῦ λαλεῖν καὶ γράφειν τὴν γλῶσσάν του. Ἀκολουθεῖ καὶ συνεχίζεται ἡ τοιαύτη μεταβολή, ἕως οὗ νὰ βρῇ βαρβαρικὴν παντάπασιν τὸ ἔθνος· καὶ τότε ἡ γλῶσσά του γίνεται τόσον ἀλλόκοτος καὶ παρηλλαγμένη, τόσον ἐναντία εἰς τοὺς κανόνας τῆς παλαιᾶς Γραμματικῆς, μὲ τόσας ἀνωμαλίας ἀσχημισμένη, ὥστε οὔτε τὴν παλαιὰν εἶναι πλέον δυνατόν νὰ ἀναλάβῃ, διότι ἐμακρύνθη πολὺ ἀπ' αὐτήν, οὔτε νέαν ἄλλην νὰ κάμῃ, διὰ τοῦτο, ὅτι ἡ θὲν ἔμειναν ὀλίγετελα πεπαιδευμένοι ἄνδρες εἰς τὸ γένος, ἢ κατὰ πολλὰ ὀλιγώτεροι τὸν ἀριθμὸν παρὰ νὰ καταστῇ νομοθέται νέας γλώσσης.

Οἱ πολλὰ ὀλίγοι πεπαιδευμένοι οὗτοι δὲν ἔλαβον τὴν τύχην
νὰ λέγωνται τοιοῦτοι, πλὴν διότι καταγίνονται εἰς τὴν μάθησιν
τῆς ἀρχαίας γλώσσης καὶ Γραμματικῆς, καὶ κερδαίνουν ἀπὸ
τὴν ἀνάγνωσιν τῶν παλαιῶν λογίων ἀνδρῶν τοῦ ἔθνους καὶ
φρόνησιν περισσοτέραν, καὶ παρὰ τοὺς ἄλλους ἦθη χρηστότερα.
Διὰ τὰ μαθηθῶσιν αὐτοί, καὶ νὰ μαθητεύωσιν ἄλλους τὴν
προγονικὴν γλῶσσαν, εἶχον χρεῖαν ἀπὸ συλλογὴν τῶν κανόνων
τῆς γλώσσης. Ἄν δὲν ἐσώζετο τοιαύτη συλλογὴ ἀπὸ ἀρχαιοτέ-
ρους ἄλλους, ἔπρεπε νὰ τὴν κάμωσιν αὐτοί· καὶ ἐντεῦθεν
ἐγεννήθησαν αἱ διάφοροι Γραμματικά.

Ἐὰν τὸ ἐκφωνήσω; ἢ μέλλω νὰ δυσαρεσῇσω εἰς πολλούς;
Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εὐαρεσῇσω αὐτὸς εἰς ἑμαυτὸν,

τῆς παραδόσεως, τῆς ὁποίας ἐγὼ δὲν ἔχω παρὰ τὴν θεωρίαν, εἶναι ἀσυγκρίτως ἰκανώτεροι νὰ διακρίνωσι τὸ συμφέρον ἀπὸ τὸ ἀνωφελές, καὶ τοῦτο πάλιν ἀπὸ τὸ βλαβερόν, ἐὰν ἀπὸ τὴν παιδείαν τῶν νέων ὅ,τι δὲν ὠφελεῖ, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξορίζεται ὡς βλάβης πρόξενον.

Ἰσως ὁμως δὲν ἤθελεν εἶσθαι περιττὸν νὰ φέρω παράδειγμα τοῦ λεγομένου ἐν μόνον τοῦτο. Ἡ πρώτη Γραμματικὴ συντρέχει μὲ τὴν περίοδον ἐκείνην τοῦ χρόνου, εἰς τὴν ὁποίαν παραδίδονται αἱ μονοσίχιοι γνῶμαι τοῦ Χρυσολωρᾶ. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην,

Ἀνὴρ δὲ χρηστὸς χρηστὸν οὐ μισεῖ ποτε,

εὐρίσκεται Ὄνομα, Ῥῆμα, Ἐπίρρημα, καὶ Σύνδεσμος. Αὐτὰ λοιπὸν, περὶ τῶν ὁποίων μέλλει καὶ ὁ διδάσκαλος νὰ τὸν ἐρωτήσῃ, συμφέρει εἰς τὸν μαθητὴν νὰ γνωρίζῃ, διὰ τὸ ἀποκριθῇ ὅτι τὸ Χρηστὸς κλίνεται κατὰ τὸ Λόγος, τὸ Μισεῖ κατὰ τὸ Ποιεῖ, κ. τ. λ. Ἀλλὰ τίς τίνα ἠρώτησε ποτὲ εἰς ταύτην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ποῖα φωνήεντα τοῦ προειρημένου σίχου εἶναι μακρά, ποῖα βραχέα, καὶ ποῖα δίχρονα; Διὰ τί λοιπὸν ἡ πρώτη Γραμματικὴ περιέχει τὴν διαίρεσιν τῶν φωνηέντων εἰς ταῦτα, ὅποταν οὐδ' αὐτὴ τῶν γραμμάτων ἡ διαίρεσις εἰς φωνήεντα καὶ σύμφωνα ἦναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν προειρημένην περίοδον (1).

Ἐπειδὴ εἰς τὰς μονοσίχους ταύτας γνώμας δὲν εὐρίσκεται ὁ δυϊκὸς ἀριθμὸς, ἡ ἀρὰ γε δὲν ἦτον ὠφέλιμον νὰ μετατεθῶσιν οἱ δυϊκοὶ ἀριθμοὶ εἰς τὴν δευτέραν Γραμματικὴν; καὶ τί ἔδραπτε

(1) Ἀφοῦ ἔγραψα τὸ σχεδίασμα τοῦτο, μ' ἔτυχε νὰ ἴδω τὴν Γραμματικὴν, ἐπιγράφομένην Τερψιθεάν, εἰς τὴν ὁποίαν παρατήρησα μὲ εὐχαρίστησιν, ὅτι καὶ ἡ διαίρεσις τῶν γραμμάτων καὶ ἡ διαίρεσις τῶν φωνηέντων λείπεται κατ' ἀρχάς.

νά δοκιμάσῃ καὶ τις τὴν τοιαύτην καινοτομίαν, φρικτὴν εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν ὅσοι δὲν τολμοῦν νά μετακινήσωσι τίποτε καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ πλέον ἀδιάφορα πράγματα, ἀλλ' ὅχι παράδοξον εἰς ἐκείνους, ὅσοι καταγίνονται εἰς τὴν τελείωσιν τῶν πραγμάτων; Ἡ παράδοσις τῶν μαθημάτων εἶναι καὶ αὐτὴ ἐπισημή, καὶ νά τελειωθῇ δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ μὲ πολλὰ πειράματα, μὲ πολλὴν ἔρευναν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ὅσοι ἔκαμαν τὴν ἔρευναν ταύτην, δὲν τοὺς λανθάνει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φυσικῶς, καὶ μάλιστα εἰς τὴν νεαρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν, φεύγει καὶ μισεῖ τοὺς κόπους, ὅσων δὲν εἶναι προφανῆς ἡ ἀνάγκη, καὶ ψηλαφητὴ, νά εἴπω οὕτως, ἡ ὠφέλεια. Τοὺς πρώτους ὀκτὼ ἢ καὶ δέκα μῆνας τῆς παραδόσεως, ὅταν ἐξαιρέσης ἀπὸ τὰ Ἄρθρα, Ὄνόματα, Ῥήματα, Μετοχάς, καὶ Ἀντωνυμίας, τὸν δυϊκὸν ἀριθμὸν, Ξέλεις ἐλευθερώσειν τὸν μαθητὴν ἀπὸ κόπον, ὅστις δὲν φέρει ἀκόμη οὐδεμίαν ὠφέλειαν, καὶ προξενήσειν εἰς αὐτὸν, καὶ περισσότερον καιρὸν, καὶ μεγαλητέραν εὐκολίαν, νά μάθῃ τὰ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα.

Ὅσα εἶπα περὶ τοῦ μέτρου τῆς Γραμματικῆς, μάς παριστάνουν ἐνταυτῷ καὶ τὸ τρίτον αὐτῆς σφάλμα, λέγω τὴν ἀμεθοδίαν· ἢ νά εἴπω σαφέστερον, ἡ ἀμετρία τῆς Γραμματικῆς εἶναι μέρος τῆς ἀμεθοδίας. Δὲν εἶναι καμμία ἐπισημή, ἡ τέχνη, ὅσον δύσκολος κ' ἂν ᾦναι, τῆς ὁποίας ἡ μάθησις δὲν εὐκολύνεται, ὅταν ἡ παράδοσις αὐτῆς γίνεται μὲ μέθοδον, καμμία, ὅσον εὐκολον τὴν ὑποθέσης, τὴν ὁποίαν δὲν μαθαίνει τις μὲ κόπον καὶ ἀηδίαν, ὅταν ἀμεθόδως, ἢ μὲ διεσραμμένην μέθοδον, τὴν μαθητεύεται. Ὄρθῃ μέθοδος εἶναι καὶ λέγεται ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ μαθήματα τάσσονται εἰς τρόπον, ὥστε νά γίνωνται προοδοποιήσις τὰ πρῶτα εἰς τὴν καταλήψιν τῶν δευτέρων, ταῦτα τῶν τρίτων, καὶ οὕτω καθεξῆς· ὥς ἕκαστον ἀπὸ τὰ διδασκόμενα νά ἀνάγεται εἰς τὸ οἰκεῖον, καὶ ὅχι εἰς ἀλλό-

τριον είδος, μηδὲ νὰ πολυπλασιάζωνται χωρὶς ἀνάγκης, ἢ νὰ συγχέωνται τὰ είδη.

Αρχίζουσι κοινῶς αἱ Γραμματικαὶ ἀπὸ τοῦ Ἄρθρου, ἥτοι ἀπὸ μέρους, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι μέρος οὐσιῶδες τοῦ προφορικοῦ λόγου, ἐπειδὴ σπανιώτατα τὸ μετεχειρίσθη ὁ Ὅμηρος, καὶ εἶναι γλῶσσαι εἰς τὰς ὁποίας δὲν εὐρίσκεται παντάπασιν. Δὲν ἔφθανε τοῦτο· ἀλλὰ ὀρίζουσι τὸ Ἄρθρον « Μέρους λόγου » πτωτικόν, προτασσόμενον τῶν ὀνομάτων, ἔπειτα τὸ διαίρουσι πάραυτα εἰς Προτακτικόν καὶ Ὑποτακτικόν. « Ἐν ἀπὸ τὰ δύο » ἤθελεν εἰπεῖν ὁ μαθητὴς, ἐὰν ἡ νεότης του, καὶ τὸ πρὸς τὸν διδάσκαλον σέβας, δὲν τὸν ἐμπόδιζον νὰ μεταχειρισθῇ τὸ λογικόν του· « Ἡ ἡ διαίρεσις εἶναι κακὴ, ἢ ὁ ὅρις » σμὸς δὲν λέγει τίποτε ». Ἀλλὰ οὐτ' ὁ ὀρισμὸς εἶναι ἐντελής, οὔτε ἡ διαίρεσις ὀρθή, αὕτη, ὅτι ὑποθέτει ἄρθρον τὴν Ἀντωνυμίαν Ὡς, ἐκείνος, διότι τὸ ἄρθρον προτάσσεται ὄχι μόνον τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν Μετοχῶν, καὶ τῆς ἀπαρεμφατικῆς ἐγκλίσεως τῶν ῥημάτων, ἴσως καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν (1), ὡς

(1) Εἰς τὸ « Ὁ ἐμὸς πατήρ » ὁ Ἀπολλώνιος (Βιβλ. Α, σελ. 66) συνάπτει τὸ ἄρθρον μὲ τὸ, Πατήρ, καὶ ὄχι μὲ τὴν ἀντωνυμίαν, Ἐμὸς, ὡς τὸ ἐνόμιζεν ὁ Ἄθρων· ἐλανθάνετο βέβαια ὁ Ἄθρων· ἀλλ' ὁ Ἀπολλώνιος ἔπεσεν εἰς ἄλλο σφάλμα, θελών νὰ διορθώσῃ τὸν Ἄθρωνα. Τὸ ἄρθρον δὲν εἶναι οὔτε τῆς ἀντωνυμίας, οὔτε τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ τῆς φυσικῆς ἐξωθεν ὑπακουομένης μετοχῆς, ὣν τὸ, Ὁ ἐμὸς πατήρ, θελεῖ νὰ εἴπῃ, Ὁ ὦν ἐμὸς πατήρ· ὅταν ᾗναι διπλοῦν τὸ ἄρθρον, οἶον, Ὁ πατήρ ὁ ἐμὸς, τότε τὸ ἐν ἀνήκει εἰς τὸ ὄνομα, τὸ ἄλλο εἰς τὴν μετοχὴν, ὡς ἂν νὰ εἴπῃς, Ὁ πατήρ ὁ ὦν ἐμὸς. Εἰς τὸ « Ὁ αὐτὸς » μόνον ὁ Ἀπολλώνιος (σελ. 65) θελεῖ ὅτι τὸ ἄρθρον ἀνήκει εἰς τὴν ἀναφορικὴν ἀντωνυμίαν, ἀλλὰ τρόπον τινὰ πλεοναστικῶς, καὶ καθὼς τὸ μάλλον μὲ τὰ συγκριτικά, ὁποῖον εἶναι τὸ « Ῥήτεροι μάλλον » τοῦ Ὁμήρου (Ἰλιάδ. ω, 245). Ἄλλο τοῦτο σφάλμα· πιθανώτερον εἶναι, ὡς τὸ παρετήρησε καὶ ὁ Στέφανος (Θεσσαυρ. Ἑλλ. Γλ. Τομ. Β, σελ. 1151), ὅτι τοῦ, Ὁ αὐτοῦ,

ἔλουνσι τινές. Ὄθεν καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ἔταξεν ὁρθῶς τὸ ἄρθρον μετὰ τὴν μετοχήν· τοῦ δὲ ὑποτακτικοῦ λεγομένου ἄρθρου, ἂν

τὸ, ὅ, δὲν εἶναι ἄρθρον, ἀλλ' ἀντωνυμία τῆς ἀρχαίας γλώσσης, τὴν ὁποίαν συχνά μεταχειρίζεται ὁ Ὅμηρος, ἀντὶ τοῦ, Οὗτος, καὶ τῆς ὁποίας ἔχνη ἔμειναν καὶ εἰς τοῦ πεζοῦ λόγου τὸ, Ὁ μὲν, καὶ τὸ Ὁ δὲ (Εὐζάθ. εἰς τὴν Ἰλιάδ. Α, 9, σελ. 17). Καὶ ταῦτα μὲν λέγει ὁ Ἀπολλώνιος περὶ τῶν κτητικῶν καὶ ἀναφορικῶν ἀντωνυμιῶν. Περὶ δὲ τῆς συντάξεως τῶν πρωτοτύπων μετὰ τοῦ ἄρθρου, ὀνομάζει τὴν τοιαύτην σύνταξιν, ἂν καὶ δὲν τὴν ἐπαινῇ, χρῆσιν Ἀττικὴν· καὶ φέρει παράδειγμα τὸν Καλλιμάχον, ὅς τις εἶπε « Τὸν σὲ Κροτωπιᾶδην ». Εἰς τοῦτο λέγω, ὅτι τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ ὀνομασθῇ αὕτη τοῦ Καλλιμάχου ἡ φράσις, σχῆμα ὑπερβατὸν, ἀντὶ τοῦ « Σὲ τὸν Κροτωπιᾶδην » ἀπαρallάτως καθὼς ὁ αὐτὸς Καλλιμάχος (Τόμ. Α, σελ. 486, ἐκδ. Ἑρνές.) εἶπεν, « Οἱ φασὶ τεκόντες » ἀντὶ τοῦ, « Φασὶν οἱ τεκόντες ». Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Διονυσίου τοῦ Θρακικοῦ (Αὐτ. σελ. 547) ἔξω ἀπὸ τοῦτο τὸ παράδειγμα, φέρει ἀπὸ τὸν αὐτὸν Καλλιμάχον καὶ τοῦτο, « Ναὶ μὰ τὸν » αὐτὸν ἐμὲ », καὶ τρίτον προσφυέστερον, ὡς ἀπὸ Ἀττικὸν ποιητὴν καὶ ὀλίγον ἀρχαιότερον, τὸν Μένανδρον, « Τὸν ἐμὲ τουτονί ». Εἰς τὸ πρῶτον τῶν δύο τούτων παραδειγμάτων, τὸ ἀντωνυμικόν, Τὸν, συντάσσεται πρὸς τὸ, Αὐτόν· καὶ ἡ ὅλη φράσις ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, « Ναὶ μὰ τοῦτον αὐτὸν ἐμὲ », μὲ ἔμφασιν καὶ ἀντιδιαστολήν, ὡς ἂν « εἶπες, Τοῦτον αὐτὸν ἐμὲ, ὃν ὄρξ, καὶ οὐκ ἄλλον ». Ἀπὸ τοιαύτην ἀρχὴν κατὰγεται ἡ σύνταξις τοῦ ἄρθρου μὲ τὰς συνθέτους ἀντωνυμίας εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, Τὸν ἐμαυτὸν, καὶ Τὸν ἐαυτόν. Εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ Μενάνδρου τὸ, « Τὸν ἐμὲ τουτονί » ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, « Αὐτόν ἐμὲ τουτονί ». Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ζηρίζεται εἰς τὸν Ὅμηρον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀδιαφόρως πολλάκις τὸ, Ὁ, λαμβάνεται καὶ ἀντὶ τῆς δεκτικῆς καὶ ἀντὶ τῆς ἀναφορικῆς ἀντωνυμίας· ζηρίζεται πρὸς τοῦτοις καὶ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν μεταχειρίζομεθα ἀδιαφόρως τὸ, Τοῦ, αὐτοῦ τοῦ, Τοῦτου, ἢ Αὐτοῦ, καὶ τὸ, Τὸν, ἀντὶ τοῦ, Τοῦτον, ἢ, Αὐτόν. Ἐπειτα, ὁ Μένανδρος, ὡς Κωμικὸς ποιητής, εἶχε τὴν ἄθειαν καὶ νὰ παίξῃ. Ὁ Ἀριστοφάνης, καὶ ἀρχαιότερος καὶ Ἀττικώτερος τοῦ Μενάνδρου εἶπεν « Αὐτότατος », (Πλούτ. 85), ἤγουν ἐδαρθέρισε, μὲ σκοπὸν νὰ κινήσῃ γέλωτα· αἱ ἀντωνυμίαι, διότι δὲν δέχονται ἄρθρα, διὰ τὴν

καί φανερά δὲν τὸ ἐχώρισεν ἀπὸ τὰ ἄρθρα, ἔδειξεν ὁμως διὰ πολλῶν παραδειγμάτων τόσον διάφορον τὴν φύσιν, ὥστ' εἶναι παραδοξότερον ὅτι τ' ὠνόμασεν Ἄρθρον, ἀφ' ὅ,τι ἤθελεν εἰσθεῖν ἂν ὠνόμαζε τὰς Μετοχὰς Ὀνόματα.

Ἡ ἀμεθοδία τῆς Γραμματικῆς φαίνεται πρὸς τοῦτοις καὶ εἰς τὸ Ὄνομα, τοῦ ὁποίου αἱ δέκα κλίσεις εἶναι δέκα πληγαί. Ὅτι δὲν εἶναι γνησίως εἰ μὴ τρεῖς, δύσκολον δὲν εἶναι νὰ καταλάβωμεν. ἸΠοῖον εἶναι τὸ αἷτιον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐχωρίσθη ἡ δευτέρα τῶν λεγομένων ἰσοσυλλάβων ἀπὸ τὴν πρώτην; Ἄρα γε διότι τὰ ὀνόματα τῆς πρώτης εἶναι ὀλ' ἀρσενικά; τῆς δευτέρας, ὀλα θηλυκά; ἀλλ' αἱ περισσότεραι ἀπὸ τὰς ἐξῆς ἔχουσι δύο, καὶ τινὲς τρία γένη. Διὰ τί ἐχωρίσθη τῆς τρίτης ἢ τετάρτης; Ἄρα διότι εἶναι τῶν Ἀττικῶν ἰδία; ἀλλ' ἔπρεπε διὰ τοῦτο καὶ πολλαὶ ἄλλαι κλίσεις νὰ κατακερματισθῶσιν εἰς τόσας, ὅσαι εἶναι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης αἱ διάλεκτοι. Καὶ διὰ τί ἡ πέμπτη, ἡ λεγομένη περιττοσύλλαθος, ἐξεσχίσθη ἀπὸ τὰς ἀκολουθούους πέντε, αἱ ὁποῖαι εἶναι καὶ αὐταὶ περιττοσύλλαθοι; τάχα διὰ τὴν συναίρεσιν τούτων; ἀλλ' ἡ συναίρεσις θεωρεῖται εἰς πολλὰ τῆς πέμπτης ὀνόματα.

Ἐκρίνεν ὀρθῶς ὁ Θεόδωρος, ὅταν ἀνέφερε τὰς πέντε συνηρημένας εἰς μίαν τὴν πέμπτην τῶν λεγομένων ἀσυναιρέτων· ἀλλὰ διὰ τί δὲν ἔκρινεν ὅτι ἡ πρώτη καὶ δευτέρα τῶν ἰσο-

αὐτὴν αἰτίαν εἶναι καὶ ὑπερθέσεως ἀνεπίδεκτοι· τὸ ἄρθρον ἔχει κοινὸν μὲ τὴν ὑπερθέσιν νὰ σημαίνῃ διαζολὴν καὶ διάκρισιν. Εἰς τὸν Πλάτωνα (Φιληβ. σελ. 20) τοιαύτης συντάξεως παράδειγμα εὐρίσκεται « Τὸν ἐμὸν » τὸ ὁποῖον ὁμως ὁ Στέφανος ὑποπτεύεται ὡς γραμμικὸν σφάλμα. Εἰς τὸν αὐτὸν Διάλογον (σελ. 59) « Τὸν μὲν δὴ σέ, καὶ ἐμέ, καὶ Γοργίαν, καὶ Φίληθον » τὸ ἄρθρον ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰ τελευταῖα δύο κύρια ὀνόματα. Ἀλλοῦ (Λυσ. σελ. 203) εἶπε « Παρὰ τίνας τοὺς ὕμᾱς; ».

συνλλάβων δὲν εἶναι παρὰ μία κλίσις, ἡ τρίτη καὶ τετάρτη ἄλλη μία;

Ὅρίζει ὁ αὐτὸς Θεόδωρος τὴν πτώσιν « Μεταβολὴν ὀνομασικοῦ τοῦ κατὰ τὸ τέλος », καὶ τοῦτο, ὡς φαίνεται, διὰ νὰ ἐκβάλῃ ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν πτώσεων τὴν ὀνομασικὴν, ἡ ὁποία, ὀνομαζομένη Ὄρθῃ καὶ Εὐθεΐᾳ, ἤθελε γεννήσῃ ἀντίφασιν, ἐὰν ἐλέγετο καὶ Πτώσις. Ὄρθῳς τοῦτο· ἀλλὰ κατ' αὐτὸν καὶ ἡ Κλητικὴ πρέπει νὰ λέγεται Πτώσις, ἐπειδὴ πάσχει πολλάκις μεταβολὴν ἢ τελευταία της συνλλάβῃ, οἷον Λόγε. Καὶ ὁμῶς αὐτὴ ἔχει ἀναμφιδόλως περισσοτέραν συγγένειαν μὲ τὴν ὀνομασικὴν, παρὰ μὲ τὰς γνησίας πτώσεις. Εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ἦτον ἀμετάβλητος καθὼς ἡ ὀνομασικὴ (Ὁ λόγος, καὶ ἡ λόγος), ὡς φαίνεται ἀπὸ ὅλα τὰ οὐδέτερα, ἀπὸ τοὺς δυτικούς καὶ πληθυντικούς ἀριθμούς δλων τῶν ὀνομάτων, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀττικούς συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι ἀνεχάλεσαν τὴν ἀρχαίαν χρῆσιν. Φαίνεται πρὸς τούτοις ἡ συγγένεια τῶν δύο τούτων πτώσεων καὶ ἀπὸ ταῦτα, ὅτι ἡ Κλητικὴ οὔτε συντάσσεται παραθετικῶς μὲ καμμίαν πρόθεσιν, καθὼς οὐδ' ἡ ὀνομασικὴ, οὔτε δέχεται ῥήματος μετάδασιν, καθὼς οὐδ' ἐκείνη, καὶ τέλος, ὡς εὐφυνῶς τὸ παρατήρησεν ὁ φιλόσοφος Γραμματικὸς Ἀπολλώνιος, ἡ σύνταξις αὐτῆς μὲ τὸ ῥῆμα, καθὼς καὶ ἡ σύνταξις τῆς ὀνομασικῆς, δὲν φανερόναι πλὴν ἐν μόνον πρόσωπον, ὁπόταν ἡ σύνταξις τῶν τριῶν γνησίων πτώσεων, τῆς Γενικῆς, λέγω, Δοτικῆς, καὶ Αἰτιατικῆς, ἐμφανίζει ἀναγκαιῶς δύο πρόσωπα (1).

Δὲν εἶναι ὀλιγώτεραι αἱ δυσκολίαι τοῦ ῥήματος, τὸ ὁποῖον κατεκρυσματίσθη εἰς δεκατρεῖς συζυγίας. Καὶ ὅτι μὲν αἱ τρεῖς τῶν περισπωμένων δὲν διαφέρουσιν οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν ἑκτην

(1) Ἀπολλων. περὶ συντάξ. Βιβλ. Δ, σελ. 307.

τῶν βαρυτόνων, δύναμαι νὰ φέρω μάρτυρα, ὄχι μόνον τὸν Θεόδωρον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Λάσκαριν, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι δὲν διαφέρουσιν ἀπ' ἐκείνην εἰμὴ κατὰ συναίρεσιν. Καθὼς λοιπὸν ἄλογον ἤθελεν εἶσθαι νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τὸ Χρύσης καὶ Ἡμέρα τῆς πρώτης τῶν ὀνομάτων κλίσεως, διὰ μόνην τὴν συναίρεσιν, τὰ ὀνόματα, Ἑρμέας, $\eta\sigma$, Ἀθηνάα, α , Ναυσικάα, α , καὶ Μνάα, α , τῆς αὐτῆς ἀλογίας εἶναι καὶ νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ Ἀκούω καὶ Ἀνύω τῆς ἑκτης τὸ Ποιέω, ω , κ. τ. λ. μὲ τὰ ὅποια ἔχει κοινὸν τὸ σ τοῦ μέλλοντος. Ἀλλὰ τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο σ εὐρίσκεται καὶ εἰς τὰς λοιπὰς βαρυτόνους· ἐπειδὴ τί ἄλλο εἶναι τὸ ψ παρὰ $\beta\sigma$, $\pi\sigma$, $\varphi\sigma$, καὶ τὸ ξ παρὰ $\gamma\sigma$, $\kappa\sigma$, $\chi\sigma$; Ὅλαι λοιπὸν αἱ βαρύτονοι, εἰς $\beta\omega$, $\pi\omega$, $\varphi\omega$, ω , καὶ περισπώμεναι, εἰς $\epsilon\omega$, $\alpha\omega$, καὶ $\sigma\omega$, εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ συζυγία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐγενήθη ἡ συζυγία τῶν εἰς $\mu\iota$ (1), ἥτις εἶναι καὶ αὕτη μία, καὶ ὄχι τέσσαρες.

(1) Ἄλλο δὲν εἶναι ἢ εἰς $\mu\iota$ παρὰ πάθος κοινὸν καὶ σχηματισμὸς ὅλων τῶν ἄλλων συζυγιῶν, καὶ ὄχι μόνων τῶν τριῶν περισπωμένων, καὶ τὸ ἑκτης τῶν Βαρυτόνων, ὡς λέγουσιν οἱ περισσότεροι Γραμματικοί· ἴσως ὅμως πρὸ τοῦ Ομήρου ἡ γλῶσσα δὲν εἶχε παρὰ μίαν συζυγίαν τὴν εἰς $\mu\iota$ · ἐπειδὴ εἰς ἄλλον κανένα δὲν εὐρίσκονται συχνότερα τὰ ῥήματα ταῦτα παρὰ εἰς αὐτὸν, ὄχι μόνον σχηματισμένα ἀπὸ τὰς περισπωμένων καὶ τὴν ἑκτην τῶν βαρυτόνων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς λοιπὰς, ὅποια εἶναι τὸ Ἀνέχημι, Φέρημι, Βρίθηνι (Ὀδυσσ. τ', 111), κ. τ. λ. Ἐὰν ταῦτα δὲν ἦναι ικανὰ νὰ καταπεύσωσι τοὺς Γραμματικούς, ὥς ἐξετάσωσι τὴν κοινὴν γλῶσσαν, ἥτις ἐφύλαξεν ἔχνη τῆς παλαιοτάτης ταύτης συζυγίας εἰς πολλὰς μετοχάς· ἐπειδὴ λέγει ὄχι μόνον, Γενόμενος, Δεχόμενος, Ἐρχόμενος, Λεγόμενος, Φοβιζόμενος, Χαιρόμενος κ. τ. λ., ἀλλὰ καὶ Γενάμενος, Δεχάμενος (σύνθ. Καταδεχάμενος), Ἐρχάμενος, Λεγάμενος, Φοβιζάμενος, Χαιράμενος, ὡς νὰ ἦσαν ἀπὸ τὸ Γέννημι, Δέχημι, Ἐρχημι, Λέγημι, Φοβίζημι, Χαιρήμη.

Ἦθελε τίς χωρίσειν ἀπὸ τὰς βαρυτόνους τὴν διὰ τῶν τεσσάρων ἀμεταβόλων, εἰς $\bar{\lambda}\omega$, $\bar{\mu}\omega$, $\bar{\nu}\omega$ καὶ $\bar{\rho}\omega$, καὶ διότι ἀντὶ τοῦ $\bar{\sigma}$ φυλάσσει εἰς τὸν μέλλοντα τοῦ ἐνεσῶτος τὸ ἀμετάβολον, καὶ διὰ τὸν φόβον μὴ ταραξῇ τῶν ἀρχαρίων τὸν νοῦν, οἱ ὅποιοι δὲν ἐμποροῦν κατὰ πρώτην προσβολὴν νὰ καταλάβωσι τὴν σχέσιν καὶ συγγένειαν τῶν διαφόρων μελλόντων, τοῦ Ψαλῶ, φερεῖπειν, καὶ τοῦ Τύψω, καὶ τούτων πάλιν μὲ τὸ Ποιήσω. Ἀλλ' ὅμως οἱ ἀμεταβολικοὶ οὗτοι μέλλοντες, ὅτι εἶναι ἀνωμαλία, φαίνεται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μελλοντας τῶν αὐτῶν τούτων ῥημάτων, Ἄρσω, Κέλσω, Κένσω, Κέρσω, Νέμσω, Σπέρσω, Φθέρσω κ. τ. λ. (1). Ἀφοῦ, μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου, ἔπαυσαν οὗτοι νὰ ἦναι πλέον εἰς χρῆσιν, ἔλαβον τὸν τόπον αὐτῶν οἱ διὰ μόνου τοῦ ἀμεταβόλου, Ἄρῶ, Κελῶ, Κενῶ, Κερῶ, Νεμῶ, Σπερῶ, Φθερῶ κ. τ. λ. Πρόσθετες ὅτι καὶ πολλῶν τοιούτων ῥημάτων οἱ μέλλοντες ἀπεσφράφησαν καὶ αὐτὸ τὸ ἀμετάβολον, καὶ ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὸν τρόπον τῶν περισπωμένων, οἷον Βουλῆσομαι, Θελήσω, Μελήσω, Μελλήσω, Ὀσλήσω, Χαρήσομαι, ἥ καὶ ἐγεννήθησαν ἀπὸ παντάπασι διαφοροὺς ἐνεσῶτας, ὅποιον εἶναι τὸ Οἶσω (ἀπὸ τὸ Οἶω) ἀντὶ τοῦ Φερῶ. Τόσον εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ $\bar{\sigma}$ εἶναι ὁ σταθερὸς χαρακτὴρ τοῦ μελλοντος.

Δὲν λέγω τίποτε περὶ τῆς τεχνολογίας τῶν χρόνων, περὶ τῆς ὀνομασίας αὐτῶν, ἀν καὶ εἰς αὐτάς θεωρῆται μεγάλη σύγχυσις· ἀλλὰ ἵπως εἶναι δυνατόν νὰ παραδράμω τὰς διαθέσεις τῶν ῥημάτων; Ἐάν ἐξαιρέσης τὴν ἐνεργητικὴν καὶ παθητικὴν, τῶν ὁποίων εὐκόλα πᾶς ἕνας δύναται νὰ καταλάβῃ τὴν ἔννοιαν, σχεδὸν ὅλων τῶν λοιπῶν τὰ ὀνόματα ἐπροβλήθησαν, ἤθελεν εἰπεῖν τίς, ὥς αἰνίγματα, διὰ νὰ βασανίζωσι

(1) Εὐστάθιος, εἰς τὸ Ἰλιάδ. Α, 10, σελ. 17.

τούς ταλαιπώρους μαθητάς. 'Τίς ἀπὸ τούς Γραμματικούς μᾶς ἐξήγησε ποτέ, ἡ εἰς ποίαν ἀπὸ τὰς πολυαριθμούς καὶ πολυφύλλους Γραμματικὰς, ὅσαι ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ νῦν κατέκλυσαν τὴν Ἑλλάδα, ἐμπορεῖς νὰ εὕρῃς καθαρά τί θέλει νὰ εἴπῃ ἡ Μέση τῶν ῥημάτων διάθεσις; 'Δὲν εἶναι ἀγανακτήσεως ἄξιον νὰ ἀκούῃ τίς τούς Γραμματικούς λέγοντας, ὅτι τὸ Μέσον ῥῆμα σημαίνει ποτέ ἐνέργειαν, καὶ ποτέ πάθος; 'καὶ νὰ ἔχωμεν ἀπὸ τούς ἀλλοφύλους Ἑλληνιστάς (1) χρειᾶν νὰ μάθωμεν τὴν φύσιν τοῦ Μέσου ῥήματος ἡμεῖς οἱ Γραικοί, εἰς τῶν ὁποίων τὴν κοινὴν γλῶσσαν σώζεται τὸ Μέσον ῥῆμα;

Ἀλλὰ τί λέγω Ἀλλοφύλους Ἑλληνιστάς; 'Μηγὰρ ἔλειψαν ἀπὸ τούς Ἕλληνας Γραμματικοὶ φιλόσοφοι, οἱ ὁποῖοι κατενόησαν, ὅτι τοῦ μέσου ῥήματος ἡ φύσις εἶναι νὰ σημαίνῃ ἐνταυτῷ ἐνέργειαν καὶ πάθος, ἤγουν ἐνέργειαν ἀντιστρέφουσαν εἰς αὐτὸ τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον, ἢ (τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ αὐτὸ) πάθος, τοῦ ὁποίου αἷτιος εἶναι αὐτὸς ὁ πάσχων. 'Μηγαρεὶ δὲν ἐκατάλαβαν, ὅτι τὸ Τύπτομαι, παραδείγματος χάριν, παθητικὸν ῥῆμα (ὅταν ὁ προφέρων αὐτὸ σημαίνῃ, ὅτι τύπτεται ἀπ' ἄλλον), δύναται, χωρὶς ν' ἀλλάξῃ σχηματισμὸν, νὰ λάβῃ μέσσην διάθεσιν, εἴαν ὁ προφέρων θέλῃ νὰ σημαίνῃ ὅτι τύπτει αὐτὸς ἑαυτόν; Δὲν φέρω μάρτυρα τὸν Ἀπολλώνιον (2), ὅστις ἔδειξεν, ἀλλὰ, κατὰ τὴν συνήθειάν του, σκοτεινῶς, ὅτι ἐκατάλαβε τὴν φύσιν τοῦ μέσου ῥήματος. Ἀρκεῖ νὰ ὀνομάσω τούς Στωϊκοὺς φιλοσόφους (3), οἱ ὁποῖοι πολλὰς ἐκατονταετηρίδας πρὸ τοῦ Ἀπολλωνίου ἐξήγησαν καθαρὰ τῶν ῥημάτων

(1) Ἴδε τὸ Λατινιστὶ γραμμένον συνταγμάτιον τοῦ Κυζέρου περὶ τῶν Μέσων ῥημάτων.

(2) Βιβλ. Γ, σελ. 210.

(3) Διογένης. Λαίρτ. ἐν βίῳ Ζήνωνος.

τὴν μεσότητα. Αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ λάθωσιν ὁδηγοὺς ὅσοι μᾶς κατεπλούτισαν μὲ πτωχὰς γραμματικὰς τοσαύτας· καὶ ἂν ἐκεῖνοι δὲν ἦσαν ἱκανοί, ἔπρεπε νὰ χειραγώγηθῶσιν ἀπὸ τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ παθητικά, Βασανίζομαι, Βιάζομαι, Δέρομαι, Ἐκδύνομαι, Ἐνδύνομαι, Κτενίζομαι, Λούομαι, Νίπτομαι, Ξύομαι, καὶ ἄλλα μυρία, ἐφύλαξαν καὶ τὴν μεσότητα τῶν παλαιῶν, ἤγουν σημαίνουσι, Βασανίζω, Βιάζω, Δέρω, Ἐκδύνω, Ἐνδύνω, Κτενίζω, Λούω, Νίπτω, Ξύω ἑμαυτόν.

Κατ' ἄλλο δὲν διαφέρουσι τῆς κοινῆς ἡμῶν γλῶσσης τὰ μέσα ῥήματα ἀπὸ τὰ μέσα τῶν παλαιῶν, πλὴν καθόσον εἰς ἐκείνους ἡ χρῆσις αὐτῶν ἦτον ἀσυγκρίτως ποικιλωτέρα. Τὰ συντάσσουσι πολλάκις εἰς τρόπον, ὥς φαίνεται νὰ γίνεται ἡ μεταβάσις τῆς ἐνεργείας εἰς πρόσωπον διάφορον παρὰ τὸν ἐνεργοῦντα· ἀλλ' ἡ σύνταξις αὕτη ἡ εἶναι ἐλλειπτική, καθὼς εἶναι τὸ Φοβοῦμαί σε (1), τὸ Αἰδοῦμαί σε (2), καὶ ἄλλα πολλὰ, τῶν ὁποίων ἡ ἀληθὴς ἀνάλυσις εἶναι, Φοβῶ, ἡ Αἰδῶ, ἑμαυτόν διὰ σέ· ἡ σημαίνουσιν ἐνέργειαν ἐπιστρέφουσιν ὄχι ἀμέσως εἰς τὸν ἐνεργοῦντα, ἀλλ' εἰς πρόσωπον, ἡ πρᾶγμα, ἴδιον τοῦ ἐνεργούντος, καθὼς εἶναι τὸ Τύπτομαι τὸν παῖδα, τὸ ὁποῖον ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ Τύπτω τὸν ἑμαυτοῦ παῖδα, καὶ Καταρρήγνυμαι τὰ ἱμάτια, ἀντὶ τοῦ, Καταρρήγνυμι τὰ ἑμαυ-

(1) Τὸ ὁποῖον σώζεται καὶ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν.

(2) Ἀντὶ τούτου ἡ κοινὴ γλῶσσα μεταχειρίζεται τὸ, Σὲ ἐντρέπομαι, ἤγουν, Διὰ σέ ἐντρέπω ἑμαυτόν· οὕτως ἔλεγον ἐκεῖνοι, Ὁργίζομαί σοι, ἡμεῖς δὲ, Ὁργίζομαί σε· καὶ αἱ δύο συντάξεις εἶναι μέσαι, καὶ αἱ δύο ὁρθαί· ἐκείνων ἀναλύεται εἰς τὸ, Ὁργίζω ἑμαυτὸν ἐπὶ σοί, ἡ ἡμετέρα εἰς τὸ, Ὁργίζω ἑμαυτὸν διὰ σέ.

τοῦ ἱμάτια, ἡ Καταρρήγνυμι ἑμαυτὸν κατὰ τὰ ἱμάτια (1). Ἄλλοτε πάλιν, δὲν λαμβάνει μεταβατικὴν σύνταξιν τὸ μέσον ῥῆμα, πλὴν διὰ τὰ φανερώσῃ Ἀντιπάθειαν, ἢ Ἀλληλοπάθειαν, ἡγουν διὰ τὰ δείξῃ, ὅτι ὁ ἐνεργῶν ἀνταισθάνεται καὶ ἀντιδέχεται ἀπὸ τὸν πάσχοντα τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐνέργειαν, τὴν ὁποίαν ἐνεργεῖ εἰς αὐτόν. Τοῦτο ἀπὸ τὸν περιέργον νοῦν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐνομοθετήθη ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ δι' ἐκείνας τὰς περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας τοῦ ἐνεργοῦντος προσώπου ἡ πράξις δὲν μεταβαίνει εἰς ἄλλο πρόσωπον, χωρὶς δυσκολίαν, ἐκ τῆς ὁποίας προξενεῖται εἰς αὐτόν ἀντιπάθεις. Οὕτως ἔλεγον, παραδείγματος χάριν, ὅχι μόνον ἀσυντάκτως μὲ πτώσιν, Βιάζομαι (ἡγουν Βιάζω ἑμαυτὸν), ἀλλὰ καὶ Βιάζομαι τὸν ἐχθρόν, τὸ ὁποῖον ἄλλο κυρίως δὲν σημαίνει παρὰ Βιάζων τὸν ἐχθρόν βιάζομαι ὑπ' αὐτοῦ, ἐπεὶδὴ φυσικὰ ὅστις βιάζει τὸν ἐχθρόν, ἀντιβιάζεται ἀπ' αὐτόν. Τοιοῦτο πρὸς τοῦτοις εἶναι καὶ τὸ, Βιάζομαι τὸν φίλον, ὅταν μὴ θέλοντα πάσχω τὰ τὸν καταπείσω τὰ κάμῃ τί ποτε, ἂν καὶ ἡ παρὰ τοῦ φίλου ἀντίστασις, δὲν ᾔνοι μῆτε τόσον σφοδρά, μῆτε τόσον κοπώδης, ὅσον εἶναι τοῦ ἐχθροῦ ἢ ἐναντίωσις.

Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἶναι πολλὰ ῥήματα εἰς μαι, τῶν ὁποίων δὲν σώζεται πλέον ὁ ἐνεργητικὸς τύπος εἰς ω. Αὐτὰ ὠνομάσθησαν ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους Γραμματικούς Ἀποθετικά. Ἄν τοὺς ἐρωτήσῃς τί σημαίνει τὸνομα τοῦτο, ἢ διὰ ποίαν αἰτίαν τὸ ἔδωκαν εἰς ταῦτα τὰ ῥήματα, νομίζουν ὅτι προβαλλεῖς εἰς αὐτοὺς αἰνιγμα. Τοιαῦτα εἶναι τὸ Ἀγωνίζομαι, Γίνομαι, Ἐξηγοῦμαι, Κτῶμαι, Μάχομαι, Ὀδύρομαι, Χα-

(2) Συνεκδοχικῶς δηλαδὴ τοῦτο ἡ κοινὴ γλῶσσα ἐκφράζει ἐνεργητικῶς, Κατασχίζω τὰ φορέματά μου· δύναται ὅμως τὰ φυλάξῃ καὶ τὴν μεσότητά κατ' ἄλλον τρόπον, οἷον, Κατασχίζομαι, μόνον λέγουσα.

ρίζομαι καὶ ἄλλα πολλά. Ὅλα ταῦτα ἦσαν Μέσα, καὶ δὲν ἐπωνομάσθησαν Ἀποθετικά, πλὴν διότι ἀπέθεντο, ἤγουν ἀφῆ-
καν καὶ ἔχασαν τὸν ἐνεργητικὸν σχηματισμὸν, ἄλλα, διότι ἡ
σημαιομένη ἐνέργεια δὲν γίνεται ποτὲ χωρὶς ἀντιπάθησιν,
ὅποιον εἶναι τὸ Ἀγωνίζομαι, καὶ Μάχομαι, καὶ διὰ τοῦτο ὁ
ἐνεργητικὸς τύπος (Ἀγωνίζω, Μάχω) ἦτο παντάπασι περι-
τὸς καὶ μάταιος, καὶ ἄλλα δι' ἄλλας αἰτίας, τὰς ὁποίας παρα-
τρέχω, καὶ ὡς μακρὰς, καὶ ὡς δυσεξηγήτους τὰς πολλὰς. Ὅτι
δὲ τὰ τοιαῦτα ῥήματα εἶχον καὶ σχηματισμὸν ἐνεργητικὸν
ἀρχήτερα, γίνεται φανερόν πάλιν ἀπὸ τὴν κοινὴν γλῶσσαν,
τῆς ὁποίας διὰ τοῦτο πολλάκις ἐσύσησα τὴν μελέτην· εἰς
ταύτην λοιπὸν τὴν σημερινὴν ἡμῶν γλῶσσαν σώζονται οἱ
ἐνεργητικοὶ τύποι, Ἀγωνίζω, Γίνω (1), Ἐξηγῶ, Κτῶ (2),
καὶ Χαρίζω. Εἰς ὀλίγα λόγια, τὰ Ἀποθετικά (3) ἄλλο δὲν εἶναι
παρὰ Μέσα ῥήματα· καὶ Μέσα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λέγονται
ἐκεῖνα, ὅσων ἡ ἀνάλυσις γίνεται διὰ τῆς συνθέτου Ἀντωνυ-
μίας Ἐμαυτοῦ κ. τ. λ. ἢ διὰ τοῦ Ἀλλήλων κ. τ. λ. Οὕτω,
παραδείγματος χάριν, τὸ Τύπτομαι, Τύπτῃ, Τύπτεται,
Τυπτόμεθα, Τύπτεσθε, Τύπτονται, δύναται νὰ σημάνῃ Τύ-
πτω ἑμαυτὸν, Τύπτεις σαυτὸν, Τύπτει ἑαυτὸν, Τύπτομεν,
Τύπτετε, Τύπτουσιν ἀλλήλους, ἢ (εἰάν οἱ τυπτόμενοι τύπτωσιν
εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, ἀλλὰ χωριστὰ ἕκαστος ἑαυτὸν) καὶ ἑαυ-
το. Ὡς οἱ τοῦτο ἐννοεῖται δι' ὅλας τὰς πτώσεις, ἢ γυμνάς, ἢ
μὲ διαφόρους προθέσεις συνταγμένας· οὕτω τὸ, Χαρίζομαι,

(1) Εἰς τὸν ἀόριστον, Ἐγένε, ἀντὶ τοῦ Ἐγένετο.

(2) Εἰς τὸ σύνθετον, Ἀποκτῶ.

(3) Ὁ Θεόδωρος τὰ ὀνομάζει Ἐπίμεσα. Ἐς καὶ Ἐπίμεσα· τὸνομα δὲν
φέρει ζήμιαν. Ἀλλ' ἔπρεπε καὶ νὰ ἐξηγήσῃ σαφῶς τὴν φύσιν τῶν τοιούτων
ῥημάτων.

ἀναλύεται εἰς τὸ, Χαρίζω τὰ ἑμαυτοῦ, ἢ ἀπὸ τῶν ἑμαυτοῦ, ἐπειδὴ κάνεις δὲν χαρίζει, ἢ τοῦλάχισον δὲν πρέπει νὰ χαρίξῃ, τὰ ξένα.

Μακρὸν, κ' ἴσως ἔξω τοῦ καιροῦ εἶναι, νὰ εἶπω περισσό-
τερα περὶ τῶν Μέσων ῥημάτων. Ἄλλ' ὅμως πρέπει νὰ προσ-
θέσω τινὰ παραδείγματα ἀπὸ τοὺς δοκίμους τῆς γλώσσης
συγγραφεῖς, καὶ διότι ὅσα εἶπα δὲν ἀρκοῦν ἴσως νὰ φανερώσωσι
τὴν φύσιν αὐτῶν, καὶ (τὸ περισσότερον) διὰ νὰ προφυλάξω
τοὺς νέους τῆς γλώσσης σπουδαστάς, ὡς ἀπὸ λοιμικὴν νόσον,
ἀπὸ τὸν τύφον, ὅστις γεννᾶται ἀπὸ τὰς νέας Ἑλληνικὰς συν-
τάξεις, καὶ Σεματογραφίας, ἔπειτα καὶ ἀπὸ τὴν ματαίαν τριδὴν
τοῦ χρόνου, τὸν ὁποῖον ὠρελιμώτερον νὰ θαπνῶσιν ἐμποροῦν
εἰς τὴν μελέτην τῆς κοινῆς γλώσσης. Ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν ἄλλο
τολμηρότερον πρᾶγμα δὲν εἶναι. Ἀφίνω τῶρά, ὡς ἀνιάτους,
τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν μίμησιν ἐκείνων τῶν συγγραφέων,
οἱ ὁποῖοι ἤκμασαν καὶ ἔγραψαν, ὅταν ἡ γλῶσσα παρήκμαζεν,
ἢ εἶχεν ἤδη παρακμάσειν, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο ἦτον ἀδύνατον νὰ
τὴν γράφωσιν ὀρθῶς. Θέλω νὰ λαλήσω περὶ τῶν μιμουμένων
αὐτοὺς τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς. Ἐὰν περιωρίζοντο εἰς μόνην
τὴν προθυμίαν τῆς μιμήσεως, τὸ πρᾶγμα δὲν ἤθελεν εἶσθαι
παντάπασιν ἀνωφελές, ἐπειδὴ δίδονται καὶ περιστάσεις, εἰς τὰς
ὁποίας ἀναγκάζεται ὁ σπουδαῖος νὰ γράφῃ Ἑλληνισί. Ἄλλ' αὐτοὶ
ὄχι μόνον σπαράσσουσι χωρὶς ἀνάγκης τὴν ὠραίαν τῶν Ἑλλήνων
γλῶσσαν, ἀλλὰ καταφρονοῦν ἀλόγως καὶ τοὺς γράφοντας εἰς
τὴν κοινὴν, ἡγουν τοὺς ὅσοι προκρίνουσι νὰ καλλύνωσι τὴν γλῶσ-
σαν, τὴν ὁποίαν τὸ ἔθνος λαλεῖ, καὶ θέλει εἰς τὸ ἐξῆς λαλεῖν,
παρὰ νὰ ματαιοπονῶσιν, ὡς αὐτοί. Ἐπρεπε κἂν, ἐπειδὴ θέ-
λουσι, καὶ δικαίως κ' ἀδίκως, νὰ ἦναι Ὀμηροί, Πλάτωνες,
Ξενοφῶντες, Δημοσθένεις, νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα
τῆς μιμήσεως τοῦτον μὲ ὅπλα σφερώτερα, παρὰ τὰ ὅπλα τῆς

Γραμματικῆς των. Ἐπρεπεὺς ὅχι νὰ εὐχαρισθῶνται εἰς τὰ ἐγκώμια τοῦ ὄχλου, ἀλλὰ καὶ νὰ φοβῶνται, μήποτε τὶς ἀπὸ τοὺς, ὅσοι μετὰ προσοχῆς καὶ μελέτης ἀνέγνωσαν τοὺς παλαιούς συγγραφεῖς, εἴπῃ πρὸς αὐτοὺς,

Εἰσὶ καὶ ἐν Μούσῃτιν Ἐρινύες, αἷ σε ποιοῦσι

Ποιητὴν, ἀνθ' ὧν πολλὰ γράφεις ἀκρίτως.

Τοῖνυν σοῦ δέομαι, γράφῃς πλείονα· μείζονα γάρ σοι

Εὐχῆσθαι ταύτης οὐ δύναμαι μανίαν (1).

Εἰς αὐτοὺς εὐρίσκεις βαρβαρισμούς, σολοικισμούς, ἀκυρολογίας, καταχρήσεις εἰς τοὺς χρόνους, καταχρήσεις εἰς τὰς διαθέσεις τῶν ῥημάτων, καὶ μάλιστα εἰς τὴν μέσσην διάθεσιν, περὶ τῆς ὁποίας εἶναι ὁ μακρὸς λόγος. ἸΚαὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίζωσι τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν διαθέσεων, τὴν ὁποίαν οὐτ' ἀπὸ τὰς Γραμματικὰς ἔμαθον, οὐτ' ἀφ' ἑαυτῶν νὰ ἐξετάσωσι ποτὲ καιρὸν ἔλαβον, ἀσχολούμενοι εἰς τὰ μάταια;

Εἰς τὸν Ὀμηρον (2), καυχᾶται ὁ Μηριόνης διὰ τὴν πολεμικὴν αὐτοῦ ἀνδρίαν· πρὸς τὸν ὁποῖον ἀποκρίνεται ὁ Ἰδομενεύς,

Οἷδ' ἀρετὴν αἰὶς ἔσσι· τί σε χρὴ ταῦτα ΛΕΓΕΣΘΑΙ;

Τὸ μέσον τοῦτο ῥῆμα, Λέγεσθαι, δὲν σημαίνει ἀπλῶς τὸ Λέγειν, ἀλλὰ τὸ « Λέγειν περὶ σεαυτοῦ », καὶ μονολεγεῖ τὸ Καυχᾶσθαι. Τὸ Καυχᾶσθαι τοῦτο, κατὰ τοὺς Γραμματικούς εἶναι Ἀποθετικὸν ῥῆμα, ἡγοῦν Μέσον, ἐπειδὴ ὁ ἐνεργητικὸς τοῦ τύπος (Καυχᾶω) δὲν σώζεται πλέον παρὰ εἰς τὸ συγγενὲς αὐτοῦ,

(1) Ἰδ. Brunck Analect. tom. II, pag. 459.

(2) Ἰλιιδ. ν', 275.

Αὐχέω. Ὁ αὐτὸς Ἰδομενεὺς, ὅχι ὀλιγώτερον καυχητὴς, ἀφοῦ ἐπαίνεσε τὴν ἀνδρίαν τοῦ Μηριόνου, λέγει πρὸς αὐτὸν (1),

Ἄλλ' ἄγε, μηκέτι ταῦτα ΛΕΓΩΜΕΘΑ νηπύτιοι ὥς,
Ἐσαότες.

ὅπου πάλιν τὸ, Λεγώμεθα, δὲν σημαίνει ἀπλῶς τὸ, Λέγωμεν, ἀλλὰ τὸ « Λέγωμεν περὶ ἑαυτῶν ». Ὄταν ὁ Νέστωρ προβάλλῃ εἰς τοὺς στρατηγούς τῶν Ἑλλήνων νὰ βάλωσι κλήρους, διὰ νὰ ἰδῶσι τίς ἀπ' αὐτοὺς πρέπει νὰ πολεμήσῃ μὲ τὸν Ἑκτορα, λέγει, « Εἰς ὅτινα πέσῃ ὁ κλῆρος, ἐκεῖνος μελλεῖ νὰ ὩΦΕ- » ΛΗΣῃ τοὺς Ἕλληνας, καὶ νὰ ὩΦΕΛΗΘῇ καὶ αὐτός », ἐπειδὴ τοιουτοτρόπως ἐλάμβανε τέλος ὁ βλαβερώτατος εἰς ὅλους πόλεμος. Εἰς ταύτην τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης τὴν περίοδον, τὸ μὲν Ὡφελήσῃ εἶναι ἐνεργητικόν, τὸ δὲ Ὡφεληθῇ εἶναι μέσον ῥῆμα, ἐπειδὴ σημαίνει ὅχι τὸ, Ὡφεληθῇ ἀπ' ἄλλον, ἀλλὰ τὸ, Ὡφελήσῃ αὐτὸς ἑαυτόν. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀπαρалаλλάκτως διαφορὰν ἐφύλαξε καὶ ὁ Ὀμηρος (2),

Οὗτος γάρ δ' ὄνῃσει ἐκνήμιδας Ἀχαιούς·
Καὶ δ' αὐτὸς ὃν θυμὸν ὄνῃσεται. . . ,

ὅσας ἠδύνατο καὶ ἀπλῶς νὰ εἶπῃ, Ὀνήσεται, χωρὶς τὸ, Ὀν θυμὸν, ἂν ἐσύμφερειν εἰς τὸν σκοπὸν, ἢ εἰς τὸ μέτρον του.

Ὁ Δημοσθένης (εἰς τὸν Πρὸς Λεπτίνην λόγον) λέγει περὶ τινῶν πολιτῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ δῆμος ἐξήτει νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν χαρισθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἀτέλειαν (3), « Πολὺ γάρ

(1) Ἰλιάδ. ν', 292.

(2) Αὐτ. η', 172.

(3) Τὴν κοινῶς λεγομένην Ἀσυνδοσίαν, καὶ χυδαίετον Ἀσυνδοσίαν, καὶ ἐτι χυδαίετον (ὡς τὴν γράφουσι τὰ Λεξικά), Ἀσυνδοσίαν ὅθεν καὶ ὁ Ἀτελής, λέγεται ἀπὸ ἡμᾶς Ἀσύνδοτος, ἢ Ἀσύδοτος, ἔχον ὅσας δὲν συνδίδει οὐδὲ συνεισφέρει μὲ τοὺς ἄλλους πολίτας εἰς τὸν δημόσιον θησαυρὸν τοὺς συνήεις φόρους.

» μάλλον ἤρμωτε, τὰ δοθέντα ἔδοντας, τῶν ἀτυχημάτων
 ἈΦΑΙΡΕΪΝ, ἢ, τούτων μενόντων, τὰς θωρεάς ἈΦΑΙ-
 » ΡΕΪΣΘΑΙ ». Ἦθελε σφάλλει μεγάλως ὅσις νομίσῃ, ὅτι ὁ
 Δημοσθένης δὲν μετεχειρίσθη τὸ Ἀφαιρεῖσθαι, πλὴν διὰ τὴν
 ἀποφύγην τὴν ἀηδὴ ἐπανάληψιν τῆς αὐτῆς διαθέσεως· καὶ
 ὅμως τί ἄλλο δύναται νὰ νομίσῃ, ἢ νὰ νοήσῃ, ὅσις ἔμαθεν
 ἀπὸ τὰς Γραμματικὰς τοῦ ὅτι τὸ μέσον ῥῆμα σημαίνει ποτὲ
 πάθος, καὶ ποτὲ ἐνέργειαν, ἢ ἀνέγνωσεν εἰς τὸν Λάσκαριν (σελ.
 159) ὅτι τὸ Ἀφαιροῦμαι εἶναι Ἀποθετικόν, καὶ ὅχι Μέσον
 ῥῆμα. Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης, ὅσις δὲν εἶχε χρεῖαν Γραμματικῆς,
 διὰ τὴν λαλῆ καὶ τὴν γράφει τὴν γλῶσσάν του, μετεχειρίσθη
 εἰς τὸ πρῶτον κῶλον τὸ ἐνεργητικὸν ῥῆμα, διότι, ὅταν ἀφαιρῇ
 τίς δυσυχίαν ἀπ' ἄλλου, ἐνεργεῖ εἰς ἐκεῖνον· εἰς τὸ δεύτερον,
 τὸ μέσον, διότι ὅσις ἀφαιρεῖ θωρεάν ἀπ' ἄλλου, ἐνεργεῖ ὅχι μό-
 νον εἰς ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ εἰς ἑαυτὸν, ἐπειδὴ κερδαίνει
 αὐτὸς τὴν θωρεάν, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος σφετερίζεται. Ἀναλύεται
 λοιπὸν τὸ « Ἀφαιρεῖσθαι τὰς θωρεάς » εἰς τὸ « Ἀφαιρεῖν ἀπ'
 » ἄλλου τὰς θωρεάς ἑαυτῷ », ἡγοῦν « ἵνα αὐτὸς ἔχῃ ».

Καμμῖν φορὰν τὰ Μέσα παριστάνουσιν ἐνέργειαν γινομέ-
 νην, ὅχι ἀμέσως ἀπὸ τὸ ὑποκείμενον τῆς προτάσεως, ἀλλὰ διὰ
 προσαγῆς ἢ παρακλήσεως αὐτοῦ, καὶ δι' ἰδίαν αὐτοῦ χρῆσιν
 ἢ ὠφέλειαν. Παραδείγματος χάριν, λέγει ὁ Ἀνακρέων (Μέλ.
 λ') περὶ τῆς Ἀφροδίτης, ἢ ὁποῖα ζητεῖ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν
 ἔρωτα ἀπὸ τὰ δεσμὰ,

Ζητεῖ λῦτρα φέρουσα,
 ΛΥΣΑΣΘΑΙ τὸν ἔρωτα.
 Κἄν ΛΥΣῃ δέ τις αὐτὸν,
 Οὐκ ἔξεισι, μενεῖ δέ.

Ἐνταῦθα φανερά τὸ Λύσῃ ἐνεργητικὸν ἀναφέρεται εἰς τὸ αὐτὸ
 ἐκεῖνο ὑποκείμενον, τὸ ὁποῖον ἐδέσμευσε τὸν ἔρωτα· τὸ Λύσα-

σθαι, μέσον, εἰς τὴν Ἀφροδίτην, ἡ ὁποία παρακαλεῖ, καὶ δίδει λύτρα εἰς τὸν δεσμεύσαντα, ἡ ὁπωσδήποτε εἰς τὴν ἐξουσίαν του κρατοῦντα, διὰ τὰ λύσει τὸν υἱόν της (1). Εἰς ταύτην τὴν χρῆσιν τοῦ μέσου ἀνάγονται, τὸ Οἰκοδοροῦμαι, τὸ Δανεῖζομαι, τὸ Διδάσκομαι, καὶ ἄλλα πολλά. Οἰκοδομῶ οἰκίαν, λέγει ὁ οἰκοδόμος, ὅταν κτίξῃ οἰκίαν, λαμβάνων παρ' ἄλλου τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας. Οἰκοδομοῦμαι οἰκίαν, ὅστις πληρόνει τὸν οἰκοδόμον διὰ τὴν κτιζομένην οἰκίαν, τὴν ὁποίαν μέλλει νὰ κατοικήσῃ αὐτός. Δανεῖζομαι. Θέλει νὰ εἴπῃ, Ποιῶ τινὰ δανεῖζειν μοι, ἡ ὁποία μεσότης σώζεται καὶ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν. Διδάσκομαι τὸν υἱόν, σημαίνει, Διδάσκω τὸν υἱόν δι' ἑτέρου, ἤγουν ἐπιμελοῦμαι νὰ διδαχθῇ ὁ υἱός μου ἀπὸ διδάσκαλον. Διδάσκομαι, χωρὶς πτώσιν, σημαίνει, Διδάσκω ἑμαυτὸν δι' ἑτέρου, ἤγουν ἐπιμελοῦμαι νὰ διδαχθῶ ἀπὸ διδάσκαλον· ἀλλὰ δύναται ὁμοῦς νὰ σημάνῃ καὶ ἀπλούστερον τὸ, Διδάσκω αὐτὸς ἑμαυτόν. Τόσον εἶναι πολυποικίλος εἰς τοὺς παλαιούς ἡ χρῆσις τῶν Μέσων ῥημάτων. Τοῦτο μὴ νοήσαντες ἀπὸ τοὺς σχολιασὰς τινές ἐνόμισαν, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς εἰς τούτους τοὺς στίχους (Ἀντιγόνη. 355),

(1) Λέγει ὁ Ὅμηρος (Ἰλιάδ. α, 13) περὶ τοῦ ἱερέως Χρύσου, ὅτι ὑπῆγεν εἰς τοὺς Ἕλληνας « Λυσόμενος θυγάτρα » διὰ τὰ ἐλευθερώσει τὴν αἰχμαλῶτον θυγατέρα του· καὶ ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων (Αὐτ. 29) τὸν ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ἤθελε νὰ τὴν ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτόν, « Τὴν δ' ἐγὼ οὐ » νὰ λύσω ». Ὁ Εὐστάθιος (σελ. 18) λέγει εἰς τοῦτο, ὅτι τὸ « Λύσθαι καὶ » τὸ λύτρον κυρίως ἐπὶ ἐξωνήσεως αἰχμαλώτου », ἀλλὰ τὸ λέγει εἰς τὸν τρόπον, ὥς νομίζει τὸ Λυσόμενος, παθητικόν, καὶ σχεδὸν ἀδιάφορον τὴν χρῆσιν αὐτοῦ ἢ τοῦ ἐνεργητικοῦ· ὅχι μόνον δὲν εἶναι ἀδιάφορος, ἀλλ' ἤθελε σολετικῶς, ὁ Ὅμηρος, ἂν ἔλεγε περὶ τοῦ Χρύσου, « Λύσων » θυγάτρα » καὶ περὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος, « Τὴν δ' ἐγὼ οὐ λύσω ».

Καὶ φθέγμα, καὶ ἡνεμόεν
 Φώνημα (1), καὶ ἀσυνόμους
 Ἀρχάς ἐδιδάξατο,

μετεχειρίσθη τὸ Ἑδιδάξατο ἐνεργητικῶς ἀντὶ τοῦ Ἑδίδαξεν, ἐναντίον τῆς λογογραφικῆς χρήσεως καὶ συνηθείας· ἔπειτα τὸ ἐξηγοῦσι (καὶ τὸ ἐξηγοῦσιν ὁρθῶς) διὰ τοῦ Ἐφεῦρεν. Ἄλλ' ἤρκει νὰ παρατηρήσωσιν, ὅτι ὅσα τὶς ἐφευρίσκη, δὲν τὰ διδάσκειται ἀπ' ἄλλον, διὰ νὰ καταλάβωσιν ὅτι τὸ Ἑδιδάξατο τοῦ Σοφοκλέους εἶναι ἀληθές μέσον ῥῆμα, ἥγουν σημαίνει τὸ Αὐτὸς ἑαυτὸν ἐδίδαξε, τὸ ὁποῖον θελεῖ νὰ εἴπῃ Ἐφεῦρεν. Παρατρέχω πολλοτάτας ἄλλας παρατηρήσεις περὶ τῶν μέσων ῥημάτων, ἀρκούμενος εἰς τὰ προσημειωθέντα ὀλίγα παραδείγματα, τὰ ὅποια εὐκόλως δὲν θελεῖ τις εὐρεῖν ἀλλαχοῦ, ἐκεῖνα μάλιστα, εἰς ὅσα καὶ τὸ ἐνεργητικὸν καὶ τὸ μέσον εὐρισκόμενα εἰς τὴν αὐτὴν ῥῆσιν ἢ περίοδον, ἐξηγοῦσι σαφέστερον τὴν φύσιν τοῦ Μέσου ῥήματος. Μεταβαίνω εἰς τὰς Ἀντωνυμίας.

Ἡ τεχνολογία τῆς Ἀντωνυμίας ὅτι ἔχει χρεῖαν διορθώσεως, φανερὸν ἔγινε καὶ ἀπὸ τὰ προειρημένα περὶ τοῦ ἀναφορικοῦ Ὅς, τὸ ὁποῖον κακῶς ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτάς, διὰ νὰ προσκολληθῇ εἰς τὸ Ἄρθρον. Ἀλλὰ δὲν ἐξετοπίσθη μόνον αὐτὸ ἀπὸ τὰς Ἀντωνυμίας. Ὅλα τὰ πευστικά, ἀναφορικά, καὶ ἄλλα τοιαῦτα μόρια, ὅποια εἶναι τὸ Τίς, Ποῖος, Πόσος, Πότερος, Τοῖος, Τόσος, Ἔτερος, Ἐκάτερος, Ἐκαστος, Ἄμφω, Οἷος, Ὅσος, Ὁπότερος, κ. τ. λ. τὸσον εἶναι ἀλλότρια ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ ὀνόματος (τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ σημαίνῃ παρὰ πρώτην ἢ δευτέραν οὐσίαν), ὥς, ἐὰν ἀληθῶς δὲν ᾔναι Ἀντωνυμίαι,

(1) Ἐξ ἐτέρ. διορθ. ἀντὶ τοῦ, Φρόνημα, ὡς καὶ τὸ ἀκόλουθον, Ἀρχάς, ἀντὶ τοῦ, Ὁργάς.

εὐλογώτερον ἦτον, ἢ νὰ προσεθῶσιν εἰς αὐτάς ὡς παράρτημα, ἢ νὰ καταχωρισθῶσιν εἰς ἐξαίρετον ἑννατον μέρος λόγου, παρὰ νὰ συγχυθῶσιν ἀκρίτως μὲ τὰ ὀνόματα, μὲ τὰ ὁποῖα, καθὼς αἱ μετοχαὶ καὶ αἱ ἀντωνυμίαι, ἄλλο κοινὸν δὲν ἔχουσι παρὰ τὴν κλίσιν. Τοιοῦτον ἀκόμη εἶναι τὸ, Ἄλλος, καὶ τοιαῦτα ἴσως εἶναι τὰ λεγόμενα Ἀριθμητικὰ ὀνόματα· ἀλλὰ περὶ τούτων εἶναι χρεῖα σκέψεως ὠριμωτέρας.

Ἐσφαλμένη εἶναι καὶ ἡ τεχνολογία τῆς Προθέσεως. Μετετόπισαν ἀπ' αὐτὴν εἰς τὸ Ἐπίρρημα πολλὰς λέξεις, ἴσως διότι λαμβάνονται καμμίαν φοράν ἐπίρρηματικῶς· ἴσως δὲ καὶ διὰ τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν εἰς ἄλλας προθέσεις. Τοιαῦτα εἶναι αἱ Ἄνευ, Πλὴν, Ἄτερ, Πάρεξ, Χωρὶς, Δίχα, κ. τ. λ. Ἐάν ὁ ἐκτοπισμὸς ἐγίνε διὰ τὴν πρώτην αἰτίαν, ἔπρεπε νὰ ἐκτοπισθῶσι καὶ ἄλλαι πολλαὶ προθέσεις. Ἀρκεῖ νὰ φέρω εἰς παράδειγμα τὴν Πέρι, τὴν ὁποίαν ὁ Ὅμηρος μεταχειρίζεται πολλάκις ἀντὶ τοῦ Ἐπίρρηματος Πέριξ (Ίλιάδ. τ', 362),

. . . . Γέλασε δὲ πᾶσα πέρι χθών·

καθὼς ἐξ ἐναντίας ὁ Ἡρόδοτος (1) τὸ Πέριξ, ἀντὶ τῆς Πέρι· ἄλλοτε πάλιν ἀντὶ τοῦ Περισσῶς (Ίλιάδ. ν', 727),

Οὐνεκά τοι πέρι θῶκε θεὸς πολεμῆϊα ἔργα.

Ἐάν τὰς ἐξετόπισαν, διότι πολλὰ ἀπ' αὐτὰς σημαίνουν ἐννοίαν παντάπασιν ἐναντίαν εἰς ἄλλας προθέσεις, καθὼς εἶναι τὸ νομιζόμενον ἐπίρρημα Ἄνευ πρὸς τὴν Σύν, ἢ τὴν Μετὰ πρόθεσιν, ὅτι διὰ τί δὲν κατεχώρισαν ὡσαύτως εἰς διάφορα μέρη τοῦ λόγου τὴν Εἰς καὶ τὴν Ἐξ, τὴν Ἀνά καὶ τὴν Κατά, τὴν Ἐπὶ καὶ τὴν Ὑπὸ, ἐπεὶ καὶ αὐταὶ σημαίνουν τὸ ἐναντίον ἢ

(1) Ἰδ. σημ. Οὐαλκενήρου εἰς τὸν Ἡρόδοτον, Δ, 15'.

μία τῆς ἄλλης; Ὅτι ἡ ἀντίθεσις τῆς σημασίας δὲν ἀρκεῖ εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν μερῶν τοῦ λόγου, ἱκανὸν εἶναι ἐν μόνον παράδειγμα νὰ τὸ δείξῃ. Λέγει ὁ Ἰσοκράτης (πρὸς Δημόνικ.) « Ῥώμη. δὲ, ΜΕΤὰ μὲν φρονήσεως ὠφέλησεν ἌΝΕΥ δὲ « ταύτης πλείω τοὺς ἔχοντας ἔβλαψε ». Μεγάλῃς κρίσεως χρεῖαν δὲν ἔχει νὰ καταλάβῃ τις, ὅτι ν' ἀποσπᾷ, διὰ μόνην τὴν ἀντίθεσιν, τὸ Ἄνευ ἀπ' ἐκεῖνο τοῦ λόγου τὸ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει τὸ Μετά, εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ἔβλαψε δὲν εἶναι ῥῆμα, διότι σημαίνει ἔλον τὸ ἐναντίον τοῦ ὠφέλησεν.

Ἡ παρὰ τὰς ἄλλας ὁμῶς πλέον συγκεχυμένη τεχνολογία εἶναι ἡ τεχνολογία τοῦ Ἐπιρρήματος. Αὐτὸ περιέχει ὅχι μόνον Προθέσεις, ὡς εἶδομεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα διάφορα μέρη τοῦ λόγου, καὶ (τίς ἤθελε τὸ πιστεύσειν;) λόγους ὁλοκλήρους, ἡγουν προτάσεις συγκειμέναις ἐξ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου. Εἶναι ἄραγε αὕτη ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποῖαν οἱ Στωϊκοὶ ὠνόμασαν τὸ Ἐπιρῥημα Πανδέκτην; Δὲν ἦρκει τοῦτο· ἀλλὰ καὶ ἡ διαίρεσις αὐτοῦ εἰς εἶδη ἔγινε τόσον ἀτέχνως, ὥς ἐκινήθησαν εἰς ἓν εἶδος ἐπιρρήματα διαφόρου εἶδους, καὶ διηρέθησαν εἰς διάφορα, πολλὰ ταυτοειδῆ ἐπιρρήματα. Εἰς ὀλίγα λόγια, ὁ Πανδέκτης οὗτος εἶναι ἀληθινὴ Κόπρος τοῦ Αὐγείου, τὴν ὁποῖαν νὰ καθαρίσῃ δὲν ἔξαρκεῖ ἐνὸς μόνου Ἡρακλέους δύναμις.

Συγκαταριθμοῦσι κοινῶς μὲ τὰ ἐπιρρήματα τὰ ὀνομαζόμενα Ἐκπλήξεως, Θαυμασμοῦ, Θειασμοῦ, ἢ Σχετλιασμοῦ, ἐπιρρήματα. Ὅτι ταῦτα εἶναι ἀλλότρια τῆς φύσεως τοῦ Ἐπιρρήματος, τὸ δεικνύει ἡ ἀσυνταξία των. Τὸ ἐπιρῥημα φυσικὰ συντάσσεται μὲ Ῥῆμα, ἢ Μετοχὴν, Γράφει καλῶς, ἢ Γράφων καλῶς. Μὲ τὰς δύο ταύτας φράσεις δὲν ἔχει οὐδεμίαν ὁμοιότητα τὸ Φεῦ τοῦ μεγέθους! διότι οὔτε ῥῆμα ἔχει, καθὼς

ἐκεῖναι, καὶ ἡ γενικὴ δὲν συμπλέκεται ἀμέσως μὲ τὸ Φεῦ, ὡς τὸ ἐφαντάσθη ὁ Θεόδωρος, ἀλλ' ἀναφέρεται ἐλλειπτικῶς εἰς ἔξωθεν νοουμένην πρόθεσιν, τὴν Ἐνεκα. Τὰ τοιαῦτα λοιπὸν μόρια ἔπρεπε νὰ καταταχθῶσιν εἰς μέρος λόγου χωριστὸν, ὀνομαζόμενον Ἐπιφώνημα, ἢ Ἐπίφθεγμα, καθὼς εὐρίσκεται καὶ εἰς τοὺς Λατίνους, οἱ ὅποιοι τὸ ὠνόμασαν Παρέμβλημα (Interjectio). Εἰς τὰ Ἐπιφωνήματα ἀνήκει καὶ τὸ Κλητικὸν Ὡ. Τοῦτο ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν ἐπιρρήματικὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐπενόηθη εἰς διάκρισιν τῆς Κλητικῆς ἀπὸ τὴν ὀνομαστικῆν, εὐκόλα θέλει τὸ καταλάβειν ὅστις παρατηρήσῃ, ὅτι εἰς ἐκείνας μόνας τὰς κλητικὰς εἶναι ἀναγκαῖον, ὅσαι εἶναι ὅμοιαι τῶν ὀνομαστικῶν· εἰς τὰς ἀνομοιοσχήμους, ἡ δὲν τὸ μεταχειρίζονται παντάπασιν, ἡ τὸ μεταχειρίζονται πλεοναστικῶς, ἐπειδὴ τὸ, Ἀλέξανδρε, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, Ὡ Ἀλέξανδρος, καὶ ἀναλύεται εἰς αὐτό.

Ἐπλασαν οἱ Γραμματικοὶ ἐπιρρήματα Διασαφήσεως, ἔπειτα πάλιν ἄλλα Ἐξηγήσεως, ὡς νὰ ἦτον ἀπὸ τὴν Ἐξήγησιν ἢ Διασαφήσεως πρᾶγμα διάφορον. Συγκατηρίθμυσαν μὲ τὰ ἐπιρρήματα μόρια, τὰ ὅποια εἶναι σύνδεσμοι. Τὸ χειρότερον, συγκατηρίθμυσαν, καθὼς εἶπα, λογικὰς προτάσεις, ἡγουν λόγους ἀπηρτισμένους, ὅποια εἶναι τὸ Τοῦτέστι (Τοῦτό ἐστι), Δηλαδή (Δῆλα δὴ ἐς τὰ λεγόμενα), Δηλονότι (Δηλὸν ἐστὶν ὅτι). Παράδοξον ὅτι δὲν ἐπενόησαν καὶ Ἐπιρρήματα, Εὐοιδότι, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο εὐρίσκεται σχεδὸν τόσον συχνὰ, ὅσον τὰλλα, εἰς τὸ μέσον τῶν περιόδων ἀπολύτως καὶ ἐπιρρήματικῶς εἰς τὸ φαινόμενον (1). Διότι ! κατὰ τί ἄλλο διαφέρει ἡ φράσις αὕτη

(1) Δὲν ἀρνούμαι ὅτι εἶναι περιπτώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ αὐτὸς ὅρος, ἢ αὐτὴ λέξις, ἀνήκει εἰς διάφορα μέρη λόγου κατὰ τὸν διάφορον τρόπον τοῦ νοεῖσθαι, ἢ τοῦ προφέρεσθαι, ὅποταν μάλιστα, ἀπὸ κακῶς ἀρχίσαι

« Ταῦθ' οὕτως ἔχειν συνομολογήσεις μοι εὖ οἶδ' ὅτι » ἀπὸ ταύτην « Ταῦθ' οὕτως ἔχειν συνομολογήσεις μοι δηλονότι » παρὰ κατὰ τὴν διάφορον γραφὴν ; Τῆς πρώτης ἡ γραμματικὴ , ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἡ φυσικὴ τάξις εἶναι , « Εὖ οἶδα, ὅτι συνομο- » λογήσεις μοι ταῦθ' οὕτως ἔχειν »· τῆς δευτέρας, Δῆλόν » ἔστιν, ὅτι συνομολογήσεις μοι ταῦθ' οὕτως ἔχειν ».

Τοιοῦτον εἶναι τὸ Ἐνίστε, χρονικὸν ἐπὶ ῥῆμα καὶ διὰ τὴν κατάληξιν, καὶ διὰ τὴν σημασίαν του, ἀλλ' ὁμως σύνθετον καὶ αὐτὸ ἀπὸ δύο μέρη λόγου, τὸ Ἐνι ῥῆμα, καὶ τὸ Ὅτε ἐπὶ ῥῆμα (καθὼς τὸ ἀντωνυμικόν, Ἐνιοι, σύγκειται ἀπὸ τὸ αὐτὸ, Ἐνι, καὶ τὴν ἀντωνυμίαν, Οἱ). Εἰς τοὺς παλαιούς τὸ, Ἐνι, ἐσήμαινε τὸ τρίτον ἐνικὸν καὶ πληθυντικὸν ἀδιαφόρως πρόσωπον τοῦ ὑπαρκτικοῦ ῥήματος, ἤγουν τὸ Ἐστὶ καὶ τὸ Εἰσίν, ἢ, καθὼς λέγει ὁ Εὐστάθιος (1), τὸ Ἐνεσι καὶ Ἐνεισιν. Οἱ λογογράφοι δὲν τὸ μετεχειρίσθησαν (ὅσον ἐνθυμεῖται) παρὰ μόνην εἰς ταύτην τὴν φράσιν, « Ὡς ἐνι μάλισα ». Εἶναι λοιπὸν τὸ, Ἐνιοι, Ἐνι οἱ, ἤγουν, Εἰσίν οἱ· τὸ Ἐνίαν, Ἐνι ὧν, ἤγουν, Ἐστιν ὧν· τὸ Ἐνίοις, Ἐνι οἷς, ἤγουν, Ἐστιν οἷς· τὸ Ἐνίους, Ἐνι οὗς, ἤγουν, Ἐστιν οὗς· καθὼς τὸ Ἐνίστε, Ἐνι ὅτε, ἤγουν, Ἐστιν ὅτε, ἢ, Ἐσθ' ὅτε. Τοῦτο, ἂν τὸ γράψῃς (καὶ τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ τὸ γράψῃς) Ἐσθότε, ἔγινεν

ἀν συνήθειαν, ἀλλ' ὁμως πεπαλαιωμένην τόσο, ὥς εἶναι ἀδύνατος ἡ θεραπεία τῆς, ἡλλάχθη καὶ ἡ γραφὴ καὶ ὁ τόνος τῆς λέξεως, ὅποια εἶναι τὰ προειρημένα παραδείγματα, ὅποιον εἶναι τὸ Ἰδοῦ, δεικτικὸν ἐπὶ ῥῆμα, ἀπὸ τὸ μέσον προσεκτικὸν ῥῆμα Ἰδοῦ, τὸ Ἐκποδῶν, ἀπὸ τὸ Ἐκ ποδῶν, καὶ ἄλλα ἀάμπολλα. Ἀλλ' ἐάν ᾖναι ἀδύνατον νὰ ἐξωσθῶσι τὰ τοιαῦτα ἀπὸ τὸν τόπον, εἰς τὸν ὅποιον ἡ τυραννικὴ συνήθεια τὰ ἔβαλε, ἴδεν ἔπρεπε καὶ οἱ Γραμματικοὶ νὰ ἀφισπώσωσιν εἰς τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν μικρὸν μέρος τοῦ πολλοῦ χρόνου, τὸν ὅποιον δαπανῶσι ματαιῶς εἰς τὰ ἄχρηστα καὶ ἀνωφελῆ ;

(1) Εἰς τὸ Ἰλιάδ. α', 174.

ἐπιρρήμα* καὶ ὁμῶς κάνεις δὲν τὸ συγκατηρήθησε μὲ τὰ ἐπιρρήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔβαλαν ὅλοι ὁμοφώνως τὸ συγγενέ-
 ζατον αὐτοῦ καὶ συνώνυμον, Ἐνίστε. Οἱ παλαιοὶ Γραμματι-
 κοὶ οὐδ' ὑπωπτεύθησαν κἀν ὅτι τὸ Ἐνίστε, καθὼς καὶ τὸ
 Ἐνιοι, εἶναι δύο μέρη λόγου. Ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἀλλογενεῖς
 Ἑλληνιστὰς, πλανηθέντες ἀπὸ τὴν ἀναλογίαν τῆς Γερμανικῆς
 γλώσσης καὶ τῶν διαλέκτων αὐτῆς, ἐνόμισαν τινές, ὅτι τὸ
 Ἐνιοι, παράγεται ἀπὸ τὸ, Ἐν, καθὼς τὸ Γερμανικὸν Einige
 (Βελγιστὶ Eenigen) ἀπὸ τὸ Ein (Βελγ. Een.)· ἀλλ' ὁμῶς,
 εἰάν τοῦτο ἦναι ἀληθές, δὲν ἐξεύρω πλέον διὰ ποῖαν αἰτίαν
 ἠλλάχθη ὁ πνευματισμὸς τοῦ, Ἐνιοι.

Τὸ γελοιότατον εἶδος ἢ γένος τῶν ἐπιρρήμάτων εἶναι τὰ
 Θετικὰ λεγόμενα Ἐπιρρήματα, Ἀναγνωστέον, Γραπτέον, κ.
 τ. λ. Ὅτι εἶναι ὀνόματα ῥηματικά τριγενῆ, τὸ δηλοῦσιν αἱ
 φράσεις αὗται, « Ἀναγνωστέος ὁ Ἰσοκράτης, Ἀναγνωστέα ἡ
 » πρὸς Φίλιππον Ἰσοκράτους ἐπιστολή, Ἀναγνωστέον τὸ τῆς
 » Ἑλένης ἐγκώμιον Ἰσοκράτους, Ἀναγνωστέοι οἱ σύμπαντες
 » λόγοι Ἰσοκράτους », εἰς τὰς ὁποίας κάνεις ἀπὸ τοὺς Γραμ-
 ματικούς δὲν ἐτόλμησε ποτὲ νὰ τὰ ὀνομάσῃ Ἐπιρρήματα.
 Ἀλλὰ ταῦτα τὰ εἰς ^{εὐς} ῥηματικά ἔχουσιν ἐξαίρετον τοῦτο, ὅτι
 παριστάνουσιν ἔννοιαν συμπεπλεγμένην, ἣτις ἀναλύεται εἰς τὸ,
 Ἄξιός ἐστι, καὶ τὸ σύσσειχον ἀπαρέμφατον παθητικόν. Ἀνα-
 γνωστέος, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, Ἄξιός ἐστιν ἀναγνωσθῆναι. Καὶ
 ἐπειδὴ εἰς τὸ οὐδέτερον, διὰ τὴν γνωστὴν ἀδιαφορίαν τῆς
 ὀνομαστικῆς καὶ αἰτιατικῆς πτώσεως, ἡ ἀνάλυσις δύναται νὰ
 γένῃ ἀδιαφόρως, εἰς τὸ Ἄξιόν ἐστιν ἀναγνωσθῆναι τὸ ἐγκώμιον,
 καὶ τὸ Ἄξιόν ἐστιν (ἢ Δεῖ, ἢ Χρὴ,) ἀναγνωῶναι τὸ ἐγκώμιον,
 οἱ Ἀττικοὶ (1) μετέφεραν τὴν χρῆσιν τοῦ οὐδετέρου ἔνικοῦ,

(1) Διὰ τοῦτο, ὡς φαίνεται, ὠνόμασε τὸ Θετικὸν ἐπιρρήμα, Ἀττικὸν
 ἐπιρρήμα ὁ Πρισιανὸς (Βιβλ. ΙΗ, σελ. 727).

παρά τούς κανόνας τῆς φυσικῆς συντάξεως, καὶ εἰς τὰ ἄλλα γένη καὶ ἀριθμοὺς, λέγοντες, Ἀναγνώσκειν τὸν Πανυγηρικόν, Ἀναγνώσκειν τὴν ἐπιστολὴν, Ἀναγνώσκειν τοὺς λόγους Ἰσοκράτους· καὶ (τὸ παραδοξότερον) ἐσχημάτισαν ἀπὸ ῥήματα οὐδέτερα, ἢ ὡς οὐδέτερα, ἄλλα τοιαῦτα ὅσκις, τῶν ὁποίων ἡ ἐπάνοδος εἰς ὄνομα φαίνεται ἀδύνατος. Παραδείγματος χάριν, εἰς ταύτην τὴν ῥῆσιν, « Οὐ πλουτητέον ἐξ ἀδίκων » τὸ Πλουτητέον σημαίνει μένον, Ἄξιόν ἐστιν (ἢ Δεῖ) πλουτεῖν, ἀλλ' ὅχι καὶ, Ἄξιόν ἐστι πλουτεῖσθαι, ὡς τὸ ἀπῆται ἡ φύσις τοῦ ῥηματικοῦ εἰς εὐς, ἐὰν ᾗτον εἰς χρῆσιν τὸ παθητικὸν Πλουτοῦμαι. Τοῦτο ἐτάραξε τοὺς Γραμματικούς· καὶ μὴν ἔχοντες πλέον πῶς νὰ ὀνομάσωσι τὰς τοιαύτας Ἀττικὰς ἀκατάλληλίας τὰς ἐνθρόνισαν εἰς τὰ Ἐπιρρήματα. Εὐγὲ τους, ὅτι δὲν τὰς ὠνόμασαν Ἄρθρα, Προθέσεις, ἢ Συνδέσμους! ἐπειδὴ ὅλα ταῦτα ἦσαν ἀδιάφορα, ἐὰν ᾗναι ἀδιάφορον τὸ νὰ ὀνομάξῃ τις ὅτι θέλει ὅστις δὲν γνωρίζει τὸ ἀληθὲς ὄνομα. Εἶναι ἀπορίας ἄξιον νὰ μὴ παρατηρήσωσιν, ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀκατάλληλον σύνταξιν οἱ Ἀττικοὶ ἐφύλαξαν, ἢ μάλλον εἶπεῦν, πλέον παρά τὸν ἐνικὸν μετεχειρίσθησαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν καὶ τῶν ἐσχηματισμένων ἀπὸ οὐδέτερα, καὶ τῶν ἐσχηματισμένων ἀπὸ παθητικὰ ῥήματα ῥηματικῶν, λέγοντες, « Ἀναγνώσκειν τὴν ἐπιστολὴν » καὶ « Οὐ πλουτητέα ἐξ ἀδίκων ». Τοιοῦτον εἶναι τὸ τοῦ Θουκυδίδου (Α , πς') « Οὐς οὐ ΠΑΡΑΔΟΤΕΑ τοῖς Ἀθηναίοις ἐστίν, οὐδὲ » ὅσαις καὶ λόγοις ΔΙΑΚΡΙΤΕΑ..... ἀλλὰ ΤΙΜΩΡΗΤΕΑ » ἐν τάχει, κ. τ. λ. » καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους (Βατρ. 1180),

. Ἀλλ' ἀκούστέα

Τῶν σὺν προλόγων.

Ἐὰν ᾗναι καὶ ταῦτα ὅσκις Ἐπιρρήματα, τὸ Ἐπιρρήμα λοιπὸν

δὲν εἶναι μέρος λόγου ἄκλιτον. Περί τούτων καὶ τῶν τοιούτων δὲν λέγει τίποτε ὁ βραχυλόγος Θεόδωρος· πιθανὸν ὅτι οὐδὲ οἱ σχολιασταὶ αὐτοῦ, ἂν καὶ μακρολόγοι, δὲν τὰ ἔκριναν ἄξια παρατηρήσεως.

Συνεχύθησαν πολλαὶ πτώσε ἰσδονομάτων μὲ τὰ ἐπιρρήματα διὰ τοῦτο, ὅτι εἰς τὴν χρῆσιν εὐρίσκονται πάντοτε σχεδὸν ἑλλειπτικαὶ προθέσεως, καὶ διότι πολλῶν ἀπ' αὐτὰς δὲν σώζεται πλέον ἢ ὀνομαστική. Κάνει βέβαια δὲν ἀμφιβάλλει, οὐδ' ἀπ' ἐκείνους, ὅσοι ἀγαποῦν τὴν ἀφιλόσοφον Γραμματικὴν, ὅτι τὸ Μικροῦ, Ὀλίγου (ἤγουν, Παρά μικρὸν, Παρ' ὀλίγον), κ. τ. λ. εἶναι γενικαὶ ἑλλειπτικαί· κάνει δὲν ὅτι τὸ Οὐ, τοπικὸν ἐπιρῆμα, εἶναι γενικὴ τοῦ Ὅς, οὐδὲ ὅτι ἡ γνησίᾳ σημασίᾳ καὶ ἀνάλυσις αὐτοῦ καταντᾷ εἰς τὸ, Ἐφ' οὗ τόπου. Ἀλλὰ καὶ τὸ Ὁμοῦ τοιοῦτον εἶναι, ἤγουν, Ἐπὶ τοῦ ὁμοῦ τόπου, ἐπεὶδὴ ἡ ὀνομαστικὴ Ὁμός ἀντί τοῦ, Ὁ αὐτός, σώζεται εἰς τὸν Ὀμηρον (Ίλιάδ. δ', 437),

Οὐ γάρ πάντων ἦεν ὁμός θρόος, οὐδ' ἔα γῆρας.

Ἰκανὰ εἶναι ταῦτα νὰ βάλωσιν εἰς ὑποψίαν, ὅτι καὶ τὸ Ἀλλαχοῦ, Ἐνιαχοῦ, Πανταχοῦ, Ποῦ, κ. τ. λ. εἶναι πτώσεις γενικαί, τῶν ὁποίων αἱ ὀνομαστικαί, Ἀλλαχός, Ἐνιαχός, Πανταχός, Πός, δὲν εὐρίσκονται ποῦποτε, διότι ἀπὸ τὰ συγγράμματα τῶν παλαιῶν, δὲν σώζεται παρὰ πολλὰ μικρὸν τί μέρος. Ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, γίνεται πιθανὸν πρῶτον ἀπὸ τὰς θηλυκάς δοτικὰς τῶν τριῶν πρώτων, Ἀλλαχῇ, Ἐνιαχῇ, Πανταχῇ, καὶ ἀπὸ τὴν ἀρσενικὴν καὶ θηλυκὴν δοτικὴν τοῦ τελευταίου, Πῶ, καὶ Πῇ· δεύτερον ἀπὸ τὴν ἀναλογίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐσχηματίσθη τὸ Ποῖος ἀπὸ τὸ Πός, καθὼς τὸ Ὁμοίως ἀπὸ τὸ Ὁμός· καὶ τρίτον ἀπὸ τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ Ἄλλου καὶ τὸ Παντοῦ, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι συγκοπαί, ὡς ἤθελεν ἴσως

νομίσειν τίς, ἀλλὰ γενικαί ὀνομαστικῶν, τῆς σωζομένης Ἄλλος, ὅθεν ἐγεννήθη τὸ Ἄλλοις, καὶ τῆς ἀχρήστου Παντός (1), ὅθεν ἐγενε τὸ Παντοῖος. Ἡ διαφορὰ τοῦ τόνου δὲν πρέπει νὰ φέρῃ διςαγμὸν, ἐπειδὴ καὶ τὴν Σηλυκὴν δοτικὴν τὴν ἐπιρρήματικὴν Πάντῃ οἱ Δωριεῖς τὴν ἐπρόφεραν Παντᾶ. Ἀπὸ τὸ Πλείων, ἡ Πλέων, ἄλλα σχεδὸν ἐπιρρήματα δὲν σώζονται (τοῦλάχισον εἰς τὰ Λεξικά) παρὰ τὸ Πλεονάκις καὶ τὸ Πλεοναχῶς· ἡ ἀναλογία ὅμως μᾶς διδάσκει, ὅτι, ὡς ἔλεγον, Ἐνιαχοῦ, καὶ Πολλαχοῦ, οὕτως ἔλεγον καὶ Πλεοναχοῦ. Τοῦτο τὸ Πλεοναχοῦ ὅτι εἶναι γενικὴ, τίς ἤθελε τολμήσειν νὰ εἴπῃ, ἐὰν δὲν ἐσώζοντο εἰς τοῦ Ἐπικούρου τὰς ἐπισολὰς αἱ φράσεις, « Πλε- » οναχὴν αἰτίαν » καὶ « Πλεοναχὸν τρόπον », φράσεις, ἴσως ὅχι τῆς δοκίμου χρήσεως, ἀλλ' ὅμως ἀρεσαί εἰς τὸν Ἕλληνα καὶ Ἀθηναῖον Ἐπίκουρον (2).

Ἄν δὲν ᾔνοι ἱκανὰ τὰ προλεγμένα περὶ τῆς Γενικῆς πτώσεως, νὰ δεῖξωσιν ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἐπιρρήματικὴν κατάχρησιν τῆς δοτικῆς, ὅποια ἦσαν τὸ Πῆ, Πάντῃ κ. τ. λ., εὐκολον εἶναι νὰ φέρῃ τίς ἄλλα παραδείγματα μυρία. Διὰ νὰ ἀρχίσω ἀπὸ τὰ πλέον φανερά καὶ ἀναντιρρήτα, τίς δὲν ἐξεύρει ὅτι τὸ Ἰδίᾳ, Κομιδῇ, Κύκλῳ, Σχολῇ κ. τ. λ. εἶναι καθαραὶ δοτικαὶ ἑλλειπτικαὶ προθέσεως ὅλαι, καὶ τινες ἐξ αὐτῶν προθέσεως καὶ οὐσιαστικοῦ ὀνόματος (3); Ἀλλὰ καὶ τὸ Ὁμᾶ τοῦ Ἡσυχίου ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ δοτικὴ Δωρικὴ τοῦ Σηλυκοῦ ὀνόματος Ὁμῇ, ἐπειδὴ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ συνώνυμον Ὁμοῦ εἶναι

(1) Τῆς τοιαύτης μετασχηματίσεως τῶν γενικῶν εἰς ὀνομαστικὰς παραδείγματα εἶναι, Ὁ κόρακος, Ὁ φύλακος, Ὁ μάρτυρος, καὶ ἄλλα πολλά.

(2) Διογ. Λαέρτ. ἐν Ἐπικούρ. βίῳ.

(3) Τοῦ Ἰδίᾳ τὸ ἐντελὲς εἶναι, Ἐν ἰδίᾳ χώρᾳ.

γενική τοῦ ἀρσενικοῦ Ὄμός. Εἰς τὸν Ὅμηρον εὐρίσκεται ἀρσενικὸν οὐσιαστικὸν ὁ Ὄμαδος, ἤγουν ἡ Συναθροίσις, καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸ Σηλυκὸν ἢ Ὄμάς, τῆς Ὄμάδος, ὅθεν τὸ, Καθ' ὀμάδα, τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, ἤγουν Ὁμοῦ, τὸ Ὄμάδιον ἢ Ὄμάδι, τῶν κατοίκων τῆς Κρήτης, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη τὸ Μαζί τῶν λοιπῶν Γραικῶν, ὡς γίνεται φανερόν ἀπὸ τὸ ῥῆμα Ὄμαδεύω, τὸ ὁποῖον ἡ κοινὴ συνήθεια ἔτρεψεν εἰς τὸ Μαζεύω (1).

Ἐάν ᾖναι ὄνομα τὸ Ὄμᾶ, ἰδιὰ τί δὲν ἤθελαν εἶσθαι τοιαῦτα καὶ τὸ Ἄμα, τὸ Ἡρέμα, τὸ Ἡσυχῇ, τὸ Κρυφῇ, τὸ Λάθρῃ, τὸ Πέρα. κ. τ. λ.; Τοῦ πρώτου ὁ ὀνομαστικὸς τύπος, Ἄμός, μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ Ἡμέτερος. Τοῦ δευτέρου σώζεται τὸ Ἡρεμος, τοῦ ὁποίου τὸ Σηλυκὸν ἔπρεπε νὰ ᾖναι Ἡρέμη, καὶ Δωρικῶς Ἡρέμα, κατὰ τὸ Ἐρημος, Ἐρήμη καὶ Ἐρήμα. Τοῦ τρίτου τὸ ἐπιθετικὸν Ἡσυχος εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς παλαιούς καὶ εἰς τοὺς νέους Ἕλληνας. Τοῦ Κρυφῇ τὸ ἐπιθετικὸν Κρυφός, Κρυφῇ, Κρυφόν, σώζεται εἰς τοὺς νέους. Τὸ Λάθρος ἐπίθετον εὐρίσκεται εἰς τὸν Ἡσύχιον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὸ Σηλυκὸν ἐγεννήθη ἢ ἐπὶ ῥήματι δοτικῇ Λάθρῃ. Τὸ οὐσιαστικὸν Σηλυκὸν Πέρα εὐρίσκεται εἰς τὸν Αἰσχύλον. Ἡ ἀγνοία τῆς γενέσεως τῶν τοιούτων ἐπὶ ῥημάτων εἶναι τὸ αἷτιον τῆς διαφόρου γραφῆς αὐτῶν, ἤγουν νὰ γράφωνται ἄλλα μὲ τὸ ὑπογεγραμμένον ι, καὶ ἄλλα χωρὶς αὐτοῦ.

Τοῦτο τὸ οἰκεῖον τῆς δοτικῆς ι εἰς ἄλλα πάλιν ἐπὶ ῥήματα προσγράφεται. Τοιούτον εἶναι τὸ Οἶκοι, τοῦ ὁποίου ἡ

(1) Ὄμαδεύειν, ἀθροίζειν (Ἡσύχ.). Ὄμαδευσεν, ἀντὶ τοῦ ἐσώρευσε (Σουίδ.). Μαζεύω ἀντὶ τοῦ Ὄμαδεύω, ὡς ἔλεγον οἱ Δωριεῖς Ζορκᾶς ἀντὶ τοῦ Δορκᾶς, ὅθεν ἔμεινεν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν τὸ Ζαρκάδι. Ἴδε ὁμοῦ καὶ τὰ μετέπειτα (Ἄτακτ. II, σελ. 229-230) ἀνακριθέντα.

πρόσθεται ὡς ὑποτονήθη, ὅχι, καθὼς ἐνόμισαν οἱ Γραμμα-
τικοὶ, ἀλλὰ διὰ τὴν διακρίσιν τοῦ πληθυντικοῦ ἀρσενικοῦ ὀνόματος
Οἴκοι, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἡ ἀληθὴς δοτικὴ Οἴκω, τὸ ὁποῖον
πρὸς τὴν εὐρέσεως τοῦ ὦ ἐγράφετο Οἴκοι (1), καθὼς τὸ Μού-
σῃ, πρὸς τὴν εὐρέσεως τοῦ ἠ, ἐγράφετο Μούσαι. Γίνεται
πιθανὸν ἐκ τούτου, ὅτι ἂν ὅχι ὅλα, πολλὰ ἐπιρρήματα ἀπὸ
τὰ λήγοντα εἰς αἰ εἶναι καὶ αὐτὰ λείψανα παλαιῶν δοτικῶν.
Ἀρκεῖ νὰ ἐξετάσωμεν τὸ Χαμαί. Τοῦτο παρατηρήθη καὶ ἀπὸ
ἄλλους, ὅτι εἶναι δοτικὴ Χάμη ἢ Χαμῇ, καὶ ὅτι εἶχε καὶ
τύπον ἀρσενικὸν τὸ Χάμος, τὸ ὁποῖον ἐφυλάχθη εἰς τῶν
Ῥωμαίων τὸ Humus. Ἡ δοτικὴ τούτου τοῦ τύπου εἶναι
ἀναμφιδόλως τὸ ἐπιρρήματικόν τῆς κοινῆς γλώσσης Χάμω,
τὸ ὁποῖον χυδῶιως γράφεται Χάμο (2). Εἰς τοῦτον τοῦ
Ἀριστοφάνους τὸν σίχον (Ἄχαρν. 869),

Τᾶνθαι τᾶς γλάχως ἀπέκιζαν χαμαί,

πολλὰ ἀντίγραφα ἀντὶ τοῦ Χαμαί ἔχουσι Χαμούς. Ἡ γνησί-
α γραφὴ φαίνεται νὰ ἦτο Χαμοῦ (3), τὸ ὁποῖον ἡ κοινὴ γλῶττα
παροξύνει, λέγουσα, Χάμου. Τὸ ἐντελὲς αὐτοῦ εἶναι Κατά

(1) Τοιαῦτα πρὸς τούτοις εἶναι ὅλα τὰ νομιζόμενα ἐπιρρήματα, παρά-
γωγα ἀπὸ πόλεων ὀνόματα, οἷον Μεγαροῖ, Ἰσθμοῖ, Φαληροῖ κ. τ. λ. δὲν
εἶναι παράγωγα, ἀλλὰ πρωτοτύπων ἀχρηστῶν δοτικῶν κατὰ τὴν παλαιάν
ὀρθογραφίαν, τῆς ὁποίας ἔχνη ἔμειναν εἰς τὴν δοτικὴν τῆς λεγομένης
τετάρτης τῶν συνηρημένων, οἷον Λητοῖ.

(2) Τοῦτο τὸ Χάμο δὲν ἐφυλάχθη εἰς τὸ τρίγλωσσον τῆς Βιέννης
Λεξικόν· εἰς τὸ ὁποῖον ὁμῶς εὐρίσκεται τὸ Χαμάμι, λέξις Τουρκικὴ.

(3) Πλὴν ἂν ἴσως ὑποθέσῃ τις (τὸ ὁποῖον εἶναι πιθανόν) ὅτι τὸ
ὄνομα τοῦτο εἶχε καὶ τύπον οὐδέτερον, Τὸ Χάμος τοῦ Χάμου,
κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ, Ὁ, καὶ τὸ σκότος, Ὁ, καὶ τὸ θρῆνος, Ὁ, καὶ
τὸ ἔλεος.

χαμοῦ (ὡς τὸ Κατὰ γῆς), ἤγουν καθὼς πάλιν ἡ κοινὴ γλῶσσαι λέγει, Κατάχαμα. Τοιοῦτον λείψανον ἀρχαίας ἐπιρρήματικῆς δοτικῆς φαίνεται νὰ ᾔηται τὸ Μόναι (ἀντὶ τοῦ Μόνῃ), τὸ ὁποῖον βαρδάρως οἱ Λεξικογράφοι γράφουσι Μόνε.

Τῆς αἰτιατικῆς ἡ ἐπιρρήματικὴ κατάχρησις εἶναι πολλὰ φανερωτέρα εἰς τὰς σὺδτεράς αἰτιατικὰς ἐνικάς καὶ πληθυντικάς. Περὶ τοῦ Ὀλίγον, Βραχὺ, Πολὺ, Πλέον, Κρεῖσσον, ἤσσον, Μικρόν, Μέγα, Μεῖον, Πρῶτον, Πρότερον, Ὑστερον, Τελευταῖον, Πλησίον, Ἐναντίον, Οἶον, Ὅσον, κ. τ. λ. κἀνεῖς δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι εἶναι τριγενῇ ἐπιθετα ἑλλειπτικά προθέσεως. Ἀλλὰ τοιαῦτα εἶναι καὶ τὰ πληθυντικά, Ὀλίγα, Πολλά, Πρῶτα, Ὑστερα, Ἐναντία, Οἷα, Ὅσα, καὶ μάλιστα τῶν ὑπερθετικῶν, Ἀλγεινότατα, Ἀκολαστότατα, Σωφρονέστατα, Τάχιςα, Πλείςα, Βράχιςα, συνεχῶς εὐρισκόμενα εἰς τοὺς παλαιούς, καὶ συνεχέστερα εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν λέγομεν καὶ Ἄγνωστα, Ἀργά, Ἀψά, Γρηγόρα, Κακά, Καλά, Κοντά, Κρυφά, Σιμά, Τρελά, Φανερά, Φρόνιμα, Φρονιμώτατα, Φυσικά, κ. τ. λ. καὶ Πάντα (1), ἀντὶ τοῦ Πάντοτε, καὶ οὐσιαστικῶς, Ψεύματα, ἀντὶ τοῦ Ψευδῶς, οἷον εἰς ταύτην τὴν φράσιν « Τὸ λέγεις ψεύματα », ἀπαραλλάκτως ὡς μετεχειρίσθη τὸ ἐνικόν, Ψεῦδος, ὁ Ὀμηρος (Ἰλιάδ. ι, 115),

Ἢ γέρον, οὗ τι ψεῦδος ἐμάς ἄτας κατέλεξας.

Τοιαῦτα εἶναι τὸ Ἀκμήν (2) μὲ τὸ ὁποῖον συγγενεύει τῆς κοινῆς

(1) Τὸ ἐντελές εἶναι, Κατὰ πάντα, καὶ τὸ ἐντελέστερον, Κατὰ πάντα τὰ μέρη τοῦ χρόνου. Εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον, Λούκιος ἡ ὄνος, σύγγραμμα τοῦ Λουκιανοῦ (§. 22) εὐρίσκεται δις τὸ Πάντα ἀντὶ τοῦ Πάντοτε· « Οὐτε ἐμφραγεῖν τι ἤθελεν οὔτε πιεῖν, ἀλλὰ πάντα ἐκλαίει ». Καὶ μετ' ὀλίγα, « Τί γάρ ἡμῖν δοκεῖ τρέφειν τὸν ὄνον τοῦτον, πάντα » καταπίπτοντα ».

(2) Τὸ Ἀκμήν, ἀντὶ τοῦ Ἔτι, ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὸ μετεχειρίσθησαν

γλώσσης τὸ, Ἀκόμη (1), τὸ Δίκην, τὸ Δωρεάν, τὸ Πέραν, τοῦ ὁποίου τὴν δοτικὴν συγκατηριθμήσαμεν μὲ τὰς ἐπιρρήματικὰς δοτικὰς, τὸ Προῖκα, τὸ Χάριν, ἑλλειπτικά προθέσεως, τῆς Εἰς, Κατά, Πρὸς, ἢ Διὰ (2), τὸ Μακράν, ἑλλειπτικὸν προθέσεως, καὶ ὀνόματος τοῦ Ὀδόν, ἢ Διάσασιν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ἀλλ' ἴσως ὁμοίαν γένεσιν ἔχουσι καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν εἰς ἂν ἐπιρρήμάτων, ἡγούν εἶναι παλαιῶν θηλυκῶν ὀνομάτων ἀχρήστων, ἢ ὀλιγοχρήστων, αἰτιατικά, ὅποια εἶναι τὸ Λίαν, τὸ

ὁ Ἰσοκράτης (Πρὸς Δημόν. § 2) καὶ ὁ Ξενοφῶν (Κύρ. ἀναβ. βιβλ. Δ, σελ. 192) ἴσως καὶ ὁ Ὑπερίδης, εἰάν δὲν λανθάνεται ὁ Σουίδας (λέξ. Ἀκμή), καθὼς κακῶς ἐνόμισεν ὅτι τὸ μετεχειρίσθη καὶ ὁ Σοφοκλῆς. Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, καὶ μάλιστα εἰς τὸν Πολύβιον, εὐρίσκεται συνεχέστερον. Τὸ ἐντελές του εἶναι, Κατ' ἀκμήν, καὶ ἡ σημασία του ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τούτου, ὅτι ὅσα δὲν ἐπέρασαν, δὲν ἐπαρήκμασαν, ἐπομένως εἶναι εἰς τὴν ἀκμήν αὐτῶν, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ ὅτι « εἶναι » ἢ « ἔτι », ἢ γίνονται ». Ὁ Φρύνιχος κατηγορεῖ τὸν Ξενοφῶντα ὅτι μετεχειρίσθη τὸ Ἀκμήν ἀντὶ τοῦ ἔτι. Ἀλλ' ὁ Φρύνιχος ἤμασεν ἐξακόσια σχεδὸν ἔτη μετὰ τὸν Ξενοφῶντα· εἰς τόσον χρόνον διάστημα ἦτον ἱκανὸς αὐτὸς νὰ κρίνῃ δοκιμωτάτον συγγραφεῖα, ὁποῖος ἐχρημάτισεν ὁ Ξενοφῶν;

(1) Τὸ Ἀκόμη, ἢ Ἀκώμη, τῆς κοινῆς γλώσσης, εἶναι λείψανον παλαιοῦ ὀνόματος θηλυκοῦ, τοῦ Ἀκώμη, τὸ ὁποῖον ἂν καὶ δὲν σώζεται πλέον εἰς τοὺς συγγραφεῖς, ἔπρεπεν ὅμως νὰ ᾔνοι καὶ συγγενὲς καὶ συνώνυμον τοῦ Ἀκμή, ἡγούν νὰ σημαίνῃ, ὡς ἐκεῖνο, Ὁξύτητα. Ἡ παραγωγή του εἶναι ἀπὸ τὸ Ἀκώ, τὸ Ὁξύω (ὡς ἐν τῷ Ἀκονάω, καὶ τῶν Ῥωμαίων τὸ Ἀκυο), καθὼς ἀπὸ τὸ Βρώω εἶναι τὸ Βρώμη, καὶ ἀπὸ τὸ Γνώω τὸ Γνώμη, καὶ ἀπὸ τὸ Ρόω τὸ Ρώμη, καὶ ἀπὸ τὸ Τρώω τὸ Τρώμη.

(2) Ὁ Σοφοκλῆς (Ἀντιγ. 30) εἶπεν ἐντελῶς μὲ τὴν πρόθεσιν, « Πρὸς » « χάριν βορᾶς », ἀντὶ τῆς ἐπιρρήματικῆς κοινοτέρας συντάξεως « Χάριν βορᾶς ». Ἡρεῖς μεταχειριζόμεθα τὴν Διὰ, οἷον « Τὸ ἔκαμα διὰ » « χάριν σου ».

Ἄγαν κ. τ. λ. Τούλάχισον τὸ τελευταῖον τοῦτο ἄλλο δὲν πιεσέω
ὅτι εἶναι, παρὰ ἡ Δωρικὴ αἰτιατικὴ τοῦ Ἄγη ὀνόματος, τὸ
ὁποῖον εἶναι συνώνυμον τοῦ Θαυμασμός, Ἐκπληξίς. Εἶναι
λοιπὸν τοῦ Ἄγαν τὸ ἐντελές, Κατ' ἄγαν, ἡ Εἰς ἄγαν, ὡς
φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰς συνωνύμων ταύτας φράσεις, τὴν ἀπλου-
ξέραν, « Ἄγαν ἦσθην » καὶ τὴν κομψοτέραν, « Θαυμασὸν ὅσον
» ἦσθην » καὶ ἀπὸ τὴν συγγένειαν τῶν ῥημάτων Ἀγαμαι καὶ
Θαυμάζω (Ὀδυσσ. π', 203),

Οὔτε τι ΘΑΥΜΑΖΕΙΝ περιώσιον, οὔτ' ΑΓΓΑΣΘΑΙ.

Τὸ αὐτὸ δύναται τίς νὰ εἰκάσῃ καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν εἰς ἡν
ληγόντων ἐπιρρήματων. Ἐάν δὲν ὑποθέσῃς ὅτι τὸ Ἄδην (τὸ
σημαῖνον τὸ Κατακόρως) εἶναι αἰτιατικὴ Δηλυκοῦ ὀνόματος,
ἐλλειπτικὴ προθέσεως, δὲν ἐξεύρω πῶς ἄλλως εἶναι δυνατόν νὰ
ἐξηγηθῇ τοῦ Ὀμήρου τὸ (Ἰλιάδ. τ'. 423),

Οὐ λήξω πρὶν Τρώας ἌΔΗΝ ἐλάσαι πολέμοιο.

Τὸ νόημα εἶναι, « Δὲν θέλω παύσειν ἕως νὰ φέρω τοὺς Τρωα-
»-δίτας εἰς κόρον τοῦ πολέμου » ἤγουν, Ἔως νὰ τοὺς χορ-
τάσω καὶ νὰ τοὺς κάμω νὰ βαρυνθῶσι τὸν πόλεμον. Οὕτω
τὸ ἐξήγησαν καὶ τινὲς ἀπὸ τοὺς παλαιούς Γραμματικούς·
ἀλλ' εἴθε νὰ μᾶς ἐδίδασκον ἐνταυτῷ ὅτι εἶναι Δηλυκὸν ὄνομα
τὸ Ἄδην, καὶ ὅχι νὰ τὸ διακρίνωσιν ἀπὸ τὸ Ἄδος, λέγοντες
τοῦτο ὄνομα, ἐκεῖνο, ἐπίρρημα. Ἡ Ἄδη καὶ τὸ Ἄδος σημαίνου-
σι καὶ τὰ δύο Κόρον, Πλησμονήν, καὶ δὲν διαφέρουσιν ἐν ἀπὸ
τάλλο τίποτε πλέον ἢ ὅ,τι διαφέρουσιν ἡ Βλάβη καὶ τὸ Βλά-
θος, ἡ Μάθη καὶ τὸ Μάθος, ἡ Νάπη καὶ τὸ Νάπος, ἡ
Πάθη καὶ τὸ Πάθος, καὶ ἄλλα, τῶν ὁποίων ὁ κατάλογος
ἤθελεν εἶσθαι πολλὰ μακρὸς ἐνταῦθα. Τὸ Μάτην ὅτι εἶναι
αἰτιατικὴ Δηλυκοῦ τοῦ Μάτη, καὶ ἂν δὲν τὸ μετεχειρίζετο ὁ

Αισχύλος (Χοηφ. 915), γίνεται πιθανόν από τὸ συγγενές Ματία, ἀπὸ τὸ ὅποιον τόσον μόνον διαφέρει, ὅσον τὸ Αἰθρη ἀπὸ τὸ Αἰθρία, καὶ τὸ Κάκη ἀπὸ τὸ Κακία, πρὸς τούτοις ἀπὸ τὸ παράγωγον Μάταιος, τὸ ὅποιον ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν τοῦ Ἀκμή Ἀκμαῖος, Δίκη Δίκαιος, καὶ Ἄδη Ἄθαιος, καὶ τέλος ἀπὸ τὴν χρῆσιν, εἰς τὴν ὁποίαν πολλάκις εὐρίσκεται συντεταγμένοι ἐντελῶς μὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πρόθεσιν, Εἰς Μάτην.

Δὲν ἐμπόδιζε τίποτε τοὺς Γραμματικούς, διὰ νὰ αὐξήσωσι περισσότερον τὴν σύγχυσιν, νὰ ἐνώσωσι τοῦτο τὸ τελευταῖον εἰς ἓν μέρος λόγου, Εἰσμάτην, καθὼς ἔκαμαν εἰς ἄλλα πολλά, ἀλλάξαντες εἰς τινὰ καὶ αὐτὸν τὸν τόνον. Τοιαῦτα εἶναι χωρὶς ἀλλαγὴν τόνου, τὰ ἐξῆς· Διόλου, Εἰσάπαν, Ἐξίσης, Ἐπίσης, Καθὰ, Καταρχάς, Κατόπιν, Παραυτὰ (1), Παραχρήμα, ἀντὶ τοῦ, Δι' ὅλου, Εἰς ἅπαν, Ἐξ ἴσης, Ἐπ' ἴσης, Καθ' ἃ, Κατ' ἀρχάς, Κατ' ὅπιν, Παρ' αὐτὰ, Παρὰ χρήμα. Τὸ Ὅπις, Σηλυκὸν ὄνομα (ὅθεν ἐπλάσθη τὸ Κατόπιν), κατὰ τοὺς ἐξηγητάς τοῦ Ὀμήρου (Ἰλιάδ, π', 388),

. Θεῶν ὅπιν οὐκ ἀλέγοντες,

σημαίνει τὴν ὀργὴν τῶν Θεῶν τὴν ἀκολουθοῦσαν εἰς τοὺς ἁμαρτάνοντας (Ἑτυμολογ. σελ. 627). Ἀπλούσερον ἦτο νὰ εἴπωσιν, ὅτι ἐσήμαινε κατ' ἀρχάς, Ἀκολουθίαν, ἔπειτα προσέλαβε τὴν σημασίαν τῶν κακῶν ἐπακολουθημάτων, ὅσα συμβαίνουσιν εἰς τοὺς πονηροὺς διὰ τὴν κακίαν αὐτῶν· καθὼς ἀπαρallάκτως καὶ εἰς τοὺς Γάλλους τὸ Suites (ἤγουν τὸ πληθυντικὸν Ὀπίδες) λαμβάνεται πολλάκις ἐπὶ κακοῦ. Εἶναι λοιπὸν τὸ Ὀμηρικόν, « Θεῶν ὅπιν οὐκ ἀλέγοντες » ὡσάν νὰ

(1) Εἰς τὸν Ἡσύχιον ὁμοῦ καὶ τοῦτο γράφεται προπαροξυτόνως, Πάρυτα, καθὼς καὶ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν.

εἶπες, « Μὴ ψηφούντες τὰ ἐκ τῶν θεῶν δυσυχὴ ἐπακολου-
» θήματα »· τὸ δὲ Κατ' ὅπιν ἐπιστρέφει εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀπλὴν
σημασίαν τοῦ Κατ' ἐπακολούθησιν.

Ἡῤῥησε πρὸς τούτοις τὴν σύγχυσιν τῶν τοιούτων συνθέτων,
καὶ ἡ μεταβολή, ἡ μεταθεσις τοῦ τόνου. Τοιαῦτα εἶναι τὸ
Ἐπίπαν, Ἐπέκεινα, Ἐκποδῶν κ. τ. λ. ἀντὶ τοῦ Ἐπὶ πᾶν, Ἐπ'
ἐκεῖνα, Ἐκ ποδῶν. Τοῦ Ἐπέκεινα μάλιστα ἡ ἀτοπία φαίνεται
καὶ ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ, Ἐπὶ τὰδε, τὸ ὅποιον κἀνεῖς
ἀκόμη δὲν ἐτόλμησε οὔτε νὰ νοήσῃ οὔτε νὰ γράψῃ ἐπιρρήμα-
τικῶς, Ἐπίταδε (1). Τὸ Ἐκποδῶν ὅτι δὲν διαφέρει τίποτε ἀπὸ
τὸ Ἐκ ποδῶν, γίνεται φανερόν ἀπὸ ταύτην τὴν μονόστιχον γνώμην,

Ἄνδρες κακῶς πράσσοντες ἐκποδῶν φίλοι.

Τοῦτο παραφραζόμενον ἄλλο δὲν θέλει νὰ εἴπῃ, πλὴν ὅτι, Ὅταν
δυσυχὴ τις, οἱ φίλοι του ἀναχωροῦσιν ἀπὸ τοὺς τόπους, ὅπου
ἐκεῖνος φέρει τοὺς πόδας του, ἐκδαίνουσιν ἀπὸ τὴν μέσσην, μὴ
θέλοντες νὰ τὸν ἀπαντήσωσι, καὶ τοῦ ἀφίνουσι τὸν δρόμον
ἐλεύθερον. Ἀλλ' ἐὰν τὸ Ἐκποδῶν ᾖ ἢναι Ἐκ ποδῶν, καὶ τὸ Ἐμ-
ποδῶν ἐξ ἀνάγκης ᾖτοῦ Ἐν ποδῶν, μὲ ἔλλειψιν τῆς δοτικῆς,
Τόπω. « Ἐμποδῶν γίνομαι ἢ ἴσασμαι τι » θέλει νὰ εἴπῃ,
» Στέκω εἰς τὸν τόπον ὅπου μέλλει τις νὰ θέσῃ τοὺς πόδας
» του » καὶ συντομώτερον, « Τοῦ ἐμποδίζω τὸν δρόμον ».
Εἰς τὸν Ἡσύχιον εὐρίσκεται καὶ τὸ Προποδῶν (ἤγουν Ἐμπρο-
σθεν) ἐπιρρήματικῶς, ἀντὶ τοῦ Πρὸ ποδῶν.

Ὅλα λοιπὸν ταῦτα, ἤθελεν εἰπεῖν τις, ὅσα μέχρι τοῦδε
ἐσημείωσας, ἑπαινεῖς καὶ θέλεις νὰ ἐξορισθῶσιν ἀπὸ τὰ
Ἐπιρρήματα; Καὶ τί κακὸν εἶναι, δύναμαι ν' ἀποκριθῶ, ἐὰν
διωχθῶσιν ἀπὸ τὸν τόπον, εἰς τὸν ὅποιον τὰ ἐβαλεν ἡ ἄλογος
καὶ ἀφιλόσοφος Γραμματικὴ. Ὅτι δὲν κρατεῖ τὸν οἰκεῖον

(1) Ἴδε περὶ τοῦ Ἐπίταδε τὰ μετέπειτα (Ἄτακτ. IV, σελ. 154 καὶ
717) ἐξετασθέντα.

εἰς αὐτὸ καὶ προσήκοντα ΤΥΠΟΝ, εἶναι καὶ λέγεται ἌΤΟ-
ΠΟΝ· καὶ τὰ ἄτοπα τῆς γλώσσης εὐκόλα γεννῶσι τὰ ἄτοπα
τοῦ συλλογίζεσθαι, καὶ τοῦτα πάλιν γίνονται γονεῖς τῶν
ἀτόπων τῆς διαγωγῆς. Ὅστις ἔμαθε νὰ ἦναι ἄτοπος εἰς ἓν,
δὲν ἀργεῖ νὰ μεταφέρῃ τὴν ἀτοπίαν καὶ εἰς ἄλλα· ὁθεν εἶναι
ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σύγχρονος ἡ ταραχὴ τῶν ἡθῶν μὲ τὴν τα-
ραχὴν τῆς γλώσσης, ὥς τὸ ἔδειξεν ἡ πεῖρα εἰς ὅλα τὰ ἔθνη.
Μ' ὅλον τοῦτο, ἐπειδὴ πρέπει καὶ αἱ καινοτομίαι νὰ ἔχωσιν
ὅρια, διὰ τὸν φόβον μάλιστα μὴ μὲ τὰ ζιζάνια ἐκρίζωσωμεν
ὁμοῦ καὶ τὸν σῖτον, ἤγουν μὴ, ζητοῦντες νὰ ἐξορίσωμεν τὰς
ἀριθμηθείσας λέξεις ἀπὸ τοῦ Ἐπίρρημα, συννασπάσωμεν ὁμοῦ
καὶ γνήσια ἐπίρρηματα, ἢ τοῦλάχισον ὅσα ἡ χρῆσις, ἢ μὲ τὴν
μεταβολὴν τοῦ τόνου, ἢ μὲ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ὑπογεγραμμέ-
νου $\bar{\iota}$, ἢ μὲ ἄλλην τινα σύνθεσιν παράξενον, ἐρρίζωσε, νὰ εἴπω
οὕτως, εἰς τὰ Ἐπίρρηματα· διὰ ταύτας λέγω τὰς αἰτίας, ἀρκεῖ
νὰ ἐξορίσῃ τις μέρος ἀπ' αὐτὰ, ὅσα δηλαδὴ δὲν ἔχασαν ἀκόμη
τὴν ὀνομαστικὴν ἢ ῥηματικὴν αὐτῶν φύσιν, καὶ νὰ σημειώσῃ τὰ
λοιπὰ συναθροισμένα εἰς ἐξάρετον κεφάλαιον ὑποτεταγμένον εἰς
τὸ Ἐπίρρημα, ὡς Ἐπίρρηματικὰς ἀνωμαλίας, καθὼς τάσσονται
μετὰ τὰς κλίσεις τὰ ἑτερόκλητα, καὶ μετὰ τὰς συζυγίας τὰ
ἀνώμαλα ῥήματα.

Οὐδ' ὁ Σύνδεσμος ἔμεινεν ἐλεύθερος ἀπὸ τοιαύτας ἀνωμα-
λίας. Ὅστις δὲν ἐξεύρει ὅτι ἀπὸ δύο μέρη λόγου (Ὅ,ΤΙ, καὶ
ΔΙ' Ὅ) ἡ χρῆσις ἔπλασε τοὺς Συνδέσμους ὍΤΙ καὶ ΔΙΟ, καὶ
ἀπὸ τρία (ΔΙ' Ὅ,ΤΙ), τὸν ΔΙΟΤΙ, ἃς ἀκούσῃ τί λέγει περὶ
τούτου ὁ Ἀπολλώνιος (1)· « Οὐδὲ τὸ Ὅτι [ἐν τῷ Δίῳτι] τῷ
» ὄντι σύνδεσμός ἐστιν, ἀλλὰ πτωτικὸν μόριον τῆς αἰτιατικῆς
» πτώσεως..... προφανὲς οὖν γενήσεται, ὡς εἶη ἐν τρισὶ μέρεσι

(1) Βιβλ. Δ, σελ. 315.

» λόγου, προθέσεως τῆς Διά, κατὰ συνδεσμικὴν σύνταξιν
 » φερομένης ἐπ' αἰτιατικὴν ἐπαλλήλων δύο πτωτικῶν τοῦ Ὁ
 » καὶ τοῦ Τί, πτώσεως ὄντων οὐκ ἄλλης ἢ αἰτιατικῆς ». Καί
 μ' ὅλα ταῦτα ὁ Θεόδωρος, συγκατηρίθμησέ χωρὶς ἀνάγκης μὲ
 τοὺς συνδέσμους καὶ τὸ Ἐφ' ὧ. Τὸ Οὐνεκα, ἀναλυόμενον εἰς
 τὸ Οὐ ἔνεκα (Ἰλιάδ. α', 11),

Οὐνεκα τὸν Χρῦσπν ἠτίμησ' ἀρητῆρα,

καὶ τὸ Τούνεκα, ἀναλυόμενον εἰς τὸ Τοῦ (ἦγουν Τούτου)
 ἔνεκα (Ἰλιάδ. α', 96),

Τούνεκ' ἄρ' ἄλγε' ἔδωκεν Ἐκηβόλος, ἡδ' ἔτι δώσει,

εἶναι καὶ αὐτὰ κατὰ τοὺς Γραμματικούς συνδέσμοι. Ἀλλὰ τὸ
 ἔνεκα, εἰς τὸ ὅποιον ἀναλύονται (Ἰλιάδ. α', 94),

Ἄλλ' ἔνεκ' ἀρητῆρος, ὃν ἠτίμησ' Ἀγαμέμνων,

τί εἶναι; Σύνδεσμος αἰτιολογικὸς καὶ αὐτὸς, ἀν ἐρωτήσης τοὺς
 Γραμματικούς. Ἀλλὰ ἰδιὰ τί συντάσσεται μὲ γενικὴν, ὁπότεν
 κάνεις ἄλλος σύνδεσμος δὲν ἔχη πτωτικὴν σύνταξιν; Ἡ
 τοιαύτη σύνταξις μαρτυρεῖ, ὅτι εἶναι πρόθεσις. Τὸ ὑπ-
 ωπτεύθη ὁ Ἀπολλώνιος (Δ, σελ. 314), « Τὸ γὰρ, ἔνεκα
 » τίνος λυπῇ, καὶ Διά τί λυπῇ, ἐν ἴσῳ ἐςί· καὶ τὸ, ἔκ
 » τῆς ῥαθυμίας, ἐν ἴσῳ ἐςί τῷ, ἔνεκα τῆς ῥαθυμίας »·
 καὶ ὅμως δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸ ἐκφωνήσῃ. Τόσον αἱ προλήψεις
 ἐμποδίζουν τὴν ὀρθὴν κρίσιν τῶν πραγμάτων.

Τὸ γελοιότερον παρὰ τᾶλλα εἶναι οἱ Παραπληρωματικοὶ
 σύνδεσμοι τῶν Γραμματικῶν. Αὐτοὶ ὑπέθεσαν εἰς τὴν Ἑλληνι-
 κὴν γλῶσσαν, ἦγουν εἰς γλῶσσαν ἔθνους ἀγχινουσατοῦ, εἶδος
 λέξεων ἢ μορίων, τὸ ὅποιον εἶναι ἐναντίον εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν
 τῆς γλώσσης, γενικῶς θεωρουμένης, καὶ οὐδ' εὐρίσκεται εἰς

καμμίαν ἄλλην γλῶσσαν. Οἱ ἄνθρωποι ἐπενόησαν τὰς λέξεις ὡς σημεῖα τῶν ἐννοιῶν· καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου τὸ ἔργον εἶναι νὰ εἰκονίζῃ τὸν ἐνδιάθετον. Ὅ,τι δὲν σημαίνει τί ποτε, οὔτε χρεῖαν οὔτε δύναμιν εἶχον νὰ τὸ ἐπινοήσωσιν. Ἐλαβον, λέγει ὁ Θεόδωρος, οἱ Παραπληρωματικοὶ τὸ ὄνομα « Ἀπὸ τοῦ » τὴν φράσιν παραπληροῦν, ἢ μέτρου, ἢ κόσμου χάριν ». Ἐπειτα, συλλογισθεῖς (ὡς φαίνεται) τὴν ἀτοπίαν τοιαύτης ἐξηγήσεως, προσθέτει πάραυτα, « ἔχουσι δὲ πολλάκις καὶ ση- » μασίαν διάφορον, » τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι πολλάκις δὲν εἶναι Παραπληρωματικοί. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ· ἐπειδὴ ποτὲ δὲν εἶναι τοιοῦτοι, ἤγουν ποτὲ δὲν παραλαμβάνονται διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου, ἢ δι' ἀπλοῦν ζῴσιμον τῆς φράσεως, χωρὶς νὰ παριστάνωσι μέρος τι τοῦ ἐνδιαθέτου τῆς ψυχῆς λόγου. Καὶ διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὸ παχυλὸν παράδειγμα τοῦτο, οἱ Παραπληρωματικοί, ἤγουν οἱ Παραγεμιστικοὶ οὗτοι σύνδεσμοι, κατὰ τὴν ἐννοιαν τῶν Γραμματικῶν, ἔπρεπε νὰ ἔχωσιν ἀνα- λογίαν μὲ τὰς μαγειρικὰς σκευασίας ἐκεῖνας, τὰς ὁποίας ὀνομά- ζουσι Παραγεμίσματα τῶν βρωμάτων. Τὰ παραγεμίσματα ταῦτα εἶναι (ὡς συγχωρηθῇ τοῦτο) περιττὴ τρυφῆς ἐπι- νόησις, ἀλλ' ὅμως τρέφουσι καὶ αὐτὰ ὁπωσδήποτε, καθὼς καὶ αὐτὸ τὸ παραγεμιζόμενον· καὶ δὲν ἐφάνη οὔτε μάγειρος, οὔτ' ὀψοφάγος ἀκόμη τόσον ἡλίθιος κάνεις, ὥστε νὰ κατα- σκεύασῃ παραγέμισμα ἀπὸ λίθους ἢ μέταλλα, ἤγουν ἀπὸ ὕλης ἀνεπιτηδεύους νὰ θρέψῃ τὸν ἄνθρωπον. Ἐὰν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι μετεχειρίζοντο τοιαῦτα παραπληρώματα εἰς τὰς συνομιλίαις των, ἀσυγκρίτως παρ' ἐκείνους σοφώτεροι εἴμεθα ἡμεῖς, τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα δὲν ἐφύλαξε κανὲν ἀπὸ τὰ ἀνω- φελῇ καὶ ἀσήμαντα ταῦτα τῶν Γραμματικῶν παραγεμίσματα.

Ἀπὸ τούτους ὅμως τοὺς Γραμματικούς δίκαιον εἶναι νὰ χωρίσω τὸν φιλόσοφον Γραμματικὸν Ἀπολλώνιον. Καὶ ἂν οὐδ'

αὐτὸς δὲν ἐσαφήνισε καθαρὰ τὴν ἐννοίαν τῶν Παραπληρωματικῶν, ἀρκοῦν ὅμως ὅσα εἶπε περὶ αὐτῶν (Γ, σελ. 264 καὶ 265) νὰ τὸν ἐξαيرέσωσιν ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν ὅσοι ἐπί-
 ρευσαν, ὅτι σώζονται εἰς τὴν γλῶσσαν φωναὶ ἀσήμαντοι, ἤγουν αἱ ὅποῃαι εἶναι καὶ δὲν εἶναι ἐνταυτῷ σημεῖα τῶν ἐννοιῶν. Κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον, οἱ πρῶτοι ὀνομάσαντες Παραπληρωμα-
 τικοὺς συνδέσμους ἔδοσαν τὸ τοιοῦτον ὄνομα εἰς αὐτοὺς, ὅχι διότι εἶναι ἀσήμαντοι, ἀλλ' ὅτι διαφέροντες ἀλλήλων κατὰ τὴν σημασίαν, ἤθελαν ὑπὲρ τὸ μέτρον πολυπλασιάσειν τῶν συν-
 δέσμων τὰ εἶδη καὶ τὰ ὀνόματα, ἐὰν ἕκαστος ἀπ' αὐτοὺς ἐτάσ-
 σετο εἰς εἶδος διάφορον κατὰ τὴν διάφορον αὐτοῦ σημασίαν. Κατ' αὐτὸν, οἱ Παραπληρωματικοί, ἂν καὶ δὲν παραπληρῶσι ποτέ, πλεονάζουσιν ὅμως καμμίαν φοράν· ἀλλὰ τοῦτο (λέγει) εἶναι εἰς αὐτοὺς κοινὸν ὅχι μόνον μὲ τοὺς λοιποὺς ὅλους συνδέσμους, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου μέρη, τὰ ὅποια πλεονάζουσι πολλάκις καὶ αὐτὰ (1). Ἐπειδὴ λοιπὸν, κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον,

(1) Πρόσεχε μὴ συγχέῃς τὴν Παραπλήρωσιν μὲ τὸν Πλεονασμὸν, ἂν καὶ τοῦτον οἱ Γραμματικοὶ τὸν παρέστησαν εἰς τρόπον, ὥς κατ' αὐτοὺς ἡ πλεονάζουσα λέξις δύναται νὰ λείπῃ χωρὶς ἐλάττωσιν τῆς ἐννοίας. Εἰς τὰς πλεοναστικὰς λέξεις, ὁ πλεονασμὸς γίνεται πρῶτον εἰς αὐτὴν τὴν σύλληψιν τῆς ἐννοίας, καὶ γίνεται διὰ περισσοτέραν ἔμφασιν ἀποφάσεως, ἢ καταφάσεως, ἢ διὰ δῆλωσιν πάθους ψυχῆς. Τοιοῦτοι πλεονασμοὶ εὐρίσκονται εἰς ὅλας τὰς γλώσσας. Ὅταν ὁ Ἀχιλλεὺς προσεκάσας τὸν Θάνατον τοῦ φίλου του Πατρόκλου, ἀναφωνῇ (Ἰλιάδ. σ', 12),

Ἡ μάλα δὴ τέθνηκε Μενoitίου ἄλκιμος υἱός,

τὸ Μάλα δὲν πλεονάζει, ὡς τὸ ἐνόμισεν ὁ Θεόδωρος, καὶ ἄλλοι πρὸ τοῦ Θεοδώρου, ἀλλ' ἔχει ἔμφασιν μεγάλῃς λύπης. Ὑπόθεσις μητέρα, ἡ ὅποια ὑφορεῖται τὸν Θάνατον τοῦ υἱοῦ τῆς, καὶ σπαράσσουσα τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς λέγει εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν «Βέβαια, βέβαια μέλλω νὰ χάσω ἢ

ἢ μάλλον εἰπεῖν, κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, δὲν εἶναι κάνεις ἀπὸ τοὺς Παραπληρωματικοὺς συνδέσμους, ὅς τις δὲν ἔχει δύναμιν καὶ σημασίαν ἰδίαν, ἐγὼ, ἂν ἐσύντασσον Γραμματικὴν, ἤθελα βάλειν ἕκαστον ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ταυτοσημῶν καὶ ταυτοδυνάμων συνδέσμων, κατατάσσων εἰς εἶδη χωριστὰ τοὺς μὴ συμφωνοῦντας μὲ κάνέν ἄλλο εἶδος, καὶ ἐξαλείφειν παντάπασι ἀπὸ τοὺς Συνδέσμους καὶ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τὸ γελόιον ὄνομα τῶν Παραπληρωματικῶν.

Ἐθέλεις νὰ μάθῃς ποῖος εἶναι ὁ καρπὸς τῆς τοιαύτης ἐξαλείψεως; Πρῶτον μὲν συνεθίζεις τοὺς μαθητάς σου νὰ μὴ παραγεμίζωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν μὲ ψευδεῖς καὶ ἀλλοκότους ἐννοίας πραγμάτων· τοὺς διδάσκεις ἔπειτα τὴν ἀληθῆ δύναμιν καὶ χρῆσιν τῶν μορίων τούτων· καὶ τέλος, δίδεις ζυγὸν καὶ εὐαγγελίον εἰς τὰς χεῖράς των, νὰ διακρίνωσι τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς ἀπ' ἐκείνους, ὅσοι ἔγραψαν ἀφοῦ ἤρχισεν ἡ γλῶσσα νὰ παρακμάζῃ, καὶ τούτους πάλιν ἀπὸ τοὺς σημερινούς Ἑλληνιστάς. Εἰς τοὺς πρῶτους δὲν εὐρίσκονται σύνδεσμοι χωρὶς σημασίαν διωρισμένην, καθὼς οὐδὲ κάνέν ἄλλο μέρος λόγου παραπληρωματικὸν καὶ ἀσήμαντον. Πολὺ μέρος τῶν δευτέρων, μὴ γνωρίζοντες πλέον τὴν γνησίαν δύναμιν τῶν μορίων τούτων, τὰ μετεχειρίσθησαν πολλάκις διὰ σολισμὸν

«ὁ δυστυχὴς τὸν ἀγαπητὸν μου υἱόν», καὶ θέλεις καταλάβειν ὅτι τὸ δευτέρον Βίβαια, δὲν εἶναι ταυτολογία, ἀλλὰ τοῦ πάθους αὐτοῦ ἀναγκαῖον γίννημα. Ἐπλεόνασεν εἰς τὴν διάνοιαν διὰ τὴν ταραχὴν τῆς ψυχῆς· ἀλλ' εἰς τὸν προφορικὸν λόγον ἡ δῆλωσις τῆς ταραχῆς ταύτης οὔτε πλεοναστικὴ εἶναι, οὔτε παραπληρωματικὴ. Πλεονασμὸς, κατὰ τοὺς Γραμματικούς, εἶναι καὶ τὸ «Ὁφθαλμοῖσιν ἰδῶμαι (Ἰλιάδ. σ', 190)». Ἀν ἐξέταζαν τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ συνηθέστατον, «Νὰ τὸν ἰδῶ μὲ τὰ ὁμματία μου», ἤθελαν εὐκόλως συμπεράνειν, ὅτι ἡ προσθήκη τοῦ αἰσθητικοῦ ὀργάνου σημαίνει τὸ ἀναμφίβολον τῆς αἰσθήσεως.

εἰς τὰ πεζὰ συντάγματα, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου εἰς τὰ ποιήματα. Ἀπὸ τοὺς τρίτους οἱ περισσότεροι μαγειρεύουσι, καὶ εἶπω οὕτως, ἄνθος, βάρβαρος, ἀλλόκοτος, μεῖ ξύλα καὶ λίθους παραγεμιστὰ συγγράμματα. Ἀρκοῦσι ταῦτα περὶ τῆς ἀτεχνίας τοῦ τεχνολογικοῦ μέρους τῆς Γραμματικῆς.

Ἄλλ' ἐὰν αὐτὸ ἔχῃ τόσας ἀτεχνίας, ὡς δύναται νὰ ᾔναι ὀρθὸν τὸ Συντακτικὸν αὐτῆς μέρος, καὶ ἡ συνοδύουσα αὐτὸ Θεματογραφία; Ὡς ἐμπορεῖ ὁ μαθητὴς νὰ Θεματογραφῇ, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ νὰ οἰκοδομήσῃ, ἢ ὁ διδασκαλὸς νὰ τὸν χειραγωγῇ, ὅταν δὲν γνωρίζωσι τὴν ὕλην, ἐκ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ οἰκοδημηθῇ τὸ θέμα; Ὡς, παραδείγματος χάριν, ἔχει νὰ μεταχειρισθῇ ὀρθῶς τὰ Μέσα ῥήματα, ὅσις ἐδιδάχθη, ὅτι αὐτὰ σημαίνουν ποτὲ μὲν ἐνέργειαν, ποτὲ δὲ πάθος; καὶ τοὺς Παραπληρωματικούς συνδέσμους, ὅσις ἐπληροφορήθη, ὅτι δύναται αὐτογνωμόνως νὰ παραγεμίσῃ μ' αὐτοὺς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς περιόδου;

Ἐνθυμοῦμαι, ὅταν ἐσπούδαζον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, εἰς πόσῃ ἀμυχανίᾳ μ' ἔφερεν ἡ ὀνομαζομένη Γενικὴ ἀπόλυτος. Ἐὰν (ἔλεγον πρὸς ἑμαυτὸν) ἡ σύνταξις ἄλλο δὲν ἦναι παρὰ συμπλοκὴ καὶ πρὸς ἄλληλα σύνδεσις τῶν μερῶν τοῦ λόγου, ἐκ τῆς ὁποίας γεννᾶται ὁ σημαντικὸς αὐτοτελὲς λόγος, εἰς αὐτὸν δὲν πρέπει νὰ εὐρίσκεται τί ποτε ἀπόλυτον, ἢ γον χωριστὸν καθ' ἑαυτὸ, καὶ μὲ τὰ λοιπὰ ἀσύνδετον. Τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι τὸ αὐτὸ καὶ λιθάριον ἢ ξύλον οἰκοδομῆς ἀσύντακτον μὲ τὴν ἄλλην αὐτῆς ὕλην. Ἐὰν ᾔναι ἐρριμμένον κατὰ γῆς, ὅσον ἤθελεν εἶσθαι πλησίον τῆς οἰκοδομῆς, δὲν εἶναι μέρος αὐτῆς ἔὰν ᾔναι μέρος αὐτῆς, εἶναι ἐξ ἀνάγκης μὲ αὐτὴν συνδεδεμένον καὶ ὅχι ἀπόλυτον. Εἰς τοῦτον τὸν εἶχον,

Χρυσὸν λαλοῦντος ἅπας ἄπρακτος λόγος,
εὐρίσκονται δύο ἀσυνταξίαι κατὰ τὸ φαινόμενον. Ἡ πρώτη

εἶναι ἢ κατὰ τοὺς Γραμματικοὺς λεγομένη Γενικὴ ἀπολει-
μένη « Χρυσοῦ λαλοῦντος »* ἢ δευτέρα « Ἄπρακτος λόγος ».
Ἀλλὰ ταύτην Σεραπεύουσιν εὐλόγως οἱ Γραμματικοὶ λέγοντες
ὅτι λείπει, ἤγουν ὑπονοεῖται ἐξωθεν, τὸ ὑπαρκτικὸν ῥήμα,
ἐπειδὴ τὸ ὁλόκληρον εἶναι, « Ἄπας λόγος ἔστιν ἢ γίνε-
» ΤΑΙ ἄπρακτος ». Εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, ἀλλ' ἐξαιρέτως
εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, πολλαὶ φράσεις εἶναι, εἰς τὸ φαινόμενον,
ἀσύντακτοι, καὶ τρόπον τινὰ ἀκόλληται, διότι τὸ κόλλημα,
ἤγουν τὸ μέρος ἢ μόριον τοῦ λόγου, τὸ ὁποῖον τὰς συνδέει, δὲν
φαίνεται καὶ αἱ τοιαῦται τῶν κολλημάτων ἀφάνειαι ὠνομάσθη-
σαν Ἑλλείψεις. Ἔτι δύσκολον λοιπὸν νὰ ὑπονοήσωσι τοιαύτην
ἔλλειψιν καὶ εἰς τὸ « Χρυσοῦ λαλοῦντος; » Εὐλογώτερον ἦτο
νὰ ὀνομάσωσι τὴν γενικὴν ταύτην Ἑλλειπτικὴν προθέσεως (1),
παρὰ νὰ μᾶς λέγωσι πλανῶντες καὶ πλανώμενοι ὅτι εἶναι Ἀπό-
λυτος.

Δύο εἶναι οἱ τρόποι, διὰ τῶν ὁποίων ἀνακαλύπτονται αἱ
τοιαῦται ἑλλείψεις· ἡ σύγκρισις τῆς ἑλλειποῦς φράσεως μὲ
φράσιν ἄλλην ὁμοειδῆ ὁλόκληρον, καὶ ἡ μεθερμήνευσις τῆς
αὐτῆς φράσεως εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, τῆς ὁποίας διὰ τοῦτο
(λέγω πάλιν) εἶναι ἀναγκαία ἡ μελέτη. Ὁ πρῶτος τρόπος εἶναι
πολύπρονος, εἰς ἐκείνας μάλιστα τὰς φράσεις, τὰς ὁποίας ἡ
χρῆσις παριστάνει συνεχέστερον ἑλλειπτικὰς παρὰ ἀνελλειπτεῖς
καὶ ὁλοκληρούς· μ' ὅλον τοῦτο οὐτ' ἀδύνατος εἶναι, καὶ προ-
ξενεῖ καὶ ἡδονὴν εἰς τὸν ἐρευνῶντα, ὅταν ἀνακαλύψῃ τὸ ζη-
τούμενον. Συχνότερον ἴσως ἄλλοῦ δὲν εὐρίσκεται ἡ νομιζο-
μένη αὕτη Γενικὴ ἀπόλυτος, παρὰ εἰς τὰς φράσεις, ὅσαι ση-
μαίνουνσι χρόνον, εἰς τὸν ὁποῖον συνέβη, ἢ ἐπράχθη τίποτε.

(1) *Ibid.* Classical Journal N° XX, for december 1814, pag.
388, London by A. J. Valpy.

Οὕτω λέγομεν, παραδείγματος χάριν, « Βασιλεύοντος Δαρείου » ἐπολέμησαν Πέρσαι πρὸς Ἕλληνας ». Ἀλλὰ ταύτας ὁ Ἡρόδοτος τὰς ἐκφέρει σχεδὸν πάντοτε μὲ τὴν Ἐπί πρόθεσιν, « Ἐπί Δαρείου βασιλεύοντος (1) ». Ἡ τοιαύτη ἐμμενὴν ἀμφισβολία, ὅτι αἱ τοιαῦται φράσεις, ὡς αἱ ἐκφέρονται χωρὶς προθέσεως, εἶναι ὅχι ἀπόλυτοι, ἀλλ' ἑλλειπτικάι τῆς Ἐπί, ἥτις σημαίνει χρόνον; Ἀλλ' ἡ αὐτὴ πρόθεσις ἔχει καὶ τὴν τοπικὴν σημασίαν τοῦ Ἐμπροσθεν, οἷον, ὅταν λέγωμεν, « Ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων ».

Ἄς ἐξετάσωμεν τώρα πῶς ἔχομεν νὰ ἀνακαλύψωμεν, κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον, τὴν σύνθεσιν καὶ συγκόλλησιν τοῦ, « Χρυσοῦ λαλοῦντος ἅπας ἄπρακτος λόγος ». Αὐτὸ μεταφράζεται εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, κατὰ τὴν χρονικὴν σημασίαν τῆς Ἐπί, « Ὅταν ὁ χρυσὸς λαλῇ, ἄπρακτα γίνονται ὅλα τὰ » λόγια » κατὰ τὴν τοπικὴν, « Ἐμπροσθεν τοῦ λαλοῦντος » χρυσοῦ ἄπρακτα, κ. τ. λ. ». Καὶ αἱ δύο αὗται ἐρμηνεῖαι εἶναι ὁλόκληροι καὶ ἀνελλιπεῖς, τὰς ὁποίας εἰάν ἀνελλιπῶς θελήσῃς νὰ μεταφράσῃς πάλιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, πρέπει νὰ εἴπῃς « Ἐπὶ χρυσοῦ λαλοῦντος ἅπας, κ. τ. λ. ».

Ταῦτα λέγων, δὲν ἐννοῶ ὅτι ἡ λείπουσα πρόθεσις εἶναι πάντοτε ἡ Ἐπί. Ὅσαι προθέσεις συντάσσονται μὲ γενικὴν δύναμιν κατὰ τὰς διαφορὰς περιστάσεις νὰ πληρῶσιν τὴν ἑλλειψιν τῶν ἀπολελυμένων. Διὰ νὰ μὴ ζητῶ μακρόθεν τὴν ἀπόδειξιν, αὐτὸ τοῦτο τὸ « Χρυσοῦ λαλοῦντος » ἐμπορεῖς νὰ ἀναλύσῃς εἰς τὸ « ὑπὸ τοῦ χρυσοῦ λαλοῦντος γίνεται ἄπρακτος ἅπας λόγος ». Ἡ δὲ διὰ τί ὅχι; ἐπειδὴ ἡ ἀντίστροφος ἐνεργητικὴ πρότασις αὕτη, « Ὁ χρυσὸς λαλῶν ἄπρακτον ποιεῖ » πάντα λόγον » ἀκολουθεῖ τοὺς κανόνας τῆς φυσικῆς συν-

(2) Ἰδ. Πόρτ. Λεξικ. Ἰωνικ. λέξ. Ἐπί.

τάξεως. 'Διὰ τί ὄχι; ὁπόταν ἡ μαντευομένη ἀναπλήρωσις αὐτῇ εὐρίσκεται ῥητῶς εἰς τὸ (Ίλιάδ. β', 333),

..... Ἀμφὶ δὲ νῆες
Σμερδαλέον κονάβησαν, αὐσάντων ὕπ' Ἀχαιῶν.

Ἐάν εἰς τὸν Ὀμηρικὸν τοῦτον σίχον ἔλειπεν ἡ Ὑπό, τίς ἀπὸ τοὺς Γραμματικούς δὲν ἤθελεν ὀνομάσειν Γενικὴν ἀπόλυτον τὸ « Ἀὔσάντων Ἀχαιῶν; »

Τὸ αὐτὸ ἐννοεῖται καὶ διὰ τὰ προθετικὰ μόρια, ὅποια εἶναι τὸ Χάριν, τὸ Ἐνεκα, κ. τ. λ. ἐπειδὴ δυνατόν εἶναι νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ φράσις καὶ οὕτως, Ἐνεκα, ἡ Χάριν τοῦ λαλοῦντος χρυσοῦ, καὶ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, Διὰ τὴν λαλίαν τοῦ χρυσοῦ. Ἰδοὺ καὶ τούτου παράδειγμα τῆς ἀναπληρώσεως (Ίλιάδ. σ', 743),

Ὅς τις δὲ Τρώων κείλης ἐπὶ νηυσὶ φέροιτο
Σὺν πυρὶ κηλείω, ΧΑΡΙΝ Ἔκτορος ὀτρύναντος.

Ἰδοὺ πάλιν ἡ ἀπόλυτος τῶν Γραμματικῶν, « Ἐκτορος ὀτρύναν-
» τος », ἐάν ἔλειπε τὸ Χάριν, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ αὐτὸ ὄνομα ἑλλειπτικὸν τῆς Πρὸς, ἡ τῆς Διὰ, ὡς ἴδαμεν ὀλίγον ἀρχήτερα. Ἀλλὰ διὰ τί δὲν ὀνομάζουσι Γενικὴν ἀπόλυτον καὶ τὸ, Ἀρετῆς, εἰς τὸ Θαυμάζω σε τῆς ἀρετῆς;

Ἐπιστρέφων πάλιν εἰς τὰς προθέσεις λέγω, ὅτι τοιοῦτοτρό-
πως εἰς τὸ, « Σοῦ διδάσκοντος ἐγὼ μαθάνω » λείπει ἡ Παρά,
εἰς τὸ, « Μὴ προσέχοντός σου τοῖς μαθήμασι, ἄχθομαι » ἡ Περὶ, ἡ ἡ Ἐνεκα, εἰς τὸ « Τούτων εἰρημένων, διελύθη ἡ
» Ἐκκλησία » ἡ Ἐκ, εἰς τὸ,

Θεοῦ θέλοντος, καὶ ἐπὶ ῥιπὸς πλείοις,

ἡ Μετὰ, κ. τ. λ. Ἀλλὰ τί λέγω Προθέσεις; Πολλάκις ἡ νομι-
ζομένη ἀπόλυτος ἄλλο δὲν εἶναι παρά γενικὴ κτητικὴ. Εἰς τὸ
παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἀνωτέρω ἀνέφερα,

Ἄνδρὸς κακῶς πράσσοντος ἐκποδῶν φίλοι,

τί ἐμποδίζει νὰ θεωρηθῇ τὸ Ἄνδρὸς πράσσοντος, ὡς κτητικῇ τοῦ Φίλοι, ἢ τοῦ Ποδῶν; Οἱ φίλοι τοῦ κακῶς πράσσοντος ἄνδρὸς γίνονται ἐκ ποδῶν, ἢ, Οἱ φίλοι γίνονται ἐκ ποδῶν τοῦ κακῶς πράσσοντος ἄνδρὸς.

Ἄν δὲν ἐφοδούμεν τὸ ὑπέρμετρον, εἶχ' ἀκόμῃ νὰ εἶπω πολλὰ καὶ περὶ τῶν ἀπολύτων Δοτικῶν καὶ Αἰτιατικῶν, αἱ ὁποῖαι οὐδ' αὐταὶ ἐκβαίνουσιν ἀπὸ τὸν γενικὸν κανόνα τῆς ἐλλείψεως, ἐπειδὴ ἔχουσιν ὑπονουμένην καρμίαν ἀπὸ τὰς με-
δοτικὴν ἢ αἰτιατικὴν συντασσομένης προθέσεις, ἢ ἀναφέρονται ἀμέσως εἰς ῥῆμα (1).

Ταύτης τῆς ἐλλείψεως ἡ ἄγνοια ἐγέννησε τὰς λεγόμενας Γενικὰς διαιρετικὰς, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται ἀναμφιβόλως εἰς λείπουσαν πρόθεσιν, τὴν Ἐκ, ἢ τὴν Ἀπὸ, ἐπειδὴ ἡ μεταφράσις τῶν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν γίνεται διὰ τῆς Ἀπὸ, τὴν ὁποῖαν ἡ συνήθεια συντάσσει μὲ αἰτιατικὴν. « Οἱ εὖ φρονοῦντες τῶν » ἀνθρώπων » θελεῖ νὰ εἴπῃ, εἰάν τὸ μεταφράσῃς κατὰ λέξιν, Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἔχουσι φρόνησιν.

Ἄλλας πάλιν γενικὰς μὴ δυνάμενοι νὰ ὀνομάσωσι διαιρετικὰς, ἢ ἀπολύτους, τὰς ἐνόμισαν συντεταγμένας ἀμέσως μὲ ὀνόματα. Τοιαῦται εἶναι ὅσαι γενικαὶ ἀκολουθοῦσι τὰ συγκριτικὰ καὶ ὑπερθετικά. Βέβαια ἡ κοινοτέρα χρῆσις ἀπαιτεῖ νὰ προφέρωνται χωρὶς προθέσεως. Ἄλλ' ἡ ἀπουσία τῆς προθέσεως δὲν ἀλλάσσει τὴν φύσιν αὐτῶν, οὐδὲ δικαιολογεῖ τὴν ἄγνοιαν τῆς ἀρχαιοτάτης αὐτῶν συντάξεως. Καὶ ἂν

(1) Οἱ Γραμματικοὶ τῶν Ῥωμαίων, ἀκολουθοῦντες τοὺς Ἕλληνας, ἐνόμισαν καὶ αὐτοὶ τὴν ὀνομαζομένην αὐτῶν Ἀφαιρετικὴν (Ablativus) πτώσιν, ὅτι τάσσεται πολλάκις ἀπολύτως. Ἀλλὰ δὲν ἔφυγαν τὴν κρίσιν τῶν νεωτέρων Γραμματικῶν (ιδ. F. Sancti Minerv. Lib. IV, cap. VII).

ἔλειπεν ἡ μαρτυρία τῆς κοινῆς γλώσσης, ἡ ὁποία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς μεταφράζει μὲ πρόθεσιν, ἀρκοῦσιν ὀλίγα παραδείγματα τῶν παλαιῶν ν' ἀποδείξωσι τὸ λεγόμενον. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει « Εὐειδεσάτην ἐκ πασέων » καὶ « Καλλίσους ἐκ » τῶν πάντων (1) ». Ὁ αὐτὸς μετεχειρίσθη εἰς τὸ συγκριτικὸν τὴν Πρό, « Οἷσι ἡ τυραννὶς ΠΡΟ ἑλευθερίης ἦν ἀσπασό- » τερον (2) » ἤγουν, Εἰς τοὺς ὁποίους ἡ τυραννία ἦτο προσφιλεστέρα ΠΑΡΑ τὴν ἑλευθερίαν. Εἰς τὸν Σοφοκλέα συντάσσεται μὲ τὴν Ἀντί (Τραχιν. 577),

. Ὡς μὴ τιν' εἰσιδῶν
Στέρξει γυναῖκα κείνος ἀντὶ σοῦ πλείον.

Ὁ δὲ Ὀμηρος ἠλλαξε καὶ τὴν πρόθεσιν καὶ τὴν πτώσιν (Ίλιάδ. α', 516),

Ὅσον ἐγὼ ΜΕΤΑ ΠΑΣΙΝ ἀτιμοτάτῃ θεὸς εἰμι.

Ἐπλάσαν οἱ Γραμματικοὶ Δοτικὰς παθητικὰς, αἱ ὁποῖαι καὶ αὐταὶ ἄλλο δὲν εἶναι πλὴν ἑλλειπτικαὶ προθέσεως, καμμίαν φορὰν τῆς Παρά, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς Ὑπὸ, ἀναπληρουμένης ἀπὸ τοὺς ποιητὰς (Ίλιάδ. ε', 93),

Ὡς ὑπὸ Τυδεΐδῃ πυκινὰ κλονέοντο φάλαγγες
καὶ (Ίλιάδ. ε', 555),

Ἐτραφέτην ὑπὸ μητρὶ
καὶ (Ίλιάδ. ε', 564),

. Ἴνα χερσὶν ὑπ' Αἰνείας θαμείῃ.

Ἐἶπε καὶ ὁ Ἡρόδοτος (3), « Ἀρχόμενος ὑπ' ἐκείνοισι ». Ἐάν

(1) I, I, 196 καὶ III, 38.

(2) I, 62.

(3) I, 91.

ἔπρεπε νὰ ὀνομαζῶνται αὐταὶ δοτικαὶ παθητικαί, ὡς αἰς λείπει ἀπ' αὐτὰς ἡ πρόθεσις, πολὺ προσφυέστερον ἢ θέλεν ἀρμόσειν τὸ τοιοῦτον ὄνομα εἰς τὴν γενικὴν, ἥτις εὐρίσκεται καὶ αὐτὴ ὅχι σπανίως χωρὶς τὴν Ὑπό. Εἰς ταύτην τοῦ Ἀριστοφάνους τὴν ῥῆσιν (Νεφ. 1087),

Τί δ' ἔτι' ἐρεῖς, ἢν τοῦτο νικηθῇς ἐμοῦ,

λέγει ὁ Σχολιαστὴς, « Δύο προθέσεων ἠλλείψεις, ἀντὶ τοῦ Εἰς » τοῦτο νικηθῇς ὙΠ' ἐμοῦ ». Τοιοῦτος εἶναι ὁλος ὁ χορὸς τῶν λεγομένων Αἰτιολογικῶν, Ὁμοιωματικῶν, Ὀργανικῶν κ. τ. λ. δοτικῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὑπονοεῖται ἔξωθεν ἡ Ἐν, ἡ Σύν, ἡ καμμία τοιαύτη ἄλλη πρόθεσις.

Ἀπὸ ταύτας ἐξαιρεῖται ἡ ὀνομαζομένη Δοτικὴ χαρισικὴ, ἐλλειπτικὴ μὲν καὶ αὐτὴ, ὅχι ὅμως προθέσεως, ἀλλὰ μετοχῆς τῆς Χαριζόμενος, ὡς καὶ τὸ ὄνομά της τὸ μαρτυρεῖ. Ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου, πρέπει πάλιν ἐξ ἀνάγκης νὰ προσδράμῃ εἰς τὴν σημερινὴν γλῶσσαν τῶν Γραικῶν. Ἀντὶ τῆς Χαρισικῆς δοτικῆς τῶν παλαιῶν, ἡμεῖς μεταχειριζόμεθα τὴν Γενικὴν, μὲ ἠλλειψιν ἀνάλογον τῆς προτέρας. Ἐλεγον ἐκεῖνοι, παραδείγματος χάριν, Διδάσκω σοι τὸν Νικόλαον· λέγομεν ἡμεῖς, Σοῦ διδάσκω τὸν Νικόλαον. Ἡ ἀναπλήρωσις τῆς ἠλλείψεως εἶναι καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας φράσεις ἡ αὐτὴ κατὰ τὴν ἔννοιαν· εἰς τὴν πρώτην, Διδάσκω [χαριζόμενός] σοι τὸν Νικόλαον· εἰς τὴν δευτέραν, Διδάσκω [διὰ χάριν] σου τὸν Νικόλαον.

Εἶναι τί μέρος τῆς Γραμματικῆς, εἰς τὸ ὅποιον ἐξετάζονται οἱ Σολοικισμοί, ἢ αἱ Σολοικοφανεῖς συντάξεις τῆς γλώσσης. Ἀφίνω κατὰ τὸ παρὸν τοὺς γελοιώδεις ὀρισμούς ἢ ἐξηγήσεις τῆς λέξεως, Σολοικισμός. Ἀρκεῖ νὰ εἶπω μὲ τοὺς Στωϊκοὺς, ὅτι εἶναι « Λόγος ἀκαταλλήλως συντεταγμένος ».

Διὰ τὰ καταλάβῃ τίς ὁμῶς τὸν ὅρισμόν τοῦτον, χρεῖα πρὸ πάντων εἶναι νὰ ἐξεύρῃ τί νομίζεται Ἀκατάλληλον εἰς τὰς γλώσσας. Δύο λογῶν κανόνας ἔχουσιν αἱ γλώσσαι. Οἱ πρῶτοι καὶ θεμελιώδεις εἶναι κανόνες φυσικοί, οὕτως ὀνομασθέντες, διότι ἡ νομοθεσία τῶν ἠκολούθησε τρόπον τινὰ τὴν φύσιν αὐτῆν τῶν πραγμάτων. Κατὰ τοὺς κανόνας τούτους, αἱ δεκτικαὶ γενῶν, ἀριθμῶν, καὶ προσώπων λέξεις πρέπει νὰ συντάσσονται πρὸς ἀλλήλας ταυτογενῶς, ταυταριθμῶς καὶ ταυτοπροσώπως· καὶ ἡ τοιαύτη σύνταξις ὀνομάζεται Κατάλληλος, καθὼς ἡ ἐναντία ταύτης λέγεται Ἀκατάλληλος, ἡγουν Σολοικισμός. Ἐὰν εἰς τοῦτον τὸν τρόπον θεωρηθῇ τὸ Κατάλληλον, δὲν εἶναι κανεῖς ἀπὸ τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς τῆς Ἑλλάδος, ὅς τις δὲν σολοικίζει· καὶ τὸν Σολοικισμόν πρέπει νὰ ζητῆς εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας (1), καὶ ὄχι εἰς τοὺς Σόλους τῆς Κύπρου, ἢ τῆς Κιλικίας. Πρέπει λοιπὸν νὰ ζητήσωμεν, παρὰ τὴν Καταλληλίαν τῆς φύσεως, ἄλλην Καταλληλίαν, ἣτις δὲν εἶναι ἀνάρμοςον νὰ ὀνομασθῇ Καταλληλία τῆς χρήσεως. Ἰδοὺ πόθεν ἐγεννήθη αὕτη.

Ὅταν τὸ πεπαιδευμένον μέρος τινὸς ἔθνους ἐπιχειρῇ νὰ φέρῃ τὴν γλῶσσαν εἰς τελειότητα, ἄλλο δὲν κάμνει παρὰ νὰ τὴν καθαρῇ ἀπὸ τὰς ἀκαταλληλίας. Μ' ὅλον τοῦτο, ἐπειδὴ καὶ αὕτη ἡ καθαρὰς ἔχει ὅρια, οἱ λόγοι νομοθετοῦν τῆς γλώσσης ἀναγκάζονται ν' ἀφήσωσιν εἰς αὐτὴν καὶ τινὰς ἀκαταλληλίας, τὰς ὁποίας ὀνομάζουσιν Ἐξαίρεσεις τῶν φυσικῶν κανόνων. Εἰς ταύτας πρόσθετε καὶ τὰς ἀκαταλληλίας, ὅσας ἡ

(1) Καὶ τοῦτο ἐνδεὶς ὁ Ῥωμαῖός Γραμματικὸς Διομήδης, ὅταν ἔλεγεν, ὅτι ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος ἀγαπᾷ τοὺς σολοικισμούς: *Atthis, quae brevitati studet, admittit solæcismos, quos cum docti fecerint, non solæcismi, sed σχήματα λόγου appellantur.*

γλῶσσα, καὶ ἀφοῦ τελειωθῇ, προσλαμβάνει, διὰ τὴν φυσικὴν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν μεταβολὴν κλίσιν· κλίσιν τόσον σφοδρότεραν, ὅσον εἶναι τὸ ἔθνος περιεργότερον, ὅσον ἔχει ψυχὴν πλέον εὐαίσθητον. Ἀφοῦ μίαν φορὰν ἐπικυρώσῃ τῶν δοκίμων συγγραφέων ἢ χρῆσις τὰς ἐξαίρέσεις, ἢ μεταβολὰς ταύτας, ἔπαυσαν πλέον νὰ ᾔναι ἀκαταλληλίας· καὶ τόσον ἀπέχουν νὰ λέγανται Σολοικισμοί, ὥςτε γίνονται τῆς γλῶσσης Κομψότητες, καὶ κανόνες τοῦ ὀρθῶς λαλεῖν καὶ γράφειν, τοῦλάχιστον πρὸς ὠρισμένον χρόνον διάστημα, ἕωσού νὰ περάσῃ ἡ γλῶσσα εἰς ἄλλην περίοδον, ἢ τελειώσεως περισσοτέρας, ἢ παρακμῆς καὶ φθορᾶς ἀναποφεύκτου. Συμπεραίνεται ἀπὸ τοῦτο, ὅτι δὲν ἐμπορεῖ τις νὰ ὀνομάσῃ Σολοικὸν συγγραφέα ἔθνους σοφοῦ κανένα, ἂν δὲν διορίσῃ πρῶτον τὴν περίοδον τοῦ χρόνου, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε χώραν ἡ χρῆσις τῆς παραδαινομένης καταλληλίας· καθὼς δὲν ἐμπορεῖ νὰ ἐλέγξῃ ὡς παράνομον τινὰ πολιτικῶς, ἂν δὲν διορίσῃ τὸν χρόνον καὶ τὴν φύσιν τῶν πολιτικῶν νόμων, τοὺς ὁποίους παρέβη.

Ἐὰν τί ἐμακρολόγησα περὶ τούτου; διὰ νὰ ἐλευθερώσω τοὺς σπουδάζοντας τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀπὸ τὸν ἄλογον ἐνθουσιασμόν διὰ συγγραφεῖς τινὰς Γραμματικῆς τέχνης, ἀνθρώπους (τὸ ὁμολογῶ κ' ἐγὼ) σοφοὺς, ἀλλ' ὅμως ἀνθρώπους ὑποκειμένους εἰς ἀπάτην· καὶ διὰ νὰ δείξω ἐνταυτῷ, ὅτι Γραμματικὴν ὀρθὴν νὰ συντάξῃ τις δὲν εἶναι δυνατόν, ἐὰν δὲν ἐξεύρῃ τὴν φιλοσοφικὴν Γραμματικὴν τοῦ προφορικοῦ λόγου, ἐὰν δὲν ἐξετάσῃ καὶ μάθῃ πρῶτον τὴν φύσιν τῆς γλῶσσης, γενικῶς θεωρουμένης, μηδ' ἔχῃ ἐννοίας ἀκριβεῖς ἐκάστου μέρους τοῦ λόγου, καὶ ἐὰν μὲ τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν δὲν διορίσῃ πρῶτον τὴν περίοδον τοῦ χρόνου, τὴν ὁποίαν ἐπιχειρεῖ νὰ προβάλῃ ὡς κανόνα τῆς γλῶσσης.

Ἰδού τί με συνέβη ταύτας τὰς ἡμέρας· πρᾶγμα ἄξιον
 τοσαύτης ἀκρίβειας, ὅσης ἔγινεν ἐκπλήξεως αἰτίον εἰς ἐμέ.
 Εἶναι τριάκοντα χρόνοι καὶ ἐπέκεινα ἀφοῦ ἔπαυσα ν' ἀνα-
 γινώσκω Γραμματικάς. Ἐνθυμούμην τοὺς κανόνας, ὅσους
 εἶχα μάθειν με μεγάλην ἀηδίαν εἰς τὸν Λάσκαριν· ἀλλ' εἰς
 ποίαν τάξιν ἦσαν γραμμέναι τοῦ Λασκάρους, ἢ τῶν ἄλλων αἱ
 Γραμματικαί, τούτου κἀνὲν ἔχνος σχεδὸν δὲν μου εἶχε μένειν εἰς
 τὴν μνήμην. Ὁ πλέον παρὰ τοὺς ἄλλους λησμονηθεὶς ἦτον ὁ
 Θεόδωρος, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦτο καὶ τὸν ὅποιον ὀλιγώτερον παρὰ
 τοὺς ἄλλους εἶχα μελετήσειν (Καὶ μὴ σκανδαλισθῇ τίς ὅτι
 ὁμολογῶ χωρὶς ἐντροπὴν τὴν ἀμέλειαν τοῦ Θεοδώρου, εἰς τοῦ
 ὁποίου τὴν σπουδὴν πολλοὶ καυχῶνται νὰ κατεδαπάνησαν
 τὸ ἀξιολογώτερον μέρος τῆς ζωῆς των). Ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ
 ἐμελέτων νὰ λαλήσω περὶ τῶν σφαλμάτων τῆς Γραμματικῆς,
 ἀνάγκη ἦτο νὰ ἐξετάσω τοὺς λησμονηθέντας Γραμματικούς.
 Ἐλαβον λοιπὸν εἰς χεῖρας τὴν τετραβιβλίον γραμματικὴν τοῦ
 Θεοδώρου, ὅταν ἤλθον εἰς τὸ περὶ Σολοικισμῶν τοῦτο μέρος
 τοῦ παρόντος σχεδιάσματος, καὶ ἐζήτησα τί λέγει περὶ αὐτῶν
 ὁ Θεόδωρος.

Τὸ περὶ Σολοικισμοῦ κεφάλαιον τοῦ Θεοδώρου περιέχει
 εἰκοσιεπτὰ παραδείγματα σολοικισμῶν ἐν εἶναι ἀπὸ τὸν Μέναν-
 δρον· ἄλλο, τὸ πολυθρύλλητον ἐκεῖνο τοῦ Ἡσιόδου, « Σφέτερον
 » πατέρ' ὑμνεῖνσαι », ἀντὶ τοῦ « Ὑμέτερον ». Τὰ λοιπὰ
 εἰκοσιπέντε μαντεύσατε πόθεν τὰ ἔλαβεν, ὅσοι δὲν ἔχετε τὴν
 τύχην νὰ γνωρίζετε τὸν Θεόδωρον. Ἀπὸ κανένα συγγραφέα
 τῆς Βυζαντίδος, θεέετε ἴσως εἰπεῖν, ἢ ἀπὸ κανένα
 ποιητὴν τῆς δωδεκάτης ἢ τρισκαίδεκάτης ἑκατονταετηρίδος.
 Λαμβάνεσθε· εἶναι ὅλα ἀπὸ τὸν Ὀμηρον. Ὁ ἀμίμητος, ὁ
 μέγας, ὁ θεῖος Ὀμηρος, ὅστις εἶχεν ἐπτὰ πατρίδας, ἐπειδὴ
 τόσαι πόλεις συνερίζοντο διὰ τὴν τιμὴν τῶν γενεθλίων του,

τοῦ ὁποῖου τὰ ποιήματα μετεχειρίζοντο οἱ πατέρες ὡς κατήχησιν εἰς τὴν παιδείαν τῶν ἰδίων τέκνων (1), οἱ νομοθέται, ὡς ὄργανα τῆς προκοπῆς καὶ μελλούσης θόξης τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους (2), καὶ οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταί, ὡς παραδείγματα τῆς συγγραφῆς καὶ ποιήσεως (3), τὸν ὁποῖον οἱ παλαιοὶ μὲ

(1) « Οἶμαι δὲ καὶ τὴν Ὀμήρου ποίησιν μείζω λαβεῖν θόξαν, ὅτι » καλῶς τοὺς πολεμήσαντας τοῖς βαρβάροις ἐνεκωμίασε, καὶ διὰ τοῦτο » βουλευθῆναι τοὺς προγόνους ἡμῶν ἐντιμον αὐτοῦ ποιῆσαι τὴν τέχνην, » ἐν τε τοῖς τῆς μουσικῆς ἄθλοις, καὶ τῇ παιδεύσει τῶν νεωτέρων » κ. τ. λ. » (Ισοκράτ. Πανηγυρ. § 42, σελ. 69).

(2) Ναί! τὰ τρήπαια τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Σαλαμῖνος, τῶν Πλαταιῶν, εἰς ἓνα λόγον, ὅτι μέγα καὶ λαμπρὸν κατώρθωσαν οἱ πρόγονοι ἡμῶν, ἦτον ἀποτέλεσμα τῶν πρώτων ἐκείνων τύπων, τοὺς ὁποίους εἶχαν λάβειν εἰς τὴν νεαράν αὐτῶν ἡλικίαν ἀπὸ τὴν συνεχῇ τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων ἀνάγνωσιν. Ὁ φιλοσοφικὸς οὗτος στοχασμὸς δὲν εἶναι ἰδικός μου, ἀλλὰ τοῦ ῥήτορος Λυκούργου (κατὰ Λεωκράτ. § 27) « Τούτων τῶν ἐπῶν [τοῦ Ὀμήρου] ἀκούοντες, ὦ ἄνδρες, οἱ πρόγονοι » ἡμῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἔργων ζηλοῦντες, οὕτως ἔσχον πρὸς » ἀρετὴν, ὥς τε οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς αὐτῶν πατρίδος, ἀλλὰ καὶ πάσης » Ἑλλάδος, ὡς κοινῆς, ἤθελον ἀποδυνάμειν. Οἱ γοῦν ἐν Μαραθῶνι » παραταξάμενοι τοῖς βαρβάροις κ. τ. λ. ». Ὀλίγον ἀρχήτερα (Λύκ. § 26) εἶχεν ὁ Λυκούργος φέρειν μαρτυρίαν τοῦ Ὀμήρου εἰχους ἐξ ἀπὸ τὴν Ῥαψωδίᾳ δ', 494-499, πρὸ τῶν ὁποίων λέγει, « Βούλομαι δ' » ὑμῖν καὶ τὸν Ὀμηρον παρασχέσθαι ἐπαινῶν (γρ. καὶ τῶν » Ὀμήρου παρασχέσθαι ἐπῶν, ἢ, καὶ τίνα τῶν Ὀμήρου παρα- » σχέσθαι ἐπῶν)· οὕτως γὰρ ὑπέλαβον ὑμῶν οἱ πατέρες σπουδαῖον » εἶναι ποιητὴν, ὥς τε νόμον ἔθεντο καθ' ἑκάστην πενταετηρίδα τῶν » Παναθηναίων, μόνου τῶν ἄλλων ποιητῶν ῥαψωδεῖσθαι τὰ ἔπη, ἐπί- » δεῖξιν ποιούμενοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων » προηροῦντο ». Περὶ δὲ τοῦ νόμου νὰ ῥαψωδῶνται τοῦ Ὀμήρου τὰ ἔπη εἰς τὴν εορτὴν τῶν Παναθηναίων λέγει τί καὶ ὁ Πλάτων (Ἰππαρχ. σελ. 228).

(3) Ἡ ἀμίμητος εὐφράδεια τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἀναμφιβόλως ἀποτέλεσμα τῆς συνεχοῦς ἀναγνώσεως τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων. Ὁ Αἰσχύλος

βωμοὺς ἐτίμησαν, καὶ οἱ νέοι τῆς Εὐρώπης σοφοὶ δὲν ἔπαυσαν ἔτι νὰ θαυμάζωσι, κατεδικάσθη ἀπὸ Γραμματικὸν τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ μετὰ παρέλευσιν δύο χιλιάδων καὶ τετρακοσίων σχεδὸν ἐτῶν, ὡς ὁ πλέον σόλοικος, ἤγουν ὡς ὁ πλέον ἀμαθὴς τῆς ἰδίας αὐτοῦ γλώσσης ποιητής.

Ἐποθέν ἐκινήθη εἰς τοιαύτην βλασφημίαν ὁ Θεόδωρος; καὶ τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ διὰ νὰ τὴν ἀποφύγῃ; Ἐπρεπε νὰ διακρίνῃ τὸν καιρὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ὁ Ὅμηρος, ἀπὸ τὸν καιρὸν τῶν Ἀττικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, καὶ νὰ χωρίσῃ τῆς Ὀμηρικῆς γλώσσης τὰ ἰδιώματα εἰς ἐξαιρετον κεφάλαιον, ἄλλο παρὰ τὸ περὶ σολοικισμοῦ κεφάλαιον, ἢ νὰ τὰ κάμῃ παρὰ μέρος τῆς Γραμματικῆς του, ἤγουν Γραμματικὴν ἄλλην, ἐπιγραφομένην Ὀμηρικὴν. Ἐπρεπε νὰ συμπεράνῃ ὅτι εἰς διάστημα τοσούτων ἐτῶν ἡ γλῶσσα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μείνῃ ἡ αὐτὴ, ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς γλώσσης ἐξ ἀνάγκης μετέβαλε τὴν Γραμματικὴν, καὶ ὅτι οἱ νομιζόμενοι τοῦ Ὀμήρου σολοικισμοὶ ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ ἰδιώματα τῆς γλώσσης, καὶ κανόνες τῆς Γραμματικῆς τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων, τοὺς ὁποίους ἂν παρέδαινε, τότε δικαίως ἤθελε κριθῆν σόλοικος καὶ ἀμαθὴς τῆς γλώσσης του. Ἀλλὰ τί λέγω, « Τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων; » Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἰδιώματα ταῦτα τοῦ Ὀμήρου εὐρίσκονται ἀληθῶς εἰς τοὺς Ἀττικοὺς ποιητάς, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὸν Σοφοκλέα (τὸν καὶ διὰ τοῦτο ἐπονομασθέντα Ὀμηρικώτερον), οἱ ὁποῖοι, μεταχειρισθέντες αὐτοὺς μετὰ τοσούτων ἐτῶν διάστημα, πολὺ δικαιότερον ἔπρεπε νὰ καταδικασθῶσιν ὡς σολοικίζοντες· καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἔθναμάσθησαν ὡς κανόνες ὀρθότητος, διὰ τὸ πρὸς τὸν Ὀμηρον σέβας, σέβας τόσον βαθύ, ὥστε καὶ οἱ πολὺ μεταγενέστεροι, οἱ

ἀνόμαζε, μὲ πολλὰ ἀξία μετριοπροσύνῃ, τὰς τραγωδίας του, Ἀποφάγια τῶν μεγάλων θεϊκῶν τοῦ Ὀμήρου (Ἀθην. ἡ, σελ. 347).

κατὰ τοὺς Πτολεμαϊκοὺς χρόνους ἀκμάσαντες ποιηταί, ἐτόλμησαν νὰ Ὁμηρίσωσι, χωρὶς νὰ τολμήσῃ τις νὰ τοὺς ὀνομάσῃ σολοικισάς.

Οἱ σολοικισμοὶ τοῦ Ὁμήρου, ἐὰν ἀληθῶς ἐσολοίκιζεν ὁ Ὁμηρος, οὔτε νὰ φανερωθῶσι, οὔτε νὰ καταδικασθῶσιν ὡς τοιοῦτοι ἦτο δυνατόν, πλὴν ἀπὸ τὴν σύγκρισιν καὶ παράθεσιν ἄλλων ἀσολοίκων ποιητῶν συγχρόνων καὶ συμπολιτῶν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἀπ' ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, καὶ ἀπὸ τὰς Ἰωνικὰς πόλεις, παρὰ τὸν Ὁμηρον ἄλλος ποιητὴς κἀνεὶς δὲν σώζεται. Ὅθεν εἶναι πολὺ πιθανώτερον, καὶ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον συμφωνώτερον, ὅτι ἠκολούθησε τὴν χρῆσιν, καὶ τοὺς αὐτοὺς ἐκείνους τῆς τότε γλώσσης ἢ διαλέκτου κανόνας, τοὺς ὁποίους ἠθέλαμεν εὐρεῖν καὶ εἰς τοὺς συμπολίτας καὶ συγχρόνους αὐτοῦ ποιητάς, ἂν δὲν τοὺς ἀφάνιζεν ὁ χρόνος. Ἐὰν ἔπειτα οἱ Ἀττικοὶ ποιηταί, καὶ διὰ τὸ πρὸς τὸν Ὁμηρον σέβας, καὶ διότι ἡ διάλεκτος αὐτῶν εἶχε φυλάξειν μέγα μέρος τῆς Ὁμηρικῆς διαλέκτου, μετεχειρίσθησαν τῆς ποιήσεως ἐκείνου τὰ σχήματα, οὐδ' εἰς αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα σχήματα εἶναι δίκαιον νὰ λέγωνται σολοικισμοί· μόλις ἀρμόζει εἰς αὐτὰ τῶν ἀρχαῖσμων τὸ ὄνομα (1).

(1) Ὅ,τι ἀτύνηθες καὶ παράξενον μεταχειρισθῇ τις λέγων ἢ γράφων, ἐὰν δὲν ᾖ σολοικισμὸς, λέγεται ἀρχαῖσμος, ἢ νεολογία· ἥ γων ξενίζει τὴν ἀκοήν, ἢ διότι ἔπαυσε πρὸ πολλοῦ νὰ λέγεται, ἢ διότι δὲν εἶναι ἀκόμη εἰς χρῆσιν. Ἀλλὰ ἵπως ἐδύνατο Ὁμηρικὴ, φερεῖσθαι, χρῆσθαι, εἰς μίαν ἀπὸ τοῦ Σοφοκλέους τὰς τραγωδίας, νὰ ταράξῃ τὴν ἀκοήν τῶν Ἑλλήνων, εἰς τῶν ὁποίων τὰ σχολεῖα τὸ πρῶτον καὶ ἀξιολογώτερον μάθημα ἦτον ὁ Ὁμηρος, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ τὸν ἐξευρον ἐκ γῆθους, οἱ ὅποιοι ἔκρινον ἀπαιθεύτους καὶ ἀγροίκους τοὺς μὴ γνωρίζοντας τὸν Ὁμηρον; Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὸ ράπισμα τὸ δοθέν ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς διδασκάλους, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ σχολεῖον δὲν εὐρέθη

Οὐδὲ εἶναι ἱκανὸν νὰ δικαιώσῃ τὸν Θεόδωρον ὅτι προσθέτει εἰς τὸ περὶ σολοικισμοῦ κεφάλαιον, διὰ νὰ διορθώσῃ τὴν ἀτοπίαν τοῦ κεφαλαίου· « Ταῦτά γε μὴν πάντα, εἰ καὶ τοῖς » ποιηταῖς σχήμαθ' αἷτα ἐστίν, ἡμῖν μέντοι ὡς ὑποδείγματα » κείσθω τοῦ περὶ τὸν πεζὸν λόγον σολοικισμοῦ ». Ἄλλο εἶναι τὸ σχῆμα καὶ ἄλλο ὁ σολοικισμός. Τὰ σχήματα εἶναι συντάξεις ἀνώμαλοι, ἡγουν ἐναντίαι τῆς καταλληλίας τοῦ λόγου, ζηριζόμεναι ὁμῶς εἰς τῶν δοκίμων συγγραφέων τὴν σύμφωνον χρῆσιν· καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρουσιν ἀπὸ τοῦς σολοικισμοῦς, οἱ ὅποιοι εἶναι καὶ αὐτοὶ συντάξεις ἀνώμαλοι, ἀλλὰ δὲν ἐπισητρῶνται εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἐπαινουμένων συγγραφέων, ἢ τοῦλάχιστον δὲν εὐρίσκονται πλὴν σπανίως καὶ εἰς ὀλίγους τινὰς ἐξ αὐτῶν, ἐξ ἀπροσεξίας περισσότερον παρὰ θεληματικῶς γεννηθεῖσαι. Τοιαῦτα σχήματα εὐρίσκονται εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, σπανιώτερα εἰς τοὺς Λογογράφους, συνεχέστερα εἰς τοὺς Ποιητάς. Εἰς ὅλας ὡσαύτως τὰς γλώσσας εὐρίσκονται καὶ σολοικισμοί, κατ' ἐκείνην μάλιστα τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ὅποτεν αἱ γλώσσαι παρακμάζωσι, καὶ γίνονται τρόπον τινὰ προοδοποιήσις τῆς μελλούσης τῶν ἔθνων βαρβαρότητος. Ἀλλ' ὅπως ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τοὺς σολοικισμοὺς τῆς ποιήσεως (ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰαμβικὴν ἴσως ποίησιν) εἶναι τόσον ἀνάρμοστος νὰ τοὺς φέρῃ τις παράδειγμα τῶν σολοικισμῶν τοῦ πεζοῦ λόγου, ὅσον ἤθελ' εἶσθαι νὰ διδάσκηται ὁ ῥάπτης πῶς ἔχει ν' ἀποφύγῃ τοῦ σκυτοτόμου τὰ σφάλματα.

Τὸ αὐτὸ λέγω καὶ διὰ τὸ « Σφέτερον πατέρ' ὑμνεῖν οὐσαι » τοῦ Ἡσιόδου. Τὸ παράδειγμα τοῦτο εἶναι μοναδικόν, κ' ἤθελε

Ὁμηρος; Τὸ ῥάπισμα ἦτο βέβαια τολμηρόν· ἀλλὰ τολμηρότερος ἦτον ὁ καταφρονητὴς τοῦ Ὁμήρου διδάσκαλος.

δικαιότερον ὀνομασθῇν σολοικισμός, ἐάν ᾗτο βέβαιον ὅτι δὲν τὸ μετεχειρίσθησαν ἄλλοι σύγχρονοι καὶ συμπολίται τοῦ Ἡσιόδου ποιηταί. Πιθανώτερον ὁμῶς εἶναι τὸ ἐναντίον, ὡς γίνεται φανερόν ἀπὸ τὸν θυϊκὸν ἀριθμὸν, Σφῶ, Σφῶϊν, καὶ τὸ παρ-
 ἄγωγον Σφωῖτερος, καὶ ἀπὸ τὰ πληθυντικά, Σφεῖς, καὶ Σφᾶς (1). Ἐάν ταῦτα ἀδιαφόρως παριστάνωσι τὸ δευτερόν καὶ τρίτον πρόσωπον, ἔτι ἐμπόδιζε τὸ Σφέτερος νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν διττοπροσωπίαν ἢ οὐδὲν ἄλλο βέβαια παρὰ τὴν χρῆσιν. Ἄλλ' ἢ χρῆσις ἐδύνατο νὰ ᾖναι διάφορος εἰς τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον ὅπου ἔγραφεν ὁ Ἡσιόδος παρὰ τὴν χρῆσιν τῶν μεταγενεσέρων, ἢ καὶ ἄλλων ποιητῶν συγχρόνων, ἀλλ' ὅχι καὶ συμπολιτῶν αὐτοῦ.

Ἐῖχε χρεῖαν ἀπὸ παραδείγματα σολοικισμῶν ὁ Θεόδωρος; ἔπρεπε νὰ τὰ ζητήσῃ καὶ νὰ τὰ συναθροίσῃ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους τοῦ Μενάνδρου συγγραφεῖς καὶ ποιητάς, καὶ τοὺς μικρόν μετ' ἐκείνων ἀκμάσαντας, ἡγουν ἀπὸ χρόνου περίοδον ὅταν ἤρχιζεν ἀληθῶς ἡ γλῶσσα νὰ κινῆται πρὸς τὴν παρακμὴν αὐτῆς. Φαίνεται ἡ παρακμὴ αὕτη ἐξ ἐκείνου μάλις, οἷον ὁ Μένανδρος, καὶ ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Ἐπίκουρος (2), ἦσαν ἀπ'

(1) Ὁ Ὀμηρος (Ἰλιάδ. κ', 398) μετεχειρίσθη τὸ Σφίσειν, ἀντὶ τοῦ, Ὑμῖν· ὁ Ἡρόδοτος (III, 71) εἶπεν, « Ἀλλὰ ΣΦΕΑΣ αὐτὸς ἐγὼ κατερίω » ἡγουν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, « Ἀλλ' ἀτός μου ἐγὼ Σέλω ΣΑΣ καταδῶσειν ». Ὅθεν γίνεται φανερόν, ὅτι τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ δευτεροπρόσωπον, πληθυντικόν Σεῖς καὶ Σᾶς ἄλλο θέν εἶναι παρὰ λείψανον τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἀναλογώτερον μὲ τὰ ἐνικά, Σοῦ, Σοί, Σέ, μεταβληθέν ἔπειτα μὲ τὴν προσθήκην τοῦ φ (ἴσως ὡς Διολικεῖ διγαμμα) εἰς τὸ Σφεῖς καὶ Σφᾶς, καὶ τέλος κυρωθέν ἀπὸ τὴν χρῆσιν ὅλων τῶν συγγραφέων· καθὼς ἡμεῖς, μὲ τὴν αὐτὴν προσθήκην, μετεσχηματίσαμεν εἰς τὸ Σφυρίζω τὸ παλαιὸν Συρίζω.

(2) Τὸ φιλόκαινον εἰς τὰς λέξεις τοῦ Ἐπικούρου φαίνεται ἀπὸ τὰς τρεῖς αὐτοῦ ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας ἐφύλαξε Διογένης ὁ Λαέρτιος. Τοῦ

ἐκείνων τὸν ἀριθμὸν, οἱ ὅποιοι ἔδωκαν τὰ πρῶτα τῆς νεολογίας καὶ καινοτομίας παραδείγματα, καὶ ὅχι πολὺ μεταγενέστερος τοῦ Ἐπικούρου, ὁ Στωϊκὸς Χρύσιππος, ἔλεγε καὶ φανερά ὅτι οὐδ' ἦτο προσοχῆς ἄξιον τὸ σολοικίζειν, « Οὐ μόνον » ταῦτα παρετέον τοῦ βελτίονος ἐχομένους, ἀλλὰ καὶ ποιὰς » ἀσαφείας, καὶ ἑλλείψεις, καὶ νῆ Δία σολοικισμούς, ἐφ' οἷς » ἄλλοι ἂν αἰσχυρθεῖσαν οὐκ ὀλίγοι » (1). Εἶναι ταῦτα τοῦ Χρυσίππου τὰ λόγια τόσον παραδοξότερα, ὅσον οἱ φιλόσοφοι τῆς αἰρέσεως αὐτοῦ ἀνέπτυξαν οἱ πρῶτοι σχεδὸν τὴν ἀδιάσπασον ἑνωσιν τῆς Γραμματικῆς μὲ τὴν Λογικὴν. Οἱ Στωϊκοὶ πρῶτοι ἐξήγησαν τὴν φύσιν τοῦ Μέσου ῥήματος, ὡς ἐσημειώθη ἀνωτέρω (σελ 80)· αὐτοὶ ἐδιαίρεσαν τὴν λογικὴν πρότασιν (ἥτις ἄλλο δὲν εἶναι παρά τὸν αὐτοτελῆ τῆς Γραμματικῆς λόγον, τὸν συγκείμενον ἐξ ὀνόματος καὶ ῥήματος) εἰς σύμβημα καὶ παρασύμβημα· αὐτοὶ ἐξέτασαν τὰς Προθέσεις, τὸ Ἄρθρον, τὸ Ἀπαρέμφατον· εἰς ὀλίγα λόγια, δὲν ἔκριναν τὴν Γραμματικὴν ἀνάξιον τῆς φιλοσοφίας ἐνασχόλημα. Ὅταν ἡ φιλοσοφία ἀφήσῃ τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν φαντασίαν τῆς ἀπαιδευσίας, ἐκθύνεται, χωρὶς νὰ τὸ ἐξεύρῃ, τὸ μέγα τῆς ὀπλον, καὶ παραδίδεται ἐκουσίως εἰς χεῖρας ἐχθροῦ, ὅστις δὲν πρέπει βραδύνειν νὰ τὴν πνίξῃ. Ποτὲ ἡ Ἑλλάς δὲν εἶχεν ἰδεῖν τόσον πλῆθος ὀνομαζομένων φιλοσόφων, ὅσον

Μενάνδρου ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀρκοῦμαι νὰ φέρω εἰς παράδειγμα τὸ Γῦρος (ἀντὶ τοῦ Κύκλος), καὶ τὸ Μεγισάνες, τὰ ὅποια ἐπέρασαν ἔπειτα εἰς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς, ὡς φαίνεται ἀπὸ τοὺς Ἑβδομήκοντα, καὶ ἔμειναν εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν· τὸ Πορνοκόπος, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐσχηματίσθησαν ἀναλόγως πολλὰ ὀνόματα καὶ ῥήματα τῆς κοινῆς γλῶσσης, οἷον, Μεθοκόπος, Χαρακόπος, Χαρτοκόπος, Στενοκοπία, Μεθοκοπῶ, Ζεσοκοπῶ, Σταυροκοπῶ καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

(1) Πλούταρχ. περὶ Στωϊκ. ἐναντιωμ. § 27.

εἰς τὴν ἀρχομένην παρακμὴν τῆς γλώσσης τῆς· ἀλλὰ ποτὲ ἔθνος δὲν διασρέφει τὴν γλῶσσάν του χωρὶς νὰ διασρέψῃ ἐν ταυτῇ καὶ τὴν παιδεῖάν του. Ἡ ἀσυνταξία τῆς γλώσσης συνοδεύει πάντοτε τὴν ἀσυνταξίαν τῶν ἐννοιῶν· διότι ὅστις συν-εθίζει νὰ κατὰφρονῇ τοὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς, γρήγορα θέλει κατὰφρονῆσειν καὶ τοὺς κανόνας τῆς Λογικῆς· καὶ ἀφοῦ μίαν φορὰν φθάσῃ νὰ ἐμβῇ εἰς τὰς κεφαλὰς ἡ ταραχὴ, τὸ ἔθνος καταφέρεται ὡς κύλινδρος ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δόξης εἰς τῆς ἀδοξίας τὸν βυθόν. Τότε τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου, καὶ τῶν Ἀθηναίων Τραγικῶν, δίδουσι τόπον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρῳ τοῦ Λυκόφρονος, εἰς τοὺς Βωμοὺς, Πελέκεις, εἰς τὰς Πτέρυγας, καὶ τὰ ἴα τοῦ Σιμμίου, ἢ τοῦ Δωσιάδου (1), καὶ ταῦτα πάλιν εἰς τὰ Ἀνασρέφοντα, Ἀνακυκλικά, ἢ Καρκινικά ἐπιγράμματα, ἕως οὗ ν' ἀναγκασθῇ τὸ ἔθνος νὰ προτιμῇ τὴν παντελῆ ἀπαιδευσίαν ἀπὸ παιδεῖαν, τῆς ὁποίας ὁ καρπὸς εἶναι μωρία·

Εἰ βούλει μὴ παῖδ' ἀνόητον ἔχειν, Θεόδωρε,
ὥς οὗτοι πάντες, γράμματα μὴ μαθεῖω.

Εἶπα ἀνωτέρω ὅτι ἡ Θεματογραφία συνοδεύει τὸ συντακτικὸν μέρος τῆς Γραμματικῆς. Αὕτῃ πῶς γίνεται τὴν σήμερον δὲν ἐξεύρω. Εἰς τὸν καιρὸν μου, οἱ διδάσκαλοι ἐλάμβανον ὁδηγὸν τῆς Θεματογραφίας τὰ εἶδη τοῦ ῥήματος, κατὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ Λασκάρεως. Ἐδίδον εἰς τοὺς μαθητὰς εἰς κοινὴν γλῶσσαν Θέμα τῆς ἐπινοίας αὐτῶν ἠθικὸν, ἢ ἱστορικόν, τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ ῥήματα ἔπρεπε νὰ ἦναι τοῦ πρώτου εἶδους, ἤγουν ἀπὸ τὰ συντασσόμενα μὲ ἀιτιατικὴν. Τὸ Θέμα τοῦτο

(1) « Τὰ δὲ σά, ὡς περὶ μέτροις παραβάλλειν, καθάπερ ὁ Δωσιάδου »
« Βωμὸς ἂν εἴη, καὶ ἡ τοῦ Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρα, καὶ εἴ τις ἐτι τοῦ-
» των τὴν φωνὴν κακοδαίμονέστερος ». Δουκιαν. ἐν Λεξίφ. § 25.

μετεφράζετο Ἕλληνας ἀπὸ εἴκοσι, φερειπὲν, μαθητὰς, οἱ ὅποιοι παριστάνοντο ἔπειτα εἰς τὸν διδάσκαλον μὲ τὰς εἴκοσι μεταφράσεις· καὶ ὁ διδάσκαλος ἔκαμνεν εἴκοσι λογῶν διόρθωσιν εἰς αὐτάς. Ἀφοῦ ἱκανῶς ἐγυμνάζοντο εἰς τὸ πρῶτον εἶδος, μετέβαινον εἰς τὸ δεύτερον, ἡγοῦν τὰ μὲ δοτικὴν συντασσόμενα ῥήματα, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Μεγάλῃς κρίσεως χρειάν δὲν ἔχει νὰ καταλάβῃ τις, πόσον αἰεὶς ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἦναι ἡμισείας μόνῃς σελίδος, καθ' ὑπόθεσιν, σύνταγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλα τὰ ῥήματα εἶναι ὁμοειδῆ. Ἰσθὲν ἡ τοιαύτη ἀηδία; ἐκ τούτου βέβαια ὅτι εἶναι πρᾶγμα ἀνυπόφορον εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἡ μονοτονία τοῦ λόγου. Κάνεις, ἔξω ἀπὸ τοὺς μωροὺς, ἢ μαινομένους, δὲν συλλογίζεται, οὐδὲ γράφει, ἢ λαλεῖ, ὀλίγας στιγμὰς ὥρας, χωρὶς φυσικὰ νὰ ποικίλλῃ καὶ ἄλλοτε ἄλλως ν' ἀλλάσῃ τὰς φράσεις του· καὶ τοῦτο διακρίνει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ λογαζῶα, τῶν ὁποίων αἱ φωναὶ εἶναι πάντοτε ἀπαρᾶλλάκτως αἱ αὐταί. Καὶ ὑπομονή, ἐάν, πλην τῆς ἀηδίας, κακὸν ἄλλο δὲν ἐγέννα ἡ τοιαύτη μέθοδος· ἀλλ' οἱ περισσότεροι νέοι σοχάζονται τῶν διδασκάλων τοὺς λόγους, ὡς Θεοῦ χρησμῶς (ὅποιοι κ' ἔπρεπε νὰ ἦναι, κ' εἶθε πάντοτε νὰ ἦσαν τοιοῦτοι!), καὶ συνεθίζονται κατὰ μικρὸν εἰς ὅ,τι τὴν πρώτην φοράν τοὺς ἀηδίασε, καὶ γίνονται τοιοῦτοτρόπως ταυτολόγοι, λαλοῖ, ἀδόλεσχοι, μωρολόγοι, εἰς βραχυλογίαν μανθάνουσι νὰ συλλογίζωνται κακὰ, καὶ νὰ γράφωσιν ἢ νὰ λαλῶσιν ὅ,τι οὐδὲ συλλογίζονται παντάπασιν. Ἄν εὐρεθῶσι τινὲς ἐξ αὐτῶν φυσικὰ τὸν νοῦν κοιμισμένοι, ἐνδεχόμενον καὶ νὰ νομίσωσιν, ὅτι εἶναι περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ὁμιλία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους πρέπει νὰ γίνεται μὲ μόνου ἐνὸς εἶδους ῥήματα (1).

(1) Μὲ διηγείτο τις ὅχι πρὸ πολλοῦ, ὅτι ἔλαβε ποτὲ ἀπὸ σχολαστὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μακρὰν ἐπιστολὴν, γραμμὴν ὅλην εἰς τὸ πρῶτον

Ἐπειτα καὶ τῶν εἴκοσι λογῶν ἡ διόρθωσις ἑῖς τί ἀποβλέπει; Καθὼς καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ, παρόμοια καὶ εἰς τοῦ λόγου τὴν σύνταξιν, μία μόνη εἶναι ἡ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ, πολλαὶ ἀποτυχίαι, μία ἡ πρὸς τὴν ἀρετὴν ὁδὸς, ἀνάρητοι οὗτοι φέρουσιν εἰς τὴν κακίαν. Ἐπρεπε λοιπὸν ὁ διδάσκαλος, ἀφ' ὧν δειξῇ καὶ διορθώσῃ ἐκάστου τῶν εἴκοσι θεμάτων τοὺς φανταζομένους σολοικισμοὺς, ἢ βαρβαρισμοὺς, νὰ συντάσῃ αὐτὴν τὴν Ἑλληνιστὶ ὅλον τὸ θέμα, καὶ νὰ τὸ διδῇ εἰς τοὺς μαθητὰς, ὡς χειραγωγὸν τοῦ δευτέρου θεμάτων, καὶ τοῦτο πάλιν διορθοῦν τὸν αὐτὸν τρόπον, τοῦ τρίτου, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἀλλ' ἡ εἰκοστὴ πρώτη θεματικὴ σύνταξις αὕτη τοῦ διδασκάλου, ἑῖς εἶναι τάχα ἡ μία ἐκείνη τοῦ σκοποῦ προειρημένη ἐπιτυχία, ἡ μία ἐκείνη πρὸς τὴν ἀρετὴν τοῦ λόγου φέρουσα ὁδὸς, ἡ εἶναι εἰκοστὴ πρώτη ἀποτυχία, καὶ τῆς ὁδοῦ ἀποπλάνησις; Ἄς ἐρωτήσῃ ἕκαστος ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τὴν ἰδίαν αὐτοῦ συνειδήσιν περὶ τούτου· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκούσῃ καὶ καταλάβῃ τῆς συνειδήσεως τὴν ἀπόκρισιν, πρέπει πρῶτον κατασιγᾶν τὰς ἀλόγους καὶ φασιδώδεις κραυγὰς τῆς φιλαυτίας. Ἰδοὺ τί λέγει ἡ συνειδήσις εἰς ἐκείνον, ὅστις ἀνέγνωσε καὶ σκέψιν τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐμαυτὸν ἀπ' αὐτοῦ (καὶ ὅχι ἀπὸ τοὺς γραμματικόν) τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. « Ὅσον ὀρθῶς καὶ ἂν συντάξῃς, ποτὲ δὲν θέλει » γράψῃ εἰς γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν συλλογίζεσαι, ἢ γοῶν » δὲν συμπλέκεις τοὺς καθ' ἡμέραν ἐνδιαθέτους λόγους » προτοῦ νὰ τοὺς προφέρῃς, καθὼς ἔγραψον ἐκεῖνοι,

εἶδος τῶν ῥημάτων. Εἴτε παίζων, εἴτε σπουδάζων τὸ ἔλεγε δὲν ἐξέρχεται τὸ πρᾶγμα ὅμως εἶναι καὶ δυνατὸν καὶ πιθανόν. Ὅσαι μέθοδοι δὲ ἐπιστηρίζονται εἰς τὰ θεμέλια τῆς φύσεως, ἐπὶ ἄλλο δύναται νὰ γεννηθῇ σωτὶ παρ' ἀμορφῆς καὶ τερατώδους γεννήματα;

» ὅποιοι τὴν ἐλάλουν καθ' ἑκάστην, καὶ εἶχον τὴν ἑξιν νὰ
 » συλλογίζωνται εἰς αὐτὴν ». Ἰ Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάμῃ ὁ
 διδάσκαλος, διὰ νὰ μὴ πλανᾶται αὐτός, μηδὲ (τὸ χειρότερον)
 νὰ πλανᾷ τοὺς μαθητάς του;

Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι δύσκολον. Ἡ Γραμματικὴ σου δι-
 δάσκει τὴν ὀρθὴν τοῦ λόγου σύνταξιν μὲ παραδείγματα ἐρα-
 νισμένα ἀπὸ τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς τῆς γλώσσης. « Ἐκ
 » τούτων γὰρ καὶ περὶ τούτων ἡ γραμματικὴ θεωρία καὶ μέθ-
 » οδος (1) ». Ἀπὸ τοὺς ὁποίους λοιπὸν ἔλαβες τὴν ὕλην τῆς
 Γραμματικῆς, ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς τούτους λάβε καὶ τὴν Θεμα-
 τογραφίαν σου. Αὐτοὺς κατὰς τὴν ὁδηγίαν τῶν μαθητῶν σου
 καὶ ἂν δὲν χειραγωγηθῶσι παρ' αὐτῶν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς
 τοῦ λόγου, θέλουν ἐξάπαντος μάθειν νὰ φεύγωσι τὰς ὁδοὺς τῆς
 πλάνης· μάθημα πολλῆς τιμῆς ἄξιον, ἐπειδὴ τοὺς διδάσκει ἐν-
 ταυτῇ τῆς ἀτυφίας καὶ μετριοφροσύνης τὴν μεγάλην ἀρετὴν.

Τί λέγω διὰ τούτου; Ὅτι πρέπει ὁ διδάσκαλος, ὅσάκις
 μέλλει νὰ δώσῃ θέμα εἰς τοὺς μαθητάς, νὰ λαμβάνῃ κριτά-
 των, ἀπὸ δοκίμον συγγραφέα, τῶρα μίαν ἢ δύο ῥήσεις ἠθικὰς,
 ἄλλοτε καμμίαν σύντομον ἱστορίαν, νὰ τὴν μεταφράξῃ πρῶτον
 αὐτός εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, ἔπειτα νὰ δίδῃ τὴν μετάφρασιν
 ταύτην εἰς ἐκείνους διὰ νὰ τὴν ἐξελληνίσωσιν. Ὅταν φέρωσιν
 εἰς αὐτὸν τὰ διάφορα ἑλληνικὰ ταῦτα συντάγματα, ἃς διορθώσῃ
 πρῶτον τοὺς σολοικισμοὺς ἢ βαρβαρισμοὺς ἑκάστου, ἔπειτα ἃς
 ἀνοίξῃ τὸ βιβλίον, ὅθεν ἔλαβε τὸ παράδειγμα, καὶ ἃς δεῖξῃ εἰς
 αὐτοὺς, ὅχι τίς ἔγραψεν ὀρθά εἰς τὴν ξένην ταύτην γλῶσσαν,
 ἀλλὰ τίς ἐξ αὐτῶν ἔφθασε σιμότερα τῆς ὀρθότητος τοῦ παλαιοῦ
 συγγραφέως. Ὡς γίνονται τὴν σήμερον τὰ θέματα, ὁ ταλαί-
 πωρος μαθητής, ἐὰν ᾔναι φυσικὰ ἀγχίνους, παρὰ τὸν κόπον

(1) Θεοδ. Γαζ. Γραμματ. δ'.

τῆς συντάξεως τυραννεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ὑποψίαν, μήπως ἄγνοια, ἢ καὶ ἀδικία τοῦ διδασκαλοῦ, τὸν σερήσῃ τῆς νίκης τὸν σέφανον. Καθὼς λέγω νὰ γίνωνται, ὁ μαθητὴς διεγείρει εἰς περισσότερον ζῆλον, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ κριτὴς του θελεῖ εἶσθαι εἰς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Μία μόνη μικρὰ ῥῆσις ἀρκεῖ νὰ καταστήσῃ φανερότερον ὃ, λέγω. « Ἀγαπῶσιν ὅλοι ὅχι ἐκείνους, ὅσοι ἀπέκτησαν μὴ » γαλωτάτην ἐξουσίαν, χρήσιμον εἰς μόνους αὐτούς· ἀλλ' ὅσοι » ἔγιναν πολλοτάτων καλῶν αἰτίοι εἰς τοὺς Ἕλληνας ». Ἀπὸ τὴν ὑποτεθεῶσι, καθὼς καὶ πρότερον, εἴκοσι οἱ μαθηταί, εἴκοσι τοῦ μικροῦ τούτου θεματικοῦ παραδείγματος αἱ συντάξεις. Ἀπὸ τὴν διορθώσεως τοὺς σολοικισμοὺς καὶ βαρβαρισμοὺς ἐκάστου, ἀνοίγοντες τὸν ἔμπροσθεν αὐτῶν τὴν βίβλον τοῦ Ἰσοκράτους μὲ τὸ αὐτὸ σέβας, μὲ τὸ ὅποιον ἀνοίγεται εἰς τὰ δικαστήρια ἡ βίβλος τῶν νόμων, καὶ δεῖξον εἰς τοὺς κρινομένους τούτους νέους πᾶσι ἐξέφρασε τὴν ῥῆσιν ταύτην ὁ Ρήτωρ· « Ἄπαντες γὰρ φιλοῦσιν » οὐ τοὺς σφίσιν αὐτοῖς μεγίστην δυναστείαν κεκτημένους » ἀλλὰ τοὺς τοῖς Ἕλλησι πλείεων ἀγαθῶν αἰτίους γεγεννημένους (1) ». Τοιαύτη σύγκρισις καὶ παράθεσις ἔχει πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τοῦτο τὸ καλόν, ὅτι διδάσκει ἐνταυτῷ καὶ τὴν διαφορὰν τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν νικῆν, καὶ ἀνακαλύπτει τὰς αἰτίας ὅθεν ἐγεννήθη ἡ διαφορὰ. Αὕτη ὅμως ἡ διδασκαλία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραδοθῇ πλὴν μόνους ἀπ' ἐκείνους τοὺς διδασκάλους, ὅσοι ἠσχολήθησαν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς σημερινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης, ὁρῶντες συλλογιστέμενοι, ὅτι ἀναγκαιοτέρα εἶναι εἰς ἡμᾶς ἡ γραμματικὴ θεωρία καὶ πράξις τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν λαλοῦμεν καὶ ἐκάστην, παρὰ τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν μᾶς ἀναγκάζει νὰ

(1) Ἰσοκράτ. Πρὸς Φίλιππ. § 61, σελ. 108.

μανθάνωμεν ἢ καταληψίς τῶν συγγραμμάτων τῶν ἡμετέρων προγόνων.

Ἄν εὐρίσκωνται πού τοιοῦτοι διδάσκαλοι, λαμβάνοντες ἐξ ἀρχῆς τὸ θέμα, θέλουν εἰπεῖν εἰς τοὺς μαθητάς· Ἀ. Ὅτι προκρίνομεν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν τὸ Ἀγαπῶ (λέξιν Ἑλληνικὴν) παρὰ τὸ Φιλῶ, διότι τοῦτο ἀπλῶς λεγόμενον ἔφθασε νὰ σημαίνῃ ἐξαιρέτως τὴν ἐνέργειαν τὴν διὰ τοῦ σώματος γινομένην, καὶ λεγομένην Φίλημα· τὴν ὁποίαν, διὰ νὰ ἐκφράσωσιν οἱ παλαιοί, μετεχειρίζοντο, ἢ τὸ σύνθετον Καταφιλῶ, ἢ τὴν φράσιν ταύτην, Φιλῶ τῷ σώματι, καὶ σπανιώτερον μόνον τὸ Φιλῶ. Οἱ μεταγενέστεροι ὁμῶς συγγραφεῖς μετεχειρίσθησαν τὸ Φιλῶ καθὼς τὸ μετεχειριζόμεθα τὴν σήμερον. Β'. Ὅτι λέγομεν Ὅλοι, ἀντὶ τοῦ Ἄπαντες, ἢ Πάντες, ἐναντίον τῆς παλαιᾶς χρήσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ Ὅλον ἐσήμαινεν ὁλοκληρίαν ποσοῦ συνεχοῦς, ἥγουν ποσὸν συγκείμενον ἀπὸ μέρη πρὸς ἄλληλα ἐνωμένα· τὸ Πᾶν, συνάθροισιν εἰς τὸν αὐτὸν τόπον μερῶν χωριστῶν ἐνὸς ποσοῦ διωρισμένου. Ἡ διαφορὰ προῆλθεν ἐκ τούτου, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ διωρισμένον ποσὸν δύναται νὰ παρασταθῇ εἰς τὸν νοῦν ὡς ποσὸν συνεχές καὶ ὁλόκληρον, σχετικῶς πρὸς ἄλλα ποσὰ ὁμοειδῆ θεωρούμενον· ὡς ὅταν λέγωμεν, Ὅλη ἡ πόλις, Ὅλον τὸ στρατεύμα, καὶ ἔτι καταχρηστικώτερον, Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, σημαίνοντες πάντας τοὺς πολίτας, πάντας τοὺς στρατιώτας, πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὡς ἀπὸ μέλη, σύγκειται ἡ Πόλις, τὸ Στρατεύμα, τὸ Ἀνθρώπινον γένος. Τοιαύτης ὑπαλλαγῆς, ἢ καταχρήσεως, παραδείγματα ὅν λείπουσιν οὐδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἀρχαίους. Εἶπεν ὁ Σοφοκλῆς (Αἴαντ. 1105),

Ἵπαρχος ἄλλων δεῦρ' ἐπ' ἔλευσας, οὐχ ὍΛΩΝ
Στρατηγός

ἀντὶ τοῦ Πάντων, κατὰ δὲ τὴν κοινὴν γλῶσσαν, Ὅλων ἢ Ὁλου

τοῦ γρατεύματος. Γ'. Ὅτι τὸ Ὄχι εἶναι ἀπὸ τοῦ Οὐχί, ἢ μάλλον εἰπεῖν, τὸ Ὄχι εἶναι ἀρχαιότερον παρὰ τὸ Οὐχί, εἰς χρῆσιν (ὡς εἶναι πιθανόν) κατ' ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ὅταν τὸ $\bar{o}$ σοιχείον ἐπροφέρετο οὐ (1). Ἀλλ' εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον, τὸ $\bar{o}$ εἰς τὴν τάξιν τῶν σοιχείων ἦτον ἀμέσως μετὰ τὸ $\bar{u}$, ἐπειδὴ τὸ $\bar{e}$ δὲν εἶχεν ἀκόμη εὐρεθῆν. Ὅθεν γίνεται ἔτι πιθανώτερον, ὅτι οἱ πρῶτοι δημιουργοὶ τῆς γλώσσης μετεχειρίσθησαν τὰ δύο γειτονεύοντα σοιχεῖα, διὰ τὰ σημάωναι τὴν κατάφασιν καὶ τὴν ἀρνησιν (2), προσθέτοντες εἰς τὸ πρῶτον τὴν δίφθογγον ($\bar{Nai}$), καὶ ἀρκεσθέντες εἰς τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν προφορὰν τοῦ δευτέρου ($\bar{Ou}$). Μετὰ τοῦ καιροῦ τὴν πρόσδον, ἐσχηματίσθη κατ' ἐπέκτασιν τὸ Ναιχί καὶ τὸ Οὐχί. Οἱ Ἴωνες ἐπρόφερον τοῦτο φιλωῶς Οὐχί· πιθανόν ὅτι ἔλεγον καὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ, Ναικί, ἃν καὶ τοῦτο περιπαίζεται ὡς σκυδισμὸς ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνην (Θεσμοφ. 1183),

. Ναικί, ναι,

Κάτησο, κάτησο, ναικί, ναι, τυγάτριον.

ἀντί τοῦ,

. Ναιχί, ναι,

Κάθησο, κάθησο, ναιχί, ναι, τυγάτριον.

Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ἐγεννήθη τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ Ναισκε (3). Δ'. Ὅτι τὸ, Ἐκείνους ὅσοι ἀπέκτησαν, εἶναι ἀναλύσις τῆς ἐνάρθρου μετοχῆς, Τοὺς κεκτημένους, ἤγουν, Οἱ κέκτηνται. Τοῦτο τὸ Οἱ μεταφράζομεν διὰ τοῦ, Ὅσοι, ἢ Οἱ ὅποιοι, διὰ ν' ἀποφύγωμεν τὸν Ἰταλισμὸν, Ὁποῦ ($\bar{Che}$), ὁ ὅποιος

(1) Ἴδε τὰς εἰς τὸν Ἡλιάδωρον σημειώσεις, σελ. 152.

(2) Καθὼς καὶ τὸ πρὸ τούτων $\bar{m}$, διὰ τὴν ἀπαγόρευσιν.

(3) Ἐνδέχεται ὅμως νὰ ᾖναι καὶ Ἰωνισμὸς ἢ προσθήκη τῆς $\bar{ske}$ συλλαβῆς εἰς τὸ Ναισκε (καθὼς καὶ εἰς τὸ Ὅσκε), ἃν καὶ τὴν τοιαύτην προσθήκην δὲν τὴν ἔκαμαν οἱ Ἴωνες παρὰ εἰς τὰ ῥήματα, οἷον Τύπτεσαι, ἀντί τοῦ, ἔτυπτε.

παριστάνει συγκεχυμένως ὅλα τὰ γένη, ὅλους τοὺς ἀριθμοὺς, ὅλας τὰς πτώσεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀντωνυμίας, κ' ἔξω τούτων, σημαίνει ἀκόμη τοπικὸν καὶ χρονικὸν ἐπίρρημα. Ε'. Ὅτι τὸ Ἀπέκτησαν καθὼς καὶ τὸ ἐξῆς Ἐγίναν, ἢ Ἐγειναν, εἶναι λείψανα παλαιῶν ἐνεργητικῶν σχηματισμῶν τοῦ Κτάω ὦ, καὶ τοῦ Γίνω, ἢ Γείνω, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, εἰς ταύτην τὴν σημασίαν, δὲν εὐρίσκονται εἰς τὰ σωζόμενα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης συγγραμματα καὶ ποιήματα πλὴν οἱ σχηματισμοί, Κτῶμαι, καὶ Γίνομαι. Τὰ ῥήματα ταῦτα εἶναι ἀληθινὰ Μέσα ῥήματα, καὶ δὲν ὀνομάσθησαν Ἀποθετικά δι' ἄλλο παρ' ὅτι ἀπέθεντο, ἤγουν ἔχασαν τὸν ἐνεργητικὸν σχηματισμόν. Ζ'. Ὅτι τὸ Μεγαλώτάτην, καθὼς καὶ τὸ μετ' ὀλίγον, Πολλοτάτων, εἶναι ἀπ' ἐκεῖνα τὰ ὁμαλὰ ὑπερθετικά, ἀντὶ τῶν ὁποίων ἐπρόκριναν οἱ Ἀρχαῖοι τὰ ἀνώμαλα, Μέγιστος καὶ Πλείστος. Μὲ τὸν καιρὸν ὁμοῦς ἐπανελάβε πάλιν ἡ γλῶσσα τὴν παμπάλαιον χρῆσιν τοῦ Μεγαλώτατος καὶ Πολλότατος, καθὼς ἔλεγον καὶ οἱ παλαιοὶ Σοφώτατος, Χρηστότατος κ. τ. λ. καθὼς λέγομεν ἔτι ἀπὸ τοὺς Πτολεμαίκοις χρόνους Ἀγαθώτατος καὶ Καλώτατος, ἀντὶ τοῦ Βελτίων καὶ Καλλίων, ἂν καὶ ὁ Φρύνιχος μετὰ τετρακοσίουσιν σχεδὸν χρόνους, ἤγουν κατὰ τὴν δευτέραν ἀπὸ Χρῖστοῦ ἑκατονταετηρίδα, κατακρίνῃ τὸ Ἀγαθώτερος καὶ Ἀγαθώτατος ὡς ἐναντία τῆς Ἀττικῆς συνηθείας. Ἀλλὰ τὸ συγκριτικὸν τοῦ Μεγάλος εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἵδιὰ τί δὲν σχηματίζεται Μεγαλώτερος, ἀλλὰ Μεγαλήτερος; Εἶναι τάχα, Μεγαλειτέρος, κατὰ συγκοπὴν ἀπὸ τοῦ Μεγαλειότερος (1), ἢ

(1) Μετεχειρίσθη τὸ συγκριτικὸν τοῦτο ὁ Πλάτων (Θεαιτ. σελ. 168) εἰς τὴν αὐτὴν σχεδὸν σημασίαν τοῦ Μείζων. « Ταῦτα..... τῷ » ἐταίρῳ σου εἰς βοήθειαν προσήρξάμην (γρ. προσήρξα μὲν) κατ' » ἐμὴν δύναμιν, σμικρὰ ἀπὸ σμικρῶν· εἰ δ' αὐτὸς ἔζη, μεγαλειότερον » ἂν τοῖς αὐτοῦ ἐδοήθησε ».

πῶς ἄλλως πρέπει νὰ γράφεται; Πιθανόν ὅτι ὁ σχηματισμός οὗτος τοῦ Μεγαλήτερος ἐγεννήθη ἀπὸ ἄλλον Ἀττικὸν σχηματισμὸν (τὸν Μεγαλαίτερος), κατὰ τὸν ὁποῖον ἔλεγον ἐκεῖνοι, Ἰσαίτερος, Ἰδιαίτερος, Μεσαίτερος, Φιλαίτερος, ἀπὸ τὸ Ἴσος, Ἰδιος, Μέσος, Φίλος, καὶ λέγομεν ἔτι καὶ νῦν ἡμεῖς Καλήτερος, Κοντήτερος, Μακρῆτερος, Πρωτῆτερος (1) Χονδρήτερος. Ζ'. Ὅτι τὸ δυναστείαν μετεφράσθη εἰς τὸ ἔξουσίαν, ἦγουν Ἡγεμονίαν, διότι εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἡ Δυναστεία, καὶ αἱ συγγενεῖς λέξεις Δυνασεύω, Δυνασικῶς κ. τ. λ. παριστάνουσιν ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔννοιαν βίας καὶ τυραννίας, τὴν ὁποίαν δὲν ἐννοεῖ ἐνταῦθα ὁ Ἰσοκράτης, ἀν καὶ καμμίαν φορὰν εὑρίσκεται καὶ αὐτὴ εἰς τοὺς παλαιούς συγγραφεῖς. Η'. Ὅτι τὸ Ἄλλὰ σώζεται καὶ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὰ κοινὰ Λεξικά, καὶ εἰς τὰ κοινὰ συγγράμματα καὶ ποιήματα εὑρίσκεται. Λέγομεν ὡσαύτως καὶ, Ἀμῆ, τὸ ὁποῖον εἶναι κυρίως, Ἀμμή, ἦγουν, Ἄν μῆ, συνώνυμον τοῦ, Εἰ μί. Καὶ ἐπειδὴ εἰς πολλὰς περιστάσεις εἶναι σχεδὸν ἀδιάφορον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν νὰ μεταχειρισθῇ τὸ, Εἰ μῆ, ἢ, τὸ Ἄλλὰ, διὰ τοῦτο ἡ κοινὴ λαμβάνει πολλάκις τὸ συνώνυμον Ἀμμή καταχρηστικῶς ἀντὶ τοῦ Ἄλλὰ. Ἡ κυρία τοῦ σημασία φαίνεται εἰς τοῦτο τὸ παράδειγμα « Τί ἄλλο δηλοῦσι τὰ ἄλογα » ἀμῆ (γρ. ἀμμή) μόνον πολέμους (2); » ἦγουν τί ἄλλο δηλοῦσιν, εἰ μῆ δηλοῦσιν (ἢ ἂν μῆ δηλώσι) πολέμους. Καμμίαν

(1) Ἴσως ὅμως καὶ, Πρωτῆτερος, διὰ τοῦ ὁ κατὰ συγκοπὴν τοῦ, Προτερῆτερος, ἀπὸ τὸ Προτεραιέτερος τοῦ Ἀριστοφάνους (ἱππ. 1165). Τὸ Ἀρχήτερος ἢ εἶναι ἀπὸ τὸ Ἀρχαίτερος συγκριτικὸν τοῦ Ἀρχός, ἢ κατὰ συγκοπὴν ἀπὸ τὸ Ἀρχαιότερος συγκριτικὸν τοῦ Ἀρχαῖος, ὡς ἔλεγον καὶ Γεραίτερος καὶ Παλαιέτερος ἀντὶ τοῦ Γεραϊότερος καὶ Παλαιότερος.

(2) Θέατρ. Πολιτ. Κεφ. γ', σελ. 42.

φορὰν λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ, Εἰ δὲ μὴ, καθὼς εἰς τοὺς εἵχους τούτους τοῦ Ἑρωτοκρίτου (σελ. 197),

Εἰς τὰ καλὰ μου μ' εὗρηκε, νὰ ζήσης, θυγατέρα·

Ἀμὴ (γρ. Ἀμμή) κακὴ γιὰ λόγου του ἦτον ἐτούτῃ ἡ μέρα.

ἤγουν, Εἰ δὲ μὴ, ἡ Ἄν δὲν μ' εὗρισκεν εἰς τὰ καλὰ μου, κ. τ. λ. Ἡ κατάχρησις τοῦ, Εἰ μὴ, ἀντὶ τοῦ, Ἀλλὰ, εὐρίσκεται καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τόσον πλέον ἀξία σημειώσεως, ὅσον εἶναι σπανία (1), καὶ διὰ τοῦτο ἱκανὴ νὰ προξενήσῃ ἀσάφειαν, καθὼς τῶντι καὶ τὴν ἐπροξένησεν εἰς ταύτην τοῦ Ἀριστοφάνους (Λυσιστρ. 942 καὶ 943) τὴν ῥῆσιν,

Οὐχ ἡδὺ τὸ μύρον, μὰ τὸν Ἀπόλλω, τουτογί,

Εἰ μὴ διατριπτικόν γε (ἴσ. τε) κοῦκ ὄξον γάμων.

εἰς τὴν ὁποίαν οἱ τὸ Εἰ μὴ, εἶναι ἀντὶ τοῦ Ἀλλὰ (τοῦ κοινῶς Ἀμμή), μόνῃ τῆς σημερινῆς γλώσσης ἡ παράθεσις δύναται νὰ σὲ πληροφορήσῃ. Θ'. Ὅτι τὸ Καλός, τὸ ὁποῖον εἰς τοὺς παλαιούς ἐσήμαινε τὸν σήμερον λεγόμενον Εὐμορφον, ἡ Ὠραῖον, σημαίνει τώρα τὸν Ἀγαθὸν καὶ τίμιον. Ἡ κατάχρησις προήλθεν ἀπὸ σπανίους τινὰς περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας οἱ παλαιοὶ τὸ μετεχειρίζοντο ὡς συνώνυμον τοῦ Ἀγαθός. Τοιαύτην ἔννοιαν εἶχεν εἰς τὸ συμπλεκόμενον, Καλὸς κάγαθος, ἡ διὰ μιᾶς λέξεως, Καλοκάγαθος, τὸ ὁποῖον ἔμεινε καὶ εἰς ἡμᾶς, καθὼς καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ οὐσιαστικὸν Καλοκαγαθία. Ἄλλου ὁμως περισσό-

(1) Ὅταν ἡ γλῶσσα δηλαδὴ ἦτον ἔτι εἰς τὴν ἀκμὴν της· ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι, καὶ μάλιστα οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, μετεχειρίσθησαν συχνὰ τὸ, Εἰ μὴ, ἀντὶ τοῦ Ἀλλὰ, καὶ τοῦτο πάλιν ἀδιαφόρως ἀντὶ τοῦ Εἰ μὴ. Ὅθεν ὁ μέν Ματθαῖος (12, η') λέγει, « Οὐδένα εἶδον, Εἰ μὴ » τὸν Ἰησοῦν μόνον » ὁ δὲ Μάρκος (Θ, η'), « Οὐδένα εἶδον, ἈΛΛΑ τὸν » Ἰησοῦν μόνον ».

τερον δὲν ἐφαίνετο ἡ συνωνυμία αὕτη παρὰ εἰς τὰ οὐδέτερα
Καλὸν, καὶ Ἀγαθὸν (Ίλιάδ. ι', 615),

ΚΑΛὸΝ τοι σὺν ἐμοὶ τὸν κῆδεν, ὅς κέ με κῆδῃ,

καὶ (Ίλιάδ. ω', 425),

ὦ τέκος, ἦ ρ' ἈΓΑΘὸΝ καὶ ἐναΐσιμα δῶρα διδοῦναι.

Εἰς τοὺς Πτολεμαϊκοὺς χρόνους ἡ κατάχρησις ἐπροχώρησεν
εἰς τόσον, ὥστε δὲν εἶναι ἄλλο συνεχέστερον εἰς τοὺς Ἑβδο-
μήκοντα παρὰ ταύτην τὴν σημασίαν. Ἀρκεῖ μόνον τὸ γνω-
στὸν καὶ εἰς αὐτοὺς τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς κανδηλάπτας, « Οὐοί
» οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν, καλὸν, καὶ τὸ καλὸν, πονηρὸν (1) ».

Ἐάν ἡ Θεματογραφία γίνεται, δὲν λέγω μὲ ταύτην τὴν
ἐξέτασιν, ἐπειδὴ οὔτε εἰς ὅλας τὰς περιόδους τῆς μαθη-
σεως ἀρμόζει, οὔτε ὅλοι ἴσως οἱ διδάσκαλοι εἰς τὰς παρ-
ούσας περιελάσεις εἶναι ἱκανῶς προετοιμασμένοι εἰς ταύτην
τὴν γυμνασίαν, ἀλλὰ μὲ ἐξέτασιν ὅσον εἶναι δυνατόν ὁμοίαν
καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔχουσιν μὲ τὴν προειρημένην, ἀπολαμ-
βάνουσιν ἐνταυτῷ δύο καλὰ οἱ σπουδάζοντες· φυλάσσουν
εἰς τὴν μνήμην μὲ περισσοτέραν εὐκολίαν τὴν ὀρθὴν χρῆσιν
τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· ἔπειτα καὶ μαθαίνουν κατὰ μικρὸν
τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, ἀνακαλύπτουντες ἡμέραν ἐξ
ἡμέρας τὰ γενέθλια, τὰς ἀνωμαλίας, τοὺς χυδαῖσμούς αὐ-
τῆς, καὶ τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως αὐτῶν. Ὅταν, παρα-
δείγματος χάριν, διδαχθῇ ὁ μαθητὴς σου τὴν ἐτυμολογίαν καὶ
χρῆσιν τοῦ Ἀμμή, θέλει τὸ ἔχειν ἐντροπὴν νὰ μεταχειρίζεται
εἰς τόπον αὐτοῦ, ἢ τοῦ Ἀλλά, τὸ Ἰταλικόν, Ma. Ἡ
ἀπὸ ξένους δάνεισις, ἢ νὰ τὸ εἶπω καθαρώτερα, ψωμο-
ζήτησις λέξεων καὶ φράσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας γέμουναι αἱ

(1) Ἡσαίου ἐ', 20.

ἀποθῆναι τῆς γλώσσης, σιμά τῆς ἀτιμίας, δίδει καὶ παντελοῦς ἀπαιδευσίας, ἥ καὶ ἡλιθιότητος, ὑπόληψιν. Ἐάν ἦναι ποτὲ καλὸν ἢ ὑπερφηανία, τότε βέβαια ἔχει τὸν τόπον τῆς, ὅταν γεννᾶται ἀπὸ τὴν μεγαλοφροσύνην, τὴν ὁποίαν ἐμπνέει εἰς τὰς εὐγενεῖς ψυχάς, ἡ ἀγάπη τῆς ἰδίας πατρίδος, καὶ γλώσσης. 'Τί ὠφελεῖ τῶν ἀλλοτρίων γλώσσῶν ἢ εἰδήσεις, ὅταν λαμβάνῃ τις ἀπ' αὐτάς ὅχι ὅ,τι δύναται νὰ διορθώσῃ, ἀλλ' ὅ,τι διασρέφει καὶ ἀσχημίζει τὴν γλώσσάν του; Ἡ χρεία τὴν ὁποίαν ἀπὸ τὰς ἄλλας ἔχει ἡ ἡμετέρα εἶναι πολλὰ ὀλίγη, ἐπειδὴ παρασέκει σιμά τῆς ἡ ὑπέρπλουτος αὐτῆς μήτηρ, ἐτοίμη νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν ὅ,τι τῆς λείπει, ἐάν μόνον ἔχωσι τὴν τέχνην νὰ τὸ λαμβάνωσιν οἱ λαμβάνοντες χωρὶς σπαραγμόν. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο, δὲν ἐξεύρω διὰ ποίαν αἰτίαν ζητοῦμεν νὰ τὴν γεμίσωμεν ἀπὸ τῶν ἄλλων γλωσσῶν τὰ ἰδιώματα. Ὡς νὰ μὴν ἦσαν ἀρκετοὶ ὅσοι Τουρκισμοὶ τὴν ἐμίαναν, τὴν πολιορκοῦσι σήμερον οἱ Γαλατισμοί, οἱ Ἰταλισμοί, οἱ Γερμανισμοί, πανταχόθεν, καὶ τὴν πνίγουσιν.

Ἐξω ἀπὸ τὰ προσημειωθέντα καλὰ, τὰ ὁποῖα προξενεῖ εἰς τοὺς νέους ἡ γινομένη μετὰ λόγου Σεματογραφία, θελεῖ προξενήσῃ καὶ τὸ πολυτιμότεον ἀπάντων, τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ζῆλον, ἐάν ἔχῃ τὴν τέχνην ὁ διδάσκαλος νὰ ἐκλέγῃ ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὰ βιβλία, καὶ νὰ διδῇ συνεχῶς εἰς τοὺς Σεματογραφοῦντας τοιαῦτα παραδείγματα, ὁποῖα εἶναι ἱκανὰ (καθὼς τὸ πρὸ μικροῦ μικρὸν παράδειγμα τοῦ Ἰσοκράτους) νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν τὴν ὄρεξιν νὰ ὠφελήσωσι τὴν πατρίδα των. Εἶναι πρᾶγμα ἀναγκαῖον νὰ συνειθισθῶσι σύγκριρα νὰ ἐνθουσιάζωνται διὰ τὸ καλόν, διδασκόμενοι ὅτι μόνον τὸ ὠφέλιμον εἶναι καλόν, καὶ μόνον τὸ καλὸν ἄξιον ἀγάπης καὶ σπουδῆς, κατὰ τὸ πολυθρόλλητον ἄσμα, τὸ

ὁποῖον ἐψάλλαν αἱ Μοῦσαι καὶ αἱ Χάριτες εἰς τοῦ Κάδμου τοῦ γάμους·

Ὅτι καλὸν φίλον ἐστὶ· τὸ δ' οὐ καλὸν οὐ φίλον ἐστὶ.

Τοῦτ' ἔπος ἀθανάτων ἦλθε διὰ σομάτων.

Ἀναγκαῖον εἶναι νὰ λέγεται συνεχῶς εἰς αὐτοὺς ὅ,τι ἔλεγεν Σωκράτης εἰς τοὺς μαθητάς του· « Ἐπιθυμεῖς νὰ τιμᾷς « ἀπὸ τὴν πατρίδα σου; τὴν πατρίδα σου πρέπει νὰ ὠφελῇς » Ἐλέγεις νὰ θαυμάζῃ ὅλη ἡ Ἑλλάς τὴν ἀρετὴν σου; τὴν Ἑλλάδα προθυμοῦ νὰ εὐεργετῇς (1) » τὴν σήμερον μάλιστα ὅποτε, κατὰ θεῖαν μοῖραν, ἡ ἀναξωωθεῖσα Ἑλλάς ἀνταμείβῃ μὲ τὰ φιλόσοργα καὶ μητρικά της ἐναγκαλίσματα τοῦ ἔρασός καὶ δημιουργοῦς τῆς δόξης αὐτῆς.

Ὅταν μὲ τοιαῦτα καθαρὰ νάματα ποτίξης τὰς ἀπαλὰς τῶν μαθητῶν σου ψυχὰς, ὅταν τοὺς ἐλευθερώσῃς ἀπὸ τῆς ἀηδίας καὶ τοὺς ματαιοὺς κόπους τῆς ἀμεθόδου παραδόσεως, ὅταν, ὄχι μόνον εὐκόλον, ἀλλὰ καὶ ἡδονικὴν καταστήσῃς εἰς αὐτοὺς τὴν μάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τότε θέλεις τοὺς ἰδεῖν νὰ καταγίνωνται, ὄχι εἰς τὰς πρὸ μικροῦ σημειωθείσας ματαιοπονίας, αἱ ὁποῖαι ἐγίναν πάντοτε πρόδρομοι τῆς μελλούσης τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν ἐθνῶν διαστροφῆς, ἀλλ' εἰς μεταφράσεις Ἑλληνικῶν καὶ ξένων βιβλίων, εἰς παρατηρήσεις ὠφελίμους εἰς τὴν μάρφωσιν τῆς κοινῆς γλώσσης, καὶ εἰς τὴν εὐμέθοδον παράδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς, εἰς ὀλίγα λόγια, εἰς ὅλα τὰ καλὰ, ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα νὰ ἐκπλύνωσιν τὸν πολυχρόνιον ῥύπον, μὲ τὸν ὁποῖον κατησβόλωσε τὸ εὐμορφώτατον τῆς Ἑλλάδος πρόσωπον ἡ βαρβαρότης. Ὅταν

(1) Ξενοφ. Ἀπομν. Β', α, «Εἴτε ὑπὸ τίνος πόλεως ἐπιθυμεῖς τιμᾶσθαι, ἢ τὴν πόλιν ὠφελητέον· εἴτε ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης ἀξιοῖς ἐπ' ἀρετῇς ἢ θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα πειρατέον εὐ ποιεῖν».

τοιούτοι μαθηταὶ ἐκβαίνουσιν ἀπὸ τὰς χεῖράς σου δημιουργημένοι ὡς ἀγάλματα καλὰ, τότε κατεσάθης, σὺ διδάσκαλε, ὅς τις ἀν ἦσαι, τῆς πατρίδος ὁ μέγιστος εὐεργέτης, ἐπειδὴ εὐρηκας τὴν τέχνην καὶ πολυπλασιάζης τοὺς εὐεργέτας αὐτῆς· καὶ ἡ δύρα τοῦ φροντιστηρίου σου εἶναι ἀξία νὰ φέρῃ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην,

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ ΕΥΕΡΓΕΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Εάν ἴσως τινὲς ἀπὸ τοὺς διδασκάλους δυσαρεστηθῶσιν εἰς ὅσα λέγω περὶ αὐτῶν, εἶναι ὅμως ἐξ αὐτῶν καὶ γνήσιοι φίλοι τῆς δόξης τοῦ γένους αὐτῶν πολλοὶ (1), οἱ ὅποιοι ἄλλο εἰς τοὺς

(1) Ἀπὸ τοὺς φιλογενεῖς τούτους διδασκάλους, τῶν ὁποίων, δι' εὐτυχίαν τῆς Ελλάδος, ὁ ἀριθμὸς πληθύνεται καθ' ἡμέραν, ἀρκοῦμαι κατὰ τὸ παρὸν νὰ ὀνομάσω ΛΑΜΠΡΟΝ τὸν ΦΩΤΙΑΔΗΝ, διδάσκαλον τοῦ ἐν Βουκορεσίᾳ Ἑλληνικοῦ γυμνασίου. Ἀκούω ὅτι ὁ σοφὸς οὗτος διδάσκαλος ἔχει τάξιν καὶ μέθοδον εἰς τὰ μαθήματά του· λέγουσιν, ὅτι καὶ οἱ ἐξερχόμενοι ἀπὸ τὸ γυμνάσιον αὐτοῦ νέοι, παρὰ τὴν εἰδησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, εἶναι σχολισμένοι καὶ μετ' ἤθη χρηστὰ, καὶ μετ' ἐπιμέλεια ὄντως Ἑλληνικά. Τοῦτο τοῦ ΛΑΜΠΡΟΥ τὸ εὐεργέτημα εἶναι ἐτι ἀξιολογώτερον, ἀλλ' ὅχι παράδοξον. Ἡ εὐμεθοδία τῆς παραδόσεως προσηλθούσα τὰς νέας ψυχὰς εἰς τὰ μαθήματα, φυσικὰ τὰς μακρύνει ἀπὸ πολλὰς ἄλλας αἰσχυρὰς ἐπιθυμίας καὶ ἀσχολίας· «ὥς εἰ καὶ μὴδὲν » ἄλλο θυνήσεται τὰ μαθήματα ταῦτα ποιεῖν ἀγαθόν, ἀλλ' οὖν ἀπο- » τρέπει γὰρ τοὺς νεωτέρους πολλῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων » (Ἰσοκράτ. Παναθην.). Ἐξ ἐναντίας ἡ ἀμεθοδία, αὐξάνουσα τοὺς κόπους ὑπέρμετρα, ἀηδιάζει καὶ ψυχραίνει τὰς ψυχὰς, καὶ γεννᾷ εἰς αὐτάς τὴν μητέρα πάντων τῶν κακῶν, τὴν ἀργίαν· διότι ἀργὸς εἶναι ὅχι μόνον ὅς τις δὲν ἐργάζεται, ἀλλὰ καὶ ὅς τις ἐργάζεται ἀνάποδα. Τοῦ τοιούτου γράφουσιν αἱ χεῖρες, ἀπαγγέλλει τὸ σῶμα, ἀλλ' ἡ ψυχὴ δὲν μετέχει τίποτ' ἀπ' αὐτά.

Τὸ χρεωστούμενον τοῦτο εἰς σέ, ΛΑΜΠΡΕ, ἐγκώμιον ἦτο γραμμένον, ὅταν ἤκουσα ὅτι ὁ θάνατος ἐξέρρησε τὴν Ελλάδα ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν σου. Τίς ἄλλος παρὰ τοὺς μαθητάς σου δύναται νὰ παρηγορήσῃ τῆς

αὐτοσχεδίου τοὺς στοχασμοὺς δὲν θέλουν εὐρεῖν, παρ' ὅσα αὐτοὶ καὶ ἐσυλλογίσθησαν πρὸ πολλοῦ, καὶ εἰς ἔργον ἔβαλαν, ὅσον ἐσυγχώρουν αἱ παρούσαι δυσυχεῖς περιστάσεις. Εἰς αὐτοὺς λοιπὸν ἀποδίδωμι, εἰς αὐτοὺς θαρρῶν, ἀπ' αὐτοὺς ἐλπίζων τῆς κοινῆς πατρίδος τὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὰ καλὰ προκοπὴν, κρίνω ἀναγκαῖον νὰ προσθέσω εἰς τὰ περὶ τῆς Θεματογραφίας, ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐξηγήσιν τῶν ποιητῶν ἢ συγγραφέων.

Ἄλλο δὲν εἶναι ἡ ἐξηγήσις αὕτη παρὰ τὸ ἀντίστροφον τῆς Θεματογραφίας, κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρουσα, ὅτι πρέπει νὰ προηγήται ἐκείνης περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον διάστημα χρόνου, ἐπεὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ Θεματογραφῇ ὁ μαθητὴς, πρὶν τοῦλάχιστον νὰ μάθῃ διὰ τῆς ἀναγνώσεως τοὺς σχηματισμοὺς τῶν μερῶν τοῦ λόγου. Καθὼς τῆς Θεματογραφίας, οὕτω καὶ τῆς ἐξηγήσεως ἡ μέθοδος πρέπει νὰ ᾖναι τοιαύτη, ὅποια νὰ προσενῇ ἐνταυτῷ ὠφέλειαν καὶ ἡδονὴν εἰς τοὺς σπουδάζοντας τὴν γλῶσσαν. Ἄλλ' ἡ συνήθης μέθοδος δὲν εἶναι καλὴ κἀνὲν ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα νὰ κάμῃ· διότι καὶ ἡ ἐκλογὴ τῶν ποιητῶν, ἡ συγγραφέων, γίνεται χωρὶς κρίσιν, καὶ ἡ ἐξηγήσις εἶναι τόσον ἀηδὴς, διὰ τὴν ἄλογον συσσωρεύσιν πολλῶν κοινῶν λέξεων καθ' ἑκάστην Ἑλληνικὴν, ὥστε δικαιότερον ἤθελε δώσειν τις εἰς τὴν τοιαύτην συσσωρεύσιν τὸ ὄνομα τῆς Ψυχοκτασίας παρὰ, μὲ τὸ ὅποιον κοινῶς τὴν ὀνομάζουσι, τῆς Ψυχαγωγίας. Τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο παράδειγμα, τὸ ὅποιον ἔλαβον ἀνωτέρω ἀπὸ τὸν Ἰσοκράτην, ἀρκεῖ νὰ μά-

Ἑλλάδος τὴν λύπην; καὶ τί μένει πλέον εἰς ἐμὲ ἄλλο παρὰ νὰ πέμψω εἰς τὸν τάφον σου τὸν μικρὸν τοῦτον, ἀλλ' ἀπὸ ψυχῆς ἐξερχόμενον ἔπαινον εἰς τὴν μακαρίαν σου ψυχὴν; Διωνία σου ἡ μνήμη! « Γαῖαν » ἔχοις εὐλαφράν! »

ἀποδείξῃ τὴν ἀτοπίαν τῆς τοιαύτης μεθόδου, ἐὰν τὸ ὑποθέσωμεν τώρα, ὅχι ὡς θέμα, ἀλλ' ὡς ἀνάγνωσιν, ψυχαγωγὴ μείνῃ εἰς τοῦτον τὸν τρόπον· « ΓΑΡ, διότι, ἐπειδὴ, ἌΠΑΝ-
 » ΤΕΣ, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ΦΙΛΟΥΣΙΝ, ἀγαποῦν, ἀσπά-
 » ζονται, περιποιοῦνται, ΟΥ ΤΟΥΣ, ὅχι ἐκείνους τοὺς
 » ἀνθρώπους, ΚΕΚΤΗΜΕΝΟΥΣ, οἱ ὅποιοι ἀπέκτησαν,
 » ἐκέρδησαν, ΣΦΙΣΙΝ Αὐτοῖς, διὰ τὸν ἑαυτὸν των, διὰ
 » λόγου των, ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΝ, ἐξουσίαν, δύναμιν, κράτος,
 » ἡγεμονίαν, βασιλείαν, ΜΕΓΙΣΤΗΝ, μεγαλωτάτην, πλα-
 » τυτάτην, ἈΛΛΑ, ἀμὴν, ΤΟΥΣ ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΟΥΣ,
 » ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐγιναν, ἐχρημάτισαν, κατεσάθησαν, Αἰ-
 » ΤΙΟΥΣ, αἰτία, ἀφορμή, ἙΛΛΗΣΙ, εἰς τοὺς Ἕλληνας
 » ΠΛΕΙΣΤΩΝ, πολλοτάτων, περισσῶν, ἈΓΑΘΩΝ, κα-
 » λῶν, χρησίμων, ὠφελίμων πραγμάτων ». Ἱ Τίς δύναται νὰ
 παραβάλῃ ταύτην τὴν ἐξήγησιν μὲ τὴν Θεματικὴν ἐκείνην τὴν
 πρώτην, χωρὶς νὰ ἐκφωνήσῃ ὅ,τι ἔλεγεν εἰς ἀπὸ τοὺς Δειπνο-
 σοφιστὰς τοῦ Ἀθηναίου (1) πρὸς τοὺς τοιοῦτους μωρολόγους
 Γραμματικούς; « Τί γὰρ ὄφελος τῶν τοσούτων ὀνομάτων, ὧ
 » Γραμματικέ, πάντας ἐπιτρίψαι μᾶλλον ἢ σωφρονίσαι δυ-
 » ναμένων τοὺς ἀκούοντας; » Ἱ Διὰ τί τοσαύτη λέξεων ἀσωτία
 καὶ ἀληθινὴ λογοδιάρροια, ἥτις ὅχι μόνον διδάσκει τοὺς μα-
 θητὰς τὴν φλυαρίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐμποδίζει νὰ καταλάβωσιν
 ἀκριβῶς ἐκάστης λέξεως τὴν δύναμιν. Τότε μόνον συγχωρεῖται
 τῶν λέξεων ἡ συμφόρησις, ὅταν ἡ κοινὴ γλῶσσα ἀδυνατῇ νὰ
 παραστήσῃ διὰ μιᾶς λέξεως τὴν ἔννοιαν.

Εἶπα ὅτι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ ἔρευνα πρέπει νὰ συν-
 οδεύεται πάντοτε μὲ τὴν ἔρευναν τῆς κοινῆς. Καθὼς λοιπὸν εἰς
 τὴν ἰδίως λεγομένην Θεματογραφίαν, ἡ μετάφρασις ἐκ τῆς

(1) Βιβλ. XIII, σελ. 610.

κοινῆς γλώσσης ἐγίνετο διὰ γυμνασίαν τῆς Ἑλληνικῆς, οὗτο
ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὴν ἐξήγησιν, ἢ ψυγαγωγίαν, ἢ μετάφρα-
σιν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς πρέπει νὰ γίνεται θεῖμα καὶ γύμνασ-
μα τῆς κοινῆς. Εἶναι πρᾶγμα πολλοῦ γέλωτος ἄξιον, νὰ καταγινώ-
μεθα εἰς τὴν ἔρευναν τῆς παραγωγῆς, ἐτυμολογίας, γραφῆς
καὶ συντάξεως τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων, καὶ νὰ μὴ γνωρίζωμεν
τὰς λέξεις, μὲ τὰς ὁποίας παριστάνομεν καθ' ἑκάστην τὴν
ἐννοίαν τῆς ψυχῆς ἡμῶν, μηδὲ τῆς συντάξεως αὐτῶν τὸν τρό-
πον. Ἐκείναι διὰ τί συνέβη ἡ τοιαύτη ἐπονείδιστος ἄγνοια; διότι
ἡμετέροις εἰς τὰ σχολεῖα ἡ ἀδιαλείπτως παραβολὴ καὶ παράθεσις
τῶν δύο γλωσσῶν· διότι οἱ διδάσκαλοι ἐπεχείρησαν νὰ κάμωσι
τοὺς μαθητὰς τῶν Πλάτωνος καὶ Ξενοφώντος, ἡγουν ἐμπαί-
οντο εἰς τὸ ἀδύνατον, καὶ τοὺς ἀφήκαν νὰ γράψωσι τὴν
κοινὴν γλῶσσαν χειρότερα παρὰ τοὺς ὑδροφόρους καὶ ξυλοφό-
ρους.

Ὀλίγα παραδείγματα δὲν ἤθελαν εἶσθαι ἔξω τοῦ καιροῦ
νὰ καταστήσωσι σαφέστερον ὅ,τι λέγω. Ὅταν παρατηρήσῃς
μὲ τὸν μαθητὴν σου, ὅτι ὁ Γέλως εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ὁμήρου
εἶχε δύο σχηματισμοὺς Γέλως Γέλως, καὶ Γέλος Γέλου
(Ὁδυσ. υ', 8 καὶ 346), τοιαύτη παρατήρησις γεννᾷ ἄλλην ἐν-
ταυτῷ παρατήρησιν ταύτην, ὅτι ἀπὸ τὸν σχηματισμὸν τοῦτον
τὸν δεύτερον παράγεται τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ οὐσιαστικόν
οὐδέτερον Γέλιον καὶ Γέλια (ὡς ἀπὸ τὸ Λόγος, τὸ Λόγιον
καὶ τὰ Λόγια), καὶ ὅτι ἐπομένως πρέπει νὰ γράφεται διὰ τοῦ
ι, καὶ ὄχι Γέλειον, ἢ Γέλοιον, ὡς τὸ γράφουσι γελοῖως οἱ
Λεξικογράφοι τῆς κοινῆς γλώσσης, συγχέοντες αὐτὸ μὲ τὸ
ἐπίθετον Γελοῖον.

Φέρω δεύτερον παράδειγμα ἀπὸ τοὺς Λεξικογράφους τῶν
Κοιτάζω, ἡγουν βλέπω, τὸ ὅποιον αὐτοὶ γράφουσιν ἀπαράλ-
λάκτως ὡς τὸ Κοιτάζω, ἡγουν ἀναπαύσασθαι εἰς τὴν κοίτην.

Καὶ τοῦτο μὲν ὅτι γράφεται ὀρθῶς, γίνεται φανερόν ἀπὸ τὴν κοινὴν φράσιν, « Ἐκοίταζαν τὰ ὀρνίθια » ἤγουν, Ἰπῆγαν εἰς τὴν κοίτην, ἀπὸ τὴν σύνθετον μετοχὴν Κατακοιτασμένος, ἢ Κατακοιτάμενος, μὲ τὴν ὁποίαν σημαίνομεν τὸν ἐξ ἄρρωστίας κλινήρη, καὶ τέλος, ἀπὸ τοῦ Πενθάρου (1) τὸ, « Ἀνὰ » βωμόν θεᾶς κοιτάξατο ». Ἄλλ' ὅταν σημαίῃ τὸ Βλέπω, πιθανὸν εἶναι ὅτι πρέπει νὰ γράφεται Κυττάζω, ὡς Αἰολικὴ ἀρχαιοτάτη λέξις, ἀντὶ τῆς ὁποίας οἱ Ἀττικοὶ ἔλεγον Κυπτάζω, καθὼς μετεσχημάτισαν καὶ ἄλλα Αἰολικὰ ῥήματα, οἷον τὸ Κόσσω (2), Νίσσω, Ὄσσω, Πέσσω, ἢ Πέττω, εἰς τὸ Κόπτω, Νίπτω, Ὄπτω καὶ Πέπτω. Τὸ Κυπτάζω, ὡς ἡ παραγωγή του τὸ φανερώνει (ἀπὸ τὸ Κύπτω), ἐσήμαινε κυρίως τὸ, Σκυπτὸς θεωρῶ τί, ἐνασχολοῦμαι, καταγίνομαι, διατρίβω, καὶ χρονίζω εἰς αὐτὸ, καὶ ἀκολουθῶς ἐπιμελοῦμαι καὶ φροντίζω δι' αὐτό. Ὅστις βάλλει τὴν φροντίδα του εἰς τίποτε, ἐξ ἀνάγκης ἀμελεῖ καὶ παραβλέπει τὰλλα ὅθεν σημαίνει πρὸς τούτοις τὸ Κυπτάζω (κατὰ τὸν Σουΐδαν), καὶ τὸ Ἀναβάλλω, ἤγουν ἀφίνω εἰς ἄλλον καιρόν. Ὅλοι σχεδὸν αἱ σημασίαι αὗται σώζονται εἰς τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ Κυττάζω· οἷον « Τί με κυττάξεις εἰς τὸ πρόσωπον; Τί κυττάξεις, καὶ » δὲν κάμνεις ὅ,τι σὲ εἶπα; Κυττάζω νὰ μάθω τίς τὸ ἔκαμε ». Ὁ Ἀριστοφάνης, ἀπαριθμῶν τὰς διαφοροὺς οἰκιακὰς ἀσχολίας τῶν γυναικῶν, λέγει (Λυσιστρ. 17),

Ἡ μὲν γὰρ ἡμῶν περὶ τὸν ἀνδρ' ἐκύπτασεν·
Ἡ δ' οἰκέτην ἤγειρεν· ἡ δὲ παιδίον
Κατέκλινεν· ἡ δ' ἔλουσεν· ἡ δ' ἐφώμισεν.

(1) Ὀλυμπ. XIII, 106.

(2) ἴσως ἀπὸ τὸ Αἰολικὸν Κόσσω εἶναι τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ Κοσσιῶ (ἤγουν κόπτω μὲ τὸ θρέπανον), τὸ ὁποῖον οἱ Λεξικογράφοι γράφουσι δι' ἐνὸς μόνοι σ.

ἡγουν « Ἄλλη ἀπὸ ἡμᾶς κυττάζει τὸν ἄνδρα της· ἄλλη ἐξυπνί-
 » ζει τὸν δοῦλον· ἄλλη κοιμίζει τὸ παιδίον της· ἄλλη τὸ λούει,
 » καὶ ἄλλη τὸ ταγίζει ». Διὰ τοῦτο ἔφερα παράδειγμα τούτους
 τοῦ Ἀριστοφάνους τοὺς σίχους, ὅτι τὸ Ἐκύντασεν ἐξηγήθη
 ὀλίγον διαφόρως ἀπὸ τινὰς φιλολόγους· ὅθεν φαίνεται καὶ πάλιν
 ἡ ὠφέλεια τῆς κοινῆς γλώσσης εἰς τῆς Ἑλληνικῆς τὴν κατὰ-
 ληψιν, καθὼς καὶ ταύτης εἰς διόρθωσιν ἐκείνης. Ὅταν ὁ Πλοῦ-
 ταρχος (Λακων. Ἀποφθ.) λέγῃ, ὅτι ὁ Λυκουρgeois ἀπηγί-
 ρευσεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ ἐκδύνωσι τοὺς φονευθέντας
 ἐχθροὺς, προσθίτει τὴν αἰτίαν ταύτην, « Ὅπως μὴ, κυπτά-
 » ζοντες περὶ τὰ σκῦλα, τῆς μάχης ἀμελῶσιν », ἡγουν, Διὰ
 νὰ μὴν ἀμελῶσι τὸν πόλεμον, κυττάζοντες νὰ ἐκδύσωσι τοὺς
 νεκροὺς ἀπὸ τὰ ὄπλα των. Οὕτω λέγομεν, « Κυττάζε τὴν
 » δουλείαν σου » ἡγουν, Ἀσχολοῦ εἰς τὸ ἔργον σου, καὶ μὴ
 περιεργάζεσαι ἄλλα· καὶ « Μ' ἐκύνταξεν εἰς τὴν χρεῖαν μου »
 ἡγουν, Μ' ἐπεμελήθη καὶ μ' ἐδοθήθησε.

Εἶναι λέξεις ἄλλαι, τῶν ὁποίων ἡ γένεσις ἔγινεν ἁόηλος, ἢ
 διότι δὲν εὐρίσκονται εἰς τοὺς σωζομένους παλαιούς συγγρα-
 φεῖς, ἢ εἰς τὰ παλαιὰ σωζόμενα Λεξικά, ἢ διότι ὁ σχηματισμὸς
 αὐτῶν εὐρίσκεται εἰς μίαν μόνην Διάλεκτον. Τοιοῦτον εἶναι τὸ
 Φούκτα, ἀντὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκομεν εἰς τοὺς Συγγραφεῖς τὸ
 Δράξ. Τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἐσήμαινεν ὅσον ἐμπορεῖ νὰ χωρήσῃ
 τῆς χειρὸς ἡ κοιλότης, ἥτις γίνεται ἀπὸ τῶν δακτύλων τὴν
 πρὸς ἀλλήλους γύρωσιν· ἔπειτα κατὰ τοὺς Πτολεμαίους
 χρόνους, ἴσως καὶ ἀρχήτερα, ἔλαβεν ἡ Δράξ τὴν σημασίαν
 καὶ αὐτῆς τῆς κοίτης χειρὸς, ἡγουν ἐσήμαινε καὶ τὴν κοινῶς
 λεγομένην Φουκτίαν καὶ τὴν Φούκταν. Μ' ὅλον τοῦτο, καὶ τὸ
 βαρβαρόσχημον, Φούκτα, εὐρίσκεται εἰς τὸν Ἡσύχιον, σχη-
 ματισμένον Ἀττικῶς, Πύκτη, καὶ ἐξηγημένον ἀπὸ τὸν
 Λεξικογράφον διὰ τοῦ Γρόνθου. Ἐτρέψαμεν λοιπὸν τὸ Πύκτη

εἰς τὸ Φούκτα, καθὼς ἀπὸ τὸ Φύσκη ἐσχηματίσαμεν τὸ Φούσκα (1). Κατ' ἄλλο δὲν διαφέρουσιν ἐν ἀπὸ τᾶλλο ταῦτα, πλὴν ὅτι τὸ Φούκτα προσέλαβε καὶ τρίτον Αἰολισμόν ἢ Δωρισμὸν, τὴν μεταβολὴν τοῦ π εἰς τὸ φ. Οὕτως ἔλεγον ἐκεῖνοι Φερσεφάτταν τὴν Περσεφόνην· οὕτω λέγομεν ἡμεῖς (διὰ τὴν μὴν ἀπαριθμῶ πολλὰς ἄλλας τοιαύτας μεταβολάς, εἰς ὅλους γνωσάς) Φτενόν, τὸ λεπτόν, σχηματίζοντες ἀναμφισβόλως αὐτὸ ἀπὸ τὸ Πτηνόν, ἐπειδὴ εἰς τὴν φύσιν τῶν λεπτῶν εἶναι, καὶ τὰ πέτονται, ἤγουν τὰ σηκώνονται εὐκολὰ ἀπὸ τὴν γῆν, μὲ πολλὰ μικρὸν ἀνέμου φύσημα. Γίνεται μάλιστα ἡ παραγωγὴ τοῦ, Φούκτα, φανερά, ἀπὸ τὸ συνώνυμον Πυγμὴ, ὅθεν οἱ Ῥωμαῖοι ἐσχημάτισαν τὸ Pugnus, καὶ οἱ Ἰταλοὶ τὸ Pugno, τὸ ὅποιον εἰς αὐτοὺς εἶναι τῆς Φουκτίας καὶ τῆς Φούκτας δηλωτικόν. Πρόσθετες ὅτι καὶ τὸ Ἰταλικὸν Impugnare εἶναι τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τὸ Πυκάζω, τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ Φουκτιάζω, ὡσάν τὰ εἴπης Πυκτιάζω ἢ Πυκτάζω (2).

Ἐπειδὴ ἔπεσε λόγος περὶ Διαλέκτων, πῶς εἶναι δυνατόν τὰ παραδράμω δύο πλάνας ἄλλας τῶν Γραμματικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπροξένησαν ὅχι ὀλίγην σύγχυσιν εἰς τὴν ἰσορίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Πρώτη πλάνη εἶναι ἡ πλασθεῖσα ἀπ' αὐτοὺς καὶ ὀνομασθεῖσα Κοινὴ πέμπτη διάλεκτος, τόσον γελοιοτέρα ὅσον καὶ αὐτὸ τῆς τῶνομα εἶναι φανερά ἀντίφασις. Ἐάν ᾖ κοινὴ, πῶς εἶναι δυνατόν τὰ ᾖ Διαλέκτος; ἐάν Διάλεκτος, πῶς Κοινὴ; Διὰ τὴν διασκεδασθῇ πᾶσα περὶ τούτου ἀμφισβόλια, ἃς ὑποθέσωμεν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν συνθεμένην ὅχι ἀπὸ τόσας, ὅσας ἀληθῶς ἔχει, ἀλλὰ (διὰ τὸ εὐκατάληπτον) ἀπὸ μόνας ἑκατὸν λέξεις, καὶ διηρημένην εἰς τέσσαρας διαλέκτους. Ἀπὸ ταύτας τὰς ἑκατὸν λέξεις, νόησον, ἐπειδὴ τί-

(1) Ἰδε καὶ τὰς εἰς τὸν Ἡλιόδωρον σημειώσεις σελ. 63 καὶ 155.

(2) Ἡσύχιος, λέξ. Πυκάζουσι, καὶ Πύκτας.

ποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ νοήσῃς, ὅτι ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος περιέχει 25 ἰδίας λέξεις, 25 κοινὰς μὲ τὰς ἄλλας τρεῖς, 25 κοινὰς μὲ τὰς δύο μόνας, καὶ 25 κοινὰς μὲ μίαν μόνην ἀπὸ τὰς τρεῖς. Ἰδοὺ λοιπὸν τρεῖς κοινότητες, ἀπὸ τὰς ὁποίαις καμμία νὰ ὀνομασθῇ διάλεκτος δὲν δύναται, ἐπεὶδὴ καμμία ἀπ' αὐτὰς δὲν ἦτον εἰς κἀνὲν ἔθνος Ἑλληνικὸν ἐξαίρετος.

Ἀφοῦ μίαν φόραν ἀφήσῃ τις τοὺς κανόνας τοῦ συλλογίζεσθαι, μὴν ἀπορῇς πλέον ἢ τὸν βλέπῃς νὰ παραφέρεται, ὡς μεθυσμένος, ἀπὸ πλάνην εἰς πλάνην. Ἐπειδὴ ἔφθασαν τινεῖς νὰ ἐκφωνήσωσι Κοινὴν διάλεκτον (ἄλλο ὅμως, καθὼς εἶναι πιθανόν, νοοῦντες οἱ πρῶτοι δημιουργοὶ τοῦ ὀνόματος), ἔπρεπε καὶ νὰ μᾶς διδάξωσι ποιοὶ συγγραφεῖς, ἢ ποιηταί, μετεχειρίσθησαν τὴν κοινὴν ταύτην διάλεκτον, καθὼς ὠνόμασαν τὸν Ἡρόδοτον διὰ τὴν Ἴωνικὴν, τὸν Θουκυδίδην διὰ τὴν Ἀττικὴν, καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἄλλους. Ἔτι λοιπὸν μᾶς λέγουσι περὶ ταύτης οἱ Γραμματικοί; « Κοινὴ δὲ, ἣ πάντες χρῶμεθα, καὶ » ἣ ἐχρήσατο Πίνδαρος ». Ποτὲ δὲν ἀνέγνωσα τὴν φράσιν ταύτην, χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῶ τὸ παροιμιῶδες ἐκεῖνο κατὰ τῶν Ἱατρῶν καὶ Γραμματικῶν σκῶμμα, « Εἰ μὴ Ἱατροὶ ἦσαν, » οὐδὲν ἂν ἦν τῶν Γραμματικῶν μωρότερον (1) ». Ἄλλ' οἱ μὲν Ἱατροί, χειραγωγούμενοι ἀπὸ τὴν ἱεράν φιλοσοφίαν, ἐπανεστρεψαν τέλος πάντων, μετὰ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων πλάνας, εἰς τὴν εὐθεῖαν ἐκείνην ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς ὁ ἱατροφιλόσοφος Ἱπποκράτης· οἱ δὲ Γραμματικοί... πλὴν ἅς ἐλπίζωμεν καὶ τούτων τὴν ἐπιστροφὴν. Ὡς τόσον, καλὸν εἶναι νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ τις, Οἱ, κατ' αὐτοὺς, πάντες οὗτοι, ὅσοι μετεχειρίσθησαν τὴν κοινὴν διάλεκτον, ἦσαν ἄρα ὁ κοινὸς καὶ ἀπαιδευτός ὄχλος τῶν Ἑλλήνων; ἀλλὰ ποίας χρονικῆς

(1) Παρά τῳ Ἀθην. XV, σελ. 666.

περιόδου ὄχλος; Ἦσαν οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ πάντες παρὰ τοὺς Ἰωνας, Ἀττικοὺς, Αἰολεῖς, καὶ Δωριεῖς συγγραφεῖς καὶ ποιηταί; ἀλλὰ ποῖοι εἶναι οὗτοι οἱ Συγγραφεῖς ἢ ποιηταὶ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν οὐτ' Ἰωνες, οὐτ' Ἀττικοί, οὐτ' Αἰολεῖς, οὐτε Δωριεῖς; Ἦσαν οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταί, ὅσοι ἔγραφαν μετὰ τὴν παρακμὴν τῆς γλώσσης μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1); ἀλλ' αὐτοὶ μετεχειρίσθησαν ἄλλος ἄλλην ἀπὸ τὰς παλαιὰς διαλέκτους, οἱ περισσότεροι τὴν Ἀττικὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον. Ὅλα ταῦτα εἶναι ἀληθινὰ αἰνίγματα, τῶν ὁποίων τὴν λύσιν πρέπει νὰ προσμένωμεν ἀπ' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι καὶ τὰ προβάλλουσι. Τὸ πλέον παρὰ τὰλλα δύσλυτον ὅμως εἶναι, ὅτι τὴν κοινὴν διάλεκτον, « ἥ πάντες » χρώμεθα », αὐτὴν ταύτην μετεχειρίσθη καὶ ὁ Πίνδαρος. Τίς ἄρα εἶναι τῶν Γραμματικῶν ὁ Πίνδαρος οὗτος; Πίνδαρον ἄλλον δὲν γνωρίζω παρὰ τὸν Πίνδαρον, τοῦ ὁποίου ἔχομεν τινὰ ποιήματα. Εἰς τὰ ποιήματα ταῦτα ὀνομάζει αὐτὸς τὴν γλῶσσάν του ποτὲ μὲν Δωρικὴν (Ὀλυμπ. I, 26).

. . . . Δωρίαν ἄ-
πὸ φόρμιγγα πασσάλου
λάμβανεν.

(1) Τοῦτο φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ἐνοοῦσαν· διότι τῆς Κοινῆς τὸ ὄνομα ἐγεννήθη κατὰ τοὺς Καισαρικοὺς χρόνους. Μ' ὅλον τοῦτο, εἰς τὴν πρώτην ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα, ὁ Στράβων τέσσαρας μόνας διαλέκτους ὀνομάζει· κατὰ τὴν δευτέραν ἑκατονταετηρίδα, Ἀπολλώνιος ὁ δύσκολος, ἔγραψεν, ὡς λέγει ὁ Σουΐδας, « Περί διαλέκτων, Δωρίδος, » Ἰάδος, Αἰολίδος, Ἀττίδος », ὅπου βλέπεις πάλιν ὅτι δὲν φαίνεται τὸ ὄνομα τῆς Κοινῆς. Πρῶτος τῶν Ἑλληνικῶν συγγραφέων, ἃν δὲν λαμβάνωμαι, ὀνομάζει Κοινὴν διάλεκτον Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (Στρωμ. α, σελ. 338) περὶ τὰ τέλη τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος· διότι τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν Πλούταρχον (πολλὰ ὀλίγον ἀρχαιότερον τοῦ Ἀπολλωνίου) σύνταγμα, Περί τῆς Ὁμήρου ποιήσεως, εἰς τὸ ὅποιον εὐρίσκεται τὸ ὄνομα τῆς Κοινῆς, δὲν εἶναι γνήσιον τοῦ Πλουτάρχου.

ποτέ δὲ Αἰολικὴν (Αὐτόθ. 162).

. στεφανῶσαι
 κείνον ἱππικῷ νόμῳ
 Αἰοληΐδι μαλπαΐ*

ἐκ τῶν ὁποίων, νᾶ τὸ εἶπω ἐν παρόδῳ, φαίνεται ὅτι ἡ Δωρικὴ ἦτον ἡ αὐτὴ μὲ τὴν Αἰολικὴν διάλεκτον, ὡς παρετηρήθη καὶ ἀπὸ ἄλλους, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν Στράβωνα (VIII, 333). Δὲν ἔγραψε λοιπὸν ὁ Πίνδαρος εἰς τὴν Κοινὴν διάλεκτον, ἤγουν εἰς διάλεκτον, ἥτις παρὰ εἰς τῶν Γραμματικῶν (1) τὰς κεφαλὰς πούποτε δὲν ἔλαβεν ὑπαρξιν. Ταῦτα περὶ τῆς πρώτης πλάνης.

Διὰ νᾶ καταλάβῃ τὴν δευτέραν τῶν Γραμματικῶν πλάνην ὁ ἀναγνώστης, ἀνάγκη νᾶ ἐξηγήσω πρῶτον εἰς αὐτὸν τί πράγμα εἶναι ὁ Μακαρονισμὸς (2), περὶ τοῦ ὁποίου ἴσως τίποτε δὲν ἤκουσεν ἀκόμη. Ποίησιν, ἡ χαρακτῆρα λόγου Μακαρονικὸν (*Poesia maccheronica*) ὀνομάζουσιν οἱ Ἴταλοὶ τὴν γελοίαν σύμμειξιν τῆς Λατινικῆς μὲ τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν. Εὐρετῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ Μακαρονικοῦ τούτου χαρακτῆρος ἐχρημάτισε κατὰ τὴν δεκάτην ἑκτὴν ἑκατονταετηρίδα, Μοναχὸς τις ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Βενεδικτείων, πολίτης τῆς Μαντούας. Αὐτὸς ὀνομάζετο Θεόφιλος Φολέγγιος· ἀλλ' εἰς τὸ μακαρονιστὶ γραμμένον αὐτοῦ Σατυρικὸν ποίημα μετωνομάσθη (καὶ τοῦτο διὰ τὸ γελοῖον) Μερλῖνος Κοκαῖος. Ἰδοὺ πῶς μακαρονίζει ὁ βωμολόχος οὗτος Μοναχὸς μὲ σκοπὸν νᾶ περιπαίξῃ τοὺς Μακαρονιστάς (3),

(1) Τῶν μεταγενεστέρων μάλιστα· διότι, ὡς εἶπα, ἄλλο ἐνόουν οἱ πρῶτως ὀνομάσαντες Κοινήν.

(2) Ὁ Κυντιλιανὸς (Inst. Orat. VIII, 3, 59) τὸν ὀνομάζει μὲ λέξιν Ἑλληνικὴν Κοινισμόν.

(3) Opus Merlini Cocaii, poetæ Mantuani Macaronicorum, pag. 18.

Phantasia mihi quædam fantastica venit
Historiam Baldi grossis cantare camænis ,

ἤγουν, νὰ τὸ μεταφράσω κ' ἐγὼ μακαρονικῶς,

Φαντασία εἰς ἐμένα ἦλθε τὶς φαντασικὴ
Ἱστορίαν τὴν τοῦ Βάλδου ἔπесιν ἄσαι χονδροῖς.

Ἐν ἀκόμῃ παράδειγμα βωμολοχικὸν ἄς μὲ συγχωρηθῇ, ἐπειδὴ
ὁ σκοπός μου εἶναι νὰ ἐλευθερώσω τὸν Ὅμηρον ἀπὸ τῆς βω-
μολοχίας τὸ αἰσχροτάτον ὄνειδος (1).

Quo vestram causam defendere jure potestis?
Est nunquid talis vestris usanza paesis?
Nonne meam possum, sicut volo, spendere robbam?
Castronus meus est, modo quem mea tasca pagavit;
Deque meis rebus facio quod voia comandat,

ἤγουν, εἰς ἑλληνικὸν μακαρονισμόν,

Πῶς δύνασθε συνηγορεῖν ὑμῶν αὐτῶν τῇ δίκῃ;
Ἔστιν ἄρ' εἰς τοὺς τόπους σας συνήθεια τοιαύτη;
Μὴν οὐκ ἐφέϊται μοι τάμά 'ξοδεύειν ὅπως θέλω;
Τὸ μουνουχάριν ἔς' ἐμὸν, πληρώθη' κ' τοῦ πονγγιου μου.
Καὶ πρᾶσσω περὶ τῶν ἐμῶν, ὡς θελ' ἡ ἄρεξις μου.

Τοιοῦτος εἰς πεζὸν λόγον Μακαρονισμὸς τῆς ἡμετέρας
γλώσσης εἶναι ὁ Μιξοβαρβαρισμὸς, τὸν ὁποῖον κατέκρινα εἰς
τὴν πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπιστολήν (ἀνωτέρ. σελ. 47-52). τοιοῦτος
καὶ εἰς τὸν πεζὸν καὶ εἰς τὴν ποίησιν, ὁπόταν, παραδείγματος
χάριν, εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα, πολλάκις εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον,
εὐρίσκωνται οἱ Τουρκικοὶ σχετλιασμοὶ, ΑΧ, ΩΧ, ἀντὶ
τῶν Ἑλληνικῶν, Α, ΑΙ, Ε, Ω, καὶ αὐτοῦ τοῦ κοινοτέρου,
ΩΦΟΥ (2). ὁ Ἰταλικὸς σύνδεσμος, ΜΑ, ἀντὶ τοῦ ΑΛΛΑ,

(1) Ibid. p. 245.

(2) Καὶ ὅχι ΩΦΟΥ. Τὸ ΩΦου εἶναι σύνθετον ἀπὸ δύο σχετλιασμοῦς

ΟΜΩΣ, ἡ ΑΜΜΗ, τὸ ΠΩΣ, ἀντὶ τοῦ ὍΤΙ (1), καὶ τὸ ΔΙΑ
ΤΙ, ἀντὶ τοῦ ΔΙΟΤΙ (2), ὅταν (λέγω) ὅλα ταῦτα, καὶ ἄλλα

Ἑλληνικοὺς, τὸ Ω καὶ τὸ ΦΥ (Phu καὶ Phy, Ρωμαῖσι, Fi, Ἰταλογαλ-
λεσι) συνώνυμον τοῦ ΦΕΥ, γίνεται φανερόν ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνην (Λυσιστρ.
294 καὶ 304). Οἱ Δωριεῖς τὸ ἔλεγον ΦΟΥ, ὡς ἔλεγον καὶ Φούσα ἀντὶ
τοῦ Φύσα (ἤγουν γεννηθεῖσα), καὶ λέγομεν ἔτι σήμερον Φούσκα, ἀντὶ
τοῦ Φύσκη. Ὁ Ἐπίχαρμος, Δωρικὸς ποιητής (παρὰ τῷ Ἀθην. VII, σελ.
277), εἶπε, « Φοῦ τῶν κακῶν ! » τὸ ὁποῖον, χωρὶς ἀνάγκης, ἔτρεψεν
ὁ Κασσιδιὸν εἰς τὸ, Φεῦ τῶν κακῶν ! ἐπειδὴ ἄλλο δὲν σημαίνει παρ' αὐτὸ
τοῦτο τὸ, Φεῦ, ἢ Φῦ τῶν κακῶν ! ἢ, καθὼς λέγει ὁ ποιητής τοῦ Ἐρωτο-
κρίτου (σελ. 45),

Ἦρου κακὸ ποῦ μ' εὔρηκε !

(1) Τὸ Πῶς εἶναι τροπικὸν ἐπιρῥημα, ἤγουν σημαίνει, Μὲ ποῖον
τρόπον. Ὁ ὄχλος τὸ μεταχειρίζεται καὶ ὡς τροπικόν, καὶ ὡς σύνθετον
ἀφηγηματικόν, « Μὲ εἶπε πῶς τὸ ἔκαμε ». Ἀλλ' εὐκόλον εἶναι νὰ
διθάξῃ τις τὸν ὄχλον ὅτι, ὅταν ᾔται ἀγγελία ἀπλὴ τοῦ πράγματος,
πρέπει νὰ λέγῃ, « Μὲ εἶπεν ὅτι τὸ ἔκαμε », ὅταν ὅμως ἡ ἀγγελία σημαίνει
τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἔγινε τὸ πρᾶγμα, « Μὲ εἶπε πῶς τὸ ἔκαμεν », ἤ-
γουν, Μὲ ποῖον τρόπον τὸ ἔκαμε.

(2) Ἄλλη πάλιν αὕτη σύγχυσις, καὶ καθαρὸς Ἰταλισμὸς· « Διὰ τί δὲν
ἤλθες; ἐρωτᾶται τις, καὶ ἀποκρίνεται, Διὰ τί δὲν ἐμπόρεσα, ἀντὶ τοῦ
Διότι δὲν ἐμπόρεσα. Παρομοίως τὸ *Perchè* τῶν Ἰταλῶν σημαίνει καὶ
τὸ, Διὰ τί, καὶ τὸ Διότι. Τὸ σφάλμα τοῦτο δὲν εὐρίσκεται εἰς πολλὰ
ἄλλας γλώσσας τῆς Εὐρώπης· τῶν Γάλλων, παραδείγματος χάριν, ἡ
Γλῶσσα σημαίνει τὸ, Διὰ τί, μὲ τὸ *Pourquoi*, καὶ τὸ, Διότι, μὲ τὸ
Parceque. Μήπως ἐμπόδιζε τὸ σφάλμα τοῦτο, ἤθελεν ἴσως εἰπεῖν τις
τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν νὰ ᾔται μία ἀπὸ τὰς ὠραιότερας τῆς Εὐρώπης
γλώσσας; Ὅχι βέβαια· οὐδ' εὐρίσκεται γλῶσσα καμμία χωρὶς σφάλματα.
Ὅταν αὐτὰ διαμένωσι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀκμὴν καὶ τελειώσιν τῆς γλώσ-
σης, νομίζονται πλέον ὡς οὐλαὶ εἰς εὐμορφον πρόσωπον· καὶ ὅς τις ζητεῖ
νὰ τὰς ἐξαλείψῃ, προσπαθεῖ νὰ κατορθώσῃ πρᾶγμα ἀδύνατον. Ἀλλ'
ὅταν ἡ γλῶσσα εὐρίσκειτ' ἀκόμη, νὰ εἴπω οὕτως, εἰς τὰ σπάργαντα, τὰ
σφάλματα εἶναι εὐκολοσφόγγιστοι ῥύποι· καὶ ὅσον περισσότερον

τοιαῦτα, εὐρίσκονται γειτονευμένα καὶ μακαρονισμένα με λέξεις Ἑλληνικὰς τοιαύτας, Κρείττων, Ἀνέχομαι, Ἐνδόμυχος, Φρυάττω, Ἀποφράς, κ. τ. λ. ἀπὸ τὰς ὁποίας μεταξὺ χιλίων ἀδιδάκτων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μόλις εὑρεθῇ εἰς μόνος νὰ καταλάβῃ μίαν. Τοιοῦτος τελευταῖον Μακαρονισμὸς ἤθελεν εἶσθαι νὰ συμμίξῃ καὶ νὰ συγκεράσῃ τὶς ὅλας τὰς διαλέκτους ζωσῆς τινὸς γλώσσης. Ὑπόθεσις Γαλλικὸν ποίημα, συνθεμένον ἀπ' ὅλας τῆς Γαλλίας τὰς διαλέκτους, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι ὀλίγαι, ἢ, νὰ φέρω παράδειγμα οἰκιακόν, ὑπόθεσις ὅτι εἰς τὸν Ἑρωτόκριτον εὐρίσκονται ὅλαι τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος αἱ διαλέκτοι, καὶ θέλεις καταλάβειν τὴν ἀτοπίαν τοῦ πράγματος.

Τοῦ τοιοῦτου λοιπὸν Μακαρονισμοῦ εὐρετὴς καὶ ἀρχηγὸς, κατὰ τοὺς Γραμματικούς, ἐχρημάτισεν ὁ Ὅμηρος. Ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, δύο θεῖα ποιήματα, τὰ ὁποῖα μετὰ τισαύτας ἑκατονταετηρίδας χρόνου, δὲν ἔπαυσαν, οὐδὲ θείλουσιν εἰς αἰῶνας αἰῶνων παύσειν νὰ θαυμάζωνται, ἄλλο δὲν εἶναι, κατ' αὐτοὺς, ἀμμή συμπλοκὴ καὶ σύγκλωσις μακαρονικῆ ὄλων τῆς Ἑλλάδος τῶν διαλέκτων, παρὰ τοῦ Μερλίνου τὴν ποιήσιν τόσου γελοιοτέρᾳ, ὅσον ἐκεῖνος ἔμιξε δύο μόνας, καὶ ταύτας ἐξεπίτηδες διὰ τὸ γελοῖον.

Ἐξηγήσου ὅμως, ἤθελεν εἰπεῖν τις, ἵπóθεν προέρχεται ἡ ποικιλία τῆς γλώσσης εἰς τὸν Ὅμηρον; Ἐπὶ τί τὸ αὐτὸ ῥῆμα, τὸ αὐτὸ ὄνομα, ἔχει πολλάκις δύο διαφόρους συζυγίας, ἢ κλίσεις, δύο σχηματισμοὺς, ἢ καταλήξεις; οὔτε νὰ τὸ ἐξηγήσῃ, οὔτε νὰ τὸ καταλάβῃ, κόπου μεγάλου χρεῖαν ἔχει, ὅστις ἔκαμε σκέψιν μικράν εἰς μόνην τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν λαλεῖ.

Ἐξαλείψῃ τις, τόσον λογιχωτέραν καὶ εὐμορφοτέραν θέλει καταστήσειν τὴν γλῶσσαν του.

Δὲν εἶναι καμμία γλῶσσα ἐλευθέρα ἀπὸ τοιαύτης ποικιλίας, μᾶλλον εἰπεῖν ἀνωμαλίας, ὀλιγωτέρας ἢ περισσοτέρας, καθ' ὅσον πλησιάζει εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ἢ μακρύνεται ἀπ' αὐτῆς. Φυσικὰ εἰς τοῦ Ὀμήρου τοὺς χρόνους αἱ τοιαῦται ἀνωμαλίας ἔπρεπε νὰ ᾖναι περισσότεραι. Πρόσθες εἰς ταύτας καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν τῆς Ποιήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλα τὰ ἔθνη ἐσυγχώρησαν περισσοτέραν ἐλευθερίαν, καὶ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ ῥυθμοῦ ἢ τοῦ μέτρου, καὶ διότι πολλάκις ἡ εἰκονικὴ τοῦ λεγόμενου παράφρασις γεννᾶται ἀπὸ τὰς τοιαύτας ἀνωμαλίας, καὶ θέλεις εὐρεῖν τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας σου.

Εἰς ὅλους τοὺς Γραικοὺς ποιητὰς τῆς δεκάτης ὁγδόης δεκάτης ἐβδόμης, καὶ δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος, εὐρίσκονται ἀνωμαλίας, καὶ σώζονται μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, ἕως νὰ ἔλθῃ μέρος ἐξ αὐτῶν νὰ καταργηθῇ, καὶ μέρος νὰ κυρώσῃ ἡ μέλλουσα τῆς γλώσσης τελειώσις. Ἔτις δὲν ἐπαρτήρησεν, ὅτι οἱ προειρημένοι ποιηταί, ὡς τὸ ἀπαιτήσῃ τὸ μέτρον τῶν συλλαβῶν, ἢ ἡ ὁμοιοκαταληξίς τῶν στίχων, λέγουσιν ἀδιαφόρως, Μαρτυρεῖ καὶ Μαρτυρεῖ, Πολεμεῖ καὶ Πολεμεῖ, Ἐλεγαν καὶ Ἐλέγασιν, Λέγεις καὶ Λέεις, Λέγει καὶ Λέ, Λέγομεν καὶ Λέμεν, Λέγει καὶ Λέτε, Λέγουσι, Λέγουν, Λέσι, Λένε καὶ Λέν (1).

(1) Ἡ τοιαύτη ἀνωμαλία θεωρεῖται εἰς πολλῶν ῥημάτων τῆς κοινῆς γλώσσης ὅλα τοῦ πληθυντικοῦ, καὶ μόνον τὰ δευτέρου καὶ τρίτου ἐνικῶν πρόσωπα. Τοιαῦτα εἶναι τὸ, Ἀλούω, Θέλω, Κρίω, Κλαίω, Πταίω, Τρώω, Ὑπάγω, Φάγω. Εὐρίσκεται καὶ Κρούσι καὶ Κρούω ἀντὶ τοῦ Κρούουσιν. Οἱ Ἀττικοὶ ἔλεγον Τυπτέσθων, ἀντὶ τοῦ Τυπτέσθωσαν, Εἶεν, ἀντὶ τοῦ, Εἶσαν, Λούται, ἀντὶ τοῦ, Λούεσθαι. Ὁ Ὀμηρὸς μεταχειρίζεται ἀδιαφόρως τὸ Φάσαν καὶ Φάν. Ἀπὸ τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης τὰς ἀνωμαλίας ταύτας πλανηθεὶς ὁ Δουκάγγελος ἐπλάσεν (σελ. 802) ἀντὶ τοῦ Λέγειν ἀπαρεμφάτου τὸ Λένειν,

ἸΜὴ διὰ τοῦτο ἐφαντάσθῃ τις ὅτι ἔγραψαν εἰς διαφόρους διαλέκτους ; Ἡ γλῶσσα τῆς ποιήσεως αὐτῶν εἶναι βέβαια ἀτελής, εἰς πολλὰ δὲ καὶ παντάπασι βάρβαρος· ὅχι ὁμῶς Μακαρονική.

Μακαρία ἡ ὥρα νὰ εὐρίσκετο καὶ εἰς ἡμᾶς κάποιος Μερλίνος, νὰ συντάξῃ Μακαρονικὸν μικρὸν ποιημάτιον, μὲ σκοπὸν νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἄμετρον μεταχείρισιν τῶν ἑλληνισμῶν, καὶ τὴν χωρὶς κρίσιν σύμμειξιν αὐτῶν μὲ τοὺς χυδαῖσμούς. Τοιοῦτον γελοιαστικὸν ποιημάτιον (καὶ τὸ λέγω χωρὶς γέλωτος) ἤθελεν ὅχι μόνον τὴν γλῶσσαν διορθώσῃν, ἀλλὰ διασκεδάσῃν ἐνταυτῷ πολλὰς ἄλλας γραμματικὰς ἀλογίας, τὰς ὁποίας νὰ παραστήσω τώρα μὲ λείπει ὁ καιρὸς. Οἱ ταλαίπωροι ἄνθρωποι, εἰς τὰς προλήψεις των (καὶ τίς ἀπ' ὅλους ἡμᾶς τοιμᾶ νὰ καυχῇ ὡς ἀπρόληπτος ;) ὁμοιάζουσι τοὺς ἀποστατήσαντας δούλους τῶν Σκυθῶν, τοὺς ὁποίους, καθὼς ἴσorei ὁ Ἡρόδοτος (IV, 3), ὑπέταξαν οἱ δεσπόται, δεῖχνοντες μόνον τὰς μάστιγας, ἀφοῦ ματαιῶς τοὺς ἐπολέμησαν μὲ σιδηρὰ ὅπλα. Εἰκὼν ἐναργεστάτη τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας. Πολλοὺς, τίποτε δὲν κατορθόνεις, ἂν ζητῇς νὰ καταπείσῃς μὲ τῆς Λογικῆς τὰ ὅπλα· δεῖξον εἰς αὐτοὺς τὴν μάστιγα τοῦ γελοίου, καὶ τότε ἡ διασκεδάξεις τὰς προλήψεις των, ἢ κἂν τὰς ἐμποδίζεις νὰ διαδοθῶσιν εἰς ἄλλους.

ἸΚαὶ τί ἄλλο παρὰ ταύτας τὰς προλήψεις ὀλίγον ἔλειψε ν' ἀφανίσῃ παντελῶς ἀπὸ τῆς γῆς τὸ πρόσωπον τῶν Ἑλλήνων τὸ ὄνομα, καὶ βραδύνει σήμερον τὴν εὐτυχῶς ἀρχομένην ἀνα-

τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲν ἔλαβεν ὑπαρξιν, καὶ ἄλλο ἀπαρέμφατον (σελ. 806), Λέσειν, τὸ ἥποῖον ἐνόμιζεν ὅτι σημαίνει τὸ *Laisser* τῶν Γάλλων.

γέννησιν αὐτῶν; Καὶ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ χρεωσθῶν νὰ πει-
 σεύωσιν ἀδιστάκτως, ὅτι μόνη ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία εἶναι ἱκανή
 νὰ θεραπεύσῃ τὰς πολυχρονίους τοῦ ἔθνους πληγὰς, ἐὰν ὁδη-
 γῆται ἀπὸ τῆς Φιλοσοφίας τὸ φῶς, ἥγουν ἐὰν γίνεται μὲ μέθοδον
 διάφορον ἀπὸ τὴν μέθοδον, ἥτις ἐπεκράτησεν ἕως τῶρα εἰς
 τὰ φροντιστήρια. Οἱ διδάσκαλοι μάλιστα πρέπει νὰ ἐνθυμῶνται
 καὶ νὰ λέγωσι συνεχῶς ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Ῥήτωρ Ἰσοκράτης περὶ
 τῶν ἰδίων αὐτοῦ μαθητῶν· « Χαίρω περισσότερον διὰ τοὺς
 « εὐδοκιμοῦντας εἰς τὰς πράξεις καὶ τοῦ βίου τὴν διαγωγὴν
 » μαθητάς μου, παρὰ διὰ τοὺς προκόπτοντας εἰς τὴν Ῥητορίαν
 » κῆν· μ' ὅλον ὅτι τῶν καλῶς συνθεμένων λόγων, καὶ ἂν τίς
 » ποτε δὲν βοηθήσῃ τὸν μαθητὴν εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτῶν, ἢ
 » τιμὴ προσφέρεται ἀπὸ ὅλους εἰς ἐμέ· διὰ δὲ τὰ καλῶς πρα-
 » χθέντα, ὅλοι ἐπαινοῦν αὐτὸν τὸν πράξαντα, ἂν κ' ἐξεύρωσιν
 » ὅτι τὰ ἔπραξε διὰ συμβουλῆς μου (1) ». Τοιαῦτα συλλο-
 γίζονται, καὶ τοιαῦτα λέγουσιν οἱ φιλόσοφοι καὶ φιλόανθρωποι
 διδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουσι τίποτε κοινὸν μὲ τοὺς διδα-
 σκαλοὺς τῶν βαναύσων τεχνῶν. Εἰς τούτους ἀρκεῖ νὰ παρα-
 δίδωσι τοὺς κανόνας τῆς τέχνης, καὶ ὅχι τί περισσότερον· ἀλλ'
 οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας παραδίδουσι τοὺς Ἑλλη-
 νικοὺς συγγραφεῖς, διὰ ν' ἀπανθίζωσιν ἀπ' αὐτοὺς οἱ νέοι, ὅχι
 ῥησεῖδια καὶ λεξεῖδια, τῶν ὁποίων ὁ καρπὸς ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ

(1) « Ἐπεὶ καὶ τῶν πεπλησιακότων μοι φανείην ἂν μᾶλλον χαίρων
 » τοῖς ἐπὶ τῷ βίῳ καὶ ταῖς πράξεσιν εὐδοκιμοῦσιν, ἢ τοῖς περὶ τοῦ
 » λόγου θεινοῖς εἶναι δοκοῦσι· καίτοι τῶν μὲν εὖ ῥηθέντων,
 » εἰ καὶ μηδὲν μέρος συμβαλοίμην, ἅπαντες ἂν ἐμοὶ τὴν αἰτίαν
 » ἐπιθεῖν· τῶν δ' ὀρθῶς πραττομένων, εἰ καὶ πάντες εἰδέναι
 » ἐμὲ σύμβουλον γεγενημένον, οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἂν αὐτὸν τὸν
 » μεταχειριζόμενον τὰς πράξεις ἐπαινέσειεν ». Ἰσοκρ. Παναθην.
 § 32, σελ. 250.

τύφος, ἀλλ' ἦθη χρηστὰ καὶ νοῦν, ὅστις μέλει νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ, εἰς ὅλας τὰς πράξεις καὶ περιστάσεις τῆς μελλούσης αὐτῶν ζωῆς. Ὁ νοὺς οὗτος δὲν ἀποκτάται μὲ τὴν πολλὴν καὶ ἀμέθοδον ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐμέθοδον χρησομάθειαν, κατὰ τὴν γνωστὴν εἰς πολλοὺς, ἀλλ' εἰς τὴν ὁποίαν πολλὰ ὀλίγοι προσέχουσι, χρυσὴν ταύτην γνώμην,

Ὁ χρήσιμ' εἰδῶς, οὐχ ὁ πόλλ' εἰδῶς, σοφός.

Καθὼς τὴν σήμερον παραδίδονται εἰς πολλὰ σχολεῖα οἱ συγγραφεῖς, εἶναι ἀπορίας ἄξιον, ὅτι ἐξέρχονται καμμίαν φορὰν ἀπ' αὐτὰ νέοι σολισμένοι μὲ χρηστὰ ἦθη. Τὸ πρῶτον μάθημα εἶναι αἱ μονόστιχοι γνῶμαι τοῦ Χρυσολωρᾶ, ἡγοῦν συλλογὴ χωρὶς κρίσιν πολλῶν ὠφελίμων γνωμῶν, μεμιγμένων μὲ πολλὰς ἄλλας, ἢ παντάπασιν ἀνοήτους, ἢ καὶ βλαβεράς καὶ προετοιμαστικὰς εἰς τὴν κακίαν. Τὸ ἀτοπώτερον εἶναι, ὅτι πολλάκις εἰς τὸ αὐτὸ κεφάλαιον περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος συνηρμόσθησαν, δὲν ἐξεύρω πῶς, γνῶμαι φανερά ἀντιφάσκουσαι, ἡγοῦν ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία λέγει τὸ πρᾶγμα λευκὸν, ἡ ἄλλη μαῦρον, ἡ μία χρήσιμον καὶ ἀξιομίμητον, ἡ ἄλλη βλαβερόν καὶ ἀποσροφῆς ἄξιον. Καὶ ἂν ἄλλο κακὸν δὲν ἐπροξένει ἡ τοιαύτη ἀντίφασις, διὰ τοῦτο μόνον ὅτι εἶναι ἀντίφασις, δὲν ἔπρεπε νὰ παραδίδωται εἰς τοὺς νέους, οἱ ὅποιοι ἐκεῖνας μόνας τὰς θόξας καὶ κρίσεις τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ διδάσκωνται, ὅσας συμφέρει εἰς αὐτοὺς νὰ ἔχωσιν, ὅταν φθάσωσιν εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν (1).

(1) « Ἀρ' οὖν ῥαδίως οὕτω παρήσομεν τοὺς ἐπιτυχόντας ὑπὸ τῶν » ἐπιτυχόντων μύθους πλασθέντας ἀκούειν τοὺς παῖδας, καὶ λαμβάνειν » ἐν ταῖς ψυχαῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐνκντία; θόξας ἐκείναις, ἅς, ἐπειδὴ » τελεωθῶσιν, ἔχουσιν οἰσπόμεθα δεῖν αὐτοὺς; Οὐδ' ὅπωςιοὺν παρήσα- » μεν ». Πλάτων. Πολιτ. II, σελ. 377.

Παραδείγματος χάριν, τὸ Εἰς γάμον κεφάλαιον ἀπὸ δέκα εἰχους μόνον τοῦτον ἔχει ἀληθῶς ἠθικόν,

Ἦθος προκρίνειν χρημάτων γαμοῦντα δεῖ.

Οἱ λοιποὶ δύνανται νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀποστροφὴν τοῦ γάμου. Τοιαῦτα γινώμαι δυνατόν ἴσως νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς διδάσκαλον, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦθελεν εἶσθαι νὰ προπαιδεύσῃ, διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὅλους αὐτοῦ τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν μοναχικὴν ζωὴν, ἐὰν ὁμως τοιαύτη προπαιδεῖα δὲν ἦτον ἐναντία εἰς τὴν Ὁρησκείαν, ἣτις καὶ τὸν γάμον ἐκήρυξε τίμιον καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον. Ἀλλ' ὁ φρόνιμος καὶ φίλος τῆς ἀρετῆς διδάσκαλος, εἰς τὸν ὅποιον οἱ γονεῖς ἐμπιστεύθησαν τοὺς υἱοὺς των, διὰ νὰ τοὺς ἀπολάδωσιν ὀπίσω ἀξίους διαδόχους, καὶ εὐλοῦς τῆς πατρικῆς εὐτυχούσης οἰκίας, ἢ ἀνεγέρτας τῆς πεσούσης, δὲν ἔπρεπε νὰ διδάσκῃ τοιαῦτα τοὺς νέους· ἐὰν κατὰ δυστυχίαν τοὺς πείσῃ, τί ἄλλο δύναται νὰ τοὺς καταστήσῃ παρά δυστυχεῖς καὶ κακοδαίμονας ἀνθρώπους;

Τὸ εἰς γυναῖκα κεφάλαιον τοῦ Χρυσολωρᾶ, ἂν ἐξαιρέσῃς ὀλίγας τινὰς γνώμας χρησίμους, παριστάνει τὰς γυναῖκας ὡς θηρία παντάπασιν ἀρετῆς καὶ παιδείας ἀνεπίδεκτα. Τοιαῦτα γινώμαι ὑποφέρονται εἰς τὰς Κωμωδίας καὶ Τραγωδίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας καὶ ἠρανίσθησαν· διότι εἰς ἐκεῖνας ἡ κωμικὴ ἀσεϊότης, ἢ ἡ τραγικὴ ἀγανάκτησις, καὶ καμμίαν φορὰν αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ ἡ ἰδιάζουσα πρὸς τὰς γυναῖκας ἀντιπάθεια, ἀρκοῦν νὰ δεῖξωσι τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ψόγου, καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὸ ἐνδεχόμενον ἀπὸ τὸν ψόγον κακόν. Ὅταν ὁ Ἰππόλυτος, πληροφορηθεὶς τὸν ἄσεμνον ἔρωτα τῆς μητριᾶς αὐτοῦ, κατηγορῇ τὸν Δία, ὅτι ἔπλασε γυναῖκας (Εὐριπίδ. Ἰππόλ. 616),

ὦ Ζεῦ, τί δὴ κίβδηλον ἀνθρώποις κκκόν,
 Γυναῖκας, εἰς φῶς ἡλίου κατάρκισας;

τίς δὲν αἰσθάνεται πάραυτα, ὅτι τοιοῦτοι λόγοι προφέρονται ἀπὸ στόμα νέου, σωφρονεστάτου μὲν, ἀλλ' ὅμως τόσον ἀπείρου, ὥστε κρίνει ὅτι ὅλαι αἱ γυναῖκες ὁμοιάζον τὴν μητρυιάν του.

Ἄλλ' ὅταν χωρὶς αἰτίας ἢ πάθους, ἐπὶ τῆς διδασκαλικῆς καθέδρας ἡσυχά καθήμενος, διδάσκη τοὺς μαθητάς αὐτοῦ ὁ διδάσκαλος, ὅτι,

Ζῆν οὐκ ἔδει γυναῖκα κατὰ πολλοὺς τρόπους·

ὅτι,

Θηρῶν ἀπάντων ἀγριωτέρα γυνή·

ὅτι,

Θάλασσα καὶ πῦρ καὶ γυνή κακὰ τρία,

τί ἄλλο σπουδάζει παρὰ νὰ διαφθείρῃ τὴν κρίσιν αὐτῶν; τί ἄλλο παρὰ νὰ τοὺς κάμῃ ψεύσας, συκοφάντας καὶ διαβόλους; Καὶ ἵποια μήτηρ, ἡ ἀδελφὴ, ἤθελε μὲ εὐχαρίστησιν βλέπειν τὸν υἱόν, ἢ τὸν ἀδελφόν της, νὰ συχνάξῃ τὰ σχολεῖα, ἂν ἔξευρεν ὅτι εἰς αὐτὰ διδάσκεται τὸ κατὰ γυναικῶν ἡλίθιον μῖσος; Καὶ ταῦτα μὲν ἄς ὑποτεθῶσι μόνον ἡλίθια· ἀλλ' ὅταν εἰς αὐτὰ προσθέτῃ ὁ σοφὸς διδάσκαλος καὶ ὅτι,

Γυναῖκα θάπτειν κρεῖσσόν ἐστιν ἢ γαμεῖν,

ἵδιὰ τί δὲν αἰσθάνεται ὅτι κάμνει τὸ σχολεῖόν του παιδευτήριον τυραννίας, καὶ ζητεῖ νὰ καταστήσῃ τοὺς μαθητάς του Νέρωνας καὶ Φαλάριδας; Τί παράδοξον, εἰν τοιοῦτον τί μάθημα τῆς νεαρᾶς του ἡλικίας, ἐνθυμήθῃ καὶ ὁ Νέρων, ὅποταν ἐθανάτωσε καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκά του;

Πόσον εἶναι ἐναντία εἰς τὰς ἀγρίας καὶ μωρὰς γνώμας

ἡ γνώμη, τὴν ὁποίαν περιέχει τὸ Εἰς παιδείαν κεφάλαιον, αὕτη;

Ἀπαντας ἡ παιδεύσις ἡμέρους ποιεῖ.

Ὅλον τοῦτο τὸ κεφάλαιον ἤθελεν εἶσθαι κάλλιστον, ἐάν ἔλιπε μία μόνη ἐξ αὐτοῦ ἡ μωρὰ γνώμη αὕτη,

Ὁ μὴ θαρεῖς ἄνθρωπος οὐ παιδεύεται.

Γνώμη ἀληθής, ἂν ἦτον ὁ λόγος περὶ ὄνων· ψευδεσάτη, ὅταν ὁ παιδευόμενος ἦναι ἄνθρωπος, παρεκτὸς τότε μόνον ἴσως, ὅταν παιδεύεται ἀπὸ ἀπαιδευτον διδάσκαλον· ἐάν καὶ τότε παρὰ τὸν μαθητὴν ἀξιώτερος μασιγώσεως δὲν ἦτον αὐτὸς ὁ διδάσκαλος (1).

Ἐμνηστὶς δὲν εἶναι ἄλλα μέσα, λογικῶν ζώων ἀξιώτερα, καὶ νὰ κινήσωσι τοὺς νέους εἰς τὴν ἀγάπην τῆς παιδείας ἰκανώτερα παρὰ τὸν ξυλοκοπισμὸν; ἢ μόνων τῶν ταλαιπώρων Ἑλληνικῶν παιδιῶν αἱ ψυχαὶ ἀπεθηριώθησαν τόσον, ὥς νὰ ἔχῃ χρεῖαν μάστιγος ὅστις θελεῖ νὰ τὰς ἡμερώσῃ; ἀλλὰ καὶ ἂν ἦσαν τοιαῦ-

(1) «Κακεῖνό φημι, δεῖν τοὺς παῖδας ἐπὶ τὰ καλὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων τῶν ἁγίων παραινέσεις καὶ λόγοις, μὴ μὰ Δία πληγαῖς, μηδ' αἰκισμοῖς· δοκεῖ γάρ που ταῦτα τοῖς δούλοις μᾶλλον, ἢ τοῖς ἐλευθεροῖς, πρέπειν. Ἀποναρκῶσι γὰρ καὶ φρίττουσι πρὸς τοὺς πόνους, τὰ μὲν διὰ τὰς ἀλγηδύνας τῶν πληγῶν, τὰ δὲ καὶ διὰ τὰς ὕβρεις. Ἐπαινοὶ δὲ καὶ φόβοι πάσης εἰσὶν αἰκίας ὠφελιμώτεροι τοῖς ἐλευθεροῖς, οἱ μὲν ἐπὶ τὰ καλὰ παρορμῶντες, οἱ δ' ἀπὸ τῶν αἰσχυρῶν ἀνείργοντες κ. τ. λ. ». Ταῦτα παραινεῖ ὁ Πλούταρχος εἰς τὸ Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς σύνταγμα, σύνταγμα γνωστὸν εἰς τοὺς διδασκάλους, ἐπειδὴ τὸ παραδίδουσιν εἰς τὰ σχολεῖα. Ἄλλου πάλιν (Κατ. νεωτ. § 1) ἐπαινεῖ τὸν διδάσκαλον Κίτωνος τοῦ νεωτέρου, ὅτι ἐπρόκρινε νὰ μεταχειρίζεται τὸν λόγον παρὰ τὰς πληγὰς, «Καὶ γὰρ ἦν χαριεὶς ὁ παιδαγωγὸς αὐτοῦ, καὶ λόγον ἔχων τοῦ κονδύλου προχειρότερον, ὄνομα Σαρπηδῶν ».

ται, ἡ μάστιξ ἄλλο νὰ κάμῃ δὲν δύναται, πλὴν ἀπὸ λεοντώδη καὶ γενναῖα νὰ τὰ μεταβάλῃ εἰς ὑπουλα καὶ κακοηθῆς αἰα Σηρία. Ἡ παιδεία τῶν νέων δὲν εἶναι ἔργον πλινθουργίας, οὐδὲ οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ μεταβαλλῶνται εἰς ἐργοδιώκτας μασιγοφόρους, παρομοίους τῶν ἐργοδιωκτῶν τοῦ Φαραώ· εἶναι ἔργον ἡμερώσεως, χρησθηθείας, καὶ ἀρετῆς, τὴν ὁποίαν ἴπῳς δύνανται νὰ παραδώσωσιν εἰς τὰς νεαράς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, εἰάν δίδωσιν εἰς αὐτοὺς καθημερινὰ παραδείγματα τοῦ ἀγριωτάτου πάθους, τῆς ὀργῆς (1); Εἰς τῶν φωτισμένων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης τὰ φροντιστήρια ἢ ἐπιβαλλομένη εἰς τὸν ἀτακτοῦντα, ἢ μὴ προκόπτοντα μαθητὴν, ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τιμωρία, εἶναι ὁ ὀνειδισμὸς ἔμπροσθεν τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ, τοῦ περιπάτου, ἢ τοῦ γεύματος (ὅταν ᾖναι κοινοδιακὸν τὸ φροντιστήριον) ἢ σέρησις, ἢ μετάθεσις εἰς τὸν ἔσχατον ἢ ἀτιμότερον τόπον, ἢ προτίμησις καὶ ὁ ἐπαινος, εἰς ἐπῆκοον αὐτοῦ, τῶν προκοπτόντων. Τὰ αὐτὰ μέσα μὴν ἀμφιβάλλωμεν ὅτι μετεχειρίζοντο καὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν, καὶ τόσον ἀπεῖχον ἀπὸ τοῦ τυραννικὸν κατὰ τῶν μαθητῶν ἥθος οἱ διδάσκαλοι, ὥς ἐσοχάζοντο ὡς ἴδια τέκνα τοὺς πολλὰ νεαροὺς, καὶ ὠνόμαζον τοὺς ἐξερχομένους ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, Ὀμιλητάς, Ἐταίρους, Γνωρίμους (2), διὰ νὰ ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὰς ψυχὰς αὐτῶν, μὲ τὰ φιλόφθωρα τῆς οἰκειότητος καὶ ἰσοτιμίας ὀνόματα ταῦτα, τὸν φόβον, ἐπιτήδειον νὰ δημιουργῇ ἀνδράποδα, ἀλλ' ὅχι σοφοὺς καὶ χρησίμους ἄνδρας. Τὰ αὐτὰ πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα καὶ ἡμεῖς, εἰάν θελωμεν χωρὶς κενοδοξίαν νὰ ὀνομα-

(1) « Ἀρετῆς γὰρ ἀληθινὸς οὐκ ἐγγίνεται ζῆλος, εἰ μὴ δι' » ἄκρας τοῦ παραδιδόντος εὐνοίας καὶ τιμῆς ». Πλουτάρχ. Κατ. νεωτέρ. § 9.

(2) Ἰδε Σουίδ. λιβ. Γνωρίμοι, καὶ, Ἐταῖροι.

ζώμεθα ἀπόγονοι καὶ διάδοχοι τῆς ἡμερότητας τῶν Ἑλλήνων (1). Αἱ ψυχαὶ τῶν νέων εἶναι φυσικὰ συνεριστικαὶ καὶ φιλότιμοι, καὶ σπανίως, ὅταν ἡ παράδοσις τῶν μαθημάτων γίνεται μὲ μέθοδον, εὐρίσκεται τις ἀναμεταξὺ αὐτῶν τόσον πέτρινος, ὅσις, ἀκούων τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ τὰ ἐγκώμια, δὲν ἤθελε πάθειν τὴν ἀγρυπνίαν τοῦ Θεμισοκλέους, καὶ φωνάζειν, καθὼς ἐκεῖνος, « Οὐκ ἔα με καθεύδειν τὸ Μιλτιάδου τρόπιον ». Ἐὰν τί λοιπὸν, καταφρονούντες τὸ Θαυμαστὸν τοῦτο μέσον νὰ κινῶμεν μὲ ὠφέλειαν τὰς ψυχὰς των, μεταχειριζόμεθα τῶν τυράννων τὴν μάστιγα, ἢ ὁποία τὰς ταρασσεῖ καὶ τὰς ἀγριαίνει μὲ ἀνεκδιήγητον βλάβην;

Καὶ ἡ μὲν τοῦ Χρυσολωρᾶ γνωμικὴ συλλογὴ εὐκόλον εἶναι νὰ καθαρισθῇ ἀφ' ὅσα δύνανται νὰ βλαψῶσι τὰς ἀπείρους τῶν νέων ψυχὰς· ἀλλ', ἐπεὶ τοιοῦτος καθαρμὸς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γένη εἰς ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ βιβλία, ἀνάγκη εἶναι ἢ νὰ παρατρέχῃ ὁ διδασκαλὸς ὅσα κρίνει βλαδερά εἰς τοὺς μαθητάς του, ἢ καὶ νὰ τὰ συνοδεύῃ, εἰς τὴν παράδοσιν, μὲ τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτὰ κρίσιν καὶ κατάκρισιν. Εἰς τὰ παραδιδόμενα μαθήματα ἰσοροῦνται πολλάκις λόγοι μωροὶ, καὶ πράξεις ἢ ἀνόητοι, ἢ κκαί. Οὐδ' αὖτε εὐρίσκονται εἰς βιβλίον ἢ κεφάλαιον βιβλίου,

(1) Ἄλλον τιμὴν δὲν ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Λαμψακηνοὺς ὁ Ἀναξαγόρας νὰ κάμωσιν εἰς αὐτὸν μετὰ θάνατον, παρὰ νὰ ψηφίσωσι, νὰ παίξωσι κατ' ἔτος τὰ παιδία εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του, « Τὰς διδομένας » ἀφείς τιμὰς, ᾗτήσατο τὴν ἡμέρην ἐκείνην καθ' ἣν αὐτὸς τελευτήσῃ, « τοὺς παῖδας ἀφίεναι παίζειν, καὶ σχολάζειν ἀπὸ τῶν μαθημάτων ». Τὴν πρὸς τὰ παιδάρια πραότητα καὶ φιλοφροσύνην ἐγνώρισαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Ὁ Κάτων, ἄνθρωπος πολλὰ σκληρὸς εἰς τοὺς δούλους, περὶ τῶν παιδίων ὅμως ἔκρινεν ἄλλῶς· « Τὸν δὲ τύπτοντα γαμετήν, ἢ » παῖδα, τοῖς ἀγιωτάτοις ἔλεγεν ἱεροῖς προσφέρειν τὰς χεῖρας ». Πλουτάρχ. Πολιτ. παραγγελμ. § 27, καὶ Κάτ. πρεσβ. § 20.

τὸ ὁποῖον περιέχει τὸν βίον γνωστοῦ τινὸς ἀχρείου καὶ κακοτρόπου ἀνθρώπου, οὐτ' ἢ κρίσις τοῦ νοὸς οὔτε τὰ ἤθη τοῦ μαθητοῦ τρέχουσι μεγάλον κίνδυνον. Ἀλλὰ πολλάκις αἱ τοιαῦται πράξεις ἀναφέρονται ἀποφθεγματικῶς, ἢ χωρίζαι ἀπὸ τὸν λοιπὸν τοῦ πράξαντος βίον, χωρὶς ἐπίκρισιν τοῦ ἰσοροῦντος, ὅποια εἶναι πολλὰ τῶν ἀποφθεγμάτων τοῦ φρονίμου Πλουτάρχου, ἢ καὶ μὲ ἐσφαλμένην ἐπίκρισιν συνωδευμένα, ὅποια εἶναι πολλὰ τοῦ κακῶς πολλάκις κρίνοντος Ἀιλιανοῦ.

Διηγῆται, παραδείγματος χάριν, ὁ Πλούταρχος τὸ πολυθρύλητον ὑπακοήμα τοῦ Ζωπύρου, ὅστις ἔκοψε καὶ τὴν μύτιν καὶ τ' αὐτία του, μὲ σκοπὸν νὰ ἀπατήσῃ τοὺς Βαβυλωνίους, καὶ νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν αὐτῶν εἰς τὸν βασιλέα Δαρεῖον. Τοῦτο θαυμάζεται ἀπὸ πολλοὺς (1), ὡς πίσεως καὶ φιλίας ἄκρας ὑπηκόου πρὸς βασιλέα ἀπόδειξις. Ἄλλ' εἶναι ἀληθῶς ἄρα γε τοιοῦτον, ὅταν ζυγισθῇ εἰς τὴν σάβην τοῦ ὀρθοῦ λόγου; Οἱ Βαβυλώνιοι δὲν ἀπεςάτησαν ἀπὸ τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' ἐζήτησαν νὰ ἀναλάβωσι τὴν αὐτονομίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε τοὺς πρεσβύτερον πρὸ ἐτῶν εἰκοσιπέντε ὁ Κῦρος. Ὁ Δαρεῖος ἦτο δεσπότης αὐτογνώμων, καὶ ὁ Ζωπυρος εἰς ἀπὸ τῆς αὐλῆς του τοὺς δυνατοὺς. Ποία εἶναι τῆς φιλίας τῶν αὐλικῶν καὶ πίσεως πρὸς τοὺς δεσπότης ἢ φύσις, εὐκολα καθεῖς τὸ καταλαμβάνει. Ἦτο λοιπὸν ὁ ἀκρωτηριασμὸς τοῦ Ζωπύρου ἔργον καὶ μωρὸν καὶ σκληρόν (2). μωρὸν, ἐπειδὴ ἐτόλμησε νὰ πράξῃ ὅ,τι μόλις γίνεται διὰ χάριν τῆς ἀληθινῆς φιλίας, ἥτις ποτὲ δὲν ἔχει χώραν

(1) Ὅχι ὅμως ἀπὸ τὸν Πλούταρχον, ὅστις τὸ διηγῆται ἀπλῶς, χωρὶς νὰ τὸ κρίνῃ.

(2) Ὁ Ἡρόδοτος (III, 154) μὲ τὰ ὀλίγα ταῦτα λόγια, «Ἐβούλετο, » ὅπως... ἐαυτοῦ τὸ ἔργον ἔσται· κέρτα γὰρ ἐν τοῖσι Πέρσῃσι αἱ ἀγα- » θεργαίαι ἐς τὸ πρόσαι μεγάλας τιμῶνται », μᾶς ἔδωκε νὰ κατα- λάβομεν ἱκανῶς ποῖον ἦτο τοῦ Ζωπύρου τὸ ἔλεος.

πάρεξ ἀναμεταξύ χρησίων ἀνθρώπων· σκληρόν, ἐπειδὴ ὄχι μόνον ἠκρωτηρίασε χωρὶς ἀνάγκης τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα, ἀλλ' ἔγινεν αἷτιος νὰ θανατωθῶσι τρισχιλιοι Βαβυλώνιοι, οἱ ἐντιμότεροι τῆς πόλεως, τοὺς ὁποίους ὁ Δαρεῖος ἐσαύρωσε πάραυτα ὅταν εἰσέδη νικητὴς εἰς τὴν Βαβυλώνα. Ἀλλ' ὅμως ὑποθέτω ὅτι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἀδίκως ἀπεξάτησαν, καὶ ὁ Δαρεῖος εἶχε τοῦ Τίτου ἢ τοῦ Τραϊανοῦ, καὶ ὁ Ζώπυρος τοῦ Σωκράτους τὴν ἀρετὴν· καὶ ταῦτα ὑποθέτων ἐρωτῶ, Ἄφου τοιαύτην ἡρωϊκὴν ἀπάρνησιν ἑαυτοῦ ἔκαμεν εἰς χάριν τοῦ φίλου καὶ βασιλέως του Δαρείου ὁ Ζώπυρος, τί ἤθελε πράξειν, ἢ τί πλέον τοῦ ἔμενε νὰ πράξῃ, ἐὰν ἦτον ἐλευθέρας πόλεως πολίτης, διὰ νὰ σώσῃ ἀπὸ τὴν δουλείαν, τὴν γυναῖκα, τὰ τέκνα, τὴν κινδυνεύουσαν αὐτοῦ πατρίδα; Αἱ Θυσίαι πρέπει νὰ ἦναι ἀνάλογοι τῆς ἀξίας τοῦ εἰδῶλου, εἰς τὸ ὅποιον προσφέρονται. Εἰς τὸν Δία πρέπει αἱ ἐκατόμβαι· οἱ μικροὶ Θεοὶ ἀρκοῦνται καὶ εἰς ὀλίγον λιθανωτόν. Ἐξω τούτου, εἰς τὴν ὀρθὴν κρίσιν τῶν τοιούτων, εἶναι δικαστήριον ἀδέκαστον ἢ συνειδήσις ἐκάστου, ἢ ὅποια ποτὲ θέν μᾶς ἀπατᾷ, ὅταν ἐρωτᾶται μὲ ἡσυχίαν. Ἀφου παραδώσῃς εἰς τοὺς μαθητάς σου τὴν ἱστορίαν ταύτην, παρὰβῆλε τὸν Ζώπυρον μὲ τοὺς τριακοσίους τοῦ Λεωνίδου, οἱ ὅποιοι μετὰ χαρᾶς ἐπρόσφεραν ὀλοκύτωμα τὰ σώματά των ἐπάνω εἰς τὸν βωμὸν τῆς μεγάλης Θεᾶς, τῆς Πατρίδος, ἔπειτα ἐρώτησον ἓνα καθ' ἓνα τῶν νέων τούτων μαθητῶν, ἂν προκρίνῃ νὰ ἦναι Ζώπυρος, ἢ εἰς ἀπὸ τῶν τριακοσίων τὸν ἀριθμόν.

Εἶναι ἀναρίθμητα ἔσα δύναται νὰ ὠφελήσῃ τοὺς μαθητάς ὁ σοφὸς καὶ φρόνιμος διδάσκαλος, τῶρα μὲ τὴν ὀρθὴν κρίσιν, καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς ἔπαινον ἢ ψόγον τῶν ἰσορουμένων πράξεων ἢ λόγων, τῶρα μὲ τὴν ἔρευναν τῆς παλαιᾶς καὶ νέας γλώσσης, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλας παράθεσιν, καὶ ἄλλοτε μὲ ἐξέτασιν τῆς ἐτυμολογίας ἢ παραγωγῆς μιᾶς μόνης λέξεως. Ὅταν, παρα-

δείγματος χάριν, ἐξηγῆς εἰς αὐτοὺς τὸ « Νόσιμον ἡμαρ » τοῦ Ὀμήρου, ἔχεις ἀφορμὴν πολλὰ νόσιμον, νὰ ἐμπνεύσης εἰς τὰς νεαρὰς αὐτῶν ψυχὰς τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ζῆλον, λέγων εἰς αὐτοὺς τὰ ὀλίγα ταῦτα λόγια·
 « Εἰς τὸν Ποιητὴν τὸ, Νόσιμον ἡμαρ, ἄλλο δὲν σημαίνει »
 « παρὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν πατρίδα. Οἱ μετα- »
 « γενέσονται ὁμοῦς Ἕλληνες ὠνόμασαν Νόσιμα μεταφορικῶς »
 « ὅλα τὰ ἡδέα καὶ ἀρεστὰ, αἰνιττόμενοι μὲ τοῦτο πόσον εἶναι »
 « ἡ πατρίς ἀξία ἀγάπης, πόσον πρέπει νὰ εὐαρεσῇται ὅστις »
 « κατοικεῖ εἰς αὐτήν, πόσον νὰ τὴν ἔχῃ εἰς τὴν μνήμην ἀνεξ- »
 « ἀλειπτον ὅστις εἶναι μακρὰν αὐτῆς. Ὄθεν λέγοντες κ' ἐκεῖνοι »
 « τότε, καὶ ἡμεῖς σήμερον, καθ' ὑπόθεσιν, Νόσιμον βρῶμα, »
 « ἄλλο δὲν ἐνόουν ἐκεῖνοι, ἄλλο δὲν λέγομεν ἡμεῖς, χωρὶς »
 « νὰ τὸ νοῶμεν οἱ περισσότεροι, παρὰ βρῶμα τόσον ἡδονικόν »
 « εἰς τὴν γεῦσιν, ὅσῃν ἡδονὴν προξενεῖ εἰς τὸν ξενιτευόμενον ἢ »
 « ἡμέρα τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν πατρίδα του ».

Ὅταν πρώτῃν φορὰν τύχῃς εἰς τὰ παραδιδόμενα μαθήματα τὸ ὄνομα Θεῖος, τὸ σημαῖνον τοῦ πατρὸς, ἢ τῆς μητρός, τὸν ἀδελφόν, μὴ προσμένῃς νὰ σ' ἐρωπήσωσι, διὰ τί οἱ ἀδελφοὶ τῶν γονέων ὠνομάσθησαν Θεῖοι, ἤγουν Θεῖκοι, καὶ αἱ ἀδελφαί, Θεῖαι, ἤγουν Θεῖκαί. Εἰς τοὺς πολλὰ νεαροὺς τὴν ἡλικίαν λέγε, ὅτι τοῦτο μᾶς διδάσκει πόσον εἶναι μέγα καὶ θεῖον τὸ χρεω-
 ζόμενον εἰς αὐτοὺς τοὺς γονεῖς σέβας, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτῶν ἡξιώθησαν τῆς ἡγιότητος τὴν τόσον ἐντιμὸν ὀνομασίαν. Εἰς τοὺς προδεδηκότας καὶ εἰς τὴν ἡλικίαν καὶ εἰς τὰ μαθήματα, ἀνακαλύψον τὴν βαθυτέραν ἔννοιαν καὶ τὸ τέλος τῆς σοφῆς ταύτης ὀνοματοθεσίας. Οἱ γονεῖς ἐνδέχεται ν' ἀποθάνωσιν, ὅταν ἔτι ἦναι εἰς πολλὰ νεαρὰν ἡλικίαν τὰ τέκνα τῶν· καὶ τότε φυσικὰ λαμβάνουσι πρὸς αὐτὰ τόπον πατρὸς οἱ ἀδελφοὶ καὶ μητρός αἱ ἀδελφαὶ τῶν γονέων, εἰς τοὺς ὁποίους

ὁμῶς τὰ τέκνα οὐτ' ὑπακοὴν οὔτε σέβας ἤθελαν προσφέρειν, ἂν δὲν ἦσαν προετοιμασμένα νηπιόθεν μὲ τὴν σωτήριον ταύτην πρόληψιν νὰ τοὺς νομίζωσι καὶ νὰ τοὺς ὀνομάζωσι Θεῖους καὶ Θείας. « Οὕτω καὶ σεῖς, φίλοι (λέγεις συμπεραίνων τὸν λόγον πρὸς τοὺς μαθητάς σου), προθυμεῖσθε, ὅταν κατα-
 » σαθῇτε γονεῖς, νὰ τειγίζετε τὰς ἀπαλὰς ψυχὰς τῶν ἰδίων
 » τέκνων μὲ προλήψεις ἀγαθὰς, ἂν ἐπιθυμῇτε νὰ ἐμποδίσετε
 » τὴν εἴσοδον τῆς κακίας εἰς αὐτάς. Ὅτι θελετε νὰ σέβωνται
 » καὶ νὰ μιμῶνται, ὅταν ἔλθωσιν εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν, ἐκεῖνο
 » προσπαθεῖτε νὰ καταστήσετε σεβάσιμον εἰς αὐτὰ, ἐκείνου
 » τὸνομα μὴ προφέρετε ποτὲ, πλὴν συνωδευμένον μὲ ἐπίθετα
 » μεγάλου θαυμασμοῦ ».

Ἀφ' ὅσα εἶπα περὶ τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς παραδόσεως τῶν συγγραφῶν συμπεραίνεται, πόσον εἶναι ἀναγκαῖον νὰ συνταχθῇ συλλογὴ ἀναγνώσεων μὲ ὀλίγας σημειώσεις διὰ τοὺς σπουδάζοντας τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν νέους. Αὕτη πρέπει νὰ ἦναι ὄχι κατὰ τὴν συνερανοσθεῖσαν εἰς τέσσαρας τόμους καὶ ὀνομασθεῖσαν Ἐγκυκλοπαιδείαν, τὴν πεμπομένην ἀπὸ τοὺς Βενετικούς τύπους εἰς τῶν Γραικῶν τὰ σχολεῖα, ἀλλὰ τοιαύτη συλλογὴ, εἰς τὴν ὁποῖαν νὰ ἦναι φιλοσοφικῶς (τοῦτο θέλει νὰ εἶπῃ μὲ νοῦν καὶ κρίσιν) συγκερασμένη μὲ τὴν ἡδονὴν ἢ ὠφέλειαν, διὰ νὰ προξενῇ καὶ σπουδὴν, καὶ τῆς σπουδῆς ἄνεσιν καὶ ψυχαγωγίαν, νὰ κάμνῃ ἐνταυτῷ τὸν ἀναγινώσκοντα καὶ σοφὸν καὶ ἡμερον, νὰ ἐμπνέῃ εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ τὰ μεγάλα τῆς ἐλευθερίας φρονήματα, καὶ τὰς χάριτας καὶ κομψείας τῆς προγονικῆς του γλώσσης· εἰς ὀλίγα λόγια, πρέπει νὰ ἦναι ἀληθὲς ταμεῖον φρονήσεως, ἐπιτηδεῖον εἰς τὴν παιδείαν τῶν ἀρχαρίων, ἀλλὰ τοιοῦτον, ὅποῖον καὶ οἱ μεγαλύτεροι μαθηταί, καὶ πρὸς τούτοις ὅσοι ἔπαυσαν νὰ μαθητεύωνται, νὰ ἀναγινώσκωσιν εἰς τὸν ἐπίλοιπον αὐτῶν

βίον, καὶ κατ' οἶκον καὶ εἰς τὸν περίπατον, δι' ἀναψυχὴν καὶ παρηγορίαν τῶν βιωτικῶν κόπων καὶ φροντίδων.

Μὴ δυνάμενος ν' ἀσχοληθῶ εἰς τοιοῦτον ὠφελιμώτατον ἔργον, ἀρκεῖ νὰ φανερώσω πῶς ἤθελα τὸ κάμειν, ἂν δὲν μοῦ ἔλειπεν ὁ καιρὸς. Ὅσις εὐκαιρεῖ καὶ δύναται, καὶ κρίνει καλὴν τὴν ἐξῆς ὑποτύπωσιν (1), ἃς μὴν ἀποσραφῇ τὸ ἔργον ὡς ἄδοξον καὶ μικρόν. Καὶ τοῦ μικροῦ μικρότερον ἤθελεν ἐξάπαντος εἶσθαι, ἐὰν ἀκρίτως συσσωρεύσῃ ὅτι τοῦ ἔλθῃ εἰς τὸν νοῦν· ἐὰν αἱ σημειώσεις του, ἀντὶ νὰ ἐξηγῶσι τὰς ἀληθεῖς ἀσφαfeίας, νὰ παρατηρῶσι τὴν συγγένειαν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης μὲ τὴν σημερινήν, ὅσας εὐρίσκει ἀφορμὴν ἀρμόδιον περὶ τούτου, νὰ κρίνωσιν ὅσα κακῶς ἢ καλῶς λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς, ὅσα κακῶς ἢ καλῶς ἔπραξαν τὰ ἱστορούμενα πρόσωπα ἀπ' αὐτοὺς, ἐὰν (λέγω) ἀντὶ τούτων καταγίνονται νὰ σχολιάζωσι τὰ Διαδατικά καὶ τὰ Συγκείμενα, καὶ ἄλλας τοιαύτας μυρολογίας, ὑποφερτάς καὶ συγχωρήσεως ἀξίας, διότι ἦσαν ἀναπόφευκτοι (2) εἰς τὴν παρελθοῦσαν

(1) Εἰς τὴν ὁποίαν ὁμως δὲν νοῶ ὅτι πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν. Ἡ τάξις χρειάζεται σκέψιν περισσοτέραν, διὰ νὰ γένῃ εἰς τρόπον, ὥστε νὰ προβαίῃ ἡ συλλογὴ ἀπὸ τὰ πλεον εἰς τὰ ὀλιγώτερον εὐνόητα. Οἱ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας τοχασμοὶ μοῦ εἶναι αὐτοσχέδιοι· ἂν εἶχα τὸν καιρὸν καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἐκθέσω εἰς πλάτος τί πρέπει νὰ περιέχῃ καὶ εἰς ποίαν τάξιν νὰ διατεθῇ ἡ συλλογὴ, συντομώτερον ἦτο νὰ τὴν συντάξω παρὰ νὰ διδάσκω πῶς ἔχουν νὰ τὴν συντάξωσιν ἄλλοι.

(2) Ἀρκεῖ τοῦτο νὰ μὲ δικαιώσῃ ἔμπροσθεν ἐκείνων, ὅσους ἐνδέχεται νὰ ἐσκυθάλισαν ὅσα εἶπα κατὰ τῶν Γραμματικῶν. Ὅσις ξυεῖ μόνον τὰς πληγὰς, διὰ νὰ τὰς κακουργήσῃ, εἶναι δῆμιος· ὅσις τὰς καίει διὰ νὰ τὰς θεραπεύσῃ, τοῦτον ἄλλος νὰ κατηγορήσῃ δὲν τολμᾷ πλὴν ὅποιον ὀλίγον μέλει εἴτε ζῇ, εἴτε ἐθανατώθῃ ἡ Ἑλλάς. Εἰς τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα, αἱ τοιαῦτα Γραμματικαί, καὶ τοιαῦται

ἐκατονταετηρίδα, ὅταν τὸ ἔθνος μόλις ἤρχιζε νὰ ἀναλαμβάνη ἀπὸ τὴν μακρὰν αὐτοῦ ἀσθένειαν, ἀλλὰ τὰς ὁποίας δὲν πρέπει πλέον κάνεις μῆτε νὰ γράφῃ μῆτε νὰ τυπῶν, ἐάν δὲν θέλῃ νὰ προσάψῃ μωρίας ἄνειδος εἰς ὅλον αὐτοῦ τὸ γένος. Ἐάν ὁμως καὶ ἡ μικρά του συλλογή, καὶ αἱ ὀλίγαι του σημειώσεις, συνταχθῶσι μὲ κρίσιν φιλοσοφικὴν, τὸ ἀποτέλεσμα θέλει εἶσθαι εὐκολία καὶ διάδοσις ἐγγήγορος εἰς πολλοὺς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, τοῦ κριτικοῦ τῆς διανοίας ὀξύτης, φρόνησις, ἡμέρωσις τῶν ἠθῶν, εἰς βραχυλογίαν, ἀπὸ τῆς ἀδοξίας εἰς τὴν δόξαν ὅλου τοῦ ἔθνους μεταβολή. Ἐάν ταῦτα λογίζωνται μικρά, ποῖα λοιπὸν (ἐρωτῶ) εἶναι τὰ μεγάλα;

Λέγω τώρα πῶς ἐπεθύμουν νὰ συνταχθῇ ἡ διὰ τοὺς νέους αὕτη συλλογή. Δὲν πρέπει νὰ ᾖ πολλὰ μακρά. Αἱ γραμματικαὶ σημειώσεις, ἀναγκαῖαι μάλιστα διὰ τοὺς πρῶτους μῆνας, ὅσους ὑποθέτω ὅτι θέλουν διατρίψειν εἰς τὸ πρῶτον τῆς συλλογῆς τριτημόριον οἱ μαθηταί, πρέπει νὰ ᾖ ὀλίγαι· καὶ δὲν ἦτο κακὸν νὰ καταχωρισθῶσιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πίνακα, ὅσαι ἀποβλέπουν τὴν Ἑλληνικὴν, εἰς τὸν κοινόν, ὅσαι τὴν κοινὴν γλῶσσαν. Λέγω δύο πίνακας λέξεων διὰ τοῦτο, ὅτι κρίνω πρᾶγμα ἀναγκαῖον ἀπὸ τοῦ νῦν, ὅσάκις ὁ καιρὸς τὸ συγχωρεῖ, νὰ καταγίνωνται ἐνταυτῷ καὶ διδάσκαλοι καὶ μαθηταί εἰς τὴν παραβολικὴν ἐξέτασιν τῶν δύο γλωσ-

συγγραφῶν ἐξηγήσεις, ἥσαν (πάλιν τὸ λέγω) ἀναπόφευκτοι ἦτον ἀκόμη τότε ἀρχὴ ὠθένων τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους· ὅθεν ἔκαμαν καὶ οἱ Γραικοὶ ὅ,τι ἔκαμαν ὅλα τὰ ἔθνη κατ' ἀρχὰς τοῦ φωτισμοῦ των, ἤγουν ἡσχολοῦντο εἰς πράγματα νηπιώδη. Ἐάν οἱ τότε γράψαντες (ἀπὸ τοὺς ὁποίους προσωπικῶς δὲν ἐγνώρισα κανένα) ἔζων σήμερον, ἤθελαν κάμειν τὴν αὐτὴν κρίσιν, τὴν ὁποίαν ἐγὼ κάμνω τώρα· ἐάν ἐγὼ ἤμην τότε εἰς κατὰσασιν νὰ κάμω ὅ,τι ἔκαμαν, ἤθελα ἴσως τὸ κάμειν χειρότερα.

σῶν. Ἐάν ᾖναι ἀνόητον νὰ φαντασθῇ ὅτι ἐξεύρει τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐντελῶς, ὅς τις, λόγου χάριν, ᾔθελεν ἀγνοεῖν μίαν μόνην ἀπὸ τὰς τέσσαρας αὐτῆς παλαιᾶς διαλέκτους, ἀσυγκρίτως ἀνοητότερος εἶναι (ὁ λόγος εἶναι περὶ τῶν Γραικῶν) ὅς τις δὲν ἐλπίζει καμμίαν βοήθειαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἀπὸ τὴν μητρικὴν αὐτοῦ κοινὴν γλῶσσαν, ἣ ὁποία εἶναι τόσον περισσώτερον ἀξιόλογος διάλεκτος παρὰ τὴν Αἰολικὴν, Δωρικὴν, καὶ Ἰωνικὴν, ὅσον εἰς ἐκείνας μὲν δὲν ἔμειναν πλὴν κατὰ πολλὰ ὀλίγα τινὰ συγγράμματα, αὕτη δὲ λαλεῖται ἀπὸ ζῶν ὁλόκληρον ἔθνος.

Αἱ καθ' αὐτὸ σημειώσεις, αἱ ὑποκάτω τοῦ κειμένου, πρέπει νὰ ᾖναι ἀληθεῖς ἐξηγήσεις τοῦ κειμένου· ἡγουν πρέπει νὰ ἐρμηνεύωσι τὰς δυσκολωτέρας συντάξεις, μὲ τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀναλυσιν εἰς τὰς ἀπλουστέρας· νὰ συνοδεύωσι τὰ κύρια ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰς ἐπισημοτέρας αὐτῶν πράξεις (ὅποῖαι εἶναι οἱ πόλεμοι, οἱ κατοικισμοί, ἡ μετοικισμοὶ τῶν πόλεων, κ. τ. λ.), μὲ τὸν χρόνον (πρὸ Χριστοῦ ἢ μετὰ Χριστοῦ), κατὰ τὸν ὁποῖον ἤκμασαν, ἢ συνέβησαν· τῶν Ἑλληνικῶν Θεῶν καὶ Ἡρώων, μὲ τὴν σύντομον ἐκθεσιν τοῦ μύθου, ἢ, διὰ τὸ συντομώτερον, μὲ μόνην τὴν σημείωσιν τοῦ βιβλίου καὶ τοῦ τόπου, ὅπου εὐρίσκεται ὁ μῦθος· τῶν χωρῶν, τῶν πόλεων, τῶν ὁρῶν, τῶν ποταμῶν, τῆς παλαιᾶς Γεωγραφίας, μὲ τὰ ὀνόματα τῆς νέας Γεωγραφίας· τῶν ζώων, τῶν φυτῶν, τῶν ὀρυκτῶν, μὲ τὰ σημερινὰ ὀνόματα τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Πρέπει μαλίστα νὰ περιέχωσιν αἱ σημειώσεις τὴν ἐπίκρισιν ὅχι μόνον τοῦ τρόπου, ὅπως ὁ συγγραφεὺς ἢ ποιητὴς ἐκφράζει τὰ νοήματα τῆς ψυχῆς του, ἀλλὰ (τὸ ἀναγκαϊότερον) καὶ αὐτῶν τῶν νοημάτων, ἡγουν τοῦ τρόπου, ὅπως καὶ αὐτὸς κρίνει τὰ πράγματα. Χωρὶς τούτων καὶ τῶν τοιούτων παρατηρήσεων καὶ σημειώσεων, ἡ μάθησις τῆς Ἑλληνικῆς

γλώσσης εἶναι μάταιος ἀπαγγελία λέξεων, ἀηδὴς εἰς τὴν ἀκοήν, δύσκολος νὰ φυλαχθῇ εἰς τὴν μνήμην· καὶ μετὰ πολλοὺς ἰδρωτάς καὶ κόπους, ἀντὶ γραμματικῶν, οἱ ταλαίπωροι νέοι γίνονται, καὶ μένουں ὅλον τῆς ζωῆς αὐτῶν τὸν ἐπίλοιπον καιρὸν, γελοῖοι Γραμματισαί, ἔχοντες τὴν κεφαλὴν πλουσίαν ἀπὸ ὀνόματα, ῥήματα, καὶ παντὸς εἶδους λεξεΐδια, ἀπὸ δὲ πράγματα καὶ πραγμάτων κρίσιν παντάπασι πτωχὴν καὶ ἀνόητον (1).

Εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην πρέπει νὰ εὐρίσκωνται,

1. Πολλὰ ὀλίγοι τινὲς μῦθοι τοῦ Αἰσώπου, χωρὶς τὸν βίον τοῦ Αἰσώπου, καὶ χωρὶς τὰ ἐπιμύθια. Δὲν θελω τὸν βίον, διότι εἶναι παντάπασι μυθώδης· δὲν θελω τὰ ἐπιμύθια, ὅτι εἶναι τὰ περισσότερα ἀνάρμοστα, καὶ πολλάκις ἀνόητα. Ἀντὶ τοῦ βίου, ἐμπορεῖ νὰ συντάξῃ ὁ ἐκδότης μικρὰν εἰδησιν βιογραφικὴν περὶ τοῦ Αἰσώπου, περὶ τοῦ ὁποίου ὅμως πολλὰ ὀλίγα ἐξεύρομεν. Τὰ ἐπιμύθια, ἅς τὰ πλάσῃ καὶ ἅς τὰ λέγῃ διὰ ζωῆς φωνῆς ὁ διδάσκαλος, ἢ καὶ ἂν μεταξὺ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εὐρίσκωνται τινὲς ἀρκετὰ ἡλικιωμένοι, ἅς τοὺς διεγείρῃ νὰ τὰ συμπεραίνωσιν ἀφ' ἑαυτῶν. Ὁ τρόπος οὗτος καὶ τὸν νοῦν ὀξύνει, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλαν τῶν μαθητῶν ἱκανὸς εἶναι νὰ γεννήσῃ.

2. Μετὰ τοὺς Αἰσωπικοὺς μύθους ἅς συντάξῃ φρόνιμον ἐκλογὴν ἀπὸ τοῦ Χρυσολωρᾶ τὰς μονοσίχους γνώμας, τὰς ὁποίας δύναται νὰ αὐξήσῃ μὲ γνώμας ἄλλας μονοσίχους ἢ καὶ πολυσίχους ἀπὸ ἄλλους ποιητάς.

3. Ἀς ἀκολουθῇ μετὰ ταύτας ἡ πρὸς Δημόνικον παραινέσεις τοῦ Ἰσοκράτους ὁλόκληρος.

4. Ταύτης κατόπιν ὁ Θαυμασίος καὶ Θαυμασίως γραμμέ-

(1) « Κἂν διαφυλάξῃς τὸ μὴ σπουδάζειν ἐπὶ τοῖς ὀνόμασι, » πλουσιώτερος εἰς τὸ γῆρας ἀναφανήσῃ φρονήσεως ». Πλάτων, Πολιτικ. σελ. 261.

νος ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα μῦθος τοῦ Προδίκου περὶ τῆς νεότητος τοῦ Ἡρακλέους· μῦθος, τοῦ ὁποίου τὴν δύναμιν τόσον ἐγνώρισε καλὰ ὁ φιλάρετος Σωκράτης, ὥς τὸν μετεχειρίζετο συνεχῶς εἰς διδασχὴν τῶν νέων. Τοῦτον οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ ὑποχρεώσιν ἀπαραιτήτως τοὺς μαθητάς νὰ τὸν ἐκσηθίζωσι, καὶ νὰ τὸν ἀπαγγέλλωσι τοῦλάχιστον μίαν φοράν τὴν ἐβδομάδα εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ νὰ παραγγέλλωσι τοὺς γονεῖς νὰ ζητῶσι συνεχῶς τὴν ἀπαγγελίαν καὶ τὴν ἐξήγησιν εἰς τὸν οἶκον· ἀπὸ τούτου τὴν ἀδιάλειπτον μελέτην πρέπει νὰ τοὺς πληροφορήσωσιν ὅτι κρέμεται ἡ εὐτυχία τῶν τέκνων. Ὡς ποσάκις πολέμουμένος ἐγὼ, βλέπων ἄλλους πολεμουμένους ἀπὸ τὰ πάθη, ἀνεσέναξα, ὅτι δὲν προετοιμάζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν φοβερὸν τοῦτον πόλεμον μὲ τοιαῦτα ὅπλα οἱ παιδεύται τῆς νεότητος (1), ἀλλὰ τοὺς ἀφίνουσιν εἰς τὸν κίνδυνον νὰ φωνάζωσι πολλάκις τῆς Μηδείας τὰς αἰσχράς ταύτας φωνάς·

Καὶ μανθάνω μὲν, οἷα ὄρν μὲλλω κακὰ·

θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων!

Τοιαῦτα ὅπλα εἶναι ὅλα σχεδὸν τὰ ἠθικὰ παραγγέλματα τοῦ Σωκράτους, εὐρισκόμενα εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ Ξενοφῶντα, ἀλλὰ περισσότερα καὶ καταπεισικώτερα εἰς τὸν Ξενοφῶντα. Ἄς μὴν ἀμελήσῃ ὁ ἐκδότης νὰ κάμῃ καὶ ἀπὸ ταῦτα φρόνιμον ἐκλογὴν τῶν ἀναγκαιοτέρων εἰς τὴν παιδαγωγίαν τῶν νέων. Ἀπὸ τὰ μεγάλα τῆς Ἑλλάδος καυχήματα ἐν, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν, τὸ πρῶτον εἶναι ὁ Σωκράτης. Ὁμοίον του εἰς τὴν ἀρετὴν κἀνὲν

(1) « Εἰ γὰρ οὕτως ἐλέγετο ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ πάντων ὑμῶν, καὶ ἐκ νέων » ἡμᾶς ἐπεῖθετε, οὐκ ἂν ἀλλήλους ἐφυλάττομεν μὴ ἀδικεῖν· ἀλλ' αὐτὸς » αὐτοῦ ἦν ἑκαστὸς ἄριστος φύλαξ, θεοῖός, μὴ ἀδικῶν τῷ μεγίστῳ κακῷ » ξυνοικοῖη ». Πλάτων, Πολιτ. β', σελ. 367.

ἔθνος ἀκόμη δὲν ἐγέννησεν ἄλλον (1) ἢ οἱ διδάσκαλοι ποτί-
 ζωσι συνεχῶς μὲ τὰ σοφὰ τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς νουθε-
 τήματα τὰς ἀπαλὰς τῶν νέων ψυχὰς, ἐνδέχεται νὰ ἀποδείξω-
 σιν ὅτι καὶ εἰς μόνην τὴν Ἑλλάδα γεννῶνται οἱ Σωκράται. Καί
 τοῦτο δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον. Εἰς ὅλας τὰς γλώσσας
 εἶναι μεταφρασμένα, καὶ ἀπ' ὅλα τὰ ἔθνη ἀναγινώσκονται καὶ
 θαυμάζονται τὰ φιλόσοφα τοῦ Σωκράτους παραγγέλματα·
 ἀλλ' εἰς τοὺς ξένους κάμνουσι μόνον τὸν τύπον, τὸν ὅποιον
 πρέπει νὰ κάμνῃ πᾶσα καλὴ συμβουλὴ εἰς τὰς εὐγενεῖς ψυχὰς·
 οἱ δὲ Ἕλληνες, ἂν θέλωσι νὰ ᾔναι ἄξιοι τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνό-
 ματος, ἔξω ἀπὸ τὸν τύπον τοῦτον, πρέπει νὰ σοχάζωνται τὰ
 παραγγέλματα τοῦ Σωκράτους καὶ ὡς πατρικὴν αὐτῶν κληρονο-
 μίαν, καὶ νὰ ἐνθουσιάζωνται δι' αὐτά (2).

Ἡ παιδεία εἶναι ἡμέρωσις τῶν ἡθῶν. Ὁ πεπαιδευμένος
 πρέπει νὰ αἰσθάνεται τὴν ἡδονὴν καὶ νὰ γελᾷ, ὅχι μόνον, διότι
 εἶναι ἄνθρωπος, ἤγουν φύσει γελαστικὸν ζῶον, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ
 μέτριος γέλως εἶναι χαρακτήρ καὶ σημεῖον ἡμερώσεως. Τὴν
 ἄγριον καὶ μισάνθρωπον σοβαρότητα τίποτε δὲν εἶναι ἱκανὸν
 νὰ κινήσῃ εἰς γέλωτα· ἡ μωρία γελᾷ εἰς ὅλα· μόνος ὁ πεπαι-
 δευμένος καὶ φρόνιμος ἄνθρωπος ἐξεύρει καὶ τὸν καιρὸν καὶ

(1) Καὶ τὸν τοιοῦτον ἄνδρα κατεδίκασαν εἰς θάνατον οἱ Ἀθηναῖοι·
 ὅχι ὅμως οἱ ἀπόγονοι τῶν Μιλιτιάδων καὶ τῶν Θεμιστοκλέων, ἀλλ' οἱ
 πατέρες ἐκείνων, οἱ ὅποιοι μετ' ὀλίγους χρόνους ἐδέχθησαν εἰς τὰς
 Ἀθήνας Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν, καὶ, μὴν ἀρκοῦμενοι νὰ προσ-
 φέρωσιν εἰς αὐτὸν τιμὰς ἰσοθέους, ἐξευτελίσθησαν τόσον, ὥς νὰ κολα-
 κεύωσι καὶ τὰς ἀναισχύντους αὐτοῦ πόρνας. Εἰς τοιαύτην ἀθλίαν
 ἐξουδένωσιν καταντῶσι τὰ ἔθνη, ὅταν πολεμῶσι τοὺς φιλοσόφους καὶ
 τὴν φιλοσοφίαν.

(2) « Τοὺς εἰληφότας καλὰς τὰς πρώτας ἐκ τοῦ γένους ἀφορμάς,
 » μέγα ἐφ' ἑαυτοῖς προσήκει φρονεῖν, καὶ μηδὲν ἀνάξιον ἐπιτηθεύειν
 » τῶν προγόνων ». Διονυσ. Ἀλικαρν. Ρωμαίικ. Ἀρχαιολογ. Α', 5.

τὸ μέτρον τοῦ γέλωτος. Ὁ Σωκράτης ἐγέλα, καὶ πολλάκις ἔσμιγε τὰς ἀγίας αὐτοῦ παραινέσεις μετ' ἀσειότητος, διὰ νὰ τὰς ἐμβάξῃ εὐκολώτερον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων. Μὴ φοβηθῇς λοιπὸν νὰ ἀναμίξῃς εἰς τὰ μαθήματά σου ὡς ἡδυσμα καὶ τὸν γέλωτα, τὸν ὁποῖον οὐδ' οἱ ἄγριοι Σπαρτιαῖται ἐξώρισαν ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν αὐτῶν (1). Εἰς τοῦτο τὸ τέλος δύνασαι νὰ καταχωρίσῃς εἰς τὴν συλλογὴν σου,

5. Τὰ ἀσεῖα τοῦ Ἱεροκλέους, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμπορεῖς νὰ προσθέσῃς ὀλίγα τινα ἔρανισμένα ἀπ' ἄλλους, καὶ ἄλλα ἔμμετρα ἀπὸ τὴν Ἀνθολογίαν, ἐκεῖνα μάλισα, ὅσα περιγελῶσι τοὺς Ἀττικιστὰς καὶ τοὺς Γραμματικούς. Πρόσθεε εἰς ταῦτα,

6. Ὀλίγους τινὰς διαλόγους τοῦ Λουκιανοῦ.

7. Τρεῖς ἢ τέσσαρας χαρακτηῖρας τοῦ Θεοφράστου.

8. Τὸν Πλούτον τοῦ Ἀριστοφάνους, καθαρισμένον ὅμως ἀπ' ὅλας τὰς αἰσχρολογίας. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀσειῶν, γελοίων, ἢ κωμικῶν, δὲν πρέπει νὰ ᾔναι τόσον αὐστηρά· ἱκανὸν ἢ μᾶλλον εἶπεῖν ἀναγκαῖον εἶναι, νὰ μὴν εὐρίσκεται τίποτε εἰς αὐτὴν αἰσχρόν. Ἀναμεταξὺ εἰς αὐτὰ ἐμπορεῖς ν' ἀφήσῃς ἐξεπίτηδες καὶ γελοῖα ἀγέλαστα, ὁποῖα εἶναι τὰ ἀσειεύματα τῶν ἀγροίκων ἢ ἀπαιδευτῶν, διὰ νὰ τὰ μεταχειρίζεται ὁ διδάσκαλος, ὡς Λυδίαν λίθον, νὰ δοκιμάζῃ τὰ πνεύματα τῶν μαθητῶν, παρατηρῶν, τίς ἀπ' αὐτοὺς ἡδύνεται, τίς ἀδιαφορεῖ εἰς αὐτὰ, καὶ νὰ λαμβάνῃ εὖλογον ἀφορμὴν νὰ ἐξηγῇ εἰς αὐτοὺς τὰς ἀληθεῖς αἰτίας καὶ πηγὰς τοῦ γέλωτος, καὶ τί διαφέρει ἡ ἀσειότης τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν ἀπὸ τὴν βωμολοχίαν τῶν ἀγροίκων (2).

(1) Πλούταρχ. Λυκούργ. § 25.

(2) Ἄς τοῦ θέλει νὰ εἴπῃ Πόλις. Ἄλλο λοιπὸν κυρίως δὲν σημαίνει τὸ ἀσειεύσθαι, παρὰ τὸ, μιμούμαι τοὺς ἀσεῖους, ἤγον τοὺς κατοικοῦντας

Ἄς ἐπανέλθωμεν πάλιν εἰς τὰ σπουδαῖα. Ἡ συλλογὴ πρέπει νὰ περιέχῃ,

9. Τὰ χρυσᾶ ἔπη τοῦ Πυθαγόρου.

10. Ἐκλογὴν ἀπὸ τὰ ἀποφθέγματα τοῦ Πλουτάρχου· τὴν ὁποῖαν δυνατόν εἶναι ν' αὐξήσῃς ἀπὸ τὸν Στοβαῖον, ὅσον τὸ συγχωρεῖ ὁ ὅρος τῆς συλλογῆς σου.

11. Ὀλίγα τινὰ ἠθικὰ παραγγέλματα ἀπὸ τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Ἐπικτήτου (1).

τὰ ἄση· διότι οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων νομίζονται καὶ εἶναι πλέον πεπαιδευμένοι παρὰ τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων καὶ τῶν ἀγρῶν, ἀπὸ τὰς ὁποῖας δύο λέξεις παράγονται ὁ Χωρικὸς (κοινῶς Χωριάτης) καὶ ὁ Ἀγροῖκος. Οἱ χυδαῖζοντες ἀντὶ τοῦ, Ἀγρειύομαι, λέγουσι Χωρατεύω· ἀλλὰ καὶ τοῦτο παράγεται, ὅχι ἀπὸ τὸ Χωρίον (ἐπειδὴ τότε ἤθελεν εἶσθαι συνώνυμον τοῦ Χωριατεύω, ἢ Χωριατίζω), ἀλλὰ ἀπὸ τὸ Χώρα. Κάνενα δὲν λαμβάνει ὅτι εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἡ χώρα σημαίνει τὴν Πύλιν, καθὼς καμμῖαν φοράν τὴν ἐσήμαινε καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν (Ἀριστοφάν. Θεσμοφ. 115, μετὰ τῶν σημ. τοῦ Κυζέρου). Ἐχει ἡ κοινὴ γλῶσσα ἄλλα δύο συνώνυμα τοῦ Ἀγρειύομαι, τὸ Μετριάζω (τὸ ὁποῖον οἱ ἀσιεῖσταί μου συμπατριῶται, οἱ Χίοι, προφέρουσιν Ἰωνικῶς, Μειτριάζω), καὶ τὸ Μετεωρίζομαι, καὶ κατὰ συγκοπὴν Μετεωρίζομαι. Τὸ πρῶτον, ὡς ἀντικείμενον τοῦ Ὑπερφηανεύομαι, φυσικὰ ἔλαβε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ Ἀγρειύομαι· ἐπειδὴ ἡ ἀσιεῖτης εἶναι ἐχθρὰ τῆς ὑπερφηανείας. Τὸ δεύτερον φαίνεται ὅτι ἦτο παλαιὰ πλέον συνώνυμον τοῦ Κουφολογῶ καὶ Βωμολογῶ, παρὰ τοῦ Ἀγρειύομαι· ἐπειδὴ καὶ τὸ Μετέωρος ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸν Ἡσύχιον Κούφος. Ἡμεῖς τὸ μεταχειρίζομεθα κατὰ μέσην διάθεσιν, καθὼς εὐρίσκεται εἰς τὸν Ἡσύχιον (λέξ. Λαπίστρια), καὶ εἰς τοῦ Ἱεροκλέους τὰ Ἀγεία (§ 28)· ἀρχαιότερον ὅμως τὸ μετεχειρίσθησαν οὐδετέρως καὶ ἀμεταβάτως, Μετεωρίζω (ἰδ. τὸν Ἀθήναιον, σελ. 698, D, καὶ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Θουκυδίδου, Βιβλ. Β', κεφ. λζ').

(1) Εἰς τοῦ Ἐπικτήτου μάλιστα, καθὼς καὶ εἰς ὅλων τῶν Στωϊκῶν τὰ παραγγέλματα, εἶναι χρεῖα προσοχῆς μεγάλης. Περιέχει ἡ Στωϊκὴ φιλοσοφία πολλὰς θαυμασίας παραινέσεις· ἀλλ' ἀναμεταξὺ εἰς αὐτάς

12. Ολόκληρον τοῦ Θηβαίου Κέβητος τὸν ἀλληγορικὸν πίνακα.

13. Ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς δόξης, ἥγουν τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὅποιον ἀρχεταί ἀπὸ τὸ 201 κεφάλαιον τοῦ ἐβδόμου βιβλίου τοῦ Ἡροδότου, καὶ τελευτᾷ εἰς τὸ 100 τοῦ ὁγδόου.

14. Πολλὰ ὀλίγας παροιμίας, τὰς ἠθικωτέρας, μὲ τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν.

15. Συντομωτάτην σύνοψιν τῆς μυθολογίας. Ἀναγκαιοτέρα παρὰ ταύτην εἶναι ἡ σύνοψις τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας· ἀλλ' αὕτη πρέπει νὰ συγγραφῇ εἰς τόμον χωριστὸν, καὶ δὲν ἔδλαπτε νὰ συντεθῇ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, διὰ νὰ τὴν ἀναγινώσκωσι κατ' οἶκον οἱ γονεῖς, καὶ νὰ ἀναγκάζωσι τὰ τέκνα νὰ τὴν ἐκσηθίσωσι (1).

εὐρίσκονται καὶ τινές, συντείνουσai περισσότερον νὰ ἐξαγριώσωσι παρὰ νὰ κάμωσι γνήσιον τῆς ἀρετῆς φίλον τὸν ἄνθρωπον. Τοιοῦτον, παραδείγματος χάριν, εἶναι ὅ,τι παραγγέλλει ὁ Ἐπίκτητος (Ἐγχειριδ. κεφ. ις') εἰς τὸν συλλυπούμενον τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων, «Κἂν οὕτω τύχη, καὶ συνεπιζενάξαι· πρόσεχε μέντοι μὴ καὶ ἔσωθεν» ζενάξης». Ἐν δὲ νὰ μὴ ζενάξῃ ἔσωθεν, Ἐπίκτητε; μὴδὲ νὰ συμπάθῃ ὅςτις βλέπει τοὺς ὁμοίους του πάσχοντας; ὁ ἄνθρωπος χρεωσθεῖ νὰ μετριάξῃ, ἀλλ' ὅχι ν' ἀφανίσῃ τὰ ἀχώριστα ἀπὸ τὴν φύσιν του πάθη. Ἐπειτα τί σημαίνει ὁ μὴ γινόμενος ἔσωθεν ζεναγμός; δύο λογῶν ζεναγμοὶ δὲν εἶναι· ἂν δὲν γένη ἔσωθεν, εἶναι ὑπόκρισις· καὶ ἂν καταλάβῃ τὴν ὑπόκρισιν ὁ διὰ τὸν ὅποιον ζενάξεις, γίνεται καὶ φανερά ἀπανθρωπία. Πολὺ χρησιμώτερον εἶναι τῆς Θρησκείας τὸ Ψεῖον παράγγελμα, «Χαίρειν μετὰ χαϊρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων» (Πρὸς Ῥωμ. ιθ', 15).

(1) Δὲν ἐλησμονήσας τὸν Ὅμηρον· ἀλλὰ δὲν εἶμαι τῶρα εἰς καιρὸν νὰ ἐξετάσω, ἂν παρὰ ὁλόκληρον μίαν ῥαψωδίαν δὲν ἐσύμπερε πλέον νὰ τεθῇ εἰς τὴν συλλογὴν, συλλογὴ Ὀμηρικῶν ῥήσεων καὶ παραβολῶν ἀπὸ διαφόρους ῥαψωδίας, ἐκείνων μάλιστα, εἰς ὅσας συντρέχει ἡ ἠθολογία

Εἶπα πρὸ μικροῦ, ὅτι αἱ σημειώσεις τῆς συλλογῆς πρέπει νὰ ἐξηγῶσι καὶ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἕκαστος ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἢ ποιητὰς ἐκφράζει τὰς ἐννοίας του. Τοῦτο νοεῖται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ περὶ τῶν ἐννοιῶν ἐκείνων, ὅσας εἰς ἀπὸ τὸν ἄλλον ἢ μιμεῖται, ἢ θανείζεται, ἢ καὶ ἀναισχύντως σφετερίζεται. Ἐὰν ἡ τοιαύτη ἔρευνα ἦναι μακρὰ, ἀρκεῖ νὰ σημειώσῃ τὰ κεφαλαιωδέστερα ὁ ἐκδότης τῆς συλλογῆς, ὅσα δηλαδὴ εἶναι ἱκανὰ νὰ ὀδηγήσωσι τὸν διδάσκαλον νὰ ἐκθέσῃ διὰ ζώσης φωνῆς τὴν ἐξήγησιν πλατύτερον. Παραδείγματος χάριν, ἐσιχούργησε τὸ κομψὸν ἐπίγραμμα τοῦτο εἰς Δακτύλιον ἀπὸ Ἰασπιν ὁ Πλάτων,

Εἰκόνα πέντε βοῶν μικρὰ λίθος εἶχεν Ἰασπις,
ὥς ἤδη πάσας ἔμπνοα βοσκομένας.
Ναὶ τάχα κἄν ἀπέφυγε τὰ βοῖδια· νῦν δὲ κρατεῖται
Τῇ χρυσῇ μάνδρῃ τὸ βραχὺ βουκόλιον.

Τοῦτο μετὰ πολλοὺς χρόνους ἐμιμήθη, ἢ μᾶλλον εἶπεῖν ἐκλεψεν, ὁ Πολέμων,

Ἐπτά βοῶν σφραγίδα βραχὺς λίθος εἶχεν Ἰασπις
ὥς μίαν, ὡς πάσας ἔμπνοα δερκομένας.
Καὶ τάχα κἄν ἀπέρεψε τὰ βοῖδια· νῦν δὲ κέκλειται
Τῇ χρυσῇ μάνδρῃ τὸ βραχὺ βουκόλιον.

Τοῦτο τέλος πάντων ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ καὶ ὁ Ἡλιόδωρος εἰς τὴν πολλὰ μακράν περιγραφὴν τῆς Ἀμεθύσου (σελ. 191 καὶ 192 ἐμῆς ἐκδ.), τὴν ὁποίαν συμπεραίνει μὲ τοῦτα τὰ λόγια, « Καὶ ὑπεράλλεσθαι βουλομένοις τὸν κύκλον ἐώκεσαν, » Εἰρησμένους δὲ ὑπὸ τῆς τέχνης, ὥσπερ εἰ ΜΑΝΔΡΑΝ

μὲ τὴν ἀμίμητον γλυκύτητα τῆς φράσεως. Τοιαῦτα εἶναι τὸ, « Οἷν » περ φύλλον γενεῆ κ. τ. λ. », « Ἐχθρὸς γάρ μοι κείνος ἡμῶς αἰῶας » πύλῃσι κ. τ. λ. » καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα.

» ΧΡΥΣΗΝ τὴν σφειδόνην αὐτοῖς τε καὶ τῇ πέτρᾳ περιβαλ-
 » -λούσης ». Ἐγραψε παίζων ὁ αὐτὸς Πλάτων τὸ ἐπιγραμ-
 μάτιον τοῦτο ,

Χρυσὸν ἀνὴρ εὐρὼν , ἔλιπε βρόχον· αὐτὰρ ὁ χρυσὸν
 ὄν λίπεν οὐχ εὐρὼν , ᾗψεν ὃν εὖρε βρόχον.

Μετὰ πολλὰς χρόνων ἑκατονταετηρίδας ἐσπούδασε νὰ τὸν
 μιμηθῇ ὁ Στατύλλιος ,

Χρυσὸν ἀνὴρ , ὁ μὲν εὖρεν , ὁ δ' ὄλεσεν· ὃν ὁ μὲν εὐρὼν
 εἶψεν , ὁ δ' οὐχ εὐρὼν , λυγρὸν ἔθησε βρόχον.

Καὶ εἰς τὰ δύο ταῦτα παραδείγματα , εἰς τὰ ὅποια δύναται
 τις νὰ ποσθέσῃ μυρία ἄλλα ἀπ' ἄλλους ποιητὰς ἢ συγγρα-
 φεῖς (1) , εἶναι φανερόν , ὅτι ὁ Πλάτων ἔχει τὰ πρωτεῖα ,
 ἐπειδὴ ἐξέφρασεν ὅ,τι ἐνόει μ' ἐκείνην τοῦ λόγου τὴν ἀρετὴν ,
 τὴν ὅποιαν οἱ Γάλλοι ὀνομάζουσι Précision , καὶ ἡμεῖς ἐμ-
 ποροῦμεν νὰ ὀνομάσωμεν « Φρασικὴν ἀκρίβειαν ». Ἄλλο δὲν
 εἶναι αὕτη παρά νὰ ἐκφράζῃ τις οὕτω τὰ καλῶς νοούμενα ὥστε
 μῆτε νὰ λείπῃ μῆτε νὰ περισσεύῃ τίποτε εἰς τὴν ἐκφρασίαν.
 Ἐννοίας ὀξείας ἀκριβῶς ἐκφρασθείσας ἀπὸ κάλαμον ἀνδρὸς
 εὐφυοῦς ἴπῳς εἶναι δυνατόν νὰ τὰς μιμηθῇ ἄλλος χωρὶς νὰ
 τὰς φθείρῃ ; Ταύτης τῆς ἀπλῆς παρατηρήσεως ἡ ἀγνοία ,
 ἐγέννησε τοσαύτας ἀηδεῖς καὶ ἀνοήτους μιμήσεις , τόσους
 σοφιστὰς προδρόμους καὶ προπαρασκευαστὰς τῆς βαρβαρότητος
 τῆς Ἑλλάδος , καὶ ἐκίνησε τὸν Ἀριστείδην νὰ γράψῃ Δημοσθενει-
 κούς λόγους (2).

(1) Τῶν τοιούτων μιμήσεων , ἡ σφετερισμῶν , παραδείγματα πολλὰ
 συνήθουσι ὁ πολυμαθέστατος Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (Στρωματ. 5^η ,
 σελ. 618-628).

(2) « Ἄλλον Δημοσθένη » ὠνόμασαν τὸν Ἀριστείδην οἱ σύγχρονοί του·
 καὶ ἐπίστευεν αὐτὸς ὁ Ἀριστείδης ἀδιστάκτως ὅτι ἀνέβησεν εἰς τὸ

Λέγε λοιπὸν εἰς τοὺς μαθητάς σου, ὅτι ὅλα τὰ καλὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δύνανται νὰ τὰ μιμῶνται εἰς τὴν κοινὴν· διότι ὅσις σπουδάζει νὰ μεταφέρῃ τὰ καλῶς ἑλληνισί· ἐκφρασθέντα εἰς φράσιν καλὴν τῆς κοινῆς γλώσσης, καὶ τὴν κρίσιν τοῦ γυμνάζει, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλῶσσαν φέρει εἰς τελειότητα. Τὸ πρᾶγμα διαφέρει ὁλότελα, ὅταν ἐνοχλῶνται ἀπὸ τὸν πειρασμὸν νὰ μιμῶνται τοὺς Ἕλληνας ἑλληνισί· τότε ἄλλη ἐπιτυχίας ἐλπίς δὲν εἶναι εἰ μὴ νὰ λαμβάνωσι παράδειγμα τὰς καλὰς ἐννοίας εὐτελῶς ἐξηγημένας, καὶ νὰ προθυμῶνται νὰ τὰς ἐκφράζωσιν ἀκριδέστερον, ἥγουν εἰς τρόπον ὥστε νὰ ᾔναι ἄξια τῶν νοημάτων αἱ λέξεις, ἄξια τῶν λέξεων τὰ νοήματα.

Ἐλάλησα καὶ περὶ τῆς Γραμματικῆς καὶ περὶ τῆς παραδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διεξοδικώτατα· καὶ ὁμῶς ἀφ' ὅσα ἦτο δυνατόν καὶ ἀναγκαῖον νὰ εἶπω περὶ αὐτῶν δὲν εἶπα παρὰ μέρος τί πολλὰ μικρόν. Ἀλλὰ ἐλπίζω ὅτι καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα θέλουν δώσειν νύξιν εἰς κανένα φιλόσοφον διδάσκαλον νὰ κάμῃ ἄχρηστα ὅσα ἤθελα εἰπεῖν εἰς ἄλλον καιρὸν, διὰ νὰ ἀναπληρώσω τὰ λεγόμενα ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἐλπίζω ὅτι θέλει εὐρεθῆν ὅσις μέλλει νὰ καθαρίσῃ, ὡς ἄλλος Ἡρακλῆς, τὴν μέθοδον τῆς παραδόσεως ἀπὸ τὴν κόπρον, τῆς ὁποίας ἡ δυσωδία μακρύνει

πρόσωπόν του ὁ Δημοσθένης. Τοῦτο μὴ σε ταρασσῇ· διότι ἄλλο δὲν σημαίνει πλὴν ὅτι οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἀριστείδου, Σοφιστοῦ τῆς Σμύρνης, δὲν εἶχαν οὔτε τὸν νοῦν, αὐτε τὰ ὅλα τῶν συγχρόνων τοῦ Δημοσθένους, Ρήτορος τῶν Ἀθηνῶν. Περὶ τῶν τοιούτων ἀσφαλεστέρα ἄλλη κρίσις, ἢ ἀπόδειξις, δὲν εἶναι παρὰ τὴν παράθεσιν· καθὼς ἔκαμεν ὁ σοφώτατος διδάσκαλος τῆς Σαξονικῆς Ἄλγης, Οὐόλφιος, ὅστις ἐξέδωκεν εἰς τὸν αὐτὸν τόμον καὶ τοῦ Δημοσθένους τὸν Πρὸς Λεπτίνην λόγον, καὶ τοῦ Ἀριστείδου τὸν κατὰ μίμησιν γραφέντα καὶ ἐπιγραφέντα, Πρὸς Λεπτίνην λόγον.

ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν ἐκείνους μάλιστα τοὺς νέους ἐκ δυσυχίας, ὅσοι, εὐφυνέτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους, ἠδύναντο καὶ περισσοτέραν ὠφέλειαν καὶ τιμὴν νὰ προσενηύσωσιν εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα. Ἐλπίζω ὅτι θελεῖ τέλος πάντων λάβειν τὸν τόπον τῆς κακῆς μεθόδου, μέθοδος ἐπιτηδαιότερα νὰ πολυπλασιάσῃ τοὺς λογίους ἄνδρας τοῦ ἔθνους, χωρὶς τῶν ὁποίων εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ δοξασθῇ ποτὲ τὸ ἔθνος.

Ὅστις ἔχει δύναμιν καὶ θέλῃσιν νὰ κατασθῇ τοιοῦτου ἐπωφελεστάτου ἔργου εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀρχηγός, πρέπει πρὸ πάντων νὰ προσέχῃ μὴτε εἰς τὴν ἑλλειψιν νὰ πέσῃ, μὴτε εἰς τὴν τελειότητα νὰ ζητῇ ματαίως πάραυτα νὰ πετάσῃ. Ἄς ἔχῃ τοῦτο πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ὅσῃν ἐπιμέλειαν βάλῃ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Γραμματικῆς, καὶ τῆς Συλλογῆς, ὅσον ὠφελόμενος καινοτομίας εἰσάξῃ εἰς τὸ φροντιστήριόν του, τὸ ἔργον δὲν θέλει ἐκδοῦν τέλειον ἀπὸ τὰς χειρὰς του, καθὼς ἐξέβη ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς ἡ Ἀθηνᾶ. Ἰκανὸν εἶναι νὰ κατασθῇ ἀρχηγός αὐτὸς τοῦ καλοῦ, καὶ ἄς ἀφήσῃ εἰς ἄλλους τὴν δόξαν νὰ τὸ τελειώσωσιν, ἐὰν ὅμως ἦναι δόξα μικροτέρα νὰ εὕρῃ τίς τὰ μέσα τῆς δόξης τοῦ ἔθνους του, παρὰ νὰ τὰ φέρῃ ἀφοῦ εὐρεθῶσιν, εἰς τελειότητα. Ἰκανὸν νὰ ἦναι τοιαύτη ἡ Γραμματικὴ καὶ ἡ μέθοδος αὐτοῦ, ὅποια νὰ ἐξαλείψῃ τὰς προτέρας Γραμματικὰς καὶ μεθόδους, δείχνουσα τὴν συντομωτέραν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὴν ἐπισήμην καὶ γνῶσιν καὶ τοιαύτη βέβαια θέλει εἶσθαι, ἂν χειραγωγῇ τὸν κάλαμον αὐτοῦ ἡ φιλοσοφία. Οὐδ' αὐτῶν τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης ἔθνων αἱ Γραμματικαὶ ἔφθασαν ἀκόμη εἰς τὸ Μὴ περαιτέρω τῆς τελειώσεως· καὶ ἂν εἰς αὐτοὺς ἦναι ἀνόητος ὁ φόδος τοῦ συντάσσοντος Γραμματικὴν, ἡ νέαν μέθοδον, μὴ συντάξῃ ἄλλος τελειότεραν μετ' αὐτὸν, εἰς ἡμᾶς εἶναι παντάπασι γελοῖος, οἱ ὅποιοι εἴμεθα ἔτι γυμνοὶ ἀπὸ Γραμματικὴν εὐμέθοδον. Τὸ γένος ἔχει χρεῖαν βοηθείας, καὶ βοηθείας

πολλά ταχυνῆς. Τοῦ γυμνοῦ ἡ πρώτη χρεία εἶναι νὰ σκεπάσῃ, ὅπως δυνήθῃ, τὴν γυμνότητά του· τὰ πολυτελῆ τῆς Ἰνδίας ὑφάσματα εἶναι δι' ἐκείνους, ὅσοι ἔχουν ἀλλαγὰς πολυαριθμούς φορεμάτων.

Ἐὰν ἀπορήσῃ τις, διὰ τί περὶ Γραμματικῆς λαλῶν μετεχειρίσθην τόσον συχνὰ τῆς Φιλοσοφίας τὸνομα, λέγω πρὸς αὐτόν, ὅτι διὰ δύο μαλιστα αἰτίας τὸ ἔκαστα. Ἡ πρώτη, διότι εἶμαι ἀδιστάκτως πληροφορημένος, ὅτι οὐτ' ἐπισήμη, οὔτε τέχνη οὐδεμία δύναται, ἢ νὰ παραδοθῇ μὲ εὐκολίαν, ἢ νὰ ἔλθῃ εἰς τελειότητα, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῆς Φιλοσοφίας. Μία τούτων εἶναι καὶ ἡ Γραμματικὴ, ἀδιαίρετος τῆς Λογικῆς, ἐπειδὴ καταγίνεται εἰς τὰ προφορικὰ καὶ γραπτὰ σημεῖα τῶν ἐννοιῶν. Ὅταν τούτων τῶν σημείων ἡ συλλογὴ παριστάνῃ ἐννοίας ἔθνους σοφοῦ, ὁ δεσμὸς ὅστις συνδέει τὴν Γραμματικὴν μὲ τὴν Λογικὴν εἶναι πλέον σφιγγτός, ἐπειδὴ τοῦ σοφοῦ ἔθνους αἱ ἐννοιαὶ ἀποβλέπουσι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἄλλην ἀξιολογωτέραν ἐπισήμην, τὴν ἐπισήμην τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ συζήσῃ ἕκαστος μὲ τοὺς ὁμοίους του εἰς τὸ πολλὰ μικρὸν τοῦτο διάστημα, ὅσον ἔχομεν νὰ ζήσωμεν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖον κρέμαται ἡ εὐδαιμονία του, ἂν ἔχῃ τὴν ἐπισήμην αὐτοῦ, ἢ ἡ κακοδαιμονία του, ἐὰν ᾖ ταύτης ἀμαθής. Ὅθεν ἐλογίσθησαν δικαίως μέρη τῆς Φιλοσοφίας ἡ Ἠθικὴ, ἡ Πολιτικὴ, καὶ ἡ Οἰκονομικὴ. Ἡ Φιλοσοφία λοιπὸν καταγίνεται εἰς τὴν διόρθωσιν ὅχι μόνου τοῦ νοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς Σηλήσεως τοῦ ἀνθρώπου (1). Ὅπου βλέπεις κακοήθην καὶ διεσραμμένον ἄν-

(2) «Ναὶ μὴν τὸ κορυφαϊότατον αὐτὴν Φιλοσοφίαν, ἐπιτήδευσις
» λόγου ὀρθότητος ἀποδιδᾶσιν· ὡς ἐξ ἀνάγκης εἶναι τὸ πλημ-
» μελούμενον πᾶν διὰ τὴν τοῦ λόγου διαμαρτίαν γινόμενον, καὶ
» εἰκότως καλεῖσθαι ἀμάρτημα». Κλήμ. ὁ Ἀλέξανδρ. Παιδαγωγ. Βιβλ.

θρωπον, μὴν ἀμφιδάλλης ὅτι ἡ κακία του εἶναι ἀποτέλεσμα ἡ παντελοῦς ἀπαιδευσίας, ἡ κακῆς καὶ ἀμεθοδου παιδεύσεως. Ὅσακις βλέπεις πονηρὸν ἀπαιδευτον, ἐνθυμοῦ τὸ,

. Ἡ δὲ μωρία
Μάλισ' ἀδελφὴ τῆς πονηρίας ἔφυ (1)·

ὅσακις πάλιν δὲν εὐρίσκεις εἰς τὸν πεπαιδευμένον καὶ λόγιον τοὺς καρπούς τῆς παιδείας, ἤγουν τὴν ἡμερον ἀπλότητα τῶν ἡθῶν, καὶ τοῦ λογικοῦ τὴν ὀρθότητα, λέγε πάραυτα,

Τὸν ἄνδρα τοῦτον βιβλίον διέφθορε;

καὶ σπανίως θέλεις ἀπατηθῆν εἰς τὴν κρίσιν σου. Ὅσας ἐξοδεύει τὸν καιρὸν εἰς τὰ ἀνωφελῆ, ἡ πολλὰ ὀλίγου ἄξια, εἰς ἐκεῖνον καιρὸς δὲν μένει διὰ τὰ ἀξιόλογα· καὶ ἂν κατὰ δυσυχίαν ὁ εἰς ἐκεῖνα ὀπαπνῶμενος καιρὸς ᾗναι ὁ καιρὸς τῆς νεότητος, οἱ τύποι τῆς οὐτιδανοσχολίας μένουσι διαπαντὸς ἀνεξάλειπτοι εἰς τὴν κεφαλὴν του, καὶ τὴν κάμνουν ἀνεπίδεκτον πάσης φιλοσοφικῆς θεωρίας.

Τόσον εἶναι βέβαιον ὅτι χωρὶς τῆς Φιλοσοφίας κἀνὲν ἐπιστήμης ἡ τέχνης μέρος, καμμία πράξις ἀνθρώπινος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατευθυνθῇ εἰς καλὴν ἐκδασιν, ὥστε οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὠνόμαζον Φιλοσοφίαν ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς ἀνθρωπίνης παιδεύσεως, ἤγουν τὴν θεωρίαν καὶ πράξιν ὅλων ὁμοῦ τῶν χρησίμων εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον· καὶ τὸ μεγαλῆτερον καύχημα τῶν Ἑλλήνων ἦτον ὅτι εὐρεταὶ τῆς Φιλοσοφίας ἐχρημάτισαν αὐτοί, καθὼς εὐμορφα τὸ παριστάνει ὁ Ἰσοκράτης (2),

Δ', κεφ. ιγ'. Λέγει πολλὰ πολλαχοῦ ἀξιόλογα περὶ Φιλοσοφίας ὁ φιλόσοφος οὗτος πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας.

(1) *Les sots et les pervers se rapprochent entr'eux.* J. Delille, *La Conversation*, chant II, vers 7.

(2) Πανηγυρικ. § 13, σελ. 45.

μέ τὰ σοφὰ ταῦτα λόγια, τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ ᾔῃαι χαραγμένα
 μέ χρυσᾷ γράμματα εἰς τοὺς τοίχους τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων·
 « Φιλοσοφίαν τοίνυν, ἥ πάντα ταῦτα συνεξεῦρε καὶ συγκα-
 » εσκεύασε, καὶ πρὸς τε τὰς πράξεις ἡμᾶς ἐπαίδευσε, καὶ
 » πρὸς ἀλλήλους ἐπράϋνε, καὶ τῶν συμφορῶν τὰς τε δι'
 » ἀμαθίαν, καὶ τὰς ἐξ ἀνάγκης γινομένης, διεῖλε (1), καὶ
 » τὰς μὲν φυλάσσειν, τὰς δὲ καλῶς ἐνεγκεῖν ἐδίδαξεν, ἥ
 » πόλις ἡμῶν κατέδειξε, καὶ λόγους ἐτίμησεν, ὧν πάντες
 » μὲν ἐπιθυμοῦσι, τοῖς δὲ ἐπισημένοις φθονοῦσι· συνειδυῖα
 » μὲν, ὅτι τοῦτο μόνον ἐξ ἀπάντων τῶν ζώων ἴδιον ἔφυμεν
 » ἔχοντες, καὶ, ὅτι τούτῳ πλεονεκτήσαντες, καὶ τοῖς ἄλλοις
 » ἅπασιν αὐτῶν διηγάμεν, κ. τ. λ. »).

Πόσον εἶναι ἀληθὲς τὸ ἐγκώμιον τοῦτο, τὸ ἐδείξεν ἐκ δυ-
 συχίας ἡ πείρα. Μόλις ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς πόδας
 αὐτῆς ἡ Φιλοσοφία, καὶ συνήρπασεν ὡς ἀνεμοσφόδιλος τέ-

(1) Θανμασία τῶν συμφορῶν διαίρεσις καὶ διάκρισις. Τὰ Βάρβαρα
 καὶ τῆς Φιλοσοφίας ἐχθρὰ ἔθνη κατασφάζονται, ὡς ἄλογα κτῆνη, ἀπὸ
 τὴν ὀλεθριωτάτην νόσον, τὴν καὶ διὰ τοῦτο ὀνομασθεῖσαν Θανατικὴν·
 καὶ, καθὼς λέγει ὁ αὐτὸς Ἰσοκράτης (Πανηγυρ. § 44, σελ. 71)· « Πολλῶν
 » γὰρ κακῶν τῇ φύτει τῇ τῶν ἀνθρώπων ὑπαρχόντων, αὐτοὶ πλείων τῶν
 » ἀναγκαίων προσεξευρήκαμεν ». Τὰ ἔθνη, εἰς τὰ ὅποια τιμᾶται ἡ Φιλο-
 σοφία, εὗρήκασιν τὸν τρόπον, καὶ ἀπὸ τὸ Θανατικόν, καὶ ἀπὸ ἄλλα πολλὰ
 τῆς ἀμαθίας κακὰ νὰ φυλάσσωνται. Διδάσκαλε, ὅστις ἀνῆσαι, ἐξήγει εἰς
 τοὺς μαθητάς σου, ὅσας ἐμπέσῃ ἀφορμὴ, μὲ τοιαῦτα σχόλια τοὺς
 συγγραφεῖς· καὶ μὴ ἀμφιβάλλῃς ὅτι θελοῦν εὐρεθῆν μετὰ αὐτῶν τινές,
 νὰ κάμωσι τὴν προσαρμογὴν ταύτης, καθ' ὑπόθεσιν, τοῦ Ἰσοκράτους
 τῆς ῥήσεως· καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς τοῦ βίου περιστάσεις· θελοῦν εὐρεθῆν
 τινές νὰ αἰσχυρῶσιν ὡς συμφορὰς ἀμαθίας, ὅλα τὰ ἀξιοβήρητα κακὰ,
 ὅσα αὐτεξούσιοι σωρεύουσι πολλάκις κατὰ τῆς κεφαλῆς των οἱ νέοι,
 καὶ νὰ ἀποφύγῃσι τὴν ἐλπίδα ἐκείνην, καὶ πολλάκις ἀνωφελῆ ἐξομολό-
 γησιν, « Γευσάμενος ἐγευσάμην βραχὺ μέλι, καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποθνήσκω »
 (Α', Βασιλ. ιδ', 43).

χνας, ἐπισήμας, ἐλευθερίαν, ὅλα τὰ καλὰ καὶ τίμια, ὥς νὰ φωνάζωσιν ἐκτείνοντες ἀλυσιδωμένας τὰς χεῖρας, καὶ ἀτενίζοντες θακρύνοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς αὐτὴν οἱ Γραικοί, ὅ,τι ἔλεγεν ἡ ὀρφανὴ Ἠλέκτρα πρὸς τὸν ἀδελφὸν τῆς Ὁρέστην·

Νῦν δ' ἐκλείοιπε ταῦτ' ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ
Θανόντα σὺν σοί· πάντα γὰρ ξυναρπάσας
Θύελλ' ὅπως βέβηκας.

Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν συνεχῶς ἀνέφερα τῆς Φιλοσοφίας τὸ ἔνδοξον ὄνομα· δευτέρα εἶναι ἡ ἑξῆς.

Τῶν Γραικῶν αἱ γοεραὶ πρὸς αὐτὴν φωναὶ τέλος πάντων εἰσηκούσθησαν· καὶ ἡ Φιλοσοφία σπλαγχνισθεῖσα ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὴν παλαιὰν αὐτῆς πατρίδα, νὰ θεραπεύσῃ τὰς πολυχρονίους τῆς Ἑλλάδος πληγὰς, καὶ νὰ διασκεδάσῃ τὸν ζόφον, ὅς τις κατημαύρωσε τὰ πρόσωπα τῶν Ἑλλήνων....
! Ἀλλὰ τί ἀκούω;.... Εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι γεμίσαντες λίθους τοὺς κόλπους αὐτῶν, καὶ ἀναβάντες ὡς ἐπὶ πέτρας ὑψηλῆς τῆς Θρησκείας (ὡς αὐτοὶ λέγουν), λιθοβολοῦν ἀπανθρώπως τὴν Φιλοσοφίαν, διὰ νὰ τῆς ἐμποδίσωσι τὴν εἴσοδον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τούτους λοιπὸν τοὺς λιθοβολητὰς ἐπαίνεσα τόσον τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐπιστρέψω τὸν λόγον, μήπως τοὺς δυσωπήσω νὰ ρίψωσιν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοὺς λίθους, μήπως τοὺς κινήσω εἰς ἔλεον τῆς πτωχῆς καὶ καταφρονημένης αὐτῶν πατρίδος, μήπως τοὺς ἐμποδίσω νὰ βυθίσωσι καὶ πάλιν εἰς τὸν ζόφον τὴν μόλις ἀπὸ τὸν ζόφον ἀνακλύπτουσαν Ἑλλάδα.

Πρὸ πάντων ὁμοῦς πρέπει νὰ τοὺς πληροφορήσω, ἂν ᾖναι δυνατόν, ὅτι σοχαζόμενος τὴν κατὰ τῆς Φιλοσοφίας αὐτῶν ὁρμὴν, ὡς ἀγνοίας ἀποτέλεσμα, νὰ ζητῶ νὰ τοὺς ἐλευ-

θερώσω ἀπὸ τοιαύτην ὀλέθριον εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ παντά-
 πασιν ἄδοξον εἰς αὐτοὺς, ἄγνοιαν, ἄλλην αἰτίαν δὲν ἔχω παρὰ
 μόνην τῆς πατρίδος τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ὅτι σώζουσι καὶ
 αὐτοὶ εἰς τὰς ψυχὰς των δὲν ἀμφιδάλλω. Ἐφθασα εἰς ἐκεῖνο
 τῆς ἡλικίας τὸ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ αἱ ἐλπίδες εἶναι μωραὶ,
 καὶ οἱ φόβοι ἔτι μωρότεροι. Ὅθεν πρέπει ἀπαρκαλύπτως νὰ
 ἐξηγήσω πόσον μέγα κακὸν προξενοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅσοι
 σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν Φιλοσοφίαν ἀπ' αὐτὴν. Ὅταν ἡ
 σωτηρία καὶ ἡ δόξα τῆς Ἑλλάδος κινδυνεύωσι, νὰ σιωπήσω
 διὰ φόβον, ἡ ἐλπίδα, εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ κατασθῶ προδότης
 τῆς πατρίδος.

Ἐγὼ γάρ, ἔγω Ζεὺς ὁ πάνθ' ὀρώων ἀεὶ,
 Οὐκ ἂν σιωπήσαιμι τὴν ἄτην ὀρώων
 Στείχουσιν ἀσπίς ἀντὶ τῆς σωτηρίας.

Αἱ! : καὶ πῶς νὰ μὴ πισεύσω ὅτι διώκουσι τὴν Φιλοσοφίαν δι'
 ἄγνοιαν τῆς Φιλοσοφίας, ὁπότεν ἀκούω ὅτι τὴν νομίζουσιν ἐχθρὰν
 τῆς Θρησκείας; Τόσον ἐξεναντίας ἀπέχει ἀπὸ τοιαύτην ἐχθρὰν
 ἡ Φιλοσοφία, ὥστε δικαίως ἤθελε τις τὴν ὀνομάσειν ἀδελφὴν
 καὶ συγγενὴ τῆς Θρησκείας. : Εἰς ποῖον μέρος τῆς φωτισμέ-
 νης Εὐρώπης ἐκήρυξεν ἡ Φιλοσοφία πόλεμον κατὰ τῆς Θρη-
 σκείας; παρεκτὸς ἂν συγγέωσι μὲ τὴν Θρησκείαν τὴν Δεισι-
 δαιμονίαν, τὴν ὁποίαν ἀληθῶς μάχεται καὶ πολεμεῖ ἡ Φιλοσο-
 φία, καθὼς τὴν ἀποσρέφεται καὶ ἡ ἀληθὴς Θρησκεία. : Τί
 ἄλλο κωμωδοῦν, τί ἄλλο περιπαίξουν οἱ Φιλόσοφοι παρὰ ὅσα
 σηλιτεύων ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὰς ἐπιστολάς του, ὀνο-
 μάζει βεβήλους καὶ γραῶδεις μύθους; καὶ : ποῖοι ἀπὸ τούτων
 Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας ἐχρημάτισαν πλέον θερμοὶ τῆς Θρη-
 σκείας ὑπέρμαχοι, παρὰ ὅσοι ἦσαν φιλοσοφώτεροι παρὰ τοὺς
 ἄλλους, ὅσοι ἐπαιδεύθησαν εἰς αὐτὰς τὰς Ἑλληνικὰς καὶ τὸ
 γένος καὶ τὴν Θρησκείαν Ἀθῆνας; Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τῆς Ἑλ-

λάδος τὰ χριστιανικά φροντιστήρια μὴν ἔπαυσε ποτὲ νὰ παραδίδω-
ται μὲ ὄνομα Φιλοσοφίας ἢ Σχολαστικῇ σκιά τῆς Φιλοσοφίας; Ἐάν
ἦσθε ἄνδρες πεπαιδευμένοι, ὅποιοι καὶ ἂν ἦσθε, οἱ διώκοντες
τὴν Φιλοσοφίαν, ἔτι ἄλλο ἐμαθητεύθητε εἰς τὴν νεαρὰν ἡλικίαν,
διδασκόμενοι τὰ Ἀριστοτελικά; καὶ ἔαν ἐπαγγέλλεσθε νὰ παι-
δεύετε ἄλλους; ἔτι ἄλλο διδάσκετε μετὰ τὰ γραμματικὰ τοὺς
μαθητὰς παρὰ τὴν Φιλοσοφίαν; καὶ αὐτῆς τῆς Γραμματικῆς ἡ
παράδοσις, ὅταν γίνεται μὲ μέθοδον, ἐπειδὴ καταγίνεται εἰς
τὰ σημεῖα τῶν ἡμετέρων ἐννοιῶν, ἔτι ἄλλο εἶναι πλὴν παρά-
δοσις Φιλοσοφίας; Ἀνάγκη λοιπὸν εἶναι ἢ νὰ ἐξορίσετε παντά-
πασιν ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῆς Φιλοσοφίας τὸ ὄνομα, ἢ νὰ ὁμολο-
γήσετε ὅτι δὲν εἶναι ἐναντία τῆς Θρησκείας ἡ Φιλοσοφία (1).

Εἶναι ὁμῶς, θέλετε ἴσως εἰπεῖν, ψευδοφιλόσοφοι μεταξὺ
τῶν Φιλοσόφων· ἀλλὰ τοῦτο μάλισα βεβαιοῖ τῆς Φιλοσοφίας
τὴν συγγένειαν μετὰ τῆς Θρησκείας, ἐπειδὴ εὐρέθησαν καὶ
ψευδαπόστολοι μετὰ τῶν Ἀποστόλων, καὶ δὲν ἔλειψαν ποτὲ
ψευδοχριστιανοὶ μετὰ τῶν χριστιανῶν. Εἶναι καὶ ὑποκριταὶ
Φιλοσοφίας, τὸ ὄνομα μόνον, καὶ ὄχι τὸ πρᾶγμα, Φιλόσοφοι
ἀλλὰ ἔποτ' ἡλευθερώθη ἡ Θρησκεία ἀπὸ ὑποκριτὰς καὶ Φαρι-

(1) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ὀνομάζει τὴν Φιλοσοφίαν « Θείας ἔργον
» προνοίας (Στρωμ. Α', σελ. 278), Προπαιδείαν τοῖς τὴν πίσιν δι'
» ἀποδείξεως καρπούμενοις (σελ. 282) ». Κατηγορῶν τοὺς ἀντιφιλο-
σόφους, λέγει « Ἔνιοι δὲ, εὐφρεῖς οἰόμενοι εἶναι, ἀξιοῦσι μῆτε Φιλο-
» σοφίας ἀπτεσθαι, μῆτε διλεκτικῆς, ἀλλὰ μὴδὲ τὴν φυσικὴν θεωρίαν
» ἐκμανθάνειν, μόνον δὲ καὶ ψιλὴν τὴν πίσιν ἀπαιτοῦσιν, ὥσπερ εἰ
» μνημεῖαν ἡξίου ἐπιμελείαν ποιησάμενοι τῆς ἀμπέλου, εὐθὺς ἐξ
» ἀρχῆς τοὺς βότρυας λαμβάνειν. Ἀμπελος δὲ ὁ κύριος ἀλληγορεῖται
» κ. τ. λ. (σελ. 291) ». Ταύτης τῆς ἀμπέλου φραγμὸν καὶ θριγκὸν
ὀνομάζει πάλιν Ἰλλαχὺ (σελ. 319) ὁ φιλόσοφος οὗτος Πατὴρ τὴν
Φιλοσοφίαν, προσαρμόζων εἰς αὐτὴν τὸ προφητικόν (Ἠσαΐου Ε', 2)
» Φραγμὸν περιέθηκα τῷ ἀμπελῶνί μου ».

σαίους; Ἐφάνησαν Κυνικοί φιλόσοφοι τινές· ἀλλὰ ἴμῃ δὲν εἶναι δυνατόν νά προχωρήσῃ καί τοῦτο τὸ κακὸν εἰς τὴν Ὁρησκείαν; καὶ τί ἄλλο ἐσηλίτευσεν ὁ Χριστός, ὅταν ἤλεγχε τὸν ἀφανισμόν τοῦ προσώπου, παρὰ τὸν κυνισμόν τῆς Ὁρησκείας; Ἐκαμαν τινές κέρδους καὶ τιμῆς ἐργασήριον τὴν Φιλοσοφίαν· ἀλλὰ ἴμῃ δὲν εὐρέθησαν κατὰ καιροὺς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ἄνδρες ἀναιδεῖς, οἱ ὅποιοι ἔκαμαν πορισμὸν τὴν εὐσεβείαν; καὶ τί ἄλλο ἦσαν εἰμῇ Θεοκάπηλοι οἱ πωλοῦντες ἐκεῖνοι καὶ ἀγοραζόντες εἰς τὴν μέσσην τοῦ ἱεροῦ, τοὺς ὁποίους οὐδ' αὐτὴ τοῦ Ἰησοῦ ἡ πρῶτης ἐμπόρεσε νά ὑποφέρῃ; Τίς ὁμως ποτὲ, ἂν δὲν τοῦ ἐσύγχυσαν παντάπασιν αἱ προλήψεις τὸν ἐγκέφαλον, ἐτόλμησε νά συγχύσῃ τοὺς ψευδαποστόλους μὲ τοὺς ἀληθεῖς κήρυκας τοῦ Εὐαγγελίου, ἢ τοὺς ψευδοχριστιανούς μὲ τοὺς γνησίους σιδασὰς τοῦ Χριστοῦ; Διὰ τί λοιπὸν δὲν κάμνετε τὴν αὐτὴν διάκρισιν καὶ περὶ τῆς Φιλοσοφίας (1); ἢ διώκοντες αὐτὴν, σπουδαίετε καὶ μὴ θέλοντες ν' ἀποδείξετε, ὅτι συγγενεῖν καὶ κατὰ τοῦτο μὲ τὴν Ὁρησκείαν, ἐπειδὴ ἐδιώχθη καὶ αὐτὴ κατ' αὐτὰ τῆς τὰ γενέθλια. Οἱ παλαιοὶ συκοφάνται τοῦ Χριστιανισμοῦ ὠνόμαζαν ὅλους χωρὶς διάκρισιν τοὺς Χριστιανούς, Ἡλιολάτρας, Ὀνολάτρας, Αἰδοιολάτρας, Αἰμομίκτας, Βρεφοντόνους, Ἀνθρωποφάγους, Μάγους, Ἀθέους (2), ἴσχυος σημερινοῦ Φιλοσόφου εἶμα ἐξήλθε ποτὲ τοιαύτη κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ βλασφημία; Ἐπειδὴ, ὀλιγώτερον ἀνεξίκακοι παρὰ τοὺς Φιλοσόφους, βλασφημεῖτε

(1) « Εἴπερ γὰρ διὰ τοὺς ἐξαμαρτάνοντας καὶ τοὺς ψευδομένους, πρὸς » τοὺς λόγους χαλεπῶς ἔχουσι, προσήκει καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς » αὐτοὺς ἐπιτιμᾶν· φαῖσονται γὰρ τινες καὶ τῶν ταῦτα κεκτημένων » ἐξαμαρτάνοντες, καὶ πολλοὺς διὰ τούτων κακῶς ποιοῦντες κ. τ. λ. » Ἰσοκράτ. Νικοχλ. § 2, σελ. 23.

(2) Ἰδ. τὴν Ἐκκλησίας. Ἰσοκ. τῆς Α' καὶ Β' ἐκατονταετηρίδος.

τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ σπουδάζετε νὰ τὴν ἐξορίσετε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἔπρεπε νὰ ἀποδείξετε πρῶτον ποῖον τῆς Φιλοσοφίας κακὸν σὰς ἐξηγρίωσε τόσο κατ' αὐτῆς. Ποῖον;... Ἄλλ' ἐπειδὴ σιωπᾶτε, ἄφετε ν' ἀπαριθμήσω ἐγὼ τὰ κακὰ ὅσα ἔκαμεν ἡ Φιλοσοφία εἰς τοὺς Γραικοὺς. Εἰς τοὺς πολλὰ ὀλίγους τούτους χρόνους, ἀφοῦ ἐπανεξέρεψεν εἰς αὐτοὺς, τοὺς εὗρηκε βεβαρβαρωμένους, καὶ τώρα τοὺς καθαρίζει καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὸν ρύπον τῆς βαρβαρότητος· τὸ γένος ἦτο σερρημένον ἀπὸ διδασκαλούς καὶ διδασκαλεῖα· καὶ τώρα πολυπλασιάζονται καθ' ἑκάστην εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ διδασκαλεῖα καὶ οἱ διδάσκαλοι· ἔγεμεν ἀπὸ νέους ἀπαιθεύτους καὶ κακοήθεις, καὶ τώρα σοφίζεται καθ' ἡμέραν ἀπὸ νέους πεπαιδευμένους καὶ χρηστούς· μέγα μέρος τῶν Λευιτῶν τῆς Θρησκείας μόλις ἑκταλάμβανε τὰ βιβλία τῆς Θρησκείας, καὶ τὴν σήμερον ὁ κληρὸς τῶν Γραικῶν ἐπλουτίσθη, καὶ πλουτίζεται ἀδιακόπως, ἀπὸ σοφοὺς ἱερεῖς καὶ ἱεράρχας (1)· παρὰ τὴν ἀγενεσάτην ἐπιστήμην τοῦ θησαυρίζειν, ἄλλην ἐπιστήμην δὲν ἐγνώριζαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πλουσίους τοῦ γένους, καὶ σήμερον κατεξοδεύουσι γενναίως μέγα μέρος τῆς περιουσίας αὐτῶν, ὅχι μόνον εἰς παιδείαν τῶν ἰδίων τέκνων, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλων τῶν ὁμογενῶν τὴν κοινὴν ὠφελίαν, προτιμῶντες μὲ χρυσίον ὀλιγώτερον νὰ ᾖναι καὶ νὰ λέγωνται φερωνύμως Ἕλληνες, παρὰ μὲ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κροίσου νὰ νομίζωνται χειρότεροι καὶ ἀπ'

(1) Ἐκ τῶν πολλῶν τούτων ἀρκοῦμαι νὰ ὀνομάσω ἓνα μόνον σέ, Φιλόσοφε καὶ Φιλόλογε ἱεράρχα τῆς Οὐγγροβλαχίας, ΔΟΣΙΘΕΕ, ὅστις, πληροφορημένος, πόσον ὠφελεῖ τὴν θρησκείαν ὁ φραγμὸς τῆς φιλοσοφίας, καταγίνεσαι νὰ καταστήσῃς κοινὴν εἰς τὸ ποίμνιόν σου τὴν ἀληθινὴν παιδείαν. Ὁ ἄρχηγός τῆς θρησκείας, τῆς ὁποίας εἶσαι καύχημα καὶ εὐλισμὸς, νὰ μακρύνῃ τὴν τόσο ὠφέλιμον εἰς τὴν Ἑλλάδα ζωὴν σου εἰς πολλὰ ἔτη! σιβάσμιε πάτερ.

αυτοὺς τοὺς Σκύθας. Ἐὰν προσθέσω καὶ ἄλλο μέγα τῆς Φιλοσοφίας κακόν, τὸ ὅποιον βέβαια παρετήρησαν ὅσοι βλέπουσι τὰ πράγματα μὲ φιλοσοφικοὺς ὀφθαλμούς; Μόλις ἡ κακοποιὸς αὕτη Φιλοσοφία ἐπανεξέρευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐμετρίασε τὰ δεινὰ ὅσα ἐπασχεν ἡ ταλαίπωρος Ἑλλὰς ἀπὸ τοὺς Κρατοῦντας; (1). Ταῦτα εἶναι τὰ μυρίων ἄξια κολάσεων κακὰ, ὅσα ἡ Φιλοσοφία ἔκαμεν εἰς τοὺς Γραικοὺς, μόλις πατήσασα τῆς Ἑλλάδος τὰ πρόθυρα· ὅσα μέλλει νὰ κάμῃ θάβουν εἰσθαί ἀσυγκρίτως χειρότερα, ἐὰν, ῥίψαντες ἀπὸ τὰς χεῖρας τοὺς λίθους, τὴν ἀφήσετε νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω.

Ἀφίω τώρα τὴν εἰρωνειάν, διὰ νὰ σὰς εἰπῶ ἀληθῶς, ὅτι τοιαύτην Φιλοσοφίαν μόναι αἱ ψευδεῖς θρησκείαι ἔχουν δίκαιον νὰ ἀποσρέφονται. Εἰς μόνας ἐκείνας δὲν συμφέρει τὸ φῶς τῆς Φιλοσοφίας, διότι φανερόναι τὰς σαθρότητας αὐτῶν· ὅθεν ἀναγκάζεται πᾶσα μία ἀπ' αὐτὰς νὰ φωνάξῃ, ὥς τὸ ἀσελγὲς τῆς Κωμωδίας γραϊδίον,

Α, Δ! τὴν δὲδω μὴ μοι πρόσφερε. . . .

« Μακρὰν ἀπ' ἐμὲ ὦ Φιλοσοφία, τὸν λύχνον σου· αὐτὸς θε-
 » τρίζει τὸ γῆρας, τὰς ρυτίδας, τὴν ἀσχημίαν μου. Καὶ ἔτι
 » ἔχω νὰ κάμω, ἂν μ' ἀφήσωσιν οἱ ἐρασαί μου; ἔτι ἔχουν
 » νὰ ζήσωσιν οἱ Οἰωνοσκόποι, Τερατοσκόποι, οἱ Ἐπαιδοί,
 » οἱ Μάγοι μου, ὅλοι ὅσοι ὑπηρετοῦν τοὺς βωμούς μου,
 » ὅχι δι' ἄλλο παρὰ νὰ μοιράζωνται τὰς ἐπ' αὐτῶν εἰς αὐ-

(1) Φυσικὰ ὁ πεπαιδευμένος καὶ πραγμάτων ἐμπειρὸς ἄνθρωπος ἐμπνέει συζολὴν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πλέον ἀγρίους δεσπότας, τὸσον περισσοτέρην, ὅσον ἦναι μεγαλῆτέρα ἡ χρεῖα, τὴν ὅποιαν ἔχουσιν ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν του, καὶ μεγάλῃτερος ὁ κίνδυνος, τὸν ὅποιον τρέχει ἡ ἀμαθία, ὅταν πολεμῇ τὴν σοφίαν. Οἱ ὄντοι ξυλοκοποῦνται μὲ θάρρος καὶ καταφρόνησιν· τοὺς εὐγενεῖς ἵππους μόλις τολμᾷ τίς νὰ ἐγγίσῃ μὲ τῆς μάστιγος τὴν ἄκραν.

» τοὺς προσφερομένας ἀπὸ τὸν ἀνόητον ὄχλον θυσίας ; »
 Τοιαῦται πρέπει νὰ ἦναι τῆς Θρησκείας τοῦ Αἰθίοπος, τοῦ
 Σκύθου, εἰς ἓνα λόγον, ὅλων τῶν ψευδῶν Θρησκειῶν αἱ δαιμο-
 νιώδεις κραυγαί· ἀλλὰ τῶν Χριστιανῶν ἡ Θρησκεία, τῆς ὁποίας
 ὁ ἀρχηγὸς ὀνομάζεται ΣΟΦΙΑ καὶ ΛΟΓΟΣ Θεοῦ, ἔτι ἔχει νὰ
 φοβῇται ἀπὸ τὴν φωτίζουσαν τὸν λόγον ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ; Ἐάν
 ἴσως ἡ Θρησκεία, τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλονται τινές, ἦναι δυ-
 νατὸν νὰ καταλυθῇ ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν, ἃς καταλυθῇ τοιαύτη
 Θρησκεία (1)· ἐπειδὴ τοῦτο μόνον, ὅτι δύναται νὰ καταλυθῇ,
 ἀποδείχνει φανερά, ὅτι εἶναι ἄλλη παρὰ τὴν Θρησκείαν, περὶ
 τῆς ὁποίας ἐπροφητεύθη τὸ « Πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύσουσιν
 » αὐτῆς ». Τῆς Φιλοσοφίας ἔργον εἶναι νὰ ἐλευθερώη,
 ἀνακαλύπτουσα τὰς ἀληθεῖς τῶν πραγμάτων αἰτίας, τοὺς ἀν-
 θρώπους ἀπὸ τὴν δεισιδαιμονίαν, καὶ νὰ τοὺς διδάσκῃ τὴν
 ἀρετὴν, ἡγοῦν τοιαύτην διαγωγὴν, χωρὶς τῆς ὁποίας ἤθελεν
 εἶσθαι ἀνωφελὴς ἡ Θρησκεία. Ἐν ἀπὸ τὰ πολλότατα, ὅς'
 ἀπέλαυσεν ὁ Περικλῆς ἀπὸ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Ἀναξαγόραν
 καλὰ, ἦτο, λέγει ὁ Πλούταρχος (2), καὶ ἡ Ἀδελφιδαιμονία.
 Δὲν σὰς λανθάνει ὅτι ὁ Ἀναξαγόρας ἦτο Φιλόσοφος· ἐξεύρετε
 ἴσως καὶ τοῦτο ἀπὸ τὸν Πλούταρχον, ὅτι ἐπωνομάσθη ΝΟΥΨ,
 διότι αὐτὸς πρῶτος ἐκήρυξεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν κόσμον δη-
 μιούργημα ἑνὸς μόνου Νοῦ.

Ὁ κατὰ τῆς Φιλοσοφίας διωγμὸς δὲν εἶναι πρᾶγμα νέον.
 Ὁλος ὁ κόσμος ἐξεύρει τί ἔπαθεν ὁ προσηχημένος Ἀναξαγόρας,

(1) « Οἱ πολλοὶ δὲ, καθάπερ οἱ παῖδες τὰ μορμολύχεια, οὕτω
 » δεδίασι τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, φοβούμενοι μὴ ἀπαγάγῃ αὐτούς.
 » Εἰ δὲ τοιαύτη παρ' αὐτοῖς ἐστὶν ἡ πίστις (οὐ γὰρ ἂν γινώσκιν εἴποιμε),
 » ἵνα λυθῇ πιθανολογία, λυθήτω διὰ τούτους μάλιστα κ. τ. λ. » Κλήμ.
 Ἀλεξανδρ. Στρωμ. ε', σελ. 655.

(2) Περικλ. § 6.

τί ὁ Σωκράτης, τί πρὸ τούτων εἰς τὴν Ἰταλίαν οἱ Πυθαγορικοί Φιλόσοφοι, τὴν αὐτὴν ὥραν καὶ ἡμέραν καὶ εἰς τὸν αὐτὸν οἶκον συναθροισμένοι, καὶ ἀσχολούμενοι εἰς τὰ μέσα νὰ παύσωσι τὰς ἀδικίας τῶν ἀνθρώπων, τί ἔμελλε νὰ πάθῃ αὐτὸς ὁ κατ' ἐξοχὴν ὀνομασθεὶς Φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, ἂν δὲν ἔφευγε τοὺς συκοφάντας τῆς Φιλοσοφίας. Νέον εἶναι ὅτι σεῖς, οἱ θαυμάζοντες τοὺς Φιλοσόφους τούτους, οἱ μαθητευθέντες ἢ καὶ μαθητεύοντες τὰ χρυσὰ των ἔπη καὶ συγγράμματα, θελετε νὰ συγκαταριθμηθῆτε μὲ τοὺς συκοφάντας καὶ διώκτας τῶν Φιλοσόφων. Προσέχετε καλὰ τί κάμνετε· καὶ ἀφήσαντες τὰς ζοφεράς προλήψεις ἀκούσατε τοῦ καλοῦ Γαμαλιήλ (Πράξ. ἐ, 35, 38, 39) τὴν φιλόσοφον συμβουλὴν, « Ἐάν ἡ ἐξ ἀνθρώπων ἢ βουλὴ αὕτη, ἡ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθῇσεται· εἰ » δὲ ἐκ θεοῦ ἐσιν, οὐ δύνασθε καταλῦσαι αὐτὸ, μήποτε καὶ » θεομάχοι εὑρεθῆτε ». Ἄν ἀληθῶς σέβεσθε τὴν Θρησκείαν, ἀφήσατε τὸ ἔργον εἰς τὴν δύναμιν αὐτῆς· καθὼς κατέλυσε πολλοὺς ἐχθροὺς τῆς, ἔχει δύναμιν νὰ καταλύσῃ καὶ τὴν Φιλοσοφίαν, ἐάν ἡ Φιλοσοφία ἦναι ἐχθρὰ τῆς Θρησκείας.

Ἀκούσατε καὶ τοῦτο, τὸ ὅποιον μ' ἐδίδαξεν ἡ μακρὰ μου μεταξὺ τῶν ἀλλογενῶν Εὐρωπαϊῶν διατριβή. Εἰς αὐτοὺς εὐρίσκονται πολλοὶ Φιλόσοφοι, ἄνδρες ἀληθῶς φιλόανθρωποι, καὶ φιλέλληνες, οἱ ὅποιοι εὐχονται, καὶ προσμένουσι μὲ πόθον ἀνυπόμονον τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος· δὲν λείπουσι καὶ τινὲς ὀλίγοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι θάνατος ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλληνικῆς δόξης. Ἐάν σὰς ἐγνώριζον, οἱ πρῶτοι ἤθελαν ἀθανάτισαι τὰ ὀνόματά σας, διὰ νὰ τὰ παραδώσωσι εἰς τὰς κατάρτας τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς· οἱ δεῦτεροι, φοβούμενοι μὴ σὰς λείψωσι κατὰ τῆς Φιλοσοφίας ὄπλα, ἤθελαν σὰς πέμψαι σάκκους λίθων, οὔτε ὁμῶς ἀγαπήσειν οὔτε σὰς τιμῇσιν διὰ τοῦτο ἤθελαν· ὅτι ἂν ἡ προδοσία κρίνεται καμμίαν

φορὰν συμφέρουσα, ὁ προδότης ποτὲ δὲν ὀγαπάται. Ἀλλὰ καὶ τιμὴν ἀντ' αἰσχύνῃς, καὶ φιλίαν ἀντὶ μίσους ἂν σὰς ἔδιδαν, σεῖς, ὄντες τέκνα τῆς Ἑλλάδος, τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς, ἢ τῶν φίλων, προτιμάτε τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἔπαινον;

Πρέπει τέλος πάντων νὰ σὰς ἀνακαλύψω καὶ τοῦτο, ἐὰν ἴσως κάνεις ἀπὸ σὰς δὲν τὸ παρατήρησεν ἀκόμη, διὰ νὰ ἐλευθερώσω ἀπὸ μέγα βῆρος τὴν συνείδησίν μου. Μέχρι τούτου ἐλάλησα, ὡς φοβούμενος μὴ καταδυθίσετε καὶ πάλιν τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν ζόφον τῆς ἀμαθίας. Τώρα σὰς ἐξομολογοῦμαι καθαρά ὅτι δὲν εἶναι οὗτος ὁ φόβος μου. Ἡ Φιλοσοφία εἶναι ἡ ἀλήθεια· ὅθεν ἔχει δύναμιν ἰσόθεον. Ἀφοῦ μίαν φορὰν εἰς κἀνὲν ὁποιονδήποτε τοῦ κόσμου μέρος, ἀναφθῇ τὸ πῦρ αὐτῆς, διαδίδεται καὶ μεταβαίνει ἀπὸ τόπον εἰς τόπον φωτίζουσα· καὶ ὅσοι σπουδάζουν νὰ τῆς ἐμποδίσωσι τὸν δρόμον, κοπιᾶζουσι ματαίως (1). Τοῦτο τὸ πῦρ, εἴθε βέβαιοι ὅτι ὄχι σεῖς (ἄνθρωποι ἀδύνατοι, καὶ περισσότερον δι' ἄγνοιαν, παρὰ μὲ

(1) « Καὶ μοι δοκεῖ μεγίστην δυνάμιν τοῖς ἀνθρώποις ἢ φύσιν ἀποδείξει τὴν ἀλήθειαν, καὶ μεγίστην αὐτῇ προσθεῖναι δύναμιν. Πάντων γοῦν αὐτὴν καταγωνιζομένων, ἐνίοτε δὲ καὶ πασῶν τῶν πιθανοτήτων μετὰ τοῦ ψεύδους ταττομένων, οὐκ οἶδ' ὅπως αὐτὴ δι' αὐτῆς εἰς τὰς ψυχὰς εἰσθύεται τῶν ἀνθρώπων· καὶ ποτὲ μὲν παραχρῆμα δείκνυσιν τὴν αὐτῆς δύναμιν, ποτὲ δὲ πολὺν χρόνον ἐπισκοπισθεῖσα, τέλος αὐτὴ δι' ἑαυτῆς ἐπικρατεῖ καὶ καταγωνίζεται τὸ ψεῦδος ». Καὶ ταῦτα μὲν λέγει ὁ Πολύβιος (II', ε'). Ἀλλ' ἐὰν εἰς τοῦ Πολυβίου τοὺς χρόνους, ἦτο τόσον δυνατὴ ἡ Φιλοσοφία, τὴν σήμερον ἡ τυπογραφία τὴν ἔκχμεν ἀκαταμάχητον. Ἰδοὺ τί συμβουλεύει τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τὴν ἀφανίσωσι. Πρέπει νὰ κλέσωσι συμμάχους ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Σκυθίας· ἀφοῦ μὲ τούτους κατασθῶσι κύριοι τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, ἃς κατακαύσωσι πρῶτον τὰς κατὰ πόλεις βασιλικὰς καὶ ἡγεμονικὰς βιβλιοθήκας, ἔπειτα τὰς ἀναριθμήτους μυριάδας τῶν βιβλίων, ὅσα εὗρωσιν εἰς τῶν πολιτῶν τοὺς οἴκους, ἢ εἰς τῶν βιβλιοπωλῶν τὰ ἐργα-

σκοπὸν βλάβης ἀμαρτάνοντες), ἀλλ' ὁμοῦ συναθροισμένοι τῆς κολάσεως αἱ λεγεῶνες ὅλαι δὲν εἶναι καλαὶ πλέον νὰ σβέσωσι. Μὲ τὰς ἀφιλοσόφους κατὰ τῆς Φιλοσοφίας κραυγὰς, ἄλλο νὰ κατορθώσετε δὲν ἐμπορεῖτε παρὰ νὰ τῆς ἀργοπορήσετε πρὸς ὀλίγον τὸν δρόμον, ἕωσοῦ νὰ ἔλθῃ νὰ τὴν ἐνθρονίσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὲ μεγάλην κατασχύνῃ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ μὲ λύπην ὅμως ὅχι μικράν τῶν φίλων τῆς, κἀνὲν ἀλλότριον τῶν Ἑλλήνων ἔθνος. Εἰς τοὺς ὀλίγους τούτους χρόνους, ἀποῦ ἔλαμψεν ἡ Φιλοσοφία εἰς ἡμᾶς, οἱ Ἕλληνες ἐτιμῆθησαν, ὅχι μόνον διότι ἀνοιξαν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ φῶς αὐτῆς, ἀλλὰ πρὸς τούτοις ὅτι καὶ τὸ ἀναψαν αὐτοὶ εἰς τὴν πατρίδα των, οὐδ' ἐπρόσμειναν νὰ τὸ φέρωσι ξέναι χεῖρες εἰς αὐτήν. Ἐὰν σώζετε εἰς τὰς φλέδας αἵματος Ἑλληνικοῦ σαλαγμοὺς, ὑποφέρετε νὰ γυμνώσετε ἀπὸ τὸ μέγα τοῦτο καύχημα τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ τὸ χαρίσετε χωρὶς ἀνάγκην εἰς ἔθνος ἀλλότριον; Τῆς Ἑλλάδος παλαιὸν προτέρημα ἦτο νὰ φωτίζῃ ἄλλους, ὅχι νὰ φωτίζεται παρ' ἄλλων αὐτή. Ταύτης πρέπει νὰ ᾖναι, καὶ νὰ ἀνεγείρεται ἀπὸ τὴν πτώσιν τῆς μὲ τῶν ἰδίων τέκνων τὴν βοήθειαν, καὶ ὅχι νὰ προσμένη χεῖρας ἀλλοτρίας νὰ τὴν σηκώσωσι. Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι δεινόν· ἀλλὰ πόσον ἀσυγκρίτως δεινότερον, πόσης κατασχύνῃς ἀξιώτερον, ἐὰν αἱ ἀνεγείρουσαι

σχῆμα. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο· πρέπει νὰ ρίψωσιν εἰς τὰς αὐτὰς φλόγας ὅλους ἐκάστου ἔθνους τοὺς λογίους ἄνδρας, καὶ μάλιστα τοὺς φιλοσόφους· κατόπιν τούτων ἂς πυρποληθῶσιν οἱ τυπογράφοι· ἐξοπίσω οἱ τεχνίται τῶν τυπογραφικῶν χαρακτήρων. Ὅταν ὅλα ταῦτα λάβωσι τὸ ποθοῦμενον τέλος, τότε δύνανται νὰ χωνεύσωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς χαρακτῆρας, διὰ νὰ κατασκευάσωσιν ἐξ αὐτῶν οὐρανομήκη κολοσσὸν μὲ ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν, ΤΡΟΠΑΙΟΝ ΤΟΥ ΣΚΟΤΟΥΣ ΚΑΤ' ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ. Ἄν καὶ τὸ ἔργον δὲν ᾖναι δυνατόν, ἡ ἐλπίς ὅμως τῆς κατορθώσεως εἶναι ἀξία Σκυθικῆς ἡλιθιότητος.

ἱρεὺς ἦναι ὄχι μόνον ἀλλότριαι, ἀλλ' αἱ αὐταὶ ἐκεῖναι, αἱ τοιαῖα τὴν κατεσπάραξαν, καὶ τὴν ἑκαμαν ὅλην πληγὴν;
 Περὶ σσότερα δὲν εἶναι χρεῖα νὰ εἴπω· βλέπετε, ἂν ἔχετε ὀφθαλμοὺς, ὅτι τῆς Φιλοσοφίας ἡ ἀκαταμάχητος δύναμις ἤρχιεν, ὡς ἡ λύρα τοῦ Ὀρφέως, νὰ μαλάσῃ καὶ τὴν ἀγριότητα τῶν Θηρίων, νὰ κινή καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀναισθήτους λίθους. Συλλογίσθητε λοιπὸν, ἂν ἦναι ἄξιον ὑπομονῆς νὰ μᾶς φέρωσιν ἐς αἴσθησιν τοῦ καλοῦ ὅσοι ἕως τῶρα ἐκαυχῶντο εἰς τὴν καταρρόνησιν ὧν τῶν καλῶν· καὶ νὰ μᾶς δεσμεύσωσι μὲ δεσμοὺς εὐγνωμοσύνης, ὡς εὐεργέται, ἐκεῖνοι, διὰ τοὺς ὁποίους καὶ ἡ Φιλοσοφία καὶ ἡ Θρησκεία ἄλλο δὲν ζητοῦν ἀπὸ μᾶς, ἄλλο νὰ ζητήσωσι δὲν ἔχουν δίκαιον, παρὰ ἀμνησίαν καὶ φιλόανθρωπον συγχώρησιν ὧν τῶν παρελθόντων κακῶν.

Ὅχι! Μαρτύρομαι τὴν Ἑλλάδα ὅλην, ὅλους ἐκεῖνους, ὅσοι ἐπιθυμοῦσι τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς δόξαν· οὐδὲ σεῖς, ὄντες τέκνα τῆς Ἑλλάδος, δὲν θελετε ὑποφέρειν νὰ φωτισθῇ ἡ Ἑλλάς ἀπὸ ἔθνη ἀλλόφυλα· ἀλλὰ ἐνωμένοι μὲ τοὺς ἰδίους ἀδελφοὺς, θελετε ὑποδεχθῆν τὴν φιλοσοφίαν, ὡς δέχεται ὁ καθήμενος εἰς τὸ σκότος τὸν φέροντα τὸ φῶς, ὁ πεινῶν τὸν τρέφοντα, καὶ ὁ διψῶν τὸν ποτίζοντα· θελετε προετοιμάσειν κατοικητήριον εἰς αὐτὴν τὰς ψυχὰς τῶν νέων, ἐὰν ἔχετε ἐπάγγελμα διδασκαλίου, ἢ ἐνισχύσειν τοὺς διδασκάλους εἰς τὴν ὑποδοχὴν αὐτῆς, ἐὰν ἀσχολήσθε εἰς κἀνὲν ἄλλο ἐπιτηδεῦμα.

Ὅλους σὰς ὀρκίζω, καὶ ἐξαιρέτως τοὺς δυνατοὺς τοῦ γένους, εἴτε τοῦ ἱεροῦ τάγματος, εἴτε τῶν λαϊκῶν, εἰς ἐκείνον τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον οἱ Χριστιανοὶ λατρεύουσι, νὰ μὴν ὑποφέρετε νὰ σθεσθῶσι τὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀναφθέντα φῶτα, διὰ νὰ μᾶς φωτίσωσι μετ' ὀλίγον ξένοι χεῖρες καὶ μὴ θέλοντας. Ἐὰν ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν ὀνομάζεται ΠΑΤΗΡ ΤῶΝ ΦΩΤΩΝ, ΛΟΓΟΣ, ΣΟΦΙΑ, ὁ κατὰ τῆς ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

πόλεμος είναι βέβαια πόλεμος Τιτανικός, πόλεμος αντίθετος (1). Έως τώρα κοιμώμεθα ακίνητοι εις τὸν ζοφερόν τῆς ἀμαθίας λήθαργον, εις τὸν ὁποῖον ὀλιγώτερον ἄδοξον ἤθελεν εἶσθαι ἂν ἐμένομεν διαπαντός, παρά νὰ ἐξαναπέσωμεν καὶ δεύτερον, ἀφ' οὗ ἐξυπνήσαμεν. Εἰς τοιαύτην περίστασιν, δὲν εἶναι πλέον συγχωρημένον εἰς ἡμᾶς νὰ ὀπισθοποδῇσωμεν, ἂν δὲν θέλωμεν νὰ ἐξαλειφθῇ παντάπασιν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τὸν κατάλογον τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὸ στάδιον, ὅπου τρέχει σήμερον ἡ Ἑλλάς, ἐμπροσθεν αὐτῆς ἔχει τὴν ΔΟΞΑΝ, ἡ ὁποία τὴν προσμένει μὲ τὰς ἀγκάλας ἀνοικτάς καὶ μὲ στέφανον εἰς τὰς χεῖρας, νὰ τὴν περιλάβῃ καὶ νὰ τὴν στεφανώσῃ· ὀπισθεν αὐτῆς ἔκει ἡ ΚΑΤΑΙΣΧΥΝΗ, καὶ αὐτὴ μὲ τὰς ἀγκάλας ἀνοικτάς ἢ μιὰρὰ, ἀλλὰ διὰ νὰ.... Ἄ!· πῶς ὁ κάλαμος νὰ τὸ γράψῃ;· πῶς ἡ γλῶσσα νὰ τὸ ἐκφωνήσῃ;.... ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν πνίξῃ.· Τίς ἐξ ἡμῶν, φίλοι ὁμογενεῖς, ὑποφέρει νὰ στρέψῃ τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς Δόξης εἰς τὴν Κατασχύνῃ;· Τίς δὲν φρίττει διὰ τοῦτο, βλέπων τὴν κεικὴν πατρίδα εἰς τοιοῦτον φοβερόν ἐξουδενώσεως κίνδυνον; Οὐδεὶς βέβαια ἀπὸ ἡμᾶς ἔχει τόσον εὐτελὴ ψυχὴν, ὅστις ἀπὸ τοῦ νῦν δὲν θέλει φωνάζειν μετὰ χαρᾶς πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ ἀκούειν τοὺς ἄλλους φωνάζοντας πρὸς αὐτὸν,

ὦ φίλοι Ἀργείων, ὅς τ' ἔξοχος, ὅς τε μεσσηῖς
Ὅς τε χερείοτερος, νῦν ἔπλετο ἔργον ἅπασι·
Καὶ δ' αὐτοὶ τότε που γινώσκετε, μὴ τίς ὀπίσω
Τετράφθω,
Ἀλλὰ πρόσω ἴεσθε, καὶ ἀλλήλοισι κέλσασθε (2).

(1) « Τοὺς τολμῶντας βλασφημεῖν περὶ τῶν παιδευόντων καὶ » ΦΙΛΟΣΟΦΟΥΝΤΩΝ ὁμοίως ἄξιον μισεῖν, ὥσπερ τοὺς εἰς τὰ τῶν » Θεῶν ἐὼν ἐξαμαρτάνοντας ». Ἰσοκράτ. Νικοκλ. § 3, σελ. 25.

(2) Ἰλιάδ. μ', 269-274.

Μόνη ἡ Γραμματικὴ δὲν ἤρκεσεν ἕως τῶρα νὰ μᾶς εὐοδώσῃ εἰς τὰ πρόσω, διότι ἔλειπεν ἀπ' αὐτὴν τῆς Φιλοσοφίας ἡ χειραγωγία. Οὐδ' αὐτὴ, καθὼς παρεδίδοτο εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος, ἡ Φιλοσοφία, τίποτε δὲν μᾶς ὠφέλησε· διότι τὸ περισσότερον αὐτῆς μέρος ἐπεξηριζέτο εἰς ἑνός, Θαυμαστοῦ μὲν, ἀλλ' ἑνός ἀνθρώπου μόνου δόγματα, καὶ ἔχι εἰς πολλῶν ἀνθρώπων καὶ πολλῶν χρόνων πείραν, χωρὶς τῆς ὁποίας νὰ φιλοσοφήσῃ τις δὲν εἶναι δυνατόν. Ταύτην λοιπὸν τὴν πειραματικὴν Φιλοσοφίαν, ὡς διδάσκεται τὴν σήμερον, πρέπει νὰ λάβωμεν εἰς τὸ ἐξῆς ὁδηγόν, ἐὰν θελώμεν νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν λαμπρὰν κατάστασιν, ὅπου ἔφθασαν πολλὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη, τὰ ὁποῖα οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἀπεξρέφοντο ὡς βάρβαρα.

Μὲ ταύτας τὰς χρηστὰς καὶ βεβαίαις ἐλπίδας παρηγορούμενος καταπαύω τὸν περὶ τούτου λόγον, διὰ νὰ εἶπω ὀλίγα τινα περὶ τῶν τριῶν Ἱστορικῶν, τοὺς ὁποίους ἔταξα προδρόμους τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, ἥγουν τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Εἶναι οὗτοι ὁ Αἰλιανός, Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός, καὶ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνός.

ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΑΪΛΙΑΝΌΣ.

Ὁ Αἰλιανός, τὸ γένος Ῥωμαῖος, τὸ ἐπάγγελμα Σοφιστής, εἶχε πατρίδα τὴν Πραίνεσον, Ἰταλικὴν πόλιν, σήμερον ὀνομαζομένην ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς Παλεστρίνην (Palestrina). ἤκμασε κατὰ τὸ 225 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ· καὶ ἐχρημάτισεν (ὡς λέγουσι) μαθητὴς τοῦ Πausανίου, τοῦ ὁποίου ἔχομεν τὴν πολυμαθεστάτην περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Σουΐδας (1) ὀνομάζει τὸν Αἰλιανὸν Ἀρχιερέα. Ἀλλὰ τίνας πόλεως; τῆς Ῥώμης; τοῦτο δὲν εἶναι πιθανόν. Εἶχεν ἴσως ὁ Αἰλιανός τὸ ἀξίωμα τῆς Ἀρχιερωσύνης εἰς τὴν πατρίδα του τὴν Πραίνεσον, ὅπου ἦτο τὸ περιφημότατον ἱερόν τῆς Τύχης. Εἰς τὸ ἱερόν τοῦτο συνέτρεχον πανταχόθεν μὲ μεγάλην θεισισταμονίαν, ὅσοι ἐπεθύμουν νὰ μάθωσιν ἀπὸ τὴν ἄσφατον ταύτην Θεάν ὅτι ἐμελλε νὰ συμβῇ εἰς αὐτούς· καὶ οἱ ἱερεῖς τῆς Τύχης ἐπρὸς φήτευον εἰς καθ' ἓνα διὰ κλήρων τὴν μέλλουσαν εἰς αὐτὸν τύχην, φανερόν ὅτι ἀφοῦ ἐλάμβανον μέρος ἀξιόλογον τῆς παρούσης του. Ἐκ τούτου οἱ πολυθρύλλητοι καὶ παροιμιώδεις Πραίνεστινοὶ κλήροι (Sortes Praenestinae), τοὺς ὁποίους αἰνιττόμενος ὁ Φιλόσοφος Καρνεάδης ἔλεγεν ἀστείότατα, ὅτι πούποτε δὲν ἴδε τὴν Τύχην εὐτυχεστέραν παρὰ εἰς τὴν Πραίνεσον (2).

(1) Φοβοῦμαι μὴ ἐσύγχυσεν ὁ Σουΐδας τὸν ἡμέτερον Κλαύδιον Αἰλιανὸν μὲ τὸν Πλαύτιον Αἰλιανόν, τὸν ἀρχιερατεύσαντα εἰς τὴν Ῥώμην, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου ἴδε τὸν Τάκιτον (Histor. IV, 53).

(2) Διηγεῖται ταύτην τοῦ Καρνεάδου τὴν ἀσειότητα ὁ Κικέρων εἰς τὸ Περὶ Μαντικῆς Βιβλ. Β', κεφ. μα'· Nusquam se fortunatiorem quam Praeneste vidisse Fortunam.

Μὲ δίκαιον ἤθελε τις ἀμφιβάλλειν, ἂν ὁ Αἰλιανὸς, περὶ τοῦ ὁποίου λαλοῦμεν, ἦναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ἱστορούμενον Αἰλιανὸν τοῦ Φιλόστρατου, διὰ δύο μάλιστα αἰτίας. Ἡ πρώτη εἶναι, ὅτι ὑπερεπαινεῖ ὁ Φιλόστρατος τὴν φράσιν καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ Αἰλιανοῦ· ἡ δευτέρα, διότι λέγει, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, παρ-
 ισάνει τὸν Αἰλιανὸν λέγοντα περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι δὲν εἶχεν ἀνα-
 χωρήσειν ποτὲ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, οὐδὲ ταξειδεύσειν διὰ θαλάσσης.
 Περὶ μὲν τῆς φράσεως θελω λαλήσειν μετ' ὀλίγον· τὸ δὲ
 λεγόμενον περὶ τῆς μονῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἶναι τόσον
 παραδοξότερον, ὅσον αὐτὸς ὁ Αἰλιανὸς εἰς τὰ σήμερον αὐτοῦ
 σωζόμενα συγγράμματα λέγει ῥητῶς (Περὶ ζώων ἰδιότ. XI, 40)
 ὅτι ὑπῆγεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀλλ' ὅμως, καθὼς καὶ ἄλλοι
 πρὸ ἐμοῦ τὸ ἔκριναν, εὐκόλα λύεται τὸ ἀπώρημα, ἐὰν ὑπο-
 θέσῃ τις, ὅτι, ὅταν ἔλεγε ταῦτα ὁ Αἰλιανὸς πρὸς τὸν Λήμιον
 Φιλόστρατον, ἀληθῶς εἰς κανέν ἄλλο μέρος τῆς Οἰκουμένης
 δὲν εἶχεν ἀκόμη τότ' ἀναχωρήσειν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν.

Εἰς τοῦ Αἰλιανοῦ τὸνομα ἐπιγράφονται τὰ ἐξῆς συγγράμ-
 ματα· Α', Περὶ Προνοίας· Β', Περὶ Θεῶν ἐναργειῶν· Γ',
 Κατηγορία τοῦ Γύννιδος· Δ', Περὶ ζώων ἰδιότητος· Ε', Ποι-
 κιλῆ ἱστορία· Ϛ', Τακτικά· Ζ', Ἐπιστολαὶ ἀγροικικαί. Περὶ τοῦ
 πρώτου καὶ δευτέρου ἡ κρίσις εἶναι τόσον δυσκολωτέρα, ὅσον
 ἀπ' αὐτὰ δὲν σώζονται πλέεν παρὰ μικρὰ τινὰ ἀποσπασμάτια,
 κατεσπαρμένα εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Σουΐδα, εἰς τὸν Εὐστάθιον, καὶ
 ἄλλους. Πιθανὸν ὅμως, ὅτι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σύγγραμμα ὠνομά-
 ζετο Περὶ προνοίας, καὶ Περὶ Θεῶν ἐναργειῶν, ὡς θελομεν
 ἰδεῖν μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλο τοῦ Αἰλιανοῦ σύγγραμμα μὲ δια-
 φόρους ἐπιγραφάς. Ἡ κατηγορία τοῦ Γύννιδος, τὴν ὁποίαν
 ἠφάνισε παρομοίως ὁ χρόνος, ἦτο ζηλίτευσις τῆς ἀσελγείας
 τοῦ Ἡλιογαδαίου, ἐκείνου δηλαδὴ τοῦ μωροῦ τῶν Ῥωμαίων

Αυτοκράτορος, περί του οποίου ἐν παρόδῳ ἐλάλησα ἀνωτέρω (σελ. 16).

Σῶζονται λοιπὸν εἰς Αἰλιανῶν ὄνομα, τὸ Περί ζώων ιδιότητος, ἡ Ποικίλη ἱστορία, τὰ Τακτικά, καὶ αἱ Ἐπιστολαί. Τὸ πρῶτον τούτων τῶν τεσσάρων εἶναι γέννημα τοῦ Αἰλιανῶν, ὅστις ἤκμαζεν, ὡς εἶπα, καταρχὰς τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος. Τὸ δεύτερον, ἀπορίας ἄξιον εἶναι ὅτι καὶ ἠπόρησαν τινὲς ἂν ἦναι τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως· ἱκανὸν εἶναι ὃ ἀναγνώσῃ τις καθέξῃς τὴν Ποικίλην ἱστορίαν καὶ τὸ Περί ζώων ιδιότητος, διὰ τὰ πληροφορηθῇ ὅτι εἶναι ὁ αὐτὸς τοῦ λόγου χαρακτήρ, αἱ αὐταὶ δόξαι καὶ κρίσεις περὶ τῶν πραγμάτων, τὰ αὐτὰ ἤθη, εἰς ἓνα λόγον, ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος καὶ συγγραφεὺς. Τὰ Τακτικά, ὅχι μόνον ἔχουσι λόγον χαρακτήρα διάφορον, ἀλλὰ προσφωνοῦνται καὶ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀδριανόν· ὅθεν γίνεται φανερόν ὅτι εἶναι σύγγραμμα ἄλλου Αἰλιανῶν, τὸ γένος Ἕλληνας, καὶ ἀρχαιότερου μίαν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα παρὰ τὸν ἡμέτερον Αἰλιανὸν τὸν Ῥωμαῖον, συγγραφεὴ τῆς Ποικίλης ἱστορίας καὶ τοῦ Περί ζώων ιδιότητος. Τὰς εἴκοσι ἐπιστολάς, ἐπονομασθείσας Ἀγροικικάς, διότι πλάσσονται ὡς γραφόμεναι ἀπὸ Ἀθηναίους καὶ πρὸς Ἀθηναίους γεωργούς, ἄλλοι ἀναφέρουσιν εἰς τὸν Ῥωμαῖον Αἰλιανόν, ἄλλοι εἰς τὸν πρὸ αὐτοῦ, τὸν Ἕλληνα. Ὅτι εἶναι Ἕλληνας, καὶ ὅχι Ῥωμαῖον, πλάσμα, εἶναι ἀναμφίβολον· διστάζω ὅμως ἂν ἦναι τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου συγγραφέως τῶν Τακτικῶν, ἢ ἄλλου τινὸς Ἕλληνας, Αἰλιανῶν ὀνομαζομένου κ' ἐκείνου. Εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, πολλοὶ καὶ Ῥωμαῖοι καὶ Ἕλληνες ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦτο· οἱ Ῥωμαῖοι, διότι ἦτο Ῥωμαϊκόν, καὶ οἱ Ἕλληνες, διὰ τὰ μὴν ὁμοιάζωσι μὴδὲ κατὰ τὸ ὄνομα πλέον τοὺς προγόνους αὐτῶν (1).

(1) Ταύτην τῶν ξένων ὀνομάτων τὴν μανίαν ζητεῖται ὁ Ἀπολλώνιος (παρὰ Φίλοστρ. ἐπιστολ. οα') ἔγραψε πρὸς τοὺς Ἰώνας· « Ἄλλ' ὅμως

Ποῖος ἦτον ὁ ἡμέτερος Αἰλιανὸς τὸν βίον, τὰ ἤθη, τὴν παιδείαν, τὸ μαρτυροῦσι τὰ συγγράμματα του. Καὶ τὸ Περί ζώων ιδιότητος, καὶ ἡ Ποικίλη ἱστορία, δείχνουν ἄνθρωπον χρηστῶν ἡθῶν, πολυμαθέστατον, μέγαν φίλον καὶ τοῦ γένους καὶ τῆς παιδείας τῶν Ἑλλήνων. Μεταξὺ τῶν καλῶν ὁμῶς τούτων φαίνεται καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἡ δεισιδαιμονία, τὸ εἰς γραῖκους μύθους εὐκολόπισον, καὶ εἰς πολλὰ τῶν ἱστορουμένων ἡ ἀφιλόσοφος ἀκρισία του.

Ἡ Ποικίλη ἱστορία τοῦ Αἰλιανῶν, τὴν ὁποίαν ἐκδίδω ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐπιγράφεται ἔτι, Ποικίλη ἀφήγησις, κατὰ τὸν Σουῖδαν (1), Σύμμικτος ἱστορία, κατὰ τὸν Στοβαῖον (2), καὶ Ἱστορικὴ διαλέξις, κατὰ τὸν Βυζάντιον Στέφανον (3). Τῶν ἐπιγραφῶν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ἡ διαφορὰ καὶ εἰς τὸν Αἰλιανόν, καὶ εἰς ἄλλους συγγραφείς, εἶναι ὅχι τῶν συγγραφέων ἔργον, ἀλλ' ἐκείνων πολλάκις, ὅσοι φέροντες εἰς μαρτυρίαν τοὺς συγγραφείς, ἢ δὲ ἐνθυμοῦνται αὐτολεξεῖ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ συγγράμματος, ἢ καὶ ἐκουσίως τὴν μεταβάλλουν εἰς ἄλλην συνώνυμον, τὴν ὁποίαν αὐτοὶ κρίνουσι προσφυστέραν. Ἄλλοτε πάλιν ἡ τοιαύτη μεταβολὴ εἶναι ὁλός προφανὴς τῶν βιβλιοπωλῶν, συνεχέστερος πρὸ τῆς εὐρέσεως τῶν τύπων, ἀλλ' ὅστις δὲν ἔπαυσεν οὐδὲ μετὰ τῆς τυπογραφίας τὴν εὐρεσίαν. Ἀφοῦ τινὸς συγγραφέως σύγγραμμα ἐκοινοποιεῖτο τόσον, ὥστε ὠλιγόστευε πλέον τῶν ἀγοράς τῶν ὁ ἀριθμὸς, ἐσύντεμνον ἢ ἐμάκρυνον

» γε οὐδὲ τὰ ὀνόματα μένει τοῖς πολλοῖς· ἀλλ' ὑπὸ τῆς νέας ταύτης
» εὐδαιμονίας ἀπολωλέκατε τὰ τῶν προγόνων σύμβολα..... εἶγε
» πρότερον ἡρώων ἦν ὀνόματα, καὶ ναυμάχαν, καὶ νομοθετῶν· νυνὶ
» δὲ Λουκούλλων τε, καὶ Φαβρικίων, καὶ Λευκίων, κ. τ. λ. ».

(1) Δέξ. Ἀστέλγεια, καὶ Κἄκη.

(2) Ἰδε τὰ εἰς τὸν Αἰλιανὸν προσήμια τῶν προτέρων ἐκδοτῶν.

(3) Δέξ. Χερρόνησος.

τινά τοῦ βιβλίου κεφάλαια, μετέθετον ἀπ' ἑλλου εἰς ἄλλον τόπον ἄλλα, ἡλλασσον τὸ ὄνομα τοῦ συγγραμματος, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως, καὶ οὕτως ἐπώλουν δις καὶ τρίς τὸ αὐτὸ εἰς τοὺς αὐτοὺς ἀγοραστὰς βιβλίον.

Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλους. Ἡ τελευταία ὁμως ἐπεγραφή, Ἱστορικὴ διαλέξεις, τὴν ὁποίαν ὁ Στέφανος δίδει εἰς τὴν Ποικίλῃν ἱστορίαν, εἶναι τόσον πλέον ἀξιοσημειώτος, ὅσον ἐνταυτῷ δείχνει καὶ τὸ σφάλμα τινῶν κριτικῶν, καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς νέας γλώσσης τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν σπουδὴν τῆς παλαιᾶς. Αὐτοὶ, ἀγνοοῦντες τὴν κοινὴν γλῶσσαν τῶν Γραικῶν, ἐνόησαν τὸ Διαλέξεις ὡς συνώνυμον τοῦ Ὀμιλία, ἢ Δημόσιος ἀνάγνωσις (ἀπὸ τὸ Διαλέγομαι μέσον ῥῆμα), ὁποίας διαλέξεις ἐσυνείθιζον νὰ κάμνωσιν εἰς τὰς ἐπιδείξεις των οἱ Σοφισταί. Εἶναι ὁμως φανερόν, ὅτι εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, σημαίνει πολλάκις ἡ Διαλέξεις τὸ κοινότερον λεγόμενον Διαλέγμα, καὶ Ἑλληνικώτερον Ἑκλογή· καθὼς καὶ τὸ ἐνεργητικὸν Διαλέγω, ὅθεν παράγεται ἡ τοῦτο σημαίνουσα Διαλέξεις, σημαίνει τὸ Ἑκλέγω. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, λέγομεν, Διαλέγω φακὴν, ἡγουν τὴν Ἑκλέγω καὶ τὴν χωρίζω ἀφ' ὧσα δὲν εἶναι φακῇ, μονολεξεί, τὴν καθαρίζω. Ὁ Ἡσύχιος ἐξηγεῖ τὸ Διαλέγειν διὰ τοῦ Ἀνακαθαρίζειν, καὶ τὸ ἐπὶ ῥῆμα Διαλεγεθὼν, διὰ τοῦ Διαφερόντως, τὸ ὁποῖον ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ Διαλεκτὰ, ἐπὶ ῥῆματικὸν ὄνομα τῆς κοινῆς γλώσσης. Εἰς ταύτην τὴν σημασίαν τοῦ Ἑκλέγω μετεχειρίσθησαν τὸ Διαλέγω ὁ Πλάτων, ὁ Ξενοφῶν, καὶ ἄλλοι δόκιμοι συγγραφεῖς· ἡ δὲ Διαλέξεις, ἢ σημαίνουσα τὴν Ἑκλογὴν, σώζεται εἰς τὰ Λεξικά τῆς σημερινῆς ἡμῶν γλώσσης· καὶ ὁ Βυζάντιος Στέφανος μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι εἶναι τοῦλάχιστον δεκατρεῖς ἑκατονταετηρίδες ἀφοῦ ἡ λέξις εὐρίσκεται εἰς τὴν γλῶσσαν, ἐὰν ἴσως δὲν τὴν μετεχειρίσθησαν ἄλλοι ἀρχαιότεροι παρά τὸν Στέφανον, τῶν

ὁποίων ὁ χρόνος ἀράνισε τὰ συγγράμματα. Ὅταν λοιπὸν ἡ ὁ Στέφανος, ἢ ἄλλος τις πρὸ αὐτοῦ, ὠνόμασεν Ἱστορικὴν διάλεξιν, τοῦ Αἰλιανοῦ τὸ σύγγραμμα, ἄλλο δὲν ἐνόει παρὰ Ἱστορικὴν ἐκλογὴν· ἐπειδὴ τοιαύτη ἀληθῶς εἶναι ἡ Ποικίλη Ἱστορία, ἡγουν Ἐκλογὴ διαφόρων Ἱστοριῶν, τὰς ὁποίας ἐδιάλεξεν ἀπὸ τὰς ἀναγνώσεις του καὶ συνήθροισεν εἰς ἓν ὁ Αἰλιανός.

Περὶ τὰς ἴσως ἤθελαν κριθῆν ὅσα εἶπα περὶ τῆς Διαλέξεως, ἀν δὲν ἀπέβλεπαν εἰς τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐπιθυμῶ νὰ γένη κοινὸς ὅλων τῶν παραδιδόντων ἢ μαθησάντων τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν Ἑλλήνων σκοπός, τὴν ἀδιαλείπτου λέγω παράθεσιν καὶ σύγκρισιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης μὲ τὴν σημερινὴν, διὰ τὰς αἰτίας, τὰς ὁποίας πολλαχῶς καὶ πολλάκις ἀνέφερα. Ἄλλ' εἰς τὴν τοιαύτην παράθεσιν δὲν ἀρκεῖ ἡ ζωὴ ἐνὸς ἀνθρώπου ὁλόκληρος· καὶ ὅμως τὸ ἔργον μᾶς βιάζει, τώρα μάλιστα, ὁπόταν (ὥς καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπα) ἀναγκαζόμενοι νὰ μεταφράζωμεν τῶν ἀλλοφύλων ἔθνων τὰ συγγράμματα, κινδυνεύωμεν νὰ καταγεμίσωμεν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν νὰ καταμολύνωμεν, τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, χωρὶς ἀνάγκης, ἀπὸ ἰδιώματα ξένων γλωσσῶν. Ὅτι λοιπὸν μᾶς λείπει ἀπὸ τὸν ἀναγκαῖον εἰς τοῦ ἔργου τὴν τελείωσιν καιρὸν πρέπει νὰ τ' ἀναπληρώσῃ ὁ πολυπλασιασμὸς τῶν ἐργατῶν. Τοιαύτης μελέτης ἐπιτηδειότερα ἐργαστήρια ἄλλα δὲν εἶναι παρὰ τὰ σχολεῖα, ἐὰν καὶ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ πληροφορηθῶσιν, ὅτι πρῶτον ἔργον τοῦ ἀναγεννωμένου ἔθνους εἶναι τῆς ἰδίας αὐτοῦ γλώσσης ἡ διόρθωσις· καὶ μακάριον ἐκεῖνο τὸ ἔθνος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔμειναν λείψανα προγονικοῦ πλοῦτου, ἱκανὰ νὰ θεραπεύσωσι τὴν παροῦσάν του πτωχείαν. Ἐπιτρέφω πάλιν εἰς τὸν Αἰλιανόν.

Τοῦ Αἰλιανοῦ ἡ Ποικίλη Ἱστορία, ἡ Ἱστορικὴ διάλεξις, εἶναι, κατὰ τὸν νόμὸν τῆς, συναθροισμένη ἀπὸ ἄλλους διαφόρους σωζομένους συγγραφεῖς· περιέχει ὅμως καὶ πολλὰ, τῶν ὁποίων

αἱ πηγαί, ὅθεν τὰ ἔλαβεν, ἠφανίσθησαν ἀπὸ τὸν χρόνον· καὶ τοῦτο κάμνει τοῦ Αἰλιανοῦ τὴν ἱστορίαν ἀναγκαίαν. Ὅσα ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὰ διηγεῖται πολλάκις μὲ τὰς αὐτὰς σχεδὸν λέξεις· καὶ τότε ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου, καλὸς ἢ κακός, εἶναι τῶν συγγραφέων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὰ μετέγραψε. Πολλάκις ὁμως καὶ τὰ μετασχηματίζει εἰς ἴδιον αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ φράσιν· καὶ τότε γέμουσι τὰ διηγήματα ἀπὸ ἀντιπτώσεις (1), πλεονασμούς (2), μορίων ἄκριτον ἐπισώρευσιν (3), Ἀττικισμῶν κατάχρησιν, περιόδους μακρὰς, ἐμπεριδεμένας, καὶ ἀνανταποδότους (4), καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ σοφίσματα, τὰ ὅποια ὅσοι δὲν ἔμαθον παρὰ τὴν Γραμματικὴν κρίνουσι κομψείας, ὅσοι μετὰ τῆς Γραμματικῆς συνέεζον τὴν Λογικὴν, ἀποσρέφονται ὡς ματαιολογίας. Πρόσθετες εἰς αὐτὰ καὶ τὸ ἀκούσιον σφάλμα τῶν Λατινισμῶν, τὸσον ὀλιγώτερον παράδοξον εἰς τὸν Ῥωμαῖον Αἰλιανόν, ὅσον οὐδ' ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας αὐτοὺς, ὅσοι ἔγραψαν εἰς τὴν Ῥώμην, ἢ τοῦλάχιστον ὅσοι συνεχῶς συνανασρέφοντο τοὺς Ῥωμαίους, εἶναι παντάπασιν ἐλεύθεροι ἀπ' αὐτό.

Ἰσως ἤθελε τίς ἀπορήσειν, ὅτι κρίνω τὸσον αὐστηρὰ τὸν Αἰλιανόν, τὸν ὅποιον οἱ σύγχρονοί του ὠνόμασαν Μελίφθογον, Μελίγλωσσον, Ἀττικιστὴν ἄκρον (5). Ἄλλως νὰ δικαιολογήσω τὴν κρίσιν μου δὲν ἔχω, παρὰ νὰ τὸν παρακαλέσω νὰ παραβάλλῃ τὴν Ποικίλην ἱστορίαν τοῦ Αἰλιανοῦ μὲ

(1) Παράδειγμα ἐν ἀπὸ πολλά τὸ XII, 1.

(2) I, 32.

(3) Ἀλλά, Ἀλλά γε, Ἀλλά γάρ, Καὶ οὖν, Καὶ οὖν καὶ, Καὶ γάρ οὖν. Μεταχειρίζεται τὰ μόρια ταῦτα μέχρις ἀηδίας.

(4) II, 13.

(5) Ἴδε τὸν βίον τοῦ Αἰλιανοῦ, ἀπὸ τὸν Φιλόστράτον καὶ τὸν Σουΐδαν, Πρόδρ. Ἑλλ. Βιβλιοθ. σελ. ροθ-ρσγ'.

κὺν ἄλλο σύγγραμμα ἱστορικὸν τῶν δοκίμων τῆς Ἑλλάδος συγγραφέων, μὲ, φερειπεῖν, τὸ Περί Κύρου παιδείας, ἢ τὰ Ἀπομνημονεύματα, τοῦ Ξενοφῶντος. Ἐάν, ἀφοῦ ἀναγνώσῃ ταῦτα, αἰσθανθῇ πλέον ἡδονὴν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Αἰλιανοῦ, ἂς κατηγορήσῃ τότε, ὡς αὐστηράν, ἢ καὶ παντάπασιν ἀδιάκριτον, τὴν κρίσιν μου. Εἰς τοὺς ἀθανάτους ἐκείνους συγγραφεῖς λάμπει τὸ φυσικὸν καὶ ἀπερίεργον κάλλος τοῦ λόγου, διότι ἔγραφαν εἰς τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, καὶ κατ' ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ὅταν ἡ γλῶσσα ἦτον ἔτι εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς. Κατὰ τοῦ Αἰλιανοῦ τοὺς χρόνους, καὶ ὀλίγον ἀρχήτερα, δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ γράψωσιν ὀρθῶς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν οὐδ' αὐτοὶ πλέον οἱ Ἕλληνες, ἐὰν ἐξαιρέσῃς πολλὰ ὀλίγους τινάς, ἐκείνους μάλιστα, ὅσοι ἔγραφαν ἀπερίεργως, καὶ προσέχοντες περισσότερον εἰς τὰ νοήματα παρὰ εἰς τὸν τρόπον τοῦ ἐκφράζειν αὐτά (1). Πῶς λοιπὸν ἦτο δυνατόν νὰ

(1) Τοιοῦτος εἶναι ὁ καλὸς, ὁ φρόνιμος, ὁ δεῦτερος μετὰ τὸν Σωκράτην γνήσιος τῆς ἀρετῆς φίλος, Πλούταρχος, συγγραφεὺς ἀπερίεργος, διότι ἄλλον σκοπὸν τοῦ γράφειν δὲν εἶχε παρὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς πατρίδος του. Ἰδοὺ τί ἔλεγεν, αἰνιττόμενος τοὺς Ἀττικιστὰς σοφιστὰς τοῦ καιροῦ του (ἑκατὸν σχεδὸν χρόνους πρὸ τοῦ Αἰλιανοῦ): « Ἐμοὶ δ' ὅλως μὲν ἡ περὶ λέξιν ἀμιλλα καὶ ζηλοτυπία πρὸς ἑτέρους » μικροπρεπὲς φαίνεται καὶ σοφιστικόν· ἂν δὲ πρὸς τὰ ἀμίμητα » γίγνηται, καὶ τελευτᾷ ἀναισθητον » (Πλούταρχ. Νικ. § 1). Χαρὰ εἰς τὸν νέον, ὅστις σύνωρα τυπώσῃ εἰς τὸν ἐγκέφαλόν του τὰ φιλόσοφα ταῦτα λόγια τοῦ Πλουτάρχου. Ὁμηρος, ἢ Δημοσθένης, νὰ κατασταθῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν δὲν εἶναι δυνατόν· δύναται ὅμως, ἐὰν μὲ νοῦν καὶ κρίσιν καλλιεργῇ τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, νὰ προσδοποιήσῃ καὶ νὰ ταχύνῃ τὴν περίοδον ἐκείνην τοῦ χρόνου, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πατρίς του θέλει ἐξάπαντος γεννήσειν νέους Ὁμήρους, καὶ νέους Δημοσθένεις, ἀλλ' Ὁμήρους καὶ Δημοσθένεις Γραικοὺς, γράφοντας εἰς τὸν Γραικῶν, καὶ ὅχι εἰς ἄλλην γλῶσσαν. Εἶναι ταῦτα τόσον φανερά, ὥστε δὲν ἔχουσι χρεῖαν ἀποδείξεως, πλὴν δι' ἐκείνους ἰσως μόνους, τοὺς ὁποίους ὁ Πλούταρχος ὀνομάζει ἀναισθητοὺς.

μή πέση ὁ Ῥωμαῖος Αἰλιανὸς εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ σφάλματα, ὅσα γεννῶνται, καὶ ἀπὸ τὴν διαφορὰν τοῦ ἔθνους, καὶ ἀπὸ τῆς περιέργου καὶ κακὸζήλου τῶν παλαιῶν μίμησιν. Τοιαῦτη ἦτο ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἡ σοφία· ὅθεν οὐδὲ παράδοξον πρέπει νὰ φαίνεται, ἐὰν ἐπαινέθῃ τοῦ Αἰλιανοῦ ἡ φράσις ἀπὸ τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ. Ἰδαμεν ἀνωτέρω (σελ. 175) ὅτι ὁ πεντήκοντα σχεδὸν χρόνους πρὸ τοῦ Αἰλιανοῦ ἀκμάσας Ἀρισείδης ὠνομάσθη Ἄλλος Δημοσθένης, καὶ ἐξήγησα τὴν αἰτίαν τῆς βλασφήμου ταύτης κρίσεως. Ἐνταῦθα προσθέτω ὡς κανόνα γενικόν, καὶ παρατήρησιν σηριγμένην εἰς αὐτὴν τὴν πείραν, ὅτι αἱ τοιαῦτα κρίσεις ἄλλο δὲν σημαίνουν, πλην ὅτι εἰς ὅποιονδήποτε ἔθνος καὶ ὅποιανδήποτε χρόνου περίοδον, εὐρίσκονται κακοὶ συγγραφεῖς ἢ ποιηταί, εἰς τὸ αὐτὸ ἔθνος, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον, ἐξ ἀνάγκης εὐρίσκονται καὶ κακοὶ κριταί. Συμβαίνει δηλαδὴ εἰς τὰς γλώσσας τῶν ἐθνῶν ἀπαραλλάκτον ὅτι συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἔθνη των· ὅπου βλέπεις ἠθικὰς παρανομίας πολλὰς, ἐκεῖ πρόσμενε καὶ κριτὰς παρανόμους· αἱ κακουργίαι τῶν ἀνθρώπων αὐξάνουν τοὺς τοιοῦτους κριτὰς, καὶ αὐξάνονται ἀμοιβαίως ἀπ' αὐτοῦς. Ὅλοι βέβαια δὲν ἔκριναν κακῶς· εὐρέθησαν κατ' ἐκείνους καὶ τοὺς ἐξῆς χρόνους καὶ ἄνδρες πεπαιδευμένοι, οἱ ὅποιοι μὲ τὰ ὅπλα τῆς Φιλοσοφίας, ἢ μὲ τοῦ γελοίου τὴν μάστιγα (1), ἐζήτησαν νὰ θεραπεύσωσι τὸ κακόν· ἀλλὰ τὸ κακὸν ἦτο πολλὰ σφοδρότερον παρὰ νὰ ἐμποδισθῇ ἢ διαδόσῃ αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς πολλὰ ὀλίγους ὁπαδοὺς τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

(1) Τοιαῦτα εἶναι πολλὰ ἀρετὰ τοῦ Λουκιανοῦ σκώματῃ, καὶ πολλὰ τῆς Ἀνθολογίας ἐπιγράμματα κατὰ τῶν Γραμματικῶν, Ἀττικιστῶν, Σοφιστῶν, Ῥητόρων, καὶ ἄλλων τοιούτων ἀλογωτάτων λογίων ἀνθρώπων.

Περὶ τῶν διαφορῶν ἐκδόσεων τῆς Ποικίλης Ἱστορίας τοῦ Αἰλιανοῦ, ἱκανὸν εἶναι νὰ εἰπῶ ὅτι ἀριθμοῦνται σχεδὸν δεκαπέντε, τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἐγινε κατὰ τὸ 1545 ἔτος, καὶ ἡ τελευταία, ἡ πρὸ τῆς ἐμῆς, κατὰ τὸ 1794. Ὅσας ἐπιθυμεῖ διεξοδικωτέραν αὐτῶν περιγραφὴν δύναται νὰ ἀναγνώσῃ τοῦ Φαβρικίου τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην. Μεταφράσεις, παρὰ τὴν Λατινικὴν, εἶναι μία Ἰταλική, δύο Γερμανικαί, καὶ τοσαῦται Γαλλικαί.

Ἡ παροῦσα ἐκδοσις, καθὼς καὶ ἡ μετ' αὐτὴν ἐλπιζομένη τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀρχίζει κατ' αὐτὰς σχεδὸν τὰς ἀρχὰς τῆς εὐτυχοῦς διὰ τὸ Ἑλληνικὸν γένος δεκάτης ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος. ἈΓΑΘὴ ΤΥΧΗ! Ὅσον ἐσυγχώρουν αἱ περιστάσεις, ἐπροθυμήσῃ νὰ συνεργήσω εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐνοίαν τῶν Ἑλλήνων ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ, καὶ νὰ κάμω τὴν ἐκδοσιν τοιαύτην, ὁποία νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ὁμογενεῖς νέους, καὶ νὰ τοὺς διεγείρῃ εἰς τὴν ἀγάπην τῆς παιδείας, χωρὶς τῆς ὁποίας τῶν λοιπῶν καλῶν ἡ περιουσία εἶναι ὅλων τῶν δυσυχῶν ἡ ἐλεεινοτάτη.

Εἰς τὴν τύπωσιν τῆς Ποικίλης Ἱστορίας μετεχειρίσθην τὴν παρατελευταίαν ἐκδοσιν, τὴν τυπωθεῖσαν εἰς τὴν Λειψίαν κατὰ τὸ 1780 ἔτος. Ὅσας μεταβολὰς ἔκαμα εἰς τὸ κείμενον, τὰς ἐφανέρωσα ὅλας σχεδὸν εἰς τὰς σημειώσεις. Ἐξ αὐτῶν ἄλλαι ἐπιστηρίζονται εἰς ἀντίγραφα, παραβληθέντα ἀπὸ τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἐκδότας, ἄλλαι εἰς διορθώσεις τινῶν κριτικῶν, καὶ ἄλλαι εἰς διορθώσεις ἰδικὰς μου. Δὲν ἀνέφερα πάντοτε ὀνομασί τοὺς κριτικούς, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εὐρίσκονται εἰς τὰς προτέραις ἐκδόσεις· διέκρινα ὁμῶς πάντοτε τὰς ἰδικὰς μου ἀπὸ τὰς ξέναις εἰκασίας καὶ διορθώσεις. Τὸ πρῶτον δὲν ἦτον ἀναγκαῖον· τὸ δεύτερον πρέπει νὰ φυλάσῃ ἀπαραιτήτως ὅσας δὲν θέλει νὰ σολίζεται μὲ ξένα πτερὰ. Εἰς τὰς σημειώσεις ταύτας

προσέθηκα καὶ τινὰς παρατηρήσεις περὶ τῆς σημερινῆς ἡμῶν γλώσσης, κατὰ τὰς γραφεύσας εἰς τὸν Ἡλιόδωρον.

Ὁ Πίναξ συνηρανίσθη ἀπὸ τοὺς Πίνακας τῶν προτέρων ἐκδόσεων, ἀπ' ἐκεῖνον μάλισα τὸν διεξοδικώτατον Πίνακα τῆς κατὰ τὸ 1746 ἔτος εἰς Λειψίαν ἐκδοθείσης ποικίλης ἱστορίας. Παρὰ τὰ κύρια ὁμῶς ὀνόματα, ἀναγκαῖα εἰς τὴν ἱστορίαν, ἐφύλαξα πολλὰ ὀλίγας λέξεις ἢ φράσεις, ἢ γνωστὰς εἰς ὅλους, ἢ μὲ εὐκολίαν εὐρισκομένας εἰς τὰ Λεξικά. Περισσότερον ἐσπούδασα νὰ σημειώσω τὰς σπανιωτέρας, ἢ ἐκεῖνας, ὅσαι εἶναι ἴδιαι τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ συγγραφέων, καθὼς πρὸς τούτοις καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν μορίων καὶ ἄλλων λέξεων· καὶ τοῦτο μάλισα διὰ νὰ δικαιολογήσω τὴν ὁποίαν ἔκαμα περὶ τοῦ Αἰλιανοῦ κρίσιν, ἐναντίαν εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ ὑπόληψιν τινῶν φιλολόγων. Εἰς τὸν αὐτὸν τοῦτον πίνακα κατεχώρισα (διὰ νὰ μὴ πολυπλασιάζω τοὺς πίνακας) καὶ ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς ἄλλους δύο συγγραφεῖς, τὸν Ἡρακλείδην λέγω καὶ τὸν Νικόλαον, περὶ τῶν ὁποίων θέλω λαλήσειν μετ' ὀλίγον, καὶ γενικῶς ὅσα περιέχονται εἰς τὰς ὀλίγας σημειώσεις, τὰς ὁποίας ἔγραψα καὶ εἰς τοὺς τρεῖς. Παρὰ τὸν Ἑλληνικὸν Πίνακα, ἐγράφη δεύτερος ἄλλος τῶν λέξεων τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης.

ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ Ὁ ΠΟΝΤΙΚΟΣ.

Περὶ τοῦ Ἡρακλείδου δὲν ἔχω πολλὰ νὰ εἶπω. Ἦτον υἱὸς Εὐθύφρωνος, καὶ εἶχεν υἱὸν Εὐθύφρονα (1), κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων, ἣτις σώζεται καὶ εἰς ἡμᾶς μέχρι τῆς σήμερον, νὰ δίδωσιν εἰς τοὺς ἐγγόνους τῶν πάππων τὰ ὀνό-

(1) Διογένης. Λαέρτ. Ἐν βίῳ Ἡρακλείδου, καὶ Μύρωνος.

ματα. Ὁ Βίος αὐτοῦ, τὸν ὅποιον μετέγραψα (1) ὁλόκληρον ἐκ τοῦ Σουΐδα, καὶ κατ' ἐπιτομὴν ἐκ τοῦ Διογένους τοῦ Λαερτίου, παριστάνει ἄνδρα πολυμαθέστατον, καὶ τοιοῦτον, ὅποῖος ἔπρεπε νὰ ᾔηται, ὅστις εἶχε διδασκαλοὺς τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην. Δυσυχία ἦτον εἰς αὐτὸν νὰ μὴ μείνῃ μέχρι τέλους καὶ εἰς τὰ ἥθη τῶν διδασκάλων του, ἀλλὰ νὰ κυριευθῇ ἀπὸ τόσον ἄγριον ἀθανασίας ἔρωτα, ὥστε νὰ κατατιχύνῃ ὅλον τῆς ζωῆς του τὸν δρόμον μὲ θάνατον ἀναισχύνητος. Τὸ δυσυχέστερον ὅμως εἶναι τὸ προσκολλώμενον ἀπὸ τοὺς τοιούτους Φιλοσόφους ὄνειδος εἰς αὐτὴν τὴν Φιλοσοφίαν. Οἱ ἐχθροὶ τῆς Φιλοσοφίας, ὅταν ἐνθουσιάζωνται κατ' αὐτῆς, δὲν ἀναφέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος, ἢ τινὸς ἄλλου τοιοῦτου Φιλοσόφου καὶ τὴν πράξιν καὶ τὴν θεωρίαν, ἀλλὰ σκαλίζουν τὰ κόπρια τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, διὰ νὰ εὕρωσι κἀνένα Ἡρακλείδην.

Ἀλλ' ἀφίνω τοῦ Ἡρακλείδου τὴν ἠθικὴν διαγωγὴν, διὰ νὰ λαλήσω περὶ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, τοῦ ἐπιγραφομένου, Περὶ πολιτειῶν. Εἰς τὰ σωζόμενα καὶ ἐκδιδόμενα ἀπὸ τοῦτο λείψανα, δὲν ἔχομεν πλέον παρὰ ἀληθινὰ λείψανα, καὶ σχεδόν,

. ἀντὶ φιλατίας
Μορφῆς, σποδὸν τε καὶ σκιάν ἀνωφελῆ.

Μ' ὅλον τοῦτο, εὐχῆς ἄξιον ἦτο νὰ εἵχομεν τοιαῦτα λείψανα καὶ ἀπὸ τὰ λοιπὰ τοῦ ἀνδρὸς συγγράμματα, πολλὰ τὸν ἀριθμὸν, καὶ ποικίλα, ἐπειδὴ ἔγραψεν Ἠθικά, Πολιτικά, Φυσικά, Γεωμετρικά, Μουσικά, Γραμματικά, Ῥητορικά κ. τ. λ., ὡς μαρτυρεῖ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὅστις καὶ ὀνομασί τὰ καταριθμεῖ (2).

(1) Ἰδ. Πρόδρ. Ἑλλ. Βιβλιοθ. Σελ. 203-204. — (2) Διογ. Λαέρτ. V, 86-94.

Ποῖος ἦτον ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου τοῦ Ἡρακλείδου ἤθελε εἶσθαι σχεδὸν ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς, ἂν δὲν ἔλεγεν ὁ Διογένης ὅτι ἦτο « Διηρμένος τὴν λέξιν καὶ ψυχαγωγεῖν ἱκανῶς δυνατός » μενος », τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι εἶχεν ὕψος λόγου συγκερασμένον μὲ φράσιν ἱκανὴν νὰ θελῇ τὴν ἀκοήν· δύο τοῦ λόγου ἀρετάς, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τοὺς συγγραφεῖς τῆς εὐτυχοῦς ἐκείνης περιόδου τοῦ χρόνου, ὅποτε ἤκμαζεν ἡ Ἑλλάς. Τὸ ὕψος τοῦ προφορικοῦ λόγου προέρχεται ἀπὸ τὸ ὕψος αὐτοῦ τοῦ ἐνδιαθέτου. Ὅστις ἔχει ψυχὴν ἀδουλωτον, συλλογίζεται καὶ λαλεῖ καὶ γράφει ὑψηλὰ (1). Ματαίως κοπιᾷ νὰ γένῃ ὑψηλὸς τὴν φράσιν, ὅστις ἔμαθε νὰ κυλίνεται εἰς τοὺς πόδας τῶν ὁμοίων αὐτοῦ· τοῦ ἀνδραπόδοι τὰ σίγματα φαίνονται καθὼς εἰς τὰς πράξεις οὕτω καὶ εἰς τοὺς λόγους, καὶ ἐξανθούσιν ὡς ψώρα ἀπ' ὅλον αὐτοῦ τὸ ὑποκείμενον. Τοῦτο σημειοῦται διὰ τοὺς νέους, ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἀποκτήσωσι λόγου χαρακτήρα ὑψηλόν. Πρέπει νὰ μάθωσι σύνωρα, νὰ τιμῶσι μὲν καὶ νὰ σέβωνται χωρὶς κολακείας τοὺς τιμῆς ἀξίους· ἀλλὰ μὴτ' ὠφέλειαν ἀπὸ κἀνένα καμμίαν νὰ ἐλπίζωσι, μῆτε βλάβην νὰ φοβῶνται, ἐὰν αὐτοὶ ἑαυτοὺς δὲν ὠφελήσωσι, ἢ βλάψωσι (2). Τὸ αὐτὸ νοεῖται καὶ διὰ τὴν ἄλλην ἀρετὴν τοῦ λόγου, τὴν ψυχαγωγίαν. Ὅστις θέλει νὰ ψυχαγωγῇ τοὺς ἄλλους, πρέπει νὰ ἔχῃ αὐτὸς ψυχὴν εὐαίσθητον· ἤγουν τοιαύτην, ὁποία νὰ αἰσθάνεται μὲ εὐκολίαν

(1) ἡ Ψυχῆς ἀνδρικῆς καὶ θεοξαστικῆς ἔργον » ἀνομάζει τὸν καλὸν τοῦ λόγου χαρακτήρα ὁ Ἰσοκράτης (Κατὰ τῶν Σοφιστ. τόμ. I, σελ. 295).

(2) ἡ ἰδιώτου εἰσῆσις καὶ χαρακτήρ· οὐδέποτε ἐξ ἑαυτοῦ προσδοκᾷ » ὠφέλειαν ἢ βλάβην, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔξω. Φιλοσόφου εἰσῆσις καὶ » χαρακτήρ· πᾶσαν ὠφέλειαν καὶ βλάβην ἐξ ἑαυτοῦ προσδοκᾷ ». Ἐπικτήτ. Εἰς χειρ. XLVIII.

τὴν ἡδονὴν τὴν προξενουμένην ἀπὸ τὰ ἀληθῶς καλὰ καὶ τίμια. Θέλουν ἀποκτήσῃν καὶ τοῦτο μὲ εὐκολίαν οἱ νέοι, ἐὰν κατὰ γίνωνται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν δοκίμων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, καὶ ἀποσρέφονται ὡς ματαιοπονίας ὅλας τὰς σοφιστικὰς καὶ κακοζήλους μιμήσεις.

Εἰς τὰ περὶ πολιτειῶν λείψανα τοῦ Ἡρακλείδου δὲν πρέπει νὰ ζητῇ τις ὕψος· διότι ἡ ἱστορία εἰς πολλὰ ὀλίγα τινὰ μέρη δέχεται τὴν τοιαύτην ιδέαν τοῦ λόγου. Τοῦ Ἱστορικοῦ τὸ χρέος εἶναι νὰ ἐκφράξῃ τὰ πράγματα μὲ τάξιν, σαφήνειαν, καὶ φράσιν ἱκανὴν νὰ ἡδύνη τὴν ἀκοήν. Ὅλα ταῦτα εὐρίσκονται εἰς τὸν Ἡρακλείδην, καὶ ἤθελαν ἴσως εἶσθαι φανερώτερα, ἐὰν ἐσώζετο ὁλόκληρον τὸ Περί πολιτειῶν. Εἰς πολλὰ μέρη φαίνεται, ὅτι ὅς τις (1) ἐπέτεμε τὸ σύγγραμμα, ἢ συνήθροισε τὰ εὑρεθέντα λείψανα, ἤλλαξε καὶ τὴν φράσιν, καὶ ποτε καὶ τὴν ἐσκότισε μὲ τὴν ἀσάφειαν. Μ' ὅλα ταῦτα τὰ ἐλαττώματα, ὅς τις παραβάλλῃ τὸν Ἡρακλείδην μὲ τὸν Αἰλιανόν, εὐκολὰ θελεῖ πληροφορηθῇ πόσον διαφέρει ὁ γράφων εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλῶσσαν, καὶ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς γλώσσης, ἀπὸ τὸν γράφοντα εἰς ξένην καὶ παρακμάζουσαν γλῶσσαν. Ὁ Αἰλιανὸς ἱστορεῖ πολλάκις διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἐξεύρει νὰ πλέκῃ φράσεις (2), καὶ νὰ

(1) Ἴσως ὁ Ἡρων. Ἰδ. Σουίδ. λέξ. Ἡρων.

(2) Δὲν τὸν συκοφαντοῦ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ τὸ λέγει, « Φέρε οὖν » καὶ τὰ καλούμενα τέμνη τὰ Θετταλικά διαγράφωμεν τῷ λόγῳ καὶ » διαπλάσωμεν· ὡμολόγηται γὰρ καὶ ὁ λόγος, ἐὰν ἔχῃ δύναμιν φραστικὴν, μηδὲν ἀπενέφερον, ὅσα βούλεται θεικύναι τῶν ἀνδρῶν » τῶν κατὰ χειρουργίαν θεικῶν (III, 1) », καὶ πάλιν, « Καὶ τὸ » εἶδος αὐτῆς, εἴτι μὴ λυπεῖ διαγράφωμεν. Δυνεῖ δὲ οὐδὲν· ἐπεὶ καὶ ἐκ » τούτων προσγένονται· ἂν λόγων τε ἐμπειρία καὶ τέχνη (XIII, 1) ». Τοιαύτη παιδαριώδης ἐξομολόγησις δὲν ἐκδῆκε ποτὲ ἀπὸ κανένος δοκίμου συγγραφέως τόμα.

Σεματογραφῇ Ἑλληνισί. Ὁ Ἡρακλείδης ἰσορεῖ, διὰ τὰ σέ διδάξῃ ὅσα ἀγνοεῖς· καὶ μ' ὅλον ὅτι τὰ ἰσορεῖ εἰς φράσιν ἀπερίεργον, καὶ πολλάκις καὶ αὐτοῦ τοῦ πεζοῦ λόγου, τὰ εἶπω οὕτως, πεζοτέραν, ἐμπορεῖ τις τὰ προσαρμόσῃ εἰς αὐτόν, ὅ,τι πρὸ μικροῦ ἐσιχούργησεν εἰς ἀπὸ τοὺς Γαλατικοὺς ποιητάς,

Même quand l'oiseau marche, on sent qu'il a des ailes,
Τὸ πετεινὸν, κ' ἂν προπατῇ, φαίνονται τὰ πτερά του.

Τοῦτο ἦναι τὸ μέγα τῆς Φιλοσοφίας προτέρημα, τὰ δείχνῃ τὴν δύναμιν τῆς καὶ εἰς τὰ μικρά· καὶ μόνος ὁ Φιλόσοφος ἐξεύρει τὰ λαλῇ περὶ πάντων ὀρθῶς, ἐπειδὴ καὶ δι' ὅσα παντάπασι ἀγνοεῖ προκρίνει τὰ ὁμολογῇ τὴν ἀγνοίαν του,

Οὐκ οἶδ'· ἐφ' οἷς γὰρ μὴ φρονῶ, σιγᾶν φιλῶ·

παρὰ τὰ φιλαρῇ ὅ,τι ἔλθῃ εἰς τὴν γλῶσσαν του.

Τοῦ Ἡρακλείδου τὰ περὶ Πολιτειῶν λείψανα ἔνωσα μὲ τὴν Ποικίλῃν ἰσορίαν τοῦ Αἰλιανοῦ (τὸ ὅποιον καὶ ἄλλοι τινὲς ἐκδύται ἕκαμαν πρὶν ἐμοῦ), διότι εὐλόγως ἐμπορεῖ τις τὰ δῶσθαι καὶ εἰς αὐτὰ τὸ ὄνομα τῆς Ποικίλης ἰσορίας. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἐπρόσθεσα εἰς τοὺς δύο τούτους συγγραφεῖς καὶ τρίτον ἄλλον τὸν Δαμασκηνὸν Νικόλαον, περὶ τοῦ ὁποίου λέγω τὰ ἐξῆς.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ὁ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ.

Ἄλλος πάλιν οὗτος Φιλόσοφος Ἰσορικός, καὶ Φιλόσοφος φρονιμώτερος τὴν διαγωγὴν παρὰ τὸν Ἡρακλείδην, ὡς δηλοῦσιν ὅσα λέγονται εἰς τὸν Σουΐδαν καὶ εἰς τὰς παρεκβολὰς τοῦ Οὐαλεσίου, περὶ τῆς δικαιοσύνης, ἀφιλοχρηματίας, καὶ τῶν ἄλλων πολλῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνδρός (1)· τὰ ὅποια

(1) ἴδ. Πρόδρομ. Ἑλλ. Βιβλιοθ. Σελ. 221-228.

εὐκολώτερον πρέπει νὰ πισεύσῃ, ὅσας ἔχει κρίσιν πραγμάτων φιλόνηθρον, παρὰ ὅσα λέγει ὁ Ἰώσηπος (1) ἐμπαθῶς κατ' αὐτοῦ, θέλων νὰ τὸν παραστήσῃ κόλακα τῶν δυνατῶν. Ὅτι μάλιστα πρέπει νὰ σημειώσωσιν οἱ νέοι μετὰ προσοχῆς εἰς τὸν βίον τοῦ Νικολάου, καὶ νὰ ἐντυπώσωσιν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν, εἶναι ὁ μέγας ἔπαινος τῆς Φιλοσοφίας, ὅχι τῆς ἀργῆς καὶ φλυαροῦ Σοφιστείας ἐκείνης, μὲ τὴν ὁποίαν ἀκρίτως συγχέουσι τὴν Φιλοσοφίαν οἱ ἰδιῶται, ἀλλὰ τῆς ἀληθοῦς Φιλοσοφίας, τὴν ὁποίαν μόνος ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος ἐξεύρει νὰ μεταχειρίζεται ὡς ὄργανον τῆς κοινῆς ἀπάντων καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ εὐδαιμονίας.

Σημειώσεως ἄξιον εἶναι καὶ ἡ πολυμαθία, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν ὁ Νικόλαος κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀριστοτέλους· πολυμαθία, ἥτις ὀλίγον ἤθελε δοξάσειν καὶ τοὺς δύο, ἀν δὲν προσήρμοζον εἰς ἕκαστον μέρος τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας (πάλιν τὸ λέγω) τὴν Φιλοσοφίαν· διότι καθ' ἑαυτὸ νὰ ἔχῃ τις πολλὰς ἐπισήμας, ἡ τέχνας, εἶναι πρᾶγμα ἄχρηστον, καὶ καθὼς ἔλεγεν ὁ Ἡράκλειτος, « Πολυμαθὴν νόον οὐ διδάσκει ». Μόνος ὅστις ἀκολουθεῖ τὴν Φιλοσοφίαν ὁδηγὰν, ἐξεύρει πῶς ἔχει νὰ ὠφελήσῃ ἀπὸ τὴν πολυμαθειαν αὐτοῦ, πῶς νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἄλλους.

Εἶχε πατρίδα ὁ Νικόλαος τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας· κατήγετο ὅμως ἀπὸ Ἑλλήνας. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν τότε πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Συρίας, ἥτις, περάσασα ἀπὸ τοὺς Σελευκίδας διαδόχους τοῦ Μακεδόνα Ἀλεξάνδρου, εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων, κατὰ τὸ ἐξηκοστὸν πρῶτον (2) ἔτος πρὸ Χριστοῦ (τὸ ὁποῖον συμπίπτει μὲ τὴν γέννησιν τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος,

(1) Ἰδ. Πρόδρ. Ἑλλεν. Βιβλιοθ. Σελ. 269.

(2) SIMSON, *Chronic. Catholic. ann. mund.* 5942.

καὶ μὲ χρόνον ἴσως ὅχι πολλὰ μακρὸν πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Νικολάου), ἦτον ἀπὸ μέγα πλῆθος Ἑλλήνων κατοικημένη. Ὁ Νικόλαος ἐχρημάτισε φίλος Αὐγούστου τοῦ Καίσαρος, καὶ τοῦ Ἡρώδου, Βασιλέως τῶν Ἰουδαίων. Μόνος Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (1) προσθέτει (δὲν ἐξεύρω πόθεν μαθὼν) ὅτι ἦτο καὶ ὑπογραφεὺς τοῦ Ἡρώδου.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Νικολάου, ἀφανισμένα καὶ αὐτὰ κατὰ δυσυχίαν ἀπὸ τὸν χρόνον, ἦσαν πολλότατα. Τὸ πάντων ὁμῶς ἀξιολογώτατον ἦτον ἡ Καθολικὴ ἱστορία, γραμμμένη εἰς βιβλία τὸν ἀριθμὸν, ὅχι, ὡς λέγει ὁ Σουΐδας (2), ὀγδοήκοντα, ἀλλὰ ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα τέσσαρα, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀθηναίου (3). Εὐκόλον δὲ εἶναι νὰ κρίνῃ τις, ἂν ἡ Ἀσσυριακὴ ἱστορία, τῆς ὁποίας συγγραφεὶς ὀνομάζει τὸν Νικόλαον ὁ Φώτιος (4), ἦτο μέρος καὶ αὐτὴ τῆς Καθολικῆς ἱστορίας, ἢ χωρισμένη βιβλος περιέχουσα μόνα τὰ χρονικὰ τῶν Ἀσσυρίων. Πιθανώτερον ὁμῶς ὅτι ἡ Ἀσσυριακὴ ἱστορία περιείχετο εἰς τὰ πρῶτα πέντε, ἢ ἕξ, ἢ καὶ περισσότερα βιβλία τῆς Καθολικῆς ἱστορίας, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κτησίου, τοῦ ὁποίου τῆς ἱστορίας, ἐπιγραφομένης, Περσικὰ, καὶ διηρημένης εἰς εἰκοσιτρία βιβλία, τὰ πρῶτα ἕξ, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Φώτιος (5), περιεῖχον τὰ Ἀσσυριακὰ. Πιθανὸν ὡσαύτως εἶναι, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φωτίου δὲν ἐσώζοντο πλὴν ταῦτα τὰ πρῶτα βιβλία τῆς Καθολικῆς ἱστορίας, τὰ περιέχοντα τὴν Ἀσσυριακὴν ἱστορίαν· ἐπειδὴ ταύτην μόνον ὀνομάζει ὁ Φώτιος, ὡς συνταχθεῖσαν ἀπὸ τὸν Νικόλαον, καὶ δὲν ἀναφέρει ποσὺς

(1) Ἰδ. Πρόδρ. Ἑλλήν. Βιβλιοθ. Σελ. 265.

(2) Σελ. 222 τῆς αὐτῆς.

(3) Σελ. 265 τῆς αὐτῆς.

(4) Σελ. 224 τῆς αὐτῆς.

(5) Κώδ. ρπθ'.

τῆς Καθολικῆς ἰστορίας τὸνομα. Ὅπως ἂν ᾖναι τὸ πρᾶγμα, εἰς τὴν Ἀσσυριακὴν ἰστορίαν ταύτην ἀνήκουσι τὰ ἱστορούμενα περὶ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Μήδων βασιλέων (1), ἴσως καὶ τὰ περὶ τοῦ Μόξου, Καμβλίτου, Γύγου, Σαδνάττου, Ἀλυάττου καὶ Κροίσου, τῶν Λυδῶν (2). Ὅλα ταῦτα τῆς Καθολικῆς ἰστορίας, μεγάλου σώματος μικρότατα λείψανα, εὐρίσκονται εἰς τὴν συλλογὴν Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων, ἐπιγραφομένην, Περὶ Ἀρετῆς καὶ κακίας, ἐν τῇ ὁποίας τὰ ἐξέδωκε πρῶτος ὁ Οὐαλέσιος, κατὰ τὸ 1634 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ.

Εἰς τὴν αὐτὴν συλλογὴν περιέχονται καὶ δύο τεμάχια τῆς ἰστορίας τῶν Ῥωμαίων (3), τὰ ὁποῖα ὡς πόνημα τοῦ Νικολάου συγκατέλεξε μὲ τὰ τοῦ Νικολάου ὁ Κωνσταντῖνος, καὶ ὡς τοιαῦτα ἐξέδωκε καὶ ὁ Οὐαλέσιος. Ἄλλ' αὐτὰ εὐρίσκονται αὐτολεξεῖ καὶ σχεδὸν ἀπαρallάκτως εἰς τὴν σωζομένην Ῥωμαϊκὴν Ἀρχαιολογίαν Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσέως· ὅθεν συμπεραίνεται, ἡ ὅτι τὰ ἔκλεψεν ὁ Νικόλαος ἀπὸ τὸν Διονύσιον, ἡ ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος, ἡ ὁ ἀντιγράψας τὴν συλλογὴν τοῦ Κωνσταντίνου, ἐσύγχυσε τὰ τοῦ Διονυσίου μὲ τὰς ἀπὸ τὸν Νικόλαον παρεκβολάς. Οἱ συμπεραίνοντες τὸ πρῶτον, συμπεραίνουνσι πρᾶγμα ἀπίθανον. Ἡ κλοπὴ εἶναι τόσον πλέον ἀναίσχυντος, ὅσον εἶναι ὀλιγωτέρα ἡ ἀνάγκη τῆς, καὶ περισσότερος ὁ κίνδυνος τῆς φανερώσεως. Ὁ Νικόλαος ἦτον ἄνθρωπος πολυμαθέστατος, ἴσως καὶ αὐτοῦ τοῦ Διονυσίου πολυμαθέστερος· καὶ ἂν εἶχε χρεῖαν νὰ δανεισθῇ τὸ περὶ τῆς Ῥώμης ἀπὸ τὸν Διονύσιον (καθὼς εἶναι πιθανὸν ὅτι καὶ ἄλλα πάμπολλα

(1) Ἰδ. Πρόθρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. Σελ. 229-236.

(2) Σελ. 238, 242-247 τῆς αὐτῆς.

(3) Σελ. 247-250 τῆς αὐτῆς.

ἐδανείσθη ἀπ' ἄλλους), διὰ τὰ τὸ Ξέση εἰς τὴν Καθολικὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, ἔπρεπεν, ἐπειδὴ ὁ Διονύσιος ἦτο σύγχρονος, ἢ τὰ μεταμορφώσῃ εἰς λόγου χαρακτήρα ἀνάλογον τῆς ἰδίας του ἱστορίας, ἢ τὰ φανερώσῃ καὶ τὴν πηγὴν ὅθεν τὸ ἔλαβεν. Ἄν δὲν τὸ ἔκαμε, ἔγινεν ἐνοχος κλοπῆς αἰσχροῦ, καὶ διότι πλούσιος ὢν δὲν εἶχεν ἀνάγκην τὰ κλέψῃ, καὶ (τὸ περισσότερον) ὅτι ἔκλεπτεν ἀπὸ σύγχρονου, καὶ πιθανὸν ὅτι καὶ ζῶντα ἔτι, τὸν Διονύσιον (1), ἤγουν κατ' ὀφθαλμοὺς τοῦ συγγραφέως, κατ' ὀφθαλμοὺς ὄλων ἐκείνων, εἰς ὅσους ἦτο γνωστὴ τοῦ Διονυσίου ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἀρχαιολογία. Ὅθεν πρέπει τὰ συμπεράνωμεν, ὡς εἶπα, ὅτι ἡ αὐτὸς ὁ Πορφυρογέννητος Κωνσταντῖνος, ἢ ὁ ἀντιγραφεὺς τοῦ Κωνσταντίνου, ἔβηκαν ἐξ ἀπροσεξίας μεταξὺ τῶν λειψάνων τοῦ Νικολάου τὰ τεμάχια τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας τοῦ Διονυσίου. Ἐστὶ πιθανώτερον γίνεται τοῦτο ἀπ' αὐτὴν τῆς Συλλογῆς τοῦ Κωνσταντίνου τὴν διάταξιν, ἣτις περιέχει καὶ ἄλλας τοῦ Διονυσίου παρεκβολάς, τὰς ὁποίας ἀμέσως μετὰ τὰς παρεκβολάς τοῦ Νικολάου ἐξέδωκεν ὁ Οὐαλέσιος. Δι' ἄλλο λοιπὸν δὲν ἐμμήθην τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἐκδότας, ἀφήσας τὸ νομιζόμενον τοῦτο κλέμμα εἰς τὸν Νικόλαον, πλὴν διότι συντρέχει καὶ αὐτὸ εἰς πλήρωσιν τῆς Ποικίλης ἱστορίας τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Ἡρακλείδου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ Νικολάου.

Τὸ περὶ τῆς Καίσαρος ἀγωγῆς κομψὸν συγγραμμάτιον τοῦ

(1) Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς ἐξέδωκεν εἰς τὴν Ῥώμην τὴν ἱστορίαν του, ἐπιγραφομένην Ῥωμαϊκὴν Ἀρχαιολογίαν, περὶ τὸ ἔβδομον ἔτος πρὸ Χριστοῦ. Μετὰ δύο ἔτη (ἤγουν τὸ πέμπτον πρὸ Χριστοῦ) ἐξῆλθον πρὸς τὸν Νικόλαον εἰς τὴν Ῥώμην ἀπὸ τὸν Ἡρώδη πρὸς τὸν Αὐγουστον Καίσαρα.

Νικολάου (1), τὸ ὁποῖον ἀναφέρει καὶ ὁ Σουΐδας, ἂν καὶ κο-
λοβὸν καὶ αὐτὸ, καθὼς τᾶλλα, περιέχει τινὰ εἰδήσεως ἄξια,
τὰ ὁποῖα δὲν εὐρίσκονται οὐδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους
συγγραφεῖς. Εἰς τοῦτο περισσότερον, παρὰ εἰς ὅσα κατηγο-
ρήθη ἀπὸ τὸν Ἰώσηπον διὰ τὸν Ἡρώδη, ἤθελε τις εὐλόγως
μεμφθῆν τὸν Νικόλαον ὡς κόλακα τῶν δυνατῶν, ἐπειδὴ κατ-
αριθμεῖ μόνας τοῦ Αὐγούστου τὰς ἀρετάς, καὶ σιωπᾷ τὰ ἐλατ-
τώματα τοῦ ἀνδρὸς, ὅχι ὀλίγα, ὡς φαίνεται ἀπὸ τοὺς Ῥω-
μαίους Ἱστορικοὺς. Ἀλλ' ὁμως, ὅς τις παρατηρήσῃ, ὅτι ὅλαι
τοῦ ἀνδρὸς τούτου αἱ κακίαι, γεννήματα τῆς ἀγρίου φιλο-
δοξίας, μετεβλήθησαν, ἀφοῦ ἐμονάρχησεν, εἰς πρόνοιαν
τῆς ἡσυχίας καὶ εὐτυχίας τῶν Ῥωμαίων, ὅτι ὁ φονικὸς
καὶ ἄγριος τύραννος, μετεμορφώθη (ἴσως κατ' ὑπόκρισιν)
εἰς νόμιμον βασιλέα, καὶ ἡξιώθη νὰ ὀνομασθῇ ἀπ' αὐτοὺς
τοὺς Ῥωμαίους, Πατὴρ τῆς πατρίδος, θίλει σοχασθῆν
ὅσα λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Νικόλαος, ὡς φωνὰς ἀληθινῆς
φιλίας, μὲ τὰς ὁποίας, ὑπερεπαινῶν αὐτὸν, ἐξήτει περισ-
σότερον νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν προτέραν του
Σηριωθίαν, παρὰ νὰ τὸν κολακεύσῃ. Εἶναι περιστάσεις, εἰς
τὰς ὁποίας ὁ ἀληθὴς φιλόσοφος πρέπει καὶ τὸν ἀνόμως
κατέχοντα τὴν ἀρχὴν, ὅταν δὲν δύναται νὰ τὸν παύσῃ
τῆς ἀνομίας, νὰ τὸν μαλάσῃ μὲ τὸν ἔπαινον τῶν προτερη-
μάτων του, ἐάν ἔχῃ προτερήματα. Τοιουτοτρόπως μετεχειρί-
σθη κατ' ἀρχὰς ὁ Πλάτων τὸν τύραννον τῆς Σικελίας Διονύ-
σιον· τοιουτοτρόπως ἄλλοι φιλόσοφοι τοὺς ἡγεμόνας τῆς πα-

(1). Ἰδ. Πρόδρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. Σελ. 251-259. Τοῦτο ἐξεδόθη
χωριστὰ, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Οὐαλεσίου, καὶ ἀπὸ τὸν Φαβρίκιον,
κατὰ τὸ 1727 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ.

τρίδος των (1). Κόλαξ είναι ὅς τις μετασχηματίζει τὰς καλὰς τῶν δυνατῶν εἰς ἀρετὰς, διὰ τὸ ἴδιον συμφέρον, ὅχι ὅς τις τὰς σιωπᾷ, ὅταν ὁ Θεατρισμὸς αὐτῶν ἐμπορῇ νὰ βλάβῃ περισσότερον παρὰ νὰ ὠφελήσῃ. Ὁ Καῖσαρ εἶχεν ἀληθῆ προτερήματα, ὅποια δύναται νὰ ἔχῃ ἡ ἀνθρώπινος φύσις· καὶ ταῦτα ἐπαίνεσεν ὁ Νικόλαος. Ἀλλὰ δὲν εἶπε, καθὼς ὁ σύγχρονος αὐτοῦ ποιητὴς Οὐίγγιλιος, ὅτι,

Divisum imperium cum Iove Cæsar habet,
Μοιρασμένην μὲ τὸν Δία Καῖσαρ ἔχει τὴν ἀρχήν.

Ἐπειτα, πρέπει νὰ σημειωθῇ καὶ τοῦτο, εἰς ἀπόκρισιν πρὸς τοὺς κατηγοροὺς τοῦ Νικολάου. Κρίνονται δικαίως τῶν ἀνθρώπων οἱ λόγοι, ἀλλ' ὅχι καὶ ἡ σιωπὴ. Εἰς τὸ περὶ Αὐγούστου Καίσαρος μικρὸν τοῦτο συγγραμμάτιον, ὅχι μόνον λείπουσιν εἰς τὸ ἀναμεταξὺ δύο σελίδες, ἀλλὰ καὶ τὸ διήγημα τελευτᾷ εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ὁπότεν ὁ Αὐγούστος δὲν εἶχεν ἀκόμη λάβειν τὴν Αὐτοκρατορικὴν ἀρχήν· εἴτε, διότι ὁ Νικόλαος ἔκρινε νὰ τὸ τελειώσῃ ἐκεῖ, διὰ νὰ μὴν ἀναγκασθῇ νὰ διηγηθῇ καὶ τὰς παρανόμους σφαγὰς, διὰ τῶν ὁποίων τὴν ἔλαβεν, εἴτε, διότι ὁ χρόνος, καθὼς ἄλλα πολλὰ, ἀφάνισε καὶ τοῦτο τὸ μέρος τοῦ διηγήματος. Οὔτε δυνατόν λοιπόν, οὔτε δίκαιον εἶναι, νὰ κριθῇ ὁ Νικόλαος ἀπὸ τὸν κολοβὸν τοῦτον τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος βίον.

(1) « Ὅθεν οὐδὲ τοὺς ἐπαινοῦντας εὐθύς ὡς κηλακεύοντας ὑφορα-
 » τέον· ἔπαινος γὰρ οὐχ ἥττον ἐν καιρῷ ψόγου φιλίας προσήκει· μᾶλλον
 » δὲ τὸ μὲν δύσκολον ὅλως καὶ μεμφίμοιρον ἀφίλον καὶ ἀνομιλῆτον·
 » τῆς δ' ἀφθόνης καὶ προθύμως τὸν ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἀποδιδούσης ἔπ-
 » αινον εὐνοίας καὶ τὸ νουβετοῦν αὐθις καὶ παρῆρησιαζόμενον ἐλαφρῶς
 » καὶ ἀλύπως ὑπομένομεν, κ. τ. λ. » Πλούταρχ. Πῶς ἂν τις διακρίν-
 » τὸν κόλακ. τοῦ φίλ. § 4.

Παρά τὰ εὐρεθέντα εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Κωνσταντίνου, ἐπρόσθεσεν εἰς τὴν ἐκλογὴν του ὁ Οὐαλέσιος, ὅσα εὐρίσκονται εἰς ἄλλους σωζομένους συγγραφεῖς λείψανα ἀπὸ βιβλία τῆς Καθολικῆς ἱστορίας ὠνομασμένα (1), ἢ ἀνώνυμα (2), καὶ τέλος, τὰ ἐγκατεσπαρμένα εἰς τὸν Στοβαῖον λείψανα τῆς Συναγωγῆς τῶν παραδόξων ἐθνῶν (3). Ὅλα ταῦτα τὰ ἐνόμισεν ἀποσπάσματα καὶ μέρη τῆς Καθολικῆς Ἱστορίας· ἀλλ' ὁμως δὲν ἀνῆκουσιν εἰς τὴν Καθολικὴν ἱστορίαν οὔτε τὸ Περί τῆς Καίσαρος ἀγωγῆς, διὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουΐδα, ὅς τις τὸ ὀνομάζει ὡς χωριστὸν ἀπ' ἐκείνην σύνταγμα, οὔτε τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὸν Στοβαῖον ἀποσπασμάτια, τὰ ὅποια καὶ ὁ Στοβαῖος μὲ τὴν ἐπιγραφὴν, « Παραδόξων ἐθνῶν » μνημονεύει, καὶ εἶναι σχεδὸν βέβαιον, ὅτι ἀνῆκουσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο σύνταγμα, τὸ ὀνομαζόμενον ἀπὸ τὸν Φώτιον « Παραδόξων ἐθνῶν συναγωγή ». Καὶ ἐνταῦθα μὲν καταπαύει ἡ ἐκδόσις τοῦ Οὐαλεσίου.

Ὁ δὲ δεῦτερος ἐκδότης, ὁ πρὸ ἐμοῦ (κατὰ τὸ 1804 ἔτος), ἐπρόσθεσεν εἰς αὐτὰ καὶ τὸ περὶ Παρασίτων μικρὸν ποιημάτιον (4), ἐρανισμένον καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸν Στοβαῖον· τὸ ὅποιον πιθανὸν ὅτι ἀπεσπασθῇ ἀπὸ διεξοδικώτερον ἄλλο, ἴσως ἀπὸ καμμίαν Κωμωδίαν, ἐπειδὴ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουΐδα, ἐσύνταξε καὶ Κωμωδίας καὶ τραγωδίας ὁ πολυμαθέστατος Νικόλαος, τοῦ ὁποίου ὁ Εὐστάθιος (5) ὀνομάζει καὶ δράμα ἐν ἐπιγραφόμενον, Σωσανίς.

(1) Ἰδε. Πρόθρ. Ἑλλήν. Βιβλιοθ. Σελ. 260-266.

(2) Σελ. 267-270 τῆς αὐτῆς.

(3) Σελ. 271-280 τῆς αὐτῆς. Αὕτη ἡ Συναγωγή παραδόξων ἐθνῶν εἶχεν ἐκδοθῆν πρὸ τοῦ Οὐαλεσίου, κατὰ τὸ 1593 ἔτος καὶ ἀπὸ τὸν Κράγιον, ὁμοῦ μὲ τὸ Περί πολιτειῶν τοῦ Ἡρακλείδου.

(4) Σελ. 281-282 τῆς αὐτῆς.

(5) Παρεκβολ. εἰς Διον. τὸν Πέριπλ. σίχ. 980.

Ἐξω ἀπὸ τὰ καταριθμηθέντα συγγράμματα ἔγραψεν ὁ Νικόλαος καὶ περὶ τοῦ ἰδίου βίου, ὡς λέγει ὁ Σουΐδας, καὶ φιλοσοφικὰ ἄλλα διάφορα, καθὼς μαρτυροῦσιν ἄλλοι (1), ἀπὸ τὰ ὅποια τίποτε δὲν σώζεται κατὰ δυσυχίαν. Λέγω ὅτι δὲν σώζεται τίποτε, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ πεισθῶ, ὅτι ὁ εὕρισκόμενος εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Κωνσταντίνου βίος τοῦ Νικολάου (2) εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ὁ Νικόλαος, ὡς τὸ ἐφαντάσθησαν ὁ Οὐαλέσιος καὶ ὁ Σευῖνος, καὶ μάλιστα ὁ Σευῖνος, ὅστις, ἐναντίον εἰς τοὺς κανόνας τῆς κριτικῆς ἐπισημῆς, ἐτόλμησεν εἰς τὴν κατ' ἐπιτομὴν μετάφρασιν τοῦ βίου τούτου (3), καὶ νὰ παραστήσῃ τὸν Νικόλαον ὡς ἐκ πρώτου προσώπου λαλοῦντα. Πιστεύω μᾶλλον, ὅτι εἶναι συγγραμμένος ἀπὸ κανένα φίλον, ἢ μαθητὴν τοῦ Νικολάου, ὡς ἔκρινε καὶ ὁ πρὸ ἐμοῦ ἐκδότης, Ορέλλιος (4). Τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ γράψῃ τις τὸν ἴδιον βίον· ἀλλ' οἱ σοφισταὶ μόνοι καὶ γόητες τολμοῦν νὰ προφέρωσι τὸν ἴδιον ἔπαινον τόσον ὑπέρογκα· καὶ τοιοῦτος βέβαια δὲν ἦτον ὁ Νικόλαος.

Μετὰ τὸν Οὐαλέσιον καὶ τὸν Ορέλλιον, τρίτη ἐκδόσις εἶναι

(1) Ἴδε τὸν τρίτον τόμον τῆς νέας ἐκδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Φαβρικίου, σελ. 500.

(2) Ἰδ. Πρόδρ. Ἑλλ. Βιβλιοθ. Σελ. 224-228.

(3) Ἴδε τὰ ὑπομνήματα τῆς ἐν Παρισίοις, Φιλολογ. Ἀκαδημ. Τομ. VI, σελ. 486-499.

(4) Ἡ κρίσις αὕτη τοῦ Ορέλλiou εἶναι ὀρθή, ἀλλὰ δὲν εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν ὁποῖαν ἀλλαχοῦ κάμνει κρίσιν περὶ τοῦ Νικολάου, ὀνομάζων αὐτὸν « Τῶν κολάκων ἀχρεϊέστατος ». Αἱ κακίαι, καθὼς αἱ ἀρεταί, σώζουσι μετὰ τῶν καὶ τινὰ ἁρμονίαν. Ὅστις πράσσει τὸ χειρότερον καλὸς εἶναι νὰ πράξῃ καὶ τὸ ὀλιγώτερον κακόν· οὐδ' εἶναι παράδοξον νὰ κολακεύῃ ἐαυτὸν ὅστις κολακεύει ἀναισχύντως τοὺς ἄλλους, νὰ κλέψῃ τὰ ἰδιωτικά ὅστις ἐτόλμησε νὰ γένῃ ἐπρόστυλος, ἢ νὰ πορνεύῃ ὅστις ἐμοίχευσε πολλάκις.

ἡ ἡμετέρα, τὴν ὁποίαν μετέγραψα ἀπὸ τὴν Οὐαλεσιανὴν ἔκδοσιν, διορθώσας αὐτὴν ἔπου ἔκρινον ὅτι εἶχε χρεῖαν διορθώσεως, ὡς γίνεται φανερόν ἀπὸ τὰς σημειώσεις μου, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἡμέλησα νὰ μνημονεύσω εἴ τι χρήσιμον εὑρηκα εἰς τὰς σημειώσεις τοῦ Οὐαλεσίου καὶ τοῦ πρὸ ἐμοῦ ἐκδότου.

Παρ' ὀλίγον ἐλησιμόνησα νὰ εἶπω τί καὶ περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λόγου τοῦ Νικολάου. Ἄν καὶ δὲν ἔζησεν, ὅταν ἤλμαζεν ἡ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων, ὁ Νικόλαος, ἔζησεν (1) ὁμῶς εἰς περίοδον χρόνου (λέγω τὴν περίοδον τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος), ὁπότεν ἡ Ἑλλάς ἔσωζεν ἔτι μέγα μέρος τῆς αἰσθήσεως ἐκείνης τοῦ καλοῦ, ἡ ὁποία εἰς τὴν ὁλοκληρίαν αὐτῆς εἶχε γεννήσειν τόσ' ἀθάνατα συγγράμματα. Ὅθεν δὲν εἶναι παράδοξον εἰναι, ὅ Νικόλαος γράφῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ σαφένειαν, ἀφέλειαν, καὶ τὸν ἀπερίεργον ἐκείνον εὐλισμὸν, χωρὶς τοῦ ὁποίου καλὸν τί ποτε, ἢ νόστιμον, εἰς καμμίαν τέχνην, καθὼς οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γεννηθῇ. Διηγεῖται, διὰ νὰ διηγηθῇ, καὶ ὄχι νὰ δείξῃ ὅτι ἐξεύρει νὰ διηγηται· καὶ ἡ δύναμις τῆς φράσεως αὐτοῦ προέρχεται ἀπ' αὐτὴν τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς του. Ὅταν ἡ ψυχὴ συλλάβῃ χωρὶς σύγχυσιν τὰ πράγματα, καὶ τὰ διαθέσῃ εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀκολουθίαν καὶ τάξιν, εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν, καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν, δύναται καὶ νὰ τὰ παραστήσῃ εἰς τοὺς ἄλλους· καὶ τότε ἡ διήγησις, ὡς ἀληθινὴ ζωγραφία, δὲν ἀκούεται, ἀλλὰ βλέπεται. Τοιαύτη ζωγραφία εἶναι εἰς τὸν Νικόλαον τὰ περὶ τοῦ Παρσώνδου, καὶ περὶ τοῦ Κροίσου διηγήματα, εἰς τὰ ὁποία κατέμειξεν ὅλην τῆς μυθιστορίας τὴν ἡδύτητα μὲ τὴν ὠφέλειαν,

(1) Ἦτο δηλαδὴ νεώτερος τοῦ Ἡρακλείδου τρεῖς σχεδὸν ἑκατονταετηρίδας, καὶ δύο ἀρχαιότερος τοῦ Αἰλίου.

ἥτις γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν μεγάλων τῆς τύχης μεταβολῶν.

Μ' ὅλον τοῦτο, τοῦ Νικολάου ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου δὲν πρέπει νὰ κρίνεται μὴτ' ἀπὸ τὴν Καθολικὴν ἱστορίαν, μὴτ' ἀπὸ τὴν Συναγωγὴν τῶν παραδόξων ἐθνῶν, τῶν ὁποίων πολλὰ μέρη ἐνδεχόμενον, ἢ τοιαῦτα ἀπαράλλακτα, ὥς τὰ εὑρηκεν εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους συγγραφεῖς, ὅθεν τὰ ἔλαβε, καὶ νὰ τάφῃκεν, ἢ τοῦλάχισον μὲ πολλὰ μικρὰν τῆς φράσεως παραλλαγὴν νὰ τὰ μετέγραψε (1). Δικαιότερον εἶναι νὰ κριθῇ ἀπὸ τὸ Περί τῆς Καίσαρος ἀγωγῆς σύνταγμα, καὶ ἀπὸ τὸ Περί παρασείτων ποιημάτων. Τὸ πρῶτον δὲν εἶναι ὑποδεέστερον εἰς τὴν ἀρετὴν τοῦ λόγου ἀπὸ τὰ προειρημένα τῆς Καθολικῆς ἱστορίας μέρη· τὸ δεύτερον, εἶναι καὶ κατὰ τὴν φράσιν ὀρθόν, καὶ μὲ τοσαύτην κωμικὴν ἡδύτητα συγκερασμένον, ὥστε ἂν τὸ ἀπέδιδε τίς εἰς τὸν Μενάνδρον, ἢ τὸν Φιλήμονα, πολλοὺς ἤθελε κάμειν νὰ πεισεύσωσιν ὅτι ἀληθῶς ἐστιχουργήθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλήμονος, ἢ τοῦ Μενάνδρου.

Ταῦτα εἶχον νὰ εἶπω περὶ τῶν τριῶν συγγραφέων, τοὺς

(1) Τὸ περὶ Παρσώνδου μάλισα διήγημα μὲ βάλλει εἰς ὑπόψιν μὴν εἶναι σχεδὸν ἀντολεξεί γραμμένον ἀπὸ τὸν Ἰωνικὸν συγγραφεῖα τῶν Περσικῶν Κτησίαν τὸν Ἰατρὸν. Ὁ Φώτιος ὀνομάζει τὸν χαρακτήρα τοῦ Κτησίου, « σαφῇ, ἀφελῇ καὶ ἡδονῇ σύγκρατον » τὰ διηγήματά του « παθητικά, καὶ πολὺ τὸ ἀπροσδόκητον ἔχοντα, καὶ ἐγγὺς τοῦ μυθώδους ». Εἰς ταῦτα πρόσθετος καὶ τινες Ἰωνισμοὺς, τοὺς ὁποίους, ἢ λησμονήσας, ἢ ἐξεπίτηδες, ἀφῆκεν εἰς τὸ προειρημένον διήγημα ὁ Νικόλαος. Πρόσθετος ἔτι ὅτι ἐξόρησε καὶ τὰ περὶ τοῦ Νανάρου ὁ Κτησίας. Τέλος πάντων πρέπει νὰ συλλογισθῇ τίς καὶ τοῦτο, ὅτι εἰς ἱστορίαν ἑκατὸν τεσσαράκοντα τεσσάρων βιβλίων, τὴν ὁποίαν συνήθροισεν περισσότερον δι' ὠφέλειαν παρὰ πρὸς ἐπίδειξιν ὁ Νικόλαος, οὔτε δύναμιν οὔτε καιρὸν ἱκανὸν εἶχε νὰ μεταβάλλῃ πάντοτε εἰς ἴδιον χαρακτήρα λόγου ὅσα ἐξ ἀνάγκης ἐδανείζετο παρὰ τῶν ἄλλων.

οποίους διὰ σᾶς ἐξέδωκα, ὃ φιλόμουσοι νέοι τῆς Ἑλλάδος. Προθυμήθητε νὰ ὠφεληθῇτε ἀπὸ τοὺς μικροὺς μου κόπους, καὶ τὴν μεγάλην τῶν φιλογενῶν ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ χορηγίαν. Τότε δὲ θελετ' ἀληθῶς ὠφεληθῆν, ἐὰν σπουδάζετε νὰ συλλέξετε ὅχι τὰ ἄνθη τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον τοὺς καρπούς, ὡς ἔλεγεν ἐξιδίας του πείρας, ὅς τις εἶχε καὶ τὴν ἀρετὴν νὰ τοὺς μεταδίδῃ εἰς τοὺς ἄλλους (1).

Σεῖς δὲ, φίλοι ΖΩΣΙΜΑΔΑΙ, ὁσὴν χάριν σᾶς ἔχει ἡ Ἑλλάς, διὰ τὰς καθημερινὰς εἰς αὐτὴν εὐεργεσίας, τόσῃ ἄλλῃν χρεω-
σεῖτε εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὅχι μόνον ὅτι δέχεται μετὰ χαρᾶς ὅσα καθ' ἡμέραν ἐξοδεύετε διὰ τὴν ὠφέλειαν αὐτῆς, ἀλλ' ὅτι σᾶς ἔβαλε καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν πλέον ἀγαπητῶν αὐτῆς τέκνων. Τοιαύτην τιμὴν ἐμποροῦν ν' ἀποκτήσωσι καὶ ὅσοι σᾶς μιμη-
θοῦν εἰς τὸ ἐξῆς· ἀλλὰ νὰ σᾶς τὴν ἀφαιρέσῃ κάνεις δὲν θελεῖ
δυνηθῆν.

(1) Πλούταρχος, Γαμικ. παραγγέλμ. « Ἄν μὴ τῶν ῥόδων, ἀλλὰ
» τῶν καρπῶν μετέχης, ὧν αἱ Μοῦσαι φέρουσι καὶ χαρίζονται τοῖς
» παιδείαν καὶ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ θαυμάζουσιν ».

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1807)

ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης· μετὰ τοὺς ὁποίους,
περὶ τῆς παρουσίας τοῦ ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ἐκδόσεως.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

— 03330 —

ὍΤΑΝ ἐπροκήρυξα τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην, ἤγουν τὴν
δοκίμων τῆς Ἑλλάδος ποιητῶν καὶ συγγραφέων τὴν συλλογὴν
σκοπὸν εἶχα νὰ καταχερίσω ἀπὸ τὸν Ὅμηρον· ὅχι διὰ νὰ φε-
λάξω ἀκριβῶς τὴν χρονολογικὴν τάξιν καὶ εἰς ὅλους τοὺς μὲν
αὐτὸν ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, ἀλλ' ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ἑλλη-
νικῆς σοφίας, νὰ δώσω εἰς αὐτὸν τὰ πρωτεῖα. Ἀλλ' ἐπει-
ῆμαθον ὅτι ἐτυπώθη εἰς τὴν Βενετίαν ἡ αὐτὴ ἐκείνη τοῦ Ὁμήρου
ἐκδοσις, τὴν ὁποίαν ἐμελέτων κ' ἐγὼ νὰ ἐκδώσω, ἀφίνω καὶ
τὸ παρὸν τὸν Ὅμηρον, ἕως νὰ γνωρίσω ἐὰν ἡ νέα τύπωσις
κάμνη ἀληθῶς περιττὴν νεωτέραν ἄλλην ἐκδοσιν, καὶ ἀρχίζω ἀπὸ
τὸν Ἰσοκράτην.

Διὰ τί πρῶτον μεταξὺ τῶν λογογράφων ἐδιάλεξα τὸν Ἰσοκράτην.

κράτην, θέλει ἐξῆς τὸ φανερώσειν τῶν προλεγομένων ταύτων ἡ ἀνάγκη· τὰ ὁποῖα ὡς ἀκολουθίαν τῶν Αὐτοσχεδίων περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης στοχασμῶν, αὐτοσχεδίως ὡς ἐκείνους, ἀναγκάζομαι νὰ γράψω, ἀλλ' εἰς περιστάσεις τοιαύτας, ὅπου, καὶ πρὶν τὰ τελειώσω, ἐὰν ὅχι παντελῶς ἄχρηστα καὶ περιττά, ἐνδεχόμενον νὰ μὴ φανῶσιν ἀνγκαῖα. Τὸ ἐνδεχόμενον ὁμως τοῦτο, οὗτ' ἐμὲ, οὗτ' ἄλλον κἀνένα, δίκαιον εἶναι νὰ ἐμποδίσῃ νὰ κοινωνῇ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς ὅσα κρίνῃ συμφέροντα εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα (1). Ἄν ὅχι ἄλλο, καλὸν εἶναι νὰ φανῶμεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν φωτισμένων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν ἀσχολούμενοι εἰς τὴν ἰδίαν ἡμῶν παιδείαν, μὴδὲ νὰ ὑποφέρωμεν νὰ μᾶς ἀρπάσωσιν ἀδίκως τὴν τιμὴν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος. Καλὸν εἶναι εἰς ἡμᾶς νὰ καυχώμεθα, καὶ εἰς ἐκείνους νὰ πληροφορηθῶσιν, ὅτι καὶ χωρὶς αὐτοὺς τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἦτο πλέον ἀδύνατον νὰ μείνῃ εἰς ἐκείνην τὴν ἑλευσινὴν κατάστασιν, ὅπου τὸ κατεδύβισεν ἡ ἀπαιδευσία. Καλὸν εἶναι νὰ μᾶς εὐρῶσι καταγινομένους εἰς ὅσα πρέπει νὰ καταγίνονται ὅσοι ἐντρέπονται νὰ ὀνομάζωνται βάρβαροι, καὶ ὅχι βυθισμένους εἰς τὸν ὀλέθριον ὕπνον τῆς ἀμαθίας, διὰ τὴν ὁποίαν πολλῶν καὶ ὑπὲρ τὸ δίκαιον μᾶς ὠνείδισαν, καὶ δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀκόμη ἀποῦ ἐτόλμησε μὲ μεγάλην δὲν ἐξεύρω εἴτε ἀσπλαγχτίαν, εἴτε ἀκρισίαν, νὰ μᾶς σηλιτεύσῃ εἰς ἀπὸ τοὺς ὀνομαζομένους αὐτῶν σοφούς (2).

(1) « Δεῖ τοὺς περὶ πραγμάτων μεγάλων σκοποῦντας μὴδὲνα συμπερὶνόντα λογισμὸν παραλιπεῖν διὰ μὴδεμίαν πρόφασιν ». Δημοσθένους, περὶ Συμμορ. σελ. 187.

(2) Ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1805 ἔτος εἰς τὸ Βερολίνον ὁ Γερμανὸς Βαρθόλδους Περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος, Γερμανικῇ, ἐπιγραφομένην Bruchstücke zur näheren Kenntniss des heutigen Griechenlands, κ. τ. λ. Ὁ καλὸς οὗτος Βαρθόλδους ἐκλείπει τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν φανεράν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους προθυμίαν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τῆν

Ἀκόλουθον ἦτον, ἀφοῦ ἐλάλησα εἰς τοὺς Αὐτοσχεδίους ἑοχασμούς περὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ παραδίδωται τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ Γραμματικὴ, νὰ λαλήσω καὶ περὶ τῆς παραδόσεως τῆς Ῥητορικῆς· εἰς τὴν ἑκδοσιν μάλισα τοῦ Ἰσοκράτους, ὅστις, ὅχι μόνον Ῥήτωρ, ἀλλὰ καὶ Ῥητορικῆς διδάσκαλος περίφημος ἐχρημάτισεν. Ἀκόλουθον ἦτο νὰ παραβάλλω μὲ τὸν διδάσκαλον τοῦτον Ἰσοκράτην τοὺς σημερινούς τῆς Ῥητορικῆς διδασκάλους, καὶ νὰ κρίνω τὴν παράδοσιν αὐτῶν ἀπὸ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα προξενουμένην ἐξ αὐτῆς ὠφελειαν. Ὅλων ἀπλῶς τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων τῆς καλοσύνης ἢ τῆς κακοσύνης ἀψευδέστερον ἄλλο κριτήριον δὲν εἶναι παρὰ τὸν καρπὸν ὅστις γεννᾶται ἀπ' αὐτάς.

Ἄλλ' ὁμως ἔμαθον ὅτι ἐκαινοτομήθη εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Ῥητορικῆς ἡ παράδοσις, καὶ διαφέρει ὁ τρόπος αὐτῆς ἀπὸ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον παρεδίδοτο εἰς τὸν καιρὸν μου. Ὅθεν, μὴ δυνάμενος νὰ κρίνω περὶ ταύτης, πρὶν γνωρίσω ἀκριδῶς πῶς καὶ τίνας Ῥήτορας παραδίδουσιν, ἀναβάλλω τὴν κρίσιν εἰς ἄλλον καιρὸν, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ὀλίγους τινάς περὶ τῆς Ῥητορικῆς γενικοὺς ἑοχασμούς.

βαρβαρότητα, προθυμίαν ἀποδεδειγμένην ἀπὸ τόσας σοφῶν ἄλλογλώσσων συγγραμμάτων μεταφράσεις, ὅσαι ἐκδίδονται καθ' ἡμέραν, ὅχι εἰς τὴν Ἰνδίαν, ἢ εἰς τὴν Κίναν, ἀλλὰ πλησίον αὐτοῦ, ἀπ' αὐτὸς τῆς Εὐρώπης τὰς τυπογραφίας, καὶ ἔδωκε προσοχὴν εἰς ὀλίγων τιῶν ἀνοήτων φυλλάδας, ὡς νὰ μὴ εὐρίσκοντο καὶ εἰς αὐτὰ τὰ σοφὰ ἔθνη ἀνόητοι. Ἡ ἀνοησία τῆς ψυχῆς ὁμοιάζει τὰς σωματικὰς ἀρρώστιας, αἱ ὁποῖαι δυνατόν εἶναι νὰ ἐλαττωθῶσιν, ἀλλ' ὅχι νὰ παύσωσιν ὁλοτελῆ. Ἐνόςφιν εἶναι εἰς τὸν κόσμον πυρετοὶ, πλευρίτιδες, περιπνευμονίαι, καὶ ἄλλα τοιαῦτα σωματικὰ πάθη, ἐξανάγκης πρέπει νὰ εὐρίσκωνται καὶ ἀνόητοι, καὶ ἡλίθιοι, καὶ μωροὶ ἄλλος ἄλλον ὑπερβαίνοντες εἰς τὴν ἀρρώσθειαν τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς. Τί παρὰ τοὺς ἄλλους περισσώτερον πταίουσιν εἰς τοῦτο οἱ ταλαίπωροι Γραικοί;

Ἐλεγα (1) ὅτι οὐτ' ἐπισήμη, οὔτε τέχνη οὐδεμία δύναται ἢ νὰ παραδοθῇ μὲ εὐκολίαν, ἢ νὰ ἔλθῃ εἰς τελειότητα, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῆς Φιλοσοφίας· καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦτο, προσαρμόσας τότε εἰς τὴν Γραμματικὴν, προσαρμόζω τῶρα εἰς τὴν Ῥητορικὴν. Ἄν οἱ ἄνθρωποι ἦσαν χωρὶς πάθη, ἡ Ῥητορικὴ ἤθελεν εἶσθαι καθαρὰ ματαιοτεχνία. Ἡ διαφορὰ τῆς ἀπὸ τὴν Γραμματικὴν στέκει εἰς τοῦτο, ὅτι ἐκείνη διδάσκει τὸ καταλλήλως λέγειν καὶ γράφειν, ἡ δὲ Ῥητορικὴ τὸ πιθανῶς λέγειν καὶ γράφειν. Μέγα μέρος τῆς πιθανότητος ταύτης προξενεῖται, καθὼς θέλομεν ἰδεῖν μετ' ὀλίγον, ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων, καὶ τὴν τεχνικὴν αὐτῶν σύνθεσιν. Ἀλλὰ τίς χρεῖα ταύτης τῆς ἐκλογῆς, ἢ τῆς συνθέσεως, καὶ τῆς ἀπ' αὐτάς γεννωμένης πιθανότητος, ἂν οἱ ἄνθρωποι ἦσαν καλοὶ νὰ κυριεύουσιν εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις τὰ πάθη των; ἂν ἦτο δυνατόν εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις, ἢ νὰ νοήσωσιν αὐτοί, ἢ νὰ διδαχθῶσιν εὐκόλως ἀπ' ἄλλους τὰ ἀληθινὰ των συμφέροντα; Ὅλας τὰς ἡλικίας ἀληθείας ἀρκετὸν ἦτο νὰ τὰς ἀποδείχῃ τις λογικῶς εἰς αὐτοὺς, διὰ νὰ τὰς δέχωνται καὶ νὰ τὰς ἀκολουθῶσι πάραυτα χωρὶς διαγυμὸν. Τὸ πρᾶγμα ὁμῶς δὲν εἶναι τοιοῦτον· καὶ τὴν Ῥητορικὴν ὄχι μόνον ἡ Φιλοσοφία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Θρησκεία τὴν ἔκριναν χρήσιμον νὰ κυβερνᾷ τῶν ἀνθρώπων τὰ πάθη. Ἔως καὶ αὐτὸ τὸ μηδεμίαν εἰς τὸ φαινόμενον χρεῖαν ἔχον πιθανολογίας ἠθικὸν ἀξίωμα, « Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ » ποιήσης », ἀναγκάζονται πολλάκις, καὶ ὁ ἠθικὸς φιλόσοφος, καὶ ὁ χριστιανὸς ἱεροκλήρυξ, νὰ τὸ καλλωπίσωσι μὲ τῆς Ῥητορικῆς τὰ μαγεύματα, διὰ νὰ καταπείσωσι τὸν ἀκούοντα, ὅτι ἀπ' αὐτὸ κρέμεται ἡ σωτηρία του· ἀπαράλλακτα καθὼς ὁ ἱατρὸς ἀλείφει μ' ὀλίγον μέλι τοῦ ποτηρίου τὰ χεῖλη,

(1) Ἀνωτέρ. σελ. 178.

διὰ τὰ σκεπάσῃ τὴν φαινομένην ἀηδίαν τοῦ ποτοῦ εἰς τὸν ἀρρώσων, ὅς τις, χωρὶς ταύτην τὴν ἀπάτην προτιμᾷ πολλάκις τὴν καθημερινὴν τῆς ἀρρώστιας τοῦ βάσανου ἀπὸ τοῦ ἱατρικοῦ τὴν προσωρινὴν ἐνόχλησιν.

Καὶ ἐπειδὴ, διὰ ταύτην τὴν κοινὴν εἰς τοὺς περισσοτέρους ἀνθρώπους ἀγνωσίαν τοῦ καλοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀριστοτέλης ὀνομάζει μοχθηρίαν (1), δὲν ἀρκεῖ ἡ γυμνὴ ἀποδείξις, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐνδυναμωθῇ μὲ τῆς Ρητορικῆς τὰ ὄπλα· συμφέρει, ἢ νὰ εἰπῶ ἀληθέστερα, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ διευθύνωνται καὶ νὰ κανονίζωνται τὰ τοιαῦτα ὄπλα ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν, διὰ νὰ κόπτωσι τῶν παθῶν τὰς ἀγριότητας, καὶ ὅχι νὰ σφάζωσι τὴν ψυχὴν, μὲ τοῦ λόγου τὴν μαγείαν. Τὸ πρῶτον εἶναι μόνου τοῦ φιλοπάτριδος Ῥήτορος ἔργον· εἰς τὸ δεῦτερον ἐνασχολήθησαν οἱ πονηροὶ δημαγωγοί, οἱ προδόται τῆς πατρίδος, οἱ κόλακες, οἱ συκοφάνται, οἱ ὑποκριταὶ τῆς ἀρετῆς, οἱ γόητες ὄλων τῶν αἰώνων.

Ἐξω τούτου τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον, ὅταν εἰς κακῶν ἀνθρώπων στόματα πέσῃ, δύναται νὰ προξενήσῃ ἡ Ρητορικὴ, συμβαίνει καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς χρηστούς ῥήτορας, ἢ τοὐλάχιστον ἐκείνους, ὅσοι βλάπτουν ἀκουσίως, ἐν ἄλλο, ὅχι τόσον, κατὰ τὸ φαινόμενον, δεινόν, ἀλλ' ὅμως βλαβερὸν εἰς ἐκείνους· μάλιστα τοὺς ἀκροατάς (καὶ οὗτοι εἶναι πολλοί), ὅσοι δὲν ἔχουσι τὴν ἐπιστήμην νὰ διακρίνωσι τὸν γνήσιον Ῥήτορα ἀπὸ τὸν ἀδόλεσχον καὶ φλύαρον σοφιστήν. Ἐάν, διὰ νὰ γένη πιθανός, ἦν' ἀνάγκη νὰ καλλωπίζεται ὁ λόγος, ὁ καλλωπισμὸς ὅμως οὗτος πρέπει νὰ ἔχῃ μέτρον, καὶ νὰ περιορίζεται εἰς ὅρια·

(1) « Δίκαιον γὰρ αὐτοῖς ἀγωνίζεσθαι τοῖς πράγμασιν, ὥς τὰλλα » ἔξω τοῦ ἀποδείξει περίεργά ῥέειν· ἀλλ' ὅμως μέγα δύναται, διὰ τὴν » τοῦ ἀκροατοῦ μοχθηρίαν ». Ἀριστοτέλης, Ῥητορικ. Γ', 4.

πρέπει νά ὁμοιάξῃ τὸν σεμνὸν καλλωπισμὸν τῆς σώφρονος γυναικὸς, καὶ ὅχι τὰ διαφανῆ καὶ ἄστεμνα φορέματα τῆς πόρνης. Τὸ γεννώμενον ἀπὸ τὴν ἀμετρίαν κκχόν εἶναι ἡ ματαία τοῦ καιροῦ θαπάνη, καὶ τὸ χειρότερον, ἡ διαστροφή τῆς κρίσεως τῶν ἀκουόντων, οἱ ὅποιοι συνειθίζουσιν οὕτω κατὰ μικρὸν νά προσέχωσιν εἰς τὴν εὐφράδειαν τῆς συμβουλῆς περισσότερον παρὰ εἰς τὴν συμβουλήν αὐτήν, καὶ, κατὰ τὸν μυθολογούμενον Ἰξίωνα, ἀντὶ τῆς Ἥρας νά ἐναγκαλιζῶνται καὶ νά θαυμάζωσι τὴν ἄψυχον νεφέλην.

Καὶ τὸ μέτρον τοῦτο νά δώσῃ, ἡ τὰ ὅρια ταῦτα νά γῆσῃ, τίς ἄλλη δύναμις εἶναι ἱκανὴ παρὰ τὴν Φιλοσοφίαν, τῆς ὁποίας μέρος ἔκριναν τὴν Ῥητορικὴν, οἱ εὑρεταὶ καὶ τελειωταὶ τῆς τέχνης ταύτης; Ὁ Ἀριστοτέλης, παραβάλλων τὸν συλλογισμὸν τῆς Λογικῆς μὲ τὸ Ῥητορικὸν ἐνθύμημα, λέγει, ὅτι ὅσις ἐξεύρει νά συλλογίζεται ὀρθά, ἐκεῖνος ἐμπορεῖ νά εὕρῃ καὶ τὰ πιθανώτερα ῥητορικὰ ἐνθυμήματα (1). Ἄλλοῦ πάλιν ὀνομάζει τὴν Ῥητορικὴν συγγενὴ τῆς Διαλεκτικῆς, τῆς Πολιτικῆς καὶ τῆς Ἠθικῆς φιλοσοφίας (2).

Ταύτην τῆς Ῥητορικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας τὴν συγγένειαν τὴν ἐκατάλαβε (καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νά μὴ τὴν καταλάβῃ;) καὶ ὁ Φιλόσοφος καὶ Ῥήτωρ Κικέρων. « Χωρὶς (λέγει) τὴν » Φιλοσοφίαν, εἶναι ἀδύνατον νά γένῃ τίς Ῥήτωρ... διότι

(1) « Ὁ μάλιστα θυνάμενος τοῦτο θεωρεῖν, ἐκ τίνων καὶ πῶς γίνεται » συλλογισμὸς, οὗτος καὶ ἐνθυμηματικὸς ἂν εἴη μάλιστα ». Ἀριστοτέλ. Ῥητορ. Α', α', § 11.

(2) « Συμβαίνει τὴν Ῥητορικὴν οἷον παραφυῆς τι τῆς Διαλεκτικῆς » εἶναι, καὶ τῆς περὶ τὰ ἥθη πραγματείας, ἣν δίκαιόν ἐστι προσ- » ἀγορεύειν Πολιτικὴν... Ἡ Ῥητορικὴ σύγκειται ἐκ τε τῆς ἀναλυτικῆς » ἐπιστήμης, καὶ τῆς περὶ τὰ ἥθη Πολιτικῆς ». Ὁ αὐτὸς, Αὐτόθ. Α', β', § 7, καὶ δ', § 5.

» χωρὶς τὴν βοήθειαν αὐτῆς δὲν ἐμπορεῖ νὰ εὕρῃ λόγους ἱκανοὺς
 » νὰ παραστήσῃ μεγάλα καὶ διάφορα τὴν φύσιν πράγματα.
 « Εἰς τὸν Φαῖδρον τοῦ Πλάτωνος λέγει ὁ Σωκράτης, ὅτι διὰ
 » τοῦτο ὑπερέβαλε τοὺς ἄλλους αὐτοῦ συγχρόνους Ῥήτορας
 » Περικλῆς, ὅτι ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ Φυσικοῦ Ἀναξαγόρου·
 » γόρου· ἀπὸ τὸν ὁποῖον μὲ πολλὰ ἄλλα θαυμαστά ἔμαθε καὶ
 » νὰ ἦναι γόνιμος λόγων, καὶ νὰ διακρίνῃ (τὸ ὁποῖον εἶναι
 » τῆς Ῥητορικῆς μέρος τὸ κυριώτατον) μὲ ποίας ἰδέας τοῦ
 » λόγου ποία τῆς ψυχῆς πάθη κινουῦνται. Τὸ αὐτὸ ἐμποροῦν
 » μὲν νὰ συλλογισθῶμεν καὶ περὶ τοῦ Δημοσθένους, ἀπὸ τοῦ
 » ὁποίου τὰς ἐπιστολάς συμπεραίνεται, ὅτι ἤκουσε συχνὰ τὸν
 » Πλάτωνα. Ὅσους δὲν ἐδιδάχθη ἀπὸ φιλοσόφους, οὔτε τὸ
 » γένος καὶ τὸ εἶδος τῶν πραγμάτων νὰ θεωρήσῃ εἶναι δυνατός,
 » οὔτε δι' ὀρισμοῦ νὰ τὸ ἐξηγήσῃ, οὔτε εἰς μέρη νὰ
 » τὸ διαίρῃ, οὔτε νὰ κρίνῃ ποῖον εἶναι τὸ ἀληθές, ἢ ψευδές,
 » οὔτε τὰ ἀκόλουθα νὰ ἴδῃ, οὔτε τὰ μαχόμενα καὶ ἀντιμαχόμενα
 » φάσκοντα νὰ καταλάβῃ, οὔτε τὰ ἀμφίβολα νὰ διακρίνῃ.
 » Ἀλλὰ τί νὰ εἶπω περὶ ἐκείνου τῆς φιλοσοφίας τοῦ μέρους
 » τοῦ ἐξετάζοντος τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, τοῦ ὁποίου ἡ
 » γνώσις χορηγεῖ τόσῃν ἀφθονίᾳ λόγων; Τί περὶ ἐκείνου, τὸ
 » ὁποῖον καταγίνεται εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ βίου, τῶν καθηκόντων,
 » τῶν, τῶν ἡθῶν, τῆς ἀρετῆς; Χωρὶς ἱκανὴν εἰδησιν καὶ παιδείαν
 » τῶν πραγμάτων τούτων, τίς δύναται νὰ συλλογισθῇ
 » ἢ νὰ ἐκφράσῃ τίποτε; (1) ». Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἀριστοτέλης
 καὶ ὁ Κικέρων περὶ τῆς Ῥητορικῆς.

Ἀλλὰ καὶ ἂν μᾶς ἔλειπε τῶν δύο τούτων ἀξιολογοτάτων καὶ ἀξιοπείσων ἀνδρῶν ἡ περὶ ταύτης κρίσις καὶ μαρτυρία,

(1) CICERO. *Orator.* cap. 4. Sine philosophia non posset effici, quem quærimus eloquentem, etc.

δύσκολον δὲν εἶναι νὰ καταλάβῃ πᾶς ἓνας, ὅτι ἐπειδὴ ὁ προφορικὸς λόγος ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ ἀπεικόνισμα τοῦ ἐνδιαθέτου τῆς ψυχῆς συλλογισμοῦ, εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ γραφθῇ ἢ νὰ λαλῇ πῶς, ἐὰν ὁ ἐνδιαθέτος δὲν ᾔῃ τοιοῦτος· καὶ τοιοῦτον νὰ τὸν κάμῃ παρὰ τῆς Φιλοσοφίας τὴν δύναμιν ἄλλο τίποτε δὲν ἐμπορεῖ. Ὅτινος ὁ νοῦς εἶναι γυμνὸς ἀπὸ παιδείαν καὶ πραγμάτων εἰδῆσιν πολλῶν, ἐκεῖνος ἔχει ἢ οὐδεμίαν, ἢ ἀτελεῖς καὶ πολλὰ διεσραμμένας ἰδέας τῆς οὐσίας (1) καὶ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων· καὶ ὅς τις συλλογίζεται τὰ πράγματα κακῶς, κακῶς ἐξανάγκης πρέπει νὰ γράφῃ καὶ νὰ λαλῇ, καὶ ἂν ὅλας τὰς ῥητορικὰς τέχνας ἐξεύρῃ ἀπὸ σῆθους.

Εἶναι καὶ τοῦτο σημειώσεως ἄξιον, ὅτι ἡ ἀκμὴ τῆς ὀρθῆς Ῥητορικῆς ἔγινε σύγχρονος τῆς Φιλοσοφίας, ἡ τοῦλάχιστον ἐκείνου τῆς Φιλοσοφίας τοῦ μέρους, τὸ ὅποιον διδάσκει τὴν τέχνην τοῦ συλλογίζεσθαι, καὶ τὴν θεωρίαν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Πολλοὶ Ῥήτορες τῶν Ἀθηνῶν ᾔσαν σύγχρονοι τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους· καὶ ὅταν ἐδημηγόρει κατὰ τοῦ Μακεδόνο· Φιλίππου ὁ ἀμίμητος ῥήτωρ Δημοσθένης, τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον σχεδὸν καιρὸν ἐσύγγραφε ῥητορικὴν τέχνην ὁ πολυμαθὲς αὐτοῦ τῶν φιλοσόφων Ἀριστοτέλης. Θέλομεν ἰδεῖν μετ’

(1) Ἐλέγεν ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Φαῖδρον, ἀφοῦ μὲ δυσκρέτησιν ἤκουσε τὴν ἀνάγκωσιν τοῦ Ἑρωτικοῦ λόγου Ἀντίου τοῦ Ῥήτορος·
 « Περὶ παντὸς, ὦ παῖ, μία ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλῶς βουλευέσθαι »
 » εἰδέναι δεῖ περὶ οὗ ἂν ἦ ἡ βουλὴ, ἢ ἅπαντος ἀμαρτάνειν ἀνάγκη· τοῦς
 » δὲ πολλοὺς λήθην ὅτι οὐκ ἴσασι τὴν Οὐσίαν ἐκάστου. Ως οὖν εἰς
 » θότες, οὐ διομολογοῦνται ἐν ἀρχῇ τῆς σκέψεως· προελθόντες δὲ τὸ
 » εἰκὸς ἀποδιδόασιν· οὔτε γὰρ ἑαυτοῖς, οὔτε ἄλλοις ὁμολογοῦσιν »
 Πλάτων Φαῖδρ. σελ. 237. Ὅς τις ἔχει νοῦν, ἀς σημειώσῃ καλὰ τὸ « οὐκ
 » ἴσασι τὴν οὐσίαν ἐκάστου ».

ὀλίγα ὅτι καὶ ὁ πρῶτος εὐρετής τῆς Ῥητορικῆς ἦτον εἰς ἀπὸ τοὺς παλαιούς τῆς Ἑλλάδος φιλοσόφους.

Καὶ τί καλὸν ἐπροξένησεν ἡ Ῥητορικὴ εἰς τοὺς ἀνθρώπους; ἤθελεν ἴσως ἐρωτήσῃν ὅστις δὲν πιεῖται τὴν συγγένειαν αὐτῆς μετὰ τὴν Φιλοσοφίαν. Μήπως ἐδυνήθη ὁ Δημοσθένης νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Μακεδόνων; ἢ ὁ Κικέρων νὰ παύσῃ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, οἱ ὅποιοι ἀφάνισαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του; Αἱ τέχναι, ἀποκρίνομαι, δὲν πρέπει νὰ κρίνονται ἀφ' ὅ,τι κάμνουν ἢ δὲν κάμνουν, ἀλλ' ἀφ' ὅ,τι δύνανται νὰ κάμωσι· καὶ ἀρκεῖ νὰ τὸ κάμνωσι ποτὲ νὰ τὰς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸ ὄνειδος νὰ μὴ τὸ κατορθώωσι πάντοτε. Ἡ Ῥητορικὴ δὲν ἐπαγγέλλεται νὰ πείσῃ, ἀλλὰ νὰ εὕρῃ καὶ νὰ μεταχειρισθῇ μετὰ τέχνην ὅσα εἶναι δυνατόν νὰ πείσωσι. Οὐδ' αὐτὴ ἡ ἱατρικὴ δίδει πάντοτε τὴν ὑγίαν εἰς τὸν ἄρρώστον, διότι οὐδ' αὐτῆς ἐπάγγελμα κυρίως εἶναι νὰ ἱατρεύῃ, ἀλλὰ νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ μεταχειρίζεται εἰς τὸν πρέποντα καιρὸν ὅσα εἶναι ἐπιτήδεια εἰς ἱατρείαν (1). Καὶ τῆς αὐτῆς ἀδικίας εἶναι νὰ ἀτιμάξῃ τίς τὸν Ῥήτορα, διότι δὲν ἔπεισεν ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων ἡ ψυχὴ ἐλιθώθη, καὶ νὰ κατακρίνῃ τὸν ἱατρὸν, ὅτι δὲν ἐλευθέρωσεν ἀπὸ τὸν θάνατον τοὺς ἀνίατα νοσοῦντας. Εἰς ἐκείνην τὴν περίοδον τοῦ χρόνου ὅτ' ἐδημη-

(1) « Καὶ ὅτι χρήσιμος [ἡ Ῥητορικὴ] φανερόν· καὶ ὅτι οὐ τὸ »
 » πείσαι ἔργον αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν τὰ ὑπάρχοντα πιθανὰ περὶ ἑκά- »
 » στον, καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις πάσαις. Οὐδὲ γὰρ ἱατρικῆς »
 » τὸ ὑγιᾶ ποιῆσαι, ἀλλὰ μέχρις οὗ ἐνδέχεται, μέχρι τούτου προ- »
 » αγγεῖν· ἔτι γὰρ καὶ τοὺς ἀδυνάτους μεταλαβεῖν ὑγείας ἅμως Σερ- »
 » πεύσει καλῶς ». Καὶ πάλιν, « Οὔτε γὰρ ὁ Ῥητορικὸς ἐκ παντὸς τρό- »
 » που πείσει, οὐθ' ὁ ἱατρικὸς ὑγιάσει· ἀλλ' ἐὰν τῶν ἐνδεχομένων »
 » μηδὲν παραλίπη, ἱκανῶς ἔχειν αὐτὸν τὴν ἐπιστήμην φήσομεν ». Ἀριστοτέλης Ῥητορικ. Α', α, § 14 καὶ Τοπικ. Α', β'.

γόρει ὁ Δημοσθένης, τῶν Ἀθηναίων καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἡ πολιτικὴ ἀρρώστια εἶχε φθάσειν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, εἰς τὸν ὅποιον ὅταν καταστήσῃσι τὰ ἔθνη, ὀλίγη πλέον Σερπειάς ἐλπίς μένει εἰς αὐτά. Εἰς παρομοίαν χρόνου περίοδον ἤκμασε καὶ ὁ Κικέρων. Μ' ὅλα ταῦτα, καὶ ὁ Δημοσθένης ἐξύπνισε πολλάκις ἀπὸ τὸν βαθὺν αὐτῶν λήθαργον τοὺς Ἀθηναίους* καὶ ἔσχυσε τοῦ Κικέρωνος ἡ εὐγλωττία νὰ διασκεδάσῃ τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα, καὶ νὰ καταπολεμήσῃ τὴν ἀναίσχυντον πλεονεξίαν τοῦ Οὐήρου, καὶ τὸν κραταιότατον αὐτῆς σύμμαχον ἄδικον πλοῦτον.

Ἄλλ' ἐὰν εἰς τὰ παρακμάζοντα καὶ καταφερόμενα εἰς τὴν ἀπώλειαν ἔθνη τῆς Ῥητορικῆς ἡ δύναμις ὅν ἦναι τόσοσιν πολλή, εἰς τὰ ἀναγεννώμενα εἶναι πολλὰ μεγάλη. Ἐκείνα ἴσως ἀρμόζει νὰ παρομοιάσῃ τις μὲ τὰ γηραλῆα σώματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καμμί' ἀνθρωπίνῃ δύναμις νὰ διώξῃ τὸν ἀπαραίτητον θάνατον δὲν εἶναι καλὴ* τοῦτα δυνατόν εἶναι νὰ φέρῃ τις εἰς αὐξησιν μὲ τὴν νοουθεσίαν, ὡς τὰ νεογέννητα βρέφη μὲ τὴν τροφήν.

Καὶ τοιαύτῃ εἶναι τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἡ σημερινὴ κατάστασις. Ὅτι ἀναγεννᾶται καὶ αὐξάνει καθημέραν ἀπὸ τὸ καλόν εἰς τὸ καλλίον, δὲν ἔμεινε πλέον οὐδεμία ἀμφιβολία, πλὴν εἰς ἐκείνων μόνων τὰς κεφαλὰς, ὅσοι κρίνουσι τὰ ἔθνη, τῶν ὁποίων οὔτε γλῶσσαν, οὔτε ἥθη, οὔτε σχέσεις, οὔτε τὰς ἄλλας διαφορούς καὶ πολυειδεῖς περιστάσεις γνωρίζουν, μὲ τὴν αὐτὴν τὸλμην, ὡς ἤθελαν κρίνειν ὅτινα βλέπουν καθημέραν, μ' ὅτινα συγκατοικοῦν ἢ συνανασρέφονται παιδιόθεν. Ταύτην τὴν αὐξησιν καὶ προκοπὴν δύνανται νὰ τὴν ἐπιταχύνωσιν οἱ λόγιοι τοῦ γένους ἄνδρες μὲ τὴν Ῥητορικὴν ὁδηγουμένην ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν, ἡγοῦν τοιαύτην Ῥητορικὴν, ὁποῖα νὰ διδάσκῃ τοὺς ἀγνοοῦντας καὶ τὴν δοξάν τῶν προγόνων ἡμῶν, καὶ τὰ σφάλματα τὰ ἀφανίσαντα τὴν δόξαν, καὶ τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἐμ-

230 ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧ. ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ.

πορουμέν παλιν νά τήν ἀναλάβωμεν, καί τὰ ὁποῖα πρέπει νά ᾔναι θεμελιωμένα εἰς τήν ἀληθινήν Ἠθικήν (1).

Ἄλλ' οἱ λόγιοι τοῦ γένους (καί τοῦτο ἀποβλέπει μόνους τοὺς νέους· οὔτε τόσον τολμηρὸς εἶμαι, ὥστε νά συμβουλεύω τοὺς μὴν ἔχοντας χρεῖαν συμβουλῆς, οὔτε καιρὸν ἔχω νά δαπανῶ ματαιῶς διὰ τοὺς ὅσοι δὲν εἶναι πλέον εἰς κατάστασιν νά ὠφεληθῶσιν ἀπὸ συμβουλῆν)· οἱ λόγιοι λέγω τοῦ γένους πρέπει μάλιστα νά προσέχωσιν εἰς τὸ ὁποῖον καί ἄλλοτε εἶπα (2), καί δὲν θέλω παύσειν νά λέγω, ὅτι τήν ἀληθινὴν τέχνην τοῦ γράφειν ν' ἀποκτήσῃ εἶναι τῶν ἀδυνάτων, ὅςιν δὲν ἐφρόντισεν σύγκαιρα νά ἐνδυναμώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μέ φρονήματα ἐλευθερίας ἀκατάπληκτα. Ἀπὸ τοῦ Ῥητορικοῦ λόγου τὰ τρία γένη, τὸ Δικανικὸν (3), τὸ Ἐπιδεικτικὸν (4) καί τὸ Συμβουλευτικὸν (5), ἡ παροῦσα τῆς Ἑλλάδος κατάστασις τοῦ πρώτου

(1) « Πρὸς ταῦτα αὐτὸ βλέπων ὁ ῥήτωρ ἐκεῖνος ὁ τεχνικὸς τε καὶ ἁγιάδος, καὶ τοὺς λόγους προσοίσει ταῖς ψυχαῖς, οὓς ἂν λέγῃ, καὶ τὰς πράξεις ἀπάσας· καὶ δῶρον, εἴαν τι διδῶ, δώσει, καὶ, εἴαν τι ἀφαιρῇται, ἀφαιρήσεται, πρὸς τοῦτο αἰεὶ τὸν νοῦν ἔχων, ὅπως ἂν αὐτοῦ τοῖς πολίταις δικαιοσύνη μὲν ἐν ταῖς ψυχαῖς γίγνηται, ἀδικία δὲ ἀπαλλάττηται, καὶ σωφροσύνη μὲν ἐγγίγνηται, ἀκολασία δὲ ἀπαλλάττηται, καὶ ἡ ἄλλη ἀρετὴ ἐγγίγνηται, κακία δὲ ἀπὴν ». Πλάτ. ἐν Γοργ., § 60, σελ. 215-216, ἐκδ. Κορ. σελ. 504.

(2) Ἀνωτέρ. σελ. 52-55 καὶ 206.

(3) Τὸ καταγινόμενον εἰς τὰς δίκας, ἡγουν τὰς κρίσεις, καὶ κοινότερον τὰ κρισολογήματα.

(4) Τὸ ὁποῖον καὶ Πανηγυρικὸν ἀπ' ἄλλους ὀνομάζεται, καὶ Ἐγκωμιαστικὸν, αὐτὸ καὶ δὲν καταγίνεται πάντοτε εἰς ἐγκώμια.

(5) Τὸ ὀνομάζουσι καὶ Δημηγορικόν· διότι ἔλαβε τὴν ἀρχὴν εἰς τὰς δημοκρατουμένας Ἑλληνικὰς πόλεις, ὅπου οἱ Ῥήτορες ἡγόρευον, ἡγουν ἐδίδασκον, εἰς τὴν συνάθροισιν τοῦ δήμου, τὰ συμφέροντα εἰς τὸν δῆμον.

σχεδὸν οὐδεμίαν ἀκόμη, τοῦ δευτέρου πολλὰ ὀλίγην, τοῦ τρίτου ἔχει μεγαλωτάτην χρεῖαν. Εἰς τοῦτο λοιπὸν πρέπει νὰ βάλλωσιν ὅλην αὐτῶν τὴν φροντίδα ὅσοι θέλουν νὰ κατασταθῶσι σωτήρες τοῦ γένους των ἄλλ' εἰς τοῦτο νὰ εὐδοκιμήσωσι (καὶ τοῦτο εἶναι νὰ πείσωσι) δὲν εἶναι δυνατόν, ἂν ὁ λόγος αὐτῶν δὲν ᾔησι ἀληθινὴ εἰκὼν λογισμῶν ψυχῆς ἐλευθέρας. Ἐκεῖνο μόνον δύναται τίς νὰ ἐκφράσῃ πιθανῶς, ὅ,τι συλλογίζεται καλῶς· καὶ μὴν ἐλπίσῃ ποτὲ νὰ πείσῃ τοὺς ἄλλους τὰ συμφέροντα, ὅστις δὲν τὰ κατεπέσθη πρῶτον αὐτὸς, μηδὲ νὰ πυρῶσῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκούοντων μετὰς φλόγας τοῦ ῥητορικοῦ λόγου, ἂν δὲν τὰς ἀνάψῃ πρῶτον εἰς τὴν ἰδίαν του ψυχὴν. Εἰς ἀγεννεῖς ἀνδραπόδων ψυχὰς τοιαύτη πύρωσις ἢ δὲν ἔχει χώραν παντάπασιν, ἢ, καθὼς τὸ πῦρ τῶν ἀχύρων, μόλις ἀναφθεῖσα μαραινεται· καὶ ἡ Ῥητορικὴ εἰς τῶν τοιούτων τὸ σῶμα γίνεται ὄργανον νὰ πολεμῶσι τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τὴν συκοφαντίαν, ἢ νὰ τοὺς φθείρῃσι μετὰ τὴν κολακείαν (1).

(1) Ἡ Ῥητορικὴ, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (Ῥητορικ. Α', α') εἶναι ἀντίστροφος τῆς Διαλεκτικῆς· διότι κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρει ἀπ' ἐκείνην, ὅτι ὅσα ἡ Διαλεκτικὴ ἀποδείχνει διὰ συλλογισμῶν, ἡ Ῥητορικὴ τὰ μεταβάλλει εἰς ἐνθυμήματα, τὰ καλλωπίζει, καὶ τὰ ἐκφράζει διεξοδικώτερον. Ὅταν ὁ σκοπὸς τῆς ἡναι ἢ παράδοσις τῆς ἀληθείας εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, εἶναι δῶρον ἀληθῶς τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλ' ὅταν ἀποβλέπῃ νὰ ἀπατήσῃ μόνον τοὺς ἀκούοντας, τότε γίνεται, ὡς ἔλεγεν ὁ Σοφιστὴς Τρωῖλος, « Ἀντίστροφος τῇ συκοφαντικῇ, ἧς ἡγήσαντο » Ἀριστογείτων καὶ Ἡγήμων, ἡ ἀντίστροφος τῇ κολακευτικῇ, ἧς ἡγήσαντο Δημάδης καὶ Ἀριστόδημος » (Ἰδ. Ῥυγκηνίου Κριτικ. ἱστορ. τῶν Ἑλλήνικ. Ῥητόρ. σελ 154). Ὁ Κυντίλιανὸς ἔγραψεν ὀλόκληρον μακρὸν κεφάλαιον (τὸ πρῶτον τοῦ δωδεκάτου βιβλίου τῆς Ῥητορικῆς του) διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅχι μόνον ὅτι ὁ Ῥήτωρ πρέπει νὰ ᾔησι χρηστὸς καὶ τίμιος ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι οὐδ' εἶναι δυνατόν νὰ κατασταθῇ τίς Ῥήτωρ γνήσιος, ἂν δὲν ᾔησι φίλος τῆς ἀρετῆς: Neque enim tantum

Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ θελοντος νὰ πείσῃ εἶναι νὰ λαλῇ σαφῶς, ἤγουν εἰς τρόπον ὥστε νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸν πρὸς τὸν ὁποῖον λαλεῖ. Καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ἠθέλην εἶσθαι τῶν ῥητόρων ὄλων ἀπιθινώτατος, ἐὰν ἐδημηγόρει δὲν λέγω (πραγματὶ ἀδύνατον) εἰς γλῶσσαν ἀλλόφυλον, ἀλλ' ἐὰν μόνον τοῦ ἤρχετο εἰς τὴν φαντασίαν, νὰ συγκεράσῃ τὴν Ἀττικὴν διαλέκτον μὲ τὴν Αἰολικὴν, ἢ καμμίαν ἄλλην ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος τὰς διαλέκτους. Ὁ ὀρθὸς λόγος, ὅστις ἐδίδασκεν ἐκεῖνον νὰ γράφῃ Ἀττικῶς, ἐπειδὴ σκοπὸς τοῦ ἦτο νὰ πείσῃ Ἀθηναίους, διδάσκει καὶ τοὺς Γραικοὺς νὰ γράφωσι τῶν Γραικῶν τὴν γλῶσσαν, ἐὰν θέλωσι νὰ μιμηθῶσιν εὐτυχῶς τὸν Δημοσθένην. Ἀλλ' ἡ ἀφιλόσοφος Ῥητορικὴ ἔκαμε νὰ γράφωνται καὶ τὰ ῥητορικὰ προγυμνάσματα τῶν σχολείων, καθὼς τὰ γραμματικὰ θέματα. Καὶ ταῦτα μὲν ἔχουσι καὶ εὖλογον πρόφασιν τὴν ἀνάγκην νὰ μάθωσιν οἱ θεματογραφοῦντες τοὺς κανόνας τῆς Ἑλληνικῆς συντάξεως· καὶ ἠθέλαν κατορθώσῃν ὅτι ἐπαγγέλλονται, ἂν ἡ θεματογραφία ἐχειραγωγείτο ἀπὸ διδασκάλους εἰδήμονας. Τὰ δὲ ῥητορικὰ προγυμνάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι πλέον ὁ λόγος νὰ γνωρίσῃ ὁ προγυμναζόμενος τὴν κατάλληλον τοῦ λόγου τῶν μερῶν σύνταξιν, ἀλλὰ τὸν τρόπον πῶς, καὶ τὴν αἰτίαν διὰ τί, ἡ αὐτὴ γραμματικὴ κατάλληλος σύνταξις θέλει περισσότερο ἢ ὀλιγώτερον τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος, κατὰ τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποῖαν τάσσονται τὰ μέρη τῆς (1), καὶ τὸν καιρὸν εἰς τὸν ὁποῖον προφέρονται· ταῦτα λέγω τὰ ῥητορικὰ προγυμνάσματα πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ κατασταθῶσιν ἀληθῶς διδασκαλικά, ἐὰν δὲν γράφωνται εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, ἤγουν τὴν γλῶσσαν τοῦ

id dico, eum, qui sit orator, virum bonum esse oportere, sed ne futurum quidem oratorem, nisi virum bonum.

(1) « Διαφέρει γάρ τι πρὸς τὸ δηλῶσαι, ὡδὶ ἢ ὡδὶ εἰπεῖν ». Ἀριστοτέλ. Ῥητορικ. Γ', α'.

περισσότερου μέρους τοῦ ἔθνους. Διὰ τὸ περισσότερο μέρος τοῦτο, μὲ τοὺς ὁποίους μέλλει νὰ ζήσῃ, καὶ τοὺς ὁποίους εἰς ἀνάγκην πολλάκις θέλει ἔλθειν νὰ καταπείσῃ, διδάσκεται τὴν Ῥητορικὴν ὁ μαθητὴς, ὅχι διὰ τοὺς ὀλίγους συμμαθητάς καὶ συνελληνιστάς αὐτοῦ, μέγα μέρος τῶν ὁποίων ἐνδεχόμενον, ἀφ' οὗ παύσῃ νὰ μαθητεύωνται, μηδὲ ν' ἀπαντήσῃ ποῦποτε πλέον ἐπὶ ζωῆς του.

Ἐάν ἐξ ἀνάγκης πρέπη νὰ γράφῃ τὴν γλῶσσάν του ὅστις θέλει νὰ δώσῃ, κατὰ τὰς περιστάσεις, εἰς τοὺς λόγους ὅλην ἐκείνην τὴν πιθανότητα, ὅσης εἶναι δεκτικοὶ οἱ λόγοι, γίνεται φανερωτέρα ἢ τοιαύτη ἀνάγκη, ὅταν ἡ γλῶσσα ἦναι ἔτι ἀτελής καὶ βάρβαρος· ἐπειδὴ εἰς τοιαύτην περίστασιν ἡ ῥητορεία τοῦ λόγου γίνετ' ἐνταυτῷ καὶ ὄργανον τῆς τελειώσεως τῆς γλῶσσης. Λαμβάνεται ὅστις νομίσῃ, ὅτι διὰ ταύτην μάλιστα τῆς γλώσσης τὴν ἀτέλειαν, συγχωρεῖται εἰς τὸν λέγοντα νὰ συνθέτῃ εἰς τελειοτέραν γλῶσσαν. Ὅσον δύσκολος ὑποτεθῇ ἡ ῥητορεία εἰς τὴν μητρικὴν ἐκάστου διαλέκτου, δυσκολωτέραν ἀσυγκρίτως θέλει τὴν καταστήσειν ὅστις γράφει εἰς ἄλλην παρὰ τὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἐσυνείθισε νὰ συλλογίζεται καὶ νὰ λαλῇ παιδιόθεν. Μαρτυροῦσί μου τὸν λόγον αἱ σύντομοι τῶν ἀγρίων τῆς Ἀμερικῆς δημηγορίαι, συνθεμέναι εἰς γλῶσσαν, ὁποία πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ἦναι τοιούτων ἀνθρώπων γλῶσσα, καὶ ὅμως περιέχουσai καμμίαν φορὰν ἐνθυμήματα ῥητορικὰ ἀξία τῆς γλώσσης καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Δημοσθένους· διότι εὐρίσκονται καὶ εἰς αὐτοὺς ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι, ὁδηγούμενοι ἀπὸ μόνην τὴν μετὰ προσοχῆς τῶν κινούντων τῆς ψυχῆς τὰ πάθη παρατήρησιν, ἔφθασαν ν' ἀποκτήσωσιν ὅπωςδήποτε φιλοσοφικὴν θεωρίαν τῆς Ῥητορικῆς, ὥς καὶ τῆς γλώσσης νὰ νικῶσι τὴν ἀπειθίαν, καὶ νὰ γίνωνται (τοῦλάχιστον εἰς ὀλίγας τινὰς ἀναγκαίας περιστάσεις) αὐτοδίδακτοι ῥήτορες.

Καί μὴ νομίσῃ τις, ἐπειδὴ ὁ Ῥητορικὸς λόγος διαιρεῖται (ὡς εἶπα) εἰς τὸν Ἐπιδεικτικόν, τὸν Δικανικόν καὶ τὸν Συμβουλευτικόν, ὅτι διὰ τοῦτο δὲν ἔχει ἡ Ῥητορικὴ χώραν ἄλλου, πλὴν ὅταν ἢ εἰς τὰ Θέατρα ἐγκωμιάξῃ τινὰ ὁ πανηγυριστής, ἢ εἰς τὰ δικαστήρια κατηγορῇ ἢ ἀπολογῇται ὁ δικαζόμενος ἢ ὁ συνηγὸρος αὐτοῦ, ἢ εἰς τὰς πολιτικάς ἢ χριστιανικάς συνελεύσεις συμβουλευῇ ὁ δημηγόρος, ἢ ὁ ἱεροκέρυξ. Ἡ Ῥητορικὴ ἐμδαίνει εἰς τὴν ποίησιν, εἰς τὸν διάλογον, εἰς τὸν μῦθον, εἰς τὴν ἐπιστολὴν, εἰς αὐτὴν τὴν ἱστορίαν, εἰς ὀλίγα λόγια, ὅπου εἶναι χρεῖα νὰ γράψῃ τις, ἢ νὰ λαλήσῃ μὲ σκοπὸν νὰ πείσῃ, ἐκεῖ πάραυτα αἰσθάνεται καὶ τὴν χρεῖαν τῆς τέχνης (1). Καὶ ἡ τέχνη αὕτη δὲν λαμβάνει τὴν οἰκείαν εἰς αὐτὴν ἀκμὴν καὶ τελειότητα πάρεξ εἰς ἔθνη ἐλεύθερα· ὅτι μόνος ὅστις ἔχει φρονήματα ἀδούλωτα εἶναι καλὸς καὶ μὲ παρῆρσιαν νὰ συμβουλευσῇ, καί, χωρὶς νὰ βλάβῃ τὴν ἀλήθειαν, νὰ ἐγκωμιάσῃ, καί, χωρὶς νὰ παραβῇ τῆς δικαιοσύνης τὰ ὅρια, εἰς τὰ δικαστήρια νὰ δικολογήσῃ (2). Ἄλλ' ὁ ἐλεύθερος οὗτος Ῥήτωρ συμβουλευεῖ, ἐγκωμιάζει, καὶ δικολογεῖ διὰ συγχρόνους, συμπολίτας καὶ ὁμογλώσσους, ὅχι διὰ τοὺς ξησάντας πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ἀνθρώπους. Τῶν συγχρόνων καὶ συμπολιτῶν αὐτοῦ λοιπὸν τὴν γλῶσσαν ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ λαλῇ· ἐὰν ἦναι ἀκανόνιστος, διὰ τοῦτο μάλιστα πρέπει νὰ τὴν λαλῇ καὶ νὰ τὴν γράψῃ, διὰ νὰ τελειώσῃ μὲ τὴν Ῥητορικὴν τὴν γλῶσσαν,

(1) « Οὐκ ἄρα μόνον περὶ δικαστηρίᾳ τε ἐστὶν ἡ ἀντιλογική, καὶ » περὶ δημηγορίαν, ἀλλ', ὡς ἔοικε, περὶ πάντα τὰ λεγόμενα μία τις » τέχνη ». Πλάτ. Φαίδρ. σελ. 261.

(2) « Λόγων ἄρα τέχνην, ᾧ ἑταίρε, ὁ τὴν ἀλήθειαν μὴ εἰδώς, » θόξας δὲ τεθηρακώς, γελοίαν τινά, ὡς ἔοικε, καὶ ἄτεχνον πρὸ » ἐξεται ». Πλάτ. Φαίδρ. σελ. 261.

καὶ μὲ ταύτην πάλιν τὴν Ῥητορικὴν, καὶ ἐντάμα μὲ τὰς δύο τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν θόξαν τοῦ ἔθνους του.

Οὐτε ῥήτορα μ' ἐγέννησεν ἡ φύσις, οὔτε τοὺς κανόνας τῆς τέχνης μ' ἐσυγχώρησαν αἱ περιστάσεις ποτὲ νὰ μελετήσω· ἀλλ' ἐάν εὐτυχῇσω νὰ ἐμπνεύσω εἰς τῶν νέων τὰς ψυχὰς τὸν ζῆλον καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς γλώσσης, καὶ ἀπλῶς τῆς τελειώσεως ὅλων τῶν καλῶν, ὅσα μᾶς λείπουσιν ἀκόμη, διὰ νὰ καθαρισθῶμεν ἀπὸ τὴν λέπραν τῆς ἀμαθίας, τὴν ὁποίαν πολλὰ ὀλίγοι τινὲς ψευδῶνυμοι Γραικοί, ἐπαινοῦντες ἡλιθίως, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς (1) ἀφ' ὅ,τι ἀληθῶς εἶναι νὰ τὴν παραστήσωσι θυσωδεσέραν· ἐάν (λέγω) εὐτυχῇσω νὰ τοὺς πείσω, ὅτι ἡ ἀληθινὴ θόξα τὴν σήμερον σέκει ν' ἀφιερῶσωσι καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, θέλει εἶσθαι πληρωμένον ἱκανῶς τὸ ἐπιβάλλον μέρος εἰς ἐμὲ τοῦ κοινοῦ πρὸς τὴν πατρίδα χρέους ὅλων ἡμῶν.

Ἔχετε, φίλοι νέοι, μυρίας ἀφορμὰς νὰ γυμνάξεσθε εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ ῥητορικὴν τῆς γλώσσης τελειώσιν, ἐπειδὴ καταγίνεσθε καθημέραν εἰς τὸ ἀξιόπαινον τῆς μεταφράσεως τῶν ἀλλογλώσσων βιβλίων ἔργον· δι' αὐτὰ, καὶ προλεγόμενα συνθέτετε, καὶ σημειώσεις ἀναγκάζεσθε νὰ γράφετε. Ἐάν εἰς ὅ,τι γράφετε παρὰ μόνον τὸν πρέποντα εἰς τὰς εὐγενεῖς ψυχὰς τῆς κοινῆς ὠφελείας σκοπὸν ἄλλον δὲν ἔχετε, πρέπει νὰ τὸ γράφετε πιθανῶς. « Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὠφελήσετε τοὺς ἀναγινώσκοντας συμπολίτας, ἂν δὲν πυρῶσετε τὰς ψυχὰς των πείθοντες αὐτοὺς τὰ συμφέροντα; Ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς πείσετε, ἀνάγκη εἶναι πρῶτον νὰ σὰς καταλαμβάνωσι· πρώτη λοιπὸν ἀρετὴ τοῦ λόγου, καθὼς προεῖπα, εἶναι ἡ σαφήνεια (2).

(1) Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 221.

(2) « Καὶ ὠρίσθω λέξεως ἀρετὴ σαφὴ εἶναι· σημείον γάρ ὅτι ὁ λόγος, ἐάν μὴ ὀηλοῖ, οὐ ποιήσει τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ». Ἀριστοτέλ. Ῥη-

Τοῦτο ὁμῶς δὲν ἀρκεῖ. Ἐλεγεν εἰς ἀπὸ τοὺς εὐφρεστάτους ποιητὰς τῆς Γαλλίας περὶ τῆς σιχουργίας, ὅτι ὁ εἶχος, διὰ νὰ ᾔηται καλὸς, πρέπει νὰ ὁμοιάξῃ τὸ ἀκίδηλον χρυσίον, τὸ ὁποῖον δοκιμάζεται, ἀπὸ τὸ βάρος, ἀπὸ τὴν καθαρότητα, καὶ ἀπὸ τὸν εἰς αὐτὸ ἴδιον ἦχον. Τοῦτο δύναται νὰ προσαρμωσθῇ ὁπωσδήποτε καὶ εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Τὸ βάρος εἶναι τὸ ὁποῖον οἱ Ἑλληνικοὶ τεχνογράφοι ὀνομάζουσι τὸ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚὸΝ μέρος τῶν λεγομένων· ἡ καθαρότης καὶ ὁ ἦχος περιέχονται εἰς τὸ ἀπ' ἐκείνους ὀνομαζόμενον ΛΕΚΤΙΚὸΝ. Τὸ βάρος ἀποβλέπει τὰ νοήματα, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ᾔηται ἀξιόλογα· ἡ καθαρότης τὰ ὀνόματα, ἡγοῦν τὰς λέξεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζονται τὰ νοήματα, καὶ αἱ ὅποιαί πρέπει νὰ ᾔηται οἰκτεῖαι καὶ ἀρμόζουσαι εἰς αὐτὰ (1)· καὶ ὁ ἦχος τὴν διάφορον τάξιν

τορικ. Γ', β'. Ὁ Ἐπίκουρος ἔφθασε καὶ νὰ εἴπῃ, ὅτι εἰς ἄλλο δὲν ἔσκεν ὅλη ἡ ῥητορικὴ πλὴν εἰς τὴν σαφήνειαν (Διογένης. Λαέρτ. ἐν βίῳ Ἐπικούρου. Α', γ'). Σφάλμα τροφανές, τὸ ὁποῖον τὸν ἔκαμε πολλὰκις νὰ πέσῃ εἰς τὸν χυδαῖσμον διὰ χάριν τῆς σαφηνείας· ἱκανὸν μὲ ὅλον τοῦτο νὰ δείξῃ, ὅτι ἡ σαφήνεια, ἂν καὶ δὲν περιέχῃ ὅλην τὴν ῥητορικὴν, εἶναι ὁμῶς τὸ πρῶτον καὶ θεμελιώδες αὐτῆς μέρος.

(1) « Ἐπεὶ κάκεῖνο πλημμελεῖμα ἐν τῇ λέξει, τὸ ὑπὸ φιλοτιμίας πάντες χρῆσθαι τοῖς εἰρημένοις ὀνόμασι πανταχοῦ, τὸν καιρὸν μὴ προσθέντα, οἷον λέγω ἱστορικὸν πον ὄνομα, διαλεκτικὸν, ποιητικὸν, ἐν τραγωδίᾳ, ἢ κωμωδίᾳ, φθέγγεσθαι ὄνομα. Ἔστι δὲ τοῦτο πάντες δειὰς μὲν ἴσως ἐνδείξεις, χρήσεως δὲ ἀπειρία. Δεῖ γὰρ διακρίνειν τίνα δικανικὰ τῶν ὀνομάτων, τίνα διαλεκτικὰ, καὶ τίνα ἱστορικὰ, καὶ τίνα ποιητικὰ ἐκάτερα (γρ. ἐκατέρως) τῆς Ποιήσεως, καὶ ἐπιλέγεσθαι τὰ ΠΟΛΙΤΙΚὰ πανταχοῦθεν· εἰ δὲ μὴ, καὶ γελοῖοι καὶ ἐπιφθονοὶ φανούμεθα. Οὐχ ὡς οὐκ ἔστι πον καὶ διαλεκτικὸν ὄνομα καὶ ἱστορικὸν καὶ πολιτικὸν ἐν τοῖς ποιητικαῖς βιβλίοις· ἀλλ' ἐπιτελεῖσθαι δεῖ καὶ τὸν καιρὸν τῆς χρήσεως, καὶ τὴν διοίκησιν ». Διονύσιος. Ἀλικαρν. Τέχνη. κεφ. Ι, σελ. 384. Πολιτικὰ ὀνόματα νοεῖ ὁ Διονύσιος, καθὼς καὶ ὁ Ἰσοκράτης (Εὐαγόρ. § 3, σελ. 90), καὶ

τῶν λέξεων, τὰς ὁποίας εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς φράσεως, ἢ ποριόδου, πρέπει νὰ θέτῃ ὁ γράφων, ὅπου δύνανται καὶ περισσοτέραν ἡδονὴν νὰ προξενήσωσιν εἰς τὴν ἀκοήν, καὶ σφοδρότερον νὰ κεντήσωσι τὴν ψυχὴν. Ἡ τεχνικὴ θέσις τῶν λέξεων συνεργεῖ καὶ εἰς τὴν σαφήνειαν τοῦ λόγου, εἰς ἡμᾶς μάλιστα, τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα, ἐνδεὴς ἀκόμη ἀπὸ πολλοὺς ἀναγκαίους ὅρους εἰς τὴν ἔκφρασιν τῶν ἐννοιῶν, ἀναγκάζεται νὰ δανείζεται ἀπὸ τὴν μητέρα τῆς τὴν Ἑλληνικὴν λέξεις ὅχι γνωσθᾶς ἐπίσης εἰς ὅλους τοὺς ἀναγνώσας. Ἐὰν αἱ τοιαῦται λέξεις θέτῶνται εἰς τόπον πρέποντα καὶ κατάλληλον, ἡ μόνη θέσις κάμνει τὸν ἀναγνώστην ἱκανὸν νὰ τὰς μαντεύσῃ, καθὼς καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπα (1), καὶ καθὼς πρὶν ἐμοῦ τὸ εἶπεν ὁ κριτικώτατος Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς (2).

Εἰς τὴν τεχνικὴν θέσιν ἀνήκει καὶ ἡ προσοχὴ ν' ἀποφεύγῃ, ὅσον εἶναι δυνατόν, ὁ γράφων τὸν κόρον καὶ τὴν ἀηδίαν, ἥτις ἐξ ἀνάγκης γεννᾶται ἀπὸ τὴν συνεχῆ, ὅχι μόνον τῶν αὐτῶν φράσεων, ἢ λέξεων, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτῶν στοιχείων ἐπανάληψιν. Ἀγαπᾷ ἡ ἀκοὴ φυσικὰ τὴν ποικιλίαν, καὶ ἀποστρέφεται

γνωστὰ εἰς τοὺς πολίτας, πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ διὰ τοὺς ὁποίους λαλεῖ ὁ ῥήτωρ. Ἀλλ' ὁ ἄκριτος μακαρονισμὸς εἶναι εἰς τοὺς ἡμετέρους πολίτας δυσκατανόητος· ὁ δὲ καθαρὸς Ἑλληνισμὸς ὀλότελα ἀκτανόητος.

(1) Ἀνωτέρ. σελ. 51-52.

(2) « Ἐξί δὲ ὁ μὲν καιρὸς ἐκεῖνος, ὅταν ἐναργέστερόν (γρ. ἐνεργέ-
 » στερόν) τι ὄνομα ἢ ἀπὸ Ποιήσεως, ἢ Διαλεκτικῆς, ἢ Ἱστορικῆς [δὲ]
 » χρῆσθαι... ἡ δὲ διοίκησις ἐκείνη, τὸ προεξηγήσασθαι, καὶ τοῖς
 » προταχθεῖσιν ἢ ἐπιφερόμένοις, οὔσι γνωρίμοις, ἀρχνίσαι τὴν
 » καινότητα τοῦ ὀνόματος, καὶ ὁμολογίᾳ χρῆσθαι τοῦ τὸ ῥῆμα ἐξ
 » ἄλλης ἰδέας λόγων εἶναι ». Διονυσ. Ἀλικαρν. Τέχνη. Κρ. I, σελ.
 384.

τῶν αὐτῶν ἤχων καὶ τύπων τὴν ἀδιάκοπον προσβολήν. Τόσον εἶναι δυσκολώτερον τοῦτο τὸ μέρος εἰς τὰς ἀτελεῖς καὶ ἀκανονίους γλώσσας, ὅσον καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐντελεῖς καὶ διὰ τὴν ποικιλίαν αὐτῶν γλυκυτάτας ἔσφαλαν πολλάκις καὶ αὐτοὶ οἱ δοκιμώτατοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταί, διὰ τὸ ὅποιον καὶ ἐκωμωδηθήσαν ἐπὶ σκηνῆς. Ὁ Ἀριστοφάνης ἀναφέρει εἰς τὸν Αἰσχύλον θῶδεκα σίχους, εἰς τοὺς ὁποίους ὑποθέτει εὐρισκόμενον πεντάκις τὸ ὄνομα ΚΟΠΟΣ, καὶ φωνάζει μὲ τὴν συνειθισμένην του ἀξειότητα,

ὦ Ζεῦ βασιλεῦ, τὸ χρῆμα τῶν ΚΟΠΩΝ ὅσον! (1)

Ἄλλοι Κωμικοὶ ἔπαιξαν τὸν Εὐριπίδην διὰ τὸν σιγματισμὸν, ἤγουν τὴν κλίσιν τὴν ὁποίαν ὁ εἰς ἄλλα πολλά Θαιμάσιος καὶ γλυκύτατος οὗτος ποιητὴς εἶχε νὰ μεταχειρίζεται τὸ σ σοιχείων. Ἀρκεῖ εἰς παράδειγμα τὸ πολυθρύλλητον αὐτοῦ,

Ἐσώσά σ', ὥς ἴσασιν Ἑλλήνων ὅσοι (2),

τὸ ὅποιον ἀηδιζει καὶ αὐτὴν τὴν ὄρασιν, ὅχι μόνον τὴν ἀκοήν. Ὁ Σοφοκλῆς εἶναι προσεκτικώτερος εἰς τὰ τοιαῦτα· καὶ ὁμῶς τοῦ ἔφυγε καὶ αὐτοῦ, καὶ τὸ παραδοξότερον, εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἐξαίρετους αὐτοῦ τραγωδίας, ὁ πολλὰ τραχὺς οὗτος σίχος,

Τυφλὸς Τά Τ' ὦτα, Τόν Τε νοῦν, Τά Τ' ὄμμα Τ' εἶ (3).

Τοιαῦτα κακῆς συνθέσεως παραδείγματα ἐμπόρου νὰ φέρω καὶ ἀπὸ λογογράφους (4), ἂν εἶχα τὸν καιρὸν· ἀλλ' ἀρκοῦσι

(1) Βατρ. 1278.

(2) Μηθ. 476.

(3) Οἰδ. Τύρ. 371.

(4) Ἀπαριθμεῖ πολλοὺς ἱστορικοὺς Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς (Περὶ συνθ. ὄνομ. δ', σελ. 30), καὶ μεταξὺ τούτων τὸν περιφημοὺς Πολύβιον, τῶν ὁποίων τὰς συντάξεις δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναγνώσῃ τις χωρὶς ἀηθίαν.

καὶ ταῦτα νὰ δειξῶσιν, ὅτι, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὰς ἐντελεῖς γλώσσας σφάλλουσι πολλάκις καὶ αὐτοὶ οἱ ἐνδοξότεροι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, πολλῆς μᾶλλον προσοχῆς χρειαν ἔχει ὅστις γράφει εἰς γλῶσσαν ἀτελῇ, καὶ μὲ σκοπὸν νὰ συνεργήσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν τελειώσιν τῆς. Δείχνουσι ἀκόμη εἰς τοὺς ὅσοι ἔχουν ὀφθαλμοὺς νὰ βλέπωσι τὰ δειγμένα, εἰς ποίαν δεινὴν ἄγνοιαν καὶ πλάνην εὐρίσκονται, ὅσοι διὰ τὴν ἀτέλειαν τῆς κοινῆς γλώσσης προτιμῶσι νὰ γράφωσι Ἑλληνικά, ἤγουν εἰς γλῶτταν, ἣτις ἔπαυσε πρὸ πολλοῦ νὰ λαλῇται, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν, καὶ ὅταν ἀκόμη ἔλαλειτο, ἦσαν τόσον ὀλίγοι οἱ γράφοντες καλῶς. Αὐτοὶ νομίζουν ὅτι νὰ γράφῃ τίς Ἑλληνικά, ἀρκεῖ νὰ συντάσῃ τὰ ῥήματα καὶ τὰς προθέσεις μὲ τὰς αὐτὰς ὀνομαστικὰς πτώσεις, μὲ τὰς ὁποίας τὰ ἐσύντασσαν οἱ παλαιοὶ, καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ λόγου κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς, καὶ τοῦτο μόνον φαντάζονται ὀρθόν καὶ ἀσολοικόν, ὅ,τι δὲν παραβαίνει τοὺς κανόνας τούτους, οὐδ' ἐσυλλογίσθησαν ποτὲ οὔτε σκέψιν οὐδεμίαν ἔκαμαν εἰς τὸ λεκτικὸν μέρος τῆς γλώσσης, ἤγουν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, καὶ μάλιστα τὴν εὐάρμοσον αὐτῶν θέσει καὶ τάξιν πρὸς ἄλληλα.

Ἀρκούμενοι λοιπὸν εἰς τὴν κατανόησιν τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀναγκαίαν εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, ἃς ἀφήσωμεν καὶ εἰς τοὺς φίλους τῆς ματαιοπονίας τὴν δόξαν νὰ συγγράφωσι καὶ νὰ στιχουργῶσι λόγους καὶ εἴχους, τοὺς ὁποίους κἀνεῖς ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, ἂν ἤρχετο πάλιν εἰς τὸν κόσμον, ν' ἀναγνώσῃ δὲν ἦτο δυνατόν χωρὶς νὰ φωνάξῃ τὸ « Δότε μοι λεκάνην », καὶ εἰς τοὺς φίλους τοῦ μακαρονισμοῦ τὴν τιμὴν νὰ σύγκλωθωσι τὰσύγκλωστα· καὶ ἃς καταγινώμεθα ὅλοι διέλου εἰς τὴν μετὰ λογισμοῦ διόρθωσιν τῆς κοινῆς τοῦ γένους γλώσσης, τῆς ὁποίας ἡ τελειώσις κρέμεται ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν τῶν νοημάτων,

ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων, καὶ ἀπὸ τὴν ἐντεχνον αὐτῶν σύνθεσιν καὶ συμπλοκὴν.

Ἀλλὰ τὰ νοήματα (πάλιν τὸ λέγω) ἀξιόλογα δὲν ἐμποροῦν νὰ ᾦναι, ἂν δὲν καταγίνωνται περισσότερον εἰς τὸ συμβουλευτικὸν παρὰ εἰς τὸ ἐγκωμιαστικὸν τῆς Ῥητορικῆς μέρος· τὴν σήμερον μάλιστα ὁπότεν καὶ τὸ γένος ἔχῃ χρεῖαν συμβουλῆς, διὰ νὰ μὴ ματαιώσῃ τὰς χρησὰς ἐλπίδας, τὰς ὁποίας μὲ παράδοξον ὁρμὴν καὶ προθυμίαν ἔδωκεν εἰς τοὺς φίλους τοῦ καλοῦ, καὶ οἱ λόγιοι τοῦ γένους ἄνδρες ᾗναι εἰς κατὰξασιν νὰ βοηθήσωσι τὴν πατρίδα μὲ τὴν συμβουλήν.

Ὅταν εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν προγόνων ἡμῶν ᾗτον ὁ λόγος περὶ σωτηρίας τῆς πατρίδος (καὶ ἐκκλησίαι περὶ τούτου πολ-
λάκις ἐσυναθροίζοντο), ἀφοῦ ἔκαμναν τὰς συνεθισμένας τότε Ξυσίας εἰς τοὺς Θεοὺς καὶ τὰς εὐχὰς των, ἐσηκόνετο ὁ Κήρυξ, καὶ ἔλεγε μεγαλοφώνως « Τίς ἀγορεύειν βούλεται; » Τὴν φωνὴν ταύτην ὅχι ὁ Κήρυξ, ἀλλ' αὐτὴ ἡ πατρίς μὲ τὸ στόμα τοῦ Κήρυκος τὴν ἐφώναζεν εἰς ὅλους τοὺς πολίτας· « Τίς ἀγο-
» ρεύειν βούλεται; » τέκνα μου, ἑτίς ἀπὸ σᾶς ἔχει φρόνησιν
» ἱκανὴν, καὶ ἀγάπην πρὸς ἐμὲ εἰλικρινῇ, διὰ νὰ συμβουλευσῇ
» τὰ κοινῶς εἰς ὅλους συμφέροντα; » Καὶ τότε ὅστις ᾗθελεν ἀπὸ
τοὺς πολίτας, ἐσυμβούλευεν ὅ,τι ἐγνώριζεν ὠφέλιμον εἰς τὴν
πατρίδα του. Ἀλλ' ἐὰν καὶ εὐτυχοῦσα τότε ἡ πατρίς, εἶχεν
ὅμως χρεῖαν συμβουλῆς ἀπὸ τὰ τέκνα της, τὸ βλέπετ' ὅλοι,
ἀπ' ἐμὲ νὰ τ' ἀκούσετε δὲν εἶναι χρεῖα, πόσον εἶναι τὴν σί-
μερον ἀναγκαιοτέρα ἢ συμβουλὴ εἰς τὴν πατρίδα. Ἀπὸ πολυ-
χρόνιον δουλείαν κατασπαραγμένη, ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων ἀπαι-
δευσίαν ἀσχημισμένη, ἴσχυσεν ὅμως νὰ σηκώσῃ ἀπὸ τῆς γῆς
ὀλίγον τὸ πληγωμένον της σῶμα, καὶ νὰ σταθῇ εἰς τοὺς
κλονουμένους αὐτῆς πόδας, ὅχι διὰ νὰ φωνάξῃ (καὶ ποῦ πλέον
ἔμεινεν ἰσχύς εἰς αὐτὴν νὰ φωνάξῃ;) ἀλλὰ μὲ συχνὰ κοπτο-

μένην ἀπὸ δάκρυα ταπεινὴν φωνήν, δείχνουσα πρὸς ὅλους
 ἡμᾶς τὰς πληγὰς τῆς, νὰ λέγῃ, « ὦ Τίς ἀγορεύειν βούλεται;
 » βλέπετε ὅλοι εἰς ποίαν ἐλκεϊνὴν ἀδοξίαν ἐκατήντησα ἐγὼ
 » τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν ἡ πατρίς. ὦ Τίς ἀγορεύειν βού-
 » λεται; τίς ἀπὸ σᾶς, ὦ τέκνα μου, εἶναι καλὸς νὰ εὕρῃ καὶ
 » νὰ συμβουλευέσῃ τὰ πρόσφορα μέσα νὰ ἐπιστρέψω πάλιν εἰς
 » τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν; » Οὐαί, καὶ μυριάκις οὐαί εἰς
 » ἐκεῖνον ἀπὸ τοὺς λογίους ἄνδρας τοῦ γένους, ὅστις δὲν ἀκούσῃ
 » τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ πατρίδος τὸ Φλιβερόν κάλεσμα τοῦτο,
 » ὦ Τίς ἀγορεύειν βούλεται; καὶ δὲν ἀποκριθῇ πάραυτα εἰς αὐτὸ,
 » Ἐγὼ, πατρίς μου, ἀγορεύειν βούλομαι. Οὐτ' ἐπιστήμην
 » ἔχω ἱκανὴν νὰ ἐρευνήσω καὶ νὰ καταλάβω τὸ βάθος ὅλον
 » τῶν πληγῶν σου, οὔτε δύναμιν ἀρκοῦσαν νὰ τὰς θεραπεύσω·
 » ἀλλ' ὅμως ὅ,τι ἐμπορῶ νὰ κάμω διὰ σέ, δυσυχεσάτη μου
 » πατρίς καὶ μήτηρ, εἰς σέ μετὰ χαρᾶς τὸ προσφέρω. Ἡ προσ-
 » φορά μου εἶναι πολλὰ μικρά, τὸ γνωρίζω· ἀλλ' εἶναι
 » ἀναγκαῖα ν' αὐξήσῃ τὸν σωρὸν τῶν καλῶν, ὅσα δύνα-
 » ται νὰ προσφέρωσιν εἰς σέ οἱ ἄλλοι μου ἀδελφοί, ἢ καὶ νὰ
 » μὲ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν κατασχύνῃν τοῦ μόνος ἐγὼ νὰ
 » φανῶ κωφὸς εἰς τὴν φωνὴν σου, μόνος ἐγὼ τυφλὸς εἰς τὰς
 » πληγὰς σου ». Τοσαύτη σήμερον εἶναι ἡ χρεία τοῦ συμβου-
 » λευτικοῦ μέρους τῆς Ῥητορικῆς εἰς ἡμᾶς, καὶ πλὴν ἀπὸ τοὺς
 » λογίους ἄνδρας ἄλλοι νὰ πληρώσωσι τὴν χρείαν ταύτην δὲν εἶναι
 » καλοί.

Χρήσιμον εἶναι βέβαια καὶ τὸ ἐγκωμιαστικόν· ἀλλ' ἔχει
 » χρείαν προσοχῆς τόσον περισσοτέρας ὅστις τὸ μεταχειρίζεται,
 » ὅσον κινδυνεύει νὰ κάμῃ ὅλον τὸ ἐναντίον τῆς Φελήσεώς του,
 » ἂν δὲν τὸ μεταχειρίζεται μὲ κρίσιν. Ἐάν, ὅστις ἀπὸ φθόνον, ἢ
 » ἀναισθησίαν, δὲν ἐπαινῇ τοὺς εὐεργέτας τοῦ γένους, ὁ δίκῃ
 » ὅλον τὸ γένος, ἐπεὶδὴ ἐμποδίζει τῶν εὐεργετῶν τὸν πληθυσμόν,

242 ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧ. ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

δὲν προξενεῖ μικροτέραν ἀδικίαν εἰς αὐτὸ, ὅστις τοὺς ἐπαινεῖ
ὑπέρμετρα. Τῶν χρεωστούμενων ἐπαίνων ἡ ἐξέρησις ἀναγκάζει
τὸν ἐργαζόμενον τὸ καλὸν νὰ φωνάζῃ,

Ἰση μοῖρα μένουντι, καὶ εἰ μᾶλα τις πολεμίζοι,
Ἐν δ' ἴῃ τιμῇ ἡμὲν κακὸς, ἡδὲ καὶ ἐσθλὸς (1).

Ὅταν πάλιν ἀσώτως καὶ χωρὶς κρίσιν δίδωνται, ἔξω ταύτης τῆς
φωνῆς, ἣν ὁ ἐπαινούμενος ἔχη νοῦν, πρέπει καὶ νὰ μισῇ τὸν
ἐπαινούντα, ἐπειδὴ ἐξοπλίζει κατ' αὐτοῦ τὸν φθόνον, ὅστις
ἀρπάζει τὴν ἀγαπητὴν τῆς ἀμετρίας πρόφασιν ταύτην, διὰ
νὰ στερήσῃ τὰ καλὰ καὶ ἀπὸ τὸν χρεωστούμενον εἰς αὐτὰ μέτριον
ἐπαινον.

Αἰνούμενοι γὰρ οἱ ἄγαθοὶ τρόπον τινὰ
Μισοῦσι τοὺς αἰνούντας, ἐὰν αἰνῶσ' ἄγαν (2).

Πρέπει λοιπὸν νὰ περιορίζεται τὸ Ἐγκωμιαστικὸν εἰς ὅρια στενὰ,
διὰ νὰ γίνεταί ἀληθῶς ὁ ἐπαινος ἀμοιβὴ πολῦτιμος καὶ ποθητὴ
εἰς τοὺς εὐεργέτας τοῦ γένους.

(1) ἱλιάδ. ι, 318.

(2) Εὐριπίδ. Ἰφιγ. Αὐλ. 979. Ἐλεγεν ἀσεῖος τις καὶ λόγιος Γαλάτης,
ὅτι τὸ πρᾶγμα τῶν ἐπαίνων ἐκατήντησεν εἰς τόσον, ὥστε ὁ φρόνιμος
ἄνθρωπος, προσευχόμενος πρέπει εἰς τὸ « Ῥύσει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονη-
» ροῦ » νὰ προσθέτῃ « Καὶ ἀπὸ ἐπαινέτου ». Εἶχε δίκαιον ὁ Γαλάτης·
καὶ τόσον περισσώτερον, ὅσον ὁ πονηρὸς εἶναι πλησίον σου, τὸν βλέ-
πεις, τὸν αἰσθάνεσαι, κατοικεῖ εἰς αὐτὴν σου τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν
ταράσσει μὲ πάθη, τὰ ὅποια δύνασαι νὰ πολεμήσῃς. Ἀλλὰ τὸν ἐπαινε-
την, τὸν ὅποιον πολλάκις χωρίζουν μακρὰν ἀπὸ σοῦ,

. μᾶλα πολλὰ μεταξὺ
Οὐρεὰ τε σκιοῦντα, Θάλασσά τε ἠχέεσσα,

πῶς ἔχεις νὰ τὸν φυλαχθῇς, πῶς νὰ τὸν ἀποφύγῃς, ἐὰν τοῦ ἔλθῃ εἰς
τὴν κεφαλὴν νὰ σέ θοξολογήσῃ;

Ἐξ ἐναντίας τοῦ Συμβουλευτικοῦ ἡ ἑκτασις εἶναι πολλὰ μεγάλη, ἐπειδὴ μᾶς λείπουντι ἔτι πολλὰ καὶ μεγάλα καλὰ. Ἐκείνους ἄλλους εἶναι καλὸς νὰ νοήσῃ καὶ νὰ φανερώσῃ εἰς τὸ γένος τὰ καλὰ ταῦτα; Ἐκείνους νὰ ἐξυπνίσῃ τὸ ἔθνος ὅλον, καὶ νὰ ζητήσῃ πάντων αὐτοῦ τῶν μελῶν τὴν συνδρομὴν καὶ βοήθειαν εἰς τὴν ἀπόκτησιν αὐτῶν παρὰ τοὺς λογίους ἄνδρας τοῦ ἔθνους; Παρ' αὐτοὺς ἄλλους δύναται νὰ πυρώσῃ καὶ νὰ πείσῃ τὰς ψυχὰς ὅλων ἡμῶν εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀρχαίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος δόξης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μᾶς ἐξεκύλισεν ἡ ἀπαιδευσίς;

Εἰς τοῦτο λοιπὸν κυρίως τῆς Ρητορικῆς τὸ μέρος πρέπει, καθὼς εἶπα, νὰ καταγίνωνται οἱ λόγοι ἄνδρες τοῦ γένους με ἀλήθειαν, με ἐλευθερίαν, με παρρησίαν, με ἐπιμονὴν καὶ ὑπομονὴν, καταφρονούντες καὶ τοὺς ψόγους τῶν ἀχρεϊσταίων συκοφαντῶν, καὶ τοὺς ἐπαίνους τοῦ ἀπαιδεύτου ὄχλου τῆς παρουσίας γενεᾶς, καὶ φανταζόμενοι, ὅσάκις λαμβάνουσιν εἰς χεῖρας τὸν κάλαμον, ὅτι ἔχουν ἔμπροσθεν αὐτῶν παροῦσαν, βλέπουσαν, αὐστηρῶς ἐξετάζουσαν τοὺς λόγους καὶ τοὺς λογισμοὺς των, τὴν ἐπερχομένην γενεάν, εἰς τὴν ὁποίαν μόνην ἀνήκει νὰ κρίνῃ ἀδεκάστως τοὺς κόπους των (I).

Ὅταν τὸ πραγματικὸν μέρος τῆς συμβουλῆς ἔχῃ τὸ βάρος τοῦ

(I) « Ἐπαινῶν μὲν γὰρ ἢ ψόγοι πάνυ πεφισμένοι, καὶ περισκευ-
 » μένοι, καὶ ἀσυκοφάντητοι, καὶ μετὰ ἀποδείξεων, καὶ ταχεῖς, καὶ
 » μὴ ἄκαιροι. . . Τὸ δ' ὅλον, ἐκείνου μοι μέμνησο (πολλὰκις γὰρ
 » τὸ αὐτὸ ἐρῶ), καὶ μὴ πρὸς τὸ παρὸν μόνον ὁρῶν γράψῃς, ὥς οἱ
 » νῦν ἐπαινέσονται σε, καὶ τιμῶσιν, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος αἰῶνος
 » ἐσοχασμένος, πρὸς τοὺς ἔπειτα μᾶλλον σύγγραψε, καὶ παρ' ἐκείνων
 » ἀπαιτεῖ τὸν μισθὸν τῆς γραφῆς, ὥς λέγεται καὶ περὶ σοῦ, Ἐκείνος
 » μέντοι ἐλεύθερος ἀνὴρ ἦν, καὶ παρρησίας μετ' αὐτοῦ, οὐδὲν κολακρευ-
 » τικόν, οὐδὲ δουλοπρεπές, ἀλλ' ἀλήθεια ἐπὶ πάνσι. Τοῦτ', εἰ σωφρο-
 » νοῖη τις, ὑπὲρ πάσης τῆς νῦν ἐλπίδας δεῖτο αὐτὸν, οὕτως ὀλιγοχρε-
 » νίους ὕψους ». Δουκίαν. ἐν τῷ πῶς δεῖ ἴσορ. συγγράμ. § 59-61.

244 ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧ. ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

καλοῦ χρυσοῦ, ἤγουν ἦναι τόσον ἀξιόλογον, ὥστε ν' ἀποβλέπη τὴν εὐδαιμονίαν καὶ δοῶν ὅλου τοῦ γένους, ἔμεινε πλέον εἰς τὸν συμβουλευόντα τὸ ἔργον τοῦ λεκτικοῦ, ἤγουν ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ πρέπουσα συνθήκη τῶν λέξεων· δύσκολα καὶ τὰ δύο (τὸ ὁμολογῶ) εἰς γλῶσσαν, ὁποῖα τὴν σήμερον εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ γένους, ἀλλ' ὅμως καὶ δυνατὰ, καὶ ἀπαραίτητα τοῦ λόγου καλλωπίσματα, ἐὰν θεῖης νὰ τὸν ἐμβάσης εἰς τῶν ἀπαιδευτῶν τὰς ψυχὰς, εἰς τοὺς ὁποίους μάλιστα εἶναι ἀναγκαῖα ἡ συμβουλή, ἐπειδὴ πολεμοῦνται οἱ ταλαίπωροι καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπαιδευσίαν, καὶ ἀπὸ τοὺς ὅσοι προθυμοῦνται νὰ τοὺς κατα-
πείσωσιν ὅτι ἡ παιδεία εἶναι πρᾶγμα ὀλέθριον.

Ἡ ἐκλογὴ τῶν λέξεων εὐκολύνεται πολὺ ἀπὸ τὴν ἐντελῆ εἰδήσιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης· εἰδήσιν τόσον ἀναγκαίαν τὴν σήμερον, ὅσον ἡ λαλουμένη κοινὴ γλῶσσα ἀναγκάζεται πολλάκις, διὰ τὴν πτωχείαν της, νὰ θανείζεται λέξεις ἀπ' ἐκείνης. Ἀλλ' ἐκείνη εἶναι πλουσιωτάτη ἀπὸ συνώνυμα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ ἐφυλάχθησαν εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, δὲν εἶναι ὅμως εἰς ὅλους γνωστὰ, διότι κἀνὲν ἀκόμη λεξικόν δὲν τὰς ἐσυνάθροισεν ὅλας, καὶ ἄλλα χωρὶς δυσκολίαν ἐμπορεῖ τις νὰ ἐμβάσῃ εἰς αὐτήν, ὅν προσέχῃ, ὡς προεῖπα, νὰ τὰ θέτῃ εἰς τοιοῦτον τόπον, ὥστε νὰ ἐξηγῶνται τρόπον τινὰ ἀπὸ τὰς γειτονευούσας λέξεις, καὶ νὰ μὴ γεννῶσιν ἄκριτον μακαρονισμόν, ὅστις δὲν εὐχαρισεῖ οὔτε τὸν ἀπαιδευτὸν, διότι ἀκούει γλῶσσαν ἀκατάληπτον εἰς αὐτὸν, οὔτε τὸν πεπαιδευμένον, διότι ἀποστρέφεται τὴν ἄνοσον συμπλοκὴν δύο γλωσσῶν, τὰς ὁποίας γνωρίζει, ἀλλὰ δὲν ἐπρόσμενε ν' ἀκούσῃ βωμολοχικῶς συγκολλημένας.

Ἀπὸ πολλὰς συνωνύμους λέξεις νὰ ζητῇ τις ἐπιπόνως τὴν ἀσαφεσέραν εἰς τοὺς περισσοτέρους, σιμὰ τῆς ἀκρισίας (1)

(1) Ἐγνώρισα νέον ὁμογενῆ, νεφερμένον ἀπὸ τῶν Γραμματικῶν

εἶναι καὶ μεγάλη ἀδικία· ἐπειδὴ διὰ τῶν περισσοτέρων κυρίως τὴν παιδευσιν γράφονται καὶ εἰς τὸν τύπον δίδονται τὰ βιβλία. Αὐτοὶ πληρόνουσι τὴν δαπάνην τοῦ τύπου ἀγοράζοντες τὰ τυπωμένα· καὶ ἔχουν μέγα δίκαιον, ὅσῳκίς δὲν εὐρίσκουσιν εἰς τὸ βιβλίον ἀνταξίαν τῆς δαπάνης ὠφέλειαν, νὰ μέμψωνται τὸν συγγραφέα, ὡς προνοητὴν τοῦ ἰδίου κέρδους πλεον παρὰ τοῦ κοινου συμφέροντος.

Ἀλλὰ πάλιν, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τις τοὺς ἀπαιδεύτους, νὰ χυδαίῃ τὸσον τὸν λόγον του, ὥστε νὰ γίνεταί ἀκδέστατος εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν πεπαιδευμένων, οὐδὲ τοῦτο δίκαιον εἶναι. Βέβαια εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, καὶ ἐξαιρέτως σήμερον εἰς τοὺς Γραικοὺς, τῶν πεπαιδευμένων ὁ ἀριθμὸς εἶναι κατὰ δυστυχίαν πολλὰ ὀλίγος παραβαλλόμενος πρὸς τοὺς ἀπαιδεύτους· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ καταφρονῶνται παντάπασι διὰ ταύτην τὴν ὀλιγότητα ἀπὸ τὸν γράφοντα, ὅταν γράφῃ μάλιστα περὶ πραγμάτων, τὰ ὅποια εἶναι χρήσιμα καὶ εἰς αὐτοὺς (1).

τὰ σχολεῖα, ὅστις μοῦ ἐξάλιζε συχνὰ τὴν κεφαλὴν με φρικωδέστατους μακαρονισμοῦς, εἰς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦτο καὶ τὸ « Ὁ καιρὸς δὲν μοι » τὸ ἐπιτρέπει ». Τὸν ἠρώτησα μίαν ἡμέραν, ἐάν ἐνόμιζεν ὅτι τὸ « Συγχωρεῖ » εἶναι Ἀρχαϊκὴ λέξις. Ἐγέλασε πολὺ εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἐρώτησιν ὁ νέος, δὲν ἐξεύρω εἴτε διὰ τὴν ἀκρισίαν του, εἴτε διὰ τὴν ἰδικήν μου ἀναισθησίαν.

(1) « Εἰσὶ μὲν οὖν ἴσως ἐλάττους οἱ τοιοῦτοι τῶν ἑτέρων, μᾶλλον »
 « δὲ πολλοσὺν ἐκείνων μέρος, καὶ τοῦτο οὐθεὶς ἀγνοεῖ· οὐ μὲν κατα- »
 « φρονεῖσθαί γε διὰ ταῦτα ἄξιοι. Ὁ μὲν οὖν τῶν ὀλίγων καὶ εὐπαι- »
 « δεύτων στοχαζόμενος λόγος οὐκ ἔσται τῷ φαύλῳ καὶ ἀμαθεῖ πλήθει »
 « πιθανός· ὁ δὲ τοῖς πολλοῖς καὶ ἰδιώταις ἀρέσκειν ἄξιον καταφρο- »
 « νηθῆσεται πρὸς τῶν χαριεστέρων· ὁ δ' ἀμφοτέρω τάκροατήρια πείθειν »
 « ζητῶν ἥττον ἀποτεύξεταί τοῦ τέλους. Ἐστὶ δὲ οὗτος ὁ μεμιγμένος »
 « ἐξ ἀμφοτέρων τῶν χαρακτήρων. Διὰ ταῦτα ἐγὼ τὴν οὕτως κατ- »
 « εσκευασμένην λέξιν μετριωτάτην εἶναι τῶν ἄλλων νυνόμικα· καὶ τῷ »

Ὅτι δὲν εἶναι ὀλιγωτέρα ἡ ἀηδία, τὴν ὁποίαν προξενεῖ εἰς τὸν ἀναγινώσκοντα ἢ ἀκούοντα ἢ ἄτεχνος τῶν λέξεων συνάρμοσις ἐδείχθη καὶ ἀπὸ τὰ προειρημένα (1) ἱκανῶς, καὶ δὲν εἶναι περιττὸν νὰ εἴπω καὶ πάλιν, ὅτι ἡ ἄτεχνος σύνθεσις εἶναι καλὴ νὰ ἀμαυρώσῃ καὶ τῶν ἀξιολόγων νοημάτων καὶ τῶν καταλλήλων εἰς αὐτὰ λέξεων τὸ κάλλος, καθὼς ἐξεναντίας, ὅταν ᾖναι τεχνικὴ, δύναται νὰ σκεπάσῃ καὶ αὐτῶν τῶν εὐτελῶν νοημάτων καὶ λέξεων τὴν ἀσχημίαν. Ταύτην τὴν διάφορον τῆς συνδήκης δύναμιν εὐφύεσθαι νὰ παραστήσω εἶναι ἀδύνατον, ἀφ' ὅτι τὴν ἐπαράστησεν ὁ Διονύσιος. « Ἡ σύνθεσις (λέγει) ἔχει δύναμιν μεγαλητέραν παρὰ τὴν ἐκλογὴν· καὶ δὲν ἀμαρτάνει νομίζω ὅστις τὴν παρομοιάσῃ μὲ τὴν Ἀθηναίαν τοῦ Ὀμήρου. Καθὼς ἐκείνη τὰν αὐτὸν Ὀδυσσεά ἐγγίξουσα μὲ τὴν αὐτὴν ῥάβδον, ἄλλοτε τὸν ἔκαμνε νὰ φαίνεται ξαρωμένος, μικρὸς, ἄσχημος, ὅμοιος ψωμοζύτου γέρον, ἄλλοτε πάλιν μεγάλος, παχὺς, εὐμορφος, καὶ τὴν κεφαλὴν μὲ κόμην λαμπράν το-

» λόγων τοὺτους μάλιστα ἀποδέχομαι τοὺς πεφηνότας ἐκατέρων τῶν
 » χαρακτηρῶν τὰς ὑπερβολάς. Εἰρηκῶς δὲ κατ' ἀρχάς, ὅτι μοι δο-
 » κοῦσιν Ἰσοκράτης τε καὶ Πλάτων κράτις τῶν ἄλλων ἐπιτετηθευκῆναι
 » τοῦτο τὸ γένος τοῦ χαρακτηρῶς, καὶ προαγαγεῖν μὲν αὐτὸ ἐπὶ
 » μήκιστον, οὐ μὴν καὶ τελειῶσαι· ὅσα δ' ἐνέλιπεν ἐκείνων ἐκάτερος,
 » ταῦτα Δημοσθένης ἐξεργασμένον ἐπιδείξειν ὑποσχόμενος, ἐπὶ τοῦτ'
 » ἤδη πορεύσομαι. κ. τ. λ. ». Διονυσ. Ἀλικαρν. περὶ τῆς λεκτικῆς
 Δημοσθέν. δεινότη. 15 καὶ 16. Ἄρα ἡ ἀληθινὴ ῥητορικὴ τότε φθάνει
 εἰς τὴν τελείαν τῆς ἀκμῆς, ὅταν τελειωθῇ καὶ τὸ πραγματικὸν καὶ τὸ
 λεκτικὸν μέρος τῆς γλώσσης, ἡγουν ὅταν ὁ γράφων γράφῃ περὶ τῶν
 συμφερόντων εἰς τοὺς συμπολίτας του, καὶ μεταχειρίζεται λέξεις
 ἀρμοζούσας εἰς τὰ λεγόμενα, καὶ τοιαύτας ὥς νὰ τὰς καταλαμβάνω-
 σιν οἱ συμπολίται του, ἂν ὅχι ὅλοι ὅλως κατὰ μίαν ἐκάστην, ὅλοι
 ὅμως τὴν ἀηλουμένην ἀπ' αὐτὰς συμβουλήν, καὶ τέλος, τὰς συμπλήρῃ
 εἰς τρόπον ὥς νὰ ἡδύνῃ τοὺς ἀκούοντας.

(1) Σελ. 237-239.

» λισμένος, παρόμοια καὶ ἡ σύνθεσις, μὲ τὰς αὐτὰς λέξεις,
 » ποτὲ μὲν δείχνει ἄμορφα, πτωχά, καὶ ταπεινά τὰ νοήματα,
 » ποτὲ δὲ εὐμορφα, πλούσια καὶ ὑψηλά. Καὶ εἰς τοῦτο μάλιστα
 » διαφέρει ποιητὴς ἀπὸ ποιητῆν, καὶ ρήτωρ ἀπὸ ρήτορα, νὰ
 » συμπλέκη μίαν μὲ τὴν ἄλλην ἐπιδέξια τὰς λέξεις (1) ».

Δὲν μοῦ ἔλειπαν, ἂν εἶχα καιρὸν, καθὼς ὁ Διονύσιος ἔφερεν
 ὀλίγα τινὰ παραδείγματα κακῆς συνθέσεως ἀπὸ τοὺς παλαιούς,
 νὰ φέρω ἄλλα ἀναρίθμητα ἀπὸ τὰ σήμερον ἐκδιδόμενα βιβλία
 εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκονται καὶ
 τοιαῦτα, ὅπου δὲν ἀριθμοῦνται αἱ κακοσύνθετοι περίοδοι μὲ
 τὰ δάκτυλα, ἀλλ' εἶναι ἀπαρχῆς μέχρι τέλους ὅλον τὸ σύγ-
 γραμμα ἄγριον καὶ τερατῶδες ὕφασμα, ἄξιον νὰ κατασπαράξῃ
 καὶ τὴν πλέον ἀναίσθητον ἀκοήν. Μηδὲ, ἂν τὰ ἔφερα, εἶχε
 κανεὶς δίκαιον νὰ μὲ ὑποπτευθῇ ὡς σκοπὸν ἔχοντα νὰ κατ-
 ηγορήσω κανένα. Τῆς συνθέσεως, ἥ μᾶλλον εἰπεῖν τοῦ γρά-

(1) « Μείζονα ἰσχὺν ἔχει τῆς ἐκλογῆς ἡ σύνθεσις. Καὶ μοι δοκεῖ
 » τις οὐκ ἂν ἁμαρτάνειν εἰκάσας αὐτὴν τῇ Ὀμηρικῇ Ἀθηνᾶ. Ἐκείνη τε
 » γὰρ τὸν Ὀδυσσεά, τὸν αὐτὸν ὄντα, ἄλλοτε ἄλλον ἐποίηε φαίνεσθαι,
 » τοτὲ μὲν ῥυσὸν, καὶ μικρὸν, καὶ αἰσχρὸν, καὶ [Ὀδυσσ. π', 209,
 275],

Πτωχῷ λευγαλέῳ ἐνελίγιον, ἠδὲ γέροντι,

» τοτὲ δὲ τῇ αὐτῇ ῥάβδῳ πάλιν ἐφαψαμένη [Ὀδυσσ. ζ', 230],

Μείζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσουα θῆκεν ἰδίσθαι,

..... καὶ δὲ κάρητος

Οὐλας ἦκε κόμας ὑακινθίνῳ ἀνθεὶ ὁμοίας·

» αὕτη τε, τὰ αὐτὰ λαμβάνουσα ὀνόματα, τοτὲ μὲν ἄμορφα καὶ
 » πτωχὰ καὶ ταπεινά ποιεῖ φαίνεσθαι τὰ νοήματα, τοτὲ δὲ ὑψηλά καὶ
 » πλούσια καὶ ἄθρᾶ καὶ καλὰ καὶ τούτῳ μάλιστα διαλλάττει ποιητὴς
 » τε ποιητοῦ, καὶ ρήτωρ ρήτορος, τῇ συντιθέναι δεξιῶς τὰ ὀνόματα ».
 Διον. Ἀλικαρν. Περὶ συνθέσ. ὀνοματ. § 4, σελ. 28.

φειν ἡ τέχνη εἶναι εἰς ἡμᾶς ἀκόμη πρᾶγμα νέον· καὶ τόσον ἀδικον ἦθελεν εἶσθαι νὰ ζητῇ τίς πράγματος νεοφανοῦς τελειότητα, ὅσον καὶ ἀν' ἐπρόσμενε καρποὺς ὠρίμους ἀπὸ τῆς ἀνοιξέως τὰς πρώτας ἐξανθήσεις. Μόνος ἐκεῖνος εἶναι ἄξιος κατηγορίας, εἰάν τις, ἄτυχος καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων, ἄτυχος καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτῶν, τόσον ἦτο μακράν νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀτυχίαν του, ὥς καὶ νὰ φαντάζεται ὅτι ἔχει τὴν εὐγλωττίαν τοῦ Νέστορος,

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ρέειν αὐδῇ.

Ἀλλὰ τοὺς τοιοῦτους, ἂν κατὰ δυσυχίαν εὐρίσκεται τοιοῦτος σκληροτραχήλος μακαρονιστῆς, καὶ ἄσπλαγχνος ὠτομάσιξ, ἀρκετὸν εἶναι νὰ τοὺς ἐνθυμίσῃ τίς ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Σατυρικὸς τῆς Γαλλίας ποιητῆς,

Un sot en écrivant fait tout avec plaisir,
Χαρὰν αἰσθάνετ' ὁ μωρὸς πολλὴν εἰς ὅσα γράφει.

Τῆς συνθέσεως τὴν δύναμιν τὴν ἐκατάλαβαν μάλιστα οἱ παλαιοί, ὡς λέγει ὁ κριτικώτατος Διονύσιος, καὶ καθὼς εὐκόλον εἶναι νὰ τὸ πληροφορηθῇ, ὅς τις μὲ προσοχὴν ἀναγινώσκει τὰ ποιήματα ἢ συγγράμματα τῶν παλαιῶν. Αὐτοὶ παρετήρησαν, ὅτι πρέπει φυσικὰ νὰ συμβαίῃ καὶ εἰς τὴν ἀκοήν, ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὰς ἄλλας αἰσθήσεις· καὶ καθὼς εἰς τὴν ὄρασιν δὲν εἶναι ἀδιάφορος πᾶσα μίξις χρωμάτων, οὐδ' εἰς τὴν γεῦσιν πᾶσα σύγκρατις χυμῶν, ὁμοίως εἶναι καὶ σύνθεσις λέξεων εὐάρεστος εἰς τὸν ἀκούοντα, καὶ πάλιν ἄλλη, τὴν ὁποίαν ἀποσρέφεται μὲ δυσαρέστησιν ἡ ἀκοή.

Ἀλλ' ἡ σύνθεσις αὕτη, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Ῥητορικὴ τέχνη, διὰ νὰ περικλείεται εἰς τὰ ὅρια τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος, πρέπει, ὡς τὸ εἶπα καταρχάς, νὰ ὀδηγῇται ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν,

ἔχουν τόσῃ μόνῃ ἡδονῇ πρέπει νὰ προξενῇ εἰς τὸν ἀκούοντα, ὅσης εἶναι χρεῖα διὰ νὰ τὸν πείσῃ νὰ δεχθῇ τοὺς εἰς ὠφέλειαν αὐτοῦ ἀποδλέποντας λόγους, καί, νὰ εἴπω οὕτω, νὰ τὸν κάμῃ μὲ ἀπάτην εὐδαίμονα. Μηδὲ πρέπει ὁ Ῥήτωρ νὰ μιμῆται τὸν κακὸν ζωγράφον, ὅστις διασρέφει τὴν κρίσιν τῶν θεατῶν, μὲ τὰς αἰσχροῦς ἢ φορτικὰς εἰκόνας, ἢ τὸν περιέργον μάγειρον, ὁ ὁποῖος ἀφανίζει τὴν ὑγείαν μὲ τὴν πολυποικίλον καὶ ὀδυρεῖαν σύγκρασιν τῶν ἀρτυμάτων.

Διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς αὐτοὺς ὅλοι ἐξίσου δὲν εὐδοκίμησαν εἰς τοῦτο τῆς Ῥητορικῆς τὸ μέρος, τὴν σύνθεσιν λέγω τῶν λέξεων· ἀλλ' ἐπλησίασαν εἰς αὐτὸ ἄλλος ὀλιγώτερον, ἄλλος περισσότερον, κατὰ τὸ μέτρον ἕκαστος τῆς ἰδίας του γνώσεως καὶ ἀρετῆς, καὶ τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραφε· καὶ ὀλιγώτατοι ἐκτύπησαν εἰς αὐτὸν τὸν σκοπόν. Τόσον εἶναι δύσκολον νὰ γνωρίσῃ τίς τὰ ὅρια, ἕως ὅπου πρέπει νὰ σταθῇ. Εἰς ἀπὸ τοὺς πολλὰ εὐδοκίμησαντας εἰς τοῦτο, κατὰ τοῦ Διονυσίου τὴν σημειωθείσαν ἀνωτέρω κρίσιν (1), εἶναι ὁ Ῥήτωρ Ἰσοκράτης, περὶ τοῦ ὁποίου τῆς ἐκδόσεως καιρὸς εἶναι νὰ λαλήσω. Ἀλλ', ἐπειδὴ εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ μετεχειρίσθη ἐν ἀντίγραφον παλαιόν, πρέπει πρῶτον νὰ κοινωνήσω εἰς τὸ γένος πρᾶγμα πολλῆς προσοχῆς καὶ μεγάλης φροντίδος ἄξιον περὶ ὅλων ἀπλῶς τῶν Ἑλληνικῶν ἀντιγράφων, διὰ νὰ μὴν ἀναγκασθῶ μετέπειτα νὰ διακόψω τὸν περὶ τῆς ἐκδόσεως λόγον μὲ πολλὰ μακρὰν παρέκβασιν.

Τῶν πολλῶν τῆς βαρβαρώσεως τῶν ἐθνῶν δυστυχιῶν εἶναι καὶ τὸ, ὅχι μόνον νὰ μὴν αἰσθάνωνται λύπην δι' ὅσα ἔχασαν, ἀλλὰ μηδ' ἐκείνων πλέον τὴν ἀξίαν νὰ γνωρίζωσιν, ἐὰν ἔμειναν ἀκόμη εἰς αὐτὰ μικρὰ λείψανα καλῶν, καὶ νὰ τὰρίνωσι καθ-

(1) Σελ. 245.

ημέραν ἀπὸ τὰς χειράς των, διὰ νὰ πλουτίῳσι τοὺς ξένους μετὰ τὴν αὐξήσιν τῆς ἰδίας των πτωχείας.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ Χριστοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν κατεφέρθη εἰς τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἡ τελευταία πληγὴ, ἡ Ἰταλία ἦτον εἰς σχεδὸν ἀπαραίλακτον κατάσασιν, εἰς ὁποίαν εὐρίσκεται σήμερον ἡ Ἑλλὰς· ἤγουν νεκρωμένη πρὸ πολλοῦ διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ῥωμαίων, καὶ τὴν καταδρομὴν πολλῶν βαρβάρων ἐθνῶν, ἤρχισε νὰ ἐξυπνίζεται ἀπὸ τὸν βαθὺν αὐτῆς λήθαργον, καὶ νὰ ζητῇ πανταχόθεν θεραπείαν εἰς τὰς πληγὰς τῆς. Ἀπ' ὅσα φάρμακα μετεχειρίσθη εἰς τὴν πολυχρόνιον αὐτῆς ἀρρώσκειαν δρασικώτερον χωρὶς ἀμφιβολίαν ἐχρημάτισε νὰ συναθροίσῃ τὰ παλαιὰ τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἀντίγραφα, νὰ τὰ μελετήσῃ, καὶ νὰ τὰ δημοσιεύσῃ διὰ τῆς τυπογραφικῆς τέχνης, ἥτις ἐγεννήθη περὶ τὰ μέσα τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος.

Ὀλίγους χρόνους πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν εὐθὺς πολλοὶ λόγιοι τοῦ γένους ἄνδρες, προφῆται, ἢ καὶ μάρτυρες αὐτόπται, τῆς πτώσεως τῆς ἰδίας των πατρίδος, ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, φέροντες ἐντάμναι καὶ τὰ βιβλία των, τὰ ὅποια, μετὰ τὴν ἀποδίωσιν αὐτῶν, ἔμειναν εἰς τῶν ἄλλογενῶν Εὐρωπαίων τὰς βιβλιοθήκας. Ἐξω τούτων, καὶ τὸ κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν κυβερνῶν τὴν Φλωρεντινὴν δημοκρατίαν περίφημον γένος τῶν Μεδίκων ἐπεμψε καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐξεπέμψας ἀνθρώπους, διὰ ν' ἀγοράζωσιν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἀντίγραφα. Τούτους ἐμιμήθησαν ἔπειτα ἄλλοι, καὶ ἡγεμόνες, καὶ ἰδιῶται, καὶ δὲν ἔπαυσαν μέχρι τῆς σήμερον νὰ συναθροίζωσι μὲ τὴν ἐπιμέλειαν, μ' ὅσων ἡμεῖς τὰ σκορπίζομεν ἀμέλειαν, τῆς Ἑλλάδος τὰ ἀντίγραφα, ἕως αὐτὴν ἐχύμνωσαν

σχεδὸν ἀπ' ὅλα τῆς ἀρχαίας αὐτῆς δοῆς τὰ μαρτύρια καὶ λείψανα.

Μέχρι τούτου τὸ πρᾶγμα, ἂν καὶ λύπης καὶ πολλῆς αἰσχύνῃς ἄξιον εἰς τοὺς Γραικοὺς, εἶχε καὶ τινὰ παρηγορίαν, καί, ἀντὶ τῆς φθονήσωμεν τοὺς πλουτισθέντας ἀπὸ τὴν ἀγνωσίαν ἡμῶν ἀλλογενεῖς, πρέπει τρόπον τινὰ καὶ νὰ τοὺς γνωρίζωμεν χάριν· ἐπειδὴ ἔσωσαν τὰς ἀποδείξεις τῆς προγονικῆς ἡμῶν δοῆς, τὰς ὁποίας ἐνδεχόμενον ἦτο ν' ἀφανίσωμεν ὁλότελα, ἐὰν ἔμεναν εἰς ἡμᾶς. Ναί! χάριν πρέπει νὰ τοὺς γνωρίζωμεν, δι' ὅσα μέχρι τῆς σήμερον ἐπῆρυν, ὅχι σανικῶς ἡμῶν, ἀλλ' ἀγοράζοντες, ὡς σοφοί, σοφῶν ἀνδρῶν πονήματα ἀπὸ χειρὸς ἀναξίων ἀνθρώπων νὰ τὰ κρατῶσιν.

Ἡ χάρις ὁμῶς ἕως τούτου. Εἰς δὲ τὸ ἐξῆς, ἐὰν εἰς αὐτοὺς ἦναι συγχωρημένον ἀκόμη νὰ μᾶς δελεάζωσι μὲ ἀργύριον, διότι ἰσχυρογνωμόνως ἐπιμένουσιν εἰς τὴν περὶ ἡμῶν κακὴν ὑπόληψιν τῆς βαρβαρότητος, εἰς ἡμᾶς εἶναι ἐλεεινὴ κατασχύνῃ νὰ μὴ τοὺς πισῶσωμεν, ὅτι ὁ καιρὸς τῆς βαρβαρότητος ἡμῶν ἐπέρασε, μηδὲ θελεῖ πλέον ἐπιστρέφειν. Καὶ ἀναντιρρήτον τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν πίστιν ἔποιαν ἄλλην, ἢ ἀπόδειξιν, εἶναι δυνατόν νὰ δώσωμεν εἰς αὐτοὺς, πῶς ἄλλως ἐμποροῦμεν νὰ κλείσωμεν τὰ στόματα τῶν κατηγορῶν τοῦ γένους, ἂν δὲν τοὺς πληροφορήσωμεν μὲ σταθεράν καὶ ἀμετακίνητον ἀπόφασιν ὅτι οὔτε χαρίζομεν, οὔτε πωλῶμεν πλέον τὰ προγονικὰ κτήματα;

Τὴν γῆν φαντάζομ' ὅτι βλέπω σχιζομένην νὰ μὲ καταπῇ διηγούμενος, καὶ παρὰ τὴν κοινὴν τοῦ γένους ἐντροπὴν ἄλλο δὲν μ' ἀναγκάζει νὰ διηγηθῶ ὅσιν ἀγανάκτησιν ἔδοκίμασα, ὅταν ὅχι πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνέγνωσα εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ φιλολογικὰς τῶν Γάλλων ἐφημερίδας τὰ ἐξῆς (1). « Ἰδοὺ ὁ κατὰ-

(1) Voici le catalogue des manuscrits que M. Clarke a rapportés de Patmos, de Naxos, et d'autres endroits de la

» λογος τῶν Ἑλληνικῶν ἀντιγράφων, ὅσα ἔφερον [εἰς τὸ Λον-
 » δῖνον] ὁ Κλάρκιος ἀπὸ τὴν Πάτμον, Νάξον, καὶ ἄλλους
 » τόπους τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τὴν Πάτμον, Α', τὰ ἅπαντα
 » τοῦ Πλάτωνος, βιβλίον πρῶτον μῆκους, γραμμένον κάλ-
 » λιστα εἰς Περγαμηνὸν χάρτην, μὲ σχόλια εἰς μικρά κεφαλαῖα
 » γράμματα. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐγράφη κατὰ τὸ ἑξακισχίλιο-
 » σὸν τετρακοσιοστὸν τέταρτον ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἐπὶ

Grèce. De Patmos : 1° Les œuvres de Platon, in-folio, vélin, très-belle écriture. Les scholies en petites capitales... ce livre a été transcrit... l'an 6404 du monde, sous le règne de Léon, fils de Basile; 2° un lexicon de S. Cyrille d'Alexandrie; 3° des poésies grecques, accompagnées d'anciennes notes de musique grecque; 4° deux *dito*; 5° les œuvres de Grégoire de Nazianze. Du mont Athos: 1° les oraisons de Démosthènes; 2° les œuvres des dix orateurs Athéniens, dont quelques-uns nous sont inconnus. Il est bon d'observer que le Platon, que le professeur Porson appelle un monument de littérature, est le manuscrit grec le plus vieux qu'il y ait au monde avec une date précise. Dorville (sur *Chariton*, pag. 49 et 50) avait un Euclide plus ancien d'un an; et Montfaucon (*Paléographie*, pag. 42) parle d'un manuscrit grec plus vieux de six ans, qu'il dit avoir vu; mais ces deux manuscrits ont disparu. Le professeur Porson a mis beaucoup de temps et de soins à copier les scholies; il a découvert par ce moyen des passages de pièces de théâtre grecques et de poètes qui sont perdus. Ἰδε τὸν Μηνύτορα τῆς 25 Φεβρουαρίου 1803 (Moniteur 25 Février 1803) καὶ τὴν Ἐγκυκλοπαιδικὴν Ἀποθήκην τοῦ αὐτοῦ ἔτους (Magasin Encyclopédique, Tom. V, pag. 367). Εἰς ταύτην μάλιστα θέλει εὑρεῖν ὁ ἀναγνώστης καὶ ἄλλα πολλὰ ἀντίγραφα, ἀγγελίας, σκεῦη, λήθους τιμίους, καὶ τὰ τοιαῦτα, μετακομισθέντα ἀπὸ τῆν Ἑλλάδα εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ τὰ ὅποια χάριν συντομίας παρατρέχω.

» τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Βασιλείου. Β', Λεξικὸν τοῦ
 » ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Γ', Ποιήματα Ἑλληνικὰ μὲ
 » σημεῖα μουσικῆς Ἑλληνικῆς παλαιά. Δ', Δύο ἕτερα ἀντίγραφα
 » παρόμοια. Ε', Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ τὰ ἅπαντα. Ἀπὸ
 » τὸ ὅρος τοῦ Ἀθωνος. Α', Λόγους Δημοσθένους. Β', Λόγους
 » τῶν δέκα ῥητόρων τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τινὲς
 » μᾶς εἶναι ἀκόμη ἄγνωστοι. Παρατηρήσεως ἄξιον εἶναι, ὅτι
 » ὁ Πλάτων τῆς Πάτμου, τὸν ὁποῖον ὁ διδάσκαλος Πόρσων
 » ὀνομάζει Μνημεῖον τῆς φιλολογίας, εἶναι τὸ ἀρχαιότερον
 » Ἑλληνικὸν ἀντίγραφον ἀπ' ὅσα εὐρίσκονται εἰς τὸν κόσμον
 » μὲ διωρισμένην ἀκριβῆ χρονολογίαν σημείωσιν. Ὁ Δορβίλλος
 » (Σημειώσ. εἰς τὸν Χαρίτων. σελ. 49 καὶ 50) εἶχεν ἀντί-
 » γραφον Εὐκλείδου παλαιότερον ἢ ἔτος τοῦ Πλατωνικοῦ τοῦ-
 » του τῆς Πάτμου ἀντιγράφου, καὶ ὁ Μοντεφαλκῶνιος (Πα-
 » λαιογραφ. σελ. 42) ἐγνώρισεν ἄλλο γραμμένον ἐξ ἑτη
 » ἀρχήτερα· ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ταῦτα ἀντίγραφα ἠφανίσθησαν.
 » Ὁ διδάσκαλος Πόρσων ἀντέγραψε μὲ ἐπιμέλειαν καὶ κόπον
 » πολὺν τὰ σχόλια, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνεκάλυψε πολλὰς δραμά-
 » των Ἑλληνικῶν, καὶ ποιητῶν ἄλλων, ἀφανισμένων ἀπὸ τὸν
 » χρόνον, μαρτυρίας ».

Ἐποῖος ἀπὸ τοὺς ἀναγινώσκοντας ταῦτα νοῦν ἔχοντας Γραι-
 κοὺς δὲν θέλει αἰσθανθῆναι τὴν αὐτὴν ἐντροπὴν, τὴν αὐτὴν ἀγα-
 νάκτησιν καὶ θλίψιν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνθη ἐγὼ; Τίς δὲν θέλει
 κλαύσειν καὶ τῆς πατρίδος του τὴν δυστυχίαν, καὶ τῶν ὀλίγων
 ἐκείνων τὴν ἀνοησίαν, ὅσοι προθυμοῦνται δὲν ἐξευρῶ διὰ ποίαν
 ὀργὴν Θεοῦ, νὰ τὴν καταποντίσωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀπὸ τὴν
 ὁποίαν μόλις ἤρχισε νὰ σηκῶναι τὴν κεφαλὴν ἀπαιδευσίαν; Εἰς
 ἀπὸ τοὺς καταποντιστάς τούτους δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀποῦ
 μᾶς ἔλεγε μὲ χηνώδη τῶν φρενῶν ἀπλότητα, ὅτι εἰς τὴν Ἑλ-
 λάδα σήμερον τὸ μόνον ἀναγκαῖον μάθημα εἶναι τὰ ΚΑΛΑ

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ (1), ὡς νὰ ἦτο δυνατόν νὰ εὐρίσκωνται, ἢ νὰ εὐρέθησαν ποτέ, εἰς κανέν ἐθνός ἢ μέρος κόσμου, καλὰ γραμ-

(1) Ὁ καταποντιστής οὗτος, ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς κατηγόρους τῶν Γραικῶν ν' ἀνοίξωσι πάλιν τὰ εἴδη, δὲν εἶναι Γραικός, ἢ, ἂν ἦναι, ἐπροτίμησε νὰ ἐκπονομασθῇ ψευδωνύμως γέννημα τῆς Καππαδοκίας, ὡς πληροφορημένος, ὅτι παρὰ Καππαδοκίην κἀνεὶς ἄλλος δὲν ἐμελλε νὰ φθάσῃ εἰς τόσῃ ἀναισθησίαν, ὥς νὰ σοχάζεται ὅλης τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τὰς Ἀκαδημίας ὡς διδασκαλεῖα ἀθείας. Ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴ δὲν εἶναι μηδὲ χριστιανός· ἐπειδὴ μὲ πρόσχημα Θεοσεβείας ἀσεβεῖ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς κοινὴν μητέρα, εἶναι τὸ γένος προσκολλημένων, καὶ διὰ τὴν Ἑρσκειαν, καὶ διὰ τὴν μητρικὴν φροντίδα, τὴν ὁποίαν δεῖχεται καθημέραν ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ γένους. Ὅστις (Ἀντιφων. σελ. 38-48) περὶ τῶν παιδευομένων εἰς τῶν ἀλλογενῶν Εὐρωπαίων, καὶ ἐξαιρέτως τῶν Γάλλων, τὰς Ἀκαδημίας τολμᾷ νὰ λέγῃ, ὅτι, « Ἐκεῖ, ἐκεῖ, μέσα » κυλίσονται ἡ πανοσιότητες, μέσα εἰς τοὺς κόμους, εἰς τὰς μέθας, » εἰς τοὺς χοροὺς, εἰς τὰ πορνογύναια... καὶ λοιπὸν εἰς τοιαύτην » κατάστασιν, ποῦ τὸ χρέος τοῦ Μοναχοῦ, τοῦ ἱερέως, ἤγουν ποῦ » τὸ ἀπαραίτητον χρέος τοῦ ἐσπερινοῦ, τοῦ ὄρθρου, ἀπλῶς τῆς » ἀκολουθίας καὶ τῆς προσευχῆς; » ὅστις (λέγω) μὲ τοιοῦτον βωμολοχικὸν ὕψος συκοφαντεῖ σεβασμίους ἄνδρας (μεταξὺ τῶν ὁποίων περιέχονται καὶ ὁ μακαρίτης Θεοτόκιος καὶ ὁ μακαρίτης Εὐγένιος), καταγινομένους ἡμέραν καὶ νύκτα εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ γένους των, τί ἄλλο σπουδάζει νὰ κάμῃ, πρὸς νὰ δείξῃ τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν συνεργὸν καὶ συνευδοκήτριαν τοῦ κακοῦ; ἐπειδὴ τούτους αὐτὴ ἐκλέγει διδασκάλους, τούτους προδιδάξει εἰς ἀρχιερατικούς θρόνους, ἀπὸ τούτους ζητεῖ καὶ προσμένει τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος. Μὴν ἀκούμενος εἰς τὰς κατὰ τῶν συγχρόνων του προφανεῖς συκοφαντίας, μὴδ' εἰς ὅσα ψεύδεται κατὰ πάντων κοινῶς τῶν ἀρχιερατευόντων σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα (Ἀντιφων. σελ. 26) ἐτυμωρύχθη καὶ τὸν τάφον τοῦ Σωκράτους, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι οὐδ' ὁ Ἄδης εἶναι ἱκανός νὰ φυλάξῃ τοὺς νεκροὺς αὐτοῦ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ νέου τούτου Ἀρχιλόχου. Εἰς ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς παρανόμου θίης καὶ καταδίκης τοῦ Σωκράτους ἀπαρχῆς μέχρι τέλους ἄλλο δὲν ἠκούεται ἀπὸ τοῦ

ματικά χωρίς ΚΑΛὰ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ. Τὰ καλῆτερα χωρίς ἀμφιβολίαν τῆς Ἑλλάδος γραμματικά ἐδιδάσκοντο εἰς τὴν Πάτρυν καὶ εἰς τὸ ὄρος τοῦ Ἄθωνος. Ἐκεῖ ἐδασίλευεν ὁ πολλὰ λεπτὸς Θεόδωρος μὲ τοὺς παχυτάτους ἐξηγητὰς του* καὶ ὁμως αἱ δύο πηγαὶ τῶν καλῶν τούτων γραμματικῶν ἐγύμνωσαν ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ πολυτιμὰ τῆς ἀντίγραφου, καὶ ἐπρό-
δοσαν εἰς ἔθνος ἀλλότριον, διὰ πολλὰ ὀλίγον ἴσω εἰργύριον, τὰ προγονικὰ κτήματα. Τὰ ἄγρια τῆς Ἀφρικῆς ἔθνη, τὰ ὅποια δὲν γνωρίζουσι οὔτε καλὰ οὔτε κακὰ γραμματικά, δὲν ἤθελαν πράξειν χειρότερα.

Ἀσπλαγχνία μεγάλη ἤθελεν εἶσθαι νὰ λυπήσω τοὺς ὁμο-
γενεῖς διηγούμενος τοσαύτης αἰσχύνης ἄξιον κακὸν, χωρίς νὰ

συκοφάντας αὐτοῦ, πλὴν ὅτι ἔφθαιρε τοὺς νέους μὲ τὴν διδασκαλίαν του* ἀλλ' ὁ νέος συκοφάντης (Ἀντιφων. σελ. 15), διὰ νὰ ὑπερβάλῃ καὶ αὐτὸν τὸν Ἄνυτον καὶ τὸν Μελίτον, ἐπρόσθεσε καὶ τὴν παιδερα-
σίαν. Εἰκοσιεπτεὶς χρόνους ἀρχήτερα τῆς καταδίκης, ἤγουν εἰς ἡλικίαν ἀκόμη, ὅταν καὶ τῆς παιδερασίας ἡ ὑπόψια εἶχε καὶ τινὰ πιθανότητα, ἐκωμωδῆθη ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνην ἐπὶ σκηνῆς ὁ Σωκράτης· καὶ μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὴν Κωμῳδίαν ταύτην (ἥτις ἐμόλυνε τὴν δόξαν τοῦ Σου-
μασοῦ Κωμικοῦ, χωρίς νὰ βλάψῃ τὸ χρεωζυόμενον ἀπὸ τοὺς φιλαρέ-
τους εἰς τὸν Σωκράτην σέβας), ὅχι μόνον δὲν ἐγκαλεῖται ὡς ὑποκείμε-
νος εἰς τοιοῦτον αἰσχρότατον πάθος, ἀλλὰ, τὸ παράδοξότερον,
μαρτυρεῖται ῥητῶς ἀπὸ τὸν Κωμικὸν ὅτι τὸ ἐνόμιζε καὶ τ' ὠνόμαζεν
ἌΓΡΙΟΝ ΜΑΝΙΑΝ (Νεφέλ. 550). Ἐὰν τοῦτο δὲν ἦναι ἱκανὸν νὰ
δείξῃ ὅτι ἡ Δογματικὴ τοῦ ψευδωνύμου συκοφάντου, δὲν εἶναι καλλιωτέρη
ἀπὸ τὰ καλὰ του γραμματικά, ὅς οὐλίγην προσοχὴν εἰς αὐτοὺς τοὺς
πρώτους εἰς τοὺς Ἀντιφωνήσεως. Ἡ ὑπόθεσις τῆς εἶναι ψόγος χωρίς
ἐξαίρεσιν ὅλων τῶν φιλοσόφων* καὶ ὁμως ἰσχυροποιεῖ τὸ προοίμιον
αὐτῆς μὲ μαρτυρίαν τοῦ παιδεραστοῦ Πλάτωνος. Ἐφάνη ποῦποτε ἀλλοῦ
τοσαύτη φρενῶν παραχῇ;

Δεῖλαίε τοῦ νοῦ καὶ τῆς συμφορᾶς ἴσον,
ὥς σ' ἠθέλησα μὴδ' ἀναγνώναί ποτ' ἄν.

δείξω ἐντάμα καὶ τὴν Θεραπείαν τοῦ κακοῦ. Δὲν μὲ λανθάνει ὅτι ἔγινε λόγος πρὸ πολλοῦ περὶ τῆς Θεραπείας ταύτης εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία, ὡς μήτηρ φιλόστοργος ὅλου τοῦ γένους, τίποτε δὲν ἀμελεῖ ἀφ' ὅσα δύνανται νὰ δοξάσωσι τὸ γένος. Ἀλλ' ὁ λόγος πρέπει νὰ γίνῃ ἔργον τόσον γρηγορώτερα, ὅσον οἱ ἀλλογενεῖς, αἰσθανόμενοι τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ προβλέποντες ὅτι ὁ καιρὸς δὲν εἶναι μακρὰν, ὅταν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐπάρῃ τις ἀντίγραφον Ἑλληνικὸν θέλει εἰσθαῖ ἀδύνατον, ἔγιναν καὶ εἰς τὴν ἔρευναν ἐπιμελέσθη, καὶ εἰς τὴν δαπάνην ἀφειδέσθη, διὰ νὰ μὴν ἀφήσωσι πλέον ἄλλο τίποτ' εἰς αὐτὴν παρὰ τὰς πολυαριθμοὺς αὐτῆς γραμματικὰς καὶ τοὺς βωμολόχους πανηγυριστὰς τῶν καλῶν γραμματικῶν.

Ἰδοὺ λοιπὸν τί προβάλλω ταπεινῶς καὶ εἰς τὸν Παναγιώτατον Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, καὶ εἰς τὴν περὶ αὐτὸν σεβασμιωτάτην τῶν Ἀρχιερέων Σύνοδον, ἥτις καὶ χωρὶς ἐμοῦ ἤθελε πρὸ πολλοῦ Θεραπεύσειν τὸ κακὸν, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ γνωρίξῃ τί γίνεται εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὴν αὐτὴν εὐκολίαν, μὲ τὴν ὁποίαν εἰς τὰ φωτισμένα τῆς Εὐρώπης ἔθνη κηρύττουσι καθ' ἑκάστην ἡμέραν αἱ πολιτικαὶ καὶ φιλογολικαὶ ἐφημερίδες, οἷ γίνεται εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Α'. Ἀπὸ τῆς σήμερον εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐμποδισθῇ διὰ πατρι-αρχικῆς φιλοσόργου πρὸς ὅλον τὸ γένος συμβουλῆς, καὶ, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμιῶν, νὰ δίδωται, ἢ νὰ πωλῇται, ἀπ' ὁποιονδήποτε εἰς ὁποιονδήποτε ἀνθρώπον ἰδιώτην ὁμόφυλον, ἢ ἀλλόφυλον ἀντίγραφον εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν γραμμένον.

Β'. Ὅστις ἔχει ἀντίγραφον παλαιόν, νὰ ᾔῃναι ὑπόχρεως νὰ τὸ ἀναγγέλλῃ εἰς τὴν ἱεράν Σύνοδον ἀμέσως, ἢ, ἂν ᾔῃναι μακρὰν τῆς Συνόδου, διὰ τοῦ Ἀρχιερέως, ἢ τοῦ Πρωτοϊερέως τῆς πόλεως ὅπου κατοικεῖ. Ἡ δὲ Σύνοδος νὰ τὸ ἀγοράξῃ παρ' αὐ-

τοῦ ἀδιάσως, πληρόνουσα τὴν ἀξίαν καὶ ἀνάλογον τιμὴν μὲ τὴν ἀρχαιότητα καὶ σπανιότητα τοῦ ἀντιγράφου.

Γ'. Ἄν ὁ κύριος τοῦ ἀντιγράφου δὲν θῇ νὰ τὸ πωλήσῃ, νὰ ᾗται ὑπόχρεως νὰ τὸ δανείζῃ πρὸς καιρὸν εἰς τὴν Σύνοδον. Ἡ δὲ Σύνοδος νὰ φροντίζῃ τὴν ἀντιγραφὴν ἀπ' ἄνδρα λόγιον, καί, ἀφοῦ γραφθῇ, τὴν παραβολὴν κατὰ συλλαβὴν καὶ λέξιν ἀπὸ δύο λογίους ἄλλους ἄνδρας, παρόντος καὶ τοῦ ἀντιγράφαντος.

Δ'. Τὸνομα τοῦ δανείσαντος τὸ ἀντίγραφον νὰ σημειοῦται εἰς τὸν Κώδικα τοῦ Πατριαρχείου, καὶ ἀποθανόντος αὐτοῦ, τὸνομα τοῦ κληρονόμου, διὰ νὰ ἔλθῃ τέλος πάντων εἰς τὴν ἐξουσίαν ὅλου τοῦ γένους τὸ μερικὸν κτῆμα, χωρὶς βίαν ἢ ζημίαν τοῦ κτήτορος, ἢ καὶ νὰ ἐμποδισθῇ ταῖς ταῖς τρόπως ἡ μετακόμισις αὐτοῦ εἰς ἔθνος ἄλλότριον.

Ε'. Ἡ ἱερὰ Σύνοδος νὰ στείλῃ Πατριαρχικὸν Ἐξάρχον, ἄνδρα λόγιον, καὶ ζηλωτὴν τῆς δόξης τοῦ γένους του, εἰς τὰ ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον μοναστήρια, νὰ συναθροίσῃ τὰ εὐρισκόμενα ἐν εἰς αὐτὰ Ἑλληνικὰ ἀντίγραφα· νὰ παρακαλέσῃ πρὸς τοῦτοις τοὺς κατὰ πόλεις Ἀρχιερεῖς καὶ Ἐπισκόπους, καὶ τοὺς λοιποὺς τρεῖς Μακαριωτάτους Πατριάρχας νὰ κάμωσι τὴν αὐτὴν ἔρευναν, ἂν ἀκόμη σῴζεται καὶνὲν ἀντίγραφον εἰς τὰς διοικήσεις των.

Σ'. Νὰ διορισθῇ τόπος, ἢ βιβλιοθήκη, ἐξαίρετος καὶ χωριστὴ ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην τῶν τυπωμένων βιβλίων, μὲ ὄνομα **ΕΛΛΗΝΙΚὸΝ ΜΟΥΣΕῖΟΝ**, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ τεθῶσι ὅλα ταῦτα τὰ ἀντίγραφα, ἀφοῦ πρῶτον καταγραφῶσιν εἰς κατάλογον.

Ζ'. Τὸ Ἑλληνικὸν μουσεῖον νὰ ἔχῃ δύο ἐπιστάτας λαϊκοὺς, ἄνδρας πεπαιδευμένους, ἢ τοὐλάχισον φίλους τῆς παιδείας, ἀμίσθους, καὶ τρίτον ἄλλον μισθωτὸν, καὶ τοὺς τρεῖς διωρισμέ-

νους από τὴν ἱεράν Σύνοδον, ἥτις τὴν ἀρχὴν ἐκάστου ἔτους νὰ ὀνομάζῃ ἓνα τῶν Ἀρχιερέων, τὸν λογιώτερον, διὰ νὰ ἐξετάζῃ μὲ τοὺς τρεῖς ἐπιστάτας, κρατῶν εἰς χεῖρας τὸν κατάλογον, ἐὰν ἕκαστον ἀντίγραφον εὐρίσκεται εἰς τὸν τόπον του.

Η'. Ἡ καταγραφή εἰς τὸν κατάλογον πρέπει νὰ γίνεται διεξοδική· ἡγουν πρέπει νὰ περιέχῃ τὴν σημείωσιν τοῦ ἔτους, τοῦ μηνός καὶ τῆς ἡμέρας, ὅταν τὸ καταγραφόμενον βιβλίον ἐφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον, τοῦ ὀνόματος τοῦ πωλητοῦ, καὶ τῆς ποσότητος τῆς τιμῆς, ἂν ἡγοράσθῃ, ἢ τοῦ χαριστοῦ, ἂν ἐδόθῃ δωρεάν εἰς τὸ γένος, τῆς πόλεως ἢ χώρας, ὅπου εὐρέθῃ, καὶ ὅθεν ἦλθε τὸ βιβλίον. Παρὰ ταῦτα, ἐπειδὴ πολλάκις εἰς τὸ αὐτὸ σῶμα καὶ ἀντίγραφον εὐρίσκονται πολλῶν ποιητῶν ἢ συγγραφέων πονήματα, ἢ μέρη πονημάτων, πρέπει εὐθὺς νὰ γίνεται ἡ σημείωσις καταλεπτῶς τῆς ἐπιγραφῆς ἐκάστου πονήματος.

Θ'. Ἐξω τῶν ἀντιγράφων, οἱ ἐπιστάται καὶ προστάται τοῦ Μουσείου νὰ συναθροίζωσι, μὲ ὄχι ὀλιγωτέραν ἐπιμέλειαν, ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ νομίσματα, ἀγγεῖα, σκευὴ, λίθους πολυτίμους, κίονας καὶ στηλὰς, ἢ κλάσματα στηλῶν, ὅπου εὐρίσκονται Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, καὶ ἀπλῶς ὅ,τι ἄλλο λείψανον Ἑλληνικῆς τέχνης ἢ ἱστορίας εὐρεθῇ, καὶ νὰ τὰ φέτωσι καὶ αὐτὰ εἰς τὸ Μουσεῖον. Τούτων ἡ καταγραφή εἰς τὸν κατάλογον πρέπει νὰ ᾖ ἀκριβεστέρα· ἡγουν πρέπει νὰ σημειοῦται ὄχι μόνον ἡ πόλις, ἢ χώρα, ὅπου εὐρέθῃ τὸ λείψανον, ἀλλὰ καὶ ὁ τόπος ὅπου ἔκειτο, καὶ τὰ περὶ τὸν τόπον καταλεπτῶς· ἐπειδὴ ἀπὸ τοιαύτας εἰδήσεις ἐξηγεῖται ἢ εἰκάζεται πολλάκις καὶ ὁ χρόνος καὶ ἡ χρῆσις τοῦ λειψάνου, καὶ, τὸ ἀξιολογώτερον, ἡ τοιαύτη ἐξήγησις συμβάλλει πολλάκις νὰ ἐξηγήσῃ τὰ δυσνόητα ἢ ν' ἀναπληρώσῃ τὰ ἐλλείποντα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Ι'. Τὸ Ἑλληνικὸν Μουσεῖον, διὰ τὰς συχνὰς πυρκαϊὰς τοῦ

Βυζαντίου, νὰ ᾔηται οἰκοδόμημα πετρόκτιστον, μακρυσμένον ὅσον εἶναι δυνατόν ἀπὸ ἄλλας οἰκοδομάς, καὶ περικυλισμένον ἀπὸ γῆν πολλήν ἔρημον (1).

ΙΑ'. Τὸ Ἑλληνικὸν Μουσεῖον νὰ προικισθῇ, ἢ μὲ ἀριθμὸν ἀργυρίου ἱκανὸν, ὥστε ὁ γεννώμενος κατ' ἔτος ἐξ αὐτοῦ τόκος νὰ συμποσῷται εἰς γροσίων χιλιάδας δέκα, ἢ τοσοῦτος ἀριθμὸς χιλιάδων νὰ προσφέρεται κατ' ἔτος εἰς αὐτὸ, ἀπὸ τόσων ἀριθμὸν Γραικῶν, ὅσοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ μὴ πληρόνη ἑκάστος ἀμμή μόνον ἑκατὸν γρόσια κατ' ἔτος. Δὲν εὐρίσκεται κἀνεὶς τὴν σήμερον ἀπὸ τούτων κτηματικῶν τοῦ γένους, ὅστις δὲν ἤθελε μετὰ χαρᾶς ὑποφέρειν τόσον εὐτελεῖ δαπάνην διὰ τόσον ἐνδοξον εἰς τὴν πατρίδα του ἔργον.

ΙΒ'. Ὁ ἀριθμὸς τῆς προσόδου ταύτης ἐννοεῖται διὰ τὰς πρώτας ἀπαραιτήτους χρειάς, καὶ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς καταστάσεως τοῦ Μουσείου. Εὐκόλον εἶναι ν' αὐξηθῇ μετέπειτα μὲ τὰς κατ' ἔτος προσφοράς τῶν Γραικῶν. Ὁ τρόπος τῆς αὐξήσεως εἶναι πολὺτροπος· καὶ οἱ πραγματευταὶ δύνανται νὰ ὑποχρεωθῶσιν ἐκουσίως νὰ πληρόνωσιν, ἐπιβάλλοντες παραδείγματος χάριν εἰς ἑκάστην Πάλλαν βαμβακίον, ἢ ἄλλης

(1) Παρὰ τὰς πυρκαϊάς, εἶναι ἄλλα αἰτια, τὰ ὅποια νὰ καταριθμήσω δὲν συμφέρει, καὶ διὰ τὰ ὅποια καλὸν ἦτο νὰ καταγραφῇ τὸ Μουσεῖον εἰς καμμίαν ἄλλην πόλιν παρὰ τὸ Βυζάντιον. Ἀρμοδιωτέραν ἄλλην δὲν κρίνω παρὰ τὴν Χίον. Ὅχι μόνον εἶναι ἔξω παντὸς κινδύνου, ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης ἐδείξαν καὶ εἰς αὐτὴν τῆς Ἑλληνικῆς δυσυχίας τὴν πλέον ἀξιοθρήνητον περίοδον τοῦ χρόνου, καὶ ἀφοῦ ἤρχισε νὰ ἀναγεννᾶται ἡ Ἑλλάς, ὅτι εἶναι ἄξιοι νὰ ὀνομασθῶσι (τούλάχιστον πρὸς καιρὸν) ἀπὸ τὴν ἱερᾷ Σύνοδον φύλακες καὶ προσταταὶ καὶ προνοηταὶ τῶν προγονικῶν ὅλων τῆς Ἑλλάδος κτημάτων. Ἐάν τὰ ἀντίγραφα τὰ ἐπαρθέντα ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς ἦσαν εἰς τὴν Χίον, ἢ ταλαίπωρος Ἑλλάς ἤθελεν ἀκόμη ἔχειν τὰ ἀντίγραφα τῆς.

πραγματείας, ὀλίγον τί ποτε· καὶ οἱ γράφοντες διαθήκην νὰ ἐνθυμῶνται, ὅτι ἀφίνουν εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτῶν, ὅχι μόνον τὰ πολλά των ἢ ὀλίγα κτήματα, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν ἢ τὴν ἀδοξίαν τῆς κοινῆς πατρίδος.

ΙΓ'. Ἀπὸ τὰς προσόδους τοῦ Μουσείου, ὅ,τι περισσεύει κατ' ἔτος (κ' εἶμαι βέβαιος ὅτι θέλουν περισσεύειν πολλὰ) μετὰ τὴν ἀγορὰν τῶν ἀντιγράφων καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν ἀρχαίων ὑπομνημάτων, καὶ τὴν πληρωμὴν ἐνός, ἢ καὶ δύο, ἂν κριθῇ ἀναγκαῖον, μισθωτῶν ἐπισατῶν, μέρος νὰ ἐξοδευέται εἰς ἀγορὰν βιβλίων τυπωμένων Ἑλληνικῶν ἀπὸ τὰς καλητέρας Ἑλληνολατινικὰς ἐκδόσεις τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, καὶ μέρος εἰς ἐτήσιον μισθὸν διδασκάλου τῆς Λατινικῆς γλώσσης, χωρὶς τὴν εἵδησιν τῆς ὁποίας, ἢ πλανᾶται, ἢ σκοπὸν ἔχει νὰ πλανᾷ, ὅς τις φαντάζεται ὅτι εἶναι δυνατόν ν' ἀποκτήσῃ τῆς Ἑλληνικῆς ἐντελεστάτην εἵδησιν (1).

(1) Ἡ Λατινικὴ γλῶσσα ὅτι εἶναι μία τῶν διαλέκτων τῆς Ἑλληνικῆς, εἶναι ἀποδεδειγμένον εἰς τοὺς ὅσοι γνωρίζουσι καὶ τὰς δύο· οὗτ' ἐκείνην χωρὶς τὴν Ἑλληνικὴν, οὔτε ταύτην χωρὶς ἐκείνην εἶναι δυνατόν νὰ μάθῃ τις ἀκριβῶς. Ἐξω τούτου, ἡ Κριτικὴ, καθὼς ὅλαι αἱ ἐπισημαί, ἔλαβε τὴν αὐξήσειν αὐτῆς ἀπὸ πολλῶν χρόνων καὶ πολλῶν ἀνθρώπων κόπους· καὶ ἡ πρόοδός της ἔγινε βαθμηδὸν ἀπὸ γνώσιν εἰς γνώσιν. Ὅλοι οὗτοι οἱ κόποι εἶναι γραμμένοι εἰς Λατινικὴν γλῶσσαν. Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατόν χωρὶς τὴν εἵδησιν αὐτῆς νὰ γνωρίζῃ τις ἐντελῶς τὴν Ἑλληνικὴν; ὅχι τι πλέον δυνατόν ἀφ' ὅ,τι ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἐξεύρῃ ἐντελῶς, τὴν ναυπηγικὴν, παρδείγματος χάριν, ὅς τις καταγίνεται νὰ σιάπτῃ μονόξυλα, καθὼς ἔκαμναν οἱ πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων πρόγονοί του, χωρὶς νὰ ὑποπτεύεται κἄν, ὅτι εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην κτίζουσι καράβια μεγαλῆτερα σχεδὸν ἀπὸ τὴν κόμην ὅπου κατοικεῖ. Ὅς τις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου, ἄς παραβάλλῃ τὰς ἐκδόσεις τῶν μεγάλων κριτικῶν τῆς Εὐρώπης μὲ τὴν ἐγκυκλοπαίδειαν τοῦ Πατσῶσα, τὰς γραμματικὰς των μὲ τὰς γραμματικὰς τῆς

Ἔως τώρα ἐλάλησα περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀντιγράφων ὡς περὶ πράγματος, τοῦ ὁποίου ἡ φύλαξις προξενεῖ τιμὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ εἶμαι βέβαιος ὅτι εἰς τῶν ὁμογενῶν μου τὰς ψυχὰς περισσοτέραν ἰσχὺν ἔχει σήμερον ἡ δόξα παρὰ τὸ κέρδος. Ἀλλ' ὁμως οὐδὲ τοῦ κέρδους ἡ φροντίς εἶναι πράγμα ἀτιμον, ὅταν ἐπιστηρίζεται εἰς τὸ δίκαιον, καὶ διευθύνεται ἀπὸ τὴν φρόνιμον πρόνοιαν νὰ μὴ δίδωμεν ἀσώτως εἰς πλουσιωτέρους ὅ,τι δύνανται νὰ βοηθήσῃ τὴν ἰδίαν ἡμῶν πενίαν· καὶ ἡ λέγουσα παροιμία,

Ὅταν ἡ αὐλή σου διψᾷ, νερὸν ἔξω μὴ χύνης,

εἶναι πολλὰ φρόνιμος παροιμία.

Ὅλγοι ἴσως ἐξ ἡμῶν ὑπωπτεύθησαν ἀκόμη πόσον κέρδος προξενοῦν τὰ παλαιὰ ἀντίγραφα εἰς τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τὰς πόλεις, ὅσαι εὐτύχησαν νὰ τ' ἀποκτήσωσιν ἀπὸ τῶν Γραικῶν τὴν δυστυχίαν. Εἰς αὐτὰς συντρέχουσιν ἀπὸ τὰς ἄλλας πόλεις ἄνδρες λόγιοι πολλότατοι κατ' ἔτος, διὰ νὰ τὰ ἐξετάζωσι, νὰ τὰ παραβάλλωσι, καὶ νὰ κάμνωσι νέας ἐκδόσεις ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἀπ' αὐτὰ· ἢ, ἂν ἐμποδίζωνται ἀπὸ περιστάσεις, πέμπουσι σχεδὸν ὅσον ἔμελλαν νὰ θαπανήσωσιν

Ἑλλάδος, τὸν Θησαυρὸν τοῦ Στεφάνου μὲ τὸν Θησαυρὸν τοῦ Βλάχου, ἢ μὲ τὸ τετράγλωσσον λεξικὸν τῆς Βενετίας. Εἶναι συγχωρημένον εἰς τοὺς ἀμαθεῖς νὰ κοιμίζωσι τὸ γένος μὲ τὰ ΚΑΛΛ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ, καὶ νὰ τοῦ δεσμεύωσι τοὺς πόδας, ὁπότεν ἤρχισε νὰ τοὺς κινῇ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν καλῶν, μακαρίζοντες αὐτὸ διὰ καλὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἀπέκτησεν ἀκόμη· ἀλλ' οὐδεμίας συγχωρήσεως ἄξιος εἶναι ὅστις ἀπὸ τοὺς λογίους ἄνδρας τοῦ γένους δὲν φωνάζει εἰς τοὺς ἀδελφούς του καθημέραν ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Προφῆτης εἰς τοὺς Ἰουδαίους, « Οἱ » μακαρίζοντες ὑμᾶς πλανῶσιν ὑμᾶς, καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν » ταρασσουσι ».

ἀργύριον, ἐὰν ἤρχοντο αὐτοπροσώπως εἰς αὐτάς, διὰ τὰ παραβάλη, ἥ καὶ ὁλοκληρώς τὰ ἀντιγραφῆ ἄλλος δι' αὐτοὺς, κάτοικος τῆς πόλεως, λόγιος κἀνεὶς, ἀλλ' ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐνδεὲς χρημάτων.

Ἐκ τούτου λοιπὸν ἄς συλλογισθῇ ὅστις ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα του, ὅτι φυλάσσοντες τὰ προγονικά ἡμῶν ἀντίγραφα, ἔξω τῆς προξενουμένης ἀπὸ τὴν φυλακὴν ταύτην δόξης εἰς τὴν Ἑλλάδα, προξενούμεν καὶ τροφὴν δικαίαν καὶ χρεωστούμενην εἰς πολλοὺς ἐνδεεῖς λογίους Γραικοὺς, καὶ διεγείρομεν ἐνταυτῷ εἰς τὰς ψυχὰς των ζῆλον περισσότερον καὶ λογικωτέραν ἔρευναν τῆς προγονικῆς γλώσσης, ὅταν ἴδωσι πόσον οἱ ἀλλογενεῖς τὴν τιμῶσι.

Ταῦτα ταπεινῶς ζητῶ, καὶ ἐλπίζω, ἥ μᾶλλον εἰπεῖν ἐλπίζει τὸ γένος ὅλον, ἀπὸ τὴν μητέρα του τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, ἥ ὁποία μὲ τὴν σύσασιν τοῦ κοινοῦ γυμνασίου τῶν ἐπιστημῶν ἔδειξε πόσῃν πρόνοιαν ἔχει τοῦ γένους. Διὰ τοῦτο ἐτόλμησα νὰ φέρω εἰς τὴν μνήμην της, ὅτι πρὸ πολλοῦ αὐτοκινήτως ἀπεφάσισεν αὐτὴ νὰ κάμῃ, διότι ἔπαυσαν (νομίζω) ὅσα μέχρι τοῦδε τὴν ἐμπόδισαν νὰ τὸ τελειώσῃ. Τοῦτο μόνον προσθέτω, ὅτι τὸν αἴτιον τοιοῦτου καλοῦ Πατριάρχην (καὶ ὁ σήμερον εὐτυχῶς πατριαρχεύων εἶναι ἄξιος διὰ πολλὰς αἰτίας τοιαύτης τιμῆς) καὶ ἡ παρούσα καὶ ἡ ἐπερχομένη γενεὰ τῶν Γραικῶν θέλουν τὸν συγκαταριθμῆσαι τρίτον εἰς τὴν τάξιν, καὶ πρῶτον εἰς τὴν τιμὴν, μὲ τὸν Φώτιον καὶ μὲ τὸν Εὐστάθιον, τῶν ὁποίων ἡ μνήμη θέλει μείνειν ἀνεξάλειπτος εἰς ἐκείνων ὅλων τὰς ψυχὰς, ὅσοι χαίρονται εἰς τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος. Μεταβαίνω τώρα εἰς τὸν Ἰσοκράτην.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΤΟΥ

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ.

Ἡ ῬΗΤΟΡΙΚὴ τέχνη, καθὼς ὅλαι αἱ τέχναι, ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν παρατήρησιν, καί, καθὼς ἐκεῖναι, ὁδηγουμένη ἀπὸ τὴν πείραν, αὐξήθη προβαίνουσα κατὰ μικρὸν, ἕως οὗ ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκμὴν της. Ἦγουν πολὺν καιρὸν πρὶν γραφθῇ τέχνη Ῥητορικῆς, ἦσαν εἰς τὸν κόσμον Ῥήτορες· καθὼς προτοῦ νὰ παραδοθῶσι κανόνες Ἀρχιτεκτονικῆς, ἦσαν οἰκιῶν κτίσαι.

Μόλις οἱ ἄνθρωποι εὗρηκαν γλῶσσαν, μόλις ἡ χρεία, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἄλλος ἀπ' ἄλλον, τοὺς ἐσυνάθρρισεν εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν, κ' ἐκατάλαβαν τὴν ἀνάγκην νὰ εὗρωσι τὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων ἡ λαλουμένη γλῶσσα γίνεται εὐάρεστος καὶ πιθανή· καὶ ἰδοὺ ἡ ἀρχὴ τῆς Ῥητορείας. Ἀπὸ τοὺς πρὸ τῆς Ῥητορικῆς τέχνης Ῥήτορας αὐτοδιδάκτους τούτους ὅλοι δὲν ἐρρήτορευαν μὲ τὴν αὐτὴν εὐδοκίμησιν, ἀλλ' ὑπερέβαλλεν ἄλλος ἄλλον κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ἐκφράξῃ τῆς ψυχῆς του τὰ νοήματα· καθὼς ἀπὸ τοὺς αὐτοδιδάκτους ἐκείνους κτίσας ὑπερέβαλλεν ἄλλος ἄλλον, κατὰ τὴν στερεότητα, εὐαρμοσίαν καὶ εὐπρέπειαν τῆς οἰκοδομῆς του.

Ἡ φιλοσοφία, τῆς ὁποίας ἔργον εἶναι νὰ πλάσῃ ἀπὸ τὰ ἄτομα τὰ εἶδη, ἀπὸ ταῦτα πάλιν τὰ γένη, εἰς ὀλίγα λόγια, νὰ καθολικεύῃ τὰ μερικά, παρετήρησε μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου τῶν αὐτοδιδάκτων ἐργατῶν τὰ διάφορα εὐδοκιμήματα,

τὰ ἐσυνάθροισεν εἰς γενικοὺς κανόνας, καὶ ἐγέννησε τοιοῦτο-
τρόπως τὴν θεωρίαν πάσης τέχνης, καὶ αὐτὰς τὰς τέχνας.

Ἀπὸ τοιαύτης θεωρίας ἤρχισεν ἡ γένεσις τῆς Ῥητορικῆς
τέχνης, ἑλλιποῦς φυσικὰ τὸ κατάρχας καὶ σφαλμένης εἰς πολ-
λοὺς αὐτῆς κανόνας, προχωρούσης ἔπειτα εἰς τελειότητα, καθ-
όσον οἱ αὐτοδιδάκτοι ἐκεῖνοι Ῥήτορες, προσαρμόζοντες τοὺς
κανόνας τῆς γραπτῆς τέχνης εἰς ὅ,τι ἕως τότε ἔκαμναν χωρὶς
κανόνας, ἐλάμβαναν ἀφορμὴν ἀπὸ ταύτην τὴν προσαρμογὴν,
νὰ τοὺς ἐξετάσωσιν ἀκριβέστερον, καὶ νὰ διορθώσωσι τοὺς
ἐσφαλμένους, ἢ ν' ἀναπληρώσωσι τοὺς ἑλλειπτεῖς.

Πρῶτον, ὅςτις ἡσχολήθη εἰς τὴν τέχνην τῆς Ῥητορικῆς,
ὑπολαμβάνουσι κοινῶς τὸν Ἐμπεδοκλέα* πιθανὸν ὅμως εἶναι
ὅτι ὁ φιλόσοφος οὗτος ἠρκέσθη εἰς τὴν διὰ ζώσης φωνῆς παρὰ-
δοσιμῶν ὀλίγων τινῶν Ῥητορικῶν παραγγελάτων, καὶ δὲν ἔγραψε
τίποτε περὶ τῆς τέχνης. Πρῶτοι τεχνογράφοι ταύτης ἀριθμοῦν-
ται Σικελιώται (ὡς ὁ Ἐμπεδοκλῆς), ὁ Τισίας, ὁ Κόραξ, ὁ
μαθητὴς τοῦ Ἐμπεδοκλέους Γοργίας καὶ ὁ Πῶλος.

Ἀπὸ τούτους ἐπέρασεν ἡ τέχνη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν λοι-
πὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὄχι πολλὰ μακρὰν εἰς ἀπὸ τὸν ἄλλον εἰς
τοὺς χρόνους ἤκμασαν Θρασύμαχος ὁ Χαλκηδόνιος, Πρόδικος
ὁ Κεῖος, Πρωταγόρας ὁ Ἀδδηρίτης, ὁ Εὐαθλος, Ἰππίας ὁ
Ἡλείος, Ἀλκιδάμας ὁ Ἐλαίτης, Ἀντιφῶν καὶ Πολυκράτης οἱ
Ἀθηναῖοι, Θεόδωρος ὁ Βυζάντιος, καὶ ἄλλοι πολλοί. Μέρος
ἐκ τούτων ὁμοῦ μὲ τῆς Ῥητορικῆς τὴν παράδοσιν ἔγραφαν καὶ
σοφιστικὰς μελέτας, καὶ πολλὰ ὀλίγοι τινὲς καὶ λόγους ῥητο-
ρικοὺς, ὑπαγορευμένους ἀπὸ τὴν παροῦσαν χρεῖαν, ἤγουν τῶν
ὁποίων ἡ ὑπόθεσις ἦτον ἀληθινή (1).

(1) Δύο μελέται σοφιστικαὶ σώζονται μόναι τοῦ Γοργίου, ἐπιγρα-
φόμεναι, Ἐλένης ἐγκώμιον, καὶ Ἀπολογία ὑπὲρ Παλαμήδους. Ἀπὸ τῶν

Εἰς ταύτην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον ἐγεννήθη ὁ Ἰσοκράτης, κατὰ τὸ πρῶτον τῆς ὀγδοηκοστῆς ἑκτῆς Ὀλυμπιάδος ἔτος, τὸ ὁποῖον συμπίπτει μὲ τὸ τετρακοσιοστὸν τριακοστὸν ἔκτον πρὸ Χριστοῦ. Διδασκάλους αὐτοῦ ὀνομάζουσιν ἄλλοι ἄλλους· τὸ πιθανώτερον ὁμῶς εἶναι ὅτι ὁ Γοργίας καὶ ὁ Πρόδικος τὸν ἐδίδαξαν τὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔπειτα ἐπαράδωκεν εἰς ἀναριθμήτους ἄλλους Ἕλληνας, καθὼς θελομεν ἰδεῖν εἰς τὸ ἐξῆς.

Μετὰ τὸν Ἰσοκράτην ἀναφέρει ὁ Κυντιλιανὸς (1), ὡς Ῥητορικῆς τέχνης συγγραφεῖς τὸν φιλόσοφον Ἀριστοτέλην, καὶ τοὺς δύο μαθητὰς αὐτοῦ Θεοδέκτην τὸν Φασηλίτην, καὶ Θεόφραστον τὸν Ἐρέσιον.

Εὐχῆς ἄξιον ἦτο νὰ ἐσώζοντο τῶν προειρημένων ὄλων αἱ Ῥητορικαὶ τέχναι (2), διὰ νὰ μάθωμεν ἀπὸ τὴν σύγκρισιν αὐ-

λόγου τοῦ Προδίκου, ἐπιγραφόμενον Ἡρακλέους ἐγκώμιον, σώζεται εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα (B', α', 21) τοῦ Ξενοφῶντος τὸ μέρος, ἃ μᾶλλον εἰπεῖν, ἢ ἔννοια τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ περιέχοντος τὸν Σαυμαστὸν περὶ τῆς νεότητος τοῦ Ἡρακλέους μῦθον. Τοῦ Ἀλκιδάμαντος, μαθητοῦ τοῦ Γοργίου, ἔχομεν ἀκόμη δύο μελέτας, ὡς ἀπὸ τοῦ Ὀδυσσεύς δημηγορηθείσας· ἔγραψε καὶ Ἐγκώμιον Σανάντου, ὡς λέγει ὁ Τζέτζης (Ἰδ. σημ. Κυζέρ. εἰς τὸν Σουίδ. λέξ. Ἀλκιδάμας). Τοῦ Ἀντιφῶντος, ὅστις ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ Γοργίου, καὶ διδάσκαλος τοῦ Θουκυδίδου, σώζονται δεκαπέντε λόγοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τρεῖς μόνον ἔχουσιν ἀληθινὴν ὑπόθεσιν δικανικὴν, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Ρεΐσκίου· οἱ λοιποὶ εἶναι σοφιστικαὶ μελέται καὶ γυμνάσματα Ῥητορικᾶ. Περὶ τοῦ Πολυκράτους, ἐξεύρομεν ἀπὸ τὸν Ἰσοκράτην (σελ. 222 τῆς ἐκδ. Κοραῆ) ὅτι ἔγραψεν Ἀπολογίαν τοῦ Βουσίριδος, καὶ Κατηγορίαν τοῦ Σωκράτους. Ὁ χρόνος ἀφάνισε καὶ τοὺς δύο τούτους λόγους, καὶ δὲν μᾶς ἠδίκησε τίποτε, πλὴν ἴσως τοῦτο μόνον, ὅτι δὲν ἀφάνισεν ὁμοῦ καὶ τὴν μνήμην τοῦ γράψαντος.

(1) Quintil. *Instit. orator. Lib. III, cap. 1.*

(2) Εἰς τοῦ σοφωτάτου Πατριάρχου Φωτίου τοὺς χρόνους ἐσώζεται ὅτι ἡ Ῥητορικὴ τέχνη τοῦ Ἰσοκράτους· ἐνδεχόμενον νὰ εὐρεθῇ καὶ

τῶν, τὴν κατὰ βαθμὸν προχώρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἰς τὸ τέλειον, μάθημα ἀξιόλογον εἰς ἡμᾶς μάλιστα, τῶν ὁποίων ἡ προκοπὴ εἰς τὴν παιδεῖαν πρέπει νὰ ὁδηγῇται ἀπὸ παλαιὰ προγονικὰ παραδείγματα. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ περισσότεροι δὲν ἔγραψαν Ῥητορικὴν ὁλόκληρον, ἀλλ' ἐδίδαξαν ἄλλος ἄλλο τῆς τέχνης μέρος, ὅ,τι ἕκαστος ἐνόμιζεν ἀξιολογώτερον παρὰ τᾶλλα. Παραδείγματος χάριν ὁ Γοργίας καὶ ὁ Πῶλος ἐματαιοπόνησαν πολὺ εἰς τὰ Πάρισα καὶ Ὁμοιοτέλευτα· ὁ Θρασύμαχος ἐκαλλιέργησεν ἐκεῖνο τῆς Ῥητορικῆς τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ἀποβλέπει νὰ κινήσῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων εἰς συμπάθειαν καὶ ἔλεον· ὁ Πρόδικος (1) ἡσχολήθη περισσότερον εἰς τὴν διάκρισιν καὶ τὸν ὀρισμὸν τῶν συνωνύμων λέξεων· μέρος ἀναμφισβόλως ἀξιόλογον τῆς τέχνης τοῦ γράφειν, ἀλλ' εἰς τὸ ὁποῖον (ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ συμπεράνῃ τις ἀπὸ τὸν εἰρωνικὸν τρόπον τῶν ὅσα λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Σωκράτης εἰς τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος) ὑπερέβη τὰ ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν ὠρισμένα ὅρια εἰς τὰς τοιαύτας ἐρεῦνας. Εἰς ὀλίγα λόγια οἱ περισσότεροι ἀπὸ τούτους τῆς Ῥητορικῆς τοὺς διδασκάλους ἡσχολήθησαν

πάλιν εἰς καμμίαν κρύπτραν τῆς Ἑλλάδος, καὶ νὰ ἐκδοθῇ εἰς τύπον ἀπὸ Γραικοῦς, ἐὰν κάνεις ἀπὸ τοὺς γνωρίζοντας τὰ καλὰ γραμματικά δὲν προφθάσῃ νὰ τὴν πέμψῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

(1) Ὁ Πρόδικος ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Κέα, τὴν κοινῶς ὀνομαζομένην σήμερον Κίαν, καὶ χυδαίεσκον Τζίαν. Ἄν εὐρίσκειται κάνεις νέος, σπουδαστὴς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, θρέμμα τῆς νήσου ταύτης, ἅς μὴ παραδράμῃ χωρὶς προσοχὴν τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων Ῥητοροδιδασκάλων· ἅς μάθῃ ὅτι ἀπὸ τὴν πατρίδα του ἔλαθεν ἀρχὴν ἡ θεωρία τῶν συνωνύμων, τῆς ὁποίας πολλὰ μικρὸν καὶ ἀνίκανον παραδειγμα σώζεται τὸ Περί ὁμοίων καὶ διαφόρων λέξεων συνταγματίον τοῦ Ἀμμωνίου, καὶ τὴν ὁποίαν εἰς τοὺς χρόνους ἡμῶν οἱ Γάλλοι προσήρμοσαν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν μετὰ ταυτήν ἐπιθεξιότητα καὶ ευφράδειαν

κλιστα εἰς δύο πράγματα, νὰ διδάσκωσι πῶς πρέπει νὰ κωμιάζῃ ἢ νὰ ψέγῃ τίς, καὶ πῶς πρέπει νὰ φιλονεικῇ εἰς τὴν ἀλεξιν, ἢ νὰ χρисολογῇ εἰς τὰ δικαστήρια. Τὸ πρῶτον ἦτο αἰταιοπονία, καὶ πολλάκις ἐνδειξίς τῆς ἀχρείότητος τοῦ ῥήτορος, ἐπειδὴ κατεγίνετο νὰ κατηγορῇ τὰ τιμῆς ἄξια, καὶ ἂ ἐγκωμιάζῃ ὅσα ἔπρεπε νὰ ψέγωνται, ἢ τοῦλάχιστον νὰ σιωπῶνται, ἢ ὅσα διὰ τὴν εὐτέλειαν αὐτῶν, οὐδ' ἔπρεπεν ὅλως νὰ λίνωνται ὑπόθεσις λόγου ῥητορικοῦ. Τὸ δεύτερον ἤθελεν εἶσθαι χρήσιμον, ἐάν ὁ διδασκόμενος δὲν ἐγυμνάζετο νὰ νικᾷ εἰς τὰ δικαστήρια καὶ δικαίως καὶ ἀδίκως καθὼς καὶ εἰς τὴν διάλεξιν νὰ φιλονεικῇ μὲ πείσμα ν' ἀποδείξῃ εἰς τοὺς ἄλλους ὅ,τι δὲν ἐπίστευεν αὐτός· πράγμα πολλά ἐπικίνδυνον, ἐπειδὴ συγχέει εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ἰδέας τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, καὶ γίνεται πλέον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν μὲ τὴν δύναμιν τῆς γλώσσης, ὅ,τι ἐγίνετο εἰς τὴν ἀγρίαν τῆς φύσεως κατάστασιν μὲ τῆς χειρὸς τὴν βίαν. Τοῦτο μάλιστα τὸ κακὸν ἐγινε φανερόν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου οἱ κριταί, διοριζόμενοι ἀπὸ τὴν τύχην τοῦ κλήρου, καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκλογὴν ζητηγμένην εἰς τὴν ἐμπειρίαν αὐτῶν, ἦσαν πολλάκις ἄνθρωποι, καὶ τῶν νόμων ἀμαθέστατοι, καὶ τὸν νοῦν ἀπαίδευτοι, εἰς βραχυλογίαν τοιοῦτοι, εἰς ὁποίους ἐπεθύμουν νὰ δημηγορῶσιν οἱ κακοί, ἀλλ' εὐγλωττοί, ῥήτορες. Γέμουσιν αἱ ἱστορίαι, αἱ κωμωδίαι, τῶν Ῥητόρων οἱ σωζόμενοι λόγοι, ἀπὸ μαρτύρια τῆς ὑπάρξεως τοιούτων σοφιστῶν δικολόγων, καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν προξενηθείσης φθορᾶς εἰς τοὺς πολίτας· ἀλλὰ τὸ χαρακτηριστικώτερον παρὰ τὰλλα, καὶ τὸ ὁποῖον, ὅταν μετὰ προσοχῆς τ' ἀνέγνωσα, μ' ἔφερεν εἰς ἐκπληξιν ὅχι μικράν, εἶναι ἡ συμβουλή τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Σωκράτης εἰς τὸν Κρίτωνα, ἄνθρωπον πλούσιον, καὶ διὰ τοῦτο φοβούμενον μὴν ἐνοχληθῇ ἀπὸ τοὺς καταράτους συκοφάντας. Τὸν συμβουλεύει καθαρά νὰ κάμῃ φίλον κἀνέν'

ἀπὸ τοὺς δικολόγους ῥήτορας, καὶ νὰ τὸν περιποιῇται μὲ δῶρα, διὰ νὰ τὸν ὑπερασπίζῃ ἀπὸ τὰς ἐνδεχομένας συκοφαντίας· καὶ ὁ Κρίτων εὗρηκε τὸν Ἀρχέδημον, ῥήτορα πέννητα, ἀλλὰ τίμιον ἄνδρα, ὁ ὁποῖος καὶ ἀπὸ τοὺς συκοφάντας τὸν ἤλευθέρωσε, καὶ τόσον ἡγαπήθη ἀπ' αὐτὸν, ὥστε νὰ συσταθῇ καὶ εἰς ἄλλους ἐνοχλουμένους τὰ παρόμοια (1). Οἱ τότε πλούσιοι ἄρα τῶν Ἀθηνῶν ἔπρεπε νὰ τρέφωσι ῥήτορα διὰ τοὺς συκοφάντας, καθὼς ἔτρεφαν ἄλογα διὰ τὸν πόλεμον, καὶ σκύλους διὰ τὰ κυνήγια· εἶχαν χρεῖαν νὰ προστατεύωνται ἀπὸ τοὺς συμπολίτας των, ἐπειδὴ οἱ νόμοι δὲν ἦσαν πλέον ἱκανοὶ νὰ τοὺς προστατεύσωσι.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὅταν ἄρχισε νὰ διδάσκῃ τὴν τέχνην, εὗρηκε καὶ τὴν πατρίδα του καὶ τὴν Ῥητορικὴν ὁ Ἰσοκράτης· ἤγουν τὸ πραγματικὸν τῆς τέχνης μέρος ἢ κακὸν, ἢ εὐτελέστατον, καὶ τὸ λεκτικὸν ἀποβλέπον νὰ ἀπατᾷ πλέον τὴν ἀκρόην παρὰ νὰ φωτίζῃ τὸν νοῦν. Ἐκατάλαβεν ὅτι οὔτε τὸ ἐν οὔτε τὸ ἄλλο νὰ τελειωθῇ εἶναι δυνατόν, ἂν δὲν προσαρμοσθῇ εἰς πράγματα μεγάλα καὶ ὠφέλιμα εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον· ἔκατάλαβεν ὅτι ἡ Ῥητορικὴ τότε ἀληθῶς γίνεται ἀξία λογικῶν ἀνθρώπων τέχνη, ὅταν καταγίνεται εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ὅχι ὅταν ἀσχολῇται εἰς εὐτελεῖ ἢ ὀλέθρια πράγματα· ἀπαράλλακτα καθὼς ὁ οἰκοδόμος, τότε φθάνει εἰς τὸν ὑψηλὸν τῆς τέχνης του βαθμὸν, καὶ λαμβάνει τὸνομα τοῦ Ἀρχιτέκτονος, ὅταν οἰκοδομῇ ναοὺς Θεῶν, καὶ βασιλέων παλάτια, ὅχι ἐνόσω τρίβει τὸν καιρὸν νὰ κτίξῃ φούρνους· καὶ ὁ Ζωγράφος, τότε γίνεται Ζεῦξις, ἢ Πολύγνωτος, ὅταν εἰκονίζῃ τὰς μάχας τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Σαλαμῖνος, ὅχι ὅταν ζωγραφῇ ποντικῶν καὶ βατράχων πολέμους.

(1) Ξενοφ. Ἀπομνημ. Β', θ', σελ. 68-70. Ἐκδόσ. Κρατῆ.

Εἰς ὀλίγα λόγια, ὁ Ἰσοκράτης ἦτο καὶ φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ, καὶ ἄλλο δὲν εἶχε μὲ τοὺς πρὸ αὐτοῦ καὶ μὲ τοὺς συγχρόνους του σοφιστὰς κοινόν, πλὴν ὅτι ἐδίδασκε καὶ αὐτὸς, καθὼς ἐκείνοι, τὴν Ῥητορικὴν Τέχνην. Φαίνεται τοῦτο καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους του, ἐπειδὴ καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Διονύσιος (1), πρῶτος ὁ Ἰσοκράτης μετεχειρίσθη, ἢ μᾶλλον εἶπεῖν ἐδημιούργησε, τὸ συμβουλευτικὸν εἶδος τῆς Ῥητορικῆς· καὶ ἀπὸ πρῶτον αὐτὸν

(1) α Πεφυρμένην δὲ παραλαβὼν τὴν ἄσκησιν τῶν λόγων ὑπὸ τῶν
 » περὶ Γοργίαν καὶ Πρωταγόραν σοφιστῶν, πρῶτος ἐχώρησεν ἀπὸ τῶν
 » ἐριστικῶν τε καὶ φυσικῶν (ἄλλ. διορθ. σοφιστικῶν) ἐπὶ τοὺς πολι-
 » τικοὺς, καὶ περὶ αὐτὴν σπουδάζων τὴν ἐπιστήμην διετέλεσεν· ἐξ ἧς, ὡς
 » φησιν αὐτὸς, τὸ βουλευέσθαι καὶ λέγειν καὶ πράττειν τὰ συμφέροντα
 » παργίνεται τοῖς μαθοῦσιν (Διον. Ἀλικαρνασ. περὶ Ἰσοκράτ.) . Ἀπ’
 ἄλλην ῥῆσιν τοῦ αὐτοῦ Διονυσίου, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω (σελ. 245-246)
 ἐσημείωσα, φαίνεται ὅτι πρῶτος ὁ Ἰσοκράτης, ἡσχολήθη νὰ τελειώσῃ
 καὶ τὸ λεκτικὸν τῆς Ῥητορικῆς μέρος, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἔπειτα εἰς τὴν
 ἀκμὴν τοῦ ὁ Δημοσθένους. Πρέπει νὰ ἦναι ἀσυλλόγιστος ὅστις ἀπὸ τὴν
 σύγκρισιν τῶν δύο τούτων ῥήσεων τοῦ Διονυσίου δὲν συνάξῃ τὸ ἀξι-
 ὦλον τοῦτο πόρισμα διὰ τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν. Ποῖον; ὅτι τὸ
 λεκτικὸν αὐτῆς μέρος τότε θέλει προχωρήσῃ εἰς τελείωσιν ἀφοῦ τὸ
 πραγματικὸν τῆς ἀρχίσῃ νὰ καταγίνεται εἰς τὰ συμφέροντα εἰς τὴν
 πολιτικὴν κοινωνίαν. Πρῶτος ὁ Ἰσοκράτης ἔγραψε τοιοῦτους λόγους,
 καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐδιόρθωσε καὶ τὸ λεκτικὸν μέρος τῆς γλώσσης· καὶ
 μετ’ αὐτὸν ὁ Πλάτων, τοῦ ὁποίου οἱ περισσώτεροι διάλογοι εἶναι
 συνομιλίαι ἠθικαὶ τοῦ αἰοιδίμου διδασκάλου του Σωκράτους. Οἱ πρὸ
 τούτων σοφισταὶ ἡσχολήθησαν ἀπὸ τούτους περισσώτερον εἰς τὸ λεκτι-
 κόν· ἀλλὰ δὲν εὐδοκίμησαν. Καὶ ἐπὶ τῶν ἦτο δυνατόν νὰ εὐδοκίμησωσι,
 γράφοντες, ἄλλοι λόγους ἐριστικούς (Ἰσοκρατ. σελ. 291-296 τῆς
 ἐκδ. Κοραῆ), ἄλλοι ἐγκώμια τοῦ ἀλκίτου, τῶν βακχιδίων (σελ.
 208) καὶ τὸ χειρότερον, τῶν τυράννων, ἢ ψόγους καὶ συκοφαντίας
 τῶν χρηστῶν ἀνθρώπων (σελ. 222) ; ὅταν ἐκλέγῃ τις τοιαύτας ἀτυ-
 χεῖς ὑποθέσεις λόγων, ἐμπορεῖ νὰ φλυαρῇ ἀπὸ τὸ πρῶτον ἕως τὸ
 ἑβδὺ τῆς ἡμέρας, ἀλλ’ ὅχι ποτὲ ἀληθῶς νὰ ῥητορεύσῃ.

ἤκουσαν οἱ Ἀθηναῖοι λόγους πολιτικούς ἤγουν λόγους ἀποβλέποντας εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν ἡθῶν, χωρὶς τὴν ὁποίαν πολιτικὴ κοινωνία, ἡ καθόλου δὲν συνίσταται, ἡ πολὺν καιρὸν νὰ διαμεῖνῃ δὲν εἶναι δυνατόν. Φαίνεται πρὸς τούτοις καὶ ἀπὸ τὸ ὅποιον ἀρχήτερα ὠνόμασα ἀψευδέστατον κριτήριον τῶν τοιούτων, ἤγουν ἀπὸ τὸν καρπὸν τῆς παραδόσεώς του· ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ σχολεῖόν του, κατὰ τὴν εὐφυστάτην παραβολὴν τοῦ Κικέρωνος, ὡς ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸν ἵππον, ἐξέβησαν ἀναρίθμητοι ἥρωες εἰς τὴν πολλὰ δύσκολον τοῦ γράφειν τέχνην (1)· τὸ ὅποιον δὲν ἤθελε βέβαια συμβῆναι, ἂν ἡ Ῥητορικὴ του δὲν παρέδιδε κανόνας διαφόρους τῶν κανόνων, τοὺς ὁποίους ἐδίδασκαν οἱ πρὸ τούτου σοφισταί.

Ὅσον ὁμῶς τελεῖα καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἡ Ῥητορικὴ τέχνη τοῦ Ἰσοκράτους, πιθανόν, ἡ νὰ εἴπω τολμηρότερον, βέβαιον εἶναι, ὅτι δὲν ἐφθασεν εἰς ἐκείνον τὸν βαθμὸν τῆς τελειότητος, εἰς τὸν ὅποιον ἐσύνταξεν ὀλίγους χρόνους μετέπειτα ὁ Ἀριστοτέλης τὴν σωζομένην σήμερον Ῥητορικὴν τέχνην (2). Ὁ παράδοξος οὗτος ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου μόνον τὰ συγγράμματα, ἐὰν κατὰ δυστυχίαν ἀφανίζοντο ὅλα τᾶλλα τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας· λείψανα, ἦσαν ἱκανὰ νὰ μαρτυρήσωσι τῆς Ἑλλάδος τὴν δόξαν, ἐσυλλογίσθη ὅτι καθὼς τῶν ἄλλων ἐλευθερίων τεχνῶν, οὕτω καὶ εἰς τῆς Ῥητορικῆς τὴν Θεωρίαν, ἐν μόνον βῆμα χωρὶς νὰ σκοπεύῃ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κάμῃ τις, ἂν δὲν ὀδηγῇται ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας τὸν λύχον. Καὶ εἶναι πράγμα ἄξιον παρα-

(1) Isocrates... è cuius ludo, tanquam ex equo Trojano, innumeri principes exierunt. Cicer. de Orator. lib. II.

(2) Λέγω τὴν διηρημένην εἰς τρία βιβλία. Ἡ ἄλλη, ἐπιγραφομένη πρὸς Ἀλέξανδρον, καὶ φέρουσα τὸνομα τοῦ Ἀριστοτέλους, δὲν εἶναι ἀληθῶς τοῦ Ἀριστοτέλους. Συγγραφεὶς ταύτης ὑποπτεύονται πολλοὶ τὸν Λαμψακηνὸν Ἀνξίμενον.

ηρήσεως, ὅτι πρῶτος ὅσις ἡσχολήθη εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Ῥητορικῆς ἦτον, ὡς ἴδομεν ἀνωτέρω, ὁ Φιλόσοφος Ἐμπεδοκλῆς, αἱ τελευταῖοι ὅσις τὴν ἐτεχνογράφησε μὲ μέθοδον ἐχρημάτισεν πολυμαθέστατος τῆς Ἑλλάδος Φιλόσοφος Ἀριστοτέλης.

Λέγω, τελευταῖος, ἐπειδὴ οὔτε τοῦ Θεοφράστου καὶ τοῦ Θεοφράστου, τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, αἱ ῥητορικαὶ σώζονται πλέον, καὶ οἱ μετὰ τούτους καθεξῆς γράψαντες ῥητορικὰς τέχνας, τοὺς ὁποίους ἀπαριθμεῖ ὁ Κυντιλιανός, εἶναι τόσον πιθανώτερον, ὅτι ἀφῆκαν τὴν καλὴν μέθοδον, ὅσον καὶ αὐτοὶ οἱ δόκιμοι ῥήτορες ἔπαυσαν πλέον εἰς τὸν μαθητὴν τοῦ Θεοφράστου, Δημήτριον τὸν Φαληρέα, ὅσις πρῶτος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ Κυντιλιανοῦ (1), ἔφθειρε τὴν ῥητορικὴν.

(1) Πρῶτος ὁ Δημήτριος ἔκλινεν, ἔργον κατέβασεν ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς τῆν Ῥητορικῆς, ὡς λέγει ὁ Κυντιλιανός, *Is primus inclinasse eloquentiam dicitur* (*Inst. orat.* X, 1, pag. 501). Τὰ αὐτὰ εἶπε πρὸ τοῦ Κυντιλιανοῦ καὶ ὁ Κικέρων, ὅσις ἐπαινῇ μὲν τὴν πολυμαθεῖαν τοῦ Δημητρίου, ὅλλ' ὅμως προσθέτει, ὅτι ἀπὸ ἀνδρικῆς καὶ γενναίας ἔκαμε τὴν Ῥητορικὴν ἄτσουον καὶ μαλακὴν, καὶ τοιαύτην, ὅποια νὰ τέρπῃ ἀκόμη, ἀλλ' ὅχι πλέον καὶ νὰ πυρόνῃ τὰς ψυχὰς τῶν Ἀθηναίων, *delectabat magis Athenienses quam inflammabat* (*Cicer. Brut.* 9). Ἐνθυμᾶται ὁ ἀναγνώστης τί εἶπα (Ἀνωτέρ. σελ. 125) περὶ τοῦ Μενάνδρου, ὡς συνεργήσαντος εἰς τὴν φθορὰν τῆς Γραμματικῆς. Ὁ Μένανδρος ἦτο σύγχρονος, φίλος ἄκρος, καὶ συμβασιτεὺς (εἰς τὸν αὐτὸν διδάσκαλον τὸν Θεόφραστον), τοῦ φθορέως τῆς Ῥητορικῆς Δημητρίου. Ὅσις ἀναγινώσκῃ τὴν ἱστορίαν ὅχι ὡς μυθιστορίαν, ἀλλ' ὡς ταμεῖον τῶν περασμένων ἀνθρωπίνων πράξεων, διὰ νὰ μάθῃ ἀπ' αὐτῆς πῶς ἔχει νὰ κρίνῃ τὰς παρούσας, καὶ νὰ προεικάζῃ τὰς μελλούσας, θέλει σημειώσῃ ὅτι εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, ὅταν οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπολέμουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, οἱ Ἕλληνες διέσρεφαν καὶ τὴν Ῥητορικὴν καὶ τὴν Γραμματικὴν, καὶ τὰ ἔθνη των, συνεριζόμενοι τίς τῶν ἄλλων νὰ φανῇ ἀναξιώτερος ἐλευθερίας. Ἄν ἀπὸ ταύτας τὰς διαφθοράς, αὐξηθείσας ἀπὸ τοὺς μετ-

Εἰς τὴν δυσυχὴ τοῦ χρότου ταύτην περίοδον, ἥτις ἦτον ἡ περίοδος τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἤρχισεν, ὡς λέγει ὁ Ἀλικαρνασσεὺς Διονύσιος, καὶ μαραίνεται ἡ φιλόσοφος Ῥητορικὴ, καὶ καὶ ἐμδαίνη εἰς τὸν τόπον αὐτῆς ἡ ἀναιδιστὴ φλυαρία, καὶ τὰς τιμὰς τῶν ἀληθινῶν Ῥητόρων τὰς ἐσφετερίσθησαν ἀναισχύντως οἱ ἀδόλοσχοι σοφισταί· καὶ τέλος πάντων ὁμοιώθη ἡ ταλαίπωρος Ἑλλάς με τοὺς οἴκους τῶν ἀσώτων, ὅπου ἡ ἀσελγεςτὴ παλλακὴ ἀρπάζει καὶ τὸν θρόνον καὶ τὴν ἐξουσίαν ὅλην τῆς σώφρονος καὶ νομίμου γυναικὸς (1).

εἴπειτα ἀπὸ τὸ κακὸν εἰς τὸ χειρότερον, ἐπροξενήθη ἡ πτώσις τῆς Ἑλλάδος, φανερόν ὅτι ἀπὸ τὰ ἐναντία μέλλει καὶ γεννηθῇ ἡ ἀνάστασις αὐτῆς, καὶ ἂν μύριοι τοῦ γένους κατήγοροι προφητεύσωσι τὸ ἐναντίον. Εὐκτεῖνοι ἐφθειραν τὰ ὀρθά, ἕως οὗ τὰ φάνισαν ὀλότεια· οἱ ἀπόγονοί των σήμερον καταγίνονται καὶ διορθώνωσι τὰ φθαρμένα, καὶ προβαίνουντι ἀπὸ τὸ καλὸν εἰς τὸ κάλλιον. Ἡ εἶναι βέβαιον ὅτι ἐνεργεῖται τῆς Ἑλλάδος ἡ ἀναγέννησις, ἥ δὲν εἶναι τίποτε βέβαιον εἰς τὸν κόσμον.

(1) « Ἡ μὲν ἀρχαία καὶ φιλόσοφος Ῥητορικὴ... κατελύετο, ἀρ-
 » ξαμένη μὲν ἀπὸ τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα τελευτῆς ἐκπνεῖν
 » καὶ μαραίνεισθαι κατ' ὀλίγον, ἐπὶ δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς ἡλικίας μικροῦ
 » θύσασα εἰς τέλος ἠφανίσθαι. Ἐτέρα δὲ τις ἐπὶ τὴν ἐκείνης παρ-
 » ελθοῦσα τάξιν, ἀφόρητος ἀναιδεία, διατρικὴ καὶ ἀνάγωγος, καὶ οὐτε
 » φιλοσοφίας, οὐτ' ἄλλου παιδευμάτος οὐδενὸς μετεληφνῦα ἐλευθε-
 » ρίου, λαλοῦσα καὶ παρακρουσαμένη τὴν τῶν ὀχλῶν ἄγνοιαν...
 » τὰς τιμὰς καὶ τὰς προσασίας τῶν πόλεων, ἃς εἶδε τὴν φιλόσοφον
 » ἔχειν, εἰς ἐκτυτὴν ἀνηρτήσατο, καὶ ἦν φορτικὴ τις καὶ ὀχληρά· καὶ
 » τελευτῶσα παραπλησίαν ἐποίησε γενέσθαι τὴν Ἑλλάδα ταῖς τῶν
 » ἀσώτων καὶ κακοθαιμόνων οἰκίαις. Ὡσπερ γὰρ ἐν ἐκείναις ἡ μὲν
 » ἐλευθερία καὶ σώφρων γαμετὴ κάθηται, μηδεὶν οὐσα τῶν αὐτῆς
 » κυρία· ἐταῖρα δὲ τις ἄρρων, ἐπ' ὀλέθρῳ τοῦ βίου παρούσα, πάσης
 » ἀξιοῖ τῆς οὐσίας ἄρχειν, σκυβαλίζουσα καὶ δεδιττομένη τὴν ἐτέραν,
 » τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν πάσῃ πόλει, κ. τ. λ. » (Διονύσιος, Ἀλικαρν. περὶ

Τὴν τοιαύτην ἀθλίαν μεταβολὴν, προετοιμασθεῖσαν πολὺν καιρὸν ἀρχήτερα ἀπὸ τοὺς δημαγωγούς καὶ κόλακας τῶν Ἀθηναίων, τὴν προσεῖδεν ὁ φιλόσοφος καὶ φιλόπατρις Ἰσοκράτης, ὡς φαίνεται ἀφ' ὅσα κατ' αὐτῶν λέγει εἰς πολλότατα μέρη τῶν λόγων αὐτοῦ· ἀλλ' οὐτ' αὐτὸς, οὐτ' οἱ μετ' αὐτὸν ὀλίγοι χρηστοὶ Ῥήτορες εὐτύχησαν νὰ τὴν ἐμποδίσωσιν. Ἀφοῦ μίαν φοράν φθάσῃ νὰ διαφθαρῇ ἡ ἀκοὴ καὶ κρίσις τοῦ περισσοτέρου μέρους τοῦ ἔθνους ἀπὸ τοὺς τοιοῦτους κακοδαίμονας μοιχοὺς τῆς Ῥητορικῆς, οἱ μετ' αὐτοὺς ἀναγκάζονται νὰ τοὺς μιμῶνται, διὰ νὰ εὐαρεσῇσωσιν εἰς τοὺς φθαρμένους συμπολίτας αὐτῶν· καὶ τοιουτοτρόπως ἡ φθορὰ ἀκολουθεῖ καὶ διαδέχεται τὴν φθοράν, ἕως οὗ νὰ σαπηθῇ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον, ἐάν ἀπροσδόκητος καμμί' ἀπὸ τὸν οὐρανὸν βοήθεια δὲν προφθάσῃ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν παντελεῖαν τοῦ διαλυσιν.

Περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἰσοκράτους πέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς ὅσα ἱστορήσαν περὶ αὐτοῦ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ὁ Φιλόστρατος, ὁ Ψευδοπλούταρχος, ὁ Φώτιος καὶ ὁ Σουίδας· καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ὀλίγας τινὰς παρατηρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἔδωκαν τὴν ἀναγκαίαν προσοχὴν οἱ προειρημένοι βιογράφοι.

Τοῦ Ἰσοκράτους ἡ διαγωγὴ ἔχει τινὰς ὁμοιότητας μὲ τὴν ζωὴν τοῦ Σωκράτους (1). Καθὼς ὁ φιλόσοφος οὗτος, παρ-

» τῶν ἀρχ. Ῥητόρ. § 1, σελ. 445) ». Ἀς ἀναγνώσῃ ὁλόκληρον τὴν ῥῆσιν τοῦ καλοῦ τούτου κριτικοῦ, τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθη νὰ συντέμω, ὁ φρόνιμος νέος, διὰ νὰ πληροφορηθῇ τίς εἶναι ἡ καλὴ Ῥητορικὴ· ἀς τὴν ἀναγνώσῃ καὶ ὅστις νομίζει Ῥητορικὴν νὰ λέγῃ ὅ,τι ἔλθῃ εἰς τὴν γλῶσσάν του, μήπως αἰσθανθῇ τί διαφέρει ἀπὸ τὴν Ῥητορικὴν ἡ φλυαρία.

(1) Ὁ πρὸ ἐμοῦ ἐκδότης Λάγγιος, διὰ ταύτας τὰς ὁμοιότητας, ἐτυμολογεῖ τὸ ὄνομα Ἰσοκράτης, Ἰσος Σωκράτει· δὲν νομίζω ὅμως, ὅτι

ὁμοία καὶ ὁ Ῥήτωρ Ἰσοκράτης, ἐπέραςεν ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν καὶ πολέμῃ τοὺς σοφιστάς, καὶ νὰ πολεμῇται ἀπ' αὐτοὺς, μὲ ταῦτα μόνον τὴν διαφορὰν, ὅτι ὁ κατὰ τοῦ Σωκράτους πόλεμος ἐλαβε τέλος μὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀειδύμου τούτου ἀνδρὸς, τὸν ὅποιοι εἰς τοὺς ἀνοήτους Ἀθηναίους ὡς ἄθεον παρέσθησαν οἱ Θεοκατάρτατοι συκοφάνται.

Γνωστὴ εἶναι τοῦ Σωκράτους ἡ παρρησία, μὲ τὴν ὁποίαν ἤλεγχε τῶν φθαρμένων αὐτοῦ συμπολιτῶν τὰς κακίας· παρρησία, ἡ ὁποία κατεφρόνησε καὶ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων τὰς δορυβώδεις καὶ μαινομένας κραυγὰς, καὶ αὐτῶν τῶν ἀγριωτάτων τυράννων τὰς ἀπειλάς. Ἐννέα στρατηγοὺς μὲ μίαν ψήφον νὰ θανατώσωσιν ἀδίκως ἦσαν ἔτοιμοι οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν δὲν τοὺς ἐμπόδιζεν ἀπὸ τοιαύτης παράνομον καταδίκην ἡ ἀκατάπληκτος σταθερότης τοῦ Σωκράτους (1). Ἄλλοτε πάλιν ἔβαλεν εἰς φανερόν κίνδυνον τὴν ζωὴν του, ἀπειθήσας εἰς αὐτοὺς τοὺς τριάκοντα τυράννους, οἱ ὅποιοι τὸν ἐπρόσβαζαν νὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν Σαλαμῖνα πολίτην ἀθῶον τὸν Λέοντα, διὰ νὰ τὸν φονεύσωσιν (2).

Ὁ Ἰσοκράτης φυσικὰ ἦτον ἄτολμος, καθὼς αὐτὸς τὸ ὁμολογεῖ εἰς τοὺς λόγους του· ἀλλ' ἡ ἀτολμία του περιωρίζετο εἰς τοῦτο μόνον, ὅτι δὲν ἀπεκότει ἔμπροσθεν πολλῶν ἀνθρώπων νὰ ἀπαγγεῖλῃ τῆς ψυχῆς του τὰ νοήματα (3)· διὰ τὸ ὅποιον οὐδ' εἰς τὰς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἐσηκώθη ποτὲ νὰ δημηγορήσῃ, καὶ εἰς τὰ δικαστήρια σπανιώτατα ἐφάνη νὰ συνηγορήσῃ

ἀληθῶς ἐπίστευε τὴν γνησιότητα τοιαύτης ἀπιθάνου παντάπασιν ἐτυμολογίης.

(1) Ξενοφ. Ἀπομνημ. Α', α', 18, σελ. 5, ἐκδόσ. Κοραῆ.

(2) Πλάτων, Ἀπολογ. Σωκράτ. σελ. 74, καὶ Διογ. Λαέρτ. ἐν Βίῳ Σωκράτ.

(3) Ἰδὲ Ἰσοκράτ. Παναθ. σελ. 234 τῇ ἐκδόσ. Κοραῆ.

εἰς βοήθειαν κἀνενὸς ἀπὸ τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ. Εἰς τοὺς λόγους του ὁμως, τοὺς ὁποίους ἀνεγίνωσκεν εἰς πολλοὺς Ἀθηναίους, τόσον εἶναι μακρὰν νὰ φοβῆται νὰ ἐλέγῃ τῶν συμπολιτῶν του τὰς ἀνοησίας, ὥστε εἰς πολλὰ μέρη τοὺς ἐλέγχει μὲ πολλὰ περισσοτέραν παρρησίαν ἀφ' ὅ,τι ἐσυνείθιζε νὰ κάμνῃ ὁ Σωκράτης (1).

Δύο μάλιστα περιστάσεις τῆς ζωῆς του ἔδειξαν φανερά, ὅτι τὸ φιλοδίκαιον εἶχε τόσῃν δυνάμειν εἰς τὴν ψυχὴν του, ὥς' ἐνίκα καὶ αὐτὴν τὴν φυσικὴν του ἀτολίαν. Ἡ πρώτη εἶναι ὅταν οἱ τριάκοντα τύραννοι ἀπεφάσισαν νὰ θανατώσωσι τὸν Θηραμένην. Εἰς τὴν παράνομον ταύτην καταδίκην, ἀπὸ τοὺς ὅσοι εὐρέθησαν παρόντες τρεῖς μόνοι ἐτόλμησαν νὰ σηκωθῶσιν εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ καταδικαζομένου, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἦσαν ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Ἰσοκράτης (2). Δὲν εἶναι ὀλιγώτερον παράδοξος ἢ δευτέρα· τοῦ ἀδίκου θανάτου τοῦ Σωκράτους τὴν ἐπαύριον ἡμέραν μόνος ὁ Ἰσοκράτης ἐφάνη εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν μαυροφορεμένος. Τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο τόλμημα κετεδίκαζεν ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἀσέβειαν τῶν συκοφαντῶν, καὶ τὴν παρανομίαν τῶν κριτῶν, καὶ ἐκήρυττε μὲ φωνὴν ἀλαλητον εἰς τοὺς ἀναισθήτους Ἀθηναίους, ὅτι νὰ ἐξαλείψωσιν ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτῶν τόσον ὄνειδος, καὶ νὰ τὴν καθαρίσωσιν ἀπὸ τοῦ φόνου τὸ μίasma, μέσον ἄλλο δὲν τοὺς ἔμενε παρὰ νὰ μαυροφορέσωσιν ὅλοι, ὅσοι ἦσαν ἀθῶοι ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Σωκράτους.

(1) Ἰδὲ Ἰσοκράτ. Ἐπισ. β', πρὸς Φίλιππ. σελ. 416 τῆς ἐκδόσ. Κορκῆ.

(2) Ὁ Ψευδοπλούταρχος ὀνομάζει μόνον τὸν Ἰσοκράτην. Διόδωρος ὁμοῦς ὁ Σικελιώτης (1Δ, ε) λέγει ῥητῶς, ὅτι ὁ Σωκράτης μὲ ἄλλους δύο ἐσηκώθη εἰς βοήθειαν τοῦ Θηραμένου· τῶν δύο τούτων εἰς ἦτον ὁ Ἰσοκράτης.

Ἡ μεγαλητέρα ὁμως ἀπόδειξις τῆς ἀρετῆς τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι ἡ περὶ αὐτοῦ μαρτυρία τοῦ Σωκράτους. Ὁ φρόνιμος οὗτος καὶ χρηστὸς πολίτης μόλις ἤκουσε τοὺς πρώτους λόγους τῆς νεότητος τοῦ Ἰσοκράτους, κ' ἐκατάλαβε καὶ τὴν φιλόσοφον φύσιν τοῦ ῥήτορος, κ' ἐπροφῆτέυσε τὴν μέλλουσαν ὑπεροχὴν πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ ῥήτορας· καὶ δὲν ἐψεύσθη.

Ἐδείξαν τὴν ὑπεροχὴν ταύτην ὄχι μόνον οἱ λόγοι του, καταγινόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ τὴν διόρθωσιν, ἀλλὰ καθὼς εἶπα, καὶ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, οἱ ὅποιοι ἀφίνοντες τῶν Σοφιστῶν τὰ σχολεῖα ἔτρεξαν ἀπ' ὅλα τῆς Ἑλλάδος τὰ μέρη εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Ἰσοκράτους.

Ἀπὸ τοὺς ἀναρίθμους τούτους μαθητὰς τοῦ Ῥήτορος, ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα μᾶς ἐφύλαξεν ἡ ἱστορία, εἶναι ὁ Ἀφαρεὺς, υἱὸς Στετὸς καὶ προγονὸς τοῦ Ἰσοκράτους, ὁ Ἀνδροτίων, ὁ Ἀσκληπιάδης, ὁ Διόδοτος, ὁ Διοσκουρίδης, Ἐφορος ὁ Κυμαῖος, ὁ Θεοδέκτης, Θεόπομπος ὁ Χίως, ὁ Ἰσαῖος, Ἰσοκράτης ὁ Ἀπολλωνιάτης, ὁ Κηφισόδωρος, ὁ Κόκκος, ὁ Κράτης, ὁ Λάκριτος, ὁ Λεωδάμας, ὁ Ναυκράτης, ἡ Ναυσικράτης, ὁ Φιλίσκος, καὶ ἄλλοι πάμπολλοι, ὄχι μόνον Ῥήτορες, ἀλλὰ καὶ ποιηταί, καὶ ἱστορικοὶ ἀξιόλογοι, τῶν ὁποίων κατὰ δυστυχίαν ἀφάνισεν ὁ χρόνος τῶν περισσοτέρων τὰ συγγράμματα. Μαθητὴς τοῦ Ἰσοκράτους ἐχρημάτισε καὶ ὁ στρατηγός, καὶ στρατηγοῦ υἱὸς τοῦ Κόνωνος, Τιμόθεος. Ὁ Φώτιος συναριθμεῖ μὲ τοὺς μαθητὰς τοῦ Ῥήτορος καὶ τὸν Ξενοφῶντα· καὶ δὲν ἤθελε ψευσθῆν ὅσους συναριθμήσῃ μ' αὐτοὺς καὶ τὸν Δημοσθένην, ἐπειδὴ ῥητῶ· ὁ Πλούταρχος λέγει, ὅτι ὁ μέγας οὗτος Ῥήτωρ ἐμελέτησε μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν τὴν Ῥητορικὴν τέχνην τοῦ Ἰσοκράτους (1).

(1) Εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ συναθροίσῃ τις τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰσοκράτους. Εὐνάξα ὅσα μ' ἐσυγχώρησεν ὁ καιρὸς, τὰ

Τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν μαθητῶν, οἱ ὅποιοι διεσπάρησαν εἰς διαφόρους ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἐσύστησαν φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας σχολεῖα, ἔκαμε τὸν Κικέρωνα νὰ ὀνομάσῃ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσοκράτους σχολεῖον ὅλης τῆς Ἑλλάδος (1). Καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσοκράτης, ὅποταν λέγῃ (2), ὅτι οἱ μαθηταὶ τῶν Ἀθηναίων γίνονται διδάσκαλοι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, τὸ ἴδιον αὐτοῦ σχολεῖον ἐγκωμιάζει.

Διὰ τοῦτο ἴσως, καὶ ἄλλα ὅσα λέγει περὶ τῆς τέχνης του, τὸν ἐκατηγόρησαν τινὲς ὡς ὑπερβολικὰ φιλότιμον. Ὅτι δὲν εἶναι παντάπασιν ἀσέηκτος ἡ τοιαύτη κατηγορία, φαίνεται ἀπὸ πολλοὺς λόγους τοῦ Ῥήτορος, ὅπου πίπτει φανερά εἰς τὴν περιαιτολογίαν· τὴν ὁποίαν ὁμως εὐκολα θέλει συγχωρήσειν ὅστις συλλογισθῇ τὸν ἄγριον φθόνον τῶν ἐχθρῶν του. Ὑποφέρει μὲ σιωπὴν τὰ φαρμακωμένα τοῦ φθόνου βέλη ὁ τίμιος ἄνθρωπος, καὶ ἀφίνει εἰς τὰ ἔργα του τὴν φροντίδα νὰ ἀπολογοῦνται δι' αὐτὸν, ἐνόσω ὁ φθόνος περιορίζεται νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ μόνον τὴν τιμὴν τῶν καλῶν ἔργων. Ἀλλ' ὅταν οἱ συκοφάνται, ὅχι μόνον ἀνωφελῇ, ἀλλὰ καὶ βλαβερόν νὰ τὸν ἀποδείξωσι προθυμοῦνται, τότε ἀναγκάζεται νὰ λύσῃ τὴν σιωπὴν, καὶ ν' ἀπαριθμήσῃ αὐτὸς ὅσων καλῶν αἵτιος ἔγινεν εἰς τὴν πατρίδα του, διὰ νὰ καταισχύνη καὶ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τοὺς συμπολίτας του νὰ διδάξῃ, ὅτι οἱ συκοφάνται, καὶ ὅχι οἱ φιλόσοφοι

περισσότερα ἀπὸ τοῦ Ῥυγκενίου τὴν Κριτικὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν Ῥητόρων. Τόσον ἦτο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὸ πλῆθος, ὥς ὁ Ἑρμιππος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀθηναίου (σελ. 342) ἐσύνταξε βίβλον ὁλόκληρον ἐπιγεγραφομένην, « Περὶ τῶν Ἰσοκράτους μαθητῶν » Ἀλλὰ καὶ ταύτην, καθὼς ἄλλα πολλὰ, τὴν ἀφάνισεν ὁ χρόνος.

(1) *Cujus domus cunctæ Græciæ quasi ludus quidam patuit. Cicer. in Brut.*

(2) Πανηγ. γ', σελ. 46 τῆς ἐκδόσεως Κοραΐ.

διδάσκαλοι, βλάπτουσι τὰς πόλεις. Εἰς τοιαύτην ἀνάγκην εὐρέθη ὁ Ἰσοκράτης. Τοῦ σχολείου του ἡ ἀνοιξίς ἐρήμωσεν ὅλα σχεδὸν τὰ σχολεῖα τῶν Σοφιστῶν (1), καὶ τοὺς ἐξέρρησε τὴν τιμὴν, τὴν ὁποίαν ἕως τότε ἐλάμβαναν ἀπὸ τὸν ἀνόητον ὄχλον. Ἰτί ἔπρεπε νὰ πράξωσιν εἰς τοιαύτην περίσασιν; ἔαν ἦσαν ἀληθῶς φίλοι τῆς πατρίδος, καὶ προνοηταὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ἐπειδὴ ἐγεννήθη διδάσκαλος σοφώτερος παρ' αὐτοὺς, χρέος τῶν ἡτο νὰ πέμψωσιν εἰς ἐκεῖνον καὶ τοὺς ἐπιλοίπους αὐτῶν μαθητάς. Ἀντὶ τούτου ἐκατηγόρησαν τὸν Ἰσοκράτην ὅτι φθείρει τοὺς νέους (2), διδάσκων αὐτοὺς τὸν τρόπον νὰ κάμνωσι τὸ ἀδίκον δίκαιον. Ὅταν (πάλιν τὸ λέγω) πονηροὶ καὶ γόητες ἄνθρωποι φθάσωσιν εἰς τόσῃν ἀναισχυντίαν, ὥς νὰ μετασχηματίζωσι τὸ ὠφέλιμον εἰς τὸ βλαβερὸν, καὶ νὰ ὀνομάζωσι τὴν παιδείαν τῶν νέων φθοράν, καὶ τοὺς παιδεύοντας τὸ γένος φθαρμένους καὶ φθορέας ὅλου τοῦ γένους, ὁ συκοφαντούμενος ἀναγκάζεται, ἢ νὰ εἶπω ἀληθέςερα, χρεωσθεῖ νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν, διὰ ν' ἀποδείξῃ εἰς τοὺς πλανωμένους τοῦ συμπολίτας, πόσον εἶναι εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ ὠφέλιμος. Τοιαύτην θαυμαστὴν περιαιτολογίαν ἔκαμεν εἰς τοὺς ἀδίκους τοῦ κριτᾶς ὁ Σωκράτης, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ μιμηθῇ ὁ Ἰσοκράτης τόσου περισσότερον, ὅσον ἤξευρεν ὅτι ὡς φθορέα τῆς νεότητος ἐσυκοφάντησαν καὶ τὸν Σωκράτην. Ὅταν οἱ ἄνομοι δικασαὶ τὸν ἡρώτησαν, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἀττικῶν δικαστηρίων, ποίαν ποινὴν ἔκρινεν ἀξίαν τῶν ἀδικημάτων του, « Ἀθηναῖοι (ἀπεκρίθη ὁ Σωκράτης) διὰ νὰ περιέρχωμαι » καθημέραν τὴν πόλιν, καὶ νὰ σᾶς συμβουλεύω ὅλους τὰ

(1) Β. ἐπιστολ. πρὸς Φίλιππ. σελ. 416 τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

(2) Ἰδὲ τὸν Περὶ τῆς Ἀντιδόσεως λόγον, σελ. 310, 316-321 τῆς αὐτῆς ἐκδόσ.

» ἀληθῶς εἰς ὅλους συμφέροντα, ἀμέλησα τοῦ ἰδίου μου
 » οἴκου τὴν κυδέρνησιν, καὶ εὐρίσκομαι εἰς ἄκραν πενίαν.
 » Εἰς ἀνδρα πένητα, εὐεργέτην ὅλης τῆς πόλεως, ὅσις ἔχει
 » μάλιστα χρεῖαν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην φροντίδα,
 » διὰ νὰ μὴ παύσῃ νὰ σᾶς εὐεργετῇ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μὲ τὰς
 » συμβουλὰς του, ἡ ποίαν ἄλλην ἀνταπόδοσιν ἀξιωτέραν
 » ἐμπορεῖ νὰ κάμῃ ἡ πόλις, παρὰ νὰ τὸν τρέφῃ χάρισμα εἰς
 » τὸ Πρυτανεῖον; (1) »

Ἐκατηγόρησαν ἔτι τὸν Ἰσοκράτην ὅτι ἐπλουτίσθη ἀπὸ τοὺς
 μισθοὺς τῶν μαθητῶν (2)· καὶ εἰς τοῦτο βέβαια δὲν ὠμοίασε
 τὸν Σωκράτην, ὅσις δὲν ἐδέχθη ποτὲ ἀργύριον ἀπὸ κανένα.
 Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὁ Σωκράτης δὲν ἤνοιξε σχολεῖον μαθημάτων,
 οὐδὲ τὸν διδάσκαλον ἐπαγγέλλθη ποτέ· αἱ παλαιᾶςραι, τὰ
 γυμνάσια, τῶν τραπεζιτῶν αἱ κατοικίαι, καὶ τῶν τεχνιτῶν τὰ
 ἐργαστήρια, ἦσαν τοῦ Σωκράτους τὰ σχολεῖα· ὅπου εὕρισκεν
 Ἀθηναῖους χρεῖαν ἔχοντας τῆς κατηχήσεως καὶ συμβουλῆς
 του, ἐκεῖ ἐπαράδιδε τὴν ἀρετὴν του ὁ χορηγὸς οὗτος πολίτης.
 Ἐπειτα, ἡ ποῦ καὶ πότ' ἐνομοθετήθη νὰ διδάσκῃ τίς τὴν τέχνην
 του χωρὶς μισθόν; ἡ τίς ἐδείξε ποτὲ τοιοῦτον κυνικὸν ἠρωϊσμόν,
 ὥστε νὰ ῥηχθῇ μὲ κλειστούς τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν ἀνάγκην
 νὰ κλέπτῃ, ἢ νὰ ψωμοζητῇ, διὰ νὰ παραδίδῃ εἰς ἄλλους
 τέχνην, ὅταν μάλιστα οἱ μαθηταὶ ἦναι δυνατοὶ νὰ πληρώσωσι
 τοὺς κόπους τοῦ διδασκαλοῦ; Τοῦ Ἰσοκράτους οἱ περισσότεροι
 μαθηταὶ ἦσαν ξένοι, ἤγουν τέκνα πλουσίων ἀνθρώπων πεμπό-
 μενα εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ παιδευθῶσι· καὶ ἡ φήμη τῆς διδασκα-
 λίας, αὐξάνουσα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, φυσικὰ ἔπρεπε ν' αὐξήσῃ

(1) Πλάτων Ἀπολογ. Σωκράτ. σελ. 36. Ὅσις δύναται νὰ ἐναγνώσῃ
 ταῦτα τὰ λόγια χωρὶς ν' ἀνατριχιάσῃ, ἐκεῖνος ψυχὴν δὲν ἔχει.

(2) Ἰδὲ τὸν Περί τῆς Ἀντιδόσ. λόγον σελ. 316 τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ διδασκάλου. Οἱ συκοφάνται (ὅν ἦτο δυνατόν νὰ γεννηθῇ εἰς ψυχὴν συκοφάντου γενναῖον τί ποτε) ἔπρεπε νὰ μὴ σιωπήσωσι τὸ φιλόσοφον ἔργον τοῦ Ἰσοκράτους, νὰ μὴ λαμβάνῃ λέγω μισθὸν πλὴν ἀπὸ τοὺς ξένους, καὶ νὰ διδάσκῃ δωρεὰν τοὺς συμπολίτας του (1).

Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τῆς προφανοῦς συκοφαντίας τὰ κατὰ τοῦ Ἰσοκράτους βέλη. Δὲν ἀμείλησαν οὐδ' οἱ Κωμικοὶ κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν νὰ τὸν κωμωδῇσωσιν ἐπὶ Θεάτρου, ὀνομάζοντες αὐτὸν Ἀύλοτρύπην, ἐπειδὴ ὁ πατήρ του εἶχε τέχνην νὰ κατασκευάζῃ αὐλούς· ὥς νὰ ἦτο δίκαιον νὰ ψέγεται τις διὰ τέχνην ἰδίαν, ἢ πατρικὴν, ὅσον καὶ ὅν ἦναι εὐτελὴς ἡ τέχνη. Τὸν ἐκωμώδησαν καὶ ὥς συζῶντα μὲ παλλακὴν· καὶ εἰς τοῦτο ἤθελαν εἶσθαι περισσοτέρας ἀξιοί πίσεως, ὅν δὲν εἶχαν δεῖξῃ ἀπ' ἄλλων ἄλλας σοφῶν ἀνδρῶν πολλὰς κωμωδῆσεις, ὅτι περισσότερον ἐφρόντιζαν ἐπάνω τῆς σκηνῆς πῶς νὰ κινήσωσιν εἰς γέλωτα τοὺς θεατάς, παρὰ πῶς νὰ παραστήσωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι λέγουσι περὶ τούτου καὶ ὁ Ψευδοπλούταρχος, καὶ ὁ Ἑρμιππος, στήριζεται εἰς

(1) « Πολίτην δὲ οὐδέποτε εἰσέπραξε μισθὸν » λέγει ὁ Ψευδοπλούταρχος εἰς τὸν βίον τοῦ Ἰσοκράτους, μ' ὅλον ὅτι ὀλίγον ἀνωτέρω εἶπεν ὁ αὐτός, ὅτι ἀπέβαλεν ὁ Ἰσοκράτης τὸν Δημοσθένην, δέλοντα νὰ μαθητεύσῃ εἰς αὐτὸν, διότι δὲν εἶχε νὰ τὸν πληρώσῃ χιλίας δραχμὰς. Ἡ ἀντίφασις αὕτη, τὴν ὁποίαν καὶ ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ ἐσημείωσαν, γίνεται ἔτι φανερωτέρα ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Ἰσαίου τοῦ Ῥήτορος γραμμένον ἀπὸ τὸν αὐτὸν Ψευδοπλούταρχον, εἰς τὸν ὁποῖον λέγει, ὅτι ἐπλήρωσε μυρίας δραχμὰς εἰς τὸν Ἰσαίον ὁ Δημοσθένης διὰ τὴν τέχνην τῆς Ῥατορικῆς· ἤγουν ἐπλήρωσε δέκα χιλιάδας, ὅστις δὲν εἶχεν οὐδὲ χιλίας νὰ δώσῃ εἰς τὸν Ἰσοκράτην. Ἡ ἀποβολὴ λοιπὸν τοῦ Δημοσθένους εἶναι ψευδής· ἐξ ἐναντίας εἶναι πιθανώτατον νὰ μὴν ἐλάβανε μισθὸν ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του ὁ Ἰσοκράτης, διότι εἶναι σύμφωνον μὲ τὸν λοιπὸν αὐτοῦ βίον.

ζωμικῶν μαρτυρίας, καὶ μάλιστα τοῦ Στράτιδος ταύ-
την (1),

Καὶ τὴν Λαγίσκαν, τὴν Ἰσοκράτους παλλακὴν,
ἰδεῖν με συκάζουσαν εὐναίαν ἔτι,
Τὸν τ' αὐλοτρύπην αὐτὸν

Ἐκατηγορήθη πρὸς τούτοις ὁ Ἰσοκράτης, ὅτι ἐπρόβαλεν εἰς
τοὺς λόγους του ὡς ἴδια πολλὰ νοήματα τῶν πρὸ αὐτοῦ
ῤητόρων. Ἰκανὴ περὶ τούτου νὰ τὸν δικαιώσῃ εἶναι τοῦ Φω-
τίου ἢ κρίσις. Εἶπα κ' ἐγὼ εἰς τοῦ Πανηγυρικοῦ τὴν ὑπό-
θεσιν (2) τί διαφέρει ἡ κλοπὴ τῆς μιμήσεως· καὶ τὸ ἔδειξα
σαφές· ἐρον μὲ τὴν παράθεσιν μακροῦ μέρους τοῦ Ἐγκωμίου τῆς
Ἑλένης, καὶ τῆς κλοπῆς τοῦ Ψευδολουκιανοῦ (3). Καὶ λέγω
πάλιν τῶρα εἰς χάριν τῶν νέων, ὅσων ἡ ψυχὴ δὲν ἐμολύνθη
ἀκόμῃ ἀπὸ τὴν ἀδικίαν, καὶ τοὺς παρακαλῶ νὰ σοχάζωνται
τὴν κλοπὴν τῶν ἀλλοτρίων λόγων τόσοι αἰσχροτέραν ἀπὸ
παντὸς ἄλλου πράγματος κλοπὴν, ὅσον οἱ μὲν ἄλλοι κλέπται

(1) Παρὰ τῷ Ἀθην. σελ. 592. Τὸ πλέον παράξενον εἶναι ὅτι ὁ μὲν
Στράτις ὀνομάζει τὸν Ἰσοκράτην, Αὐλοτρύπην, ὁ δὲ Σουΐδας (λέξι-
φιλίσκος) λέγει καθαρὰ, ὅτι ὁ Ἰσοκράτης ὠνόμαζε παίζων Αὐλοτρύπην
τὸν μαθητὴν αὐτοῦ φιλίσκον. Διὰ ταύτας ἴσως τὰς ἐναντιώσεις ὁ
Φιλόστρατος δὲν πιστεύει ὅτι ἐκωμωδῆθη ὁ Ἰσοκράτης ὡς αὐλοποιός. Μ'
ὅλον τοῦτο, ὁ μὲν Σουΐδας εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐσύγχυσε καὶ τὰ πρόσ-
ωπα, καὶ τὰ πράγματα· ὁ δὲ Στράτις εἶναι σχεδὸν βέβαιον, ὅτι τὴν
τέχνην τῶν αὐλῶν ἔλαβεν ἀφορμὴν διὰ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν λέξιν
Αὐλοτρύπης, ὅχι καθὼς τὴν μετεχειρίσθη ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ
προβλήματά του (10, κγ'), ὡς συνώνυμον τοῦ Αὐλοποιός, ἀλλ' εἰς
σημασίαν αἰσχρὰν καὶ βωμολόχον, καθὼς καὶ τὸ « Συκάζουσαν ».

(2) Ἰδὲ τὰς σημειώσεις. Μέρ. Β. σελ. 30 τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

(3) Ἰδὲ τὰς αὐτὰς, σελ. 163-169. Ἡ κλοπὴ αὕτη τοῦ Ψευδολου-
κιανοῦ ἀνεκαλύφθη κατὰ τὸ 1791 ἔτος, εἰς τὰς φιλολογικὰς ἐφημερί-
δας τῆς Γοττίγγης.

εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθὼς ἀπὸ χρήματα οὕτω καὶ ἀπὸ παιδείαν πτωχοί· ὁ δὲ κλεψιλόγος κάμνει πρᾶγμα ἀνάξιον τῆς παιδείας, τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλεται, καὶ παρὰ τὸν φθόνον ἄλλων νὰ προβάλλῃ εἰς ἱπολογίαν τοῦ δὲν ἔχει. Ἐντροπὴ δὲν εἶναι νὰ μανθάνῃ τίς, ὅσα δὲν ἐξεύρῃ, ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους του, οἱ ὅποιοι καὶ αὐτοὶ ἀπ' ἄλλους ἔμαθαν· ἐκεῖνος πρέπει νὰ ἐντρέπεται, ὅστις δὲν προσθέτῃ εἰς ὅσα ἔμαθεν, διὰ νὰ τὰ παραδώσῃ αὐξημένα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Ἀλλὰ τῶν ἐντροπῶν ὅλων ἡ μεγαλητέρα εἶναι, ὅταν καὶ διὰ νὰ σκεπάσῃ τὴν τοιαύτην ἐντροπὴν, καταδρέχῃ μὲ ξένους ἰδρωτάς τὸ πρόσωπον, καὶ, κατὰ τοὺς κωμωδουμένους δημαγωγούς τῶν Ἀθηναίων, κενόνοι αὐτὸς ἀνακομδωμένος εἰς τοὺς ἀμαθεῖς τὰ μαγειρευμένα ἀπ' ἄλλους,

Μάζαν μεμαχότος ἐν Πύλῳ Λακωνικὴν,
Πανουργότατά πως περιδραμῶν, ὑφαρπάσας,
Αὐτὸς παρέθηκε τὴν ὑπ' ἐμοῦ μεμαγμένην (1).

Εἰς ἡμᾶς τοιαῦται κλοπαὶ ἀκόμη δὲν ἔγιναν· ἐπειδὴ ὄντες εἰς αὐτάς τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν τὰς ἀρχάς, φυσικὰ οὐδὲ κλοπῆς ἀξία ἔχομεν πολλὰ· καλλίον ὅμως εἶναι νὰ προλαμβάνῃ τίς τὰ κακὰ, παρὰ νὰ ζητῇ νὰ τ' ἀνασπάσῃ ἀφοῦ μίαν φορὰν ῥιζωθῶσιν. Εἰς ὀλίγα λόγια, τὰ φιλόμουσα μεράκια τῶν Γραικῶν πρέπει νὰ κρατῶσι πάντοτε τοῦτο εἰς τὸν νοῦν, ὅτι αἱ Μοῦσαι εἶναι παρθένοι, καὶ ἀποσρέφονται τοὺς ὅσοι μὲ παρθενικὴν ψυχὴν δὲν τὰς πλησιάζουσιν. Ἄς ἐνθυμῶνται πρὸς τούτοις τί ἔλεγε καὶ τί ἔκαμνεν εἰς τοιαύτας περιστάσεις ὁ Σωκράτης (2).

(1) Ἀριστοφάν. Ἰππ. 55.

(2) « Φαίνομαι οὐδὲν εἰδώς... ἐν δὲ τοῦτο θαυμάσιον ἔχω » ἄγαθον, ὃ με σώζει. Οὐ γὰρ αἰσχύνομαι μανθάνων, ἀλλὰ πυνθάνομαι.

Καὶ ὁ Κικέρων, καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, καὶ ὁ θήναιος, καὶ ἄλλοι τινὲς ὀλίγοι, ἰσόρησαν, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ὑπέθεσε τὸ γῆρας τοῦ Ἰσοκράτους. Ὁ Κικέρων προσθέτει, καὶ, ὅταν ἀνοιξέ σχολεῖον νέον Ῥητορικῆς ὁ Φιλόσοφος οὗτος, ἐπαρώδησε τῆς τραγωδίας ἐπιγραφομένης Φιλοκλήτης (1) τὸ,

Δίσχρὸν σιωπᾶν, βαρβάρους δ' ἔαν λέγειν,

εἰς τὸ,

Δίσχρὸν σιωπᾶν, Ἰσοκράτην δ' ἔαν λέγειν.

Τοῦτο φαίνεται πολλὰ πιθανόν, ὅταν συλλογισθῇ τίς ὅτι ὁ Κηφισόδωρος, μαθητὴς τοῦ Ἰσοκράτους, ἔγραψεν ἀληθῶς, εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ διδασκάλου του, τέσσαρα βιβλία κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀλλ' ὅμως πάλιν, ὅταν ἀναγνώσῃ τίς τὸν Διογένην Λαέρτιον (2), ὁ ὁποῖος εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀριστοτέλους λέγει ῥητῶς, ὅτι τὴν προειρημένην παρωδίαν τὴν ἔκαμιν ὁ Φιλόσοφος εἰς τὸν συμμαθητὴν αὐτοῦ Ξενοκράτην, ὅτι εἰς ἀπὸ τούς Σικελιώτας Ῥήτορας καὶ σοφιστάς, ὀνομαζόμενος Ἀριστοτέλης, ἔγραψε κατὰ τοῦ Ἰσοκράτους, διασύρων αὐτοῦ τὸν Πανηγυρικὸν λόγον (3), κλίνει πάλιν εἰς τὴν γνώμην

» μαι, καὶ ἐρωτῶ, καὶ χάριν πολλὴν ἔχω τῷ ἀποκρινομένῳ; καὶ
» οὐδένα πώποτε ἀπεξέρησα χάριτος. Οὐ γὰρ πώποτε ἔξαρκος
» ἐγενόμην μαθὼν τι, ἑμαυτοῦ ποιούμενος τὸ μάθημα εἶναι ὡς
» εὐρημα· ἀλλ' ἐγκωμιάζω τὸν διδάξαντά με ὡς σοφὸν ὄντα, ἀπο-
» φαίνων ἃ ἔμαθον παρ' αὐτοῦ » Σωκράτης παρὰ Πλάτωνα, ἐν
Ἰππία, σελ. 522.

(1) Εἰς τὸν Φιλοκλήτην τοῦ Σοφοκλέους ὁ εἶχος οὗτος δὲν εὐρίσκειται· πιθανόν ὅτι ἐπάρθη ἀπὸ τοῦ Εὐριπίδου τὸν Φιλοκλήτην, ὅστις δὲν σώζεται πλέον.

(2) Βιβλ. Ε, Τμημ. γ'.

(3) Εἰς τὸν αὐτὸν Διογ. Λαερτ. Ε, λβ, μετὰ τὰς σημ. τοῦ Μεναχ.

ἐκείνων, ὅσοι νομίζουν, ὅτι ἡ ὁμωνυμία ἐπλάνησε καὶ τὸν Κικέρωνα καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν, νὰ συγχύσῃσι τὸν φιλόσοφον Ἀριστοτέλην μὲ τὸν Σικελιώτην σοφιστὴν Ἀριστοτέλην. Τοιαύτη μικροπρεπὴς ἔχθρα ἦτον ἀναξία τοῦ φιλοσόφου, πρὸς τὸν Ἰσοκράτην μάλιστα, περὶ τοῦ ὁποίου, ὅτι εἶχε καλὴν ὑπόληψιν φαίνεται ἀπὸ τὰς συχνὰς μαρτυρίας, τὰς ὁποίας φέρει ἀπ' αὐτὸν εἰς τὴν Ῥητορικὴν του. Ἐξεναντίας, εἰς τὸν Σικελιώτην Ἀριστοτέλην εἶναι πολλὰ πιθανή. Ἰδαμεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Σικελιώται Ῥήτορες ἔφεραν τὴν Ῥητορικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι τὴν εὐόδωσαν εἰς τὴν ἀληθινὴν αὐτῆς ἀκμὴν καὶ τελειότητα, καὶ ἡ τοιαύτη προκοπὴ τοὺς ἔφερεν εἰς καταφρόνησιν τῶν ἰδίων διδασκάλων. Ὅθεν οἱ Σικελιώται Ῥήτορες, ἢ σοφισταί, ἐμίσουν τοὺς Ἀττικοὺς Ῥήτορας, ὡς ἀχαρίστους, ἢ μὲ τῆς ἀχαριστίας τὴν πρόφασιν ἐσπούδαζαν νὰ σκεπάσωσι τὴν αἰσχύνην νὰ τοὺς φθονῶσιν ὡς σοφωτέρους.

Ἐπρεπε τώρα νὰ λαλήσω περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λόγου τοῦ Ἰσοκράτους, ἐὰν δὲν εἶχε λαλήσειν διεξοδικῶς περὶ αὐτοῦ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς. Ὁ σοφὸς κριτικὸς οὗτος ἐπαινεῖ πολὺ τοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους, καὶ τοὺς ὁμοιάζει δικαίως διὰ τὴν ἡρωϊκὴν αὐτῶν σεμνότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν, καὶ κατὰ τὸ πραγματικόν, καὶ κατὰ τὸ λεκτικόν αὐτῶν μέρος, μὲ τὰ ἀγάλματα τοῦ Πολυκλείτου καὶ τοῦ Φειδίου. Κατηγορεῖ ὁμως πολὺ καὶ τὴν κλίσιν τοῦ Ῥήτορος εἰς τὰς ἀντιθέσεις καὶ παρισώσεις, καὶ εἰς τὴν περιέργου σπουδὴν νὰ ᾖναι πάντοτε γλαφυρὸς, ἥγουν νὰ καταγίνεται ὑπὲρ τὸ μέτρον εἰς ἐκεῖνο τοῦ Λεκτικοῦ τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ὁμοιάσαμεν (1) μὲ τὸν ἦχον τοῦ χρυσοῦ. Οὐδ' εἰς τοῦτο ἔχει ἄδικον ὁ Διονύσιος.

(1) Σελ. 236.

ἄδικον ἔχει ὅτι δὲν ἐκατάλαβεν, ἢ δὲν μᾶς ἐξηγήσῃ, τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης περιέργου συνθέσεως τῶν λέξεων εἰς τὸν Ἰσοκράτην. Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν πρέπει νὰ ζητῇ τις παρ' ὅσα εἶναι δυνατὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους· καὶ διὰ νὰ κρίνῃ τις δικαίως τοὺς συγγραφεῖς, πρέπει νὰ θεωρῇ καὶ τὴν περίοδον τοῦ χρόνου εἰς τὴν ὅποιαν ἔγραψαν. Κατὰ τὴν ἀνωτέρω (1) μαρτυρίαν τοῦ Διονυσίου, πρῶτος ὁ Ἰσοκράτης ἐδιόρθωσε τὸ πραγματικὸν μέρος τῶν ῥητορικῶν λόγων, ἐπειδὴ πρῶτος ἀφῆκε τὰ μικροπρεπεῖς ὑποθέσεις τῶν λόγων καὶ ἡσχολήθη νὰ ῥητορεύῃ τὰ ἀληθινὰ συμφέροντα εἰς τὴν πατρίδα του. Οἱ πρὸ αὐτοῦ σοφισταί, διὰ τοῦτο, ὅτι σπανίως τὸ πραγματικὸν μέρος τῆς ῥητορείας αὐτῶν ἦτον ἀξιόλογον, κατεγίνοντο μὲ μεγαλωτάτην ἐπιμέλειαν εἰς τὸ λεκτικόν, καὶ ἐξαιρέτως εἰς ἐκεῖνο τοῦ λεκτικοῦ τὸ μέρος, τὸ ὅποιον ἀποβλέπει τὴν συνθήκην καὶ τάξιν τῶν λέξεων, καὶ τὴν συμμετρίαν τῶν κώλων καὶ τῶν περιόδων, ἥτις ἐγέννησε τὰ ἀντίθετα, τὰ πάρισα καὶ τὰ ὁμοιοτέλευτα (2). Εἰς ὀλίγα λόγια ἐκοπίαζαν νὰ θώσωσιν εἰς τὸν μόλιβον τὸν ἥχον τοῦ χρυσοῦ, καὶ τὸν ἐπωλοῦσαν εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ λαοῦ ὡς χρυσόν. Τῶν τοιούτων σοφιστῶν μαθητὴς ἐχρημάτισεν ὁ Ἰσοκράτης· καὶ ἂν τοὺς ὁμοίῳζε κατὰ πάντα εἰς τὸ λεκτικόν, ἐμποροῦσε τις ὅμως νὰ τοῦ ἐλατώσῃ τὸ σφάλμα μὲ τὴν κοινὴν παροιμίαν,

Μ' ὅποιον διδάσκαλον καθίσῃς,
Τοιαῦτα γράμματα μανθάνεις·

(1) Σελ. 269.

(2) Περιεργότερος τῶν ἄλλων ἐγένεν εἰς τοῦτο ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσοκράτους Γοργίας· ὅθεν καὶ τὸ Πάριον ὀνομάσθη Γοργιακὸν ἢ Γόργειον σχῆμα· καὶ νὰ γράφῃ τις μὲ τοιαῦτα σχήματα εἰλέγετο Γοργιάζειν. Εἰς δὲ τὴν Θεσσαλίαν εἶχε τόσση φήμην ὁ Γοργίας, ὥς, καθὼς λέγει ὁ Φιλόστρατος (Ἐπιστολ. II'), τὸ Γοργιάζειν καὶ τὸ ῥητορεύειν ἔγιναν εἰς ἐκείνους λέξεις συνώνυμοι.

κ' ἔμενε πάντοτ' εἰς αὐτὸν ἡ μεγάλη δόξα τῆς διορθώσεως τοῦ πραγματικοῦ. Καὶ ὁμῶς αὐτὸς, ὅχι μόνον τὸ πραγματικὸν ἠλλαξε παντάπασιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ λεκτικοῦ τὴν καλλονὴν, ὡς ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Διονύσιος, ἠύξησε πολὺ, « Προήγαγεν » ἐπὶ μήκισον » (1). 'Τί περισσότερον ἐμπορεῖ τις νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Ἰσοκράτην, καὶ ἂν ἦτο φανερόν ὅτι ἀπὸ ἀδυναμίας τῆς κρίσεως ἔπεσε πάντοτε εἰς τὰς λεκτικὰς περιεργίας τῶν διδασκάλων του, καὶ δὲν τοὺς ἐμμήθη πολλάκις ἐκουσίως; Ἡ δὲ εἶναι ποτὲ συγχωρημένον καὶ εἰς τὸν φιλόσοφον Ῥήτορα, ὅταν ξέλῃ νὰ ἀνακαλέσῃ πρὸς αὐτὸν ἀκοὰς διεφθαρμένας ἀπὸ σοφιστὰς, νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς καιρὸν τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἐκεῖνοι τὰς ἐφθείραν; Πρῶτον πρέπει νὰ διορθώσῃ τίς τὸν νοῦν, ἔπειτα τὰς αἰσθήσεις τοῦ ὅχλου, ἐὰν ἦναι ἀληθεῖς τὸ « Νοῦς ὁρᾷ καὶ νοῦς ἀκούει » (2). Βέβαιον εἶναι, ἂν παρα-

(1) Ἀνωτέρ. σελ. 245-246.

(2) Ὅταν ἐφάνη πρῶτον εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Γοργίας, σαλμένος ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του Δεοντίνους, καὶ ἐλάλησεν ἐπ' ἐκκλησίας, ὀλίγοι ἔλειψεν νὰ χάσῃ τὸν νοῦν οἱ εὐψέστατοι Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὴν ἡδονὴν τῶν ἀντιθέτων, τῶν ἰσοκώλων, τῶν παρίστων, καὶ τῶν ὁμοιοτελεύτων, ὡς ἰσορεῖ ὁ Σικελιώτης Διόδωρος (ΙΒ, 53), ὅστις καὶ προσθέτει μὲ κρίσιν καλὴν, « Ἀ τότε μὲν, διὰ τὸ ξένον τῆς κατασκευῆς, ἀπο- » δοχῆς ἤξιοῦτο, νῦν δὲ περιεργίαν ἔχειν δοκεῖ, καὶ φαίνεται κατα- » γέλασα, πλεονάσις καὶ κατακόρως τιθέμενα ». Μ' ὅλα ταῦτα τὰ καταγέλασα ἔπεισεν ὁμῶς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὴν συμμαχίαν νὰ θώσῃσι, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ πατρίς του τὸν ἔσειλε καὶ τὰ μαθήματά του ἀκριβῶς νὰ πληρόνῃσι. Ἐκατὸν μνᾶς, ἤγουν ἐννέα χιλιάδας λιτρῶν Γαλλικῶν, ἔπρεπε νὰ δίδῃ εἰς τὸν διδάσκαλον Γοργίαν ὅστις εἶχεν ὄρεξιν νὰ μάθῃ τὴν Ῥητορικὴν τοῦ πρᾶγμα ἀπίθανον, ἐὰν ὁ Γοργίας δὲν ἦτο, καθὼς τὸν παριστάνει ἡ ἱστορία, μὲ μεγάλα φύσεως καὶ παιδείας ἄλλα προτερήματα σολισμένους, καὶ ἂν δὲν ἐδῆπαμεν ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη νὰ γοητεύονται πολλάκις ἀπὸ πολλὰ καταδεεζέμενους τοῦ Γοργίου τετρατολόγους.

βαλῇ τις τὸν Ἰσοκράτην μὲ τὸν Δημοσθένην, ὅτι οἱ λόγοι τοῦ πρώτου, ὡς ἔλεγεν εὐφυῶς ὁ Κλεοχάρης (1), ὁμοιάζουσι τοὺς ἀθλητάς, τοῦ δὲ Δημοσθένους, τοὺς στρατιώτας. Ἀλλ' ἢ αὐτῆρὰ δικαιοσύνη ἐρωτᾷ, ἂν ὁ Ἰσοκράτης δὲν ἐγίνετο Δημοσθένης, ἐὰν εἶχε προγενέστερόν του ἄλλον Ἰσοκράτην; ἂν ὁ Δημοσθένης ἔφθανεν εἰς τῆς ῥητορικῆς δόξης τὸν ἀνώτατον βαθμόν, ἐὰν ἐξήρχετο ἀμέσως ἀπὸ τὸ σχολεῖον τοῦ Γοργίου, οὐδὲ εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ λαμπρότατον παράδειγμα τοῦ Ἰσοκράτους;

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λόγου τοῦ Ἰσοκράτους, ῥητορικῶς κρινομένου. Ἀλλ' ὅστις τὸν ἐξετάσῃ καὶ γραμματικῶς, θελεῖ πληροφορηθῆναι, ὅτι πρῶτος ὁ Ἰσοκράτης ἔσχισε τρόπον τινὰ τὰ ὅρια τῆς γλώσσης, καὶ ἐκύρωσε μὲ τὸ παράδειγμά του τὴν καταλληνίαν τῆς γραμματικῆς συντάξεως. Εἰς τοὺς πρὸ αὐτοῦ Ἀττικοὺς λογογράφους, ἐὰν ἐξαίρεσθαι ἴσως τὸν Λυσίαν, εὐρίσκονται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀνωμαλίας· εἰς αὐτὸν οὐδεμία, ἢ σχεδὸν τόσον ὀλίγαι (ἐὰν δὲν ἦναι καὶ αὗται γραφικὰ σφάλματα) ὥς ἀπὸ μόνου αὐτοῦ εἶναι δυνατόν νὰ συνθέσῃ τις γραμματικὴν μέθοδον ὁλόκληρον, χωρὶς νὰ ἔχῃ χρεῖαν ἄλλων παραδειγμάτων.

Τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου τοῦ Ἰσοκράτους ἐμμήθησαν ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς οἱ δύο τοῦ μαθηταί, Θεόπομπος ὁ Χίος, καὶ Ἐφορος ὁ Κυμαῖος. Πολλὴ ὁμοιότης εὐρίσκεται καὶ εἰς τὸν ψευδῶς ἀναφερόμενον εἰς Δημοσθένην Ἐρωτικὸν λόγον· ὅστις διὰ ταύτην μάλιστα τὴν ὁμοιότητα πιθανολογεῖ τὴν κρίσιν

(1) Παρὰ τῷ Φωτίῳ, Κωδ. ρος' α' Κλεοχάρης ὁ Μυρλεανός...
 » φησὶ, τοὺς μὲν Δημοσθενικοὺς λόγους τοῖς τῶν στρατιωτῶν εἰκέναι
 » μάλιστα σώμασι, τοὺς δὲ Ἰσοκρατικοὺς τοῖς τῶν ἀθλητῶν». Ἀλλοῦ
 ὅμως (Κωδ. σξξ') λέγει, ὅτι ταύτην τὴν περὶ Δημοσθένους καὶ Ἰσοκράτους κρίσιν τὴν ἔκαμεν ὁ Μακεδὼν Φίλιππος.

τῶν ὅσοι τὸν ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Ἀνδροτίωνα, μαθητὴν καὶ αὐτὸν τοῦ Ἰσοκράτους. Ἀπὸ τοῦς μεταγενεστέρους τὸν Ἰσοκράτην ἐμιμήθη, ὡς ἐνόμιζεν ὁ Ἐρασμος (1), καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Δὲν μὲ συγχωρεῖ τὸ σενὸν τοῦ καιροῦ νὰ ἐξετάσω μὲ τὴν παράθεσιν, ἂν ἡ κρίσις αὕτη τοῦ Ἐράσμου σφηρίζεται εἰς πιθανότητα.

Ἀπὸ τοῦς κριθέντας γνησίους εἰκοσιπέντε, ἡ κατ' ἄλλους, εἰκοσιοκτὼ λόγους τοῦ Ἰσοκράτους σήμερον δὲν σώζονται πλὴν εἴκοσι (2), καὶ ἐννέα ἐπισολαί. Τούτους πρῶτος ἐξέδωκεν εἰς τὸ Μεδιόλανον κατὰ τὸ 1493 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ, καὶ τεσσαρακοστὸν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Δημήτριος ὁ Χαλκονδύλης, ἡ Χαλκοκονδύλης, τὸ γένος Γραικὸς, τὴν πατρίδ' Ἀθηναῖος, μαθητὴς Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ, καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τάλαιπῶρων ἐκείνων λογίων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι μὴν ἔχοντες πλέον εἰς τὴν Ἑλλάδα μῆτε πατρίδα, μῆτε μαθητάς, ἐσκορπίσθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἔλλα τῆς δυτικωτέρας Εὐρώπης μέρη· ὅπου καὶ πατρίδας εὑρηκαν, καὶ, τὸ εὐτυχέστερον, ἀνθρώπους διψῶντας νὰ μαθητευθῶσι τὴν σοφίαν αὐτῶν.

Μετά τὴν ἐκδοσιν ταύτην ἠκολούθησαν κατὰ διαφόρους χρόνους ἄλλαι πολλαί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπίσημος εἶναι ἡ ἐκδοσις τὴν ὁποίαν ἔκαμε κατὰ τὸ 1570 ἔτος Ἰερώνυμος ὁ Οὐόλφιος. Εἰς τὴν ἐκδοσιν ταύτην, παρὰ τὴν Λατινικὴν μετάφρασιν, ἐπρόσθεσε καὶ διεξοδικώτατα σχόλια, γέμοντα ἀπὸ

(1) Ἰδὲ τὴν νέαν ἐκδ. τῆς Ἑλληνικ. Βιβλιοθ. τοῦ Φαβρικού, Τόμ. Β, σελ. 792.

(2) Ἀφαιρῶ δηλαδὴ τὸν εἰκοστὸν πρῶτον εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ πρῶτον εἰς τὴν τάξιν λόγον Πρὸς Δημόνικον, ὅστις δὲν εἶναι τοῦ Ἀθηναίου Ἰσοκράτους.

πολλὰς ματαιίας σημειώσεις γραμματικὰς, καὶ παρεκβάσεις τοῦ προκειμένου παντάπασιν ἄλλοτρίας. Τὴν τοιαύτην ἀπεραντολογίαν τοῦ Οὐολφίου τὴν δικαιοῖνε τρόπον τινὰ ὁ φιλόανθρωπος αὐτοῦ σκοπὸς νὰ καταστήσῃ τὸν Ἰσοκράτην ὅσον ἦτο δυνατόν εὐληπτον εἰς τοὺς ἰδίους αὐτοῦ μαθητὰς, καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀγάπην τῆς ἀρετῆς (1). Πρόσθετε ὅτι εἰς τὰ ὑπέρμετρα ταῦτα σχόλια, εὐρίσκονται ὁμῶς καὶ καλὰ ἐξηγήσεις τοῦ Ἰσοκράτους πολλαί, καὶ διορθώσεις ἀναγκαῖαι περισσότεραι. Εἶναι εἰς αὐτὰ παρατηρήσεως ἀξία καὶ ἡ ἀγάπη τὴν ὁποίαν δείχνει εἰς τὸ Ἑλληνικὸν γένος, καὶ τὸ ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν αἰτίων τῆς δυσυχίας τοῦ γένους, τοὺς ὁποίους, καὶ ὅπου ἀρμόζει, καὶ ὅπου δὲν ἀρμόζει, μὲ καλῆς ψυχῆς πολλὰ νόσιμον ἀπλότητα, σηλιτεύει ὁ καλὸς Οὐόλφιους.

Ἀφίνω τὰς μετὰ ταύτην ἐκδόσεις τοῦ Γουαρίνου, καὶ ἔρχομαι εἰς τὴν ἐκδοσιν Ἑρρίκου τοῦ Στεφάνου. Ὁ περίφημος οὗτος λεξικογράφος ἐφύλαξε τὴν Λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ Οὐολφίου, ἥλλαξεν εἰς ὀλίγα μέρη τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον, μέρος ἀκολουθήσας τοῦ Ἄλδου τὴν ἐκδοσιν, καὶ μέρος ἰδικὰς τοῦ εἰκασίας, ἐπρόσθεσεν ἑπτὰ σοφὰς διατριβὰς περὶ Ἰσοκράτους, καὶ ἐδημασίευσεν τὴν ἐκδοσιν αὐτοῦ κατὰ τὸ 1593 ἔτος.

(1) Τοιαύτην ὠφέλειαν ὑπόσχεται καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας συχνὰ τὸν Ἰσοκράτην «Καὶ ἐγώ γε φημί χρῆναι...» τοῦτον ἔχειν τὸν ῥήτορα διὰ χειρός. Καὶ εἴ τις ἐπιτηδένει τὴν ἀληθινὴν φιλοσοφίαν, μὴ τὸ θεωρητικὸν αὐτῆς μόνον ἀγαπῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ πραγματικόν, μὴδ' ὅφ' ὦν αὐτὸς ἄλυπον ἔξει βίον προαιρούμενος, ἀλλ' ἐξ ὧν πολλοὺς ὠφελήσῃ, παρακλειυσάμεν ἂν αὐτῷ τὴν ἐκείνου τοῦ ῥήτορος μιμεῖσθαι προαίρεσιν». Διον. Ἀλικαρν. περὶ τῶν ἀρχ. ῥητόρ. σελ. 543.

Μετά τὸν Στέφανον, ἐξεδόθη ὁ Ἰσοκράτης, καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ παρὰ τὰς ἄλλας πλεον γνωστὴ ἐκδοσις τούτου τοῦ καιροῦ εἶναι ἡ τελειωθεῖσα κατὰ τὸ 1749 ἔτος ἀπὸ τὸν Ἀγγλον Γυλιέλμον Βαττίν τὸν ἱατρὸν. Ὁ ἐκδότης οὗτος, καθὼς ἔκριναν πολλοί, τῶν ὁποίων σύγγνωμος εἶμι κ' ἐγὼ, ἤθελε τὴν κάμειν ὡφελιμωτέραν, ἐὰν ἐμεταχειρίζετο μὲ περισσοτέραν κρίσιν τὰ ἀντίγραφα τῆς Ἀγγλίας, τῶν ὁποίων τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις ἐσημείωσεν εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν σελίδων.

Μετά τὸν Ἀγγλον ἐκδότην εἶναι ὁ Ἀββᾶς Αὐγῆρος, ὅστις ἐξέδωκε τὸν Ἰσοκράτην εἰς τὴν πόλιν τῶν Παρισίων εἰς τρεῖς μικροῦ μήκους τόμους κατὰ τὸ 1782 ἔτος, ἀφοῦ ἐπαράβαλε δεκαεῖς (1) ἀντίγραφα τῆς βασιλικῆς βιβλιοθήκης. Ἐὰν εἶχε τόσην εἰδήσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὅσην εἶχεν ἀρετὴν, ὁ μακαρίτης Αὐγῆρος, ἡ ἐκδοσίς του ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὰ πρωτεῖα. Μ' ὅλον τοῦτο καὶ διορθώσεις τινὰς ἔκαμεν εἰς τὸ κείμενον ὅχι ἀπιθάνους, καὶ διορθώσεων εἰκασίας ἐπρόβαλεν εἰς τὰς ὀλίγας του σημειώσεις, καὶ ῥητορικὴν ἀνάλυσιν εἰς ὑποθέσεως σχῆμα ἔγραψεν εἰς ἕκαστον λόγον, καὶ τὴν Λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ Οὐολφίου ἐδιόρθωσεν εἰς πολλὰ μέρη, καὶ τέλος, ἐσημείωσε

(1) Διὰ νὰ μὴ θαυμάζῃ μακρίως ὁ ἀναγνώστης τόσον πλοῦτον Ἑλληνικῶν ἀντιγράφων, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ μάθῃ, ὅτι ἀπὸ τὰ δεκαεῖς ἀντίγραφα ταῦτα, 3 μόνον περιέχουσιν ὅλους τοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους· ἀπὸ τὰ λοιπὰ, εἰς 7 εὐρίσκεται μόνος ὁ πρὸς Δημόνικον λόγος, εἰς 1 μόνος ὁ πρὸς Νικοκλέα, εἰς 1 δεκατρεῖς λόγοι, εἰς 1 δεκατέσσαρες, εἰς 1 τέσσαρες, εἰς 1 μόνον αἱ ἐννέα γνήσιαι ἐπιστολαί, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς κολοβαί, εἰς 1 μόνον ἡ πρὸς Ἀρχιδάμον ἐπιστολὴ. Ἀπὸ ταύτην ὅμως τὴν ἔκθεσιν οὐδ' ἡ χρωστούμενη χάρις εἰς τὸν Αὐγῆρον ἔλαττοῦται, καὶ φαίνεται πόσος ἄξιος κατηγορίας θελούμεν εἶσθαι, ἐὰν εἰς τὸ ἐξῆς ὑποφῆρωμεν νὰ γυμνόνεταί ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τὰ ἀντίγραφα τῆς.

πλήθος διαφόρων ἀναγνώσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας καὶ ὁ πρὸ ἐμοῦ ἐκδότης καὶ ἐγὼ ὠφελήθημεν, καὶ οἱ μετ' ἐμὲ θέλουν ἴσως ὠφελῆσθαι. Ταύτην μου τὴν περὶ σοῦ κρίσιν, Αὐγῆρε φίλε, εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν θέλει σοῦ βαρύνειν τὴν ψυχὴν· καὶ ζῶν ἔτι μὲ ἠρώτησας πολλάκις, μὲ φιλοσοφικὴν ἀνδρείαν, τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀπὸ τὸ εἶδος μου τὴν ἡκούσας μὲ τῆς εὐχαριστίας τὸ γλυκὺ μειδίαμα.

Ἡ τελευταία πρὸ τῆς παρούσης, μετὰ τὸν Αὐγῆρον, εἶναι ἡ ἐκδοσις τοῦ Λαγγίου, διδασκάλου τῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Ἀλφειοῦ. Ἐξω τῶν διαφόρων ἀναγνώσεων τοῦ Ἀγγίου ἐκδότου καὶ τοῦ Αὐγῆρου, ὁ Λάγγιος ἐδοθηθῆ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰς γραφικὰς διαφορὰς τοῦ ἀντιγράφου τῆς Βαυαρικῆς βιβλιοθήκης, περιέχοντος δεκατέσσαρας μόνους λόγους τοῦ Ἰσοκράτους, καὶ ἄλλου ἀντιγράφου τῆς Αὐγουστεινῆς βιβλιοθήκης, τὸ ὅποῖον εἶχε μόνον τὸν Πρὸς Δημόνικον λόγον. Ὅτι ἡ ἐκδοσις τοῦ ὑπερβάλλει εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ κειμένου τὰς πρὸ αὐτῆς, δὲν εἶναι καμμία ἀμφιβολία· ὅχι μόνον ὠφελήθη ἀπὸ τὰς διαφορὰς γραφὰς συναθροισμέναις ἀπὸ τοὺς προτέ-
ρους ἐκδότας, ἀλλὰ καὶ τινὰς εἰκασίας ἰδίας του (πολλὰ ὀλίγας ὅμως) πιθανὰς κατεχώρησεν εἰς τὸ κείμενον. Δὲν ἔπρεπε ὅμως νὰ κρίνῃ τόσον αὐστηρὰ τὸν Αὐγῆρον, μηδὲ ν' ἀπαριθμῇ εἰς τὰ προλεγομένα του μὲ τόσῃν περιεργίᾳ καὶ τὰ σφάλματα ἐκείνου, καὶ τὰ ἰδικὰ του κατορθώματα. Διὰ τοῦτο, ὅτι ἦτο μεταγενέστερος τοῦ Αὐγῆρου, ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε καὶ νὰ ᾔῃαι ὀρθώτερος· καὶ ὅ,τι ἔλεγα περὶ τῶν συγγραφέων, ὅτι πρέπει νὰ κρίνονται κατὰ τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραψαν, ἀρμόζει καὶ εἰς τοὺς ἐκδότας αὐτῶν. Κανένα κριτικὸν δὲν λανθάνει, εἰς ποίαν ἀθλίαν κατάστασιν εὐρίσκονται τῶν σωζομένων ἀντιγράφων τὰ περισσότερα· δὲν λανθάνει κανένα, ὅτι αἱ ἐκδόσεις δὲν τελειοῦνται πλὴν μὲ τὴν πρᾶσιν τοῦ χρό-

νου, ἀφοῦ ἀπὸ πολλοὺς πολλὰ τοιαῦτα παραβαλθῶσι, καὶ ἀνκαλυφθῶσι τέλος πάντων αἱ γνήσαι γραφαί. Συμβαίνει καμμίαν φορὰν νὰ συντηρηθῇ ὁ ἀναγκαῖος εἰς τοῦτο χρόνος ἀπὸ τὴν εὐφυΐαν τοῦ ἐκδότου, ὅς τις μαντεύει καὶ τὰς ἐννοίας καὶ τὰς λέξεις τοῦ συγγραφέως, καὶ χωρὶς τῶν ἀντιγραφῶν τὴν βοήθειαν· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι μάντεις δὲν εἶναι πολλοί. Ἐκεῖνοι μόνον οἱ ἐκδοταὶ εἶναι ἄξιοι νὰ κρίνωνται αὐστηρά, ὅσοι, ἀνάξιοι αὐτοὶ νὰ κινήσωσι τὴν κριτικὴν ἔρευναν τῆς ἐκδόσεως βῆμα μόνον ἐν ἀπ' ὅπου τὴν εὐρηκαν παρέκει, οὐδὲ νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τῶν προγενεσέρων τοὺς κόπους εἶναι καλοί.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ὀλικῶν ἐκδόσεων, τῶν ὅσαι δηλαδὴ περιέχουσιν ὅλα τὰ σωζόμενα συγγράμματα τοῦ Ἰσοκράτους. Μάταιον, καὶ ἴσως ἀδύνατον, εἶναι νὰ καταριθμήσω τὰς μερικὰς, ἤγουν τὰς περιεχούσας ἓνα, δύο, ἢ καὶ περισσοτέρους λόγους τοῦ Ῥήτορος. Τοιαῦτα εἶναι αἱ ἀναριθμητοὶ ἐκδόσεις τοῦ Πρὸς Δημόνικον λόγου, συνωδευμένου μὲ τὸ Περὶ παίδων ἀγωγῆς εἰς τὸν Πλούταρχον ἀναφερόμενον σύνταγμα, αἱ ἐκδόσεις τῶν τριῶν πρώτων λόγων μόνων, ἡ ἐκδοσις τοῦ Ἐγκωμίου τοῦ Εὐαγόρου, καὶ ἄλλαι παρόμοιαι. Μεταξὺ τούτων ὅμως δίκαιον εἶναι νὰ σημειωθῇ ὡς ἐκλεκτὴ ἡ ἐκδοσις τοῦ Πανηγυρικοῦ λόγου, τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρῶτον κατὰ τὸ 1786 ἔτος, καὶ δευτέρον κατὰ τὸ 1804, εἰς τὴν Λειψίαν ὁ Ναθαναὴλ Μόρος, διδάσκαλος τῆς Θεολογίας. Ὁ σοφὸς οὗτος ἐκδότης ἐπρόσθεσεν εἰς αὐτὴν διεξοδικὰ ἱστορικὰ καὶ κριτικὰ σχόλια. Αἱ ἐπισολαὶ τοῦ Ῥήτορος, χωριστὰ τῶν λόγων, ἐξεδόθησαν κατὰ τὸ 1776 ἔτος ἀπὸ τὸν Ματθαῖον, διδάσκαλον τότε τῆς Καισαρικῆς Ἀκαδημίας τῆς Μόσχας, ἔπειτα τῆς Βιττεμβέργης. Αὐτὸς πρῶτος ἔνωσε μὲ τὰς λοιπὰς τοῦ Ἰσοκράτους ἐπισολὰς τὴν πρὸς Ἀρχίδαμον ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν (γνωστὴν εἰς τὸν Πατριάρχην Φώτιον, ἀλλ' ἄδηλον τὸ μετέπειτα)

πρῶτος ἀνεκαλύψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Ἰησουΐτης Σχόττος. Τὴν εὑρηκε καὶ ὁ Ματθαῖος εἰς Ἑλληνικὸν ἀντίγραφον ἐν τῆς πόλεως Ἐλμεσαδίου, καὶ εἰς δύο ἔπειτα τῆς βασιλικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ὁ Αὐγῆρος, ὅστις καὶ πρῶτος τὴν ἐπρόσθεσεν εἰς τὰ ἅπαντα τοῦ Ῥήτορος.

Μεταφράσεις Ἰσοκράτους, παρὰ τὴν Λατινικὴν, εἶναι ἡ Ἰταλικὴ ὁλόκληρος, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1555 ἔτος Πέτρος τις ἐπονομαζόμενος Καρράριος. Περί τοὺς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐξῆς χρόνους, ἐφάνησαν κατὰ διαδοχὴν Ἀγγλικαί, Γαλλικαί, καὶ Γερμανικαί μεταφράσεις μερικαὶ τινῶν μόνων λόγων τοῦ Ῥήτορος. Ὀλόκληρον Γαλλικὴν μετάφρασιν ἔκαμεν ὁ μακαρίτης Αὐγῆρος.

Μετά τὰς ἐκδόσεις ταύτας εἶναι ἡ ἰδική μου, περὶ τῆς ὁποίας νὰ διηγηθῶ πολλὰ δὲν ἔχω. Εἰς τὴν ἐκδοσιν ταύτην εὐτύχησα νὰ εὑρῶ ἀντίγραφον, πιθανῶς ἀρχαιότερον ἀφ' ὅσα ἕως τώρα παρεδάλθησαν ἀντίγραφα τοῦ Ἰσοκράτους (1), τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀντιγράφων ἐκείνων, ὅσα αἱ λαμπραὶ νίκαι τῶν Γάλλων ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν εἰς τῶν Παρισίων τὴν Αὐτοκρατορικὴν βιβλιοθήκην. Καὶ διὰ τὴν ἀρχαιότητά του, καὶ διότι ἐγγράφη μ' ὅσην ἦτο δυνατόν εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον προσοχὴν, ἐφύλαξε πολλάς τοῦ Ῥήτορος γνησίας γραφάς, ὡς θέλει γενεῖν φανερὸν ἀπὸ τὰς σημειώσεις μου.

Ἐγράφη κατὰ τὸ χίλιοςδὸν ἐξηκὸς ὃν τρίτον ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ,

(1) Ἀπὸ δεκαεῖς ἀντίγραφα, τὰ ὁποῖα εξέτασεν ὁ μακαρίτης Αὐγῆρος, δύο μόνον εἶναι τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, τὰ λοιπὰ εἶναι τῆς δεκάτης πέμπτης καὶ δεκάτης ἑκτῆς. Τὸ Βαυαρικὸν ἀντίγραφον, ὡς εἰκάξει ὁ Δάγχιος, εἶναι γραμμένον κατὰ τὴν δεκάτην τρίτην, καὶ δὲν περιέχει πλὴν μόνους δεκατέσσαρας λόγους τοῦ Ἰσοκράτους. Τὸ ἰδικόν μου, γραμμένον κατὰ τὴν ἐνδεκάτην, εἶναι λοιπὸν δύο ἑκατονταετηρίδας παλαιότερον τοῦ Βαυαρικοῦ ἀντιγράφου.

εἰς Περγαμνοῦ χαρτίου σελίδας 608 ἀπὸ μίαν μόνην χεῖρα Θεοδώρου τινὸς Νοταρίου (1), ἔξω ἀπὸ τὰς ὀκτὼ πρῶτας σελίδας, περιεχούσας τὸ περισσότερον τοῦ Πρὸς Δημόνικον λόγου μέρος, τὰς ὁποίας ἀπὸ βαρβαροῦς χεῖρας κάνενος ἀποσχισθείσας, μετέγραψε πολὺ μεταγενέστερος, κ' ὀλιγώτερον σοφὸς, ἄλλος παρὰ τὸν Θεόδωρον ἀντιγραφεύς. Περιέχει μόνους, χωρὶς τῶν ἐπισολῶν, τοὺς λόγους, εἴκοσι καὶ ἓνα τὸν ἀριθμὸν, ὅσοι σώζονται τὴν σήμερον.

Ἀπὸ τοῦτο τὸ καλὸν (2) ἀντίγραφον, χωρὶς νὰ καταριθμήσω ὅσα παρεβάλλθησαν πρὶν ἐμοῦ, ὁδηγούμενος ἐδιόρθωσα πολλὰ μέρη τοῦ Ἰσοκράτους· περισσότεραι ὁμῶς εἶναι αἱ μεταβολαί,

(1) Ἰδοὺ πῶς φανερώνει τὸν ὀνόματι τοῦ εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου ὁ ἀντιγραφεύς· α Ἐτελειώθη ἡ βίβλος αὕτη παρὰ Θεοδώρου... καὶ » κοινοῦ Νοταρίου, γραφεῖσα οἰκεία χεὶρὶ αὐτοῦ, μηνὶ Ἀπριλίῳ » ΚΕ... τοῦ ἁγίου Μάρκου, ἔτι, ΓΦΘΑ. Κύριε βοήθει τῷ ταύτην » γράψαντι· Ἀμήν. Ἐχει τὸ παρὸν βιβλίον φύλλα τδ' ». Τὰ μέγιστα σημειωμένα δύο διαστήματα εἶναι τόποι λέξεων, τὰς ὁποίας, σχεδὸν ἀφανισμένας διὰ τὴν παλαιότητα, δὲν ἐδυνήθην ν' ἀναγνώτω. Τὸ πρῶτον πιθανῶς περιέχει τὸ παρωνύμιον τοῦ Θεοδώρου· εἰς τὸ δεύτερον ἐνδεχόμενον νὰ περιείχετο τὸ « Ἡμέρα » ἢ τὸ ἄρθρον καὶ αἱ πρῶται συλλαβαὶ τῆς λέξεως « Εὐαγγελιστοῦ ».

(2) Τὸ α Καλὸν », ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ ἀντιγράφων, σημαίνει τὸ ὀλιγώτερον ἐσφαλμένον. Καλὰ ἀντίγραφα ἦσαν ἐκεῖνα μόνον, ὅσα ἐγράψοντο ζώντων ἀκόμη τῶν συγγραφέων· τὰ μετέπειτα ἐφθάρησαν μετὰ τοῦ χρόνου τὴν πρόσθεν ἀπὸ τὴν ἀμέλειαν, καὶ πολλάκις ἀπὸ τὴν ἀπαιδευσίν, τῶν ἀντιγραφέων. Ὅσον εἶναι παλαιότερα τὰ ἀντίγραφα, ἀπὸ τόσον ὀλιγώτερα σφάλματα εἶναι ἀσχημίσμένα. Τὸ ἀρχαιότερον ἀπ' ὅλα τὰ νῦν σωζόμενα μετ' ἀκριβοῦς χρονίου σημείωσιν (καὶ τοῦ Ἰσοκρατικοῦ τούτου ἀντιγράφου δύο σχεδὸν ἐκατονταετηρίδας προγενέστερον) ἦτον, ὡς ἴδομεν ἀνωτέρω, (σελ. 253) τὸ ἀντίγραφον τοῦ Πλάτωνος· ἀλλ' αὐτὸ ἐπέραςεν ἀπὸ τῶν δυστυχῶν Γραικῶν εἰς τῶν εὐδαίμωνων Ἀγγλῶν τὰς χεῖρας.

τάς ὁποίας ἐξ ἰδίας μου εἰκασίας ἐτόλμησα νὰ κάμω εἰς τὸ κείμενον. Ὅλοι βέβαια δὲν εἶναι ὀρθαί· καὶ ὅστις ἀπ' ἐμέ, ἢ καὶ ἄλλον σοφώτερον παρ' ἐμέ, ζητήσῃ τοιαύτην ὀρθότητα, ζητεῖ πρᾶγμα τῶν ἀδυνάτων. Τῶν παλαιῶν συγγραφέων αἱ ἐκδόσεις, καθὼς ἔλεγα ὀλίγον ἀρχήτερα, τελειοῦνται μὲ τὴν πρόσδον τοῦ χρόνου, ἀφοῦ περάσωσιν ἀπὸ πολλῶν ἐκδοτῶν χεῖρας. Εἰς μόνος οὔτε δύναμιν οὔτε καιρὸν ἀρκετὸν ἔχει νὰ διορθώσῃ ὅλα τὰ σφάλματα· ἱκανὸν εἶναι εἰς αὐτὸν νὰ κάμῃ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ τοιαύτην, ὁποία νὰ δώσῃ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὰ μέσα νὰ τὴν φέρωσιν εἰς περισσοτέραν τελειότητα. Καθὼς ὅλα τὰ καλὰ, οἱ καλοὶ ἐκδῶται εἶναι πρᾶγμα πολλὰ σπάνιον· μέγα μέρος αὐτῶν διαιρεῖται εἰς δύο παντάπασιν ἐναντία εἶδη. Τὸ πρῶτον εἶναι τῶν τολμηροτάτων ἐκείνων, ὅσοι διορθοῦνσι καὶ τὰ μηδεμίαν ἔχοντα χρεῖαν διορθώσεως· εἰς τὸ δεύτερον περιέχονται ὅσοι δεισιδαιμόνως ἀφίνουσιν εἰς τὸ κείμενον καὶ τὰς πλέον ἀνοήτους καὶ βαρβάρους τῶν ἀντιγραφῶν γραφάς. Τίνες εἶναι τούτων οἱ χειρότεροι δὲν ἐξεύρω. Στοχάζονται ὡς Θεοῦ φωνάς, οἱ πρῶτοι ὑπερηφάνως τὰς ἰδίας των εἰκασίας, οἱ δεῦτεροι ἡλιθίως τὰς ἀνοησίας τῶν ἀντιγραφῶν. Εἰς τοὺς πρῶτους ἀρκεῖ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐκφρασθῇ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον τὸ νόημα, διὰ ν' ἀλλάξωσι τὴν φράσιν τοῦ συγγραφέως· οἱ δεῦτεροι καταπίνουσι χωρὶς ὑποψίαν, ὡς Ἑλληνικόν, ὅ,τι εἶναι χαραγμένον μέγα ῥήματα Ἑλληνικά. Κρίσεως καὶ προσοχῆς βέβαια μεγάλης ἔχει χρεῖαν ὅστις ἀγαπᾷ ν' ἀποφύγῃ καὶ τὴν ὑπερήφανον τόλμην τῶν πρῶτων, καὶ τὴν ἀνδραποδώδη τῶν δευτέρων εὐλάβειαν, καὶ νὰ πατήσῃ τὴν μέσσην ὁδὸν, εἰς τὴν ὁποίαν μόνον εἶναι κτισμένος τῆς ἀρετῆς παντὸς πράγματος ὁ Θρόνος (1). Ἐὰν εὐτύχησα δὲν λέγω νὰ τὴν πατήσω, ἀλλὰ

(1) « Ὡσπερ γὰρ τὸ μεταγράψαι τὰς παλαιὰς ῥήσεις προπετές, οὕτω καὶ φυλάττοντας, ὡς γέγραπται, βραχείτε τις ἢ προσ-

μόνον νά τήν πλησιάσω, ἀφίνω τήν κρίσιν εἰς τοὺς πολλὰ ὀλίγους φιλοσόφους καὶ φιλολόγους κριτάς, μόνων τῶν ὁποίων καὶ τήν ἔγκρισιν ἐπιθυμῶ, καὶ τήν κατακρίσιν φοβοῦμαι.

Εἰς πολλὰ τοῦ ἀντιγράφου μου μέρη εὐρίσκονται εἰς τὸ πλάγιον τῶν σελίδων καὶ ὀλίγα τινὰ σχόλια, μέρος ἀπὸ τὴν αὐτὴν τοῦ γράψαντος τὸ κείμενον, καὶ μέρος ἀπὸ πολὺ μεταγενεσέραν ἄλλην χεῖρα· καὶ ὅς τις ἔγραψε τὸν Πίνακα τῶν λόγων (καὶ αὐτὸς μεταγενέστερος τοῦ πρώτου γραφέως) δὲν ἡμέλησε νά σημειώσῃ εἰς τὸ τέλος τοῦ Πίνακος, ὡς περὶ πολλὰ ἀξιολόγου πράγματος, τὴν φράσιν ταύτην, « Ἄπαντα μετὰ σχολίων ». Πόσα καὶ ποῖα εἶναι τὰ σχόλια (1) τοῦ Ἰσοκράτους ταῦτα, τὰ βλέπει εἰς τὴν ἐκδόσιν μου ὁ ἀναγνώστης. Ἡ ζήτησις εἶναι ἂν ἔπρεπε νά ἐκδώσω τοιαῦτα σχόλια, τὰ ὁποῖα οὔτε ὀυνόητον κἀνένα τόπον ἐξηγοῦσι, οὔτε διορθοῦνσι κἀνέν ἀμάρτημα γραφικὸν τοῦ κειμένου. Ἄν δὲν τὰ ἐδημοσίευσά, ἐκινδύνευα νά κατηγορηθῶ ἀπὸ τοὺς ὅσοι δὲν τὰ ἐγνώριζαν, καὶ νά δώσω ἴσως ἀφορμὴν εἰς κἀνένα νά κάμῃ σπουδασικά νέαν ἐκδοσιν τοῦ Ἰσοκράτους, διὰ νά μᾶς σοφίσῃ μὲ τὰ ἄσφα ταῦτα σχόλια. Ἡ αὐτὴ αἰτία μὲ ἠνάγκασε νά φυλάξω καὶ τὴν νόθον ἐπιστολήν, καθὼς ἔκαμαν καὶ πρὸ ἐμοῦ ἄλλοι πολλοὶ ἐκδόται· μ' ὅλον ὅτι ὁ χαρακτήρ αὐτῆς διαφέρει ἀπὸ τοῦ Ἰσοκράτους τὸν χαρακτηῖρα, ὅσον διαφέρουσιν οἱ νάνοι ἀπὸ τοὺς γίγαντας. Πιθανώτατοι εἶναι ὅσοι τὴν νομίζουσι γέννημα Θεοφυλάκτου τοῦ Σιμοκάττου,

» θέσσειν, ἢ ὑπαλλάξῃσι, διαλύεσθαι τὰς ἀπορίας, ἀγαθῶν ἐξηγητῶν
» εἰς ἔργον » Γαλην. βιβλ. γ'. περὶ δυσπνοιῆς, Τομ. γ', σελ. 188.

(1) Κλήμης τις ἰσορικός, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Συνίθα (λέξ. Κλήμης) ἔγραψε « Περί τῶν Ἰσοκρατικῶν σχημάτων ». Ἀλλὰ τὸ σύνταγμα τοῦ Κλήμεντος τούτου δὲν ἔχει τίποτε κοινόν μὲ τὰ σχόλια τοῦ ἀντιγράφου μου.

ἔσις ἤκμασε κατὰ τὴν ἐβδόμην ἑκατονταετηρίδα, ἥγουν εἰς χρόνου περίοδον, ὅταν τοιαῦται ἐπιστολαὶ καὶ τοιαῦτα σχόλια ἔπρεπε νὰ γράφωνται.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔπρεπε λόγος περὶ σχολίων, δὲν εἶναι ἀνάρμο-
σον νὰ δώσω εἰς τοὺς ὁμογενεῖς νέους σημεῖα νὰ διακρί-
νωσι τὰ καλὰ τῶν παλαιῶν σχόλια, ἀπὸ τὰς σημειώσεις,
ἢ ψυχαγωγίας, τῶν ἀμαθῶν, τὰς ὁποίας, διότι εὐρίσκονται
γραμμέναι εἰς πολλὰ ἀντίγραφα, μὲ τὸ ὄνομα τῶν σχολίων
τιμῶσιν ὅσοι δὲν εἶναι καλοὶ νὰ διακρίνωσι τὸν χρυσὸν ἀπὸ τὸν
μόλβον.

Ἀπὸ τοὺς σωζομένους σχολιαστὰς τῶν παλαιῶν ποιητῶν καὶ
συγγραφέων ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν εἶναι ὅσοι ἀξίζουσιν τίποτε.

Α'. Ὅσα σχόλια, παραδείγματος χάριν, εὐρίσκει τις εἰς
κἀνὲν ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἀντίγραφα, σπανίως εἶναι ἐνὸς μόνου
ἐξηγητοῦ. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐγράφησαν ἀπὸ τόσας χεῖρας, εἰς
ὅσους ἀντιγραφείας ἢ κητόρας ἐπέρασε κατὰ διαδοχὴν τὸ
βιβλίον. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς αὐτὰ τὰ καλὰ σχόλια εὐρίσκεται
πολλάκις πλησίον σοφῆς ἐξηγήσεως ἄλλη γειτονεύουσα ἀμαθε-
σύτης, ἢ καὶ παντάπασιν ἀνόητος.

Β'. Ὅσον εἶναι πλησιέστερος τῶν χρόνων ὁ σχολιαστῆς, εἰς
τοὺς ὁποίους ἤκμαζεν ὁ σχολιαζόμενος ποιητής, ἢ συγγραφεὺς,
τόσον εἶναι καλῆτερος, καὶ τόσον πλέον ἀξιόπιστος. Τοῦτο οὐτ'
ἀμφιβολίαν δέχεται, οὐτ' ἐξηγήσιν χρειάζεται· δὲν εἶναι ὁμῶς
οὐδὲ τοῦτο χωρὶς ἐξαίρεσιν.

Γ'. Καλὰ σχόλια εἶναι ἐκεῖνα μάλιστα, ὅσα περιέχουν ἱστο-
ρίας ἢ μυθολογίας παλαιάς. Τοιαῦτα εἶναι πολλὰ τῶν σχο-
λίων εἰς τὸν Πίνδαρον, εἰς τὸν Εὐριπίδην, εἰς τὸν Σοφοκλέα,
εἰς τὸν Ἀριστοφάνην, εἰς τὸν Ἀπολλώνιον Ῥόδιον, καὶ
ἄλλους.

Δ'. Οἱ σχολιασταὶ φέρουσι πολλάκις μαρτυρίας ἄλλων

(ποιητῶν τὸ περισσότερον), τῶν ὁποίων τὰ βιβλία ἀφάνισεν ὁ χρόνος. Ὅσον περισσότερα τοιαῦτα σπαράγματα καὶ λείψανα βιβλίων ἀφανισμένων περιέχουσι, τόσον εἶναι ἀξιολογώτερα τὰ σχόλια. Τοιαῦτα εἶναι τὰ μνημονευθέντα, εἰς τὸν τρίτον ἀριθμὸν, σχόλια· καὶ τοιαῦτα, φεῦ! εἶναι τὰ σχόλια τοῦ Πλάτωνος, τὰ ὁποῖα τόσον ἔπαινον προξενοῦσιν εἰς τοὺς Ἄγγλους, ὅσον ὄνειδος εἰς τοὺς γυμνώσαντας τὴν Ἑλλάδα ἀπ' αὐτὰ Γραικοὺς. Τῶν παλαιῶν τὰ βιβλία ὁμοιάζουσι τοὺς πολυτίμους μεγάλους ἀδάμαντας, τῶν ὁποίων καὶ τὰ πλέον μικρὰ θραύσματα συναθροίζονται μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν, διὰ νὰ κατασκευασθῶσι κἀν ἐξ αὐτῶν δακτυλίδια μικρότερα. Τοιαύτας συναθροίσεις ἔκαμαν οἱ νεώτεροι τῆς Εὐρώπης κριτικοὶ πολλῶν τραγικῶν καὶ κωμικῶν ποιητῶν· καὶ τοιαύτας ἐμπορεῖ τις ἀκόμη νὰ κάμῃ ἀπὸ πολλοὺς σχολιαστὰς ἀνεκδότους. Εἰς μόνος στίχος ποιητοῦ, πολλάκις οὐδ' ὀλόκληρος (1), ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν σημαίνει τίποτε· καὶ ἡ σπουδὴ νὰ φυλαχθῇ ἤθελε φανῇ γελόια, εἰς ἐκείνους μάλιστα, ὅσοι κοιμῶνται ἀμέριμνοι εἰς τὰ καλά των γραμματικά. Ἄλλ' ὁμως ἀπὸ τὴν συνάθροισιν, καί, νὰ εἰπῶ οὕτω, συγκόλλησιν τοιούτων πολλῶν ἀποσπασμάτων γεννᾶται πολλάκις μέρος παλαιᾶς μυθολογίας, ἢ ἱστορίας ἡθῶν, ἔθῶν, νόμων, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ τὰ λεξικά τῆς γλώσσης μὲ νέας λέξεις πλουτίζονται, καί, τὸ πλέον ἀξιόλογον, ἐξηγοῦνται ποιητῶν καὶ συγγραφέων σωζομένων τόποι δυσνόητοι, καὶ σαφηνίζεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους.

(1) Τοιοῦτον εἶναι τὸ κολοβὸν ἱαμβεῖον τοῦ Μενάνδρου, τὸ μόνον σχεδὸν ὅπως δὴ ποτ' ἀξιόλογον εἰς τὰ σχόλια τοῦ Ἰσοκράτους (σελ. 441 τῆς ἐκδ. Κοραῆ)· ἐπειδὴ μᾶς διδάσκει τοῦλάχιστον, ὅτι ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ Μενάνδρου ἤρχισεν ἡ κατάχρησις τῆς σημασίας τοῦ Κῆν.

Τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχουσι, καὶ παρομοίαν χρεῖαν ἀναπληροῦσι, καὶ αἱ παλαιαὶ τῶν νομισμάτων ἢ τῶν λίθων ἐπιγραφαὶ, περὶ τῶν ὁποίων εἶπα ὅτι μὴδ' ἀπὸ αὐτὰς πρέπει νὰ ὑποφέρωμεν νὰ μᾶς στερεώσωσιν οἱ ἀλλογενεῖς. Χρέος μου ἦτο νὰ εἶπω, εἰς κατήγησιν τῶν φιλομούσων νέων, περισσότερα, καὶ περὶ τῶν παλαιῶν σχολίων, καὶ ἀπλῶς περὶ τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης* ἀλλὰ τὸ σενὸν τοῦ καιροῦ μὲ ἀναγκάζει νὰ μεταβῶ εἰς τὰς σημειώσεις μου.

Εἰς τὴν Προκήρυξιν τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης βιβλιοθήκης (1) ἔλεγα ὅτι παρὰ τὰς ἀναγκαίας σημειώσεις τῶν διαφόρων γραφῶν ἄλλας ὁ καιρὸς νὰ κάμω εἰς τοὺς ἐκδιδομένους συγγραφεῖς δὲν μ' ἐσυγχώρει· καὶ ἔλεγα τὴν ἀλήθειαν. Μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὸν Ἰσοκράτην ἔγραψα σημειώσεις, καὶ σημειώσεις ἀφ' ὅ,τι ἐνόμιζα (ἴσως καὶ ἀφ' ὅ,τι ἔπρεπε) πλεον μακράς. Τῆς γνώμης ἡ μεταβολὴ μου προῆλθεν ἀπὸ τοῦτο, ὅτι, ἐπειδὴ πρῶτος ἀπὸ τοὺς παραδιδομένους εἰς τὰ σχολεῖα συγγραφεῖς εἶναι ὁ Ἰσοκράτης, ὠφελίμου ἔκρινα νὰ σημειώσω πολλὰ πράγματα ἀναγκαῖα εἰς τοὺς νέους, διὰ νὰ ἐλευθερωθῶσιν μίαν φορὰν διὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἀηδεσάτην, καὶ πολλάκις ἀτυχῇ, καθημερινὴν ἔρευναν τῆς συντάξεως τῶν μερῶν τοῦ λόγου, τῆς φύσεως τῶν μέσων ῥημάτων, καὶ ἄλλων τοιούτων. Τοῦτο εἶναι τὸ αἷτιον νὰ κάμω σημειώσεις εἰς τὸν Ἰσοκράτην.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲ ἠνάγκασε νὰ τὰς κάμω καὶ μακράς. Ἀφ' οὗ μίαν φορὰν ἐμπλέχθην εἰς τῆς Γραμματικῆς τὰς ἀκάνθας, ἠναγκάσθην νὰ προσθέσω καὶ ἄλλου εἶδους σημειώσεις, καὶ διὰ νὰ παρηγορήσω ὀλίγον τὴν ὀδυνηράν τῶν πρώτων ἀηδίαν, καὶ διὰ νὰ συνεθίσω τοὺς νέους νὰ ἀναγινώσκωσι τοὺς συγγραφεῖς, ὅχι μὲ τὸν Λάσκαριν ἢ τὸν Θεόδωρον εἰς τὰς χεῖρας

(1) Πρόδρ. Ἑλλ. βιβλιοθ. σελ. 60.

(ἀναγκαίους μόνον διὰ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν γλῶσσαν), ἀλλὰ παραβάλλοντες αὐτοὺς μὲ ἄλλους συγγραφεῖς, καὶ ἀπανθίζοντες ἀπὸ ταύτης τὴν παράθεσιν τὴν φιλοσοφικὴν ἱστορίαν τῶν παλαιῶν πολιτειῶν, ἔθων, ἡθῶν, νόμων, τῆς προκοπῆς καὶ τῆς πτώσεως τῶν ἐθνῶν, καὶ τῶν αἰτιῶν αὐτῶν, διὰ τὰ ἔχῃσι καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν διαγωγὴν τὰ ρυθμίζωσι, καὶ τοὺς συμπολίτας των, ὅταν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, τὰ συμβουλευώσι, καὶ ὅσα τῆς πατρίδος αὐτῶν τὴν ἀναγέννησιν ἐμποδίζουσιν, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὰ ἐκβάλλωσιν ἀπὸ τὴν μέσσην, εἰς ὀλίγα λόγια, καὶ αὐτοὶ τὰ μάθωσι, καὶ τοὺς ἄλλους τὰ διδάξωσι, ποῖον εἶναι τὸ ἀληθινὸν τέλος, διὰ τὸ ὁποῖον παιδευόμεθα τῶν προγόνων ἡμῶν τὴν γλῶσσαν, καὶ τίς, τὴν ὁποίαν ἐξ αὐτῆς πρέπει τὰ προσμένωμεν ὠφέλειαν (1).

Ἔμεινε πλέον τὰ λαλήσω περὶ τῆς εἰκόνης τοῦ Ἰσοκράτους, τὴν ὁποίαν βλέπει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ πρώτου τόμου τῆς παρούσης ἐκδόσεως (2). Τῶν παλαιῶν τῆς Ἑλλάδος ἐνδόξων ἀνδρῶν περιφέρονται τὴν σήμερον εἰς τὰ βιβλία εἰκόνες πολλαὶ χαλκογραφημέναι· ἀλλ' ἐκεῖναι μόναι ἀπ' αὐτάς εἶναι γνήσiai, ὅσαι ἐχαλκογραφήθησαν ἀπὸ παλαιοῦς ἀνδριάντας,

(1) Ἐλεγε τις (Σουῖδ. λέξ. Σεβηριανός) περὶ τοῦ περιφήμου Σεβηριανοῦ· « Ἐμοὶ δὲ ἐξηγεῖτο λόγους Ἰσοκρατεῖους τοὺς μείζους καὶ » πολιτικωτέρους, οὐ τὸν τεχνικὸν τε καὶ σοφιστικόν, ἀλλὰ τὸν ἔμφορον » καὶ φιλόσοφον τρόπον· ὅτε καὶ εἶδον ἄνθρωπον εὗρουν τε καὶ ἀμφι- » λαφῇ τὴν διάνοιαν πρὸς τὰς πολιτικὰς ἐξηγήσεις, ἔτι δὲ καὶ κριτὴν » ἄριστον ὄντα τῶν λεγομένων ». Ἄμποτε ὅλα τῶν Γραικῶν τὰ σχο- » λεία τὰ ἐγεμίζοντο ἀπὸ τοιούτους ἐξηγητὰς διδασκάλους ὡς ἦτον, ὁ Σεβηριανός! καὶ τότε ὅχι μόνον τὰ καλὰ γραμματικά, ἀλλ' ὅλα ὅσα ὀνομάζονται καὶ εἶναι ἀληθῶς καλὰ ἤθελαν βεύσειν ποταμῆδον ἀπὸ τὰ σχολεῖα εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν δίψαν τῆς τὰ Σερα- » πεύσωσι, καὶ τὸν πολυχρόνιον τῆς Βερβαρώσεως αὐτῆς ῥύπον τὰ πλύνωσι.

(2) Ἑλλ. Βιβλιοθήκ. τόμ. 1.

ἢ λίθους γλυμμένους, ὅταν ἔξω ἀκόμη τὰ εἰκονιζόμενα πρόσ-
ωπα, ἢ ἀντιμίμους ἀναγλυφῶν (1) καὶ ἀνδριάντων ἄλλων,
οἱ ὅποιοι ἔγιναν ἐπὶ ζωῆς των· καὶ αἱ τοιαῦται δὲν εἶναι πολλαί.
Ὅσοι ὁμῶς σώζονται ποιητῶν, ἢ συγγραφέων, ἀποδεδειγμέ-
ναι γνήσιαι, ἀπεφάσισα νὰ τὰς βάλω εἰς τῆς Ἑλληνικῆς
Βιβλιοθήκης τοὺς τόμους, διὰ νὰ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ νέοι
τὰς ἀγαπητάς μορφάς των ὅσοι ἐδόξασαν τὴν Ἑλλάδα μὲ τοὺς
κόπους των· καὶ ἡ χάρις αὕτη πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τοὺς
φιλογενεῖς Ζωσιμάδας, οἱ ὅποιοι συγκατένευσαν προθύμως καὶ
εἰς ταύτην τὴν περισσὴν δαπάνην, διὰ τὴν ὠφελειαν καὶ δόξαν
τοῦ γένους.

Χρεώσω ταύτης τῆς εἰκόνης τοῦ Ἰσοκράτους τὴν γνώρισιν
εἰς τὸν ὀνομαστὸν Ἀρχαιολόγον Βισκόντιον. Ἐχαλκογραφήθη
τὴν πρώτην φοράν ἀπὸ Προτομὴν σωζομένην εἰς τὴν Ρώμην,
εἰς τὸ Ἀγροκήπιον (2) τοῦ Πρίγκιπος Ἀλβάνου, καὶ κατα-
σκευασμένην, ὡς εἶναι πιθανόν, μεταξὺ τῆς ἐβδόμης καὶ ὀγδῆς
ἐκατονταετηρίδος ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ὀλίγους χρόνους πρὸ
τῆς πρώτης, ἢ καὶ περὶ αὐτάς τὰς ἀρχάς τῆς πρώτης ἀπὸ
Χριστοῦ· ἦθουν εἰς χρόνου μέρος, ὅταν καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ
πρωτότυποι ἀνδριάντες τῆς Ἑλλάδος ἐσώζοντο (3), καὶ τεχνίται

(1) Ἀναγλυφά, ἢ Ἀνάγλυπτα, εἰκονίσματα, εἶναι τὰ λεγόμενα ἀπὸ
τοὺς Γάλλους *ouvrages de relief*. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς τὰ
ὠνόμαζαν καὶ Ἀναπεμπτάς εἰκόνας (πρὸς διακρίσιν των ζωγραφητῶν,
τὰς ὁποίας ὠνόμαζαν Λειογραφίας). Τοιαῦται εἶναι αἱ μορφαὶ ἀνθρώ-
πων, ζώων, ἢ ἄλλων τῆς φύσεως πραγμάτων, γλυμμέναι εἰς λίθους
μεγάλους, ἢ εἰς θακτυλιδίων λιθάρια.

(2) Τὴν κοινῶς λεγομένην Ἐξοχὴν (Ἰδ. τὰς σημ. εἰς τὸν Ἡλίοδωρ.
σελ. 28). Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος αἱ τοιαῦται ἐξοχαὶ ὠνομά-
ζοντο Ἀγροκήπια.

(3) Τοῦ Ἰσοκράτους χαλκοῦς ἀνθριάς ἐσώζετο ἀκόμη εἰς τὰς Αἰθί-

εὐρίσκοντο ἀκόμη Ἕλληνες καλοὶ ἀπαράλλακτως νὰ τοὺς μιμηθῶσιν (1). Ἀπὸ τὸν Ἕλληνα τεχνίτην, ὅτι δὲν εἶναι ὑποδέεστος καὶ ὁ Γάλλος χαλκογράφος, τὸ μαρτυροῦν ἡ ἐπιδεξιότης, ἡ χάρις, καὶ ἡ ἀπαράλλακτος μίμησις τῆς χαλκογραφίας του.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς καλῆς τοῦ καλοῦ γέροντος Ἰσοκράτους εἰκόνας. Δὲν εἶναι ὅμως ὀλιγωτέρας παρατηρήσεως ἄξιον καὶ ἡ ἐπιγραφή αὐτῆς, ΕΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ἡ ὁποία ἀναμφιδόλως μέλλει νὰ ἐκπλήξῃ τοὺς φιλομούσους, συνειδημένους νὰ γράψωσι, καὶ νὰ βλέπωσι γραμμένον τὸν ὄνομα τοῦ Ῥήτορος, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν θέλουν βέβαια νομίσαι, ἡ ὅτι ὁ ἀνδριαντοποιὸς Ἕλλην τόσον ἦτον ἀγράμματος, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζῃ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰσοκράτους, ἡ ὅτι ἐξ ἀπροσεξίας (ἡ ὁποία ὅμως συμβαίνει πλεον εἰς τοῦ καλὰμου τὴν γρήγορον κίνησιν παρὰ εἰς τὴν ἀργοπόρον σκᾶψιν τοῦ γλυφείου) ἔγλυψε τὴν δίφθογγον ΕΙ ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ στοιχείου Ι, καὶ συμπεράνειν ἀπὸ ταύτην τὴν εἴτ' ἀγραμμάτιαν, εἴτ' ἀπροσεξίαν, ὅτι εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ἡ δίφθογγος αὕτη ἐπροφέρετο ὡς τὸ ἰῶτα, καὶ τέλος

νας εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Πausaniou, ὅστις ἤμικτε πρὸς τὰ τέλη τῆς δευτέρας ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος.

(1) Λέγει ὁ Πλίνιος (Βιβλ. ΔΕ, κεφ. η', Τομ. β', σελ. 649), ὅτι εἰς τὴν ἑκατοσὴν εἰκοσὴν Ὀλυμπιάδα ἄρχισε νὰ μαρκεῖται ἡ τέχνη τῆς ἀνδριαντοποιητικῆς, ἡ γούν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνην περίοδον τοῦ χρόνου (ἡ ἑκατοσὴ εἰκοσὴ Ὀλυμπιάς συμπίπτει μὲ τοὺς χρόνους τοῦ Ἐπικούρου, τοῦ Μενάνδρου καὶ τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως), εἰς τὴν ὁποίαν ἔλεγε ἀνωτέρω (σελ. 271-272) ὅτι ἄρχισε νὰ φθεβεῖται ἡ Γραμματικὴ καὶ ἡ Ῥητορικὴ τῆς γλώσσης· ἀλλ' ὅτι εἰς τὴν ἑκατοσὴν πεντηκοσὴν πέμπτην Ὀλυμπιάδα (ἡ γούν 150 ἔτη πρὸ Χριστοῦ) ἀνέλαμψε πάλιν ἡ τέχνη, καὶ ἐκράτησεν ἀκόμη πολλοὺς χρόνους.

πάντων ἀπορήσειν, διὰ τί μὲ τόσην τραχύτητα, σιμὰ τῶν ἑλλων πολλῶν ὀνειδῶν, μᾶς κατηγοροῦσι τινὲς τῶν ἀλλογενῶν Εὐρωπαϊῶν, ὅτι ἐφθείραμεν καὶ αὐτὴν τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης τὴν προφορὰν.

Εὐλογος καὶ ἡ ἀπορία, εὐλογον ὅπωςδὴποτε εἶναι καὶ τὸ συμπέρασμα· δὲν εἶναι ὅμως χρεῖα τὴν ἐκείνου τοῦ καιροῦ προφορὰν νὰ τὴν συμπεράνωμεν ἀπὸ ταύτης τὴν ἐπιγραφὴν, ἣτις ἔχει ἴσως (καθὼς θελομεν ἰδεῖν μετ' ὀλίγον) ἄλλην αἰτίαν. Σῶζονται πολλόταται ἐπιγραφαὶ ἄλλαι παλαιαί, τῶν ὁποίων ἡ κακὴ γραφὴ ἀποδείχνει, ὅτι τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ προφορὰ εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ἡ προφορὰ, ἣτις ἦτον εἰς χρῆσιν κατὰ τοὺς Καισαρικοὺς, καὶ ἴσως ἀνωτέρω κατ' αὐτοὺς τοὺς Πτολεμαϊκοὺς χρόνους, ἤγουν κατ' ἐκείνην ὀλην τὴν περίοδον τοῦ χρόνου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξῆσαν καθεξῆς ὁ Πολύδιος, ὁ Ἀλικαρνασσεὺς Διονύσιος, ὁ Σικελιώτης Διόδωρος, ὁ Στράβων, καὶ ἂν ἐλθωμεν κατωτέρω μέχρι τῆς δευτέρας ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, Δίων ὁ Χρυσόστομος, ὁ Πλούταρχος, ὁ Ἀρριανὸς, ὁ Πausanias, ὁ Λουκιανὸς, ὁ Γαληνὸς, Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀξιόλογοι συγγραφεῖς. « Ἐὰν ᾖναι βάρβαρος ἡ σημερινὴ ἡμῶν προφορὰ, εἴν' » ἐκεῖνοι, ὅχ' ἡμεῖς, οἱ αἰτιοὶ τῆς βαρβαρώσεως », ἐμποροῦμεν νὰ ἀποκριθῶμεν πρὸς τοὺς κατηγοροὺς, καὶ νὰ τοὺς παρακαλέσωμεν νὰ ὑποφέρωσι μὲ μακροθυμίαν νὰ προφέρωμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς ἐπρόφεραν ἐκεῖνοι.

Στηρίζεται μάλιστα ἡ κατηγορία εἰς τὸν Ἰωτακισμόν, ἤγουν τὴν ἐξανάγκης συμβαίνουσαν τοῦ αὐτοῦ ἤχου τοῦ Ἰῶτα συχνὴν ἐπαναληψιν, ὅποταν καὶ αἱ δίγθογγοι Εἰ καὶ Οἱ προφέρωνται ὡς αὐτό. Ἀμφιβολία δὲν εἶναι ὅτι ἡ συχνὴ τῶν αὐτῶν σοιχείων ἐπαναληψις, καθὼς καὶ πρότερον (σελ. 238) εἶπα, εἶναι φυσικὰ ἀληθής· ἀλλ' ὅχι διὰ τοῦτο πρέπει τίς πάντοτε νὰ τὴν

ἀποφεύγη μὲ περιεργίαν δεισιδαίμονα, ὅταν μάλιστα δὲν ᾔηται
Σύμφωνα τὰ ἐπαναλαμβανόμενα σοιχεῖα. Παραδείγματος χάριν
εἰς τὸν σίχον τοῦτον τοῦ Ὀμήρου (Ιλιάδ. ε', 222),

Οἷοι Τρώϊοι ἵπποι, ἐπιστάμενοι πεδίοιο,

εὐρίσκεται ἐξάκις ἡ δίφθογγος ΟΙ· μ' ὅλον τοῦτο δὲν βλέπω
διὰ ποίαν αἰτίαν προφερόμενος κατὰ τὴν προφοράν τῶν
Γραικῶν,

Ἰε Τρώϊι ἵππῃ ἐπιστάμενι πεδίοιο,

ἤθελεν εἶσθαι εἰς τὴν ἀκοὴν ἀηδέσερος παρὰ προφερόμενος, ὥς
τὸν προφέρουσι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς Εὐρωπαίους,

Οἷοι Τρώϊοι ἵπποϊ ἐπιστάμενοϊ πεδίοιο.

Σέξτος ὁ Ἑμπειρικός ὀνομάζει καθαρὰ τὰς δίφθογγους ταύτας,
σοιχεῖα, ἤγουν τὰς σοχάζεται ὡς ἀπλᾶ γράμματα εἰς τὴν προ-
φοράν (1)· καὶ ἂν τοῦτο δὲν ἀποδείχνη ὅτι εἰς τοὺς χρόνους

(1) Ὁ Σέξτος ἤκμασε κατὰ τὸ 190 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ. ἰδοὺ τί λέγει
(Πρὸς Γραμματικ. κεφ. ε', § 117, σελ. 241), « Ἐπεὶ οὖν ὁ τοῦ ΑΙ
» καὶ ΕΙ φθόγγος ἀπλοῦς ἐστὶ καὶ μονοειδής, ἔσαι καὶ ταῦτα σοιχεῖα.
» Τεκμήριον δὲ τῆς ἀπλότητος καὶ μονοειδεῖας τὸ λεχθησόμενον. Ὁ
» μὲν γὰρ σύνθετος φθόγγος οὐχ οἷος ἀπ' ἀρχῆς προσπίπτει τῇ αἰ-
» σθήσει, τοιοῦτος ἄχρι τέλους παραμένειν πέφυκεν, ἀλλὰ κατὰ παρὰ-
» τασιν ἐτεριοῦται· ὁ δὲ ἀπλοῦς καὶ ὄντως τοῦ σοιχείου λόγον ἔχων
» τοῦναντίαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀμετάβολός ἐστιν· οἷον τοῦ μὲν
» ΡΑ φθόγγου ἐν παρατάσει προφερομένου, δηλον ὡς οὐχ ὡσαύτως
» αὐτοῦ κατὰ τὴν πρώτην πρόπτωσιν (γρ. πρόσπτωσιν) ἀντιλήψεται
» ἡ αἴσθησις καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν. Ἀλλὰ κατ' ἀρχάς μὲν ὑπὸ τῆς
» τοῦ Ρ ἐκφωνήσεως κινήσεται· μεταυθὺς δὲ, ἐξαφανισθείσης αὐτῆς,
» εἰλικρινοῦς τῆς τοῦ Α δυνάμειος ποιήσεται τὴν ἀντίληψιν· ὅθεν οὐκ
» ἂν εἴη σοιχείον τὸ ΡΑ, καὶ πᾶν τὸ εἰοικὸς αὐτῷ. Εἰ δὲ τὸν τοῦ ΑΙ
» φθόγγον λέγοιεν, οὐδὲν ἔσαι τοιοῦτον· ἀλλ' οἷον ἀπ' ἀρχῆς ἐξ-

τοῦ Σέξτου ἢ προφορά δὲν ἦτο φθαρμένη, ἱκανὸν εἶναι νὰ δείξῃ, ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ δὲν ὑπωπτεύετο κανεῖς, ὅτι οἱ ὀλίγας ἑκατονταετηρίδας προγενέστεροι εἶχαν προφοράν διάφορον. Οὐτ' ἐξεύρω, οὔτε νὰ μάθω μὲ μέλει, πῶς ἐπρόφερεν ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Δημοσθένης, καὶ ὅσοι ἄλλοι ἤκημασαν εἰς αὐτὴν τῆς γλώσσης τὴν ἀκμὴν· καὶ, ὅταν ὑπερασπίζω τὴν σημερινὴν προφοράν, δὲν δισχυρίζομαι ὅτι προσφέρομεν ἀπραλ- λάκτως ὡς ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ πιθανὸν εἶναι νὰ ἐσυνέβῃ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὅ,τι συμβαίνει καὶ εἰς τὰς σημερινὰς γλώσσας, ὅ,τι συμβαίνει εἰς ὅλα τῶν ἀνθρώπων τὰ ἔργα καὶ ποιήματα. Τοῦτο μόνον ἀδιστακτικῶς πιστεύω, ὅτι ἂν ἡ προφορά τῆς γλώσσης ἡλλοιώθῃ, νὰ τὴν ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς φύσιν ἄλλος δὲν εἶναι καλὸς, παρὰ μόνοι οἱ ὅποιοι τὴν ἐλάλουν καὶ τὴν ἔγραφαν ὡς μητρικὴν αὐτῶν γλώσσαν. Ἔως νὰ ἀναδιώσωσιν ἐκεῖνοι, καὶ εἰς ἡμᾶς συγχωρημένον εἶναι νὰ τὴν προσφέρωμεν, ὡς τὴν ἐπρόφερεν ὁ βάρβαρος Σέξτος, ὁ ἀγράμματος Πλούταρχος, ὁ ἀμαθέστατος Γαληνὸς, καὶ οἱ ἄλλογενεῖς Ἑλληνισαὶ φιλοσοφώτερον ἤθελαν πράξειν, ἂν ἐπεμψαν καὶ τὴν προφοράν τοῦ Ἑράσμου ὅπου ἐπεμψαν πολλὰς ἄλλας προλήψεις, τώρα μάλιστα εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ὅποτεν μὲ τὴν ὁμοφωνίαν τῆς προφοράς, καὶ τὴν ἀδιάκοπον παράθεσιν τῆς παλαιᾶς μὲ τὴν νέαν γλώσσαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὰς ἀκόμῃ δειλὰς ἡμῶν παρατηρήσεις, καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὰς σοφὰς αὐτῶν σημειώσεις ἠθέλαμεν μεγάλως ὠφεληθῆν εἰς τὴν κατανόησιν τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Πολλὰ ἄλλα

» ἀκούεται τῆς φωνῆς ἰδίωμα, τοιοῦτον καὶ ἐπὶ τέλει· ὥς γοιχείον
 » ἔσται τὸ ΑΙ. Τοῦτου δὲ οὕτως ἔχοντος, ἐπεὶ καὶ ὁ τοῦ ΕΙ φθόγγος,
 » καὶ ὁ τοῦ ΟΥ, (ἴσ. ΟΙ), μονοειδής, καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἀμετάθετος,
 » ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους λαμβάνεται, ἔσται καὶ οὗτος γοιχείον ».

ἐμπόρου· νὰ προσθέσω περὶ τῆς προφορᾶς, ἂν δὲν ἦτον ἐξ
τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ τόπου ἡ παρέκδοσις αὕτη· ὅθεν ἐπιστρέφ
εἰς τὸ, διὰ τὸ ὅποιον ἠναγκάσθην τὰ τὴν κάμω, ὄνομα τοῦ
ΕΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ.

Ἄν καὶ ἀπὸ πολλὰς ἐσφαλμένως, καθὼς εἶπα, γραμμέναι
ἀρχαίας ἐπιγραφᾶς συμπεραίνεται μάλιστα ἡ παλαιότης τῆς συ-
μερινῆς ἡμῶν προφορᾶς, μὲ ταύτας ὅμως τὰς ἀνορθογραφίας
δὲν εἶναι νομίζω δίκαιον νὰ συγκαταριθμηθῇ ἡ ἐπιγραφὴ τῆς
εἰκόνης, ΕΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Κάνει δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι τὸνομα
εἶναι σύνθετον ἀπὸ τὰς δύο ταύτας λέξεις, Ἴσος, καὶ Κράτος.
Ἀλλὰ τὸ Ἴσος τοῦτο εἰς τὸν Ὅμηρον γράφεται, Εἶσος. Ἄλλοι
ἴσως λέξις, ἤθελε τις μὲ μεγάλην αὐστηρότητα ἀντιλογήσιν,
δὲν εὐρίσκεται τόσον συχνὰ εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου, ὅσοι
αὕτη, καὶ ὅμως παντοῦ γράφεται, Ἴσος, Ἴση, Ἴσον· ἐποῦ λοι-
πὸν εὕρηκες σὺ τὸ Εἶσος, Εἶση, Εἶσον; Παρὰ τὸν Ὅμηρον
ἀξιοπιστότερον ἄλλον τῆς γραφῆς ταύτης μάρτυρα νὰ φέρω δὲν
ἔχω, ὅστις μεταχειρίζεται τὸ διαλελυμένον, Εἶση,

Πρόσθε δὲ οἱ δόρυ τ' ἔσχε καὶ ἀσπίδα πάντοσ' Εἶσῃν (1),
καὶ πάλιν,

. Οὐδέ τι θυμὸς ἐδεύετο δαιτὸς Εἶσῃς (2),
καὶ πάλιν,

Ὅτριντας, οἰέτεας, σαφύλη ἐπὶ νῶτον Εἶσας (3).
ὥς μεταχειρίζεται καὶ πολλὰς ἄλλας ὁμοίας διαλύσεις, ὅποια,
παραδείγματος χάριν, εἶναι τὸ Πάϊς,

(1) Δυτόθ. ε', 300.

(2) Δυτόθ. α', 468.

(3) Δυτόθ. β', 765.

Τῶν ἤρχ' Ἀγκαίοιο ΠΑῖΣ κρείων Ἀγαπήνωρ (1).

Καθὼς λοιπὸν ἀπὸ τὸ διαλελυμένον Πάϊς συμπεραίνεται, ὅτι εἰς τοῦτον τὸν σίχον,

Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου ΠΑῖΣ ἀγκυλομήτεω (2),

τὸ ἀδιάλυτον πρέπει νὰ γράφεται, ὡς καὶ γράφεται, Παῖς, καὶ ὄχι, Πίς, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ εἰς τὸν σίχον τοῦτον,

ἸΣΗ μοῖρα μένοντι, καὶ εἰ μᾶλα τις πολεμίζοι (3),

γίνεται φανερόν, ὅτι τὸ ἀδιάλυτον ἐγράφετο παλαιὰ ΕἶΣΗ διςυλλάβως, ἐπειδὴ τὸ διαλελυμένον του γράφεται τριςυλλάβως, ΕἶΣΗ. Τὸ αὐτὸ νοεῖται καὶ δι' ὅλους τοὺς Ὀμηρικοὺς ἄλλους σίχους, ὅπου εὐρίσκεται τὸ διςύλλαβον Ἴσος, Ἴση, Ἴσον, ὅτι ἐγράφοντο Εἶσος, Εἶση, Εἶσον, καὶ εἰς τοῦ Ὀμήρου τοὺς χρόνους, καὶ πολὺν καιρὸν μετέπειτα· ἀλλ' εἰς μόνου τοῦ Ὀμήρου τὰ ποιήματα. Διότι εἰς τοὺς Ἀττικοὺς ποιητάς ἡ ὀρθή του γραφὴ εἶναι διὰ μόνου τοῦ Ι· καὶ αὕτη τῆς γραφῆς ἡ διαφορὰ ἐξηγεῖ διὰ τί εἰς τούτους ἡ πρώτη συλλαβὴ τοῦ Ἴσος εἶναι βραχεῖα, καὶ εἰς τὸν Ὅμηρον πάντοτε μακρά, διὰ τί ἄλλοι τὴν περισπῶσι, καὶ ἄλλοι τὴν ὀξύνουσι, καὶ διὰ τί ὁ Πρισιανὸς λέγει, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Λατῖνοι, ὁσάκις ἤθελαν νὰ φανερώσωσιν ὅτι τὸ Ι εἶναι μακρόν, ἐγραφαν, κατὰ μίμησιν τῶν Ἑλλήνων, εἰς τόπον ἐκείνου τὴν ΕΙ δίφθογγον (4).

(1) Ἰλιάδ. β', 609.

(2) Αὐτόθ. αὐτόθ., 205.

(3) Αὐτόθ. ι, 518.

(4) I quoque apud antiquos post E ponebatur, et EI diphthongum faciebat, quam pro omni I longa scribebant more antiquo Græcorum. Priscian. L. I, pag. 561.

Πράγμα τῶσον ἀπλοῦν, τῶσον εὐκόλουν νὰ παρατηρηθῇ, κἀνείς δὲν ἤθελε πιεεῦσαι, ὅτι ὁ πολυμαθέστατος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος Εὐστάθιος οὐδὲ κἀν τὸ ὑπωπεύθη, ἐὰν καὶ αὐτοὶ οἱ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἀρχαιότεροι τοῦ Εὐσταθίου Γραμματικοὶ δὲν ἔκαμναν περὶ πολλοτάτων ἄλλων Ὀμηρικῶν λέξεων καὶ φράσεων, ἢ οὐδεμίαν, ἢ τοιαύτας ἐξηγήσεις, ὁποίας ἐντρέπεται σήμερον νὰ κάμῃ καὶ ὁ πλέον ἄπειρος τῶν τοιούτων Ἑλληνιστής. Καὶ ὅμως ἐκεῖνοι ἤκμαζαν εἰς χρόνους, ὅταν καὶ τοῦ Ὀμήρου τὰ ἀντίγραφα ἦσαν πολυάριθμα, καὶ ἡ μνήμη τῶν παλαιοτάτων Ὀμηρικῶν ἐκδόσεων ὅχι τόσον παλαιά, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἦτον ἀκόμη πλουτισμένη ἀπὸ πολλοὺς σοφοὺς ἀνδρας, τῶν ὁποίων ἡ πρὸς ἀλλήλους κοινωνία ἐδύνατο πολλὰς ἀπορίας νὰ λύσῃ. Εἰς ἀπὸ τούτους ἦτον ὁ, δὲν ἐξεύρω διὰ ποίαν αἰτίαν, πολλὰ θάυμασθεις εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ζηνοδοτος. Ὁ σοφὸς οὗτος ἐξηγητὴς ἐφαντάσθη, ὅτι εἰς τὸν Ὀμηρον τὸ Εἶση ἐσήμαινε τὸ Ἀγαθὴ. Ταύτην τὴν ἐξήγησιν ἀναφέρει ὁ Εὐστάθιος, ἀλλὰ μίαν μόνην φοράν (1), νοήσας, ὡς φαίνεται, τὸ ἀπίθανον αὐτῆς. Εἰς ἄλλα πολλὰ μέρη ἐξηγῇ τὸ Ὀμηρικὸν Εἶση, ὡς ἔπρεπε νὰ ἐξηγηθῇ, Ἰση, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ, νομίζει πλεοναστικὸν τὸ Ε· καὶ τοῦτον πάλιν τὸν πλεονασμὸν ποτὲ μὲν τὸν ὀνομάζει Ἰωνικόν, ποτὲ δὲ Ἀττικόν. Ἄλλοτε πάλιν παράγει τὸ Εἶση ἀπὸ τὸ Εἶω, ἢ Ἰω τὸ πορεύομαι (2).

Τόσος εἶναι ὁ διςαγμὸς, τόση ἡ ζήτησις καὶ ἡ ἀπορία, ἀπὸ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου τοὺς χρόνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔζησεν ὁ ἐξηγητὴς τοῦ Ὀμήρου Ζηνοδοτος, ἕως τῆς σήμερον, περὶ πράγματος τῶσον μικροῦ. Ἐὰν τὸ Εἶση ἐσήμαινε τὸ Ἀγαθὴ, ἢ

(1) Εἰς τὴν Ἰλιάδ. τοῦ Ὀμήρ. σελ. 1401. Τὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀθήναιος, Δ', σελ. 12.

(2) Εὐστάθ. εἰς τὴν Ἰλιάδ. σελ. 137, 161, 1224, καὶ 1454.

παραγωγή του ἔπρεπε νὰ ἦναι ἀπὸ τὸ Ἐὺς· τοῦ ὁποίου τὸ θη-
λυκὸν ὁμῶς εἶναι Ἐεῖα, ἢ Ἐεῖη, καὶ ὅχι Ἐῖση. Ἐάν πάλιν τὸ
Ἐῖση δὲν διαφέρῃ ἀπὸ τὸ Ἰση πλὴν εἰς τὸν πλεονασμὸν τοῦ Ε,
ἐπὶ μᾶς ἐμποδίζει πλέον νὰ φαντασθῶμεν ὅτι καὶ τὸ Α εἰς τὸ
Πᾶις εἶναι πλεοναστικόν;

Πόσον πλέον σύμφωνον μὲ τὴν ἀναλογίαν εἶναι, ὅτι, καθὼς
τὸ Πᾶις ἄλλο δὲν εἶναι παρ' αὐτὸ τὸ μονοσύλλαβον Παῖς δια-
λελυμένον εἰς δύο συλλαβάς, ἀπαράλλακτα καὶ τὸ Ἐῖση ἄλλο
δὲν εἶναι παρὰ τὸ δισύλλαβον Εῖση, διαλελυμένον εἰς τρεῖς.
Καὶ τοῦτο κάμνει πιθανὸν τὸν Ἐτυμολόγον, ὅς τις παράγει (1)

(1) « Ἴσος ὁ ὅμοιος, ἐξίσου. Παρὰ τὸ Εἶδω, τὸ ὁμοιω, ὁ μέλλων
» εἶσω· ῥηματικὸν ὄνομα Ἴσος, κατὰ ἀποβολὴν τοῦ Ε. Εὗρηται τὸ
» ἰ μακρὸν καὶ βραχύ· παρὰ μὲν τῷ ποιητῇ αἰεὶ μακρὸν... παρὰ
» δὲ τοῖς τραγικοῖς καὶ κωμικοῖς συσέλλεται αἰεὶ τὸ ι, κ, τ. λ. ».
Ἐτυμολογ. σελ. 477. Πιθανώτερον ὁμῶς ἤθελεν ὥσως τις τὸ ἐτυμολο-
γήσειν ἀπὸ τὸ ἀριθμητικὸν Εἷς. Ἡ διαφορὰ τοῦ πνευματισμοῦ εἶναι
τῶν Αἰολέων, οἱ ὅποιοι μὴ γνωρίζοντες τὸ θασύ πνεῦμα, καὶ αὐτὸ τὸ
ἀριθμητικὸν ἐξανάγκης ἔπραπε νὰ τὸ γράψωσι ψιλῶς, Εἷς. Πρὸ τοῦ
Ομήρου ἡ κοινὴ τῆς Ἑλλάδος γλῶσσα ἦτον ἡ Αἰολικὴ. Αὕτη προ-
χωρήσασα εἰς τὸ τελειότερον, ὀνομάσθη Ἰωνικὴ, ἥτις ἐφύλαξε πάλιν εἰς
πολλὰ τὸν ψιλὸν πνευματισμὸν. Τῆς Ἰωνικῆς ἡ τελείωσις ἐγέννησεν
ἔπειτα τὴν Ἀττικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξεναντίας ἤρσσε πολὺ ὁ θασύς
πνευματισμός· μ' ὅλον τοῦτο ἐφύλαξε καὶ αὐτὴ λείψανα τῆς ἀρχαίας
ψιλώσεως, ὅχι μόνον εἰς ἀναριθμούς λέξεις εἰς ὅλους γνωσάς, ἀλλὰ καὶ
εἰς τὰ παράξενα ταῦτα σύνθετα, Ἀντήλιος, Ἀπηλιώτης, Λεύκιππος.
Εἰς τὰς διαφορὰς ταύτας περιόδους καὶ μεταβολὰς τῆς γλώσσης, ὅταν
ἡ Ἰωνικὴ ἐνίκησε νὰ ἦναι τῶν πεπαιδευμένων ἡ γλῶσσα, ἡ Αἰολικὴ,
ἥτις εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν Δωρικὴν, ὀνομάσθη κοινὴ, ἥγουν γλῶσσα
τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ὅσους δὲν ἔμελε οὔτε νὰ λαλῶσι, οὔτε νὰ γρά-
ψωσι Ἰωνικῶς. Ὅταν πάλιν τῶν Ἀττικῶν ἡ γλῶσσα ἔλαβε τὰ πρωτεία,
ἥγουν ἔγινε γλῶσσα τῶν ἐκδόξων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, τότε ἡ
Ἰωνικὴ καὶ Αἰολικὴ ὀνομάσθησαν δύο τῆς γλώσσης διάλεκτοι, μὲ ταύ-

τὸ ἴσος ἀπὸ τὸν Εἶσω μέλλοντα τοῦ Εἶδω ῥήματος, τοῦ σημαινόντος τὸ Ὁμοιω·

την ὅμως τὴν διαφορὰν, ὅτι κοινοτέρα πάλιν τρόπον τινὰ ἔμεινεν ἡ Αἰολικὴ, ἐπειδὴ τὴν ἐλάουν ὅχι μόνον οἱ κυρίως Αἰολεῖς καὶ Δωριεῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰώνων καὶ τῶν Ἀθηναίων αἱ ἀποικίαι, ὅσαι δηλαδὴ ἐχωρίσθησαν ἀπ' αὐτοὺς πρὶν ἀλόμῃ γεννηθῶσιν ἡ Ἰωνικὴ καὶ ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος. Τοῦτο ἐξηγεῖ διὰ τί εἰς τὸν Ὅμηρον εὐρίσκονται πολλοὶ Αἰολισμοί· ἤγουν ἔγραψεν εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον ὁ ποιητής, ὅταν ὁ Αἰολισμὸς μετέβαινεν εἰς τὰς γλώσσας τὴν φύσιν καὶ κατὰσαιν ἐκείνην, εἰς τὴν ὁποίαν ὠνομάσθη Ἰωνισμός. Τοῦτο μὴ νοήσαντες οἱ Γραμματικοὶ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἔγραψεν εἰς διαφόρους διαλέκτους. Τοῦτο μὴ νοήσαντες, ἔπλασαν Κοινὴν πέμπτην διάλεκτον πρῶτον, ἔπειτα πάλιν τὴν ἐσύγχυσαν μετὰ τὴν Αἰολικὴν, φαντασθέντες ὅτι εἰς τὴν κοινὴν ἔγραψε καὶ ὁ Πίνδαρος (ἴδε ἀνωτέρω. σελ. 146-148)· ἤγουν βλέποντες οἱ πλάσαι τῆς πέμπτης διαλέκτου, ὅτι ἡ λαλουμένη κοινῶς εἰς τοὺς χρόνους αὐτῶν γλώσσα ὁμοίαζε πολὺ μετὰ τὴν λαλουμένην κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Πινδάρου, ἐξεφώνησαν χωρὶς πολὺν συλλογισμὸν, ὅτι καὶ ὁ Πίνδαρος εἰς ταύτην ἔγραψε, μ' ὅλον ὅτι ἀπὸ τοῦ Πινδάρου τοὺς χρόνους ἕως τότε ἦσαν ἔτη πεντακόσια τὸ μεταξύ. Τοῦτο τέλος πάντων ἐξηγεῖ, διὰ τί ἡ κοινῶς λαλουμένη τὴν σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα γλώσσα ἐφύλαξε πολλοὺς αἰολισμοὺς. Ἡ πρώτη τελείωσις τῆς Αἰολικῆς κοινῆς γλώσσας τοῦ γένους ἦτον ὁ Ἰωνισμός, ἀλλὰ διὰ μόνας τὰς Ἰωνικὰς πόλεις· ἡ δευτέρα, ὁ Ἀττικισμός, ἀλλὰ καὶ οὗτος διὰ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ τοὺς λογίους ἄνδρας τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ὅσοι διὰ τὴν ἀνυπεύβλητον τῆς Ἀττικῆς σοφίαν δόξαν ἐσπούδαζαν νὰ ἀττικίζωσι, καθὼς σήμερον οἱ πεπαιδευμένοι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Γαλλίας, καὶ, τὸ πλέον παράξενον, πολλοὶ καὶ τῶν ἄλλογενῶν, λαλοῦν καὶ γράφουσι εἰς τῶν Παρισίων, καὶ ὅχι τῆς πατρίδος των τὴν διάλεκτον. Ἀπὸ ὁ Ἀττικισμὸς μετὰ ὅλην ἐντάμα τὴν Ἑλληνικὴν δόξαν ἔπαυσεν, ἔλαβε φυσικὰ τὸν τόπον τοῦ ἡ παλαιότερα τῆς Ἑλλάδος γλώσσα, ὁ Αἰολισμός· ἀλλὰ καὶ οὗτος πάλιν πολλὰ διάφορος ἀπὸ τὸν Αἰολισμὸν τῆς Σαπφούς ἢ τοῦ Πινδάρου. Εἰς τὴν φυσικὴν ταύτην αἰτίαν πρόσθετος καὶ πολιτικὴν ἄλλην τὴν ἐξῆς. Τὰ ἔθνη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σπουδάζουσιν νὰ

Εἶσατο δὲ φθογγὴν υἱ Πριάμοιο Πολίτη (1)

Καὶ σημείωσε παλιν, ὅτι τοῦ Εἶδω τὸ συνώνυμον Εἶσκω, συχνὰ καὶ αὐτὸ κατὰ διάλυσιν γραφόμενον ἀπὸ τὸν Ποιητὴν, Εἶσκω, εὐρίσκεται ἀδιάλυτον εἰς τοῦτον τὸν εἶχον,

Πάντων Ἀργείων φωνὴν ἸΣΚΟΥΣ' ἀλόχοισι (2),
εἰς τὸν ὁποῖον πολλὰ ἀντίγραφα ἐφύλαξαν τὴν παλαιὰν γραφὴν ΕἸΣΚΟΥΣ', μ' ὅλον ὅτι εἰς τὸ Ἰσκω καὶ μόνῃ ἡ Θέσις ἀρκεῖ νὰ δείξῃ τὴν μακρότητα τῆς πρώτης συλλαβῆς.

Ταύτην τὴν ποσότητα τῆς συλλαβῆς Ξέλοντες νὰ διακρίνωσιν οἱ Ἄττικοί, ἠρκέσθησαν εἰς μόνου τοῦ τόνου τὴν διάκρισιν, γράφοντες εἰς μὲν τοῦ Ὀμήρου τὰ ποιήματα Ἰσος, ἀφοῦ ἐξήλειψαν τὸ ἀρχικὸν Ε, εἰς δὲ τὰ ἰδικὰ των, Ἰσος, ἐπειδὴ ἐβράχυναν τὴν πρώτην συλλαβὴν. Ἀλλὰ τὴν καινοτομίαν τῆς ὀρθογραφίας εἰς τὰς γλώσσας, ὥς εἶναι εὐκόλον νὰ τὸ ἀποδείξῃ τίς ἀπὸ πολλὰ σημερινῶν γλωσσῶν παραδείγματα, διὰ τοῦτο μάλισα, ὅτι εἶναι καινοτομία, οὐδ' ὅλον τὸ ἔθνος πάραυτα τὴν δέχεται, καὶ πολλοὶ ἀπὸ μόνῃν τὴν τύραννον ἔξιν τῆς παλαιᾶς ὀρθογραφίας κινουσι τὸν κάλαμον, χωρὶς καὶ νὰ ὑποπεύωνται ὅτι παραβαίνουνσι τοὺς νέους κανόνας. Ἐπειτα, ἂν οἱ ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐπρόφεραν τὸ Ἰσος ὡς πόδα Πυρρήχιον (3), πιθανόν εἶναι ὅτι οἱ λογογράφοι, καὶ μάλισα οἱ

μιμῶνται τῆς κοινῆς αὐτῶν μητροπόλεως τὴν διάλεκτον. Με τὰ τὴν μετατόπισιν τῆς Ῥωμαϊκῆς Αυτοκρατορίας καὶ ἡ μητρόπολις τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους κατεσχέθη τὸ Βυζάντιον, ἀποικία, καθὼς εἶναι γνωστὸν, τῶν Μεγαρέων, εἰς τὴν ὁποίαν φυσικὰ ἐφύλαττεν ἡ γλῶσσα πολλὰ τῆς Δωρικῆς καὶ Διολικῆς διαλέκτου ιδιώματα.

(1) *Ἰλιάδ.* β', 791.

(2) *Ὀδυσσ.* δ', 279.

(3) Ἦγουν ἐπρόφεραν τὴν πρώτην συλλαβὴν τοῦ βραχυπαρλήκτου καὶ παροξυτόνου Ἰσος, ὡς προφέρουσιν οἱ Γάλλοι τὴν πρώτην τῆς λέξεως image.

ῤήτορες, τὸ ἐπρόφεραν καὶ τὸ ἔγραφαν πολλάκις ὡς Τροχαῖον, Ἴσος, καὶ ἀκόμη πιθανώτερον, Εἷσος (1). Καὶ διὰ ταύτην τὴν εἴτε ἔξιν, εἴτε διάκρισιν τῆς ποσότητος καὶ προφορᾶς τῆς συλλαβῆς, ἠκολούθουν ἀκόμη τὴν παλαιὰν ὀρθογραφίαν καὶ πολλοὶ ἀνδρικαντοποιοὶ, ἐκ τῶν ὁποίων, χωρὶς νὰ βλάβῃ τις τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, δύναται, νὰ ὑποθέσῃ καὶ τοὺς εἰκονίσαντας τὸν Ἰσοκράτην τεχνίτας.

Τοῦ Ἰσοκράτους εἰκόνες εἰς τὰς Ἀθήνας, ἂν πιστεύσωμεν τὸν Ψευδοπλούταρχον, ἐφαίνοντο πέντε, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία ζωγραφητὴ ἦτον εἰς τὸ Πομπεῖον. Ἀπὸ τὰς λοιπὰς τέσσαρας, μία εὐρίσκετο εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἰσοκράτους, ἄλλη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (εἰς αὐτὸν πιθανῶς τῆς Ἀθηνᾶς τὸν ναόν), τρίτη εἰς τὸ Ἐλευσίνιον (2), καὶ τετάρτη εἰς τὸ Ὀλύμπιον (3),

(1) Ἐπρόφεραν δηλαδὴ τοῦ μακροπαρλήκτου καὶ προπερισπωμένου, καὶ τοῦ Ἴσος καὶ τοῦ Εἷσος, τὴν πρώτην συλλαβὴν, ὡς προφέρουσιν οἱ Γάλλοι τὴν πρώτην τοῦ ἱε. Καὶ τοῦτο μάλισα ἀποδείχνει ὅτι λέγω περὶ τῶν καινοτομιῶν τῆς ὀρθογραφίας. Τὸ ἱε ἐγράφετο παλαιὰ ἱsle· καὶ μ' ὅλον ὅτι δὲν εἶναι ὀλίγος ὁ καιρὸς ἀφοῦ ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία εἰς τὸ λεξικὸν τῆς ἐνομοθέτησε τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ σ, καὶ τὴν εἰς τόπον αὐτοῦ, διὰ τὴν μακρότητα τῆς συλλαβῆς, γραφομένην περισπωμένην, ἱle, εὐρίσκονται ὅμως ἀκόμη Γάλλοι γράφοντες κατὰ τὴν παλαιὰν ὀρθογραφίαν ἱsle.

(2) Ὁ Ψευδοπλούταρχος λέγει « Ἐν Ἐλευσίνι »· ἀλλ' εἶναι πιθανὸς σφάλμα γραφικὸν, ἀντὶ τοῦ « Ἐν Ἐλευσινίῳ ». Ἡ Ἐλευσίς, δημὸς τῆς Ἀττικῆς, ἀπέχει τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν τέσσαρας σχεδὸν λεύγαις Γαλλικᾶς· τὸ Ἐλευσίνιον, ἱερὸν οὕτως ὀνομαζόμενον, ἦτον εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας.

(3) Ἄλλο σφάλμα γραφικὸν εἰς τὸν Φιλόστρατον εἶναι τὸ « Ἐν Ὀλυμπῇ », τὸ ὁποῖον ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ διορθωθῇ « Ἐν Ὀλυμπίῳ », ἢ « Ἐν Ὀλυμπιεῖ », ὡς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν Ψευδοπλούταρχον καὶ ἀπὸ τὸν Πausanias. Τὸ Ὀλύμπιον εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ναὸς, οὕτως ὀνομασθεὶς ἀπὸ τὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἀφιερῶθη Ὀλύμπιον Δία.

τὴν ὁποίαν καὶ μόνην ἀναφέρει, ὡς σωζομένην, ὁ κατὰ τὴν δευτέραν ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα ζήσας μάρτυς αὐτόπτης Πausanias. Κατὰ μίμησιν λοιπὸν τούτων τῶν εἰκόνων, ἥ καὶ μόνῃς τῆς τελευταίας (ἥτις πιθανῶς ἦτον ἡ πλέον ὀνομασῆ) ἔκαμαν οἱ μεταγενέστεροι τεχνῖται καὶ ἀνδριάντας καὶ προτομάς τοῦ Ῥήτορος, φυλάξαντες καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα, ὡς τὸ εὗρήκασιν γραμμένον ΕΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

Φθάσας εἰς τὸ τέλος τῶν προλεγομένων τούτων, ἐσυλλογίσθην μήποτε κἀνεὶς ἀπὸ τούτων ἀναγνώσας, ἥ δὲν ἐκατάλαβεν, ἥ νὰ καταλάβῃ δὲν ἠθέλησεν, ὅ,τι πολλάκις εἶπα περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος· ὅθεν ἀρμόζει νὰ ἐξηγηθῶ σαφέστερα περὶ τούτου, διὰ νὰ κλείσω τὴν Σύραν καὶ εἰς τὴν πλέον ἀναίσχυντον συκοφαντίαν, ἥτις, μαθημένη νὰ σύρεται χαμερπῶς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅ,τι βλέπει ὀρθὸν τὸ τρέμει ὡς σῆλην, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι χαραγμένη ἡ καταδίκη της.

Τρόπον μεταβολῆς τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται κατὰς αὐτὴν τὴν σήμερον οὐτ' ἐσοχάσθην ποτὲ (1), οὔτε σοχάζομαι δυνατόν ἄλλον παρὰ τὴν παιδείαν. Αὕτῃ ἄρχισε, δὲν εἶναι ἀμφιβολία, σχεδὸν εἶναι χρόνοι τριάκοντα, νὰ γίνεταί κοινότερα· ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐξαπλωθῇ περισσότερον. Ὁ πολυπλασιασμός τῶν βιβλίων εἶναι μέσον ἰσχυρώτατον τῆς ἐξαπλώσεως ταύτης. Βιβλία μετεφράσθησαν ἀξιολόγητα πολλὰ, καὶ μεταφράζονται καθημέραν, ἀπὸ τὰς ἀλλογενεῖς γλώσσας· καὶ τῆς τυπογραφίας τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν, ἀφοῦ ἐδάμασε πολλῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν τὴν πεπαλαιωμένην προγονικὴν

(1) Παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην τὰ ἐνθυμηθῇ ὅσα εἶπα καὶ εἰς τὰς σημειώσεις, καὶ εἰς τὰ Προλεγόμενα τῆς μεταφράσεως τοῦ Βεκκαρίου [τῆς πρώτης ἐκδόσεως.] τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἡλιοδώρου, καὶ τοῦ Προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης.

βαρβαρότητα, οἱ ἀπόγονοι τοῦ σφωτέρου παλαιοῦ γένους Γραικοὶ δὲν ἀπελιθώθησαν τόσον, ὥστε νὰ τὴν ἀποδείξωσιν εἰς μόνους αὐτοὺς ἀνίσχυρον. Εἰς τὰ σχολεῖα, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς αὐξάνεται καθημέραν, πρέπει νὰ διορθωθῇ ἡ μέθοδος καὶ νὰ συντηρηθῇ ὁ χρόνος τῆς παραδόσεως τῆς προγονικῆς γλώσσης, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγκαῖον εἶναι νὰ προσκολληθῇ ἡ παράδοσις τῆς Λατινικῆς, τοῦλάχιστον εἰς τὰς ἐπισημότερας πόλεις. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀρκοῦσι* πρέπει νὰ ἐντρέπεται ἀπὸ ταύτας τὰς πόλεις, ἥτις δὲν ἔχει βιβλιοθήκην ἱκανὴν διὰ τὰς χρεῖας τοῦ σχολείου τῆς, ἥτις παρὰ τὸ σχολεῖον τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων, δὲν ἐφρόντισεν ἀκόμη νὰ καταστήσῃ καὶ γυμνάσιον τῶν ἐπιστημῶν, ὅσαι παραδίδονται τὴν σήμερον εἰς τῶν φωτισμένων ἐθνῶν τὰς Ἀκαδημίας. Ἐξω τούτου τοῦ μέσου τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἂν ᾖναι κἀνὲν ἄλλο (καὶ τί ἄλλο ἐμπορεῖ νὰ νομίσῃ τις πλανώμενος παρὰ τὸ μέσον τῆς βίας;) τὸ σοχάζομαι καὶ ἄδικον καὶ ἀνόητον.

Ἄδικον, ὅτι εἶναι ἐναντίον καὶ τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Φιλοσοφίας, αἱ ὁποῖαι συμφώνως παραγγέλλουσι τὸ « Μὴ » κακὸν ἀντὶ κακοῦ », καὶ ὅτι συγχέει τὸν ἔνοχον μὲ τὸν ἀθῶον. Ἀνόητον, ὅτι μὲ πρόφασιν ἐκδικήσεως πολυπλασιάζει καὶ διαιωνίζει τὰς ἀντεκδικήσεις, καὶ ἀποκλείει διὰ πάντα τὴν εἴσοδον εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν χωρὶς τῶν ὁποίων ὁ ἀνθρώπινος βίος γίνεται καθημερινὴ κόλασις, καὶ αἱ πόλεις μεταβάλλονται εἰς κατοικητήρια πονηρῶν δαιμόνων συνεριζομένων τίς τίνα νὰ κακοποιήσῃ περισσότερον. Ἄδικον καὶ ἀνόητον ὁμοῦ, ὅτι ὁ ἐκδικούμενος δὲν βάλλει τὴν ἰδίαν του μόνην ζωὴν εἰς κίνδυνον, ἀλλὰ, δι' ὀλίγης ὥρας ἡδονῆς ἐκδικήσεως, πραγματεύεται ἀσυλλόγιστα τῶν φίλων, τῶν συγγενῶν, τοῦ γένους ὅλου, τὸν τραγικὸν ὄλεθρον.

Τί τῆς κακίης δαιμόνων ἐφίεσαι
 Φιλοτιμίας, παῖ; μὴ σὺ γ' ἄδικος ἢ θεός.
 Πολλοὺς δ' ἐς οἴκους, καὶ πόλεις εὐδαίμονας,
 Εἰσῆλθε κάξῃλθ' ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν χρωμένων (1).

αὐτὰ ἔλεγεν ἡ ταλαίπωρος Ἰοκάστη πρὸς τὸν υἱὸν τῆς, ζητοῦσα
 τὸν ἀποσρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐκδίκησιν· καὶ ταῦτα πρέπει νὰ λέγῃ
 ἡμερον εἰς τὸ γένος ὅστις ἀγαπᾷ καὶ φροντίζει τὴν εὐτυχίαν
 τοῦ γένους. Ὁ εἰς νὰ μὴν ἀδικῇσαι; Παιδεύου, σοφίζου, καὶ
 ἡ δίδης προσοχὴν εἰς τοὺς ὅσοι ζητοῦν νὰ σὲ μακρύνωσιν ἀπὸ
 τὴν σοφίαν, καὶ τῶν ὁποίων τοῦ ζήλου τὸ τέλος γίνεται μάλιστα
 ἀνερὸν ἀπὸ τὴν ἀκριβοῦς ἀναλογίαν τὴν ὁποίαν φυλάσσουν
 εἰς τὰς κατὰ τῶν φωτισμένων ἐθνῶν λαιδορίας μὲ τὸ μέτρον τῆς
 σοφίας ἐκάστου ἔθνους. Ἡ παιδεία σου, ὦ πολυπαθέσατον γένος,
 ἐλεῖ ἡμερώσει καὶ αὐτὰ τὰ θηρία, καὶ μεταβάλλει τὸ κατὰ σοῦ
 αἴσος εἰς ἀγάπην καὶ τιμὴν. Παρὰ τῆς παιδείας τὴν αὐξήσειν
 ῥόπον ἄλλον θεραπείας εἰς τὰς πολυχρονίους σου πληγὰς μὴν
 λήψης νὰ εὕρης, καὶ ἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ σὲ συμβουλευσῇ
 νὰ μείνης ἀπαιδεύτον.

Καὶ αὕτη μὲν εἶναι ἡ περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος
 γνώμη μου, τὴν ὁποίαν ὡς ἀπαραίτητόν μου χρέος, ὅσάκις ἡ
 χρεία τὸ καλέσει, δὲν θέλω παύσειν νὰ φωνάζω πρὸς τοὺς
 φίλους τῆς Ἑλλάδος. Πρὸς δὲ τοὺς, ὅσοι σπουδάζουν ν'
 ἀπομακρύνωσι τὸ γένος ἀπὸ τὰς ἐπισημίας, μὲ πρόφασιν ὅτι
 αἱ ἐπισημίας μακρύνουσιν ἀπὸ τὴν Ὀρησκίαν, λέγω, ὅτι
 ἂν ἦναι δυνατόν τοιοῦτον ἀποτέλεσμα νὰ γεννηθῇ ποτ' ἀπ'
 αὐτάς, διὰ τοῦτο περισσότερο πρέπει νὰ φοβῇται ὅστις ἔχει

(1) Εὐριπίδ. Φοίνισσ. 534-537.

316 ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤ.

νοῦν ὅσα κακὰ εἶναι καλὴ νὰ γεννήσῃ ἢ ἀπαιδευσία. τοῦτο μόνον τελευταῖον λέγω· οὔτ' ὄρεξιν οὔτε καιρὸν ἢ νὰ πολεμῶ τοὺς ὑπερασπιστὰς καὶ συνηγόρους τῆς βαρβαρότητος. Καὶ ὅσα εἶπα πρὸς αὐτοὺς, μετὰ χαρὰς ἤθελα σιωπήσειν, ἐὰν ὁ κατὰ τῆς παιδείας πόλεμος αὐτῶν δὲν ἄν καὶ πάλιν τὰ μόλις κλεισθέντα σόματα τῶν κατηγορῶν γένους.

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1809)

ΤΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ^(*).

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης· μετὰ τοὺς ὁποίους, καὶ
περὶ τῆς παρούσης τοῦ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ἐκδόσεως.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Ἀκόμῃ βράζει εἰς τὰς ψυχὰς ὅλων ἡμῶν ἡ ἀγανάκτησις,
τὴν ὁποίαν ἐπροξένησαν πρὸ ὀλίγου εἰς αὐτὰς· αἱ τόσον ἀναί-
σχυντοι κατὰ τοῦ γένους λοιδορίαι· καὶ δὲν εἶναι ὅστις δὲν ἐπι-
θυμεῖ νὰ ἐκδικήσῃ ἀπ' αὐτὰς τὴν πατρίδα του.

Εἰς ἡμᾶς τὴν σήμερον δὲν ἔμεινε πλέον νὰ δεῖξωμεν τὴν
σταθεράν ὅλου τοῦ γένους ἀπόφασιν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν
βαρβαρότητα, καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν σοφίαν, ἣτις ἐδόξασε τοὺς
προγόνους του. Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις ἔγινε καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς
τυφλοὺς φανερά· καὶ δὲν ἀμφιβάλλουσι πλέον περὶ ταύτης πλὴν
ὅσοι ὁμοιάζουσι τὸν Γερμανὸν περιηγητὴν Βαρβόλδυν.

Νὰ ἐπιταχύνωμεν τὸν δρόμον τῆς προκοπῆς ἡμῶν εἰς τὸ
νέον τοῦτο τῆς παιδείας σάδιον, διὰ νὰ παύσωμεν τῶν μισαν-

(*) Τόμ. Α'.

θρώπων τὰς κουφολόγους λειδορίας, καὶ νὰ ἐξαλείψωμεν ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν φιланθρώπων τὸν φόβον μὴ ματαιωθῶσι τὰς ὁποίας εἰς αὐτοὺς ἐδώκαμεν τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν χρηστὰς ἐλπίδας· αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἐκδίκησις τὴν ὁποίαν συγχωρεῖ ἡ Φιλοσοφία· τοῦτο εἶναι τὸ παραδιδόμενον εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀξιολογώτατον μάθημα.

Ἀλλ' ἀπ' ἐχθρῶν δῆτα πολλὰ μαυθάνουσιν οἱ σοφοί.

Ἡ γὰρ εὐλάβεια σώζει πάντα. Παρὰ μὲν οὖν φίλου

Οὐ μάθοις ἂν τοῦδ'· ὁ δ' ἐχθρὸς αὐτὸς ἐξηνάγκασεν.

Τὸ δὲ μᾶθημα τοῦτο σώζει παῖδας, οἶκον, χρήματα (1).

Εἶναι πολλὰ καὶ διάφορα τὰ μέσα τῆς πρὸς τὰ καλὰ ταχυτέρας προκοπῆς καὶ προχωρήσεως. Ἐφανερώσω τινὰ εἰς τοὺς Αὐτοσχεδίους τούτους σοχασμούς· ἱκανὸν εἶναι νὰ προσθέσω ἔτι ὀλίγα, ἀφίνων ὅσα τὸ γεννὸν τοῦ καιροῦ μ' ἀναγκάζει νὰ παραδράμω, εἰς τὴν σκέψιν τῶν φιλελλήνων ὁμογενῶν, εἰς μόνους τοὺς ὁποίους ἀνήκει τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους ἡ φροντίς.

Φυσικὰ εἰς τὰ πρῶτα πάσης ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ καλὸν μεταβολῆς κινήματα ὅλοι δὲν ἀρέσκονται χωρὶς ἐξαίρεσιν εἰς τὴν μεταβολήν. Διὰ τοῦτο, ὅτι τὸ ἔθνος ἦτο μαθημένον εἰς τὰ κακὰ, περισσότεροι πρέπει νὰ ᾔναι οἱ ἀπαρεσκόμενοι παρὰ τοὺς ἀρεσκομένους εἰς αὐτήν· διὰ τοῦτο, ὅτι ἐποιώθη εἰς τὴν ἐλευσινῇ ἔξιν τῆς ἀπαιδευσίας καὶ τυφλότητος, περισσότεροι πρέπει νὰ ᾔναι, ὅσων θαμβόνονται καὶ πονοῦσιν εἰς τὴν λάμψιν τῆς παιδείας οἱ ὀφθαλμοί, παρὰ τοὺς μετὰ χαρᾶς βλέποντας τὸ φῶς τῆς Φιλοσοφίας.

Καὶ μ' ὅλον τοῦτο (πράγμα παράδοξον, καὶ παρὰ τὸ ὁποῖον ἀπόδειξις ἄλλη τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν λαμπροτέρα δὲν εἶναι),

(1) Ἀριστοφάν. Ὀρν. 375-377, 380.

εἰς τὴν Ἑλλάδα σήμερον, εἶναι σχεδὸν τὸ οὐδὲν καὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἀξίαν, παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς ἀρεσκομένους εἰς τὴν μεταβολήν, οἱ Σκυθογενεῖς ἐχθροὶ τῆς παιδείας τῶν Γραικῶν.

Ἡ ὀλιγότης ὁμῶς αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ καταφρονηθῇ. Ἄν καὶ δὲν ᾔηται πλέον καλοὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν εὐτυχῶς ἀρχομένην τῆς Ἑλλάδος ἀναγέννησιν, ἐμποροῦν ὁμῶς νὰ τὴν βραδύνωσι. Τίς δὲν ἐξεύρει ὅτι ὀλεθριώτατα ἀποτελέσματα γεννῶνται καμμίαν φορὰν ἀπὸ αἷτια πολλὰ μικρὰ εἰς τὸ φαινόμενον; Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξωσθῶσιν ἀπὸ τὴν μέσσην οἱ τοιοῦτοι ὡς προσκόμματα τῆς εἰς τὸ καλὸν προχωρήσεως τοῦ γένους.

Ἄλλ' ὁ τρόπος τῆς ἐξώσεως αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ ὁμοιάζῃ τὸν ὅποιον αὐτοὶ μεταχειρίζονται τρόπον εἰς τὸν κατὰ τῶν φιλοσόφων πόλεμον. Μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξολοθρεύσωσι μὲ τὸ πῦρ καὶ μὲ τὸν σῖθρον τῆς Φιλοσοφίας τοὺς ἡσύχους ὁπαδοὺς, προθυμοῦνται νὰ τοὺς παραστήσωσιν εἰς τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἀνοήτου ὄχλου, ὡς θημεγέρτας, ὡς ἀθέους, εἰς ὀλίγα λόγια, νὰ τοὺς κτασῇσωσιν, ὡς φθορέας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, βδελυκτοὺς εἰς ὅλον τὸ γένος. Εἰς τὴν Φιλοσοφίαν ἐξεναντίας παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον κἀνὲν ἄλλο ὄπλον δὲν συγχωρεῖται.

Διὰ τοῦτο δίκαιον εἶναι νὰ διαιρεθῶσι καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς παιδείας τοῦ γένους εἰς δύο εἶδη· εἰς ἐκείνους δηλαδὴ, αἱ ὅποιοι ἐξοπλίζονται κατὰ τῆς Φιλοσοφίας μὲ εἰλικρινῇ, ἂν καὶ σφαλ- λομένην πίσειν, ὅτι εἶναι βλαβερά ἡ Φιλοσοφία, καὶ εἰς τοὺς ὅσοι τὴν διώκουσι διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι αὐτὴ ἀνακαλύπτει τὴν οὐτι- δανότητα αὐτῶν εἰς τοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἕως τῶρα ἐδοξο- λογοῦντο ὡς φωστῆρες τοῦ γένους (1). Τοὺς πρώτους δίκαιον

(1) « Περίφοδοι ἄντες τοῦ καταφρονηθῆναι, τὰ τε ἄλλα μηχανῶν-
ται, ὥπως ἂν ᾧσι [εἰ ἄνθρωποι] πάντα ἀγνοοῦντες, καὶ πάντα
ἀποθλίποντες, εἰς αὐτούς ». Πλάτων, Φαιδρ. σελ. 239.

εἶναι νὰ διδάξῃ τίς μὲ πρᾶτότητα, διὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ, ἢ
 ἢναι δυνατόν, ἀπὸ τὴν πλάνην· τῶν δευτέρων πρέπει ἄσυμ-
 παθῶς νὰ φανερώσῃ τὴν ὑπόκρισιν, ἐὰν ἀναισχύντως ἐπι-
 μένωσι νὰ συκοφαντῶσι τοὺς φιλοσόφους παιδευτὰς τῆ
 Ἑλλάδος, διὰ φύβον μὴ φανῶσιν αὐτοὶ ὅτι ἀληθῶς εἶνα
 ἄσοφοι (1), καὶ παύσωσι τυφλοὶ τυφλὸν νὰ ὀδηγῶσιν,
 ὅπως τοὺς ἀρέσκει, τὸ ἔθνος, καὶ νὰ κυλῶνται μ' αὐτὸ εἰς τὸν
 βόρβορον τῆς ἀπαιδευσίας.

Ὅχι· δίκαιον δὲν εἶναι δι' ὀλίγους τινὰς πλανωμένους, ἢ
 πλανῶντας, νὰ βραδυπορῇ τὸ ἔθνος δολόκληρον εἰς τὸν δρόμον
 τοῦ καλοῦ, οὐδὲ, διὰ νὰ θεοποιούνται ὀλίγοι τινὲς ἐπαγγελ-
 λόμενοι τοῦ ἔθνους ὀδηγοί, νὰ στερηθῇ ἡ Ἑλλάς τὴν ἀληθινὴν
 παιδείαν, ἣτις εἶναι ἡ παιδεία τῶν ἐπιστημῶν, καθὼς παρα-
 δίδονται τὴν σήμερον εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην.

Ὅσοι σπουδάζουν νὰ δεῖξωσιν ὅτι αἱ δοξάζουσαι τὰ φω-
 τισμένα ἔθνη ἐπιστῆμαι εἶναι βλάβης, ὅχι ὠφελείας, πρόξενoi,
 τὸ γένος πρέπει νὰ τοὺς στοχάζεται ὡς ἐχθροὺς, καὶ τὰς κατὰ
 τῆς Φιλοσοφίας σκοτεινὰς αὐτῶν καὶ μωρολόγους διατριβάς,
 ὡς τοσαύτας βλασφημίας κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶναι ἡ πηγὴ
 πάσης σοφίας. Ἐχθροὶ τοῦ γένους ὡσαύτως πρέπει νὰ λογι-
 ζῶνται, καὶ συνεργοὶ τῶν μαινομένων ἀντιφιλοσόφων τούτων,
 ὅσοι, ἀντὶ νὰ ἀφανίζωσι τὰς φιλαρίας αὐτῶν, τὰς δημοσιεύουσι

(1) « Οἶονται δ' εἶναι πάντων σφώτατοι ἀνθρώπων· πρὸς δὲ τῷ
 » εἶναι, καὶ δοκεῖν πᾶν παρά πολλοῖς· ὥς παρά πᾶσιν εὐδοκίμειν
 » ἐμποδῶν σφίτιν εἶναι οὐδέναις ἄλλους, ἢ τοὺς περὶ Φιλοσοφίαν ἀν-
 »θρώπους. Ἡγούνται οὖν, ἐὰν τούτους εἰς δόξαν καταστήσωσι μη-
 »θενὸς δοκεῖν ἀξίους εἶναι, ἀναμφισβητήτως ἤδη παρά πᾶσι τὰ νι-
 »κητήρια εἰς δόξαν αἰσθῆσθαι σοφίας περὶ ». Πλάτων, Εὐθύδημ.
 σελ. 305.

διὰ τοῦ τύπου, ἐξοθεύοντες ἀνοήτως εἰς αὐτάς, ὅ,τι ἔπρεπε νὰ ἐξοθεύεται εἰς τὸν φωτισμὸν τῆς ἑλευνῆς πατρίδος των.

Ὁ Πατριάρχης, ἡ Σύνοδος, οἱ ἐντιμότεροι καὶ ἀξιολογώτεροι ἄνδρες τοῦ γένους σου, συνιστάνουσι καὶ προσατεύουσι τὰ σχολεῖα τῶν ἐπισημῶν, καὶ ἀνταμείβουσι μὲ τιμὴν καὶ δόξαν τοὺς παραδίδοντας αὐτάς, καὶ σὺ, καλὲ ἄνθρωπε, ὅσας ἂν ἦσαι, δαπανᾷς τὰ χρήματά σου νὰ τυπῶνς τὰς φυλλάδας τῶν μωρῶν· καὶ γίνεσαι αἷτιος νὰ θεωρεῖται ἡ ταλαίπωρος πατρίς σου, ὡς καταδικασμένη εἰς παντοτινὴν ἀθεράπευτον μωρίαν! Ἐλαβες καιρὸν νὰ ἀναγνώσῃς καὶ νὰ μάθῃς εἰς ποιῶν συγγραμμάτων ἐκδοσιν συνεργεῖς; ἢ ἐπλανήθης ἀπὸ τὰ ΚΑΛὰ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ, εἰς τὰ ὅποια νὰ ἀρκῆσαι σὲ διδάσκουν οἱ ἀγράμματοι ἀντιφιλόσοφοι. Ἐξεύρεις τάχα ποῖα εἶναι τῶν κακοδαιμόνων τούτων τὰ καλὰ γραμματικά; Εἶναι, τὰ ὅποια ἐδιδάσκετο τὸ γένος ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς δουλώσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς σήμερον, καὶ διὰ τὰ ὅποια εἰς ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο ἔζησεν εἰς ἐπονείδισον βαρβαρότητα· εἶναι, τὰ ὅποια διὰ νὰ μάθῃ ὁ υἱὸς σου, ἔπρεπε νὰ δαπανᾷ τὸ περισσότερον μέρος τῆς νεότητος, καὶ νὰ μένῃ τὸν ἐπίλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτὴν ἄγνοιαν ὅλων τῶν βιωφελῶν μαθήσεων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνασθενάζεις εὐρισκόμενος καὶ σὺ· εἶναι, εἰς τὰ ὅποια χρεωστῇ τὸ γένος καὶ τὴν δούλωσιν, καὶ τὰς ἐκ τῆς δουλώσεως πολυχρονίους αὐτοῦ συμφοράς· εἶναι, τέλος πάντων, διὰ τὰ ὅποια πολλοὶ τοῦ γένους ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξορισθῶσιν ἐκ οὐσίας ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς ἀγαπητῆς αὐτῶν πατρίδος, καὶ νὰ ζῶσιν ὡς φυγάδες εἰς τὰ ξένα, μὴν εὐρίσκοντες πλέον εἰς αὐτὴν, ὅ,τι ἄλλοτε ἐχώριζεν ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη, ὡς ἐξαίρετον ἔθνος, τοὺς Ἕλληνας. Τοιαῦτα εἶναι, καὶ τοιαύτην ἔχουσι δύναμιν τῶν κακοδαιμόνων τούτων τῆς Φιλοσοφίας ἐχθρῶν τὰ καλὰ γραμματικά.

Μόλις ἤρχισε τὸ γένος νὰ καταλαμβάνῃ τῶν καλῶν γραμματικῶν τούτων τὴν κοκύτητα, μόλις νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι, διὰ νὰ κατασταθῶσιν ἀληθῶς καλὰ, καὶ νὰ κατευθυνθῶσιν εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει ν' ἀποβλέπῃ ἡ ἀληθινὴ παιδεία σκοπὸν, ἐχρειάζοντο τῆς Φιλοσοφίας τὸ πηδάλιον· καὶ ἰδοὺ ταρασσονται, καὶ βρύχουσιν, ὡς ἐνεργούμενοι, κατὰ τῆς Φιλοσοφίας τοὺς ὁδόντας, τρεῖς ἢ τέσσαρες τυφλοὶ τοῦ γένους ὁδηγοί, μὲ ἐλπίδα ὅτι δὲν θέλει εὐρεθῆν κανεὶς νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν ἀληθινὴν τῆς τοσαύτης ταραχῆς αὐτῶν καὶ μανίας αἰτίαν.

Ἀκούσατε λοιπὸν καὶ μάθετε ὅσοι, διὰ τὴν κοινὴν τοῦ γένους δυστυχίαν, μέιναντες ἀπαίδευτοι, δὲν εἶσθε καλοὶ νὰ διακρίνετε τὸν ἀληθινὸν ὑπὲρ τοῦ γένους ἀπὸ τὸν καθ' ὑπόκρισιν ζῆλον, τί κινεῖ τῶν ἀντιφιλοσόφων τούτων τὸν κάλαμον.

Ἡ ἀπὸ τῆς βαρβαρότητος τὸ σκότος εἰς τὸ φῶς τῆς παιδείας μεταβολὴ τῆς Ἑλλάδος συμβαίνει εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ζωῆς αὐτῶν, ὅποταν δὲν ἔχωσι πλέον καιρὸν νὰ φωτισθῶσιν ἀπὸ τὰ νέα μαθήματα. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀμάρτημα, ἀλλ' ἀτύχημα αὐτῶν· τὸ ὁποῖον ὅμως εὐκολα νὰ θεραπεύσωσιν ἐδύναντο, ἐὰν, συλλαμβάνοντες τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνυπόκριτον ζῆλον, ἐνίσχυσον τὸ γένος νὰ δεχθῇ μετὰ χαρᾶς τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τὰ μαθήματα, καὶ ἐγίνοντο τοιοῦτοτρόπως συνεργοὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους. Ἀντὶ τούτου συμβουλεύουσι τὸ γένος νὰ ἀποσπρέφεται τοὺς διδάσκοντας αὐτὰ, ὡς διδασκαλοὺς ἀσεβείας, καὶ νὰ ἀρκῆται εἰς τὰ καλὰ γραμματικὰ, ἡγουν εἰς ἐκεῖνα τὰ γραμματικὰ, διὰ τὰ ὁποῖα μόνα ἕως τῶρα τοὺς ἐδοξολόγει ὁ ἀνόητος ὄχλος, διὰ τὰ ὁποῖα μόνα τοὺς ὠνόμαζε Σοφολογιωτάτους, μ' ὅλον ὅτι μὲ τὴν δύναμιν μόνον αὐτῶν δὲν εἶναι οἱ ταλαίπωροι καλοὶ νὰ γράψωσιν ὀλίγους στίχους χωρὶς νὰ δεῖξωσιν, ὅτι οὔτε Γραμματικὴν, οὔτε Λογικὴν, τί πρᾶγμα εἶναι, δὲν ἐγνώρισαν ποτέ.

Ἀναγνώσατε μὲ προσοχὴν (ἂν σὰς ἦναι δυνατόν νὰ δώσετε τὴν πρέπουσαν προσοχὴν, χωρὶς τῆς ὁποίας τίποτε νὰ κρίνῃ τίς δὲν εἶναι καλὸς) τὴν πρὸ μικροῦ ἐκδοθεῖσαν Ἀντιφώνησιν, διὰ νὰ καταλάβετε ἕως ποῦ δύναται νὰ φθάσῃ τῆς ἀγροίκου ἀμαθίας ἡ τόλμη. Ἐλεεινότερον ἀπὸ ταύτην σύνθεμα εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ γράψῃ τίς, καὶ ἂν ἐξεπίτηδες ἐλεεινὸν ἤθελε σπουδάσειν νὰ τὸ κάμῃ. Παραπονεῖται ὁ ἀνήσυχος ἡσυχαστής, ὅτι « ἡ πολυμαθία καὶ ἡ μνήμη πρὸ πολλοῦ τὸν ἀπεχαιρέτισαν », χωρὶς καὶ νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι οὐδ' αὐτὸς ὁ κοινὸς νοῦς τὸν ἐχαιρέτισε ποτέ.

Καὶ ὅμως ἀπὸ τὴν μωρὰν ταύτην Ἀντιφώνησιν ἔλαβεν αἰτίαν ὁ Γερμανὸς τῆς Ἑλλάδος περιηγητῆς νὰ κατακρίνῃ τὸ γένος ὅλον ὡς μεμωρωμένον, νὰ σύρῃ μὲ κυνικὴν ἀσπλαγχνίαν τὴν νέαν Ἑλλάδα εἰς τὰ πηλὰ, καὶ νὰ συκοφαντήσῃ ἀνευθριάως τὸν ἱερώτατον ἡμῶν Κληρον, ὡς αἴτιον τῆς μωρίας τοῦ γένους. Καὶ πότε; Ὅταν ὁ Σεβασμιώτατος ἡμῶν Πατριάρχης καταγίνεται ὅλος διόλου εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος· ὅταν οἱ Ἀρχιερεῖς χορηγοῦσιν εἰς πολλοὺς νέους τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην εἰς τὴν μάθησιν τῶν ἐπιστημῶν (1)· ὅταν οἱ περισσότεροι διδά-

(1) Μόνος ὁ Μητροπολίτης τῆς Οὐγγροβλαχίας, ὁ σοφὸς καὶ σεβάσμιος Δοσίθεος, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἄλλοτε ἀπέδωκα τὸν χρεωστούμενον ἔπαινον, καταβάλλει τὴν ἐτήσιον δαπάνην τριῶν νέων, σπουδάζοντων τὰ μαθήματα τῆς φωτισμένης Εὐρώπης· ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο διατρίβουσιν εἰς τὴν Βιένναν τῆς Αὐστρίας, καὶ ὁ τρίτος εἰς τὴν Γενεύαν. Ταύτην τὴν ὥραν μανθάνω, ὅτι καὶ ἄλλοι Ἀρχιερεῖς μιμοῦνται τὸν Οὐγγροβλαχίαν. Ὅταν γενῶσιν εἰς ἐμὲ γνωστὰ τὰ ὀνόματα τῶν καλῶν τούτων ποιμένων, θέλω τὰ κηρύξαι μετὰ χαρᾶς, διὰ νὰ μάθῃ ἡ φωτισμένη Εὐρώπη τί πρέπει νὰ συλλογίζεται περὶ τῶν σημερινῶν Γραικῶν, καὶ πῶς νὰ κρίνῃ τοὺς ἐπαγγελλομένους περιηγητὰς τῆς Ἑλλάδος. Ἐάν ὁ Γερμανὸς Βαρδύλδης ἀπὸ ταῦτα καμνίξῃ εἰδήσιν δὲν ἔχῃ, τὸ αἴτιον εἶναι, ὅτι πρὶν ἀρχίσῃ τὴν περιήγησιν, δὲν ἐσυλλογίσθη ποῖα

σκαλοι τῶν Εὐρωπαϊκῶν μαθημάτων ἦναι ἱερωμένοι· ὅταν με-
ταξὺ τῶν περιερχομένων τὴν φωτισμένην Εὐρώπην διὰ τῶν
ἐπιστημῶν τὴν ἀπόκτησιν νέων εὐρίσκονται καὶ ἱερεῖς καὶ διὰ-
κονοὶ πολλοί, οἱ ὅποιοι ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν Ἑλλάδα μέλλουν
νὰ κατασθῶσι διδασκαλοὶ καὶ παιδευταὶ τοῦ γένους, καὶ ἂν
ἐκατὸν ἄλλοι μωροὶ, ὡς ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀντιφωνήσεως, ᾗθε-
λαν τοὺς συκοφαντήσιν ὡς διδασκάλους ἀδείας.

Ἄν εὐρίσκονται τινὲς ἀπὸ σᾶς τοὺς ἀπλούς· αὐτοὺς εὐαρεστού-
μενοι ἀκόμη εἰς συγγράμματα, τὰ ὅποια καρπὸν ἔδωκαν τὴν
κρινὴν ὅλου τοῦ γένους ἀτιμίαν, μάθετε πόθεν προέρχεται ἡ

πρέπει νὰ ᾔναι τὰ ἐφόδια τοῦ περιηγητοῦ. Εἶναι ταῦτα, Νοῦς καὶ Φι-
λανθρωπία. Νοῦς διὰ νὰ παραβάλλῃ τὰ κακὰ καὶ τὰ καλὰ τοῦ ἱστορου-
μένου ἔθνους πρὸς τὰ κακὰ καὶ τὰ καλὰ ἄλλου γνωστοῦ ἔθνους, καὶ νὰ
τὰ συγκρίνῃ ἀδεκάτως εἰς τῆς δικαιοσύνης τὴν εἰσαγωγήν. Φιλανθρωπία,
διὰ νὰ μὴ προσκολλᾶται, ὡς ἡ μυρία, εἰς τὰ κόπρια τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ
νὰ ἀπανθίσκῃ, ὡς ἡ μέλισσα, καὶ τὰ εὐρισκόμενα καλὰ εἰς αὐτό. Ἐν-
εῖναι πολλοῦ γέλωτος ἄξιον νὰ τραγωδῇ καὶ πάλιν καὶ πάλιν τὴν δει-
σιδαιμονίαν τῶν Γραικῶν, χωρὶς νὰ συλλογισθῇ εἰς ποίαν κατάστασιν
εὐρίσκεται ὁ ἀπαιδευτὸς ὄχλος τῆς πατρίδος του; Ποίαν δεισιδαιμο-
νίαν τῶν Γραικῶν δύναται νὰ ὀνομάσῃ, τῆς ὁποίας ἔχνη δὲν σώζονται
ἔτι εἰς τὴν Γερμανίαν; Ἡ τὰς παρατηρήσεις τῶν εὐτυχῶν καὶ δυστυχῶν
ἡμερῶν; τὰς μαγείας; τὰς σοιχεῖας; τὰ φυλακτήρια; Στηλιτεύει τοὺς
Γραικοὺς διὰ τὸ κατὰ τῶν ἑτεροδόξων μίσος· ἄς ἐξετάσῃ καὶ πάλιν
ποίαν διάθεσιν ψυχῆς ἔχουν πολλοὶ Λουθηροκαθολικοὶ τῆς πατρίδος
του πρὸς τοὺς ὀνομαζομένους Καθολικοὺς, ποίαν οὗτοι πρὸς τοὺς
Λουθηροκαθολικοὺς, καὶ ποίαν ἀπλῶς οἱ χριστιανοὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους·
καὶ ἂν δὲν εὕρῃ ἐκεῖ τὸ μίσος, ἄς εἰσπῇ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν
σοφωτέραν παρὰ τὴν πατρίδα του Ἀγγλίαν, ὅπου ὑπὲρ τὰς τριακο-
σίαις μυριάδας Ἰρλανδῶν ἀποκλείονται ἀπλᾶγχυνος ἀπὸ τὰ δίκαια τῆς
πολιτικῆς κοινωνίας, ὡς Εἰλωτες, ὅχι δι' ἄλλο, πλην διότι ἐπαγγέλ-
λονται ἄλλην παρὰ τὴν θρησκείαν τῶν Ἀγγλῶν. Ἀλλὰ, καθὼς εἶπα,
ἡ περιήγησις χρειάζεται Νοῦν καὶ Φιλανθρωπίαν.

τοιαύτη εὐαρέσῃσι, διὰ τὰ μὴν ἀπατᾶσθε πλέον εἰς τὸ ἐξῆς. Οἱ συκοφάνται συγγραφεῖς τῶν τοιούτων φέρουσιν ὀνόματα Ἀποστόλων καὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὀνόματα σεβαστὰ καὶ σεβάσματα εἰς τοὺς Χριστιανούς· ἀλλὰ διὰ τί τὰ φέρουσι, πῶς μεταχειρίζονται τὰς ῥήσεις αὐτῶν, πόσον ἀσυγκλῶσως τὰς συγκλῶθουσι, τὰ καταλάβετε ἐξ ἀτυχίας δὲν εἴθετε ἱκανοί. Τοὺς θαυμάζετε λοιπὸν, ἐπειδὴ τοὺς βλέπετε τρόπον τινὰ συγκολλημένους μὲ τοὺς σεβασμίους ἄνδρας, ὡς ἠθέλετε θαυμάσειν καὶ τὸν συνανασρεφόμενον μὲ τιμίους ἀνθρώπους λησῆν. Μόνη ἡ Φιλοσοφία εἶναι δυνατὴ τὰ διακρίνη τὰ τοιαῦτα· καὶ διὰ τοῦτο οἱ δοκησίοσοφοι συγγραφεῖς οὗτοι φοβοῦνται τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ ταρασσονται, ὡς ἐνεργούμενοι, εἰς τοῦ λύχνου τῆς τὸ φῶς· διὰ τοῦτο σᾶς συμβουλεύουν τὰ ἀρκῆσθε εἰς τὰ κάκιζα καλὰ τῶν γραμματικῶν.

Πισεύσατέ με, φίλοι ὁμογενεῖς, ὅτι οὐδ' αὐτὴ τοῦ Θεοῦ ἡ παντοδυναμία ἐμπορεῖ τὰ κάμη καλὰ γραμματικὰ χωρὶς καλὰ φιλοσοφικά. Πισεύσατέ με, ὅτι οὐδ' ὁ ἐξερχόμενος ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν τῆς Γραμματικῆς ἔπαινος εἶναι εἰλικρινής. Ἡ ἀληθινὴ αὐτῶν ἐπιθυμία εἶναι τὰ μὴν ἐξεύρετε μήτε κακὰ μήτε καλὰ γραμματικὰ (1). Ἐάν μάθῃτε τὰ πρῶτα, ἐξισάζεσθε μ' αὐτοὺς· ἐάν διδάχῃτε τὰ ἀληθῶς καλὰ (ὅποια εἶναι τὰ φιλόσοφα γραμματικὰ), γίνεσθε ἀνώτεροι αὐτῶν· καὶ κἀν ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα δὲν συμφέρει εἰς αὐτοὺς. Σᾶς θέλουσι παντάπασι ἀγράμματοι καὶ τυφλοὺς, διὰ τὰ τοὺς δοξολογῇτε ὡς ἄδηγους. Αὕτη

(1) « Ἀφιλοσοφία, ἔστι, καὶ ἡ ὅτι ἔχων μισολόγος ἐστὶ ». Ὁ ὁρισμὸς οὗτος εἶναι τοῦ Πλάτωνος (Ὁρ. σελ. 415), ὅστις ἐσοχάζετο καὶ τὰ Γραμματικὰ ὡς Φιλοσοφίας μέρος. Μὴ μᾶς ἀπατῶσι λοιπὸν οἱ ἀντιφιλόσοφοι, ἐπαινοῦντες τὰ Γραμματικὰ, καὶ ψέγοντες τὴν Φιλοσοφίαν. Εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς καὶ ἂν μᾶς ἔλεγον, « Ἡ σωφροσύνη εἶναι » θεάρετον ἔργον· ἀλλ' ἡ ἀρετὴ εἶναι γέννημα τοῦ Διαβόλου ».

εἶναι τοῦ αἰνίγματος ἢ λύσις, ἐὰν ἴσως ἀπὸ σαῶς κάνεις ἀκόμη δὲν τὸ ἔλυσε.

Ἀφ' οὗ ἄλλοι' ἔγραψα εἰς τοὺς Αὐτοσχεδῶνους τούτους σοχασμοὺς ἐσυμπέρανεν ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης, ὅτι εἰς τὴν μάθησιν τῶν οὕτως καλῶν γραμματικῶν χρεῖα εἶναι πρῶτον καλῆς γραμματικῆς καὶ καλοῦ λεξικοῦ. Ἡ πρώτη μᾶς λείπει ἀκόμη· εἰς τὸ δεύτερον καταγίνεται ὁ φίλος μου, καὶ φίλος τοῦ γένους, ὁ σοφὸς Ἀρχιμανδρίτης Γαζῆς. Ἐδειξα (ἱκανῶς ἂν δὲν λανθάνωμαι) καὶ τὴν χρεῖαν τῆς παραθέσεως τῶν οὗο γλωσσῶν, τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς λέγω, καὶ τὴν ὁποίαν σήμερον λαλοῦμεν. Εἶπα πρὸς τούτοις, ὅτι ἀναγκαῖον εἶναι νὰ συνοδεύεται ἡ παράδοσις τῆς Ἑλληνικῆς μὲ τῆς Λατινικῆς γλῶσσης τὴν παράδοσιν. Χωρὶς τῶν βοηθημάτων τούτων ὅστις ἐλπίζει νὰ μάθῃ καλὰ γραμματικὰ, ἄς ᾔναι βέβαιος ὅτι βόσκεται ἀπὸ μωρὰν ἐλπίδα. Εἰς τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων τὴν κατάληψιν δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀνάλυσις τῶν περιόδων καὶ τῶν φράσεων κατὰ τοὺς παραδιδομένους ἕως τῶρα τῶν σχολείων κανόνας, ἀλλὰ χρειάζεται συνδρομὴ πολλῶν ἄλλων γνώσεων, τὰς ὁποίας καὶ νὰ δείξῃ καὶ νὰ τελειώσῃ μόνη ἡ Φιλοσοφία (1) εἶναι ἱκανή.

Μὲ ἀπὸ τὰς γνώσεις ταύτας εἶναι καὶ ἡ ἀκριβοῦς μελέ-

(1) Μὴν ἐνοχληθῇ ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὴν συχνὴν ἐπανάληψιν τοῦ ὀνόματος τῆς Φιλοσοφίας. Ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀναισχύντως τὴν ὀνομάζουσι Φιλοζοφίαν, ἡγοῦν ἀγωνίζονται νὰ τὴν δείξωσι πηγὴν παντὸς κακοῦ, ἐξανάγκης οἱ ὑπέρμαχοί τῆς πρέπει συνεχῶς νὰ φωνάζωσιν, ὅτι τίποτε καλὸν χωρὶς αὐτῆς νὰ κατορθωθῇ δὲν εἶναι δυνατόν. Ἐπεὶ εἶναι κατὰ θυσιάν καὶ τινὲς ξυλοκέφαλοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὅπαξ καὶ οἷς γινομένη δὲν ἀρκεῖ ἡ σύστασις τῆς Φιλοσοφίας. Ἀναγκασία λοιπὸν εἶναι, κἂν διὰ τοὺς ξυλοκεφάλους τούτους, ἡ συνεχὴς ἐπανάληψις τοῦ καλοῦ τῆς Φιλοσοφίας ὀνόματος.

τη τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης. Ἄλλ' εἰς τὴν ἀκριβεστέραν ταύτην μελέτην ἀναγκαῖον εἶναι καλὸν Λεξικόν, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸ μᾶς λείπει. Γνωστὰ εἶναι τῆς σημερινῆς γλώσσης τὰ Λεξικά· ἑλληνικῆ ἀναριθμητῶν λέξεων, καὶ σχεδὸν παντάπασι πτωχὰ ἀπὸ φρασεολογίαν, οὔτε τὸν ἀλλογενῆ εἶναι ἱκανὰ νὰ διδάξωσι τὴν γλῶσσαν, οὔτ' εἰς τὸν Γραικὸν νὰ δώσωσι τὰ μέσα νὰ τὴν φέρῃ εἰς τὴν ποθυομένην τελειότητα.

Ὅστις φαντάζεται ὅτι τὸ καλὸν Λεξικόν τῆς γλώσσης εἶναι ὀλίγου κόπου καὶ καιροῦ, ἢ ἐνὸς ἀνθρώπου μόνου ἔργον, ὃ νοῦς ἐκείνου, τί πρᾶγμα εἶναι ἡ γλῶσσα, ἰδέαν ἀκόμη δὲν εἶλαβε.

Διὰ νὰ συνταχθῇ τοιοῦτον Λεξικόν, εἶναι χρειαῖα συνδρομῆς πολλῶν ἀνδρῶν σοφῶν ὅχι μόνον τὴν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν Λατινικὴν, καὶ τὴν Γαλλικὴν πρὸς τούτοις γλῶσσαν· τὴν Ἑλληνικὴν, ὅτι ἡ λαλουμένη σήμερον γλῶσσα εἶναι γέννημα ἐκείνης· τὴν Λατινικὴν, ὅτι εἶναι τῆς Ἑλληνικῆς ἀναμφισβότως διάλεκτος· καὶ τὴν Γαλλικὴν, ὡς παρὰ τὰς σημερινὰς τῶν ἀλλογενῶν Εὐρωπαϊῶν γλώσσας τὴν πλουσιωτέραν ἀπὸ Ἑλληνικὰς καὶ Λατινικὰς λέξεις, καὶ ὅτι εἰς σχεδὸν μόνην αὐτὴν εὐρίσκεται παράδειγμα καλοῦ Λεξικοῦ, τοῦ Λεξικοῦ τῆς Παρισινῆς Ἀκαδημίας.

Ἀνάγκη εἶναι, πρὶν ἀρχίσωσι τοῦ Λεξικοῦ τὴν σύνθεσιν, νὰ συνάξωσιν οἱ μέλλοντες Λεξικογράφοι ὕλην ἱκανήν. Τέσσαρες εἶναι οἱ τόποι μάλιστα, ὅθεν πρέπει νὰ συναχθῇ τοῦ νέου Λεξικοῦ ἡ ὕλη.

Πρῶτος τόπος. Ὅλων τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων Λεξικῶν ὅλαι αἱ λέξεις. Τοιαῦτα εἶναι τὸ Λεξικόν τοῦ Δουκαγγίου, τοῦ Μεϋρσίου, τοῦ Σίμωνος Πορκίου, τοῦ Βλάχου, τὸ Γραικιταλικὸν τοῦ Σομαυέρα, τὸ Γραικογερμανιταλικὸν τοῦ Βιγέλου, τὸ Γραικογαλλιταλικὸν τοῦ Βεντότη, κ. τ. λ.

Δεύτερος τόπος. Ἡ Βυζαντινὴ πολυβιβλος ἱστορία. Ἄν ἔως τῶρα ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς ἄλλο δὲν ἐπροξένησεν εἰς τοὺς νοῦν ἔχοντας Γραικοὺς παρὰ λύπην, διὰ τὰς ἀνοησίας τῶν Γραικορωμαίων Αυτοκρατόρων, ἔσαι ἔφεραν τὸ ταλαιπώρον ἔθνος εἰς ταύτην, τὴν ὁποίαν ὅλοι κοινῶς αἰσθανόμενοι νὰ θεραπεύσωμεν προθυμούμεθα κατὰς αὐτήν, ὥς ὠφεληθῶμεν καὶ ἀπὸ τὴν συνάθροισιν πολλοτάτων εἰς αὐτὴν εὕρισκομένων λέξεων, τῶν ὁποίων ἡ ἄγνοια μᾶς ἀναγκάζει πολλάκις νὰ μεταχειριζώμεθα λέξεις ἀνοικείους εἰς τὰ λεγόμενα πράγματα.

Τρίτος τόπος. Ὅσα ἐγράφησαν εἰς τὴν κοινὴν τοῦ γένους γλῶσσαν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς σήμερον. Εἰς τούτων ὅμως τὴν ἀνάγνωσιν χρειάζεται κρίσις καὶ διάκρισις. Καὶ λέξεις καὶ φράσεις δυνατὸν εἶναι ν' ἀπαντήσῃ τίς πολλὰς, ὡς γνησίας τῆς κοινῆς γλώσσης, ἀφ' ὧν ἐγράφησαν (1) ἔως εἰς τὸ μέσον τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Ἀπὸ τὸ μέσον τοῦτο ἔως τῆς σήμερον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγγράψαντας (2) ἠθέλησαν, μὲ καλὸν βέβαια σκοπὸν, ἀλλ' ὅχι καὶ μὲ κρίσιν ἱκανήν, νὰ διορθώσωσι τὴν γλῶσσαν ὅθεν ἐγεννήθη μακαρονισμὸς τῆς γλώσσης, τόσον ἀηδέστερος, ὅσον εἶναι ποικιλώτερος διὰ τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν γραψάντων. Ἀπὸ τοὺς τοιοῦτους λοιπὸν μακαρονισμὰς συγγραφεῖς, καὶ μάλιστα τοὺς μεταφραστὰς, ἢ ἀπάνθισις τῶν λέξεων καὶ φράσεων πρέπει νὰ γίνεταί με περισσοτέραν προσοχήν. Βέβαια,

(1) Πλὴν τῆς Γεωγραφίας τοῦ Μελετίου, καὶ κάθενός ἴσως ἄλλου (τὸ ὅποιον δὲν ἐθυμούμαι) βιβλίου, γραμμένου εἰς τὸ μακαρονικὸν ὕψος τῆς Γεωγραφίας ταύτης.

(2) Τοιοῦτοι εἶναι, ὁ μεταφραστὴς τῶν δεκαεπτὰ λόγων, τὸν ὁποῖον ἀλλαχοῦ (Ἐπιστολ. πρὸς Ἀλέξανδρ. Βασιλ. σελ. 49) ἀνέφερα, ὁ μεταφραστὴς τοῦ Περί τοῦ ἀνθρώπινου νοῦς συντάγματος τοῦ Λωκίου, καὶ ἄλλοι πολλοί.

ὅταν ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, δὲν εὐρίσκη εἰς αὐτὴν λέξιν νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην πρᾶγμα, τοῦ ὁποίου ἐκεῖνος ἰδέαν ἀκόμη δὲν ἔλαβε, ἴσθιεν ἄλλοθεν ἔχει νὰ τὴν δανεισθῇ πλὴν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν; Ἀλλ' ὁ δανεισμὸς οὗτος πρέπει νὰ γίνεται μὲ κρίσιν καὶ νὰ διαλέγεται ἀπὸ πολλὰς συνωνύμους λέξεις, ὡς καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπα, ἢ πλεονόμοδιος νὰ πληροφορήσῃ τὸν ἀναγινώσκοντα, ἢ νὰ τὸν κινήσῃ καὶ εἰς ἔρευναν νὰ μαντεύσῃ τὸ λεγόμενον ἀφ' ἑαυτοῦ.

Τέταρτος τόπος. Ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Νέα διαθήκη. Τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης τὸ ὕψος συγγενεῦει μὲ τὸ ὕψος τῶν δύο τούτων βιβλίων· ὅχι μόνον διότι καὶ τὰ δύο ἐγράφησαν, ὅταν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτον εἰς τὴν παρακμὴν αὐτῆς, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ συνεχὴς αὐτῶν εἰς τὰς Ἐκκλησίας ἀνάγνωσις ἔβαψε τρόπον τινὰ τὴν κοινῶς λαλουμένην γλῶσσαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο χρειάζεται προσοχὴ καὶ κρίσις ὅχι μικρότερα, διὰ νὰ ἀπανθισθῶσιν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν, ὅσαι φράσεις σώζουσιν ἀναλογίαν τινὰ μὲ τῆς Ἑλληνικῆς παλαιᾶς καὶ νέας γλώσσης τὰς φράσεις, καὶ νὰ ἀφεθῶσιν οἱ εὐρισκόμενοι κατακόρως εἰς αὐτὰ Ἑβραϊσμοί.

Εἶπα, ὅτι οἱ συνθέται τοῦ κοινοῦ Λεξικοῦ πρέπει ἐξανάγκης νὰ ᾔναι τῆς Ἑλληνικῆς παλαιᾶς γλώσσης εἰδήμονες· καὶ πρᾶγμα τόσον φανερόν οὐδὲ χρεῖα ἦτο νὰ τὸ εἶπω, ἐὰν ἦτον ἐπίσης φανερόν ὁποῖαν εἶδῃσιν ἐννοῶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἡ κοινὴ, τὴν ὁποῖαν λαλοῦμεν, ἂν καὶ μακρυσμένη ἀπὸ τὴν μητέρα τῆς τὴν παλαιὰν Ἑλληνικὴν, τὸ διάστημα ὅμως μεταξύ τῶν δύο δὲν εἶναι ὅσον ἤθελε τὸ φαντασθῆν ὅτις ἀναγινώσκει τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς χωρὶς ἄλλην προπαρασκευὴν καὶ βοήθειαν, παρὰ τὰ καλὰ τῶν ἀντιφιλοσόφων γραμματικά. Πολλαὶ φράσεις τῆς παλαιᾶς, πολλὰὶ λέξεων κύριαι καὶ μεταφορικαὶ σημασίαι ἔμειναν σχεδὸν ἀπαρ-

αλλάκτως εἰς τὴν νέαν αἱ αὐταί. Ἀλλὰ, καθὼς παραδίδεται τὴν σήμερον ἢ παλαιὰ, εἶναι ἀδύνατον ἀκριβῶς νὰ καταλάβῃ ὁ μαθητευόμενος τὴν σενὴν ταύτην συγγένειαν τῶν δύο· καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἄγνοιαν, ὁπότεν γράφῃ εἰς τὴν νέαν, ἀναγκάζεται εἰς τόπον τῶν χρησῶν νὰ βάλῃ καὶ λέξεις καὶ φράσεις ἀχρήστους, ἢ καὶ παντάπασι βαρβάρους.

Ἄν καὶ ἀφ' ὅσας ἕως τὴν σήμερον ἔγραψα σημειώσεις εἰς τοὺς παλαιούς συγγραφεῖς εὐκόλῃ δύναται νὰ συμπεράνῃ ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης, πόσον εἶναι ἀναγκαῖα ἡ παράθεσις τῶν δύο γλωσσῶν εἰς τὴν ἀκριβῇ τῆς παλαιᾶς καταληψιν, καὶ εἰς τὴν μετὰ λόγου τῆς νέας διόρθωσιν, δὲν εἶναι ἴσως ἀνωφελεὲς νὰ δείξω μὲ μικρὸν παράδειγμα, πῶς πρέπει νὰ ὠφελῇ ἀπὸ τῆς παράθεσιν ταύτης, ὅστις μελετᾷ νὰ συντάξῃ τῆς νέας νέον γλώσσης Λεξικόν.

Τοῦτο μόνον τὸν παρακαλῶ, νὰ μὴ σοχασθῇ τὸ παράδειγμα ὡς τέλειον, μηδὲ νὰ τὸ προσαρμόσῃ κατὰ πάντα εἰς τὸ Λεξικόν του. Τοιοῦτον παράδειγμα οὔτε καιρὸν οὔτε δύναμιν ἔχω νὰ δώσω. Μόλις ἀπὸ τὴν ἀσθενῇ κεφαλῇ καὶ τὰς ἀσθενεσέρας μου χεῖρας ἐκβαίνουσιν οἱ Αὐτοσχέδιοι οὔτοι σοχασμοί, καὶ ἐγχειρίζονται εἰς τὸν τυπογράφον, τοῦ ὁποίου ἡ σπουδὴ μηδὲ νὰ τὰς ἀναθεωρήσω πολλάκις μὲ συγχωρεῖ. Ἰδοὺ τὸ παράδειγμα.

ΑἰΒΟΛΗ. Ζήτει ἈΝΤΙΒΟΛΗ.

ἌΝΘΡΩΠΟΣ.. Ζῶν λογικόν, κάτοικον τῆς γῆς. Εἰς ταύτην τὴν σημασίαν προσαρμόζεται ἡ λέξις εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὑποκείμενοι εἰς τὸν Θάνατον.

Μεταφορικῶς σημαίνει ἄνθρωπον ὑποκείμενον εἰς πάθη, καὶ δυσκόλως ἀντιστέκοντα εἰς αὐτά. Ὁ θυμὸς μ' ἐπ' ἡρὲν ἄνθρωπος εἶμαι κ' ἐγώ.

Καί ἐξεναντίας ἐπὶ καλοῦ, τὸν ἔντιμον καὶ χρήσιμον ἄνθρωπον. Ἄκουε τὰς συμβουλὰς μου, ἂν θέλῃς νὰ γένης ἄνθρωπος.

Σημειώσεις. Ὁ τρίγλωσσος Λεξικογράφος τῆς Βιέννης ἐσημείωσε τὴν φράσιν, Γίνομαι ἄνθρωπος, ἣτις δὲν εὐρίσκεται εἰς τὰ ἄλλα κοινὰ Λεξικά· καὶ ἔκαμε καλὰ. Ἐμεινε νὰ σημειώσω (1), ὅτι εἶναι καὶ τῆς παλαιᾶς γλώσσης. Λέγει ὁ Πλάτων περὶ τοῦ ὅς τις ἐμποδίζει τοὺς νέους ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν, « Πολλῶν μὲν ἄλλων συνουσιῶν ἀπείργοντα καὶ ὠφελίμων, » ὅθεν ἂν μάλιστα ἈΝΗΡ γίγνοιτο... καὶ φρονιμώτατος εἴη. » Τοῦτο δὲ ἡ θεία Φιλοσοφία τυγχάνει ὄν (2). Εἶπε καὶ τοῦ Πλάτωνος ὁ σύγχρονος, Ἀριστοφάνης ὁ Κωμικὸς (3),

Καὶ σοὶ φράσω πρᾶγμ', ὃ σὺ μαθὼν, ἈΝΗΡ ἔσει.

ἤγουν, « Καὶ θέλω σὲ διδάξειν πρᾶγμα, τὸ ὅποῖον ἐὰν μάθῃς, » θέλεις γενεῖν ἄνθρωπος ». Ὅπου βλέπεις ὅτι καὶ οἱ παλαιοὶ μετεχειρίζοντο μεταφορικῶς τὸ Ἀνὴρ, καθὼς ἡμεῖς τὸ Ἄνθρωπος.

Μέγας ἢ Μεγάλος ἄνθρωπος, σημαίνει ἄνθρωπον

(1) Ὅταν λέγω, « Νὰ σημειώσω » δὲν φοβῶμαι ὅτι τοιαῦται σημειώσεις πρέπει νὰ εὐρίσκωνται καὶ εἰς τὸ κοινὸν Λεξικόν. Καλὸν ἦτο βέβαια νὰ ἐσυντάσσετο τοιοῦτον τῆς γλώσσης κριτικὸν Λεξικόν, συνωδευμένον μὲ τὴν ἀπάδειξιν τῆς συγγενείας αὐτῆς μὲ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν. Ἀλλὰ τοιοῦτον Λεξικὸν καιρὸς ἀκόμη δὲν εἶναι. Ἀρκεῖ νὰ ἔχωμεν Λεξικὸν περιέχον ὅλας τὰς φράσεις τῆς κοινῆς ὁμιλίας· καὶ ἡ τοιαύτη συλλογὴ τῶν φράσεων θέλει εὐκολύνειν καὶ τὴν συλλογὴν τῆς ἀναγκαίας εἰς τὸ κριτικὸν Λεξικὸν ὕλης.

(2) Πλάτων, Φαίδρ. σελ. 239. Ἄρα ὁ Πλάτων ταῦτα λέγων, ἐσυλλογίζετο ὅτι χωρὶς τῆς Φιλοσοφίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γένη ἄνθρωπος ὁ ἄνθρωπος· ἄρα οἱ ἐχθροὶ τῆς Φιλοσοφίας εἶναι ἄνθρωποι ἀπάνθρωποι καὶ μισάνθρωποι.

(3) Νεφέλ. 823.

ἐνδοξον καὶ περίφημον διὰ σοφίαν, ἀρετὴν, ἢ τύχην. Ζήτει ΜΕΓΑΣ (1).

Μεταχειριζόμεθα τὴν κλητικὴν εἰς τὰς φράσεις τοῦ Θαυμασμοῦ, τῆς ὀργῆς, τῆς ἀπορίας. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Τί σ' ἔκαμα, ἄνθρωπε, καὶ μὲ κακολογεῖς; Λεῖπέ με ἄνθρωπε.

Σημειώσεις. Παρόμοια καὶ ὁ Δημοσθένης, « Τί οὖν, ἄνθρωπε, » λέγεις; (2).

Συντάσσομεν πολλάκις τὸ Ἄνθρωπος μὲ γενικὴν. Ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, Ἄνθρωπος τῆς ψυχῆς του. Ὡσαύτως λέγομεν, Ἀρετῆς ἄνθρωπος (ὅχι ὁμως, Κακίας ἄνθρωπος), Μεγάλῃς ὑπολήψεως ἄνθρωπος, Ἄνθρωπος τῆς κρεμάθρας, Τῆς ἀπωλείας ἄνθρωπος. Εἰς τὰς φράσεις ταύτας ἡ γενικὴ εἶναι ὡς κτητικὴ, ἢ ἑλλειπτικὴ τοῦ, Οἰκέως, Ἄξιος, ἢ ἄλλου τινὸς τοιοῦτου ἐπιθέτου.

Σημειώσεις. Αἱ φράσεις φαίνεται νὰ ἦναι γραφικαί, ὅμοιαι τοῦ, Σκεῦος ἐκλογῆς (3), Σκευὴ ὀργῆς, Σκευὴ ἐλέους (4), « Οὐκ ἐσμὲν ὑποσολῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίσεως κ.τ.λ. (5) ». Τὸ, Ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ὁμως εἰς τὴν Παλαιὰν γραφὴν εἶναι συνώνυμον τοῦ Προφήτης.

(1) Πέμπω εἰς τὸ Μέγας, ὅπου εἶναι ὁ τόπος του. Ἐκεῖ ἂς σημειωθῇ, ὅτι μεταχειρίζονται συχνὰ τὴν φράσιν ταύτην οἱ Ἑβδαϊκοὶ, Ἀνὴρ μέγας (Β', Βασιλ. ιβ', 32), Γυνὴ μεγάλη (Δ', Βασιλ. δ', 8), ἣτις εὐρίσκεται καὶ εἰς τοὺς παλαιούς. Τὸ μεταχειριζόμεθα πολλάκις ἐνωμένον μὲ τὸ Πολύς. Ἐγινε μέγας καὶ πολὺς. Ἐχομεν καὶ τοῦτου παράδειγμα εἰς τὸν Ἀριστοφάνην (Ὅρν. 488),

Οὕτω δ' ἴσχυσέ τε, καὶ ΜΕΓΑΣ ἦν τότε ΚΑὶ ΠΟΛΥΣ,...

(2) Περί Παραπρεσβείας.

(3) Πράξ. β', 15.

(4) Πρὸς Ῥωμ. β', 22-23.

(5) Πρὸς Ἑβρ. ι', 39.

Συντασσόμενον μὲ ῥῆμα, μεσολαβούντος τοῦ, Νά, σημαίνει τὸ Ἰκανός, ἢ Ἐπιτήδειος· Δὲν εἶναι ἄνθρωπος νὰ σὲ γελάσῃ. Ἡ σημασία αὕτη ἔχει τόπον μάλιστα εἰς τὰς ἀποφατικὰς προτάσεις· εἰς τὰς καταφατικὰς μεταχειρίζομεθα ἀντ' αὐτοῦ τὸ, Καλός. Παραδείγματος χάριν, δὲν λέγομεν, Εἶναι ἄνθρωπος νὰ σὲ γελάσῃ, ἀλλ', Εἶναι καλὸς νὰ σὲ γελάσῃ. Ζήτει ΚΑΛΟΣ.

Σημείωσις. Ἡ φράσις δύναται νὰ ἀναλυθῇ καὶ ὡς ἑλλειπτική εἰς τὸ, Δὲν εἶναι τοιοῦτος ἄνθρωπος, ὁποῖος νὰ σὲ γελάσῃ· ἀντὶ τοῦ ὁποίου οἱ παλαιοὶ μετεχειρίζοντο (ἑλλειπτικῶς κ' ἐκεῖνοι) τὸ, Οἷος, μὲ τὴν ἄρνησιν, εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα· « Οὐκ ἔστιν οἷός σε ἀπατῆσαι » καὶ χωρὶς τὴν ἄρνησιν εἰς τὸ δεύτερον, « Ἔστιν οἷός σε ἀπατῆσαι ».

ΑΝΤΙΒΟΛΗ [καὶ χυδαίεσερον ΑΘΙΒΟΛΗ, κατὰ τροπὴν τοῦ τ εἰς τὸ θ, ὡς τὸ Θρέφω ἀπὸ τὸ Τρέφω, καὶ ἀποβολὴν τοῦ ν, ὡς τὸ Αῖθρς ἀπὸ τὸ Ἄνθρς]. Συνομιλία δύο, ἡ περισσοτέρων ἀνθρώπων.

Σημείωσις. Ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ ῥῆμα Ἀντιβάλλω· τὸ ὁποῖον εἰς τοὺς παλαιούς ἐσήμαινε κυρίως τὸ, Βάλλω, ἤγουν Ῥήκτω τί ἐναντίον ἄλλου, ὅστις ἔρρηξε τί κατ' ἐμοῦ. Ὅθεν, ἐπεὶ οἱ συνομιλοῦντες διδουν καὶ λαμβάνουν ἀμοιβαίως λόγον, ἀκούουν καὶ ἀποκρίνονται, καὶ τρόπον τινὰ ἀντικτυποῦνται μὲ τὰ λόγια, φυσικὰ μετεφέρθη εἰς τὴν σημασίαν τῆς συνομιλίας ἡ Ἀντιβολή. Ὅτι τοιαύτη εἶναι τῆς Ἀντιβολῆς, ἢ Αῖθιβολῆς, ἡ ἔτυμολογία καὶ παραγωγὴ, φαίνεται ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ (1), τὸ ῥητὸν τοῦτο, « Τίνες οἱ λόγοι οὗτοι, οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς » ἀλλήλους περιπατοῦντες; » Φαίνεται πρὸς τούτοις καὶ ἀπὸ τῆς Ἀντιβολῆς τὸ παράγωγον Ἀντιβολέω, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον (2), σημαίνει τὸ Συναπαντῶ καὶ Συντυγχάνω.

(1) Κεφ. κθ', 17.

(2) Λέξ. Ἀντιβολῆσαι.

Ἀλλὰ τοῦτο τὸ Συντυγχάνω (κοινῶς Συντυχαίνω) σημαίνει εἰς ἡμᾶς τὸ Συνομιλῶ. Εἰς τὸν Θεσαυρὸν τοῦ Στεφάνου εὐρίσκεται καὶ « Ἀντιβολή λόγων » ὡς χρῆσις Ἑλληνικῇ, τὴν ὁποίαν πόθεν ἔλαβεν, οὐτ' αὐτὸς λέγει, οὐτ' ἐγὼ τὴν ὥραν ταύτην ἐνθυμούμαι.

Σημείωσις δευτέρα. Ὁ τρίγωνστος τῆς Βιέννης Λεξικογράφος ἠμέλησε τὴν λέξιν Ἀθιβολή. Ὁ Σομανέρας καὶ ὁ Βιγέλος ἐξεναντίας, ἔβαλαν ὅχι μόνον ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὸ παράγωγον αὐτῆς ῥῆμα, Ἀθιβολεύω, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ Ἀντιβολέω καὶ Ἀντιβολεύω (ὡς τὸ Τυραννέω καὶ Τυραννεύω) τῶν παλαιῶν. Διὰ τοῦτο ἔλεγα, ὅτι ὅσις μέλλει νὰ συντάξῃ νέον Λεξικόν πρέπει νὰ λάβῃ εἰς βοήθειαν αὐτοῦ ὅλα τὰ σωζόμενα Λεξικά.

Τὸ Ἀθιβολεύω τοῦτο ἐγράφετο καὶ Ἀθιβάλλω (ἤγουν Ἀντιβάλλω), ὡς γίνεται πιθανὸν ἀπὸ τὸ βαρβάρως συντεθὲν μετὰ διπλὴν πρόθεσιν Ἀναθιβάλλω καὶ Ἀναθιβάνω, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται καὶ εἰς τὸν ποιητὴν τοῦ Ἑρωτοκρίτου, καὶ εἰς τὸν ποιητὴν τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ ἐν Τύρῳ, εἰς τὴν σημασίαν τοῦ Ἰσορῶ, ἢ Διηγοῦμαι.

ΒΑΡΔΑΣΣΑ ἢ ΒΕΡΔΑΣΣΑ. Εἶδος δαμασκηνῶν μακρυλῶν.

Σημείωσις. Τὸ ὄνομα ἔμεινεν εἰς πολλὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς· οἱ ὁποῖοι πιθανὸν εἶναι ὅτι ὠνόμαζαν τὸ εἶδος τοῦτο Prugne verdaccie, ἤγουν Δαμασκηνὰ πράσινα ἢ πρασινωπά, ἐπειδὴ καὶ τοιοῦτον εἶναι τὸ χρῶμα τῶν.

ΒΛΕΠΩ [Ῥῆμα οὐδέτερον, ἢ ἀμετάβατον]. Αἰσθάνομαι διὰ μέσου τῶν ὀφθαλμῶν. Βλέπω μακρὰν, ἢ μακρόθεν. Ἐν ὅσῳ ζῶ καὶ βλέπω.

Παροιμία. Τὰ τέσσερ' ὀμμάτια βλέπουν περισσύτερον παρὰ τὰ δύο· ἥτις λέγεται εἰς ὅσα ἐνὸς ἀνθρώπου δυνάμεις δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐρευνήσῃ.

Βλέπω σημαίνει πρὸς τούτοις τὴ, ἔχω τὴν αἴσθησιν τοῦ βλέπειν. Ἦτο τυφλός· ἀλλὰ τὴ ὥρα βλέπει.

Μεταφορικῶς. Βλέπει μακράν· ἤθουν ἔχει φρόνησιν, καὶ πραγμάτων ἐμπειρίαν πολλήν.

Ἀντὶ τοῦ Καταλαμβάνω. Ἐν βλέπεις ὅτι σε περιπαίξει;

Ἀντὶ τοῦ Φροντίζω, ἢ Προσέχω. Βλέπε μὴ πέσης. Βλέπε μὴ σὲ γελάσῃ. Βλέπε νὰ γένῃς ἀνθρωπος. Ζῆτει ἌΝΘΡΩΠΟΣ.

Σημείωσις. Τοιοῦτον εἶναι τὸ « Βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν » Φαρισαίων » τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου (1), τὸ ὁποῖον ὁ Ματθαῖος (2) ἐρμηνεύει διὰ τοῦ, « Προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης » τῶν Φαρισαίων ». Τοιοῦτον ἀκόμη καὶ τὸ, « Ὁ δοκῶν ἐσάναι, βλέπेटω μὴ πέσῃ » τοῦ Παύλου (3), καὶ ἄλλα μυρία τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης.

Ἀντὶ τοῦ, Προσμένω, Βραδύνω, Ἀργοπορῶ. Ὁ κίνδυνος εἶναι μέγας· τί βλέπεις πλέον; Ἐτί κάθῃσαι καὶ βλέπεις; Ἐφυγε χωρὶς νὰ ἴδῃ μὴτ' ἐμπρὸς μὴτ' ὀπίσω.

ΒΛΕΠΩ [Ῥῆμα ἐνεργητικόν, ἢ μεταβατικόν]. Προσαρμόζω εἰς τί τὴν αἴσθησιν τῶν ὀφθαλμῶν μου. Βλέπει εἰς τὸν ἄλλον. Ὅταν τὸ ἴδω, θέλω τὸ πιεσεύσειν.

Ἐμὲ ποῖα ὁμμάτια νὰ τὸν ἴδω; λέγομεν ὅταν αἰσχυνώμεθα νὰ βλέπωμεν τινα.

Σημείωσις. Παρόμοια καὶ οἱ παλαιοὶ (4),

Ἐγὼ γὰρ οὐκ οἶδ' ὅμμασιν ποίοις βλέπων
Πατέρα ποτ' ἂν προσεῖδον.

(1) Κεφ. ἡ, 15.

(2) Κεφ. ις', 6.

(3) Πρὸς Κορινθ. Α', 12.

(4) Σοφοκλ. Οἶδ. Τυρ. 1371.

Καθώς μὲ βλέπεις καὶ σὲ βλέπω ἤγουν ἀδιστάκτως, ἀναμφισβόλως. Τὸν ἴδα σὲ λέγω, καὶ τὸν ἐσύνηντα, καθὼς μὲ βλέπεις, καὶ σὲ βλέπω.

Σημείωσις. Οὕτω καὶ οἱ παλαιοὶ (1).

Πάρες· Ὁρέγης ἡμῖν ἴσθι τοῦτ' ἐμοῦ
Κλύουσ' ἐναργῶς, ὥσπερ εἰσορᾷς ἐμέ.

Εἰς τὸν Εὐριπίδην (2), πρὸς τὴν ἐρωτῶσαν Ἑλένην,

Εἶδες σὺ τὴν δύστηνον, ἣ κλύων λέγεις;

ἀποκρίνεται ὁ Τεῦκρος,

Ὅσπερ σὲ γ' οὐδὲν ἦσσαν ὀφθαλμοῖς ὄρω.

Μεταφορικῶς. Ἰδε πολλά· ἤγουν ἀπέκτησε πείραν πολλῶν πραγμάτων, εἶναι πρακτικὸς. Δὲν ἴδεν ἀκόμῃ τὸν κόσμον· ἤγουν εἶναι ἄπρακτος, ἄπειρος.

Σημείωσις. Ἡ φράσις ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ ἀπλῆς ὑπόθεσιν, ὅτι ὅστις βλέπει πολλὰ, ἀκολούθως καὶ παρατηρεῖ καὶ συγκρίνει πρὸς ἄλληλα τὰ βλέπομενα, καὶ ἀποκτᾷ περισσοτέραν ἐμπειρίαν πραγμάτων, παρὰ τὸν ὅστις ἴδεν ὀλίγα, ἣ δὲν ἴδε τίποτε. Ὁ Ὀμηρος Ξέλων νὰ παραστήσῃ τὴν πολυπειρίαν τοῦ Ὀδυσσεύς, λέγει περὶ αὐτοῦ (3),

(1) Σοφοκλ. Ἠλέκτρ. 877.

(2) Ἑλέν. 116.

(3) Ὀδυσσ. α', 3. Ἀλλὰ τοῦτο, καθὼς εἶπα, ἐξηρίζεται εἰς ἀπλῆς ὑπόθεσιν. Ἐξεναντίας, ἡ πείρα δείχνει καθημέραν ὅτι εἶναι ὀλίγοι ὅσοι ἀπὸ τὴν πολυβλεψίαν ἀποκτῶσι πολυπειρίαν. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι φανερά. Τὸ «ἴδεν ἅψα» ν' δὲν χρειάζεται παρὰ ὀφθαλμοῦς· τὸ «Γινῶμαι» ν' εἶναι ἀδύνατον εἰς τοὺς ἐξηρημένους ἀπὸ νοῦν. Παράδειγμα ὁ τελευταῖος Γερμανὸς περιηγητὴς τῆς Ἑλλάδος. Ἰδεν ὅλα τῆς Ἑλλάδος τὰ ἅψα· ἀλλὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν σημερινὴν ἠθικὴν κατὰ τῶν κατωικούντων αὐτὰ τόσοι ὀλίγοι ἐγνώριτεν, ὅσον καὶ ἂν τὰ περιήρχετο κοιμώμενος καὶ περιφερόμενος εἰς ξυλογράββατον, βασιζόμενον ὑπὸ τετσαρών.

Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄντα, καὶ νόον ἔγνω.

Μὲ βλέπει μὲ καλὸν, μὲ κακὸν, ἢ σραδὸν ὀμμάτιον, ἢ μὲ
σραδὰ ὀμμάτια· ἤγουν χαίρει, ἢ λυπεῖται, ὅταν μὲ βλέπῃ.
Ζήτει ΚΑΛΟΒΛΕΠΩ, ΣΤΡΑΒΟΒΛΕΠΩ, καὶ ΣΤΡΑΒΟ-
ΘΕΩΡΩ.

Σημεῖωσις. Οὕτως εἶπεν ὁ Σόλων (1),

Λοξὸν ὀφθαλμοῖς ὁρῶσι πάντες ὥς δῆϊον·

καὶ ὁ Ἀνακρέων (2),

. Τί δῆ με,

Λοξὸν ὀμμάσι βλέπουσα,

Νηλεῶς φεύγεις;

Τὸ « Λοξὰ ὀπιπτεῦον » τοῦ Μουσαίου (3), ἐξηγεῖ ὁ Σχολια-
στής διὰ τοῦ « Στραδὸν περιδλεπόμενος ».

Βλέπει τὸ φῶς· ἤγουν Ζῆ. Ἰδε τὸ φῶς· ἤγουν Ἐγεννήθη.
Ὅταν ὁ λόγος ᾗναι περὶ βιβλίου ἢ συγγράμματος, τὸ Ἰδε τὸ
φῶς, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ Ἐξεδόθη, ἤγουν ἐφανερώθη διὰ τοῦ
τύπου.

Σημεῖωσις. Οἱ παλαιοὶ μετεχειρίζοντο τὸ βλέπω καὶ τὰ συν-
ώνυμα ῥήματα, ἢ μόνον, ἢ μὲ τὴν προσθήκην τοῦ Φῶς, ἢ ἄλλου
τινὸς ἰσοδυνάμου ὀνόματος, ἀντὶ τοῦ Ζῶ (4),

Οὐκοῦν τόδ' αἰσχρὸν, εἰ ΒΛΕΠΟΝΤΙ μὲν φίλῳ

Χρῶμεσθ', ἐπεὶ δ' ὉΛΩΔΕ, μὴ χρῶμεσθ' ἔτι.

Καὶ πάλιν (5),

Δέσποιν' ὀλωλας, κούκ' εἴ βλέπουσα φῶς.

(1) Παρὰ Πλουτάρχῳ Σόλων., Τόμ. α', § 16, σελ. 158, τῆς ἐκδόστ.
Κοραῆ.

(2) Ὡδ. ξά.

(3) Στίχ. 101.

(4) Εὐριπίδ. Ἐκάβ. 311.

(5) Αὐτ. Αὐτ. 668.

Βλέπε τὴν ὑγείαν σου· ἤγουν Φύλασσε τὴν ὑγείαν σου, ἢ ἔχε φροντίδα τῆς ὑγείας σου. Τοιαύτην ἔχει σημασίαν καὶ τὸ Τὸν ἀφῆκαν νὰ βλέπῃ τὸ ἐργαστήριον.

Ἀντὶ τοῦ Ἀναλαμβάνω ὅ,τι ἐσερήθην, ἢ Ἐπιστρέφω ὅθεν ἀνεχώρησα. Νὰ ἴδῃς τὴν ὑγείαν σου! Νὰ ἴδῃς τὴν πατρίδα σου μὲ τὸ καλόν! Ζήτει ΚΑΛΟΣ.

Ἀντὶ τοῦ Καταγίνομαι ὁλος διόλου εἰς κἀνὲν ἔργον. Ἄλλο δὲν βλέπει παρὰ τί κακὸν νὰ κάμῃ. Ἄλλο δὲν βλέπει παρὰ νὰ κακοποιήσῃ.

Σημειώσεις. Λέγει ὁ Ἀριστοφάνης (1),

Νῦν μὲν γὰρ ὅτ' ἂν ἔλθωμεν εἰς Λακεδαιμόνα
Νήφοντες, εὐθύς βλέπομεν ὅ,τι ταραξόμεν.

Δὲν βλέπω τὴν ὥραν νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν πατρίδα μου· ἤγουν Ἐνοχλοῦμαι ἀπὸ σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν πατρίδα μου.

Σημειώσεις. Λέγει ὁ ποιητὴς τῆς μυθιστορίας Ἀπολλωνίου τοῦ ἐν Τύρῳ,

Τὴν ὥραν δὲν ἐβλέπασι τὸ τέρμενο νὰ σώσῃ.

Παράδειγμα εἰς τοὺς παλαιούς τῆς φράσεως ταύτης ἀκόμη δὲν εὑρηκα. Ἐκ τούτου ἴσως ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, ὅτι ὅστις ἔχει σφοδρὰν ἐπιθυμίαν, ἢ βιάζεται ἀπὸ ἀνάγκην ἀπαραίτητον νὰ πράξῃ τίποτε, φυσικὰ οὔτε βλέπει τὴν ὥραν, οὔτ' ἄλλους ἐξετάζει περὶ ταύτης, διότι ἡ πράξις πρέπει νὰ λάβῃ τέλος τὸ γρηγορώτερον, καὶ ὅχι εἰς ὥραν χρόνου διωρισμένην.

Βλέπω, μὲ πρόθεσιν καὶ αἰτιατικὴν· Βλέπω εἰς πρόσωπα· ἤγουν προτιμῶ ἓνα παρ' ἄλλον ἀδίκως. Ὁ κριτὴς δὲν πρέπει νὰ βλέπῃ εἰς πρόσωπα.

(1) Λυσιστρ. 1231. Ἰδε καὶ Πρόδρομ. Ἑλληνικ. Βιβλιοθ. σελ. 298.

Σημειώσεις. Φράσεις γραφική· « Οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον
» ἀνθρώπων » (1).

ἘΞΗΛΩΝΩ [καὶ χυδαιέσσερον Ξηλώνω]. Διαλύω τὸ συν-
δεμένον. Ὁ ὠρολογᾶς ἐξηλώνει τὸ ὠρολόγιον· ἤγουν
τὸ διαλύει εἰς τὰ μέρη του.

Ἀντὶ τοῦ Χωρίζω τὸ συρράμμενον. Ἐξήλωσα τὸ φό-
ρεμα.

Μεταφορικῶς, ἐμποδίζω τὸν ἐργαζόμενον ἀπὸ τὸ ἔργον
του, ἢ ἀπὸ τὴν προσοχὴν, τὴν ὁποίαν εἰς αὐτὸ δίδει. Μ'
ἐξήλωσεν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν. Μὴ μου ἐξηλόνης
τὸν νοῦν. Καὶ συντομώτερον· Μὴ μ' ἐξηλόνης. Εἰς ταύτην
τὴν σημασίαν λέγομεν καὶ, Ἀπεξηλώνω.

Ἀντὶ τοῦ, Μεταβάλλω ἀπὸ τάξιν εἰς ἀταξίαν. Τὸ ὠρολό-
γιον ἐξηλώθη· ἤγουν δὲν δείχνει πλέον τὰς ὥρας, ἢ τὰς
δείχνει ἄτακτα. Καὶ ἀπὸ ὑγείαν εἰς ἀρρώσϊαν. Ἐξηλώθη ὁ
σοφισμὸς· ἤγουν δὲν χωνεύει τὴν τροφήν, ἢ τὴν χωνεύει
δύσκολα. Κατὰ ταύτην τὴν σημασίαν ὀνομάζομεν καὶ, Ἐξ-
ηλωμένην γυναῖκα, τὴν ἥτις ἔπαυσε νὰ συλλαμβάνῃ, ὅχι
δι' ἡλικίαν, ἀλλὰ διὰ πάθος, ἢ νόσον.

Σημειώσεις. Τὸ ἐξηλώνω εἶναι διαφθορά τοῦ Ἐξηλώω (ὡς
τοῦ Χρυσώω τὸ Χρυσώνω) συνθέτου ρήματος ἀπὸ τὴν Ἐξ
πρόθεσιν, καὶ τὸ Ἠλώω, ἤγουν καρφώνω· ὅθεν σημαίνει κυρίως
τὸ Ξεκαρφώνω. Ὅτι δὲ τοιαύτη εἶναι ἡ παραγωγή του, φαίνε-
ται μάλισα ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον, Προσηλώνω· τὸ ὁποῖον ἔχει
καὶ ἀντικειμένας φράσεις ταύτας. Εἶμαι προσηλωμένος,
ἢ ἔχω τὸν νοῦν προσηλωμένον εἰς τὴν ἀνάγνω-
σιν· ἤγουν καταγίνομαι ὅλος διόλου εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ
προσέχω εἰς αὐτήν, ὡς νὰ ἤμουν προσκαρφωμένος.

(1) Ματθ. κβ', 16.

Οἱ Λεξικογράφοι τὸ γράφουσι Ξυλόνω (1)· πλὴν τοῦ τριγλώσσου Λεξικογράφου τῆς Βιέννης, ὅστις τὸ ἔγραψε, Ξιλόνω, ἤγουν αὐξήσεν ἀντὶ νὰ θεραπεύσῃ τὴν σύγχυσιν.

ΘΙΑΣΟΝ. Χυλὸς ἀμυγδαλῶν· τὸν ὁποῖον οἱ μὲν Ἰταλοὶ ὀνομάζουσι Amandolata, οἱ δὲ Γάλλοι Lait d'amandes.

Σημείωσις. Ὁ τρίγλωσσος Λεξικογράφος τῆς Βιέννης ἠμέλησε τὴν λέξιν ταύτην· ἐὰν διὰ μνήμης ἀμάρτημα, εἶναι συγχωρητός. Αἱ λέξεις, ὅταν δὲν ᾖναι προφανῶς Ἰταλικαὶ, ἢ Τουρκικαὶ, πρέπει νὰ φυλάσσωνται, ὅσον βάρβαρος καὶ ἂν ᾖναι ὁ σχηματισμὸς, καὶ ἄδηλος ἡ παραγωγή των. Ὅ,τι δὲν ἐμπορεῖ τις νὰ ἐξηγήσῃ, δυνατόν εἶναι νὰ τὸ φανερώσῃ εἰς ἄλλον ἢ τύχῃ.

Τὸ Θιάσον ἔπαθε μετάρθεσιν τῶν στοιχείων· ἐπειδὴ εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ Θάσιον, κτητικὸν ὄνομα τῆς νήσου Θάσου. Οἱ παλαιοὶ ὠνόμαζαν εἶδος τι ἀμυγδαλῶν, Θάσια κάρνα (2), ἤγουν Καρύδια τῆς Θάσου· ἔπειτα μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου τὰ ὠνόμασαν (οἱ Βυζαντινοὶ μάλιστα συγγραφεῖς) ἀπλῶς Θάσια, κατ' ἔλλειψιν τοῦ οὐσιαστικοῦ, ἥτις συνέδη καὶ εἰς τὸ Δαμασκηνα, Περσικὰ, καὶ ἄλλα ὁπωρῶν ὀνόματα, καὶ πρὸς τούτοις εἰς τὸν οἶνον τῆς αὐτῆς νήσου, τὸν ὁποῖον καὶ οἱ παλαιοὶ πολλάκις ἐλλειπτικῶς ὠνόμαζαν Θάσιον·

Εἰ Θάσιον ἐνέχεις, εἰκότως γε νὴ Δία (3).

(1) Κατὰ τούτους, ἡ φράσις, Τὸ ὠρολόγιον ἐξυλώθη, σημαίνει, ἡ ὕλη τοῦ ὠρολογίου ἀπὸ μέταλλον μετεβάλλθη εἰς ξύλον.

(2) Ἱπποκράτης Περί Νοῦς. Γ, § 12, σελ. 103. Ἀθήναιος Β, σελ. 54, Μακρόβιος Κρονικ. Β, σελ. 14.

(3) Ἀριστοφάνης, Πλούτ. 1021. Ἀπαρράλλακτως καθὼς λέγουσιν οἱ Γάλλοι, Versez-moi du Bordeaux (Ἐγγεόν μοι Βουρδιγάλειον), ἀντὶ τοῦ Versez-moi du vin de Bordeaux (Ἐγγεόν μοι οἶνον Βουρδιγάλειον).

Ὅταν ἡ ἔλλειψις αὐτὴ ἐβάλθῃ εἰς χρῆσιν, ἡ μικρὸν μετέπειτα, ἡ σημασία τοῦ Θάσια ἐπλατύνθη, ὥστε νὰ σημαίνη ὄχι μόνον τῆς νήσου Θάσου, ἀλλ' ἀπλῶς παντὸς τόπου Ἀμύγδαλα (1).

Κατὰ παρομοίαν ἔλλειψιν λοιπὸν καὶ εἰς ἡμᾶς, τὸ Θάσιον (ἢ Θιάσον) ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ Θάσιον πόμα, ἢ ρόφημα. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς τὸ ὠνόμαζαν διὰ μιᾶς λέξεως, Θάσόροφον· τὴν ὁποίαν εἰς τοῦ Νόννου τὴν Ἱατρικὴν σύνοψιν (2) ὁ μὲν Λατῖνος μεταφρασῆς παρεξήγησε διὰ τοῦ, Πικρά ἀμύγδαλα, ὁ δὲ τελευταῖος ἐκδότης, ὁ ἱατρὸς Βερνάρδος, οὐδ' ἐκατάλαβεν ὅλως.

Ἀρκουσι τὰ ὀλίγα ταῦτα αὐτοσχέδια παραδείγματα νὰ δείξωσι πρῶτον ὅτι Λεξικὸν τοιοῦτον τῆς κοινῆς γλώσσης εἰς ἡμᾶς, εἰάν ἦναι χρήσιμον, δὲν εἶναι καιρὸς ἀκόμη νὰ συντεθῇ. Δεύτερον, ὅτι ἀνάγκη εἶναι νὰ συντεθῇ καὶ Λεξικὸν τοιοῦτον, ὅποιον νὰ περιέχῃ ὅλας τὰς λέξεις καὶ φράσεις, ἥγαυν ὅλην τὴν ὕλην τῆς γλώσσης· καὶ τοῦ τοιούτου Λεξικοῦ ὁ καιρὸς ἔφθασε. Τρίτον, ὅτι ἡ συλλογὴ τῆς ὕλης ταύτης εἶναι ὠφέλιμος καὶ εἰς τὴν ἀκριθεῖ νύησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς σημερινῆς. Ἀπὸ μόνον τὸ τελευταῖον παράδειγμα βλέπει ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης, ὅτι διορθοῦται ὁ Δουκάγγιος, δίδεται ἀφορμὴ εἰς τοὺς γράφοντας τὴν κοινὴν

(1) Γεωπονικ. Βιβλ. ε', κεφ. 57. Εἰς τοῦ Δουκαγγίου τὸ Λεξικὸν τὸ Μπατάμ, ὄνομα Τουρκικὸν (Badem) τῶν Ἀμυγδαλῶν, ἐξηγεῖται διὰ τοῦ Θάσια. Ἀλλ' εἰς τὸ αὐτὸ Λεξικὸν (λέξ. Χρυσοῦμιον) γράφεται κακῶς, Ἀθάσια.

(2) Θεοφάνους Νόννου Σύνοψ. ἐν ἐπιτομ. τῆς Ἱατρικ. ἀπάστ. τέχνης, κεφ. 150, ὅπου περὶ Θεραπείας περιπνευμονικῶν ὁ λόγος· «Ροφήματα δὲ λαμβανέντων χυλὸν πτισάνης, καὶ σιμίδαλιν, καὶ Θασόροφον, κ. τ. λ.». »

γλώσσαν νὰ διορθώσωσι, ἢ καὶ νὰ καταλάβωσι, τὸ Θιάσον, καὶ ἐξηγεῖται τὸ μέχρι πρότερον ἀνεξήγητον Θασόροφον τοῦ Νόννου. Καὶ ἂν ὁ Νόννος, συγγραφεὺς τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος, δὲν ᾔναι μῆτε συγγραφεὺς, μῆτε ἱατρὸς ἀξιόλογος, ἢ μακρὰ πείρα ὅμως μ' ἐπληροφόρησεν, ὅτι ἡ ἀκριβὴς ἔρευνα καὶ γνώσις τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης εὐκολύνει μεγάλως καὶ αὐτῶν τῶν δοκίμων συγγραφέων τὴν ἐξήγησιν· καὶ χωρὶς ὑπερβολὴν δύναμαι νὰ βεβαιώσω τοὺς νέους, ὅτι ἀσυγκρίτως εὐκολώτερα καὶ γρηγορώτερα θέλουν μάθειν τῶν προγόνων αὐτῶν τὴν γλώσσαν μὲ τὴν παράθεσιν τῆς κοινῆς, παρὰ μὲ τῶν ἀντιφιλοσόφων τὰ κάκιστα καλὰ γραμματικά.

Διὰ νὰ συναχθῇ τοιαύτη ὕλη, ἀνάγκη εἶναι νὰ περιέλθῃσι τὴν Εὐρωπαϊκὴν καὶ Ἀσιανὴν Ἑλλάδα, καὶ τὰς νήσους αὐτῶν, δύο νέοι λόγιοι, εἰς τοῦ ἄλλου χωριστά, ἔχοντες δύο Λεξικά τῆς κοινῆς γλώσσης, μὲ προσκολλημένον φύλλον ἐν ἄγραφον εἰς ἕκαστον φύλλον τυπογραφημένον· καὶ νὰ συνάξωσι μὲ τὴν ἐσχάτην ἀκρίβειαν ὅχι μόνον τὰς λέξεις, ὅσαι λείπουσιν ἀκόμη ἀπὸ τὰ κοινὰ Λεξικά, ἀλλὰ καὶ τὰς φράσεις τῆς γλώσσης, καὶ αὐτὰς τὰς παροιμίας, ὅσας ἔχει καθημέραν εἰς τὸ σῶμα ὁ κοινὸς λαός.

Τὰς λέξεις ὅτι σώζονται πολλαὶ λέξεις Ἑλληνικαί, ἢ τοῦλάχισον ὅχι βάρβαροι, εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων ἡ ἄγνοια ἀναγκάζει τοὺς εἰς ἄλλα μέρη κατοικοῦντας νὰ μεταχειρίζωνται ἀντ' αὐτῶν Ἰταλικὰς, καὶ τὸ πλέον αἰσχρὸν Τουρκικὰς. Πρόσθετε ὅτι καὶ ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ συλλογὴν τῶν τοιοῦτων λέξεων εἶναι ἐλπίς νὰ ἐξηγηθῶσι λέξεις Ἑλληνικαί, τῶν ὁποίων οὗτ' ἡ παραγωγὴ, οὗτ' ἡ ἀκριβὴς σημασία ἐφανερώθη ἀκόμη.

Τὰς φράσεις· ὅτι Λεξικὸν χωρὶς φρασεολογίαν δὲν εἶναι καὶ ἄξιον νὰ ὀνομάζεται Λεξικόν. Πρὸς τούτοις, ὅτι τῆς κοινῆς

γλώσσης αἱ φράσεις, παραβλλόμεναι πρὸς τὰς φράσεις τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς, καὶ ταύτην πλέον εὐνόητον, κ' ἐκείνην πλέον εὐδιόρθωτον κάμνουσι.

Τὰς παροιμίας· ὅτι αἱ παροιμίαι εἶναι ἡ φιλοσοφία τοῦ κοινοῦ λαοῦ, ἡ τοῦλάχιστον αἱ ἀπὸ τὰς ὁποίας κατευθύνεται καὶ κυβερνᾶται εἰς πολλὰς του πράξεις γινώμαι. Ὁ κοινὸς λαὸς, καὶ διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν, καὶ διὰ τὰς βλαβήσους τέχνας, εἰς τὰς ὁποίας ἡ πενία τὸν ἀναγκάζει ν' ἀσχολῇται, οὔτε δύναμιν οὔτε καιρὸν ἔχει νὰ πλέκη μακροὺς συλλογισμοὺς, διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν ὀρθότητα τῆς πράξεως. Παραδείγματος χάριν, διὰ νὰ καταλάβῃ, ὅτι ἡ ἀναβολὴ τοῦ ἔργου εἶναι πολλάκις κακόν, δὲν εἶναι εἰς κατάσασιν νὰ συλλογισθῇ ὅσα λέγει περὶ τούτου ὁ Ἡσίοδος (1),

Μηδ' ἀναβαλλεσθαι ἐς τ' αὔριον ἐς τ' ἐννηριν.

Οὐ γὰρ ἐτωσιεργὸς ἀνὴρ πίμπλησι καλῶν,

Οὐδ' ἀναβαλλόμενος· μελέτη δέ τοι ἔργων ὀφέλλει.

Αἰεὶ δ' ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄττησι παλαίει.

Ἄρκει εἰς αὐτὸν νὰ ἔχῃ τυπωμένην εἰς τὸν νοῦν τὴν παροιμίαν, « Τὸ σημερινὸν ἔργον αὔριον μὴν ἀφίνης », ἥτις εἶναι ἡ ἐξήγησις τοῦ πρώτου στίχου τοῦ Ἡσιόδου. Ὅ,τι διακρίνει τὰ φωτισμένα ἀπὸ τὰ βάρβαρα ἔθνη, δὲν εἶναι τόσον τῶν πεπαιδευμένων τὸ πλῆθος εἰς τὰ πρῶτα, ἡ ὀλιγότης εἰς τὰ δευτέρα, ὅσον εἶναι αἱ ὀρθαὶ ἢ κακαὶ δόξαι τοῦ ἀπαιδεύτου ὅχλου. Ὅσον καὶ ἂν σοφισθῇ τὸ ἔθνος, οὔτε δυνατόν εἶναι, οὔτ' εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν συμφέρει, νὰ ἦναι διὰ του τὰ μέλη σοφά. Ἄρκει εἰς τὸν λαὸν νὰ δοξάζῃ ὀρθά, ἂν καὶ δὲν ἦναι εἰς κατάσασιν νὰ θώσῃ λόγον διὰ τί ἡ δόξα του εἶναι ὀρθή. Ἄρκει εἰς αὐτὸν νὰ εὐρίσκεται, ὡς ἔλεγεν ἡ σοφὴ Διοτίμα

(1) Ἔργ. καὶ ἡμέρ. 410-415.

εἰς τὸν φιλόσοφον Σωκράτην, μεταξὺ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀμαθίας (1).

Τόσον εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ παροιμίαι πολλάκις χειραγωγοῦσι τὸν κοινὸν λαὸν εἰς τὰς πράξεις του, καὶ ὅτι γίνονται δεῖγμα καὶ τεκμήριον τῆς ἠθικῆς τοῦ ἔθνους καταστάσεως, ὥστε ὁ πολυμαθέστατος μεταξὺ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων Ἀριστοτέλης, ὅχι μόνον τὰς ἐμεταχειρίσθη πολλάκις εἰς τὰ σοφὰ του συγγράμματα, ἀλλ' οὐδ' ἀνάξιον τῆς Φιλοσοφίας αὐτοῦ ἔκρινε νὰ γράψῃ Συλλογὴν παροιμιῶν, τὴν ὁποίαν ὁ χρόνος, ὡς καὶ ἄλλα ἀξιόλογα τοῦ μεγάλου τούτου φιλοσόφου συγγράμματα, ἐφθόνησε νὰ μᾶς παραδώσῃ. Τὸν Ἀριστοτέλην ἐμπεύθησαν δύο του περίφημοι μαθηταὶ καὶ φιλόσοφοι, ὁ Κλέαρχος καὶ ὁ Θεόφραστος, συλλέξαντες καὶ αὐτοὶ παροιμίας (2).

Τῶν παροιμιῶν ἡ συλλογὴ καὶ εἰς τὸ Λεξικὸν καταχώρισις ἔχει σιμὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο τὸ καλὸν, ὅτι ὁ Λεξικογράφος δύναται νὰ βάλῃ μόνας ἐκεῖνας, ὅσαι διδάσκουσιν τι χρήσιμον εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον, καὶ νὰ ἀποβάλῃ τὰς εἰς τὰ χυρὰ ἤθη ἐναντίας, ἢ καὶ νὰ τὰς καταγράψῃ συνωδευμένας μετὰ τὸν ἑλεγχον τῆς κακίας των. Πρόσθετος ἔτι, ὅτι ἐμπορεῖ νὰ διορθώσῃ καὶ τὴν φράσιν αὐτῶν διὰ τοῦ ὁποίου νοῶ, ὅχι νὰ τὰς ἐξελλήνισῃ, ἢ γελοίως νὰ τὰς μακαρονίσῃ, ἀλλὰ νὰ τὰς καθαρίσῃ, ὅσον συγχωρεῖ ὁ ὀρθὸς λόγος, ἀπὸ τὴν ἀνώμαλον αὐτῶν χυρδιότητα. Τοιοῦτον Λεξικὸν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὅσοι παρὰ τοῦ

(1) Πλάτων, Συμποσ. σελ. 202. « Ἡ οὐκ ᾔσθησαι, ὅτι ἐστὶ τι » μεταξὺ σοφίας καὶ ἀμαθίας; Τί τοῦτο; Τὸ ὀρθὰ δοξάζειν, καὶ » ἄνευ τοῦ ἔχειν λόγον δοῦναι, οὐκ οἶσθ', ἔφη, ὅτι οὔτε ἐπίστανται » εἶναι (ἄλογον γὰρ πρᾶγμα πῶς ἂν εἴη ἐπιτήμη);, οὔτε ἀμαθὲς » (τὸ γὰρ τοῦ ὄντος τυγχάνειν πῶς ἂν εἴη ἀμαθία;). Ἐστὶ δὲ δῆπου » τοιοῦτον ἡ ὈΡΘὴ ΔΟΞΑ μεταξὺ φρονήσεως καὶ ἀμαθίας ».

(2) Ἰδε Διογένη. Λαέρτ. ἐν βίῳ Ἀριστοτέλ. Τμημ. 26, καὶ ἐν Βίῳ Θεοφρ. Τμημ. 45, καὶ Ἀθήναιον, 1Ε, σελ. 701.

ἀναγινώσκειν τὴν εἰδήσιν ἄλλην οὐδεμίαν παιδείαν νὰ λάβωσι
δὲν εὐτύχησαν, γίνεται καὶ τῆς γλώσσης, καὶ τῆς ἠθικῆς αὐ-
τῶν διαγωγῆς, ἐνταυτῷ διορθωτήριον.

Οἱ μέλλοντες, διὰ τὴν συλλογὴν τῆς ἀναγκαίας ὕλης τοῦ
Λεξικοῦ, νὰ περιέλθωσι τὴν Ἑλλάδα νέοι δύο λόγιοι πρέπει
νὰ σαλθῶσιν ἀπὸ τὸ Κοινὸν μὲ δαπάνην τοῦ Κοινοῦ. Ἄλλὰ
ποῖον Κοινόν; Πᾶσα πόλις τῆς Ἑλλάδος ἔχει τὸ Κοινόν της·
ἀλλ' ὀλίγαι τινές (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔχει τὰ πρωτεῖα ἡ φιλη-
μου πατρίς, ἡ Χίος) ἐξεύρουσιν, ὅτι τὸ ὄνομα ΚΟΙΝΟΝ
ὑποθέτει ἰσότητά πολιτικῶν δικαιωμάτων, ὅτι τὸ Κοινὸν πρέ-
πει νὰ ᾖναι ἀληθινὴ ἀδελφότης, ἥτις ἐκλέγει δύο ἢ τρεῖς, νὰ
διοικῶσι πρὸς διωρισμένον καιρὸν, ὡς πατέρες, τὴν κοινότητα,
καὶ ὄχι νὰ τὴν καταδυναστεύωσιν ὡς τύραννοι. Εἰς τὰς περισ-
σοτέρας τὸ Κοινὸν δὲν ἦτον ἕως τώρα πλὴν κενὸν καὶ μάταιον
ὄνομα· δύο ἢ τρεῖς δυνατοὶ τῆς πόλεως ἐκυβέρνην τὰ τῆς πό-
λεως αὐτογνωμόνως, χωρὶς νὰ ὑπόκεινται εἰς εὐθύνην ἢ ἐξ-
έτασιν τῆς κυβερνήσεως αὐτῶν καμμίαν· καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς
πολίτας ἔμενε ἐκείνη μόνη ἥτις θεωρεῖται καὶ εἰς τὰς ἀγέλας
τῶν τετραπόδων κοινότης. Τοιαῦτα ψευδώνυμα Κοινά, οὔτε
τῆς ἰδίας πόλεις, οὔτε κοινῶς τὴν κοινὴν πατρίδα, τὴν Ἑλλάδα,
νὰ ὠφελήσωσιν, εἶναι καλὰ. Εἰς Κοινόν, ὅπου δὲν εἶναι
καὶ τὰ βάρη καὶ αἱ ἀπολαύσεις κοινά, ἀληθὴς ζῆλος ὑπὲρ τοῦ
κοινοῦ καλοῦ νὰ γεννηθῇ εἶναι τῶν ἀδυνάτων. Οἱ ἀνάίσχυντοι
τῆς Φιλοσοφίας συκοφάνται ὀνομάζουσι τὰς τοιαύτας διδα-
σκαλίας δημεγερσίας· ἀλλ' ἀπὸ τοιαύτας δημεγερσίας, ἐάν
ἀληθῶς ᾖναι τοιαῦται, γέμει τὸ Εὐαγγέλιον, γέμρουσιν αἱ ἐπι-
στολαὶ τῶν Ἀποστόλων. Εἰς αὐτὰς εὐρίσκω κοινόν εἰς ὅλους
τοὺς δυνατοὺς χρέος καὶ παράγγελμα νὰ βασιάζωσι τῶν ἀδυ-
νάτων τὰ βάρη (1)· εἰς αὐτὰς κατηγοροῦνται οἱ καταδυνα-

(1) Πρὸς Ῥωμ. εἰ, 1-2.

σεύοντες τοὺς πτωχοὺς πλούσιοι (1), καὶ οἱ κατακυριεύοντες τῶν κληρῶν, καὶ ποιμαίνοντες ἀναγκαστῶς ποιμένες (2). Τοιαύτην ἰσόνομον καὶ πατρικὴν διοίκησιν διδάσκουν εἰς τοὺς κυβερνήτας τῶν ἐθνῶν καὶ ὁλος τῶν παλαιῶν Φιλοσόφων ὁ χορός. Δὲν εἶναι παράδοξον, ἔάν τῶν Κρατούντων τὸ παράδειγμα καὶ τὰ καλὰ γραμματικά μᾶς ἐμπόδισαν ἕως τῶρα καὶ ἀπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων τὰ συγγράμματα (3), καὶ ἀπὸ τῆς Ὑψηλοῦς τὰς ἱεράς βίβλους, νὰ ὠφεληθῶμεν. Παράδοξον εἶναι ὅτι τὴν σήμερον, ὅταν ἡ Ἑλλὰς ἐγνώρισε τὰς ἀληθινὰς αἰτίας τῆς δυσυχίας τῆς, καὶ ζητῇ νὰ τὰς ἐξαλείψῃ, εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς αὐτὴν ὁλόγοι τινὲς ἀνθρωπίσκοι κακοδαίμονες, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν συμφέρει τῆς Ἑλλάδος ἡ ἀναγέννησις· οἱ ὁποῖοι, διὰ νὰ μὴ ταράσσωνται ἀπὸ τῆς Φιλοσοφίας τὸν λύχνον,

(1) Ἐπιστολ. Ἰακώβ. β', 6.

(2) Α', Πέτρ. ε', 2-3.

(3) Ὅστις μὲ προσοχὴν ἀναγνώσῃ ὅσας μαρτυρίας τοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλων παλαιῶν Φιλοσόφων ἐσημείωσα καὶ μέλλω νὰ σημειώσω εἰς τοὺς Αὐτοσχεδῶν τούτους στοχασμοὺς, θέλει πρῶτον συμπεράνειν ταῦτο· « Ἄρα τὰ εὐρισκόμενα σήμερον καλὰ εἰς τὴν φωτισμένην ἡ Εὐρώπην ἢ ἐδιδάχθησαν ῥητῶς ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου προγόνου, ἢ ἔστιν αὐτῶν ῥητῶς διδασκέντων ἀναγκαῖα συμπεράσματα ». Ἐπεὶ ἀπορήσει· « Ἰδιὰ τί λοιπὸν οἱ ἀλλογενεῖς ὠφελήθησαν ἀπ' αὐτὰ, καὶ ἢ ἀπὸ μᾶς οἱ περισσότεροι οὐδ' ἐξεύρουν ὅτι οἱ παλαιοὶ τὰ ἔγραψαν ἢ προηγουμένως διὰ τοὺς συγγόνους καὶ ἀπογόνους των; ». Διὰ τί; ἀπορεῖς· διότι οἱ ἀλλογενεῖς τὰ μετέφρασαν εἰς τὰς κοινὰς λαλουμένας γλώσσας ἑκάστος τοῦ ἰδίου τοῦ ἔθνους, τὰ ἐμελέτησαν, καὶ μὲ τὴν μελέτην τὰ αὖξησαν καὶ τὰ ἐπλάτυναν· εἰς ἡμᾶς ἐξεναντίας, οἱ μὲν ἀπαιδευτοὶ δὲν τὰ γνωρίζουν, ὡς γραμμένα εἰς γλώσσαν εἰς αὐτοὺς ἄγνωστον, οἱ δὲ διδάσκοντες ταῦτα καὶ διδασκόμενοι σοφολογώτατοι διδάσκαλοι καὶ μαθηταί, καρπὸν ἄλλον ἕως τῶρα ἀπ' αὐτὰ δὲν ἐκαρπύθησαν παρὰ λεξιεῖδια καὶ φρασεῖδια, διὰ νὰ συντάσσῃ μακαρονικάς τεματογραφίας.

εὐχαριστοῦνται νὰ μεταβάλωσιν εἰς σκότος καὶ αὐτὸ τὸ φῶς τῆς Θρησκείας.

Μ' ὅλον τοῦτο, ἐνόσω καὶ οἱ δυνατοὶ καὶ οἱ ἀδύνατοι δὲν συλλάβωσι τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, ἥτις γεννᾶται ἀπὸ μό- νην τὴν ἀδελφικὴν ἀνάλογον κοινότητα καὶ τοῦ βάρους καὶ τῆς ἀπλαύσεως· ἐνόσω οἱ ἀδύνατοι μισοῦσι τοὺς δυνατοὺς διὰ τὴν κατὰχρησιν τῆς δυνάμεως, καὶ οὗτοι πάλιν ἀνοήτως προτιμῶσι νὰ ἦναι φοβεροὶ ὡς Διάδοχοι, παρὰ νὰ ἀγαπῶνται ὡς ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἀπεσπασμένοι Ἄγγελοι, ἡ κοινὴ τῆς Ἑλλάδος σω- τηρία εἶναι ἀδύνατος.

Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν κοινὴν ταύτην σωτηρίαν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ κοινὴ τοῦ γένους ὅλου συνδρομὴ, ἐν ὡσαύτως πρέπει νὰ ἦναι καὶ τὸ Κοινόν, ὅπου καὶ ὅθεν, ὡς κέντρον, νὰ ἐξ- ἔρχωνται καὶ νὰ κατακτῶσιν ὅλου τοῦ ἔθνους αἱ βουλαὶ καὶ πρά- ξεις· καὶ τοιοῦτον Κοινὸν ἀρμοδιώτερον ἄλλο δὲν εὐρίσκω παρὰ τὸ Κοινόν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τίνα κατὰσασιν τὴν σήμερον εὐρίσκεται τὸ Κοινόν τοῦτο, εἶναι εἰς ἐμὲ ἄδηλον. Ὅταν ὁμως συλλογισθῶ τίς καὶ ποία εἶναι ἡ γνωστὴ εἰς ἐμὲ σεβασμία κεφαλὴ τοῦ Κοινοῦ, ὁ νῦν ἐνδόξως πατριαρχεῦων, συμπεραίνω ὅτι καὶ τὸ Κοινόν εἶναι μὲ τοσαύτην εὐταξίαν, καὶ ἀπὸ μέλη τόσον φρόνιμα συγκροτημένον, ὥς' ἐλπίζονται ὅλα τὰ καλὰ ἀπ' αὐτό.

Ἀλλὰ τὰ καλὰ ταῦτα νὰ πραχθῶσι, χρειάζεται χρηματικὴ χορηγία. Τὰ χρήματα πρέπει νὰ συνερανισθῶσιν ἀπ' ὅλους τοὺς κατὰ πόλεις καὶ χώρας πλουσίους· οἱ ὅποιοι διὰ νὰ συν- ὀράμωσιν ἀπροφασίως, ἀνάγκη εἶναι νὰ πληροφορηθῶσιν ἀδι- γάκτως δύο ταῦτα: Πρῶτον, ὅτι ὁ ἔρανος θελεῖ ἐγχειρισθῆν εἰς ἀνθρώπους ἐκλεγμένους ἀπὸ τὸ κοινὸν τοιούτους, ὅποιοι νὰ σοχάζωνται τὸν ἔρανον ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην, τὸν ἐτή- σιον αὐτοῦ τόκον, ὡς εἰς μόνην τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀναγέννησιν

διωρισμένον, καὶ τὴν εἰς ἄλλο τι δαπάνην αὐτοῦ, ὡς ἱεροσυλίαν.

Παρά τὸν ἔρανον τούτου, πᾶσα πόλις πρέπει νὰ ἔχη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς δύο κουτία· ἐν διὰ τὸ ἴδιον αὐτῆς σχολεῖον, καὶ τὸ ἄλλο διὰ τὸ κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως σύστημα. Ἐὰν διὰ τὰ μοναστηριακὰ κουτία φοβηθῇ τις, ὡς νέον βάρος, τὴν αὔξησιν τῶν κουτίων, εἶναι καὶ τούτου πρόχειρος ἡ θεραπεία. Ὅσα μοναστήρια τρέφουν ἐπιστημῶν, ἢ τοῦλάχιστον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, διδάσκαλον, εἰς ἐκεῖνα μόνον πρέπει νὰ συγχωρῶνται τὰ κουτία τῶν, ὅσα οὔτε τρέφουν, οὔτε θέλουν νὰ τρέφωσι διδάσκαλον, πρέπει νὰ μεταφερθῶσι τὰ κουτία εἰς τῆς κοινῆς πατρίδος τὴν ὠφέλειαν. Ταῦτα λέγων, τόσον ὀλιγώτερον φοβοῦμαι νὰ σκανδαλίσω τοὺς ὀσιωτάτους Μοναχοὺς, ὅσον ἀπ' αὐτοὺς αὐτοβελήτως πολλοὶ ἔδειξαν τὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος ζῆλον αὐτῶν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ σεβάσμιμοι τοῦ Βατοπαιδίου Μοναχοί, οἱ ὁποῖοι, καλέσαντες ἀπὸ τὰς Κυθωνίας διδάσκαλον, μὲ σκοπὸν νὰ εἰσάξωσιν εἰς τὸν Ἄθωνα τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τὰ μαθήματα, ἀπέδωκαν εἰς τὴν μητέρα τῶν τὴν Ἑλλάδα τὰ χρεωσούμενα τροφεῖα (1), εἶναι δυσυχία, εἶναι ἐντροπή, κατὰ τὴν δεκάτην ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα, ὅπου ταν πολλοὶ φωτισμένοι τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνες μεταβαλλῶσι τὰ

(1) Εὐγε, καὶ ὑπέρευγε, σεβασμιώτατοι Βατοπαιδῖνοί. Ἐὰν ἐσεῖς ἐπληρώσατε ὅ,τι χρεωσείτε εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν μητέρα καὶ πατρίδα, ἡ πατρίς πρέπει νὰ σᾶς εὐχαρισήσῃ ὡς εὐεργέτας, καὶ ὅχι ὡς πληρωτάς. Σᾶς εὐχαρισῶ καὶ ἐγὼ ἐξαιρέτως, ὅτι μὲ δίδετε ἀφορμὴν νὰ κινῶμαι εἰς τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τοὺς φιλέλληνας, ποῖοι εἶναι τὴν σήμερον οἱ Μοναχοὶ τῶν Γραικῶν, καὶ νὰ ἐρωτήσω θαρρῆτά τοὺς εὐρισκομένους εἰς αὐτὴν ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν ἔχωσι νὰ μᾶς δεῖξωσι κἀνὲν ἔθνος ἄλλο, τοῦ ὁποῖου οἱ Μοναχοὶ συνέδραμαν νὰ φέρωσι τὰ φῶτα τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν πατρίδα τῶν, ὡς μόνον θεραπεία τῶν πολυχρονίων τῆς πατρίδος πληγῶν.

περισσὰ τῶν Μοναστηρίων εἰσοδήματα εἰς σιτηρῆσια διδασκάλων, νὰ δίδωμεν ἡμεῖς εἰς ὀλίγους Μοναχοὺς ὅ,τι χρεωσέται εἰς ὅλην τὴν ταλαίπωρον Ἑλλάδα. Ἡ Φιλοσοφία παραγγέλλει νὰ τρέφεται ἕκαστος ἀπὸ τοὺς κόπους τοῦ ἡ ἱερὰ ἱστορία μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ Δημιουργὸς ἔβαλε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ νὰ τρώγῃ τὸν ἄρτον μὲ τοὺς ἰδρωτάς, ὅχι τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου του προσώπου· καὶ ὁ Παῦλος φωνάζει, « Εἴ τις » οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μήτε ἐσθιέτω (1) ». Εἶναι ἀνόητος ὅστις τρέφει ἄργους, καὶ ἀνδράποδον ἀναίσχυντον, εἴτε Μοναχός, εἴτε Κοσμικός, ὅστις, ἄργός αὐτός, ἀπ' ἐργαζομένων ἄλλων χεῖρας καταδέχεται νὰ λαμβάνῃ τὴν τροφήν του.

Ἐμεινε τώρα ὁ τρόπος τῆς χρήσεως τοῦ ἀπὸ τὸν ἔρανον γεννωμένου ἐτησίου τόκου. Διὰ νὰ γεννηθῇ ὅσον εἶναι δυνατόν καλὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπ' αὐτόν, δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ τὸ Κοινὸν χορήματα· χρειάζεται καὶ γνῶσις, διὰ νὰ κάμνῃ μὲ μικρὰν δαπάνην μεγάλα πράγματα. Καὶ ἂν ἦτον εἰς ἐμὲ συγχωρημένον νὰ μαντεύσω ἀφ' ὅσα ἕως τώρα ἐπροξένησε καλὰ, πόσα μελετᾶ νὰ προξενήσῃ εἰς τὸ γένος ἡ φιλόπατρις τοῦ Κωνσταντινουπολιτικοῦ Κοινοῦ κεφαλὴ, ἥθελα εἰπεῖν· Ἰδοὺ τί συλλογίζεται, τί θέλει καὶ τί μελετᾶ νὰ κάμῃ ὁ σεβασμιώτατος ἡμῶν πατὴρ καὶ Πατριάρχης.

Εἰς τὰ κατὰ πόλεις καὶ χώρας γυμνάσια τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, παρὰ τὰ διοριζόμενα βραβεῖα ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτὴν εἰς τοὺς ἐπιμελητάς διδασκάλους, καὶ εἰς τοὺς προκόπτοντας μαθητάς, νὰ διορισθῶσιν ἄλλα βραβεῖα ἀπὸ τὸν κοινὸν ἔρανον τοῦ γένους καὶ ἀπὸ τὸ Κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ πρῶτα νὰ ὀνομάζωνται Μερικά, ἢ Μικρά, τὰ δεύτερα, Μεγάλα καὶ κοινὰ τοῦ ἔθνους βραβεῖα. Μήτε διδάσκαλος, μήτε μαθητὴς

(1) Πρὸς Θεσσαλονικ. Β', γ', 10.

ἄξιος νὰ κρίνεται τοῦ μεγάλου βραβείου, πάρεξ ἀφοῦ ἀξιωθῇ τριῶν μικρῶν. Τότε νὰ μηνύῃ τὸ Κοινὸν τῆς μερικῆς πόλεως πρὸς τὸ Κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἀξιωθέντα τῶν τριῶν βραβείων, διὰ νὰ ἀπολαύσῃ καὶ ἀπὸ τὸν ἔρανον τοῦ ὅλου ἔθνους ὁ ἐπιμελητὴς διδάσκαλος, ὅ,τι χρειάζεται, νὰ καταστήσῃ τὴν διδασκαλίαν του ὠφελιμωτέραν, ὁ προκόπτων μαθητὴς, ὅσων ἔχει χρεῖαν νὰ προκόψῃ περισσότερον.

Ἀπὸ τὸν κοινὸν ὡσαύτως ἔρανον νὰ ἀνταμείβεται καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῶν διδασκάλων, καὶ ἡ προκοπὴ τῶν μαθητῶν εἰς ὅσα γυμνάσια παραδίδονται αἱ διδασκόμεναι εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην ἐπιστῆμαι· καὶ τῶν γυμνασίων τούτων ὁ ἀριθμὸς νὰ αὐξηθῇ ἀναλόγως μὲ τὰ γυμνάσια τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Τοιοῦτος ἔντιμος τρόπος ἀμοιβῆς, τίς ἀμφιβάλλει ὅτι μέλλει νὰ γεννήσῃ ἀμίλλαν καὶ φιλοτιμίαν, μάλιστα, ἐὰν ἡ κρίσις γίνεται ἀδέκαστος, καὶ ἐὰν εἰς μόνος ὁδολὸς, εἰς ἀναξίους χαριζόμενος ἀπὸ τὸν κοινὸν ἔρανον, νομίζεται, ὡς εἶπα, ἱεροσυλία;

Εἰς ἕκαστον γυμνάσιον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἡ τῶν ἐπιστημῶν, νὰ τρέφονται δωρεὰν καὶ πενήτων παῖδες μαθηταί, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς νὰ ᾔῃ ἀπὸ τριῶν ἕως δώδεκα, κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸν πλοῦτον τῆς τρεφούσης πόλεως.

Παρὰ τοὺς ἀπὸ τὸ Κοινὸν τρεφομένους μαθητὰς τούτους, ὅσους ἀπὸ τοὺς πλουσίους κάμῃ τὴν δαπάνην καὶ τῆς τροφῆς καὶ τῆς σπουδῆς πένητος ἐνὸς μαθητοῦ, εἰς αὐτὸν νὰ πέμπεται ἀπὸ τὸ Κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως γράμμα ἐπαινετικὸν καὶ εὐχαριστήριον τοῦ ζήλου του. Ὅσους δὲ θρῆψῃ τρεῖς μαθητὰς, ἡ πέμψῃ ἓνα μὲ δαπάνην του ἰδίαν εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, ἐκείνου τὸ νόμα, ὡς εὐεργέτου τῆς Ἑλλάδος, νὰ μνημονεύεται καὶ ζῶντος καὶ ἀποθανόντος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· ὅπου καὶ τσασιεῖδιον ἐξαίρετον παρὰ τοὺς ἄλλους νὰ ἔχῃ τὸ πλησιέστε-

ρον, εἰς μὲν τὴν ἰδίαν πόλιν, τοῦ Ἀρχιερατικοῦ, εἰς δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν, τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου.

Ἀπὸ τὸν κοινὸν ἔρανον νὰ πέμπωνται ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν μαθηταὶ τῶν εἰρημέων γυμνασίων πένητες, ἐξ ἐκείνων μάλιστα, οἱ ὅποιοι ἠξιώθησαν τῶν τριῶν βραβείων, εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, διὰ νὰ σπουδάζωσι τὰς ἐπιστήμας, ἢ νὰ τελειώνωσι τὴν ἀρχισχεῖσαν αὐτῶν σπουδὴν.

Ἀμοιβὴ καὶ χορηγία δαπάνης νὰ δοθῇ ἀπὸ τὸν αὐτὸν ἔρανον εἰς τοὺς ὅποιοι συντάξωσι τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης Λεξικόν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, συλλέξωσι τὴν ὕλην τοῦ μέλλοντος Λεξικοῦ.

Ὅμοια ἀμοιβὴ, καὶ χορηγία τῆς δαπάνης τοῦ τύπου, καὶ εἰς τὸν ὅσις μεταφράσῃ ἀπὸ τὰς ἀλλογενεῖς εἰς τὴν ἡμετέραν κοινὴν γλῶσσαν βιβλίον ὠφέλιμον εἰς τὸ γένος· ἐξ ἐκείνων μάλιστα τῶν βιβλίων ὅσα συντείνουν νὰ καθαρίσωσι τὰς κεφαλὰς τοῦ ἀπαιδεύτου ὄχλου ἀπὸ τὰς μωρὰς δόξας, καὶ νὰ ἐμδαίσωσιν εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν τὰς ὀρθὰς δόξας (1), αἱ ὅποιοι, καθὼς εἶπα, διακρίνουσι τὰ φωτισμένα ἀπὸ τὰ βάρβαρα ἔθνη.

Θρυλλεῖται σήμερον εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην ἡ νέα μέθοδος τῆς παιδαγωγίας, εὑρημα τινὸς ὀνομαζομένου Πεσαλότη, ὅστις ἐμαθήτευσεν παιδαγωγοὺς ἄλλους πολλοὺς, οἱ ὅποιοι ἔσπειραν εἰς πολλὰ μέρη τὴν διδασκαλίαν του. Τὸ νέον εὑρημα τοῦτο ἔχει πολλοὺς ἐπαινέτας, ὥς ἐπιτήδειον νὰ παραδίδῃ εὐκόλως τὰ παιδικὰ πρῶτα ἀναγκαῖα μαθήματα. Δὲν εἶναι ὁμῶς ὀλίγοι καὶ οἱ θεωροῦντες αὐτὸ μὲ ἀδιαφορίαν. Ἴσως εὐρίσκονται καὶ ὅσοι τὸ εὐχάζονται ὡς ἐπινύημα τερατολόγου. Τίνες τούτων

(1) « Ἡ οὐ κοινὸν οἶε ἀγαθὸν σχεδὸν πᾶσιν ἀνθρώποις, γίνεσθαι » καταφανὲς ἕκαστον τῶν ὄντων ὅπη ἔχει; » Πλάτων, Χαρμίδ. σελ. 166.

ἔχουσι δίκαιον, ἢ μακρὰ πείρα θέλει τὸ δείξειν (1). Ὡς τόσον, τί βλάπτει νὰ γαλῶσι δύο νέοι μὲ δαπάνην τοῦ Κοινοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ μόνον αὐτὸ τοῦτο, νὰ μαθητευθῶσι τὴν μέθοδον τοῦ Πεσαλότζη, καὶ νὰ τὴν ἐμβάσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα; Εἶναι καὶ τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Φιλοσοφίας παρ-
 ἄγγελμα τὸ « Πάντα δοκιμάζοντες, τὸ καλὸν κατέχετε (2) ». Ἐπειτα ἡ συνήθης ἡμῶν μέθοδος τῆς παραδόσεως, καὶ τῶν λε-
 γομένων κοινῶν γραμμάτων, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ ἀπλῶς ἡ παιδαγωγία, εἶναι τόσον διεσραμμένη, ὥστε χειροτέραν αὐτῆς νὰ δεχθῶμεν κίνδυνον κάνένα δὲν τρέχουμεν. Ἀπὸ τὸν νεωτε-

(1) Ἐμὲ δὲ ὅ,τι μάλιστα κινεῖ νὰ σοχάζωμαι τοῦ Πεσαλότζη τὸ εὔρημα ὠφέλιμον, εἶναι ἡ ἐξαίρετος φροντίς νὰ εὐκολύνῃ εἰς τῶν παίδων τὰς κεφαλὰς τῶν ἀριθμητικῶν προβλημάτων τὰς λύσεις. Πολὺ ἀρ-
 χαιότερον τοῦ Πεσαλότζη ἐκατάλαβεν ὁ Πλάτων ὅσῃν ἔχει δύναμιν νὰ ἀκουίξῃ τὰς νεαρὰς ψυχὰς, καὶ νὰ τὰς κατευθύνῃ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας, τῆς ἀριθμητικῆς ἢ ἑξῆς. Ἰδοὺ τί λέγει (Νόμ. Ε', σελ. 747) περὶ αὐτῆς· « Πρὸς τε γὰρ οἰκονομίαν, καὶ πρὸς πολι-
 » τειάν, καὶ πρὸς τὰς τέχνας πάσας, ἐν οὐδὲν οὕτω δύναμιν ἔχει
 » ΠΑΙΔΕΙΟΝ ΜΑΘΗΜΑ μεγάλην, ὥς ἡ περὶ τοὺς ΑΡΙΘΜΟΥΣ δια-
 » τριβή. Τὸ δὲ μέγιστον, ὅτι τὸν νυσάζοντα καὶ ἀμαθῆ φύσει ἐγείρει
 » καὶ εὐμαθῆ καὶ μνήμονα καὶ ἀγχνίνου ἀπεργάζεται παρὰ τὴν αὐτοῦ
 » φύσιν ἐπιδιδόντα θεία τέχνη ». Καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεῖος Πλάτων. Ὁ
 δὲ νοῦν ἔχων ἀναγνώσῃς αὐτὴν σημειώσῃ καὶ τοῦτο τῆς Ἑλληνικῆς Φιλο-
 σοφίας τὸ εὔρημα· καὶ ὅς μὴ προσέχῃ εἰς τὰς φιλαρίδας τῶν ἀντιφιλο-
 σόφων. Ταύτης, τὴν ὑποίαν ἔφερα τοῦ Πλάτωνος ῥῆσιν, οἱ μὲν ἀρι-
 λόσοφοι γραμματικοὶ, ἐὰν τὴν παρέδιδαν εἰς τοὺς νέους, ἤθελαν μὲ
 μεγάλην ἀκριβείαν τοὺς διδάξειν τὰ Διαδρακτικά καὶ τὰ Συγκείμενα, καὶ
 τὰς λοιπὰς τῆς Γραμματικῆς μορφολογίας, καὶ ὅχι τί περισσότερον· οἱ
 δὲ φιλοσοφούντες Εὐρωπαῖοι ἐρευνήσαν αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, καὶ τὴν
 ἔβαλαν εἰς ἔργον, διὰ νὰ μάθωσιν ἀπὸ τὴν πείραν, ἐὰν ἀληθὺς εὐκο-
 λύνῃ τὴν παιδαγωγίαν ἢ συμβουλὴ τοῦ Πλάτωνος.

(2) Α', Θεσσαλονικ. ε', 21.

ρισμὸν τοῦτον ἐὰν ἄλλο δὲν κερδήσωσιν οἱ διδάσκαλοι, φέλουσι καὶ μάθῃν νὰ προσφέρωνται μὲ πατρικὴν ἡμερότητα πρὸς τὰ παῖδια, καὶ νὰ ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὰ σχολεῖα τὴν σκυθικὴν ἀγριότητα καὶ βίαν, εἰς τὴν ὁποίαν πολλὰ δυσχεῆστα ἀνθρωπάκια χρεωσθῶν καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν, καὶ τὰ δουλοπρεπῆ των φρονήματα (1).

Μὲ δαπάνην τοῦ Κοινοῦ νὰ ἀνταμειφθῇ καὶ ὅς τις ἀπὸ τοὺς γραμματιστάς, ἤγουν τοὺς παραδίδοντας τὰ κοινὰ λεγόμενα γράμματα, ἐρευνήσῃ καὶ εὗρῃ τὸν ἡδύτερον καὶ συντομώτερον νὰ διδάσκῃ τὰ παιδάκια τοῦ ἀναγινώσκειν τὴν εἰδησιν τρόπον ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀχώριστος πρέπει νὰ ἦναι τοῦ γράφειν καὶ τῆς ἀριθμητικῆς ἢ εἰδησις. Ὁ τρόπος οὗτος νὰ τελειωθῇ δὲν εἶναι δυνατόν, ἐὰν εἰς τόπον τῶν ἑλληνιστῶν γραμμένων βιβλίων δὲν εἰσαχθῶσιν εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα βιβλία γραμμένα εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἤγουν τὴν γλῶσσαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν λαλοῦσι καθ' ἡμέραν ἀναμεταξύ των τὰ παιδάκια εἰς τὰ σχολεῖα, καὶ ἀκούουσι λαλοῦντας εἰς τοὺς οἴκους τοὺς ἰδίους των γονεῖς. Μεγάλῃς γνώσεως χρεῖαν δὲν ἔχει νὰ καταλάβῃ τις, ὅτι εὐκολώτερον φέλει μάθειν τὸ Γραικὸν παιδάριον τὸν συλλαβισμόν, παραδείγματος χάριν, τῆς λέξεως ΝΕΡΩΝ (2), παρὰ τῆς λέξεως

(1) « Οὐδὲν μάθημα μετὰ δουλείας τὸν ἐλεύθερον χρὴ μανθάνειν. » Οἱ μὲν γὰρ τοῦ σώματος πόνοι, βία πανούμενοι, χεῖρον οὐδὲν τὸ σῶμα ἀπεργάζονται· ψυχῇ δὲ βίαιον οὐδὲν ἔμμονον μάθημα. . . » Μὴ τοίνυν βία, ὡς ἄριστε, τοὺς παῖδας ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἀλλὰ παίζοντας τρέφε, ἵνα καὶ μᾶλλον οἷός τ' ᾖς καθορᾶν ἐφ' ὃ ἐκαστος πέφυκεν » (Πλάτων, Πολιτ. Ζ, σελ. 536).

(2) Οὐδὲ ταυτὴς βαρβαρίου. Ἰδοὺ τί λέγει περὶ αὐτῆς ὁ συγγραφεὺς τοῦ Μεγάλου Ἑτυμολογικοῦ· « Ναρὼν, τὸ ὑγρόν. Παρὰ τὸ Νῶ ῥῆμα δηλοῦ (γρ. ῥῆμα, ὃ δηλοῦ) τὸ ῥέειν, ὃ Μέλλων Νάσω, γίνεται (γρ. ἀφ' οὗ γίνεται) Ναρὼς, καὶ τὸ οὐδέτερον, Ναρὼν. Σοφοκλῆς·

Πρὸς νηρά δὲ κρηνηία χωροῦμεν ποτὰ·

ἸΔΩΡ. Τὰ διοριζόμενα Γραικισί γραμμένα εἰς διδασχὴν τῶν παιδῶν βιβλία πρέπει νὰ ᾔναι, σύντομος Κατήχησις τῆς Θρησκείας, Ἐπιτομή τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, Ἐκλογή ἀπὸ τοῦς μύθους τοῦ Αἰσώπου, καὶ Συλλογὴ μικρὰ γνωμῶν ἠθικῶν, ζηριζομένων ὄλων καὶ ἀναλυομένων εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο ἠθικὸν ἀξίωμα, « Ὅ,τι δὲν θέλῃς νὰ κάμῃ ἄλλος εἰς σέ, μηδὲ σὺ κάμνε εἰς » ἄλλον », καὶ τὴν ἀντίστροφον αὐτοῦ πρότασιν, « Ὅ,τι θέλῃς νὰ κάμῃ ἄλλος εἰς σέ, κάμνε καὶ σὺ εἰς ἄλλον ». Οἱ ἰσχυρότεροι καὶ πλέον θυσεξαλειπτοὶ τύποι εἶναι τῆς νεαρᾶς ἡλικίας οἱ τύποι· ἐὰν ᾔναι καλοὶ, αὐξάνονται καὶ ἰσχυροποιῶνται μὲ τὴν εἰσέπειτα τῶν ἐπισημῶν καὶ τῶν τεχνῶν ἀπόκτησιν, ἢ τοιούτοις γεννώσι τὰς ὀρθὰς δόξας, τὰς ὁποίας εἶπα ὅτι ἀρκοῦν εἰς τοῦ βίου τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἀσόφου καὶ ἀνεπισημόνου λαοῦ. Τὸν ὅστις ἐξεναντίας δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν ἀγωγὴν παιδείαν, ἢ τὴν ἔλαβε κακὴν, τόσον ὀλίγον δύναται αἱ ἐπισημαὶ νὰ διορθώσωσι μετέπειτα, ὥστε καὶ τὸν κάμνουσι πολλὰκις καὶ παρ' αὐτοὺς τοῦ ἀσόφου καὶ παντάπασιν ἀπαιδεύτου ὄχλου τοὺς ἀχρείους ἀχρεϊέστερον (1).

» Οὕτω φιλόξενος. Καὶ ἴσως ἡ συνήθεια, τρέψασα τὸ α' εἰς ε', λέγει » Νερὸν ». Συγγενὲς καὶ συγγενοῦς σημασίας τοῦ Νάω ῥήματα εἶναι τὸ Νέω, ἤγουν Πλέω, ἢ Κολυμβῶ· ὅθεν παράγεται τὸ Νηρὸν, συνώνυμον τοῦ Ναρὸν, καὶ ὁ Νέος (τὴν ἡλικίαν), ἐπειδὴ τὰ νέα εἶναι καὶ ὑγρότερα καὶ μαλακώτερα τὴν φύσιν παρὰ τὰ γηραιά. Τῆς κοινῆς λοιπὸν γλώσσης τὸ Νερὸν ἀδιαφόρως δύναται νὰ παραχθῇ καὶ ἀπὸ τοῦ Ναρὸν, ὡς ὀνομάζομεν Βελανίδιον τὸ Βαλανίδιον, καὶ ἀπὸ τοῦ Νηρὸν, ὡς ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος (Ὀδυσσ. ε', 402) καὶ ἡ κοινὴ συνήθεια Ξερὸν, τὸ Ξηρὸν.

(1) Ἀς ἀκούσωμεν καὶ πάλιν τὸν Πλάτωνα (Νόμ. Ζ. σελ. 819) τί λέγει περὶ τούτου. Καιρὸς εἶναι νὰ ἐρευνήσωμεν τὰς ἐννοίας τῶν προγόνων ἡμῶν, τῶν ὑποίων ἕως τῶρα δὲν ἐρευνήσαμεν ἄλλο παρὰ τὰς λέξεις. « Μᾶλλον δ' ἔτι διδάσκαι τοὺς ἡμέτερος μὲν αὐτῶν τούτων » τῶν μαθημάτων, κακῶς δ' ἡμέτερος· οὐδαμοῦ γὰρ δεινὸν, οὐδὲ

Ἀπὸ τὸ Κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ λαμβάνη
μισθὸν ἀνάλογον τῆς ἀξίας του ὁ Γραμματεὺς τοῦ Πατριαρ-
χείου· ὅς τις πρέπει ὅχι μόνον ἀκριθῶς νὰ γνωρίζῃ τὴν Ἑλλη-
νικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ νὰ ᾔναι καὶ τῶν μαθημάτων, καὶ τῶν
ἐπισημοτέρων τῆς φωτισμένης Εὐρώπης γλωσσῶν εἰδημῶν.
Τὸ Πατριαρχεῖον εἶναι τρόπον τινὰ Ἡγεμονικὴ αὐλή· καὶ τὰ
ἀπ' αὐτὴν ἐξερχόμενα, εἴτε ψηφίσματα, εἴτε γράμματα
ἐγκύκλια, πρέπει νὰ ᾔναι τοιαῦτα, ὅποια καὶ εἰς ἄλλας γλώσ-
σας μεταφραζόμενα νὰ φαίνωνται καλὰ. Ἔως τώρα ἡ κοινὴ

» σφοδρὸν ἀπειρία τῶν πάντων, οὐδὲ μέγιστον κακὸν, ἀλλ' ἡ πολυ-
» πειρία καὶ πολυμαθία μετὰ κακῆς ἀγωγῆς γίγνεται πολὺ μείζων
» ζημία ». Καὶ ἡ αἰτία εἶναι, ὅτι ὁ σερνηθεὶς τῆς παιδικῆς ἀγωγῆς
οὐδὲ τὸς ἐπισήμας εἶναι καλὸς νὰ μεταχειρισθῇ εἰς ἰδίαν ἢ τῶν ἄλλων
ὠφελειαν, καθὼς πάλιν ἀλλαχοῦ (Εὐθυδήμ. σελ. 289) λέγει ὁ αὐτοῖς
Πλάτων, « Οὐδέ γε τῆς ἄλλης ἐπισήμας ὄφελος γίγνεται οὐδέν, οὔτε
» χρηματικῆς, οὔτε ἱατρικῆς, οὔτε ἄλλης οὐδεμιᾶς, ἥτις ποιεῖν τι
» ἐπίσται, χρῆσθαι δὲ μὴ, ὧ ἂν ποιήσῃ... οὐδὲ εἴγε εἴτις ἐστὶν ἐπι-
» στήμη, ὥς τε ἀθανάτους ποιεῖν, ἄνευ τοῦ ἐπίσασθαι τῇ ἀθανασίᾳ
» χρῆσθαι, οὐδὲ ταύτης ὅικεν ὄφελος οὐδέν ». Ὅτι περισσότερα
βλάπτονται παρά ὠφελοῦνται ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ ἀπ'
αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐπισήμας, ὅσοι δὲν ἤλθαν εἰς αὐτὰς ὠτλισμένοι με-
τὴν ἀποκτωμένην διὰ τῆς παιδικῆς ἀγωγῆς φρόνησιν, τὸ μαρτυροῦσι
μάλιστα οἱ ἀντιφιλόσοφοι· αἱ πράξεις, οἱ λόγοι, ἀπλῶς ἢ διαγωγὴ τῶν
ὅλη εἶναι πλέον μωρὰ ἀφ' ὅ,τι ἤθελον εἶσθαι, ἂν ἦσαν ὁλότελα ἀμα-
θεῖς. Εἰς τοὺς τοιοῦτους μωροσόφους ἀποβλέπων ὁ Ἀριστοφάνης τῆς
Γαλλίας, ἔλεγεν,

Un sot savant est sot plus qu'un sot ignorant,

Ἀπ' ἀγράμματον μωρὸν μωρὸς σοφὸς μωρότερος.

Μακάριοι, εἰάν οἱ γονεῖς αὐτῶν ἀντὶ νὰ τοὺς παραθώσωσιν εἰς διδά-
σκαλον, τοὺς ἐκαμναν ὑδροφόρους ἢ ξυλοφόρους· ἡ μωρίχ των ἤθελε
καὶ εἶσθαι ὀλιγώτερον φανερά.

τοῦ γένους ἀρρώστια δὲν ἐσυγχώρει εἰς τὸ Κοινὸν οὔτε μισθοὺς μεγάλους νὰ δίδῃ, οὔτε μὲ μισθὸν μικρὸν νὰ εὕρῃ ἄξιον καὶ τοῦ Πατριάρχου, καὶ τοῦ γένους ὅλου, Γραμματέα. Τὸ δυσύχημα ἦτο μέγα· ἀλλ' εἰς τοὺς Γραικοὺς μόνους γνωσόν. Ἀφοῦ ὅμως τὰ φωτισμένα τῆς Εὐρώπης ἔθνη, μαθόντες τὴν εἰς τὰ καλὰ κίνησιν τῆς Ἑλλάδος, ἔγιναν περιεργότεροι τῆς καταστάσεως τῶν Γραικῶν, δὲν εἶναι πλέον συγχωρημένον νὰ ἐξέσχωνται ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον γράμματα, καὶ τοῦ φωτιζομένου ἔθνους, καὶ τοῦ ἐνδόξως εἰς αὐτὸ πατριαρχεύοντος ἀνάξια (1).

ἔχει χρεῖαν καὶ ἡ Πατριαρχικὴ τυπογραφία διορθώσεως πολλῆς καὶ τελειώσεως, ἥτις πρέπει καὶ αὐτὴ νὰ γενῇ μὲ δαπάνην τοῦ Κοινοῦ. Ἐπειδὴ ἡ φωτισμένη Εὐρώπη ἔκρινε φροντίδος ἄξιον πρᾶγμα τὴν καλλονὴν καὶ τελείωσιν τῶν χαρακτήρων τῶν γραμμάτων πάσης γλώσσης, καιρὸς εἶναι καὶ εἰς ἡμᾶς, τοὺς προθυμουμενους νὰ ἐμβάσωμεν εἰς τὴν Ἑλ-

(1) Εἰς τὴν νεαράν μου ἡλικίαν ἡ σύνταξις τῶν ἐγκυκλίων ἦτον ἀλλόκοτον καὶ τερπικῶδες πρᾶγμα. Καὶ τί ἄλλο παρά τέρατα ἐδύνατο νὰ γεννήσῃ τῶν τότε Γραμματέων ἢ μὲ μόνον τῶν καλῶν γραμματικῶν τὸν ἄνεμον ἐγγαστριμένην κεφαλὴν; Χαίρω σήμερον ἀκούων ὅτι οὐδὲ τοῦτο τῆς κοινῆς δυσυχίας τὸ μέρος ἔφυγε τὸν ὀξυθερμίζεσθαι τοῦ σεβασμιωτάτου ἡμῶν Πατριάρχου ξηλον. Διὰ νὰ ἔχῃ τὸ Πατριαρχεῖον ἄξιον τοῦ γένους Γραμματέα, πρέπει νὰ σοχάζεται τὸν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ἐπιτήθειον, ὅχι ὡς μισθωτὸν, ἀλλ' ὡς φίλον καὶ σύμβουλον τοῦ πατριαρχεύοντος. Τοιοῦτου ὑπουργήματος ἐὰν ἤμην ἄξιος, οὐδ' αὐτοὺς τοῦ Κροίτου τοὺς θησαυροὺς δεχθὲν ἤθελα μισθόν, ἀν' ὃ μισθοδότης μ' ἐμεταχειρίζετο ὡς μισθωτὸν. Εἰς τοὺς ἀντιφιλοσόφους μόνους πρέπει καὶ νὰ γίνωνται ἀνδράποδα· ἀλλ' ὅποιον ἐγὼ ἐπιθυμῶ τὸν Πατριαρχικὸν Γραμματέα, ὁ τοιοῦτος δὲν ἐδαπάνησέ μέγα μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, διὰ νὰ ἀπολαύσῃ ἔπειτα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἰδρώτων ἀμοιβῶν, Εἴλωτος μερίδα καὶ τᾶξιν.

λάδα τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας, νὰ μιμηθῶμεν καὶ τοῦτο τῆς Εὐρώπης τὸ καλόν. Χρεωσέται, ὥς εἰς δῶρον οὐρανοῦ καὶ θείου εὖρημα, εἰς τὴν τυπογραφίαν ἢ τοιαύτη φροντίς. Αὕτη μόνη ἐνίκησε τὸν πανδαμάτορα χρόνον, φυλάξασα τὰ σοφὰ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων καὶ προγόνων ἡμῶν παραγγέλματα· αὕτη μόνη, κατασχέσασα κοινὴν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν παλαιῶν καὶ νέων συγγραμμάτων, ἔσπειρε τὰς ὀρθὰς δόξας εἰς τὸν κοινὸν λαόν, καὶ ἐφώτισε πολλὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης· αὕτη καὶ σήμερον, ὡς ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, ταράσσει τὴν κολυμβήθραν τῶν ἐπιστημῶν, καὶ βαπτίζει εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὰ πολλὰ καὶ μακρὰ τῆς ἀρρώστῆματα, καὶ νὰ τὴν καθαρίσῃ ἀπὸ τὸν ρύπον τῆς ἀπαιδευσίας· αὕτη τέλος πάντων, σπείρουσα καὶ τῶν ἀπανθρώπων (1) ἀντιφιλοσόφων τὰ ληρώδη καὶ ἀσύντακτα συντάγματα, ἀποδείχνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ τῆς Φιλοσοφίας τὴν γιγάντειον ἰσχὺν, καὶ τῶν πυγμαίων αὐτῆς ἐχθρῶν τὰ γελοῖα καὶ βωμολόχα παλαίσματα (2).

Ἐν ᾧ ὅσα ἐπροξένησεν εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαν ἢ τυπογραφικὴ τέχνη καλὰ, εἶναι καὶ αἱ πολιτικαὶ καὶ φιλογικαὶ Ἐφημερίδες. Πρὶν εὐρεθῇ ἡ τυπογραφία, τῆς Φιλοσοφίας ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος ἢ διάδοσις, ἢ δὲν ἐγένετο παντάπασιν, ἢ ἐγένετο μὲ μεγάλην ἀργοπορίαν. Εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα, μέρος τῆς Εὐρώπης πολλὰ μικρὸν, ἐχρειάζοντο

(1) «Ὅποτε γὰρ τοι τὸ φιλοσοφεῖν αἰσχροὺν ἡγησαίμην εἶναι, οὐδ' ἂν ἄνθρωπον νομίσαιμι ἑμαυτὸν εἶναι, οὐδ' ἄλλον τὸν οὕτω διακειμένον» Πλάτων, Ἐρραστ. ἢ περὶ Φιλοσοφ. σελ. 133.

(2) Τόσον εἶναι γυμνά καὶ ἀπὸ Γραμματικῆς καὶ ἀπὸ Λογικῆς τῶν καθοδαιμένων τούτων ἐχθρῶν τῆς Φιλοσοφίας τὰ συνταγμάτια, ὥς· ἀπὸ μόνῃ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν δύναται καὶ μετρίως γνώσεως ἄνθρωπος νὰ συμπεράνῃ τὴν ὑπεροχὴν τῆς Φιλοσοφίας.

πολλάκις ἔτη πολλὰ νὰ γνωρισθῶσιν αἱ εἰς ἐπισήμας ἢ τέχνας νείαι εὐρέσεις μιᾶς πόλεως εἰς ἄλλην ὅχι πολλὰ μακρυσμένην πόλιν· ὅπου τὴν σήμερον ἀπ' ἄκρων εἰς ἄκρα τῆς Εὐρώπης ὅλης ἀναγγέλλεται εἰς ὀλιγωτάτων ἡμερῶν διάστημα ὅ,τι νέον εὐρεθῇ εἰς ἐκάστην αὐτῆς πόλιν. Πόση εἶναι τῆς τοιαύτης ταχύτητος ἡ ὠφέλεια εὐκόλα θέλει τὸ καταλάβειν, ὅς τις συλλογισθῇ ὅτι μία ἀληθείας εὐρεσις γίνεται βαθμὸς καὶ χειραγωγία εἰς δευτέρας εὐρεσιν, καὶ πάλιν εἰς τρίτης ἄλλης αὕτη, καὶ οὕτω καθεξῆς· καὶ ὅτι ἡ ταχύτης τῆς διαδόσεως συντέμνει καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐρέυνης ἀπλῶς τῶν καλῶν, ἐπειδὴ ὁ καταγινόμενος εἰς ἔρευναν τινὸς, ὅταν μάθῃ τὴν ἀπ' ἄλλου εὐρεσιν τοῦ ζητουμένου, μεταβαίνει φυσικὰ εἰς ἔρευναν ἄλλου, καὶ δὲν τρίβει τὸν καιρὸν ματαίως νὰ ζητῇ τὰ εὐρημένα. Συμπεραίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἤθελε πολλὸν ταχύνειν τὴν εἰς τὸ καλὸν τῆς Ἑλλάδος προκοπὴν καὶ βελτίωσιν Ἐφημερίς πολιτοφιλολογικῇ, γραμμένη εἰς τὴν κοινῶς λαλουμένην γλῶσσαν, ἥγουν Ἐφημερίς ἐρανισμένη ἀπὸ τὰς πολιτικὰς καὶ φιλολογικὰς τῶν φωτισμένων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν Ἐφημερίδας, ἔπειτα καὶ ἀπὸ τὰς εἰδησεις τῶν ἰδίως συμβαινόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἐφημερίς ὁμῶς αὕτη, διὰ νὰ κτυπήσῃ ὅντως τὸν διὰ τὸν ὁποῖον γράφεται σκοπὸν, πρέπει νὰ συντάσσεται ἀπὸ κάλαμον Φιλοσόφου, τοιοῦτου δηλαδὴ ἀνδρὸς, ὁποῖος νὰ διαλέγῃ μὲ κρίσιν ἀπὸ τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἐφημερίδας ὅ,τι εἶναι ἀληθῶς ὠφέλιμον εἰς τὴν παροῦσαν τῆς Ἑλλάδος κατάστασιν, καὶ νὰ ἀποβάλλῃ ὅσα δὲν συντείνουσιν εἰς τὸν σκοπὸν του, ἢ καὶ τὸν πλανῶσιν ἀπ' αὐτόν (1). Τὸ Κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εὐκόλα δύναται

(1) Τοῦτο μάλιστα σημειοῦται διὰ τὸ Πολιτικὸν μέρος τῆς Ἐφημερίδος. Ὁ Γραικὸς ἀναγνώστης δὲν ἔχει χρειαὴν νὰ μάθῃ πότε κοιμῶνται καὶ πότε ἐξυπνίζονται οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης, πότε ὑπάγουσιν εἰς

νὰ προξενήσῃ καὶ τοῦτο τὸ καλὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐὰν χορηγήσῃ εἰς κἀνένα λόγιον ἄνδρα τοῦ γένους, κάτοικον τῆς Βενετίας, ἢ τῆς Αὐστριακῆς Βιέννης (1), τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην εἰς τὴν σύνταξιν καὶ διὰ τύπου ἔκδοσιν τῆς Ἑφημερίδος.

Εἶναι σχεδὸν ἀναρίθμητα ὅσα ἄλλα δύναται νὰ προξενήσῃ εἰς τὸ γένος καλὰ τὸ Βυζαντινὸν τοῦτο κοινὸν σύστημα· ἀλλ' οὐτ' ἡ μνήμη μου τὴν ὥραν ταύτην μὲ βοηθεῖ, οὔτε τὴν βοήθειαν τῆς μνήμης ν' ἀναμένω ὁ καιρὸς μὲ συγχωρεῖ. Τοῦτο μόνον, πρὶν θῶσω τέλος εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τῶν Αὐτοσχεδίων τούτων σοχασμῶν, ἐξανάγκης πρέπει νὰ προσθέσω. Ὡς ὁ φρόνιμος, παρόμοια καὶ ὁ ἄφρων ἐμπορεῖ πολλάκις νὰ νομοθετήσῃ καὶ νὰ διατάξῃ, εἰς ἰδίαν ἢ κοινὴν ὠφελειαν, πράγματα φρόνιμα. Ἀλλ' εἰς τοῦτο διαφέρει ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸν δευτέρου, ὅτι τοῦ μὲν ἄφρονος τὰ ἔργα, ὡς ἀπὸ προσωρινῆν καὶ τυχεράν φρονῆσιν γινόμενα, εἶναι καὶ προσωρινά· ὁ δὲ φρόνιμος ἀποβλέπει ὅχι μόνον εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ καὶ φροντίζει

τὸ Δεατρον, ἢ εἰς τὸ κυνήγιον, ἢ πότε συγκροτοῦν χοροὺς καὶ συμπόσια. Ὅτι μάλιστα συμφέρει εἰς αὐτὸν νὰ ἐξεύρῃ εἶναι τῶν καλῶν αἱ καλαὶ πράξεις Ἡγεμόνων· τίς ἀπ' αὐτοὺς ἔχει ὄμμα ἄγρυπνον εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς βασιλείας του, τίς ὑπερασπίζει τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, καὶ ἀνταμείβει κατ' ἀξίαν τοὺς τεχνίτας καὶ τοὺς ἐπιστήμονας, τίς ἀσχολεῖται εἰς τὴν αὔξησιν τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, μηδὲ καταγίνεται εἰς ἄλλο παρὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ὑπηκόων, πρὸς τοὺς ὁποίους προσφέρεται, ὡς πατήρ πρὸς τέκνα. Ταῦτα περὶ τῶν χρηστῶν καὶ φιλοσόφων Ἡγεμόνων, τῶν ὁποίων ἡ μνήμη θέλει μένειν ἀθάνατος. Τῶν μὴ τοιούτων ὁ Γραικὸς Ἑφημεριδογράφος ἄς ἱσορῇ ἁπλῶς τὴν ἀμέλειαν, ἐὰν ᾔνοι ἀκίνδυνος ἡ ἱσορία· εἰ δὲ μὴ, ἄς σιωπῇ περὶ αὐτῶν, ὡς περὶ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι καὶ πρὶν ἀποβάνωσι ἀπέθαναν.

(1) Ἐπιτηδειότερον εἰς τοιαύτης Ἑφημερίδος σύνταξιν δὲν γνωρίζω παρὰ τὸν σοφὸν Ἀρχιμανδρίτην καὶ φίλον μου Ἀνθιμὸν τὸν Γαζην.

περισσότερον πῶς νὰ τὸ σώσῃ καὶ νὰ τὸ φυλάξῃ· καὶ τότε μόνον σοχάζεται τὸ ἔργον τέλειον, ὅταν τὸ κάμῃ καὶ μόνιμον (Ι). Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αἱ κοινωφελεῖς μεγάλαι πράξεις πράσσονται ἀπὸ τοὺς Ἡγεμόνας τῶν ἐθνῶν· ἀλλ' εἰς ἀπαίδευτον ἔθνος εἶναι πράγμα πολλά σπάνιον Ἡγεμῶν μεγαλουργὸς καὶ φρόνιμος, καὶ ἀκόμη σπανιώτερον, ἐὰν εὐρεθῇ ταιούτος, ν' ἀφήσῃ καὶ διάδοχον ὁμοιον αὐτοῦ. Καὶ τί συμβαίνει ἐκ τούτου; ὅσα καλὰ κτίσῃ ὁ μεγαλουργὸς καὶ φρόνιμος Ἡγεμῶν, τ' ἀφανίζει, ὡς ἀνεμοσφόβιλος, ὁ μωρὸς καὶ σαρδανάπαλος αὐτοῦ διάδοχος. Ἐὰν ὅλων τῶν ἐθνῶν ἡ ἱστορία δὲν ἦναι ἱκανή, ἀρκοῦν τὰ πρὸ μικροῦ συμβάντα ν' ἀποδείξωσι τοῦ λεγομένου τὴν ἀλήθειαν.

Διὰ νὰ μὴ συμβῇ λοιπὸν τοιαύτη δυστυχία, εἰς ὅσα καλὰ δύναται καὶ μέλλει νὰ προξενήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Κοινότης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔπρεπεν ὁ νῦν πατριαρχεῦων νὰ ἦναι ἀθάνατος. Ἀλλὰ τοιαύτην ἀθανασίαν εὐχεται τὸ γένος ὅλον εἰς αὐτὸν, νὰ τὴν προξενήσῃ εἶναι τῶν ἀδυνάτων. Δυνατὸν ὁμῶς εἶναι νὰ θεραπευθῇ τὸ ἀθεράπευτον τοῦτο τοῦ σωματικοῦ θανάτου κακὸν μὲ τὴν ἀθανασίαν τῆς διαδοχῆς Ἱεραρχῶν ὁμοίων τοῦ νῦν πατριαρχεύοντος, ἐὰν εἰς τὸ ἐξῆς ἡ ἐκλογή τοῦ Πατριάρχου γίνεται μὲ κρίσιν ἀπὸ τὸ Κοινόν, καὶ ὁ

(Ι) « Ὡςτε σχεδὸν ἡ νομοθεσία τέλος ἂν ἡμῖν ἔχοι. Τῶν πάντων » δ' ἐκάστοτε τέλος, οὐ τὸ θρᾶσαι τι σχεδόν, οὐδὲ τὸ κτήσασθαι » κατοικίαις τ' ἐξίν· ἀλλὰ τῷ γεννηθέντι σωτηρίαν ἐξευρόντα τελείως » αἰετ', τότε ἤδη νομίζειν πᾶν ὅσον ἔδειπραχθῆναι πεπραχθῆναι πρό- » τερον δ' ἀτελὲς εἶναι τὸ ὅλον »· Πλάτων, Νόμ. ΙΒ, σελ. 690. Μᾶς ἐδίδαξε καὶ ἡ Θρησκεία τὴν διαφορὰν ταύτην μὲ τὴν σοφὴν παρα- »βολὴν τοῦ φρονίμου καὶ τοῦ μωροῦ (Ματθ. Ζ, 24), τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος « ἠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν », καὶ ὁ δεύ- »τερος « ἐπὶ τὴν ἄμμου ».

Πατριαρχικός Θρόνος δὲν δίδεται πλὴν εἰς ἐκεῖνον ἀπὸ τοὺς Ἀρχιερεῖς, ὅς τις ἔχει παιδείαν ἐνωμένην μὲ τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ζῆλον παρὰ τοὺς ἄλλους περισσοτέραν, ὡς εἰς μόνον ἐπιτήδειον καὶ νὰ φυλάξῃ, καὶ ν' αὐξήσῃ ὅσα ὁ προκάτοχος αὐτοῦ ἐπροξένησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καλὰ. Καιρὸς εἶναι λοιπὸν νὰ κλεισθῇ ἀσυμπαθῶς ἡ εἴσοδος τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου εἰς τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ τῆς κοινῆς δόξης ἀφροντίστους ποιμένας (εἴαν κατὰ δυστυχίαν εὐρίσκωνται τοιοῦτοι), διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ πάντα κίνδυνον ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ καιρὸς εἶναι τοιοῦτος, ὅποιος νὰ ἀθανατίσῃ τὴν μνήμην τοῦ σήμερον εὐτυχῶς πατριαρχεύοντος εἰς τὸ γένος. Τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς ἡ ἀδέκαστος κρίσις θέλει συντάξῃ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναγεννήσεως τῶν Ἑλλήνων, καὶ δώσειν εἰς καθέν' ἀπὸ τοὺς συνεργήσαντας εἰς ταύτην τὴν ὀφειλομένην εἰς ἕκαστον δόξαν καὶ τιμὴν· εἰς καθένα θέλει διορίσειν ἀπροσωπολήπτως τὸν ἀρμόζοντα εἰς τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν ἐκάστου τόπον. Ὁ πρῶτος τόπος χρεωσέται δικαίως εἰς τὸν ἡμέτερον Πατέρα καὶ Πατριάρχην.

Ὁ καιρὸς εἶναι τοιοῦτος, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ οἱ δεῦτεροι, καὶ οἱ τρίτοι, καὶ οἱ καθ' ἑξῆς τόποι εἶναι ἔνδοξοι καὶ ζηλωτοί. Μακάριος, ὅς τις λάβῃ τόπον συνεργοῦ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους, καὶ ἂν ἤθελεν εἶσθαι ὁ ἔσχατος. Ἄθλιος, ὅς τις διὰ τὴν λήθαργον ἀδιαφορίαν του δὲν εὕρῃ τόπον εἰς αὐτήν· καὶ τῶν ἀθλίων ἀθλιέστερος, ὅς τις, ἀντὶ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν θάυμασιν τῆς Ἑλλάδος ἀνέγερσιν, σπουδάζῃ μὲ παντοίους τρόπους νὰ τὴν ἐμποδίσῃ. Ν' ἀθανατισθῇ βέβαια μέλλει καὶ τοῦ τοιούτου κακοδαίμονος τὸ ὄνομα· ἀλλ' ἡ ἀθανασία τοῦ ὁμοιᾶζει τὴν ἀθανασίαν ἐκείνου, ὅς τις ἐπυρπόλησεν ἐν ἀπὸ τὰ ἑπτὰ θάυμασια τοῦ κόσμου, τὸν περιβόητον ναὸν τῆς Ἐφῆσου.

Ὁ καιρὸς εἶναι τοιοῦτος, πλούσιοι τοῦ γένους, ὅποιος νὰ

παραδώσῃ τὰ ὀνόματά σας εἰς τοὺς μακαρισμοὺς τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς, ἐὰν προσφέρετε μετὰ χαρᾶς εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος τὸ περισσεύμα τοῦ πλούτου. Ἄν ὅχι ἄλλο, κἂν ἡ πείρα ἔπρεπε νὰ σᾶς διδάξῃ τί φθοροποιὸν πρᾶγμα εἶναι ἡ βαρβαρότης. Ἐσυλλογίσθητε ποτὲ διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ πλοῦτος μόνις διαβαίνει εἰς τοὺς υἱοὺς, σπανιώτατα εἰς τοὺς ἐγγόνους, καὶ ποτὲ σχεδὸν παρέκει δὲν ὑπάγει; Ἡ κοινὴ τοῦ γένους ἀπαιδευσία ἦτον ἕως τῶρα ἡ αἰτία. Τύχης ἔργον γίνεται πολλάκις ἡ ἀπόκτησις τοῦ πλούτου· ἀλλ' ἡ φύλαξις αὐτοῦ χρειάζεται νῦν φωτισμένον. Ἀφίνετε μυριάδας χρυσίου εἰς κληρονόμους, τῶν ὁποίων διὰ τὴν παιδείαν δὲν ἐλάβετ' οὐδεμίαν φροντίδα, οὐδὲ θαπάνην ἐκάμετε καμμίαν. Ἐν ἐντρέπεσθε νὰ κατοικῆτε πόλεις ὀρφανὰς ἀπὸ ἐπιστημῶν σχολεῖα; ἢ ἔνομιζετε ὅτι ἐπληρώσατε τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος ἀπαραίτητον μοιράζοντες κατὰ σάββατον ὀλίγας φόλας εἰς ὀλίγα ἀνθρωπάκια ἀργά, ἢ ἐλευθερόνουντες ἀπὸ τὴν φυλακὴν κανένα χρεωκόπον τὰς παραμονὰς τῶν ἐπισημοτέρων ἑορτῶν; Τότε μόνον γίνεται θεάρεστος ἡ ἐλεημοσύνη, ὅταν γίνεται μὲ κρίσιν· τότε μόνον εἶναι γένημα φιλανθρωπίας, ὅταν κόπτη τὰς αἰτίας τῆς πτωχείας, ὅχι ὅταν τρέφῃ καὶ αὐξάνῃ διὰ τῆς ἀργίας τὴν πτωχείαν (1). Καὶ μέγα μέρος τοῦ πλούτου, διὰ τὸν ὁποῖον ἐπαίρεσθε, ἂν μοιράσσετε εἰς τοὺς ψωμοζήτας, αὐτοὶ θέλουσι διαπαντὸς μείναι ψωμοζῆται. Μικρὸν μέρος ἂν προσφέρετε εἰς τὴν πατρίδα, ἡ πατρίς θέλει τὸ μεταχειρισθῆναι νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τῶν ψωμοζητῶν τὴν κατασχύνην (2). Ἄλλα παρὰ ταῦτα ἐὰν εὑρεθῇ τίς

(1) « Καλῶς δὲ εἶχε, μὴ τοιαύτας τινὰς ἀφορμὰς ἐπινοεῖν, αἱ τὴν » πενίαν τηροῦσι, παραβουλεύουσαι μόνον αὐτῇ, ἀλλ' αἱ τέλεον ἐξ- » αἰρήσουσι » Λουκιανός, Περὶ τῶν ἐπὶ μισθ. συνόντ. § 5.

(2) Ἀπὸ τοιαύτης κατασχύνῃς ἐλευθερόνεται σήμερον ἡ Γαλλία δι' αὐτοκρατορικὸν ψήφισματος.

τόσον τολμηρὸς ὥστε νὰ σᾶς διδάξῃ, σᾶς διδάσκει, πιστεύσατέ με, φίλοι πλούσιοι, Ἄλκ..., ὅχ' Εὐαγγελίου διδασχῇ.

Ὁ καιρὸς εἶναι τοιοῦτος, πένητες τοῦ γένους, εἰς τὸν ὅποιον νὰ συνδράμετε καὶ σεῖς εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ὅχι μὲ χρήματα, τῶν ὁποίων εἰσθε στερημένοι, ἀλλ' ἀκούοντες προθύμως καὶ ἐνισχύοντες τοὺς ὅσοι σπουδάζουν νὰ σᾶς ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τὴν πενίαν, πολυπλασιάζοντες διὰ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπισημῶν τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα χρήματα. Ἡ γῆ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννηθῆτε καὶ ζῆτε, εἶναι « Γῆ σίτου, καὶ οἴνου, » καὶ ἄρτων, καὶ ἀμπελώνων (1) »· καὶ ὁμως ἡ ἀπαιδευσία (2) ἔρρηξεν ὡς κεραυνὸν εἰς τὰς κεφαλὰς ὄλων ἡμῶν τὴν

(1) Ἡσαίου λς', 17.

(2) Οἱ ὑπερασπισταὶ καὶ φίλοι τῆς ἀπαιδευσίας αἰτιῶνται τὰς ἀμαρτίας. Εἰς τούτοις τὰς ἐκ τῆς ἀπαιδευσίας ἀμαρτίας, ἔχουν δίκαιον καὶ εἰς τοῦτο γονιματέραν ἄλλην ἀμαρτημάτων αἰτίαν παρὰ τὴν ἀπαιδευσίαν δὲν γνωρίζω. Ἀλλὰ κατ' αὐτοὺς εἶναι καὶ τὰ φωτισμένα ἔθνη ἀμαρτωλά, καὶ τόσον ἀμαρτωλά, ὥς οἱ ἀναμάρτητοι οὔτοι τοῦ γένους ὁδηγοὶ συμβουλεύουν τοὺς Γραικοὺς νὰ ἀπέχωσι μακρὰν, διὰ τοῦ μολυσμοῦ τὸν φόβον, ἀπὸ τὴν φωτισμένην Εὐρώπην. Εἰς λέγωσι τὴν ἀλήθειαν, τί ἄλλο συμπεραίνεται ἐκ τούτου, πλὴν ὅτι ἡ φιλοσοφία δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη τὸ ἔαθλόν της, καὶ ὅτι ἂν οἱ τρέχοντες τὸν δρόμον αὐτῆς μόλις θύνουνται νὰ χαλινώσωσι τὰ πάθη των, ἀσυγκρίτως πλέον ἀφειμέναι εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ ἦναι ὅσοι καὶ ὡς δρόμον ἀπωλείας τὸν ἀποσφραττίζονται. Τοῦτο εἶναι βέβαιον ἀναντιρρόητως, ὅτι τῶν ἐθνῶν ἡ ἡμετέρας εἶναι πάντοτε ἀνάλογος μὲ τὴν παιδείαν αὐτῶν. Τὴν Ἑλλάδα κατοικοῦν καὶ ἄλλα ἔθνη παρὰ τοὺς ὅχι σήμερον φωτιζόμενους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν Γραικοὺς, ἀπαιδευτότερα. Ἰνῶν ἦσαν ἢ εἶναι ἀγριότερα τὰ ἔθνη; Τῶν ἀπαιδευτοτέρων, ἀποκρίνεται ἡ πείρα. Παρὰ τῆς Εὐρώπης τὰ λοιπὰ ἔθνη τὸ πλέον πεπαιδευμένου εἶναι οἱ Γάλλοι, καὶ διὰ τοῦτο τὸ πλέον ἡμερον καὶ πλέον φιλόανθρωπον, ὡς τὸ δείχνει πάλιν ἡ πείρα. Ἰνῶς ἐταράχθησαν εἰς τὴν τόσον ἀνίσχυτον ἀδικίαν τοῦ Βαρθόλδου, ὅστις ἐχόρευεν ἀνάνδρως ἐπάνω

ὅποιαν ἀπειλεῖ ὁ Θεὸς εἰς τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου του κατάραν (1). Σεῖς σπείρετε, καὶ ἄλλοι πολλάκις θερρίζουσι· σεῖς φυτεύετε, καὶ ἄλλοι τρυγῶσιν. Ἀλλὰ καὶ ἂν αὐτοὶ συνάξετε τοὺς καρποὺς τῶν κόπων σας, μὴ θυνάμενοι, διὰ τὴν ἀμαθίαν τῶν τεχνῶν, νὰ κατασκευάσετε τίποτ' ἀπ' αὐτοὺς, τοὺς πωλεῖτε εἰς ἔθνη ἀλλότρια, διὰ νὰ σᾶς τοὺς μεταπωλήσωσι σκευαζοὺς εἰς τιμὴν ἀκριβοτέραν. Αἱ καταναλίσκουσαι τὰς πόλεις πυρκαϊαὶ εἶναι καρποὶ τῆς ἀπαιδευσίας· ἡ ἐξολοθρευούσα τοὺς οἴκους λοιμικὴ νόσος εἶναι γέννημα τῆς ἀμαθίας ἡμῶν. Εἶναι, λέγουν οἱ ἐχθροὶ τῆς παιδείας τοῦ γένους, ὀργῆς Θεοῦ ἀποτελέσματα, καὶ μᾶς συμβουλευοὺν νὰ ἐκπειράζωμεν τὸν Δημιουργὸν μὲ προσευχὰς ἀνοήτους. Βέβαια, ἐτί ἄλλο ἰκανώτερον νὰ κινήσῃ τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν παρὰ τὴν καταφρόνησιν τῆς παιδείας; (2) καὶ ἵποῖον ἔθνος ἀπολέσθῃ πρὶν νὰ μωρανθῇ πρῶτον, ἢ γοὺν νὰ ἀποσραφῇ τὴν παιδείαν καὶ τὰς ἐπιστήμας;

τοῦ καταπληγμένου σώματος τῆς Ἑλλάδος, εἰς καιρὸν ὅταν ἡ Ἑλλὰς ἀνεγείρεται, καὶ ζητῇ νὰ θερραπείῃ τὰς πληγὰς τῆς; ὁ Γάλλος Κλωνέριος, ὁ Γάλλος Θυρότος, ὁ Γάλλος Βοισονάδης, ὡς γνήσιοι κληρονόμοι τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας καὶ παιδείας. Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τὰ νέα· ἡ δὲ ἱστορία μᾶς ἐφύλαξε καὶ παραδείγματα παλαιά. Πρὸ δύο χιλιῶν ἐτῶν ἵποῖον ἦτο τὸ πλεόν φωτισμένον ἔθνος τῆς γῆς; οἱ Ἕλληνες. Εἰς ποῖον εὗρίσκετο περισσοτέρα φιλανθρωπία; εἰς τοὺς Ἕλληνας. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ποία πόλις ὑπερέβαλλε τὰς ἄλλας εἰς τὴν παιδείαν; αἱ Ἀθῆναι. Τίνες ἦσαν ἡμερώτεροι καὶ φιλανθρωπότεροι παρὰ τοὺς ἄλλους; οἱ Ἀθηναῖοι. Ποῦ καὶ ἀπὸ ποίους ἀνηγέρθη Βωμὸς ἐλεῶς; εἰς τὰς Ἀθῆνας ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους.

(1) « Καὶ κατέδεται τὰ ἔργονα τῶν κτηνῶν σου, καὶ τὰ γεννήματα » τῆς γῆς σου, ὥς μὴ καταλιπεῖν σοι σῖτον, οἶνον, ἔλαιον, κ. τ. λ. » Δευτερονομ. κή, 51.

(2) « Δράξασθε παιδείας, μήποτε ὀργισθῇ κύριος » (Ψαλμ. β', 12).

Αὐτός μᾶς ἐπλασε κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ, ἤγουν
 μᾶς ἔκαμε λογικοὺς, καὶ μᾶς ἐχάρισεν ἐνταυτῷ τὰ μέσα νὰ
 φέρωμεν εἰς τελειότητα τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἡμῶν, καὶ
 ἡμεῖς τολμῶμεν νὰ τὸν παρακαλῶμεν, ὡς ἄλογα κτῆνη, νὰ
 μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ συμφορᾶς, τὰς ὁποίας ν' ἀποφύγωμεν
 μᾶς κατέστησε κυρίους. Καὶ τίς δὲν καταλαμβάνει, ὅτι τοιαύ-
 τας προσευχὰς πρέπει νὰ τὰς ἀποσρέφεται ὡς βλασφημίας;
 Ἱ Τίς, ὅτι περὶ τῶν τοιούτων μάλιστα ἔλεγεν ὁ Προφήτης (1)

(1) Ησαΐου α', 15-14. Ἐλεγε καὶ ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην,
 ἵτομον νὰ ζητήσῃ ἀπὸ Θεὸν ζητήματα μωρὰ, « Οὐκ ἀσφαλές σοι
 » εἶναι ἐλθεῖν πρὸς τὸν Θεὸν εὐχόμενον, ἵνα μὴδ', ἂν οὕτω τύχῃ,
 » βλασφημοῦντός σου ἀκούων, οὐδὲν ἀποδέξεται τῆς θυσίας ταύτης·
 » τυχὸν δὲ καὶ ἕτερόν τι προσπαλαύσης. Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ κρᾶ-
 » τισον εἶναι ἡσυχίαν ἔχειν » (Πλάτων, Ἀλκιβιάδ. Β, σελ. 150). Εἰς
 τὴν Ἑλλάδα τὸ Θανατικὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρχίζει ὀλίγας ἐβδομάδας
 πρὸ τοῦ Πάσχα, καὶ λαμβάνει τέλος πρὸς τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου μηνός.
 Εἰς τὸ μεταξὺ τοῦτο διάστημα γίνονται εἰς πόλιν τινὰς προσευχαὶ καὶ
 παρακλήσεις ὑπὲρ τῆς παύσεως τοῦ Θανατικοῦ. Αὐτὸ ὅμως δὲν παύει,
 πλὴν ὅταν ἔλθῃ ὁ διωρισμένος του καιρός· ἀλλὰ καὶ τότε ἀποδίδουσι
 τινὲς τὴν παύσιν αὐτοῦ εἰς τὴν μεσιτείαν τοῦ τῆς εἰκοστῆς τετάρτης
 τοῦ Ἰουνίου ἐορταζομένου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Πρῶτον τῆς ἀπαι-
 δευσίας κακόν· προσευχόμενοι παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ ἐξαλείψῃ μέ-
 θαιμα πληγὴν, τὴν ὁποίαν ν' ἀποφύγωμεν μᾶς ἔδωκε τὰ μέσα. Καὶ
 ἀπόδειξις, ὅτι μᾶς τὰ ἔδωκεν, εἶναι τῶν φωτισμένων καὶ ἀπὸ φωτι-
 σμένου ἡγεμόνας κυβερνωμένων ἔθνων αἱ πόλεις, ὅθεν τὸ θανατικὸν
 ἀπειλείσθῃ, καὶ ὅπου, ἐὰν ἐμβῇ, δὲν ἀποδίδεται εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν ὁρ-
 γήν, ἀλλ' εἰς τῶν φυλάκων τὴν ἀπροσεξίαν καὶ ἀμελείαν. Δεύτερον τῆς
 ἀπαιδευσίας κακόν· βλασφημοῦμεν τὸν Βαπτιστὴν τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ
 τὸν υποθέτομεν τόσον φιλοδόξου ψυχῆς ἅγιον, ὥστε νὰ προσμένῃ
 ἀσπλάγχχνος τῆς ἐορτῆς του τὴν ἡμέραν, διὰ νὰ σώσῃ πόλιν βλόκληρου
 ἀπὸ τὸν ἄλθρον. « Ἱ Τί λέγεις ἄθεε (φωνάζει θαυματούργος ὁ ἀντιφίλο-
 » σοφος); Ἱ Κατ' ἐργεῖς λοιπὸν τὰς προσφερομένας εἰς τὸν Θεὸν δι' ἐξ-
 » ὠλέσιν τῆς ὀργῆς του προσευχὰς; » Ἀπαγε! κακοδαιμονέσαστε, ὅστις

ἀπὸ σώματος Θεοῦ « Νησεῖαν καὶ ἀργεῖαν, καὶ τὰς νουμη-
 » νίας ὑμῶν, καὶ τὰς ἐορτὰς ὑμῶν, μισεῖ ἡ ψυχὴ μου,
 » κ. τ. λ. »;

Ὁ καιρὸς εἶναι τοιοῦτος, ὃ νέοι τῶν ἐπιστημῶν σπουδάζαι,
 ὥστε νὰ παραδῶσετε καὶ σεῖς, ἕκαστος κατὰ τὴν δύναμιν
 αὐτοῦ, τὰ ὀνόματά σας εἰς τῆς ἐρχομένης γενεᾶς τὰς εὐλογίας,
 ἐὰν οἱ καθημερινοὶ σας κόποι κατευθύνωνται εἰς ἓνα μόνον
 σκοπὸν, τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος. Τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ
 Θαλήτος, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Εὐδόξου, γνωστὰ σας εἶναι τὰ
 αἰμίμηστα ὀνόματα, γνωστὰ καὶ αἱ περιηγήσεις, τὰς ὁποίας
 ἔκαμαν οἱ φιλόσοφοι οὗτοι, διὰ νὰ συνάξωσι πανταχόθεν εἰς
 καλὸν ἐδύναντο νὰ φέρωσι εἰς τὴν πατρίδα των. Εἰς τόπον
 ἐκείνων εἶσθε σήμερον ἐσεῖς· ἀλλὰ τόσον εὐτυχέστεροι παρ' ἐκεῖ-

ἂν ᾦσαι. Δὲν καταργῶ τὰς προσευχάς· ἀλλὰ σέ λέγω ὅ,τι διδάσκει ὁ
 ὁρῶς λόγος, ὅ,τι ἐδίδασκεν ὁ Σωκράτης τὸν μαρὸν Ἀλκιβιάδην,
 « Ἡσυχίαν ἔχειν »· νὰ μὴ προσεύχῃσαι, ὅταν δὲν ᾔῃαι καιρὸς προσ-
 ευχῆς· διὰ νὰ μὴ παροξύνῃς τὸν τοῦ ὁποίου τὰ χαρίσματα δὲν ἐξέ-
 ρεις, ἢ δὲν δύνασαι διὰ δυσυχίαν, νὰ μεταχειρισθῇς· καὶ ὅταν ᾔῃαι
 καιρὸς, νὰ προσεύχῃσαι μὲ τὸ χρεωζοῦμενον εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν μεγα-
 λειότητα σέβας, καὶ νὰ δοξολογῇς μόνον αὐτὸν, ὡς Πρῦτανιν τῶν ἀγα-
 θῶν, καὶ ὅχι τοὺς θηριώδεις Νέρωνας, οἱ ὁποῖοι σοῦ ἀπεθηρίωσαν τό-
 σον τὴν ψυχὴν, ὥστε νὰ ὀνομάζῃς ἀθέους τοὺς ἐπιδυμοῦντας τὴν ἀνα-
 γέννησιν τῆς κοινῆς πατρίδος καὶ μητρὸς ἀδελφούς σου. Εἰς τοιαύτας
 περιστάσεις, ἔθνος δυσυχές δι' ἀπαιδευσίαν, ἢ ἀπαιδευτον διὰ δυσυ-
 χίαν, μίαν μόνην προσευχὴν νόμιμον δύναται νὰ προσευχηθῇ, μὲ
 ἐλπίδα νὰ εἰσακουσθῇ ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ ἐλέους καὶ τῶν δικτιρμῶν,
 ταύτην· « Ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀπαιδευσίας, ὃ πηγὴ πάσης σοφίας »
 » ἐξάλειψον τὰ ἐμπόδια τῆς παιδείας, καὶ φέρε μας εἰς κατάρτασιν νὰ
 » μεταχειριζώμεθα ἀκωλύτως ὅσα τῆς ἀποφυγῆς τῶν συμφορῶν
 » μέσα μᾶς ἐχάρισας, χαρίζων εἰς ἡμᾶς τὴν ὁμοίωσιν καὶ τὴν εἰκόνα
 » σου ».

νοὺς, ὅσον εἶναι πλουσιώτερος τὴν σήμερον ὁ Φερισμὸς τῶν ἀπὸ τῆς Φιλοσοφίας καλῶν. Ἀπὸ σᾶς ἡ Ἑλλάς προσμένει ἥθη, νόμους, παιδεῖαν, εἰς ὀλίγα λόγια, τὴν μεγαλητέραν ἀπ' ὅλας τὰς γνώσεις, τὴν φρόνησιν καὶ ἐπιστήμην τῆς κυβερνήσεως τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Ταύτην μάλιστα πρέπει νὰ σπουδάζετε· ἐπειδὴ χωρὶς αὐτῆς οὔτε πόλις, οὔτ' οἶκος νὰ εὐδαιμονήσῃ εἶναι δυνατόν (1). Ὅσοι ἀπὸ σᾶς εἴσθε τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος, πρέπει νὰ ἐπιθυμῆτε θρόνους ἀρχιερατικούς· ἐπιθυμίαν, εἰς ἄλλους ἴσως καιροὺς μεμπτήν, εἰς δὲ τὴν παρούσαν τῆς Ἑλλάδος κατάσασιν τόσον μάλλον ἐπαινετήν, ὅσον περισσότερον σᾶς εὐκολύνει τὰ μέσα καὶ νὰ ἀθανατισθῇτε μὲ τὰς εἰς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας, καὶ τῶν ἀναισχύντων συκοφαντῶν τὰ ρήματα νὰ φράξετε, ἐπειδὴ ἐσᾶς μάλιστα ἐσηλίτευσαν, οἱ μὲν ἄλλογενεῖς συκοφάνται, ὡς αἰτίους τῆς ἀπαιδευσίαις τοῦ γένους, οἱ δὲ ὁμογενεῖς, ὡς διδάσκοντας διὰ τῶν νέων μαθημάτων, ἢ μέλλοντας νὰ διδάξετε τὴν ἀθείαν τὸ γένος. Ὁ ἔρως τῆς μετὰ τὸν θάνατον δόξης εἶναι ψυχῶν εὐγενῶν ἔρως· μόνα τὰ ἀνδράποδα δὲν αἰσθάνονται τὸν τοιοῦτον ἔρωτα (2).

Ὁ καιρὸς, τέλος πάντων, εἶναι τοιοῦτος, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ πένητες καὶ πλοῦσιοι, καὶ ἱερωμένοι καὶ λαϊκοί, καὶ μονάζοντες καὶ κοσμικοί, εἰς βραχυλογίαν ὅλα τοῦ γένους τὰ μέλη, δύνανται νὰ συνεργήσωσιν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος.

(1) « Πολὺ δὲ μεγίστη καὶ καλλίστη τῆς φρονήσεως ἡ περὶ τὰς τῶν πόλεων τε καὶ οἰκίσεων διακόσμησις (γρ. διακοσμήσεις)· ἥ δὲ ὄνομα » ἐστὶ σωφροσύνη τε καὶ δικαιοσύνη »· Πλάτων, Συμποσ. σελ. 209.

(2) « Οὐκ, ἐπειδὴν ἡμεῖς τελευτήσωμεν, καὶ οἱ λόγοι οἱ περὶ ἡμῶν » σεσιγήσονται· ὥς' ἐπιμελητέον αὐτῶν ἐσιν. Ἀνάγκη γάρ, ὡς ἔοικε, » μέλλειν ἡμῖν καὶ τοῦ ἔπειτα χρόνου· ἐπειδὴ καὶ τυγχάνουσι κατὰ » τινα φύσιν οἱ μὲν ἀνδραποδωδέστατοι οὐδὲν φροντίζοντες αὐτοῦ, οἱ » δ' ἐπιεικέστατοι πᾶν ποιοῦντες, ὅπως ἂν εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον εὖ » ἀκούωσιν »· Πλάτων, Ἐπιστολ. Β, σελ. 311.

Μόνοι τῆς παιδείας οἱ ἄθλιοι μισηταὶ ἄς μείνωσι τῆς τοιαύτης συνεργίας ἀποκλεισμένοι, ἐπειδὴ αὐτοθελήτως νὰ πολεμῶσι τὴν πατρίδα των ἐκαταδικάσθησαν.

Μέχρι τούτου κατὰ τὸ παρὸν προβαίνουνσιν οἱ Αὐτοσχέδιοί μου σοχασμοί. Μ' ἐπαρακίνησε τίς ἀπὸ τοὺς φίλους μου καὶ φίλους τῆς δόξης τοῦ γένους ὁμογενῆς, ἐπειδὴ καταγίνομαι εἰς τὴν ἐκδοσὶν τῶν Ἑλληνικῶν συγγραφέων, νὰ ἐκθέσω, διὰ χάριν τῶν φιλολόγων νέων, καὶ τοὺς κανόνας, κατὰ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἐκδίδωνται οἱ συγγραφεῖς. Ἡ τοιαύτη ὁμῶς ἔκθεσις εἶναι ὄχι αὐτοσχεδιασμοῦ, ἀλλὰ μελέτης ἔργον, τὴν ὁποίαν οὔτε δύναμιν, οὔτε καιρὸν, ἔχω νὰ κάμω. Αὐτοσχεδιάζονται τὰ μέσα τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, διότι εἶναι κοινὸς τῆς ἀναγεννήσεως ὁ πόθος εἰς ὅλον τὸ ἔθνος· καὶ ἀρκεῖ μόνῃ ἢ πρὸς τὸ καλὸν νύξιν νὰ κινήσῃ ἕκαστον εἰς τοῦ ποθομένου τὴν ἔρευναν καὶ πράξιν. Ἀλλὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν συγγραφέων τὸ ἔργον εἶναι πρᾶγμα εἰς ἡμᾶς παντάπασιν νέον. Δύσκολον καὶ κατ' ἑαυτὸ, γίνεται ἔτι δυσκολώτερον, εἰς τοὺς ὅσοι παρὰ τὰ καλὰ τῶν κακομοίρων ἀντιφιλοσόφων γραμματικὰ ἄλλα μέσα νὰ τὸ κατορθώσωσι ὅθεν ἔχουν. Ὅποτε καὶ μεταξὺ τῶν φιλολόγων τῆς φωτισμένης Εὐρώπης πολλὰ σπάνιοι εἶναι οἱ καλοὶ ἐκδόται, τί πρέπει νὰ προσμένη τίς ἀπὸ τοὺς ὅσοι χωρὶς εἰδήσιν τῆς Λατινικῆς γλώσσης, χωρὶς εἰδήσιν τῆς Ἱστορίας, χωρὶς εἰδήσιν τῶν προτέρων ἐκδόσεων, χωρὶς εἰδήσιν τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης, ἥτις εἶναι ἡ μόνῃ καλὴ καὶ φιλόσοφος Γραμματικὴ, τολμῶσιν ἐκδοσὶν παλαιοῦ Ποιητοῦ ἢ Συγγραφέως; Πρῶτα πρέπει νὰ μάθῃ τίς νὰ κωπηλατῇ, ἔπειτα νὰ βάλῃ τὴν χεῖρα εἰς τὸ πηδαλίον·

Ἐρέτην χρῆναι πρῶτα γενέσθαι, πρὶν πηδαλίους ἐπιχειρεῖν,
Κἄτ' ἐντεῦθεν πρῶρα τεύσαι, καὶ τοὺς ἀνέμους διαθρῆσαι,
Κἄτα κυβερνᾶν αὐτὸν ἑαυτῷ. (1).

(1) Ἀριστοφάν. Ἰππ. 542-544.

Ἀλλὰ τὸ δύσκολον γίνεται παντάπασιν ἀδύνατον, ὅποταν ὁ ἐκδότης ᾗναι καὶ διώκτης τῆς Φιλοσοφίας. Μ' ἔτυχε πρὸ μηνῶν ὀλίγων νὰ ἴδω παλαιὸν σύγγραμμα ἐκδομένον ἀπὸ ἀντιφιλόσοφον, τοῦ ὁποίου τὸνομα θελεῖ φανερωθῇ, ἂν δὲν παύσῃ νὰ συκοφαντῇ τὴν Φιλοσοφίαν. Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν μαρτύρομαι, ἐλεεινοτέραν παρὰ ταύτην τὴν ἐκδοσιν νὰ κάμῃ τίς εἶναι τῶν ἀδυνάτων· καὶ καλὸν ἄλλο εἰς αὐτὴν δὲν εὐρίσκεται, πλὴν ὅτι ἀνακαλύπτει τοῦ κατὰ τῆς Φιλοσοφίας τόσου μίσους τὴν ἀληθινὴν αἰτίαν.

Ἐάν αἱ ἐκδόσεις μου ᾗσαν ὅποια ἔπρεπε νὰ ᾗναι, χρεῖα δὲν ἦτο νὰ ἐκθέσω τοὺς κανόνας τῆς ὀρθῆς ἐκδόσεως· ἱκαναὶ ἤθελαν εἶσθαι αὐταὶ νὰ ὀδηγήσωσι τοὺς νεωτέρους ἐκδότας. Ἀλλὰ δὲν εἶμαι τόσον τυφλωμένος ἀπὸ τὴν φιλαυτίαν, ὥστε νὰ τὰς κρίνω τοιαύτας· καὶ ἂν ἀπ' αὐτάς εὐηρέσησαν τινὲς εἰς τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τοὺς φιλολόγους, τοχαῶμαι τὴν κρίσιν αὐτῶν περισσώτερον ὥς φιλόανθρωπον ἐνίσχυσιν νὰ πράξω καλῶς, παρὰ ὥς ὀφειλόμενον τῶν καλῶς πραχθέντων ἔπαινον· Δίκαιον ὁμῶς εἶναι νὰ ὁμολογήσω εἰλικρινῶς καὶ τοῦτο· πολλὰ τῶν ἐκδόσεών μου ἐλαττώματα ἐγεννήθησαν, ὅχι ἀπὸ ἀγνοίαν τῶν κανόνων ἢ μέσων, ὅσα συντείνουν εἰς τὴν καλὴν ἐκδοσιν, ἀλλ' ἀπὸ τὸ σενὸν τοῦ καιροῦ, καὶ τοῦ σώματός μου τὸ φιλάσθενον· Ἐπρόκρινα νὰ συνεισφέρω καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ὅ,τι μὲ συγχωροῦν αἱ περιστάσεις, ὅσον καὶ ἂν ᾗναι τὸ συνεισφερόμενον εὐτελές, παρὰ νὰ μείνω θεατὴς ἀργὸς καὶ ἀσύμβολος τῆς εἰς τὸ καλὸν μεταβολῆς τῆς φιλῆς μητρὸς καὶ πατρίδος μου. Εἰς ἄλλον καιρὸν ἴσως δυνηθῶ νὰ ἐκθέσω γενικῶς καὶ τοὺς κανόνας τῆς ὀρθῆς ἐκδόσεως· μεταβαίνω κατὰ τὸ παρὸν εἰς τὴν προκειμένην ἐκδοσιν τοῦ Πλουτάρχου (1).

(1) Μόλις ἐτελείωσα τοὺς Ἀποσχεθίδους τούτους τοχασμούς (σὴ-

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΛΗΛΩΝ ΒΙΩΝ

ΤΟΥ

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ.

Τοῦ Πλουτάρχου ἡ πατρίς ἐλέγετο τὸ παλαιὸν Ἄρνη, ὡς τὴν
 ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος εἰς τῶν Νεῶν τὸν κατάλογον (1) μὲ τούτα
 τὰ λόγια,

Οἱ τε πολυζάφυλον Ἄρνην ἔχον.

Ἐπειτα μετωνομάσθη Χαιρώνεια ἀπὸ Χαίρωνα τινὰ (2), ὅχι
 διότι πρῶτος αὐτὸς τὴν ἔκτισεν, ὡς ἐπίστευσαν τινές (3), ἀλλ'
 ὅτι ἀπὸ νοσώδη τὴν μετέβαλεν εἰς πόλιν ὑγιεινὴν, μεταλλάξας
 τὴν ἑσίν αὐτῆς, καθὼς μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Πλούταρχος (4)
 καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἐνομίσθη καὶ υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος (5) ὁ
 Χαίρων, ὡς χρηματίσας δηλαδὴ ἑκτὸς τῆς πόλεως. Τὴν σή-
 μερον ἐρημωμένη σχεδόν, ὡς καὶ ἄλλαι πολλόταται πόλεις τῆς
 Ἑλλάδος, ὀνομάζεται Κάπραινα, κατὰ τὸν ἡμέτερον Γεωγρά-

μερον 15 Νοεμβρίου 1808), καὶ μενθάνω τὴν ἀλλαγὴν τοῦ Πατριάρ-
 χου. Ἐπειδὴ κατ' εὐτυχίαν ὁ νῦν Πατριαρχεὺς, ὁ σεβασμιώτατος
 Καλλίνικος, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον φίλος τῆς ἀναγεννήσεως καὶ δόξης
 τοῦ γένους ἀπὸ τὸν προκατόχον αὐτοῦ, τίποτε ὡς ἀλλάξω εἰς αὐ-
 τοὺς δὲν ἀναγκάζομαι. « Ἀ γέγραφα, γέγραφα ».

(1) Ἰλιάδ. β', 507.

(2) Πausanias Θ, μ'.

(3) Ἰδὲ Στέφ. Βυζάντ. λέξ. Χαιρώνεια.

(4) Περί Πολυπραγμοσύνης, § 1.

(5) Πausanias Θ, μ'.

φον Μελέτιον (1)· ὅστις ἀνεφέρει καὶ πολλὰς ἐπιγραφὰς ἀρχαίας σωζομένας ἔτι εἰς αὐτήν.

Δὲν εἶναι κἀνεὶς ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας τοὺς εἰδόμενους, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἀκοήν δὲν προξενεῖ λύπην καὶ χαρὰν ὁμοῦ τὸνομα τῆς Χαιρωνείας· λύπην, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐνίκησεν ὁ Φίλιππος τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν, τὴν ὀλέθριον ἐκείνην νίκην, ἣτις ἐσέρησε τὴν Ἑλλάδα τὴν ἐλευθερίαν της (2)· χαρὰν, ὅτι ἐγέννησε τοιοῦτον θαυμαστὸν ἄνδρα τὸν Πλούταρχον, ὅστις ἐπαρηγόρησε, καὶ τρόπον τινὰ μετεκόσμησε δι' ὀλίγον καιρὸν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς δόξαν, τὴν πρῶτον ἀπὸ τοῦς Μακεδόνας, ἔπειτ' ἀπὸ τοῦς Ῥωμαίους, δουλωθεῖσαν Ἑλλάδα.

Ἡ Χαιρωνεία ἦτο μί' ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας· καὶ οἱ Βοιωτοὶ κοινῶς ὅλοι ὠνειδίζοντο ὡς ἡλίθιοι καταφρονηταὶ τῆς σοφίας, καὶ δομένοι ἐξαιρέτως εἰς καθημερινὰ φαγοπότια (3). Γνωστὸν εἶναι τὸ παροιμιακόν, « Σὺ Βοιωτία » καὶ ἡ πλάσθεισα σκωπικῶς ἀπὸ τῶ « Βοός ὦτα » ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τῶν Βοιωτῶν.

Ὅσον ἀδοξος εἶναι ἡ πόλις ἢ τὸ ἔθνος, ἐκ τοῦ ὁποίου φεν-νῶνται οἱ εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀληθῶς χρήσιμοι ἄνθρωποι, τόσον ἀναλάμπει τούτων ἡ δόξα μεγαλητέρα· ἐπειδὴ χωρὶς προγενεσέρων ἀρετῆς παραδειγμάτων βοήθειαν γίνονται αὐτοὶ

(1) Σελ. 332 καὶ 340. Τὸ παλαιὸν ὄνομα, Ἄρνη, ἐδόθη εἰς αὐτήν, ὡς λέγει ὁ Πανσανίας (Θ, μ') ἀπὸ τὴν Ἄρνην, θυγατέρα τοῦ Αἰόλου. Περιεργίας ὅμως ἄξιον εἶναι, μήπως παράγεται ἀπὸ τὸν Ἄρνα τὸ ζῶον, καθὼς τὸ νέον, Κάπρανα, ἀπὸ τὸν Σηλυκὸν ἀγριόχορον.

(2) Στράβων, Βιβλ. Θ, σελ. 414.

(3) Ὡς τὸ μαρτυρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὸς ὁ Πλούταρχος (Περὶ Σαρκοφαγ. Α, § 6) « Τοὺς γὰρ Βοιωτοὺς ἡμᾶς οἱ Ἀττικοὶ καὶ » παχεῖς, καὶ ἀναισθήτους, καὶ ἡλίθιους, μαλιστα διὰ τὰς ἀβδηραγίας » προσηγόρευον ».

παράδειγμα εἰς τοὺς συμπολίτας, καὶ μὲ τὴν ἰδίαν αὐτῶν δόξαν σκεπάζουσι τρόπον τινὰ τῆς πατρίδος τῶν τὴν ἀδοξίαν. Τὸ κακὸν εἶναι (καὶ τοῦτο συμβαίνει πολλάκις), ὅτι ἡ πατρίς δὲν ὠφελεῖται ἀπὸ τὰ σπάνια ταῦτα παραδείγματα· καὶ ἡ πόλις, ἐπιστρέφουσα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐνδόξου πολίτου εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς ἀδοξίαν, ἀποδείχνει, ὅτι τοιοῦτος ἄνθρωπος δὲν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἔπεσεν εἰς αὐτὴν ἀπὸ τοῦ οὐρανό. Οὐτ' αἱ Θῆβαι ἐγέννησαν δεῦτερον Ἑπαμινώνδαν· οὐτ' εἰς τὴν Χαιρώνειαν διεδέχθη νέος ἄλλος Πλούταρχος τὸν ἡμέτερον Πλούταρχον.

Ἦκμασεν ὁ Πλούταρχος κατὰ τοὺς χρόνους Τραϊανοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος περὶ τὰ τέλη τῆς πρώτης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ Σάξιος (1) θέτει τὴν γέννησιν αὐτοῦ εἰς τὸ πεντηκοστὸν, καὶ τὸν θάνατον εἰς τὸ ἐκατὸν εἰκοστὸν ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ. Ἐγεννήθη ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους. Ὁ πρόπαππος αὐτοῦ ὠνομάζετο Νίκαρχος, ὁ πάππος του, Λαμπρίας (2)· εἶχεν ἀδελφούς δύο, Λαμπρίαν καὶ Τίμωνα (3), καὶ ἀνεψιόν, τὸν φιλόσοφον Σέξτον (4), ὃς εἰς ἐχρημάτισε διδάσκαλος Μάρκου Ἀντωνίνου τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἡ σύζυγος τοῦ Πλουτάρχου ὠνομάζετο Τιμοξένα, γυνὴ ἀξία νὰ συνοικῇ μὲ τοιοῦτον φιλόσοφον, ἐπειδὴ, ὡς ὁμολογεῖ αὐτὸς (5), ἦτον ἐλευθέρα ἀπὸ πάσαν δεισιδαιμονίαν. Τοῦ εὐτυχοῦς ἀνδρογύνου τούτου τέκνα ἐγεννήθησαν, ὁμώνυμος τῆς μητρὸς θυγάτηρ, Τιμοξένα, ὁμώνυμος τοῦ πατρὸς υἱός, Πλούταρχος, καὶ οἱ ἀδελφοί αὐτοῦ, Αὐτόβουλος καὶ

(1) Ὀνομαστικ. Λογίμ. ἀνδρ. Τόμ. Α, σελ. 286.

(2) Ἰδε Πλουτάρχου Μ. Ἀντων. § 28, καὶ 69, καὶ Συμποσιακ. Α, ε.

(3) Ἰδε τοῦ Αὐτοῦ Συμποσιακ. Α, β', καὶ Περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφ. § 3.

(4) Εὐτροπίου Ἐπιτομ. Ῥωμαϊκ. ἱστορ. Η, ε', καὶ Σουίδ. λέξ. Σέξτος.

(5) Παρχμυθητ. πρὸς τὴν ἰδίαν γυναῖκα. σελ. 400, καὶ 411 ἐκδ. Βεῖσαι.

Χάρων (1). Ὁ Σουίδας (2) ὀνομάζει καὶ Λαμπρίαν υἱὸν τοῦ Πλουτάρχου.

Ὁ Πλουτάρχος ἐχρημάτισε μαθητὴς περιφήμου, τὸν καιρὸν ἐκείνον, διδασκάλου, τοῦ Ἀμμωνίου. Ἀλλ' ὅσῃ ἀπ' ἐκείνον ἀπέλαυσεν ὠφέλειαν, εἶναι ἴσως πολλὰ ὀλίγη, παραβαλλομένη πρὸς τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ὠφελήθη. Καὶ τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὰ συγγράμματά του. Ἄπειρον, νὰ εἶπω οὕτως, εἶναι τὸ πλῆθος ὧσων εἰς αὐτὰ ἀναφέρει παλαιῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, μαρτυρίας. Τοῦτ' ὅμως δὲν ἤθελεν ὑποθέσειν παρὰ μόνην πολυμαθειαν, τὴν ὁποίαν εὐκολα δύναται ν' ἀποκτήσῃ ὅστις καταγίνεται εἰς συνεχῇ βιβλίων ἀνάγνωσιν. Ὅτι ἐξαιρέτως χαρακτηρίζει τὸν Πλουτάρχον, καὶ συνήργησεν νὰ ἀθανάτισῃ τὴν μνήμην του, εἶναι ἡ φρόνιμος χρῆσις τῆς πολυμαθείας. Τὰ ἄνθη περιέρχονται, ὡς αἱ μέλισσαι, καὶ οἱ σφήκες· ἀλλ' εἰς μόνας τὰς μέλισσας ἐδόθη ἡ κατασκευὴ τοῦ γλυκυτάτου μέλιτος. Ὅσον εἶναι πρᾶγμα κοινὸν ἡ φιλιαναγνωσία, τόσον εἶναι σπάνιοι οἱ ἔχοντες τὴν ἐπιστήμην ν' ἀπανθίζωσιν ἀπὸ τὰς ἀναγνώσεις των ὅτι δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ταύτην τὴν ἐπιστήμην, τὴν ὁποίαν προξενεῖ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς Φιλοσοφίας ὁ λύχνος, ἐγνώριζεν ἀκριβῶς ὁ φιλόσοφος Πλουτάρχος.

Ὅτι ἦτο καὶ τὴν πράξιν καὶ τὴν θεωρίαν φιλόσοφος, τὸ μαρτυροῦν καὶ πάλιν ἱκανῶς τὰ σοφά του συγγράμματα, ἱκανῶς ἡ ζωὴ του ὅλη, ἥτις, ἂν δὲν ἦτον ἀληθῶς ἀξία φιλο-

(1) Ἴδε Βίον Πλουτάρχου συγγραφέντα ἀπὸ τὸν Ρυζίδην σελ. 12-13.

(2) « Λαμπρίας, Πλουτάρχου τοῦ Χαίρωνος υἱός. Ἐγράψεν Πέντακτον ὁ πατήρ αὐτοῦ ἔγραψε περὶ πάσης Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ».

σόφου, δὲν ἤθελε δοξασθῆναι μὲ δεκαεπτὰ ἑκατονταετηρίδων ἀδιάκοπον ἔντιμον μνήμην, σπαρμένην εἰς παντὸς ἔθνους ἀνθρώπους, ὅσοι σέβονται τὴν εὐεργέτιδα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους Φιλοσοφίαν.

Εἶναι ἀναρίθμητα, ὅσα δύναται τίς νὰ συνάξῃ ἀπὸ τοῦ Πλουτάρχου τὰ συγγράμματα, τῆς πραότητος, τῆς φιλανθρωπίας, τῆς φιλαληθείας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν αὐτοῦ σημεῖα. Τόσῃν ἔτρεφε μάλισα πρὸς ὅλους κοινῶς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς Βοιωτοὺς, ἀγάπην, ὥς καὶ νὰ λησμονήσῃ πρὸς ὀλίγον τὸ ὅποῖον εἰς ἄλλους συμβουλευε σοφὸν παράγγελμα, τὸ ΜΗΔΕΝ ἌΓΑΝ· καὶ νὰ κατηγορήσῃ, ὡς ἐχθρὸν τῶν Ἑλλήνων, ἱστορικὸν ἔνδοξον, καὶ ὅχι ἀπ' αὐτὸν ὀλιγώτερον φιλέλληνα, τὸν Ἡρόδοτον. Τὸ σφάλμα τοῦτο, ἀντὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὸ πρὸς τὸν Πλούταρχον σέβας, πρέπει νὰ μᾶς διδάξῃ πόσον εἶναι δύσκολος καὶ εἰς τοὺς ἀληθινούς τῆς ἀρετῆς φίλους αὐτοὺς ἡ ἀδιάκοπος προσοχὴ, τῆς ὁποίας ἔχει χρεῖαν ὅστις θέλει νὰ κρατῇται ἀκλόνητος εἰς τὴν μέσσην πάντοτε τῆς ἀρετῆς ὁδὸν, χωρὶς νὰ γύρῃ μήτε εἰς τὰ δεξιὰ, μήτε εἰς τὰ ἄριστα, ὅπου χορεύουσιν ἀτάκτως τὰ ἀνθρώπινα πάθη, ἢ ἐνθουσιᾷ καὶ δαιμονίζεται ὁ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλος τῆς ἀρετῆς.

Ὁ Πλούταρχος ὑπῆγε πολλάκις εἰς τὴν βασιλεύουσαν Ῥώμην καὶ τέλος ἐπέρασε τὸ ἐπίλοιπον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς αὐτήν, ἐξαίρετως ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος καὶ διὰ τὴν σοφίαν, καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν του, ἀπὸ τοὺς ἐνδοξότερους ἄνδρας τῆς πόλεως ταύτης· οἱ ὅποιοι ἐσυναθροίζοντο πολλάκις διὰ νὰ ἀκροᾶζωνται τὰς σοφὰς αὐτοῦ ὁμιλίας. Τὸ πρὸς αὐτὸν σέβας τῶν Ῥωμαίων ἔφθασεν εἰς τόσον, ὥς ὁ Ρούσιος, ἀνὴρ ἔνδοξος, εὐρισκόμενος εἰς ἀκρόατιν τοῦ Πλουτάρχου, ἐπρόσμενε τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ, διὰ νὰ ἀνοίξῃ ἐπιστολὴν ἀναγκαίαν τοῦ Καίσαρος, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβειν εἰς αὐτὸν τῆς

ἀκροάσεως τὸν καιρὸν (1). Αὐτὸς ὁ Καῖσαρ Τραϊανὸς ἐσεβάσθη τὴν ἀρετὴν τοῦ Πλουτάρχου, καί, ὡς λέγει ὁ Σουΐδας (2), τὸν ἐτίμησε μὲ ὑπατικὸν ἀξίωμα, προσάξας τῆς Ἰλλυρίας τοὺς ἄρχοντας νὰ μὴ πράσσωσι τίποτε χωρὶς τῆς γνώμης τοῦ Πλουτάρχου. Γνώμη πολλῶν εἶναι, ὅτι ὁ Πλούταρχος ἐχρημάτισε καὶ διδάσκαλος τοῦ μετὰ τὸν Τραϊανὸν βασιλεύσαντος Ἀδριανοῦ.

Τόση σοφία μὲ τόσῃν ἀρετῇ ἐνωμένη δὲν εἶναι παράδοξον εἰς ἐπροξένησε τόσῃν τιμῇ εἰς τὸν Πλούταρχον, κατ' ἐκείνην μάλιστα τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ὅποτε πολλῶν ἄλλων Ἑλλήνων διαγωγῇ, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ὠνομάζοντο καὶ φιλόσοφοι, ἐγέννησεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ῥωμαίων τόσῃν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος καταφρόνησιν ὥς, ἀντὶ Γραικῶν, τοὺς ὠνόμαζαν Γραικύλους (3).

(1) Πλουταρχ. Περὶ πολυπραγμοσύνης πρὸς τὸ τέλος.

(2) Λέξ. Πλουτάρχου.

(3) Πρῶτος ὁ Κικέρων ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸ ὄνομα τῶν Γραικίσκων ἢ Γραικύλων (Graeculi). Μετὰ τὸν Κικέρωνα, ἄνδρα σοφὸν καὶ ἐνδοξον, δὲν ἔπαυσαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ πληγόνωσι τοὺς Ἕλληνας μὲ τὸ καταφρόνητικὸν ἐπίθετον τοῦτο, οὐδ' ἀφοῦ κατεσχέθησαν καὶ αὐτοὶ ὁμογενῶν τυράννων ἀνδράποδα παρὰ τοὺς ἀτιμαζομένους Ἕλληνας ἀσυγκρίτως ἀτιμότερα. Ἀλλ', ἐπειδὴ συμφέρει εἰς ἡμᾶς νὰ ἐξεύρωμεν ὅχι τόσον τί εἶπαν, ἢ τί λέγουν, οἱ ἐχθροὶ τοῦ γένους, ὅσον διὰ τί τὸ εἶπαν, ἢ διὰ τί τὸ λέγουν, καλὸν εἶναι νὰ μάθωσιν οἱ νέοι, καὶ μάλιστα ὅσοι ἐπαγγέλλονται τὴν διδασκαλίαν, καὶ καταγίνονται εἰς τὴν κατ' οἶκον παιδείαν τῶν λεγομένων ἀρχοντοπόλων, ὅτι τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης ὀνομασίας τὴν ἔδωκεν αὐτοῖς οἱ Ἕλληνες. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς, ἀφοῦ ἡ ταλαίπωρος Ἑλλὰς ἐδουλώθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους, μὴν ἔχοντες πλέον τρόπον νὰ ζήσωσιν εἰς τὴν πατρίδα των, ἔτρεξαν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου καὶ βιβλία, καὶ ἄλλα πολυτέμια ὑπομνήματα τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, λάφυρα τῆς νίκης, ἢ ἀγοράσματα

Διαιρούσι τοῦ Πλουτάρχου τὰ σωζόμενα συγγράμματα εἰς δύο τμήματα. Τὸ πρῶτον περιέχει τοὺς Παραλλήλους βίους τεσσαρακοντακτῶ τὸν ἀριθμόν· τὸ δεύτερον, ὅλα τὰ λοιπὰ ἐπιγραφόμενα κοινῶς Ἠθικά, μ' ὅλον ὅτι μεταξὺ τούτων εὐρίσκονται πολλὰ Φιλολογικά, Φυσικά, Ἱστορικά, καὶ ἄλλα, τὰ ὅποια δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἠθικὴν. Ἐπειδὴ κατὰ τὸ παρὸν καταγίνομαι εἰς τοῦ πρώτου τμήματος τὴν ἑκδοσιν, πρέπειον εἶναι νὰ λαλήσω μερικῶς περὶ αὐτοῦ.

Ἐξεδόθησαν πρώτην φορὰν οἱ Παραλλήλοι βίοι τοῦ Πλουτάρχου εἰς τὴν Φλωρεντίαν, κατὰ τὸ 1517 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ· δευτέρα ἑκδοσις εἶναι τῆς Βενετίας, κατὰ τὸ 1519· τρίτη καὶ τετάρτη εἰς τὴν Βασιλείαν, κατὰ τὸ 1533 καὶ τὸ 1560. Πέμπτον τοὺς ἐξέδωκεν ἐνωμένους μὲ τὰ λοιπὰ (1) τοῦ Πλουτάρ-

τοῦ πλούτου τῶν Ῥωμαίων, εὐρίσκοντο περισσότερα παρὰ εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἐγίνοντο ἀνατροφεῖς καὶ διδάσκαλοι τῶν παιδαρίων εἰς τῶν ἐνδόξων τοὺς οἴκους. Ἔως ἐδῶ τὸ πρᾶγμα ἦτον ἐντιμον, ἐπειδὴ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα εἶναι ἐπάγγελμα θείον. Ἀλλ' ὁ Γραικὸς μισθωτὸς διδάσκαλος ἠναγκάζετο πολλάκις, διὰ τὴν πενίαν του, ἀπὸ τὸν Σαρδανάπαλον μισθωτὴν του νὰ κολακεύῃ καὶ αὐτόν, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα (τὰ ἀρχοντόπωλα), καὶ τὸ χειρότερον, αὐτοὺς τοὺς δούλους του, ὡς νὰ μὴν ἦτον, ἄλλη θεραπεία τῆς πενίας παρὰ τὴν κολακείαν. Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Λουκιανοῦ τὸ πρᾶγμα εἶχε καταστήσειν εἰς τόσον ὥς ὁ φιλόσοφος διδάσκαλος ἠκολούθει τὴν Κυράν, καὶ ἐκράτει εἰς τὸν κόλπον του τῆς Κυρᾶς τὸ σκυλάκιον τὸ ὁποῖον, ὡς λέγει ὁ ἁγσιότατος Λουκιανὸς (Περὶ τῶν ἐπὶ μισθ. συνόντ. § 34), ἐκατοῦρει καὶ πολλάκις εἰς τὸν τρίβωνα τοῦ φιλοσόφου. Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι τοιοῦτοι Γραικοὶ εἶναι ἄξιοι νὰ ὀνομάζωνται Γραικίσκοι· ἀλλ' ὡσαύτως ἀναμφίδουλον, ὅτι εἶναι ἀνάξιος νὰ ὀνομάζεται καὶ ἄνθρωπος, ὅστις ἀναγκάζει τοὺς ὁμοίους του νὰ κηνημίζωνται ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τῶν ἀνδραπέδων τὴν κατάστασιν.

(1) Τὰ ὅποια ἐξεδόθησαν πρὶς, χωρὶς τῶν βίων, κατὰ τὸ 1509, 1542 καὶ 1574 ἔτος.

χου συγγράμματα κατὰ τὸ 1572 ἔτος ὁ Στέφανος. Ἀπὸ ταύτην τοῦ Στεφάνου τὴν ἐκδοσιν ἐγεννήθησαν ἔπειτα αἱ τρεῖς ἐκδόσεις τῆς πόλεως Φραγκοφούρτου, κατὰ τὸ 1599, 1605, καὶ 1620 ἔτος, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1620) τοῦτο, καὶ τὸ 1624 δύο Παρισιναί. Τὰς Παρισινὰς ἠκολούθησεν ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ 1729, καὶ ταύτην ἡ περίφημος τοῦ Ρέϊσκίου ἐκδοσις ὅλων τοῦ Πλουτάρχου τῶν συγγραμμάτων, ἣτις ἤρχισε κατὰ τὸ 1774, κ' ἔλαβε τέλος κατὰ τὸ 1782 ἔτος.

Τῆς Ρέϊσκιανῆς ἐκδόσεως μόνον τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον ἐπεχείρησε νὰ μετεκδίδῃ κατὰ τὸ 1791, καὶ ἐτελείωσε κατὰ τὸ 1804 ἔτος, ὁ Οὐττην, εἰς τόμους δεκατέσσαρας. Ἄν καὶ εἰς τοὺς τόμους τούτους εὐρίσκωνται ὅλα τοῦ Πλουτάρχου τὰ σωζόμενα, ἡ ἐκδοσίς του ὅμως μέχρι τῆς σήμερον (1808) μένει ἀτελής, ἐπειδὴ τῆς λείπει ἀκόμη τὸν ὅποιον ὑπεσχέθη Πίνακα.

Μέχρι τούτου οἱ ἐκδόται, ἂν ἐξαιρέσης τὸν Ἀγγλον Βρυά-
νον, καὶ τὸν Γερμανὸν Ρέϊσκιον, εἰς τὰ πολλὰ τοῦ κειμένου τοῦ Πλουτάρχου γραφικὰ σφάλματα πολλὰ ὀλίγην Σερραπειάν ἐπρο-
ξένυσαν* καὶ μετὰ τὰς ὅχι ὀλίγας διορθώσεις τῶν δύο τούτων ἐκδοτῶν μένουσιν εἰς αὐτὸ ἀκόμη τόποι ἀναρίθμητοι χρεῖαν ἔχοντες διορθώσεως ἢ ἐξηγήσεως.

Ἡ Σερραπειὰ τούτων ἐπροσμένετο ἀπὸ τὸν περίφημον τῆς Ὀλλανδίας Ἑλληνιστὴν Βυτεμβάχιον, ὅστις ἐδαπάνησε πολὺ μέρος τῆς ζωῆς του (1) εἰς τὴν μελέτην τοῦ Πλουτάρχου, μὲ σκοπὸν

(1) Κατὰ τὸ 1772 ἔτος ἐξέδωκεν, ὡς δοκίμιον καὶ Πρόδρομον τῆς μελετωμένης ὅλικῃς ἐκδόσεως τοῦ Πλουτάρχου, τὸ ἐπιγραφόμενον σύν-
ταγμα, Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βραδέως τιμωρουμέ-
νων. Ὁ θαπανώμενος καιρὸς εἰς τὰς ἐκδόσεις τῶν συγγραφέων ση-
μειοῦται μάλιστα διὰ τοὺς ζητοῦντας ἀπ' ἐμὲ τὸν ἀδύνατον ὅ,τι αὐτὸς
αὐτοὶ εἶναι καλοὶ νὰ κάμωσιν οἱ δυνατοί.

νά τὸν ἐκδώσῃ. Ἀλλ' ἔως τῶρα δὲν ἐξέδωκε πλὴν μόνα τὰ Ἠθικά, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος τόμος ἶδε τὸ φῶς κατὰ τὸ 1795, καὶ ὁ πέμπτος καὶ τελευταῖος, κατὰ τὸ 1802 ἔτος.

Ἐκδόσεις χωριστῶν τινῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλουτάρχου, καὶ μεταφράσεις μερικὰς ἢ ὀλίκας εἰς διαφόρους τῆς φωτισμένης Εὐρώπης γλώσσας, εἶναι περιττὸν νὰ καταριθμῶ. Ὅστις γνωρίζει τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, τὰς εὕρισκε ἀριθμημένας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Φαβρικίου (1). Ὅστις τὴν ἀγνοεῖ (πάλιν τὸ λέγω) πρέπει νὰ τὴν μάθῃ, μὴδὲ νὰ ἀρκῇται εἰς τῶν μωρῶν τὰ καλὰ γραμμαστικά, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλο καλὸν ἔως τῶρα ἢ ταλαιπῶρος Ἑλλὰς δὲν ἀπέλαυσε παρὰ πολλὰς παχείας καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν γραμματικὰς βίβλους. Ἐκ τῶν μεταφράσεων ὅμως ἀξία σημειώσεως εἶναι ἡ ἐξάκουστος ὅλου τοῦ Πλουτάρχου τῶν συγγραμμάτων Γαλλικὴ μετάφρασις τοῦ Ἀμιότου· τῆς ὁποίας ἡ τελευταία Παρισινὴ ἔκδοσις (1801-1805), εἰς τόμους εἰκοσιπέντε, εἶναι συνωδευμένη μὲ πολλὰ ὀλίγας, ἀλλὰ σοφάς, τοῦ φίλου μου Κλαυερίου σημειώσεις.

Μετὰ τὰς προειρημένας εἶναι ἡ ἰδική μου τῶν Βίων τοῦ Πλουτάρχου ἔκδοσις. Βοηθήματα εἰς ταύτην ἄλλα δὲν ἔχω παρὰ τοῦ Στεφάνου, τοῦ Βρυάνου, καὶ τοῦ Ρεΐσκίου τὰς διορθώσεις, καὶ τὰς διαφόρους γραφάς· ὅσας αὐτοὶ καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν ἐσημείωσαν. Ἀπὸ ταύτας, καὶ καμμίαν φορὰν ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν τοῦ Ἀμιότου μετάφρασιν (2) βοηθοῦμενος, ἤλλαξα εἰς

(1) Τόμ. Ε, σελ. 208-225· τῆς νέας ἐκδ.

(2) Πολλὰ διορθώσεις καὶ εἰκασταὶ τοῦ Ρεΐσκίου ἠρανίσθησαν ἀπὸ τὴν αὐτὴν μετάφρασιν. Διὰ τί δὲν τὸ ἐφανερώσω, ἀπορῶ τόσο περισσότερο, ὅσον ὁ σοφὸς ἱατρὸς καὶ κριτικὸς Ρεΐσκιος χρεῖαν νὰ ἐυλίζεταί μὲ κόπους ἀλλοτρίους δὲν εἶχε. Κατηγορεῖται κοινῶς ὁ

πολλὰ μέρη τὸ ἐκδοθὲν ἀπὸ τὸν Στέφανον κείμενον, καὶ εἰς ὅχι ὀλίγα ἀπὸ τὰς ἰδίας μου εἰκασίας, ὡς ἔκαμα καὶ εἰς ὅσους ἄλλους συγγραφεῖς ἐξέδωκα μέχρι τῆς σήμερον· με ταύτην τὴν διαφορὰν, ὅτι ὅσον προβαίνω εἰς τὴν ἡλικίαν, γίνομαι ἴσως τολμηρότερος.

Ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου τοῦ Πλουτάρχου ὡς καὶ ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ τὸ ἔκριναν, εἶναι ἀνώμαλος, καὶ καμμίαν φορὰν ἀσυνάρτητος, διὰ τὸ μάκρος τῶν περιόδων, καὶ ἀσύντακτος. Ἡ ταιαύτη ἀνωμαλία γεννᾶται ἀπὸ δύο αἰτίας. Ἡ πρώτη εἶναι ὅτι ἔγραψεν εἰς καιρὸν ὅταν ἡ γλῶσσα παρήκμαζε. Δευτέραν ἔμπορεῖ τίς νὰ ὀνομάσῃ τὴν πολυμαθειαν, διὰ τὴν ὁποίαν συχνὰ ὁ καλὸς Πλούταρχος συγκλῶθει χαρακτῆρας λόγου διαφόρους, ἐπειδὴ ἡ μνήμη παρέδιδεν εἰς αὐτὸν ἐνταυτῷ καὶ τὰς ἐννοίας, καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἐννοιῶν, τῶν διαφορῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων.

Μ' ὅλα ταῦτα τὰ ἐλαττώματα, πολλάκις ὁ χαρακτήρ τοῦ Πλουτάρχου εἶναι πλούσιος ἀπὸ φράσεις καὶ λέξεις συμπλεγμένας εἰς τρόπον ὥστε νὰ γοητεύωσι τοῦ ἀναγινώσκοντος τὴν ἀκοήν. Ἡ γοητεία θεωρεῖται μάλιστα εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, ὅπου ζωγραφεῖ με ζωηρότατα χρώματα καὶ τῆς ἀρετῆς τὸ κάλλος, καὶ τὴν ἀσχημίαν τῆς κακίας. Ἄξιον ἐπαίνου εἰς τὸν Πλούταρχον εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι δὲν ἐπεριεργάσθη νὰ μιμηθῇ ἰδίως κἀνέν' ἀπὸ τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς, ἀλλ' ἐσύνταξε τὸ Λεκτικὸν μέρος τῶν συγγραμμάτων του, ὡς ἐσυγχῶρει τῆς γλώσσης ἡ

ῥεῖσκις, ὡς τολμηρὸς εἰς τὰς διορθώσεις του· ἀπέβαλα κ' ἐγὼ πολὺς ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἐκδοσίν μου ὡς ἐσφαλμένας. Ἀλλ' ὅμως προτιμῶ τὴν γόνιμον τόλμην τοῦ ῥεῖσκιου ἀπὸ πολλῶν ἄλλων ἐκδοτῶν τὴν τέρψιν εὐλάβειαν.

τότε κατάσσεις (1), καὶ ἡσχολήθη ἐξαιρέτως εἰς τὸ Πραγμα-
τικόν (2).

Τὸ Πραγματικὸν τοῦτο εἶναι τόσον πλούσιον ἀπὸ βιωφελῆ
παραδείγματα καὶ παραγγέλματα, ὥς ἀμφιβάλλω ἂν εὑρίσκεται
κάνεν ἄλλο σύγγραμμα παρὰ τοῦ Πλούταρχου τὰ συγγράμματα
πλουσιώτερον. Παράδειγμα τοῦλάχισον ἄλλο πολυμαθεστάτου
ἀνδρός, ὅς τις πλέον παρὰ τὸν Πλούταρχον ἐγνώρισε τὸν τρόπον
νὰ καταστήσῃ τὴν πολυμάθειαν ὠφέλιμον, δὲν ἔχομεν. Τὸν φι-
λόσοφον καὶ φιλόφρονον τοῦτον συγγραφεὰ μὲ δίκαιον ἔμπο-
ρεῖ τις νὰ μεταχειρισθῇ ὡς κριτήριον τοῦ μέτρου τῆς ἀρετῆς
τῶν ἀναγινωσκόντων· ἡγουν ὅτινα βλέπῃ τις εὐαρεσούμενον
πολὺ εἰς τοῦ Πλούταρχου τὴν ἀνάγνωσιν, ἐκείνον, χωρὶς κίν-
δυνου ἀπάτης, δύναται νὰ κρίνῃ ὅτι εἶναι φίλος τῆς ἀρετῆς,
ἢ καὶ ὅτι προθυμεῖται νὰ γένη.

Αἱ περὶ τῶν ἰσορουμένων προσώπων καὶ πραγμάτων κρίσεις
τοῦ Πλούταρχου εἶναι ὀρθαί· καὶ τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον,
ἐπειδὴ ἔκρινε καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα μὲ τῆς Φιλο-
σοφίας τὴν εὐαίτην. Καμμίαν φορὰν ὁμως καὶ ἀπατάται ὁ
χρηστὸς Πλούταρχος καί, τὸ χειρότερον, αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν
ἀντιφάσκει· οὐδὲ τοῦτο εἶναι παράδοξον. Αἱ προλήψεις τῆς
πατρίδος, τῆς ἀνατροφῆς, τῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων συναν-
τροφῆς καὶ συμβιώσεως, καὶ ἀπλῶς ὅλων τῶν περιστάσεων, εἰς
τάς ὁποίας ἕκαστος εὑρίσκεται, μᾶς πολιορκοῦσι καὶ μᾶς σφίγ-
γουνσι πανταχόθεν τόσον ἰσχυρά, ὥς καὶ τὴν εὐαίτην τῆς Φιλο-
σοφίας ἀναγκάζουσι πολλάκις νὰ κλίνη ὅπου δὲν πρέπει, καὶ

(1) Ἴδε τὴν πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπιστολὴν. σελ. 26-27 καὶ 43-44, καὶ
Στοσχ. Αὐτοσχ. σελ. 175.

(2) Περὶ τοῦ Λεκτικοῦ καὶ τοῦ Πραγματικοῦ, ἴδε ἀνωτέρω σελ. 236
καὶ καθεξῆς.

τὸν λύχνον αὐτῆς ἐμποδίζουσι νὰ δείχνῃ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ὅποια πρέπει. Τοῦτο δὲν εἶναι κατηγορία οὔτε τοῦ Πλουτάρχου, οὔτε κανενὸς ἄλλου ἀπὸ τοὺς ὅσοι ἐμιμήθησαν τὸν βίον καὶ τὸν λόγον τοῦ φρονίμου τούτου συγγραφέως· εἶναι μᾶλλον ἑλεγχος τῆς ἀμαθίας τῶν ἀντιφιλοσόφων. Ἐάν μὴ αὐτός τῆς Φιλοσοφίας ὁ λύχνος εἶναι πάντοτε καλὸς νὰ μᾶς φυλάξῃ ἀπὸ τὰ σκονδάμματα, τί ἔχει τις νὰ συλλογισθῇ περὶ τῶν ὅσοι καὶ τὸν ἀποσρέφονται παντάπασι, προκρίνοντας νὰ ὀδηγῶσι τυφλοὶ τυφλὸν τὸν χυδαῖον ὄχλον εἰς τὸ παχὺ τῆς ἀπειδουσίας σκοτός;

Εἰς τὴν ἐκδόσιν τῶν βίων τοῦ Πλουτάρχου ἔδωκα, ὡς ὑπεσχέθην (1), τὰς εἰκόνας τῶν ἰσορουμένων προσώπων, ὅσων εἰ σώζονται εἰκόνες γνήσιαι. Καὶ ἂν αὐταὶ αὐξάνωσι τὴν δαπάνην τοῦ τύπου, ἢ πλουσιοπάροχος ὁμως διάθεσις τῶν φιλελήνων ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ, ἀντὶ νὰ φοβηθῇ τὴν δαπάνην, συνελυπήθη μ' ἐμέ, ὅτι δὲν εὗρέθησαν ὅλαι τῶν ἰσορουμένων (2)

(1) Ἰδ. ἄνωτέρ. Περὶ τῆς ἐκδόσ. τοῦ Ἰσωκράτ., σελ. 301.

(2) Εἰς τὸν πρῶτον τούτου τόμον λείπουσι τριῶν Ῥωμαίων εἰκόνες, τοῦ Ποπλικόλα, τοῦ Καμίλλου, καὶ τοῦ Φαβίου Μαξίμου. Ἐπειδὴ περὶ εἰκόνων ὁ λόγος, συγχωρεῖται εἰς τὴν ἡλικίαν μου νὰ παρακαλέσω τοὺς νέους νὰ μὴ μιμηθῶσι τὸ ἔθος τινῶν συγγραφέων τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, νὰ βάλλωσιν αὐτοὶ ἑαυτῶν τὰς εἰκόνας εἰς τὴν κεφαλὴν τῶν βιβλίων. Ἐξω τῆς γεννωμένης ἀπρεπειᾶς ἀπὸ τὸν αὐτοῦ ἐκάστου περὶ ἑαυτοῦ ἑπαινον, τὸ ἔθος τοῦτο εἶναι καὶ ἄδικον· ἐπειδὴ ἀρπάζει τολμηρῶς ἀπὸ τοῦ ἔθνους ὅλου καὶ τῆς πατρίδος τὰς χεῖρας τὴν μὲ τὴν ὁποίαν ἡ πατρίς μόνη ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀνταμείβῃ τὰ καλὰ τιμῇ. Ὅταν ἡ πατρίς διδῇ τοιαύτας τιμὰς εἰς τοὺς εὐεργέτας αὐτῆς, δὲν ἀπολείπει προηγουμένως εἰς τὸν τιμώμενον, ὅς τις, πληρώσας τὸ πρὸς αὐτὴν αὐτοῦ χρέος, διψᾷ τόσον ὀλιγώτερον τοιοῦτον ἑπαινον, ὅσον εἶναι πλέον ἄξιος ἑπαινοῦ· ὁ σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ παροκινήσῃ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς τέχνης νὰ πληρώσωσι τὰ χρεωστούμενα εἰς αὐτὴν τροφεῖα. Ἡ

προσώπων αἱ εἰκόνες. Ἐξω τούτων, ὅτι μάλιστα μ' ἐλύπησε περισσότερο, εἶναι τοῦ καλοῦ Πλουτάρχου τῆς εἰκόνος ἡ ἐλλειψις. Παρά τὸν ὠφελιμώτατον τοῦτον συγγραφεὰ τίνας ἄλλου μορφῆς εἰκὼν ἔπρεπε νὰ ᾔῃαι εἰς τοὺς φιλαρέτους πλέον εὐ-
άρεστος; Δὲν ἀμέλησαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ τιμῇσωσι τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ τὴν σοφίαν μὲ εἰκόνα· ἀλλὰ καὶ ταύτην, καθὼς ἄλλα πολλὰ, τὴν ἔφθειρεν ὁ παμφάγος χρόνος, ἐὰν ἴσως δὲν εὐρί-
σκεται εἰς κανὲν ἀκόμη τῆς Ἑλλάδος, ἢ τῆς Ἰταλίας, ὑπόγειον καταχωσμένη.

Διὰ νὰ ἀναπληρώσω, ὅσον ἦτο δυνατόν, τὴν δυσυχὴ ταύτην ἔλλειψιν, ἔδωκα εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ πρώτου τόμου τὸ ὄνομα τοῦ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ, περικυκλωμένον ἀπὸ τῆς αἰωνιότητος τὸ σύμβολον, τὸν ὄφιν, καὶ ὑπέγραψα τὸ εὐφρέστατον εἰς τὸν Πλούταρχον ἐπιγράμμα τοῦ Ἀγαθίου, πολλὰ διάφορον καὶ εἰς τὴν κομψότητα, καὶ εἰς τὴν προσαρμογὴν, ἀπὸ τὰ ἐπιγραφόμενα ἐγκώμια τῶν ἐκδοτῶν, ἢ συγγραφέων, εἰς τὰς κεφαλὰς τινῶν βιβλίων (1).

παλαιὰ Ἑλλάς ἐτίμα τοὺς εὐεργέτας αὐτῆς μὲ στεφάνους, μὲ εἰκόνας, μὲ τὴν ἐν Πρυτανείῳ αἰτήσιν ἄλλὰ κανεῖς ἀπὸ τούτους, οὐτ' ἐξεφά-
γωσεν αὐτὸς ἐκυτόν, οὔτε τῆς ἰδίας του μορφῆς ἀνέστησεν εἰκόνα, οὐτ' ἀπὸ τοῦ Πρυτανείου τὴν τράπεζαν ἤρπασε τὴν ὅχι ἀκόμη χαρισθεῖσιν εἰς αὐτὸν τροφήν. Ἐξεναντίας ἔχομεν ἡρώων παραδείγματα, οἱ ὅποιοι αὐτὴ προσφερόμενη ἀπὸ τοὺς συγχρόνους αὐτῶν ἐδέχθησαν τὴν τι-
μὴν. Τοιοῦτος ἦτον ὁ Ἀγησίλαος, ὅστις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλου-
τάρχου (Ἀγησίλ. § 2 καὶ ἐν Ἀποφθεγμ.) δὲν ἐσυγχώρησε νὰ τοῦ κάμωσιν εἰκόνα.

(1) Ἄλλο τοῦτο ἔθιμον τινῶν Εὐρωπαίων, ὅχι μετριοφρονέστερον παρὰ τὸ πρῶτον. Μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς βιβλίου εὐρίσκεις γραμμένα καθ' ἑξῆς τρία ἢ τέσσαρα ἐπιγράμματα εἰληρὰ Λατινικά, ἀκουσμα ἢ ἀνάγνωσμα ἐλεγίων, συνθεμένα ἀπὸ φίλους εἰς ἑαρινὸν τοῦ συγγρα-
φέως, ἢ ἐκδότου, ὅστις πολλάκις ἄλλο δὲν ἔκαμε παρὰ τὴν αὐξήσῃ τὴν

ΠΕΡΙ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΕΚ ΤΟΥ ΜΟΝΤΑΙΓΝΟΥ ΚΑΙ ΡΟΥΣΣΩ (*),

ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ ΓΑΛΛΩΝ.

Μεταξὺ τῶν ἡμητέρων Γαλλικῶν συγγραφέων ὧν δίδω (καὶ μὲ δίκαιον, νομίζω) τὰ πρωτεῖα εἰς τὸν Ἰάκωβον Ἀμιό-
τον... Ἀλλ' ὁ, τι μάλιστα μ' εὐχαρισεῖ εἰς αὐτὸν, εἶναι ἡ κρίσις
νὰ διαλέξῃ βιβλίον (τὸν Πλούταρχον) τόσον ἄξιον καὶ τόσον
ἀρμόδιον, διὰ νὰ τὸ προσφέρῃ δῶρον εἰς τὴν πατρίδα του.
Οὐδεμία σωτηρίας ἐλπίς δι' ἡμᾶς τοὺς ἀμαθεῖς ἤθελεν εἶσθαι,
ἐὰν τὸ βιβλίον τοῦτο δὲν μᾶς ἀνεσῆκονεν ἀπὸ τὸν βόρβορον.
Τώρα, χάρις εἰς τὸν Πλούταρχον, τολμῶμεν καὶ νὰ λαλῶμεν
καὶ νὰ γράφωμεν· τώρα καὶ αἱ γυναῖκες εἶναι καλαὶ νὰ διδά-
σκωσι καὶ αὐτοὺς τῶν σχολείων τοὺς διδασκάλους. Ὁ Πλού-
ταρχος ἔγινε καθημερινὴ ἡμῶν ἀνάγνωσις (1).

ἀριθμὸν τῶν ἀχρήστων βιβλίων. Οἱ περιερχόμενοι τὴν φωτισμένην Εὐ-
ρώπην Γραικοὶ νέοι πρέπει νὰ μιμῶνται ὅσα ἡ Φιλοσοφία ἐγέννησεν εἰς
αὐτὴν πολλὰ καὶ μεγάλα καλὰ, καὶ ὅχι ὅσα δὲν ἐδυνήθη ἀκόμη νὰ
ἐκριζώσῃ κακὰ. Εἰάν οἱ φίλοι, διὰ κρίσεως ἐνδείαν, ἢ δι' ὑπερβολὴν
ἀγάπης, ἥτις τυφλῶνει τὴν κρίσιν, δοξολογῶσι τὸν συγγραφεῖα μὲ τὰ
ἄμουςά των σιχουρήματα, ὁ συγγραφεὺς πρέπει νὰ ἔχῃ τοῦτο εἰς
τὸν νοῦν, ὅτι γελῶσιν οἱ φρόνιμοι, καὶ τῶν δοξολογούντων τὴν ἀκρι-
σίαν, καὶ τοῦ δοξολογουμένου τὴν ἀναισθησίαν.

(*) Ὅστις ἐπιθυμεῖ τὸς περὶ Πλουτάρχου Ἑλληνικὰς κρίσεις ἄς ἴδῃ τὸν
τρίτον τόμον τῆς Ἑλληνικ. Βιβλιοθήκης, σελ. 25'.

(1) Je donne avecques raison, ce me semble, la palme à
Jacques Amyot sur tous nos écrivains françois... mais sur
tout je luy sçais bon gré d'avoir sçeu trier et choisir un
livre si digne et si à propos, pour en faire present à son país.
Nous aultres ignorants estions perdus, si ce livre ne nous

Μεταξὺ τῶν ὀλίγων βιβλίων, ὅσα καμμίαν φορὰν ἀναγνώσκω ἀκόμη, ὁ Πλούταρχος μάλιστα με προσηλόνει καὶ με ὠφελεῖ. Πρῶτον αὐτὸν ἀνέγνωσα εἰς τὴν παιδικήν, καὶ αὐτὸς θέλει εἶθαι τῆς γεροντικῆς μου ἡλικίας ἡ τελευταία ἀνάγνωσις. Εἶναι σχεδὸν ὁ μόνος συγγραφεὺς, τὸν ὁποῖον ποτὲ δὲν ἀνέγνωσα χωρὶς καρπὸν (1).

eust relevé du boubier : sa mercy, nous osons à cett' heure et parler et escrire; les dames en regentent les maistres d'eschole; c'est nostre breviaire. *Essais de Michel de Montaigne*, liv. II, chap. 4.

(1) Dans le petit nombre de livres que je lis quelquefois encore, Plutarque est celui qui m'attache et me profite le plus. Ce fut la première lecture de mon enfance, ce sera la dernière de ma vieillesse; c'est presque le seul Auteur que je n'ai jamais lu sans quelque fruit. ROUSSEAU, *les Réveries du promeneur solitaire*, quatrième promenade. Ἀναγκάιν ἐκρίνα νὰ προσθέσω τῶν δύο Γάλλων φιλοσόφων τούτων τὴν περὶ Πλουτάρχου κρίσιν, διὰ νὰ μάθωσιν οἱ νέοι πόσον τιμῶνται τῶν προγόνων ἡμῶν τὰ συγγράμματα ἀπὸ τὰ φωτισμένα τῆς Εὐρώπης ἔθνη. Καὶ διὰ τί νὰ μὴ τὰ τιμῶσιν, ἐπειδὴ εἰς αὐτὰ χρωστοῦν τὸν φωτισμὸν αὐτῶν; Ὅ,τι μάλιστα λέγει ὁ Μονταῖγνος δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ ὑπερβολὴ ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὸν Πλούταρχον, ἀλλ' αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀλήθεια. Τοσαύτην ἔχει δύναμιν βιβλίον φρονίμου συγγραφέως, βοηθούμενον ἀπὸ φίλας ἀλλας περιστάσεις μικράς, ὥς ἔθνος ὁλόκληρον νὰ σηκώσῃ ἀπὸ τῆς ἀπαιδευσίως τὸν βόρβορον, καὶ νὰ τὸ διδάξῃ πῶς νὰ διορθώσῃ καὶ τὰ ἥθη καὶ τὴν γλῶσσάν του· τὰ ἥθη, μὲ τὰ καλὰ τῆς ἀρετῆς παρηγγέλματα καὶ παραδείγματα· τὴν γλῶσσαν, μὲ τὴν ἐκλογὴν τοῦ καλοῦ Πραγματικοῦ μέρους, χωρὶς τοῦ ὁποίου τὸ Λεκτικὸν δὲν εἶναι παρὰ κενὸς ἀέρος ψόφος (Ἀνωτέρω, σελ. 268-269) συνθεμένος ἀπὸ τοὺς ἀττικισμοὺς τοῦ Γραμματικοῦ Φρυνίχου, ὅστις ἄλλο ἴσως εἰς τὸν Πλούταρχον δὲν ἐσημείωσε παρὰ λέξεις. Ἀλλ', εἰάν τῶν Ἑλλήνων τὰ συγγράμματα ἐσήκωσαν ἀπὸ τῆς ἀπαιδευσίως τὸν βόρβορον τοὺς ἀλλογενεῖς, παρὰ τὸν Βαρβολόβον τίς ἄλλος δύναται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι θέλουν ἀφήσιν τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν ἡμᾶς νὰ κυλιώμεθα αἰωνίως εἰς αὐτόν;

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1810)

ΤΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ (*).

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐξαιρέτως πρὸς τοὺς Σμυρναίους.

Ἰδοῦ καὶ ὁ τέταρτος τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τόμος προβαίνει εἰς τὸ φῶς, ὅπότε ἔπαυσε νὰ βλέπῃ τὸ φῶς ὁ συνεργήσας εἰς αὐτὴν ΜΗΧΑΪΛ Ὁ ΖΩΣΙΜΑΣ.

Τῆς Ἑλλάδος ὁ μέγας εὐεργέτης οὗτος ἀπέθανεν εἰς τὴν πόλιν Λιθόρνον, τὴν πρώτην Ἰουλίου τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἀφήσας ὄχι μόνον εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀναγέννησιν ἐφρόντιζεν Ἑλλήνων τὰς ψυχὰς, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅσοι μεταξὺ τῶν ἀλλογενῶν τιμῶσι τὰ καλὰ, μνήμην ἀθάνατον. Ἡ πατρίς αὐτοῦ καὶ μήτηρ Ἑλλάς ἐτίμησε τὸν τάφον του μὲ ἐπιγραφὴν μάρτυρα τῆς πρὸς αὐτὴν ἀγάπης του.

(*) Τόμ. Β'.

Εάν ὁμως αὐτὸς ἔπαινε νὰ ζῇ, μὴ διὰ τοῦτο φαντασθῶσιν οἱ ἐχθροί, ἢ φοβηθῶσιν οἱ φίλοι τῆς Ἑλλάδος, ὅτι μέλλει νὰ παύσῃ καὶ ἡ ἐκδοσις τῆς ἙΛΛΗΝΙΚῆς ΒΙΒΛΙΟΘῆΚΗΣ. Ἀφῆκε τὴν φροντίδα τῆς πατρίδος κληρονομίαν εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τοὺς τιμιωτάτους ἀδελφούς του· τοὺς ὁποίους ὁ Θάνατος ἐξέρρησε τὸν φίλον ἀδελφόν, ἀλλ' ὅχι καὶ τὴν ἀδιάκοπον προθυμίαν τῶν εἰς τὸ γένος εὐεργεσιῶν.

Τῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας προξενηθέντων ἀπὸ τοὺς ΖΩΣΙΜΑΔΑΣ καλῶν τὸ κάλλισον εἶναι, ὅτι πολυπλασιάζοντες τὰ ὄργανα καὶ μέσα τῶν φώτων, τῶν ὁποίων ἴδιον εἶναι νὰ ἀναπτῶσιν εἰς τὰς ψυχὰς ἔρωτα περισσοτέρων φώτων (1), ἐπαρακίνησαν εἰς μίμησιν πολλοὺς τοῦ γένους πλουσίους, διδάσκοντες μὲ τὸ φιλογενὲς αὐτῶν παράδειγμα (2), ὅτι ὅχι ὁ πλοῦτος, ἀλλ' ἡ ὀρθὴ τοῦ πλούτου μεταχειρίσεις εἶναι καλὴ νὰ τοὺς δοξάσῃ. Ἐκαὶ πῶς ἄλλως δύναται τίς ὀρθότερον νὰ τὸν μεταχειρισθῇ παρὰ ἐξοδεύων αὐτὸν νὰ σκεπάσῃ τῆς ἐλεεινῆς του πα-

(1) « Ὅσα γὰρ πλέον ἐστὶ τὸ προσειλημμένον ἐκ φιλοσοφίας, το- » σούται μᾶλλον ἐνοχλεῖ τὸ ἀπολειπόμενον » Πλούταρχ. Πῶς ἂν τις αἰσθ. ἐαυτ. προκόπτ' ἐπ' ἀρετῇ, § 4.

(2) Σεῖς δὲ, ἂν εὐρίσκεσθε τινὲς ἀκόμη πολλὰ ὀλίγοι πλούσιοι Γραικοί, τῶν ὁποίων ἡ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἀσυμπάθεια ἐξιστοῦται μὲ τῶν καλῶν παραδειγμάτων τὴν καταφρόνησιν, ἀκούσατε τοὺς τελευταίους τούτους λόγους· καὶ εἰ μὴ οὗτοι σᾶς φέρωσιν εἰς αἴσθησιν, δὲν εἰσθε πλέον ἄξιοι οὐδ' ὀνειδισμοῦ. Ἐτίς ὠνείδισε ποτὲ τοὺς λίθους ὡς ἀναισθήτους; Διότι σᾶς τιμῶσιν οἱ κόλακες καὶ οἱ ψωμοζῆται, μὴ νομίζετε διὰ τοῦτο ὅτι εἰσθε τίμιοι. Διότι δὲν ἐπραΰνατε τίποτ' ἀφ' ὅσα οἱ πολιτικοὶ νόμοι ἐμποδίζουσι κακὰ, μὴ φαντασθῆτε ὅτι εἰσθε ἐν-ἀρετοί. Ἡ ἀληθινὴ τιμὴ καὶ ἀρετὴ συνίστανται ὅχι ἀφ' ὅσα δὲν ἐπραΰναι κακὰ, ἀλλ' ἀφ' ὅσα δυνάμενος ἠμέλει νὰ ἐνεργήσῃ καλὰ. Ἡ τοιαύτη ἀμέλεια θελεῖ καταμαρτυρῆσιν εἰς τὴν ἐπερχομένην γενεάν, ὅτι ἐξά-ζητε κακὸ μοῖρα καὶ πάσης ἀνάξια τιμῆς ἀνθρωπάρια.

κρίδος τὴν γύμνωσιν; Ἀπὸ τοὺς φρονίμους μιμητὰς τούτους δίκαιον εἶναι κατὰ τὸ παρὸν νὰ ἐπαινεθῶσιν οἱ πολῖται τῆς Σμύρνης.

Εὖγε! φίλτατοι Σμυρναῖοι. Ἐὰν ἐφάνητε ὕπεροι τῶν Χίων καὶ τῶν Κυθωνιατῶν, ἡ προθυμία μὲ τὴν ὁποίαν ἐσυγκροτήσατε τὸ νέον τῶν ἐπισημῶν γυμνάσιον, ἔδειξεν ἄρκετὰ, ὅτι τὸ ὕψος αὐτοῦ δὲν ἦτον ἀκολούθημα καταφρονήσεως παιδείας, ἀλλὰ φόβου ἀποτελέσμα μὴ δὲν εὑρετε τοιαύτης λαμπρᾶς πόλεως ἄξιον διδάσκαλον. Μόλις ἐφάνη ὁ τοιοῦτος, καὶ τὸν ἐκαλέσατε, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸν ἀρπάξατε, διὰ νὰ παραδώσετε εἰς τὰς χεῖράς του τὰ ἀγαπητὰ σας τέκνα.

Ἐξω τῶν χρεωσσομένων τῆς Ἑλλάδος ὅλης εἰς ἐσᾶς χαρίτων, ὦ φίλοι Σμυρναῖοι, ὅτι τὴν ἐκδικεῖτε ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς τὰς ἀδίκους λοιδορίας, εἰς πολλὰ ὀλίγων χρόνων διάστημα, τῶν ὅσα τώρα σπεύρετε θέλετε θερίσειν τοὺς καρποὺς πολυπλασίους· εἰς πολλὰ ὀλίγων χρόνων διάστημα θέλει σᾶς πληροφορήσειν ἡ κοινὴ εὐδαιμονία τῆς πατρίδος, ὅτι ἡ δυστυχία τῆς ἡτο καρπὸς τῆς κοινῆς ἀπαιδευσίας. Ἐὰν, ὡς ἀρχίσατε, αὐξάνετε καθημέραν τὸν εἰς τὰ καλὰ ζῆλον, δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι θέλετ' ἀποκαταστήσειν τὴν Σμύρνην εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς δόξαν καὶ λαμπρότητα.

Ἡ πόλις, ὦ φίλοι Σμυρναῖοι, τὴν ὁποίαν κατοικεῖτε, καὶ εἰς τῶν προγόνων ἡμῶν τοὺς εὐτυχεῖς χρόνους, καὶ ἀφοῦ ὑπετάχθη ἡ Ἑλλὰς εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἐχρημάτισε πρώτη τῶν Ἰωνικῶν καὶ τῶν ἄλλων τῆς μικρᾶς Ἀσίας πόλεων (1). Τὰ πρωτεῖα ταῦτα δὲν τὰ ἔλαβε διὰ τὸν πλοῦτον· πλουσιώτεροι ἴσως παρὰ τοὺς τότε Σμυρναίους εἶθε σήμερον ἐσεῖς. Τὰ ἔδωκαν εἰς αὐτὴν

(1) Ὡς τὸ μαρτυροῦσι πολλὰ διαφόρων ἐποχῶν νομίσματα Σμυρναῖα μὲ τοιαύτην ἐπιγραφὴν, ΣΜΥΡΝ. ΠΡΩ. ΑΣΙΑΣ.

αἱ ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι, τὰ γυμνάσια καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς σοφίας, οἱ ἄριστοι τεχνῖται, τῶν ὁποίων τὰ δημιουργήματα ἐκατάστησαν τὴν Σμύρνην σολὴν ὅλης τῆς Ἰωνίας καὶ καύχημα (1) οἱ σωτῆρες τῶν ἰδίων πολιτῶν ἰατροὶ (2), καὶ ἄλλα τοιαῦτα προτερήματα, τὰ ὁποῖα γεννῶνται ἀπὸ τὴν φρόνιμον τοῦ πλοῦ του μεταχείρισιν, καὶ κάμνουσι τὰς πόλεις σεβασμίας, ὅχι μόνον εἰς ἄλλας πόλεις, ἀλλὰ, τὸ θαυμαστότερον, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς κρατοῦντας (3), καὶ χωρὶς τῶν ὁποίων ὁ πλοῦ

(1) Ὡς τὸ μαρτυρεῖ πάλιν ἄλλη παλαιὰ ἐπιγραφή (Ὁξον. μάρμαρ. ἐπιγρ. λ', λ', λ', σελ. 51), Ἡ ΠΡΩΤΗ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ ΚΑΛΔΕΙ ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΕΙ ΚΑΙ ΔΑΜΠΡΟΤΑΤΗ ΚΑΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ... ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΩΝΙΑΣ κ. τ. λ. Ἀφ' ὅσα λέγει ὁ Ἀριστείδης (σελ. 64-69 ἐκδ. Φλωρεντ. 1517) περὶ τῶν ἐγορῶν, τῶν θεάτρων, τῶν λουτρῶν, τῶν νῶν, τῶν ἀνδριάντων, καὶ τῆς παιδείας τῶν κατοίκων τῆς Σμύρνης, τὸ ἥμισυ ἀρκεῖ νὰ τὴν ἐξισώσῃ μὲ τὴν πόλιν τῶν Παρισίων. Μηδὲ πρέπει νὰ φέρῃ τινα εἰς ἐκπληξιν ἡ σημερινὴ τῆς ἀσχημίας, παραβλασμένη μὲ τὴν παλαιὰν αὐτῆς καλλονήν. Εἰς οὖτοις φωτισμένους κατοίκους τῶν Παρισίων, καὶ εἰς τόπον αὐτῶν βάλῃ Σκύθας, ἢ Σκυθῶν ὁμοίους ἄλλους τινὰς ἀπαιδεύτους οἰκητορας· καὶ μετὰ πολλὰ ὀλίγον χρόνου διάστημα ἡ λαμπρά τῶν φώτων μητρόπολις αὕτη θίλει καταντήσιν εἰς ἐλεεινοτέραν τῆς Σμύρνης κατάστασιν.

(2) Πόσον ἐπρόκοψεν εἰς τὴν Σμύρνην ἡ ἱατρικὴ φαίνεται μάλιστα ἀπὸ πολλὰ νομίσματα παλαιὰ κομμένα εἰς τιμὴν αὐτῆς ἀπὸ τοὺς Σμυρναίους, καὶ τὰ ὅποια ἐσύναξεν ὁ Ἀγγλος ἱατρός Μεάδης εἰς συνταγμάτιον ἐπιγραφόμενον, *De nummis quibusdam a Smyrnaeis in Medicorum honorem percussis*. Κατὰ τὸν Στράβωνα (Βιβλ. 1Β', σελ. 580), ἡ Σμύρνη εἶχε γυμνάσιον ἱατρικῆς ἐξάκουσον, ὅπου διδάσκαλος ἐχρημάτισε ποτὲ περίφημος ὁ Ἰκέσιος ἀπὸ τῆς αἵρεσιν τῶν Ἑρασιστρατειῶν. Ἀλλ' ἡ ἱατρικὴ νὰ προκόψῃ δὲν εἶναι δυνατόν, ὅπου δὲν συμποκοῦνται ἐνταυτῷ καὶ τὰ ἄλλα τῆς φιλοσοφίας μέρη· ὅλοι σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι ἦσαν σύγχρονοι τοῦ ἱατροφιλοσόφου Ἰπποκράτους.

(3) Οἱ Ῥωμαῖοι, κύριοι τῶν ἰώνων, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων,

τος δὲν εἶναι πλὴν μέταλλα καὶ ἀπὸ τούτων λίθους αὐτοὺς ἀχρησώτερα.

Θέλετε νὰ καταστήσετε τὸν πλοῦτον ἀληθῶς πρᾶγμα χρησίμου; Ἰδοὺ καιρὸς· ἐξοδεύσατε μέρος αὐτοῦ, κατὰ μίμησιν τῶν προγόνων, εἰς τὴν ἀνάσασιν τῆς Σμύρνης, ἐμβιβάζοντες πάλιν εἰς αὐτήν, ὅσα ἀπ' αὐτὴν ἐξώρισε καλὰ τῆς ἀπαιδευσίας τὸ σκότος. Καὶ καθὼς ἐκεῖνοι ὁμονόησαν (1) μετ' ἄλλας πόλεις τὴν ὁποίαν τὸ κοινὸν συμφέρον ἐξήτει τότε πολιτικὴν ὁμόνοιαν, οὕτω καὶ σεῖς ὁμονοήσατε μετὰς γείτονας πόλεις, τὴν Χίον λέγω καὶ τὰς Κυθωνίας, ὁμόνοιαν ἡθικὴν, ἐπειδὴ τὸ κυριώτατον τέλος τῆς παιδείσεως τῶν ἐθνῶν εἶναι ἡ χρησθήσια. Εἰς ἐσᾶς, ὦ φίλοι Σμυρναῖοι, τοὺς πρώτους τῆς Ἀσίας, ἀνήκει νὰ δώσετε τοιοῦτον παραδείγμα. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς τοὺς ὅσοι συνδράμωσιν εἰς τὴν τοιαύτην ὁμόνοιαν· εἰς τοὺς καταφρονητάς αὐτῆς τί πρέπει, νὰ τὸ ἐκφωνήσω δὲν τολμῶ (2).

ἀφῆκαν ὅμως εἰς τὴν Σμύρνην πολλὰ ἐλευθερίας προνόμια, ὅποια ἦσαν νὰ κόπῃ νομίσματα, τὰ λεγόμενα Αὐτόνομα, νὰ ἔχῃ Σύγκλητον ἰδίαν, καὶ νὰ ὀνομάζῃ Πρυτάνεις. Ἴδε περὶ τούτων ἀπάντων τὸ Νομισματικὸν Λεξικὸν τοῦ Ῥάσχου, Τομ. Α, μερ. α', σελ. 1402, καὶ Τομ. Δ', μερ. α', σελ. 348—349, καὶ μερ. β', σελ. 1209—1324.

(1) Ὅτι πολλὰ πόλεις τῆς Ἰωνίας καὶ ἄλλαι μακρύτεραι ὁμονόησαν πολιτικῶς μετὰ τοὺς Σμυρναῖους, τὸ μαρτυροῦσι πάλιν τὰ νομίσματα, τῶν ὁποίων ἀρκοῦσι τρία μόνον παραδείγματα, ΕΦΕΣ. ΣΜΥΡΝ. ΟΜΟ. = ΧΙΩΝ ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ ΟΜΟΝΟΙΑ. = ΟΜΟ. ΣΜΥΡ. ΛΑΚΕΔΑΙ.

(2) Ὁμόνοιαν ἐννοῶ τοιαύτην. Τὰ τρία γυμνάσια, τῆς Σμύρνης, τῆς Χίου καὶ τῶν Κυθωνιῶν, νὰ λογίζωνται ἐν δένδρον καρποφόρον διηρημένον εἰς τρεῖς κλάδους· εἰς ποταμὸς σοφίας, σχισμένος εἰς τρεῖς διώρυχας· οἱ τρεῖς διδάσκαλοι, τρεῖς ἀδελφοί. Οἱ ἐπίτροποι τῶν τριῶν γυμνασίων, τῆς Χίου, τῆς Σμύρνης καὶ τῶν Κυθωνιῶν, νὰ μὴ νομίζονται μῆτε Κυθωνῖται, μῆτε Σμυρναῖοι, μῆτε Χῖοι, ἀλλ' Ἐλ-

Εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι, φίλοι Σμυρναῖοι, νὰ μιμηθῆτε τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ. Μία μόνη σταθερά ἀπόφασις, νὰ διώξετε ἀπὸ τὴν πατρίδα τὸ σκότος τῆς ἀπαιδευσίας, ἀρκεῖ νὰ φέρῃ πάλιν τὴν πατρίδα εἰς τὴν ζηλευμένην αὐτῆς προτέραν κατάστασιν. Εἴπατε νὰ γεννηθῇ φῶς, καὶ τὸ φῶς θέλει σὰς καταλάμψῃ πανταχόθεν.

Σμυρναῖοι, Χῖοι, Κυδωνιάται, καὶ ἀπλῶς ὅσοι ὀνομάζεσθε Ἕλληνες, τώρα μάλις εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς παλιγγενεσίας τοῦ γένους ἔχετε χρεῖαν νὰ συγκρατῆσθε καὶ νὰ ὑπερασπίζετε ἀλ-

λῆνες, μιᾶς μητρὸς τῆς Ἑλλάδος τέκνα, κοινωνοῦντες πρὸς ἀλλήλους ὅτι συμφέρει εἰς τὴν κοινὴν τοῦ ἔθνους ἀναγέννησιν. Ἐορτὴ κατ' ἔτος καὶ πανήγυρις τριήμερος εἰς ἀνάμνησιν τῆς τριπλῆς ταύτης ὁμοιοῦς νὰ γίνεταί· τὸ πρῶτον ἔτος εἰς τὴν πρώτην διὰ κλήρου λαχοῦσαν πόλιν, ὅπου καθεμία τῶν λοιπῶν δύο νὰ πέμπῃ συνεορτασὰς ἕξ μαθητὰς· τὸ δευτέρον ἔτος νὰ εορτάζῃ ἡ δευτέρα εἰς τὸν κλῆρον πόλιν, δεχομένη ὡσούτως τοὺς παρὰ τῶν ἄλλων δύο πεμπομένους δώδεκα μαθητὰς· τὸ τρίτον ἡ τρίτη τοῦ κλήρου, μὲ τὸν αὐτὸν τῶν πεμπομένων ἀπὸ τὰς ἄλλας ἀριθμόν. Οἱ πεμπόμενοι πρέπει νὰ ἐκλέγονται ἀπὸ τοὺς πλέον προκόπτοντας μαθητὰς, διὰ νὰ λαμβάνωσι τῆς ἀποστολῆς καὶ πρεσβείας ταύτην τὴν τιμὴν, ὡς τῆς προκοπῆς αὐτῶν ἀμοιβήν. Ἡ δὲ αὐτοὺς δαπάνη καὶ τοῦ ταξειδίου καὶ τῆς ἐπιστροφῆς νὰ γίνεταί ἀπὸ τὴν δεχομένην πόλιν. Τὴν πρώτην ἡμέραν πρέπει νὰ καλῶνται μετὰ πάσης τιμῆς αὐτοὶ καὶ ἄλλοι δώδεκα μαθηταὶ τῆς δεχομένης πόλεως οἱ προκομμενέστεροι, εἰς συμπόσιον τοῦ Ἀρχιερέως. Τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς εορτῆς νὰ συμποσιάζωσι μὲ τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ γυμνασίου καὶ τὴν τρίτην μὲ τοὺς δημογέροντας τῆς πόλεως. Ὡ Ἕλλάς, Ἕλλάς! Ἀς μάθω ὅτι ἔδωκας τοιαῦτα ἢ παρόμοια σημεῖα τῆς ἀγάπης τῶν φώτων, καὶ ἄς παύσω πάραυτα νὰ ζῶ!

Ζεῦ πάτερ, ἀλλὰ σὺ ῥύσαι ὑπ' ἡέρος υἱὸς Ἀχιῶν,
Ποίησον δ' αἰῶρην, ὅς δ' ὀφθαλμοῖσιν ἰδῆσθαι·
Ἐν δὲ φάει καὶ ὄλεσσον, ἐπεὶ νῦν τοι εὐάδεν οὕτως!

Ἰλιάδ. ρ', 645-647.

λήλους, διὰ τὰ φυλάσσεσθε ἀπὸ τὰς ἐνέθρας τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν.

Ἀρκετὰ, ὦ φίλοι Ἕλληνες, ἐλάλησα περὶ τῶν ἀληθινῶν ἐχθρῶν τῆς φιλοσοφίας, κρυπτομένων εἰς τὸ προσωπεῖον τῆς θρησκείας. Καιρὸς εἶναι νὰ σὰς φανερώσω ἐν ἄλλῳ εἶδος ἐχθρῶν τόσον ἐπικινδυνώτερον, ὅσον εἶναι πανουργότερον. Εἶναι τῆς αὐτῆς μ' ἐκείνους ῥίζης βλαστήματα· ἀλλὰ τόσον ἀπέχουν νὰ κατατρέχωσι τὴν φιλοσοφίαν, ὥς' ἐπαγγέλλονται εἰς τὸ φαινόμενον καὶ συμπράκτορες καὶ συνεργοὶ τῆς κοινῆς τοῦ γένους παιδείας.

Εἰς τὰ μεγάλα τῶν ἐθνῶν ἠθικά, ἢ πολιτικά πρὸς τὸ καλὸν κινήματα, τρία εἶδη ἀνθρώπων ἀναφαίνονται ἐνεργοὶ τοῦ νέου δράματος. Οἱ πρῶτοι, πολλὰ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, ἀφιερώνουσιν ὅλῃς τῆς ψυχῆς αὐτῶν καὶ τοῦ σώματος τὰς δυνάμεις εἰς τὴν πρὸς τὰ καλὰ μεταβολὴν τοῦ ἔθνους. Αἱ δυνάμεις αὐτῶν ἐξ-ανάγκης εἶναι μικραὶ, ἐπειδὴ εἶναι καὶ αὐτοὶ μέλη ἔθνους ἀδυνατού, καὶ ζῶσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνην τοῦ χρόνου περίοδον, ὅταν τὸ ἔθνος ἀρχίζῃ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀδυναμίαν του. Ἀλλὰ τὰς μεταχειρίζονται ἀδόλως εἰς τὴν, νὰ εἶπω οὕτως, ἀναζύμωσιν τῆς πατρίδος των· καὶ τοῦτο μόνον, πολλὰ μικρὸν, ἀλλ' ἐπαινετὸν ὁμῶς, ἔχουσι παρὰ τοὺς ἄλλους προτέρημα.

Τοὺς δευτέρους ἢ ἀναζύμωσις αὕτη δὲν ἀρέσκει παντάπασιν· οἷοτι ἀπὸ μόνην τὴν παλαιὰν ζύμην ἐτρέφοντο, καὶ ἀπ' αὐτὴν μόνην ἐδοξάζοντο. Καὶ ἐκ τούτου αἱ θορυβώδεις κατὰ τῆς φιλοσοφίας κραυγαί, καὶ οἱ ἀναίσχυντοι διαγωγοὶ κατὰ τῶν ὀλίγων αὐτῆς ὁπαδῶν, καὶ τῆς κοινῆς τοῦ γένους παιδείας συνεργῶν.

Οὐδὲ τοὺς τρίτους, οὔτε τοῦ γένους ἢ παιδείας, οὔτ' οἱ συνεργοῦτες εἰς αὐτὴν εἶναι δυνατόν ν' ἀρέσωσι. Πανουργότεροι ὁμῶς, ὡς εἶπα, παρὰ τοὺς δευτέρους, εὐρισκόμενοι με-

ταξὺ δύο κακῶν, τῆς ἀδυναμίας νὰ ἀληθῶς φιλοσοφήσωσι, καὶ τῆς νὰ τραφῶσι πλέον ἀπὸ τὴν ἀπαιθευσίαν ἀπελπισίας, ἐπενόησαν νὰ κάμωσι πραγματείαν τὴν παιδείαν τοῦ γένους. Ἀποστατοῦσι λοιπὸν εἰς τὸ φαινόμενον ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς των ἐχθροὺς τῆς φιλοσοφίας, ἀπὸ τὴν μὲ τοὺς ὁποίους ἀναστροφὴν οὔτε τροφή οὔτε τιμὴ πλέον ἐλπίζεται, καὶ γίνονται τῶν ἀληθινῶν φίλων τῆς σοφίας ψευδᾶδελφοί.

Εἰς ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει νὰ φωτίζεται, ἡ διάκρισις τῶν τοιούτων εἶναι πρᾶγμα τόσον δυσκολώτερον, ὅσον καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐκ πολλοῦ φωτισμένα ἔθνη εὐδοκιμοῦν πολλάκις, ἂν καὶ πρὸς πολλὰ μικρὸν χρόνον διάστημα, πλέον οἱ πραγματευταὶ παρὰ τοὺς ἀληθινούς ἐργάτας τῆς παιδείας.

Εἶναι παλαιά, ἔχει σημερινή, ἡ δυσκολία τῆς διακρίσεως τοῦ σοφιστοῦ ἀπὸ τὸν ἀληθῆ φίλον τῆς σοφίας. Δύσκολα γνωρίζεται ὁ σοφιστῆς διὰ τὸ περικαλύπττον πανταχόθεν αὐτὸν σκότος· δύσκολα καὶ τῆς σοφίας ὁ φίλος, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ κοινοῦ λαοῦ πρὸς τὸ φῶς τῆς φιλοσοφίας (1).

Μ' ὅλον τοῦτο εἶναι ἀναγκαία σήμερον καὶ εἰς τὴν προκοπὴν καὶ εἰς τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος ἡ τοιαύτη διάκρισις· εἰς τὴν προκοπὴν, διότι ὅσην τιμὴν προσφέρει εἰς τοὺς ἀναισχύντους πόρνους τῶν Μουσῶν, ἄλλο τόσον ἐμποδίζει τὸν πληθυσμὸν τῶν ἀληθινῶν ἐρασῶν· εἰς τὴν δόξαν, ἐπειδὴ εἶναι τῶν ἀδυνά-

(1) «Ὁ μὲν [σοφιστῆς], ἀποδιθράσκων εἰς τὴν τοῦ μὴ ὄντος σκοτεινότητά, τριβῇ προσπατούμενος αὐτῆς, διὰ τὸ σκοτεινὸν τοῦ τόπου, καταναῶσαι χαλεπός. . . Ὁ δὲ γε φιλόσοφος, τῇ τοῦ ὄντος αἰεὶ διὰ λογισμῶν προσκειμένος ἰδέᾳ, διὰ τὸ λαμπρὸν αὐτῆς χώρας, εὐδαμῶς εὐπετῆς ὀφθῆναι· τὰ γὰρ τῆς τῶν πολλῶν ψυχῆς ὅμματα καρτερεῖν πρὸς τὸ θεῖον ἀφορῶντα ἀδύνατα» Πλάτων. Σοφιστ. σελ. 254.

των νὰ δοξασθῇ τὸ ἔθνος, ἐνὸσω δοξάζει τοὺς ἀδόξους, καὶ ὑποφέρει νὰ χειραγωγῇται ἀπὸ σοφιστὰς πτωχαλαζόνας.

Τοιαύτην διακρίσιν νὰ προξενήσῃ εἰς ἡμᾶς ἄλλο δυνατόν δὲν εἶναι παρὰ τὸν πληθυσμὸν τῆς παιδείας. Ὅταν τῶν ἐπισημῶν τὸ φῶς ἐμβάσῃ καὶ εἰς πολλῶν ἀνεπισημόνων κεφαλὰς τὰς ὀρθὰς ΔΟΞΑΣ (1), τότε καὶ ὁ κοινὸς λαὸς ἐκ μόνῃς τῆς ἀναγνώσεως δελεῖ διακρίνειν τοὺς ἀληθινούς προνοητὰς τῆς δόξης τοῦ ἀπὸ τοὺς παρὰ τὸ ἴδιον ἄλλο μὴ φροντίζοντας συμφέρον.

Ὁ ἀληθῶς φιλοσοφῶν οὔτε λαλεῖ οὔτε γράφει παρ' εἰς ὅσα ὁπωσδήποτε ἔχει εἶδῃσιν, οὐδ' ἐπιχειρεῖ τὰ ὑπερβαίνοντα πολὺ τὴν δυνάμιν του.

Ὁ ἀληθῶς φιλοσοφῶν τότε μόνον γράφει (2), ὅταν ἐλπίζῃ νὰ ὠφελήσῃ κοινῶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐξαιρέτως τὴν πατρίδα του. Ἰδίου κέρδους ἀφορμὴ εἶναι αἰσχρὸν εἰς αὐτόν καὶ νὰ τὸ νοήσῃ. Τιμῆς ἐλπίς εἶναι συγχωρημένον· ἀλλ' οὕτως, ὥστε νὰ τὴν δέχεται μετ' εὐχαριστίας, προσφερομένην, μᾶλλον ὥς περισσοτέρας ὠφελείας κέντρον, παρὰ ὥς τῆς προξενηθείσης ἀπὸ τοὺς κόπους τοῦ πληρωμῆν· ὅταν δὲν προσφέρεται, νὰ μὴ τὸν μέλῃ, μηδὲ πρόφασιν ἀργίας νὰ μεταχειρίζεται τὴν σέρησιν τῆς τιμῆς. Εἶναι δοῦλος τῆς πατρίδος του· τὴν παρ' αὐτῆς τιμὴν, ἔχει χάριν· ἂν ἡ πατρίς σιωπήσῃ, πάλιν εὐχαρισεῖ, ὅτι καὶ δὲν τὸν ἀτίμασεν. Ἄν κατὰ δυσυχίαν τὸν ἀτιμάσῃ, λυπεῖται (3),

(1) Ἰδε ἀνωτέρ. σελ. 343-344.

(2) Ἐλεγεν ὁ Ἀπελλώνιος (παρὰ Φιλοστράτ. Βιβλ. Δ; κεφ. 33, σελ. 175), « Παλαμῆδης εὗρε γράμματα, οὐχ ὑπὲρ τοῦ γράφειν μόνον, » ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ γινώσκειν ἃ δεῖ μὴ γράφειν ». Ἀλλὰ ἵπως εἶναι δυνατόν νὰ ἐμποδίσῃς νὰ γράφῃ τὸν ὅστις νομίζει, ὅτι παρὰ χαρτίου καὶ καλαμᾶριον τίποτ' ἄλλο δὲν χρειάζεται εἰς τὸ γράφειν;

(3) Ἐγράφε πρὸς τὸν Ἀντίπατρον ὁ Ἀριστοτέλης, ἀποῦ ἐσερήθη τὰς ψηφισθείσας εἰς αὐτὸν τιμὰς ἀπὸ τοὺς Δειλοφούς· « Ὑπὲρ τῶν ἐν Δελ-

ὄχι τόσον δι' ἑαυτὸν, ὅσον δι' ἡ πατρίδος τὸν ἐμποδίζει νὰ τὴν ὠφελήσῃ περισσότερον.

Ὁ ἀληθῶς φιλοσοφῶν δὲν κολακεύει οὔτε τὴν πατρίδα, οὔτ' ἀπὸ τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ κανένα. Τὰ καλὰ ἐπαινεῖ ἀδόλως· τὰ κακὰ κατηγορεῖ μὲ παρρησίαν, καὶ τοὺς προξένους τῶν κακῶν θεωρεῖ, ὅταν ἀναισχύντως ἐπιμένωσιν εἰς τὸν κατὰ τῆς φιλοσοφίας πόλεμον.

Ὁ ἀληθῶς φιλοσοφῶν τιμᾷ τοὺς συναγωνιζομένους μ' αὐτὸν τὸν καλὸν τῆς παιδείας τοῦ γένους ἀγῶνα, καὶ συντρέχοντας τὸν αὐτὸν εἰς τὰ καλὰ καὶ τίμια δρόμον. Ἐάν ποτε νομίσῃ, ὅτι ἐπλανήθησαν, προθυμεῖται νὰ τοὺς ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν εὐθείαν ὁδόν· ἀλλὰ καὶ τότε ὄχι μὲ τρόπους καὶ λόγους ἀξιότους ἀναβραμμένων εἰς ἀγροίκους· ἀλλὰ μὲ εὐσχημοσύνην, μὲ ἰλαρότητα, μὲ ἀνθρωπότητα (1), καὶ ἀπλῶς, ὥς ἐπιθυμεῖ ἀδελφὸς ἀδελφὸν νὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν πλάνην.

» τοὺς ψηφισθέντων μοι, καὶ ὧν ἀφήρημαι νῦν, οὕτως ἔχω, ὡς μήτε
» μοι σφόδρα μέλειν ὑπὲρ αὐτῶν, μήτε μοι μηδὲν μέλλειν » Πρό-
δρομ. Ἑλληνικ. Βιβλιοθήκ. σελ. 184.

(1) Ἡ παιδεία ὠνομάζετο ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους Ἀνθρωπότης Humanitas· διότι ἴδιον αὐτῆς εἶναι νὰ κάμνῃ τὸν ἄνθρωπον, ἀληθῶς ἌΝΘΡΩΠΟΝ. Καὶ καθὼς ἡμεῖς διακρίνομεν τὰ λεγόμενα Κοινὰ γράμματα ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ, οὕτως ἐκεῖνοι ὠνομάζαν τὰ μὲν πρῶτα ἀπαρallκτικὰς Κοινὰ γράμματα, communes litteras, τὴν δὲ γνώσιν τῶν Ῥωμαίων παιτητῶν καὶ συγγραφῶν (εἰ ὅποιοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐχρημάτισαν μαθηταί, μιμηταί καὶ πολλάκις μεταφρασταί τῶν Ἑλληνικῶν), Ἀνθρωπότητα Humanitatem· καὶ τὸν ἔχοντα τὴν τιαυτὴν γνώσιν (τὸν ἀπὸ μᾶς ὀνομαζόμενον Λόγον ἢ καὶ Λογιώτατον) Ἀνθρωπευμένον, ἢ Ἀνθρωπισμένον Humanum. Ἡ λέξις ἐπέραςε καὶ εἰς τοὺς Ἰταλοὺς καὶ εἰς τοὺς Γάλλους μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν. Ἡ Γαλλικὴ φράσις αὕτη, Il a fait ses humanités chez un tel, ἰσοδυναμεῖ σχεδὸν μὲ τὴν Γραι-

Ὁ ἀληθῶς φιλοσοφῶν λαλεῖ καὶ γράφει μέσκοπον, ὅχι νὰ ἀρέσῃ τὸν ἀπαίδευτον ὄχλον, τοῦ ὁποίου τὴν τιμὴν σοχάζεται ὡς τιμὴν κακοῦ κριτοῦ, ἀλλὰ νὰ ὠφελήσῃ τὴν πατρίδα του· καὶ ἂν ἡ πατρίς του κατὰ δυσυχίαν δὲν ἔχῃ πλὴν τρεῖς, ἡ καὶ δύο, ἡ καὶ μόνον ἓνα πρόσφορον κριτὴν του, προτιμᾷ τούτου τὴν σιωπηράν ψῆφον παρὰ πολλῶν ἀνθρωπίσκων (1) κρότον, εἰς τὸν ὁποῖον ἡδύνονται τῶν σοφιστῶν τὰ ὦτα.

Ἄλλ' εἶναι τάχα ἱκανὸς τὸν ὁποῖον ἔλεγα τῆς παιδείας πληθυσμὸν, νὰ προξενήσῃ τὴν ὀρθὴν τῶν πραγμάτων κρίσιν εἰς τὸ γένος; Ὁχι βέβαια, ἐὰν ὁ πληθυσμὸς τῆς παιδείας δὲν διορθώσῃ ἐνταυτῷ καὶ τὴν παιδικὴν ἀνατροφὴν. Αἱ ὀρθαὶ δόξαι, ἀρκετὴ σοφία τοῦ κοινοῦ λαοῦ, τότε μόνον εἶναι σταθεραὶ, ὅταν τὰς ἀποκτήσῃ σύνωρα εἰς αὐτὴν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Εἰς ἡμᾶς (καὶ πρέπει νὰ φανερωθῇ εἰς τὸ ἔθνος ἡ πληγὴ,

μικρὴν, Ἐμαθητεύθη τὰ Ἑλληνικὰ, ἡ τὰ Γραμματικὰ, εἰς τὸν δεῖνα. Τῆς σημειώσεώς μου ταύτης συμπέρασμα, ἀναγκαστὴν νὰ τυπωθῇ εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν σπουδαστῶν τῆς Ἑλληνικῆς γλώττης νέον εἶναι τοῦτο. Εἰς τὰς φιλολογικὰς διαλέξεις πᾶς τις ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἦναι ὑπολήψεως ἢ γνώμης διαφόρου τῶν ἄλλων. Ὅπως ἡμῶς ἐκφράζει τὴν γνώμην του μὲ λόγους ἀναξίους τῶν μαθητευθέντων τὰ, ὡς λέγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ Γάλλοι, Γράμματα ἀνθρωπικὰ [les humanités], φανερώνει τὴν ἀπανθρωπίαν του. Ὅταν δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐλέγχοντας τὴν τοιαύτην ἀπανθρωπίαν (ἄνδρας τιμωμένους ἀπὸ τὸ γένος ὅλον) μεταχειρίζεται λόγους ἀσχημονεσέρους τῶν πρώτων, δείχνει τὴν ἀλογίαν του. Ἀλλ' ὅταν φέρῃ τὴν τοιαύτην ἀσχημοσύνην ἕως νὰ τοὺς οὐνειδίσῃ καὶ διὰ σωματικὰ ἁρρώγηματα, τότε κηρύσσει, φεῦ! ὅτι εἶναι Ἀνθρωπόμορφον θηρίον.

(1) « Ἔτι τε ἡ εὐήθεια αὐτῶν πάνυ ἀξία, τὸ μηδὲν ὑγιὲς λέγοντας, μηδὲ ἀληθές, σεμνύνεσθαι ὡς τι ὄντας, εἰ ἄρα ἀνθρωπίσκους » τινὰς ἐξαπατήσαντες εὐδοκιμήσουσιν ἐν αὐτοῖς » Πλάτων. Φαίδρ. σελ. 245.

διὰ νὰ ζητηθῇ καὶ νὰ εὐρεθῇ κοινῶς ἀπ' ὅλους ἡ Θεραπεία τῆς) εἶναι σχεδὸν ἄγνωστον ἀκόμη τί καὶ πόσης ἀνάγκης πρᾶγμα εἶναι ἡ παιδικὴ ἀνατροφή. Τοιαύτη ἄγνοια προέρχεται ἀπὸ τὴν κοινήν τοῦ γένους δυσυχίαν, ὅθεν εἶναι τῆς κακίας ἡμῶν ἀποτέλεσμα.

Ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὴν κατάστασιν τῆς φύσεως, ὀλίγον διαφέρει ἀπὸ τὰ θηρία (1), ἢ νὰ εἶπω ἀληθέστερον, εἶναι καὶ θηριωδέστερος ἐκεῖνων· ἐπειδὴ παρὰ τῶν θηρίων τοὺς ὀδόντας καὶ τοὺς ὀνυχας ὅπλον ἰσχυρότερον ἔχει τὸν νοῦν. Ἄλλο νὰ τὸν ἡμερώσῃ δὲν δύναται παρὰ ἡ πολιτικὴ κοινωνία, ὅταν ὁδηγουμένη ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν θέσῃ νόμους τοιοῦτους, ὅποιοι νὰ σκιάζωσιν ἐξίσου καὶ τὸν δυνατόν καὶ τὸν ἀδύνατον ἀπὸ τὰς ἀπ' ἀλλήλων ἀδικίας.

Ἄλλ' οἱ νόμοι τότε μόνον ἰσχύουσι, τότε μόνον γίνονται τῶν διὰ τοὺς ὁποίους ἐνομοθετήθησαν ἀληθινὴ σκέπη καὶ σωτηρία, ὅταν αἱ ψυχαὶ προετοιμασθῶσι διὰ τῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς εἰς τὸ σέβας καὶ τὴν φυλακὴν τῶν νόμων. Ἡ καλὴ παιδικὴ ἀνατροφή, ἐξορίζουσα ἀπὸ τὰς ἀπαλὰς ψυχὰς τῶν παιδαρίων παρὰ τὸν φόβον τῶν νόμων πάντα φόβον ἄλλον, διδάσκει τοὺς πολίτας, ὅτι διὰ τοῦτο πρέπει νὰ φοβῶνται τοὺς νόμους, διὰ νὰ

(1) Εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἀφανισθείσας τοῦ Φιλήμονος κωμωδίας (παρὰ τῷ Στοβ. β', σελ. 31), ἐπιγραφομένην **ΔΥΓΡΟΙΚΟΣ**, εὕρισκετο ἡ ζῶσα εἰκὼν αὐτῆς, διὰ παιδικῆς ἀνατροφῆς ἑλλειψιν, ἀγροίκου καὶ θηριώδους διαγωγῆς πολλῶν ἀνθρώπων·

Φεῦ! ὡς πονηρόν ἐστιν ἀνθρώπου φύσις
Τὸ σύνολον. Οὐ γὰρ ἂν ποτ' ἐδεήθη νόμου.
Οἶει τι τῶν ἄλλων διαφέρειν θηρίων
Ἄνθρωπον; Οὐδὲ μικρόν, ἀλλὰ σχήματι
Πλάγι' ἐξί τ' ἄλλα, τοῦτο δ' ὈΡΘὸν ΘΗΡΙΟΝ.

μὴ φοβῶνται τοὺς ὁμοίους τῶν ἀνθρώπων, διὰ τοῦτο νὰ ἦναι
δούλοι τῶν νόμων, διὰ νὰ μὴ γίνωνται ἀνδράποδα τῶν παρ'
αὐτοὺς δυνατωτέρων κἀνενὸς συμπολιτῶν.

Ὅταν ἀντὶ ταύτης τῆς ἀνατροφῆς αἱ ψυχαὶ δὲν λάδωσι καμ-
μίαν, ἢ λάδωσι τοιαύτην, ὅποια νὰ τοὺς κάμνη νὰ φοβῶνται καὶ
τὰς σκιάς τῶν, ἀνθρωπίσκοι ἔχοντες τοιαῦτα ψυχάρια ἐπιστρέ-
φουν εἰς τῆς φύσεως τὴν κατάστασιν, ἢ μᾶλλον, γίνονται καὶ
ἀπ' αὐτοὺς τῆς φύσεως τοὺς ἀνθρώπους ἀγριώτεροι· διότι
ἐκεῖνοι τόσον μόνον ἀδικοῦν, ὅσον τοὺς συμφέρει νὰ πληρώσωσι
τὰς ἀναγκαίαις τοῦ σώματος χρείας, παρὰ τὰς ὅποιας ἄλλας
δὲν γνωρίζουν· οἱ δὲ κακῶς ἀναθραμμένοι τῆς πολιτικῆς κοι-
νωνίας ἀνθρωποι ἀδικοῦν πρὸς τούτοις καὶ διὰ νὰ τρυφῶσιν.
Ἐκεῖνοι πολεμοῦν τοὺς ὁμοίους τῶν, διὰ νὰ θεραπεύσωσι τὴν
πεῖραν· οὗτοι καὶ διὰ νὰ εὐχαριστήσωσι τὴν λαιμαργίαν αὐτῶν.
Ἐκεῖνοι διὰ νὰ σκεπάσωσι τὸ γυμνὸν αὐτῶν σῶμα· οὗτοι καὶ διὰ
νὰ τὸ γολίσωσι μὲ πολυτελεῖα φορέματα. Ἐκεῖνοι μεταχειρί-
ζονται μόνην τὴν λεοντὴν, τὴν φυσικὴν ἰσχὺν καὶ βίαν λέγω·
οὗτοι προσθέτουν καὶ τὴν ἀλωπεκὴν, τὸ ψεῦδος, τὴν κολακείαν,
τὴν ἀπάτην, τὸν δόλον, τὰς κρυφὰς ἐνέδρας, καὶ ὅλας ἀπλῶς
τὰς μηχανὰς τῶν ἀνδραπόδων. Ἄρκει εἰς ἐκείνους νὰ ἐμπνέωσι
τόσον μόνον φόβον εἰς τοὺς ἄλλους, ὅπου χρείαν ἔχουν, διὰ
νὰ μὴ καταδυναστευθῶσιν ἀπὸ τοὺς ἄλλους· οὗτοι δὲν εὐχαρι-
στοῦνται νὰ ἦναι φοβεροί, ἐὰν καὶ δὲν τιμῶνται ὡς δίκαιοι,
ὅταν ἀδικῶσιν, ὡς σοφοί, ὅταν ἀσοφῶσι, καὶ ὡς φρόνιμοι,
ὅταν μαινῶνται. Τοιαῦτα εἶναι τῆς ἐκ νεότητος ἀπαιδευσίας,
ἢ κακῆς καὶ δουλικῆς ἀνατροφῆς, τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα (1).

(1) « Σμεκροὶ δὲ καὶ οὐκ ὀρθοὶ τὰς ψυχὰς· τὴν γὰρ αὖξιν καὶ τὸ
» εὐθύ τε καὶ τὸ ἐλεύθερον ἢ ἐκ νέων δουλεῖα ἀφῆρηται, ἀναγκά-
» ζουσα πράττειν σκολιά, μεγάλους κινδύνους καὶ φόβους ἔτι ἀπα-

Διὰ τοῦτο ἔλεγα (Γ), καὶ νὰ λέγω δὲν θέλω παύσειν, ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ φροντίσωμεν καὶ περὶ τῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς τοῦ γένους. Αἱ ἐπιστῆμαι ἤρχισαν νὰ ἐμβαίνωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλὰ διὰ νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπ' αὐτὰς οἱ νέοι, καὶ ἀπ' αὐτοὺς ὅλον τὸ γένος, χρεῖα εἶναι νὰ ἔρχωνται εἰς αὐτὰς προετοιμασμένοι μὲ ὀρθὴν παιδικὴν ἀνατροφὴν. Εἰ δὲ μὴ, θέλουσι (μὴν ἀμφιβαλλόμεν) τὰς μεταχειρισθῆν, ὡς μεταχειρίζονται πολλάκις τὸν πλοῦτον, ὅσοι δὲν ἐγεννήθησαν ἀπὸ γονεῖς πλουσίους, ἀλλὰ, ταλαιπωρημένοι πολὺ μέρος τῆς ζωῆς ἀπὸ καὶ αὐτῶν τῶν πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων τὴν ἔνδειαν, ἐπλουτίσθησαν ἐξαιφνης ἀπὸ τὴν τύχην.

Ἡ φροντίς τῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς ἀνήκει μάλιστα εἰς τοὺς διδασκαλοὺς τῶν ἐπιστημῶν. Δὲν τοὺς λανθάνει ὅτι διὰ νὰ προξενηθῇ τοιοῦτον εὐτύχημα εἰς τὸ γένος, πρέπει καθὼς εἰς τῶν ἐπιστημῶν, οὕτω καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ πλέον ἐπὶ τῶν λεγομένων Κοινῶν γραμμάτων τὴν παράδοσιν, νὰ λάβῃ τὸν τόπον τῆς παλαιᾶς μεθόδου μέθοδος φιλοσοφική. Χωρὶς τῆς φιλοσοφίας τὸν λύχον ὅσις ἐλπίζει νὰ προκόψῃ εἰς τίποτε (καὶ τοῦτο σημαίνει νὰ τὸ κερδήσῃ, χωρὶς νὰ ζημιωθῇ τὸν νοῦν καὶ τὰ ἥθη του), ἐλπίζει πρᾶγμα ἀδύνατον.

Εἰς τοῦ τετάρτου τόμου τούτου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης

» λαῖς ψυχαῖς ἐπιβάλλουσα. Οὐς οὐ δυνάμενοι μετὰ τοῦ δικαίου καὶ
 » ἀληθοῦς ὑποφέρειν, εὐθύς ἐπὶ τὸ ψεῦδος τε καὶ τὸ ἀλλήλους ἀνταδι-
 » κειν τρεπόμενοι, πολλὰ κάμπτονται καὶ συγχλῶνται· ὥσθ' ὕμεις
 » οὐδὲν ἔχοντες τῆς διανοίας, εἰς ἄνδρας ἐκ μεираκίων τελευτᾶσι,
 » θεινοὶ τε καὶ σοφοὶ γεγονότες, ὡς οἶονται » Πλάτων. Θεαιτητ.
 σελ. 175.

(1) Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 351-352.

τούς αὐτοσχεδίους σοχασμούς εἶχα γνώμην νὰ ἀκολουθήσω (εἰς εἶδος Λεξικοῦ, ὡς ἔκαμα εἰς τὸν τρίτον) τὴν παράθεσιν τῆς γλώσσης ἡμῶν μετὰ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν. Πολλαὶ περιστάσεις ὀχληραὶ μ' ἐμπόδισαν νὰ πληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν μου ταύτην.

Μεταξὺ τῶν εἰκόνων τοῦ παρόντος τόμου, εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀλκιβιάδου, παρὰ τοῦ περιφήμου, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀξιεπαίνου τούτου ἀνδρὸς, ἔθεσα καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ διδασκάλου τοῦ Σωκράτους. Τόπος εἰς αὐτὴν ἀρμοδιώτερος (ἐπειδὴ κατὰ δυστυχίαν βίον τοῦ Σωκράτους δὲν ἔχομεν) ἦτο τῶν ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου ἐκεῖνὸ τὸ μέρος ἐξαιρέτως, τὸ ἐπιγραφόμενον, Περὶ τοῦ Σωκράτους Δαιμονίου. Ἀλλὰ φοβούμενος, μὴ ὁ Θάνατος, προφθάσας τῶν ἠθικῶν τὴν ἐκδοσιν, μετρησῇ τὴν ἡδονὴν νὰ γνωρίσω εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου τὴν μορφήν τοῦ Θείου τούτου ἀνδρὸς, ἐσπούδασα νὰ τὴν βάλω εἰς τοὺς Βίους, καὶ ἐξαιρέτως εἰς ἐκείνου τὸν βίον, τοῦ ὁποίου ματαίως ὁ φιλόσοφος καὶ φιλόανθρωπος Σωκράτης ἐσπούδασε νὰ χειραγωγῇ τὴν νεότητα εἰς ὠφέλειαν τῆς πατρίδος. Ἀποδείξεις καὶ τοῦτο πολλὰ χρήσιμος καὶ εἰς τοὺς γονεῖς καὶ εἰς τοὺς παῖδας, πόσον ὀλίγην ἰσχὺν ἔχουσιν εἰς τῶν νέων τὰς ψυχὰς καὶ αὐτοὶ τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας οἱ λόγοι, ὅταν αἱ ψυχαὶ δὲν ᾔναι προετοιμασμέναι μετὰ ὀρθὴν παιδικὴν ἀνατροφὴν.

Ἄν ἄλλος κἀνεῖς, ὁ Ἀλκιβιάδης βίβαια, ἐγεννήθη σολισμένος μ' ὅλα τῆς τύχης καὶ τῆς φύσεως τὰ προτερήματα. Εὐγένεια, πλοῦτος, εὐφυΐα ψυχῆς, καὶ κάλλος σώματος ἐξαίρετον, ὅλα ἐσύντρεξαν νὰ τὸν κάμωσιν ἐράσμιον εἰς τοὺς συμπολίτας του· καὶ τίποτε δὲν τὸν ἔλειπε νὰ κατασταθῇ καὶ ὠφέλιμος εἰς αὐτούς, τίποτε νὰ ὑπερβάλῃ ὅλους τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀληθῶς μεγάλους ἀνδρας, καὶ ν' ἀφήσῃ εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν τὴν ἀπειπίσταν νὰ τὸν ὑπερβάλωσι.

Ὁ βαθύς ὅμως καὶ φρόνιμος Σωκράτης ἐκατάλαβεν, ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης, μόνος ἱκανός, διὰ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα του προτερήματα, νὰ ζηρίξῃ τὴν τότε κλονουμένην Ἑλλάδα, ἦτο καὶ καλὸς νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν πτώσιν αὐτῆς, ἐπειδὴ κατὰ δυστυχίαν τὸν ἔλειπεν ἡ ὀρθὴ ἀνατροφή, ἥτις μόνη σώζει καὶ αὐξάνει εἰς τοὺς ἔχοντας τὰ προτερήματα, καὶ τ' ἀναπληρώνει μὲ τὴν ἀρετὴν εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας.

Εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην λοιπὸν ὁ Σωκράτης (τοῦ ὁποίου ἔργον ἦτο νὰ χειραγωγῇ τοὺς νέους τῆς πατρίδος του εἰς τὴν ἀρετὴν) ἔδειξε περισσοτέραν ἀγάπην καὶ σπουδὴν παρὰ εἰς τοὺς ἄλλους· ἐπειδὴ ἀπ' ἐκεῖνον ἠλπιζε καὶ περισσοτέραν ὠφέλειαν ἢ πατρίς, ἀπ' ἐκεῖνον ἔπρεπε νὰ φοβῆται καὶ μεγαλητέραν βλάβην. Καὶ ἐκ ταύτης τῆς περισσοτέρας σπουδῆς ἐγεννήθη ἡ βορβορώδης συκοφαντία κατὰ τοῦ φιλοσόφου Σωκράτους, ἀνδρὸς ἔχοντος γυναῖκα καὶ τέκνα, τὴν ὁποίαν δὲν ἔφριξε νὰ ἀνακινήσῃ εἰς τοὺς παρόντας καιροὺς ἄγαμος ἡσυχαστής, μὲ σκοπὸν νὰ ἐξορίσῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὴν φιλοσοφίαν.

Ἀλλ' οὐτ' αἱ συμβουλαί, οὔτε τὸ παράδειγμα τῆς ζωῆς τοῦ Σωκράτους, ἴσχυσαν νὰ ἐκριζώσωσιν ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναθραμμένου εἰς τοῦ πλούτου τὴν τρυφὴν νέου τοὺς αὐξηθέντας βλαστὰς τῆς κακοηθείας· καὶ τὸν ὁποῖον ἡ φύσις ἐγέννησε τῆς πατρίδος του σωτῆρα, οὗτος αὐτὸς τὴν ἀπώλεσεν, ἀνάψας εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς τὴν πυρκαϊᾶν τῶν ἀδίκων πολέμων.

Εἰς ἐσᾶς μάλιστα, φίλοι Σμυρναῖοι, πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ τὸ παράδειγμα τοῦτο. Ἐσεῖς μάλιστα ἔχετε τόσον περισσοτέραν χρεῖαν νὰ δώσετε χρησὴν ἀνατροφὴν εἰς τὰ τέκνα σας, ὅσον εἴσθε παρὰ σχεδὸν ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς ἄλλας πόλεις πλουσιώτεροι. Εἰς πολλὰ παρόμοια τοῦ Ἀλκιβιάδου παραδείγματα ζηριγμένα, πολυχρόνιος πείρα, ἔδειξεν, ὅτι ὁ πλούτος γίνεται

πολλάκις ἀρετῆς ἐμπόδιον (1), καὶ τῆς κακίας παρὰ ταύτης συνεχέστερον ὄργανον (2). Ἡ παιδικὴ ἀνατροφή διδάσκει καὶ τοῦ πλούτου τὴν ὀρθὴν χρῆσιν, καὶ τῆς πενίας τὴν ἐντιμὸν θεωρασίαν, ἢ τὴν φιλόσοφον ὑπομονήν. Αὕτη μόνη φυλάσσει, καὶ τὸν πλούσιον ἀπὸ τὴν μωρίαν νὰ σοχάζεται τοὺς ἐνδεεστέρους ὡς ὑποδεεστέρους του, καὶ τὸν πένητα νὰ κολακεύῃ τοὺς πλουσίους, καὶ νὰ ζητῇ ἀπὸ τὴν ἀπάτην καὶ τὸ ψεῦδος ὅ, τι πρέπει νὰ προσμένῃ ἀπὸ τοὺς κόπους του. Αὕτη μόνη κάμνει καὶ τὸν ἄσσοφον νὰ τιμᾷ τὴν σοφίαν, καὶ τὸν σοφὸν νὰ μὴ τὴν καταισχύνη μετὰ τὴν θηριώδη βαρβαρότητα τῶν ἡθῶν του. Χωρὶς αὐτὴν ὁ χρυσὸς εἰς τοῦ πλουσίου τὰς χεῖρας, καὶ αἱ ἐπιστῆμαι εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ σοφοῦ, γίνονται φθορᾶς, παρὰ τὴν εἰς χεῖρας μεθυσμένου ἢ μαινομένου μάχαιραν, ὄργανα ὀλεθριώτερα. Τὰ τέκνα σας φίλοι Ἕλληνες, δύνανται ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ κατασταθῶσιν ἀστρονόμοι, χημικοί, φυσικοί, καὶ ἀπλῶς ν' ἀποκτήσωσι πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ γνῶσιν· περισσοτέραν ὅμως βλάβην, παρ' ὠφέλειαν θέλουσι λάβειν ἀπὸ ταύτας, ἂν ἡ παιδικὴ ἀνατροφή δὲν φθάσῃ νὰ τοὺς καταστήσῃ χρησίμους ἀνθρώπους.

Τοὺς ὁποίους λοιπὸν ἐκαλέσατε διδασκάλους τῶν ἐπιστημῶν, εἰς αὐτοὺς πρέπει νὰ παραδώσετε καὶ τῆς κοινῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς τὴν φροντίδα· ἐπειδὴ αὐτοὶ μόνοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ σῶσι

- (1) Κακὸν τι παιδεύμ' ἦν ἄρ' εἰς εὐανδρίαν
Ὁ Πλοῦτος ἀνθρώποισιν, αἱ τ' ἄγαν τυφalaί.
Πενία δὲ δύστηνον μὲν, ἀλλ' ὅμως τρέφει
Μοχθοῦντ' ἀμείνω τέκνα καὶ θρασῆρια.

Εὐριπίδ. παρὰ τῷ Στοβαίῳ, 95, σελ. 518.

- (2) « Πλοῦτος δὲ κακίας μᾶλλον ἢ καλοκταθείας ὑπηρέτης ἐστίν,
» ἐξουσίην μὲν τῇ ῥαθυμίᾳ παρασκευάζων, ἐπὶ δὲ τὰς ἡδονὰς τοὺς
» νέους παρακαλῶν » Ἰσοκράτ. πρὸς Δημόνικ. σελ. 2. Τῆς ἐκδόσεως
Κοραῆ.

δείξωσι τοὺς τρόπους καὶ τὰ μέσα, νὰ ἀναμορφώσετε, ὡς εἶπα, καὶ τῶν λεγομένων Κοινῶν γραμμάτων τὰ σχολεῖα, ὅπου μάλιστα ἔχει χώραν ἡ παιδικὴ ἀνατροφή, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τὴν παράδοσιν. Ἄν αὐτῶν τὰς συμβουλὰς ἀκούσετε, θέλουν ἀπολαύσειν τὰ τέκνα σας ὅχι τὰ μὲ τὰ ὁποῖα ἐπεριπαιζόμεθα ἕως τῶρα μαθήματα, ἀλλὰ τὴν μεθοδικὴν τῆς Σαυμασῆς τῶν ἡμετέρων προγόνων γλώσσης εἶδῃσιν. Τοιαύτη εἶδῃσι χωρὶς τῆς φιλοσοφίας τὴν συνεργίαν δὲν ἀποκτάται, καθὼς οὐδ' αὐτὴ ἡ φιλοσοφία (εἰς ἡμᾶς τοῦλάχιστον τοὺς Γραικοὺς) ὡς ἐντελὴς νὰ καυχῇται ἐμπορεῖ, ἐάν δὲν γνωρίξῃ τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχηγῶν τῆς φιλοσοφίας Ἑλλήνων, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξαρχῆς ἐγράφησαν γλῶσσαν, καὶ ὅχι ἀπ' ἄλλογενῶν φήμην, ἢ παράδοσιν.

Τοιαύτην εἶδῃσιν τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης διὰ ν' ἀποκτήσωσι, φίλοι Σμυρναῖοι, τὰ τέκνα σας, συμβουλὴ πρώτη τῆς φιλοσοφίας εἶναι νὰ προμηθεύσετε τὴν πλουσίαν Σμύρνην μὲ βιβλιοθήκην πλουσίαν.

Εἰς ταύτην τὴν βιβλιοθήκην, παρὰ τῶν ἐπιστημῶν τὰ ἀναγκαῖα συγγράμματα, πρέπει νὰ εὐρίσκωνται ὅλων ὅλαι τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων αἱ διάφοροι ἐκδόσεις, συνωθευμέναι μὲ τὰς διορθώσεις καὶ τὰς ἐξηγήσεις τῶν νεωτέρων Κριτικῶν.

Παρὰ τὰς ἐκδόσεις ταύτας ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἔχῃ ἡ βιβλιοθήκη σας, καὶ ὅσας ἔγραψαν χωρὶς αἱ ῥηθέντες Κριτικοὶ φιλολογικὰς παρατηρήσεις, συντελούσας καὶ αὐτὰς εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Διὰ νὰ καταλάβετε, φίλοι Σμυρναῖοι, πόσον εἶναι ἀναγκαῖα ἡ τοιαύτη βιβλιοθήκη, ὅτε, παρακαλῶ, προσοχὴν ὀλίγην εἰς τοὺς ἐξῆς σοχασμοὺς. Μ' ὅλον ὅτι ἀπ' ἴσως ἀκόμη κανένα δὲν

τούς ἠκούσατε, εὐκόλα τοὺς καταλαμβάνει ὅστις δὲν ἔχασεν ὀλίτελα τὴν δύναμιν τοῦ συλλογιζέσθαι.

Αἱ διάφοροι τῶν πραγμάτων ἐπισήμαι καὶ γνώσεις δὲν ἐγεν-
νήθησαν σύγχρονοι μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ὅ,τι βλέπομεν καθ-
ημέραν εἰς τὰ νήπια, τοῦτο συνέβη καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη τὴν
ἀρχὴν, καὶ συμβαίνει τὴν σήμερον εἰς ὅσα εὐρίσκονται ἀκόμη
εἰς τὴν νηπιότητα τῆς ἀνθρωπότητος.

Καὶ αὐτῶν τῶν ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων εἰς τὴν ζωὴν, οἱ
ἀνθρωποι καταρχὰς δὲν εἶχαν ἢ καμμίαν, ἢ παραπολὺ σκοτεινάς
ιδέας. Ὁ πολὺς χρόνος καὶ ἡ μακρὰ πείρα τοὺς ἐδίδαξαν κατὰ
μικρὸν, πῶς νὰ τρέφονται, πῶς νὰ ἐνδύνονται, πῶς νὰ κατ-
οικῶσι, πῶς μετ' ἀλλήλων νὰ λαλῶσι καὶ νὰ συνανασρέφονται.
Πολλὰς ἐτῶν ἑκατοντάδας ἐχρειάσθη ὁ ἀνθρωπος διὰ ν' ἀφήσῃ
τοὺς ἀγρίους τῶν θένδρων καρπούς, καὶ νὰ μάθῃ νὰ κατα-
σκευάζῃ σίτινον ἄρτον· πολλὰς, διὰ νὰ ρίψῃ τὰ δέρματα τῶν
ζώων, καὶ νὰ ἐνδυθῇ ὑφαντὰ φορέματα· πολλὰς, διὰ νὰ ἐκδῇ
ἀπὸ τὰ σπῆλαια τῆς γῆς, καὶ νὰ κατοικήσῃ καλύδας· πολλὰς,
διὰ νὰ καταφρονήσῃ πάλιν ταύτας, καὶ νὰ κτίσῃ οἴκους· πολ-
λὰς, διὰ νὰ φέρῃ τὴν πτωχὴν καὶ ἄμορφόν του γλῶσσαν εἰς
κατάστασιν νὰ ἐκφράξῃ ἀνεμποδίστως τὰς ἀναγκαίας του χρείας,
καὶ περισσοτέρας, διὰ νὰ τὴν ὑψώσῃ εἰς τοιαύτην τελειότητα,
ὅποιαν βλέπομεν εἰς τῶν ἀθανάτων ἡμῶν προγόνων τὰ συγ-
γράμματα.

Τὴν αὐτὴν καὶ εἰς ὅλας τὰς λοιπὰς γνώσεις καὶ ἐπισήμας
βαθμικὴν καὶ βραδείαν ἀπὸ τὸ ἀτελὲς εἰς τὸ τέλειον προχώρη-
σιν ἠκολούθησαν ὅλα χωρὶς ἐξαίρεσιν τὰ ἔθνη. Νὰ κατηγορήσῃ
τίς κἀνέν ἀπ' αὐτὰ ὅτι δὲν τὰς εἶχεν ἀπαρχῇ τελείας, εἶναι
τῆς αὐτῆς ἀλογίας καὶ νὰ κατηγορῇ τέλειον ἄνδρα, ὅτι δὲν εἶχεν
ἀνδρὸς γινώσιν εἰς αὐτὰ τὰ σπάργανα.

Ἀφοῦ ὅμως εὐρεθῶσιν εἰς κἀνέν ἔθνος, καὶ τελειωθῶσιν

ἐπωσθήποτε, πολλάί γυνώσεις πραγμάτων, ὅσα ἔθνη δὲν ἀρ-
πάζουσι μετὰ χραῖς τὰς τελειωμένας ταύτας γυνώσεις, ἢ ἀφοῦ
τὰς ἔχασαν, δὲν σπουδάζουν νὰ τὰς ἀναλάβωσι, 'τί ἄλλο δεί-
χνουσι μὲ τὴν ἀμέλειαν ταύτην, πλὴν ὅτι προτιμῶσι νὰ μείνωσιν
αἰωνίως νήπιοι;

‘Πῶς ἠθέλετ’ ὀνομάσκειν, φίλτατοι ὁμογενεῖς τὸν, ὅστις, ἀφοῦ
εὑρέθη τῆς ἀρτοποιίας ἡ τέχνη, τρέφεται μὲ βελάνια; ΜΩΡΟΝ.
‘Πῶς τὸν, ὅστις, ἀφοῦ ἔμαθαν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐργάζωνται τὸ
λινάριον καὶ τὸ μαλλίον, περιέρχεται σκεπασμένος μὲ ζώων
ἀλόγων, ὡς ἄλογος, ἀκατέργαστα δέρματα; ΜΩΡΟΝ. ‘Πῶς
τὸν, ὅστις, πλησίον, ἢ καὶ μέσα, εἰς πόλεις κτισμένας, κρύπτεται
ὡς θηρίον εἰς τῆς γῆς τὰς τρύπας, ἢ διάγει τὴν ζωὴν του εἰς
ἀναξίον, ὡς Σκύθης; ΜΩΡΟΝ. ‘Πῶς τὸν, ὅστις, βλέπων ἄλλα
ἔθνη διδραγμένα τὴν τέχνην τοῦ λαλεῖν καὶ γράφειν, ψελλίζει
γλώσσαν βάρβαρον, ἢ τῆς γλώσσης τῶν πρώτων κατοίκων τῆς
γῆς ὁμοίαν (1), οὐδ’ εἶναι καλὸς νὰ συνδέσῃ οὔτε λόγους, οὔτε

(1) Ἀρκοῦν εἰς παράδειγμα, οἱ Σῖναι, οἱ κοινῶς ὀνομαζόμενοι Κι-
νέζοι, τοὺς ὁποίους, διότι εἶναι ὀλιγώτερον νήπιοι παρά τὰλλα βάρ-
βαρα ἔθνη, ἐγκωμίασαν τινὲς ὑπέρμετρα, ὡς ἔχοντας ἀνδρικῆς ἡλι-
κίης γυνῶσιν. Ἡ γλώσσά των φέρει ἀκόμη νηπιότητος σημεῖα ἀναρίθ-
μητα· ὅθεν καὶ ἡ μάθησις αὐτῆς εἶναι τόσον δύσκολος, καὶ ἡ μέθοδος
τῆς μαθήσεως τόσον ἀμέθοδος, ὥστε μετὰ τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα
χρόνων μελέτην, κἀνεὶς σχεδὸν ἀπὸ τοὺς λογίους Μανδρινούς αὐτῶν
δὲν τολμᾷ νὰ καυχῇ ὅτι τὴν γνωρίζει ἐντελῶς. Καὶ 'τί συμβαίνει ἐκ
τούτου; Ἐπειδὴ, ἀφοῦ τίς θάπανῃ τούτους χρόνους εἰς τὴν προφορὰν,
ὀρθογραφίαν καὶ σύνταξιν τῶν λέξεων, φυσικὰ δὲν τὸν μένει πλέον
καίρὸς νὰ ἐξετάσῃ τὰ διὰ τῶν λέξεων σημαίνόμενα πράγματα, καὶ
νὰ λάβῃ καθαρὰς αὐτῶν ιδέας, χωρὶς τῶν ὁποίων ἐπιστήμη πραγμά-
των δὲν ἀποκτᾶται· οἱ Σῖναι εἶναι σερημένοι ἀπὸ πολλὰς τῶν Εὐρω-
παίων ἐπισήμας. Ἐχουσιν ὅμως ἀντ’ αὐτῶν, κατ’ ὀργὴν Θεοῦ, τοιαῦτα
Καλὰ γραμματικὰ, ὅποια εἶχαμεν ἕως τώρα, καὶ μᾶς συμβου-
λεύουσι νὰ μὴ παύσωμεν νὰ ἔχωμεν οἱ ἡμέτεροὶ Μανδρινοί.

ράσεις, διὰ τὰ φανερώσῃ εἰς τοὺς ὁμοίους του τί νοεῖ, τί συλλογίζεται; Καὶ τοῦτον ἀδιστάκτως θελετ' ὀνομάσειν ΜΝΕΨΝ. ἀναμφίδολον εἶναι λοιπὸν, ἀγκαπητοί μου ὁμογενεῖς, ὅτι οἱ διδάσκοντες ἡμᾶς τὰ κλείσωμεν τῆς Ἑλλάδος τὰς πύλας εἰς τὴν φιλοσοφίαν, χωρὶς τῆς ὁποίας ἡ τελείωσις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι ἀδύνατος, μᾶς διδάσκουσι τὰ μείνωμεν, ὥς ἐπιθυμοῦν τὰ μείνωσιν αὐτοί, αἰωνίως νήπιοι καὶ μωροί.

Ἀλλὰ καὶ ἄρτον τρώγομεν, ἤθελεν ἴσως εἰπεῖν τίς ἀπὸ τοὺς λαυμαστάς τῶν τοιούτων διδασκάλων, καὶ ἐνδύματα λαμπρὰ φοροῦμεν, καὶ πολυτελεῖς οἶκος κατοικοῦμεν. Παραδείγματος μόνον χάριν ὀνομάσθησαν ταῦτα, καὶ ἂν ἦσαν ἀφ' ὅ,τι τὰ νομίζουσι τελειότερα (1), δὲν εἶναι πλὴν πολλὰ μικρὸν μέρος

(1) Τὸ τέλειον δὲν εἶναι οὔτε τὸ λαμπρὸν, οὔτε τὸ πολυτελεές, ἀλλὰ τὸ εὐχρηστον καὶ πρόσφορον εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὸν ὁποῖον γίνεται, εἰς ὀλίγα λόγια, τὸ τεχνικόν· τὰ ὁποῖον, δὲν ἀποκτᾶται πλὴν μὲ πολυχρόνιον φιλοσοφικὴν προσοχὴν εἰς πολλὰς ὕλας καὶ πολλὰ πράγματα ἐνταυτῇ. Εἶναι καὶ τοῦτο φιλοσόφου παρρητηρήσεως ἄξιον θεώρημα, ὅτι ἡ ἀρτοποιικὴ τέχνη ἀκολουθεῖ τὴν τελείωσιν τοῦ διανοητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς. Ὁ καλὰ κατασκευασμένος ἄρτος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐρίσκεται εἰς τὰ πλέον φωτισμένα, ἢ τοῦλάχιστον τὰ ὀλιγώτερον ἀμαθῆ ἔθνη. Παράδειγμα τῶν πρώτων παλαιῶν μὲν εἶναι αἱ Ἀθῆναι, ὅπου, ὡς φαίνεται ἀπὸ πολλὰς κωμικῶν ῥήσεις (παρ' Ἀθην. Γ, σελ. 112-113), ἐκατασκευάζετο τῆς Ἑλλάδος ὁ καλῆτερος ἄρτος· νέον δὲ, οἱ Γάλλοι, καὶ ἐξαιρέτως οἱ Παρίσιοι, τῶν ὁποίων ἡ τέχνη τῆς ἀρτοποιίας παρηγορεῖ καμμίαν φορὰν καὶ τὰ κατὰ θυσιχίαν εἰς βαρβάρους ὑποκείμενα καὶ μὲ βάρβαρον ἄρτον τρεφόμενα ἔθνη, μὲ τὰ ὀνομαζόμενα Γαλλικὰ ψωμία [Φραγκιόλας, Pains Français], διότι κατασκευάζονται ἀπὸ Γάλλους, ἢ Γάλλων μιμητὰς ἀρτοποιούς. Παράδειγμα τῶν δευτέρων εἰς τὴν θυσιχὴν Ἑλλάδα εἶναι οἱ παρὰ τοὺς ἄλλους φρονιμώτεροι, καὶ διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον δυσυχήσαντες, Χῆοι, τῶν ὁποίων ἡ καλὴ ἀρτοποιία εἶναι εἰς ὅλους γνωστὴ καὶ περίφημος.

τῶν ἀπείρων ἀναγκαίων εἰς τὴν ἀνθρωπίνην τελειότητα γνώσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας καὶ εἰς αὐτὰ τὰ φωτισμένα ἔθνη λείπουσιν ἀκόμῃ πολλαί, καὶ τῶν ὁποίων ἀποτέλεσμα σωτήριον εἶναι ἢ ἐπὶ πλέον καὶ πλέον ἡμέρωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Δὲν εἶναι πρώτη φορά, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφάνησαν ἀρτοφάγα θηρία, ζολισμένα μὲ ἐνδύματα λαμπρά, καὶ κατοικοῦντα εἰς ἀμπρότερα παλάτια.

Μι' ἀπὸ τὰς συντελούσας ταύτας εἰς ἡμέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐπισήμας, ἡ δρασικωτέρα βέβαια (1), εἶναι ἡ γνώσις τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἣτις ἀποκτᾶται διὰ τῆς Γραμματικῆς τέχνης, ἐὰν αὕτη παραδίδωται ὡς πρέπει.

Τῆς Γραμματικῆς τὸ λαμπρότερον μέρος εἶναι ἡ Κριτικὴ (2) καὶ τὸ παλαιὸν Γραμματικὸς καὶ Κριτικὸς, ἦσαν λέξεις συνώνυμοι. Ἀλλὰ συνέβη καὶ εἰς αὐτὴν ὅ,τι καὶ εἰς τὰς λοιπὰς

(1) Λέγει ὁ Οὐίδιος (Β, Ἐπιστλ. 3', 48), περὶ τῶν ὀνομασθέντων Ἀνθρωπικῶν γραμμάτων, ἡγουν τῆς Γραμματικῆς τέχνης, ὅτι

Emollit mores, nec sinit esse feros,

ἡγουν « Μλακύνει τὰ ἔθνη, καὶ δίδωκε τὴν ἀγριότητα ». Φανερόν ὅτι ἐνόει τὴν ἀληθῶς Καλὴν Γραμματικὴν· ἐπειδὴ ἀπὸ τήνδεως τῶρα παραδιδομένην εἰς τὰ σχολεῖα, πολλοὶ ἀπὸ μᾶς ἔμειναν ὀμάλικοι, τινὲς δὲ καὶ παντάπασι ἐθηρώθησαν, διὰ τὴν ὅτι ἔμαθον τάχα τίποτε ὑλῆριον οἴησιν.

(2) Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Γραμματικῆς Διευυσίου τοῦ Θρακικοῦ (εἰς τὴν Ἑλληνικ. βιβλιοθῆκ. τοῦ Φαερικίου, Τομ. 5' σελίδ. 311) εὕρισκται αὕτη τῆς Γραμματικῆς τὴν διαίρεσιν· « Μέρη δὲ αὐτῆς εἰσιν ἕξ.
 » Πρῶτον, ἀνάγνωσις ἐντρίβης κατὰ προσῳδίαν. Δεύτερον, ἐξηγήσεις
 » κατὰ τοὺς ἐνυπάρχοντας ποιητικοὺς τρόπους. Τρίτον, γλωσσῶν τε
 » καὶ ἰσοριῶν πρόχειρος ἀπόδοσις. Τέταρτον, ἐτυμολογίας εὕρεσις.
 » Πέμπτον, ἀναλογίαις ἐκλογισμός. Ἑκτον, ΚΡΙΣΙΣ ποιημάτων, ἡ δὲ
 » ΚΑΛΛΙΣΤΟΝ ἐστὶ πάντων τῶν ἐν τῇ τέχνῃ ».

ἀνθρωπίνης γνώσεως, ἤγουν ἐπροχώρησεν, ὡς ἔλεγα πρὸ μικροῦ, καὶ ὡς εἶπα ἄλλην φοράν (1), βαθμηδὸν ἀπὸ τὸ ἀτελὲς εἰς τὸ τέλειον. Ἡ προχώρησις αὐτῆς ἔγινεν εἰς τριακσίων σχεδὸν καὶ πεντήκοντα χρόνων διάστημα, ἀφοῦ οἱ φυγόντες τὴν δουλωθεῖσαν Ἑλλάδα ὀλίγοι σοφοὶ Γραικοὶ ἔφεραν τῆς φιλολογίας τὰ πρῶτα σπέρματα εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Οἱ καρποὶ τούτων εὐρίσκονται εἰς τὰς διαφόρους ἐκδόσεις τῶν ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, καὶ εἰς ἄλλα πάμπολλα Λατινιστὰ γραμμένα βιβλία, τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα οὐδ' ὅτι εἶναι εἰς τὸν κόσμον γνωρίζουσι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Γραμματικοδιδασκάλους καὶ Γραμματικοςυνθέτας ἡμῶν (2). Ἐρωτῶ τώρα, ὅχι τοὺς Γραμματικούς, ἀλλὰ τοὺς ὅσοι ἔμαθαν νὰ συλλογίζωνται, ἂν ἦναι δυνατόν νὰ μάθωμεν ἀληθῶς Καλὰ γραμματικὰ, ἐνὸς ὧν γινώσκωμεν ὅσα εἰς τόσον χρόνον διάστημα ἀπὸ σοφῶν πλήθος τόσον ἐγράφησαν εἰς τελείωσιν τῆς Γραμ-

(1) Ἀνωτέρω. σελ. 260, σημ.

(2) Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους νέους μέλλουν νὰ συντάξωσιν εἰς τὸ ἐξῆς Γραμματικὴν, δύνανται νὰ μάθωσιν ἀφ' ὅσα εἶπα, ποῖα καὶ πόσα ἐγὼ διακρίπτω νὰ ἔχῃ ὁ Γραμματικοςυνθέτης. Ὅσοι δὲ ἐσύνταξαν κακῶς Γραμματικὰς, τοὺς παρακαλῶ νὰ μὴ ταράσσωνται· δύνανται καὶ αὐτοὶ νὰ ἐξαλείψωσι τὸ ἄνειδος, συντάσσοντες καλῆτέρας. Μικρὰ ζημία εἶναι σύνταξις κακῆς Γραμματικῆς, καὶ ἀκόμη μικροτέρα νὰ σερνηθῇ τὴν ὑπόληψιν ὅτι εἶναι Γραμματικὴς. Ἀπ' ὅλας τὰς ζημίας ἡ μεγαλύτερα, ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος Ἐπίκτητος, εἶναι ἡ ζημία τῆς ἀνθρωπότητος· « Εἰ δ' ἀντὶ ἀνθρώπου, ἡμέρου ζώου, καὶ κοινωνικοῦ, θηρίου γέγονας βλαβερὸν, ἐπίβουλον, δηκτικόν, οὐδὲν ἀπολώλεκας; ἀλλὰ θεῖ σε κέρμα ἀπολέσαι, ἵνα ζημιωθῇς; ἄλλου δ' οὐδενὸς ἀπώλεια ζημιᾷ τὸν ἄνθρωπον; Εἰ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚὴν μὲν ἢ ἀποδαλὼν, ἢ Μουσικὴν, ἢ ζημίαν ἔγχευ τὴν ἀπώλειαν αὐτῆς· εἰ δ' αἰδῶ καὶ καταστολὴν καὶ ἡμερότητα ἀποβαλεῖς, οὐδὲν ἔγχευ τὸ πρᾶγμα; » Ἀρρίαν. Ἐπικτ. Διατρ. Βιβλ. II, κεφ. ι, σελ. 98. Τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

ματικῆς. Ἐρωτῶ, ἂν ἦναι δίκαιον, ἐνόσω οἱ ἀλλογενεῖς ἀναγινώσκουσι τοὺς κόπους τῶν ἡμετέρων προγόνων εἰς διωρθωμένας ἐκδόσεις, νὰ τοὺς λαμβάνωμεν ἡμεῖς, οἱ καυχώμενοι ἐκείνων ἀπόγονοι, ἐσφαλμένους ἀπὸ χειρας ἀγραμμάτων ἐκδοτῶν ἢ ἂν ἦναι τίμιον, ἐνόσω τρυφῶσιν ἐκεῖνοι τὸν καθαρὸν ἄρτον τῆς ἑλληνικῆς τραπέζης, νὰ λιμάζωμεν ἡμεῖς, ἢ νὰ τρεφώμεθα μὲ τὰ πίτυρα τῆς ἡμετέρας Γραμματικῆς. Ὅχι, φίλοι ὁμογενεῖς· οὔτε δίκαιον, οὔτε τίμιον, κρίνειν τὸ θελετε.

Διὰ νὰ ἐξαλείψετε ὅμως τοιαύτην καταισχύνην, ὅσον εἶναι δυνατὸν ἐγρήγορα, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἀρκεῖ ν' ἀποκτήσετε βιβλιοθήκην, ὡς εἶπα, πλουσίαν· ἀνάγκη εἶναι (τὸ καταλαμβάνετε καλὰ) καὶ νὰ καταστήσετε τοὺς σπουδασὰς τῶν Ἀνω Ὑρωπικῶν γραμμάτων ἱκανοὺς νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὰ βιβλία. Τοῦτο δὲ νὰ κατορθώσετε δὲν εἶναι δυνατόν, εἰάν εἰς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὸ γυμνάσιον δὲν βάλετε καὶ διδάσκαλον τῆς Λατινικῆς.

Ταῦτα, φίλοι Σμυρναῖοι, φίλοι Χῖοι, φίλοι Κυθωνιάται, φίλοι Ἕλληνες, μὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνάσασιν! εἶναι τὰ δραστήρια βοηθήματα, ἢ μέσα, τῆς μαθήσεως τῶν ἀληθῶς Καλῶν γραμματικῶν. Ἄλλα παρὰ ταῦτα ὅσις ἐπαγγέλλεται νὰ σᾶς δεῖξῃ, μὴν ἀμφιβάλλετε ὅτι σᾶς περιπαίξει.

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1811)

ΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ (*).

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

ὍΤΑΝ ἄρχισα εἰς τοὺς αὐτοσχεδίους τούτους στοχασμοὺς
τάς εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν παρατηρήσεις, σκοπὸν εἶχα νὰ
τάς ἀκολουθήσω καθεξῆς· διότι (πάλιν τὸ λέγω) κρίνω τὴν
παράθεσιν καὶ σύγκρισιν τῶν δύο γλωσσῶν ἐπιτηδεῖαν καὶ τῆς
παλαιᾶς τὴν μάθησιν νὰ εὐκολύνῃ, καὶ τὴν ἀπὸ ἡμᾶς σήμερον
λαλουμένην, ὅσον εἶναι δυνατόν, νὰ διορθώσῃ.

Ἀναγκασθεὶς διὰ σωματικᾶς ἀσθενείας νὰ τὰς διακόψω,
τάς ἀναλαμβάνω σήμερον, ὅχι διότι ἀνέλαβα τὴν ὑγείαν μου,
ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμαθα, ὅτι τὰ μικρὰ τῆς ἀδυνατίου μου χειρὸς
σπέρματα ταῦτα δὲν ἐξάθησαν παντάπασιν ἄκαρπα.

(*) Τόμ. Γ'.

410 ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧ. ΣΤΟΧ.

Πρὶν ὅμως τὰς ἐξαναρχίσω, παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην νὰ συγχωρήσῃ εἰς τὸ ἀσθενές μου γῆρας δύο ταῦτα· πρῶτον, ἂν εὖρῃ ἀπ' αὐτὰς, τινὰς μὲν ὑπὲρ τὸ πρέπον, ἄλλας δὲ ὅχι ὅσον ἔπρεπε, δι' ἐξοδικὰς· δεῦτερον, ἂν ἡ γηραλαία μου μνήμῃ μὲ κάμῃ νὰ μεταλέγω τὰ προλεγμένα. Καὶ ἀπὸ τὰς δύο μου ταύτας ἀμαρτίας, ἡ οὐδεμία, ἡ πολλὰ μικρὰ θελεῖ γεννηθῆναι ζημία.

Ἄβια, Σηλυκὸν ὄνομα συνώνυμον τοῦ Στεῖρα.

Ὁ Δουκάγγιος (1) τὸ γράφει παροξυντόνως, Ἄβία· ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι εἶναι ἀπὸ τὸ κοινογενές τῶν παλαιῶν, Ἄβιος, καθὼς ἀπὸ τὸ Ἄγιος, Ἀγία, καὶ ἀπὸ τὸ Ἄγιος, Ἀγρία.

Εἰς ἐκείνους τὸ Ἄβιος ἐσήμαινε κοινότερον τὸν μὴν ἔχοντα βίον, ἤγουν τὸν πένητα· καίποτε ἐξεναντίας τὸν πολύβιον, ἤγουν τὸν πλούσιον, διὰ τὴν διπλὴν τοῦ α μορίου σημασίαν, τὴν σερητικὴν λέγω καὶ τὴν ἐπιτατικὴν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ, Βίος, σημαίνει καὶ τὴν ζωὴν, ἀκολούθως τὸ, Ἄβιος, ἔπρεπε νὰ σημαίνῃ καὶ τὸν σερημένον τῆς ζωῆς, ἤγουν τὸν νεκρόν. Ταύτης τῆς σημασίας παράδειγμα ἀκόμη δὲν εὗρέθη εἰς τοὺς παλαιούς, μ' ὅλον ὅτι ἐμεταχειρίζοντο τὸ ἐναντιόσημον, Ἐμβιος.

Εἰς τὸν Ἡσύχιον ὅμως εὐρίσκεται οὐδετεροπληθυντικῶς, Ἄβια, « οὐ διώσιμα »· τὸ ὅποῖον οἱ μεταγενέστεροι Λεξικογράφοι δὲν ἐξεύρω πῶς ἀμέλησαν νὰ σημειώσωσιν. Ἀλλὰ τὸ, Ἄβια τοῦτο τοῦ Ἡσυχίου σημαίνει κυρίως, ὅχι τὰ σερημένα τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἢ κινδυνεύοντα νὰ τὴν σερηθῶσι, τὰ μὴ δυνάμενα νὰ ζήσωσι.

Ἐκ τούτου συμπεραίνω, ὅτι τῶν κοινῶν ἡμῶν Λεξικῶν ἡ

(1) Τόμ. Α, σελ. 4.

Ἄβία, δὲν ἐστήμαινε κυρίως καὶ καταρχὰς τὴν στείραν, ἤγουν τὴν μὴ συλλαμβάνουσαν ὀλότελα, ἢ τὴν ἄγονον, ἀλλὰ τὴν ἀφοῦ συλλάβῃ μὴ δυναμένην νὰ ζωογονήσῃ, μηδὲ νὰ τελεσφορήσῃ τὸ συλληφθέν, τὴν φθείρουσαν καὶ ἀποβάλλουσαν τὰ ἔμβρυα γυναῖκα· ἔπειτα ἴσως ἐκατόντησε νὰ σημαίνῃ καὶ ἀπλῶς τὴν στείραν.

Ἡ Ἀβία αὕτη, ἤγουν τῆς ὁποίας ἡ κοιλία δὲν εἶναι καλὴ νὰ δώσῃ βίον, ἢ ἀφοῦ τὸν δώσῃ, τὸν φθείρει πρὶν τὸν τελειώσῃ, μοῦ φέρει εἰς τὴν μνήμην τόπον Ἱπποκράτους μέχρι τούτου ἀδιόρθωτον καὶ ἀνεξήγητον. Εἰς τὸ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενον Περὶ γυναικείων (1) σύγγραμμα, ὅπου ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς ποσότητος καὶ τοῦ καιροῦ τῶν καταμηνίων, λέγει· « Ἡσι » δὲ ἐν φύσει ἐστὶ πλείονα καθαίρεσθαι τεσσάρων ἡμερέων, » καὶ πολλὰ κάρτα χωρεῖ τὰ ἐπιμήνια, αὗται λεπταὶ γίνονται, καὶ τὰ ἔμβρυα αὐτέων λεπτά, καὶ ἈΜΑΛΔΥΝΕΤΑΙ. » Ἡσι δὲ τριῶν ἡμερέων ἔλασσον ἢ κάθαρσις γίνεται, ἢ ὀλίγα » χωρεῖ, αὗται παχεῖαι καὶ εὐχροοί, ἀνδρικαὶ τε καὶ οὐ » ΜΝΗΣΙΤΟΚΟΙ εἰσὶν ». Ἀπὸ τὸ Ἀμαλδύνεται, ἤγουν ἀφανίζεται (2), γίνεται φανερόν, ὅτι καὶ τὸ, Μνησιτόκοι πρέπει νὰ μεταβληθῇ εἰς τὸ ΚΝΗΣΙΤΟΚΟΙ. Τοῦτο μὲ τὴν ἄρνησιν, « Οὐ κνησιτόκοι εἰσὶν », θέλει νὰ εἴπῃ, Οὐκ ἀμαλδύνουσι (ἤγουν δὲν ἀφανίζουσι, δὲν φθείρουσι) τοὺς τόκους.

Ἄλλος τόπος τοῦ Ἱπποκράτους, ὁμοίως κακογραφημένος, εἶναι εἰς τὸ Περὶ ἐπταμήνου (3) « Πολλαὶ δὲ τῶν γυναικῶν καὶ » ἐπιπυρεταίνουσι, τούτων γνωσμένων· αἱ δὲ καὶ ἀπόλλυνται » σὺν τοῖς ἐμβρύοις, ΧΡΩΝΤΑΙ δὲ πᾶσαι ἐν ὀλίγῳ ΠΕΡΙ ΤΟΥ-

(1) Βιβλ. Α, § 15, Τόμ. Β, σελ. 426.

(2) « Ἀμαλδύναι, ἀφανίσει » Πσύχιος.

(3) § 2, Τόμ. Α, σελ. 169.

412 ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧ. ΣΤΟΧ.

» ΤΟΥ »· ὅπου, ἂν δὲν λαμβάνωμαι, πρέπει... « ΚΝΩΝΤΑΙ ΔΕ
 » ΠΑΣΑΙ ΕΝ ΟΛΙΓῳ ΕΠΙ ΤΟΥΤῳ ». Τὸ νόημα εἶναι· Ὅταν ἀσθενήσῃ τὸ ἔμβρυον εἰς τὴν μήτραν, πολλαὶ γυναῖκες πάσχουν πυρετόν· τινὲς δὲ καὶ ἀποθνήσκουν μὲ τὸ ἔμβρυον· ὅλαι δὲ (ἤγουν καὶ αἱ ἀποθνήσκουσιν καὶ αἱ μένουσαι εἰς τὴν ζωὴν) τὸ φθείρουσι, τὸ ἀποβάλλουσι μετὰ τὸν πυρετόν. Τὸ Κνωνται ἐδῶ εἶναι εἰς τὴν μέσσην διάθεσιν. Εἰς τὴν φθορὰν τῶν ἐμβρύων, τὴν κοινῶς λεγομένην Ἀποβάλλω, εἶναι εἰς χρῆσιν καὶ οἱ δύο τύποι, Ἐξαμβλόω καὶ Ἐξαμβλόομαι (1), Ἐκτιτρώσκω, καὶ Ἐκτιτρώσκομαι (2), ἀπαρραλλάτως καθὼς εἰς ἡμᾶς τὸ Ἀποβάλλω καὶ Ἀποβάλλομαι, ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ ἐξαμβλώσεως. Οὕτω λοιπὸν καὶ Κναίω καὶ Κνάομαι. Ἰσως ἔλεγον καὶ Κνόομαι, ἐπειδὴ εὐρίσκεται εἰς τὸν Ἡσύχιον, « ΚΕΓΝΩΣΘΑΙ (γρ. ΚΕΚΝΩΣΘΑΙ), τεθραύσθαι, » τετρηῆσθαι (γρ. τετρωῆσθαι)· ΚΕΓΝΩΤΑΙ (γρ. ΚΕΚΝΩΤΑΙ), » τέτρωται ». Κναίω καὶ Κνάω εἶναι συγγενῇ ῥήματι πῶς τὸ Κλαίω καὶ Κλάω), καὶ συνώνυμα τοῦ Καίνω. Λέγει ὁ Ἡσύχιος, « ΚΑΪΝΕΙ, φονεύει, κτείνει· ΚΝΑΣΑΙ, ὀλέσαι, » λυπῆσαι· ΚΝΗΜΙΑΙ, φθοραί· ΚΝΗΣΤΗΡ, φονεὺς, ὀλετήρ· » ΑΠΟΚΝΑΪΕΙ, λυπεῖ, φονεύει, ΑΠΟΚΝΑΙΣΙΣ, ἡ μετὰ (γρ. » κατὰ) βραχὺ ἀναιροῦσα λύπη ».

Τὸ παθητικόν, Διακναίομαι, ἤγουν φθείρομαι, ἀπόλλυμαι, ἀφανίζομαι, εὐρίσκεται εἰς τὸν Εὐριπίδην (3),

Χρῆ, τῶν ἀγαθῶν διακναιομένων,
 Πενθεῖν, ὅστις χρηστὸς ἀπ' ἀρχῆς νεύομιναι.

(1) Εὐρίσκεται καὶ Ἐξαμβλέομαι καὶ Ἐξαμβλύομαι εἰς τὸν Ἱπποκράτην.

(2) Ἰδε τὸ Περὶ ἀέρ. ὑδ. τόπ. τοῦ Ἱπποκράτους Μέτ. Α, σελ. 10 καὶ 18. Τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

(3) Ἀλκμ. 108.

Τὸ ἐνεργητικὸν, Διακναίω, ὅταν ὁ λόγος ᾖναι περὶ φθορᾶς ἢ ἀποβολῆς ἐμβρύων, εἶναι εἰς τὸν Ἰπποκράτην, « Ἐπὴν [ἢ » γυνή] ΔΙΑΒΑΙΝΗ τοὺς τόκους, φύσει ἄτοκος ἐοῦσα, τὸ » μὲν πρῶτον ὑπολείπει (ἴσ. ἐπιλείπει) τὰ ἐμμήνια κ. τ. λ. (1) ». Ὅτι τὸ Διαβαίνειν πρέπει νὰ μεταβληθῇ εἰς τὸ ΔΙΑΚΝΑΙΗ (ἦγον διαφθεῖρη), τὸ μαρτυρεῖ ἄλλος παράλληλος τόπος οὗτος· « Ἡ δὲ νοῦσος λάζεται, ἐπὴν διακναίσθῃ (ἴσ. δια- » κναίσῃ) τι τοῦ ἐμβρύου, ἢ ἐκτρώσῃ ἐν τῷ (2) ».

Ἐάν αἱ διορθώσεις μου αὗται δὲν ᾖναι σφαλμένοι, ἀκόλου-
θον εἶναι νὰ ἐξορισθῇ ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ Λεξικά τὸ εἰς μόνον
τὸν Ἰπποκράτην ζηριζόμενον Μνησιτόκος, καὶ νὰ βληθῇ
ἀντ' αὐτοῦ (εἰς τὸν ἀρμόζοντα τόπον) τὸ Κνησιτόκος,
ὄνομα σχηματισμένον κατὰ τὸν τύπον τοῦ Κλεψιτόκος (3).
Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ βληθῇ εἰς αὐτὰ καὶ τὸ Κνάομαι εἰς
τὴν σημασίαν τοῦ Ἐκτιτρώσκομαι.

ἈΓΑΠῶ. Παρὰ τὴν εἰς ὅλους συνήθη καὶ γνωστὴν σημασίαν,
μεταχειριζόμεθα τὸ ῥῆμα τοῦτο ἐνωμένον διὰ τοῦ νὰ μορίου μὲ
ἄλλο ῥῆμα, ὅταν θέλωμεν νὰ σημάνωμεν τὸ, Αἰσθάνομαι
ἡδονὴν νὰ κάμνω συχνὰ τί, νὰ καταγίνωμαι συνήθως εἰς τί,
εἰς ἕνα λόγον τὸ Συνειθίζω. Ἀγαπῶ νὰ λαλῶ, νὰ περι-
πατῶ, νὰ τρέχω κ. τ. λ.

Σημείωσις. Ἀπαραλλάκτως οἱ παλαιοὶ ἐρύντασσαν τὸ Φιλῶ
μὲ ἄλλου ῥήματος ἀπαρέμφατον, εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν. Ἡ
χρῆσις εἶναι τόσον πολλή, καὶ τόσον γνωστή, ὥστε ἀρκεῖ μόνον
ἐν παράδειγμα τοῦ Σοφοκλέους τοῦτα (4).

(1) Περὶ γυναικ. φύσ. § 16, Τόμ. Β, σελ. 369.

(2) Αὐτόθ. Β, § 15, Τόμ. Β, σελ. 545. Ἰδε καὶ τὸν Ἑρωτικόν
(λέξ. Διακνασθέν), καὶ τὸν Φοέσιον (λέξ. Διακναίω).

(3) Ὅππιν. Κνηγετ. Γ, 11.

(4) Οἰβ. Τύρ. 569.

— Ἐφ' οἷς γὰρ μὴ φρονῶ, συγγενὲς φιλῶ.

Ἡ τοιαύτη χρῆσις ἐπέραςε καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν. Τὸ *Σι γὰρ φιλῶ*, ἢ, καθὼς λέγομεν σήμερον, *Ἀγαπῶ* καὶ *αἰσιωπῶ*, εἰς αὐτοὺς εἶναι, *j'aime à me taire*.

Ἀγαπῶ, εἰς ἡμᾶς σημαίνει ἀκόμη τὸ Ἐρῶ τῶν παλαιῶν ἤγουν φανερόναι τὴν ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα, ἢ γυναικὸς πρὸς ἄνδρα φυσικὴν ὁρμὴν καὶ κλίσιν τῆς ψυχῆς· ὅθεν λέγομεν καὶ *Ἀγάπην*, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνοι Ἐρωτα, καὶ Ἀγαπητικὸν τὸν Ἐρασὴν, καὶ Ἀγαπητικὴν, τὴν Ἐρωμένην.

Σημεῖωσις πρώτη. Ἡ τοιαύτη σημασία εἶναι τοῦ παρακμᾶ ζοντος ἑλληνισμοῦ. Εἰς τοὺς ἑβδομήκοντα (1), λέγει ὁ Ἀμνών « *Θημάρ*, τὴν ἀδελφὴν Ἀβεσσαλώμ τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἐγὼ « *ἀγαπῶ* ». Εἶπε καὶ ὁ Λευκιανὸς (2), « *Ἐπιμανῶς ἀγαπῶ* » πῶσα τὸν νεανίσκον » ἀντὶ τοῦ, *Ἐπιμανῶς ἐρωσα* τοὺς νεανίσκους.

Σημεῖωσις δευτέρα. Τὸ Ἀγαπητικὸς εἶναι ἀνωμαλία τῆς γλώσσης· διότι ἔπρεπε νὰ ᾦναι, *Ἀγαπητὴς*, διὰ νὰ σημαίνει τὸν ἀγαπῶντα, καθὼς ὁ Ἐρασὴς σημαίνει τὸν ἐρῶντα. Παρόμοια τὸ Ἀγαπητικὴ ἔπρεπε νὰ ᾦναι, *Ἀγαπητὴ*, ἢ νὰ ᾦναι *Ἀγαπημένη*, ὡς τὸ, *Ἐρωμένη*.

Ἡ ἀγάπη εἰς τοὺς νέους, εἶναι πολλάκις δῶρον τοῦ Θεοῦ καθὼς ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος Πολέμων (3). Γίνεται δὲ τοιοῦτον ὅταν ἀποβλέπῃ εἰς ἕνα μόνον σκοπὸν, τὸ νόμιμον συννοικέσιον ὅταν ἀνάπτεται εἰς ἡλικίαν καὶ κατάσταςιν τὴν πρέπουσαν, ἤγουν ἱκανὴν ὅχι μόνον νὰ δώσῃ ζωὴν, ἀλλὰ καὶ χρηστὴν ἀνα-

(1) Βασιλ. Β, 17', 4.

(2) Ἀληθ. Ἰστορ. Β, § 25.

(3) Ἰδε Πλουτάρχ. Μέτρ. Α, σελ. 379.

τροφήν εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ γεννηθῶσιν, ὅταν ἔχη τὴν συγκατάθεσιν φρονίμων γονέων, ὅταν ὁ ἀγαπῶν προτιμᾷ τὴν ὁμογενῆ ἀπὸ τὰς ἀλλογενεῖς, καὶ ὅταν ἀγαπᾷ ὅχι μόνον διὰ τὸ ἀληθινὸν ἢ φαινόμενον τοῦ σώματος κάλλος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἀρετὰς τῆς ψυχῆς. Τοιαύτη ἀγάπη μὲ τοιοῦτους καρποὺς, ἔχουν μὲ τέκνα χρηστὰ, μέλλοντας νὰ καταστῶσι χρηστῶν ἄλλων τέκνων γονεῖς, κρατεῖ καὶ σώζει τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν· διότι ἔχει τὴν βᾶσιν τῆς εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν, καὶ λαμβάνει τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἀπ' αὐτὸν τὸν δημιουργὸν τῆς φύσεως· « Ἡ γυνὴ σου ὡς ἄμπελος εὐθηνούσα ἐν τοῖς » κλίτεσι τῆς οἰκίας σου· οἱ υἱοὶ σου ὡς νεόφυτα ἐλαίων κύκλῳ » τῆς τραπέζης σου. Ἰδοὺ οὕτως εὐλογηθήσεται ἄνθρωπος ὁ » φοβούμενος τὸν κύριον (1) ».

ἈΓΓΕΙΟΝ. Τόπος ὀνομάζεται τὸ διάστημα, εἰς τὸ ὁποῖον περιέχεται σῶμα τί. Ἐὰν τὸ διάστημα τοῦτο ᾖ κινητὸν, ἔχουν δυνατόν νὰ μεταφέρεται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὀνομάζεται Ἀγγεῖον. Εἶναι λοιπὸν τὸ Ἀγγεῖον, ὡς ὀρθὰ τὸ ὥρισεν ὁ Ἀριστοτέλης, « Τὸ » πὸς μεταφορητὸς (2) ».

Ὁ τρίγωνος Λεξικογράφος ἐλησμόνησε νὰ βάλῃ τὴν λέξιν ταύτην εἰς τὸ Λεξικόν του. Καὶ ὅμως ἔχει τὸ Ἀγγεῖον σημειώσεως ἀξίας δύο τροπικὰς σημασίας, εἰς μόνην ἴσως ἡμῶν τὴν γλῶσσαν ἰδίαν.

Ἡ πρώτη εἶναι, ὅταν μεταχειριζώμεθα τὴν λέξιν κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ δεχόμενον τὰ περιττώματα τῆς κοιλίας, τὰς περισσοτέρας φορὰς πῆλινον, ἀγγεῖον, τὸ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ὀνομαζόμενον Λάσανον, ἢ Σκωραμίς.

Ὅτι ἐξέχει εἰς τὸ εἶδος του, οἰκαιοποιεῖται τοῦ εἶδους

(1) Δευτ. 10, 12. 3-4.

(2) Ἀριστοτέλ. Φυσικ. ἀκροᾶσ. 3, 4.

δλου τὸ ὄνομα· ἐξέχει δὲ, ὄχι μόνον δι' ἀρετὴν, ἢ δι' ἀξίαν, ὥς ὅταν ὀνομάζωμεν ἀπλῶς, Ποιητὴν τὸν Ὅμηρον, Ῥήτορα τὸν Δημοσθένην, καὶ Φιλόσοφον τὸν Ἀριστοτέλην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συχνοτέραν μεταχειρίσιν, ὥς τὸ, Λάχανον ἀντὶ τῆς Κράμβης τῶν παλαιῶν. Τὸ σχῆμα τοῦτο τοῦ λόγου ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς τεχνογράφους Ἀντωνομασία.

Κατὰ τοιαύτην λοιπὸν ἀντωνομασίαν καὶ τὸ Κοπροδόχον ἀγγεῖον ὠνομάσθη ἀπλῶς καὶ κατ' ἐξοχὴν, Ἀγγεῖον, διὰ τὴν ὁποίαν ἔχομεν καθημερινὴν καὶ ἀναγκαίαν αὐτοῦ χρεῖαν (1), ὥς καὶ τὸ συνώνυμόν του Καθήκιον (παράγωγον τοῦ Κάθημαι) ἐφύλαξε τὴν ἀντωνοματικὴν σημασίαν τῆς παλαιᾶς λέξεως Θᾶκος (παράγωγον τοῦ Θᾶσσω), τὴν ὁποίαν σώζουσι καὶ πολλῶν γλωσσῶν νέων αἱ ταυτόσημοι λέξεις. Οὕτω τῶν Γάλλων τὸ *Aller à la chaise*, ἢ *à la selle*, καὶ τῶν Γερμανῶν τὸ *Zu stuhle gehen*, εἶναι σχεδὸν αὐτολεξεῖ τὸ ἐπὶ Θᾶκον, ἢ Θρόνον, ἀνίστασθαι, τῶν παλαιῶν (2), ἢ τὸ, Ὑπάγω εἰς καθήκιον, ἡμῶν τῶν νέων.

Ἡ δευτέρα ἀξιοσημεῖωτος τροπικὴ σημασία τοῦ, Ἀγγεῖον, εἶναι, ὅταν προσλαμβάνῃ τὸ ἐπίθετον Κακός. Κακὸν ἀγγεῖον εἰς ἡμᾶς σημαίνει διεσραμμένον καὶ κακότροπον ἄνθρωπον, καὶ ἀναλογεῖ μὲ τὸ *mauvais sujet* τῶν Γάλλων.

Σημεῖωσις. Ἡ λέξις Ἀγγεῖον εἶναι συνώνυμος τοῦ Σκεῦος. « Σκεῦος, χωρητικὸν τινὸς εἶδους ἀγγεῖον » λέγει ὁ Σουΐδας.

(1) Ὅθεν καὶ, Ἀναγκάσιον, καὶ Χρεῖα, λέγεται καὶ αὐτὸ καὶ ἀπλῶς ὁ τόπος ὅπου γίνεται ἡ κένωσις τῶν περιττωμάτων τῆς κοιλίας, καὶ τὸν ὅποιον ὀνομάζομεν καὶ Πόρευσιν. Ἴδε τὰ σημειωθέντα εἰς τὸν Πλούταρχ. Μέρ. Α, σελ. 478.

(2) Ἴδε Θεοφράστου Χαρακτ. ιδ', καὶ Ἱπποκράτ. Ἐπιδήμ. Ζ, 26, καὶ Περὶ διαίτ. Ὁξ. § 48.

τὴν ἐπροσαρμόσαμεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ μερικώτερον εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, καθὼς οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς τὸ Σκευός. Παραγγέλλει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, « Τὸ ἑαυτοῦ σκευός κτᾶσθαι ἐν ἀγιασμῷ καὶ τιμῇ (1) » ἡγουν, τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, ὡς τὸ ἐξηγεῖ ὁ Θεοδώρητος. Ἄλλου πάλιν αὐτὸς Παῦλος (2) παραδίδει τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰ εὐρισκόμενα εἰς τοὺς οἴκους σκεύη, ἐκ τῶν ὁποίων, λέγει, ἄλλα εἶναι χρυσᾶ, ἄλλα ἀργυρᾶ, ἄλλα ξύλινα, ἢ ὀστέρινα, ἄλλα σκευὴ τιμῆς, καὶ ἄλλα ἀτιμίας. Εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα ἄτιμα σκευὴ περιέχονται (δὲν εἶναι ἀμφιβολία) καὶ τὰ λεγόμενα κατ' ἐξοχὴν Ἀγγεῖα, ἡγουν τὰ Καθήκια. Πιθανὸν εἶναι λοιπὸν, ὅτι τὸ Κακὸν ἀγγεῖον εἶναι φράσις ἀνάλογος μὲ τὴν Σκευός ἀτιμίας τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ἐγεννήθη ἀπ' ἐκείνην.

Ἐνδεχόμενον ὅμως καὶ νῦν ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ Κωμικὸν κἀνέναν παλαιὸν, ὅστις κωμῶδων τινὰ κακότητροπον δημαγωγὸν, τὸν ὠνόμασε Κάκκης ἀγγεῖον. Ἡ λέξις Κάκκη, ὡς καὶ εἰς τοὺς Γερμανοὺς τὸ παρόμοιον Kacke, ἐσήμαινε τὸ κοινῶς λεγόμενον Σκατὸν, τοῦ ὁποίου τὸ πληθυντικὸν Σκατά, ἔχει συνώνυμον εἰς ἡμᾶς ἀκόμη τὴν σήμερον τὸ Κακκά « Κάκκη, » ἢ θειλία, παρὰ τὸ ἀποπατεῖν· τὸν γὰρ ἀπόπατον Κάκκην » καλοῦσι » λέγει ὁ Φώτιος εἰς τὸ Λεξικόν του (3).

(1) Πρὸς Θεσσαλονικ. Α, δ', 4.

(2) Πρὸς Τιμόθ. Β, β', 20. Ἰδε καὶ τὴν Πρὸς Ῥωμ. Σ', 21-22.

(3) Ἄλλ' ἐσύγχυσεν ἴσως ὁ Φώτιος τὴν Κάκκην (μὲ $\kappa\acute{\alpha}\kappa$), θειλίαν, μὲ τὴν Κάκκην (μὲ δύο κ), ἀπόπατον, ἢ, ὡς τὸ ἐξηγεῖ, ὁ Ησύχιος, κόπρον. Καὶ αἱ δύο λέξεις εὐρίσκονται εἰς τὸν Ἀριστοφάνην· ἡ πρώτη ὄρν. 540).

— Ὡς ἐδάκρυσά γ' ἐμῶν
πατέρων κάκην —

Τοῦτο μὲ φαίνεται τόσον πιθανώτερον, ὅσον οὐδὲ μεταχειριζόμεθα τὸ ἐναντίον, Καλὸν ἀγγεῖον (κατὰ τὸ γραφικὸν Σκευὸς τιμῆς ἢ ἐκλογῆς), εἰς τὴν σημασίαν τοῦ Καλὸς ἀνθρώπου. Ὁ Ἀριστοφάνης, Ξέλων νὰ ζωγραφίσῃ βδελυρὸν τινὰ συκοφάντην ἀπ' ἐκείνων τὴν τάξιν τοὺς ὁποίους ἡμεῖς ὀνομάζομεν, Κακὰ ἀγγεῖα, λέγει (Ἀχαρν. 936),

ἡ δευτέρα (Εἰρήν. 162),

Ἀπὸ μὲν κάκῃς τὴν ῥίην' ἀπέχων.

Τὴν αὐτὴν σύγχυσιν ἔκαμε καὶ ὁ Ἡσύχιος εἰς τὸ, « Κάκη, πελιά, ἢ » κακία ». Τὸ Κακία εἶναι ἐξήγησις τοῦ, Κάκη, ἥγουν δειλία· τὸ Πελιά δὲν πρέπει νὰ μεταβαλῇ, ὡς ἐνόμισαν τινὲς, εἰς τὸ Δειλία, ἀλλὰ νὰ γραφῇ βαρυτόνως, Πελία, ἢ Πελλία, ὡς ἐξήγησις τοῦ μὲ διπλοῦν ἢ Κάκη. Τὸ Πελλία, τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖ ἄλλου ὁ Ἡσύχιος διὰ τοῦ Σπέλεθος, εἶναι συνώνυμον, καθὼς καὶ αὐτὸ τὸ Σπέλεθος, τοῦ Κάκη. Καὶ τὰ τρία σημαίνουν τὴν ἀνθρώπινον κόπρον. Οἱ νεώτεροι Λεξικογράφοι ἐσημείωσαν καὶ ῥῆμα Κακῶν συνώνυμον τοῦ Ἀποπατεῖν· τοῦτο ὅμως, ἂν καὶ πιθανῶς φαίνεται ἐλληνικόν, διὰ τὸ *caecare* τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἰταλῶν, μαρτυρίαν ὅμως ἐλληνικὴν δὲν ἔχει· διότι τὸ Κακῶν ἢ Κακῶν τοῦ Ἀριστοφάνους (Νεφέλ. 1384 καὶ 1590) δὲν εἶναι ῥῆμα, ἀλλ' ἄσημος φωνὴ τῶν νηπίων, ὡς καὶ εἰς ἡμᾶς σήμερον τὰ νήπια φωνάζουσι Κακά, ὅταν αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποπατήσεως. Εἰς τὸν Ἡσύχιον ἀκόμη εὐρίσκεται, « Κακκῶνιον, σκαφίον » τὸ ὁποῖον ἀκόμη δὲν ἐξηγήθη ἀπὸ τοὺς κριτικούς. Ἰσως εἶναι γραφικὸν ἀμάρτημα ἀντὶ τοῦ, Κακκάμιον. Τοῦτο εἶναι σύνθετον ἀπὸ τὸ Κάκη, καὶ τὸ Ἀμίον, ὑποκοριστικὸν τοῦ Ἄμη, τοῦ ὁποῖου ἄλλο ὑποκοριστικόν, ἢ Ἀμῖς (ὡς ἀπὸ τὸ Σκάφη ἢ Σκαφίς καὶ τὸ Σκαφίον) ἥγουν τὸ εὐροδόχον ἀγγεῖον, συνθεμένη μὲ τὸ Σκῶρ, ἐγέννησε τὸ Σκωραμῖς, ἥγουν τὸ κενῶς λεγόμενον Ἀγγεῖον ἢ Καθήκιον. Ὅπως ἂν ᾖναι (ἢ Κακκῶνιον ἢ Κακκάμιον), τοῦτο μὲ φαίνεται βέβαιον, ὅτι ἡ ἐξήγησις τοῦ Ἡσυχίου (διὰ τοῦ Σκαφίου) ἐννοεῖ τὴν Σκωραμίδα, ἐπεὶδὴ ὁ Πολυδεύκης ἐσημείωσε τὸ Σκαφίον ὡς συνώνυμον τοῦ Δάσανον.

Πάγχρητον ἄγθος ἔσαι
Κρατὴρ κακῶν, τριπτὴρ δικῶν,
Φαίνειν ὑπευθύνους λυχνοῦχος, καὶ κύλιξ
Τὰ πράγματ' ἐγκυκᾶσθαι

εἰς τὰ ὅποια ὁ χορὸς ἀποκρίνεται,

Πῶς δ' ἂν πεποιθοῖη τις ἈΓ-
ΓΕΪΩ τοιούτῳ χρώμενος κατ' οἰκίαν
Τοσόνδ' αἰεὶ φοροῦντι;

Ὅπως ἂν ἔχη τῆς φράσεως ἡ γένεσις, ἡ ἔννοιά της καταντᾷ
εἰς τὸ αὐτό. Κακὸν ἀγγεῖον ὀνομάζεται εὐλόγως ὁ δι-
εσραμμένος ἄνθρωπος, ἐπειδὴ καὶ αἱ πράξεις καὶ οἱ λόγοι του
πνέουσιν ἀποστροφὴν τοιαύτην, ὅποιαν καὶ τὰ κοπροδόχα ἀγγεῖα.

Τοιαῦτα Κακὰ ἀγγεῖα εὐρίσκονται εἰς ὅλα τὰ ἔθνη· πλείοτερα
ὁμῶς εἰς τὰ ἀπαιδευτα παρὰ εἰς τὰ φωτισμένα, καὶ μεταξὺ
τῶν ἀπαιδευτῶν πάλιν, πλείοτερα εἰς τοὺς ὀνομαζομένους καὶ
νομιζομένους Γραμματισμένους παρὰ εἰς τοὺς ὀλέτελα
Ἀγραμμάτους. Εἰς τῶν Ἰουδαίων, παραδείγματος χάριν,
τὸ ἔθνος τὰ κακὰ ἀγγεῖα ἦσαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρι-
σαῖοι, ἤγουν οἱ παρὰ τοὺς ἄλλους νομιζόμενοι λογιώτεροι, διότι
ἐξευραν μόνα τὰ καλὰ Γραμματικά, καὶ ὅχι τί περισσότερον
ἄλλο. Μόνη ἡ φιλοσοφία δύναται νὰ πλύνῃ καὶ νὰ καθαρίσῃ τῶν
ταλαιπώρων ἀνθρώπων τὰ ἀγγεῖα· ἀλλὰ καὶ αὕτη τότε μόνον,
ὅταν τὰ εὖρη προετοιμασμένα μὲ παιδικὴν ὀρθὴν ἀνατροφὴν.

ἈΓΑΛΙΑ, ἐπὶ ῥήμα. Ἠσυχά, σιγὰ, σιγανὰ, χωρὶς θόρυ-
βου ἢ ταραχῆς. Τὸ μεταχειριζόμεθα τὸ περισσότερον διπλα-
σιασμένον· οἶον, Ἀγάγια, ἀγάγια, καθὼς καὶ τὸ συνώνυ-
μον Σιγὰ, ἡμεῖς μὲν ὀξυτόνως, Σιγὰ, σιγὰ, οἱ δὲ παλαιοὶ
προπερισπωμένως (1) Σῖγα, σῖγα, οἶον (2),

(1) Τὸ ἐπὶ ῥήμα, Σῖγα, προπερισπᾶται εἰς διάκρισιν τοῦ, Σίγα
(ἤγουν αἰώπα) τῆς προσεκτικῆς ἐγγλίσεως τοῦ Σιγαῖο ῥήματος.

(2) Εὐροπίδ. Ὁρές. 140.

Σίγα, σίγα, λεπτόν ἵχνος ἀρβύλης
 Τιθεῖτε, μὴ κτυπεῖτε, μὴδ' ἔξω κτύπος.

Σημείωσις. Λέγει ὁ Ἡσύχιος, « Ἀγάνιδα, ἀτρέμας »· ἀλλ' ἡ λέξις εἶναι ὑποπτος, καὶ τὴν ὁποίαν ἐπρόβαλαν οἱ κριτικοὶ διόρθωσις ἀπίθανος. Ἰσως ἔγραψεν ὁ Λεξικογράφος, « Ἀγανά, » ἀτρέμας », τὸ ὁποῖον ἡ χυδαία συνήθεια ἔτρεψε πρῶτον εἰς τὸ Ἀγαλά, ἔπειτα μετὸν καιρὸν καὶ εἰς τὸ Ἀγάλια.

Πιθανώτερον ὁμως, ὅτι τὸ Ἀγάλια ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ Ἄκαλα, τὸ ὁποῖον ὁ Ἡσύχιος ἐξηγεῖ, « Ἄψοφα, ἥσυχα ». Τούτου σύνθετον εἶναι ὁ Ἄκαλα ῥ-ρείτης ἐπίθετον ποταμοῦ, ὅστις ῥέει ἀγάλια ἀγάλια. Ἡ τροπὴ τοῦ α εἰς τὸ γ εἶναι τῆς δωρικῆς διαλέκτου, ὡς λέγομεν καὶ Κυψέλιον τὸ Κυψέλιον, καὶ Γρεπίδαν τὴν Κρηπίδα.

Αἰγίοκλημα. Τοῦτο ὠνόμαζαν οἱ παλαιοὶ Κισσάνθεμον, καὶ Κισσόφυλλον, διότι ὁμοιάζει τὸν Κισσὸν εἰς τὰ φύλλα, καὶ περιπλέκεται, ὡς ἐκεῖνος, εἰς τὰ δένδρα. Ὡνομάζετο ἀκόμη καὶ Κισσάμπελος, καὶ Κυκλάμιнос ἐτέρα, καὶ ἄλλα. Παράξενον ὅτι εἰς τόσα συνώνυμα δὲν εὐρίσκεται κανὲν ὅμοιον ἢ ἀνάλογον τοῦ Αἰγίοκλημα.

Σημείωσις. Ὑποπτεύομαι ὅτι ἡ λέξις εἶναι παραφθορὰ τοῦ Αἰγίοκλημα· διότι καὶ οἱ Γάλλοι Chèvre-feuille, καὶ οἱ Ἰταλοὶ Caprifolio (ἀπὸ τοῦ παρακμάζοντος Λατινισμοῦ τὸ Caprifolium), καὶ οἱ Γερμανοὶ Geisblatt ὀνομάζουσι τὸ δένδρον τοῦτο, τὰ ὁποῖα ὅλα σημαίνουσιν Αἰγόφυλλον.

Μόλις ἔκαμα τὴν εἰκασίαν ταύτην, καὶ ἐπληροφορήθην, ὅτι δὲν εἶναι πλέον εἰκασία, ἀλλ' ὅτι ἀληθῶς τὸ Αἰγίοκλημα ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ Αἰγίοκλημα· ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸν Δουκαγγιον (1) αὐτὸ τοῦτο τὸ Caprifolium ὀνομάζεται, Αἰγίνη.

(1) Τόμ. Α, σελ. 35.

ἈΓΚΆΛΗ καὶ ἈΓΚΑΛΙΑ. Τὸ πρῶτον καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ εἰς τὴν σημασίαν εἶναι ἀπαραλλάκτως τῶν παλαιῶν ἢ Ἀγκάλη. Τὸ δεύτερον ἐσχηματίσαμεν ἡμεῖς κατὰ μίμησιν τοῦ Συμβουλή καὶ Συμβουλία, Ἐπιτροπή καὶ Ἐπιτροπία, καὶ ἄλλων τοιούτων ὅχι ὀλίγων· καὶ σημερινὸν μ' αὐτὸ ὅχι μόνον τὸ μέρος τοῦ σώματος τὸ λεγόμενον Ἀγκάλην, ἀλλὰ καὶ τὸ φερόμενον εἰς τὴν ἀγκάλην φορτίον, ἰδιαιτέρως δέσμην ξύλων, ξαχύων, καὶ τῶν τοιούτων, τὸ ὅποιον οἱ παλαιοὶ ὠνόμαζαν Ἀγκαλίθα· « Ἀγκαλίδες (λέγει ὁ Ἡσύχιος), » αἱ τῶν φρυγάνων δέσμαι, ἡ μερίδες », καὶ « Ἀγκαλὶς, » ἄχθος ». Ὁ Ὀμηρος τὸ ὀνομάζει Ἀγκαλος (1).

Συμμίσγων μυρίκας καὶ μυρσινοειδέας ὄζους.

Τῶν τότε συνθήσας νεοτῆλεος ἀγκαλον ὕλης.

ἈΓΚΩΝΗ καὶ ἈΓΚΩΝΙΑ (κατὰ τὸν διπλοῦν σχηματισμὸν τοῦ Ἀγκάλη καὶ Ἀγκαλία), ἡ κοινότερον λεγομένη Γωνία. Τούτου συνώνυμον εἶναι τὸ κοινὸν Κόχη, ἢ μάλλον Κόγχη, τοῦ ὁποίου ὑποκοριστικὸν εἶναι τὸ Κογχύλιον· διότι ὅλα τὰ δίθυρα κογχύλια, ὅταν ᾗναι ἀνοικτὰ, σχηματίζουσι γωνίαν.

Σημείωσις. Τὸ Ἀγκωνία δὲν εὐρίσκεται εἰς τὰ κοινὰ Λεξικά. Ἐὰν παράγεται ἀπὸ τὸ Ἀγκών, πρέπει νὰ γράφεται, ὡς τὸ ἔγραψα, Ἀγκωνία, καὶ ἡ τοιαύτη παραγωγή φαίνεται πιθανωτέρα. Ἐνδεχόμενον ὅμως νὰ ᾗναι καὶ Ἀγγωνία, ἀπ' αὐτὸ τὸ Γωνία, εἰς τὸ ὅποιον ἐπλεονάσαμεν τὸ α, κατὰ τὸ

(1) Ὑμν. εἰς Ἑρμ. 82. Οἱ Λεξικόγραφοι συμφώνως ὅλοι ἐσημείωσαν τὸ Ἀγκαλος ὡς ἀρσενικοῦ γένους ὄνομα· ἀλλ' ἐπειδὴ μαρτυρίαν ἄλλην δὲν φέρουσι πλὴν τοῦ Ὀμήρου τὸν εἶχον τοῦτον, δύσκολον εἶναι νὰ κρίνῃ τις, ἂν ἡ λέξις, Ἀγκαλον, ᾗναι αἰτιατική τοῦ, Ἀγκαλος ὁ, ἢ τοῦ, Ἀγκλον τό.

Ἀμασχάλη, Ἀπήγανος, Ἀσφενδόνη, ἡ καὶ τὴν ᾠ-
συλλαβὴν, κατὰ τὸ Ἀγκινάρα, ἀπὸ τὸ Κινάρα.

ἈΔΑΝΑ. Ἐπίρρημα συνώνυμον τοῦ Τώρα, συνειθισμένον
μάλις αἰς τοὺς Χίους.

Σημείωσις. Εἶναι ἴσως ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὸ Ἡδῆ, δωρικῶς
Ἄδα, καὶ με προσθήκην δωρικὴν τῆς $\nu\alpha$ συλλαβῆς, Ἀδανᾶ.
Τοιαύτην προσθήκην ἐκάμαμεν εἰς τὸ Ἐμέ, Σέ, λέγοντες
Ἐμένα, Ἐσένα, ὡς ἔλεγαν οἱ Δωριεῖς, Ἐγώνη, Ἐμεύ-
νη, ἀντὶ τοῦ Ἐγῶ, Ἐμοῦ.

Εἰς τὸν Ἡσύχιον ὁμῶς εὐρίσκεται, « Δαινᾶ, ἡ δὴ, ὡς
» δῆ ». Ἡ ἀλφραθητικὴ τάξις τοῦ Λεξικοῦ δείχνει, ὅτι ἔπρεπε
νᾶ ἦναι Δανᾶ, καὶ ὄχι Δαινᾶ, (οὐδὲ χωριστᾶ, Δᾶ νᾶ,
ὡς ἐνόμισαν τινές). Γράφε λοιπὸν, « Δανᾶ, ἡδῆ, ὡς δῆ ».
Τὸ Δανᾶ τοῦτο, εἶναι τὸ Δῆ, δωρικῶς Δᾶ, με τὴν δωρικὴν
πάλιν προσθήκην τῆς $\nu\eta$ ἢ $\nu\alpha$ συλλαβῆς· τὸ ὅποιον ἡμεῖς προσ-
θέσαντες τὸ πλεοναστικὸν α ἐτρέψαμεν εἰς τὸ Ἀδανᾶ.

ἈΛΕΥΡΙΚΟΝ. Συνώνυμον τοῦ Κόσκινον.

Σημείωσις. Οἱ παλαιοὶ τὸ ὠνόμαζαν Ἀλευρότησιν.
« Ἀλευρότησις, τηλία, εἰς ἣν τὰ ἄλευρα διασήθουσι » λέγει ὁ
Ἡσύχιος· καὶ πάλιν· « Διάττος, ἡ ἀλευρότησις, τὸ κόσκινον ».

ἈΛΗΘΕΙΑ. Συνεχέστερον ἴσως ἄλλο εἰς ὅλας τῶν ἐθνῶν τὰς
γλώσσας ὄνομα ἀπὸ τὰ εἴδη τῶν ἀνθρώπων δὲν προσφέρεται
παρὰ τὸ Ἀλήθεια, ἀν καὶ πολλὰ ὀλίγοι εἶναι ὅσοι τὴν ἐξεύρουν,
καὶ ὀλιγώτεροι ὅσοι τὴν ἀγαθοῦν.

Ἐκ τούτου αἱ ἐπιρρήματικαὶ φράσεις αὗται, Ἐπ' ἀλη-
θείας, Κατὰ ἀλήθειαν, Τῇ ἀληθείᾳ, τὰς ὁποίας
μεταχειρίζομεθα συχνὰ εἰς βεβαίωσιν τῶν ὅσα λέγομεν. Αὗται
ἐπέρασαν ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς εἰς τὴν γλῶσσαν.
Εἰς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας, Θέλων νᾶ θυσιάσῃ καὶ

τὸν Πέτρον, ὡς τὸν Χριστὸν, ἔλεγεν (1) « Ἐπ' ἀληθείας καὶ » οὗτος μετ' αὐτοῦ ἦν ».

Μὰ τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλη φράσις, ἔχουσα σχῆμα ὀρκωμοσίας, ἀλλ' ἰσοδυναμοῦσα πολλάκις μετὰς προειρημένας. Τὴν μεταχειριζόμεθα καίποτε εἰρωνικῶς· παραδείγματος χάριν, πρὸς ὀνειδίζοντα εὐεργεσίας ἀνυπάρχτους, ἢ μεγαλητέρας ἀπ' ὅ,τι εἶναι, λέγομεν, Μὰ τὴν ἀλήθειαν εἶναι ἀνεκδιήγητα ὅσα καλὰ μ' ἔκαμες.

Ἀλήθεια, εἰς τὴν ὀνομαστικὴν λαμβάνεται πολλάκις ἐπιρρηματικῶς, ἀντὶ τοῦ Ἀληθῶς· οἷον πρὸς ἐρωτῶντα, Δὲν εἶσαι σὺ, ὅς τις μὲ εἶπες κ. τ. λ. ἀποκρινόμεθα, Ἀλήθεια. Ἡ τοιαύτη φράσις εἶναι ἐλλειπτικὴ, ἰσοδυναμοῦσα μετὰ τοῦ Ἀλήθεια εἶναι ὅτι εἶμαι ἐγὼ, ὅς τις σέ τὸ εἶπα. Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν σώζει καὶ εἰς τὰς ἐρωτήσεις. Ὅταν ἀκούοντες τί διήγημα, διςᾶζωμεν περὶ αὐτοῦ, ἐρωτῶμεν τὸν διηγούμενον, Ἐλήθεια; ἤγουν, Ἀλήθεια εἶναι ὅ,τι λέγεις;

Ἀλήθειαν λέγουν, ἢ Ἀλήθειαν τὸ λέγουν. Ἐχει τόπον ἡ φράσις αὕτη εἰς τὰς παροιμίας μάλιστα, ἢ τοὺς παροιμιώδεις λόγους· οἷον, Ἀλήθειαν τὸ λέγουν, ὥς ἐρώσῃ καθεὶς, οὕτως ἔχει νὰ πλαγιασῇ.

Σημείωσις. Παρόμοια καὶ ὁ Καλλίμαχος εἰς τὰ ἐπιγράμματα τοῦ εἶπεν,

— Ἀλλὰ λέγουσιν ἀληθία, τοὺς ἐν ἔρωτι
Ὅρκους μὴ δύνειν οὐατ' εἰς ἀθανάτων·

ἤγουν εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν,

Ἀληθεῖαν τὸ λέγουσι, Τοῦ ἔρωτος οἱ ὅρκοι
Δὲν ἐμβαίνουν εἰς ταῦτ' αἰῶν τῶν ἀθανάτων.

Παροιμία. Ὁ καιρὸς φανερόναι τὴν ἀλήθειαν, ἀντι

(1) Δουκ. κβ', 59.

τῆς ὁποίας ἔλεγαν οἱ παλαιοί, « Χρόνος ἀληθείας πατήρ ». Καί εἰς ἐκείνους, ὡς εἰς ἡμᾶς, σημαίνει ἡ παροιμία τὴν ἀκαταμάχητον τῆς ἀληθείας δύναμιν. Δυνατὸν εἶναι νὰ πλακωθῇ πρὸς κεντὸν ἀπὸ τὸ ψεῦδος· ἀλλ' ἀναλάμπει τέλος πάντων μὲ μεγάλην καταισχύνην τῶν ὅσοι σπουδάζουν νὰ τὴν κρύψωσι.

Τὰ ὁποῖα μεταχειρίζονται μέσα τῆς κρύψεως, εἶναι αἱ λοιδορίαι, αἱ ὕβρεις, αἱ συκοφαντίαι, αἱ καταδρομαί, καὶ αὐτοὶ οἱ φόνοι, ὅσας αἱ περιστάσεις τοὺς κάμνουσι ζωῆς καὶ θανάτου κυρίους· καὶ ἐκ τούτου ἐγεννήθη ἄλλη παροιμία, Ἡ ἀλήθεια εἶναι μαλῶτρια.

Ἄν δὲν πισεύης περὶ τούτου τὴν ἱστορίαν, μὴδὲ πείθεσαι εἰς τὴν καθημερινὴν πείραν, τόλμησε νὰ φανερώσης καμμίαν ἄγνωστον ἀλήθειαν, ἀπ' ἐκείνας μάλιστα, ὅσαι δὲν συμφέρουσιν εἰς ὀλίγους τινὰς ἀνθρώπους, τρεφομένους καὶ τιμωμένους ἀπὸ τὴν γοητείαν· καὶ τότε θέλεις ἰδεῖν νὰ σηκωθῇ κατεπάνω σου πλῆθος ἀνθρωπίσκων, οἱ ὁποῖοι, μαγευμένοι ἀπὸ τὰ πορνικὰ θέληγτρα τοῦ ψεύδους, οὐτ' αἰσθάνθησαν, οὐτ' ἀγάπησαν ποτέ τὸ ἐξαίσιον τῆς Ἀληθείας κάλλος.

Οὐκ ἔστιν οὔτε ζωγράφος, μὰ τοὺς θεοὺς,
Οὔτ' ἀνδριαντοποιὸς, ὅστις ἂν πλάσαι
Κάλλος τοιοῦτον, οἷον ἡ 'λῆθει' ἔχει (1).

ἈΛΩΠΟΥΪ, ἡ ἈΛΕΠΟΥΪ, εἶναι τῶν παλαιῶν ἡ Ἀλώπηξ, ζῶον πανοῦργον, εἰς ὅλους γνωστόν.

Μεταφορικῶς καθὼς συνέβη καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς γλώσσας, ὀνομάζομεν Ἀλωποῦν, τὸν πανοῦργον ἄνθρωπον, ἡγουν τὸν ὅστις κρύπτει, ἡ μετασχηματίζει τὰς πράξεις, τὰς ἐννοίας καὶ τοὺς λόγους του, μὲ σκοπὸν νὰ ἀπατήσῃ τοὺς ἄλλους πρὸς

(1) Φιλῆμον. τοῦ Κωμικ. λείψαν. σελ. 326.

ἰδίον του κέρδους. Ὁ Χριστός, λαλῶν περὶ τοῦ Ἡρώδου (1), εἶπε, « Πορευθέντες εἶπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ ».

Σημειώσεις. Πρέπει νὰ γράφεται Ἀλωποῦ, καὶ ὄχι Ἀλεποῦ· διότι παράγεται ἀπὸ τοῦ Ἀλωπῶ, τοῦ ὁποίου τὸ τελευταῖον ὦ ἐτρέψαμεν εἰς τὴν οὐ δίφθογγον, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ Μιμῶ ἐσχηματίσθη πρῶτον τὸ Μιμοῦ, ἔπειτα τὸ χυδαίεσεν Μαῖμοῦ. Ἡ τοιαύτη τροπὴ εἶναι Ἰωνικὴ, ἐπειδὴ, εὐρίσκομεν εἰς τὸν Ἡρόδοτον τὴν Ἰοῦν (2) καὶ τὴν Λητοῦν (3), ἀπὸ ἀχρήστους δηλαδὴ ὀνομαστικὰς, Ἡ Ἰοῦ, καὶ Ἡ Λητοῦ. « Ἀλωπῶ (λέγει ὁ Ἡσύχιος), ἡ ἀλώπηξ ». Τὸ αὐτὸ ζῶον ὠνομάσθη καὶ Κερδῶ, κατὰ τὸν αὐτὸν δηλαδὴ τύπον, τὸν ὅποιον ἡμεῖς προφέρομεν διὰ τῆς οὐ διφθόγγου. Πιθανὸν ὅτι καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὀνόματα, οἷον, Γλωσσοῦ, Κλωσσοῦ κ. τ. λ. κατὰγονται ἀπὸ παλαιὰ (τῶν κωμικῶν ἴσως) Γλωσσῶ, Κλωσσῶ, κλινόμενα κατὰ τὸ Λητῶ, Λητοῦς.

Σημείωσις δευτέρα. Τοῦ Ἀλωπῶ, ἡ Ἀλωποῦ, τὸ πληθυντικὸν πρέπει φυσικὰ νὰ ᾔῃαι, Ἀλωποί (κατὰ τὸ Λητοί) ἡγουν Ἀλώπεκες (χυδ. Ἀλωποῦδες). Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ὁ Ἰγνάτιος (ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς τῆς δευτέρας ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος) εἰς τὴν ἐννάτην αὐτοῦ ἐπιστολὴν, ὅπου λέγει περὶ πανούργων καὶ δολίων ἀνθρώπων, « Οὗτοι γὰρ εἰσὶ Θῶες (4), » ἈΛΩΠΟΪ, ἀνθρωπόμιμοι πίθηκοι ». Οἱ κριτικοὶ ἐνόμισαν τὸ Ἀλωποὶ τοῦτο ἐπίθετον, πλανηθέντες ἀπὸ τοῦ Ἡσυχίου τὸ, « Ἀλωπὸς, ἀλωπεκῶδης, πανούργος κ. τ. λ. ». Ἐνδεχόμενον νὰ εἴχε τοιαύτην σημασίαν, ὥς ἐπίθετον, τὸ Ἀλωπὸς, ἐνδεχόμενον νὰ ᾔῃαι καὶ γραφικὸν ἀμάρτημα, ἀντὶ τοῦ,

(1) Λουκ. ιγ', 32.

(2) Ἡροδότ. Β, 41.

(3) Αὐτ. Β, 156.

(4) Θῶες εἶναι τὰ τουρκικὰ ὀνομαζόμενα, Τσακάλια.

Ἀλωπώδης. Ἄλλ', ὅπως ἂν ἦναι, τοῦ Ἰγνατίου τὸ Ἀλωποεῖναι πληθυντικὸν οὐσιαστικοῦ Σηλυκοῦ, τοῦ Ἀλωπώ, καὶ ὄχι ἀρσενικοῦ ἐπιθέτου τοῦ Ἀλωπός.

Σημείωσις τρίτη. Ἀπὸ τὸ Ἀλώπηξ, ἡ Ἀλωπώ, φανερόν ἐτι ἐσχηματίσθη κατὰ συγκοπὴν, καὶ μὲ προσθήκην τοῦ μέ το δίγαμμα ἰσοδυναμοῦντος Ῥωμαϊκοῦ V, τὸ Vulpes τῶν Λατίνων, καὶ ἀκολουθῶς τὸ Volpe τῶν Ἰταλῶν.

ἌΜΒΩΝ. Οὕτως ὀνομάζεται εἰς τοὺς χριστιανικοὺς ὁ ὑψηλότερος τόπος τοῦ ναοῦ, ὅπου ἀναβαίνει ὁ ἱεροκλήρυξ, διὰ νὰ διδάξῃ τὸν λαόν. Εἰς τοὺς παλαιούς, Ὁ Ἄμβων, κατὰ τοὺς Ἀττικοὺς, ἡ Ἡ Ἄμβη, κατὰ τοὺς Ἰωνας, ἐσήμαινε πολλά' τὰ ὅποια, ὡς εὐρισκόμενα εἰς τὰ Λεξικά, παρατρέχω, διὰ νὰ λαλήσω περὶ τῆς ἐτυμολογίας του.

Ἄμβων (λέγουσιν) εἶναι κατὰ συγκοπὴν αἰολικὴν ἀντί τοῦ Ἀνάβων, ἀπὸ τὸ ῥῆμα Ἀναβαίνω, τὸ ὅποιον, ὡς εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους, ἔλεγον καὶ Ἀμβαίνω (1). Ὅθεν ἐσήμειναν οἱ Ἄμβωνες κυρίως τὰς ἐξοχάς, τὰς ἄκρας καὶ ἀναβάσεις (2) τῶν βουνῶν· ἔπειτα κατὰ πλατυσμὸν τῆς σημασίας Ἄμβωνες ὀνομάσθησαν αἱ ἐξοχαί, τὰ ἄκρα, τὰ χεῖλη τῶν τρυβλίων, τῶν ποτηρίων (3), καὶ ἄλλων τοιούτων ἀγγείων ἢ σκευῶν. Ἀπὸ ταύτας τὰς σημασίας εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν δὲν ἔμεινε καμμμία. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ὁμῶς ἐπροσαίρυσαν, ὄχι ἀλόγως, τὸ ἕως τὴν σήμερον εἰς χρῆσιν ὄνομα

(1) Ὀμήρ. Ὀδυσσ. ὁ, 219, « Αὐτοί τ' ἀμβαίνωμεν ».

(2) Ὡσαύτως καὶ ἡ Ἀνάβασις, ἐλέγετο Ἄμβασις (Σοφοκλ. Οἶδ. Κολ. 1070), καὶ ὁ Ἀναβάτης, ἀμβάτης (Εὐριπίδ. Βαχχ. 1105).

(3) Τοιοῦτοι ἦσαν τῶν Λακονικῶν ποτηρίων οἱ Ἄμβωνες. Ἰδε τὸν Πλούταρχον (Λυκούργ. § 9, Μέρ. Α, σελ. 8. Τῆς ἐκδ. Κοραῆ).

τοῦ Ἄμβωνος, εἰς τὸν, ὡς εἶπα, τόπον τῶν χριστιανικῶν ναῶν, ὅπου διδάσκει ὁ ἱεροκλήρξ.

Σημείωσις. Ὅτι ὁ Ἄμβων εἶναι ἀπὸ τὸ σύνθετον Ἀναβαίνω, τὸ μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἀπλοῦν, Βαίνω, τοῦ ὁποίου τὸ παράγωγον Βῆμα εἰς τῶν παλαιῶν τὰς πολιτικὰς ἐκκλησίας εἶχε, τὴν ὁποίαν ὁ Ἄμβων εἰς τὰς χριστιανικὰς, σημασίαν, δέσιν καὶ χρῆσιν τὴν αὐτὴν ἤγουν ἐσήμαινε τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς ἐκκλησίας, ὅπου ἀνέβαινεν ὁ Ῥήτωρ, διὰ νὰ συμβουλεύσῃ τὸν δῆμον τὰ πολιτικὰ συμφέροντα, ὡς εἰς τὸν ἄμβωνα ὁ ἱεροκλήρξ, διὰ νὰ διδάξῃ τὸν λαόν τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς τὰ παραγγέλματα.

Σημείωσις δευτέρα. Ἐτίμησαν τὸ βῆμα τῶν προγόνων ἡμῶν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Δημοσθένεις, οἱ Φωκῖωνες, καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι ἀξιόλογοι ἄνδρες, ἀληθινοὶ φίλοι τῆς πατρίδος καὶ τοῦ γένους των· διότι αἱ δημηγορίαι των ἔνα μόνον σκοπὸν εἶχαν τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος. Ἐτόλμησαν ὅμως νὰ τὸ καταισχύνωσι καὶ ὁ Δημάθης καὶ ὁ Ἄγων (1) καὶ ὁ Ἀριστογείτων, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐξωλέσγατα ἀνδράποδα, καὶ κακὰ ἀγγεῖα, ἀληθινοὶ προδόται τῆς πατρίδος· διότι αἱ δημηγορίαι των δὲν ἀπέβλεπαν πλὴν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ὠφέλειαν καὶ δόξαν, τὴν ὁποίαν μὴ δυνάμενοι ν' ἀποκτήσωσι νομίμως διὰ τῆς ἀρετῆς, ἐπάσχιζαν νὰ τὴν ἀρπάσωσιν ἀνόμως ἀπὸ τοὺς συμπολίτας αὐτῶν μὲ τὰς ἀναίσχυντους συκοφαντίας. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἀντὶ δόξης ἀπέκτησαν τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτοὺς κατασχύνην, καὶ τὰς κατάρας καὶ τότε πολλῶν Ἑλλήνων καὶ σήμερον ὅλης τῆς Ἑλλάδος· διότι τῶν ὁποίων ἕως τῶρα περὶ τῆς ἡμετέρας πατρὸς πικρῶν καρπῶν οἱ βδελυροὶ ἐκεῖνοι ἀνθρωπίσκοι ἔσπειραν τὰ πρῶτα σπέρματα.

(1) Ὁ ἀλιτῆριος οὗτος Ἄγων, ἡ Ἀγωνίδης, ἐδίδασκε τὸν φιλόσοφον Θεόφραστον ὡς ἀσεβῆ (Διογ. Λαέρτ. Ε, 57).

Όσῃ δ' ἐπροξένησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀδοξίαν ν' ἀφανίσωμεν ὅλοι κοινῶς τὴν σήμερον σπουδάζομεν, καὶ μάλιστα οἱ ἱεροκῆρυκες ἡμῶν. Αὐτοὶ ἀναβαίνουνσι τὸν ἄμβωνα, ἕνα μόνον ἔχοντες σκοπὸν τὴν διόρθωσιν τῶν Ἑλληνικῶν ἡθῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη διόρθωσις νὰ κατορθωθῇ χωρὶς παιδείαν εἶναι τῶν ἀδυνάτων, ἐπαινοῦσι τὴν παιδείαν καὶ τοὺς φίλους τῆς παιδείας· τῶν ὁποίων ὅσον αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς, τόσον μᾶλλον πρέπει νὰ προσέχῃσι νὰ ἀξιωθῶσι καὶ αὐτοὶ τὸν ἔπαινον.

Ἐάν ὅμως κατὰ δυστυχίαν εὐρίσκεται τις εἰς αὐτοὺς, ἀληθινὸς ἀπόγονος τοῦ Δημάδου, ἢ τοῦ Ἀριστογείτονος, ὅστις προτιμᾷ κρότους ἀγοραίους καὶ βασιλικοὺς, καὶ διὰ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ, δὲν ἐντρέπεται νὰ συκοφαντῇ τοὺς ἀδελφούς του, νὰ κατασχύνη δολίως τὸ ἐπάγγελμα, τὸν ἄμβωνα, αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον (1), καὶ νὰ μεταβάλλῃ τὰ ὅπλα τοῦ φωτὸς εἰς ὅπλα σκότους, τοῦτο μόνον τὸν συμβουλεύω νὰ συλλογισθῇ, ὅτι εἶναι ἄκαιρος ἢ σπουδὴ του. Ἡ Ἑλλάς εἶναι σήμερον εἰς τὰ τέλη τῆς νυκτὸς τῆς ἀπαιδευσίας· ἐξημέρωσε καὶ διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ ποθεινὴ τῆς σοφίας ἡμέρα (2). Ἄν ἔμειναν ἀκόμη εἰς αὐτὴν βασιλίδες, ἄξιοι ἀχροαταὶ καὶ ἐπαινέται, ὀχλαγω-

(1) « Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεὸς, Ἰνατί σὺ διηγῇ τὰ δικαίω-
 » ματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ σόματός σου;
 » Σὺ δὲ ΕΜΙΣΗΣΑΣ ΠΑΙΔΕΙΑΝ, καὶ ἐξέβαλες τοὺς λόγους μου εἰς τὰ
 » ὀπίσω... τὸ σῶμα σου ἐπλεόνασε κακίαν, καὶ ἡ γλῶσσά σου
 » περιέπλεκε δολιότητα. Καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελά-
 » λεις, καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρὸς σου ἐτίθεις σκάνδαλον » Ψαλμ.
 μθ', 16-20.

(2) « Ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. Ἀποθώμεθα οὖν τὰ
 » ὅπλα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτὸς ». Πρὸς
 Ῥωμ. ιγ', 12. Ὁραιοτάτη περικοπὴ, καὶ ὅποια νὰ ὦσιν πλουσίαν
 ὕλην εἰς κἀνένα χριστιανὸν Δημοσθένην νὰ κηρύξῃ ἐπ' ἄμεινον εἰς ὅλου
 τὸ ἔθνος τὴν ἀνάγκην τοῦ φωτισμοῦ.

γῶν ῥητορικών, εὐρίσκονται ὁμῶς καὶ πολλοὶ σοφοί, ἐκείνους μόνους κρίνοντες ἀληθῶς ἀξιους ἐπαίνου, ὅσοι συνεργοῦν εἰς τὴν παροῦσαν εὐτυχὴ τῆς Ἑλλάδος ἀλλοίωσιν.

ἌΜΕΣΤΟΣ. Τὸ ἐναντίον τοῦ Μεσός ἢ Μεσωμένος. Τὸ Μεσός, ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ καρπῶν, καὶ ἰδιαιτέρως τῶν ὅσοι περιέχονται εἰς φλοιούς, ἢ λοβία, ὥς εἶναι τὰ σιταρικά γεννήματα καὶ τὰ ὅσπρια, συνωνυμῇ μὲ τὸ Ὠριμος, ἦγουν τέλειος καὶ καλὸς νὰ θερισθῇ, ἢ νὰ μαζευθῇ.

Σημειώσεις. Τὸ Μεσός εἰς τοὺς παλαιούς ἐσήμαινε τὸ Πλήρηξ, ἦγουν γεμισμένος, καὶ τὸ ῥῆμα Μεσόω, τὸ Πληρόω, ἦγουν γεμίζω· ἀκολουθῶς τὸ ἄχρηστον, Ἄμεσος, ἔπρεπε νὰ σημαίνει τὸ Κενός, ἦγουν εὕκαιρος.

Ἡ χρῆσις τοῦ Μεσός διὰ τοὺς ὠρίμους καρποὺς πιθανὸν εἶναι ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Προτοῦ ἐμεταχειρίζοντο τὸ Πλήρης, καὶ τὸ ἐναντίον Κενός. Εἰς τοὺς Ἐβδομήκοντα (1) οἱ «Πλήρεις σάχυες» εἶναι τῆς γλώσσης ἡμῶν τὰ Μεσά ἢ Μεσωμένα σιτάρια.

Λέγει καὶ ὁ Αἰλιανός (2), «Τοὺς μὲν κενοὺς τῶν σαχύνων, καὶ οὐδέπω ὠραίους κατακλῶσι». Τοῦτο τὸ Κενός, ἄλλοι ἀπὸ τοὺς κριτικούς ἐφοντάσθησαν ὅτι πρέπει νὰ γραφθῇ, Καينوός, ἄλλοι ἐπεχείρησαν νὰ τὸ μεταβάλωσιν εἰς τὸ Κόκκους. Ἡ παράθεσις τῆς σημερινῆς γλώσσης ἀρκεῖ νὰ δεῖξῃ ὅτι τοῦ Αἰλιανοῦ ἡ ῥῆσις δὲν ἔχει χρεῖαν διορθώσεως· διότι σημαίνει, Ἄμεσα, ἢ Ἀμέσιστα σιτάρια.

Σημειώσεις δευτέρα. Τὸ Μεσωμένος εἶναι μετοχὴ τοῦ Μεσόνομαι ῥήματος· τὸ ὅποιον ὁμῶς μεταχειρίζομεθα οὐδετέρως, ἐπειδὴ λέγομεν, Ἐμέσωσαν τὰ σιτάρια, καὶ ὅχι, Ἐμεσώθησαν.

(1) Γενέσ. μά, 7.

(2) Περὶ ζῶων ιδιότη. ε', 16.

430 ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧ. ΣΤΟΧ.

Σημείωσις τρίτη. Τοῦ Μεσόνω συνώνυμον εἶναι τὸ Ψωμόνω, τὸ ὁποῖον λείπει ἀκόμη ἀπὸ τὰ Λεξικά. Τὸ μεταχειριζόμεθα καὶ αὐτὸ οὐδετέρως, οἶον, Ἐψώμωσαν τὰ σιτάρια, ἤγουν ἔφθασαν εἰς ἀκμὴν νὰ κατασκευασθῇ ψωμίον ἀπ' αὐτά· τὴν δὲ μετοχὴν παθητικῶς, Ψωμωμένα σιτάρια, κατὰ τὸ, Μεσώμενα.

ἈΜΕΤΆΘΕΤΟΣ. Σημαίνει τὸ αὐτὸ καὶ τὸ, Ἀμετάτρεπτος, Ἀμετάπειστος, Ἀμετάβλητος. Οὐδὲ τοῦτο ἐβλήθη εἰς τὰ Λεξικά· καὶ ὁμῶς μεταχειριζόμεθα συχνὰ τὴν καλὴν ταύτην φράσιν, Τὸ ἀμετάθετον τῆς γνώμης. Καλὴν τὴν ὀνομάζω γραμματικῶς θεωρουμένην. Ἠθικῶς δὲ καὶ λογικῶς, εἶναι καλὸν τὸ ἀμετάθετον τῆς γνώμης, ὅταν ἡ γνώμη ᾖ οὐκ ὀρθή· καί τις, ὅταν ᾖ διεστραμμένη.

ἈΝΥΔΡΙΑ. Συνώνυμον τοῦ Ἀβροχία.

Παροιμία. Εἰς ἀνυδρίαν καλὸν εἶναι καὶ τὸ χαλάξιον· ἤγουν, ὅταν δὲν ἀπολαμβάνῃ τις ὅ,τι ἐπιθυμεῖ ὡς ὠφέλιμον, πρέπει νὰ εὐχαρισῇται, καὶ εἰς ὅ,τι ἀντ' ἐκείνου δύναται νὰ λάβῃ, ἂν καὶ ὀλιγώτερον ὠφέλιμον.

Σημείωσις. Εἶναι σχεδὸν ἡ αὐτὴ καὶ τῶν παλαιῶν ἡ ἰαμβικὴ αὕτη παροιμία,

Ἄν μὴ παρῇ κρέας, ταρίχῳ σεργιτέον,

ἤγουν, Ὅταν δὲν ἔχῃ τις κρέας νεόσφακτον, πρέπει νὰ εὐχαρισῇται καὶ εἰς τὸ πασόν.

ἈΠΟΔΟΣΕΪΔΙΟΝ, ἢ ἈΠΟΔΟΣΪΔΙΟΝ, πράγμα (πολλάκις φαγησερόν), τὸ ὁποῖον λαμβάνει ταξειδιώτης, ἢ ναύτης, ἀπὸ κανένα, διὰ νὰ τὸ ἀποδώσῃ ἄνακτον εἰς ἄλλης χώρας ἄνθρωπον· πρὸς διάκρισιν τῶν ἄλλων τοῦ καραβίου φορτίων, διὰ τὰ ὅποια πληρόνεται ναῦλος.

Σημείωσις. Ἡ λέξις εἶναι ἰδίᾳ τῆς κοινῆς γλώσσης, ἂν καὶ

δὲν ἐβλήθη ἀκόμη εἰς τὰ Λεξικά· καὶ πλησιεσέρας σημασίας, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἄλλην δὲν εὐρίσκω πλὴν τὰ Ἐπιστάματα τοῦ Θεοφράστου (1). Ἀπὸ τῶν κριτικῶν τὰς διορθώσεις, Ἐπιστάματα, Ἐπιτάματα, Ἐπισέματα, Ἀποστάματα, ἢ τελευταία μόνη εἶναι πιθανή, ἐπειδὴ κατὰ τὴν σημείωσιν τοῦ Κασσιανῶνος, ὁ διδάσκαλος τοῦ Θεοφράστου Ἀριστοτέλης ὠνόμασε τὰ Ἀποδοσεῖδια ταῦτα, Ἀποσολάς, καὶ ὄχι Ἐπισολάς.

Σημείωσις δευτέρα. Ἡ παραγωγή τῆς λέξεως, Ἀποδοσεῖδιον, εἶναι τόσον κανονικὴ, ὅσον καὶ τῶν ὑποκριτικῶν, Λεξεῖδιον, Κτησεῖδιον κ. τ. λ. καὶ τοῦ κοινοῦ Στασεῖδιον, ἀπὸ τὰς Ἀττικὰς γενικὰς, Ἀποδόσεως, Λέξεως, Κτήσεως, Στάσεως, ἢ Ἀποδοσίδιον, Λεξεῖδιον, Κτησίδιον, Στασίδιον, ἀπὸ τὰς Ἰωνικὰς Ἀποδόσιος, Λέξιος, Κτήσιος, Στάσιος.

ἈΠΟΛΙΦΑΔΙΟΝ. Σαπωνίου λείψανον τόσον λεπτὸν, ὥς ἐκλίσθαι ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ νιπτομένου. Λεῖπει καὶ ἡ λέξις αὕτη ἀπὸ τὰ Λεξικά.

Σημείωσις. Δύο εἰκασίας ἐμπρεῖ τις νὰ κάμῃ περὶ τῆς παραγωγῆς. Ἡ πρώτη εἶναι, ἀπὸ τὸ Ἀπολείπω, Ἀπολείφα, Ἀπολειφάδιον, ἤγουν Ἀπομονάριον. Ἡ δευτέρα, ἀπὸ τὸ Νίπτω, Νένιφα, ὄνομα οὐδέτερον Νίφος (ὡς ἀπὸ τὸ Σκύπτω, Ἐσκυφα, Σκύφος, καὶ ἀπὸ τὸ Θρύπτω, Τέθρυφα, Τρύφος), καὶ τούτου ὑποκριτικὸν Νιφάδιον (ὡς τοῦ Ψέγος τὸ Ψεγάδιον), καὶ Ἀπονιφάδιον, ἤγουν περίσσευμα τοῦ νίφους, ὡς λέγεται καὶ Ἀποφάγιον τὸ περίσσευμα τοῦ φαγίου.

Ἡ τροπὴ τοῦ ν εἰς τὸ λ, καθὼς ἐξεναντίας τοῦ λ εἰς τὸ ν,

(1) Χαρακτὴρ. ε', σελ. 30. Ἐκδ. Κοραΐ.

δὲν εἶναι σπάνιος. Οὕτω λέγουν οἱ χυδαῖοι Βάνω ἀντὶ τοῦ Βάλλω, καὶ Χανικολόγος ἀντὶ τοῦ Χαλικολόγος· οὕτως ἐπρόφεραν οἱ Ἀττικοὶ Λίτρον τὸ Νίτρον, καὶ Πλεύμονα τὸν Πνεύμονα.

ἈΡΑΘΥΜΟΣ, ὀργίλος, ὀξύθυμος, καὶ κοινότερον, ἀψέθυμος. ἈΡΑΘΥΜΙΑ, ὀργή, θυμός, ἢ ὀξύθυμία. ἈΡΑΘΥΜΩ, ὀργίζομαι, θυμώνω.

Ἡ ἀραθυμία μ' ἐπῆρε, φράσις συνώνυμος τῆς, ὁ θυμός μ' ἐπῆρε (Γαλλισί, la colère m'a transporté).

Τὰ ἴχνη τοῦ Ἑλληνικοῦ Ῥάθυμος εἶναι φανερώτατα· ἀλλὰ τὸ προσθεμένον α, ἂν ᾖναι πλεοναστικόν (1), ἢ σερητικόν, δὲν εἶναι φανερόν. Ἀς λαλήσωμεν πρῶτον περὶ τοῦ σερητικοῦ.

Εἰς τοὺς παλαιούς τὸ Ῥάθυμος ἦτο συνώνυμον τοῦ Πρᾶος, ἐπεὶδὴ τὸ μεταχειρίζονται ὡς ἀντικείμενον τοῦ Ὀξύθυμος (2) ἢ τοῦ Ὀργίλος (3). Καμμίαν φοράν ἐσήμαινε τὸν Ἀόργητον, ἤγουν ὄχι ἀπλῶς τὸν Πρᾶον, ἀλλὰ τὸν ὑπερβολικὰ πρᾶον, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς Περιπατητικούς ἦτο κακία, ὄχι ἀρετή. Αὐτοὶ ὠνόμαζαν ἀρετὴν τὴν Πραότητα, ζήτηντες αὐτὴν (ἐπεὶδὴ ἡ ἀρετὴ πρέπει νὰ κατέχη τὸ μέσον), μεταξύ δύο κακιῶν, τῆς Ὀργιλότητος, ὡς ἐλλείψεως, καὶ τῆς Ῥαθυμίας, ὡς ὑπερβολῆς (4). Ἀλλ' εἴτε μὲ τὸν πρᾶον, εἴτε μὲ τὸν ἀόργητον συνωνυμεῖ ὁ Ῥάθυμος, φανερόν ἐστι σημαίνει τὸν ΜΗ ὈΡΓΙΛΟΝ· καὶ ἐπεὶδὴ ὁ ἈΡΑΘΥΜΟΣ σημαίνει τὸ ἐναντίον τοῦ Μη ὀργίλου, ἤγουν τὸν Ὀργίλον, ἀκολουθεῖ ὅτι τὸ α εἶναι σερητικόν.

(1) Ἰδε ἄνωτέρ. σελ. 422.

(2) Ἱπποκράτ. Περί διαίτ. Α, § 37.

(3) Ἀριστοτέλ. Ποιητικ. κεφ. ιε.

(4) Ἰδ. Στοβ. Ἐκλογ. ἠθικ. σελ. 192.

Ἄλλ' ὅμως ὁ Ἡσύχιος λέγει, « Ῥάθυμος, ὁ μὴ πονη-
 » τικός, ἀλλ' ἔκλυτος. Ἄλλοι ἐπὶ τοῦ ΜΕΓΑΛΟΥ ΘΥΜΟΥ λέ-
 » ρηνται τῇ λέξει ». Ἐκθέτει λοιπὸν δύο σημασίας τοῦ Ῥά-
 θυμος. Ἡ πρώτη εἶναι τρόπον τινὰ συγγενὴς τοῦ Ἀδρῆτος,
 ἐπειδὴ ἡ ἀοργησία ἔχει σύντροφον τὴν διάθεσιν ἐκείνην τῆς ψυ-
 χῆς, ἥτις ἀποσρέφεται τοὺς πόνους, καὶ κλίνει περισσότερον
 εἰς τὴν ἀνεσιν καὶ τὴν τρυφήν. Τὸν Ἡσύχιον εἰς τοῦτο ἠκολού-
 θησαν ὁ Φώτιος, « Ῥαθυμεῖν, οὐχ, ὡς ἡμεῖς φαμεν, τὸ τοῖς
 » ἀφροδισίοις σχολάζειν, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ ἀργεῖν καὶ τρυφεῖν,
 » παρὰ τὸ τὰ ῤάττῃ τῷ θυμῷ διδόναι »· καὶ ὁ μέγας Ἑτυμο-
 λόγος, « Ῥάθυμος ἐκ τοῦ Ῥά καὶ τοῦ Θυμός, ὁ εὐκόλως
 » μετασρεφόμενος, ἢ ὁ περὶ τὰ ἀπόντα τῆς ψυχῆς ἔχων (1).
 » τὸ γὰρ Ῥεῖα σημαίνει τὸ ἡδέως »· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Ἑτυ-
 μολόγος, « Ῥαθυμεῖν τὸ ἀργεῖν, ἢ καὶ τρυφεῖν, ἢ τὸ τοῖς ἀφρο-
 » δισίοις σχολάζειν (2) ».

Ἡ δευτέρα σημασία τοῦ Ἡσύχιου, « Ἐπὶ τοῦ ΜΕΓΑΛΟΥ
 » ΘΥΜΟΥ » πρέπει πρῶτον νὰ διορθωθῇ, « Ἐπὶ τοῦ ΜΕΓΑΛΟ-
 » ΘΥΜΟΥ ». Μεγαλόθυμος εἶναι ὁ εὐκόλως θυμούμενος,
 ἢ ὀργιζόμενος, μυνολεξεί, ὁ θυμώδης· ὅτι τοῦτο σημαίνει ἡ
 λέξις, τὸ μαρτυρεῖ ὁ Πλάτων (3), ὅστις τὴν μεταχειρίζεται

(1) Ἡ γραφὴ εἶναι σφαλμένη. Ἀπὸ τὸν Ἡσύχιον εἰκάζεται ὅτι
 ἔγραψε καὶ ὁ Ἑτυμολόγος, « Ὁ περὶ τὰ ἀπόντα τὴν ψυχὴν ἔχων ». Ἐάν ὅμως τὸ Ῥαθυμῶ, σημαίνῃ (κατὰ τὴν τρίγλωσσον Λεξικογρά-
 φον) καὶ τὸ Ἐπιθυμῶ, Προθυμῶ, τότε ὁ Ἑτυμολόγος πρέπει νὰ
 διορθωθῇ οὕτως, « Ὁ περὶ τὰ ἀπόντα τὴν ψυχὴν ἔχων », ἐπειδὴ ὁ
 πόθος εἶναι ἐπιθυμία τῶν ἀπόντων.

(2) Τὴν ὅχι πολλὰ ὀρθὴν ἐξήγησιν, « Τὸ τοῖς ἀφροδισίοις σχολά-
 » ζειν », πιθανὸν ὅτι τὴν ἔλαβαν καὶ ὁ Ἑτυμολόγος καὶ ὁ Φώτιος
 ἀπὸ τῶν Μακκαβαίων (Β, σ', 4) τὴν φράσιν ταύτην « Ῥαθυμούντων
 » μετ' ἑταίρων ».

(3) Πολιτ. Β, σελ. 375.

ὡς συνώνυμον τοῦ Θυμοειδῆς, καὶ ὡς ἐναντίαν τοῦ Πρᾶος. Ἐάν ᾤναι λοιπὸν ἀληθές ὅτι ὁ Ῥάθυμος σημαίνει τὸν θυμώδη, ἀκολουθεῖ ὅτι τὸ ᾱ εἰς τὸ ἡμέτερον Ἀράθυμος εἶναι πλεοναστικόν.

Ἀλλ' ἐδῶ γεννᾶται διπλῇ ἀπορία ἄλλη. Πρῶτον, πόθεν ἔλαβε τὴν σημασίαν ταύτην ὁ Ἡσύχιος (τοῦ Ῥάθυμος λέγω ἀντὶ τοῦ Θυμώδης); Οὐτ' εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς ἢ ποιητὰς τὴν εὔρε, καὶ ἀπὸ τοὺς Λεξικογράφους σύμψωνον ἄλλον κανένα δὲν ἔχει παρὰ τὸν πολύσφαλτον εἰς τὰς κρίσεις, καὶ πολὺ μεταγενέστερον εἰς τοὺς χρόνους, Ζωναρᾶν, ὅστις λέγει, « Ῥάθυμος, ἀναπεπτωκῶς, παρὰ τὸ ῥέειν τὸν θυμόν » ἢ παρὰ τὸ Ῥᾶον θυμοῦσθαι (1) ».

Δευτέρα ἀπορία εἶναι, μὴ ἢ τὴν ὁποίαν ἔκαμα εἰς τὸν Ἡσύχιον διόρθωσις εἶναι ἀτελής, ἥγουν μὴ δὲν ἔπρεπε νὰ γράψω μὲ τὴν ἀπαγόρευσιν, « Ἐπὶ τοῦ ΜΗ ΜΕΓΑΛΟΘΥΜΟΥ ». Ἐάν τοῦτο ᾤναι ἀληθές (καὶ ἴ πόθεν ἔχομεν νὰ βεβαιωθῶμεν ὅτι δὲν εἶναι;), ἥγουν ἐάν ὁ Ῥάθυμος σημαίνῃ τὸν Μὴ μεγαλόθυμον, ἔπεται ὅτι εἰς τὸ Ἀράθυμος εἶναι πάλιν τὸ ᾱ σφρητικόν.

Ὅπως ἂν ᾤναι, πιθανὸν ὅτι ἡ σύγχυσις αὕτη τῶν γραμματικῶν προήλθεν ἀπ' αὐτὴν τῆς συνθέτου λέξεως τὴν φύσιν

(1) Οὐδ' εὐκόλου εἶναι νὰ καταλάβῃ τις τί λέγει ὁ Ζωναρᾶς. Ἄν ἡ δευτέρα ἐτυμολογία ἀναφέρεται εἰς δευτέραν σημασίαν διάφορον τοῦ Ἀναπεπτωκῶς, ἔπρεπε νὰ εἴπῃ τί τοιοῦτον, « Ἡ ὁ ὀργίλος, » παρὰ τὸ Ῥᾶον θυμοῦσθαι » ἢ εἰς τὴν πρώτην, ὁμοιάζει τὸ, « Πέτρα, παρὰ τὸ Πέτεσθαι ῥαδίως » καὶ τὸ, « Λίθος παρὰ τὸ » Λίαν θέειν » καὶ ἄλλας πολλὰς τοιαύτας ἐτυμολογίας γραμμένας ἀπὸ ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι δὲν ἔξευραν παρὰ μόνα τὰ Καλὰ γραμματικά.

ἐπειδὴ ὁ Θυμὸς σημαίνει καὶ τὴν ψυχὴν (1), καὶ τὸ πάθος τῆς ψυχῆς, τὴν ὀργήν (2), τὸ Ῥάθυμος τόσον εὐλόγα δύναται νὰ ἐτυμολογηθῇ, ὁ Ρεῖα τὸν θυμὸν (ἡγουν τὴν ψυχὴν) ἔχων, ὅσον καὶ, ὁ Ρεῖα θυμούμενος (ἡγουν ὀργιζόμενος).

Ἀργός. Ὅσις δὲν ἐργάζεται, δὲν ἀσχολεῖται εἰς τίποτε ἢ δι' ἐμπόδιον τί, ἢ δι' ὀκνηρίαν. Μὴ σέκης ἀργός, Τί σε κείεις ἀργός; καὶ ὄνομα Ἀργία, τὸ ὁποῖον σημαίνει καὶ τὴν ὀκνηρίαν, καὶ τὴν ἀπλῶς σέρησιν τῆς ἐργασίας (3).

Σημείωσις. Γνωστὸν εἶναι ὅτι καὶ οἱ παλαιοὶ εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν τὰ ἐμεταχειρίζοντο,

Κάτιθαι ὁμῶς ὅ,τ' ἀεργὸς ἀνὴρ, ὅ,τε πολλὰ ἐοργῶς (4).

Εἶπε καὶ ὁ Εὐριπίδης (5).

Ἀργὸς γὰρ οὐθεὶς, θεοὺς ἔχων ἀνά γόμα,
βίον δύναιτ' ἀν' ἑυλλέγειν ἄνευ πόνου.

Καὶ τὸ εἶπε, χωρὶς ἴσως νὰ συλλογισθῇ τί ἐξήτουν οἱ ἀργοὶ ἀπὸ τούτων θεοὺς μὲ τὰς συχνὰς καὶ βαττολόγους αὐτῶν προσευχάς. Ὅχι βέβαια νὰ βρέξῃ ὁ οὐρανὸς φαγητὰ ἑτοιμα δι' αὐτοὺς, κατὰ τὸ παροιμιῶδες, Πέσε πίττα, νὰ σὲ φάγω· ἀν καὶ νοῦν πολὺν δὲν ἔχωσιν οἱ ἀργοί, τόσον ὁμῶς ἡλίθιοι, ὥστε νὰ ἐλπίζωσι τοιαῦτα θαύματα, δὲν εἶναι. Ποία λοιπὸν ἦτον ἡ προσευχή των; « ὦ Ζεῦ καὶ θεοί, ὅτε εἰς τοὺς ἐρ-

(1) « Ἔως ὁ ταῦθ' ὥρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν »· Ἰλιάδ. α', 193.

(2) « ΘΥΜΟΣ δὲ μέγας ἐστὶ Διοτρεφείας βασιλῆος »· Ἰλιάδ. β', 196.

(3) Ὅθεν εἶναι καὶ συνώνυμον τοῦ Ἐοργή.

(4) Ὅμηρ. Ἰλιάδ. ι', 320. Ἐκ τούτου γίνεται φανερόν ὅτι τὸ, ἀεργός ἐσχηματίσθη κατὰ κράτιν ἀπὸ τοῦ, ἀεργός.

(5) Ηλέκτρ. 80-81.

» γαζομένους καὶ δύναμιν καὶ γνώσιν γαζάρων, διὰ, ὅχι μόνον
 » νὰ ἐργάζωνται, ἀλλὰ καὶ νὰ πιστεύωσιν ὅτι χρεωσθῶν νὰ
 » ἐργάζωνται, δι' ἡμᾶς ».

Ἀργὸς λέγεται καὶ ὁ ἱερωμένος, ὅταν διὰ πταισμα ἐμπο-
 δισθῇ πρὸς καιρὸν ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα νὰ ἱεουργῇ. Καὶ Ἀργία
 ἡ τοιαύτη ποινή. Καὶ ῥῆμα μεταβατικὸν Ἀργίζω, ἢ Ἀρ-
 γεύω (1), ἤγουν κάμνω ἀργόν.

Ἀργὸς, εἰς τὰ ἀψυχα, ὅταν ὁ λόγος ᾖναι περὶ τῆς γῆς,
 σημαίνει κυρίως τὸ ἀγεώργητος· εἶον Ἀργὴ γῆ, Ἀργὸν χω-
 ράφιον. Παραδείγματα τῆς σημασίας ταύτης ἀπὸ τοὺς πα-
 λαιοὺς νὰ φέρω εἶναι περιττόν.

Σημαίνει ἀκόμη καὶ τὸ ἄχρηστος, ἀμεταχείριστος, καὶ ἀνο-
 λούθως μάταιος. Παραδείγματος χάριν, Σκεῦος ἀργόν, τὸ
 ὁποῖον ἢ δὲν χρησιμεύει εἰς τίποτε, ἢ δὲν τὸ μεταχειρίζομεθα,
 ὥς περιττόν.

Κατὰ ταύτην τὴν σημασίαν λέγεται καὶ Ἀργὸς λόγος, ὁ
 μάταιος, ὁ ἀνωφελής, ἢ ὡς λέγομεν κοινοτέρων, ἀνωφέ-
 λετος, ὅποιοι εἶναι μάλιστα τῶν ἀνοήτων οἱ λόγοι, ἤγουν τῶν
 ὅσοι λαλοῦν περὶ πραγμάτων, τῶν ὁποίων ἔννοιαν ἀκριβῆ
 μὴν ἔχοντες, οὐδὲ κρίσιν ὀρθὴν νὰ κάμωσιν εἶναι καλοί. Καὶ
 ῥῆμα, Ἀργολογῶ, τὸ ματαιολογῶ, ἢ φλυαρῶ.

Ἀργὸς, σημαίνει καὶ τὸ Βραδὺς τῶν παλαιῶν, καὶ ἔχει
 ἀντίθετον τὸ κοινὸν Γρήγορος· ἡ σημασία ἐγεννήθη ἐκ

(1) Ὁ σχηματισμὸς τοῦ, Ἀργεύω, ἀντὶ τοῦ Ἀργέω, εἶναι κατὰ
 τὸ Τυραννέω καὶ Τυραννεύω, ἤγουν εἶναι Ἑλληνικὸς· δὲν ἐπρε-
 πεν ὅμως ἀκόμη νὰ βαλθῇ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Λεξικά, ἐπειδὴ ἐπιστηρίζεται
 εἰς ἀμυδράλλομενον ἓνα μόνον τόπον τοῦ Ξενοφώντος (Λακεδ. πολιτ.
 ς', 3), ὅπου ἀντὶ τοῦ, Ἀργευσόμενων, ἄλλοι πιθανώτερον γράφου-
 σιν, Ἀγρευόμενων.

τούτου, ὅτι ὁ ὀκνηρὸς, ὅ,τι ἐργάζεται, τὸ ἐργάζεται μὲ βραδύτητα. Ὅταν ὁ Θουκυδίδης λέγῃ (1) « Ἐν ὀλίγῳ γὰρ » πολλὰι [νῆες], ἀργότεραι μὲν ἐς τὸ δρᾶν τι ὧν βούλονται » ἔσονται, ῥᾶσαι δὲ ἐς τὸ βλέπεσθαι κ. τ. λ. » διὰ τοῦ, Ἀργότεραι, σημαίνει τὸ Βραδύτεραι, ὡς ὀρθῶς τὸ ἐξήγησε καὶ ὁ Λατῖνος μεταφρασῆς (tardiores). Εἰς τὸν παρακμάζοντα ἑλληνισμόν ἐγενεν ἡ σημασία κοινοτέρα.

Ἀργά, ἐπὶ ῥῆμα, ἡ αἰτιατικὴ πληθυντικὴ τοῦ οὐδετέρου Ἀργόν, ἐπὶ ῥῆματικῶς λαμβανομένη, καὶ σεμαίνουσα τὸ Βραδέως· οἷον, Προπατῶ ἀργά, Λαλῶ ἀργά, Ἀργά ἤλθες.

Καὶ ἐπειδὴ μεταχειρίζομεθα τὸ συνώνυμον Βραδύς, διὰ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας, τὴν ἐσπέραν, ἢ τὸ Ὄψε τῶν παλαιῶν (2), οἷον, Πρὸς τὸ βραδύ (ἐλλειπτικῶς τοῦ Μέρους τῆς ἡμέρας), λέγομεν ἀκολούθως εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν, πληθυντικῶς ὁμῶς, καὶ Πρὸς τ' ἀργά.

Καὶ καθὼς ἀπὸ τοῦ Ταχὺ παράγεται ἡ Ταχινὴ (3), ἤγουν ἡ πρωτὰ, καὶ ἀπὸ τοῦ Βραδύ ἡ Βραδινὴ, ἤγουν ἡ

(1) Ζ, 67.

(2) Ἰδε Πλουτάρχ. Μέρ. Α, σελ. 384.

(3) ἔχομεν καὶ ἐπὶ ῥῆμα, ἡ μᾶλλον αἰτιατικὴν ἐλλειπτικὴν προτίθεως, τὸ Ταχιά (παραφθοράν δηλαδὴ τοῦ Ταχέα) εἰς τὴν σημασίαν τοῦ, Αὔριον, ἀπκραλλάντως, ὡς ὁ Ὅμηρος (Ἰλιάδ. 9', 470) μεταχειρίζεται τὴν γενικὴν ἐλλειπτικὴν, Ἡ οὐς· « Ἡ οὐς... Κρονίωνα » ὅψαι » Ταχέα (ἤγουν αὔριον) τίλεις ἰδεῖν τὸν υἱὸν τοῦ Κρόνου. Οὕτω μεταχειρίζονται οἱ Γερμανοὶ τὸ Morgen· καὶ τῶν Γάλλων τὸ Demain, καὶ τῶν Ἰταλῶν τὸ Dimani, φανερά σύνθετον ἀπὸ τῆς De πρόθεσιν καὶ τοῦ Maue τῶν Λατίνων, ὡς παρατηρήθη ἀπὸ τοὺς ἐτυμολόγους, εἶναι αὐτολεξεί καὶ χωρὶς ἔλλειψιν τοῦ Ἐξ ἡ οὐς τῶν Ἑλλήνων.

εσπέρα, παρόμοια καὶ ἀπὸ τὸ Ἄργα ἐσχηματίσθη ἡ Ἄργα-
τινή, τὸ ὁποῖον δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ Βραδινὴ κατ' ἄλλο,
πλὴν ὅτι ἡ παραγωγή του εἶναι βάρβαρος. Κατὰ τὸν Βλάχον γρά-
φεται (ὡς τὸ ἔγραψα), Ἄργατινή. Ὁ Δουκάγγιος (1), ὅστις
οὐδ' ἐκατάλαβε τὸ νόημα τῆς λέξεως, τὸ γράφει Ἄργαδινή.
Ὁ σχηματισμὸς προῆλθε, νομίζω, ἀπὸ τοῦτο καθὼς λέγουσι
τινὲς κοινῶς, Ἐργατα, ἀντὶ τοῦ, Ἐργα (κατὰ τὸ Πρόσωπα
καὶ Προσώπατα τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας γλώσσης), παρόμοια
καὶ ἀπὸ τὸ Ἄργα ἔπλασε τίς τὸ Ἄργατα, ὅθεν ἐγεννήθη
ἔπειτα ἡ Ἄργατινή.

ἌΡΓΗΤΑ, Σηλυκὸν ὄνομα, συνώνυμον τοῦ παλαιοῦ Βρα-
δύτης, τῶν σημερινῶν, Ἀργοπορία, Ἀργοςολία.

Σημεώσεις. Εὐρίσκονται εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν Ση-
λυκά τινὰ ὀνόματα εἰς πτα, τῶν ὁποίων ὁ σχηματισμὸς ἂν δὲν
ᾔηναι βάρβαρος, ἔχει καὶ μεγάλης ἀμφιβολίας. Ὅσα ἐνθυμού-
μαι τώρα εἶναι, Ἀργητα, Ἐχθρητα, Κάκητα, Μάνητα,
Ὀργητα, Φοβέρητα.

Εἶναι ἄρα συγχοπαὶ αἰτιατικῶν ὀνομάτων οὐσιαστικῶν,
Γνωστὸν ὅτι λέγομεν, παραδείγματος χάριν, Ἡ σκληρότητα,
ἀντὶ τοῦ, Ἡ σκληρότης. Μήποτε ἀπὸ παλαιᾶς αἰτιατικᾶς,
Τὴν ἀργότητα κ. τ. λ. ἐπλάσαμεν παρόμοια, πρῶτον τὸ, Ἡ
ἀργότητα, ἔπειτα κατὰ συγχοπὴν τὸ, Ἡ ἄργητα, κ. τ. λ. Ὁμοί-
α σχεδὸν συγχοπὴ ἔχει χώραν εἰς τὰ ἀριθμητικὰ Ἐξήντα, Ἐβ-
δομήντα, κ. τ. λ.

Εἰς ὅλα ταῦτα ἐκόπησαν δύο γράμματα, ὡς εἰς τὸ Τριάν-
τα, Ἐξήντα, κ. τ. λ. ἢ τρία, ὡς εἰς τὸ Ὀγδόντα (2). Εἰς

(1) Παράρτημ., σελ. 24.

(2) Ὁ Ἡρόδοτος (Α, § 163) εἶπεν, Ὀγδώνοντα, ἀντὶ τοῦ, Ὀγ-
δοήκοντα

τὸ, Πενήντα, ἀντὶ τοῦ Πεντήκοντα, συνέθετο τοῦ πρώτου
τὴ συγκοπὴ διὰ τὴν κακοφωνίαν· εἰς τὴν δεκάτην τετάρτην
καὶ δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα ἐγγράφετο καὶ ἐπροφέρετο
κακοφωνῶς, Πεντήντα·

Ἡ ἡλικία του εἰσέβησε, καὶ περπατεῖ περβάντα,
Πεντήντα ζήντανε χρονῶν, καὶ λέγει καὶ ἔνε τριάντα (1).

ἈΡΓΟΓΛΩΣΣΟΣ, συνώνυμον τοῦ Βραδύγλωσσο.

ἈΡΓΟΛΟΓῶ. Ζ. Ἀργός.

ἈΡΓΟΜΙΑῶ, βραδέως λαλῶ, ὅχι ὅμως διὰ πάθος γλώσ-
σης, ὡς οἱ βραδύγλωσσοι, ἀλλὰ δι' ἄλλην τινὰ φυσικὴν ἢ
ἠθικὴν τοῦ λαλοῦτος διαθέσιν.

ἈΡΓΟΠΟΡῶ, ἤγουν ἀργῶς πορεύομαι, ἢ κατὰ τοὺς πα-
λαιούς Βραδυπορῶ· σημαίνει ὅμως ἀπλῶς τὸ Ἀργῶ, ἤγουν
τὸ Βραδύνω τῶν παλαιῶν.

ἈΡΓΟΠΡΟΠΑΤῶ, ἤγουν, Προπατῶ ἀργᾶ, ἢ κατὰ τοὺς
παλαιούς, Βραδέως βαδίζω.

Σημειώσεις. Τὸ Προπατῶ τοῦτο εἶναι κατὰ τὸν τύπον τῶν
παλαιῶν συνθέτων Προβαίνω, Πρόειμι, Προχωρῶ· ὅθεν
τὸ Πορπατῶ τῶν χυδαίων, εἶναι κατὰ σοιχείων μετάθεσιν,
καὶ ὅχι φθορὰ τοῦ Περιπατῶ (2), διαφόρου σημασίας
ρήματος.

(1) Θρῆν. Κωνσταντινουπόλ. ἀνέκδοτος, Εὐμμανουὴλ Γεωργιλλᾶ τοῦ
Λειμενίτου. Τοῦ πρώτου στίχου τὸ Περβάντα εἶναι τὸ Ἰταλικὸν Per
banda. Ἐκλαίεν ὁ ταλαίπωρος Γεωργιλλᾶς τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταν-
τινουπόλεως, ἀντὶ τῆς κλαύσης τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους τὴν βαρβαρώσειν,
καὶ τὴν τύσιν τῆς γλώσσης φθορὰν, ὅση φαίνεται εἰς τοὺς στίχους του.
Ὁ Ὀμηρος (Ἰλιάδ. ψ', 116), μεταχειρίζεται τὸ, Πάραντα, ἀπὸ τοῦ
ὁποῖον ἴσως κατάγεται τῆς καινῆς ἡμῶν γλώσσης τὸ Παραντουρῶ,
ἢ, ὡς τὸ γράφει ὁ Σομαυέρας, Παραντερίζω.

(2) Τούτου φθορὰ ἴσως εἶναι τὸ, Περιπατῶ.

ΑΡΓΟΣΤΟΛῶ, συνώνυμον τοῦ κοινοῦ Ἀργοπορῶ, τοῦ παλαιοῦ, Βραδύνω.

Σημείωσις. Λεῖπει ἡ λέξις (1) ἀπὸ τὰ Λεξικά· καὶ ὅμως ἡ χρῆσις αὐτῆς εἶναι κοινὴ, καὶ ἡ σύνθεσις εὐφραδεςάτη, ἀπὸ τὸ Ἀργῶς καὶ τὸ Στέλλομαι, τὸ ὁποῖον ἐσήμαινεν εἰς τοὺς παλαιούς καὶ τὸ Πορεύομαι.

ὡς ἂν κατασκάψαντες Ἰλίου πόλιν,
Στελλώμεθ' οἴκαδ' ἄσμενοι Τροίης ἄπο (2).

ΑΡΓῶ. Ζ. Ἀργοπορῶ, καὶ Ἀργοςολῶ.

ΑΡΓῶΡΑ, συνώνυμον τοῦ κοινοῦ Ἀργητα, τοῦ παλαιοῦ Βραδύτης· λέξις σύνθετος ἀπὸ τὸ Ἀργή καὶ Ὠρα. Εἶναι λοιπόν, Ἀργῶρα, καὶ ὄχι, Ἀργόρα.

(1) 'Καὶ μόνη αὕτη ἡ λέξις λείπει; Ἐάν τις ἀπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς κρίνῃ τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν ἀπὸ τὰ κοινὰ Λεξικά, θελεῖ τὴν εὐρεῖν σχεδὸν τόσον πτωχὴν, ὅσον εἶναι καὶ τῶν ἀγρίων ἐθνῶν αἱ γλῶσσαι. Καὶ ὅμως ὅλον τὸ ἐναντίον· ἀλλ' ὁ πλοῦτος αὐτῆς εἶναι κρυμμένος, εἶναι σκορπισμένος. Διὰ τοῦτο ἔλεγα (Ἀνωτέρω, σελ. 342), καὶ πάλιν λέγω, καὶ παρακαλῶ εἰς αὐτὸ, ὡς ἔργον ἀναγκαῖον, νὰ διορισθῶσιν ἀπὸ τὸ Κοινὸν δύο νέαι εἰς τὴν συνάθροισιν ὅλων τῶν εἰς ὅλας τῆς Ἑλλάδος τὰς πόλεις συνήθων λέξεων καὶ φράσεων, ὧς τοῦ μελλόντος Λεξικοῦ. Τοιοῦτον Λεξικὸν θελεῖ πρῶτον μὲν μᾶς ἐλευθερώσειν ἀπὸ τὰς ἀλλογενεῖς λέξεις, τὰς ὁποίας ἀναγκάζεται τις νὰ μεταχειρίζεται, διότι ἄγνοεῖ ὅτι ἡ γνησίᾳ τοῦ πράγματος λέξις σώζεται εἰς ἄλλην πόλιν, πολλάκις ὅχι πολλὰ μακρυμμένην ἀπ' αὐτόν· ἔπειτα θελεῖ (κάνει μὴν ἀμφιβάλλῃ περὶ τούτου) καταστήσειν καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τὴν κατάληψιν εὐκολωτέραν. Ἔως νὰ τελειωθῇ τὸ ἐπιθυμητὸν καὶ πολλὰ ὠφελίμον ἔργον τοῦτο, ὡς τόσον ἅς καταγίνονται αἱ λόγιοι νέαι τοῦ γένους καὶ νὰ συναθροίσῃ ἑκατὲς τὰς λέξεις, τὰς φράσεις, καὶ τὰς παροιμίας τῆς πατρίδος του, κατὰ τὸ ἐπαινετὸν Γεωργίου τοῦ Κρομμύδου παράδειγμα.

(2) Εὐριπίδ. Τρωάσ. 1265· 1264.

ἈΣΚΛΑΘΑΡΟΣ. Τῶν παλαιῶν ὁ Κάνθαρος.

Ἀπέβαλε τὸ η , κατὰ τὸ Ἀθεῖ ἀπὸ τὸ Ἀνθεῖ. Ἐπρόσλαβε
σ, ὡς τὸ Σκύπτω, ἀπὸ τὸ Κύπτω, καὶ διότι πιθκνῶς καὶ
λαϊὰ ἐλέγτο Κάνθαρος καὶ Σκάνθαρος, κατὰ τὴν σχη-
τισμὸν πολλῶν ἄλλων ὀνομάτων, τὰ ὅποια ἐσημειώθησαν
τοῦ. Τὸ α ἦ εἶναι πλεοναστικόν, κατὰ τὸ Ἀπήγανος, ἀπὸ
Πήγανος· ἡ εὐρίσκετο καὶ εἰς τὴν παλαιάν ὀνομασίαν τοῦ
ὑφίου, Ἀκάνθαρος, ἐπειδὴ εὐρίσκεται εἰς τὸ συνώνυμόν
Ἀκανός· « Ἀκανός, κανθάρου εἶδος » λέγει ὁ Ἡσύχιος.
τὸν αὐτὸν Ἡσύχιον εὐρίσκεται καὶ Ἀσκαλαβώτης (1),
Καλαβώτης· ἐπὶ παράδοξον, ἂν καὶ τὸν Κάνθαρον τῶν
αἰτικῶν, ἄλλη παλαιὰ διάλεκτος τὸν ὀνόμαζεν Ἀσκάνθαρον;

ἈΣΚΑΝΤΕΟΧΟΙΡΟΣ. Τὸν Χερσαῖον ἐχῖνον τῶν παλαιῶν
ὀνόμασαν οἱ μεταγενέστεροι Ἀκανθόνωτον καὶ Ἀκανθό-

(1) Ὁ Ἀσκαλαβώτης εἶναι τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, Τὸ Σαμιαμί-
ον ἦ, Σαμιαμίθιον, ἦ, ὡς τὸ ὀνομάζουσι εἰς τὴν Κρήτην,
σημειωτικῶς, Ὁ Σαμιάμιθος, τῆς αὐτῆς σημασίας καὶ ὁ Τοιχο-
άτης τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, οὕτως ὀνομασθεῖς, διὰ τὸ φυ-
κὸν αὐτοῦ ἰδίωμα γὰ ἀναβαίνει τοὺς τοίχους. Καὶ ὁ μὲν Τοιχο-
άτης εἶναι ἀναμφισβότως ἐλληνικὴ λέξις· ὁ δὲ Σαμιάμιθος, ἂν καὶ
ἐλληνική, δὲν εἶναι ὅμως παντάπασι βέβαιος. Εἶναι δηλαδὴ ἀπὸ
εἰσάρας τὰς λέξεις, ὅσας ἔλαβαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ ξένης ἔθνης καὶ τὰς
ἐλλήνισαν, ὅποια εἶναι ὁ Ἐλέφας, ἡ Κάμηλος, ὁ Παρά-
εισος, ὁ Παρασάγγελος, κ. τ. λ. Ἄν ἐσώζοντο ὅλοι οἱ ἐλληνι-
οὶ συγγραφεῖς, ἤθελαμεν ἴσως εὐρεῖν πούποτε καὶ Σαμιάμιθον, ἦ
αμιαμίθην, λέξιν ἐβραϊκὴν φερμένην εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοῦ
οἰκιστοῦ. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι αἱ Παροιμίαι τοῦ Σολομῶντος (λ',
8), ὅπου τὴν ἐβραϊκὴν λέξιν שִׁמְיָה (Σεμιά) μετέφρασαν οἱ
ἐδομήκοντα διὰ τοῦ Καλαβώτης. Ἰδε Βοχάρτ. Ἰεραζωῖκ. σελ.
1083-1090.

χοιρον. Ἀπὸ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐσχηματίσθη ὁ Ἀσκαντσο-
χοιρος, κατὰ βάρβαρον τροπὴν τοῦ $\bar{\theta}$ εἰς τὸ $\bar{\tau}\sigma$ (1).

Σημείωσις. Τὸ ἀρχικὸν $\bar{\alpha}$ ἐνδέχεται ὅχι μόνον εἰς τὸ βάρ-
βαρον, Ἀσκαντσοχοιρος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἀκαν-
θα (ὅθεν ὁ Ἀκανθόχοιρος) καὶ ἦτο πλεοναστικόν, ἀντὶ τοῦ
Κάνθα, τὸ ὁποῖον ἴσως ἐλέγτο καὶ Σκάνθα, κατὰ τὴν περὶ
τῆς ὁποίας πολλάκις ἐλάλησα προσθήκην τοῦ $\bar{\sigma}$.

ἈΣΤΡΑΚΙΑ, ἢ μάλλον ὈΣΤΡΑΚΙΑ. Ζ. Αὐτίον.

ἈΣΤΡΑΠΤΩ, καὶ περισσώτερον ἀπροσώπως ἢ τριτοπρο-
σώπως, ἈΣΤΡΑΠΤΕΙ. Ἡ κυρία τοῦ σημασία εἶναι γνωστή.

Κατὰ μεταφορὰν σημαίνει τὸ ἀπλῶς Λάμπει (2).

ἈΣΤΡΟΠΕΛΕΚΙΟΝ. Σημαίνει τὸν κεραυνὸν τῶν παλαιῶν.

Σημείωσις. Ἡ σύνθεσις τοῦ φαίνεται ἀπὸ τὸ Ἀστὴρ ἢ
Ἄστρον καὶ τὸ Πέλεκυς. Πιθανώτερον ὅμως ὅτι πρὸ ἡμῶν
ἐγράφετο Ἀστραπελέκιον, κατὰ συγκοπὴν τοῦ Ἀστραπο-
πελέκιον, ἥγουν ὁ μετ' ἀστραπῆς, ἢ ἐξ ἀστραπῆς, πέλεκυς.
Ἡ μεταφορὰ τῆς τελευταίας λέξεως ἐγεννήθη ἐκ τοῦ συμβαίνον-

(1) Εἰς ὅλας τὰς λέξεις ἡ τοιαύτη τροπὴ γράφεται διὰ τοῦ $\bar{\tau}\zeta$. Εὐ-
λογωτέρα εἰς ὅλας (ἢ τουλάχιστον εἰς τὰς περισσοτέρας) εἶναι ἡ διὰ
τοῦ $\bar{\tau}\sigma$ γραφή, ὅχι ὡς Ἑλληνικὸς συλλαβισμὸς, ἀλλ' ὡς ὀλιγώτερον
βάρβαρος παρὰ τὸν $\bar{\tau}\zeta$, ὅστις εἶναι σύνθετος ἀπὸ τρία στοιχεῖα $\bar{\tau}\bar{\sigma}\bar{\theta}$,
ἢ $\bar{\tau}\bar{\sigma}\bar{\theta}$, καὶ διότι ἐξηγεῖ καὶ εἰς πολλὰ τὰς αἰτίας τῆς βαρβαρώσεως.
Παραδείγματός χάριν, εἰς τὸ Ἀκανθόχοιρος ἡ τροπὴ τοῦ $\bar{\theta}$ εἰς
τὸ $\bar{\tau}\sigma$ ἐγίνε διὰ τὴν συγγένειαν τοῦ $\bar{\theta}$ καὶ μετ' τὸ $\bar{\tau}$ (ὡς εἰς τὸ Ἀττικὸν
Κολοκύνθη, ἀντὶ τοῦ Κολοκύνθη) καὶ μετ' τὸ $\bar{\sigma}$ (ὡς εἰς τῶν
Λακώνων τὸ Σιδός, ἀντὶ τοῦ Θεός). Εἰς τινὰς λέξεις γίνεται ἀκόμη
φανερωτέρα ἡ τοιαύτη τροπὴ οἷον τὸ ὀρθόν Ἐκάθισεν ἔπαθε πρῶ-
τον συγκοπὴν, Ἐκάθισε, τὸ ὁποῖον ἔπειτα ἐμεταμορφώθη εἰς τὸ
σημερινόν, Ἐκάτσε.

(2) Ἰδε τὰς εἰς τὸν Ηλύθωρον σημειώσεις, Β, σελ. 296.

τος, ἐπειδὴ φέρει πολλάκις ὄλεθρον εἰς τοὺς πληγέντας ὁ κεραυνός, ὁποῖον καὶ τὸ κοπτικὸν ὄργανον ὁ πέλεκυς.

Σημείωσις δευτέρα. Κοπτικῶν ὀργάνων μεταφορὰς ἐμεταχειρίσθησαν καὶ οἱ παλαιοί, οἷον Βέλους, Μακέλλης, διὰ νὰ ἐκφράσωσι τὸν κεραυνόν. Τοῦ πρώτου ὁ Σοφοκλῆς,

Αἱ πολλαὶ βρονταὶ διατελεῖς, τὰ πολλὰ τε
ΣΤΡΑΨΑΝΤΑ χεῖρὸς τῆς ἀνικητοῦ ΒΕΛΗ (1).

Τοῦ δευτέρου ὁ Ἀριστοφάνης,

— Ὅπως μὴ σου γένος πανώλεθρον
Διὸς ΜΑΚΕΛΛΗ πᾶν ἀνασρέψει δίκη
Διγνὺς δὲ σῶμα καὶ δόμων περιπτυχάς
Καταιδαλώσει σου Λικυμνίαις ΒΟΛΑΪΣ (2).

ἈΤΣΙΔΑ. Εἶναι ἀπὸ τὴν αἰτιατικὴν Ἰκτίδα τοῦ Ἰκτίς τῶν παλαιῶν, κατὰ τροπὴν τοῦ $\bar{\iota}$ εἰς τὸ $\bar{\alpha}$, ὡς καὶ τὸ Ἄκανε-
τόν (3), ἀπὸ τὸ Ἰκανόν, καὶ τοῦ $\bar{\kappa}\tau$ εἰς τὸ $\bar{\tau}\sigma$, ὡς καὶ τὸ
Γαλατσόνω ἀπὸ τὸ Γαλακτόω. Τὸ ζῶον ὀνομάζεται ἀκόμη
καὶ Μοσχοπόντικος.

(1) Κατὰ παρομοίαν μεταφορὰν ὀνομάζουσι οἱ Ἰταλοὶ τὸν κεραυνόν Saetta.

(2) Ὅρν. 1239-1242. Τοῦ δευτέρου εἰχου ἡ γραφὴ, διότι ταύτην τὴν ἐννοιαν, Ὅπως μὴ ἡ δίκη ἀνασρέψει σου τὸ γένος πανώλεθρον τῇ μακέλλῃ τοῦ Διὸς· ἀλλ' εἰς ἄλλας ἐκδόσεις εὗρεθ, « Διὸς Μακέλλη πᾶν ἀνασρέψει δίκη » ἤγουσι, Ὅπως μὴ τοῦ Διὸς ἡ μάκελλα ἀνασρέψει σου ἐν δίκη τὸ γένος πανώλεθρον.

(3) Τὸ Ἰκανετόν ἂν ἦτο ῥηματικὸν τοῦ Ἰκανόω ἐπρέπε νὰ ἦναι Ἰκανωτόν. Ἀλλ' ἴσως εἶναι ἄλλης ἀρχῆς συζυγίας, τῆς Ἰκανέω, παράγωγον, κατὰ τὸν τύπον τοῦ. Ἐπαινέω, Ἐπαινετόν.

Αὐτίον. Ἐπλανήθην, ὅταν ἔλεγα (1) ὅτι ἡ λέξις παρ-
άγεται ἀπὸ τοῦ Αὐς, αὐτός· τὸ Αὐτός τοῦτο τοῦ Ἡσυχίου δὲν
εἶναι γενικὴ τοῦ Αὐς, ἀλλ' ἡ ἀναφορικὴ ἀντωνυμία Αὐτός,
τὴν ὁποίαν τινὲς τοῦ θωρικοῦ γένους ἐπρόφεραν Αὐς.

Τὸ Αὐτίον εἶναι ἀπὸ τὸ Ὠτίον, κατὰ τροπὴν (θωρικὴν
καὶ ταύτην) τοῦ ὦ εἰς τὴν αὐ δίφθογγον, ὡς ἔλεγον καὶ
Σαυτορία ἀντὶ τοῦ Σωτηρία (2). Οἱ Ταραντῖνοι τὸ ἔτρε-
παν εἰς μόνον τὸ α « Ἄτα, ὦτα, Ταραντῖνοι », λέγει ὁ Ἡσύ-
χιος· ὅθεν ἀκολουθῶς καὶ, Ἀτίον, τὸ ὑποκοριστικόν. Οὕτως
ἔγραψαν καὶ Πρᾶτος ἀντὶ τοῦ Πρῶτος.

Λαλῶ εἰς ταῦτίον τινός, ἤγουν τὸν λαλῶ με φωνὴν
χαμηλὴν, μὴ φέλων ν' ἀκούσωσιν ἄλλοι παρ' αὐτὸν τὸ λε-
γόμενον.

Σημείωσις. Ἡ χρῆσις τῆς φράσεως εἶναι εἰς τοὺς παλαιούς
τόσον πολλή, Λαλεῖν τινι πρὸς τὸ οὖς, Κοινολογεῖσθαι
τινι πρὸς τὸ οὖς, ὥς εἶναι μάταιον νὰ φέρω παραδείγ-
ματα περὶ τούτου, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ φαίνεται κοινὴ φράσις,
ἂν ὅχι εἰς ὅλας, εἰς πολλοτάτας γλώσσας, ὑπαγορευμένη ἀπ'
αὐτὴν τὴν φύσιν.

Σημείωσις δευτέρα. Εἰς τοὺς ἑβδόμηκοντα ὅμως δὲν πρέπει
νὰ συγχυθῇ ἡ φράσις αὕτη με παρομοίαν ἄλλην, τὴν ὁποίαν
μεταχειρίζονται συχνότερα, οἷον, « Ὁ ἐλάλησεν εἰς τὰ ὦτα
» τῶν υἱῶν Χέτ (3)· Λαλήσατε περὶ ἐμοῦ εἰς τὰ ὦτα Φα-
» ραῶ (4) κ. τ. λ. ». Εἰς ταύτας τὰς φράσεις εἶναι πλεονασμὸς
ἴδιος εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν.

(1) Ἰδὲ τὰς εἰς τὸν Ἡλιόδωρ. σημ. Β, σελ. 345.

(2) Ἡσύχιος λέξι. Σαυτορία.

(3) Γενέσ. κγ', 16.

(4) Γενέσ. ν', 4.

Ταυτία μου βροτίζουσιν· ἡγοῦν αἰσθάνομαι ἐσώτερικόν
ἦχον τινὰ τῶν αὐτίων, ὡς νὰ ἤκουα ἐξωθεν βόμβον κώδωνος,
κῶνωπος, ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου. Τὸ πάθος τοῦτο συμβαίνει
ἀπὸ σωματικᾶς ἀρρώστιας, πολλάκις δὲ καὶ ἀπὸ σφοδρᾶς τῆς
ψυχῆς κινήσεις, διὰ τὰς ὁποίας οἱ χυμοὶ ἀναρρέουσιν εἰς τὴν
κεφαλὴν.

Σημειώσις. Παρόμοια ἢ Σαπφῶ, περιγράφουσα τοῦ σφοδροῦ
ἔρωτος τὰ ἀποτελέσματα, εἶπε «Βομβεῦσιν δ' ἀκουαί μοι» (1).

Πλάνη τοῦ χυδαίου λαοῦ, καὶ πολλάκις καὶ αὐτῶν τῶν
καυχωμένων ὅτι διαφέρουν ἀπὸ τοὺς χυδαίους, εἶναι νὰ
σοχάζωνται τὸ φυσικὸν τοῦτο πάθος τῶν αὐτίων, ὡς σημεῖον
προδηλωτικὸν ἀγγελίας, ἢ μηνύματος τινός, ἢ δηλωτικὸν λα-
λούντων τινῶν περὶ ἀπόντος ἄλλου. Ἡ πλάνη εἶναι παλαιά,
καὶ ἡ μέχρι σήμερον διαμονὴ τῆς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ φωτισμένα
ἔθνη δείχνει πόσας δυσκολίας ἀπαντᾷ ἡ φιλοσοφία, ὅταν ἐπι-
χειρῇ νὰ θεραπεύσῃ τῶν ἀνθρώπων τὰς μωρίας.

Σημειώσις. Ὡς σημεῖον προδηλωτικόν, εὐρίσκεται εἰς τὸν
Αἰσχύλον,

Ἐμοὶ γὰρ ἤδη πάντα μὲν φόβου πλέα,
Ἐν ὄμμασιν τ' ἀνταῖα φαίνεται θεῶν.
Βοῶ δ' ἐν ὥσὶ κέλαδος οὐ παιώνιος (2).

Ὡς σημεῖον δηλωτικόν, εἰς τὸν Λουκιανὸν (3), «Ἦπου, ὦ
» Παρμένων, ἐδόμβει τὰ ὦτα ὑμῶν; αἰεὶ γὰρ ἐμέμνητο ἡ
» κεκτημένη μετὰ θακρύων ». Τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ ἄλο-
γίαν ἔχει τὸ *les oreilles me cornent* τῶν Γάλλων.

Ἀπὸ τὸ ἐν αὐτίον ἐμβαίνουν, καὶ ἀπὸ τ' ἄλλο ἐκβαί-

(1) Παρὰ τῷ Δογγίν. περὶ ὕψους, τμ. 10.

(2) Αἰσχύλ. Περσ. 602.

(3) Ἑταιρικ. διαλογ. 5'.

νουν τὰ λόγια. Φράσις παροιμιώδης, λεγομένη περὶ ἀνθρώπου μὴ προσέχοντος εἰς τοὺς συμβουλευόντας καὶ νοουθετοῦντας αὐτόν.

Ὁσρακιὰ καὶ νεροχύτης ταῦτί σου. Ἄλλη φράσις τῶν Χίων παροιμιώδης, καὶ ἑλλειπτική τοῦ, Ἄς γενῶσιν. Ἡ χοῆς της εἶναι μάλις, ὅταν παρηγορῇ τις τινὰ ἀδίκως ὀνειδιζόμενον, ἢ κακολογούμενον, ὡς καὶ νὰ ἔλεγεν εἰς αὐτόν, Οἱ ὀνειδισμοὶ ἄς μὴν εἰσέρχωνται εἰς τὴν ψυχὴν σου, ἀλλ' ἐμβαίνοντες εἰς τὸ ἐν αὐτίαν, ἄς ῥέωσιν ἀπὸ τάλλο, ὡς ῥέει ἀπὸ τὴν ὀσρακιὰν (1), τὸ νερόν διὰ τοῦ νεροχύτου.

Οἱ τοῖχοι ἔχουν αὐτία. Παροιμία (ὡς καὶ ἡ ἀπαράλλακτος τῶν Γάλλων, *les murailles ont des oreilles*) διδάσκουσα νὰ προσέχωμεν μὴν ἀκουσθῶμεν, ὅταν λαλῶμεν περὶ πραγμάτων, τῶν ὁποίων ἡ φανέρωσις φέρει κίνδυνον.

Ἀφίη. Ῥῆμα ἀνώμαλον, Συνώνυμον τοῦ Ἐὼ καὶ πολλάκις τοῦ Λεῖπω, ἢ Λιμπάνω τῶν παλαιῶν.

Σημείωσις. Ὅτι εἶναι τὸ Ἀφίημι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, οὐκ ἔστιν ἀπὸ τὴν Ἀπὸ πρόθεσιν καὶ τὸ ῥῆμα Ἴημι, κάνεις δὲν ἀμφισβᾷλει Ἀλλὰ τὸ Ἴημι τοῦτο παράγεται ἀπὸ Σεματικώ-

(1) Ὁσρακιὰν (καὶ χυδ. Ἄσρακιάν) λέγουσιν οἱ Χίοι τὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλους Γραικοὺς ὀνομαζόμενον Δῶμα. Ἡ Ὁσρακιὰ φανερὸν ὅτι ὀνομάσθη οὕτως ἀπὸ τὰ ὄσρακα, μὲ τὰ ὅποια σρώνονται συνήθως τὰ δῶματα, καθὼς ἀπὸ τοὺς Ἀνθρακας ἐσχηματίσθη ἡ Ἀνθρακιὰ. Τὸ Δῶμα εἰς τοὺς παλαιούς ἐσήμαινεν ἀπλῶς οἶκον· εἰς δὲ τὸν παρακμάζοντα Ἑλληνισμόν, ἐκατήντησε νὰ σημαίνῃ τὴν ἐπίπεδον γῆν τοῦ οἴκου, σκεπασμένην ἀντὶ κεραμιδίων μὲ ὄσρακα, καὶ κτισμένην εἰς τρόπον ὥστε νὰ χρησιμεύῃ καὶ εἰς περιπατοῦν καὶ εἰς διατριβήν. Εἰς ταύτην τὴν σημασίαν εὐρίσκεται τὸ Δῶμα εἰς τοὺς Ἑβδομήκοντα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἔλαβον καὶ οἱ συγγραφεῖς τῆς Νέας Διαθήκης.

ερουν ἄλλο ῥήμα τὸ Ἰω. Καθὼς λοιπὸν ἄλλα ῥήματα λήγοντα εἰς δύο φωνήεντα ἐπρόσλαβαν μεταξὺ τούτων τὸ $\bar{\nu}$ διὰ τὸ εὐφωνότερον, ὡς εἶναι τὸ Τίω καὶ Τίνω, τὸ Δύω καὶ Δύνω, πιθανὸν ὅτι εὐρίσκετο εἰς καμμίαν διαλεκτὸν Ἑλληνικὴν καὶ τὸ μέτερον Ἀφίνω ἀντὶ τοῦ Ἀφίω. Διὰ τὴν αὐτὴν τῆς εὐφωνίας αἰτίαν, λέγομεν καὶ Δένω, Σβένω (1), Χύνω, ἀντὶ τοῦ Δέω, Σβέω, Χύω.

Παρατρέχω καὶ τὰς σημασίας καὶ τὰς φράσεις τοῦ ῥήματος, Ἀφίνω, καὶ σημειόνω τὴν πολλὰ κοινὴν μόνην ταύτην, Ἀφίνω τὰ γένεια ἤγουν, Τὰ ἀφίνω νὰ αὐξηθῶσι, παύω νὰ τὰ ἐκυρίζω.

Σημείωσις. Ἡ φράσις εὐρίσκεται εἰς τὸν Δίωνα τὸν Χρυσόστομον (2), ὅστις ἤκμαζε πρὸς τὰ τέλη τῆς πρώτης ἀπὸ Χριστοῦ ἐκατονταετηρίδος· « Ἄπαντες ἦσαν τὸν ἀρχαῖον τρόπον, ὡς » φησιν Ὁμηρος τοὺς Ἕλληνας, κομῶντες, καὶ τὰ ΓΕΝΕΙΑ » ἈΦΕΙΚΟΤΕΣ, εἰς δὲ ἐν αὐτοῖς μόνος ἐξυρημένος ». Ὁ Κατωδῶν, διὰ τὴν ἀγνοίαν τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, σκανδαλισθεὶς ἀπὸ τὸ Ἀφεικότες τοῦτο, ἐζήτει νὰ τὸ μεταβάλῃ εἰς τὸ Καθεικότες, ἢ Καθειμένοι. Βλέπεις λοιπὸν φανερά πόσον τῆς σήμερον λαλουμένης ἡμῶν γλώσσης ἡ εἰδήσις, καὶ ἢ μὲ τὴν παλαιὰν παράθεσις αὐτῆς συνεργεῖ εἰς τὴν κριτικὴν ἐπιστήμην.

Σημείωσις δευτέρα. Τοῦ ῥήματος τούτου προσεκτικὸν καὶ εἰς ἡμᾶς ἀπαραλλάκτως, ὡς καὶ εἰς τοὺς παλαιούς, εἶναι τὸ Ἀφες.

(1) Λέγομεν καὶ Σβύνω· ἀπὸ τὸ ὁποῖον γίνεται πιθανὸν ὅτι ἔλεγον οἱ παλαιοὶ καὶ Σβύω, ὡς Ξέω καὶ Ξύω, Χέω καὶ Χύω. Λέγομεν καὶ Σβεῖω ὡς καὶ Ξεῖω (χρδ. Σβεῖω καὶ Ξεῖω), ἰωνικῶς, ὡς ἔλεγον ἐκεῖνοι, Πλεῖω καὶ Πνεῖω, ἀντὶ τοῦ Πλέω καὶ Πνέω.

(2) Λογ. λς', τόμ. Β', σελ. 81.

Τὸ Ἄφες τοῦτο εἰς τὸν παρακμάζοντα ἑλληνισμόν ἐσυντάσσεται μὲ ὑποτακτικὰ ἄλλα ῥήματα, ἑλλειπτικῶς τοῦ συνδέσμου Ἴνα, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἑλλειπτικὴ αὕτη καὶ ἀκατάλληλος τῶν δύο ῥημάτων συγκόλλησις ἰσοδυναμοῦσε μὲ ἓν μόνον ῥῆμα προσακτικὸν τῆς ἐνεργείας τοῦ ὑποτακτικοῦ, ἥγουν ἐπρόστασε ὅχι τὴν ἀπὸ τὸ Ἄφες, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τὸ μ' αὐτὸ συγκολλημένον ἄλλο ῥῆμα δηλουμένην ἐνέργειαν.

Εἰς τῆς Βυζαντινῆς βαρβαρότητος τοὺς χρόνους τὸ Ἄφες ἐσυγκόπη εἰς τὸ Ἄφς (καθὼς τὸ πρὸ μικροῦ (1) σημειωμένον Ἐκάθισε εἰς τὸ Ἐκάθσε), καὶ τέλος ἐμεταμορφώθη εἰς τὸ σημερινὸν μόριον Ἄς, μὲ τὸ ὁποῖον σχηματίζομεν τὰ προστακτικὰ ῥήματα. Ὅτι τὸ Ἄς δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ τὸ Ἄφες τῶν παλαιῶν, πρῶτος τὸ ἐνόησεν ὁ Πόρτιος (2), καὶ τὸ ἐπιβουλόγησε μὲ παράδειγμα παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον (3) τὸ ῥητὸν τοῦτο, « Ἄφες ἰδῶμεν, » εἰ ἔρχεται Ἡλίας σῶσων αὐτόν », τὸ ὁποῖον σημαίνει, Ἄς ἰδῶμεν, ἂν ἔρχεται ὁ Ἡλίας νὰ τὸν σώσῃ.

Τὴν εἰκασίαν τοῦ Πορτίου ταύτην ὡς ἀλήθειαν νὰ δεῖξω ἐμπορῶ πρῶτον μὲ δεῦτερον ἄλλο παράδειγμα ἀπὸ σύγχρονον τοῦ Ματθαίου συγγραφέα ἐξωτερικόν, τὸν Ἐπίκτητον. Εἰς τὰς Διατριβάς τοῦ Ἀρρίανου (4) λέγει ὁ φιλόσοφος οὗτος, « Οὐδὲν τῶν μεγάλων ἄφνω γίνεται· ὅπου γε οὐδ' ὁ βότρυς, » οὐδὲ σῦκον. Ἄν μοι νῦν λέγῃς, ὅτι θέλω σῦκον· ἀποκρινοῦμαι σοι, ὅτι χρόνου δεῖ· Ἄφες ἀνῆλθῃ πρῶτον, εἴτα » ΠΡΟΒΑΛῆ τὸν καρπὸν, εἴτα ΠΕΠΑΝΘῇ ». Φανερόν ὅτι τὰ

(1) Σελ. 442.

(2) Εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας ἐσύνθεσε Γραμματικῆς τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης.

(3) Ματθ. κζ', 49.

(4) Βιβλ. Δ, ιε', 7.

τελευταία ταῦτα λόγια εἰς κοινοτέραν γλῶσσαν εἶναι, Ἄς ἀν-
 ὤρησῃ πρῶτα, ἔπειτ' ἄς καρποφορήσῃ, ἔπειτα ἄς
 ὠριμάσῃ (1).

Δευτέρα τῆς συγγενείας τοῦ Ἄς μὲ τὸ Ἄφες ἀπόδειξις
 εἶναι, ὅτι καὶ οἱ Γερμανοὶ παρόμοια σχηματίζουν τὰ ἐνεργη-
 τικὰ προσακτικά ἐνικὰ τῆς γλώσσης αὐτῶν ῥήματα μὲ τὸ
 προσακτικὸν *lasst* τοῦ ῥήματος *lassen*, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ
 Ἑᾶν ἢ Ἀφίεναι τῶν παλαιῶν.

Τοῦτο διαφέρουν ἀπὸ μᾶς εἰς τὸν παράξενον τοῦτον σχημα-
 τισμὸν, ὅτι ἐκεῖνοι ἀφίνουσι τὸ *lassen* εἰς τὴν ῥηματικὴν του
 σημασίαν, καὶ γράφουσιν ἐπομένως τὸ ἀρχικὸν ῥήμα εἰς ἀπα-
 ρέμφατον, ὁπόταν ἡμεῖς μεταχειριζώμεθα τὸ Ἄς ὡς μόριον,
 καὶ γράφωμεν τὸ ῥήμα εἰς ὑποτακτικὴν ἐγκλισιν. Παραδείγματος
 χάριν, τὸ *Lasst uns sehen* ἐκείνων εἶναι κατὰ λέξιν Ἄφετε
 ἡμᾶς ἰδεῖν, καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τοῦ ὀρθοῦ ἐλληνισμοῦ τὸ
 Ἰδωμεν, τοῦ παρακμάζοντος τὸ Ἄφες Ἰδωμεν, καὶ τῆς
 σημερινῆς ἡμῶν γλώσσης τὸ Ἄς Ἰδωμεν.

Ἡ αἰτία τῆς διαφορᾶς εἶναι, ὅτι ἀφοῦ μίαν φοράν τὸ Ἄς
 ἔχασε τὴν ῥηματικὴν του φύσιν, ἦτο πλέον ἀδύνατον νὰ τὸ

(1) Τὸ ὠριμάζω (παράγωγον τοῦ ὠριμος) εἰς ἡμᾶς εἶναι
 ὄχι μόνον ἐνεργητικόν, οἶον, Ὁ ἥλιος ὠριμάζει τοὺς καρ-
 ποὺς, ἀλλὰ πολλὰκις λαμβάνεται καὶ ἀμεταβάτως ὡς μέσον, οἶον,
 Οἱ καρποὶ ὠρίμασαν. Εἰς τὴν ἀμετάβητον ταύτην σημασίαν
 εὐρίσκεται καὶ τὸ Πεπαίνω τῶν παλαιῶν εἰς μόνον ἴσως τὸν Ἀρι-
 στοφάνην (Εἰρήν. 1161-1163), τὸ ὁποῖον θὲν ἐσημειώθη εἰς τὰ
 λεξικά,

Διασκοπῶν ἡδομαι
 Τὰς Δημνίας ἀμπέλους
 Εἰ πεπαίνουσιν ἡδη.

Τὴν αὐτὴν διπλὴν σημασίαν ἔχει καὶ τῶν Γάλλων τὸ *Mûrir*.

συντάξωμεν (τούλ' ἄχισον εἰς τὰ πρῶτα πρόσωπα) μὲ ἀπαρέμ-
φτον, χωρὶς νὰ ταραξώμεν τὴν ἔννοιαν (1). Ἠκολουθήσαμεν

(1) Μίαν μόνην φορὰν εὔρηκα τὸ Ἄς μὲ ἀπαρέμφατον, εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Καρδινάλιου Βησσαρίωνος γραμμένην πρὸς τὸν παιδαγωγὸν τῶν εὐρισκομένων τότε εἰς τὸν Ἀγκῶνα νύδων Θωμᾶ τοῦ Παλαιολόγου, κατὰ τὸ 1465 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ. Μεταξὺ τῶν ἄλλων παραγγελλμάτων περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας τῶν δυστυχῶν τούτων βασιλικῶν παιδαρίων λέγει ὁ Βησσαρίων καὶ τοῦτο· « Ἄς μαθεῖν » ὁ καθείς ἀπ' αὐτοὺς ἐκ σῆδους ἕνα προσφώνημα τὸ πλέον μικρὸν » εἰς τὸν Πάπαν, νὰ τὸ εἰπῶσι τοῦ Πάπα γονατιστοί, καὶ ἀποσκι- » πασοι ». Ἰσως δὲν εἶχε δώσειν ποτὲ προσοχὴν ὁ σοφὸς Καρδινάλιος οὗτ' εἰς τὴν γένεσιν τοῦ μορίου, οὗτ' εἰς τὴν πρὸς τὸ μελλοντικὸν Θά ἀνάλογον αὐτοῦ σύνταξιν. Ὅπως ἂν ἦναι, ἡ ἀπαρεμφατικὴ του σύνταξις δὲν ἐμπορεῖ νὰ προσαρμοσθῇ πλὴν εἰς τὸ τρίτον ἐνικὸν πρόσωπον, ὅπου εἶναι ἀδιάφορον νὰ εἴπῃ τις, Ἄς μάθῃ (ἤγουν, Ἄφες ἵνα μάθῃ) ἢ Ἄς μαθεῖν (ἤγουν Ἄφες αὐτὸν μαθεῖν), ὡς ἤθελεν ἀδιαφορεῖν καὶ τὸ Θά μάθῃ πρὸς τὸ Θά μαθεῖν. Τοῦτο δὲ τὸ Θά, εἶναι, φανερά ἀπὸ τὸ Θέλω, ὡς τὸ δείχνει καὶ τὸ Θέ νὰ μάθῃ. Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι συγκοπὴ ἢ ἀποκοπὴ, Θές, Θέ, ἀντὶ τοῦ Θέλεις, Θέλει, ὡς Λές, Λέ, ἀντὶ τοῦ Λέγεις, Λέγει. Ἡ δὲ μεταμόρφωσις του εἰς τὸ Θά ἔχει ἄλλην αἰτίαν βαρβαρότητος παράξενον. Εἶπα, δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῦ, ὅτι πολλῶν λέξεων ὁ μετασχηματισμὸς ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν σύγχυσιν τῆς ἀκοῆς, προσενη- μένην ἀπὸ τὴν μ' ἄλλας λέξεις σύνταξιν αὐτῶν. Παραδείγματος χάριν, ἀπὸ τὴν ἐναρθρον αἰτιατικὴν, τὴν Ναξίαν, ἐπλασεν ὁ χυδαῖος λαὸς τὴν ὀνομαστικὴν, Ἀξία (ὀνομα τῆς νήσου Νάξου), καὶ ἐξεναντίας ἀπὸ τὴν, Τὸν ὦμον, τὴν ὅχι ὀλιγώτερον βάρβαρον ὀνομαστικὴν, Νῶμος. Παρόμοια ἀκούων τὸν ἦχον τοῦ κατὰ συναίρεσιν Θάλθει, ἢ τοῦ κατ' ἐκθλιψιν Θ' ἀρχίσει, ἐνόμισεν ὅτι τὸ α' ἀνήκει ἰδίως εἰς τὸ μόριον, καθὼς εἰς τὸ Νά ἔλθῃ καὶ εἰς τὸ Νά ἀρχίσῃ, οὗτ' ἐκατάλαβεν, ὅτι ἦσαν συναίρεσις ἢ ἐκθλιψις τοῦ Θέ ἔλθει, καὶ Θέ ἀρχίσει, ἤγουν Θέλει ἐλθεῖν, καὶ Θέλει ἀρχίσειν. Οὕτω γίνεται εἰς ὅλας τὰς γλώσσας ἡ πρόοδος τῆς φθορᾶς ἀπὸ τὸ κακὸν εἰς τὸ χειρότερον, ὅπου αἱ λαλοῦντες αὐτὰς φερνῶσι τῆς παιδείας τὰ φῶτα.

λοιπὸν ἐξανάγκης τὸν αὐτὸν λόγον τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ὀριζικῶν μελλόντων, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ Θέλω συντάσσεται μὲ ἀπαρέμφατον, ἐνὸσφ φυλλάσσει τὴν ῥηματικὴν του φύσιν, οἶον, Θέλω, Θέλεις, Θέλεις, Θέλομεν, Θέλετε, Θέλουσι μάθειν [ἀντὶ τοῦ Μαθεῖν], καὶ μὲ ὑποτακτικόν, ὅταν μεταπέση εἰς τὸ μόριον Θά, οἶον, Θά μάθω, Θά μάθῃς, Θά μάθῃ, Θά μάθωμεν, κ. τ. λ.

Ὁ Κρούσιος ἐνόμιζεν ὅτι τὸ Ἄς, ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ Ἄγε. Ἐάν ἡ τροπὴ τοῦ γ εἰς τὸ σ δὲν ἦτο χωρὶς παράδειγμα καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ εἰς τὴν σημερινὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἡ γνώμη του ἤθελεν εἶσθαι τόσον πιθανωτέρα, ὅσον καὶ αὐτὸ τὸ Ἄγε, καθὼς καὶ τὸ Ἄφες, εὐρίσκεται συνταγμένον μὲ ὑποτακτικὰ ῥήματα εἰς σημασίαν προσακτικὴν. Παραδείγματα νὰ φέρω ἀπὸ τοὺς πολλὰ παλαιούς τὸ κρίνω περιττόν. Ἀρκεῖ τοῦ Ἐπικτήτου πάλιν (1) τοῦτο, « Ἄγε ἀφῶμεν τὰ ἔργα τῆς φύσεως », ἤγουν, εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, Ἄς ἀφῆσωμεν τὰ ἔργα τῆς φύσεως.

Τρίτη γνώμη εἶναι ἡ Θέλουσα ὅτι τὸ Ἄς (ἡ Ἄς ἂν ἡ γνώμη εἶναι ὀρθή) εἶναι τὸ Ὄς, τῶν παλαιῶν, κατὰ τροπὴν ὠρικὴν τοῦ ω εἰς τὸ α. Ὅτι μάλιστα κάμνει πιθανὴν τὴν γνώμην ταύτην δὲν εἶναι τόσον ὁ σίχος οὗτος τοῦ Ὀμήρου (2).

Ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν, ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο!

οὐδ' ὁ ἄλλος οὗτος (3),

Ὡς ἀπόλοιτο καὶ ἄλλος, ὅτις τοιαῦτά γε μέζοι!

Ἐπειδὴ τὰ ἑλληνικὰ μόρια εἶναι πολυσήμαντα, δὲν εἶναι παρά-

(1) Ἀρρίαν. διατρ. Α, ις', 9, σελ. 40. Τῆς ἐκδόσε. Κοραῆ.

(2) Ἰλιάδ. σ', 107.

(3) Ὀδυσσ. α', 47.

δοξον εἰάν τὸ παρά τᾶλλα πολυσημαντότερον (1), Ὡς, εἶχε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ Εἰ, ἢ Εἶθε, ἢ τοῦ Ὡφελλον εὐκτικοῦ, μὲ τὸ ὅποτον παραλλήλως καὶ τὸ συντάσσει ὁ Ὅμηρος (2),

— Ὡς πρὶν ὦφελλον ὀλέσθαι!

Δὲν εἶναι λέγω τόσον τὰ τοιαῦτα παραδείγματα, ὅτι μά-
λιστα κάμνει πιθανὴν τὴν γνώμην ταύτην, ὅσον εἶναι ὅτι ἀλη-
θῶς τὸ Ὡς εὐρίσκεται συνταγμένον καὶ μὲ προσακτικὴν ἔγ-
κλισιν (3),

Ὡς κυκάτω, καὶ πατείτω πάντα, καὶ ταραττέτω.

Πρόσθετε εἰς ταῦτα, ὅτι εὐρίσκομεν εἰς τὸν Ἡσύχιον, « Ἄς (4),
» ἕως, ὅπως, μέχρις οὗ »· ὅπου εἶναι πιθανόν ὅτι τὸ Ἄς
εἶναι ὁρωρικὴ τροπὴ τοῦ Ὡς τῶν Ἀττικῶν, ἐπειδὴ αἱ ἐξηγήσεις,
ἕως, ὅπως, μέχρις οὗ, ἀνήκουσι καὶ εἰς τὸ Ὡς. Ὅταν ὁ
Θουκυδίδης (5) λέγῃ, « Ὀπλιταὶ τε τῶν Μεσσηνίων τούτων
» Ὡς τεσσαράκοντα ἐγένοντο »· τὴν ἔννοιαν τοῦ συγγραφέως
εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν ἀλλέως δὲν ἐκφράζομεν πλὴν διὰ
τοῦ « Ὡς τεσσαράκοντα », ἢ διὰ τοῦ « ἕως τεσσαράκοντα ».
Γνωστὸν εἰς ὅλους εἶναι, ὅτι ὁσάκις δὲν ἐξεύρομεν τὸν ἀκριβῆ
τῶν πραγμάτων ἢ προσώπων ἀριθμὸν, μεταχειριζόμεθα τὸ ἐν

(1) Ὁ Ἡσύχιος δίδει 19 ἢ 20, ὁ Ἑτυμολόγος 32 σημασίας εἰς
τὸ Ὡς, μὲ τὴν συνειθισμένην τῶν γραμματικῶν ἀκρισίαν, ἥγουν
πολυπλασιάζοντες τὰ πράγματα χωρὶς ἀνάγκην.

(2) Ἰλιάδ. ω, 764.

(3) Ἀριστοφάν. Εἰρήν. 320. 'Δὲν εἶναι νόστιμον ὅτι οὗτ' εἰς τὰς 20
τοῦ Ἡσυχίου, οὗτ' εἰς τὰς 32 τοῦ Ἑτυμολόγου σημασίας εὐρίσκεται
τὸ προσακτικὸν τοῦτο Ὡς;

(4) Κατὰ τὴν διόρθωσιν τῶν κριτικῶν· διότι εἰς τὸν Ἡσύχιον γρά-
φεται Ἄς.

(5) Δ. 9.

ἢ τὸ ἄλλο μόνον τοῦτο, οἷον, ἦσαν ὡς εἴκοσι, ἢ ἕως εἴκοσι ἄνθρωποι. Καὶ ἐδῶ μὲν τὸ ὧς εἶναι συνώνυμον τοῦ Σχεδόν. Ἄλλου δὲ πάλιν εἶναι χρονικόν, οἷον εἰς τὸν αὐτὸν Θουκιδίδην (1), «Τοὺς γὰρ δὴ ἄνδρας περὶ πλείονος ἐποιοῦντο» κομίσασθαι, ὡς ἔτι Βρασίδης εὐτύχει». Ἐδῶ ἡ κοινὴ γλῶσσα ἐκφράζει τὸ ὧς διὰ τοῦ ἕως, ἢ Ὅσον, ἢ Ἐνόσω, οἷον, Ἐκαμναὺν ὅ,τι ἐμποροῦσαν νὰ λάβωσι τοὺς ἀνθρώπους τῶν ὀπίσω, ἕως ἀκόμεν ὁ Βρασίδης εὐτύχει. Σιωπῶ τὰς ἄλλας σημασίας τοῦ ὧς, καὶ ἐπιστρέφω εἰς τὸ κοινὸν ἡμῶν Ἄς. Τῆς τρίτης ταύτης γνώμης ἡμην κ' ἐγὼ, ἡγουν ἐνόμιζα ὅτι ἐγεννήθη κατὰ τροπὴν δωρικὴν ἀπὸ τοῦ ὧς· ἀλλὰ τῶρα μὲ φαίνεται πιθανωτέρα ἡ πρώτη, καὶ τὸ νομίζω διαφθορὰν τοῦ Ἄφες.

ἌΧΥΡΟΝ, καὶ χυδ. Ἄχερον, ὡς καὶ Πίτερον τὸ Πίτυρον, καὶ Μέρμηγκα τὸν Μύρμηκα.

Παροιμία. Ἀπὸ κακὸν χρεωφειλέτην καὶ σακκίον ἄχυρα, ἐλλειπτικῶς τοῦ Λάμβανε, ἢ τοῦ Κέρδος εἶναι. Σημαίνει σχεδὸν τὸ αὐτὸ καὶ ἡ ἀνωτέρω, Εἰς τὴν ἀνυδρίαν καλὸν εἶναι καὶ τὸ χαλάζιον.

Σημείωσις. Εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔλεγον οἱ παλαιοί, Ἀπὸ καταδυομένης, ἡγουν Ἀπὸ βυθιζόμενον πλοῖον. «Ἀπὸ καταδυομένης (λέγει ὁ Σουίδας)· λείπει, Ὅ,τι ἂν» λάβῃς κέρδος. Ἀπὸ τῶν ἐμπόρων ἢ μεταφορὰ, οἷ, καταδυομένης τῆς νεώς, ὅ,τι ἂν λάβωσι κέρδος ἡγοῦνται».

Ἄλλη παροιμία, Δὲν ἐξεύρει νὰ μοιράσῃ δύο γαδάρων ἄχυρα, τὴν ὁποίαν προσαρμοζόμεν εἰς ἄνθρωπον ἀνόητον, ὑποθέτοντες αὐτὸν τόσον ἄμοιρον ἀπὸ κρίσιν καὶ διάκρισιν πραγμάτων καὶ εἰς αὐτὰς τὰς κοινὰς τοῦ βίου πράξεις καὶ

(1) Δ, 117.

συντυχίας, ὅσον ἤθελεν εἶσθαι, παραδείγματος χάριν, ὅς τις μοιράζων ἄχυρα εἰς τροφήν δύο γαδάρων, τὰ μοιράζει εἰς τρόπον ὥστε νὰ βλάψῃ καὶ τοὺς δύο, τὸν ἓνα μὲ τὴν πλησμονήν, τὸν ἄλλον μὲ τὴν πείναν.

ΒΑΒΙΖΩ, ΒΑΒΪΖΩ, ἢ ΒΑΥΙΖΩ. Εἶναι χωρὶς ἀμφιβολίαν τὸ Βαύζω, ἢ Βαΰζω, τῶν παλαιῶν λέξεις ὀνοματοποιημένη, σημαίνουσα καὶ εἰς ἡμᾶς, ὡς εἰς ἐκείνους, τοῦ σκύλου τὴν φωνήν· « Βαύζειν, ὑλακτεῖν, ἀσαφῶς λέγειν » λέγει ὁ Ἡσύχιος. Λέγομεν καὶ Γαυίζω καὶ Γαυγίζω, τὰ ὅποια κατ' ἄλλο δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὸ Βαυίζω, πλὴν κατὰ τὴν διάφορον τοῦ Δίγαμμου, $\bar{\beta} \ \bar{\gamma} \ \bar{\upsilon}$, προφοράν. Οὕτως ἀπὸ τὸ Ὡὸν οἱ Λατῖνοι ἐσχημάτισαν μὲ ἀπλοῦν δίγαμμα τὸ Ονυμ, μὲ διπλοῦν ἡμεῖς τὸ Αὐγόν. Τοῦ δὲ ἀρχικοῦ $\bar{\beta}$ ἡ τροπὴ εἰς τὸ $\bar{\gamma}$ εἶναι θωρικὴ, κατὰ τὸ Βλέφαρον, Γλέφαρον.

Μεταφορικῶς σημαίνει φωνὴν ἀνθρώπου ὠργισμένου, καὶ μηχανικῶς ὑβρίζοντος. Τί βαυρίζεις; Ἀφες τον νὰ βαυρίζῃ. Τὸ συνώνυμον, Ὑλακτῶν, ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸν Ἡσύχιον, « μετὰ μανίας κρᾶζων ».

Σημειώσεις. Εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν εἶπε καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (1),

Βαύζε, τοῦμόν σῶμα βάλλουσα φόγῳ.

Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς εἰρωνικῶς (2),

Παῦσαι βαύζων· καὶ γὰρ ἐγὼ τοιοῦτος ἦν.

Τὴν αὐτὴν μεταφορικὴν σημασίαν, ἔχουν καὶ εἰς τοὺς Γάλλους αἱ φωναὶ τοῦ σκύλου Abeyer καὶ Clabauder.

(1) Θεσμοφορ. 895.

(2) Δύτ. 573.

Εἰς τοὺς παλαιοὺς ἐσήμαινεν ἀκόμη τὸ Βαυῖζω, ὡς καὶ τὸ συνώνυμον Ὑλακτῶ, καὶ τὸ ἀκρίτως πολυλογῶ, ἢ φλυαρῶ « Ὑλακτηθέντων, φλυαρηθέντων » λέγει ὁ Ἡσύχιος.

Σημείωσις. Τοῦτο μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐξήγησιν τόπου τινὸς τοῦ Λουκιανοῦ (1), τὸν ὁποῖον κακῶς ἐξήγησαν ἕως τώρα οἱ Λεξικογράφοι, ἀκολουθήσαντες τὸν Βουδαῖον (2). Ἰδοὺ ὅτι λέγει ὁ Λουκιανός, « Πολλῶν οὖν ἀκρίτων ἈΦΥΛΑΚΤΟΥΜΕΝΩΝ λόγων, τὸν συμμιγῇ καταπαύσας ἐγὼ ΘΟΡΥΒΟΝ, » Ἄνδρες, εἶπον, ἑταῖροι, τῆς ΚΑΤὰ ΚΟΣΜΟΝ ἔχεςθε ζητήσεως, ὡς εὐπρεπῆς ἐστὶ νόμος παιδείας. Ἀπαλλαγέντες οὖν τῆς ΑΤΑΚΤΟΥ καὶ πέρας οὐδὲν ἐχούσης φιλονεικίας, ἐν μέρει ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ δόξης ἐκάτερος ἀποτείνασθε ». Τὸ, Θόρυβον, τὸ Κατὰ κόσμον, τὸ Ἀτάκτου, εἰς ἓνα λόγον, ὅλη τῆς ῥήσεως ἡ συνάρτησις δείχνει, ὅτι τὸ Ἀφυλακτουμένων εἶναι μετοχή, ὅχι τοῦ παραγώγου ἀπὸ τοῦ Ἀφυλακτος (ἦγουν ὁ μὴ φυλαγμένος), ὡς ἐνόμισαν οἱ ἐξηγηταί, ἀλλὰ τοῦ συνθέτου ἀπὸ τοῦ Ὑλακτέω καὶ τὴν πρόθεσιν Ἀπὸ ῥήματος Ἀφυλακτέω.

Ἀνέφερα εἰς μάκρος τὴν ῥῆσιν τοῦ Λουκιανοῦ, ὅχι τόσον εἰς πίσωσιν τῆς νέας ταύτης ἐξηγήσεως τοῦ Ἀφυλακτέω, ὅσον νὰ μάθωσιν ἀπ' αὐτὴν οἱ νέοι, καὶ μάλιστα οἱ ἐπαγγελλόμενοι λόγιοι, μάθημα πραγματικὴν, ἀσυγκρίτως ἀξιολογώτερον παρά λέξεων ἐρμηνείας, πῶς πρέπει νὰ προσφέρονται εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλους διαλέξεις. Ὅσοι λαλοῦν ἢ γράφουν χειρότερα τῶν

(1) Ἐρωτ. § 17.

(2) Ἰδ. Θεσσαυρ. Στεφάν. Τόμ. Δ, σελ. 239, καὶ τὰ μεταγενέστερα Λεξικά· εἰς τὰ ὅποια, παρὰ τὸ Ἀφυλακτέω, σύνθετον τοῦ Φυλάσσω, πρέπει νὰ προσεθῇ καὶ τὸ Ἀφυλακτέω, σύνθετον τοῦ Ὑλακτέω.

ἀγραμμάτων καὶ κακῶς ἀναθραμμένων ἀνθρώπων, δὲν λαλοῦν οὐδὲ γράφουν, ὡς ἄνθρωποι, ἀλλὰ βαυρίζουν οἱ ταλαίπωροι, ὡς οἱ σκύλοι.

ΒΑΤΙΝΟΝ. Ζ. Βάτος.

ΒΑΤΟΣ. Τὸ ἐκφέρομεν ἀρσενικῶς (Ὁ βάτος), ὡς καὶ οἱ Ἀττικοί· τὸ θηλυκὸν (Ἡ βάτος) εἶναι ἴσως ὠρικὸν (ὡς ἔλεγαν καὶ Ἡ λιμός ἀντί τοῦ, Ὁ λιμός), ἡ τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ (1), ἀντί τοῦ ὁποίου λέγουν σήμερον τινεῖς ἐξ ἡμῶν, Ἡ βάτη.

Ὁ καρπὸς τοῦ Βάτου ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν Ἀθηναίων (2) Βάτιον, ἀπὸ δὲ τὸν Γαληνὸν (3) Βάτινον, τὸ ὁποῖον ἡ χυδαία συνήθεια ἔτρεψεν εἰς τὸ Βάττινον, ὡς καὶ τὸ Τιτυρίζω εἰς τὸ Τσιτσυρίζω.

ΒΕΛΟΝΑ καὶ ΒΕΛΟΝΗ. Ὁ Σομανέρας σημειώνει (δὲν ἐξεύρω ἂν εὐλόγως) διαφορὰν μεταξὺ τῆς Βελόνας καὶ τῆς Βελόνης, ὡς νὰ ἐσήμαινε τὸ πρῶτον μεγάλην, τὸ δεύτερον μικράν βελόνην. Λέγομεν καὶ οὐδετέρως, Βελόνιον, καὶ κατὰ συγκοπὴν, Βελόνιν, καὶ κατ' ἀποκοπὴν, Βελόνι.

Σημείωσις. Οἱ παλαιοὶ ἔλεγαν Βελόνη καὶ Ραφίς. Τὸ δεύτερον τοῦτο (ἀπὸ τὸ Ράπτω) ἐφυλάξαμεν εἰς τὸ σύνθετον, Σακκοράφη, ἥτις εἶναι ἀληθῶς μεγάλη καὶ παχύτερα βελόνη.

Ἔχομεν καὶ ἄλλο σύνθετον ὄνομα τὸ Καρφοβέλονον, ἥγουν βελόνην κεφαλαιήν, ὡς τὰ καρφία, ἡ ὁποία ἀπλούστερον ὀνομάζεται Καρφίτσα, ἀπὸ τὸ ὑποκοριστικὸν Καρ-

(1) Εἰς τὴν παλαιὰν καὶ Νέαν Διαθήκην εἶναι θηλυκοῦ γένους, Ἡ βάτος.

(2) Βιβλ. Β, σελ. 51.

(3) Περὶ τροφῶν δυνάμ. Βιβλ. Β, Τόμ. Δ, σελ. 324.

φίσκη, ὡς ἡ Νυμφίτσα ἀπὸ τὸ Νυμφίσκη, καὶ τὸ Κορίτσιον ἀπὸ τὸ Κορίσκη, ἢ Κορίσκιον.

Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ὠνόμαζαν Βελόνας, διὰ τὴν ὁμοιότητα, καὶ τὰ βελονοειδῆ τινῶν δένδρων φύλλα, ὡς εἶναι τῆς Πίτυος, καὶ ἄλλων (1).

Δὲν μ' ἀφῆκε οὐδὲ βελόνην. Φράσις παροιμιώδης, σημαίνουσα, Δὲν μ' ἀφῆκε τίποτε, Μοῦ τὰ ἐπῆρεν ὅλα. Παρόμοια οἱ Γάλλοι μεταχειρίζονται τὸ *pas une épingle* (οὐδὲ καρφίτσαν) ἀντὶ τοῦ Οὐδὲν ὅλως.

Σημείωσις. Εἶπεν ὁ Μένανδρος εἰς μίαν ἀπὸ τὰς κωμωδίας του (2),

Μηδὲ βελόνης,
ὧ' φίλτατ', ἐπιθύμησον ἄλλοτρίας ποτέ.

Τοῦτο εἶναι καθαρά ἐπιτομή τῆς δεκάτης ἐντολῆς (3), τὴν ὁποίαν βέβαια δὲν ἐγνώριζεν ὁ Κωμικός.

Κάθημαι ἐπάνω εἰς βελόνας. Παροιμιώδης ἄλλη φράσις, σημαίνουσα τὸ, Εὐρίσκομαι εἰς σφοδράν μέριμναν καὶ ταραχὴν ψυχῆς. Εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν λέγουν οἱ Γάλλοι, Εἶμαι ἐπάνω εἰς ἀκάνθας. *Je suis sur des épines.*

ΒΕΛΟΝΙΔΙΟΝ. Εἶδος ἰχθύος οὕτως ὠνομασμένον διὰ τὸ μακρὸν καὶ λεπτὸν αὐτοῦ σχῆμα, καθ' ὁμοιότητα τῆς Βελόνης.

Σημείωσις. Οἱ παλαιοὶ ὠνόμαζαν τὸ ὄψαριον τοῦτο, Βελόνην, καὶ Ραφίδα (4). Βελόνην (*aiguille*) τὸ ὄνομαζουσι καὶ οἱ Γάλλοι.

(1) Ζῆτει τὸ παράδειγμα εἰς τοῦ Συνειδέρου τὸ Λεξικόν, λξ. Βελόνη.

(2) Μενάνδρ. λείψαν. σελ. 268.

(3) Ἐξόδ. Κ, 17.

(4) Ἴδε τὸν Ἀθήναιον, Βιβλ. Ζ, σελ. 319.

Βίος, ἀρσενικῶς, ὅταν ἡ λέξις σημαίνη τὴν ζωὴν. Ἀλλ' εἰς ταύτην τὴν σημασίαν τὴν μεταχειριζόμεθα εἰς τὴν ἐπιρρηματικὴν ἐλλειπτικὴν φράσιν ταύτην, Διὰ βίου, ἢ Διαβίου, συνώνυμον τῆς, Ἐπὶ ζωῆς, ἀντὶ τοῦ Δι' ὅλου βίου, Ἐφ' ὅλης ζωῆς.

Ἀκόμη καὶ εἰς τὸ, Κακοῦ βίου ἄνθρωπος, ἡ συνθέτως Κακόβιος ἄνθρωπος (1).

Σημείωσις. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι οἱ Θῤακες ἦσαν κακόβιοι, πρὶν ὃ Ζαλμοξις τοὺς ἡμερώσῃ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας* «Κακοβίων τε ἑόντων τῶν Θρηίκων, καὶ ὑπαφρονε-
» σέρων, τὸν Ζαλμοξιν τοῦτον ἐπισάμενον ΔΙΑΙΤΑΝ ΤΕ ΙΛΑΑ,
» καὶ ἤθεα βαθύτερα ἢ κατὰ Θρηήικας, οἷα ἙΛΛΗΣΙ τε ὁμίλη-
» σαντα, κ. τ. λ. (2) ». Ἡ πολυχρόνιος πείρα ἐδίδεκε καὶ καθ-
ημέραν δείχνει, ὅτι ἡ κακία βασιλεύει εἰς τὰ ἔθνη ἀναλόγως
μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν αὐτῶν. Σημείωσε, νέε, καὶ τὴν δόξαν τῶν
προγόνων σου «Ἦθεα βαθύτερα ἢ κατὰ Θρηήικας, οἷα Ἑλλήσι
» τε ὁμίλησαντα », καὶ παρατήρησε πῶς τὰ φωτισμένα ἔθνη
γίνονται παιδαγωγοὶ τῶν ἀπαιδευτῶν, καὶ λαμβάνουσι τρόπον
τινὰ δεσποτικὸν δικαίωμα νὰ τὰ χειραγωγῶσιν, ὥς αἱ παρα-
μάναι τὰ νήπια, ὥς οἱ βλέποντες τοὺς τυφλοὺς* καὶ ἂν ἡ παρα-

(1) Εἶναι καὶ ἄλλα τινὰ σύνθετα, τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας γλώσσης κοινά, ὡς τὸ, Ἀμφίβιος, Μακρόβιος, Ὀλιγόβιος, Πολύβιος, Σύμβιος.

(2) Ἡροδότ. Δ, § 95. Δὲν μὲ λανθάνει ὅτι ἐξηγοῦν τὸ Κακοβίους τοῦ Ἡροδότου, ἀλλήλους; πένητας, μόλις ἔχοντας τὰ πρὸς τὸν βίον ἀναγκαῖα, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ μετεχειρίσθαι ἔπειτα καὶ ὁ Σεισοφῶν σημασίαν. Ἀλλ' ὅμως τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ τὸ λάβωμεν καὶ ὡς συνώνυμον τοῦ, πονηροὺς, κακοὺς. Γνωσθαὶ εἰς ὅλους καὶ παροιμίαι, «Θῤακες ὄρκια οὐκ ἐπίσανται », καὶ «Θρακία παρέρρεσις ».

τήρησις αὐτῇ δὲν ἀνάψῃ παιδείας καὶ φιλοσοφίας ἔρωτα εἰς τὴν ψυχὴν σου, εἰπὲ ὅτι δὲν ἔχεις ἀνθρώπου ψυχὴν.

Παράγωγον τοῦ Βίος (ἢ μᾶλλον τοῦ Βιωτός, ἀπὸ τὸ Βεβίωται) εἶναι τὸ Βιωτικός. Τοῦτο εἰς τὸν παρακμάζοντα ἑλληνισμόν, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς, ἐσήμαινε πρῶτον τὸν Κοσμικόν, πρὸς διάκρισιν τοῦ Πνευματικοῦ· δεύτερον, τὸν αὐτὸν Κοσμικόν (ὡς συνώνυμον τοῦ Λαϊκόν), πρὸς διάκρισιν τοῦ Ἱερωμένου, ἢ τοῦ Μοναχοῦ (1). Μόνη ἡ πρώτη σημασία ἔμεινε σήμερον εἰς ἡμᾶς, οἷον, Βιωτικαὶ μέριμναι, Βιωτικαὶ φροντίδες, ἡγουν Κοσμικαί.

Λέγομεν καὶ Καλοῦ βίου ἄνθρωπος (2), ὅχι ὅμως Καλόβιος ἄνθρωπος· ὡς οὐδ' εἰς τοὺς παλαιοὺς εὐρέθη ἀκόμη τὸ Ἀγαθόβιος.

Βίος σημαίνει ἀκόμη τὰ κτήματα, τὸν πλοῦτον· καὶ λέγεται ἀδιαφόρως Ὁ βίος καὶ Τὸ βίος, καθὼς καὶ Ὁ Πλοῦτος καὶ Τὸ πλοῦτος (3).

Σημειώσεις. Ἀπαρραλλάκτως οἱ παλαιοὶ ὠνόμαζαν τὰ κτήματα Βίον καὶ Βίοτον. Παραδείγματα νὰ φέρω εἶναι περιττόν, ἐπειδὴ εὐρίσκονται εἰς τοῦ Στεφάνου τὸν Θησαυρόν. Τοῦτο μόνον πρέπει νὰ σημειώσω, ὅτι τὸ συνώνυμον Ἐχει (ἐνάρθρως Τὸ ἔχει), εἶναι τὸ ἀπαρέμφατον τῶν παλαιῶν Ἐχειν

(1) « Δεικνύς ὅτι πᾶσι ταῦτα διατάσσεται, καὶ ἱερεῦσι καὶ μοναχοῖς, οὐχὶ τοῖς βιωτικοῖς μόνον, κ. τ. λ. », λέγει ὁ Χρυσόστομος (Ὁμιλ. κγ', εἰς τὴν πρὸς Ῥώμ. ἐπιστολ. σελ. 189).

(2) Περὶ τῆς μετ' γενικὴν ταύτης συντάξεως ἴδε Ἀνωτέρω, σελ. 332.

(3) Ἰδε Ἰσοκράτ. Μέρ. Β, σελ. 103 καὶ 106. Τῆς ἐκδόσεως Κεραῆ.

(ὡς ὀρθῶς τὸ ἔγραψεν ὁ τρίγλωσσος Λεξικογράφος), ἔλλειπτικὸν τοῦ Κτήματα ἢ Χρήματα·

Ἄν ἔδωκε Τὸ ἔχει τοῦ εἶναι ἄνεμον ἅπαντα (1)·

καθὼς καὶ ἐκεῖνοι ὠνόμαζαν ἔχοντα (2) τὸν πλούσιον.

Παρόμοια καὶ εἰς τοὺς Ἰταλοὺς τὸ ἔναρθρον ἀπαρέμφατον l'avere, καὶ εἰς τοὺς Γάλλους τὸ ἀνάλογον l'avoir, σημαίνουν τα Κτήματα, τὸν Πλούτον. Πιθανὸν εἶναι ὅτι καὶ τῶν Γερμανῶν τὸ θηλυκοφανὲς die habe (ἡ κτήσις) ἄλλο δὲν ἦτο καταρχὰς πλὴν αὐτὸ τὸ ἀπαρέμφατον συνταγμένον μὲ ἄρθρον οὐδέτερον das haben, καὶ ὅτι ἀφοῦ ἔπαθε τὴν ὁποίαν καὶ εἰς ἡμᾶς τὸ ἔχει ἀποκοπὴν τοῦ *n*, ἔλλαξε καὶ τὸ γένος (3), καὶ τὸν τύπον τοῦ ῥήματος (ἀπὸ ἀπαρέμφατον εἰς προσκτικόν). Κάμνω τὴν εἰκασίαν ταύτην παρακινούμενος ἀπὸ τὴν ἐξῆς παρατήρησιν.

Τοιαῦτα ῥήματα προσκτικὰ εὐρίσκονται σήμερον εἰς ἡμᾶς πολλὰ συνταγμένα μὲ ἄρθρον, καὶ πολλάκις συζευγμένα διὰ τοῦ συμπλεκτικοῦ συνδέσμου μὲ τὰ ἀντικείμενά των, οἷον, Τὸ

(1) Ἀπολλώνιος ὁ ἐν Τύρῳ.

(2) Ἰδε Στεφάν. Θησαυρ. Τόμ. Α, σελ. 319.

(3) Τοῦτο μὴ νοήσας ὁ περίφημος τῶν Γερμανῶν γραμματικὸς Γοττσχέδης (Gottscheds) ἐκαινοτόμησε τὴν γραφὴν τῆς λέξεως, γράφων di haabe, διὰ τὰ μὴ τὸ συγχύσῃ δηλαδὴ μὲ τὸ πρῶτον πρόσωπον τῆς ὀριστικῆς, ἢ τὸ δευτέρον τῆς προσκτικῆς ἐγκλίσεως, habe. Δικαίως κατέκρινε τὴν καινοτομίαν ὁ Ἀδελοῦγγης (Adelung) ἀλλὰ δὲν μᾶς ἐξήγησεν οὐδ' αὐτὸς τὰ γενέθλια τοῦ di habe τούτου. Ὅτι εἶναι παραφθορά τοῦ das haben, γίνεται πιθανὸν ὅχι μόνον ἀπὸ τὸ συνώνυμόν του das vermögen, τὸ σημαῖνον κυρίως, τὸ δύνασθαι, μεταφορικῶς, τὴν Περιουσίαν ἢ τὸν Πλούτον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα πάμπολλα τοιαῦτα ἀπαρέμφατα, οἷον das essen (τὸ φαγεῖν), das trinken (τὸ πιεῖν), κ. τ. λ.

φάγε καὶ τὸ πίε, Τὸ ἄμε καὶ τὸ ἔλα, Τὸ δόσε καὶ τὸ λάβε, Τὸ ἄψε καὶ τὸ σβέσε, κ. τ. λ. Ἐὰν ᾗσαν ἀληθῶς, ὡς φαίνονται, προσακτικά, ἰδιὰ τί μὲ τὸ ἄρθρον; ἔμπορεῖ τις ν' ἀποκριθῇ ὅτι εἶναι βάρβαρος ἡ σύνταξις· ἢ καὶ νὰ ὑποπτευθῇ, ὅτι καθὼς οἱ παλαιοὶ ἐμεταχειρίζοντο τὰ ἀπαρέμφατα ἀντὶ προστακτικῶν, οὕτως ἡμεῖς ἀντιστρόφως ἐβάλαμεν εἰς τόπον τῶν ἀπαρεμφάτων τὰ προσακτικά. Ἀλλ' ὅμως ἔχει καὶ ἡ βαρβαρώσις τὰ ὀριά της, καὶ τὰ ἔθνη φυλάσσουν καὶ εἰς αὐτὸν τῆς γλώσσης τὸν χυδαῖσμόν κάποιαν ἀναλογίαν, κάποια τῆς ἀπὸ τὸ ὀρθὸν εἰς τὸ σραβὸν προχωρήσεως ἔχνη.

Τὸ πρῶτον παράδειγμα, Τὸ φάγε καὶ τὸ πίε, ὅτι ὁμοιάζει καὶ εἰς τὴν σύνταξιν καὶ εἰς τὴν ἔννοιαν μὲ τῶν παλαιῶν, Τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν, ὅσις ἀμφιβάλλει, εἶναι καλὸς νὰ ἀμφιβάλλῃ καὶ ὅτι τὸ μεσημέριον δὲν εἶναι ἥλιος εἰς τὸν οὐρανόν. Ἀλλὰ ταῦτα τὰ εἰς εἰν ἀπαρέμφατα οἱ Δωριεῖς τὰ ἐπρόφεραν εἰς εἰν, λέγοντες, Τύπτειν, Τύψειν, Τυπέιν (1), ἀντὶ τοῦ Τύπτειν, Τύψειν, Τυπέιν. Κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἔλεγον καὶ Φαγὲν καὶ Πιέν, ἀντὶ τοῦ Φαγεῖν καὶ Πιεῖν, ὡς τὸ μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἐπιτάφιον δίστιχον τοῦτο τοῦ κοιλιοδοῦλου Βακχίδα (2),

Πιέν, φαγὲν, καὶ πάντα τῶ ψυχῇ δόμεν'

Κάγῳ γὰρ ἔσαν' ἀντὶ Βακχίδα λίθος.

Τῆς κοινῆς λοιπὸν ἡμῶν γλώσσης τὸ, Τὸ φάγε καὶ τὸ

(1) Ἴδε τὸ περὶ διαλέκτων τοῦ Μαιτταίρου, σελ. 504-505, τῆς νέας ἐκδόσεως. Ἡ κατάληξις αὕτη εἶναι μάλιστα ἀξιοσημείωτος εἰς τῶν Γερμανῶν τὴν γλώσσαν, τῆς ὁποίας τὰ ἀπαρέμφατα τελευτῶσιν εἰς τὴν en (εν) συλλαβὴν, καὶ συντάσσονται πολλακίς, ὡς καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, μὲ τὸ οὐδέτερον ἄρθρον. Das schlagen εἶναι τὸ θωρικόν, Τὸ τύπτειν.

(2) Παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ Βιβλ. Η, σελ. 336.

πίε, εἰς ἄλλο δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ θωρικόν, Τὸ φαγὲν καὶ τὸ πιέν, πλὴν εἰς τὴν ἀποκοκὴν τοῦ ν (1), τὴν ὁποίαν ἔπαθε καὶ τὸ ἔχειν, καὶ πολλὰ ἄλλα ἐνεργητικὰ ἀπαρέμφματα, ὡς θέλομεν ἰδεῖν μετ' ὀλίγον.

Παρόμοια καὶ τὸ, Ἄμε (2), ὅταν συντάσσεται μὲ ἄρθρον, δὲν εἶναι πλέον προσακτικόν, ἀλλὰ Δωρικόν ἀπαρέμφaton Ἄμεν, ἢ Ἀμέν. Τὸ ἔλα δὲν ἔπαθε πλὴν μόνην τὴν ἀποβολὴν τοῦ ν, ἀντὶ τοῦ Ἀττικοῦ, Ἐλᾶν, ὅθεν παράγεται τὸ Ἐλεύθειν, εἰς τόπον τοῦ ὁποίου μετεχειρίζοντο, ὡς καὶ ἡμεῖς, εἰς τὸν ἐνεσῶτα τὸ ἔρχεσθαι.

Τὸ Λάβε (μὲ τὸ ἄρθρον) εἶναι ἀναμφιδόλως τὸ Δωρικόν Λαβέν· ὅθεν ἀκολουθεῖ, ὅτι καὶ τὸ ἔναρθρον Δόσε ἀπαρέμφaton εἶναι, ἢ ἀχρήσου μέλλοντος, Δόσεν, ἀντὶ τοῦ, Δώσεν ἢ Δωσέν, ἢ αὐτὸς ὁ ἀχρηστος ἀόριστος Δόσαι (3). Τὸ ἄψε καὶ τὸ σθέσε, ἐνδέχεται νὰ ᾔῃναι Δωρικοὶ μέλλοντες ἀπαρέμφατοι, Ἄψεν καὶ Σθέσεν· ἐνδέχεται νὰ ᾔῃναι καὶ οἱ Ἀττικοὶ ἀόριστοι ἀπαρέμφατοι, Ἄψαι καὶ Σθέσαι.

Τοιαύτην ἀφαίρεσιν τοῦ ν ἔπαθαν ὅλοι οἱ ἐνεργητικοὶ ἢ οὐδέτεροι ἐνεσῶτες μέλλοντες καὶ ἀόριστοι, καὶ οἱ παθητικοὶ ἢ μέσοι ἀόριστοι τῶν ἀπαρεμμάτων, τῶν ὁποίων ἡ σύνταξις μὲ

(1) Ἡ μετάθεσις τοῦ τόνου εἶναι κοινὴ καὶ αὐτὴ, ὡς καὶ ἡ ἀφαιρέσις τοῦ ν, καὶ εἰς ἄλλους ἀορίστους ἀπαρεμμάτους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους σχηματίζομεν τοὺς κοινούς μέλλοντας, οἷον Θέλω κάμει, λάβει, τύχει, κ. τ. λ. ἀπὸ τὸ Καμείν, Λαβεῖν, Τυχεῖν.

(2) Ἰδεῖ Ἰσοκράτ. Μέρ. Β, σελ. 277. Τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

(3) Εἰς τὸ, Τὸ δὲ καὶ τὸ λάβε (ἐπεὶ δὴ λέγεται καὶ οὕτως), τὸ Δὲ προξενεῖ περισσοτέραν τὴν ἀπάτην τοῦ προσακτικοῦ· εἶναι ὅμως ἀποκοπὴ τῆς αἰ ἢ τῆς ἐν συλλαβῆς, ὡς τὸ μαρτυρεῖ καὶ παρ' ὁμοία ἄλλη φράσις, Τὸ σύρτα καὶ τὸ φέρτα, ἤγουν θωρικῶς, Τὸ σύρεν τά καὶ τὸ φέρειν τά.

Θέλω ῥῆμα σχηματίζει τοὺς μέλλοντας τῆς κοινῆς ἡμῶν
 κώσεως, οἷον ἐνεργητικῶς, Θέλω γράφει, γράψει,
 ὡρεῖ, ἀντί τοῦ, Θέλω γράφειν, γράψειν, εὖρεῖν,
 ἀπαθητικῶς εἰς τὸν ἀόριστον, Θέλω γραφθῇ, εὖρεθῇ, ἀντί τοῦ
 ὠρικοῦ Γ ρ α φ θ ῆ ν καὶ Εὖ ρ ε θ ῆ ν [Ἀττικῶς, Γ ρ α φ θ ῆ ν α ι
 καὶ Εὖ ρ ε θ ῆ ν α ι]. Οὕτω λέγουσι οἱ περισσότεροι σήμερον,
 θέλω μεθύσει, οὐδετέρως, καὶ Θέλω μεθυσθῇ, μέ-
 θυσθῇ, ἀποκόπτοντες τὸ ν, εἰς τὸ πρῶτον τοῦ ἀττικοῦ μέλλοντος
 μεθύσειν, εἰς τὸ δεύτερον τοῦ ὠρικοῦ ἀορίστου Μεθυ-
 σθῆν [ἀττικῶς Μεθυσθῆναι].

—— Φάρμακον δ' ἄριστον
 Οἶνον ἐνεικαμένους μεθυσθῆν,

λέγει ὁ Ἀλκαῖος (1). Εἰς παλαιὰς λιθικάς ἐπιγραφὰς εὐρίσκονται
 τοιοῦτοι ὠρικοὶ ἀόριστοι, Ἐνταφῆν, Στεφανωθῆν,
 Ἰσενεχθῆν (2), καὶ ἐσώζοντο ἀπαρἀλλὰκτως χωρὶς τὴν
 φαίρεσιν τοῦ ν καὶ οὗτοι καὶ οἱ ἀττικοὶ μέλλοντες εἰς τὴν
 κοινὴν γλῶσσαν ἕως τὴν δεκάτην ἐβδόμην ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ
 ἰουλιανοῦ. Ὁ μεταφράσας καὶ τυπώσας εἰς Ῥώμην κατὰ τὸ 1637
 τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ ἁγίου Ἀύγουστίνου λέγει (3), « Μά-
 λιστα θέλουσι κραχθῆν (4) υἱοὶ Θεοῦ καὶ Θεοί. .
 ἀληθινὰ τὸσον βέβαιον θέλουσιν εἶσθαι (5), ὅπου ποτὲ

(1) Περὶ τῶν Ἀθηναίων, Τόμ. Δ, σελ. 74 τῆς τελευτ. ἐκδ.

(2) Ἰδε τὰς σημειώσεις τοῦ Κοίνου εἰς τὸ Περὶ διαλέκτ. τοῦ Κορίνθου,
 σελ. 143.

(3) Σελ. 93.

(4) Εἰς τὸ αὐτὸ ἐγχειρίδιον εὐρίσκονται πολλοὶ ἄλλοι τοιοῦτοι
 ὠρικοὶ ὠρικοὶ, καὶ μέλλοντες ἀττικοὶ μετὰ τὸ ν, τοὺς ὁποίους παρα-
 ῥέχω διὰ τὸ σύντομον.

(5) Σφάλμα ἢ τοῦ μεταφραστοῦ, ἢ τοῦ τυπογράφου, ἀντὶ τοῦ
 εἶσθαι περὶ τοῦ ὁποίου ἴδε τὰ Προλεγόμενα (σελ. μ', σημειώσ. 3)
 τοῦ Αἰσώπου.

» τὸ καλὸν ἐκεῖνο δὲν θ' ἐλεῖ τοὺς λείψειν, καθὼς βέ-
 » θαιοὶ εἶναι πῶς μὲ τὸ θέλημα τοὺς δὲν θ' ἐλουν τὸ χα-
 » σειν, οὐδὲ ὁ Θεὸς ὁποῦ τοὺς ἀγαπᾷ, δὲν τὸ θ' ἐλεῖ
 » πᾶρην (1) ἀπὸ τοὺς ἡγαπημένους του ». Ἐπιστρέφω ἀπὸ
 τὴν μακράν ταύτην παρέκβασιν (2) εἰς τὸ προκείμενον.

(1) Ἄλλο σφάλμα ἀντὶ τοῦ Π ἄρειν. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ Ἐ πα-
 ρεῖν, δεύτερος ἀόριστος ἀπαρεμφατικός τοῦ Ἐ παίρω, τὸ ὅποιον,
 ὡς καὶ τὸ ἀπλοῦν αἶρω, εἰς τὸν παρακμάζοντα Ἑλληνισμόν, ἦτο
 συνώνυμον τοῦ Δαμβᾶνω, « Ἄρουν τὸ σὸν καὶ ὕπαγε » (Ματθ.
 κ', 14) ἤγουν, Ἐ παρε τὸ ἰδικόν σου καὶ ὕπαγε.

(2) Τὴν ὁποίαν, ἂν τὸ ἐπίθετον τῶν Στοχασμῶν ταύτων, Ἀν-
 τοσχέδιοι, δὲν ἀρκῇ νὰ δικαιώσῃ, παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην νὰ μὲ
 συγχωρήσῃ διὰ δύο αἰτίας. Ἡ πρώτη εἶναι νὰ διῶξω εἰς τοὺς νέους,
 ὅσοι καταγίνονται εἰς τὸ ἐπαινετὸν ἔργον τῆς ἐρεῦνης, καὶ διορ-
 θώσεως τῆς σημερινῆς γλώσσης, τὴν ἀνάγκην, πρὶν τὸ ἐπιχειρήσωσι,
 νὰ ἐξεύρωσι τὴν ἱστορίαν ὅλην τῆς γλώσσης, ἤγουν ὅχι μόνον τὴν
 κατὰσασιν αὐτῆς εἰς τοὺς χρόνους τῶν [θωκίμων] συγγραφέων, ἀλλὰ
 καὶ τὰς εἰς τὸ ἐξῆς κατὰ διαφόρους χρόνους μεταβυλάς μέχρι τῶν
 Βυζαντινῶν συγγραφέων, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν μικρὸν προγενεστέρων
 ἡμῶν, καὶ νὰ τὰς ἐξεύρῃ καλὰ· ἔπειτα νὰ λάβῃ εἰς βοήθειαν καὶ τῶν
 Λατίνων τὴν γλώσσαν, καὶ πολλῶν ἄλλων σημερινῶν γλωσσῶν τῆς
 κατὰ μικρὸν μορφώσεως καὶ τελειώσεως τὴν ἱστορίαν. Διότι καὶ εἰς τὰς
 τελειώσεις καὶ εἰς τὰς διαστροφάς τῶν γλωσσῶν, τὰ ἔξῃ ἐφύλαξαν
 πολλὰ ἓνα τύπον τὸν αὐτὸν, καθὼς καὶ εἰς τὴν τελείωσιν ἢ εἰς τὴν
 φθοράν τοῦ λοιποῦ πολιτισμοῦ των. Ἡ δευτέρα αἰτία εἶναι νὰ ἀπο-
 λογηθῶ, εἰς ἴσως τίς μὲ κατακρίνῃ ὡς καινοτόμον. Τίποτε δὲν και-
 νοτομῶ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν γλώσσαν, καὶ τὰς κατὰ διαφόρους
 περιόδους μεταβολάς αὐτῆς, ἀλλὰ ἐκλέγω ὡς καλὰ, ἀλλὰ ἀποβάλλω,
 ἢ ὡς κακὰ, ἢ ὡς ἀνάρμοστα εἰς τὴν σημερινὴν ἡμῶν γλώσσαν. Ἡ
 ἐκλογή καὶ κρίσις ἐνδεχόμενον νὰ ᾖναι σφαλμένη· ἀλλ' ἡ κρίσις μου δὲν
 εἶναι νόμος. Ἀς τὴν ἀκολουθῇ ὅστις τὴν νομίζει ὀρθήν· ἀς τὴν ἀποδολῇ
 ὅτινα δὲν ἀρέσκει. Ὅσον ὀλιγώτερον θ' ἐλεῖ μὲ κακοφανῇ, ἢ ἀποδολῇ,
 ὅσον οὐδ' αὐτὸς ἐγὼ (καὶ τὸ ὁμολογῶ χωρὶς ὑπόκρισιν μετριοφρο-
 σύνης) ἐξεύρω τίνα τύπον ἢ μορφήν μέλλει νὰ λάβῃ ἡ γλώσσα.

Τὸ Βίος σημαίνει ἀκόμη καὶ τὸν κρυμμένον πλοῦτον, ἔχουν τὸν Ξησαυρόν, ὡς εἰς ταύτην τὴν φράσιν, Εὕρηκε βίος.

Παράγωγον τοῦ Βίος εἶναι τὸ Βίοτος, καὶ τούτου τὸ Βιοτικὸς, ἐπίθετον συνώνυμον τοῦ Πλούσιος, καὶ τοῦ Ὀμηρικοῦ, « Ἄφνειός βιότοιο (1) ».

Σημείωσις. Ἐλάβε τοῦτο τὴν ἀρχὴν ἴσως ἐκ τούτου. Βιοτικὸν ὠνόμαζαν οἱ παλαιοὶ τὸν ἐπισημόνα τῆς τέχνης τοῦ ξῆν, τὸν ἐξεύροντα νὰ προμηθεύεται τὰ πρὸς τὸν βίον. Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (2) περὶ τοῦ Αἰγῳλιοῦ τοῦ ὀρνέου, « Τὴν δὲ » διάνοιαν βιοτικὸς καὶ εὐμήχανος ». Εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ Γάλλου μεταφραστοῦ τὸ εὐρίσκω, Βιοτικὸς· εἰς ἄλλας ἐκδόσεις γράφεται διὰ τοῦ ω Βιωτικὸς. Ὁ Συνεῖδερὸς εἰς τὸ Λεξικόν του κρίνει τρόπον τινὰ ἀδιάφορον τὴν γραφὴν. Ἰσως ὁμῶς εἶναι ὀρθωτέρα ἢ διὰ τοῦ ω , ἂν ὅχι δι' ἄλλο, διὰ καὶ τοῦ Ἡσιόδου τὸ

Ὡς κέ τοι ὠραίου βίотου πλήθωσι καλκαί (3).

Τοῦ Βιοτικὸς ἡ παραγωγή ἀπὸ τὸ Βίοτος εἶναι κατὰ τὸ Κτηματικὸς ἀπὸ τὸ Κτήματα (4). Ὅπως ἂν ᾔηται, τὸ Βιοτικὸς τοῦ Ἀριστοτέλους σημαίνει τῶν Γάλλων τὸ *industrieux*, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὸν αὐτὸν συνώνυμα, Εὐβίотος, Εὐμήχανος πρὸς τὸν βίον, καὶ μονολεξεί, Βιομήχανος. Ἡ Βιομηχανία ἐξηγήθη ὡς αὐτως ἀπὸ τὸν Συνεῖδερὸν μετὰ τὴν Γαλλικὴν λέξιν *industrie*.

Ἄλλοι εὐτυχέστεροι καὶ σοφώτεροι παρ' ἐμέ ἂν τὸ ἐξεύρωσι, τοὺς μακαρίζω· ἀλλὰ νὰ τοὺς μιμηθῶ δὲν εἶμαι δυνατός.

(1) Ἰλιάδ., ε', 544.

(2) Περί ζῶων ἱστορ. Θ, 17.

(3) Ἐργ. καὶ Ἡμέρ. 307. — (4) Ἰδε Πλουτάρχ. Τόμ. Γ', σημ. σελ. 378. Τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

ΒΛΑΤΑ ἢ ΒΛΑΤΙ (κατ' ἀποκοπὴν ἀπὸ τὸ ΒΛΑΤΙΟΝ). Ὁ Σομανέρας τὸ ἐξηγεῖ, Ἐξάνθημα μαῦρον προσημαντικὸν θανάτου εἰς τοὺς ἀπὸ σκορδούλαν ἀρρώστους. Παρόμοιον αὐτοῦ-ἐξάνθημα, ἢ μᾶλλον ἀπόστημα, ὀνομάζεται Θανατουλήδα (1). Οὐτε τοῦτο τὸ τελευταῖον, οὔτε τὸ Βλάτα εὐρίσκεται εἰς τὸν τριγλωσσον Λεξικογράφον.

Σημειώσεις. Τὸ Βλάτα φαίνεται ὅτι εἶναι θωρικὴ λέξις ἀντιβλητῇ ἐπιθέτου, τὸ ὁποῖον ἀφοῦ ἔγινε οὐσιαστικὸν ἀνέδασε καὶ τὸν τόνον, ὡς συνειθίζεται εἰς τὰ τοιαῦτα· οἷον ἀγαθὴ, ἢ καλὴ, ἢ χρηστὴ, καὶ Ἀγαθὴ, ὄνομα κύριον Γαλλικῆς πόλεως κτισμένης ἀπὸ Ἑλληνας (Agde), Ἀργὴ, ἢ μὴ ἐργαζομένη, καὶ Ἄργη, γυναικὸς ὄνομα κύριον εἰς τὸν Ἡρόδοτον (2).

Ἔμεινε νὰ ἐρευνήσωμεν τὴν γένεσιν καὶ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Τὸ Βλητὸς, ἐπίθετον ἀπὸ τὸ Βάλλω Ῥῆμα, ση-

(1) Γράφε, Θανατουλλίδα ἢ Θανατυλλίδα· εἶναι ὀνομαστικὴ κοινὴ, σχηματισμένη, ὡς καὶ πολλαὶ ἄλλαι, ἀπὸ αἰτιατικῆν τοῦ Θανατυλλίς. Τοῦτο δὲν εὐρέθη ἀκόμη εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς. Ἀπὸ τὴν ἀναλογίαν ὅμως ὀδηγούμενος τολμῶ νὰ μαντεύσω, ὅτι καθὼς εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο θεὰ ὀνομαζομένη (Παυσαν. Α, 4, 4), Γενετυλλίς (ἀπὸ τοῦ θανάτου τὸ ἀντικείμενον τὴν Γενετὴν), οὕτως εἰς κινεὶν ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος, ἦτο καὶ θεὰ Θανατυλλίς, ἐπιστατοῦσα εἰς τοὺς θανάτους, ὡς ἐκεῖνη εἰς τὰς γενέσεις· « Γενετυλλίς (λέγει ὁ » Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους Νεφ. 52 καὶ Λυσιστρ. 2), ἡ τῆς γενέσεως » ἔφορος Ἀφροδίτη ». Μετὰ τὸν καιρὸν ἐκατάστησε τῆς θεᾶς Θανατυλλίδος τὸ ὄνομα νὰ σημαίνῃ καὶ τὸ θανατηφόρον ἀπόστημα τῆς Σκορδούλας, ὀνόματος σχηματισμένου (ἀπὸ τὸ Σκορδύλη), κατὰ τὴν αὐτὴν τροπὴν τοῦ ὅ ἐν τὴν ὅν ὀφθογγον, ἥτις συνέβη εἰς τὸ Θανατουλλίδα, καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ ἄλλου (Ἡλιοδώρ. Μερ. Β, σελ. 155, καὶ Πλουτάρχ. Μέρ. Α, σελ. 411) σημειωμένα.

(2) Α, 35.

μαίνει τὸν κτυπημένον, ὡς καὶ ἰδιαιτέρως ὀνομάζομεν τὸν ἀρ-
ρώγημένον ἀπὸ σκορδοῦλαν. Ἐκτυπήθη, λέγομεν, ἢ εἶναι
κτυπημένος ὁ δεῖνα, ἤγουν, κατ' ἄλλην ταυτόσημον
φράσιν, Ἐπιάσθη, ἢ εἶναι πιασμένος.

Εἰς τὸν Ἡσύχιον εὐρίσκω, « ΒΛΑΓΙΣ, κηλὶς. ΒΛΑΤΗ, βλη-
» τή· Λάκωνες. ΒΛΗΤΟΣ, ὁ ἀπόπληκτος ». Πιθανὸν ὅτι τὸ
Βλαγίς εἶναι γραφικὸν σφάλμα, ἀντὶ τοῦ ΒΛΑΤΙΣ, ἐπειδὴ
σημαίνει κηλὶδα σώματος, ἤγουν ἐξάνθημα τὸ ὀνομαζόμενον εἰς
ἡμᾶς Βλάταν, ἢ Βλατίον. Τοῦτο θέλει γενῆν πιθανώτερον
ἀπὸ τὴν ἐξῆς ῥῆσιν τοῦ Ἱπποκράτους.

Ὁ μέγας οὗτος ἱατρός, λαλῶν περὶ τῶν πλευριτικῶν, ἀφοῦ
εἶπεν ὅτι ἀποθνήσκουσιν (ὅταν ἡ νόσος ᾖναι θανάσιμος) τὴν
ἐβδόμην, ἢ καὶ πρὶ τῆς ἐβδόμης, ἡμέραν, ἄλλοι βλαμμένοι τὸν
νοῦν, καὶ ἄλλοι πνιγμένοι ἀπὸ τὴν δυσκολίαν τῆς ἀναπνοῆς,
« Οἱ μέντοι καὶ τὴν γνώμην βλαδέντες, οἱ δὲ ὑπὸ τῆς ὀρθο-
» πνοῆς τε καὶ τοῦ ῥέγχους ἀποπνιγέντες », ἀκολουθεῖ λέγων
οὕτως· « Μάλα δὲ τοὺς (γρ. Ἀλλὰ καὶ τοὺς) τοιοῦτους οἱ
» ἀρχαῖοι ΒΛΗΤΟΥΣ ἐνόμιζον εἶναι διὰ τὸδε μάλις, οὐχ
» ἤκιστα δὲ ὅτι καὶ ἀποθανόντων αὐτῶν ἡ πλευρὴ ΠΕΛΙΗ εὐ-
» ρίσκεται, ἵκελόν τι ΠΛΗΓῃ (1) ». Ἄλλου πάλιν λέγει, « Καὶ
» ΠΕΛΙΩΜΑΤΑ περὶ τὴν πλευρὴν ἔξω γίνεσθαι. Τούτους δὲ
» ἐκάλεον οἱ ἀρχαῖοι ΒΛΗΤΟΥΣ (2) ».

Βλέπεις καθαρά ὅτι δίδει δύο αἰτίαις τῆς ὀνομασίας ταύτης·
ἐνόμιζαν (λέγει) τοὺς τοιοῦτους καὶ ὠνόμαζαν οἱ παλαιοὶ
Βλητούς, ἤγουν κτυπημένους, ἢ πληγωμένους,
πρῶτον μὲν διὰ τὴν βλάβην τοῦ νοῦ (3), ἔπειτα καὶ διὰ τὸ

(1) Περὶ διαίτ. ὁξ. ζ' καὶ ἡ, Τόμ. Β, σελ. 274.

(2) Κωικ. προγν. 400, Τόμ. Α, σελ. 561.

(3) Διότι οἱ βλαμμένοι τὸν νοῦν ἐνόμιζοντο κτυπημένοι ἀπὸ

πέλιον (ἤγουν τὸ μελανόν) ἐξάνθημα τῆς πλευρᾶς, τὸ ὁποῖον ὁμοιάζει τὸ πελίωμα, ἤγουν τὴν μελανίαν τὴν γεννωμένην ἀπὸ πληγὴν ἢ κτύπημα. Τοιαύτην λοιπὸν μελανίαν (συμβαίνουσαν, ὅχι μόνον εἰς τὴν πλευρίτιδα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας νόσους θανατηφόρους) νοεῖ ὁ Ἡσύχιος, ὅταν λέγῃ, « Βλατίς, κηλὶς » καὶ ταιαύτη εἶναι ἢ εἰς ἡμᾶς ὀνομαζομένη σήμερον Βλάτα καὶ Βλατίον.

Βλατίον (τὸ ὁποῖον ὁμως πρέπει νὰ γράφεται διὰ διπλοῦ Βλαττίον) ὠνόμαζαν οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς καὶ τὸ πορφυροῦφαντον πανίον, ἀπὸ τοῦ παρακμάζοντος λατινισμοῦ τὸ *Blatta* τὸ σημαῖνον τὸ αἷμα τοῦ κογχυλίου τῆς πορφύρας (1).

Βῶδιον, Βοῖδιον, Βῶδιν, Βῶδι, Βοῦδιον, Βοῦδιν, Βοῦδι. Γνωστὸν εἰς ὅλους ἔθων διὰ τὰς ἀπ' αὐτὸ πολλὰς καὶ μεγάλας ὠφελείας.

Σημειώσις. « Βῶδιον, Βοῖδιον » λέγει ὁ Ἡσύχιος, νοῶν τὸ πρῶτον, Βῶδιον, συναίρεσιν ἀπὸ τὸ Βοῖδιον, ἢ (ἐπειδὴ δὲν τὸ ὑπογράφει) καθ' ἀπλὴν παραγωγὴν ἀπὸ τὸ θωρικὸν Βῶς (ἀντὶ τοῦ Βοῦς), ὅθεν εἶναι τῶν Λατίνων τὸ *Bos*.

Βοῖδιον, ἢ κατὰ διάλυσιν Βοῖδιον, ἦτον εἰς τοὺς παλαιούς ὑποκοριστικόν, τὸ ὁποῖον ὁμως οἱ κωμικοί, ἢ οἱ κωμικῶς γράφοντες, ἐμεταχειρίζοντο ἀνυποκορίστως ἀντὶ τοῦ πρωτοτύπου Βοῦς.

Οἱμοὶ κακοδαίμων, τοῖν γεωργοῖν βοῖδίων,

λέγει ὁ Ἀριστοφάνης εἰς μίαν ἀπὸ τὰς κωμωδίας του (2), ἀφοῦ ὀλίγον ἀρχήτερα (3) εἶπε,

τὸν Θεόν καὶ ἀπὸ ταύτην τὴν δόξαν ἐγεννήθησαν τὰ συνώνυμα ἐπίθετα, Θεοβλαθής, Θεόβλητος, Θεόπαιστος, Θεόπληκτος.

(1) Ἰδε Σαλμασίου σημείωσ. εἰς τὸν φλάβ. Οὐοπισκ. σελ. 395-396.

(2) Ἀχαρν. 1036.

(3) Αὐτ. 1027.

Ἀπόλλω τῷ ὀφθαλμῷ δακρύων τῷ βίῳ.

Ὁ ὄχι ὀλιγώτερον κωμικός Λουκιανός, περιγελῶν καὶ τοὺς Ἑλληνικοὺς Θεοὺς, καὶ τὰς ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους προσφερομένας εἰς αὐτοὺς *Θυσίας*, λέγει, « Ἀλλὰ πωλοῦσι [οἱ Θεοί] τοῖς ἀνθρώποις τὰγαθὰ, καὶ ἔνεσι πρίασθαι παρ' αὐτῶν, τὸ μὲν ὑγιαίνειν, εἰ τύχοι, Βοῦιδίου, τὸ δὲ πλουτεῖν, βοῶν τετάρων, κ. τ. λ. (1) ». Ἐδῶ τὸ Βοῦιδίου σημαίνει τὸ ἡμέτερον ὄχι Βῶδιον, ἀλλὰ Βωθάκιον (2), ἥγουν μικρὸν βοῦν, ἢ μόσχον, διότι εἶναι ἀληθῶς ὑποκοριστικόν. Ὅταν ὁμοῦς λέγῃ (3), « Ἀλλ' οὐχ ὄρω τὴν ἀγέλην. Τί φῆς; οὐχ ὄρας » Βοῦθια κατὰ τὸν ἐμὸν οὕτως δάκτυλον ἐκ μέσων τῶν πετρῶν προερχόμενα, κ. τ. λ.; » τὰ Βοῦθια δὲν εἶναι πλέον τῆς σημερινῆς γλώσσης τὰ Βωθάκια, ἀλλὰ τὰ Βῶδια.

Σημείωσις δευτέρα. Τὸ δὲ Βούδιον, Βοῦδιν, ἢ Βοῦδι, ἐνδέχεται νὰ ἐσχηματίσθῃ ἀπὸ τὸ Βῶδιον, κατὰ τροπὴν τοῦ *ω* εἰς τὴν δίφθογγον *ου*, καθὼς καὶ τὸ Κουδοῦνιον ἀπὸ τὸ Κῶδων, καὶ τὸ Προῦνὸν ἀπὸ τὸ Πρωῦν [Πρωῖνόν], καὶ τὸ Χρουζῶ ἀπὸ τὸ Χρωζῶ (κατὰ

(1) Περὶ *Θυσιῶν*, § 2.

(2) Ἡ κατάχρησις τῶν ὑποκοριστικῶν εἰς τοὺς παλαιούς κωμικοὺς ἐγέννησεν εἰς τοὺς ἑξῆς χρόνους τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ τὴν χρῆσιν τῶν ὑποκοριστικῶν ἀντὶ τῶν πρωτοτύπων, ὡς καὶ ἄλλοῦ ἐσημειώθη (Πρόδρ. ἑλληνικ. Βιβλιοθ. σελ. 317). Ἀποῦ μίαν φοράν ἡ γλῶσσα, διὰ τὴν συχὴν μεταχείρισιν τοῦ Παιθίου, *Ψωμίον*, *Βῶδιον* κ. τ. λ. ἀντὶ τοῦ *Παῖς*, *Ψωμός*, *Βοῦς*, ἔχασε τὰ ἀληθῆ τῆς ὑποκοριστικῆς, ἐπενόησεν ἄλλὰ νῦν εἰς *ἄκιον*, *Παιθάκιον*, *Ψωμάκιον*, *Βωθάκιον*.

(3) *Θεῶν κρίσις*. § 5.

συναίρεσιν τοῦ Χρεωσῶ) καὶ τὸ Βουθῶ ἀπὸ τὸ Βω-
θῶ (1), τὸ ὁποῖον εἶναι συνηρημένον ἀπὸ τὸ Βοηθῶ.

Πιθανώτερον ὅμως, ὅτι ἡ ἀλλοίωσις εἶναι παλαιότερα. Εἰς
τὸν παρακαμάζοντα ἑλληνισμόν ἀντὶ τοῦ Βοῦθῶν διὰ τοῦ ι,
ἔλεγον καὶ ἔγραφαν Βούθῶν διὰ τοῦ υ, καὶ κατὰ συναί-
ρεσιν, Βούθῶν. ἔχομεν εἰς τοῦτο τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φρυ-
νίχου, Λεξικογράφου τῆς δευτέρας ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετη-
ρίδος, ταύτην « Βοῦθῶν καὶ βοῦθῶν, ἀρχαῖα καὶ δόκιμα· οὐχί
» βοῦθῶν καὶ βοῦθῶν, διὰ τοῦ υ ». Μετ' ὀλίγον θελομεν
εἰδεῖν ὅτι ἡ διὰ τῆς ου διφθόγγου προφορά εὐρίσκεται καὶ εἰς
τὸν Ἡσύχιον.

Βῶθῶν, ἢ Βούθῶν σημαίνει, κατὰ μεταφοράν, τὸν
ἀνόητον, τὸν μωρόν. Δὲν ἔπρεπε νὰ πιστευθῇ εἰς
τοιοῦτον βῶθῶν, ἤγουν εἰς τόσον ἀνόητον ἄνθρωπον.
Λέγομεν καὶ ὀργιζόμενοι πρὸς τινά, 'Τί βῶθῶν σ' ἔκα-
μεν ὁ Θεός;

Κύων δὲ τις ἐβόα δεδεμένος, ὥσπερ βοῦθῶν.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡσυχίου (2), ὁ γραμματικὸς Σέ-
λευκος ἐξηγοῦσε τὸ δυσνόητον τοῦ σίχου τούτου Βούθῶν
διὰ τὸ ἄφρων, ἀνόητος. Κατὰ τὸν αὐτὸν Ἡσύχιον (3), Βου-
θῶν, Βούθῶν, ἢ Βούθῶν, ὠνόμαζαν καὶ τοὺς εὐ-
ήθεις ἢ παχύφρονας. Ὅπως ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, φανερόν ὅτι

(1) Εὐρίσκεται εἰς τὸν Ἡρόδοτον τὸ Βῶσαι ἀντὶ τοῦ Βοῦθῶν, καὶ
τὸ Βωθῶν ἀντὶ τοῦ Βοηθῶν. Ἀρκεῖ μόνον ἐν παράδειγμα τούτο,
» Τὴν ἄλλην στρατὴν ἐπεβῶσαντο. Ἐν ᾧ δὲ ὁ περὶ ἄπας ἐβῶθῶν,
» ἐν τούτῳ μάχη κ. τ. λ. » Ἡρόδοτ. β', § 23. Ἐπεβῶσαντο καὶ
ἐβῶθῶν, ἀντὶ τοῦ ἐπεβῶσαντο, καὶ ἐβῶθῶν.

(2) Λέξ. Βούθῶν.

(3) Λέξ. Βουθῶν.

ὅλα ταῦτα τὰ ὀνόματα εἶναι ἢ σύνθετα, ἢ παράγωγα τοῦ Βοῦς, καὶ ὅτι τοῦτο ἐσήμαινε καὶ εἰς ἐκείνους, ὡς εἰς ἡμᾶς, μεταφορικῶς τὸν ἀνόητον καθὼς τὸ μαρτυροῦν καὶ αἱ τὰς ὁποίας ἐπροσάρμοζαν εἰς τοὺς ἀναισθήτους παροιμίαι, Βοῦς ἐξδομος καὶ Βοῦς Κύπριος.

Λέγομεν παροιμιακῶς, Πέντε βῶδια, τρία ζευγάρια (1), περὶ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ὑποθέτομεν τόσον ἀναίσθητον, ὥς νὰ ἀγνοῇ καὶ αὐτὰς τῆς ἀριθμητικῆς τὰς ἀπλουσιότητας ἐννοίας.

Ὅλον τὸ βῶδιον ἔφαγε, κ' εἰς τὴν οὐράν (2) ἐξάθη.

Παροιμία σιχηρά, τὴν ὁποίαν λέγομεν διὰ τοὺς ὅσοι δι' ἀπειρίαν, ἢ ἀγνωσίαν, ἀφοῦ ὑποφέρουσι τοὺς περισσοτέρους καὶ μεγαλητέρους κόπους ἐπιχειρήσεως τινός, ἀφίνουσιν ἀτελείωτον τὸ ἔργον, διὰ μικρὸν ἀκόμη τινὰ λειπόμενον κόπον.

Γ (Γάμμα) Τὸ τρίτον στοιχεῖον ἢ γράμμα τοῦ Ἀλφαβήτου. Εἰς τὰς δύο ὡς συνεχῇ ἐχούσας λέξεις μεταβάλλουσι πολλὰ—

(1) Ἰδοὺ καὶ ἄλλο ὑποκοριστικὸν ἀνυποκόριστον, ἤγουν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ πρωτοτύπου Ζεύγη, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἐμεταχειρίσθη καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (Ὀρν. 582),

Οἱ δ' αὖ κῶρακες τῶν ζευγαρίων, οἷσιν τὴν γῆν καταροῦσι,
Καὶ τῶν προβάτων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκοψάντων ἐπὶ πείρα.

(2) Τὸ Ὅριά τῶν χυδαίων δὲν εἶναι ἀμέσως ἀπὸ τὸ Οὐρά (ἰωνικῶς Οὐρή), ἀλλ' ἀπ' ἄλλον σχηματισμὸν ἑλληνικὸν Οὐραία, καὶ ἰωνικῶς Οὐραίη (ὡς ἔλεγον καὶ Ἀθηναῖαι, Ἀναγκαίη, Γαία ἢ Γαίη, Γαληναίη, Σεληναίη, ἀντὶ τοῦ Ἀθηνᾶ, Ἀνάγκη, Γῆ, Γαλήνη. Σελήνη). Καθὼς λοιπὸν ἀπὸ τὸ Παλαιὰ ἐμόρφωσεν ἡ χυδαιότης τὸ, Παλιά, καὶ ἀπὸ τὸ, Γραῖα τὸ Γριά, παρόμοια ἔτρεψε καὶ τὸ Οὐραία εἰς τὸ Οὐριά καὶ Ὅριά. Ἴδε τὸ περὶ Διαλέκτων τοῦ Μαιτταίρου, σελ. 140-141 τῆς νέας ἐκδ.

κίς αὶ χυδαῖοι τὸ πρῶτον εἰς γ, οἷον Ἐγνοία, Τυραγνία, ἀντὶ τοῦ, Ἐννοία, Τυραννία.

Καίποτε προτίθεται τὸ γ πλεοναστικῶς πρὸ τοῦ ν, ὡς εἰς τὸ Ἐγνάντια, ἀντὶ τοῦ Ἐναντία.

Σημεῖωσις. Ἐνδέχεται ὁμως ἐδῶ νὰ ᾔηται βάρβαρος τροπὴ τοῦ α εἰς τὸ γ, Ἐκνάντια, καὶ συγκοπὴ φράσεως τῆς Ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἢ Ἐξ ἐναντίας· καθὼς ἀπὸ τὸ Ἐκδύνω ἐσχηματίσθη τὸ Ἐγδύνω καὶ Γδύνω, καὶ ὁ Ἄγιογδύτης, ἦγουν ὁ ἱερόσυλος.

Τὸ γ ἔλαβεν ἀκόμη τὸν τόπον τοῦ ν εἰς τὸ Ἐγριπος ἀντὶ τοῦ Εὐριπος (1) καὶ εἰς τὸ ἐθνικὸν Ἐγριπιώτης καὶ Ἐγριπιώτισσα, ἀντὶ τοῦ Εὐριπιώτης καὶ Εὐριπιώτισσα.

Σημεῖωσις. Ἐκ τούτου ὁ Δουκάγγιος (2) ἔπλασε τὸ γελοῖον καὶ ἀνύπαρκτον ῥῆμα Γριπιώνειν, πλανηθεὶς ἀπὸ τοὺς δύο τούτους εἰχους,

Μὲ μίαν Ταταρομούτζουνην ἔνε συντροφιασμένη,
Καὶ μὲ τὴν Ἐγριπιώτισσαν ὁποῦνε μαθημένη.

Βάλλεται τὸ γ καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν Λέξεων ὡς δῖγαμμα, εἰς μὲν τῶν ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένων, ὡς τὸ Γλάρος ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὸ Λάρος, εἰς δὲ τῶν ἀπὸ φωνήεντος, ὡς τὸ Γυαλίον ἀπὸ τὸ Ὑάλιον (ὑποκοριστικὸν τοῦ Ὑαλος), τὸ Γιεράκι ἀπὸ τὸ Ἰεράκιον, καὶ τὸ Γιόνω ἀπὸ τὸ Ἰώ.

Σημεῖωσις. Εἰς ταύτας ὁμως τὰς ἀπὸ φωνήεντος ἀρχιζούσας λέξεις προήλθε περισσώτερον ὁ φθόγγος τοῦ γ ἀπὸ τὴν συνεκφώνησιν ἢ συνίησιν τοῦ ι μὲ τὸ ἀκόλουθον φωνῆεν, ἦγουν καταρχὰς μὲν ἐπρόφεραν τετρασυλλάβως Ἰ-ε-ρά-κι, ἔπειτα

(1) Ἡ νῆσος Εὐβοία τῶν παλαιῶν.

(2) Τόμ. Α, σελ. 267. Τὸ γράφει, Γριπιώνειν, καὶ Ἐγριπιώτισσαν.

οισυλλάβως Ἰε-ρά-κι, εἰς τρόπον δηλαλή ὥς τὸ $\bar{\iota}\epsilon$ ἐσυγχύθη
ἐ τὸν φθόγγον τοῦ γε, ὅθεν καὶ ἡ σφαλμένη χυδαία γραφή
Ἰεράκι.

Τὸ αὐτὸ ἐσυνέβη καὶ εἰς τὸ $\bar{\iota}$ τῆς $\bar{\omicron}\iota$ διφθόγγου. Παραδείγ-
ματος χάριν τὸ Ὄγιος, ἀντὶ τοῦ, Ὅποιος ἢ Ὅσις, ἄλλο
ἐν εἶναι πλὴν τὸ παλαιὸν Οἶος διαλυμένον εἰς τὸ τρισύλλαβον
Ἰῶσις, καὶ τέλος μεταβαλθὲν εἰς τὸ Ὄγιος. Οὕτω καὶ τὸ
Θύγια τὸ ἄκρον τοῦ φορέματος, ὀνομαζόμενον ἀπὸ τοὺς πα-
λαιούς Ὠα καὶ Οἶα, ἐκατάντησε νὰ προφέρεται Οὔια καὶ
Θύγια.

Ἀφαιρεῖται ἀπὸ λέξεις τινάς, εἰς μὲν τὴν ἀρχὴν, οἷον Ὑψος
ἀντὶ τοῦ Γύψος, εἰς δὲ τὸ μέσον, οἷον Κόχη, καὶ αἱ μὲ τὴν
ἐνν πρόθεσιν συνθεμέναι λέξεις, οἷον Σύχαρος, Σύχλιος,
Συχώματος, Συχωρῶ, ἀντὶ τοῦ Κόγχη, Σύγχαρος,
Σύγχλιος, Συγχώματος, Συγχωρῶ.

Σημείωσις. Τὸ Σύγχαρος εἶναι τόσον καλῆτέρα λέξις,
τόσον ἢ ἀντίθεσις τῆς πρὸς τὸ παλαιὸν Σύννους εἶναι σαφε-
τέρα, παρὰ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ Ἰλαρός, ἢ Φαιδρός. Λέγο-
μεν εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ Πασίχαρος, τοῦ ὁποίου ἡ
γραφή ἔχει χρεῖαν σκέψεως. Εἶναι ἄρα ἀπὸ τὸ Πᾶς καὶ
Χαίρω, Πασίχαρος (ὁ πᾶσι χαίρων) κατὰ τὸν τύπον τοῦ
παλαιοῦ Πασιμέλουσα, ἢ ἀπὸ τὸ Πᾶς καὶ Σύχαρος,
Πασύχαρος, (ὁ κατὰ πάντα ἢ ἐν πᾶσι σύχαρος);

Τὸ Σύχλιος ἢ Σύγχλιος, εἶναι τὸ Χλιαρός τῶν πα-
λαιῶν.

Τὸ Συχώματος ἢ Συγχώματος, εἶναι σχεδὸν συνώνυμον
τοῦ Σύρριζος, ἢ τοῦ κατὰ τοὺς παλαιούς, Πρόρριζος,
ἢ Προθέλυμος.

ΓΛΩΣΣΑΡΟΣ. Καὶ τίς δὲν γνωρίζει τὸ ζῶον τοῦτο, τοῦ ὁποίου
τὸνομα κατεστῆθη εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς γλώσσας σύμβολον τῆς

ὑπομονῆς καὶ τῆς μωρίας; Ἡ μωρία τοῦ ὅμως δὲν εἶναι τόσον μεγάλη ὅσην τὴν νομίζουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ ἡ φύσις ἔδωκε καὶ εἰς αὐτὸ, ὡς εἰς τὰ λοιπὰ ζῶα, ὅσην ἐχρειάζετο ἡ κατασκευὴ καὶ σύσσεις τοῦ σώματός τοῦ νόησιν· καὶ ἡ ὑπομονὴ τοῦ δὲν ἠθέλην εἶσθαι ἐπίσημος, ἂν ὁ ἄνθρωπος τὸ ἐμεταχειρίζετο ὡς ἄνθρωπος.

Σημείωσις. Τὸνομα τοῦ ζώου τούτου εἶναι τρόπον τινὰ αἰνιγματῶδες.

Πιθανὸν ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὸ Κάνθαρος. Οὔτε τοῦ κ εἰς τὸ γ καὶ τοῦ ϑ εἰς τὸ δ ἡ τροπὴ, οὔτε ἡ ἐξόρισις τοῦ ν , εἶναι ἀλλοιώσεις σπάνιαι εἰς τὰς διαλέκτους. Ἀλλὰ ἵποίαν σχέσιν ἢ συγγένειαν ἔχει τοῦ Γαδάρου τὸνομα μὲ τοῦ Κανθάρου, τοῦ κοινῶς λεγομένου Ἀσκαθάρου; Τοῦτο πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν.

Ὁ Κάνθαρος φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ πολυγράμματόν του ὅτι δὲν εἶναι πρωτότυπον ὄνομα, ἀλλὰ παράγωγον ἄλλου Σεματικωτέρου, τοῦ Κάνθος, ἢ Κάνθων. Τὸ Κάνθων τοῦτο εἰς τοὺς παλαιούς ἦτο συνώνυμον τοῦ ὄνος, ἤγουν ἐσήμαινεν ἀληθινά, ὡς καὶ τὸ ὄνος, τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης τὸν Γάδαρον, ὅς τις ἐλέγετο καὶ Κανθήλιος (ὅθεν τῶν Λατίνων τὸ Cantherius). Τὸ ἀπὸ τούτου οὐδέτερον πληθυντικὸν Κανθήλια ἐσήμαινε τὸ Σαγμάριον τοῦ Γαδάρου, « ΚΑΝ- » ΘΗΛΙΟΙ· τοὺς βραδεῖς καὶ νωθεῖς οὕτως λέγουσι μετα- » φορικῶς ἀπὸ τῶν ὄνων. ΚΑΝΘΗΛΙΟΙ, ὄνοι. . . ΚΑΝΘΩΝ, » ὄνος » λέγει ὁ Φώτιος· καί, « Κανθήλια. . . τὰ σάγματα » τῶν ὄνων, καὶ τὰ τούτοις ἐπιτιθέμενα λύγινα πλέγματα », ὁ Ἡσύχιος.

Διὰ τί τοῦ ζωῦφιου τὸνομα Κάνθαρος ἔλαβε τὴν γένεσιν τοῦ ἀπὸ τὸ Κάνθων, αἴτιον ἐσάθη τῆς φυσικῆς ἱστορίας ἢ ἄγνοια. Ἐπειδὴ εὗρισκαν συχνὰ τοὺς κανθάρους εἰς τὴν κό-

πρὸν τῶν Κάνθωνων, ἤγουν τῶν Γαδάρων, τοὺς ἐνόμισαν καὶ γεννήματα τῆς κόπρου ταύτης (1). Πιθανὸν λοιπὸν ὅτι καὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης τὸ Γάδαρος ὁμοῦ μετὴν ἀπὸ τοῦ Κάνθαρος ἀλλοίωσιν, ἐμετάφερε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπὸ τοῦ γεννώμενου εἰς τὴν κόπρον τοῦ Κάνθωνος ζωῦφιον εἰς αὐτὸν τὸν Κάνθωνα.

Ἄλλ' ἴσως εἶναι πιθανώτερον ἄλλο τοῦτο. Γνωστὸν εἶναι εἰς τοὺς ἐπισήμονας τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ὅτι πολλὰ ζῶα τῆς θαλάσσης εἶναι ὁμώνυμα μὲ πολλὰ χερσαῖα ἢ πτηνὰ ἄλλα· ἤγουν εὐρίσκονται καὶ εἰς τὴν θαλάσσαν ζῶα ὀνομαζόμενα Ἀετός, Ἀλώπηξ, Βοῦς κ. τ. λ. ὡς καὶ εἰς τὴν γῆν. Ἐξ αὐτῶν τινὰ ἔχουσι καὶ δύο, ἢ καὶ περισσότερα ὀνόματα, κατὰ τοὺς διαφόρους τόπους, εἰς τοὺς ὁπαίους ὀφραεύονται. Τούτων εἶναι καὶ ὁ ἰχθύς ὁ ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ ὀνομαζόμενος Ὀνος, ἢ Ὀνίσκος, ἢ Γάδος (2), τὸν ὁποῖον οἱ νεώτεροι τῆς φυσικῆς ἱστορίας συγγραφεῖς ἀκόμη καθαρὰ δὲν ἐξήγησαν τίς τῶν σήμερον γνωστῶν ἰχθύων εἶναι. Ὅστις ἂν ᾔῃ, ἐὰν ὁ θαλάσσιος ὄνος ᾗσαν μέρη τῆς Ἑλλάδος ὅπου ὀνομαζέτο Γάδος, τί παράδοξον ἐὰν καὶ ὁ χερσαῖος ὄνος, ἔφερε καὶ τὸνομα τοῦ Γάδου, ἀπὸ τοῦ ὁποῖον ἐγεννήθη τῆς γλώσσης ἡμῶν τὸ Γάδαρος; Αὐξάνει τὴν πιθανότητα ταύτην καὶ

(1). Ἰδε Σχολ. Ἀριστοτ. Εἰρήν. 81, καὶ Σουίδ. λεξ. Κάνθαρος.

(2) Ἀθην. βιβλ. ζ', σελ 515. « Διαφέρει δὲ ὄνος ὀνίσκου, ὡς » φησι Δωρῶν ἐν τῷ περὶ ἰχθύων, γράφων οὕτως· Ὀνος δὲ κα- » λῆουσί τινες Γάδον. Γαλλερίδας, δὲ καλέουσι τινες » Ὀνίσκον τε καὶ Μάξεινον ». Φαίνεται ὅμως ὅτι ἦσαν τοῦ αὐτοῦ γένους δύο εἴδη διάφορα, τοῦ Γάδου, τοῦ ὀνομαζομένου σήμερον Cabillaud, ἢ Bacaliau. Ἰδ. Συνειδήρ. Λεξικόν, λεξ. Ὀνίσκος καὶ Ὀνός. Ἀπὸ τοῦ Bacaliau, ὀνομάσθη εἰς ἡμᾶς ὁ ταριχοπώλης Βακάλιος, ἢ Βακάλις.

τῶνομ^α Γαῖδαρόψαρον, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν Κρήτην δίδουσιν εἰς τὸν θαλάσσιον ὄνον ἢ Γάδον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱατροῦ Βελῶνος (1).

Τὸ θηλυκὸν ὁμῶς τοῦ Γάδαρος εἶναι Γαδάρα, καὶ Γαδούρα, τὸ οὐδέτερον, Γαδούριον, τὸ σύνθετον μὲ τὸ Ἐλαύνω, Γαδουρελάτης (χρδ. Γαδουρολάτης), καὶ τὸ παράγωγον ῥῆμα Γαδουρίζω. Ἀπὸ ταῦτα φαίνεται, ὅτι ἦτο ποτὲ καὶ Γάδουρος ἢ Γαδοῦρος, ἀρσενικῶς, τὸ ὁποῖον σήμερον εἶναι ἄχρηστον.

Ὁ διὰ τῆς διφθόγγου σχηματισμὸς οὗτος γεννᾷ ὑποψίαν εὐλογον μὴν ἦναι ὁ Γάδουρος σύνθετον ὄνομα ἀπὸ τὸ Γάδος καὶ τὸ Οὔρος, ἢ Οὔρεϋς (2), τὸ ὁποῖον εἰς τὸν Ὀμηρον,

Οὔρηας μὲν πρῶτον ἐπώχετο καὶ κύνας ἀργούς (3),

οἱ σχολιασταὶ ἐξήγησαν διὰ τοῦ Ἡμίονος. Δὲν εἶναι παράξενον ἂν ὀνομάσθησαν καταρχὰς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς φυσικῆς ἱστορίας (τὸ ὁποῖον συνέβη καὶ εἰς ἄλλα ζῶα), καὶ ὁ Ὄνος καὶ ὁ Ἡμίονος ἀδιαφόρως Γάδος· ἔπειτα

(1) Observations par Pierre Belon, liv. 1, chap. 3, pag. 10. Τὸ ὀνομάζει Γαῖδαρόψαρον, ἐπεὶ πολλοὶ εἰς ἡμᾶς ἀντὶ τοῦ Γάδαρος, γράφουν καὶ προφέρουν Γαῖδαρος. Τοῦτο, ἂν δὲν ἦναι πλάσμα τῶν Γραμματικῶν, ἔδωκε καὶ ἀφορμὴν εἰς αὐτοὺς νὰ πλάσσωσι τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ ζώου, « Ἀεῖδαρος, διὰ » τὸ αἰεῖ δέρεσθαι », ἐτυμολογίαν ἐπίσης ἄλογον, ὡς εἶναι κ' ἐκεῖνη » τοῦ Γάδαρος, ἀπὸ τοῦ τὴν γῆν δέρειν τοῖς πολλοῖς μόχθοις καὶ » κόποις ». Ἰδε Δουκάγγιον, Τόμ. Α, σελ. 28.

(2) Ὡς Ἡνίοχος Ἡνιοχεύς, Υἱὸς Υἱεύς, Υἱόροχος Υἱόροχεύς, Πατροφόνος Πατροφονεύς. Ἰδε τὸν Εὐστάθιον εἰς τὴν κ' ῥάψωδ. τῆς Ἰλιάδ. σελ. 791.

(3) Ἰλιάδ. α, 50.

μέ τὸν καιρὸν ἂν ἔλαβεν ὁ ὄνος τὸνομα Γάδος οὔρος (1), καὶ συνθέτως Γάδουρος, εἰς διάκρισιν τοῦ Ἡμιόνου, ὡς καὶ τὸ ἄγριον βῶδιον, ὀνομάσθη, Βοῦς οὔρος,

. Καὶ βοὸς οὔρου
Ἀσκητὸν χρυσῷ παμφανόωντι κέρως (2).

Ἀρκοῦν τосαῦτα περὶ τῆς ἀμφιδόλου ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τοῦ Γαδάρου.

Γάδαρος φορτωμένος χρυσίον. Φράσις παροιμιώδης, σημαίνουσα πλούσιον, ὅστις παρὰ τὸν πλοῦτον ἄλλο τί καλὸν ἀπὸ παιδείας ἢ ἀρετῆς δὲν ἔχει. Ἡ προσαρμογὴ τῆς ὁμῶς δὲν εἶναι τόσον ἀκριβής. Ὁ φορτωμένος γάδαρος, ἂν αὐτὸς δὲν ὠφελῇται ἀπὸ τὸ φορτίον του, ὠφελεῖ καὶ τοὺς ἀνθρώπους μεταφέρων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον τὰ εἰς αὐτοὺς ἀναγκαῖα ἢ χρήσιμα· ὁ δὲ γυμνὸς ἀπ' ἀρετῆς πλούσιος φέρει τὸν πλοῦτον βάρως ἀνωφελέςατον καὶ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς συμπολίτας του. Εἰς τοιοῦτον λοιπὸν ἄθλιον ἄνθρωπον, ὅταν μάλιστα μὲ τὸ φορτίον τοῦ πλούτου φέρῃ συμφορτωμένην καὶ κενοδοξίαν καὶ καταφρόνησιν τῶν ὅσους ἡ τύχη δὲν ἐφόρτωσε χρυσίον, τί ὄνομα πρέπει; Γάδαρον γὰρ τὸν ὀνομάσω δὲν τολμῶ, φοβούμενος μὴν ἀδικήσω τὸ ταλαίπωρον τοῦτο ζῶον.

Ἀπορίας ἄξιον εἶναι τί ἐσυλλογίζετο ὁ Πίνδαρος, ὅταν διηγούμενος τὰς ὁποίας οἱ Ὑπερβόρειοι ἐθυσίαζαν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα γαδάρων ἐκατόμβας (3), ἔλεγεν, ὅτι ἐνῶ τὰ ταλαίπωρα ταῦτα ζῶα ἐσφάζοντο, ὁ Ἀπόλλων αἰσθάνετο τὴν

(1) Ἄν καὶ τοῦτο ἄρμοξε πλέον εἰς τὸν Ἡμίονον παρὰ εἰς τὸν ὄνον.

(2) Ἀναλέκτ. Βρυγκ. Τόμ. Β, σελ. 285.

(3) Ἡ γοῦν ἐκατὸν γαδάρους τὴν φορὰν.

ἡδονὴν εἰς τὰ σκιρτήματα καὶ τοὺς ὀγκανισμούς των, ὥς δὲν
ἐμπόρει νὰ κρατήσῃ τὰ γέλια·

Εὐροις ἂν ἐς Ὑπερβορέων ἀγῶ-
να Σαυμαστῶν ὁδὸν·

Παρ' οἷς ποτε Περσεύς
Ἐθλίσατο ληγέτας, θῶματ' ἐσελθὼν,
Κλειτὰς ὄνων ἐκατόμβας
Ἐπιτόσσαις Σεῶ
Ρέζοντας· ὧν θαλίαις ἔμπεδον
Εὐφραμίαις τε μάλιν' Ἀπόλλων
Χαίρει, γελᾷ δ' ὄρων ὕθρην
Ὀρβιᾶν κνωδάων (1).

Τοῦτο ἐσκανδαλίσε τοὺς παλαιούς κριτικούς ὡς βωμολοχικόν,
ὡς ἄσεμνον, ὡς ἀνάξιον καὶ τοῦ Θεοῦ, ἀνάξιον καὶ τοῦ διηγου-
μένου ποιητοῦ (2). Ἄλλ' εἶναι τάχα βωμολοχία, ὡς ἐνόμισαν
οἱ κριτικοί, ἢ κρύπτεται ἴσως εἰς τὴν παράξενον ταύτην διήγη-
σιν εὐφυῆς καὶ νόστιμος ἀλληγορία, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Θηβαῖος
Πίνδαρος ἠθέλησε νὰ ἐλέγξῃ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ τὴν
ἀπαιδευσίαν;

Τὸ πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν μῖσος τῶν Θη-
βαίων, καὶ ἀπλῶς ὄλων τῶν Βοιωτῶν, ἦτο τόσον πολὺ, ὥς
ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γνωστὴν εἰς ὅλους παροιμίαν ταύτην,
Σὺς Βοιωτία, ἤγουν Γουρούνιον τῆς Βοιωτίας. Τοῦτο
τῦνομα ἔδιδαν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες εἰς τοὺς μισητάς τῆς παι-
δείας καὶ δικαίως. Ἐνόσω οἱ Ἀθηναῖοι ἐγύμναζαν τὸ λογικόν

(1) Πινδάρ. Πυθ. ι, 47-56. Ἴδε καὶ Ἀντων. Λιβεράλ. Μεταμορ-
φώσ. κ'.

(2) Εἰς τὸν σχολιασμὸν τοῦ Πινδάρου, ἄλλος ἀρχαιότερος σχολια-
στῆς, ὁ Δίδυμος λέγει, « Ταῦτα μετὰ τοῦ γελοίου καὶ ἄσεμνά ἐστί·
» τίνα γὰρ λόγον ἂν ἔχοι ἡρεσθαι τὸν Ἀπόλλωνα τοῖς ὀρβιάζουσιν
» ὄνοις; ».

μέρος τῆς ψυχῆς αὐτῶν διὰ τῆς καθημερινῆς μὲ ποιητὰς, μὲ ῥήτορας, μὲ φιλοσόφους ἀναστροφῆς, εἰς βραχυλογία, διὰ τῆς θεωρίας τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ὡς ἄνθρωποι, οἱ καλοὶ σου Θηβαῖοι ἐξόδευαν τὸν καιρὸν εἰς τὰ συμπόσια, ἐπάχυναν τὸ σῶμά των, ὡς χοῖροι, καὶ ἔκτιζαν ὅλην αὐτῶν τὴν εὐδαιμονίαν εἰς τὰ σαθρὰ τῆς ἀσωτίας Θεμέλια. Τοιοῦτους χοίρους τοιοῦτοι ἄνθρωποι, ὅποιοι ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι, φυσικὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς καταφρονῶσιν· ὅθεν καὶ συχνὰ τοὺς ἐκωμῶδουν εἰς τὰ θέατρα, ὡς πολυφάγους, ὡς πολυπότας, ὡς τοιοῦτους, οἱ ὅποιοι ἐγέμιζαν τόσον πολλὰ τὴν κοιλίαν, ὥς· ἀναγκάζοντο νὰ ἔχῃσι σιμὰ τῆς τραπέζης καὶ τὴν πόρευσιν διὰ τὰς συχνὰς τῆς κοιλίας κενώσεις·

Μετὰ ταῦτα Θήβας ἦλθον· οὗ τὴν νύχθ' ὅλην
Τὴν δ' ἡμέραν δειπνοῦσι, καὶ κοπρῶν' ἔχει
Ἐπὶ ταῖς θύραις ἕκαστος· οὗ πλήρει βροτῶ
Οὐκ ἔστι μείζον ἀγασθόν. Ως χεῖρητιδων
Μακρὰν βαθίζων, πολλὰ δ' ἐσθίων ἀνὴρ,
Δάκνων τὰ χεῖλη, παγγελοῖός ἐς' ἰδεῖν (1).

Ἀπὸ τᾶλλο μέρος οἱ Θηβαῖοι ἔπρεπε καὶ αὐτοὶ φυσικὰ νὰ μισῶσιν ὅχι μόνον τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς συμ-

(1) Εὐθύουλος ὁ Κωμικὸς παρ' Ἀθην. βιβλ. ι, σελ. 417. Ὅλων σχεδὸν τῶν ἀπαιδευτῶν ἐθνῶν, ἂν παρατηρήσῃς, ἡ εὐδαιμονία ζηρῖζεται εἰς τὴν τρυφήν. Συμπόσια, ἑορταί, εὐλισμοὶ, ἐπισκεψαίς ἀμοιβαῖαι, καφεῖς, γλυκίσματα, μυρίσματα, καπνίσματα, συνομιλίαι καὶ διάλογοι, εἰς τοὺς ὁποίους οὐτ' ὁ λέγων, τί λέγει, οὐτ' ὁ ἀκούων, τί ἀκούει, καταλαμβάνει. Εἰς ἀπὸ τοιαῦτα σώματα παχέα καὶ λαμπρορορημένα, καὶ ψυχάρια γυμνά καὶ κατάξηρα, κατοικημένην Χοιρόπολιν ὑπόθεσε καὶ Θηβαίους χοιροβοσκούς τρεῖς, ἢ τέσσαρας, ἐπαγγελλομένους γνῶσιν ἀπὸ τὰ χοιρίδια περισσοτέραν, καὶ θ. λειπ. ἰδεῖν κατὰ τῶν φίλων τῆς σοφίας (ἂν εὐρίσκονται τοιοῦτοι τινὲς εἰς αὐτήν) πόλεμον ἄσπονδον.

πολίτας αὐτῶν ὅσοι ἐπαινοῦσαν τὴν σοφίαν τῶν Ἀθηναίων, ὅσοι ἀφίνοντες τὴν πατρίδα ἔτρεχαν εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ φωτισθῶσιν (1). Οἱ πένντες Θηβαῖοι εὐχαριστοῦντο νὰ τοὺς ὀνομάζωσι μῦρους, μὴ καταλαμβάνοντες οἱ ταλαίπωροι, ὅτι ἡ ἀπαιδευσία ἦτο τῆς πτωχείας αὐτῶν τὸ γονιμώτερον αἷτιον· οἱ λαμπροφόροι καὶ λαμπροτράπεζοι πλούσιοι (2) τοὺς ὀνομάζαν ἀσεβεῖς, ὕλικούς, ἀθέους, καὶ ἄλλα τοιαῦτα φιλόανθρωπα ὀνόματα.

Εἷς ἀπὸ τοὺς ὀλίγους τούτους φωτισμένους ἄνδρας τῶν Θηεῶν ἦτο καὶ ὁ Πίνδαρος. Τοιοῦτος ποιητὴς, σχολισμένος μὲ τῆς φύσεως καὶ τῆς παιδείας προτερήματα πολλὰ, ἔπρεπε νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ τιμᾷ τοὺς Ἀθηναίους, εἰς τοὺς ὁποίους ἦτον ἄξιος νὰ γεννηθῇ, καὶ νὰ ταλανίζῃ τοὺς ἀναξίους νὰ τὸν ἔχωσι Θηβαίους. Ἀλλὰ διὰ τοὺς ὁποίους ἔκαμνε συχνοὺς ἐπαίνους τῶν Ἀθηναίων, μὲ σκοπὸν νὰ διεγείρῃ εἰς ζῆλον τοὺς μεθυσι-

(1) Τοιοῦτοι ἐστάθησαν ὁ Σιμμίας καὶ ὁ Κίβης οἱ Θηβαῖοι, οἱ χρηματίσαντες εἰς τὰς Ἀθήνας μαθηταὶ τοῦ Σωκράτους. Τοῦ Κίβητος σώζεται ἀκόμη ὁ πολυθρύλλητος Πίναξ, εἰς τὸν ὁποῖον λάμπει ἡ φιλοσοφία καὶ τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ μαθητοῦ.

(2) Ἄν εὐρίσκεσθε τινὲς μεταξὺ μας τοιοῦτοι πλούσιοι, σὰς παρακαλῶ νὰ σχολασθῇτε τὸν ἀπλούστατον τοῦτον σχολασμὸν, κἂν ὅταν ᾖσθε νησικοί. Οἱ ἀπὸ σὰς νομιζόμενοι καὶ ὀνομαζόμενοι ἄθλιοι, ἔγιναν τοιοῦτοι διὰ τὴν μὲ τὰ φωτισμένα ἔθνη ἀναστροφήν. Ἀλλὰ ταῦτα, φίλοι, τὰ ἔθνη εἶναι οἱ προσάται σας· χωρὶς αὐτοὺς (τὸ ἐξεύρετε καλά) ἠθέλητε ξυλοκοπεῖσθαι καὶ σεῖς καθήμεραν, ὡς ξυλοκοποῦνται οἱ πτωχοὶ ἀδελφοί. Διὰ νὰ ἐλευθερώσετε τοὺς ἄμους σας ἀπὸ τῆς μισανθρώπου βαρβαρότητος τοὺς ραβδισμοὺς, ἐπροσθράμειτε εἰς τὴν προσκίαν τῶν φωτισμένων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης. Τὰ ΒΑΡΒΑΤΙΑ δὲν σὰς ἐρχονται ἀπὸ τοὺς ἀγρίους τῆς Ἀφρικῆς, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς σοφισμένους Εὐρωπαίους, τοὺς ὁποίους τὰ φῶτα τῶν ἐπιστημῶν ὅχι μόνον ἐλευθέρωσαν, ἀλλὰ καὶ ἔκαμαν καλοὺς νὰ ἐλευθερώσωσιν ἄλλους ἀπὸ τὰ ξυλοκοπήματα. Ὅχι, φίλοι! τόσον ἀχάριστοι δὲν εἰσθε σεῖς, ὥστε νὰ ὀνομάζεσθε ἄθλιους τοὺς εὐεργέτας σας.

νοους συμπολίτας του, οἱ συμπολίται τὸν ἐξημύωσαν χιλίας δραχμὰς (1), καὶ τὸν ἐκατάτρεξαν μὲ τρόπους ἄλλους πολλούς. Ἐκατάλαβεν ὁ Πίνδαρος ἀπὸ τοῦτο πόσον κίνδυνον τρέχει ὅστις μεταξὺ μωρῶν τολμᾷ νὰ γίνεται φρόνιμος, καὶ ἀφήσας τοὺς ἐπαίνους τῶν Ἀθηναίων, ἐσπούδαξε νὰ σωφρονίσῃ τοὺς Θηβαίους μὲ τὰς ἀλληγορίας.

Μί' ἀπὸ τὰς ἀλληγορίας ταύτας εἶναι καὶ ἡ, τὴν ὁποίαν κακῶς οἱ κριτικοὶ βωμολοχίαν ἐνόμισαν, περὶ τῆς εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἐκατόμβης τῶν ὄνων διήγησις. Ἐδίδασκε μὲ ταύτην ὁ Πίνδαρος ὅτι εἶναι καιροὶ καὶ περιστάσεις, ὅποταν ἡ ἀπαιδευσία, χάνουσα πλεον τὴν ἰσχύν της, ἄλλο δὲν προξενεῖ παρὰ γέλωτα εἰς τὴν ὁποίαν θυσιάζεται φιλοσοφίαν, καθὼς καὶ τῶν εἰς τὸν Θεὸν τῆς σοφίας Ἀπόλλωνα θυσιαζομένων γαδάρων οἱ ὀγκανισμοὶ καὶ τὰ σκιρτήματα (2).

Εἰς παρομοίαν περίεσιν εὕρισκόμεθα σήμερον καὶ ἡμεῖς: ἄς ὠφελθῶμεν ἀπὸ τὴν εὐφυῆ ἀλληγορίαν τοῦ Πινδάρου, καὶ ἄς μὴ δίδωμεν αἰτίαν γέλωτος εἰς τὴν φιλοσοφίαν μιμούμενοι τὴν ὀνικὴν ἀναισθησίαν τῶν Θηβαίων.

Ἐδῶ παύω κατὰ τὸ παρὸν τὰς λεξικάς σημειώσεις διὰ νὰ

(1) Ἡ ζημία ἐγένεν εἰς τὸν ποιητὴν, διότι ὠνόμασε τὰς Ἀθήνας Ἀοιδίμους, διότι τὰς εἶπεν Ἐρεῖσμα τῆς Ἑλλάδος. Ἴδε τὰς περὶ τοῦτου μαρτυρίας συναθροισμένας εἰς τὴν τελευταίαν ἐκδοσιν τοῦ Πινδάρου Τόμ. γ', σελ. 74-75.

(2) Τοῦ εἰς τὰς Θῆβας κατατρεχέμενου Πινδάρου ὁ εἰς τὰς Ἀθήνας κατασκευαζόμενος ἀνδρὶς (Παυσαν. Α, 8), ἐτί ἄλλο ἦτο παρὰ γέλωτος τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τὰ ὀνικά σκιρτήματα τῶν Θηβαίων; Ἐκατάσκαψεν ἀδίκως ἔπειτα τὴν πόλιν ἔλην τῶν Θηβῶν ὁ Ἀλέξανδρος· ἀλλ' ὅμως ἐσεβάσθη τὴν οἰκίαν μόνην τοῦ Πινδάρου (Αἰλ. ποικ. ἰστορ. ΙΓ, ε'). Ἄδεν ἦτο καὶ τοῦτο γαδάρων ἀμούσων ἐκατόμβη προσφερομένη εἰς τὸν Θεὸν τῆς μουσικῆς Ἀπόλλωνα;

εἶπω ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν χαλκογραφημένων εἰκόνων τοῦ τρίτου τόμου τοῦ Πλουτάρχου.

Ἡ πρώτη εἰκὼν εἶναι τοῦ Πύρρου, περιφήμου βασιλέως τῆς Ἡπείρου, ὅς τις σιμὰ τῶν πολλῶν αὐτοῦ στρατηγικῶν προτερημάτων, ἐὰν εἶχε καὶ τὴν φρόνησιν τῶν Ῥωμαίων, καὶ τοὺς Ῥωμαίους ἤθελε κατατροπώσῃν, καὶ τὸν ὅποιον ἐτοιμάζοντο νὰ βάλῃσιν ἔπειτα ζυγὸν εἰς τῆς Ἑλλάδος τὸν τράχηλον ἤθελε συντρίψῃν.

Ἡ δευτέρα καὶ τρίτη, δύο Ῥωμαίων μισαμένων ἀπὸ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν τὰ αἵματα. Κλαίει ἡ φιλοσοφία, περὶ τοῦ Μαρίου, ὅτι κατεφρόνησε παντάπασιν τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν (1), ἣτις ἐδύνατο νὰ μαλάξῃ ἴσως τὸν ἄγριον τῆς ψυχῆς του χαρακτῆρα· περὶ τοῦ Σύλλα, ὅτι ἐπέρασε τὴν νεαρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν μὲ γελωτοποιοὺς καὶ μίμους (2), καὶ ὅχι μὲ φρονίμους ἄνδρας, δυνατοὺς νὰ τὸν ἐμποδίσωσι νὰ καταντήσῃ εἰς τὴν Σηριωδίαν.

Ἡ τετάρτη τοῦ Σοφοκλέους. Πρῶτος οὗτος ὁ περίφημος ποιητὴς τῆς Ἑλλάδος ἐτελειοποίησε τὴν τέχνην τῆς τραγικῆς ποιήσεως, ὥς εἰς αὐτοῦ μόνου τὰς τραγωδίας εὐρίσκονται τινὲς ἀξίαι νὰ παρασθῶσι καὶ εἰς τῶν πλέον φωτισμένων ἔθνων τὰ σημερινὰ θεάτρα (3).

(1) Ἰδ. Πλουτάρχ. Τόμ. Γ', σελ. 45-46, ἔκδοσ. Κορζή.

(2) Ἰδ. Αὐτόθ. σελ. 128.

(3) Πρὸ πολλῶν χρόνων εἶναι γνωστὸς ὁ φιλοκτῆτης τοῦ Σοφοκλέους εἰς τῶν Παρισίων τὸ θέατρον, ἃν καὶ ὅχι ἀκριβῶς μεταφρασμένος. Εἰς τοῦ πρὸ μηνῶν ὀλίγων ἀποθανόντος τραγικοῦ ποιητοῦ τῶν Γάλλων Χενιέρου (Chenier) τὰ χαρτῖα εὐρέθησαν ἄλλαι δύο τραγωδίαι μεταφρασμέναι τοῦ Σοφοκλέους - ὁ Οἰδίπους τύραννος, καὶ ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ. Τίς ἤθελε προφητεύσειν εἰς τὸν Σοφοκλῆα ὅτι μετὰ σχεδὸν δύο χιλιάδας καὶ διακόσια ἔτη τὸ πλέον φωτισμένον ἔθνος τῆς Εὐρώπης ἔμελλε νὰ καταγίνεται εἰς τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ τὴν μετάφρασιν;

Ἡ πέμπτη εἶναι Ἀσιανοῦ δεσπότου, Μιθριδάτου τοῦ Εὐπά-
τορος, σολισμένου μὲ παιδείαν Ἑλληνικὴν, ἡ ὁποία ὁμως δὲν
ἴσχυσε νὰ τὸν ἐξημερώσῃ. Ἡ αἰτία εἶναι φανερά. Τότε μόνον
δείχνει τὴν ἰσχύν της ἡ παιδεία, ὡς τὸ εἶπα πολλάκις, ὅταν
σηρίζεται εἰς Σεμέλιον καλὸν, τὴν παιδικὴν ἀνατροφὴν, καὶ
ὅταν γένῃ τρόπον τινὰ κοινὴ εἰς ἓν ὁλόκληρον ἔθνος. Δὲν ἀρκεῖ
νὰ ᾔηται τίς ἡμέρας· διὰ νὰ φυλάσῃ τὴν ἡμερότητα του, πρέπει
νὰ ᾔηται καὶ ἀπὸ ἡμέρους περικυκλωμένους. Τὰ ἀνθρώπινα πάθη
τόσον εὐκαλὰ ἐξάπτονται, καὶ πάλιν κοιμίζονται, ἀπὸ τὰ παρα-
δείγματα, ὥςτε οὔτε τοῦ Σωκράτους τὴν ἡμερότητα νὰ ἐγγυηθῶ
ἤθελα τολμήσειν, ἐὰν ἐγεννᾶτο εἰς τὸν Πόντον, οὔτε τοῦ Πον-
τικοῦ βασιλέως Μιθριδάτου τὴν κακίαν ἀθεράπευτον νὰ νομίσω,
ἐὰν ἔβλεπε τὸ φῶς εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἡ ἕκτη εἶναι τοῦ Εὐριπίδου. Ἄλλος οὗτος τραγικὸς ποιη-
τὴς τῆς Ἑλλάδος, ἐνδοξος εἰς τὸ γένος του δι' ὅσῃν ἐπρο-
ξένησε δόξαν εἰς αὐτό. Ποῖαν καὶ πόσῃν εἶχαν δι' αὐτὸν οἱ Ἑλ-
ληνες ὑπόληψιν, ἐφάνη μαλιστα εἰς δύο περιστάσεις, ὅταν ἡ
αἰμίμητος γλυκύτης τῶν ἀσμάτων αὐτοῦ ἔσωσε τοὺς συμπολίτας
του (1). Διὰ ταύτην τὴν γλυκύτητα ἔλεγεν ὁ μίαν σχεδὸν ἑκα-
τονταετηρίδα μεταγενέστερός του, Φιλῆμων ὁ Κωμικὸς, ὅτι
ἤθελε γρηγορεύσειν διὰ τῆς ἀγχόνης τὸ τέλος τῆς ζωῆς του,
ἐὰν ἦτο βέβαιος νὰ ἴδῃ τὸν Εὐριπίδην.

Εἰ ταῖς ἀληθείαισιν οἱ τεθνηκότες
Αἴσθησιν εἶχον, ἄνδρες, ὡς φασὶν τινες,
Ἀπηγξάμην ἂν, ὡς' ἰδεῖν Εὐριπίδην (2).

Εἰς τὴν γλυκύτητα ταύτην χρεωσθῶν οἱ Γάλλοι τὸν γλυκύτατον
αὐτῶν τραγικὸν Ρακίαν. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ καθημερινὴ ἀνά-

(1) Ἰδε Πλουτάρχ. Τόμ. Γ', σημειώσεις, σελ. 370.

(2) Φιλῆμον. λείψαν. σελ. 364.

γνωσις τοῦ Ἑλλήνος τραγικοῦ ἐμελίτωσε τὰς τραγωδίας τοῦ Ρακίνα, καὶ ἐκοινώνησεν εἰς ὅλην τὴν γλῶσσαν ἀρμονίαν καὶ ῥυθμὸν ἄγνωστον ἀκόμη τότε εἰς αὐτήν.

Ἡ Ἐβδόμη εἰκὼν εἶναι τοῦ Ὀρώδου, βασιλέως τῶν Πάρθων. Πράγμα ἀξιοσημείωτον, χαρᾶς ἄξιον πολλῆς διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴν ἀνάκτησιν τῆς προγονικῆς ἡμῶν δόξης, καὶ ὅχι ὀλιγωτέρας αἰσχύνης διὰ τοὺς ἐμποδίζοντας αὐτήν· ὁ ὑπερηφάνως ὀνομαζόμενος ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, βάρβαρος οὗτος δεσπότης, καυχᾶται ὁμως ὡς ΦΙΛΕΛΛΗΝ, καὶ σολίζει μὲ τὸ ἐπίθετον τοῦτο τὰ νομίσματα, ὡς ἐςόλιζε καὶ τὴν αὐλήν του μὲ τὰς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου (1).

Ἡ ὀγδόη εἶναι τοῦ Ἀρταουάσδου ἢ Ἀρταβάξου (2). Ὁ σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ βασιλέως Ὀρώδου βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας οὗτος ἦτο πολὺ ἐλληνικώτερος ἀπὸ τὸν Ὀρώδην, ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ἔγραφε τραγωδίας καὶ ἱστορίας ἐλληνισί.

Ἡ σοφία τῶν δύο τούτων Ἀσιανῶν τυράννων γεννᾷ τὸν ἀπλοῦν τοῦτον σοχασμόν· ἡ τόσον ἐξαπλωθεῖσα σήμερον καὶ κατακυριεύσασα δικαίως τὰς ἄλλας Γαλλικὴ γλῶσσα, δὲν ἔφθασεν ἀκόμη εἰς τὸν ὅποιον ἀνέβη ἡ Ἑλληνικὴ βαθμόν· ἀκόμη εἰς Ἀσιακὴν καμμίαν αὐλήν δὲν ἐγνωρίσθησαν αἱ τραγωδίαι τοῦ Ρακίνα· ἀκόμη κάνεις ἀπὸ τοὺς Ἀσιανούς δεσπότες δὲν ἐκάταδέχθη νὰ μάθῃ τῶν Γάλλων τὴν γλῶσσαν... Ὡ φίλοι νέοι τῆς Ἑλλάδος! συλλογίσθητε τίνων ἀπόγονοι εἴσθε, συλλογίσθητε

(1) Θίλει μάθαιν ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὸν Πλούταρχον (τόμ. Γ', σελ. 366) ὅτι τὴν ὥραν ὅταν ἔφεραν εἰς τὸν Ὀρώδην τὴν κεφαλὴν τοῦ θυεχυοῦς Κράσσου, ἀσχολεῖτο ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν θέαν καὶ ἀκρόασιν τῶν Βακχῶν τοῦ Εὐριπίδου.

(2) Εἰς τὸν Ἀππιανὸν γράφεται Ἀρταβάξης, εἰς τὸν Πλούταρχον, Ἀρταουάσδης, καὶ μίαν φορὰν (τόμ. Γ', σελ. 318) Ἀρταβάξης. Ἡ ἀληθὴς γραφὴ εἶναι ἡ γραφὴ τῆς χαλκογραφίας, Ἀρταουάσδης.

ὅτι ἡ εὐγένειά σας ὑπερβαίνει ὅλας τὰς θαυμαζομένας εὐγενείας τοῦ κόσμου, καὶ προσέχετε καλὰ μὴ φανῆτε τοσαύτης καὶ τοιαύτης εὐγενείας ἀνάξιοι, ἐὰν δὲν δείξετε καὶ ὅσον ἔδειξαν οἱ ἄγριοι Πάρθοι καὶ Ἀρμένιοι ζῆλον τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας. Προσέχετε μὴ σᾶς ἀπατήσῃ ἡ ὑπόκρισις ὀλίγων τινῶν μισελλήνων Σκυθῶν, τοὺς ὁποίους ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐμεταφύτευσεν ἀπὸ τὸν Καύκασον εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἐπικινδυνωτέρους ἐχθροὺς παρ' αὐτοὺς ἄλλους δὲν ἔχετε, ἐπειδὴ ζητοῦν νὰ καταστήσωσι μισητοὺς τοὺς ἀληθινούς τῆς δόξης καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῆς Ἑλλάδος φίλους, ὀνομάζοντες αὐτοὺς ἀθέους. Οἱ ἄθεοι τῶν καλῶν καὶ φιλανθρώπων χριστιανῶν τούτων δὲν εἶναι οἱ μὴ πισεύοντες τὸν ἀληθῆ Θεόν, ὅσις, ἐπειδὴ εἶναι ἡ Αὐτοσοφία, πρέπει νὰ ἀγαπᾷ καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς· ὅχι, μὴ πλανᾷσθε! Ἀθέους ὀνομάζουσι τοὺς μὴ πισεύοντας τὸν ὅποιον αὐτοὶ ἔπλασαν, καὶ ἐνθρόνισαν ἀθέως εἰς τόπον τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἰδίαν, ἴδιον αὐτῶν Θεόν.

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1812)
ΤΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ^(*).
ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Δύο πράγματα μ' ἀδίδαξεν ὁ μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν τοῦ
σοφοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γαζῆ ἐκδιδόμενος ΛΟΓΙΟΣ ἙΡΜΗΣ.

Τὸ πρῶτον εἶναι, ὅτι ἡ φιλοσοφία προχωρεῖ ὅλον ἐν εἰς τὴν
Ἑλλάδα, καὶ κἀνὲν ἐμπόδιον, δὲν δύναται πλέον νὰ τῆς εἴσῃ
τὸν δρόμον. Ἐως πρὸ ὀλίγων χρόνων τῆς κοινῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ
γένους ἀρρώστιας, τὸ φοβερώτερον αὐτῆς σύμπτωμα ἦτον ἡ
ἀναισθησία, καθὼς καὶ εἰς τὰς σωματικὰς νόσους μέγας κρί-
νεται ὁ κίνδυνος τοῦ ἀσθενοῦντος, ὅταν παύσῃ νὰ αἰσθάνεται
τοὺς πόνους του.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος (1728),

(*) Τόμ. Δ'.

ὅταν ἡ Ἑλλάς ἔπνεε τὰ λoίoθια, ἔλεγεν ὁ Μακαρίτης Μελέτιος (1), ἐπαινῶν τὴν Ἑλλάδα, ὡς νὰ ᾔσαν εἰς αὐτὴν πολλοὶ ἄλλοι ὁμοιοὶ τοῦ τὴν σοφίαν, « Κάμηλος ψωριῶσα πολλῶν ὄνων » ἀνατίθῃσι φορτία », ὄνους ὀνομάζων, καθὼς συμπεραίνεται, τῆς δυτικωτέρας Εὐρώπης τοὺς ἀνθρώπους, εἰς τοὺς ὁποίους ὁμως ᾔσαν τότε πρὸ πολλοῦ γνωστὰ τὰ συγγράμματα τοῦ Καρτεσιου, τοῦ Νεύτωνος, τοῦ Βάκωνος, τοῦ Λεϊβνιτίου, καὶ ἄλλων ἐνδόξων φιλοσόφων πολλῶν. Πρὸς τὰ τέλη τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος (1786), τοῦ εἰς Βενετίαν τυπωθέντος τετραγλώσσου Λεξικοῦ ὁ συντάκτης ἔγραψε μακρὸν κατάλογον τῶν εὕρισκόμενων εἰς τὴν Ἑλλάδα σχολείων, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἔλειπε, κατ' αὐτὸν, τίποτ' ἀπ' ὅσα χρειάζονται εἰς τὴν παιδείαν τῶν ἔθνων.

Ἄλλ' οὗτοι, διὰ ζῆλον ἴσως τῆς προγονικῆς δόξης, καὶ μὲ σκοπὸν ἐπαινετὸν νὰ σκεπάσωσι τὴν γύμνωσιν τῆς πτωχῆς πατρίδος τῶν, ἀναγκάσθησαν νὰ λαλήσωσι μὲ τόσῃν πτωχολαζονείαν.

Ἦτο φυλαγμένον εἰς Ἕλληνας (ἐὰν πρέπη εἰς αὐτοὺς νὰ ὀνομάζωνται Ἕλληνες) τῆς δεκάτης ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος νὰ παρασηύσωσι τὴν σημερινὴν Ἑλλάδα ἀρκετὰ ζολισμένην μὲ τὰ ὁποῖα ἐξολίσθησαν αὐτοῖ μαθήματα, καὶ νὰ κατασπαράξωσιν ἀναισχύντως τὴν παλαιάν, χωρὶς καὶ νὰ συλλογισθῶσιν οἱ ταλαίπωροι, ὅτι κακολογοῦντες τὴν Ἑλλάδα γίνονται τῆς Θείας ἐντολῆς παραβάται, καὶ ἀληθινοὶ ἄξιοι πολλῶν μασίγων πατραλοῖαι (2).

(1) Γεωγραφ. σελ. 305.

(2) Ναί! Πατραλοῖαι καὶ παραβάται τῆς Θείας ἐντολῆς, « Τίμα τὸν » πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου » πλὴν ἂν νομίζωσιν ὅτι εἰς τῶν γονέων τὸνομα δὲν περιέχετε καὶ ὁ πάππος, καὶ ὁ πρόπαππος, καὶ ἀπλῶς οἱ πρόγονοι, τοὺς ὁποίους ὁ Εὐριπίδης (Ὀρέσ. 511) ὀνομάζει

Ἡ ἀνάγνωσις ὁμῶς τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ μέ ἐπληροφόρησεν, ὡς εἶπα, ὅτι ἔπαυσεν ἡ τύση τοῦ γένους ἀναισθησία, καὶ δὲν ἔμεινε πλέον ἀμφιβολία, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἄρχισε νὰ καταλαμβάνη τὴν ἀσθενείαν της· καὶ τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἄρχισε νὰ φιλοσοφῇ, ἐάν ᾔηται ἀληθές ὅ,τι ἔλεγεν εἰς ἀπὸ τοὺς πάλαι πατέρας ἡμῶν
 « Ἀρχὴ φιλοσοφίας, παρὰ γε τοῖς ὡς δεῖ καὶ κατὰ τὴν ἑῆραν
 » ἀπτομένοις αὐτῆς, συναισθησις τῆς αὐτοῦ ἀσθενείας καὶ
 » ἀδυναμίας περὶ τὰ ἀναγκαῖα (1) ».

Τὸ δεύτερον, ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τοῦ πρώτου, εἶναι, ὅτι ἡ αἴσθησις τῆς κοινῆς ἀσθενείας ἐκίνησε πολλοὺς εἰς κοινὴν ἔρευναν τῶν μέσων τῆς Θεραπείας. Πρώτην φοράν σήμερον ἡ Ἑλλάς μετὰ τὴν μακροχρόνιον αὐτῆς ἀρρώσϊαν βλέπει πληθὺς ἱατρῶν φιλογενῶν, ζητούτων μὲ ζῆλον τὰ ἐπιτήδεια εἰς τὰς πολλὰς καὶ βαθεῖας πληγὰς τῆς ἱατρικᾶς. Πρώτην φοράν προβάλλονται συμβουλαὶ περὶ γλώσσης ἀπὸ πολλοὺς καὶ καλοὺς, διαφόρους τὴν γνώμην, ἀλλ' εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀποβλέποντας σκοπὸν, τὴν διόρθωσιν αὐτῆς.

Εἶναι βέβαια ὁ ζήλος οὗτος καὶ πολλοῦ ἐπαίνου καὶ πολλῆς χαρᾶς ἄξιος· ἄμποτε νὰ ᾔτο καὶ μὲ περισσοτέραν προσοχὴν

Πάλαι πατέρας. Ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς ἀγάπη καὶ τιμὴ εἶναι ἀχώρι-
 ρος ἀπὸ τὴν ἀγάπην καὶ τιμὴν τῆς πατρίδος. Καὶ ἂν ὅσα ἐφλυάρησαν
 κατὰ τῶν προγόνων ἦσαν ἀληθῆ, ἔπρεπε εἰς Ἕλληνας νὰ ἀνακαλύ-
 πτωσι τῶν Ἑλλήνων τὰ κακά; ἢ νομίζουσιν, ἰδίᾳτι ἐπροσκύνουν ψευδεῖς
 θεοὺς οἱ Ἕλληνες, ὅτι ἀπελύθημεν ἀπὸ τὸ πρὸς ἐκείνους χρεωστούμενον
 σέβας ἡμεῖς οἱ προσκυνηταὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ; Ἐάν ἦσαν αὐτοὶ
 ἀσεβοῦς πατέρες τέκνα, ἴμῃ διὰ τοῦτο τοὺς ἀπέλυεν ὁ Θεὸς νόμος
 ἀπὸ τὰ πρὸς τὸν πατέρα καθήκοντα; μὴ διὰ τοῦτο τοὺς ἐσυγχώρει
 νὰ σπαράσσωσι τὰς πολὺς τρίχας, καὶ νὰ δακτυλοδεικτώσι τὴν γύ-
 μνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν;

(1) Ἀρίστων. Διατριβ. Ἐπικτ. II. ια', 1. σελ. 99. Τῆς ἐκδόσ. Κοραΐ.

συνωδευμένος! διὰ τὰ μὴ, προξενῶν τὸ ἐναντίον, βεβαιώσῃ
τὸ παροιμιῶδες,

Πολλῶν ἰατρῶν εἴσοδος μ' ἀπώλεσε.

Ὅστις ἐπιχειρεῖ νὰ θεραπεύσῃ ἀρρώσϊαν, πρέπει πρὸ πάντων
νὰ γνωρίξῃ τὴν φύσιν τῆς ἀρρώσϊας καὶ τὴν κράσιν τοῦ ἀρρώστου.
Τοῦτο καὶ ἀπὸ ἰατροῦς καὶ ἀπὸ ἰδιώτας ὁμολογεῖται ἀπαραιτήτως
ἀναγκαῖον, ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ σωματικῶν νοσημάτων. Εἰς
γλώσσῶν διόρθωσιν παρὰ τοῦτο χρειάζεται νὰ γνωρίξῃ ὁ ἰατρός
καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φύσιν καὶ κράσιν· ἐπειδὴ ὡς μέλος τοῦ ἀρ-
ρώστου σώματος μετέχει καὶ αὐτὸς τῆς ὁποίας σπουδάζει
νὰ ἰατρεύσῃ νόσου, εἶναι μέγας ὁ κίνδυνος, μήπως αἱ περὶ τῆς
ἀρρώσϊας συμβουλαὶ εἶναι κεφαλῆς ἀρρώστου προλήψεις, καὶ
ἀληθινὰ πυρετοῦ παραλαλήματα.

Ἐξω τούτων, ἔχει τῆς βαρβαρωθείσης γλώσσης ἡ Θεραπεία
καὶ ἄλλο τί ἴδιον, τὸ ὁποῖον δὲν θεωρεῖται εἰς τὰ σωματικὰ πάθη.
Εἰς ταῦτα ὁ προσκαλούμενος ἰατρός, αὐτὸς ἀρχίζει, αὐτὸς, ἂν
εὐτυχῇ, καὶ τελειώνει τὴν ἰατρειάν τοῦ πάθους. Εἰς τῆς γλώσ-
σης τὴν διόρθωσιν οἱ γνήσιοι, ἢ τουλάχιστον οἱ τελευταῖοι ἰατροί,
εἶναι οἱ ἐνδοξοὶ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν βλασά-
νουν πάραυτα, ὅταν τὸ βαρβαρωθὲν γένος ἀρχίξῃ νὰ αἰσθάνεται
τὴν ἀρρώσϊαν του. Εἰς τὴν εὐτυχῇ μὲν, ἀλλ' ὅχι λαμπρὰν ἀκόμη
ταύτην τοῦ χρόνου περίοδον, ἀρκετὸν εἶναι ἐὰν εὑρεθῶσιν ἄνδρες
σπουδαῖοι ἱκανοὶ νὰ συναθροίσωσι καὶ νὰ παραδώσωσιν εἰς τοὺς
μέλλοντας ἰατροὺς τὰ βότανα. Εἰς ὀλίγα λόγια, ἐὰν ἀληθῶς
ἐπιθυμῶμεν τὴν διόρθωσιν τῆς γλώσσης, καὶ τὴν ἀπ' αὐτὴν
ἀχώριστον διόρθωσιν καὶ δόξαν τοῦ γένους, πρέπει νὰ ἔχωμεν
πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ χρυσοῦν Δελφικὸν παράγγελμα,
ΓΝΩΘΙ ΣΑΥΤΟΝ· πρέπει νὰ πισεύωμεν ἀδιστάκτως, ὅτι εἴμεθα
ὅλοι χωρὶς ἐξαίρεσιν, ὅσοι ζῶμεν τὴν ὥραν ταύτην, πρὸς τοὺς

ἀκόμη ἀγεννήτους νομοθέτας τῆς γλώσσης, ὅ,τι εἶναι οἱ ριζοτόμοι καὶ φαρμακοπῶλαι πρὸς τοὺς ἰατροὺς, ὅ,τι πρὸς τοὺς ἀρχιτέκτονας οἱ ὑπουργοί.

Εἰς τὸν ΔΟΓΙΟΝ ἙΡΜῆΝ ἀνέγνωσα πολλὰ καλὰ, γραμμένα ἀπὸ ριζοτόμους ἐπισήμονας· ἀλλ' εὗρηκα ὅμως καὶ τοιαῦτα, ὁποῖα πρέπει νὰ γράφωνται ἀπὸ νέους ἀπείρους. Μ' ἐφάνη παράξενον νὰ λαλῶμεν ὡς νομοθεταὶ τῆς γλώσσης, καὶ νὰ γινώμεθα σχεδὸν Θουκυδίδαι, Πλάτωνες καὶ Δημοσθένεις, ὁπόταν μῶλις εἴμεθ' ἀκόμη ἄξιοι νὰ συγκριθῶμεν μὲ τοὺς Φερικύδας, μὲ τοὺς Κάδμους καὶ μὲ τοὺς Ἑκαταίους (1).

Ἐνδοξον ἦθελεν εἶσθαι βέβαια εἰς ἡμᾶς, ἂν ἡμεῖς τοῦ χοροῦ τῶν πρώτων· ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἡ τύχη μᾶς ἔδωκε χορόν, τόσον ἀπέχει νὰ ἦναι ἄξιος καταφρονήσεως, ὥστε καὶ τιμὴν θελεῖ μᾶς προξενήσκειν, ἐὰν χορεύσωμεν εὐρύθμως καὶ μουσικῶς. Ἀπὸ τῆς χορείας ἡμῶν τὸν τρόπον κρέμεται ἡ κατόρθωσις τῶν μελλόντων δοκίμων συγγραφῶν. Ἄν καὶ ἄξιοι νὰ ὀνομασθῶσι τῆς γλώσσης νομοθέται, δὲν θελοῦν ὅμως οὐδ' ἐκείνοι φερθῆν ὡς δεσπόται. Ὅποιαν ὕλην εὕρωσι συναθροισμένην ἀπὸ

(1) Κατὰ τὸν Στράβωνα (Γεωγραφ. Α, σελ. 18), οὗτοι πρῶτοι ἄρχισαν νὰ γράψωσι εἰς πεζὸν λόγον χαρακτῆρα, ἀφήσαντες τὸν ἔμμετρον καὶ σιγχερόν. Ἐὰν ἐσώζοντο τὰ συγγράμματα τῶν, ἠθέλαμεν ἀναμφιβόλως νοῆσαι ἐξ αὐτῶν τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασαν δυσκολίαν, καὶ πολλάκις ἀδυναμίαν, νὰ καταμερίσωσι τὸν λόγον εἰς περιόδους, καὶ νὰ συνδέσωσι τὰς περιόδους μίαν μὲ τὴν ἄλλην· ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸν μεταγενέστερον αὐτῶν ἀμίμητον Ἡρόδοτον σῶζονται ἔχνη ποιήσεως, οὐδ' αἱ περίοδοί του ὁμοιάζουσι τὰς περιόδους τῶν μετέπειτα Ἀττικῶν συγγραφῶν, οἱ ὁποῖοι ἐτελείωσαν τὴν τέχνην τοῦ γράφειν. Εἰς παρομοίαν ἐποχὴν χρόνου ζῶμεν οἱ ζῶντες τὴν σήμερον· καὶ τὴν αὐτὴν δυσκολίαν τοῦ Φερικύδους καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ πρέπει νὰ δοκιμάζωσι ὅσοι μάλιστα ἀπὸ μᾶς, δι' ἄγνωστον ξένων γλωσσῶν, δὲν χειραγωγοῦνται ἀπὸ φωτισμένων ἐθνῶν λογογραφικὰ παραδείγματα.

μᾶς, τοιαύτην οἰκοδομήν μέλλουν ἐξανάγκης νὰ κτίσωσι· καὶ ἂν ἀρέσῃ εἰς τὸ ἔθνος ἡ οἰκοδομή, μόνον τὸ ἔθνος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς δεχθῇ τῆς γλώσσης νομοθέτας, μόνον τὸ ἔθνος νὰ τοὺς κηρύξῃ Κλασσικούς. Χωρὶς ἐκείνων ἡμεῖς δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν μέγαν ἔπαινον, εἰάν μὲ τὴν προσοχὴν νὰ γράφωμεν, ὡς πρέπει (μὴ νομοθετοῦντες τὸ πῶς πρέπει), δείξωμεν, ὅτι παρὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ χρόνου ἄλλα δὲν μᾶς ἐμπόδισε νὰ γράφωμεν ὡς Κλασσικοί (1)· ἐκεῖνοι χωρὶς ἡμῶν εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ κατασταθῶσιν ἐνδοξοί.

Τῆς φιλοσοφίας πρώτισον ἔργον εἶναι νὰ γνωρίσῃ τίς ἑαυτὸν, ἤγουν νὰ θεωρήσῃ τίς εἶναι, ποῦ καὶ εἰς ποῖαν χρόνου περίοδον ἐγεννήθη, εἰς τίνα βίου κατάστασιν εὐρίσκεται, τί ἔργον νὰ κάμῃ καὶ ποῖον ἔρανον νὰ συνεισφέρῃ εἰς τῆς πατρίδος τὴν ἀνάγκην συγχωροῦν εἰς αὐτὸν αἱ περιστάσεις· εἰς ὀλίγα λόγια, ὁ φιλόσοφος χρεωσθεῖ, ὡς ἔλεγεν ὁ Χῖος Ἀρίστων (2), νὰ μιμῆται τὸν τεχνικὸν ὑποκριτὴν· νὰ παίξῃ καλῶς τὸ ὅποῖον ὑποκρίνεται ταπεινὸν ἢ λαμπρὸν πρόσωπον εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν του· νὰ τὸ ἐκλέξῃ, κρέμεται ἀπὸ τὴν διδάσκαλον Πρόνοιαν.

Ἡ ταλαίπωρος ἡμῶν γλῶσσα ἔπαθεν ὅ,τι ἐπάθαμεν ἡμεῖς

(1) Personne ne peut s'ériger lui-même en auteur classique, et ce serait une présomption impardonnable de faire soupçonner que l'on a de pareilles prétentions : ce rang est dispensé ou par le hasard, ou par le peuple, qui choisit presque au sort entre des écrivains d'un mérite égal. Mais c'est le devoir de chaque réformateur des sciences, de cultiver sa langue avec autant d'application que s'il aspirait à ce rang. *De l'Influence des Opinions sur le Langage, et du Langage sur les Opinions*, pag. 152.

(2) « Εἶναι γὰρ ὅμοιον τῷ ἀγαθῷ ὑποκριτῇ τὸν σοφόν· ὅς, ἂν τε » Θεραΐτου, ἂν τε Ἀγαμέμνονος πρόσωπον ἀναλάβῃ, ἐκάτερον ὑποκρίνεται προσηκόντως » Παρὰ Διογένη. Λαερτ. Ζ, 160.

ὅλοι οἱ λαλοῦντες αὐτήν. Ἄφοῦ ἐγυμνώθημεν ἀπὸ ἐπισήμας καὶ τέχνας, ἀκόλουθον ἦτο νὰ γυμνωθῶσι καὶ αἱ κεφαλαὶ ἡμῶν ἀπὸ πραγμάτων ἰδέας ὀρθάς· καὶ ἐπειδὴ ζῶον λογικαῦ κεφαλὴν, εὐκαιρος νὰ μένη δὲν ἐμπορεῖ, ἐμβῆκαν εἰς τόπον ἐκείνων αἱ σρεδλαὶ καὶ φθοροποιαὶ προλήψεις. Ἄλλ' αἱ ἰδέαι, εἴτε καλαί, εἴτε κακαί, εἶναι ἡ βάσις, ἢ μᾶλλον αὐτὴ ἡ ὕλη τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου. Ὅποιος εἶναι αὐτὸς, τοιαύτῃ πρέπει νὰ ᾖ καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, ὁ προφορικὸς· καὶ οὗτος πάλιν, ἀντενεργῶν εἰς ἐκείνον, τὸν κάμνει εὐμορφότερον ἢ ἀσχημότερον, πτωχότερον ἢ πλουσιώτερον. Ὁ κακὴ συλλογιζόμενος κακὰ λαλεῖ, καὶ ὁ κακὰ λαλῶν ἐμποδίζει τὸν νοῦν νὰ ἀνακαλύψῃ τὰς πηγὰς τῆς πλάνης, καὶ τοῦ διασρέφει ὅλον ἐν τὴν δύναμιν τοῦ συλλογίζεσθαι, ἢ καὶ παντάπασιν τὴν καταργεῖ.

Ἡ σφιγκτὴ ἐνωσις αὕτῃ τῆς γλώσσης μὲ τὰς ἐννοίας εἶναι ἀναμφίβολος. Οἱ ἐκ γενετῆς ἄλαλοι καὶ κωφοὶ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἡλίθιοι· ἐξεναντίας οἱ ἐκ γενετῆς τυφλοὶ δείχνουσι πολλάκις θαυμασὴν ἀγχίνουσαν· διότι οἱ πρῶτοι σερροῦνται τὸν ὁποῖον ἔχουσιν οἱ δεῦτεροι προφορικὸν λόγον. Πόσῃ δυσκολίαν δὲν δοκιμάζει ὅστις ἐμβαίνει πρώτην φοράν εἰς πολυάνθρωπον πόλιν, νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὴν φαντασίαν καὶ μνήμην αὐτοῦ, τῶν κατοικῶν τὰ διάφορα πρόσωπα; Εὐκόλα ὅμως καὶ τὰ ἐνθυμᾶται καὶ τὰ διακρίνει εὐθύς ἀποῦ μάθῃ τὰ ὀνόματά των· καὶ τοῦτο δείχνει πόσῃ ἐνέργειαν ἔχουσιν αἱ λέξεις εἰς τὰ νοήματα. Μὲ βραδύτητα μαθαίνομεν νὰ διακρίνωμεν ὅσα δὲν ἐξεύρομεν νὰ ὀνομάσωμεν· διότι τῶν αἰσθήσεων οἱ τύποι εἶναι ὀλιγοχρόνιοι· τὰ προσκολλώμενα εἰς αὐτοὺς ὀνόματα διεγείρουσι τὰς εἰκόνας τῶν αἰσθητῶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ἥτις κλίνει φυσικὰ εἰς ταύτην τῶν ἰδεῶν μὲ τὰς φωνὰς τὴν σύζευξιν (1).

(1) Les sourds de naissance sont d'une stupidité brute, tandis que les aveugles-nés montrent souvent un esprit et

Διὰ τὴν φυσικὴν ταύτην καὶ ἀναγκαίαν σύζευξιν, καὶ οἱ σοφοὶ ἡμῶν πρόγονοι μὲ τὴν αὐτὴν λέξιν ἐσήμαιναν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ, καὶ τῆς ἐνεργείας ταύτης τὴν διὰ τοῦ σόματος φανέρωσιν, ἤγουν καὶ τὸν ἐνδιάθετον καὶ τὸν προφορικὸν λόγον, μεταχειριζόμενοι εἰς τοῦτον τὸ Φράζω, εἰς ἐκείνον τὸ Φράζομαι.

— Ἐς χώρον ἀφικόμεθ', ὃν ΦΡΑΣΕ Κίρκη, λέγει ὁ Ὀμηρος (1), ἤγουν, Ἦλθαμεν εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Κίρκη μᾶς εἶπε τόπον· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς (2),

— Τὰ ΦΡΑΖΕΑΙ, ἄσπ' ἐθέλησθα, ἤγουν, Συλλογίξῃσαι ὅσα θέλεις.

une pénétration peu commune. Cette différence ne peut venir que de l'usage de la parole qui manque à ceux-là, et dont ceux-ci jouissent. Un étranger arrive dans une ville fort peuplée : quelle difficulté n'éprouve-t-il pas d'abord à graver dans son imagination et dans sa mémoire les diverses physionomies des habitans ! mais il les retient et les distingue aisément aussitôt qu'il en sait les noms, ce qui fait voir évidemment l'influence des symboles dans nos pensées : ce n'est qu'avec peine et avec lenteur que nous apprenons à discerner les choses semblables que nous ne savons pas nommer. Les impressions des sens ne durent qu'un instant ; c'est par les noms qui leur sont attachés que l'esprit humain rappelle leurs images fugitives ; et cet esprit paraît avoir un penchant naturel d'associer les idées aux sons. *De l'Infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 68.

(1) Ὀδυσσ. λ', 22.

(2) Ἰλιάδ., α', 554. Τὸ Φράζομαι, δι' αὐτὴν τοῦ τὴν μεσότητά, ἄλλο δὲν σημαίνει, πλὴν τὸ Λέγω εἰς τὸν ἐαυτόν μου, ἢ μὲ τὸν ἐαυτόν μου, Λέγω μέσα μου, ἢ Λέγω εἰς τὸν νοῦν μου, κατὰ τὸ Ὀμηρικόν (Ἰλιάδ. π', 646), Φράζομαι θυμῷ. « Φράσαντας » (λέγει ὁ Ἡσύχιος), εἰπόντας, θεῖξαντας, λέξαντας... Φρασάμενος, σκεψάμενος, νοήσας, λογισάμενος ».

Ἐκ τούτων συμπεραίνεται, ὅτι εἶναι φανερά λογομαχία ἡ γεννηθεῖσα φιλονεικία μεταξύ τῶν ἔρευνώντων τὰς λέξεις, καὶ τῶν καταφρονούντων τὴν τοιαύτην ἔρευναν μὲ πρόφασιν ὅτι πρέπει νὰ καταγινώμεθα εἰς ἰδέας πραγμάτων. Καὶ τῶν πρώτων ὁ σκοπὸς βέβαια εἶναι νὰ φθάσωσι διὰ τῆς ἐρεύνης τῶν λέξεων εἰς τὴν κατανόησιν τῶν πραγμάτων· καὶ οἱ δεύτεροι, ἐπαινοῦντες τὴν εἰς τὰ πράγματα ἀσχολίαν, δὲν ἀποβάλλουσι τὴν ἔρευναν τῶν λέξεων· τοῦτο μόνον νοοῦσιν ὅτι δὲν πρέπει νὰ μένωμεν εἰς αὐτάς, ἀλλὰ νὰ προχωρῶμεν εἰς τὰ δι' αὐτῶν σημαίνόμενα. Τὸ Φράζω καὶ τὸ Φράζομαι εἶναι τόσον ἀχώριστα, ὥστε κανεῖς νὰ διορθώσῃ ἢ νὰ διασρέψῃ ἓν ἀπὸ τὰ δύο χωρὶς διόρθωσιν ἢ διαστροφὴν τοῦ ἄλλου δὲν δύναται. Καὶ ἂν ἔχῃ χώραν καμμία διάκρισις, τῆς τάξεως ἀναμφιδύτως τὰ πρωτεῖα πρέπει νὰ δοθῶσιν εἰς τὰς λέξεις, ὅχι μόνον, διότι πρὶν συλλάβῃ τις ἰδέας πραγμάτων πρέπει νὰ μάθῃ πρῶτον πῶς ὀνομάζονται τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ λέξεις γινόμεναι κοιναὶ εἰς τὸ ἔθνος αὐξάνουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν προσεχόντων εἰς τὰ πράγματα (1).

Ὅταν ὁ λόγος ᾗναι περὶ βαρβαρίου, ἢ βαρβαρωθέντος ἔθνους, γίνεται ἀκόμη τῶν λέξεων ἡ ἔρευνα πλέον ἀναγκαία· διότι πρὸ τῆς μαθήσεως τῶν ὀρθῶν ἰδεῶν, πρέπει ὁ μαθητευόμενος νὰ ἀπομάθῃ ὅσας εἶχε πρότερον σρεβλάς· διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ εἰς ὑποδοχὴν τῶν καλῶν τὴν κεφαλὴν του, πρέπει πρῶτον νὰ σαρώσῃ ὅσα σκύβαλα ἐσώρευεν ἢ ἀπαιδευσία εἰς αὐτήν.

(1) Les richesses de la nature sont répandues en pure perte pour ceux qui ne savent pas les nommer. Donnez-leur des noms, pris de la langue des pays; elles seront remarquées d'une foule de personnes, qui jusque-là n'y faisaient pas la moindre attention. *De l'Infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 55.

οὗτο νὰ κατορθωθῇ χωρὶς ἔρευναν καὶ καθαρμὸν τῆς γλώσσης εἶναι ἀδύνατον, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ὡς φράζει οὕτω καὶ ράζεται, ὡς λαλεῖ οὕτω καὶ συλλογίζεται. Ὅστις ἀμφι-
 ἄλλη περὶ τούτου, ἄς ἐξετάσῃ ὅλων τῶν βαρβάρων ἔθνων τὰς
 γλώσσας, νὰ μάθῃ πόσον διαφέρει πολλῶν λέξεων ἡ σημασία
 εἰς ἐκείνους ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ ἀνάλογοι λέξεις εἰς τὰ
 ῥωτισμένα ἔθνη. Ἀπὸ ταύτας ὅμως τὰς σημασίας κρέμεται
 πολλάκις ἡ εὐδαιμονία ἢ ἡ κακοδαιμονία τῶν ἀνθρώπων· διὰ
 τὴν διαφορὰν ταύτην ὀνομάζουσι πολλάκις οἱ ἄνθρωποι τὸ
 ἴδιον δίκαιον, καὶ ἀρπάζουν τὰ ἀλλότρια, διὰ νὰ καμνῶσιν
 ἐξ αὐτῶν ἐλεημοσύνας· διὰ ταύτην, καὶ ὄχι δι' ἄλλην αἰτίαν,
 πολεμεῖ ἓνας τὸν ἄλλον· διὰ ταύτην ἔθνη ὁλόκληρα, μὴ γνωρί-
 ζοντες τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς ἐλευθερίας, ἀγνοοῦσι καὶ τὴν
 χρησίμην τῆς, καὶ καταντῶσιν εἰς τὴν ἐλεεινὴν αὐτῆς σέρησιν,
 νινόμενοι ἐξ ἀνθρώπων καταγέλαστα ἀνδράποδα. Αὐτὸ τῆς
 παιδείας τὸ νομα, δὲν βλέπεις, τί σημαίνει εἰς τοῦ ἀπαιδεύτου,
 τί εἰς τοῦ σοφοῦ τὸ σῶμα; Ἐκεῖνος τὴν περιορίζει εἰς τὰ Καλὰ
 γραμματικά, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὰ, ἄλλο κατ' αὐτὸν σημαί-
 νουσι παρὰ τὰ ἀληθῶς Καλὰ γραμματικά· οὗτος λέγει καὶ
 πιστεύει ἀδιδασκτως, ὅτι παιδεία χωρὶς φιλοσοφίας νὰ ἀποκτηθῇ
 εἶναι τόσον ἀδύνατον, ὅσον καὶ νὰ γένη χωρὶς ἥλιον ἡμέρα.

Δικαίως λοιπὸν ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος Ἐπίκτητος, ὅτι ἡ παιδεία
 τῶν ἀνθρώπων πρέπει ν' ἀρχίζῃ ἀπ' αὐτὴν τῶν λέξεων τὴν
 ἔρευναν· « Ἀρχὴ παιδεύσεως ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίκεψις (1) »·

(1) Ἀρρίαν. Διατρ. Ἐπικτ. I, 13, σελ. 42 ἑκδοσ. Κοραῆ. Δὲν
 τὸ λέγει ἀπ' ἑαυτοῦ ὁ Ἐπίκτητος, ἀλλὰ τὸ φέρει μαρτύριον ἀπὸ τὸν
 Ἀντισθένην· μετὰ τὸν ὁποῖον ὀνομάζει καὶ τὸν Χρύσιππον, καὶ τὸν
 Κλεάνθην, καὶ τὸν Ζήνωνα, καὶ πρὸ τούτων τὸν Σωκράτην, ὡς ἐρευνητάς
 τῶν λέξεων. Ὅταν ὁ Σωκράτης ἀρχισε τὴν ἔρευναν ταύτην, τὰ φιλοσοφικά
 τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους συγγράμματα δὲν εἶχαν ἀκόμη ἰδεῖν τὸ

δικαίως καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους δὲν ἐνθυμοῦμαι τίς (1), ὅτι τὸ πρῶτον βιβλίον ἐκάστου ἔθνους εἶναι τῆς γλώσσης του τὸ Λεξικόν, ἥγουν ἡ συνάθροισις καὶ ἔρευνα τῶν συμβόλων μὲ τὰ ὁποῖα ἐκφράζει τὰς ιδέας του. Ἔως δὲν γένη ἡ συνάθροισις αὕτη, τὸ ἔθνος ὅχι μόνον δὲν ἐμπορεῖ ν' ἀποκτήσῃ παιδείαν, ἢ ν' αὐξήσῃ τὴν ὀπίσθιαν ἔχει, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύει νὰ τὴν χάσῃ παντάπασι, διὰ τοῦτο ὅτι περιφέρεται κατὰ πόλεις καὶ χώρας σκορπισμένη καὶ ἀθησαύριςτος. Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὴν ἱστορίαν, θελομεν εὐρεῖν, ὅτι ἀπὸ τὴν ἔρευναν τῶν λέξεων ἄρχισεν ἡ παιδεία καὶ τῶν σημερινῶν φωτισμένων ἔθνων. Ἴταλοι, Ἴσπανοί, Γάλλοι, Γερμανοί, Ἀγγλοὶ, πολὺν καιρὸν πρὶν αἱ ἐπιστῆμαι ἀναβῶσιν εἰς τὸν ὅποιον σήμερον τὰς βλέπομεν βαθμὸν, ἄρχισαν νὰ συναθροίζωσι τὴν ὕλην τῆς γλώσσης, καὶ κατέδαλαν τὰ πρῶτα θεμέλια τῶν Λεξικῶν. Καὶ ὅχι μόνον αἱ ἐπιστῆμαι, ἀλλ' εἰς πολλὰ ἔθνη καὶ πρὶν ἀκόμη γράψωσι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς δοξάσαντας τὸ γένος Κλασσικοὺς, ἐφάνησαν οἱ ἐρευνῆται τῆς γλώσσης. Ἀπ' αὐτὴν τὴν δεκάτην ἔκτην ἑκατονταετηρίδα ἄρχισαν οἱ Γάλλοι τὰς περὶ τῆς γλώσσης των ἐρεύνας· καὶ εἰς τὴν δεκάτην ἐβδόμην ἐπεχείρησεν ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία νὰ συναθροίσῃ τὴν ὕλην τοῦ Λεξικοῦ της, τὸν αὐτὸν χρόνον (1679), ὅτε ἴδε τὸ φῶς ὁ Εὐριπίδης τῆς Γαλλίας, ὁ μέγας Ρακίνας, καὶ τρεῖς χρόνους μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ περιφήμου Σατυρικοῦ Βοϊλλώ. Ὁ Μενάγιος ἐξέδωκε τὸ Ἐτυμολογικὸν τῆς Γαλλικῆς

φῶς. Οἱ Στωϊκοὶ ἔπειτα φιλόσοφοι μὲ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ ἠθικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας νέων ιδεῶν, ἀναγκάσθησαν ὅχι μόνον νὰ πλάσωσι νέας λέξεις, ὁποῖαι εἶναι ὁ Ἐνάρετος, τὸ Καθῆκον, καὶ ἄλλαι πολλά, ἀλλὰ νὰ διορίσωσι καὶ τὴν σημασίαν τῶν παλαιῶν. Ἐκατάλαβαν οἱ σοφοὶ οὗτοι ἄνδρες ὅτι τὸ ἀδιόριστον τῶν λέξεων γεννᾷ τὸ ἀκατάστατον τῶν ιδεῶν, καὶ τοῦτο πάλιν τὸ ἀκατάστατον τῶν πράξεων.

(1) Ὁ περιηγητὴς Βολνέϋς (Volney), ἃν δὲν λαμβάνωμαι.

γλώσσης κατὰ τὸ 1650 ἔτος, καὶ ὁ αὐτὸς πάλιν τὸ Ἑτυμολογικὸν τῆς Ἰταλικῆς κατὰ τὸ 1685. Εἰς τὸν αὐτὸν σχεδὸν καιρὸν δοξάσας τὴν Γερμανίαν μέγας Λεϊβνίτιος δὲν ἔκρινε τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἀνάξιον νὰ ἀσχοληθῇ εἰς ἐτυμολογικὰς ἐρεῦνας (1).

Καὶ ἐπειδὴ τοιαύτη ἔγινεν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη ἢ κατὰ μικρὸν πρὸς τὴν τελειώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τοιαύτη πρέπει νὰ γένη καὶ εἰς ἡμᾶς· ἢ μᾶλλον γίνεται, ὁδηγουμένη ἀπ' αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, χωρὶς προαιρέσεως ἐπιρροήν. Καθὼς ὁ ἐξερχόμενος ἀπὸ σκοτεινῆς καὶ μακροχρόνιον φυλακῆς ἐρωτᾷ πρῶτον τὰς ὀνομασίας τῶν ἀμυδρῶς ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς ὀφθαλμοῦς του βλεπομένων πραγμάτων, παρόμοια καὶ ἡμεῖς μεταβαίνοντες ἀπὸ τῆς ἀμαθίας τὸ σκότος, πρέπει νὰ πλησιάζωμεν τὰς ὁποίας ἕως τῶρα ἐμεταχειριζόμεθα λέξεις εἰς τὴν λαμπάδα τῆς φιλοσοφίας· πρέπει νὰ ἐρευνήσωμεν τί ἐσήμαινε πᾶσα μία ἀπ' αὐτὰς εἰς τοὺς προγόνους ἡμῶν, τί ἐκάντησε νὰ σημαίνῃ εἰς ἡμᾶς, καὶ τίς εἶναι ἡ κυρία τῆς σημασίας, παραβαλλομένης μὲ τὰς ἀναλόγους τῶν φωτισμένων ἐθνῶν λέξεις.

Τὴν τοιαύτην ἐρευναν ὀνομάζει ὁ Ἐπίκτητος Παρακολούθησιν τῶν ὀνομάτων, καὶ τὴν διακρίνει ἀπὸ τὴν ἀπλὴν αὐτῶν Χρησιν, ἥτις κατ' αὐτὸν ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ νὰ λαλῇ τίς χωρὶς νὰ ἐξεύρῃ τί λέγει, μεταχειριζόμενος τὰς λέξεις καθόσον ἔρχονται μία μετὰ τὴν ἄλλην εἰς τὴν γλῶσσάν του, γυμνὰς ἰδεῶν, ἢ ἐνδυμένας μὲ ἀλόγους καὶ κτηνώδεις ἰδέας (2).

(1) Ὡς τὸ μαρτυρεῖ τὸ ἐπιγραφόμενον αὐτοῦ βιβλίον, Ἑτυμολογικὰ καὶ συλλογὰι, Collectanea Etymologica.

(2) « Πόθεν οὖν ἀρξασθαι δεῖ; . . . Ἐρῶ σοι, ὅτι πρῶτον δεῖ σε τοῖς ὀνόμασι παρακολουθεῖν . . . Πῶς οὖν χρῶμαι αὐτοῖς; Οὕτως ὡς οἱ ἁγράμματαί ταις ἐγγραμμάτοις φωναῖς, ὡς τὰ κτήνη ταῖς φαντα-

Ὅτι εἰς ὅσα λέγομεν, ἢ γράφομεν, τὴν σήμερον περιέχονται καὶ ἄλογα πολλά, δὲν ἔχει χρεῖαν ἀποδείξεως. Ἀλλὰ ἵπποῦν ἔθνος ἄρχισεν ἀπὸ λογικώτερα; λέγω καὶ ἐγὼ, κ' ἔχει δίκαιον νὰ λέγῃ πᾶς ἕνας ἀπολογούμενος.

Εἶναι ὁμῶς καὶ εἰς τοῦτο διαφορά. Τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη, ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ πατέρες ἡμῶν, καταρχὰς τοῦ φωτισμοῦ των, δὲν εἶχαν ὅσα σήμερον ἔχομεν ἡμεῖς βοηθήματα ἀπὸ ἄλλα ἔθνη φωτισμένα, εἰς τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ὀρθῶς νοούντων, λαλούντων καὶ γραφόντων παραδείγματα πολλά. Ἀπὸ τούτους κάνεις δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ γράψῃ περὶ πράγματος τοῦ ὁποίου δὲν ἐξεύρει ἀκριβῶς τὸνομα, ἤγουν δὲν ἔχει καθαρὰν ἰδέαν καὶ παρακολούθησιν αὐτοῦ· καὶ ὅταν πιάσῃ τὸν κάλαμον, δὲν γράφει οὔτε διὰ τοὺς σοφοὺς, οὔτε διὰ τοὺς ἀπαιδεύτους τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ δι' ὅλον αὐτοῦ τὸ ἔθνος. Διὰ νὰ φύγῃ τὰ δύο ταῦτα ἄκρα, μηδὲ νὰ μακρύνῃ ἀπὸ τὰ γραφόμενα μήτε τοὺς πρῶτους διὰ τὴν ἀηδίαν, μήτε τοὺς δευτέρους διὰ τὸ δυσνόητον, ἢ καὶ ἀκατανόητον, πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ τὴν γλῶσσαν τῶν Κλασσικῶν, ἃν τὸ ἔθνος τοῦ ἔχῃ ἀμολογουμένους Κλασσικοὺς, οἱ ὁποῖοι μὴδ' αὐτοὶ ἠθέλουν ἀξιώσθην νὰ ὀνομαζῶνται τοιοῦτοι, ἐὰν ἔγραφαν διὰ μέρος τι τοῦ ἔθνους.

Εἰς ἡμᾶς, μὴν ἔχοντας ἀκόμη Κλασσικοὺς, ἃν θέλωμεν νὰ ταχύνωμεν τὴν γένεσιν αὐτῶν, πάλιν τὴν μέσσην ὁδὸν τῆς γλώσσης πρέπει νὰ πατήσωμεν, διὰ νὰ μεταδώσωμεν εἰς τοὺς ἀπαιδεύτους, ἃν ἔχωμέν τι καλόν, καὶ νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς σοφοὺς ἀφορμὴν νὰ μεταδώσωσι καλῆτερα. Ἀλλὰ τὴν μέσσην ὁδὸν ἐκεῖνος μόνος εἶναι καλὸς νὰ πατήσῃ, ὅστις ἐξέτασεν ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν τῆς γλώσσης του. Ὡς ἀρχίσωμεν λοιπὸν

» σίαις· ἄλλο γάρ ἐστι χρήσις, ἄλλο παρακολούθησις »· Ἀρρίαν. Διατριβ. Ἐπιτ. II, ιδ', 15, σελ. 108-109, ἔκδ. Κοραῆ.

ἀπὸ τὴν ἔρευναν αὐτῆς· καὶ ἄς τολμήσωμεν, ὡς ἔλεγεν ὁ Κικέρων (1), νὰ μιμηθῶμεν τοὺς Στωϊκοὺς φιλοσόφους, οἱ ὅποιοι ἐξέταζαν ἐπιμελῶς τὰς παραγωγὰς τῶν λέξεων.

Καὶ πρῶτον πρέπει, ὡς τὸ ἐζήτησα καὶ ἄλλοτε, νὰ συν-
αθροισθῶσιν αἱ λέξεις καὶ φράσεις, εἰς ἓνα λόγον, ἡ ὕλη τῆς
γλώσσης ὅλη ἀπ' ὅλης τὰς πόλεις καὶ χώρας τῆς Ἑλλάδος.
Τῆς συναθροίσεως πρῶτον ἀποτέλεσμα καλὸν εἶναι ὁ καθαρμὸς
τῆς γλώσσης ἀπὸ ἁλλοφύλων λέξεων. Ἐἰς τίνα δὲν εἶναι γνωστὸν
ὅτι εἰς πολλοὺς τόπους ὀνομαζοῦνται τὰ πράγματα μὲ λέξεις
Ἰταλικὰς καὶ Τουρκικὰς; ὅχι διότι λείπει ἀπὸ τὴν γλῶσσαν
ἐμφύλιος λέξις, ἀλλὰ διότι δὲν γνωρίζεται εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον,
ὅπου ὀνομάζεται τὸ πρᾶγμα μὲ ἁλλόφυλον (2). Εἶναι ἐντροπή

(1) *Audeamus imitari Stoicos, qui studiose exquirunt unde verba sint ducta. Cicero. de offic. I, 7.* Ἀπὸ τοὺς νεωτέρους λέγει καὶ ὁ συγγραφεὺς, τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω ἔφερα τινὰς μαρτυρίας. On ne saurait croire combien de bonnes choses sont contenues dans l'Étymologie. Elle est un trésor de bon-sens : elle renferme des vérités qui échappent à la plupart des philosophes, et qui illustreront un jour le philosophe qui en fera la découverte, sans que lui-même soupçonne que depuis un temps immémorial, elles sont dans la bouche de tout le monde. *De l'Infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 27.

(2) Τὰ αὐτὰ εἶλετο περὶ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης καὶ ὁ ἀνωτέρω συγγραφεὺς· Je demande au paysan le nom d'une plante : il me répond qu'elle n'en a point : cela ne prouve pas encore la pauvreté de la langue, cela ne prouve, peut-être, que l'ignorance du paysan, celle de son village, ou celle de toute la contrée... Parcourez les différentes contrées de l'Allemagne; vous cesserez de vous plaindre de la disette des noms : vous vous plaindrez peut-être d'une abondance pernicieuse. La plante que vous croyez n'avoir point de nom, vous verrez

500 ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧ. ΣΤΟΧ.

εἰς Γραικὸν, καθ' ὑπόθεσιν, Σμυρναῖον νὰ ὀνομάξῃ Τουρκισί πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ὁ πλησιόχωρος αὐτοῦ Χῖος ὀνομάζει Γραικισί, εἰς τὸν Κερκυραῖον, Ἰταλίσί, τοῦ ὁποῖου τὸ Γραικὸν ὄνομα σώζεται εἰς τὴν γείτονά του Πελοπόννησον.

Δεύτερον ἀποτέλεσμα καλὸν τῆς συναθροίσεως εἶναι, ὅτι, ἐπειδὴ εἰς τόπους πολλοὺς πολλὰ πράγματα οὐτ' ἐμφύλιον οὐτ' ἀλλόφυλον ὄνομα ἔχουσι κἀνέν, οἱ ἐντόπιοι, λαμβάνοντες ἀπὸ τούτων ἔχοντας τὰς ὀνομασίας, μαθάνουν ἐντάμα καὶ τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἔως τότε ἔθλεπαν, ὡς βλέπει τὸ κτῆνος τὴν βοσκήν του, χωρὶς νὰ ἐξεύρῃ τί εἶναι. Ὀλίγην προσοχὴν δίδει φυσικὰ ὁ ἄνθρωπος εἰς ὧσιν δὲν γνωρίζει τὸ ὄνομα. Τὰ ὀνόματα ἐντυπώνουσι μονιμώτερον εἰς τὴν ψυχὴν τὰς ἰδέας τῶν πραγμάτων. Ὅταν ἡ γλῶσσα εἶναι πλουσία ἀπὸ λέξεις, ἀδύνατον νὰ μὴ διαδωθῇ μέρος τί τῆς ὅλης ἐπιστήμης τοῦ ἔθνους καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν λαόν (1).

Τρίτον ἀποτέλεσμα καλὸν ἡ συνάθροισις τῆς ὕλης τῆς γλώσσης καὶ εἰς Λεξικὸν καταχώρισις ἔχει τοῦτο, ὅτι μᾶς φυλάσσει ἀπὸ τὸν κίνδυνον νὰ πλάσσωμεν νέας λέξεις, ἀμφιβόλου πολ-
λάκις ἀρχῆς καὶ γενέσεως (2), διὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα πρό

qu'elle en a plusieurs, mais ce ne sont que des noms provinciaux. *De l'Infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 50-51.

(1) Lorsque la langue est riche, il n'y a pas jusqu'à l'homme du commun qui ne prenne quelque teinture du savoir: il s'instruit de choses qui, sans le secours de sa langue, lui seraient toujours demeurées inconnues: il observe mieux le cours de la nature, et se trouve en état de communiquer aux savans des expériences qui sans cela eussent été perdues, et qui ne sont pas toujours à mépriser. *De l'infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 45.

(2) Des mots nouveaux sans dérivation rendraient un

πολλοῦ ἔχουν ὄνομα σημαντικὸν εἰς τὴν γλῶσσαν. Αἱ μὴ ἀναγκαῖαι πλάσεις τῶν ὀνομάτων δὲν πλουτίζουναι τὰς γλώσσας. Ἐάν τὸ παλαιὸν σημαίνει ἀρκετὰ τὸ πρᾶγμα, τὸ ἔθνος δὲν διδὲι προσοχὴν εἰς τὸ νέον· καὶ ἂν ὑπερισχύσῃ τοῦτο νὰ ἐξαλείψῃ τὸ παλαιόν, δὲν βλέπω τί ἐκέρθησεν ἡ γλῶσσα ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴν ταύτην. Τὰ ὀνόματα τῆς γλώσσης πρέπει νὰ φυλάσσωνται, ὅταν ἦναι καλὰ, καὶ μάλιστα ὅσα δὲν περιορίζονται εἰς πόλιν ἢ χώραν τινά, ἀλλ' εἶναι εἰς ὅλον τὸ ἔθνος γνωστὰ, καί, νὰ εἴπω οὕτως, οἰκουμενικά (1).

son étranger, et auquel nos oreilles ne sont point faites : ce qui serait un très-grand supplice pour la mémoire. *De l'Infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 119.

(1) Ἐδῶ ἂν μὲ συγχωρήσῃ ὁ φίλος Γαζῆς νὰ σημειώσω, ὅτι ἐβιάσθη ὀλίγον εἰς τὴν ὀνοματοθεσίαν τοῦ Ἡ τ ρ ι ο υ. Ἄν τὸ ἔθετεν ἄλλος, ὀλίγον ἤθελα φροντίσειν· ἀλλ' ὅσον εἶναι σοφώτεροι οἱ διορθωταὶ τῆς γλώσσης, τόσοι αὐτῶν τὰ σφάλματα βλέπτουσι πλέον τὴν γλῶσσαν. Ὁ σφαλόμενος ἐνδέχεται νὰ ἦμαι ἐγώ· ἀλλὰ τοῦτο δὲν μ' ἐμποδίζει νὰ ὑποτάξω εἰς σφωτέρας δευτέρας τοῦ φροντίδας τὴν γνώμην μου. Τὸ ὄνομα Τετράδιον, ῥιζωμένον εἰς τὴν γλῶσσαν ἀπὸ τὴν τετάρτην ἐκτονταετηρίδα, σημαίνει τὸ αὐτὸ, τὸ ὁποῖον ἠθέλησε νὰ σημάνῃ μὲ τὴν λέξιν Ἡ τ ρ ι ο υ, λέξιν ξενίζουσαν εἰς τὰς ἀκοάς, καὶ τῆς ὁποίας ἡ χρῆσις καὶ μεταφορὰ εἶναι ἀμφίβολος. Πρῶτος ὁ Πλάτων τὴν ἐμεταχειρίσθη εἰς σημασίαν Πανίου, ἢ Ὑφάσματος· « Ἡτριον, » ἐνδυμα ὑμενωδὲς » λέγει ὁ Σοῦιδας. Τὸ Δωρικόν, Ἄτριον, ἐξηγεῖ ὁ Ἡσύχιος, « Ὑφος λεπτόν, καὶ Εὐάτριον, εὐυφεῖς ». Ἐν μοναδικῷ παραδείγματι, καὶ τοῦτο ποιητικόν, ἔχομεν Λεωνίδου τοῦ Ἀλεξανδρείως (Ἀνάλεκτ. Βρυγκ. Τόμ. Β, σελ. 195), ὅς τις τὸ ἐμεταχειρίσθη εἰς σημασίαν Χαρτίου. Ἀλλὰ τοῦ Λεωνίδου ἡ ἀξία δὲν εἶναι τόση, ὥς νὰ ἐξορίσῃ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν λέξιν εἰς ὅλους γνωστὴν, καὶ τῆς ὁποίας τὴν ἰδέαν πολλὰ φωτισμένα ἔθνη ἐκφράζουσι μὲ σημείον ἀνάλογον. Καθὼς τοῦ Τετραδίου ἡ παραγωγή εἶναι ἀπὸ τὸ Τέσσαρα, παρόμοια καὶ οἱ Ἴταλοὶ καὶ οἱ Ἰσπανοὶ τὸ ὀνομάζουσι Qua-

Τέταρτον τῆς συναθροίσεως τῶν λέξεων ἀποτελεσμα καλὸν εἶναι ἢ εὐκολωτέρα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης μάθησις. Ὅτι συμβάλλει πολὺ, ὅσον καὶ ἂν ἐσθαρβαρώθῃ, ἡ σημερινὴ γλώσσα εἰς τῆς ἀρχαίας τὴν ἐξήγησιν, τὸ ἔδειξα μὲ πολλὰ πολλάκις παραδείγματα, εἰς τὰ ὁποῖα νὰ προσθέσω δὲν ἤθελαν μὲ λείψειν πλείοτερα, ἐὰν ὁ καιρὸς δὲν μ' ἔλειπε.

Τῆς προγονικῆς γλώσσης ἡ ἀπόκτησις εἶναι τόσον ἀναγκαιοτέρα εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις, ὅσον ἡ ἀμέθοδος αὐτῆς παραδόσις, αὐξάνουσα χωρὶς ἀνάγκην τοὺς κόπους, καὶ διὰ τοῦτο ἐμποδίζουσα τὴν εἰς πολλοὺς αὐτῆς διάδοσιν, ἐσάθῃ ἡ γονιμωτάτη αἰτία, ἐκ τῆς ὁποίας ἔρρυσαν ὅλοι τοῦ γένους αἱ δυσυχίαι, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν πολλοὶ τοῦ ἔθνους δυνατοί, ὄντες ἀπαίδευτοι, δὲν φροντίζουν νὰ τὰς παύσωσι. Μόνους ἀκόμη δέκα τοιούτους, ὁποῖος εἶναι τῆς Οὐγγροβλαχίας ὁ σοφὸς Ἀρχιερεὺς Ἰγνατίος, ἐὰν εἶχεν ἡ ταλαίπωρος Ἑλλάς, εἰς πολὺ μικρόν

derno, καὶ οἱ ὀλλανδοὶ *Katern*, ἀπὸ τὸ *Quatro* (τέσσαρα). Τὸ ταυτόσημον *Cahier* τῶν Γάλλων ἐγράφετο παλαιὰ *Quayer*, διότι εἶναι καὶ αὐτὸ παραφθορά τοῦ Λατινικοῦ *Quaternum*. Ἀπὸ τὴν αὐτὴν πηγὴν εἶναι καὶ τῶν Ἀγγλων τὸ *Quire*, ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ τυπογραφουμένου φύλλον, ἢ τετραδίου. Εἰς τὸν πρῶτον τόμον (σελ. 132) τοῦ τριγλώσσου Λεξικοῦ εὕρισκω, « *Cahier... τέτρα-
ν* δον, τετραδίου », ἐπεὶ δὲ ἄλλως νὰ τὸ μεταφράσῃ ὁ Λεξικογράφος ἦτον ἀδύνατον, χωρὶς νὰ βιάσῃ τὴν γλῶσσαν. Εἰς τὸν Σομανέραν ὁμοίως, « *Quaderno, τέτραδον* » Τὸ φύλλον, ὡς ἐκβαίνει πλασμένον ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ χαρτοποιοῦ, ἐὰν διπλωθῇ εἰς δύο (διὰ τὴν ὁποίαν διπλωσιν καὶ κάψιν τὸ ὠνόμασαν οἱ Γερμανοὶ, ὁμωνύμως τοῦ τόξου, *Bogen*), γεννᾷ τέσσαρας σελίδας, ἢ καταβατά· ἐὰν διπλωθῇ εἰς τέσσαρα, ἤγουν οὕτω σελίδας, γίνεται τετραδίου διὰ τὴν εἰς τέσσαρα διπλωσιν· ἐὰν διπλωθῇ εἰς οὕτω ἢ καὶ περισσότερα, πάλιν τὸ αὐτὸ ὄνομα φυλάσσει, διότι γίνεται σύνθετον ἀπὸ πολλὰ τετραδία.

καιροῦ διάστημα ἤθελε κατορθώσῃν ἄξια νὰ φέρωσιν εἰς ἑκ-
πληξιν καὶ αὐτὴν τὴν φωτισμένην Εὐρώπην πράγματα.

Μεγάλην λοιπὸν ὠφέλειαν θάλει προξενήσῃν εἰς τὴν γλῶσ-
σαν, καὶ εἰς τὸ γένος, ὅστις περιέλθῃ τὴν Ἑλλάδα ὅλην διὰ μό-
νην τὴν ἔρευναν καὶ συνάθροισιν τῶν λέξεων. Εἰς αὐτὸν πρέπει
ὄχι τὸ Λεξιθῆρας, ἀλλὰ τὸ Γνωσιθῆρας ὄνομα, ἐπει-
δὴ ἀρχίζει, ὅθεν πρέπει ν' ἀρχίζῃ ὁ ἀπαίδευτος· « ἀρχὴ παι-
» δεύσεως ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις ». Ἰπῶς ἔχομεν ν' ἀν-
ορθώσωμεν τὴν πτώσιν τῆς γλώσσης, ἐὰν δὲν ἀνασκάψωμεν
πρῶτον τὰ ἐρείπιά της; Ἰπῶς νὰ προσθέσωμεν ὅ,τι λείπει, πρὶν
μαθῶμεν ὅσα ἔμειναν εἰς αὐτὴν; Ἰπῶς νὰ τὴν κτίσωμεν, ἂν
δὲν ἔχωμεν παροῦσαν τὴν χρειαζομένην ὅλην ὕλην εἰς τὴν οἰκο-
δομήν της; Ἰπῶς νὰ μετασχηματίσωμεν τὰ κακόμορφα καὶ
ἄσχημά της, χωρὶς νὰ ἐξεύρωμεν ἂν ἔχωσι παντοῦ τὴν αὐτὴν
μορφήν; εἰς βραχυλογίαν, Ἰπῶς νὰ τὴν θεραπεύσωμεν, ἐὰν δὲν
γνωρίζωμεν ἀκριδῶς καὶ τὸ πάθος, καὶ ποῖα εἶναι τὰ μάλισα
πάσχοντα μέρη τῆς γλώσσης; ἸΔὲν εἶναι κίνδυνος, μὴν ἐμ-
πλασρώσωμεν τὰ ὑγιεῖα, καὶ ἀφῆσωμεν τὰ πληγομένα της νὰ
σαπίζωνται; Ὁ μακαρονισμὸς τῶν κακοτύχων τούτων Ἀττι-
κιστῶν, τῶν ὁποίων ἡ σοφία ἔφθασεν ἕως νὰ μεταφράξῃ καὶ
τὸ Ὀργίζομαι διὰ τοῦ Χαλεπαίνω, Ἰπόθεν ἄλλοθεν
προέρχεται πλὴν ἀπὸ τὴν ἄγνοιαν τῆς γλώσσης; Μὴν ἐξεύ-
ροντες τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, καταφεύγουσιν εἰς τὴν
προγονικὴν, ὅχι διότι γνωρίζουσιν ἐκείνην καλῆτερα, ἀλλὰ
διότι μὲ τὸ κάλυμμά της κρύπτουν τὴν ἰδίαν ἀμαθίαν εἰς τῶν
ἀμαθεσέρων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀσφαλέςτερον. Ὁ ἀπαίδευτος ὄχλος
ὅσον ὀλιγώτερον τοὺς καταλαμβάνει, τόσον πλατύτερον χάσκει,
καὶ κροτεῖ τὰς χεῖρας εὐκολώτερον, θαυμάζων τὴν σκοτεινὴν
αὐτῶν σοφίαν.

Εὐ, νῆ τὸν Ἑρμῆν! ὅ,τι λέγεις θ' οὐ μανθάνω (1).

(1) Ἀριστοφάν. Βατρ. 1169.

Μά τόν Θεόν! λογιώτατε, λαλεῖς ὡς ἄγγελος·
ἀλλά τί λέγεις δέν καταλαμβάνω.

Ἐάν, ὡς εἶπα ἀνωτέρω, ἡ βαρβαρώσις τῆς γλώσσης, δια-
σρέφουσα τὰς ἀληθεῖς ἐννοίας τῶν λέξεων, καταντᾷ καί εἰς τήν
διασπορὴν τῶν ἡθῶν, ἀκολουθεῖ, ὅτι ἡ διόρθωσις αὐτῆς διορ-
θώνει καί τὰ ἥθη τοῦ ἔθνους, καί τὰ κάμνει ἡμερώτερα. Ἀρετή,
Δικαιοσύνη, Σωφροσύνη, Ἀγιότης, καί ἄλλαι μυρίαί λέξεις, δη-
λωτικαί διαθέσεως ψυχῆς, ἄλλα σημαίνουν εἰς τοῦ ἀπαιδεύ-
του, ἄλλο εἰς τοῦ φωτισμένου ἀνθρώπου τὸ σῶμα. Μεγάλην
ἀναμφιδόλως ὠφέλειαν θέλουν προξενήσῃν εἰς τὸ ἔθνος οἱ
λόγιοι ἄνδρες, ἐάν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἐξηγῶσιν εἰς τὸν ὅχλου
τὴν ἀληθῆ παραγωγὴν καί τὴν ἀκριθεῖ σημασίαν αὐτῶν.

Ἡ λέξις, Πλοῦτος, εἰς τοῦ ἀπαιδεύτου πλουσίου τὴν κε-
φαλὴν σημαίνει ὑπεροχὴν εἰς ὅλα· εἰς τοῦ σοφοῦ, ὄχι ἄλλο,
πλὴν πολλῶν χρημάτων καί κτημάτων συλλογὴν, εὐτυχῆ, ἂν
ᾗναι συνωδευμένη μετὰ τὴν ἐρθὴν χρῆσιν, ἀτυχεστέρα καὶ αὐτῆς
τῆς πτωχείας, ὅταν ὁ πλούσιος δέν ἐξεύρῃ νὰ τὴν μεταχειρισθῇ.
Δέν ἤθελεν εἶσθαι ὠφέλιμον νὰ φωνάξῃ τις εἰς τοὺς ἐπαίρο-
μένους διὰ τὸν πλοῦτον, ὅτι μόνῃ ἡ παιδεία, ἡ τῆς παιδείας
ἡ ἀγάπη, δύναται νὰ τοὺς ὑψώσῃ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους, διδά-
σκουσα τὴν ὠφέλιμον χρῆσιν τοῦ πλούτου, χωρὶς τῆς
ὁποίας ἂν ἐλπίζουν νὰ εὐδοκιμήσωσι καὶ νὰ φανῶσι τί εἰς
τῶν φρονίμων τὴν ὑπόληψιν, εἶναι ἡλίθιοι (1); Δέν ἤθελεν

(1) «Τοὺς δὲ ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρονούντας, καὶ νομίζοντας οὐδὲν
» προσδεῖσθαι παιδείας, ἐξαρχέσειν δὲ σφισι τὸν πλοῦτον οἰομένους
» πρὸς τὸ διαπράττεσθαι ὅ,τι αὐτοὶ βούλωνται, καὶ τιμᾶσθαι ὑπὸ τῶν
» ἀνθρώπων, ἐφρένου [ὁ Σωκράτης], λέγων, ὅτι μαρὸς εἶη... εἴτις
» οἶται διὰ τὸν πλοῦτον, μηδὲν ἐπιστάμενος, βόξειν τι ἀγαθὸς εἶναι,
» ἢ μηδὲν ἀγαθὸς εἶναι δοκῶν, εὐδοκιμήσειν». Ξενοφ. Ἀπομνημ.
Δ, 1, 5, σελ. 111, ἐκδόσ. Κοραῆ.

ὥς τοὺς ἐμποδίσειν νὰ γίνωνται διδῶνται τῆς παιδείας, καὶ
 ἀ κηρύσσωσι τὴν μωρίαν αὐτῶν, λαλοῦντες καὶ ἀποφασίζοντες
 ἐπὶ πραγμάτων, τῶν ὁποίων οἱ ταλαίπωροι δὲν ἔχουσιν ἰδέαν;
 Εἰς τὰς γλώσσας πολλάκις ἡ μεταφορὰ γεννᾷ ὁμωνυμίας,
 ἡ ὁποία, μακρυνόμεναι ἀπὸ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς πρώτης κυ-
 ρίας λέξεως, φέρουσι σύγχυσιν εἰς τὰς ἀγυμνάστους κεφαλὰς,
 ἂν δὲν ἐξηγῶνται ἀκριβῶς εἰς τὰ Λεξικά τῆς γλώσσης. Τοιαύτη
 ἵκανα ἡ Λέξις Θ α ὤ μ α. Καταρχὰς ἄλλο δὲν ἐσήμαινε, πλὴν
 πρᾶγμα ἢ ἐνέργημα φυσικόν, ἢ τεχνητόν, ἔξοχον διὰ κάλλος,
 μέγεθος, ἢ ἄλλην τινὰ ποιότητα καὶ περισσασιν ἀπροσδόκητον
 εἰς τὸν βλέποντα, καὶ διὰ τοῦτο ἱκανὴν νὰ τοῦ φέρῃ τὴν ψυχὴν
 εἰς ἐκπληξιν.

Ὡ πόποι, ἦ μέγα ΘΑΥΜΑ τόδ' ὀφθαλμοῖσιν ὁρᾶμαι (1),

λέγει τις ἀπὸ τοὺς Ἑλληνικοὺς ἥρωας, βλέπων ἀπροσδόκητον
 ἐρχόμενον τὸν Ἑκτορα. Ὁ Κύκλωψ ἔφερεν εἰς ἐκπληξιν τοὺς
 βλέποντας διὰ τὸ παράξενον μέγεθος τοῦ σώματος (2).

Καὶ γὰρ ΘΑΥΜ' ἐτέτυκτο πελώριον· οὐδ' ἐφίκει

Ἄνδρ' γε σιτοφάγῳ. —————

Ὡνομάσθη ἔπειτα Θ α ὤ μ α καὶ αὕτη τοῦ βλέποντος ἡ ἐκπληξις,
 τὴν ὁποίαν κοινότερον λέγομεν Θ α υ μ α σ μ ὄ ν.

ΘΑΥΜΑ μ' ἔχει, ὡς οὔτι, πῶν τάδε φάρμακ', ἐθέλχης,

λέγει πρὸς τὸν Ὀδυσσεά ἢ Κίρκην (3), βλέπουσα ὅτι τὸ φάρ-
 μακον δὲν ἐνέργησεν εἰς αὐτόν. Τέλος πάντων ἐπέρασεν ἡ
 λέξις καὶ εἰς τὴν Ἑρσκειάν, μὲ σημασίαν ἀνάλογον τῆς
 πρώτης, ἀλλ' ὅχι τὴν αὐτήν. Κατ' ἐκείνην, τὸ Θ α ὤ μ α ἦτο

(1) Ἰλιάδ. δ, 286.

(2) Ὀδυσσ. ε, 190.

(3) Αὐτόθ. κ', 326.

πράγμα ἀπροσδόκητον, ἀλλ' ὁμως φυσικὸν ἢ τεχνητόν· εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς θρησκείας, τὸ Θαῦμα σημαίνει ἐνέργειαν ἁμεσον τῆς θείας δυνάμεως, ἐναντίαν εἰς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ὅποια εἶναι τὰ κατ' ἐξοχὴν ὀνομαζόμενα ἀληθινὰ θαύματα. Κατ' ἐκείνην, τὸ Θαῦμα ἦτο συνώνυμον μὲ τὸ Θαυμαστόν ἢ Θαυμασίον· εἰς τὴν θρησκείαν, ἐὰν ὀνομάζεται καμμίαν φοράν Θαυμασίον (1), διότι αὐτὸ μάλιστα εἶναι θαυμασμοῦ καὶ σεβασμοῦ ἄξιον, δὲν πρέπει ὁμως νὰ συγχέεται μὲ τὰ θαύματα τῆς φύσεως, ἢ τῆς τέχνης. Εἶναι φανερόν ὁ κίνδυνος τῆς τοιαύτης συγχύσεως (2). Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη σταθεράν βίον διαγωγὴν ὅστις ὀνομάζει καὶ νομίζει θαύματα ὅλα τὰ ἀπροσδόκητα, ἡγουν ὅλα, ὅσων δὲν γνωρίζει ἢ δὲν βλέπει τὴν αἰτίαν· ἐπειδὴ ὁ τυχὼν πλάνος, κακομεταχειριζόμενος τὰ δῶρα τῶν τεχνῶν ἢ τῶν ἐπιστημῶν, ἐμπορεῖ μὲ τὸ τυχὼν πείραμα τῆς Φυσικῆς, ἢ τῆς Χημικῆς, ἢ μὲ τῶν χειρῶν τὴν εὐστροφον καὶ ταχείαν κίνησιν, νὰ τὸν κάμῃ ὄργανον μεγάλων κακιῶν;

Τοιαύτη σύγχυσις ἐγένε καὶ εἰς τὰς λέξεις Ἅγιος, Ἁγιότης, Ἁγιασμός, Ἁγιοσύνη. Ἐρώτησε τὸν πρῶτον ἀπαντήσαντα ἀπαίδευτον, ποίαν ἰδέαν ἔχει τοῦ Ἁγίου, καὶ τί

(1) « Ἰδόντες... τὰ θαύματα, ἃ ἐποίησε », Ματθ. κα', 15.

(2) Cette espèce d'homonymie, qui réunit sous la même dénomination le genre et l'espèce, est dangereuse. Tel est le cas d'un mot allemand qui désigne également les merveilles et les miracles. Nous appelons *Wunder* tous les grands évènements inattendus qui nous étonnent; et l'usage se trouve ici d'accord avec l'étymologie; mais ce nom est plus particulièrement affecté aux effets immédiats de la toute-puissance; il désigne les miracles κατ' ἐξοχὴν. *De l'Infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 96.

νοεῖ αὐτοῦ ἡ κεφαλὴ, ὅταν τὸ σῶμα του προσφέρῃ τὴν λέξιν Ἀγιότης, καὶ θελεῖς ἀκούσειν πράγματα θαυμασία. Κατ' αὐτὸν, δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀρετὴ νὰ ἀγιάσῃ τὸν ἄνθρωπον, ὅν δὲν ἦναι ἐνωμένη μὲ τὸν χωρισμὸν τοῦ κόσμου, μὲ τὴν σωματικὴν σκληραγωγίαν, καὶ καμμίαν φορὰν μὲ τὴν θαυματουργίαν. Κατ' αὐτὸν, ἄνθρωπος μὲ γυναῖκα καὶ τέκνα, ἀγαθὸς ἀνὴρ, ἀγαθὸς πατὴρ, ἀνατρέφων υἱοὺς καὶ θυγατέρας, καὶ μὲ τὸν λόγον καὶ μὲ τὸ παράδειγμά του, εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι διὰ τοῦτο Ἅγιος. Καὶ ὅμως ἡ Θρησκεία δὲν ἔδωκε χώραν εἰς τοιαύτην ἀμαβίαν τῶν λέξεων. Εἰς αὐτὴν, καθὼς καὶ εἰς τοὺς παλαιούς, ὁ Ἅγιος σημαίνει τὸν καθαρὸν καὶ ἁγίους ὠνόμασε πρῶτον ὅλους χωρὶς ἐξαίρεσιν τοὺς πιστοὺς, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς εἰδολολατρείας καὶ πολυθείας κάθαρσιν, ἔπειτα τοὺς ἐναρέτους, ἤγουν τοὺς καθαρὸς ἀπὸ ἀμαρτίας, χριστιανούς, ὡς μαρτυροῦν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου. Ἅγιοι ὀνομάζονται εἰς αὐτάς οἱ χριστιανοὶ τῆς Ῥώμης, τῆς Κορίνθου, καὶ ἀπλῶς ὅλοι πρὸς ὅσους γράφει. Ἀρετὴ καὶ Ἀγιότης εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Γραφῆς εἶναι συνώνυμα τόσον ἀχώριστα, ὥστε δὲν ἐδίξασεν ὁ Ἀπόστολος νὰ εἴπῃ « Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν κύριον (1) ». Ἐὰν ἡ

(1) Πρὸς Ἑβρ. ιβ', 14. « Τοῦτο ἀληθῶς ἁγιασμός, τὸ παντὸς ῥύ-
 » που καθαρὸν εἶναι » λέγει ὁ Οἰκουμένιος (εἰς τὴν Δ', πρὸς Θεσσαλον.
 γ', 13). Τὴν αὐτὴν τῆς Ἀγιότητος ἐννοίαν εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὸν
 Χρυσόστομον (Ὁμιλ. 4, εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ.)· « Ὅρα πῶς τὸν ἁγιασμόν ἡ
 » πίσις ποιεῖ. Κἀν κοσμικὸν ταῖνον ἔδωμεν ἐν περιστάσει, ὀρέγουμεν
 » χεῖρα· μὴ πρὸς τοὺς ἐν ὄρεσι μόνον καθημένους ὤμεν σπουδαίσι.
 » Ἅγιοι μὲν γὰρ ἐκείνοι ἐν βίῳ καὶ πίσει· ἅγιοι δὲ καὶ οὗτοι τῇ πίσει,
 » πολλοὶ δὲ καὶ βίῳ. Μὴ, ἐὰν ἔδωμεν μοναχὸν ἐν φυλακῇ, τότε εἰ-
 » σέλθωμεν, ἐὰν δὲ κοσμικὸν, μὴ εἰσελθώμεν· ἅγιός ἐστι καὶ οὗτος καὶ
 » ἀδελφός ».

Ἀγιότης ἦτον ἐξαίρετον εἰς τοὺς χωρισμένους ἀπὸ τὸν κόσμον, καὶ σκληραγωγοῦντας τὸ σῶμα διὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς, χρέος ἀπαραίτητον ἤθελεν εἶσθαι τῶν κοσμικῶν νὰ ἐρημώσωσι τὰς πόλεις, ν' ἀφῆσσωσι καὶ γυναῖκας καὶ τέκνα, κα' νὰ κατοικήσωσι τὰς ἐρήμους, ἂν δὲν ἤθελαν ν' ἀπελπισθῶσιν ὁλότελα τὴν σωτηρίαν των. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι τοιοῦτον· Ἁγιασμός εἶναι ἡ πλήρωσις τῶν ἐντολῶν, τὴν ὁποίαν εἰς πᾶσαν βίου τύχην ἡ κατὰσασιν ὅσας θέλει δύναται νὰ κάμῃ· καὶ διὰ τὴν ἡναι τις ἅγιος δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξορκίσῃ τοὺς δαίμονας τῶν ἄλλων· ἀρκεῖ νὰ διώξῃ τὰ δαιμόνια τῆς ψυχῆς του, καὶ νὰ βάλῃ εἰς τόπον αὐτῶν τὸ πνεῦμα τῆς ἀρετῆς. Ὁ ἐνάρετος εἶναι καὶ ἅγιος, καὶ ὁ ἅγιος πάλιν ἐνάρετος· καὶ οἱ χωρίζοντες τὰ δύο ταῦτα τρέχουν κίνδυνον, ὁ μὲν κοσμικὸς νὰ νομίσῃ τοῦ ἀναχωρητοῦ, ὅχι ἰδικόν του, χρέος τὴν ἀρετὴν, ὁ δὲ ἀναχωρητὴς νὰ περιορίσῃ τὴν ἀγιότητα εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ κόσμου χωρισμὸν καὶ τὴν σκληρὰν τοῦ σώματος γυμνασίαν (1), καὶ ἀπὸ ἀληθῆ χριστιανὸν νὰ μεταβαλθῇ εἰς Γυμνοσοφιστὴν, ἢ Βραχυμᾶνα (2).

Ἐάν ὅσα εἶπα δὲν ἦναι ἱκανὰ νὰ δεῖξωσι τὴν ἀνάγκην τῆς ἐρευνῆς τῶν λέξεων, τὴν ὁποίαν ἐβεβαίωσε μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ αὐτοῦ ὁ μέγας Ἀριστοτέλης, ἐπειδὴ εἰς τὰ ἠθικὰ καὶ πολιτικά του συγγράμματα, ὅχι μόνον πολλάκις ἐτυμολογῇ τὰς γνωσὰς

(1) « Γύμναξις δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν. Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμος ἐστὶν » Παῦλ. Πρὸς Τιμόθ. Δ', δ', 7-8.

(2) Εἰς αὐτὴν τὴν ἐνδεκάτην ἐκατονταετηρίδα ὁ Θεοφύλακτος, ἐξηγῶν τὴν ἀρχὴν τῆς πρὸς Ἐφραίμους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου, « Τοῖς ἁγίοις » τοῖς ἐν Ἐφέσῳ », ἀγανακτεῖ ὅτι οὐδ' εἰς τὰ βουνα εὐρίσκοντο πλέον ἅγιοι· « Ὅρα, πόση ἦν τότε ἀρετὴ, ὅτε ἅγιους καὶ πιστοὺς καλεῖ » ἄνδρας βιωτικούς, γυναῖκας ἔχοντας καὶ παιδιὰ· ἀλλὰ νῦν οὐδὲ ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις τοιοῦτοι ».

εἰς ὅλους λέξεις, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τοῦ κοινοῦ λαοῦ τὰς παροιμίας μεταχειρίζεται, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων ἔννοιαν· ἔάν, λέγω, ταῦτα δὲν ἦναι ἱκανά, ἀρκεῖ πολλῶν ἄλλων λέξεων μικρὰ μελέτη, νὰ μᾶς διδάξῃ ὅτι περιέχουσιν ὁλόκληρον ὅρισμὸν πραγμάτων, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀγάπην, ἢ τὴν ἀποστροφὴν, νὰ κινήσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἄλλο δὲν χρειάζεται παρὰ νὰ ἐξηγήσῃ εἰς αὐτοὺς ὅ,τι προφέρουσι καθημέραν χωρὶς νὰ καταλαμβάνωσι. Καμμία γλῶσσα δὲν εἶναι ἀπὸ τοιαύτας λέξεις, πολλὰς ἢ ὀλίγας, ἁμοιροῦς. Καὶ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον· διότι οἱ πρῶτοι τῶν λέξεων εὑρεταὶ ὀδηγούμενοι πολλὰκις, ὅχι ἀπὸ σοφίαν, ἀλλ' ἀπ' αὐτὴν τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν (1), ἐπλάσαν τὰς λέξεις· τὰς ὁποίας ἔπειτα ὁ πολὺς χρόνος καὶ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων ἐκατάσκησαν νὰ σημαίνωσιν ἄλλο παρὰ τὸ ὅποιον τὴν ἀρχὴν ἐσήμειναν, ἢ καὶ νὰ μὴ σημαίνωσι τίποτε.

Θέλων ὁ Ἀριστοτέλης νὰ ἐξηγήσῃ τί εἶναι τὸ Δίκαιον, τοῦ ὁποίου ἡ λέξις σώζεται ἀκόμη εἰς ὅλων τὰ γένη, ἃν καὶ τὸ πρᾶγμα εὑρίσκεται εἰς πολλὰ ὀλίγας ψυχάς, τὸ ἐτυμολογεῖ Δίχαιον, ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα Δίχα, τὸ ὅποιον σημαίνει, εἰς δύο μέρη ἴσα, ἢ ἀνάλογα χωρίζα· «Τὸ ἄδικον, ἄνισον ὄν, » ἸΣΆZEIN πειράται ὁ δικαστής... Καὶ καλοῦσιν ἔνιοι [τοὺς

(1) Cela n'est point du tout surprenant. Les langues sont l'amas de la sagesse et du génie des nations, où chacun a mis du sien. Ceci ne s'entend pas seulement des savans, qui au contraire ont souvent un génie borné, que plus souvent encore le préjugé empêche de voir, et qui après tout font à peine la centième partie du genre humain. Le simple homme d'esprit y fournit peut-être davantage, et l'homme sans lettres y a souvent d'autant plus de part que ses pensées sont pour ainsi dire plus voisines de la nature. *De l'Infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 27.

» δικασάς] Μεσιθίου (1), ὡς ἐάν τευ μέτου (2) τύχῃσι,
 » τοῦ δικαίου τευξόμενοι. ΜΕΣΟΝ ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἴπερ
 » καὶ ὁ δικαστής· ὁ δὲ δικαστής ἐπανισοῖ... Διὰ τοῦτο καὶ
 » ὀνομάζεται ΔΙΚΑΙΟΝ, ὅτι ΔΙΚΑ ἔστιν, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴ-
 » ποι, Δίχαιον, καὶ ὁ δικαστής ΔΙΚΑΣΤΗΣ (3) ». Μόνη
 αὕτη ἡ ἐτυμολογία εἶναι ἀρκετὴ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν φύσιν τοῦ
 Δικαίου, μόνη νὰ διδάξῃ, ὅτι χωρὶς δικαιοσύνην, οὐτ' ἄν-
 θρώπου πρὸς ἄνθρωπον φιλίᾳ, οὔτε πολλῶν ἀνθρώπων ὁμόνοια
 καὶ σύμπνευσις εἰς μίαν πολιτικὴν κοινωνίαν νὰ σταθῇ εἶναι
 δυνατόν· ἐπειδὴ ὅστις σφερίται τὸ ἀνῆλον εἰς αὐτὸν ἴσον μέρος
 τῆς ἀπολαύσεως τῶν καλῶν, εἶναι φυσικὰ ἐχθρὸς τοῦ κρα-
 τοῦντος ἀνόμως περισσότερον ἀπὸ τὸ ἴσον (4). Τοῦτο ἐξηγεῖ,
 διὰ τί οἱ παλαιοὶ πατέρες ἡμῶν ἔλεγαν, ὅτι ἡ δικαιοσύνη περιέχει
 ὅλας τὰς ἀρετάς, ὅτι μόνος ὁ δίκαιος εἶναι ὁ τελειῶς ἐνάρετος·
 διότι μόνος αὐτὸς εἶναι κοινωνικὸν ζῶον, ὡς τὸν ἐπλάσεν ἡ
 φύσις, ἥγουν ἐπιτήδειος νὰ συναναστρέφεται τοὺς ὁμοίους του
 με φιλίαν καὶ ἰσότητα, τὴν ὁποίαν δὲν γνωρίζουν τὰ θηρία (5),

(1) Ἰσως, Μεσητιους. Ἰδ. Λεξικ. Σινειδέρ. λέξ. Μεσιθίου.

(2) Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ὅμηρος (Ἰλιάδ. ψ', 574) λέγει· « Ἐς μέσον
 » ἀμφοτέρωσι δικάσατε, μὴδ' ἐπ' ἄρωγῃ » κατὰ λέξιν, Εἰς τὴν
 μέσον μοιράσατε, ἥγουν Ἰσα καὶ δίκαια κρίνετέ μας καὶ τοὺς δύο,
 μὴδὲ βοηθήσετε τὸν ἓνα με ζημίαν τοῦ ἄλλου.

(3) Ἀριστοτ. Ἠθικ. Νικομ. Β, δ', 10-30, σελ. 90-91, ἔκδοσ. Κοραῆ.

(4) « Δοκεῖ δὲ τό τε δίκαιον εἶναι ἴσον τι, καὶ ἡ φιλία ἐν ἰσότητι,
 » εἰ μὴ μάτην λέγεται, ἰσότης φιλότης. Αἱ δὲ πολιτεῖαι πάντα δι-
 » καίου τι εἶδος· κοινωνίαι γάρ. Τὸ δὲ κοινὸν πᾶν διὰ τοῦ δικαίου
 » συνέστηκεν ». Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Εὐδήμ. Β, 9.

(5) « Κρατίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη· καὶ οὐθ' ἔσπει-
 » ρος, οὐθ' ἔφρος οὕτω θυμασός· καὶ παροιμαζόμενοί φαμεν, Ἐν δὲ
 » δικαιοσύνῃ συλλήθεθ' ὅτι πᾶσ' ἀρετῇ· ὅτι καὶ τελεία μάλιστα
 » ἀρετὴ, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσις ἐστὶ. Τελεία δ' ἔστιν, ὅτι ὁ

εἰς βραχυλογίαν, μόνος καλὸς νὰ δεχθῇ καὶ νὰ φυλάξῃ νόμον (1). Ὡς περιεργασθῶμεν τῶρα καὶ τὴν σημερινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, ἀπὸ τοῦ ἑξῆς. Ἐάν ᾔνοιεν ὁ ἀνὴρ ὅτι τὸν ἀπὸ τοῦ Δίχα παραγωγὴν εἰς τοὺς μὴ γνωρίζοντας τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν, εἶναι τρόπος ἄλλος καὶ τοὺς κάμῃς νὰ τὴν καταλάβωσι μὲ τὴν πλέον εἰς αὐτοὺς γνωστὴν λέξιν, Ἰσασμός (2), ἤγουν συμφωνία, σύμβασις, ἀπὸ τοῦ Ἰσάζω, τὸ ὁποῖον παράγεται ἀπὸ τὸ Ἰσοσ. Ὅταν

ἔχων αὐτήν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὐτόν· πολλοὶ γάρ, ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρετῇ θύναται χρῆσθαι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον ἀδυνατοῦσι... ἄριστος δὲ οὐχ ὁ πρὸς αὐτόν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον [χρώμενος]· τοῦτο γάρ ἔργον χελεπόν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλὰ ὅλη ἀρετὴ ἐστίν· οὐδ' ἡ ἐναντία ἀδικία, μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία». Ἀριστοτέλ. Η' θι. Νικομαχ. Ε, α, 60-70, σελ. 85, ἐκδοσ. Κοραῆ.

(1) Αὐτὸ τοῦ Νόμου τὸ ὄνομα (ἀπὸ τὸ Νέμω τὸ μοιράζω) σημαίνει μοιρασίαν. Ἐάν ἡ μοιρασία γίνεταί εἰς τρόπον, ὥς νὰ ἔχη ἕκαστος τὸ ἀνήκον εἰς αὐτόν μέρος, ὁ νόμος εἶναι δίκαιος· εἰ δὲ μὴ, εἶναι ἀδίκος, ἢ μᾶλλον δὲν εἶναι οὐδ' ὁλότελα νόμος, ἀλλὰ προσαγὴ τυράννου.

(2) Ἰσως οἱ μὲν ἀπαικίζοντες ἐξορίσωσι τὴν λέξιν, Ἰσασμός, ἀπὸ τὴν γλῶσσαν, ὡς ἀνάτηκον καὶ βάρβαρον, οἱ δὲ τούτων ἐναντίοι τὴν μεταβέβηκον εἰς τὸ Σιασμό. Καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεῦτεροι ἀρπάζουν (χωρὶς βίβλια νὰ τὸ βέλωσι) καὶ ἀπὸ τὸν φιλόσοφον ὄργανον νὰ διδάξῃ τὴν ἀγάπην τοῦ δικαίου, καὶ ἀπὸ τὸν φιλόλογον μέσον νὰ κρίνῃ, ἂν τὸ Δίκαιον ᾔνοιεν, ὡς ἐνόμιζεν ὁ Ἀριστοτέλης ἀπὸ τὸ Δίχα, ἢ, ὡς ἐφραντάσθησαν νεώτεροι τιμὲς κριτικοί, ἀπὸ τὸ Δίκω, τὸ ρέπτω. Μόνη τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης ἡ παράθεσις μὲ τὴν παλαιάν ἀρκεῖ καὶ ἐδῶ νὰ δείξῃ, ὅτι τὸ Δίκαιον εἶναι ἀληθῶς Δίχαιον, ἤγουν μοίρασμα εἰς μέρος ἴσα, εἰς ἓνα λόγον, Ἰσασμός· καὶ ὅτι ἔκαμε καλὰ ὁ σοφὸς Σειδιέρος νὰ βάλῃ εἰς τὸ Λεξικὸν τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ νὰ σιωπήσῃ τὴν ἄλλην.

περί πράγματος τινός διαφερόμενοι δύο ἄνθρωποι συμβαθῶσι, καὶ ἀπὸ ἐχθροὺς γενῶσι φίλοι, τί λέγουσι περὶ αὐτῶν καὶ γραμματισμένοι καὶ ἀγράμματοι; Ἰσάσθησαν· τὸ ὅποιον ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, Ἐδίκαιώθησαν, ἤγουν ἔλαβεν, ἢ τοῦλάχισον ἠρέεσθη ὡς λαβὼν, ὁ ἀδικούμενος ἀπὸ τὸν ἀδικούντα, ὅ,τι παρὰ τὸ δίκαιον ἐκράτει οὗτος, καὶ δὲν ἔμεινε πλέον μετὰ τῶν ἀνισότης, ἢ διαφορὰ καμμία. Ἔτι λέγουσι περὶ τοῦ μεσίτου τῆς διαφορᾶς; ὅ,τι ἔλεγε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης περὶ τοῦ Δικαστοῦ, Τοὺς ἴσασε (1).

Τοιαύτη τῆς γλώσσης ἔρευνα δὲν εἶναι Λεξιθηρία, ἀλλ' ἀληθινὴ πραγμάτων Ξῆρα, ἐπιτηδεῖα καὶ τὴν γλώσσαν νὰ διορθώσῃ, καὶ τὰς ιδέας τοῦ ἔθνους νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὰς ὁποίας προσφέρει καθημέραν λέξεις. Τώρα μάλιστα καὶ εἰς τῶν φιλοσόφων καὶ εἰς τῶν φιλολόγων τὰ σχολεῖα εἶναι ἀναγκαῖα τοιαύτη ἐξέτασις καὶ παραθεσις τῶν δύο γλωσσῶν, ὁπόταν παρὰ τοὺς μαθητάς των, τρέχουν εἰς ἀκρόασιν αὐτῶν καὶ οἱ ἰδιῶται, ἐπειδὴ ἄρχισαν, δι' εὐτυχίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν σοφίαν νὰ τιμῶσι, καὶ τοὺς διδάσκοντας αὐτὴν νὰ σέβωνται καὶ νὰ ἀγαπῶσι.

Δὲν ἐμπορῶ ἀξίως νὰ παραστήσω, πόσῃν εἰς τὸ γένος οἱ λόγοι τοῦ γένους παιδεύται δύνανται νὰ προξενήσωσιν ὠφελειαν, ἐὰν μὲ τὴν μεθοδικὴν τῆς παιδείας παράδοσιν εὐτυχήσωσι νὰ ὑπολαμβάνωνται ἀπὸ τοὺς ἀπαιδεύτους, καὶ διὰ τὴν σοφίαν Ξαυμαστοί, καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν σεβάσμιοι. Ἀπ' ἐμὲ χρειαν δὲν ἔχουν νὰ μάθωσι, ὅτι τοιαύτη ὑπόληψις ἀποκτᾶται μάλιστα ἀπὸ τὴν φυλακὴν δύο τῶν ἐξῆς παραγγελλμάτων.

Τὸ πρῶτον εἶναι ἡ τὴν ὁποίαν ἕως τώρα ἔδειξαν σύμφωνος μὲ τὸ ἐπάγγελμά των διαγωγὴ. Ἔτι ἐπαγγέλλονται; Φιλο-

(1) « Τὸ ἄδικον, ἄνισον ὄν, ἸΣΆΖΕΙΝ πειράται ὁ δικαστὴς ». Ἰδὲ ἀνωτέρω (σελ. 509-510) ὁλόκληρον τὴν μετὰ τὸν τοῦ Ἀριστοτέλους.

σοφίαν. Μέγα καὶ θεῖον πρᾶγμα ἐπαγγέλλονται, ἐπειδὴ εἶναι ἀληθινοὶ ἀπόστολοι καὶ φίλοι τοῦ πατρὸς πάσης σοφίας Θεοῦ. «Τί τοὺς λέγει ἡ Φιλοσοφία; ὅ,τι φωνάζει καὶ ἡ Ὀρησκεία· «Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐσε, ἔάν ἀγά-
» πην ἔχετε ἐν ἀλλήλοις (1) ». «Ποία ἐστάθη ἡ διαγωγή τῶν Ἀποστόλων, καὶ πῶς ἐφέρθησαν πρὸς ἀλλήλους, διὰ νὰ ἐξαπλώ-
σωσιν εὐκαλύτερον καὶ γρηγορώτερον τὸ κήρυγμα; ὁμονοοῦντες, ἀγαπῶντες, τιμῶντες, βοηθοῦντες εἰς τὸν ἄλλον, ἐνωμένοι εἰς μίαν ψυχὴν, ἀλλὰ χωριζόμενοι ἀπ' ἀλλήλων, καὶ σκορπιζό-
μενοι κατὰ πόλεις καὶ χώρας, μὲ σκοπὸν νὰ διδάξωσιν εἰς ὀλίγον καιροῦ διάστημα πολλὰ καὶ διάφορα μέρη τῆς Οἰκουμένης. Καὶ τῶρα, καθὼς τότε, « Ὁ μὲν Φερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάζεται
» ὀλίγοι (2) ». Ἄς ἐκλέγῃ λοιπὸν καθεὶς τοῦ σπόρου καὶ τοῦ Φερισμοῦ τόπον, ὅπου γεωργοὶ καὶ Φερισαὶ δὲν ἐπάτησαν ἀκόμη, ὅπου τῆς παιδείας τὸ ἄροτρον δὲν ἐμαλάκυνε τῆς ἀμα-
θίας τὴν σκληρότητα (3). Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ ὁ καιρὸς συντέμνεται, καὶ τῶν γεωργῶν ἡ ὀλιγότης Φεραπύεται. Ἐπε-
θεύμουν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ἴδωσι τὸν Παῦλον· ἐπεθεύμει καὶ ὁ Παῦλος νὰ ἴδῃ τοὺς Ῥωμαίους. Ἀλλὰ τί τοὺς ἀποκρίνεται ὁ ἐκκλησιαστικὸς οὗτος Δημοσθένης; « Οὕτω δὲ φιλοτιμούμενον
» εὐαγγελίζεσθαι, οὐχ ὅπου ὠνομάσθη Χριστός, ἵνα μὴ ἐπ'
» ἀλλότριον θεμελίον οἰκοδομῶ, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, Οἱς
» οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὁψονται, καὶ οἱ
» οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι. Διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ

(1) Ἰωάν. ιγ', 35.

(2) Ματθ. θ', 57.

(3) « Γεώργησον τὴν ψυχὴν, καὶ τὰς ἀκάνθας ἔκτεμε· σπείρον τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, τὰ καλὰ τῆς φιλοσοφίας φυτὰ μετὰ πολλῆς Φεράπνευε τῆς ἐπιμελείας, καὶ γέγονας γεωργός ». Χρυσόστομ. Ὁμιλ. πρὸς Ἀντισχ. Τόμ. Α, σελ. 43.

» πολλά τοῦ ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς (1) ». Τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγει καὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους (2).

Τὸ δεῦτερον εἶναι νὰ ἀγαπῶσι τοὺς μαθητάς, ὡς ἰδίᾳ τῶν τέκνα, καὶ νὰ τοὺς σχαζῶνται ὡς ἱεράς παρακαταθήκας ἐμπιστευμένας ἀπὸ τοὺς γυνεῖς εἰς τὰς χεῖράς των. Τὸ ἀξιολογώτερον μάθημα εἰς τὰς νεαράς αὐτῶν ψυχὰς εἶναι τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἡ ἡμέρωσις· τὴν ὁποίαν μόνη τῶν ἐπιστημῶν ἡ παράδοσις χωρὶς τὴν φιλολογίαν δὲν ἐμπορεῖ νὰ προξενήσῃ. Ἀς τοὺς συμβουλεύωσι λοιπὸν νὰ γίνωνται καλοὶ γραμματικοί, πρὶν ἐμβῶσιν εἰς τῶν μαθητῶν τῆς φιλοσοφίας τὸν κατάλογον, ἵγουν νὰ μαθάνωσι πρῶτον, ὅχι τὰ ὁποῖα οἱ πρὸ αὐτῶν ἐδιδάσκοντο μωρὰ ἀπὸ μωροῦς (3) θαυμαζόμενα γραμματικά, ἀλλὰ τὴν μεθοδικὴν φιλολογίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τῆς ὁποίας ἀχώριστος πρέπει νὰ ᾖ ἡ Λατινική. Ἐάν, διὰ τὴν δημιώδη παρα-

(1) Πρὸς Ῥωμ. ιε', 20-22.

(2) Πρὸς Κορινθ. Β, ι, 13-16.

(3) Μακράν ἀπ' ἐμέ ἡ ἀδικία! Ἐξεύρω ὅτι τὰ γραμματικά ταῦτα, ἴσον μωρὰ καὶ ἂν ᾖσαν, ἐμπόδισαν ὅμως τὴν παντελῆ τῶν Ἑλλήνων ἀπονέκρωσιν· καὶ ἀπὸ τοὺς παραδότας αὐτῶν τοὺς μὲν ἀποθανόντας μακαρίζω, καὶ τοῦ γένους εὐεργέτας κηρύσσω· ἀπὸ δὲ τοὺς ἔτι ζῶντας μόνους ἐκείνους ἐπαίνου καὶ εὐχαριστίας ἀξίους κρίνω, ὅσοι μὲ τὴν πρόθυμον ἀποδοχὴν τῶν μεθοδικῶν νέων μαθημάτων ἔδωκαν ἀποδείξιν, ὅτι ἐξανάγκης ἐπαράδιδαν τὰ ἀμέθοδα, ἐπεὶ δὲ δὲν εἶχαν καλῆτερα, ὅτι δι' ἀγάπην τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἐπρονόησαν νὰ μὴ σθεσθῇ τὸ ἀσθενὲς αὐτῶν λυχνάριον, ἕως νὰ λάμψωσι φωτεινότεραι λαμπάδες. Ἀλλ' εἰς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ὀνομάζουν καλὰ τὰ μαθήματά των, διὰ νὰ διώξωσιν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς φέροντας τὰ καλῆτερα, οἱ ὅποιοι, διὰ νὰ μὴ παύσῃ ὁ μωρὸς ὄχλος νὰ ἀσπάζεται τὰ κρᾶσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν, καὶ νὰ τοὺς ὀνομάζῃ ῥαβίνους, ἐτόλμησαν νὰ μεταβάλλωσι τὸν Σωκράτην εἰς ἀνθρωπίσκον ἐξωλέεσθαι· εἰς τοὺς ταιούτους, λέγω, τὸ Μωρὸς δὲν εἶναι ἐπίθετον ἀξίον τῆς ἀναιδεΐας των.

βολήν, ὅτι ἡ Γραμματικὴ εἶναι παιδίσκη τῆς Φιλοσοφίας, τιμῶσι ταύτην ὡς βασιλίσσαν, καὶ καταφρονῶσιν ἐκείνην, ὡς Ψερά-
παιναν, πλανῶνται πλάνην ἄτιμον καὶ ἀφιλόσοφον, καὶ γίνονται
περισσότερας κατηγορίας ἄξιοι παρὰ τοὺς παλαιούς διδασκάλους,
οἱ ὅποιοι, συμφθειρόμενοι ἐξεναντίας ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν μὲ τὴν
δούλην, ἢ μᾶλλον μὲ τῆς δούλης τὸ εἶδωλον, εἶχαν κἂν πρόφασιν
τοῦτο, ὅτι ἦτο μακρὰν ἀπ' αὐτοὺς ἡ δέσποινα. Αἱ βασιλίσσαι (νὰ
μεταχειρισθῇ κ' ἐγὼ τὴν αὐτὴν παραβολήν) τόσον μεγαλοπρεπέ-
ς φαινονται, ὅσον εἶναι περισσότεραι αἱ συνοδεύουσαι αὐτάς
Ψεράπαιναι. Αἱ ἐπιστῆμαι χωρὶς τὴν φιλολογίαν καταντῶσιν εἰς
τῶν βαναύσων τεχνῶν τὴν ταπεινότητα· καὶ εἰς τοῦ σοφοῦ τὴν
κρίσιν τόσον οὐτιδανὸς φαίνεται ὁ ἀγράμματος φιλόσοφος, ὅσον
καὶ ὁ ἀφιλόσοφος γραμματικὸς. Εἰς τοῦτον λείπει τὸ πραγμα-
τικόν, εἰς ἐκείνον τὰ βοηθήματα τοῦ λεκτικοῦ· καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ
τῶν δύο τούτων τὴν ἔνωσιν γεννᾶται ἡ τέχνη τοῦ λαλεῖν καὶ
γράφειν, εἶναι σεσημένοι καὶ οἱ δύο τὸ ἀξιολογώτερον τοῦ λο-
γικοῦ ζώου προτέρημα, νὰ φανερόνῃ διὰ τοῦ προφορικοῦ τὸν
ἐνδιάθετον λόγον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὲ τρόπον ὥς νὰ Ψέλγη
καὶ νὰ ὠφελῇ τοὺς ἀκούοντας.

Τοιαύτη ἐσχάτη ἡ πρόοδος καὶ προκοπὴ τῶν προγόνων ἡμῶν·
τοιαύτη πρέπει νὰ γένη καὶ εἰς ἡμᾶς. Σχεδὸν ὅλοι οἱ παλαιοὶ
φιλόσοφοι ἦσαν καὶ φιλόλογοι· καὶ οἱ ἐπισημότεροι αὐτῶν ἐσχά-
θησαν οἱ καλῆτεροι γραμματικοί (1). Ἐνόησαν πολλὰ καλὰ
οἱ ἀείμνηστοι πατέρες ἡμῶν, ὅτι τὰ λεγόμενα. Ἀνθρωπικὰ
γράμματα (2) συντελοῦν πολὺ, ὅχι μόνον εἰς τὴν τέχνην τοῦ

(1) « Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι γεγράφασι [περὶ Ὀμήρου] . . . καὶ δὴ καὶ
» αὐτὸς Ἀριστοτέλης· ἀφ' οὗ φασὶ τὴν κριτικὴν τε καὶ γραμματικὴν
» ἀρχὴν λαβεῖν κ. τ. λ. » Δίων ὁ Χρυσός. Δόγ. νη', Τόμ. Β, σελ.
274 ἐκδ. Ρείσκ.

(2) Ἰδὲ Ἀνωτέρω, σελ. 394-395 καὶ 406.

γράφειν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τῶν ἡθῶν τὴν ἡμέρωσιν καὶ κοσμιότητα. Ἡ σφιγκτὴ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἔνωσις ἔχει τοῦτο ἀποτέλεσμα, ὅτι εἰς ὁποίους τύπους εὐαρεστοῦνται αἱ αἰσθήσεις, τοιοῦτους ἀγαπᾷ καὶ ἡ ψυχὴ. Δύσκολον εἶναι νὰ σκληρύνῃ τις τὰς ἀκοάς του, χωρὶς νὰ σκληρυνθῇ ἡ καρδιά του καὶ ὅστις φθάσῃ νὰ μὴν αἰσθάνεται διαφορὰν μεταξύ τῆς γλυκυτάτης φωνῆς τῆς ἀηδόνος, καὶ τῆς φρικτῆς τῶν κοράκων κλαγγῆς, μεταξύ τῶν λόγων τοῦ Πλάτωνος ἢ τοῦ Δημοσθένους, καὶ τῆς μακαρονικῆς φλυαρίας πολλῶν σοφιστῶν καὶ παλαιῶν καὶ νέων, κινδυνεύει νὰ κρίνῃ ἀδιάφορα καὶ τὰ πρὸς τοὺς ὁμοίους του καθήκοντα (1). Διὰ τοῦτο οἱ προπάτορες ἡμῶν ὠνόμαζαν τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν, Μουσικὴν, ὅτι πραῦνει τὴν ψυχὴν, καθὼς ἡ ἰδίως λεγόμενη Μουσικὴ. Αὕτῃ ἡ ἀρετὴ ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ Μουσικὴ, ἐπειδὴ ὡς ταύτης, οὕτω καὶ ἐκείνης ἡ ἡδύτης γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἀρμονίαν (2). Διὰ τοῦτο ἐσυμβούλευεν ὁ Σείος Πλάτων

(1) Ὁ Πολύβιος (Δ, 20) ἐπαρατήρησε τὴν διαφορὰν μεταξύ τῶν ἀγαπώντων τὴν κυρίως λεγομένην Μουσικὴν, καὶ τῶν ἀναισθητῶν εἰς αὐτήν. Οἱ Ἀρκάδες (λέγει) ἀπέκτησαν φήμην μεγάλην ἡμερότητας καὶ φιλανθρωπίας, πλὴν μιᾶς μόνης πόλεως Ἀρκαδικῆς τῶν Κυναϊθίων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀσεβεῖς, παράνομοι, ἄγριοι, εἰς ἓνα λόγον, Σηρία, καὶ ὄχι ἄνθρωποι. Τῆς διαφορᾶς ταύτης αἰτίαν δίδει ὁ φρόνιμος ἱστορικὸς, ὅτι τόσον ἀπεσφύοντο οἱ Κυναϊθεῖς τὴν Μουσικὴν, ὅσον οἱ λοιποὶ Ἀρκάδες τὴν ἐνύμειζαν ἀπαραίτητον τῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς μάθημα. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀνεκδότων διηγημάτων περὶ τῆς ἰδιοτροπίας (originalité) τινῶν Ἀγγλων λέγεται καὶ τοῦτο, ὅτι ἔκοψε τις ἐξ αὐτῶν τὸ πλησίον τῆς ἐξοχῆς του ὠραιότατον ὄσος, διὰ νὰ μὴν ἐνοχλῇται ἀπὸ τὰς συνερχομένας εἰς αὐτὸ ἀηδόνας. Περὶ τῶν ἡθῶν τοῦ μισθοῦ τῶν ἀηδόνων Ἀγγλου ταύτου ἄλλο τί δὲν εἶναι γνωστὸν ἢ ὅτι ἐγὼ ἂν εἶχα τοιοῦτον γείτονα, τὴν ἐπαύριον τῆς ἐκκοπῆς τοῦ θάσους, ἤθελα ζητήσῃν ἄλλον τόπον κατοικήσεως, διὰ νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τὴν ἀμουσίαν του.

(2) Ἀπὸ τὸ αὐτὸ θέμα παράγονται καὶ αἱ δύο λέξεις Ἀρετὴ καὶ

τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Ξενοκράτην νὰ Φυσιάζῃ συχνὰ εἰς τὰς Χάριτας. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη Φυσία πρέπει μάλιστα ν' ἀρχίσῃ μὲ αὐτὴν τὴν παιδικὴν ἀνατροφὴν, διὰ νὰ μανθάνῃ ὁ νέος μὲ τὴν εἰς τὰ καλὰ τῶν αἰσθήσεων συνήθειαν, νὰ αἰσθάνεται καὶ τὴν προξενουμένην ἡδονὴν ἀπὸ τὴν μουσικὴν τῶν πρὸς τοὺς ὁμοίους του καθηκόντων ἐκπλήρωσιν, καθὼς τὸ παραγγέλλει ὁ χαριτωμένος φιλόσοφος καὶ ποιητὴς Εὐριπίδης·

Εἶη δέ μοι μετρία μὲν
Χάρις, πόθοι δ' ὅσιοι.
Καὶ μετέχοιμι τὰς Ἀφροδίτας,
Πολλὰν τ' ἀποθείμαν.
Διάφοροι δὲ φύσεις βροτῶν,
Διάτροποι δὲ τρόποις· ὁ δ' ὀρθὸς
Ἐσθλὸν σαφὲς αἰεὶ.
Τροφαὶ δ' αἱ παιδευόμεναι
Μεγάλα φέρουσ' εἰς ἀρετάν.
Τὸ τε γὰρ αἰδεῖσθαι σοφία,
Τὰν τ' ἐξαλλάσσουσιν ἔχει
Χάριν, ὑπὸ γνῶμας ἐσορᾶν
Τὸ δέον, ἐνθα δόξα φέρει
Κλέος ἀγῆρατον βιοτῆ (1).

Ἀρμονία, ὡς τὸ ἐξηγεῖ ὁ σοφὸς Σενιδέρος εἰς τὸ Λεξικόν του. Τὸ ὁποῖον ἡμεῖς σήμερον δίδομεν ὄνομα, Σπουδαῖος εἰς τοὺς λογίους, ὡς συνώνυμον τοῦ Παπαιδευμένος, ἐσήμαινε παλαιὰ τὸν ἐνάρτεον (Εὐστάθ. εἰς τὴν Ἰλιάδ. α, σελ. 84)· ὑποθέτει λοιπὸν ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀχώριστος τῆς λογιότητος.

(1) Εὐριπίδ. Ἰφίγ. Αὐλ. 554-567. Τῆς μουσικωτάτης ταύτης ῥήσεως ἡ γραφὴ δὲν εἶναι εἰς ὅλα ὀρθή· οὐδὲ καιρὸν ἔχω νὰ φέρω εἰς μέσον τὰς διαφόρους εἰκασίας καὶ διορθώσεις τῶν κριτικῶν. Ἀρκοῦμαι εἰς τὸ Ἐξαλλάσσουσιν χάριν, τὸ ὁποῖον κακὰ ἡρμήνευσαν καὶ ἡ Λατινικὴ καὶ αἱ Γερμανικαὶ μεταφράσεις. Μόνος ὁ μακαρίτης Ρεῖσκιος ἐκατάλαβεν, ὅτι Ἐξαλλάσσουσα χάρις σημαίνει, Χάρις ἐξοχος,

518 ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧ. ΣΤΟΧ.

Εἰς σὰς μάλισα, ὅσοι διδάσκετε τὰς ἐπιστήμας, εἶναι ἀναγκαῖα τῆς φιλοσοφίας μὲ τὴν φιλολογίαν ἢ ἔνωσις, ἐπειδὴ ἔργον σας εἶναι, ὄχι μόνον νὰ διδάσκετε τοὺς νέους τὰ νέα τῆς φωτισμένης Εὐρώπης μαθήματα, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ διδάσκετε μὲ τρόπον ὥστε νὰ ἀνάψετε εἰς τὰς ψυχὰς των, εἰς τὰς ψυχὰς τῶν γονέων αὐτῶν, εἰς τὰς ψυχὰς ὅλου τοῦ γένους, πόθον, ἔρωτα, μανίαν παιδείας καὶ ἀρετῆς. Ναί, φίλοι διδάσκαλοι, ΜΑΝΙΑΝ! Ὅλοι αἱ μανιαὶ δὲν εἶναι κακαί· εἶναι καὶ μανία, ὡς ἔλεγεν ὁ Σωκράτης (1), Θεόσδοτος, χωρὶς τὴν ὁποίαν τίποτε μέγα δὲν κατορθώνεται. Μὲ τὰ αὐτὰ μέσα, τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, κρημνίζεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν βυθὸν τῆς κακίας, ἢ ἀναθαίνει εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς· εἰς μόνην τὴν χρῆσιν καὶ κυβέρνησιν αὐτῶν σέκει ἡ διαφορὰ. Ὅστις ἔχει τὴν τέχνην νὰ τὰ φυσᾷ, ὅταν καὶ ὅσον πρέπη, καὶ νὰ τὰ μεταχειρίζεται, ὥς ὁ σοφὸς καὶ αὐτῆς τοὺς ἀνέμους, ἐκεῖνος εἶναι καλὸς νὰ κατευθύνῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας. Ἄν δὲν ἐξεύρῃ μῆτε πόθεν πνέουσιν, μὴτ' εἰς ποίους ν' ἀνοίξῃ, ἀπὸ ποίους νὰ συσείλῃ τὰ πανία

ὑπερτέρα τῶν ἄλλων χαρίτων. Καθὼς τὸ Διαφέρω καὶ Διάφορος, ἀπλῶς μὲν ἔχουν σημασίαν ἀνομοιότητος, εἰδικώτερον δὲ σημαίνουν ἀνομοιότητα τοῦ καλλίτου πρὸς τὸ ὀλιγώτερον καλόν, παρόμοια καὶ τὰ συνώνυμα ἐκείνων, Ἐξάλλασσω καὶ Ἐξάλλος, ἀπλῶς μὲν σημαίνουν διαφορὰν δύο πραγμάτων ἢ προσώπων ἀνομοίων, ὡς λέγομεν καὶ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, Τοῦτο ἀλλάσσει, ἔχουν δὲ εἶναι τὸ αὐτό· ἔπειτα καὶ ὑπεροχὴν ἐνὸς τῶν δύο ἀνομοίων πρὸς τὸ ἄλλο, καθὼς πάλιν λέγομεν, Τοῦτο ἀλλάσσει, ἔχουν ὑπερβάλλει· « Ἐξάλλα, ἡ διάφορα, λαμπρά, ἀλλόφυλα, ἡ ἔξοχα ἡ λέγει ὁ Ἡσύχιος. Τοῦ Ἐξάλλασσω ἡ σημασία αὕτη λείπει ἀκόμη ἀπὸ τὰ Λεξικά.

(1) « Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἀπλοῦν τὸ μανίαν κακὸν εἶναι, καλῶς ἂν ἐλέγετο· νῦν δὲ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν γίγνεται διὰ μανίας, θεῖα μὲντοι δόσει διδομένης ». Πλάτων· ἐν Φαίδρ. σελ. 344.

του, γίνονται άνεμοσρόβιλοι, τέλος ἔχοντες ἑλεεινὸν ναυάγιον, ὅπου δὲν βλέπεις ἄλλο (καθὼς τὰ βλέπομεν ὀφθαλμοφανῶς καθημέραν), παρὰ

Πεσήματ' ἀνδρῶν, κάπολακτισμούς βίου (1).

Ἰς ἀπὸ σᾶς, ὧ τῆς Ἑλλάδος παιδεύται καὶ διδάσκαλοι, δὲν ἐπαρτήρησεν, ὅτι τοιαύτη μανία δὲν κοινωνεῖται εἰς τὰς ψυχὰς μὲ μόνην τὴν Ἀλγέδραν, ἢ μὲ τῆς Φυσικῆς τὰ πειράματα (2), ἀλλὰ μὲ τὴν θεῖαν τέχνην τοῦ λαλεῖν καὶ γράφειν; Ποτὲ οἱ ἀπὸ σᾶς παιδευόμενοι δὲν θέλουν γενῆν ἑρασαί παιδείας μανικοὶ, ἂν δὲν ἴδωσι πρῶτους ἐσᾶς μαινομένους διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος· ποτὲ εἰς τοὺς δυνατοὺς τοῦ γένους νὰ μεταδώσετε τὴν θεόσδοτον ταύτην μανίαν δὲν θέλετε δυνηθῆν, ἂν δὲν τοὺς κάμετε θεατὰς τοῦ κάλλους τῆς ἀληθινῆς παιδείας, ἂν δὲν τοὺς καταπέσετε μὲ τὰς χάριτας τοῦ λόγου, ὅτι μέρος μέγα τῶν δυσυχιῶν τῆς ἡ ταλαίπωρος Ἑλλάς χρεωσθεῖ εἰς τὴν ἀσπλαγχνον αὐτῶν καὶ ἀναισθητον ἀργίαν, τὴν ὅποιαν αὐτοὶ ἴσως νομίζουσι καὶ ὀνομάζουσι φρόνησιν. Δὲν ἤθελεν εἶσθαι μέγα τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος εὐτύχημα, εἰὰ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς φρονίμους ἡμῶν πλουσίους, ἀφίνοντες (καὶ πρὸς καιρὸν) τὴν πολλὴν αὐτῶν γνῶσιν, ἐμιμοῦντο τὴν μανίαν τῶν ζωσιμάδων; Μικρὰν ὠφέλειαν τάχα ἤθελαν προξενῆσαι εἰς τὸ γένος πολλοὶ ἀπὸ τοὺς σεβασμίους ἡμῶν Ἀρχιερεῖς, εἰὰ ἐμιμοῦντο τὸν μαι-

(1) Λισχὺλ. Ἰκέτ. 950.

(2) Ἐσηλίτευτα τὴν ἀφιλόσοφον γραμματικὴν, καὶ ἐσηκώθη κατ' ἐπάνω μου πλῆθος σφῶν τῆς παλαιωμένης ἀχρήστου σοφίας, ὡς καταφρονητοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Δὲν θέλω ἀπορήσειν, εἰὰ τις ἀπὸ τοὺς ἀγράμματος καὶ ἀναφροδίτους φιλοσόφους μὲ ὀνειδίσῃ ὡς καταφρονητὴν τῶν ἐπιστημῶν. Τοιαύτη πάντοτε ἐξάβη ἡ τύχη τῶν συμβουλευόντων τὴν μέσσην ὁδόν.

νόμενον τῆς Οὐγγροβλαχίας Ἀρχιερέα, Ἰγνάτιον, ἔαν, ἀφίνον-
τες ἄλλα πολλά ὥς πάρεργα, ἀσχολοῦντο εἰς μόνα τὰ μέσα
να λαμπρύνωσι τὴν πατρίδα των, καὶ ἐμαίνοντο διὰ μόνον τὸ
κάλλος τῆς Ἑλλάδος, καθὼς μαίνεται ἐκεῖνος,

Οὔτι ῥόδοις, οὐ μάλοις, οὐδὲ κικίνους (1).

ἀλλὰ μανίαν, ἥτις ἐλάμπρυνε παλαιὰ τὸ Ἑλληνικὸν γένος μόνον,
καὶ λαμπρύνει σήμερον πολλά τῆς φωτισμένης Εὐρώπης ἔθνη;
Τοιαύτη σωτήριος μανία δὲν ἐμπνέεται εἰς τὰ ψυχὰς πλὴν ἀπὸ
μόνους ἐκείνους, ὅσοι ἐξεύρουν νὰ ἐνόνωσι τὸ μεγαλοπρεπές
τῆς φιλοσοφίας μὲ τὰς χάριτας τῆς μεθοδικῆς φιλολογίας· διότι
εἰς ταύτην τὴν ἐνωσιν ἔκει τὸ ἐντελέστατον κάλλος τῆς παιδείας,
καὶ αὕτη μόνη εἶναι καλὴ νὰ ἡμερώσῃ τὸν ἄνθρωπον, καὶ νὰ
γεννήσῃ τὴν ἀληθινὴν ἀρετὴν εἰς τὴν ψυχὴν του.

Ἰόθεν ἄλλοθεν, πλὴν ἀπὸ τὴν ἐνωσιν ταύτην, προέρχεται,
ὅτι εἰς μὲν τὰ φωτισμένα ἔθνη εὐρίσκονται νέοι σολισμένοι μὲ
ἡμερα καὶ κόσμια ἦθη, εἰς δὲ τὰ βάρβαρα εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ
ἄνδρες ἄγριοι οἱ περισσότεροι; Ἰόθεν ἄλλοθεν, ὅτι καὶ εἰς αὐτὸ
τὸ ταλαίπωρον ἡμῶν γένος τώρα μόνον πρὸ μικροῦ ἄρχισαν
νὰ φαίνωνται ὀλίγοι τινὲς νέοι κόσμιοι; καὶ οὗτοι δὲν εἶναι οὔτ'
ἀπὸ τοῦς ἀσόφους γραμματικούς, οὔτ' ἀπὸ τοῦς ἀγραμματίους
φιλοσόφους, ἀλλὰ φιλόμουσοι, ἧγουν ὅλου τοῦ χοροῦ τῶν
Μουσῶν γνήσιοι καὶ ἀληθεῖς ἑρασταί.

Δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀποῦ εὐτύχησα νὰ γνωρίσω ἕνα ἀπὸ
τοῦς ὁμογενεῖς τούτους εὐτυχεῖς νέους. Ἀποροῦσα, πῶς μὲ
κράσιν σώματος πυρώδη ἦτον ὁμῶς καὶ ἡμερος καὶ σωφρονέ-
σατος. Δὲν μ' ἀφῆκε πολλὴν ὥραν εἰς τὴν περὶ τῆς ἡμερότητας
ἀπορίαν, ὅταν μὲ εἶπεν, ὅτι εἰς τῶν ἐπισημῶν τὴν μελέτην εἶχε

(1) Θεοκρίτ. Εἰδυλλ. ια', 10.

μὰς ἡμέρας ὥρισμένας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γυνῶσιν τῶν
 ρογονικῶν βιβλίων. Περί δὲ τῆς σωφροσύνης μ' ἐξομολογήθη
 χαριτωμένος νέος, ὅτι φλέγεται ἀπὸ τὸν ἔρωτα τοῦ νομίμου
 ἀμου, καὶ ἂν ἐκρατήθη ἕως τῶρα ἀπὸ τὰς ἀνόμους μίξεις,
 ἔν τῷ χρεωσέῃ τόσον εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὅσον εἰς τοῦ Εὐρι-
 πίδου τὴν ἀνάγνωσιν. Μόλις ἐπρόφερε τὸνομα τοῦ Εὐριπίδου,
 καὶ πλησιάσας ὅλος ἐνθουσιασμένος πρὸς ἐμέ, ἐξεφώνησε μὲ
 ρωνῆς τόνον μαγικὸν τοὺς μαγικοὺς σίχους τούτους.

Ἐρωτες, ὑπὲρ μὲν ἄγαν
 Ἐλθόντες, οὐκ εὐδοξίαν,
 Οὐδ' ἀρετὰν παρίδωκαν
 Ἀνδράσιν· εἰ δ' ἄλλος ἔλθοι
 Κύπρις, οὐκ ἄλλα θεός
 Εὐχαρις οὕτω.
 Μήποτ' ὦ θέσποιν', ἐπ' ἐμοὶ
 Χρυσέων τόξων ἐφείης,
 Ἰμέρῳ χρίσας, ἄφυκτον οἷόν.
 Στέργοι δέ με σωφροσύνα,
 Δώρημα κάλλιστον θεῶν (1).

Εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψω ποίαν ἐπροξένησε τὴν ὥραν
 ἐκείνην εἰς τὴν ψυχὴν μου τὸ ἀπροσδόκητον ἄκουσμα καὶ θεᾶμα
 τοῦτο διάθεσιν. Ἀφοῦ ἐσυνέφερα, Καλὸν, καλὲ καὶ φρόνιμε
 νέε, τὸν εἶπα, εὕρηκες ἱατρικὸν εἰς τὰ πάθη σου, καὶ τόσον
 δρασικὸν, ὥςτε δὲν θελῶ παύσειν νὰ τὸ παραγγέλλω εἰς τοὺς
 συνομίληκάς σου. Τοῦτο μόνον πλανᾶσαι, ὅτι χωρίζεις τοῦ
 τραγικοῦ τοὺς λόγους ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐλησμόνησες ὅτι ὁ
 Θαυμαστὸς οὗτος ποιητὴς ἦτο μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Ἀναξα-
 γόρου; Ἐλησμόνησες, ὅτι ἐπωνομάσθη Σκηνικὸς φιλόσο-
 φος (2), διότι ἔνωσε τὴν ποίησιν μὲ τὴν φιλοσοφίαν; Δὲν

(1) Εὐριπίδ. Μηδ. 627-657.

(2) Ἰδε τὸν Ἀθήναιον, Δ, σελ. 158.

ἐνθυμᾶσαι ἀπὸ τὰς ἀναγνώσεις σου, ὅτι τοῦτου μάλιστα τὰ δράματα ἀγάπα νὰ βλέπῃ καὶ ν' ἀκούῃ ὁ Θεϊότατος Σωκράτης (1), ὅς τις, καθὼς λέγουσι (2), καὶ τὸν ἐδοῆθει πολλάκις μὲ τὰς φιλοσόφους συμβουλὰς του εἰς τῶν τραγωδιῶν τὴν σύνθεσιν; Τὸ ὅποῖον ἔφερες παράδειγμα, τὸ Σαυμάσιον ἱατρικόν σου τοῦτο, τί ἄλλο εἶναι, πλὴν αὐτὴ τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας ἡ φωνή, μετασχηματισμένη εἰς ἀληθινὴν ἐπωδὴν (3) ἀπὸ τὴν ἀμίμητον τοῦ μάγου Εὐριπίδου γοητεῖαν;

Γέμουσιν, ὦ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος διδάσκαλοι καὶ παιδευταί, τὰ βιβλία τῶν πάλαι πατέρων ἡμῶν ἀπὸ τοιαύτας ἐπωδαί. Ἐὰν ἐπιμελήσῃτε νὰ τὰς ὑποβάλλετε εἰς τὴν προσοχὴν τῶν νέων, συμβουλευόντες αὐτοὺς νὰ τὰς μελετῶσι συχνά, ἐὰν ἔχετε τὴν τέχνην νὰ τοὺς κάμνετε νὰ μαίνωνται δι' αὐτάς, μὲ τὴν σοφὴν ἀνάλυσιν καὶ δεῖξιν τοῦ κάλλους αὐτῶν (4), μὴν

(1) « Ὁ δὲ Σωκράτης σπάνιον μὲν ἐπεφοίτα τοῖς Θεάτροις· εἴ ποτε » δὲ Εὐριπίδης, ὁ τῆς τραγωδίας ποιητὴς ἠγωνίζετο καινοῖς τραγωδοῖς, τότε γε ἀφικνεῖτο. Καὶ Πειραιαῖοι δὲ ἀγωνιζομένου τοῦ Εὐριπίδου, καὶ ἐκεῖ κητῆρι ἔχαιρε γὰρ τῷ ἀνδρὶ, δηλονότι διὰ τε τὴν σοφίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐν τοῖς μέτροις ἀρετὴν »· Αἴλιαν. Ποικ. ἱστορ. Β, ιγ', σελ. 23, ἔκδοσ. Κοραῆ.

(2) « Ἐδόκει δὲ [Σωκράτης] καὶ συμποιεῖν Εὐριπίδην » λέγει Διογένης ὁ Λαέρτιος (Β, 18).

(3) « Θεραπεύεσθαι δὲ τὴν ψυχὴν ἔφη, ὦ μακάριε, ἐπωδαῖς τις » τὰς δ' ἐπωδαῖς ταύτας τοὺς λόγους εἶναι τοὺς καλοὺς· ἐκ δὲ τῶν τοιούτων λόγων ἐν ταῖς ψυχαῖς σωφροσύνην ἐγγίγνεσθαι, ἥς ἐγγεννομένης καὶ παρούσης, ῥᾶδιον ἦδη εἶναι τὴν υἰεσίαν καὶ τὴ κεφαλὴ καὶ τῷ ἄλλῳ σώματι πορίζειν »· Πλάτων ἐν Χαρμίδ., σελ. 157.

(4) Παραδείγματος χάριν, ἀπὸ τὰ πολλὰ τῆς ῥήσεως τοῦ Εὐριπίδου προτερήματα ἐν εἶναι καὶ τὸ, « Στέργοι δὲ με σωφροσύνα ». Τίποτε δὲν τὸν ἐμπόδιζε νὰ εἴπῃ, « Στέργοιμι δὲ σωφροσύναν », ἥγουν νὰ κάμῃ τρόπον τινὰ κτήμα τοῦ σωφρονοῦντος τὴν σωφροσύνην. Ἐπρόκεινεν ὅμως νὰ τὴν μεταβάλλῃ εἰς μητέρα φιλόσοφου ἐκλιμένην

ἀμφιβάλλετε, ὅτι τοιαύτη διδασκαλία, ἐνωμένη μάλιστα μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ἀρετῆς σας, θέλει καταστήσειν τὰ σχολεῖα ἄληθινὰ χρησθηθείας ἐργαστήρια. Μὴν ἀμφιβάλλετε, ὅτι μὲ τοιαύτην διδασκαλίαν καὶ τὰ ἀνάσχυντα τῶν συκοφαντῶν γόματα θέλετε φράζειν, καὶ τὰς ἀκοὰς τῶν ἀπαιδευτῶν εἰς πῆν εἰσοδὸν τῆς συκοφαντίας θέλετε κλείσειν, ὅταν ἴδωσιν ἐκβαίνοντας ἀπὸ τὰ φροντιστήριά σας, ὡς ἀπὸ τεχνικῶν ἀνδριαντοποιῶν ἐργαστήρια, τοὺς νέους ξεσμένους εἰς ἀληθινὰ ἀρετῆς ἀγάλματα. Μὴν ἀμφιβάλλετε, ὅτι οἱ πατέρες, ἡ πατρις, ἡ Ἑλλὰς ὅλη, ὅταν λάβωσιν ἀπὸ τὰς χειρὰς σας τὰ τέκνα των μεταμορφωμένα εἰς ἀνθρώπους λογικοὺς ἀπὸ θηρία, θέλουν αἰσθανθῆν ὅσον διαφέρει ἡ νέα μέθοδος τῆς παιδείας ἀπὸ τὴν παλαιάν, καὶ πόσον εἶναι πρὸς ἑσᾶς, τοὺς τοιούτων καὶ τοσούτων καλῶν προξένους, μέγα τὸ χρέος των. Μὴν ἀμφι-

ἀπὸ τὸν οὐρανόν, « Δώρημα κάλλιστον », διὰ τὰ φροντίξῃ, ὡς ἰδίου τῆς τέκνου, τὴν σωτηρίαν τοῦ σωφρονούντος· καὶ τοῦτο εἶναι παλὺ μαγικώτερον. Τοιούτας ἀναλύσεις, γινομένας εἰς αὐτὴν τῶν μαθημάτων τὴν παραῶσιν, προσμένει ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τὸν σοφὸν τοῦ σοφοῦ Κούμα συνεργάτην καὶ συγγεωργόν, τὸν σεβάσμιον Οἰκονόμον, καὶ ἄλλους ὁμοίους αὐτῶν. Χαρά καὶ δόξα εἰς τὰς πόλεις, ὅσαι εὐτύχησαν νὰ ἔχωσι τοιούτους διδασκάλους. Τοῦτο μόνον καὶ αὐτοί, καὶ ὅσοι εἶναι κατ' αὐτοὺς, ὡς φρόνιμοι γεωργοί, διὰ τὴν ἀγάπην τῆς γεωργουμένης Ἑλλάδος, πρέπει νὰ φυλάξωσι μὲ προσοχήν· ποῖον; τὸ εὐαγγελικὸν ὠραιότατον παράγγελμα· « Οὐδεὶς ἐπιβελών τὴν χεῖρα » αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετὸς ἔστιν εἰς τὴν » βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ». Ἄς μὴ ἐρέφωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ὄχι μόνον εἰς τὰ ὀπίσω, ἀλλὰ μὴτ' εἰς τὰ δεξιὰ μὴτ' εἰς τὰ ἀριστερά, περιεργαζόμενοι τί λέγουσιν, ἢ τί κρίνουσι περὶ αὐτῶν ὃ θεῖα καὶ ὃ θεῖα. Τὸ ἱερὸν ἔργον τῆς παιδείας δὲν συγχωρεῖ εἰς αὐτοὺς μῆτε τὴν χεῖρα ν' ἀφήσωσιν ἀπὸ τὸ ἄροτρον, μῆτε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἄλλο μέρος παρὰ τὸ ἔμπροσθεν νὰ κατευθύνωσιν. Ὁ βίος βραχύς, καὶ ἡ ἀκόμη ἀγεώργητος γῆ πολλὴ καὶ μακρά.

βέλλετε, ὅτι θέλουν προθυμηθῇν νὰ τὸ πληρώσωσι, τιμῶντές σας ζῶντας, καὶ κάμνοντες ἀποθανόντων τὴν μνήμην ἀθάνατον. Διὰ σᾶς, ὦ σοφοὶ διδάσκαλοι, θέλουν ἀνανεωθεῖν τὰ παλαιὰ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τιμὴν τῆς φιλοσοφίας ψηφίσματα· ἐκ τῶν ὁποίων ἐν μόνον, τὸ περὶ τοῦ φιλοσόφου Ζήνωνος ψήφισμα, συγχωρήσατε νὰ σᾶς ἐνθυμίσω, διὰ νὰ ἴδετε καὶ σεῖς, ποῖος μισθὸς σᾶς ἀναμένει, ἐὰν ἐργάζεσθε τὴν παιδείαν τῶν νέων, ὡς ἀληθινοὶ φιλόσοφοι, καὶ οἱ δυνατοὶ τοῦ γένους νὰ μάθωσι, ποῖα μέσα ἐμεταχειρίζετο ἡ παλαιὰ Ἑλλὰς, διὰ νὰ αὐξήσῃ τὴν σοφίαν της. Ταῦτα τὰ μέσα τὴν ἔφεραν εἰς τὴν λαμπρότητα· μετὰ τὴν ἀμέλειαν αὐτῶν ἄρχισε καὶ ἡ δυστυχία της· καὶ ἀφοῦ εἰς τὴν ἀμέλειαν ταύτην ἐπροσέθη καὶ ὁ κτηνώδης τῆς φιλοσοφίας διωγμὸς, ἐκατήντησεν εἰς τὴν ἐλεινὴν κατὰστασιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ ἐλευθερωθῇ ὅλοι σήμερον εὐχόμεθα.

ΨΗΦΙΣΜΑ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΕΡΙ ΖΗΝΩΝΟΣ.

Ἐπ' Ἀρρενίδου Ἀρχοντος, ἐπὶ τῆς Ἀκαμαντίδος [Φυλῆς], πέμπτης πρυτανείας, μαϊμακτηριῶνος δεκάτῃ ὑστέρᾳ, τρίτῃ καὶ εἰκοστῇ τῆς πρυτανείας, ἐκκλησίᾳ κυρία τῶν προέδρων ἐπεψήφισεν, ἵππων κρατιστοτέλους ἑυπετεῶν, καὶ οἱ συνπρόεδροι θράσων θράσωνος ἀνακαίεϋς εἶπεν.

Ἐπειδὴ Ζήνων Μνασέου, Κιτιεύς, ἔτι πολλὰ κατὰ φιλοσοφίαν ἐν τῇ πόλει γινόμενος, ἐν τε τοῖς λοιποῖς ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν διετέλεσε, καὶ τοὺς εἰς σύστασιν αὐτῷ τῶν νέων πορευομένους παρακαλῶν ἐπ' ἀρετὴν καὶ σωφροσύνην παρόρμα πρὸς τὰ βέλτιστα, παράδειγμα τὸν ἴδιον βίον ἐκθεῖς ἅπασιν, ἀκόλουθον ὄντα τοῖς λόγοις, οἷς διελέγετο· τύχη

τῇ ἀγαθῇ δεδούχθαι τῷ δήμῳ, ἐπαινέσαι μὲν Ζήνωνα Μνασέου, Κιτιέα, καὶ στεφανῶσαι χρυσῷ στεφάνῳ, κατὰ τὸν νόμον, ἀρετῆς ἕνεκα καὶ σωφροσύνης· οἰκοδομῆσαι δὲ αὐτῷ καὶ τάφον ἐπὶ τοῦ Κεραμεικοῦ δημοσίᾳ. Τῆς δὲ ποιήσεως τοῦ στεφάνου καὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ τάφου χειροτονῆσαι τὸν δῆμον ἡδὴ τοὺς ἐπιμελησόμενους πέντε ἄνδρας ἐξ Ἀθηναίων· ἐγγράφαι δὲ τὸ ψήφισμα τὸν γραμματέα τοῦ δήμου ἐν στήλαις αὐτοῖς, καὶ ἐξεῖναι αὐτῷ θεῖναι τὴν μὲν, ἐν Ἀκαδημίᾳ, τὴν δὲ, ἐν Λυκείῳ· τὸ δ' ἀνάλωμα τὸ εἰς τὰς στήλας γινόμενον μερίσαι τὸν ἐπὶ τῆς διοικήσεως· ὅπως ἅπαντες ἴδωσιν, ὅτι ὁ δῆμος ὁ τῶν Ἀθηναίων τοὺς ἀγαθοὺς καὶ ζῶντας τιμᾷ καὶ τελεῦτήσαντας.

Ὅσις, ἀναγινώσκων τὸ ψήφισμα τοῦτο δὲν θαυμάζει τῶν παλαι πατέρων ἡμῶν τὴν φρόνησιν, καὶ δὲν κλαίει τοὺς μωροὺς διώκτας τῆς φιλοσοφίας, ἐκεῖνος ἄς ζητῇ εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἢ τὴν Σκυθίαν τῆς γενέσεώς του τὰς ἀρχάς, καὶ ἄς μὴ καυχᾶται ἀναισχύντως, ὅτι εἶναι τῶν Ἑλλήνων ἀπόγονος (1).

(1) Οἱ ἐξῆς δύο τόμοι τῶν βίων τοῦ Πλουτάρχου ἐνδέχεται νὰ ἐκδοῶσι χωρὶς αὐτοσχεδίους σχολασμοὺς. Ἄν καὶ ὅσους ἔως τώρα ἐσχεδιάσα δὲν ἦσαν μὴδ' ἐφάνησαν παντάπασιν ἀνωφελεῖς, τὸ φιλάσθενόν μου γῆρας μὲ προσάσσει ν' ἀφήσω εἰς νεωτέρους καὶ σοφωτέρους μου τὴν φροντίδα, καὶ τὸ ἀπαραίτητον χρέος, νὰ παραγγέλλωσιν εἰς τὴν πατρίδα ὅ,τι νομίζωσιν ὠφέλιμον εἰς αὐτήν. Ποθεινὴ πατρίς εὐτύχει!

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1813)

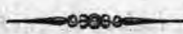
ΤΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ (*).

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Τῶν ἐθνῶν ἡ παιδεία εἶναι μακροῦ χρόνου ἔργον. Ἄν ὁ δρόμος τῆς ὑποτεθῇ ὡς γραμμὴ διαιρουμένη εἰς πολλὰ μικρὰ διαστήματα σημειωμένα μὲ ζοιχεῖα, καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ καὶ πρώτη κίνησις αὐτῆς εἰς τὸ Α, ἡ δὲ τελείωσις εἰς τὸ Ω, καὶ αἱ διάφοροι ἐποχαὶ εἰς τὰ μεταξὺ ζοιχεῖα, ἀπὸ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν γεννᾶται τὸ ἐξῆς πόρισμα.

Πᾶσα μία ἐποχὴ, ὅσον πλέον εἶναι μακρυσμένη ἀπὸ τοῦ Α καὶ σιμωτέρα τοῦ Ω, τόσον πλειοτέρα εἶναι ἡ σοφία τοῦ ἔθνους, τόσον μᾶλλον φωτισμένοι οἱ ζῶντες εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν.

Ἡ πρὸς τὸν φωτισμὸν τοῦ ἔθνους αὕτη κίνησις δὲν εἶναι

(*) Τόμ. Ε'.

ἀθ' ὅλα τῆς τὰ διαστήματα ἰσοταχίς. Ἀλλὰ καθὼς τὰ πί-
πτοντα σώματα, κατὰ νόμον ἀπαράδατον τῆς φύσεως, ἂν δὲν
παντήσωσιν ἐμπόδιον, ὅσον πλησιάζουσι πρὸς τὸ κέντρον τῆς
ῆς, μὲ τόσον ταχυτέραν κίνησιν καταβαίνουσιν εἰς αὐτήν,
καρρόμοια καὶ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους, παρὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Α
πρὸς τὸ Β κίνησιν ταχυτέρα εἶναι ἢ ἀπὸ τούτου εἰς τὸ Γ, καὶ
αὐτῆς ἢ εἰς τὸ Δ, καὶ καθεξῆς οὕτως, ὥστε τῆς ἀπὸ τοῦ Ψ εἰς
τὸ Ω ἢ ταχύτης κατακτᾶ νὰ ᾖναι πλέον ἀσύγκριτος.

Ἡ διάφορος ὁμῶς αὕτη ταχύτης, ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκαῖον
ἀποτέλεσμα τῆς φύσεως αὐτῆς τοῦ πράγματος, καὶ ὄχι τῆς
δυνάμεως τῶν κινουμένων, κἀνεῖς ἀπὸ τούτους δὲν ἐμπορεῖ
δικαίως νὰ κατηγορήσῃ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ὡς ἀργοπόρους. Τῆς
ἀργοπορίας ἐκείνων αἴτιον ἦτο τὸ ὅποιον τοὺς ἐχώριζεν ἀπὸ
τὸ Ω μακρότερον διάστημα, ὡς καὶ τούτων τῆς ταχύτητος ἢ
πρὸς τὸ αὐτὸ πλειότερα γειτόνευσις.

Μία μόνη εἰς τοῦτο ἐξαίρεσις ἔχει τόπον· ἂν τις, φερε-
τεῖν, ἀπὸ τοὺς κινουμένους (καὶ οὗτοι χωρὶς ἀμφιβολίαν
εἶναι οἱ πλέον φωτισμένοι, ἢ, ἀληθέστερον, οἱ ὀλιγώτερον
ἀμαθεῖς τοῦ ἔθνους) ὄχι μόνον δὲν συγκινεῖται μὲ τοὺς ἄλλους,
ὅσον συγχωρεῖ τὸ μέρος τῆς γραμμῆς, εἰς τὸ ὅποιον εὐρίσκεται,
ἀλλὰ καὶ γίνεται τῆς κινήσεως τῶν ἄλλων ἐμπόδιον. Ὁ τοιοῦ-
τος βέβαια πρέπει νὰ λογίζεται καὶ νὰ καταδικάζεται ὡς
ἀληθινὸς καταφρονητὴς τῆς δόξης τοῦ ἔθνους του· ἡ ἐξαίρεσις
ὁμῶς αὕτη δὲν κολοβώνει τὸ πόρισμα. Ὅταν ἡ πρὸς τὸν φω-
τισμὸν κίνησις γένη ἁθερά, ἥγουν κυριεύσῃ μέγα μέρος τοῦ
ἔθνους, οἱ βραδύνοντες αὐτὴν ὀλίγοι τινὲς, ἀναγκάζονται τέλος
πάντων ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, ἢ νὰ κινηθῶσι καὶ αὐτοί, ἢ καὶ
νὰ μὴν ἐμποδίζωσι τοὺς κινουμένους.

Ὅσον ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους προχωρεῖ καὶ ἐξαπλώνεται εἰς
πλειότερους, τόσον οἱ παιδεύοντες αὐτὸ γίνονται ὠφελιμώτε-

ροι· ἀλλὰ τὸ ἔθνος, διὰ τοὺς ζῶντας καὶ παρόντας παιδευτάς αὐτοῦ, δὲν ἔχει δίκαιον νὰ καταφρονῇ τοὺς προτέρους, διότι τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι ἀσυγχώρητος ἀχαριστία πρὸς ἐκείνους, χωρὶς τῶν ὁποίων οὗτοι δὲν ἤθελαν γεννηθῆναι (1)· μὴδ', ἐὰν εὗρέθησαν μεταξύ ἐκείνων τινὲς πολυμαθέστεροι, νὰ λαμβάνη ἀφορμὴν ἐκ τούτου νὰ ἐξευτελίσῃ τὴν παρὰ τῶν ζώντων ὠφέλειαν· ὅτι σιμὰ τῆς ἀχαριστίας εἶναι τοῦτο καὶ ἡλιθιότης μεγάλη. Αἱ ἐποχαὶ διαδέχονται μία τὴν ἄλλην, καὶ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον καταβαίνουνσιν οἱ ζῶντες εἰς τὸν ἄθην· ἀλλὰ τὸ ἔθνος μένει, καὶ λογίζεται ὡς ἓν πρόσωπον ἀθάνατον. Ὅταν λοιπὸν κρήνῃ τὴν ποσότητα τῆς εἰς τὰ καλὰ προκοπῆς, τὴν ἰδίαν του κατὰ-
 ρασιν κρίνει· καὶ τὸ δίκαιον τῆς κρίσεως ταύτης μέτρον εἶναι ὅχι τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ θνητοῦ ἀνθρώπου ἢ πολυμαθεία, ἀλλ' ἢ ἀπ' αὐτὴν προξενηθεῖσα εἰς τὸ ἀθάνατον ἔθνος ὠφέλεια.

Ὅσον τὰ μέλη τοῦ ἔθνους κατιδίαν θεωρούμενοι, εἶναι πολυμαθέστερα, τόσον εἶναι ὀλικῶς λαμβανόμενον τὸ ἔθνος ἀμαθέστερον. Τὸ παράδοξον ἀξίωμα τοῦτο ἔχει χρεῖαν ἐξηγήσεως, διὰ καὶ τοὺς ὅσοι δὲν ἔμαθαν νὰ συλλογίζωνται.

Τὸ κεφάλαιον τῆς μαθήσεως τοῦ φωτισμοῦ καὶ πολιτισμοῦ τοῦ ἔθνους θεωρεῖται ὡς σύνθετον τί ἀπὸ τὰς κατὰ μέρος τῶν μελῶν αὐτοῦ μαθήσεις. Ἀλλ' αὐταὶ ὅσον εἶναι διαμοιρασμένα εἰς πολλοτέρους, τόσον ἐνκολώτερα τελειοποιοῦνται· ὅσον ἐξεναντίας συσσωρεύονται καὶ περιορίζονται πολλά εἰς ὀλίγας τινὰς κεφαλὰς, τόσον πλέον ἀτελεῖς μένουσιν. Ὅσας δοκιμάζει δυσκολίαν ἀκόμη νὰ τὸ καταλάβῃ εἰς τὰς ἐπισήμας, αὐτὴ θεωρεῖται

(1) « Εἰ μὴ γὰρ ἦν Χρύσιππος, οὐκ ἂν ἦν ἐγὼ », ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος Καρνεάδης, θέλων νὰ δεῖξῃ, ὅτι καὶ τὴν πολλὴν σοφίαν, καὶ τὴν ὁποίαν εἶχε δι' αὐτὴν ἀποκτήσειν ὁ ἄνθρωπος, τὰς ἐχρεώσκει εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν συγγραμμάτων τοῦ Στωϊκοῦ Χρυσίππου. Διογένης Λαέρτιος, Δ, 62.

αὐτὰς τέχνας. Αἱ μεγάλαι καὶ λαμπραὶ πόλεις ἔχουσι πάσης
ἐξουσίας ἰδίους τεχνίτας· εἰς τὰ πτωχὰ καὶ ταπεινὰ χωρία ὁ
αὐτὸς ἄνθρωπος εἶναι ἀμαξοποιὸς, χαλκεὺς, ξυριστής, ἱατρός,
καὶ καμμίαν φορὰν ἐφημέριος τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου (1).
Ἀλλὰ τί συμβαίνει ἀπὸ ταύτην τῶν τεχνῶν τὴν συσσώρευσιν
εἰς τὰ χωρία, καὶ τὸν διαμοιρασμὸν εἰς τὰς πόλεις; Ὅσον εἰς
αὐτάς εἶναι χρήσιμα καὶ κομψὰ, εἰς ἓνα λόγον, τέλεια τὰ
κατασκευαζόμενα ἀπὸ τοὺς τεχνίτας, τόσον ἀτελῆ μένουσιν
εἰς ἐκεῖνα.

Τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον τῆς φύσεως ἡμῶν
πακολούθημα. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δύναται πολὺ· ἀλλὰ
οὐκ εἶναι παντοδύναμον. Ὅσον πλείοτερα ἀντικείμενα σκέπτεται
καὶ μελετᾷ ἐνταυτῷ, τόσον ἀσθενεστέρα γίνεται ἡ γνώσις του
εἰς καθὲν ἰδίως ἀπ' αὐτὰ, ἀπαρallάκτως ὅ,τι συμβαίνει καὶ
εἰς τὰς αἰσθήσεις· τόσον ἀτελέστερον, παραδείγματος χάριν,
διακρίνει ἡ ὄρασις χρῶμα, σχῆμα, καὶ μορφήν ἐκάστου τῶν
πρατῶν, ὅσον βλέπει περισσότερα ἐνταυτῷ.

Τοιοῦτος νοῦς ὠφελεῖται ἴσως καθ' αὐτὸν, ὥς ἀπὸ διατριβῆν
ἐν φρόσυνον τοῦ καιροῦ, ἀπὸ τὴν ἐπιπόλαιον ταύτην πολυμά-
θειαν· ἀλλὰ νὰ μεταδῶσθαι τί ἀπ' αὐτὴν εἰς τὸ ἔθνος του τόσον
ὀλιγώτερον εἶναι καλὸς, ὅσον ἐξεύρει περισσότερα. Ἐκεῖνο
μένον δύναται τις νὰ παραδῶσθαι ἐντελῶς, εἰς ὅ,τι καταγίνεται
πολλοὺς χρόνους ἀπερισπᾶσως ἀπὸ ἄλλα τῆς μαθήσεως εἶδη·
καὶ ἡ περὶ τῶν τεχνῶν κοινὴ ἀλλὰ σοφωτάτη παροιμία,
Πολυτεχνίτης κ' ἔρημος (2), φαίνεται τόσον ἀληθεστέρα

(1) Ὅχι μακρὰν τῶν Παρισίων δὲν εἶναι πολλὸς καιρὸς ἀπὸ ἐγνώ-
ρισα ἐφημέριον χωρίου διορθόνοντα τὰ μᾶζια, ὡς τὰς ψυχὰς, τοῦ
χωρικοῦ μικροῦ ποιμνίου του.

(2) Ἐρημος, ἥγουν πέννης· καὶ τοῦτο, διότι ὅλα τὰ κατασκευάζει

περί τῶν ἐπισημῶν, ὅσον εἰς ταύτας ὁ νοῦς ἐργάζεται μόνος, εἰς ἐκεῖνας ἔχει συνεργάτην πολλάκις καὶ τὴν φυσικὴν τῶν χειρῶν δεξιότητα (1).

Προξενεῖ καὶ τοῦτο ἄλλο ἀτύχημα εἰς τὸ ἔθνος ἡ μερικὴ τῶν μελῶν του πολυμαθία. Ὁ πολυμαθὴς εἰς ὅσα ἐξεύρει, ἐπειδὴ ἐξανάγκης, ὥς εἶπα, τὰ ἐξεύρει ἀτελῶς, τίποτε τῆς ἰδίας του μελέτης νέον εὑρημα νὰ προσθέσῃ εἰς αὐτὰ δὲν δύναται. Καί μ' ὅλον τοῦτο τὰ εὑρήματα ταῦτα αὐξάνουσι τὰς ἐπισήμας, καὶ τὰς κάμνουσι νὰ προχωρῶσιν ἐμπρός· τὰ εὑρήματα ταῦτα δοξάζουσιν ἀληθῶς τοὺς σοφούς, καὶ τὸ ἔθνος ὅλον, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκονται. Ὡς θελεις, ἄνθρωπος ἐπαγγελλόμενος Γραμματικὸς, Ῥήτωρ, Γεωμέτρης, Μουσικὸς, Ἄστρονόμος, Φυσικὸς, Μεταφυσικὸς, νὰ τελειοποιήσῃ μὲ ἰδίαν του εὐρέσεις ἐν μόνον εἶδος ἐπισήμης ἀπὸ ταύτας, ὅσας, πρῶτον μὲν μὴ γνωρίζων αὐτὸ ἐντελῶς, ἐξανάγκης μηδὲ τί τοῦ λείπει ἀκόμη, γνωρίζει; Ἐπειτα μηδὲ καιροῦ μέρος ἔχει ἱκανὸν νὰ τὸ θεωρήσῃ προσεκτικῶς, ἐπειδὴ ὁ καιρὸς του εἶναι καταμερισμένος εἰς προσοχὴν τόσων ἄλλων πραγμάτων; Αἱ εὐρέσεις καὶ τελειοποιήσεις εἰς ἐκεῖνας μόνας τὰς κεφαλὰς γεννῶνται, ὅσαι περιορίζονται εἰς τὴν σκέψιν ἑνὸς μόνου πράγματος, καὶ καταγίνονται νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς αὐτό.

Τόσον εἶναι ἀληθές τοῦτο, ὥς, ἐάν κατὰ δυσυχίαν φωτισμένου ἔθνους σοφοὶ ἐκυριεύοντο ἀπὸ τὴν μαυρίαν τῆς πολυ-

κακὰ, καὶ ἀκολουθῶς μακρύνει ἀπὸ τὸ ἐργαστήριόν του τοὺς ἔχοντας χρειαίαν τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ταύτης ἰσοδύναμος Γαλλικὴ παροιμία (ὅτι χρησιμεύουν εἰς πολλὰ πράγματα αἱ παροιμίαι πλέον τῶν λογικῶν ἀποδείξεων) εἶναι, *Qui trop embrasse, mal étirent*, Ὅστις περιλαμβάνει πολλὰ, κακὰ τὰ σφίγγει.

(1) Ὁ καλὸς τεχνίτης ὀνομάζεται πολλάκις μὲ τὸ ἐπίθετον, Σπυροχέρης.

μαθείας, παρὰ ταύτην μέσον ἄλλο δρασικώτερον δὲν ἤθελαν ὑρεῖν νὰ γήσωσι τὸν εἰς τὴν γνῶσιν δρόμον τοῦ ἔθνους, ἢ μᾶλλον νὰ τὸ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν προτέραν του βαρβαρότητα.

Διὰ νὰ μὴ συμβῇ τοιοῦτον κακὸν, εἰς τὰ φωτισμένα ἔθνη, ὅχι μόνον πᾶσα μία ἐπιστήμη ἔχει παραδότην καὶ διδάσκαλον ἴδιον, ἀλλὰ πολλάκις ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη καταμελίζεται εἰς πολλὰ μέρη διάφορα, τῶν ὁποίων ἕκαστον παραδίδεται ἀπὸ χωριστὸν Προφάσσοντα, περιοριζόμενον εἰς τούτου μόνου τὴν μελέτην, μ' ὅλον ὅτι δὲν εἶναι τῆς γνώσεως τῶν ἄλλων ἄμειρος.

Ἡ συσσώρευσις πολλῶν διδαγμάτων εἰς ἓνα μόνον διδάσκαλον, ἔχει φυσικὰ χώραν εἰς τὰ βαρβαρωθέντα ἔθνη, καὶ συνεχίζεται πλειότερον ἢ ὀλιγώτερον καὶ εἰς αὐτὴν αὐτῶν τὴν ἀναγέννησιν, ἕως νὰ ἐξαπλωθῇ ἡ παιδεία, ἕως τὸ ἔθνος, μὴν ὑποφέρον νὰ ἦναι πάντοτε μαθητὴς τῶν φωτισμένων ἔθνων, φιλοτιμηθῇ νὰ τὰ ἀντιφωτίξῃ καὶ αὐτὸ μὲ τὰς ἰδίας του εὐρέσεις. Τότε οἱ σοφοὶ τοῦ ἔθνους, κατὰ μίμησιν τῶν φωτισμένων ἔθνων, ἀφίνοντες τὴν ἀπατηλὴν καὶ μάταιον πολυμάθειαν (1), περιορίζονται ἕκαστος εἰς ὅ,τι ἡ φύσις τὸν ἔπλασεν ἐπιτηδαιότερον μερικὸν εἶδος ἐπιστήμης ἢ τέχνης.

Εἰς τὴν παρούσαν τῆς Ἑλλάδος κατάστασιν, ἡ πολλῶν καὶ διαφόρων μαθημάτων ἀπὸ μόνον ἓνα διδάσκαλον παράδοσις, εἶναι πρᾶγμα τῆς ἀνάγκης. Καὶ οἱ παραδίδοντες αὐτὰ τόσον ἀπέχουν νὰ φαντάζωνται τὸ ἔργον αὐτῶν τέλειον, ὥς πρῶτοι αὐτοὶ ἐπιθυμοῦν τὴν εὐτυχὴ τοῦ χρόνου περίοδον ἐκείνην, ὅτε ἡ Ἑλλὰς κατὰ μίμησιν τοῦ φωτισμένου μέρους τῆς Εὐρώπης, θελεῖ ἔχειν ἕκαστον μέρος ἐπιστήμης ἰδιάζοντα διδάσκαλον.

Ἡ περίοδος αὕτη δὲν εἶναι μακράν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἄρ-

(1) Ἀνέφερα πολλάκις, καὶ πάλιν ἀναφέρω τὸ σοφὸν ἀπόφθεγμα,
» Πουλυμαθίῃ νόον οὐ διδάσκει ».

χισε. Πρὸ τριάκοντα χρόνων, εἰς πολλὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη, ὁ αὐτὸς διδάσκαλος ἐπαράδιδε Γραμματικὴν, Ῥητορικὴν, καὶ τὴν Ἀριστοτελικὴν Φιλοσοφίαν! καὶ ὁ τοιοῦτος διδάσκαλος ἐνομιζέτο πολυμαθές, μ' ὅλον ὅτι κἀνὲν ἀπ' αὐτὰ οὐτ' ἐξευρε, οὔτε δυνατόν ἦτο νὰ ἐξεύρῃ ἐντελῶς. Ἐχωρίσθη κἀν τὴν σήμερον ἡ Γραμματικὴ ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ δὲν ἔμεινε πλὴν νὰ καταμερισθῇ καὶ ἡ Φιλοσοφία εἰς τὰ διάφορα τῆς μέρη, καὶ νὰ λάβῃ ἐξ αὐτῶν ἕκαστον ἰδιάζοντα διδάσκαλον.

Θέλει κατορθωθῇ καὶ τοῦτο, ὅταν αἱ πόλεις καὶ οἱ πλοῦσιοι τοῦ γένους ἔλθωσιν εἰς αἴσθησιν τῆς ἀνάγκης νὰ πέμπωσιν εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην μὲ ἰδίαν αὐτῶν δαπάνην καλῶς ἀναδραμμένους νέους, νὰ μαθητεύωσιν ἄλλος ἄλλην ἐπιστήμην ὅταν οἱ ἐρχόμενοι νέοι, χωρὶς νὰ ἀμελῶσι τὴν σειρὰν ὅλην τῆς Φιλοσοφίας, προσκολλῶνται ἐξαιρέτως εἰς ἓν μέρος αὐτῆς, διὰ νὰ τὸ μάθωσιν ἀνελλιπῶς, καὶ ἀνελλιπῶς νὰ τὸ παραδώσωσιν ἐπιστρέφοντες εἰς τοὺς ὁμογενεῖς. Τοῦτο εἶναι τὸ δρασιμώτατον μέσον τῆς αὐξήσεως τοῦ φωτισμοῦ τῆς βαρβαρωθείσης ἡμῶν πατρίδος.

Μέσον ἄλλο τοιοῦτου καλοῦ ἤθελεν ἴσως εἶσθαι, νὰ κἀμνωμεν γνωστὸν εἰς τὸ ἔθνος, ἀπὸ κειρὸν εἰς καιρὸν, κατὰ μίμησιν τοῦ ἐτησίως γινομένου ἀπὸ τοὺς πραγματευτὰς Ἰσολογισμοῦ (Bilan), τὸν λογαριασμὸν πάσης ἐποχῆς, παραβάλλοντες αὐτὴν μὲ τὴν πρὸ αὐτῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἤθελε μαθαίνειν τὸ ἔθνος πόσον ἐπροχώρησεν εἰς τὴν παιδείαν, εἰς ποῖον μέρος τῆς γραμμῆς εὐρίσκεται, τί πλεον παρὰ τὰς προτέρας ἐποχὰς ἐκέρδησε, καὶ τί μένει εἰς αὐτὸ νὰ κάμῃ διὰ νὰ αὐξήσῃ τὰ κέρδη του μὲ τὴν παρέκει προχώρησιν.

Εὐκόλον εἶναι νὰ ἐκθέσω λεπτομερέστατα τὸν τοιοῦτον Ἰσολογισμὸν ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς Γραμματικῆς καὶ τελευτῶν εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ νὰ δείξω καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐκουσίως

τυφλώττοντας ὅτι τὸ νῦν ἔθνος τῶν Γραικῶν, εἶναι πολὺ σφώτερον τοῦ πρὸ τριάκοντα χρόνων ἔθνους, καὶ ἀκολουθῶς, ὅτι ὁ πλείότερος οὗτος σοφισμὸς ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατος, ἐὰν οἱ νῦν λόγιοι τοῦ ἔθνους δὲν ᾔσαν παρὰ τοὺς πρὸ τριάκοντα χρόνων λογίους χρησιμώτερον σοφοί (1). ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴ τοιαύτη λεπτομερὴς ἐκθεσις νομισθῇ ἀπολογία πρὸς τοὺς κατηγοροὺς τῶν ζώντων τῆς Ἑλλάδος σπουδαίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔβαλαν καὶ ἐμὲ, ἡ καὶ τὸ χειρότερον κακολογία τῆς πολυμαθείας τῶν ἀποθανόντων.

Μ' ὅλον τοῦτο, ἐπειδὴ εἶναι χρέος ἀπαραίτητον τῶν ἐπιθυμούντων τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ὅχι μόνον νὰ δείχνωσιν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς τὸν ἀληθῆ ὁρόμον τῆς εἰς τὰ καλὰ προκοπῆς τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ἀσφαλίζωσιν ἐναντίον τῶν συμβουλευόντων ὅσα εἶναι ἱκανὰ νὰ βραδύνωσιν, ἡ καὶ παντάπασιν νὰ σῇσωσι, τὸν ὁρόμον, διὰ τὸ χρέος τοῦτο, καὶ ὅχι διὰ καὶν ἄλλο ἀνάξιον ἀνδρὸς φιλογενοῦς τέλος, ἀναγκάζομαι νὰ εἶπω ὀλίγα τινα.

Ὅσον τὸ κατ' ἐμὲ, καὶ ἡ ἐπιστήμη μου εἶναι πολλὰ μικρὰ (ἴσως καὶ ἀπ' ὅ,τι σπουδάζουν νὰ τὴν σμικρύνωσι μικροτέρα), καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς εἰς τὸ γένος μου ὠφέλεια πολλὰ ὀλίγη. Ἀλλὰ, ἐὰν νὰ ἐπαγγέλλωμαι τῆς πατρίδος εὐεργέτης ἤθελεν εἶσθαι σκευυμένης κεφαλῆς φαντασία, νὰ λέγω πάλιν ὅτι ἔγινα

(1) Εἶναι τοῦτο τὸ γνωστὸν τῶν προγόνων ἡμῶν παράγγελμα,

Ὁ χρησὶμ' εἰδῶς, οὐχ ὁ πόλλ' εἰδῶς, σοφός,

τὸ ὁποῖον εἶχε βέβαια εἰς τὸν νοῦν αὐτοῦ ὁ Γάλλος φιλόσοφος Μονταῖγνος (Βιβλ. I, κεφ. κδ'), ὅτεν ἔλεγεν, Il falloit s'enquerir, *qui est mieulx sçavant, non qui est plus sçavant*, ἤγουν, « Ἐπρεπε νὰ ἐρωτῶμεν, Τίς εἶναι κάλλιον σοφός, ὅχι, Τίς » εἶναι πλέον σοφός ».

παντάπασιν ἀνωφελὲς εἰς αὐτήν, ἂν δὲν ᾦναι ὑπόκρισις, εἶναι παντελὲς ἀναισθησία. Ἐάν ἄλλοι μὲ τὴν πλειοτέραν αὐτῶν σοφίαν, ὠφέλησαν τὴν πατρίδα περισσότερον, ἥ μὴ διὰ τοῦτο ἢ μικρὰ ἐκ τῆς μικρᾶς μου γνώσεως ὠφέλεια εἶναι περιττὴ εἰς γένος, τὸ ὁποῖον δὲν εὐτύχησεν ἀκόμη τόσον, ὥστε νὰ καταφρονῇ τὰ μικρὰ;

Οἱ κατήγοροι ὁμῶς, ἂν τοὺς πιστεύσῃς, σπουδάζουν νὰ δείξωσιν ὀλέτελα ματαίους, ὅχι μόνον τοὺς ἰδικούς μου, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ἀξιολογωτέρους σοφῶν ἀνδρῶν κόπους. Κατ' αὐτοὺς ὅ,τι γίνεται τὴν σήμερον εἶναι ἀνωφελές, καὶ τὸ γένος, διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ καλὰ, πρέπει νὰ ὀπισθοδρομήσῃ εἰς τὴν πρὸ τριάκοντα χρόνων ἐποχὴν, καὶ νὰ λάβῃ παράδειγμα τοὺς τότε πολυμαθεστάτους τῶν Γραικῶν σοφούς. Τοιοῦτος εἶναι ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ζῆλος αὐτῶν, τόση ἡ γνώσις τῆς ἀρρώστιας τοῦ γένους, καὶ τοιαῦτα τὰ συμβουλευόμενα ἀπ' αὐτοὺς ἱατρικὰ βοηθήματα.

Ἀλλὰ πρὸς τοὺς κατηγοροὺς τῶν ζώντων καὶ ἐπαινέτας τῶν ἀποθανόντων τούτους, ἵτί ἤθελαν εἰπεῖν οἱ ἀποθανόντες, ἂν ἔζων; ἵτί πρέπει νὰ εἴπωσιν οἱ ζῶντες; Ἄς ἀκούσωμεν πρώτους τοὺς ἀποθανόντας, ὑποθέτοντες ὅτι ἐνῶ ἐξεύρουν ἀλλοχόθεν τί γίνεται μεταξὺ τῶν ζώντων, ἄκουσαν καὶ κανένα ἀπὸ τοὺς ὑπερόγκους ἐγκωμιασὰς αὐτῶν τούτους.

« Ἄνθρωπε, τίς εἶσαι; πόθεν ἔρχεσαι; τί ταρασσείς τὴν ἡσυχίαν ἡμῶν;

» Τί τοὺς θανόντας οὐκ ἔξς τεθυηκέναι;

» Ἄν ἦσαι ἐχθρὸς, ἵτί σημαίνουν οἱ περὶ ἡμῶν ὑπέρογκοί σου
» ἔπαινοι; ἐάν, ὡς ἐπαγγέλλεσαι, μᾶς ἀγαπᾷς, ἵδιὰ τί μᾶς
» ἀφαιρεῖς καὶ τὸν μόνον εἰς ἡμᾶς πρέποντα ἔπαινον; Ἔως
» τῶρα μᾶς ἐγκωμιάζαν οἱ ζῶντες, ὅτι ἐσυνεργήσαμεν εἰς τὴν

» ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους, ὅσον εἰς ἡμᾶς ἐσυγχώρει ἢ ὅταν
 » ἐγεννήθημεν τοῦ χρόνου ἐποχῇ καὶ τῆς Ἑλλάδος κατὰξασις·
 » ὅτι κατέδημεν πρῶτοι εἰς τὸ γάδιον μὲ ὄσσην ἐσυγχώρει
 » προθυμίαν ἢ ἀρχομένη τότε τοῦ γένους μεταβολή, καὶ ἐτρέ-
 » ξαμεν τῆς γραμμῆς τὸ πολλὰ μακρὸν ἀπὸ τὸ τέλος μέρος,
 » εἰς τὸ ὁποῖον εὕρισκόμεθα τότε. Ὡς ἦτον ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς
 » νὰ ὑπάγωμεν παρέκει, οὕτως ἀδύνατον εἶναι εἰς τοὺς
 » ζῶντας νὰ μὴ προχωρήσωσι μακρότερον ἀπὸ μᾶς εἰς τὴν
 » παιδείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους. Ἐὰν ὁμως κἀνέν ἀπ' ὅσα
 » ἐγράψαμεν δὲν χρησιμεύη πλέον εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος,
 » τοῦτο μᾶς εὐφραίνει, ὡς σημεῖον τῆς εἰς τὰ τελειότερα
 » προκοπῆς τοῦ γένους, δὲν μᾶς λυπεῖ, ὡς δυνάμενον νὰ
 » βλάβῃ τὴν εἰς ἡμᾶς χρεωσυσμένην εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ.
 » Τὸ γένος δὲν εἶναι ἀχάρισον· ἐὰν ἐπράξαμεν ὅ,τι ἐσυγχώ-
 » ρουν αἱ τότε περιστάσεις, τί πλέον ἔχει δίκαιον νὰ ζητῇ
 » ἀπὸ μᾶς; Ἀλλὰ σὺ μὲ τοὺς ὑπερβολικοὺς ἐπαίνους φαί-
 » νεται, ὅτι προθυμεῖσαι νὰ κινήσῃς τοὺς ζῶντας εἰς ἀχάρισον
 » ἀφαίρεσιν καὶ τῶν χρεωσυσμένων μετρίων ἐπαίνων· φαίνεται
 » ὅτι δὲν μᾶς ἐπαινεῖς τόσον πολὺ, πλὴν διότι δὲν σοῦ ταράσ-
 » σουμεν πλέον τὴν ὕρασιν παρόντες· ὅτι δὲν καταφρονεῖς τόσον
 » τοὺς ζῶντας, πλὴν διότι σὲ ἐνοχλοῦν ἀκόμη βλεπόμενοι.
 » Διὰ τί, καλὲ ἀνθρώπε, τόση τῶν ὀφθαλμῶν σου ἀσθένεια!
 » Διὰ τί τῆς κρίσεώς σου τόση δυσυχία! Ἄν μισῇς τόσον
 » τοὺς ζῶντας, ἔπρεπε νὰ τοὺς συγκρίνῃς μὲ τοὺς μὴ γεννη-
 »θέντας ἀκόμη, καὶ ὅχι νὰ κινῇς τῶν ἀποθανόντων· τὰ
 » μνήματα.

» Τί τοὺς θανόντας οὐκ ἔξς τεθνηκέναι;

» Ἐὰν ἔλεγες ὅτι οἱ μεταγενέστεροι θέλουν γενῆν χρησιμώτεροι
 » εἰς τὴν παιδείαν τοῦ γένους, ἢ κρίσις σου, ἂν καὶ ὅχι

» μαλακὴ διὰ τοὺς ζῶντας, ἤθελε καὶ εἶσθαι ὀρθωτέρα. Ἡ
 » φύσις αὐτῇ τοῦ πράγματος ἀπαιτεῖ, ὡς ἐγιναν ἡμῶν τῶν
 » ἀποθανόντων οἱ ζῶντες, οὕτω νὰ γενῶσι τῶν ζώντων οἱ μετὰ
 » τούτους χρησιμώτεροι. Ἡ μᾶς νομίζεις τόσον μωροὺς, ὥς
 » νὰ πισεύωμεν ὅτι ἐκάμαμεν περισσότερον ἀπ' ὅ,τι μᾶς
 » ἐσυγχῶρει νὰ κάμωμεν ἢ τότε τοῦ γένους κατάσας; ὡς
 » νὰ ἐφαντάσθημεν ποτὲ, ὅτι ἡμεῖς Πάντεχνοι καὶ Πανε-
 » πιστήμονες, ὡς σπουδάζεις νὰ μᾶς παρασῇσης εἰς τοὺς
 » μὴ ἔχοντας ἰδέαν τί σημαίνουναι αἱ λέξεις, Ἐπιστήμη καὶ
 » Τέχνη; Τὰ συντάγματά μας ἦσαν τότε εἰς τὸ γένος (τίς
 » ἀμφιδάλλει;) χρήσιμα, καὶ διότι ἐπαρηγοροῦσαν τὴν τότε
 » τοῦ γένους παντελῇ γύμνωσιν, καὶ διότι προετοίμασαν τὴν
 » ὁδὸν εἰς τὰ χρησιμώτερα. Ἀλλὰ τώρα βλέπεις, ὅτι τὰς Λο-
 » γικὰς ἡμῶν μεθόδους διαδέχονται ἄλλαι μεθοδικώτεραι Λο-
 » γικαί, τὰς Μαθηματικὰς ἄλλαι Μαθηματικαί, τὰς Φυσικὰς
 » ἄλλαι Φυσικαί, τὰς Ῥητορικὰς ἄλλαι Ῥητορικαί, τὰς Γραμ-
 » ματικὰς ἄλλαι Γραμματικαί (1), ὡς αὐτὰς εἰς τὸ ἐξῆς θείλουσι
 » διαδεχθῆναι ἄλλαι τελειότεραι. Ἐνομίζαμεν τότε (καὶ τίς ἀπὸ

(1) Ἰσως εἰδῶ κανεῖς ἀπὸ τοὺς σχολαστικούς φωνάξῃ θριαμβευτικῶς,
 Καλὲ τί λέγεις! Τὴν Γραμματικὴν τοῦ Γερμανοῦ Βυτμάν-
 νου ἀποθίδεις εἰς τοὺς ζῶντας λογίους Γραικοὺς! Naί· εἰς
 τὸ ἀπὸ τὸν Κούμαν σχολαρχούμενον τῆς Σμύρνης γυμνάσιον, καὶ
 ἐξαίρετως εἰς τὸν φιλογενῆ ἱατρὸν Στέφανον, χρεωεῖ τὸ γένος τὴν
 σοφὴν ταύτην Γραμματικὴν. Δὲν εἶναι μόνος σοφός, ἢ μᾶλλον χρή-
 σιμος εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του,

————— ὅς αὐτὸς πάντα νοήσῃ
 ὁ Ἡσίοδος προσθέτει,

Ἐσθλὸς δ' αὖ κακείνος, ὅς εὖ εἰπὸντι πίθεται·

ἢ μᾶλλον, ὡς ἔλεγεν ὁ Σταϊκὸς Ζήνων (Διογένης Λαέρτιος, Ζ, κε'), μετα-
 στρέφον τοῦ Ἡσιόδου τὴν γνώμην, σφώτερος καὶ παρ' αὐτὸν τὸν συμ-

τοὺς νῦν ζῶντας, ἐὰν ᾗτο σύγχρονος ἡμῶν, δὲν τὸ ἤθελε νομίσαι ὡς ἡμεῖς;), ὅτι τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλῶσσαν ἔπρεπε νὰ τὴν ἀφήσωμεν εἰς τοὺς ὑδροφόρους καὶ ξυλοφόρους, καὶ ἡμεῖς νὰ γράφωμεν εἰς γλῶσσαν πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων νεκράν· καὶ τώρα βλέπεις ὅτι οἱ λόγοι τοῦ γένους ἄνδρες ἐπληροφορήθησαν ὡς γεωμετρικὸν ἀξίωμα τὴν ἀπαρ-αίτητον ἀνάγκην νὰ καλλιεργῶσι τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, καὶ νὰ μεταχειρίζωνται τὴν προγονικὴν μὲ περισσότερον σέβας· Ἡ ἐποχὴ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐξανάγκης μᾶς ἐμπόδιζε νὰ καταλάβωμεν πολλῶν πραγμάτων τὴν ὀρθότητα· ὄντες πρῶτοι, ἦτον ἀδύνατον νὰ τὰ νοήσωμεν ὅλα ἡμεῖς, καὶ ὄντες ἀκόμη ὀλίγοι, οὐδ' εἶχαμεν κανένα νὰ μᾶς διορ-θώσῃ, ἐὰν ποτὲ, ὡς ἄνθρωποι, ἐσφάλλαμεν. Τὸ πλεότερον τοῦ ἔθνους μέρος, σκοτισμένον ἀπὸ τὴν ἀπαιδευσίαν, ἐβλεπε τοὺς ὀλίγους ἡμᾶς ὡς Θεοὺς, καὶ ὅσα ἐλέγαμεν, ἢ ἐγρά-

βοιλεύοντα ὁ πειθόμενος εἰς τὰ καλῶς συμβουλευόμενα. Ἦσαν καὶ τότε εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, ἂν ὅχι ὡς τοῦ Βυτμάννου, καλῆταραι ὅμως παρὰ τῶν σχολείων ἡμῶν τὰς γραμματικὰς. Ἀλλ' οἱ μὲν διδασκαλοὶ, ὅχι ξένας γλώσσας, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ὁποίαν ἐπαράδιδαν Ἑλληνικὴν ἔξευραν καλὰ· εἰς δὲ τοὺς μαθητευθέντας τὰ Εὐρωπαϊκὰ μαθήματα τότε σοφοὺς ἡμῶν ἦτον ἀδύνατον ἀκόμη (πάλιν τὸ λέγω διὰ τοῦ συκοφάντας) νὰ προξενήσωσι τοιοῦτον καλὸν εἰς τὸ γένος. Πᾶσα χιόνου περίοδος ἔχει τὰ ἴδια τῆς καλῆς, οὐδ' ἐμπορεῖ νὰ ἔχῃ περισσότερα τῆς μεταγενεστέρας ἢ προγενεστέρα, ὅταν τὰ ἔθνη ἀρχί-ξουν νὰ προβαίνωσιν ἀπὸ τὸ σκότος εἰς τὸ φῶς. Ἡθέλει εἶσθαι θαῦμα, ὅχι φυσικὸν φαινόμενον, ἂν οἱ τότε ἔκαμναν, ὅσα κάμνουν οἱ νῦν ζῶντες, ἢ ἂν οὗτοι κάμωσιν ὅσα ἡ τύχη ἐφύλαξε διὰ τοὺς μετα-γενεστέρους. Εἰς ὅλους πρέπει δόξα καὶ τιμὴ διὰ τὴν ὁποίαν ἐ-δειξαν ἢ δείχνουσιν (φιλοσοφικὴν ὅμως, ὅχι καπηλικήν) προθυμίαν εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς πατρίδος των· κανεῖς δὲν εἶναι δίκαιον νὰ καταφρονηθῇ διὰ σφάλματα τὰ ὅποια ν' ἀποφύγῃ δὲν ἦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν του.

» φάμεν, τὰ ἐδέχετο χωρὶς ἐξέτασιν, ἢ κρίσιν, ὡς χρησμούς.
 » Ἀλλὰ τώρα βλέπεις, ὅτι ὄχι μόνον ἐπολυπλασιάσθησαν οἱ
 » κατ' ἐπάγγελμα λεγόμενοι λόγοι, ἀλλὰ διεδόθησαν τὰ φῶτα
 » καὶ εἰς ἄλλους πάσης τάξεως ἀνθρώπους, ὥστε νὰ γεννη-
 » θῶσιν ἐξ αὐτῶν καὶ κριταί, οἱ ὅποιοι δὲν συγχωροῦν πλέον
 » εἰς τοὺς ἐπαγγελλομένους σοφοὺς νὰ μωραίνωσιν. Ὡ πόσα
 » μεγαλῆτερα καλὰ ἠθέλαμεν προξενήσῃν εἰς τὸ γένος, ἐάν
 » εἶχαμεν συγχρόνους τοιούτους κριτάς! Ἀντὶ ὁμῶς νὰ λυπη-
 » θῶμεν ὅτι τὰ ἔκαμαν ἄλλοι, χαίρομεν χαρὰν μεγάλην, ὅτι
 » τὸ γένος προχωρεῖ ἀδιακόπως εἰς τὸν ὅποιον ἡμεῖς ἐπα-
 » τήσαμεν ὁρόμον τῆς παιδείας πρῶτοι. Ἀλλὰ σὺ ἐξεναντίας
 » τὰ κατηγορεῖς αὐστηρῶς, καὶ συμβουλευεῖς τὸ γένος νὰ
 » ὀπισθοδρομήσῃ εἰς τὴν ὁποίαν ἡμεῖς εὕρισκόμεθα τότε
 » συγμῆν τῆς γραμμῆς, ἐπαινῶν αὐτὴν ὡς εὐτυχεσέραν τῆς
 » παρούσης. Δεῖπέ μας, καλὲ ἄνθρωπε· οὐδὲ τὸν ὑπὲρ τοῦ
 » γένους ζῆλόν σου πιστεύομεν, καὶ τοὺς περὶ ἡμῶν ἐπαίνους
 » ὡς παγίδα ὑποπτευόμεθα. Σὺ δὲν ἀγαπᾷς οὔτε τοὺς ζῶν-
 » τας, οὔτε τοὺς ἀποθανόντας τοῦ γένους· καὶ τὰ μνήματά
 » μας ἀνασκάπτεις, ὄχι διὰ νὰ ἀναστήσῃς τὴν δόξαν ἡμῶν,
 » ἀλλὰ διὰ νὰ συγκαταχώσῃς καὶ τὴν τιμὴν τῶν συγχρόνων
 » σου »).

Ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἤθελαν εἰπεῖν οἱ μακαρίται τῆς Ἑλλάδος
 εὐεργέται οὗτοι πρὸς τὸν ὑπέρογκον ἐγκωμιαστήν αὐτῶν. Ἀπὸ
 δὲ τοὺς ζῶντας κατηγορουμένους ἕκαστος ἐτί πρέπει νὰ ἀπο-
 κριθῇ εἰς τὸν κατήγορον ἄλλο παρά ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Δημοσθένης
 πρὸς τὸν Αἰσχίνην; Καὶ ἅς μὲ συγχωρηθῇ ἐδῶ νὰ ἐκθέσω τὰς
 αὐτὰς λέξεις τοῦ μεγάλου τούτου ῥήτορος, ὅχι διότι κάνεις ἀπὸ
 τοὺς ἀδίκως σπαρασσομένους πρέπει νὰ παραβληθῇ μὲ ῥήτορα,
 τοῦ ὁποίου ὅμοιον οὐδὲ τὰ φωτισμένα ἔθνη μᾶς ἐδείξαν
 ἀκόμη κανένα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκριβῆ μόνην ὁμοιότητα τῆς κι-

νούσης εἰς κατηγορίαν τοὺς νέους Ζωῖλους μὲ τὴν τότε τὸν Αἰσχίνην κινουσαν αἰτίαν. Ἐν ἀπὸ τὰ χαρακτηρίζοντα τὴν κατὰ τῶν ζώντων μανίαν εἶναι καὶ τῶν ἀποθανόντων ὁ παράκαιρος ἔπαινος. Μὴν ἔχων πῶς ν' ἀφανίσῃ τὰς καθημερινὰς τοῦ Δημοσθένους εὐεργεσίας εἰς τὴν πατρίδα ὁ Αἰσχίνης, μηδὲ πῶς νὰ σβέσῃ τὴν εὐχαριστίαν τῶν Ἀθηναίων πρὸς αὐτόν, καταφεύγει εἰς τὸ θολερὸν ἑρμηνείαν τῶν φθονερῶν· ἀνασκάπτει τοὺς τάφους, καὶ παραβάλλει τὸν Δημοσθένην μὲ τοὺς ἀποθανόντας, διὰ νὰ τὸν δείξῃ πολὺ κατώτερον ἐκείνων. Ἀλλ' ἰδοὺ πῶς διαλύει τὰ σοφίσματα τοῦ ἀντιδίκου ὁ κατηγοροῦμενος Δημοσθένης.

« Ἐπειτ' ἀναφέρεις τοὺς	« Εἴτα τῶν πρότερον γε-
» προγενεσέρους, ἐπαινῶν ὥς	» γενημένων ἀνδρῶν ἀγαθῶν
» ἀγαθοὺς πολίτας· καὶ κά-	» μέμνησαι· καὶ καλῶς ποιεῖς.
» μνεις καλὰ· Δὲν εἶναι ὁμῶς	» Οὐ μέντοι δίκαιόν ἐστιν, ὅ
» δίκαιον, Ἕλληνας, προλαμ-	» ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν πρὸς
» βάνων αὐτὸς τὴν ὁποίαν	» τοὺς τετελευτηκότας εὖνοιαν
» ἔχετε πρὸς τοὺς ἀποθα-	» ὑπάρχουσιν προλαβόντα
» νόντας εὖνοιαν, νὰ ἐξετάζῃ	» παρ' ὑμῶν, πρὸς ἐκείνους
» καὶ νὰ παραβάλλῃ πρὸς	» ἐξετάζειν καὶ παραβάλλειν
» ἐκείνους ἐμὲ τὸν συγχρόνως	» ἐμὲ τὸν συζῶντα μεθ' ὑμῶν.
» ζῶντα μὲ σᾶς. Εἰς τίνα δὲν	» Τίς γάρ οὐκ οἶδε τῶν πάν-
» εἶναι γνωστὸν, ὅτι φθόνος,	» τῶν, ὅτι τοῖς μὲν ζῶσι πα-
» ὀλίγος ἢ πολὺς, ἀκολουθεῖ	» σιν ὑπερὶ τις, ἢ πλείων ἢ
» πάντοτε τοὺς ζῶντας, τοὺς	» ἐλάττων, φθόνος, τοὺς δὲ
» δ' ἀποθανόντας παύουν καὶ	» τεθνεώτας οὐδὲ τῶν ἐχθρῶν
» αὐτοῖς τῶν οἱ ἐχθροὶ νὰ μι-	» οὐδεὶς ἐτι μισεῖ· Οὕτως οὖν
» σῶσι; Καὶ ἂν ᾔῃαι τοῦτο	» ἐχόντων τούτων τῇ φύσει,
» φυσικόν, πρέπει τάχα νὰ	» πρὸς τοὺς πρὸ ἑμαυτοῦ νῦν
» θεωρῶμαι καὶ νὰ κρίνωμαι	» ἐγὼ κρίνομαι, καὶ θεωρῶ-

» ἐγὼ πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ; » μαι; μηδαμῶς· οὔτε γὰρ
 » ὄχι βέβαια. Οὐτ' ἴσον, ὦ » δίκαιον, οὐτ' ἴσον ἐστίν, Δι-
 » κατήγορε, οὔτε δίκαιον εἶναι » σχίνῃ, ἀλλὰ πρὸς σέ, καί
 » νὰ συγκρίνωμαι πρὸς ἐκεί- » ἄλλον εἴτινα βούλει, τῶν
 » νους, ἀλλὰ πρὸς σέ, καί » ταῦτά σοι προηρημένων καί
 » ἄλλον ὅτινα θέλῃς ἀπὸ τοὺς » ζώντων. Κάκεινο σκοπεῖ
 » ζῶντας καὶ διαγόντας κατὰ » πότερον κάλλιον καὶ ἄμει-
 » σέ. Θεώρησε καὶ τοῦτο· τί » νον τῇ πόλει, διὰ τὰς τῶν
 » κάλλιον, ἢ τί μᾶλλον συμ- » προτέρων εὐεργεσίας, οὐσας
 » φέρον εἰς τὸ γένος, νὰ ἐξευ- » ὑπερμεγέθεις, οὐμενουν εἰ-
 » τελίζονται καὶ νὰ ἀχαρι- » ποι τις ἂν ἡλικίας, τὰς ἐπὶ
 » σκῶνται αἱ γινόμεναι σήμε- » τὸν παρόντα βίον γυγνομέ-
 » ρον εὐεργεσίαι, διότι ὅσας » νας εἰς ἀχαριστίαν καὶ προ-
 » ἔκαμαν οἱ πρὸ ἡμῶν, ἦσαν » πηλακισμὸν ἄγειν, ἢ πᾶσιν,
 » ὑπερμεγάλαι, ἢ νὰ τιμῶνται » ὅσοι τί μετ' εὐνοίας πράτ-
 » φιλανθρωπῶς ἀπὸ τοὺς Ἑλ- » τουσι, τῆς παρὰ τούτων
 » ληνας ὅσοι τί τοὺς εὐεργε- » τιμῆς καὶ φιλανθρωπίας
 » τοῦν μὲ εὐνοίαν; Καὶ ὅμως, » μετεῖναι ; Καὶ μὴν, εἰ καὶ
 » ἂν ἦναι χρεῖα νὰ εἶπω καὶ » τοῦτ' ἄρα δεῖ με εἰπεῖν, ἢ
 » τοῦτο, ἢ ἰδική μου πολιτεία » μὲν ἐμῇ πολιτεία καὶ προ-
 » καὶ διαγωγῇ, ἂν ὀρθῶς τὴν » αἵρεσις, ἂν τις ὀρθῶς σκοπῇ,
 » θεωρήσῃ τις, θέλει φανῇν » ταῖς τῶν τότε ἐπαινουμένων
 » ὁμοία τῆς πολιτείας τῶν » ἀνδρῶν ὁμοία, καὶ ταῦτά
 » τότε ἐπαινουμένων ἀνδρῶν, » βουλομένη φανήσεται· ἢ δὲ
 » καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν μ' ἐκεί- » σὴ ταῖς τῶν τοὺς τοιούτους
 » νους ἀποδιέπουσα σκοπόν· » τότε συκοφαντούντων. Δῆ-
 » ἢ δὲ ἰδική σου, ὦ κατήγορε, » λον γὰρ, ὅτι καὶ κατ' ἐκεί-
 » ὁμοιάζει τὴν διαγωγὴν τῶν » νους ἦσαν τινες τοὺς χρό-
 » τότε συκοφαντούντων τοὺς » νους, οἱ διέσπυρον μὲν τοὺς
 » ἐπαινουμένους ἐκείνους· ἐ- » ὄντας τότε, τοὺς δὲ πρότε-

» πειδῇ φανερόν ὅτι ἦσαν καὶ » ρον γεγεννημένους ἐπὶνουν,
 » κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους » βόσκανον πρᾶγμα καὶ ταῦτό
 » ἄνθρωποι διασύροντες τοὺς » ποιῶντες σοί. Εἶτα λέγεις,
 » συγχρόνους, καὶ ἐπαινοῦντες » ὡς οὐδὲν ὁμοίος εἶμι ἐκεί-
 » τοὺς προγενεσέρους αὐτῶν, » νοις ἐγώ; σὺ δ' ὁμοιος,
 » ἀπαράλλακτα ὡς κάμνεις » Αἰσχίνη; ὁ δ' ἀδελφὸς ὁ σός;
 » καὶ σὺ διὰ φθόνον. Ἐπειτα » ἄλλος δὲ τις τῶν νῦν ῥητό-
 » λέγεις ὅτι δὲν ἔχω καμμίαν » ρων; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδένα
 » ὁμοιότητα μ' ἐκείνους· σὺ δὲ » φημί. Ἀλλὰ πρὸς τοὺς ζῶν-
 » ἔϊσαι ἄρα ὁμοιος ἐκείνων, » τας, ὧ χρησέ, ἵνα μηδὲν
 » ὧ κατήγορε; εἶναι ὁ φίλος » ἄλλο εἶπω, τὸν ζῶντα ἐξ-
 » σου; εἶναι τίς ἀπὸ τοὺς ἄλ- » ἔταξε, καὶ τοὺς καθ' αὐτὸν,
 » λους γνωρίμους σου; οὐδεὶς » ὥσπερ τᾶλλα πάντα (1).
 » ἐγὼ λέγω. Ἀλλὰ πρὸς τοὺς ζῶντας, καλὲ ἄνθρωπε (νὰ μὴ
 » σ' ὀνομάσω ἄλλο τί) ἐξέταξέ με τὸν ζῶντα, καὶ πρὸς τοὺς
 » ὁμοίους σου παράβαλλέ με, ὡς παραβάλλονται ὅλα τᾶλλα
 » πράγματα».

Καὶ ταῦτα μὲν ἀποκρίνονται μετὰ τὸν Δημοσθένην πρὸς τοὺς
 συγχρόνους αὐτῶν κατηγόρους οἱ ἀγρίως σπαρασσόμενοι ἀπ'
 αὐτοῦς λόγοι τοῦ γένους ἄνδρες. Περὶ δὲ τῶν ἀποθανόντων,
 κάμνουσι τιαυτήν κρίσιν, ὅποια οὔτε τὴν μνήμην ἐκείνων νὰ
 βλάψῃ διὰ τὴν ἀλήθειαν, οὔτε τὴν ἀλήθειαν νὰ κρύψῃ, διὰ τὴν
 δικαίως χρεωστούμενην εἰς ἐκείνους εὐγνώμονα τιμὴν. Ἐάν
 πρὸς τοὺς σήμερον εἰς ὠφέλειαν τοῦ ἔθνους κοπιᾷζοντας οἱ

(1) Δημοσθέν. περὶ σεφάν. σελ. 329. Παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην
 νὰ μὴ κρίνῃ αὐτοσχεδῶν τὴν αὐτοσχεδῶν τῆς Δημοσθενικῆς ταύτης ῥή-
 σεως μετάφρασιν, τὴν ὅποιαν, καὶ ἂν ἔκαμνα μὲ πολυχρονιωτέραν
 μελέτην, ἀμφιβᾶλλον ὅτι ἤθελεν εἰσθαι ὀρθωτέρα· οὐδ' ἡ γλῶσσά μου
 εἶναι ἀκόμη Δημοσθενική, καὶ ἐγὼ ἀπέχω μακρὰν νὰ ἦμαι Δημο-
 σθενής.

κατήγοροι δὲν ἐφρόντισαν νὰ ᾔῃναι δίκαιοι, οἱ κατηγορούμενοι ἤθελαν φανῆναι ἀδικώτεροι πρὸς τοὺς ἀποθανόντας, ἂν ἐφαντάζοντο ὅτι δὲν θέλουσι πάθειν οἱ κόποι των, ὅτι συνέβη εἰς τοὺς κόπους ἐκεῖνων, μὴδὲ θέλουσι γεννηθῆναι εἰς τὸ ἐξῆς ἰκανώτεροι νὰ διδάξωσι τὸ γένος ἄλλοι παρ' αὐτοὺς. Τοιαύτη φαντασία εἶναι σχολαστικῆς κεφαλῆς γέννημα, ἡ μισέλληνος ψυχῆς κατὰ τῆς πατρίδος κατάρρα. Ἐὰν κατὰ τὸν τριπλοῦν τῆς Σπάρτης χορὸν (1), οἱ ἀποθανόντες ἔλεγαν, ἂν ἐλάμβαναν φωνήν, τὸ,

Ἄμμες ποὺ ἤμες,

ἔχουσι κ' οἱ ζῶντες δίκαιον νὰ λέγωσι μετὰ χαρᾶς τὸ,

Ἄμμες θε' γ' εἰμές·

ἀλλ' ὁμῶς χαίρουσιν ἀκούοντες αὐτῶν ἐνταυτῷ τοὺς μαθητὰς φωνάζοντας, καὶ τοὺς ἐνισχύουν νὰ φωνάζωσιν,

Ἄμμες θε' γ' ἐσόμεσθα πολλῶν κάρρονες.

Τοιαύτην ψυχὴν πρέπει νὰ ἔχῃ, καὶ τοιαῦτα νὰ φρονῇ, ὁ φιλόπατρις καὶ φιλόσοφος σπουδαῖος· εἶναι χρέος του νὰ κρίνῃ δικάως καὶ τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς ἀποθανόντας, νὰ σπουδάζῃ νὰ κατασταθῇ, ὡς ἐκεῖνοι, καὶ ἂν δυνατόν, ὑπὲρ ἐκείνους, ὠφελιμος, καὶ νὰ εὐχεται νὰ γίνωνται οἱ μετ' αὐτὸν ὠφελιμώτεροι, διὰ νὰ μὴ παύσῃ ποτὲ ἡ αὔξησις τῆς παιδείας εἰς τὸ γένος του.

Καὶ τὰ μὲν ἔκρινε ἀναγκαῖα νὰ φανερώσω εἰς τοὺς ὁμογενεῖς, διὰ νὰ προσέχωσιν ἀπὸ τοὺς σπουδάζοντας νὰ σφείσωσιν τὴν πρὸς τοὺς ἀληθινούς φίλους καὶ προνοητὰς τῆς δόξης αὐτῶν εὐνοίαν. Λοιπὸν εἶναι νὰ εἴπω ὀλίγα τινα περὶ τῆς ἐκ-

(1) Ἰδ. Πλουτάρχ. Λυκουργ. § 21, Ἑλληνικ. βιβλιοθήκ. Τόμ. Γ, σελ. 95.

δόσεως τοῦ παρόντος πέμπτου τῶν εἰς ἕξ τόμους Βίων τοῦ Πλουτάρχου.

Ὡς τῶν πρό αὐτοῦ, οὕτως ἐδιόρθωσα καὶ τούτου εἰς πολλὰ μέρη τὸ καίμενον. Τῶν διορθώσεων ἄλλαι ἐπάρθησαν ἀπὸ διαφοροῦς γραφάς, ἄλλαι ἀπὸ κριτικοῦς ἢ ἐκδότας προγενεστέρου μου. Εἰς αὐτάς ἐπρόσθεσα καὶ ἰδικάς μου ὅχι ὀλίγας. Καὶ καθὼς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπέτυχῃ εἰς ὅλας, οὕτως ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴν εὐρίσκωνται εἰς αὐτάς καὶ τινὲς ὀρθαί. Κατὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν καὶ κρίσιν τῶν φωτισμένων ἔθνων τῆς Εὐρώπης, ὀλίγαι τοιαῦται ἀρκοῦν νὰ δικαιώσωσι νέαν ἔκδοσιν συγγραφέως καὶ ἂν ἤθελεν εἶσθαι πεντηκοστή. Ὅτι εἶναι ἄλλα ἀξιολογώτερα ὑπουργήματα εἰς ὠφελίαν τοῦ γένους, δὲν ἔχω χρεῖαν νὰ τὸ μάθω ἀπὸ τοῦς τόσον ὀλίγην ἰδέαν ἔχοντας τῶν τοιούτων, ὥστε κρίνουν περιττὰς ὅλας χωρὶς διάκρισιν τὰς ἐκδόσεις, καὶ φαντάζονται ὅτι δύναται τις νὰ ἐκδώσῃ συγγραφέα καὶ καθήμενος ἀναβάθην. Τὸ ἐξεύρω πολλὰ καλὰ, καὶ ταλανίζω ἑμαυτὸν, ὅτι δὲν ἐμπορῶ νὰ ὠφελήσω περισσότερον τὴν πατρίδα μου. Εἶναι ὅμως ὅχι ἐκούσιος ἁμαρτία νὰ μὴν ἦμαι σοφώτερος, ἀλλ' ἀτυχία συμπαθείας πλέον παρὰ συκοφαντικῆς καταδρομῆς ἀξία. Μικρὸν εἶναι (τὸ ὁμολογῶ) ὅ,τι συνεισφέρω εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ὅσον ἔχω τόσον προσφέρω, καὶ ἡ πατρίς τὸ δέχεται φιλανθρωπῶς, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἀκόμη μέγας εἰς αὐτὴν ὁ ἀριθμὸς τῶν προσφερόντων τὰ μεγάλα. Ἀλλὰ τί ὀνομάζω τὴν πτωχὴν μου πατρίδα; πολλοὶ τῶν φωτισμένων ἔθνων σοφοί, κινούμενοι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἐπαίνεσαν καὶ τὴν μικράν μου ταύτην προσφοράν, διὰ νὰ μὲ ἐνισχύσωσιν, ἂν δυνατὸν, εἰς μεγαλητέραν. Ἐὰν ἦναι τόσον βαρὺ πρᾶγμα εἰς τοὺς ὁμογενεῖς κατηγοροῦς, νὰ μιμηθῶσι τὴν πρὸς ἐμέ φιλανθρωπίαν τῆς πατρίδος, καὶ τὴν εὐνοίαν τῶν φωτισμένων ἔθνων, ἢ καὶ

σιωπή των, οὔτε κόπον φέρει, οὔτε δαπάνην προξενεῖ εἰς αὐτούς.

Μόλις ἐτελείωσα τοὺς ὀλίγους τούτους αὐτοσχεδίους σοχα-
σμούς, καὶ μοῦ ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν νὰ ζητήσω διὰ τῆς ἐξῆς
ἀγγελίας ἀπ' ὅλους τοὺς σοφοὺς τῆς Εὐρώπης, ἐκείνους μά-
λιστα, ὅσοι καταγίνονται εἰς Ἑλλήνων ἢ Ῥωμαίων συγγραφέων
ἐκδόσεις, πρᾶγμα καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὠφέλιμον, καὶ πολλῆς
δόξης αἴτιον εἰς αὐτούς.

« Ὡς φιλέλληνες σοφοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ κάτοικοι τῆς νήσου
» Χίου, ἀφοῦ ἔδωκαν πολλῶν ἄλλων καλῶν παραδείγματα εἰς
» τοὺς ὁμογενεῖς των, ἀπεφάσισαν ν' αὐξήσωσι τὴν βιβλιοθή-
» κην τοῦ γυμνασίου των, καὶ νὰ τὴν καταστήσωσιν αὐτοὶ πρῶ-
» τοι δημόσιον βιβλιοθήκην, κοινὴν ὅχι μόνον εἰς τοὺς κατοίκους
» τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς παρεπιδημοῦντας εἰς αὐτὴν
» ὁμογενεῖς ἢ ἀλλογενεῖς σπουδαίους ἄνδρας.

« Οἱ φιλέλληνες Χῖοι κατέβαλαν ἀργυρίου ἱκανὴν ποσό-
» τητα (1), διὰ νὰ προμηθεύσωσι τὰ χρειάζόμενα βιβλία.
» Καταγόμενος ἀπὸ τὴν νῆσον ταύτην, Ἄνδρες σοφοὶ τῆς Εὐ-
» ρώπης, ἔκρινα χρέος μου, ὅχι μόνον δι' ὠφέλειαν τῆς ἰδίας
» μου πατρίδος, ἀλλὰ πλεον ἀκόμη προθυμούμενος νὰ δείξω
» εἰς αὐτὴν, πόσον τιμᾶτε τὴν παιδείαν καὶ τοὺς ἀγαπῶντας
» αὐτὴν, νὰ σᾶς παρακαλέσω ὅλους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν
» ὁποίων λατρεύετε ΜΟΥΣῆΝ, νὰ σέλλετε δῶρον εἰς τὴν βι-
» βλιοθήκην τῆς Χίου, ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὸ ἐξῆς, ἐν σῶμα ἀφ'
» ἐκάστου Ἑλλήνος ἢ Λατίνου ποιητοῦ ἢ συγγραφέως ἐκδοσιν.

(1) Καταρχὰς τοῦ παρόντος ἔτους 1813 ἐξεῖλαν εἴκοσι χιλιάδας
γροσίων εἰς τὴν Εὐρώπην δι' ἀγορὰν βιβλίων, καὶ ἀπὸ τοῦ 1814 εἰς
τὸ ἐξῆς ἔκριναν νὰ σέλλωσι τρεῖς χιλιάδας κατ' ἔτος, ἕως νὰ ἐξισωθῇ
ἡ βιβλιοθήκη των μὲ τὰς μεγάλας βιβλιοθήκας τῶν φωτισμένων ἐθνῶν.

» Τοιούτων δώρων καταλαμβάνετε καλὰ, σοφοὶ ἄνδρες, ποῖον
 » θέλει εἶσθαι τὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ Ἑλλάς ὅλη θέλει ἐνισχυθῇ
 » εἰς τὸ ὅποιον ἄρχισε νὰ τρέχῃ σάδιον τῆς ἀναγεννήσεως αὐ-
 » τῆς, βλέπουσα ὅτι οἱ φίλοι τῆς σοφίας Εὐρωπαῖοι μὲν
 » ἔμαθον τὴν εἰς τὰ καλὰ κίνησιν αὐτῆς, καὶ προθυμοῦνται
 » φιλανθρωπῶς νὰ τῆς ταχύνωσι τὸν δρόμον, μὲν ἡκούσθη
 » ὅτι ἀναψαν οἱ Ἕλληνες τὸν λύχνον τῆς παιδείας, καὶ οἱ φίλοι
 » τῶν φώτων Εὐρωπαῖοι σέλλουν εἰς αὐτὴν πολλὰς λαμπάδας
 » ἀναμμένας, μὲν ἔγινε γνωστὸν ὅτι οἱ ἀπόγονοι τοῦ σοφω-
 » τάτου μεταξὺ τῶν παλαιῶν ἐθνῶν, κοπιᾶζουσιν νὰ ἀναλάβωσι
 » τὰς προγονικὰς ἀρετὰς, καὶ οἱ φίλοι τῆς ἀρετῆς Εὐρωπαῖοι
 » ἐλαφρύνουσι καὶ παρηγοροῦσι τοὺς κόπους τῶν. Τοιούτων
 » ἔργον, ὦ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ἄνδρες, εἶναι φανερόν ὅτι θέλει
 » σὰς δοξάσειν μεγάλως. Συγχωρήσατέ με ὁμῶς νὰ σὰς δεῖξω,
 » ὅτι καὶ θέλει σὰς ὠφελήσῃ. Οἱ πολῖται τῆς Χίου εἶναι ἱκανοὶ
 » νὰ πληρώσωσι τὸς σοφὰς καὶ πολιτίμους ἐνδόσεις σας· καὶ
 » τὸ γένος τὸ Ἑλληνικὸν ἀπλῶς, ἔχει σήμερον ὁμογενεῖς βοη-
 » θοὺς πολλοὺς. Ἀλλ' ἢ σεῖς, ἢ κἀνεῖς ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, ἢ
 » φίλους σας, ἐνδεχόμενον νὰ ἔλθετε εἰς πόθον νὰ ἰδῇτε τὴν
 » Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τὰ συγγράμματα
 » ἔγιναν μέγα μέρος τῆς εὐδαιμονίας σας. Εἰς ὅλους σὰς εἶναι
 » γνωστὴ ἡ ἀδυναμία τῶν περιηγητῶν νὰ φέρωσι μετ' αὐτῶν
 » πολλὰ βιβλία ἀναγκαῖα εἰς σορὴν καὶ καρποφόρον συγγραφὴν
 » περιηγήσεως· ὅλοι σεῖς ἡκούσατε πολλάκις τὰ παράπονα τῶν
 » περιηγητῶν, ὅτι δὲν εὕρισκον βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὰ
 » παράπονα τοῦτα θέλουν παύσειν εἰς τὸ ἐξῆς διὰ μόνης τῶν
 » Ἑλλήνων τῆς προνοίας· ἀλλ' εἶναι ὠφέλιμον καὶ εἰς σὰς νὰ
 » ταχύνετε τὴν παῦσιν αὐτῶν μὲ τὴν ὁποίαν ἀπὸ σὰς ζητῶ
 » ἐλαφρὰν συνεισφοράν. Συλλογίσθητε, πόσῃ χαρὰν ἤθελεν
 » αἰσθανθῇ, ὅστις ἀπὸ σὰς τυχὸν ἐπιδημῶν εἰς τὴν Χίον,

» εὐρη πρόχειρον ὅ,τι ἤθελε ζητήσῃ βιβλίον· πόσῃ, ἐάν εὐρη
 » καὶ τὸ ὄνομά του γραμμένον εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου· πόσῃ
 » ὅταν ἴδῃ καὶ τοὺς κατοίκους νὰ τὸν περιποιῶνται πλέον παρ'
 » ἄλλους, ὡς εὐεργέτην τῆς πόλεως, ὡς φίλον τῆς Ἑλλάδος,
 » ὅλης ἀληθινόν. Εἶμαι βέβαιος, σοφοὶ ἄνδρες τῆς Εὐρώπης,
 » διὰ τὴν ὁποίαν ἔχετε εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας προ-
 » θυμίαν, ὅτι ὄχι μόνον θέλετε μετὰ χαρᾶς τελέσειν τὸ ἐνδοξον
 » καὶ ὠφέλιμον ἔργον τοῦτο, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτάς σας τὰς Ἀκα-
 » δημίας θέλετε παρακινήσειν νὰ σέλλωσιν εἰς τὴν βιβλιοθήκην
 » τῆς Χίου τὰ σοφὰ των ὑπομνήματα. Μικρὰ δαπάνη εἶναι εἰς
 » Ἀκαδημίαν ὁλόκληρον ἢ δαπάνη ἑνὸς σώματος ὑπομνημάτων.
 » Ἀλλ' ὁ ἐξ αὐτῆς ἔπαινος εἶναι μέγας, καὶ ἡ μνήμη ἀνεξ-
 » ἀλείπτως. Τῆς συστάσεως τῶν Ἀκαδημιῶν ὁ σκοπὸς εἶναι τῶν
 » φώτων ὁ πολυπλασιασμός. Ἐκεῖναι μόναι αἱ Ἀκαδημίαι εἶναι
 » ἐπαίνου ἀξίαι ὅσαι δὲν ἀμελοῦσι τίποτ' ἀπ' ὅσα φέρουσιν
 » εἰς τοῦτον τὸν σκοπόν.

» Ὅσοι ἀπὸ σας, φιλέλληνες σοφοὶ τῆς Εὐρώπης, θελήσετε
 » νὰ δείξετε, μὲ τὴν εἰς τοὺς νέους Ἕλληνας φιλανθρωπίαν,
 » τὴν διὰ τὰς εὐεργεσίας τῶν παλαιῶν εὐγνωμοσύνην σας,
 » πρέπει νὰ γράφετε εἰς τὴν πρώτην σελίδα τοῦ πεμπομένου
 » βιβλίου τὸ ὄνομά σας μὲ ταύτας τὰς λέξεις· ΔΩΡΟΝ ΤΟΥ
 » ** Εἰς τὴν ΔΗΜΟΣΙΟΝ Τῆς ΧΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ, καὶ
 » οὕτω νὰ τὸ σέλλετε εἰς τὴν Αὐστριακὴν Βιένναν πρὸς ἑνα
 » ἀπὸ τοὺς δύο τούτους ἐντίμους πραγματευτὰς Γραικοὺς,
 » Ἀλέξανδρον Βασιλείου (A monsieur Alexandre Basili,
 » à Vienne en Autriche), ἢ Σταμάτιον Ῥοδοκανάκην
 » (A monsieur Stamati Rodocanaki, à Vienne en
 » Autriche), διὰ νὰ τὸ σέλλωσιν ἐκεῖθεν εἰς Χίον.

» Ἐκεῖ κατευοδούμενον τὸ βιβλίον λαμβάνοντες οἱ ἐπίσται
 » ἔχουν χρέος νὰ τὸ καταγράψωσιν εἰς τὸ κατὰ σίχον τῆς Βι-

βλιοθήκης με τῶνομα τοῦ χαρίσαντος, διὰ τὰ μένη ἀνεξάλει-
 πτος ἡ πρὸς τὴν Ἑλλάδα φιλόανθρωπος καὶ φιλόσοφος αὐτοῦ
 διαθέσεις. Μακρὰν ἀπὸ σᾶς ὁ φόβος, ὧ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης
 ἄνδρες, ὅτι τὰ δῶρά σας κινδυνεύουσι νὰ σκορπισθῶσι. Τὰ
 κοινὰ τῆς Χίου συστήματα δὲν ἐβλάφθησαν ποτὲ ἀπὸ τὰς
 κοινὰς τῆς Ἑλλάδος συμφοράς· ὅ,τι κάμνουν εἰς ὠφέλειαν
 τῆς πατρίδος των οἱ φιλοπάτριδες Χῖοι μένει σταθερὸν καὶ
 ἀσάλευτον, διότι τὸ θεμελιώνουν εἰς τῶν πολιτῶν ὅλων τὴν
 ὁμόνοιαν, εἰς τὴν κοινὴν τῆς φυλακῆς του πρόνοιαν, καὶ εἰς
 αὐτῶν τῶν Κρατούντων τὴν ἐξάρετον πρὸς τοὺς Χίους
 ὑπεράσπισιν καὶ εὐνοίαν ».

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1814)

ΤΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ⁽¹⁾.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

ὍΓΔΩΗΝ καὶ τελευταίαν φοράν ταύτην νὰ γράψω στοχασμοὺς αὐτοσχεδίου περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης, μὲ θαρρύνει ἡ ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς δοθεῖσα προσοχὴ εἰς τοὺς προλαβόντας. Ὅταν εὐτυχῆσῃ τίς νὰ λαλῇ εἰς προσεκτικὰς ἀκοὰς, ἀντὶ σιωπῆς πρέπει νὰ φωνάξῃ εὐχόμενος·

Εἶδε ἐμοὶ δέκα μὲν γλώτται, δέκα δὲ σώματ' εἶεν!
Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δὲ μοι ἦτορ ἐνεῖη!

Ἄλλ' ὅμως εἶναι καὶ περιστάσεις ἀναγκάζουσαι τὸν λέγοντα νὰ γίνεταί ἀκροατὴς ἄλλων λεγόντων· ἡ μεγαλητέρα ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἡ ἀδυναμία τῆς ἡλικίας. Μοῦ παρηγορεῖ τὴν ἀδυναμίαν ταύτην ἡ μὲ τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν ἕως τῶρα οἱ ὁμογενεῖς τοὺς

(1) Τόμ. 5'.

λόγους μου, παρὰ εἰς ἐμὲ ἀσυγκρίτως πλέον ἔντιμος εἰς αὐτοὺς, προθυμία. Ὅσα ἔγραψα καὶ ἄλλοι κάλλιον ἐμοῦ νὰ γράψωσι θέλουν εὐρεθῆν· ἀλλὰ δὲν θέλουν ἴσως εὐρεῖν ἄλλο γένος νὰ δώσῃ τόσην προσοχὴν εἰς τὰ γραφόμενα, καὶ νὰ δείξῃ τόσην εὐνοίαν εἰς τὸν γράφοντα.

Εἰς τὸ πρῶτον καὶ μακρότερον μέρος τῶν αὐτοσχεδίων τούτων σοχασμῶν (1) ἔδειξα τὴν ἀνάγκην τῆς διορθώσεως καὶ ἀναμορφώσεως τῆς γραμματικῆς τεχνογραφίας, καὶ τὴν ἀρμοδιωτέραν μέθοδον τῆς παραδόσεως τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων, μέθοδον, ἡ ὁποία, κάμνουσα τῆς προγονικῆς γλώσσης τὴν εἰδήσιν κοινοτέραν, διορθώνει ἐνταυτῷ καὶ τὰ ἦθη τῶν νέων, ὅποτε τῆς παλαιᾶς μεθόδου καρποὶ ἦσαν ἡ ματαία τοῦ καιροῦ δαπάνη καὶ ἡ προξενουμένη ἀπὸ τὴν δοξοσοφίαν διαστροφή τῶν ἡθῶν. Ἐλεγα δ' ἀκόμη, καὶ πάλιν τὸ λέγω, ὅτι χωρὶς τῆς φιλοσοφίας τὴν χειραγωγίαν νὰ γένῃ τοιαύτη ἀναμόρφωσις εἶναι τῶν ἀδυνάτων.

Εἰς τὸ δεύτερον (2) ἐλάλησα καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς παραδόσεως τῆς Ῥητορικῆς, καὶ περὶ τῶν μέσων ν' ἀποκτήσωμεν ῥήτορας ἀξιόους τοῦ ὀνόματος. Ἐν ἀπὸ τὰ προβαλλόμενα μέσα ἦτο νὰ γράφωμεν εἰς τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλῶσσαν, ὅχι μὲ σκοπὸν νὰ κινήσω τοὺς ὁμογενεῖς εἰς καταφρόνησιν τῆς ἀρχαίας τῶν προγόνων ἡμῶν γλώσσης, ὡς μ' ἐσυκοφάντησαν ἀναισχύντως· ἀλλ' ὅτι τὸ μέσον τοῦτο μ' ἐφαίνεται δύο πρόξενον καλῶν ἐνταυτῷ, καὶ τὰ ῥητορευόμενα νὰ καταξήσῃ σαφέστερα, καὶ ἀκολούθως εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων δρασικώτερα, καὶ τὴν βραδβαρθεῖσαν ἡμῶν γλῶσσαν νὰ εὐγενίσῃ.

Ἐὰν εἴπῃ τις ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν γένος πρέπει ν' ἀποκτήσῃ

(1) Ἀνωτέρω, σελ. 65-193.

(2) Αὐτόθι, σελ. 220-262.

παιδείαν, διὰ τὰ ἀναλάβη τῶν προγόνων του τὴν δόξαν, κατένεα, ἂν ἐξαιρέσης ὀλίγους τινάς, εἰς τοὺς ὁποίους ἔγινεν ἀληθινὸν πλοῦτου καὶ τιμῆς μεταλλεῖον ἢ βαρβαρότης τοῦ γένους, δὲν θέλει εὐρεῖν ἀναίσθητου τῆς ἀληθείας ταύτης. Ἄλλ' ἐὰν γένη ἐξέτασις ποία τις πρέπει νὰ ᾖναι ἡ παιδεία, καὶ ποῖα τὰ μέσα τῆς ἀποκτήσεως αὐτῆς, τότε δὲν εὐρίσκεται πλέον συμφωνία εἰς τὰς γνώμας οὐδεμίας· ἀλλὰ συμβουλεύει ἄλλος ἄλλο κατὰ τὰς προλήψεις τῆς κεφαλῆς του. Καὶ ὅμως δὲν μὲ φαίνεται ἡ περὶ τούτου συμβουλὴ τίποτε δυσκολωτέρα παρὰ τὰς κοινὰς συμβουλὰς, ὅσαι ἀποθλέπουν τὰς καθημερινὰς ἄλλας πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Κάνεις, ὅσον ἰδιώτην τὸν ὑποθέσης, θέλων ἢ αὐτὸς νὰ διδασχῇ, ἢ τὰ τέκνα του νὰ διδάξῃ, τέχνην καμμίαν, δὲν ζητεῖ τὴν διδασχὴν ἀπὸ τοῦ ἀμαθεῖς τῆς τέχνης, οὐδ' ἐλπίζει νὰ τὴν ἀποκτήσῃ χωρὶς ἐργαλεῖα ἀρμόδια εἰς τὴν τέχνην.

Ἔως πρὸ ὀλίγου τὸ ταλαίπωρον γένος ἐπεθύμει καὶ ἐνόμιζεν ὅτι διδάσκεται τὴν σοφίαν, ὅποτε οὔτε διδασκάλους, οὔτε ὄργανα σοφίας εἶχεν ἀκόμη. Διὰ τοῦτο ἐσπούδασα νὰ δεῖξω εἰς τὸ γένος τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχωμεν ἀληθινούς διδασκάλους τῆς σοφίας, καὶ ὄργανα ἀρκετὰ εἰς τὴν παράδοσιν αὐτῆς. Διδάσκαλοι ἀληθινοὶ ἄλλοι πλέον νὰ λογίζωνται δὲν εἶναι συγχωρημένον, παρὰ τοὺς διδασχέντας εἰς αὐτὴν τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, ἢ τοὺς ὅσοι ἀκροάσθησαν τῶν ἀμέσως διδασχέντων τὰ μαθήματα, ἢ καὶ ἀκολουθοῦν τὰς συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας αὐτῶν.

Τὰ ὄργανα τῆς σοφίας εἶναι διπλᾶ· ἄλλα εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὰ πειράματα τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἄλλα εἰς τὴν διὰ λόγου παράδοσιν καὶ τούτων καὶ τῆς φιλολογίας. Τὰ πρῶτα, ὡς ἀπαραίτητα φέρουσιν οἱ διδασκαλοὶ μετ' αὐτῶν, ἢ παρακινοῦν τὴν προσκαλοῦσαν αὐτοὺς πόλιν νὰ τὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν σοφὴν Εὐρώπην.

Περὶ τῶν δευτέρων, ὅχι ὀλιγώτερον ἀναγκαίων, ἔλεγα ὅτι ἔπρεπεν ὅχι μόνον νὰ κατασταθῶσι Βιβλιοθήκαι πλούσιαι παντὸς εἶδους τυπωμένων συγγραμμάτων, ἀλλὰ καὶ τὰ παλαιὰ ἀντίγραφα ἐκδομένων ἢ ἀκόμη ἀνεκδότων βιβλίων νὰ συναθροισθῶσιν ἐπιμελῶς, καὶ νὰ θησαυρισθῶσιν εἰς διωρισμένην πόλιν τῆς Ἑλλάδος κάμμιαν, διὰ νὰ τὰ φυλάξωμεν ἀπὸ τὸν ἀφανισμόν, ἢ ἀπὸ τὴν εἰς ἄλλα γένη μετακομιδὴν καὶ ἀποξένωσιν αὐτῶν.

Εἰς τὸ τρίτον μέρος τῶν Αὐτοσχεδίων σοχασμῶν (1) ἐσπούδασα νὰ δείξω τὴν ἀνάγκην τῆς συναθροίσεως καὶ καταχωρίσεως εἰς Λεξικὸν τῶν λέξεων τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, τὸν τρόπον τῆς καλλιέργειας καὶ τελειοποιήσεως αὐτῆς, τὴν προξενουμένην ὠφέλειαν εἰς τὴν μάθησιν καὶ κατανόησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπον παράθεσιν τῶν δύο γλωσσῶν, τῆς ὁποίας ἔδωκα καὶ παραδείγματα ὀλίγα, καταχωρίσας πλείοτερα εἰς τὰς σημειώσεις ὧσιν ἔως τῶρα ἐξέδωκα συγγραφέων. Πάλιν τὸ λέγω διὰ τοὺς νέους καὶ πρὸς τοὺς νέους· περισσότερα θέλουν μάθειν ἀπὸ τὴν παράθεσιν ταύτην, παρὰ ἀπὸ τὰς γραμματικὰς τῆς γλώσσης τέχνας.

Εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἔδειχνα τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν ἀνάγκην ἐφημερίδος φιλολογικῆς, διὰ νὰ ἐπιταχύνωμεν τὴν παιδείαν ἡμῶν μὲ τὴν εἶδησιν τῆς εἰς τὰς ἐπιστήμας προχωρήσεως τῶν φωτισμένων ἔθνων.

Εἰς τὸ τέταρτον μέρος (2) ἐπεθύμουν τὴν ὁμόνοιαν ὅλων τῶν γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῶν ἐπισιτούντων αὐτὰ διδασκάλων, ὥς ἀναγκαίαν εἰς τὴν προκοπὴν τοῦ γένους. Ὡς

(1) Ἀνωτέρω, σελ. 371-384.

(2) Αὐτόθι, σελ. 385-408.

ὁμοίως ἀναγκαίαν ἐπαρακάλουν τοὺς ὁμογενεῖς νὰ φροντίσωσι καὶ τὴν παιδικὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων.

Εἰς τὸ πέμπτον μέρος (1) ἔδωκα πάλιν, ὡς καὶ εἰς τὸ τρίτον, παραδείγματα τῆς παραθέσεως τῶν δύο γλωσσῶν, τῆς ἀρχαίας τῶν προγόνων ἡμῶν, καὶ τῆς ὁποίας σήμερον ὁμιλοῦμεν κοινῆς γλώσσης.

Εἰς τὴν ἑκτον (2) ἐπανάλαβα τὴν χρεῖαν ἐντελεσέρου Λεξικοῦ ἀπ' ὅσα ἔχομεν ἀνάξια τοιοῦτου ὀνόματος Λεξικά, καὶ παρεκάλεσα τοὺς διδασκάλους τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐνώσωσι τὴν φιλολογίαν μετὰ τὰς ἐπιστήμας, σοχαζόμενος ὡς χρησίμον τὴν ἔνωσιν ταύτην εἰς τὴν τελείαν τοῦ γένους παιδείαν. Ἀπὸ τὴν σέρησιν καλοῦ Λεξικοῦ ἔδειξα ὅτι προέρχεται πρῶτον ἡ ἀνάγκη νὰ ὀνομάζωμεν τὰ πράγματα μετὰ λέξεις ἄλλοφύλους, ἢ νὰ ὀνοματοθετῶμεν ματαίως περὶ πραγμάτων τὰ ὅποια ἔχουν ὄνομα, ἂν καὶ ὄχι γνώριμον εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας· ἔπειτα ἡ πλάνη εἰς πολλὰς τῶν ὀνομάτων σημασίας, καὶ ἐπομένως εἰς αὐτὰς τὰς ἐννοίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν γεννᾶται ἡ διαστροφή τῶν ἡθῶν, καὶ ὁ κίνδυνος νὰ διασρέφονται πλέον εὐκόλα οἱ ἀπαίδευτοι ἀπὸ τοὺς γόητας.

Εἰς τὸ ἔβδομον (3) ἀναγκάσθην νὰ λαλήσω γενικῶς, ποῖον τρόπον γίνεται ἡ προχώρησις τῆς παιδείας εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ποῖα μέσα τὴν ταχύνουσιν ἢ τὴν βραδύνουσι. Προσαρμόσας ἔπειτα τὴν γενικὴν θεωρίαν εἰς τὸ γένος ἡμῶν, ἐπαραβάλα τὴν σημερινὴν μετὰ τὴν πρὸ ὀλίγων χρόνων κατὰς αὐτοῦ· ἔδειξα ὅτι εἶναι εὐτυχές ἐρα ἡ παροῦσα, καὶ ὅτι ταύτης πλέον εὐτυχής

(1) Ἀνωτέρω, σελ. 409-485.

(2) Αὐτόθι, σελ. 486-525.

(3) Αὐτόθι, σελ. 526-547.

Θέλει εἶσθαι ἡ μέλλουσα, εἰς τὸ γένος δὲν παύσῃ νὰ τρέχῃ μετὸν ὑποῖον ἄρχισε ζῆλον τῆς ἀναγεννήσεως αὐτοῦ τὸ σάδιον.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ μέρους τούτου ἐπροσκάλεσα τοὺς σοφοὺς τῆς Εὐρώπης νὰ ἐνισχύσωσι τὰ σωτήρια εἰς τὴν παιδείαν κινήματα τῆς Ἑλλάδος, δείχνοντες ὅτι δὲν βλέπουν μετ' ἀδιαφορίαν ἔθνος ὅλον προθυμούμενον νὰ ἀναλάβῃ τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ὡς ἐξαίρετον ἀσχόλημα καταγίνονται καθημέραν.

Ὅσων ἐπεθύμουν μέγα μέρος ἐτελειώθη· ὅτι λείπει, ἔχει τὴν ἀπολογίαν τῆς ἐλλείψεως εἰς ἀναγκαίᾳς τινὰς περιστάσεις, τῶν ὁποίων ἡ δυσυχεςτέρα ἐς ἄθῃ ἢ ἀδιακόπως· πολεμοῦσα τὴν Ἑλλάδα πολλοὺς χρόνους σήμερον θανατικὴ νόσος.

Θανατικὴ νόσος!!! Ἐρώτησε τοὺς ἀναξίους τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος ὑποκριτὰς τῆς Θεοσεβείας, 'διὰ τί αὕτῃ πολεμεῖ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀφίνει τὴν σοφὴν μερίδα τῆς Εὐρώπης ἡσυχον; Ἀποκρίνονται, Διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν Ἑλλήνων. Ἐρώτησε τοὺς ζητοῦντας τῶν ἀληθινῶν ἁμαρτημάτων τῆς Ἑλλάδος τὴν θεραπείαν· ἀποκρίνονται, Διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὸ πλεον ἐξαπλωμένον εἰς τὴν δυσυχὴν μας πατρίδα τὸ φῶς τῆς παιδείας, ὀλίγαι τινὲς ἀκτίνες τοῦ ἡθελαν διαπεράσειν καὶ τοὺς τοίχους τῆς αὐλῆς τῶν Κρατούντων· εὐκόλα ἡθέλαμεν τοὺς καταπίσειν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν εἰσοδὸν τοῦ θανάτου εἰς τὴν Ἑλλάδα, δείχνοντες εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἡ προξενουμένη ἀπ' αὐτὸν ὀλιγανδρία ὀλιγεύει καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ κράτους... Διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν Ἑλλήνων! Ποίας ἁμαρτίας; ὦ τῶνομα μόνον Ἕλληνες. Νοεῖτε βέβαια ὅχι τὰς ὁποίας γέμει ἡ ταλαίπωρός σας κεφαλὴ ἁμαρτίας τῆς ἀπαιδευσίας, ἀλλ' αὐτὰς τῶν θείων ἐντολῶν τὰς παραβάσεις. Ἄλλ' ἐλησμονήσατε, ὅτι ἀσυγκρίτως ἡμῶν ἁμαρτωλότερα εἶναι κατ' ἐσᾶς τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὰς πόλεις ὡς ἀπὸ τὰ Σόδομα νὰ φεύγῃσι παραγ-

γέλλετε τοὺς νέους, καὶ τῶν εἰς αὐτάς διατριβόντων τὸν ζῆλον
 με ἐπιστολάς ἀνωνύμους ταρασσετε ; Ναί ! ἀναισχυντεῖτε λέ-
 γοντες· ἀλλ' αὐτοὺς ἀφῆκεν ὁλότελα ἢ πρόνοια τοῦ
 Θεοῦ, καὶ κολάζει, ὡς περιούσιον αὐτοῦ λαόν,
 τοὺς ὀρθοδόξους ἡμᾶς... Ἀρκεῖ τοῦτο μόνον· καὶ προ-
 βλέπω ὅτι θέλετε προφέρειν, κατὰ τὴν συνήθειάν σας, καὶ
 γραφικὴν μαρτυρίαν, « Μασίγοι δὲ πάντα υἱόν, ὃν παρα-
 δέχεται ». Ἀλλ' ὦ καλοὶ προνοηταὶ τῆς ἀρετῆς τῶν Ἑλλήνων,
 διὰ τί ὄχι τοὺς Ῥώσους ; οἱ ὅποιοι ὀρθόδοξοι, ὡς ἡμεῖς, πρέ-
 πει ὁμως, καθὼς κρίνετε σεῖς, νὰ ᾔναι ἀμαρτωλότεροι παρ'
 ἡμᾶς, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἥθη τῶν λοιπῶν Εὐρωπαίων μιμοῦνται,
 καὶ εἰς τὰ φροντιστήριά των, σχολαρχούμενα ἀπὸ προφέσσρας
 τῶν φωτισμένων ἐθνῶν, παραδίδονται αἱ ἐπιστῆμαι κατὰ τὴν
 μέθοδον τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Κ' ἐγὼ πιστεύω μὲ σᾶς, καὶ τὸ
 βλέπω ὀφθαλμοφανῶς, ὅτι μόνον τὸ ταλαίπωρον γένος ἡμῶν
 μασίζεταί· ἀλλ' ἡ μεγαλητέρα του μάσιξ εἴσθε σεῖς αὐτοὶ οὐδὲ
 θέλει παύσειν νὰ μασίζεται, ἐνόσω σᾶς σέβεται καὶ σᾶς ὑποφέρει
 ἐπιστάτας τῆς παιδείας του. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ γένος ἄρχισεν εὐ-
 τυχῶς νὰ καταλαμβάνῃ διὰ τί ἀποσρέφεσθε τόσον τὰ νέα μαθή-
 * ματα, σᾶς ἀφίνω, ὡς ἐκουσίως χωρισθέντας ἀπὸ τὴν κοινωνίαν
 τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπιστρέφω εἰς τοὺς ἐπιθυμούντας τὴν ἀνά-
 σασιν αὐτῆς.

Ὅσων ἐπεθύμουν, ἔλεγα, φίλτατοι ὁμογενεῖς, μέγα μέρος
 ἐτελειώθη. Ἀλλ' εἰς τὴν τελείωσιν ταύτην ἄρα ἐδείξατε ὅλοι τὴν
 αὐτὴν προθυμίαν ; ἄρα ἐκινήθητε ὅλοι μὲ τὸν αὐτὸν ἐκείνον
 ἐνθουσιασμόν, τὸν ὅποιον εἶπα (1) ὅτι εἰς τὴν κατόρθωσιν τῶν
 καλῶν πρέπει νὰ ὁμοιάξῃ τὴν μανίαν ; Ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς
 πλουσίους ἄρα ἐσυνοδράμετε ὅλοι εἰς βοήθειαν τοῦ γένους ἀνα-

(1) Ἀνωτέρω, σελ. 519.

λόγως τοῦ ὁποίου ἐπιτρόπους (ὄχι κυρίους) σὰς ἐκατάστησεν ἡ πρόνοια πλούτου; ἢ ἀπὸ μόνην ἐντροπὴν ῥίψαντες ὀλίγας φόλας εἰς τὸν κορβανᾶν τῆς πατρίδος, νομίζετε ὅτι ἐπληρώσατε τὸ χρέος σας; Γνωστοὶ ἔγιναν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀλλογενεῖς, ποῖοι ἀπὸ σας μετεχειρίσθησαν τὸν πλοῦτον εἰς ὠφελειαν τῶν ὁμογενῶν; ἐγνωρίσθησαν καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους πλουσίους μὲ τὴν πρόθυμον αὐτῶν συνδρομὴν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ἀπέδειξαν συκοφάντας τοὺς τολμήσαντας νὰ δεῖξωσιν αἴτιον τῆς νεκρώσεως αὐτῆς τῶν Γραικῶν τὸ ἱεράτευμα. Ἄλλ' ἄρα δὲν εὐρίσκονται καὶ μεταξὺ τῶν ἱερωμένων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἡ Ἑλλὰς προσμένουσα μεγάλα καλὰ, καλὸν ὅμως τίποτε δὲν ἀπέλαυσεν ἀκόμη; Ἄρα δὲν εὐρίσκονται, οἱ ὁποῖοι, ἀφήσαντες ὅλον τὸ βάρος τῆς συνεισφορᾶς εἰς τοὺς ἄλλους, πᾶσχουν νὰ φανῶσιν ὅτι συνεισφέρουσι καὶ αὐτοί, ἐὰν μόνον σχηματίσαντες σαυροειδῶς τὴν δεξιὰν εὐλογῶσι τοὺς συνεισφέροντας; Ἄρα δὲν εὐρίσκονται τινὲς ἀληθινοὶ Σαρδανάπαλοι, οἱ ὁποῖοι περιορίσαντες ὅλην αὐτῶν τὴν εὐδαιμονίαν εἰς τὰς Λευκολλικὰς τραπέζας, θεωροῦν μὲ ἀδιαφορίαν τὴν ἐλεινήν τῆς πατρίδος αὐτῶν κατὰσασιν· τῶν ὁποίων οἱ ὀφθαλμοί, ἴσως καταφυγόμενοι εἰς τὸν θάνατον τοῦ ἵππου ἢ τοῦ σκύλου των, εἰς τὴν νέκρωσιν ὅμως τῆς Ἑλλάδος,

——— ὧσεὶ κέρα ἔσασαν, ἢ σίδηρος,
Ἀτρέμας ἐν βλεφάροισι. ———

Ἐνθυμοῦμαι πάντοτε μὲ μέγαν σεβασμὸν, καὶ ἀπὸ τὴν μνήμην ἀδύνατον νὰ μοῦ ἐξαλειφθῇ τὸ σεβάσμιον ὄνομα τοῦ ἀρχιερετεύσαντος εἰς τὴν Ἐφεσον μακαρίτου Μελετίου τοῦ Πετροκοκκίνου. Τοῦ καλοῦ τούτου ποιμένου οἱ χρόνοι τῆς ἀρχιερατείας συνέπεσαν μὲ τοὺς δυστυχεζέρους τῶν παρόντων χρόνους, ὅτε πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς ἡμῶν ἦσαν ἀμέτοχοι

παιδείας. Ἀλλὰ τί δὲν ἔκαμεν ὁ αἰμίμητος οὗτος ἀρχιερεὺς, νὰ θεραπεύσῃ τὸ ἀκούσιον αὐτοῦ ἐλάττωμα τοῦτο; ἵποὺν λίθον δὲν ἐκίνησε; νὰ θώσῃ εἰς τὰ πρόβατά του τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐσερεῖτο παιδεῖαν; Ἄδεν εἶναι αὐτὸς (πολλοὶ πρέπει νὰ τὸ ἐνθυμοῦνται), ὅστις ἐλάμβανεν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν τῆς Σμύρνης γυμνάσιον μαθητὰς, διὰ νὰ τοὺς καταστήσῃ εἰς τὰς πόλεις τῆς ἐπαρχίας του διδασκαλοὺς (1);

Ἐρωτῶ καὶ σὰς τοὺς ἔχοντας παιδεῖαν, καὶ ὅμως ἀμελοῦντας νὰ τὴν διαδώσετε εἰς τὸ ποίμνιόν σας Ἀχιερεῖς, τῆς αἰσχροῦς ταύτης ἀμελείας τὴν αἰτίαν. Ἐάν τῶν νεκρῶν τὰ παραδείγματα δὲν ἰσχύουν εἰς τὰς ψυχὰς σας, δὲν ἐντρέπεσθε κἀν τοὺς ἀληθινοὺς ἐργάτας τοῦ ἀμπελῶνος, τοὺς ζῶντας συναδελφούς; Ἰδὲν σὰς κινεῖ κἀν τὴν ὁποίαν δείχνει διὰ τὴν παιδεῖαν τοῦ γένους πρόνοια ὁ Παναγιώτατος ἡμῶν Ἀρχηγός; Τί σὰς ἐμπέδισεν ἕως τῶρα νὰ πέμψετε νέους εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, διὰ νὰ πολυπλασιάσετε τοὺς παιδευτὰς τῆς Ἑλλάδος; Τί σὰς ἐμπέδισε νὰ σολίσετε τὰς πόλεις μὲ βιβλιοθήκας; Διὰ τί νὰ ἦναι γυμναῖ καὶ αὐταὶ σας αἱ μητροπόλεις ἀπὸ βιβλία τῶν προγόνων, τῶν ὁποίων ὅμως καὶ τὴν γλῶσσαν γνωρίζετε, καὶ τὴν δόξαν δὲν ἐντρέπεσθε νὰ σφετερίζεσθε; Πῶς τολμᾶτε νὰ ὀνομάζεσθε ἙΛΛΗΝΕΣ, ὅταν ὑποφέρετε τὴν ἀτιμίαν τῆς Ἑλλάδος; Πῶς ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΙ, ὅταν ἀμελῆτε τὸ ἱερώτατον πάντων ἔργον, τὴν παιδεῖαν τοῦ ἔθνους; ἢ νομίζετε ὅτι ἀρκοῦν αἱ κατ' ἐκκλησίαν διδασχαὶ καὶ παραινέσεις εἰς διόρθωσιν τῶν ἡθῶν; Τοῦτο εἶναι πλάνη· τότε μόνον αἱ διδασχαὶ ἐνεργοῦν,

(1) Μανθάνω μὲ χαρὰν, ὅτι ὁ νῦν εὐκλεῶς ἀρχιερατεύων εἰς τὴν Ἐφεσον, Πανιερώτατος Διονύσιος ὁ Καλλιάρχης, προθυμούμενος νὰ διαδώσῃ εἰς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ τὴν παιδεῖαν, δείχνει τοὺς καρποὺς τῆς ὁποίας αὐτὸς ἔχει παιδεῖας.

ὅταν γίνωνται ἀπὸ ῥήτορα φωτισμένον μὲ μεθοδικὰ μαθήματα, τότε μόνον, ὅταν γίνωνται εἰς λαὸν ἔχοντα καὶ τόσην παιδείαν, ὅσης εἶναι χρεία νὰ προδιαθέσῃ τὰς ἀκοάς του εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς διδασχῆς. Ἀλλὰ σεῖς οὔτε ἱεροκήρυκας σοφοὺς ἐφροντίζετε ἀκόμη νὰ ἔχετε, καὶ τὰ πρόβατά σας κατεδικάζετε ν' ἀκούωσι τὰς διδασχάς ὡς ἀληθινὰ τετράποδα. Καὶ τοῦτο μὲν, καθὼς εἶπα, εἶναι πλάνη· ἀλλ' ἐὰν προσέτι νομίζετε, ὅτι τὸ ποιμαντικὸν σας ἐπάγγελμα εἶναι ὡς τῶν κυρίως ὀνομαζομένων βοσκῶν τὸ ἐπάγγελμα, καὶ τὰ πρόβατά σας, ἀληθινὰ κτήνη, καταδικασμένα νὰ σᾶς ἐνδύνωσι πολυτελῶς μὲ τὰ μαλλία των, νὰ σᾶς παχύνωσι μὲ τὰ κρέατα καὶ μὲ τὸ γάλα των, καὶ νὰ σᾶς προσφέρωσι τιμὰς, τῶν ὁποίων ἄξιοι δὲν ἐφροντίζετε νὰ κατασθῇτε, τοῦτο πλέον τί νὰ τόνομάσω ἀπορῶ. Μὴ, διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ, κυριεύσῃ ποτὲ τοιοῦτος ἀσεβὴς λογισμὸς τὰς κεφαλὰς σας!

Οὔτε Στωϊκὴν ἀπαθίαν, οὔτ' ἀσκητικὴν σκληραγωγίαν κάνουν εἰς ἀπὸ σᾶς τὴν σήμερον ζητεῖ. Εἰς τὸν κόσμον πολιτεύεσθε· τοῦ κόσμου τὰς ἡδονάς, ὅσαι εἶναι τίμιαι καὶ πρέπουσαι εἰς τοῦ ἐπαγγέλματος τὴν ἀχώριστον σεμνότητα, ν' ἀπολαύετε συγχωρημένον σᾶς εἶναι· ἀλλὰ τοιαῦται ἡδοναὶ δὲν εἶναι μεγάλης δαπάνης ἔργον· τοῦ περισσεύοντος ἀπ' αὐτὴν πλούτου, καρποῦ τῶν ἰδρώτων τοῦ ποιμαντοῦ σας, εἶνα μόνον ὁδολόν ἀνθισαυρίζετε, ἀντὶ νὰ τὸν δαπανήσετε εἰς τὴν παιδείαν τῶν ἐμπιστευθέντων εἰς χεῖράς σας ἀνθρώπων, εἶναι ἱεροσυλία, ἡ ὁποία ἄρχισε νὰ σᾶς κολάξῃ ζῶντας μὲ τὴν ἀπὸ τοὺς φρονίμους τοῦ γένους ἄδρας καταφρόνησιν, καὶ θέλει σᾶς κολάσειν, ἀφ' οὗ παύσετε νὰ ζητε, μὲ τὸν παντελὴ ἀφανισμόν τοῦ ὀνόματός σας.

Θησαυρίζομεν, λέγετε, διὰ τὴν δόξαν· τὸ πολὺ χρυσίον, ἔξω τῶν πολλῶν ἡδονῶν, μᾶς προσξενεῖ καὶ τιμὴν μεγαλητέραν, καὶ μᾶς δίδει τὴν

ἐλπίδα νὰ προβιθασθῶμεν εἰς λαμπροτέρας ἐπαρχίας. Τὸ αὐτὸ λέγουν καὶ οἱ ὁμοιοὶ σας πλούσιοι κοσμικοί! Τὸ πολὺ χρυσίου μᾶς δίδει τιμὴν καὶ δύναμιν πολλήν. Ταλαίπωροι ἱερωμένοι! ταλαίπωροι κοσμικοί! φιλόδοξοι εἰσθε, καὶ δὲν ἐξεύρετε ποῦ κατοικεῖ ἡ δόξα! φιλόδοξοι εἰσθε, καὶ δὲν ἔχετε τόσον κἂν νοῦν, ὅσον ἔχει ὁ πλέων ἄδοξος τῶν πτωχῶν! Κάνεις ἀπὸ τούτους δὲν ταξιδεῖ χωρὶς νὰ ἐξεύρῃ, ἢ νὰ ἀκολουθῇ τοὺς ἐξεύροντας τὸν δρόμον τὸν φέροντα εἰς τὸν τόπον, ὅπου μελετᾷ νὰ ὑπάγῃ. Φιλόδοξοι εἰσθε, καὶ μ' ὅλον τοῦτο πλανᾶσθε ταλαίπωροι εἰς αὐτὸν ἐκείνον τὸν δρόμον, ὅστις κατανατᾷ εἰς τὴν ἐσχάτην ἀδοξίαν! Ἄφ' ὅ,τι βλέπετε καθημέραν δὲν ἐσυμπεράνετε κἂν ποία τύχη προσμένει τοὺς ὁμοίους σας; Μόλις χωρίζεται ἡ λίθινος αὐτῶν ψυχὴ ἀπὸ τὸ παχὺ τῶν σώμα, καὶ τοὺς φθάνει τοῦ Δαυὶδ ἡ κατάρα· « Ἐξολοθρευθεὶν ἐκ γῆς τὸ μνημόσυνον αὐτῶν! » Ἡ ὀλίγον φροντίζετε ἂν σβεσθῇ μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὸνομά σας· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀληθῶς φρόνημα κτηνῶδες, καὶ ὄχι λογικῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀνθρώπων ἐπαγγελλομένων νὰ ᾔναι ὁδηγοὶ καὶ ποιμένες τῶν ἄλλων.

Ὅσοι ἀπὸ σας, ὧ Σεβασμιώτατοι Ἀρχιερεῖς, ἔδειξαν μέχρι τοῦ νῦν καὶ μὲ ἔργον καὶ μὲ λόγον τὴν περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους πρόνοιαν, θελετε μ' εὐλογῆσειν, ὅτι παρακινῶ καὶ ἄλλους νὰ σας μιμηθῶσιν. Ὅσοι δὲν ἐκινήθησαν ἀκόμη εἰς τὸ καλόν, τοὺς παρακαλῶ νὰ δείξωσι κἂν τώρα μὲ τὸ ἔργον, ὅτι τῆς ἀκινήσιας αὐτῶν αἰτία ἔγιναν αἱ περιστάσεις. Ἀλλ' ἐάν τινες, ἀντὶ νὰ κινήθωσιν, ὀργισθῶσιν εἰς τοὺς λόγους τοῦ παρακινουντος, θελουν δείξειν σιμὰ τῶν ἄλλων, ὅτι οὐδὲ τὰς ὁποίας ἐπαγγέλλονται νὰ ἐξηγῶσιν εἰς τὸν λαὸν ἱεράς Βίβλους τῆς Θρησκείας ἀνέγνωσαν ποτέ. Τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ θυμοῦ τῶν ὑποκειμένων δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ᾔμαι ἐγώ. Ἀς ὀργίζονται τὸν προφήτην

Ἰεζεκιήλ, καὶ ὅς στήσῃ τῆς Γραφῆς ἐκαίνην τὴν σελίδα, ὅθεν
μεταγράψω τὰ φοβερά ταῦτα λόγια· « Ὁ ποιμένες Ἰσραὴλ, μὴ
» βόσκουσι ποιμένες ἑαυτοὺς; οὐχὶ τὰ πρόβατά μου βό-
» σκουσιν οἱ ποιμένες; Ἰδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε, καὶ τὰ ἔρια
» περιβάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ σφάζετε, καὶ τὰ πρόβατά μου οὐ
» βόσκετε. Τὸ ἡσθενηκὸς οὐκ ἐνισχύσατε, καὶ τὸ κακῶς ἔχον
» οὐκ ἐσωματοποιήσατε, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ κατεδήσατε,
» καὶ τὸ πλανώμενον οὐκ ἐπεσρέψατε, καὶ τὸ ἀπολωλὸς οὐκ
» ἐζητήσατε, καὶ τὸ ἰσχυρὸν κατειργάσασθε μόχθῳ. Καὶ δι-
» εσπάρη τὰ πρόβατά μου διὰ τὸ μὴ ἦναι ποιμένας, καὶ ἐγε-
» νήθη εἰς κατάβρωμα πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ. Καὶ δι-
» εσπάρη τὰ πρόβατά μου ἐν παντὶ ὄρει, καὶ ἐπὶ πάντα βουνὸν
» ὑψηλόν, καὶ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς διεσπάρη, καὶ οὐκ ἦν
» ὁ ἐκζητῶν, οὐδὲ ὁ ἐπισρέφων. Διὰ τοῦτο, ποιμένες, ἀκούσατε
» λόγον κυρίου... τάδε λέγει κύριος κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ τοὺς
» ποιμένας, καὶ ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου ἐκ τῶν χειρῶν
» αὐτῶν, καὶ ἀποσρέψω αὐτοὺς τοῦ μὴ ποιμαίνειν τὰ πρόβατά
» μου, καὶ οὐ βοσκήσουσιν ἔτι οἱ ποιμένες αὐτά· καὶ ἐξελοῦμαι
» τὰ πρόβατά μου ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔσονται
» ἔτι εἰς κατάβρωμα, κ. τ. λ. (1) ».

Γελᾶτε ἴσως (ἐπειδὴ ὅστις δὲν ἐντρέπεται ἀνθρώπους, καλὸς
εἶναι νὰ γελᾷ καὶ τὰς θείας γραφάς) γελᾶτε, λέγω, ἀκούοντες
τὸ, « Ἐξελοῦμαι τὰ πρόβατά μου ἐκ στόματος αὐτῶν ». Ἐως
τώρα, λέγετε, κἀνεῖς δὲν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τοῦ
ὀδόντας, οὐδ' ἀπὸ τοῦ ὀνυχῆος ἡμῶν, τὰ ἀνόητά
μας ταῦτα πρόβατα. Πιθανόν ὅτι καὶ μέχρι τέ-
λους ἡμεῖς θέλομεν τὰ σπαράσσειν, ἡμεῖς
θέλομεν τὰ κατατρώγειν. Ἀλλ' εἶναι μᾶλλον γέλως

(1) Ἰεζεκιήλ, λδ', 2-10.

ἀξία ἡ πλάνη σας. Ἐάν ἐσεῖς ἀπεφασίσετε νὰ μὴν ἀποκτήσετε μὴδ' ὅσον ἔχουσικοινόν οἱ κοινοὶ καὶ ἄγροικοὶ βοσκοὶ νῦν, τὰ πρόδατά σας ὅμως δὲν ὁμοιάζουν τὰ τετράποδα πρόδατα. Ἄν ἡ ἀμέλειά σας σκοπὸν ἔχῃ νὰ τὰ ὁμοιώσῃ μ' ἐκεῖνα, αὐτὰ ὅμως εἶναι δεκτικὰ παιδείας, τὴν ὁποίαν τέλος πάντων θελουν προξενήσῃν εἰς αὐτὰ οἱ ἀληθινοὶ ποιμένες, οἱ σεδάσμιοι συναδελφοὶ σας. Καὶ τότε, μὴν ἀμφιβάλλετε ταλαίπωροι, « Αὐτὰ ἑαυτὰ » ἐξελεῖται ἐκ τοῦ σώματος ὑμῶν ». Τότε θέλει συμβῆν καὶ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν γένος ὅ,τι συνέβη εἰς τῆς Εὐρώπης τὰ ἔθνη, ὅταν ἐπέρασαν ἀπὸ τὸ σκότος τῆς βερβαρότητος εἰς τὸ φῶς τῶν ἐπιστημῶν. Τότε ὅλη ἡ τιμὴ καὶ τὸ σέβας θέλει ἀποδίδεσθαι εἰς μόνους τοὺς ἀξιόους τοῦ ὀνόματος προνοητὰς ποιμένας· ἐσὰς δὲ ὁ σήμερον ἐξ αἰτίας σας ἀπαίδευτος λαὸς θέλει καταρροεῖν ὡς Σαρδαναπάλους, τὰς γυμνάς καλῶν παραδειγμάτων διδασχὰς σας θέλει ἀκούειν μὲ γέλωτα, καὶ τὰς εὐλογίας μὲ τόσῃν καταφρόνησιν, μ' ὅσῃν ἐσεῖς ἀφθονίαν τὰς σκορπίζετε.

Βαρεῖς θέλουν σὰς φανῇν οἱ ἔλεγχοι τῆς ἀναπολογήτου σας ἀμελείας· ἀλλ' εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνυπόφορον τὸ ὅποιον φέρει βάρος ἡ ψυχὴ τοῦ ἐλέγχοντος. Ὅσῃν εὐχαρίστησιν αἰσθάνομαι ὅταν εὐρίσκω αἰτίαν νὰ ἐπαινέσω τινὰ ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς ἱερωμένους ἢ λαϊκοὺς, καὶ νὰ τὸν καταστήσω γνωστὸν εἰς τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη, ἄλλη τόση καὶ μεγαλητέρα, πιστεύσατέ με, κοσμικοί! πιστεύσατέ με, ἱερωμένοι! Θλίψις καταπονεῖ τὴν ψυχὴν μου, ὅσάκις δὲν μὲ δίδετε ἀφορμὴν νὰ καυχηθῶ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους, ὅτι τὸ ταλαίπωρόν μου γένος ἀντὶ νὰ νεκρωθῇ ἀπὸ τὴν ἐπικινδυνωτέραν τῆς λοιμικῆς νόσου νόσον τῆς ἀπαιδευσίας, ἀναλαμβάνει τὴν ὑγίαν του, καὶ δίδει ἐλπίδας νὰ συναριθμηθῇ εἰς πολὺ ὀλίγον καιροῦ διάστημα μὲ τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη.

Ναί! εἰς ὀλίγον καιρὸν ἤθελ' ἐνεργηθῇ ἡ παράδοξος

ἀλλοιῶσαι αὕτη, ἐὰν ἑμιμῶντο τὸ ὅποιον ἐπρόβαλα (1) οἱ κοσμικοί, τῶν ἀξιεπαίνων Ζωσιμάδων, οἱ ἱερωμένοι, τοῦ πανιέρου ποιμένος τῆς Οὐγκροβλαχίας Ἰγνατίου, παράδειγμα. Ἡ παιδεία τοῦ ἑλληνικοῦ γένους τὴν σήμερον εἶναι ἀληθῆς μετακένωσις, ὡς τὸ ἔγραφα πρὸ ἐτῶν ὀλίγων πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς συμπατριῶτας τοὺς Χίους. Ἄς μὲ συγχωρηθῇ νὰ ἐξηγήσω τί σημαίνει ἡ Μετακένωσις, μεταγράφων ἐκεῖνο μόνον τῆς ἐπιστολῆς μου πρὸς τοὺς Χίους τὸ μέρος, ὅπου τοὺς ἐλάλουν περὶ τῆς ἀνάγκης τῶν βιβλίων· ἴσως εὐρεθῇ τις ἱκανὸς νὰ νοήσῃ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν Μετακένωσιν, ὡς τὴν ἐνόησαν καὶ τὴν ἐνεργοῦν οἱ εἰς ὅλα τὰ καλὰ πρόθυμοι Χῖοι. Ἀφοῦ ἐπαράστησα εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπαραίτητον χρεῖαν βιβλιοθήκης πλουσίας, καὶ διδασκαλῶν διατριψάντων ἱκανῶς εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀκολουθοῦν λέγων τὰ ἐξῆς :

« Ἡ ἐξάπλωσις καὶ διάδοσις τῆς παιδείας εἰς τὸ γένος μας,
 » φιλτατοὶ Χῖοι, δὲν ὁμοιάζει τὴν κατὰσασιν τῆς δεκάτης
 » πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, ὅποταν ἤρχισαν οἱ Εὐρωπαῖοι
 » νὰ φωτίζωνται. Αὐτοὶ ἐχρειάσθησαν 350 χρόνους, διὰ
 » νὰ καταστήσωσιν ὅπου ἔφθασαν τὴν σήμερον. Ἐκ τίνος; διότι
 » ἔλαβαν τὰς ἐπιστήμας ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν γένος, ὅταν τὸ
 » γένος ἦτον εἰς δυστυχίαν, καὶ ἀκολουθῶν τὰς ἐλαβὰς ἀτελεῖς.
 » Ἦτο χρεῖα λοιπὸν μακρῶν χρόνων καὶ πολλῶν κόπων νὰ
 » τὰς τελειώσωσιν. Ἀλλὰ τὴν σήμερον τῶν τελειωμένων τούτων
 » ἐπιστημῶν ἡ μετάδοσις ὁμοιάζει ἀληθινὸν μετακένωμα.
 » Ἐπαρατηρήσετε καμμίαν φοράν εἰς τὰ ὑποστατικά σας (νὰ
 » μεταχειρισθῇ τὸ παχυλὸν τοῦτο παράδειγμα), πόσον κόπον
 » δοκιμάζουν οἱ ἀνασάται νὰ συσσωρεύωσι πολλοὺς λίθους
 » σκορπισμένους; Τοιαύτη ἦτον ἡ κατὰσασις τῶν πρώτων

(1) Ἀνωτέρω, σελ. 519-520.

» σοφῶν τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν δεκάτην πέμπτην ἑκατοτα-
 » τηρίδα. Ἐπαρτηρήσετε ἀκόμη, πόσον εὐκόλα, ἀφοῦ τοὺς
 » συσσωρεύσωσι, τοὺς μετακενόνουν ἀπὸ χαλικολόγον εἰς
 » χαλικολόγον; Τοιαύτη εἶναι ἡ ἰδική μας σήμερον κατάστασις.
 » Διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος! φίλοι συμπατριῶται, πιστεύ-
 » σατε ταύτην τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἡ μετάδοσις τῶν ἐπιστημῶν
 » εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἂν ἀκολουθήσετε τὴν καλὴν μέθοδον, εἶναι
 » ἀληθινὴ μετακένωσις ἀπὸ τὰ κοφίνια τῶν ἀλλογενῶν εἰς
 » τὰ κοφίνια τῶν Ἑλλήνων, καὶ κατ' ἄλλο δὲν διαφέρει πλὴν
 » ὅτι γεμίζομεν ταῦτα, χωρὶς νὰ εὐκερώσωμεν ἐκεῖνα. Εἶμαι
 » βέβαιος, ὅτι ἐὰν καμμία πόλις, ἢ κἀνεὶς ἀπὸ τοὺς Ἀρχιερεῖς
 » ἡμῶν Σελήσῃ ἐπιμόνως νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ἴχνη τοῦ ἐνδόξου
 » ἀρχιερέως τῆς Οὐγκροδλαχίας Ἰγνατίου, μόνον τριάκοντα
 » χρόνοι Σέλουν εἶσθαι ἱκανοὶ νὰ πλουτίσωσι τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ
 » τοιούτους σοφοὺς, ὁποῖους καυχᾶται νὰ ἔχῃ ἡ φωτισμένη
 » Εὐρώπη ».

Ταῦτα ἔγραφα πρὸς τοὺς Χίους, οἱ ὅποιοι καὶ μὲ τὴν πρό-
 τῆς ἐπιστολῆς μου, καὶ μὲ τὴν μετέπειτα προθυμίαν αὐτῶν,
 ἔδειξαν ἀρκετὰ, ὅτι δὲν τοὺς ἔγραφα πλὴν ὅσα αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν
 εἶχαν γνώμην νὰ πράξωσιν. Αὐτοὺς λοιπὸν σὰς προβάλλω
 παράδειγμα, ὅσοι ἐπιθυμεῖτε νὰ μεθέξετε, τῆς ὁποίας εἶναι
 ἄξιοι τιμῆς αὐτοί. Προθυμήθητε νὰ μετακενώσετε οἱ κοσμικοὶ
 εἰς τὰς πατρίδας, οἱ Ἀρχιερεῖς εἰς τὰ ἐπαρχίας τὴν παιδείαν
 τῆς φωτισμένης Εὐρώπης. Διὰ νὰ εὐκολύνετε τὴν μετακένωσιν,
 ἀνάγκη εἶναι νὰ πλουτίσετε τὰς πόλεις μὲ βιβλιοθήκας, τὰ
 σχολεῖα μὲ διδασκάλους φωτισμένους ἐξ ἰδίας σας θαπάνης·
 ἀνάγκη εἶναι νὰ σηλιτεύωσιν ἐπ' ἄμβωνος οἱ ἱεροκλήρυκες συχνά,
 ὅχι ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν κακίαν μερικῶς, ἀλλὰ τὴν ἀπαιδεύ-
 σίαν, ἥτις εἶναι ἡ πηγὴ ὅλων τῶν κακῶν, καὶ οἱ Πνευματικοὶ
 νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τοὺς ἐξομολογουμένους δι' ἱκανοποίησιν

ἁμαρτιῶν, ὅχι νησείας, τὰς ὁποίας ὅλοι τῶρα ἐμάθαμεν καὶ ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ νὰ μεταβάλλωμεν εἰς ἀπολαύσεις ἀσυγκρίτως πλέον τρυφηλὰς παρὰ τῶν κρεῶν τὴν κατάλυσιν· ὅχι γονυκλισίας, αἱ ὁποῖαι δὲν προξενοῦσι μέγαν κόπον, πλὴν ἴσως εἰς κἀνένα ὑπερβολικὰ παχὺν Σαρδανάπαλον· ὅχι διαμοίρασιν ὀλίγου ἀργυρίου εἰς πολλοὺς ἀργοὺς ψωμοζήτας, τῶν ὁποίων ἡ πτωχεία δὲν ἤθελε κατασχύνειν τὸ γένος, εἰάν τὸ γένος εἶχε παιδεῖαν· ἀλλὰ τὴν ἀνάλογον μὲ τὴν δύναμιν ἐκάστου συνεισφοράν εἰς τὴν μεγαλητέραν ἀπ' ὅλας τὰς χρείας τὴν χρεῖαν τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Μίαν δυσυχῇ Ἐφημερίδα φιλολογικὴν ἔχομεν, ἥτις ἐκινδύνευσε πρὶν σχεδὸν νὰ γεννηθῇ, ν' ἀποθάνῃ, καὶ δὲν εὐρέθη ἀπὸ τοὺς ἐλεήμονας τῶν ψωμοζητῶν πλουσίους κἀνεῖς νὰ δώσῃ χεῖρα βοηθείας εἰς αὐτήν· δὲν ἦλθεν εἰς κἀνενός Πνευματικοῦ νοῦν νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς ἁμαρτωλὸν τινα πλούσιον τὴν δαπάνην τῆς κανόνα.

Ἐπειδὴ ὁ περὶ μετακενώσεως λόγος μὲ ἐνθύμισε τὴν Ἐφημερίδα, δὲν μὲ φαίνεται περιττὸν νὰ εἶπω καὶ περὶ αὐτῆς ὀλίγα τινα. Ἔως τῶρα ὁ συντάκτης τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ Πανοσιολογιώτατος Γαζῆς, καὶ διὰ τὰς πολλὰς τοῦ ἀσχολίας, καὶ διὰ δυσκολίας ἄλλας τὰς ὁποίας νὰ ἐξομαλίσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του δὲν ἦτο, δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὅσην ἐπεθύμει νὰ δώσῃ τελειότητα, καὶ τέλος ἠναγκάσθη νὰ τὸν παραδῶσῃ εἰς ἄλλους. Ἄν ἐξαιρέσης ὀλίγας τινας σοφῶν ἀληθῶς καὶ φρονίμων ὁμογενῶν διατριβάς, ἵτι περιεῖχεν ἕως τῶρα ὁ Λόγιος ἡμῶν Ἑρμῆς; Πολλὰ συντάγματα περὶ πραγμάτων, τῶν ὁποίων οἱ συντάσσοντες εἶχαν ἀτελῇ ἰδέαν. Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι συγχωρήσεως ἄξιον. Τοιαῦται πρέπει ἐξανάγκης νὰ ᾔναι αἱ Ἐφημερίδες γένους ἀρχομένου νὰ φωτίζεται· τοιαῦται πιθανῶς ἦσαν καὶ τῶν σήμερον φωτισμένων ἔθνων καταρχὰς τῆς φωτίσεως αὐτῶν. Τὸ παραδόξον εἶναι ὅτι δὲν ἐκάμαμεν διάκρισιν τῆς τότε καταστάσεως αὐτῶν

ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἡμῶν κατὰσασιν. Ἐκείνων οἱ ἐκείνου τοῦ καιροῦ λόγμοι ἄνδρες, περικυκλωμένοι ἀπὸ ἔθνη ἄλλα, ὁμοίως, ἢ καὶ πλέον βάρβαρα, κοινωνοῦντες τὰ ψελλίσματά των εἰς τοὺς ὁμογενεῖς, ἐδύναντο μὲ παρρησίαν νὰ εἴπωσι πρὸς αὐτοὺς « Ὁ ἔχω τοῦτό σοι δίδωμι ». Καὶ τὸ ἔθνος ἀντὶ νὰ παραπονηται, ἔπρεπε νὰ τοὺς εὐχαρισῇ ὡς ἀληθινούς ευεργέτας, ἐπειδὴ τὰ νηπιώδη ψελλίσματα εἶχαν νὰ μεταβληθῶσι μὲ τὸν καιρὸν εἰς ἀνθρώπων τελείων σοφοὺς λόγους, ἐπειδὴ χωρὶς τῶν πρώτων ἐκείνων ψελλισμάτων, ἡ Εὐρώπη τὴν σήμερον ἤθελεν ἀκόμη εὐρίσκεισθαι εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκετο κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα κατὰσασιν. Ἀλλὰ τῶν λογίων τοῦ γένους ἡμῶν ἡ σημερινὴ κατὰσασις εἶναι ὁλότελα διάφορος. Γείτονες τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, καὶ πολλοὶ ἀπὸ μᾶς κατοικοῦντες εἰς αὐτήν, ἔπρεπε, ἂν δὲν λανθάνωμαι, ν' ἀφήσωμεν τὰς ιδέας τῆς κεφαλῆς ἡμῶν νὰ ὠριμάσῃσι μὲ πλειοτέραν σκέψιν καὶ σπουδῇ, καὶ ἀντ' αὐτῶν νὰ μετακενώνωμεν εἰς τοῦ ἔθνους τὰς κεφαλὰς, τὰς ὠριμασμένας ιδέας τῶν φωτισμένων ἐθνῶν. Δύο ἐνταυτῷ καλὰ ἤθελε προξενήσῃν ἡ τοιαύτη μέθοδος· καὶ τοῦ ἔθνους τὴν παιδείαν ἤθελε ταχύνειν, καὶ τοὺς μετακενόνοντας τὴν σοφίαν εἰς αὐτὸ γρηγορώτερα φέρειν εἰς κατὰσασιν νὰ μὴ ἔχωσι σχεδὸν πλέον χρεῖαν μετακενώσεως, ἀλλ' αὐτοὶ αὐτόθεν νὰ διδάσκωσι τὸ ἔθνος. Εἰς ὀλίγα λόγια, ἡ ἐφημερίς δι' ἡμᾶς πρέπει νὰ ᾖναι ἀληθὴς ἀνθολογία καὶ μετακένωσις τῶν ἀποκτηθέντων ἀπὸ τὰ φωτισμένα γένη καλῶν, εἰς τὸ γένος ἡμῶν. Ἀς μὲ συγχωρηθῇ νὰ δεῖξω καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ μέλλοντος μετακενωτοῦ ἐφημεριδογράφου, ἐπειδὴ ὁ ἐλπίζόμενος ἀπ' αὐτὸν καρπὸς εἶναι μέγας καὶ πολὺς.

Πρέπει νὰ ἐξεύρῃ τὰς διδασκαλικωτέρας τῆς φωτισμένης Εὐρώπης γλώσσας, τόσον κἂν, ὅσον νὰ ᾖναι βέβαιος ὅτι μεταφράζει πιστῶς, μὴδὲ νὰ νοῆται ἄλλ' ἢ ἄλλων. Τῶν γλωσσῶν

τούτων ἀπὸ καθεμίαν πρέπει νὰ ἔχῃ φιλολογικὴν ἐφημερίδα τὴν ἐπισημοτέραν· καὶ νὰ ἐκλέγῃ ἀπ' αὐτὰς ὅ,τι κρίνει συμφερώτερον καὶ δρασικώτερον εἰς τὴν παιδείαν τῶν Ἑλλήνων, νὰ τὸ μεταφράξῃ καθαρὰ, καὶ νὰ τὸ κοινωνῇ διὰ τῆς ἐφημερίδος εἰς τὸ γένος. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται, ὅτι τόπος πλέον εἰς αὐτὴν δὲν μένει διὰ διατριβὰς ὁμογενῶν. Ἡ ξημία δὲν εἶναι μεγάλη· ὅσον καλὰς καὶ ἂν τὰς ὑποθέσεις, εἰς τὴν παρούσαν μας κατὰσasin, χρειαν ἔχουσιν σοφίας καὶ φωτισμοῦ, εἶναι ἀσυλλογισία νὰ μὴ προκρίνωμεν τῶν σοφωτέρων ἔθνων τὰς καλῆτέρας. Εἶναι ἀσυλλογισία, ὅταν αὐτοὶ ἡμεῖς οἱ νομιζόμενοι Λόγιοι τοῦ γένους ἔχωμεν ἀκόμη χρειαν Λογικῆς, νὰ δαπανῶμεν τὸν καιρὸν καὶ νὰ κοιλοπονώμεν βουνὰ, διὰ νὰ δεῖξωμεν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς ποντικόν τινα γλοῖτον, δυνάμενοι νὰ μετακενόνωμεν εὐκόλως εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἰδέας φωτισμένων ἀνδρῶν ἀξιολόγους, ἀπὸ τὰς ὁποίας κρέμεται ἡ δόξα καὶ ἡ εὐδαιμονία των. Ἄς προσμείνωμεν ἀκόμη μικρόν· θέλει ἔλθεῖν καὶ ὁ ἰδικός μας καιρὸς νὰ λαμβάνωσι καὶ παρ' ἡμῶν ἰδέας τὰ ἄλλα ἔθνη· ἀλλὰ θέλει ἔλθεῖν, ἂν ἀκολουθήσωμεν τὴν ὁποίαν λέγω μέθοδον· εἰ δὲ μὴ, θέλομεν γυρίζειν πάντοτε εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον περικλεισμένοι, τυφλοὶ τυφλοὺς ὀδηγοῦντες καὶ πλανώμενοι μ' αὐτούς.

Ταῦτα λέγων, σκοπὸν δὲν ἔχω νὰ ἀποκλείσω (1) παντάπασιν ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα τὰς διατριβὰς τῶν ὁμογενῶν. Ἄν ἔχῃ τις τι ἀκριβῶς ἐξετασμένον καὶ ἀπ' ὅλα του τὰ μέρη λογικῶς θεωρημένον, ἅς τὸ πέμπῃ εἰς τὴν ἐφημερίδα· καὶ ὁ ἐφημεριδογράφος ἅς τὸ κοινωνῇ εἰς τὸ γένος. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα εἶναι σπάνια, ὥς τὸ ἔδειξεν ἡ πείρα, οὐδὲ συγχωρεῖ πλειότερα ἢ

(1) Οὐδὲ νὰ μεμνηθῶ τὸν παλαιὸν Ἐφημεριδογράφον ὅτι δὲν ἀπέκλεισε τὰς ἀποκλείσεις ἀξίας. Αἱ τὰς ὁποίας ἀπάντησε δυσκολίας ἦσαν τοιαῦται, ὁποίας, ὡς εἶπα, νὰ ἐξομαλίσῃ δὲν ἦτον εἰς χεῖρας του. Ἐκαμιν ὅ,τι ἐσυγχώρου εἰς αὐτὸν καὶ περιστάσεις.

παροῦσά μας κατὰς αἰς, τὴν ὁποίαν οὐτ' ὁμογενῆς, οὔτε ξένος, δίκαιον ἔχει νὰ κατηγορήσῃ κἀνεῖς.

Ἄξιοι κατηγορίας γινόμεθα, ὅταν δὲν προκρίνωμεν ἀπὸ τὰ ἀτελῆ τὰ τέλεια, καὶ τούτων πάλιν τὰ τελειότερα, ὅταν δὲν διακρίνωμεν ἀπὸ τὴν κατὰστασιν τῶν πρώτως φωτιζομένων ἔθνων τὴν σημερινὴν ἡμῶν κατὰστασιν, μὴδ' ἐξεύρωμεν μήτε πόθεν πρέπει ν' ἀρχίσωμεν, μήτε πῶς νὰ τελειώσωμεν τὴν ἀπ' ὅλους ποθουμένην τοῦ γένους ἀναγέννησιν.

Ἄκουσα, ἢ ἀνέγνωσα, δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνα, λέγοντα περὶ τῆς μορφώσεως τῆς γλώσσης ἡμῶν, ὅτι πρέπει ν' ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν Ποίησιν, ἔθεν ἀρχισαν ὅλα τὰ ἔθνη νὰ προδιδάσκωσιν εἰς τὸν δρόμον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς παιδείας των. Τί λέγεις Πρέπει! ἐξ ἀνάγκης ἡ φύσις αὐτὴ ἤθελε μᾶς βιάσῃ ν' ἀρχίσωμεν ἐκεῖθεν, ἐὰν εὕρισκόμεθα εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκαν κατὰστασιν, οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, καὶ εὕρισκονται σήμερον ἔθνη ἄγρια, καὶ μὲ τοὺς Εὐρωπαίους ἄμικτα, πολλά. Ἀλλὰ βλέπεις! ἐσυνέβη εἰς ἡμᾶς τὸ ἐναντίον, ἐπεὶδὴ ἔχομεν πλειοτέρους Λογογράφους παρὰ Ποιητάς. Διὰ τί; διότι δὲν μεταδιδόμεν ἀπ' ἀγριότητα εἰς πολιτισμόν, ὡς οἱ παλαιοὶ τῶν προγόνων ἡμῶν πρόγονοι, οὐδ' εἴμεθα, ὡς ἦσαν ἐκεῖνοι, περικυκλωμένοι ἀπὸ ἄλλα ἔθνη ἐπίσης ἢ καὶ πλέον ἄγρια· ἀλλ' ἀναλαμβάνομεν πολιτισμόν, τοῦ ὁποίου νὰ χάσωμεν παντάπασιν τὰ ἔχνη μᾶς ἐμπόδισεν ἡ ὁπασοῦν φυλαχθεῖσα τῶν προγόνων ἡμῶν γλῶσσα, καὶ νὰ ἐξανεύρωμεν χωρὶς πολὺν κόπον μᾶς βοήθει τῶν γειτόνων φωτισμένων ἔθνων ὁ πολιτισμός. Οἱ παλαιοὶ τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι αὐτοὶ πρῶτοι ἐγιναν κτίσται καὶ δημιουργοὶ τοῦ πολιτισμοῦ των, χωρὶς ἐξωτέραν βοήθειαν σχεδὸν καμμίαν οὐτ' ἀρχαιοτέραν, οὔτε σύγχρονον. Φυσικὰ λοιπὸν ἠναγκάσθησαν ν' ἀρχίσωσιν ἀπὸ τὴν Ποίησιν, ὡς πρῶτον ὄργανον καὶ μέσον τῆς τελειώσεως τοῦ Προφορικοῦ λόγου. Ἡ παροῦσα κατὰ

στασις ἡμῶν εἶναι ἔργου μιμήσεως καὶ ἀληθινῆς μετακενώσεως· καὶ ἐπειδὴ πηγαὶ ταύτης εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν προγόνων, πλουτισμένη ἀπὸ ποιητὰς καὶ λογογράφους, καὶ αἱ γλῶσσαι τῶν νῦν φωτισμένων ἔθνων, ἔχουσαι ὁμοίως ποιήσιν καὶ λογογραφίαν, ἀκολουθῶς μετακενόμεν ἐνταυτῷ καὶ τὰς δύο, λογογραφίαν ὁμῶς, καθὼς εἶπα, καὶ καθὼς ἡ πεῖρα τὸ δείχνει, πλέον παρὰ ποιήσιν. Διὰ τί; διότι ἡ ποιητικὴ τοῦ χρόνου περίοδος εἰς τὰ ἔθνη, εἶναι ἡ νηπιώδης τῶν ἔθνων ἡλικία, εἰς τὴν ὁποίαν βασιλεύει πλέον ἡ φαντασία παρὰ ὁ λογισμός· ἡ δὲ λογογραφία, ὡς καὶ τὸν ὀνόματι τῆς τὸ λέγει, εἶναι ἀληθῶς τοῦ λογικοῦ ἡ ἡλικία. Καὶ καθὼς ἐκείνη ἐπλάσσε (τοῦτο σημαίνουν σιν ἡ Ποίησις καὶ ὁ Ποιητής) τοὺς μύθους, οὕτως ἡ Λογογραφία ἐγέννησε τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας, καὶ μετέβαλε καὶ αὐτὴν τὴν ποιήσιν εἰς τὸ δραματικόν, ἤγουν εἰς τὸ λογικώτερον, ἐπειδὴ ἡ μὲν τραγωδία, δὲν εἶναι πλέον ποιήσις ἀπλή, ἀλλὰ λογικὴ στιχηρὰ παράστασις μυθικῆς τινὸς ἢ ἱστορικῆς πράξεως, ἡ δὲ κωμῳδία κατασταίνει γελοίας τὰς ἀκόμη τρόπον τινα νηπιώδεις πράξεις τῶν συγχρόνων. Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου οὔτε Θουκυδίδης οὔτε Πλάτων οὔδ' Ἀριστοτέλης ἦτο δυνατόν νὰ γεννηθῇ σύγχρονοι τούτων ἦσαν οἱ τραγικοὶ καὶ κωμικοὶ τῆς Ἑλλάδος ποιηταί. Τοιαύτη σήμερον εἶναι ἡ χρονικὴ περίοδος τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, ἐκ τῆς ὁποίας λαμβάνει τὸ Ἑλληνικὸν γένος τὴν παιδείαν του.

Ἐρχομαι τώρα εἰς τὸ δυσκολώτερον ἔργον τοῦ ἐφημεριδογράφου, τὴν ἀγγελίαν λέγω τῶν νέων βιβλίων. Ἐξ αὐτῶν εἶναι πολλὰ τοιαῦτα, ὁποίων ἀρκεῖ μόνον νὰ ἀναγγέλλῃ τὴν ἔκδοσιν. Ἀλλ' εἶναι καὶ βιβλία χρειαζόμενα κρίσεως, καὶ ἂν ἦναι, ὡς καὶ ἄλλα πολλὰ, καὶ τοῦτο δύσκολον εἰς τὴν παρούσαν ἡμῶν κατάστασιν, πρέπει καὶ, εἰὰν τὸ σύνταγμα ἦναι νέον καὶ πρωτοφανές, νὰ ἐκθῇ ὁ ἐφημεριδογράφος σύντομον αὐτοῦ περι-

οχήν, ἱκανὴν νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην ἰδέαν τῆς ὑποθέσεως τοῦ συντάγματος· καλὸν ἤθελεν εἶσθαι, ἐάν δυνατόν, καὶ νὰ τὸν διδάσκῃ ἂν ἡ ὑπόθεσις ἐξετάζεται τώρα πρῶτην φορὰν, ἢ ἐξετάσθῃ καὶ ἀπ' ἄλλους ἀρχήτερα. Ἐάν ὁμως ἦναι παλαιοῦ συγγράμματος νέα ἑκδόσις, ἡ ἀγγελία πρέπει νὰ ἦναι συνωδευμένη μὲ τὴν κρίσιν τῆς ὠφελείας τῆς ἐκδόσεως, καὶ μὲ τὴν εἰδησιν τοῦ ποίαν ἀπὸ τὰς προγενεσέρας ἐκδόσεις ἠκολούθησεν ὁ νέος ἐκδότης, τί ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς πρὸ αὐτοῦ, τί ἐπρόσθεσεν αὐτός. Αἱ δημόσιαι βιβλιοθήκαι δύνανται καὶ χρεωστῶν νὰ ἔχωσι σχεδὸν ὅλας τὰς ἐκδόσεις· ἀλλ' εἰς τὸν μερικὸν σπουδαῖον σπανίως συγχωρεῖται νὰ ἔχῃ δύο, ἢ τὸ πολὺ τρεῖς· καὶ χωρὶς τὴν ὁδηγίαν τῶν ἐφημερίδων κινδυνεύει νὰ στερῇται τὰς ὠφελιμωτέρας εἰς αὐτόν.

Ἐἶσαι σὺ καλὸς νὰ γένῃς τοιοῦτος ἐφημεριδογράφος, ἢ θελε τίς μὲ εἰπεῖν, ἢ καὶ νὰ μᾶς εὕρῃς τοιοῦτον ἄλλον κανένα; Τοιοῦτος ἐφημεριδογράφος, ἀποκρίνομαι, μὴδὲς εὐρίσκεται εἰς αὐτὰ τὰ φωτισμένα ἔθνη. Ἀλλὰ· τί κάμνει εἰς αὐτὰ ὅστις ἐπιχειρεῖ φιλολογικὴν ἐφημερίδα; λαμβάνει δύο ἢ τρεῖς συνεργούς, βᾶλλουν εἰς τὸ μέσον τὴν σοφίαν των, καὶ μὴν ἀρκοῦμενοι εἰς αὐτήν, βοηθοῦνται, ὡς εἶπα, καὶ ἀπὸ ἐφημερίδας ἄλλας ξένας, καὶ οὕτω συντάσσουσιν ἐφημερίδα ὅντως διδασκαλικήν. Ἐἶναι τάχα τόσοι δύσκολοι ἡ ἐνωσις τῶν δυνάμεων τριῶν ἢ τεσσάρων λογίων ἀνδρῶν; Ἐἶναι τάχα δύσκολον, ἀφοῦ ἐνωδῶσι, νὰ ζητήσωσιν ἀπὸ τὴν Ἱεράν Σύνοδον, ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῆς Συνόδου τὸν Παναγιώτατον Πατριάρχην, τὴν ἀναγκαίαν τῆς ἐφημερίδος δαπάνην, τώρα μάλιστα, ὅταν καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος, χρέος ἀγαθῶν ποιμένων πληρόνουντες, ἀσχολοῦνται εἰς τὴν παιδείαν τοῦ γένους; Δύο μόνον κοντὰ τῶν πλουσιωτέρων Μοναστηρίων ἀρκοῦν εἰς τὰ ἐξόδα τῆς ἐφημερίδος εἰς μένος πλούσιος ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀνα-

δεχθῇ τὸ βάρος αὐτῆς. Τί καλὸν εἶναι τοῦτο! Διὰ τί νὰ μὴν ἤμεθα ὅλοι κοινῶς πληροφορημένοι, τί συμφέρει εἰς ἡμᾶς, ποῖα εἶναι τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν τὰ δρασικὰ μέσα! Ὅσοι ἀρνηθέντες τὸν κόσμον ζῶσιν εἰς τὰ βουνά, πρέπει νὰ τρέφονται ἀπὸ τὸ ἐργόχειρον αὐτῶν, καὶ ἀπ' ὅ,τι φέρουσι τὰ βουνά, καὶ ν' ἀφήσωσι τῶν κοσμικῶν τοὺς ἰδρωτάς νὰ δαπανῶνται εἰς σχολείων σύσασιν, εἰς διδασκάλων μισθοὺς, εἰς βιβλίων συνάθροισιν, μὲ βραχυλογίαν, εἰς τὴν παιδείαν τοῦ γένους ὅλου. Ὅστις ἀρνούμενος τὴν μετὰ τῶν κοσμικῶν συμβίωσιν δὲν ἀρνεῖται ἐνταυτῷ καὶ τῶν κοσμικῶν τὸ βαλάντιον, δείχνει ὅτι ἔφυγε τὸν κόσμον, ὅχι ὡς ἐμπόδιον τῆς σωτηρίας του, ἀλλὰ νὰ μὴ συνεργάζεται μετ' αὐτοὺς κοσμικοὺς.

Τοῦτο δὲν ἀποβλέπει ἀπλῶς ὅλους τοὺς Μοναχοὺς. Ἐξεύρω ὅτι εὐρίσκονται καὶ εἰς αὐτοὺς ἄνδρες φιλογενέστατοι, καὶ ἀληθῶς σεβάσμιοι· ἀλλὰ καθὼς μετὰ τῶν κοσμικῶν ἡμῶν, οὕτω καὶ μετὰ τῶν οἱ τοιοῦτοι εἶναι κατὰ δυστυχίαν ὁ πολλὰ μικρὸς τῶν ἐκλεκτῶν ἀριθμὸς·

— Ὀλίγον ἐστὶ τὸ καλὸν πανταχοῦ

Καὶ τίμιον. —————

Τῶν ὀλίγων ὅμως τούτων ἡ συνδρομή, ὅταν γίνεται μετὰ ζῆλον ἐνθουσιαστικόν, δύναται νὰ φέρῃ εἰς αἵσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ τοὺς λοιποὺς, ἐὰν παντελῶς δὲν ἀπελιθώθησαν· καὶ εἰς τοιαύτην ἐλπεινὴν κατάστασιν δὲν εὐρίσκεται σχεδὸν κανεὶς ἀπὸ μᾶς τὴν σήμερον. Ἄν καὶ εἰς τὴν οὐσίαν καὶ εἰς τὰ ἀληθινὰ μέσα τῆς παιδείας ὅλοι δὲν συμφωνοῦμεν (1), ὅλοι ὅμως συμφωνῶντες ἐκαταλάβαμεν ὅτι χωρὶς τὴν παιδείαν, νὰ συγκαταριθμηθῶμεν

(1) « Καὶ ψυχὴν, ὅτι μὲν σοφὴν, φησί, πᾶς δεῖν ἔχειν, ἥτινα δὲ » σοφίαν, οὐδεὶς οὐδενὶ τὸ παράπαν ἔτι ξυνομολογεῖ τῶν πολλῶν ». Πλάτων, Ἐπινομ. σελ. 979.

μέ τὰ φωτισμένα ἔθνη, νὰ κατασθῶμεν καὶ ἡμεῖς γένος λαμπρὸν, εἶναι τῶν ἀδυνάτων. Εἰς ποῖον ἄλλο ἔθνος πρέπει τόσον ἡ φιλοτιμία τῆς λαμπρότητος ὅσον εἰς ἡμᾶς! Καταγόμεθα ὅχι ἀπλῶς ἀπὸ λαμπροῦς, ἀλλ' ἀπὸ τοιούτους λαμπροῦς, χωρὶς τῶν ὁποίων τὰ σημερινὰ τῆς Εὐρώπης φωτισμένα ἔθνη ἤθελαν ἴσως ἀκόμη κοιμᾶσθαι εἰς τὸ φοβερὸν τῆς ἀπαιδευσίας σκοτός καὶ τῆς ἀγριότητος. Εἶναι καταισχύνη ἀπαρηγόρητος νὰ μὴ ταχύνωμεν ὅ,τι μὲ προθυμίαν ἀρχίσασμεν, ἀλλὰ νὰ σεκώμεθα ἄργοι θεαταὶ τῆς σολιζούσης τοὺς ἀλλογενεῖς Ἑλληνικῆς δόξης. Ἄν ἀλλοῦ ποῦ, ἐδῶ μάλισα ἤθελεν ἔχειν τόπον ἡ ξηλοτυπία, ἐάν νὰ ξηλοτυπήσωμεν μᾶς ἐσυγχώρει ἡ τὴν ὁποίαν ἔδειξαν εἰς ἡμᾶς τὰ φωτισμένα ἔθνη φιλανθρωπία. Μόλις ἔμαθαν τὰ πρὸς τὴν παιδείαν ἡμῶν κινήματα καὶ ἐμαρτύρησαν τὸ πρὸς τοὺς προγόνους ἡμῶν σέβας μὲ τὴν διὰ τὴν ἀναγέννησίν μας χαράν.

Ἀπ' ὅσα ἔδειξαν σημεῖα τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλανθρωπίας, ἃς μὲ συγχωρήσῃ νὰ κηρύξω τὸ τελευταῖον, καὶ νὰ προσφέρω εἰς αὐτοὺς τὴν χρεωσυσμένην ἀπ' ὅλον τὸ γένος εὐχαριστίαν. Τόσον δικαιότερον ἀνήκει εἰς ἐμὲ νὰ γένω τῆς εὐχαριστίας ὄργανον, ὅσον ἔδωκα εἰς αὐτοὺς τὴν ἀφορμὴν τῆς ἐνεργεσίας. Μόλις ἔγινε γνωστὴ διὰ τῆς προσκλήσεώς μου (1) ἡ ἀπόφασις τῶν Χίων ν' αὐξήσῃ καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν βιβλιοθήκην αὐτῶν δημόσιον, κ' ἔδειξαν ἄνδρες τὴν σοφίαν ἐπίσημοι, πόσῃν εἰς αὐτοὺς χαράν ἐπροξένησεν ἡ σωτήριος ἀπόφασις αὕτη, προσφέροντες τοὺς κόπους αὐτῶν δῶρα εἰς τὴν πρωτοσύλλεκτον ταύτην τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος βιβλιοθήκην, καὶ παρηγοροῦντες μὲ τοὺς σοφοὺς αὐτῶν ἰδρωτάς τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἰδρωτάς. Μὴ τοὺς φανῇ παρακαλῶ βαρὺν, ἐάν εἰς εὐγνωμο-

(1) Ἰδ. Ἀνωτέρω, τελ. 544-547.

οὔνης ἐνδείξιν ὅλου τοῦ γένους, καὶ ἐξαίρετως τῶν Χίων, φανερώσω ἐδῶ τὰ τίμια, καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον σεβάσμιμα εἰς τοὺς Γραικοὺς, αὐτῶν ὀνόματα. Ἄν αὐτοὶ ἀπὸ μετριοφροσύνης δὲν φροντίζουν τὴν φανέρωσιν, ἡ σιωπὴ ἡμῶν ἤθελε δικαίως κριθῇν ὡς ἀναίσθητος ἀχαριστία.

Οὗτοι λοιπὸν οἱ φιλέλληνες ἄνδρες, οἱ τιμῶντες τὰς ἀρετὰς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ θαρρύνοντες τοὺς σπουδάζοντας νὰ κατασταθῶσι τῶν προγόνων ἄξιοι νέους, εἶναι ἀπὸ μὲν τοὺς Παρισίους ὁ Κλανέριος (1), ὁ Θυρότος (2), ὁ Βοισωνάδης (3), καὶ ὁ Διδότος (4), ἀπὸ δὲ τὴν Αὐστριακὴν Βιένναν ὁ Κοπίταρ (5), καὶ ἀπὸ τὴν Γενεύαν ὁ Πρευῶσος (6). Τούτους μόνον ὀνομάζω, ὅσοι ἔως τῶρα ἔγιναν εἰς ἐμὲ γνωστοί. Θέλουν ὀνομασθῇν μὲ τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ οἱ μέλλοντες νὰ τιμήσωσι τοὺς πολλὰς τιμῆς ἀξιόους Χίους (7). Σιωπῶ πολλῶν ὁμογενῶν ὀνόματα,

(1) M. Clavier, μέλος τοῦ Πανεπιστημίου, ἐχάρισεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῶν Χίων ὅσα ἔως τῶρα ἐσύνταξεν, ἐξέδωκεν, ἢ μετέφρασεν.

(2) M. Thurot, διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας, ὅσα ἐξέδωκεν, ἢ μετέφρασεν.

(3) M. Boissonade, μέλος τοῦ Πανεπιστημίου, ὅσα ἐξέδωκε.

(4) M. Ambroise Firmin Didot, ἐνδοξότατου τυπογράφου ἐλπιζόμενος ὅχι ὀλιγώτερον ἐνδοξος υἱός, σερευτοῦπος τινὰς ἐκδόσεις.

(5) M. Kopitar, βιβλιοθηκᾶριος τῆς ἐν Βιέννῃ Αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης, ὅσα ἐσύνταξε.

(6) M. Prevost, διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας, 16 τόμους διαφόρων συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ μεταφράσεων. Ὁ μεγάλωδωρος οὗτος σοφός, μὴν ἀρκούμενος εἰς τοὺς ἰδίους ἰδρώτας, ἐπρόσθεσε θάνατον ἐβδόμου τόμου, κομψὴν ἐκδοσιν τοῦ Λουκρητίου, σερήσας τὴν βιβλιοθήκην αὐτοῦ, διὰ νὰ συλίσῃ τὴν βιβλιοθήκην τῶν Χίων.

(7) Πολλῶν καλῶν παραδείγματα κάλλιξα ἔδωκαν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς αὐτῶν Ἕλληνας οἱ Χίοι· ἀλλ' ἡ σύστασις δημοσίου βιβλιοθήκης εἶναι τοιοῦτον, ὅποιον τοὺς συγχωρεῖ ἀπὸ τὴν σήμερον νὰ λέγωσιν, ὡς ἔλεγον καυχώμενοι οἱ Ἀθηναῖοι· «Τοῦτ' ἔχει μέγιστον ἢ πύλιν ἡμῶν»

ὅσοι ἐξεύλαν τοὺς κόπους των εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Χίου. Εἰς ἡμᾶς εἶναι χρέος ἀπαραίτητον ἡ τοιαύτη συνδρομή τῶν δωρημάτων, καὶ χαρίζοντες εἰς τοὺς Χίους, χαρίζομεν εἰς ἑαυτοὺς, καὶ σπουδάζομεν νὰ μεταβάλωμεν εἰς πλουτοῦ τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος, τῆς Ἑλλάδος, τὴν ἀσχήμονα πενίαν. Τῶν ἀλλογενῶν σοφῶν τὰ χαρίσματα μαρτυροῦσιν, ὅτι τόσον θαυμάζεται καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους τῶν προγόνων ἡμῶν ἡ δόξα, ὥστε δὲν ὑπόφεραν νὰ μείνωσιν ἀργοὶ θεαταὶ τῆς ὁποίας νὰ τὴν ἀναγῆσιν δείχνουν οἱ ἀπόγονοι προθυμίας.

Λείπεται νὰ εἴπαι ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ ἔκτου καὶ τελευταίου τόμου τούτου τῶν Βίων τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκδοσις ἐμποδίσθη ἕως τώρα ἀπὸ τὰς εἰς ὅλους γνωστὰς παραδόξους περιστάσεις. Αἱ δύο πρῶται εἰκόνες εἶναι δύο ἀσώτων ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων οἱ βίοι δείχνουν ἐνταυτῷ ὁποία ἦτον ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἡ διαστροφή τῶν ἡθῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Δημήτριος, ὁποία τῆς Ρώμης, πατρίδος τοῦ Ἀντωνίου. Δὲν λείπουν οὐτ' ἀπὸ τούτου, οὐτ' ἀπὸ τοῦ Δημητρίου τὸν βίον καὶ μεγάλης ψυχῆς ἀξιέπαινα ἔργα τινὰ· ἀλλὰ ἵτι ὄφελος αὐτῶν, ὅταν δὲν πλέκωσιν ἀδιάσπαστον σειρὰν ἀρετῆς, ἀλλὰ σπείρωνται ὡς ὀλίγοι μαργαρίται εἰς πολλὴν καὶ βρομερὰν κόπρον, ὅταν δὲν σολίζωσι τὸν ἀνθρώπον, ὡς ἄστρα τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ φαίνωνται σπάνια, ὡς οἱ κομῆται; Ὅσους ἀηδιάζει ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἀσωτειῶν τοῦ Δημητρίου, ἅς παρηγορήσωσιν αὐτῶν τὴν ψυχὴν μὲ τὴν ὄντως Ἑλληνικὴν πρὸς αὐτὸν διαγωγὴν Ἀντι-

ἡ ἀγαθὸν, ὅτι τῶν καλῶν ἔργων παράδειγμα τοῖς Ἕλλησι γέγονε ἡ Οὐαί εἰς τὰς πλουσίας τῆς Ἑλλάδος πόλεις, ὅσας ἀρίνει νὰ κοιμῶνται τὸ κατὰ τῆς ἀπαιδευσίας τρόπιον τῶν Χίων τοῦτο! Νὰ δείχνῃ τις πρῶτος τὰ καλὰ κρέμεται πολλάκις καὶ ἀπὸ τυχερὰς περιστάσεις· νὰ μὴ μιμῆται τὰ θεϊγμένα εἶναι ἀναπολόγητον μισοκαλὴς ἀποτέλεσμα.

γόνου τοῦ υἱοῦ του (1). Ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς ἀγάπη καὶ τιμὴ εἶναι πάντοτε δεῖγμα τῆς καλῆς ψυχῆς τῶν νέων.

Τοῦ Δίωνος εἶναι θαυμαστὸν, ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν τοῦ τυράννου τὴν αὐλὴν ἐφύλαξε τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Πλάτωνα παιδεῖαν τῆς ἀρετῆς. Πόσον λυπεῖται τίς μανθάνων, ὅτι ταιούτοι ἄνδρες, ὅποιοι ἦσαν ὁ Δίων καὶ ὁ Βροῦτος, ἐβλεπαν φαντάσματα! ἀλλὰ τοιαύτη ἦτον ἡ τότε τῶν ἀνθρώπων διάθεσις διὰ τὸ ἔτι ἀτελὲς τῆς φιλοσοφίας, καὶ τοιαύτη εἶναι τὴν σήμερον τῶν ὅσοι φοβοῦνται, ἢ νὰ φοβῶνται ὑποκρίνονται, τὴν φιλοσοφίαν, ὡς φάντασμα. Ἐπειδὴ τοῦ Δίωνος εἰκὼν δὲν σώζεται, ἔβαλα εἰς τόπον αὐτῆς τὴν εἰκόνα τοῦ Γέλωνος, ὅστις μίαν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα ἀρχήτερα τοῦ πρεσβυτέρου Διονυσίου ἐτυράννησεν εἰς τὰς Συρακούσας, ἃν ἦναι δίκαιον νὰ ὀνομασθῇ τύραννος, τὸν ὁποῖον καὶ αὐτοὶ οἱ Συρακούσιοι ἠγάπησαν διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς πατρικὴν ᾠργὴν καὶ πρόνοιαν. Εἶναι μάλιστα εἰκόνας ἄξιος ὁ φιλόσοφος καὶ φιλόανθρωπος οὗτος Ἡγεμὼν, διὰ τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἡγεμόνας τῶν φωτισμένων ἐθνῶν παράδειγμα, νὰ μὴν ἀρκοῦνται νὰ πικύωσι μόνας τὰς γινομένας εἰς τοὺς ὑπηκόους τῶν ἀδικίας, ἀλλὰ νὰ φροντίζωσιν, ὅταν ἔχωσι τὴν δύναμιν, καὶ τί γίνεται εἰς τοὺς γείτονας αὐτῶν. Σύγχρονος καὶ ὀλίγῳ ἡλικιώτερον λαμπρὰ τῆς κατὰ Περσῶν νίκης τοῦ Θεμιστοκλέους (2) ἐγίνε τοῦ Γέλωνος ἡ κατὰ Καρχηδονίων νίκη· ἀλλ' ὅτι μάλιστα καταστάνει θαυμαστὸν τὸν Γέλωνα, εἶναι αἱ μετὰ τὴν νίκην συνθηκαί, εἰς τὰς

(1) Ἰδ. Πλουτ. Δημήτρ. Τόμ. Γ', § νά, σελ. 49. Τῆς ἐκδόσε. Κοραή.

(2) « Πολλοὶ τῶν συγγραφέων παραβάλλουσι ταύτην τὴν μάχην τῇ
 » περὶ Πλαταιᾶς γενομένῃ τοῖς Ἕλλησι, καὶ στρατήγημα τὸ Γέλωνος
 » τοῖς ἐπινοήμασι τοῖς Θεμιστοκλέους· καὶ τὸ πρωτεῖον, διὰ τὰς ἀμ-
 » φότερων ὑπερβολὰς τῆς ἀρετῆς, οἱ μὲν τούτοις, οἱ δὲ τοῖς ἑτέροις
 » ἀπονέμουσι » Διόδωρ. Σικελιώτ. ιά, § 25, σελ. 421.

ὁποίας ἠνάγκασε τοὺς Καρχηδονίους νὰ καταργήσωσι τὴν παμ-
μίαιρον συνήθειαν νὰ θυσιάζωσι τὰ τέκνα των εἰς τὸν Κρόνον (1).
Δὲν ἐνθυμοῦμαι τίς ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἔλεγεν, ὅτι ἐφαντά-
ζετο μεγαλῆτερον καὶ ὠραιότερον τὸ σῶμά του, ὅσάκις ἤκουεν
ἐπαινουμένους τοὺς συμπολίτας του· τόσον ἐγοητεύετο ἀπὸ τῆς
πατρίδος τὸν ἐπαινον. Τοιαύτην γοητείαν πρέπει νὰ γοητεύων-
ται, καὶ τοσοῦτον φρόνημα νὰ λαμβάνωσιν αἱ ψυχαὶ τῶν νέων
Ἑλλήνων, ὅσάκις βλέπουν, ὅτι αἱ μάλιστα θανμαζόμεναι σή-
μερον ἀπὸ τὰ φωτισμένα ἔθνη (2) ἀνθρώπιναι πράξεις, εἶναι
ἔργα τῶν προγόνων αὐτῶν. Διὰ νὰ ἦναι ὅμως ἡ μεγαλοφροσύνη
μας δικαία, μηδὲ νὰ καταντᾷ εἰς γελοιοτάτην κενοδοξίαν, πρέπει
νὰ τὴν συνοδεύσωμεν μὲ τὴν ἀμετάθετον ἀπόφασιν νὰ μιμώ-
μεθα τὰς πράξεις ἐκείνων, ὅσάκις ἡ χρεια τὸ καλέσῃ.

Εἰς τοῦ Βρούτου τὸν βίον παρὰ τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου
ἀνδρὸς τούτου ἔβαλα τὴν εἰκόνα τοῦ προγόνου του, Ἰουνίου
Βρούτου. Αἱ πράξεις τοῦ Μάρκου Βρούτου δείχνουν ἄνδρα
στολισμένον μὲ πολλὴν παιδείαν καὶ μεγάλην ἀρετὴν, καὶ παν-
τάπασιν ἀνόμοιον πολλοτάτων ἄλλων συγχρόνων αὐτοῦ Ρω-
μαίων. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο μάλιστα, ὅτι ἔβλεπε τόσῃν ἡθῶν διαστροφῇ

(1) « Γέλων δὲ καὶ πρὸς ἀγμῆσας ἄριστα, καὶ κρατήσας μάχῃ με-
» γάλῃ Καρχηδονίαν, οὐ πρότερον εἰρήνην ἐποιήσατο πρὸς αὐτοὺς
» θεομένους, ἢ καὶ τοῦτο ταῖς συνθήκαις περιλαβεῖν, ὅτι παύσονται
» τὰ τέκνα τῷ Κρόνῳ καταθύνοντες ». Πλουτάρχ. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ
Θ. βραδ. τιμωρουμ. § 5'.

(2) Le plus beau traité de paix dont l'histoire ait parlé
est, je crois, celui que Gélon fit avec les Carthaginois. Il
voulut qu'ils abolissent la coutume d'immoler leurs enfans.
Chose admirable! Après avoir défait trois cent mille Car-
thaginois, il exigeait une condition qui n'était utile qu'à eux,
ou plutôt il stipulait pour le genre humain. Montesquieu,
de l'esprit des lois, livr. X, chap. 5.

εἰς τοὺς συμπολίτας του, ἔπρεπε νὰ προβλέψῃ, ὅτι ὁ φάνος τοῦ Καίσαρος εἰς τὴν τότε τῆς Ῥώμης κατάστασιν ἔμελλε νὰ γένη θυσία ἀνωφελῆς. Τί πλέον πταίουσιν οἱ τύραννοι παρὰ τοὺς τυραννουμένους, ὅταν οὗτοι ἀχρειωθῶσι τόσον, ὥς νὰ ἐπιθυμῇ καθεὶς ἀπ' αὐτοὺς νὰ ᾔῃναι τύραννος ἄλλων αὐτὸς, ἂν δὲν φθάσῃ νὰ τυραννηθῇ ἀπ' ἄλλους! νὰ καταπατῇ ἀνόμως τοὺς ὁμοίους του, ἂν ἀπ' ἄλλους δὲν ῥηχθῇ καταγῆς ἀρχήτερα! Τὸ, Συμφέρει ἓνα ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἀπολέσθαι, ἐκεῖ μόνον ἔχει χώραν, ἔπου τοῦ ἑνὸς ἡ ἀπώλεια ἔχει ἀληθῶς νὰ γένη ἔθνους ὁλοκλήρου σωτηρία.

Τοῦ Ἀράτου, ἄλλου φίλου τῆς ἐλευθερίας εἰλικρινοῦς, εἰκὼν δὲν σώζεται. Ἀνεπλήρωσα τὸν τόπον αὐτῆς μὲ τὴν εἰκόνα Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, Βασιλέως Αἰγύπτου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὰς φιλανθρώπους ὁρεάς βοηθοῦμενος ὁ φιλόπατρις Ἄρατος ἐμπόδισε τοὺς συμπολίτας του νὰ ἐξαλειφθῶσιν ἀπὸ πόλεμον ἐμφύλιον. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς τὸν Πτολεμαῖον διὰ τὰς πολλὰς του μεγαλουργίας, καὶ μάλισα διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς Ἀλεξανδρινῆς Βιβλιοθήκης, δι' ὅσῃν ἔδειξε πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ σοφοὺς εὐνοίαν καὶ ὑπεράσπισιν, καὶ ὅσῃν ἔλαβε φροντίδα ν' αὐξήσῃ καὶ νὰ ἐξαπλώσῃ τῆς παιδείας τὰ φῶτα. Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα καλὰ διὰ τί νὰ μολυνθῇ μετὰ τῆς ἀδελφοκτονίας τὸ αἷμα (1)!

Αἱ δύο τελευταῖαι εἰκόνες εἶναι τοῦ Γάλβα καὶ τοῦ Ὄθωνος. Οἱ πρὸ τοῦ Γάλβα καὶ μετὰ τὸν Γάλβαν τύραννοι τῆς Ῥώμης, καὶ ἡ εἰς ἀληθινὴν ἀσέλγειαν καταντήσασα τρυφὴ τῶν Ῥωμαίων

(1) Φιλιάδελφον ἐπωνόμασαν τὸν Πτολεμαῖον τοῦτον εἰρωνικῶς, ἐπειδὴ ἐφόνευσε δύο τοῦ ἀδελφοῦς, οἱ ὅποιοι καὶ ἂν ἦσαν, ὡς λέγεται, ἐπίβουλοι, ἦσαν ὅμως ἀδελφοί. Ἰδ. τὸν Πανυσαν. Βιβλ. Α, κεφ. 7, Τόμ. Α, σελ. 45 τῆς ἐκδ. καὶ Γαλλικ. μεταφρ. τοῦ Κλαυδίου.

ἀπέδειξαν, ὅτι, καθὼς πρὸ ὀλίγου ἔλεγα, ὁ φόνος τοῦ Καίσαρος ἦτο φόνος ἀνωφελέστατος.

Εἰς τὸ τέλος τῶν σημειώσεων τοῦ παρόντος τόμου ἐπρόσθεσα Δευτέρας φροντίδας, ἥγουν ἐπανορθώσεις τινὰς τῶν προτέρων μου εἰς ὅλους τοὺς βίους σημειώσεων. Μέρους αὐτῶν εἶναι ἀληθῆς ἐξομολόγησις τῶν ἀμαρτημάτων μου· μέρος προβάλλει τινὰς νέας διορθώσεις, τὰς ὁποίας εἰς τὸν πρέποντα καιρὸν νὰ νοήσω δὲν ἐδυνήθην. Δὲν πρέπει ὅμως οὔτε τὴν ἐξομολόγησίν μου νὰ νομίσῃ τις τελείαν, οὔτε διὰ τὰς νέας διορθώσεις νὰ φαντασθῇ ὅτι δὲν ἔχει διορθώσεων πλειοτέρων χρείαν τοῦ Πλουτάρχου τὸ κείμενον. Τῶν ἀντιγραφῶν τὰ σφάλματα εἰς ὅλους τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς εἶναι τόσον πολλὰ, ὥστε δὲν ἐμπορεῖ ὁ ἐκδότης τινὸς ἀπ' αὐτοῦς, ὅστις ἂν ἦναι, νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ἀφῆκε τίποτε ἀδιόρθωτον. Τὰ ἐξομολογούμενα ἰδικῶς μου σφάλματα ἐνδέχεται νὰ ἦναι μικρὸν μέρος τῶν σφαλμένων εἰς τὸ κείμενον τοῦ Πλουτάρχου. Ἐφανέρωσα μὲ εἰλικρίνειαν ὅσα ἡ γρήγορος ἀνάγνωσις τῶν ἐξ τόμων ἀνεκάλυψεν εἰς ἐμέ. Εἰς βραχυλογίαν, ἕκαστα καὶ εἰς τὸν Πλουτάρχον καὶ εἰς ἄλλους ὅσους ἕως τώρα ἐξέδωκα συγγραφεῖς, ὅτι ἐσυγχώρουν ἡ δύναμις καὶ αἱ ἐμποδίζουσαι τὴν δύναμίν μου περιστάσεις. Δὲν ἤμην ὁ τοὺς μέλλοντας νὰ κάμωσι καλῆτερα· εὐχομαι ἐξεναντίας εἰς τὴν πατρίδα μου νὰ φθάσῃ γρηγορὰ εἰς τὴν ποθητὴν καὶ μακρίαν ἐκείνην τοῦ χρόνου περίοδον, ὅταν τὰ σπουδαῖσμά μου ἔχουν νὰ κριθῶσιν

Ἀρχαῖά τε καὶ Διπολιώδη, καὶ τεττίγων ἀνάμεσα.

Μετὰ τὰς σημειώσεις ἔκρινα ὠφέλιμον νὰ προσέξω, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν πρὸ ἐμοῦ δύο τελευταίων ἐκδοτῶν, μεταφράσας ἀπὸ τῶν Λατίνων τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐσύσταξεν ὁ Δακέριος χρονολογίαν τῶν Βίων τοῦ Πλουτάρχου. Ἐμπορεῖ

νά χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας ν' ἀναγνώσῃ τοὺς βίους κατὰ τὴν χρονολογικὴν τῶν ἱστορουμένων τάξιν, καὶ ὅχι κατὰ τὴν ὁποῖαν εἶναι τυπωμένοι εἰς τὰς ἐκδόσεις. Πολλὰ μέρη τῶν ἀναγινωσκομένων δύναται νὰ σαφηνίσῃ ἡ τοιαύτη τάξις.

Ἐδῶ παύουν οἱ Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης αὐτοσχέδιοί μου στοχασμοί· καὶ περιορίζομαι τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης, βαρεῖαν καὶ ταύτην εἰς τὴν ἀπὸ γεροντικᾶς νόσους βασανιζομένην ἡλικίαν μου, ἀλλ' ὅμως ἀναγκαίαν διὰ τὴν τὴν ὑπόσχεσιν νὰ μὴ τὴν ἀφήσω πλὴν μὲ τὴν ζωὴν αὐτήν. « Χάριν δ' ἔχω τῷ γήραϊ ταύτην μόνην, ὅτι προήγαγεν εἰς » τοῦτό μου τὸν βίον, ὥσθ' ἂ διενεοῦμην καὶ γράφειν ἐπ' » εχειρουν, τούτων ἤδη τὰ μὲν νῦν γινόμενα ἐφορῶ, τὰ δ' » ἐλπίζω γενήσεσθαι ». ΓΕΝΟΙΝΤΟ!

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α'. ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΙΝΑΞ

Τῶν περιεχομένων εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῆς συλλογῆς τῶν
Προλεγομένων.

Πρὸς τοὺς ἀναγνώσας.	Σελίδι	α'
Βίος Κοραῆ.		ζ'
Ἡ πρὸς Ἀλέξανδρον Βασιλείου ἐπιστολή.		ι
Ἡ προκήρυξις τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης.		57
Στοχασμοὶ αὐτοσχέδιοι εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Ποικίλης ἱστορίας τοῦ Αἰλιανοῦ, τῶν σωζομένων Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ καὶ Νικο- λάου τοῦ Δαμασκηνοῦ.		65
Βίος Κλαυδίου Αἰλιανοῦ.		194
Βίος Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ.		204
Βίος Νικολάου Δαμασκηνοῦ.		208
Στοχασμοὶ αὐτοσχέδιοι εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἰσοκράτους.		220
Περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἰσοκράτους.		263
Στοχασμοὶ αὐτοσχέδιοι εἰς τὸν Α', τόμ. τῶν Βίων τοῦ Πλουτάρ- χου.		317
Περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Πλουτάρχου.		370
Περὶ Πλουτάρχου ἐκ τοῦ Μονταίγνου καὶ Ρουσώ.		383
Στοχασμοὶ αὐτοσχέδιοι εἰς τὸν Β', τόμον τοῦ Πλουτάρχου.		385
— — — εἰς τὸν Γ', τόμον — — —		409
— — — εἰς τὸν Δ', τόμον — — —		486
— — — εἰς τὸν Ε', τόμον — — —		526
— — — εἰς τὸν Ζ', τόμον — — —		548

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΙΝΑΚΟΣ ΤΟΥ Α', τόμ. τῶν Προλεγομένων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

